שלחן עריך

הלכות שבת

חלק ראשון

דיני אמירה לנכרי

סימנים רמב-רנב

מכבוד קדושת אדונינו מורינו ורבינו הגדול הגאון האלהי החסיד המפורסם
אור עולם מופת הדור נזר ישראל ותפארתו קדוש ה׳
מרנא ורבנא
מו״ה **שניאור זלמן** נבג״מ

*

עם באור

דברי שלום

נערך על ידי
הרה״ת ר׳ שלום דובער לוין

יוצא לאור על ידי מערכת
״אוצר החסידים״
770 איסטערן פארקוויי ברוקלין, נ.י.
שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ותשע לבריאה

ב״ה

פתח דבר

בשבח ותודה להשי״ת יוצא בזה לאור השלחן ערוך הלכות שבת, אשר לכ״ק אדמו״ר הזקן, חלק ראשון, הכולל סימנים רמב-רנב, עם באור ״דברי שלום״.

עיקרו של חלק זה דן בדיני אמירה לנכרי.

הבאור ״דברי שלום״ נכתב באופן שיקל על המעיין להבין את ההלכות ואת מקורותיהן.

בפנים נוסח השלחן ערוך נוסף פיסוק, חלוקת קטעים, וכותרות משנה לסעיפים.

בהלכות הסבוכות יותר, נוסף בהערות, סיכום תוכן פרטי ההלכות הכלולות בו.

במקורות, בא גם ציטוט קצר ממקורות ההלכות, בתלמוד ופוסקים, ראשונים ואחרונים, אשר מהם בירר רבינו הלכות אלו.

במקומות שלפום ריהטא נראית סתירה בדברי רבינו ממקום למקום, מוסברת ההלכה בהערות. ואם דנו בנושא זה באיזהו מקומן, מצויין בהערות לדבריהם.

בקונטרס אחרון נוסף בתחלתו, סיכום תוכן המשך דברי הקונטרס אחרון, וכן ביאור קצר לדברי הקונטרס אחרון.

רבינו מרבה לחדש ולהכריע בשלחן ערוך שלו; אלא שחידושים והכרעות אלה שולבו בקיצור בלשונו הזהב, בתוך העתקת דברי הפוסקים שקדמוהו, עד אשר לפעמים המעיין אינו מבחין בפרטיהם. כדי להקל על הבנתם, הורחב ביאור הדברים בהערות שבשולי הגליון.

כיון שמטרת הבאורים האלו היא להקל הבנת ההלכה, שגם מי שאינו מתמצא כל כך בנושא יוכל להבין את כללות תוכן ההלכה ומסקנותיה, ושיטת רבינו הזקן בזה, לכן מוסברים הדברים בסגנון קל ומובן, מבלי להכנס יותר מדאי לפלפולים; מלבד במקום שהדבר נחוץ להבנת הנושא.

בכל מקום שמצויין בכרך הזה לתלמוד בבלי וירושלמי ונו״כ — בסתם, הכוונה היא למסכת שבת. בכל מקום שמצויין לרמב״ם ונו״כ — בסתם, הכוונה היא להלכות שבת. ובכל מקום שמצויין לסימן בטור ושלחן ערוך, או לשאר ספרי ההלכה ושו״ת — בסתם, הכוונה היא לחלק אורח חיים.

בכל עריכת הבאור, נעזרנו בספרים שקדמונו לבאר את הלכות שבת שבשלחן ערוך רבינו:

(א) מראי מקומות וציונים (הרב אשכנזי).

(ב) מראי מקומות לקונטרס אחרון (הרב ביסטריצקי).

(ג) כנישתא דבי רב (הרב לונגער).

בכרך שלפנינו נעזרנו גם בספרים שחוברו ביחוד על הלכות אמירה לנכרי בשלחן ערוך רבינו:

(ד) הערות ובאורים בקונטרס אחרון (מלבורן).

(ה) ביאורי השלחן (הרב שימאנאוויטש).

(ו) כוננת מישרים (הרב סילברמן).

(ז) שוע״ר עם מעשה חושב, ומסילות שבת (הרב שנעעבאלג).

(ח) שוע״ר עם ביאורי הלכה (הרב גרשוביץ).

(ט) יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו (הרב זאיאנץ).

(י) מהדורא בתרא מבוארת (הרב למברג).

(יא) קובץ הערות וביאורים חי״ג — בהלכות אמירה לנכרי (הרב דייטש וסיעתו).

*

הלכות אמירה לנכרי הן מהסוגיות המסובכות שבהלכות שבת, סוגיה זו מפוזרת במקומות רבים בש״ס ופוסקים, ובסימנים רבים בשלחן ערוך, אחת הנה ואחת הנה, בסברות דקות ועיונים עמוקים, ״הלכתי רבתי ועמוקים ורחבים מני ים, והמה כהררים התלוים בשערה״ (שו״ת שארית יהודה או״ח רס״י ה), עד שקשה מאד לעמוד עליהן ולדמות מילתא למילתא. ומטעם זה הן דברים השכיחים להכשל בהם.

הרבה יגע רבנו לברר הלכה זו לאשורה, בסימנים רבים בפנים השלחן ערוך, בקונטרס אחרון שלו, ובפרט במהדורה בתרא, ביאור ארוך בהלכות קשות אלו עם מסקנות להלכה למעשה, וכן בשאלות ותשובות שלו.

אמנם כשבאים לחפש איזה פרט בהלכות אלו בשלחן ערוך רבנו, קשה מאד הדבר, שהרי מפוזרות הלכות אלו בסימנים רבים שבהלכות שבת, בהלכות יום טוב, ובשאר חלקי השלחן ערוך, ובפרט בקונטרס אחרון. גם ישנם אי אלו פרטים, שאחר רוב שנים שהוסיף פליאות חכמה על חכמתו בעמקות ובקיאות חזר בהם ממה שפסק בשלחן ערוך, וביאר חזרתו זאת במהדורה בתרא הארוכה והעמוקה ביותר.

לכן לקטתי הלכות אלו, כפי שהן מבוארות בשלחן ערוך רבינו ובקונטרס אחרון, וגם מסקנתו שבמהדורא בתרא, וכן ההלכות שבשו״ת שלו. סדרתי וחילקתי אותם לארבעים ושלושה פרקים, וכל פרק לסעיפים רבים, כדי שכל אחד יוכל למצוא בקל את פסקי רבנו הזקן בהלכות אלו, ונדפס בספר:

הלכות אמירה לנכרי — משלחן ערוך אדמו״ר הזקן.

*

בסוף הספר באים:

מהדורא בתרא לסי׳ רמג.
מהדורא בתרא לסי׳ רנב וסי׳ דש.
שו״ת רבינו סי׳ ב — החזקת מחיה בשבת.

מפתחות:

מפתח ענינים.
מפתח פסוקים.
מפתח מאמרי רז״ל.
מפתח ספרים.
מפתח אנשים.

ויה״ר שנזכה לעסוק כל ימינו בתורת רבותינו הקדושים, לירד לעומק דבריהם, וישמיעונו נפלאות מתורתם, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

שלום דובער לוין

ח״י אלול ה׳תשע״ט

ברוקלין, נ.י.

תוכן ענינים

פתח דבר ..... ב
הלכות שבת ח״א (סי׳ רמב-רנב) ..... ח
רמב להזהר בכבוד שבת ..... ח
כבוד וענג שבת ..... ח
במה מענגו ..... יא
לווה עליהם ונוטל מהקופה ..... יא
ההכנות לשבת ..... טז
קונטרס אחרון ..... יח
רמג דין המשכיר שדה ומרחץ לנכרי ..... כו
איסור אמירה לנכרי ..... כו
נכרי השכור למלאכות המרחץ ..... ל
נכרי השכור לעבודת השדה ..... לו
נכרי השכור למלאכות רחיים ותנור ..... לח
קונטרס אחרון ..... מב
רמד איזו מלאכות יכול הנכרי לעשות בעד הישראל ..... מז
קבלן ושכיר יום ..... מז
קבלנות במחובר ובמלאכה המפורסמת ..... מט
מלאכות שדרך לעשותם בקבלנות ..... נג
שכיר שנה ..... נד
השוכר מכס ועשיית מטבעות ..... נח
השוכר עשיית המלח וחפירה בהרים ..... סד
קונטרס אחרון ..... סו
רמה ישראל ונכרי איך יתנהגו בשותפות ..... פז
ישראל ונכרי שקיבלו שדה באריסות, והנכרי עובד בשבת ..... פז
ישראל ונכרי שותפין במלאכה או בסחורה או בתנור ..... צ
ישראל שנותן תנורו לנכרי, וחולקים השכר ..... צג
משכיר לנכרי שותפו, או בקבלנות ..... צו
ביטול השותפות ויתנו בתחלה ..... צז

נכרי הסוחר בסחורה של ישראל..... צז
ישראל קיבל תנור במשכון והנכרי עובד בו ..... צט
אפו נכרים בתנורו בעל כרחו בשבת ..... צט
קונטרס אחרון..... צט
רמו דיני השאלה והשכרה לנכרי בשבת..... קטז
השכרת והשאלת כלים לנכרי..... קטז
הוצאה מביתו בשבת על ידי נכרי..... קיח
השאלת והשכרת בהמתו לנכרי ..... קכא
הפקרת והקנאת הבהמה לשבת..... קכב
ישראל ונכרי שותפים בבהמה ..... קכט
כשהנכרי עושה בבהמה מלאכת הישראל..... קלב
שביתת בהמה ועבד ביום טוב ..... קלג
קונטרס אחרון..... קלד
רמז דין נכרים המביאים כתבים בשבת ..... קנד
קצץ ולא קצץ..... קנד
שלחו בד׳ וה׳ ..... קנו
אגרת בכתב ישראל..... קנו
שכרו בסכום קצוב לכל יום ..... קנז
גדר דין קצץ..... קנח
שכיר שנה..... קס
יש לו דרך לשם ..... קס
קונטרס אחרון..... קסא
רמח דין המפליג בספינה וההולך בשיירא בשבת ..... קסה
הפלגה במים מלוחים קודם השבת ..... קסה
הפלגה חוץ לתחום..... קסו
כשיבוא לחילול שבת מפני הסכנה ..... קסח
הפלגה לדבר מצוה..... קע
כניסה לספינה בשבת ובערב שבת ..... קעא
כשבהמות מוליכות הספינה..... קעג
כשיוצא לסחורה ולראות פני חבירו ..... קעג
יציאה בשיירה במדבר קודם השבת..... קעד

קונטרס אחרון ..... קעו
רמט דינים השייכים לערב שבת..... קצ
הליכת ג' פרסאות בערב שבת..... קצ
סעודה גדולה וקטנה בערב שבת ..... קצא
קביעת תענית בערב שבת..... קצו
קונטרס אחרון..... קצט
רנ הכנת הסעודות לשבת ..... ריד
למעט בלימוד להכנת צרכי שבת..... ריד
מצוה בו יותר מבשלוחו..... רטו
הכנות לכבוד שבת..... רטז
קונטרס אחרון..... ריז
רנא שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה ..... רכ
אינו רואה סימן ברכה..... רכ
מנחה גדולה וקטנה ..... רכ
מלאכת עראי ולצורך השבת ..... רכא
קונטרס אחרון..... רכב
רנב מלאכות המותרים והאסורים להתחיל בערב שבת כדי שיהיו נגמרים בשבתרכח
מלאכות הנגמרות מאליהן בשבת ..... רכח
נכרי המוציא מבית ישראל בשבת..... רל
הנותן קבלנות לנכרי לפני השבת ..... רל
נכרי המדליק מעצמו בשביל ישראל..... רלט
נכרי שעשה כלי בשבת..... רמב
התחלת מלאכות סמוך לחשיכה..... רמז
היוצא סמוך לחשיכה וחפץ בידו או בגדו..... רמט
קונטרס אחרון..... רנג
מהדורא בתרא לסימן רמג..... רפה
[א] שיטת הפוסקים בנכרי העושה מעצמו ..... רפה
[ב] שיטת ס' התרומה בעושה מלאכה בבית ישראל..... רפז
[ג] שיטות הפוסקים בקצץ באגרת ובקבלן..... רצא
[ד] שיטת ס' התרומה בשכיר שנה ..... רצג
[ה] היתר שכיר שנה אף כשהישראל מרויח..... רצג

[ו] טעם החילוק בין שכיר יום לשכיר שנה ..... רצו
[ז] אם גוער בו מדוע לא עשית האש ..... רצז
[ח] דעת הרמב״ם וס׳ התרומה בשכיר שנה ..... ש
[ט] שכיר יום ושכיר חדש באבל ובשבת ..... ש
[י] דעת הראב״ד והרמב״ם בשבת ובאבל ..... שד
[יא] שכיר שנה במלאכה מיוחדת ..... שז
[יב] בשכיר שנה אין בעל הבית יכול לחזור בו ..... שח
[יג] עכ״פ כל שעדיין לא חזר הוי כדידיה ..... שט
[יד] ס׳ התרומה מתיר בשכיר לכל המלאכות ובעושה מעצמו ..... שי
[טו] מהר״ם מתיר עושה מעצמו גם בשכיר שנה ..... שיג
[טז] הסמ״ג וטור סוברים כמהר״ם ..... שיז
[יז] דעת רבינו שמחה, שכשרואהו עושה בשלו צריך למחות ..... שיט
[יח] ביאור נוסף בשיטת ס׳ התרומה ..... שכא
[יט] במה סובר מהר״ם כרבינו שמחה ..... שכג
[כ] בבית ישראל אין חושדים בלא אמירת הישראל ..... שכג
[כא] בבית ישראל יש מראית העין, ולא מחזי כשליח ..... שכו
[כב] דעת מהר״ם בשכיר שנה ..... שכח
[כג] כשעושה מעצמו ואין גופו נהנה מותר אף בשל ישראל ..... של
מהדורא בתרא לסימן רנב וסי' דש ..... שלא
שו"ת רבינו – החזקת מחיה בשבת ..... שמ

הלכות שבת ח"א (סי' רמב-רנב)

רמב להזהר בכבוד שבת

ובו י"ג סעיפים:

כבוד וענג שבת

א שני[1] דברים נתפרשו בשבת על ידי הנביאים, והם כבוד וענג[2], שנאמר[3] וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכובד.

ועיקרן מן התורה[4], שהשבת הוא (א) בכלל מקראי קדש, שנאמר[5] וביום השביעי שבת שבתון מקרא

---

[1] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:
(א) כבוד וענג שבת (ס"א).
(ב) במה מענגו (ס"ב).
(ג) לווה עליהם ונוטל מהקופה (ס"ג-ט).
(ד) ההכנות לשבת (ס"י-יג).

[2] **רמב"ם פ"ל** ה"א (ארבעה דברים נאמרו בשבת, שנים מן התורה ושנים מדברי סופרים, והן מפורשין על ידי הנביאים. שבתורה זכור ושמור, ושנתפרשו על ידי הנביאים כבוד ועונג, שנאמר וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד).

שמור וזכור נתבארו לקמן סי' רעא ס"א (מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרהו זכירות שבת וקידוש), וס"ה (נאמר זכור את יום וגו' ונאמר שמור את יום וגו' ... להשמר בו מעשיית מלאכה שהיא מצות לא תעשה כל מלאכה וגו' ... בזכירתו דהיינו קידוש היום).

ענג שבת יתבאר בסימן שלפנינו, וכבוד שבת יתבאר לקמן סי' רסב (צריך אדם לסדר שלחנו בערב שבת לילי שבת, ויציע המטות שיושבים עליהם, ויתקן כל עניני הבית שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת, שזהו כבוד השבת). ותוכן ההפרש שבינם – לקמן (הערה 57).

הכבוד והענג ביום טוב, יתבארו לקמן סי' תקכט ס"א (כשם שמצוה לכבד את השבת ולענגה, כך כל ימים טובים, שנאמר לקדוש ה' מכובד, וכל ימים טובים נאמר בהן מקרא קדש), ואילך.

הכבוד ביום הכיפורים, יתבאר לקמן סי' תרי ס"ח (לקדוש ה' מכובד זה יום הכיפורים שאין בו אכילה ושתיה, אמרה תורה כבדוהו בכסות נקיה ובנרות).

וביום טוב נוסף גם ענין השמחה, כדלקמן בהמשך הסעיף (הענג והשמחה ביום טוב במאכל ומשתה, הוא מן התורה, כמו שיתבאר בסימן תקכ"ט), ובסי' תקכט ס"ז (נהגו להרבות במיני מאכלים ביום טוב יותר מבשבת, שלא נאמר בה שמחה). ונתבאר בלקוטי שיחות ח"ד ע' 1091 בהגהה (מה שבפוסקים ורבינו הזקן בשלחנו רס"י רמ"ב (ועייג"כ לקו"ת פר' צו יא, ד) פסקו ענין הענג ולא השמחה בשבת, יש לומר, לפי שהוא כשרגא בטיהרא, כי השמחה נכללת ובטילה בהעונג).

וראה גם שיחת כד טבת תשלב. שלחן המלך ע' קסה. יגדיל תורה (נ. י.) חו' סז ע' שנה.

[3] ישעי' נח, יג (וקראת לשבת ענג, לקדוש ה' מכובד, וכבדתו מעשות דרכיך). והיינו שאת מצות ה"ענג" למדים מהאמור בקרא "ענג", ומצות ה"כבוד" למדים מהאמור בקרא "מכובד, וכבדתו". וכאן הובא רק תחלת המקרא.

ובפרטיות יותר, "וכבדתו" קאי על השבת, כדלקמן סי' רסב ס"ג (חייב כל אדם להשתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת כפי יכולתו, שצריך לכבד השבת בכסות נקיה כמו שנתבאר בסי' רמ"ב, ובדברי קבלה נאמר וכבדתו מעשות דרכיך, ודרשו חכמים וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול). וכדאמרינן בגמרא קיג, א (וכבדתו מעשות דרכיך, וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול).

ו"מכובד" קאי בעיקר על יום הכיפורים, כדלקמן סי' תרי ס"ח (לקדוש ה' מכובד זה יום הכיפורים, שאין בו אכילה ושתיה, אמרה תורה כבדוהו בכסות נקיה ובנרות). וכדאמרינן בגמרא קיט, א (אמר ליה ריש גלותא לרב המנונא מאי דכתיב ולקדוש ה' מכובד (מדכתיב וקראת לשבת עונג, מכלל דלקדוש ה' לאו אשבת קאי, רש"י). אמר ליה זה יום הכיפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה, אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה. וכבדתו (אשבת מהדר, דאי ביום הכיפורים, הא כתיב ביה מכובד, רש"י)).

וגם שאר הימים טובים נכללים ב"לקדוש ה' מכובד", כדלקמן סי' תקכט ס"א (כשם שמצוה לכבד את השבת ולענגה, כך כל ימים טובים, שנאמר לקדוש ה' מכובד). וכמבואר ברמב"ם הל' יום טוב פ"ו הט"ז (כשם שמצוה לכבד שבת ולענגה, כך כל ימים טובים, שנאמר לקדוש ה' מכובד).

אמנם הכבוד בשבת למדים מהכתוב "וכבדתו".

ועל זה העיר בלקוטי שיחות חט"ז ע' 522 (צ"ע במה שברמב"ם הל' שבת רפ"ל (וכן הועתק בשו"ע אדה"ז ר"ס רמ"ב) לא סיים בהעתקת ל' הכתוב מלת **וכבדתו** – שקאי על כבוד שבת, משא"כ **מכובד** המדבר ביום הכיפורים על פי דרז"ל בשבת שם).

ולענין הלימוד מפסוק זה על שאר הימים טובים, יתבאר לקמן (הערה 9).

[4] כאן הובאו שתי הדעות, אם הכבוד והענג עיקרן מהתורה או מדברי סופרים, בלא הכרעה.

וכן הובאו שתי דעות אלו לקמן סי' רנ בקונטרס אחרון ס"ק ב (וכבוד שבת הוא מצוה בפני עצמה, למר מן התורה, ולמר מדברי קבלה), וסי' רפח ס"ז (לפי שעונג השבת הוא מן התורה, ואף להאומרים שהוא מדברי קבלה, כמו שנתבאר בסי' רמ"ב).

קדש וגו׳, ומקרא קדש פירשו חכמים[6] לקדשו ולכבדו בכסות נקיה ולענגו בענג אכילה ושתיה[7].

ויש אומרים[8] שמקרא קדש הוא לקדשו באיסור עשיית מלאכה. אבל הכבוד בשבת ויום טוב והענג

אמנם בסי׳ תקכט ס״ה (וכבר נתבאר בסי׳ רמ״ב שהכבוד והעונג הן מצות מדברי סופרים, ומפורשין על ידי הנביאים).

ואילו לעיל סי׳ קפח ס״י (בשבתות וימים טובים של שלש רגלים שהוא חייב לאכול פת שמברכין עליו ברכת המזון שבשבת נאמר וקראת לשבת עונג, וביום טוב נאמר ושמחת בחגך ואין עונג ושמחה בלא אכילת לחם), ולקמן סי׳ תעה סל״ב (שביום טוב חייב לאכול פת, כמו שנתבאר בסי׳ קפ״ח). ומתוכן הדברים שם ושם נראה דמיירי בחיוב מן התורה. ונתבאר בארוכה לקמן שם (הערות ריא-ב).

וכן הוא בלקוטי טעמים ומנהגים, פיסקה מצה (וחידש הכתוב בלילי פסח, אף שגם בשאר יום טוב חייב לאכול פת ... ויש אומרים שחיוב פת ביום טוב אינו אלא מדברי סופרים ... ודעת ר״י ... משמע שהוא מן התורה). ונתבאר שם (הערות תשעו-תשפא).

וראה גם שו״ת צ״צ חאו״ח סו״ס לו . קובץ יגדיל תורה נ. י. חו׳ סז ע׳ שנה.

[5] עיקרו של ״מקרא קדש״ נאמר בימים טובים, באמור כג, ב; ד; לז (מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי ... אלה מועדי ה׳ מקראי קודש ... אלה מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש).

וכן נתפרש בתורה בכל אחד משלושת הרגלים וראש השנה ויום הכיפורים, שנקראים ״מקרא קודש״ (בא יב, טז. אמור כג, ז-ח. כג, כא. כג, כד. כג, כז. כג, לה-ו. פנחס כח, יח. כח, כה-ו. כט, א. כט, ז. כט, יב).

אמנם גם השבת נקראת בשם מקראי קדש, כאמור בפרשת אמור כג, ב-ג (מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי. ששת ימים תיעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש). לפירוש **רמב״ן פרשת אמור** שם (והזכיר השבת במועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קודש, שגם הוא יום מועד, נקרא אותו מקרא קדש). והיינו שמלבד ממה שנתפרש בתורה שהשבת נקראת ״מקרא קדש״, השבת נכללת גם במה שנאמר בתחלה: ״מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי״.

ונתבאר יותר באגרות קודש ח״ב אגרת רכט (ומה שהקשה דשבת נק׳ קדש, ולא מקרא קדש, וכמ״ש בלקו״ת ד״ה להבין מ״ש בהגדה. הנה מקרא מפורש הוא דגם שבת נק׳ מקרא קדש, וכמו שנאמר (ויקרא כג, ג) וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש. וכמ״ש רבנו הזקן בשולחנו (חאו״ח ר״ס רמ״ב) שהשבת הוא בכלל מקראי קדש. איברא דבנתינה לגר מביא בשם חדושי אגדות מהרש״א והגר״א דמפרשים וביום השביעי שבפסוק זה ביוהכ״פ (וששת ימים שקודם לו בשאר יום טוב וראש השנה) – אבל מלבד שהוא היפך פשט הפסוק ופירוש אדה״ז כנ״ל, הרי מוכח מכמה דרז״ל שביום השבת הכתוב מדבר (ראה תו״כ במקומו – הובא באדרת אלי׳ עה״ת להגר״א; קדושין לז, א תוד״ה והרי; חולין קא, ב). והנה שלא יקשה אלקו״ת הנ״ל ממקרא זה, אפשר הי׳ לתרץ דשם כונתו בעיקר הוא דיום טוב לא אקרי קדש, משא״כ בשבת הרי בכלל מאתים (שנקרא קדש) מנה (– מקרא קדש). אבל בזח״ג (צה, א. הובא בסידור שער המועדים) אי אפ״ל כן, כי כתב: בגיני כך שבת כו׳ ואקרי קדש ולא מקרא קדש. ואולי אפשר לומר דהנה מקרא קדש כמה פירושים בו: קבוץ להקרבת קרבנות מוסף, איסור עשיית מלאכה, כסות נקי׳ ואכילה ושתי׳, דזמין קדש. ומ״ש בזהר ולא מקרא קדש, אין כונתו שבכתוב לא נקרא מקרא קדש, אלא שמפרש הדבר שלענין זמין קדש אין השבת נקרא מקרא קדש. – ועד״ז נמצא במ״מ בשו״ע אדה״ז שם לענין חול המועד. ועדיין צ״ע).

ואפילו לפי פירוש הנ״ל, נתבאר בקונטרס אחרון (בלאו הכי נמי משמע, מדאיקרי קודש, ואתיא במכל שכן מיום טוב). והיינו שאפילו אם נפרש שפסוק הנ״ל לא מיירי בשבת, הרי מכל מקום נקראת השבת ״קודש״. וכיון שאפילו ״מקרא קדש״ האמור ביום טוב פירושו ענג וכבוד, ״מכל שכן״ ש״קדש״ האמור בשבת פירושו ענג וכבוד.

ומכל זה למדנו, שענג וכבוד הן בשבת והן ביום טוב, ״עיקרן מן התורה״, ו״נתפרשו ... על ידי הנביאים״ ועל ידי חז״ל.

[6] **סיפרא** אמור פי״ב (מקרא קדש קדשהו, במה אתה מקדשו, במאכל ובמשתה ובכסות נקייה). **רא״ם בספר יראים מצוה קיא**, והוא ביראים השלם סי׳ תיז (ותניא בתורת כהנים קדשהו, במה אתה מקדשו במאכל ובמשתה ובכסות נקייה). ועל זה כתב שם סי׳ תיב (מצות עונג שבת גמרא גמירא לה, עד דאתא ישעיה ואסמכה אקרא, דכתיב וקראת לשבת ענג).

וראה גם במכילתא בא פ״ט (ביום הראשון מקרא קודש וביום השביעי מקרא קודש, [קדשהו] במאכל ובמשתה ובכסות נקיה). ספרי פנחס סי׳ קמז (ביום הראשון מקרא קודש, אירעו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה). מרדכי ר״ה רמז תשח (ודרשינן בסיפרא וספרי קדשוהו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה. וכן פרש״י פרשת אמור אל הכהנים). והוא ברש״י אמור כג, לה (מקרא קדש, קדשהו בכסות נקיה ובתפלה, ובשאר ימים טובים במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ובתפלה).

והיינו שפירוש התיבות מקרא קדש הוא כמבואר בפירוש הרמב״ן על התורה אמור כג, ב (מקראי קדש, שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו ... בכסות נקיה, ולעשות אותו יום משתה, כמו שנאמר בקבלה (נחמיה ח, י) לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ... כי קדוש היום).

וזהו גם מה שנאמר כאן ״וקראת לשבת ענג לקדוש ה׳ מכובד״, ״שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו״.

ואף שבתורה עצמה לא נתפרש ש״מקרא קדש״ פירושו ענג וכבוד; דבר זה נתפרש לנו ״על ידי הנביאים״, שמה שנאמר בתורה ״מקרא קדש״, פירושו ״וקראת לשבת ענג לקדוש ה׳ מכובד״. וראה מראי מקומות וציונים.

[7] ואף שיש עוד כמה פרטים בענג שבת, כדלקמן סי׳ רפ ס״א, וסי׳ רפא ס״א (השינה שהיא עונג שבת), וסי׳ רצ ס״ב (אם רגיל בשינת צהרים בחול אל יבטלנה בשבת, כי עונג הוא לו). וראה קובץ יגדיל תורה נ.י. חס״ח ע׳ כט.

מכל מקום עיקר המצוה היא באכילה ושתי׳, כמבואר בלקוטי שיחות חי״א ע׳ 66 הערה 22 ובשוה״ג (אף את״ל שענג שבת מן התורה ... הוא רק באכילה ושתיה (ראה שו״ע אדה״ז שם ... ולענגו בענג אכילה ושתי׳)).

ומה שהשמיט נר, נתבאר בלקוטי שיחות חט״ו ע׳ 374 וע׳ 528.

ועוד יתבאר לקמן ס״י (אמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת). הרי שגם הכנת הסעודה יש בה משום מצות כבוד שבת, ושם נסמן (הערה 57).

ויתירה מזו נתבאר לקמן סי׳ רעא ס״ח (צרכי סעודה שלכבוד היום קודמין ... לצרכי סעודה שלכבוד הלילה, שכבוד יום קודם לכבוד לילה. וכן מי שיש לו מעט מיני מגדים יניחם עד היום ולא יאכלם בלילה, שכבוד היום קודם). הרי שגם צרכי סעודה ומיני מגדים יש בהן משום מצות כבוד שבת.

בשבת הן מדברי סופרים[9] (אבל (ב) הענג והשמחה ביום טוב במאכל ומשתה הוא מן התורה, כמו שיתבאר בסימן תקכ"ט[10]).

---

[8] **ב"י סי' תפז** ד"ה סדר היום (דבכלל מקרא קודש הוא, דכיון שהוא קדוש ממילא משמע שהוא אסור בעשיית מלאכה, ומה שמזכיר הכתוב אחר כך (שם ז) איסור עשיית מלאכה, אינו ענין בפני עצמו, אלא פירוש מקרא קודש). **רא"ה בספר החינוך מצוה רצז** (וכל מה שנאמר בתורה מקרא קודש, פירשו ז"ל קדשהו, וענין קדושתו הוא, שלא נעשה בו מלאכה, אלא מה שהוא מיוחד באכילה כמו שביאר הכתוב אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם).

וכן נתפרש במנין המצות להרמב"ם מצות קנט-קסז (שצונו לשבות ממלאכה ... והוא אמרו ית' ... מקרא קדש. ודע זו ההקדמה, והיא כל מה שנאמר בו מקרא קודש, בא בפירושו קדשהו. וענין קדשהו שלא תעשה בו מלאכה). והובא בקונטרס אחרון ס"ק א (שהרי במנין המצות מנה שש מצות לשבות ממלאכה בששת ימים טובים, מדכתיב מקרא קודש בכל חד וחד עיי"ש, וזהו כמ"ש הב"י סי' תפ"ז, ולא מנה לקדשו במאכל כו').

וחול המועד לא נאמר בו מקרא קדש, כמו שיתבאר בסי' תקכ[ט] ס"ה (ב' מצות אלו שהן כבוד ועונג הן נוהגות גם כן בראש השנה, שהרי נאמר בו מקרא קדש. אבל אינן נוהגות בחולו של מועד, שהרי לא נאמר בהן מקרא קדש).

אלא שקרוי מקרא קדש (בחגיגה יח, [א]) (בחולו של מועד שיש בו קרבן מוסף ... בחולו של מועד שקרוי מקרא קדש), **לענין קרבנות בלבד, כדכתיב [ויקרא כג, לז] להקריב אשה וגו'.**

שאף שבתחלת המקרא שם כג, ו (ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם, כל מלאכת עבודה לא תעשו). שהכוונה היא שהוא מקרא קדש לענין איסור מלאכה שביום טוב, והיינו ביום טוב, ולא בחול המועד.

מכל מקום נאמר אחר כך שם כג, לז (אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש, להקריב אשה לה', עולה ומנחה זבח ונסכים). שהכוונה היא שהוא מקרא קדש לענין קרבנות, והיינו אף בחול המועד, שגם בו מקריבין קרבנות מוסף.

ואתי שפיר דעת רב האי גאון בטור סי' ת"צ (שאלה לרב האי אם יש לומר בחול המועד בעבודה ביעלה ויבא, ביום חג פלוני הזה ביום מקרא קודש הזה, והשיב אין ראוי לומר כן ... אבל במוסף אומר ... את יום מקרא קדש הזה ... ואיני יודע מה חילוק יש בין יעלה ויבא שבעבודה ובין מוסף). ועל פי הנ"ל אתי שפיר, שבתפלת שחרית אין אומרים אותו, כיון שחול המועד לא נאמר בו מקרא קודש. אבל בתפלת מוסף אומרים אותו, כיון שלענין קרבן מוסף, גם חול המועד נקרא מקרא קדש.

עיין ב"ח שם (נראה לי דטעמו של רבינו האי, דפירושו של מקרא קודש הוא שיהו כולם קרואים ונאספים ביום הזה לקדושת קרבן מוסף שמקריבים בו ביום, כי מצוה היא על כל ישראל להקבץ אל בית אלהים ביום מועד לקדשו בקרבנות הנוספים בשביל המועד, לפיכך אין אומרים אותו אלא במוסף ... מנהגינו לומר מקרא קודש באתה בחרתנו בין ביום טוב ובין בחולו של מועד, אבל ביעלה ויבוא בעבודה אין אומרים מקרא קודש).

וכן הוא לקמן סי' תפז ס"ו (ובמוסף של חול המועד נוהגין שם לומר מקרא קודש כו'), ובסי' תצ ס"ה (שבמקצת מדינות אין אומרים מקרא קודש בחולו של מועד).

וכן הוא בנוסח המוסף שבסדור רבינו (ואת יום טוב (בחול המועד ואת יום) מקרא קדש הזה). משא"כ לענין שחרית של חול המועד, קיי"ל כדעת רב האי גאון, שאין אומרים אותו.

וכן ביעלה ויבא שבברכת המזון, אין אומרים אותו אלא ביום טוב, ולא בחול המועד, כמבואר בפסקי הסדור, ביעלה ויבא שבברכת המזון (בשלש רגלים (חוץ מחולו של מועד) ובראש השנה: ביום טוב מקרא קדש הזה), והיינו שבחול המועד אין אומרים אותו כלל.

וראה לקוטי שיחות חל"ג ע' 179 בשוה"ג (ולהעיר מרמב"ם ריש פ"ז דהל' יום טוב לענין חול המועד "הואיל ונקרא מקרא קדש והרי הוא זמן חגיגה במקדש, אסור בעשיית מלאכה").

[9] **רמב"ם** פ"ל ה"א (שנים מדברי סופרים, והן מפורשין על ידי הנביאים ... כבוד ועונג, שנאמר וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד).

וכן הוא לקמן סי' תקכט ס"ה (וכבר נתבאר בסי' רמ"ב, שהכבוד והעונג הן מצות מדברי סופרים, ומפורשין על ידי הנביאים).

והיינו שהנביאים לא באו לפרש את האמור בתורה "מקרא קדש", כיון שפירושו הוא "איסור עשיית מלאכה" (ולא כבוד וענג). אלא שהם הוסיפו עוד שתי הלכות מדברי סופרים "וקראת לשבת ענג (במאכל ובמשתה) לקדוש ה' מכובד" (כסות נקיה).

*

ומה שכתב ברמב"ם הל' יום טוב פ"ו הט"ז (כשם שמצוה לכבד שבת ולענגה כך כל ימים טובים שנאמר לקדוש ה' מכובד, וכל ימים טובים נאמר בהן מקרא קדש), וכן הוא לקמן רס"י תקכט (כשם שמצוה לכבד את השבת ולענגה, כך כל ימים טובים, שנאמר לקדוש ה' מכובד, וכל ימים טובים נאמר בהן מקרא קדש), הרי שהביאו גם את הפסוק "מקרא קודש"

היינו כיון דלא סגי ליום טוב בפסוק "וקראת לשבת ענג", שהרי נתפרש בו השבת (ולא יום טוב). וגם לא סגי ליום טוב בפסוק "לקדוש ה' מכובד", שהרי קאי בעיקר על יום הכיפורים (כדלעיל הערה 3). לכן למדו חכמים הלכה זו ביום טוב באסמכתא מהכתוב "מקרא קדש", כאמור בספרא "מקרא קדש קדשהו, במה אתה מקדשו, במאכל ובמשתה ובכסות נקייה", וכמבואר בקונטרס אחרון (סבירא להו דאסמכתא בעלמא היא).

או אפשר הכוונה, שהכתוב "מקרא קודש" שנאמר בימים טובים, מגלה, אשר "לקדוש ה' מכובד", קאי גם על שאר הימים טובים, שהרי גם הם נקראו "קדש".

וזהו שמסיים לקמן סי' תקכט ס"ה (ב' מצות אלו שהן כבוד ועונג הן נוהגות גם כן בראש השנה, שהרי נאמר בו מקרא קדש ... הכבוד והעונג הן מצות מדברי סופרים). דהיינו שגם לחיוב זה שמדברי סופרים, זקוקים אנו לפסוק "מקרא קדש".

[10] ס"ו (שכל שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג וכן ביום טוב של עצרת חייב אדם להיות שמח וטוב לב, הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו, ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה שנאמר ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו'), וס"ז (כיצד משמחן ... והאנשים בזמן שבית המקדש היה קיים היו אוכלין בשר שלמים לשמחה, ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין יוצאים ידי חובת שמחה אלא ביין, שנאמר ויין ישמח לבב אנוש, אבל בשר אין חובה לאכול עכשיו כיון שאין לנו בשר שלמים. ומכל מקום מצוה יש באכילת בשר ביום טוב כיון שנאמר בו שמחה ... נהגו להרבות במיני מאכלים ביום טוב יותר מבשבת שלא נאמר בה שמחה).

ומכל מקום צריך להזהר בהם מאד, שחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה[11]. וכל המענג את השבת שכרו מפורש בקבלה[12] אז תתענג על ה׳ וגו׳[13], ובדברי רז״ל שמוחלין לו על כל עונותיו[14], וניצול מדינה של גיהנם[15]:

במה מענגו

ב במה מענגו, בימי חכמי הגמרא היו מענגין בדגים גדולים ובתבשיל של תרדין, שמאכלים אלו היו חשובים ענג בימיהם[16]. וכל מקום ומקום לפי מנהגו יענגוהו במאכלים ומשקים החשובים להם ענג[17].

ואין חיוב לאכול בשר ולשתות יין בשבת[18]. אלא לפי שמן הסתם יש לרוב בני אדם ענג באכילת בשר יותר מבשאר מאכלים, ובשתיית יין יותר מבשאר משקים, לכך יש להם להרבות בבשר ויין כפי יכלתם והשגת ידם[19]:

לווה עליהם ונוטל מהקופה

ג וכל[20] המרבה בהוצאת שבת ובתיקון מאכלים רבים וטובים הרי זה משובח, והוא שידו משגת[21].

וגם כאן לא מיירי אלא באכילת בשר ויין, כמבואר בקונטרס אחרון ס״ק ב (רוצה לומר ענג שיש בו שמחה, כגון בשר ויין ... אבל הענג בשאר דברים משמע שם דאינו אלא מדברי סופרים כמו בשבת).

ומה שנתבאר לעיל סי׳ קפח ס״י (שבשבת נאמר וקראת לשבת ענג, וביום טוב נאמר ושמחת בחגך, ואין ענג ושמחה בלא אכילת לחם). ומשמע שם שהוא מן התורה. נתבאר לקמן סי׳ תעה סל״ב (הערות ריא-ב). וראה מחנה יוסף שבת סי׳ מא ס״ג.

[11] עירובין כא, ב (הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה). ירושלמי ברכות פ״א ה״ד (שחביבים דברי סופרים מדברי תורה).

[12] בדברי נביאים (ישעי׳ נח, יד).

[13] **שבת קיח** סע״א (כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר אז תתענג על ה׳ והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו׳). ופרש״י (בתר וקראת לשבת ענג כתיב). רמב״ם סוף הלכות שבת (וכל השומר את השבת כהלכתה ומכבדה ומענגה כפי כחו, כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא, שנאמר אז תתענג על ה׳ והרכבתיך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה׳ דבר). טור ולבוש (אמרו רז״ל כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים).

וראה לקוטי שיחות ח״ל ע׳ 6-125. שלחן המלך ע׳ קסח-ט.

[14] שבת קיח, ב (כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה [כדור] אנוש מוחלין לו).

[15] שבת קיח, א (כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול ... מדינה של גיהנם). הובא בטור סי׳ רצא.

[16] **רב שם** קיח, ב (במה מענגו, רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמי׳ דרב אמר בתבשיל של תרדין ודגים גדולים וראשי שומין). ופרש״י (חשובים היו להן).

תרדין הוא סוג סלק. כדלעיל בלוח ברכת הנהנין פ״ה ה״א (ותרדין (שקורין בורקי״ס)). פ״ט הט״ז ופ״י הי״ח.

מנהג אכילת דגים יתבאר לקמן ס״ז (וטוב ליזהר לאכול דגים בכל סעודה), ושם (הערה 46).

ואת אכילת שומין השמיט כאן רבינו, כי הוא מטעם אחר, כדלקמן סי׳ רפ ס״ב. וראה מראי מקומות וציונים. יגד״ת (נ. י.) חס״ח ע׳ ל.

[17] **לבוש** (לכבד את השבת ולענג בו כפי מנהג עינוגי אנשי מקומו). וראה רמב״ם פ״ל ה״ז (איזהו עונג זהו שאמרו חכמים שצריך לתקן תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת).

[18] תר״י ברכות י, ב ד״ה ובשבת מיסב (שאינו חובה על האדם שיאכל בשר וישתה יין בשבת). הובא בש״ך יו״ד סי׳ שמא סק״ז. **טור ומ״א סי׳ תקנב** ס״ק יג (דאין חיוב לאכול בשר בשבת).

ורק לענין יום טוב נתבאר לעיל ס״א (הענג והשמחה ביום טוב במאכל ומשתה הוא מן התורה), ובקונטרס אחרון ס״ק א (רוצה לומר ענג שיש בו שמחה, כגון בשר ויין, שאין שמחה אלא בבשר ויין).

[19] רמב״ם פ״ל ה״י (אכילת בשר ושתיית יין בשבת ענוג הוא לו). **טור** סי׳ רסב (וירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכולתו), **ושו״ע סי׳ רנ** ס״ב (ירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו).

וראה קובץ יגדיל תורה שם ע׳ לב.

[20] סיכום ההלכות שנתבארו לפנינו ס״ג-ו:

(א) אמרו רז״ל אמר הקב״ה לוו עליו ואני פורע, ואפילו אין לו מזומן ימשכן חפצים וילוה עליהם.

(ב) אם אין לו מה למשכן, לא ירבה בהוצאות שבת יותר מהשגת ידו.

(ג) אמרו חכמים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות.

(ד) אבל אם צריך ליטול צדקה לסעודות חול, יתנו לו כל צרכו גם לסעודות שבת.

(ה) מי שנותנים ב׳ סעודות ליום, אם יש לו מעט משלו, יזדרז להוציאו לכבוד השבת.

(ו) גם מי שאין לו, צריך הוא לעשות דבר מועט בתוך ביתו, לקיים מצות עונג.

(ז) או יצמצם מעט בשאר הימים, בענין שיעשה דבר מועט לענג שבת.

ואף אם אין לו עכשיו מעות מזומנים, אלא חפצים, ימשכנם וילוה עליהם[22], והקב״ה ימציא לו לפרוע. ועל זה אמרו רז״ל[23] אמר הקב״ה לוו עלי ואני פורע, כלומר שאין הוצאת שבת ויום טוב עולה בחשבון הקצבה שנקצב לו בראש השנה למזונות כל השנה ושאר צרכיו, שכך אמרו חכמים[24] כל מזונותיו והוצאותיו של אדם קצובין לו מראש השנה, שקוצבין לו כמה ישתכר בשנה זו לצורך מזונותיו ושאר צרכיו של כל ימות השנה[25], חוץ מהוצאות שבתות ויום טוב, שאין קוצבין עליה כלום, אלא אם מוסיף בהוצאת שבת ויום טוב מוסיפין לו[26].

אבל אם אין לו חפצים למשכנם ולפרוע בהם, לא ילוה ושהקב״ה יפרע[27], כי מאחר שאין לו משלו, אין עליו חיוב כלל להרבות בהוצאת שבת יותר מהשגת ידו:

ד ואף אם אין ידו משגת כלום, ורוצה ליטול מן הקופה של צדקה המתחלקת בכל ערב שבת, לא יטול, אם אינו צריך ליטול לצורך מזונותיו של ימות החול של שבוע הבא, ובשביל מזונות יום השבת גם כן לא היה צריך ליטול אם היה נוהג כבחול ממש, לאכול בו שתי סעודות בלבד פת וקטניות כסעודותיו בחול, כגון שיש לו מזון י״ד סעודות לשבעה ימים שעד ערב שבת הבא, סעודה אחת לכל יום וסעודה אחת לכל לילה, אלא שרוצה ליטול כדי לאכול שלשה סעודות בשבת[28], וכל שכן אם רוצה ליטול כדי להתענג קצת יותר מימות החול, שאסור לו ליטול מן הקופה בשבוע זו, שכך אמרו חכמים[29] עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות:

ה אבל **(ג)** בערב שבת הבא נותנין לו מזון ט״ו סעודות לאותה שבוע, כדי שיהיה לו שלשה סעודות

---

[21] **רמב״ם** פ״ל ה״ז (וכל המרבה בהוצאת שבת ובתיקון מאכלים רבים וטובים הרי זה משובח ... ידו משגת). טור סי׳ רסב (וכל המרבה לכבדו הן בגופו הן בבגדיו הן באכילה ושתייה הרי זה משובח).

[22] **תוס׳** ביצה טו, ב ד״ה לוו עלי ואני פורע (והא דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, הני מילי כשאין לו לפרוע), ובהגהת רש״ל שם (כלומר אלא אם כן יטול מן הצדקה, אבל הכא מיירי שיש לו משכונות כדי לפרוע, ואין לו מעות, לכן אמר לוו עלי). **והגהת אשרי פ״ב דביצה** ס״ד (ואם תאמר והא אמרינן עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. ויש לומר דהתם מיירי שאין לו לפרוע אלא אם כן יטול מן הצדקה, אבל הכא מיירי שיש לו משכונות כדי לפרוע ואין לו מעות, לכך קאמר לוו עלי ואני פורע).

[23] **גמרא שם טו**, ב (אמר להם הקב״ה לישראל בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע). טור ולבוש (ואמרו נמי גבי הוצאת שבת ויום טוב, אמר הקדוש ברוך הוא בני לוו עלי ואני פורע).

[24] שם טז, א (כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ... חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב והוצאת בניו לתלמוד תורה, שאם פיחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו). טור ולבוש (דהכי אמרו חז״ל שכל פרנסתו של אדם קצובה לו מראש השנה לראש השנה, חוץ מהוצאות שבת ויום טוב והוצאות בניו לתלמוד תורה, שאם הוסיף מוסיפין לו מן השמים).

וכן לענין יום טוב נתבאר לקמן סי׳ תקכט ס״ד (וירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו, ואל יצמצם בהוצאת יום טוב, שכל מזונותיו ויציאותיו של אדם קצובים לו מראש השנה חוץ מהוצאות שבתות וימים טובים, שאם פיחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו, ועיין בסי׳ רמ״ב). וכן לענין הוצאות בניו לתלמוד תורה נתבאר לקמן הל׳ תלמוד תורה פ״א סוף ה״ז (חוץ מהוצאות שבתות וימים טובים והוצאות בניו לתלמוד תורה, שאם הוסיף מוסיפין לו ומ[מ]ציאין לו שכר לשעה או לאחר שעה).

[25] רש״י שם ד״ה כל מזונותיו (כל מה שעתיד להשתכר בשנה שיהא ניזון משם, קצוב לו, כך וכך ישתכר בשנה זו).

[26] רש״י שם ד״ה חוץ מהוצאת שבתות (אותה לא פסקו לו מה ישתכר לצרכה ומהיכן תבואהו, אלא לפי מה שרגיל ממציאים לו לשעה או לאחר שעה).

[27] סדר היום דיני ערב שבת (שלא יאמר אדם אקח בהלואה עתה וירחם ה׳ עלי ויזמין לידי די מה לפרוע, כמ״ש ז״ל לוו עלי ואני פורע. כי אינה סברא. ולא נאמר זה הענין כי אם על מי שיכול ואין בידו כעת, שראוי לו שיבקש ואפילו בהלואה, כי המקום יזמין לו כדי לפרוע).

וראה לקוטי שיחות חט״ז ע׳ 180. שלחן המלך ע׳ קע. קובץ יגדיל תורה נ.י. חס״ח ע׳ לב.

[28] **משנה פאה פ״ח** מ״ז (מי שיש לו מזון שתי סעודות, לא יטול מן התמחוי. מזון ארבע עשרה סעודות, לא יטול מן הקופה). שבת קיח, א. ופרש״י שם (תמחוי, קערה גדולה היא, וגובין בה גבאים מאכל מבעלי בתים ומחלקין לעניים ב׳ סעודות ליום מיום ליום. קופה, מעות הן לפרנס עניים בני טובים, דזיל להו מילתא דתמחוי, ומתחלקין מערב שבת לערב שבת). טור ושו״ע יו״ד סי׳ רנג ס״א (מי שיש לו מזון שתי סעודות, לא יטול מהתמחוי. מזון י״ד סעודות, לא יטול מהקופה). מ״א סק״ב (היינו מי שיש לו מזון י״ד סעודות לאכול כל ימות השבוע בכל יום ב׳ סעודות, לא יטול מן הצדקה לאכול סעודה שלישית).

[29] **שבת קיח**, א (הא מני רבי עקיבא היא דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות).

ומכל מקום חייב בנר שבת, כדלקמן סי׳ רסג ס״ב (מי שאין לו מעות לקנות נר לשבת חייב אפילו לחזר על הפתחים בשביל נר זה, ואין זה בכלל עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, לפי שזהו בכלל עונג סעודת הלילה, שכשאוכלה בלא נר אין לו עונג ממנה כל כך, וסעודת הלילה היא מעיקר סעודות השבת. ואינה דומה לסעודה שלישית, שעליה אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, כמו שנתבאר בסימן רמ״ב), ושם נסמן.

לאותו שבת[30], וגם נותנים לו דגים וירק לאותו שבת[31]. שכיון שכבר נצרך לבריות, נותנים לו כל צרכו[32], שנאמר[33] די מחסורו אשר יחסר לו.

וכן מי שנותנים לו מדי שבוע בשבוע מצדקה אחרת, שמותר לו לקבל ממנה הרבה, כל שאין לו שיעור המפורש ביו״ד סימן רנ״ג[34], הרי זה יכול להרבות בהוצאת שבת כפי ערך מה שנותנים לו (ובלבד שלא יוציא כל כך לשבתות עד שתחסר פרנסתו בחול, ויצטרכו להוסיף לו מן הצדקה מחמת הוצאותיו לשבתות[35], שנמצא מטיל כבוד שבתותיו על הבריות[36], וכבר אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות):

ו ואם[37] מה שנותנים לו אינו מספיק לו להרבות בהוצאת שבת, ושיותיר מזה לפרנסתו לחול, בענין שיצטרכו להוסיף לו[38]. מכל מקום אם יש לו מעט משלו, יזרז את עצמו להוציא ממון בכבוד השבת בכל

---

[30] **משנה פאה שם** (אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום ... שבת נותנין לו מזון שלש סעודות). **טור ושו״ע יו״ד סי׳ רנ** ס״ד (ואם שבת, נותנין לו מזון ג׳ סעודות).

וכן הוא לקמן סי׳ תכט ס״ז (ובשבת מזון שלש סעודות).

וזה אפילו בתמחוי, שנותנים לעני העובר ממקום למקום. ומכל שכן בקופה שנותנים לבני העיר בכל שבוע, כמבואר בקונטרס אחרון ס״ק ג (ואם כך הוא בעני העובר ממקום למקום, כל שכן בעניי העיר, דעניי עירך קודמין לעניי עיר אחרת).

[31] תוספתא פאה פ״ד, ח (שבת נותנין לו מזון שלש סעודות, שמן וקטנית, דג וירק). טור ושו״ע שם (נותנין לו מזון ג׳ סעודות ושמן וקטנית ודג וירק).

וכדלעיל ס״ב (בימי חכמי הגמרא היו מענגין בדגים גדולים ובתבשיל של תרדין, שמאכלים אלו היו חשובים ענג בימיהם). וראה לקמן (הערה 46).

[32] **תוס׳ שבת קיח**, א ד״ה והא (אמרינן ליה כדי שלא יהא ניזון מן הצדקה, אבל הכא כבר הוא ניזון, ולהכי נוטל כל צורכו). ב״ב ט, א סוד״ה שבת (ונראה לרשב״א דבשביל סעודת שבת אין לו להתחיל וליטול, אבל בשכבר צריך ליטול נוטל גם כדי לסעודת שבת). **ב״ח** ד״ה והא דאמר רבי עקיבא (הקשו התוספות מדתנן סוף פאה עני העובר וכו׳ שבת נותנים לו מזון ג׳ סעודות. ותירצו דבשביל סעודות שבת אין לו להתחיל וליטול, אבל בשכבר צריך ליטול נוטל גם כדי לסעודות שבת. וכמו שנתבאר כל זה ביורה דעה סימן ר[נ]״ג בחיבורי). וביו״ד שם ד״ה מי שיש (ותירצו התוספות על שם רשב״א פרק קמא דבתרא, דבשביל סעודות שבת אין לו להתחיל וליטול, אבל בשכבר צריך ליטול נוטל גם כדי לסעודות שבת עד כאן לשונו. וכן כתבו התוספות בפרק כל כתבי). **ט״ז סי׳ רנג** ביו״ד שם ס״ק ב (תירצו התוס׳ על זה, דבשביל סעודות שבת אין לו להתחיל ליטול, אבל אם כבר נטל נוטל גם כדי לסעודות שבת).

[33] דברים טו, ח.

[34] סעיף א (ואם יש לו ר׳ זוז ואינו נושא ונותן בהם, או שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם, לא יטול צדקה. ואם יש לו ר׳ זוז חסר דינר ואינו נושא ונותן בהם, אפילו נותנים לו אלף זוז בבת אחת, הרי זה יטול).

[35] **עי׳ ב״ח כאן** ד״ה והא דאמר רבי עקיבא (והזהירו עשה שבתך חול ואל תפזר ממון כדי לענג את השבת, דיש לך לחוש שמא על ידי פיזור ממון תצטרך לבריות), וד״ה וכמה פעמים (ואם יכבד השבת לענגו, יצטרך עוד לאחרים, על כן יעשה שבתו חול ושוב לא יצטרך לקבל מאחרים, אלא מה שהוא הכרחי אליו לפרנסתו).

אבל דרך דורון שרי (עיין ב״ח). והוא האמור בב״ח שם (יש לפרש כי היה נצרך לקבל מתנות דרך כבוד מאחרים).

ולכן כתב אחר כך ואין צריך לבקש כו׳, ולא אסור לבקש, משום דלא מיירי מדרך צדקה. והוא האמור לקמן ס״ו (אין צריך לבקש מאחרים שיתנו לו כדי לכבד את השבת).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ג (שבודאי עיקרא דמילתא דרבי עקיבא לא נאמר במי שיש לו י״ד סעודות שלא יטול מהקופה, שהרי איסור גמור הוא זה, ומאי ואל תצטרך, שמשמע שאם היה רוצה היה נוטל ... וכן מוכח בהדיא ברמב״ם שכתב ואינו חייב להצר עצמו כו׳ עשה שבתך כו׳, משמע דעצה טובה היא ומדת חסידות היא זו ... שאין צריך לבקש מתנות מאחרים, שלא מהקופה, להרבות במאכלים הרבה יותר מבחול, אלא די בדבר מועט).

[36] רש״י שבת קיח, א סוד״ה אלא הא מני (יעשה שבתו חול ולא יטיל על אחרים כבוד שבתותיו).

[37] כמה הלכות נתבארו בסעיף זה:

(א) מי שנותנים לו ב׳ סעודות ליום, אין צריך לבקש שיתנו לו גם כדי לכבד את השבת.

(ב) וגם לא יכבד השבת מסעודת החול, בענין שיצטרכו להוסיף לו לסעודת החול.

(ג) אבל אם יש לו מעט משלו, יזדרז להוציאו לכבוד השבת.

(ד) ואם אין לו משלו, עכ״פ יעשה דבר מועט לענג שבת.

(ה) ואם גם זה אין לו, יצמצם בשאר הימים, לעשות דבר מועט לענג שבת.

(ו) גם מי שמסתפק במועט משלו, יצמצם בשאר הימים, לעשות דבר מועט לענג שבת.

(ז) ויתירה מזו נתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ג, שיצמצם בשאר הימים כדי להוסיף יותר מדבר מועט לכבוד שבת. אלא שהלבוש והטו״ז לא כתבו כן, ולכן סתם בפנים.

[38] שאם יכבד את השבת מסעודת החול שנתנו לו עבור הימים שלאחר השבת, יצטרכו להוסיף לו לסעודת החול, וכבר אמרו עשה שבתך כו׳. וכדלעיל סוף סעיף הקודם.

מה שאפשר[39].

אבל אם אין לו כלום משלו, אין צריך לבקש מאחרים שיתנו לו כדי לכבד את השבת, שכבר אמרו עשה שבתך כו׳[40]. ומכל מקום צריך הוא לעשות דבר מועט בתוך ביתו, לקיים מצות עונג[41].

ואם מה שנותנים לו אינו מספיק לו אפילו לדבר מועט, צריך הוא לצמצם מעט בשאר הימים, בענין שיוכל לעשות דבר מועט לענג שבת[42].

וכל שכן מי שאינו נוטל כלום מהצדקה, אלא מסתפק במועט שיש לו משלו, שאינו צריך לבקש מאחרים שיתנו לו כדי לכבד את השבת[43], אלא יצמצם מעט בשאר הימים, בענין שיעשה דבר מועט לענג שבת[44]. וזה טוב יותר משיצטרך לבריות:

ז אף מי שאין ידו משגת להרבות במאכלי שבת, טוב לו ליזהר שלא יפחות משני תבשילין[45].

וטוב ליזהר לאכול דגים בכל סעודה[46]. אלא אם כן הדגים מזיקים לו לפי טבעו, או ששונאם, שאין לו

---

[39] **טור** (כמוני היום, שיש לי מעט משלי ואינו מספיק לי, וצריך אני לאחרים ... מצאתי בפרקי אבות לרש״י שפירש על ההיא משנה דרבי יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר, שכתב וז״ל, תיכף לאותה משנה רבי עקיבא אומר עשה שבתך חול, שנויה ההיא דבן תימא, לאורויי דרבי עקיבא לא אמר אלא למי שהשעה דחוקה לו ביותר, אבל צריך אדם לזרז עצמו כנמר וכנשר לכבד שבתות ביותר).

ושו״ע (אפילו מי שצריך לאחרים, אם יש לו מעט משלו צריך לזרז עצמו לכבד את השבת. ולא אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, אלא למי שהשעה דחוקה לו ביותר).

ועי׳ ב״ח דלא חילק (והנכון ... ועל זה אמר רבינו שצריך אדם לזרז עצמו לכבד השבת על ידי הלואה מאחרים, או יזדרז במלאכה יתירה, או לצמצם בשאר ימים לכבד השבת, שעל זה וכיוצא בזה אמר הוי עז כנמר ו[קל] כנשר לכבד שבתות ביותר, כלומר ביותר מכסא דהרסנא).

ולא כט״ז (נמצא יש ג׳ חלוקות ... ועל כן סיים הטור, על כן צריך כל אדם לצמצם בשאר הימים כו׳ פירוש שראוי לו להביא עצמו לידי חיוב ענג, דחיובו אם יש לו מעט משלו, וזה יוכל לעשות אחר שיצמצם בחול, ממילא יהיה לו מעט משלו כו׳). היינו שפירש מסקנתו של הטור שצריך לצמצם כדי שיוכל להוסיף דבר מועט בשבת.

ועי׳ בקונטרס אחרון (שם הובאו ההוכחות דלא מיירי כאן בהוספת דבר מועט, אלא ״להרבות במאכלים הרבה יותר מבחול״).

[40] **רמב״ם** פ״ל ה״ז (ואינו חייב להצר לעצמו ולשאול מאחרים כדי להרבות במאכל בשבת, אמרו חכמים הראשונים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות).

ונתבארו ההוכחות בקונטרס אחרון, דלא מיירי הכא בנטילה מהקופה או מהתמחוי, אלא בבקשה מאחרים שיתנו לו בדרך דורון, דשרי.

[41] **פסחים קיב**, א (תנא דבי אליהו אע״פ שאמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, אבל עושה הוא דבר מועט בתוך ביתו. מאי נינהו, אמר רב פפא כסא דהרסנא). שבת קיח, ב (רב חייא בר אשי אמר רב אפילו דבר מועט ולכבוד שבת עשאו הרי זה עונג. מאי היא, אמר רב פפא כסא דהרסנא). רמב״ם פ״ל ה״ז (ואם אין ידו משגת, אפילו לא עשה אלא שלק וכיוצא בו משום כבוד שבת הרי זה עונג שבת).

[42] **טור ושו״ע** (על כן צריך לצמצם בשאר ימים כדי לכבד השבת).

ט״ז (וזה יוכל לעשות אחר שיצמצם בחול, ממילא יהיה לו מעט משלו). והיינו שאינו צריך לצמצם עצמו בחול, אלא כדי שיוכל להוסיף בשבת דבר מועט; אבל לא כדי להוסיף הרבה בסעודת שבת.

ואף שבקונטרס אחרון הוכיח הפירוש בדברי הטור, דהיינו אף כדי להוסיף הרבה בסעודת שבת. מכל מקום לא פסק כן כאן, מטעם שסיים בקונטרס אחרון (אבל הלבוש והט״ז לא כתבו כן (לכן סתמתי בפנים)).

[43] **רמב״ם** שם (ואינו חייב להצר לעצמו ולשאול מאחרים כדי להרבות במאכל בשבת).

[44] **לבוש** (מכל מקום גם הוא יצמצם בשאר הימים כדי לכבד את השבת).

והיינו כדי ״שיעשה דבר מועט לענג שבת״ (ולא כדי להוסיף הרבה בסעודת שבת). וכמובא לעיל מקונטרס אחרון (אבל הלבוש והט״ז לא כתבו כן (לכן סתמתי בפנים)).

[45] **זהר** ח״א דף מח, ב (ולזעירי בתרי תבשילין סגיא). מ״א סק״א (ולא יפחות משני תבשילין (זוהר בראשית עמוד ק״ל)). וכוונתו לזהר גדול (דפוס לובלין) ע׳ קל. ואילו בדפוסים שלנו הוא בדף מח, ב.

ומיירי אף במי שאין ידו משגת, שהרי דברי המ״א שם (ולא יפחות משני תבשילין ... שיאכל בכל סעודה מג׳ סעודות דגים עיי״ש), קאי על האמור בשו״ע (אם יש לו מעט משלו צריך לזרז עצמו לכבד את השבת).

וכן נתבאר בקונטרס אחרון סוף ס״ק ג (ולא היה פרנסתם מספקת לו להרבות במאכלים הרבה יותר מבחול ... שצריך לזרז עצמו לכבד יותר מדבר מועט (וכן מוכח בהדיא במ״א סק״א ודו״ק)).

[46] **מ״א** שם (ובתיקוני שבת כתב שיאכל בכל סעודה משלש סעודת דגים עיי״ש).

מהם עונג אלא צער[47], והשבת לענג ניתן, כמו שיתבאר בסימן רפ״ח[48].

ואם הנכרים מייקרים השער של הדגים, ומחמת זה יש כמה בני אדם שאין יכולים ליקח דגים לשבת. **(ד)** נכון לתקן שלא יקנה שום ישראל מהם דגים איזה שבתות, כדי שאחר כך יוזילו השער, ויוכלו הכל לקיים מצות עונג שבת[49]:

ח אם שלחו לאדם איזה דבר מאכל שיאכלנו בשבת, אל יאכלנו בחול[50] (ממדת חסידות, אבל מן הדין אין איסור בדבר[51]. עיין סימן תרצ״ד):

ט מותר ללוות **(ה)** בריבית[52] של דבריהם[53] לצורך סעודת שבת ויום טוב, או לצורך שאר סעודת מצוה,

---

והוא בתיקוני שבת למוהר״א ברוכים, מתלמידי הרמ״ק והאריז״ל, ונדפס בסוף ראשית חכמה הקצר, ויניציאה ש״ס (ודרש החכם החסיד הה״ר אברהם הלוי הזקן, אחד מתלמידי החכם בעל הפרדס, עם פרפראות ששמע מן האר״י, זכר כולם לברכה ... תקון יב ... צריך לאכול דג בשבת, ומה טוב שיהיה בכל השלש סעודות).

וכן הוא במאמרי אדמו״ר הזקן הקצרים ע׳ ט (וזהו שמצינו בכתבים מעלת אכילת הדגים בשבת). ענינים ע׳ תי (ולזה מצוה לאכול דגים בשבת).

ובפרט בסעודה שלישית, כמובא בפסקי הסדור, סדר סעודה שלישית (וטוב לאכול דג בסעודה זו יותר מבשאר הסעודות).

וכמבואר במגלה עמוקות אופן נב (ולפי שבמנחה בשבת הוא עינא פקיחא, ולית ליה גבין, והוא סוד דג, שצריך לאכול בג׳ סעודות בשבת ... באותו עת שהוא מנחה בשבת שהוא סוד דג, עינא פקיחא).

ובעמק המלך שער תיקוני התשובה פ״ה יז, ג (מצוה מן המובחר לאכול דג בשבת, ובפרט בסעודה שלישית, שהוא עת רצון דוקא, ועינא פקיחא דלעילא משגחת בעולם, דומיא דעין דג דלית ליה גבינין).

ובסדור האריז״ל, סעודת מנחה (טוב לאכול דגים בסעודה זו, רמז לעינא פקיחא).

*

וכל זה הוא על פי הקבלה. אבל על פי נגלה נתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ד (אין טעם בדרך הנגלה שיתקנו דוקא דגים. ומה שהזכירו דגים בגמרא בכמה מקומות, היינו למצוה מן המובחר).

וכדלעיל ס״ב (במה מענגו, בימי חכמי הגמרא היו מענגין בדגים גדולים ובתבשיל של תרדין, שמאכלים אלו היו חשובים ענג בימיהם), ושם (הערה 16), וס״ה (נותנים לו דגים), ושם (הערה 31). לקמן סי׳ רנ בקונטרס אחרון ס״ק ב (ושיבוטא), ושם (הערה 1908). סי׳ תקטו סי״ח (שדרך ישראל לקנות דגים לכבוד יום טוב).

וראה שער הכולל פי״ז סקכ״ה. לקוטי שיחות חל״א ע׳ 192 הערה 15.

[47] מ״א שם (ונראה לי דכל אחד לפי טבעו, כמ״ש סי׳ רפ״ח).

[48] סעיף ב (אדם שהאכילה מזקת לו, שאז עונג הוא לו שלא לאכול, אין צריך לאכול כלל ... שמצות סעודות שבת אינה אלא בשביל עונג).

[49] שו״ת **צ״צ** (הראשון) סי׳ כח (פעם אחת היו הערלים מוכרי דגים מייקרים השער, לפי שראו שהיהודים קונים לכבוד השבת ואין מניחין בשביל היוקר, ועשו הקהל הסכמה ששום אדם לא יקנה דגים שני חדשים ... יראה דשפיר דמי למיעבד כך, מהא דאיתא במתניתין סוף פרק א׳ דכריתות, מעשה שעמדו קינין בירושלים בדינר זהב, אמר רבי שמעון בן גמליאל המעון הזה לא אלין הלילה עד שיהו בדינרין, נכנס לבית דין ולימד האשה שיש עליה חמש לידות ודאות, חמש זיבות ודאות, מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים, ואין השאר עליה חובה. ועמדו קינים בו ביום ברבעתים). **מ״א** שם (אם הערלים מיקרין השער דגים, נכון לתקן שלא יקנו דגים, וראיה ממשנה ספ״א דכריתות (צמח צדק)).

[50] ספר חסידים סי׳ תתסו (למי שנשלח לו ביום ו׳ תרנגולת או בצים, ואמר השליח פלוני שלח לך כדי שתאכל בשבת זה, אינו רשאי לאכול אותו בחול, אלא בשבת). הובא בבאה״ט סוסק״א.

[51] **רי״ף** ב״מ מח, ב (תניא ר״ש בן אלעזר אמר משום רבי מאיר, הנותן דינר לעני ליקח לו חלוק לא יקח לו טלית, טלית לא יקח לו חלוק, מפני שמעביר על דעתו של בעל הבית. וליתא לדרבי מאיר, וכן נמי הא דתניא מגבת פורים ... ואין העני רשאי ליקח מהן רצועה לסנדלו אלא אם כן התנה במעמד אנשי העיר, דברי רבי יעקב שאמר משום רבי מאיר, ורבן גמליאל מקיל. וליתא לדרבי מאיר, דתרוייהו בחד טעמא שייכן, וכרבן גמליאל סבירא לן דמקיל). **רא״ש** שם פ״ו ס״ט (וליתא לדרבי מאיר ... וכרבן גמליאל סבירא לן דמיקל). ראה **טור ושו״ע סי׳ תרצד** ס״ב (אין משנין מעות פורים לצדקה אחרת), ורמ״א שם (ודוקא הגבאים, אבל העני יכול לעשות בו מה שירצה). פר״ח שם (וכיון דלא קיי״ל כרבי מאיר במעביר על דעתו של בעל הבית, לא קיי״ל כותיה בההיא דמגבת פורים, והכי נהוג). **רמב״ן פ״ב דשבת עיי״ש**.

[52] **ירושלמי** מו״ק פ״ב ה״ג (א״ר יוחנן לווין בריבית לחבורת מצוה ולקידוש החדש). סנהדרין פ״ח ה״ב. שבלי הלקט סי׳ נה (משמע מהכא דהוא הדין לכל סעודת מצוה והוא הדין לסעודת שבת ויום טוב שסעודת מצוה הן). מ״א סוסק״ב (לוין ברבית לצורך סעודת שבת או סעודת מצוה (שבלי הלקט. ירושלמי)).

[53] ההוכחות לזה נתבארו בקונטרס אחרון ס״ק ה.

ויתירה מזו נתבאר שם (באבק רבית אפשר דלא גזרו כלל לדבר מצוה, אף על המלוה).

ואף שנתבאר לקמן סי׳ תצח בקונטרס אחרון ס״ק ה (לדידן דלא שרינן משום שמחת יום טוב להשתמש במוקצה או לאכלו ... וכן עיקר, שלא להתיר טלטול מוקצה גמור משום שמחת יום טוב).

יש לומר שמוקצה חמיר מאבק רבית, כדלקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק יד (דמוקצה חמיר מכרמלית).

וראה רשפי אש (לאדז) שנה א חו׳ ג. הערות בשו״ע אדה״ז ע׳ 8. מראי מקומות וציונים.

אם אי אפשר ללוות בלא ריבית:

ההכנות לשבת

י זכור את יום השבת לקדשו[54] **וגו׳, דרשו בית שמאי**[55] **שתהא זוכרו מאחד בשבת, שאם נזדמן לך חלק יפה תהא מתקנו לשבת. ואמרו עליו**[56] **על שמאי הזקן שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת**[57]**, כיצד מצא**

---

[54] יתרו כ, ח.

[55] **מכילתא** פ׳ יתרו פ״ז (אלעזר בן חנניה בן חזקיה בן חנניה בן גרון אומר, זכור את יום השבת לקדשו, תהא זוכרו מאחד בשבת, שאם יתמנה לך מנה יפה תהא מתקנו לשם שבת). ביצה טז, א (בית שמאי אומרים מחד שביך לשבתיך), ופרש״י (מאחד בשבת שלך תן לבך לשבת הבאה). וראה מראי מקומות וציונים.

[56] **ביצה טז**, א (תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, מצא בהמה נאה אומר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה (נמצא אוכלה לזו כדי שתהא היפה נאכלת בשבת דהויא לה אכילתה של הראשונה לכבוד שבת, רש״י). אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים, שנאמר ברוך ה׳ יום יום (יעמס לנו את צרכינו ועזרתנו, רש״י)). טור סוף הסי׳.

[57] הזכירו כאן ״כבוד שבת״ (ולא ענג שבת), כי מה שהאדם אוכל בשבת עצמה היא מצות ענג שבת (כדלעיל ס״א), אבל מה שהוא לוקח בהמה נאה לפני השבת בשביל השבת, זוהי מצות ״כבוד שבת״, שקונה את הבהמה לכבוד סעודת השבת.

וכן הוא לקמן סי״ב (נוהגין ללוש כדי שיעור חלה כל אחד בביתו לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם בשבת, ולא ליקח לחם מן השוק כמו בשאר ימים, ודבר זה מכבוד שבת ויום טוב). והיינו שהאכילה עצמה היא מצות ענג שבת, אבל הלישה והאפיה היא ״מכבוד שבת ויום טוב״.

וכן הוא לקמן סי׳ רנ ס״ד (ואפילו מי שהוא אדם חשוב ביותר, ואין דרכו ליקח דברים מן השוק, ולא להתעסק במלאכות שבבית, חייב להשתדל ולעשות שום דבר מצרכי השבת בעצמו שזהו כבודו של שבת ... להראות כבוד השבת שהוא חשוב עליו וחרד לכבודו, כאדם שמקבל את רבו בביתו שהוא מראה לו שהוא חשוב עליו וחרד לכבודו לטרוח ולהרבות בשבילו). והיינו שמה שמכין הסעודה לפני השבת היא מצות כבוד שבת (ולא מצות ענג שבת).

ונתפרש יותר בקונטרס אחרון שם ס״ק ב (מתוך שמין זה היה חביב עליהם והיה להם ענג ממנו, כיון שבו הם מקיימין מצות ענג שבת, לכן בו היו מתעסקין). היינו שהאכילה עצמה בשבת היא מצות ״ענג״, אבל הכנתה בערב שבת היא מצות ״כבוד״.

וכן מטעם זה נתבאר לקמן סי׳ רמט ס״ה (אסור לקבוע בערב שבת סעודה גדולה של משתה שאינו רגיל בה בימי החול, מפני כבוד השבת, שעל ידי שמרבה באכילה ושתיה בערב שבת אפילו בבוקר יותר מדרכו בשאר ימות החול, לא יוכל לקיים סעודת שבת שבלילה כראוי). והיינו כי מה שנזהר מסעודה בערב שבת היא מצות ״כבוד״ (ולא מצות ״ענג״).

וכן לענין יום טוב נתבאר לקמן סי׳ תקכט ס״ב (איזה כבוד ... מצוה להמנע מלקבוע סעודה בערב יום טוב משעה עשירית ולמעלה כדי שיאכל סעודת יום טוב לתיאבון, שזהו מכלל הכבוד).

וכן הוא לקמן סי׳ רסב ס״ב (צריך אדם לסדר שלחנו בערב שבת לילי שבת ... שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת שזהו כבוד השבת). והיינו כי מה שאוכל הסעודה בשבת היא מצות ענג שבת, אבל מה שמכין את השלחן לסעודה בערב שבת הרי זו מצות כבוד שבת.

וגם בשבת עצמה, הכנת השלחן לסעודה אינה מצות ״ענג״ כי אם מצות ״כבוד״, כדלקמן סי׳ רעא סי״ז (אע״פ שהשלחן צריך להיות ערוך ומסודר מבעוד יום ... מכל מקום אין מביאים אותו למקום הסעודה עד אחר הקידוש, כדי שיהא ניכר שבא לכבוד שבת. ואם הביאו קודם קידוש צריך לפרוס עליו מפה לכסותו, כאילו אינו כאן עד אחר קידוש, כדי שיתראה כאלו הובא עתה לכבוד שבת). והיינו שמה שאוכל הסעודה היא מצות ענג שבת, ואילו מה שמכין את השלחן לסעודה הרי זו מצות כבוד שבת.

וכן הוא לקמן רס״י רפט (בשבת שחרית בבואו מבית הכנסת צריך שיהיה שולחנו ערוך ומפה פרוסה על הפת ... לפי שכבוד יום קודם לכבוד לילה).

*

ובאמת מוסיף שם לקמן סי״ג (ובמקומות שאוכלים פת של נכרים כל ימות החול, טוב ליזהר שלא לאכול בשבת ויום טוב כי אם מלחמים הכשרים שנילושו בבית, שזהו כבוד שבת ויום טוב). ונראה לכאורה שעצם אכילת הלחם שנילוש בבית היא מצות ״כבוד שבת ויום טוב״. והיינו מכיון שהעדפת פת ישראל אינה מחמת העדפת טעמה (ענג שבת), אלא מחמת ״שזהו כבוד שבת ויום טוב״.

ויותר מזה נתבאר לקמן סי׳ רעא ס״ח (צרכי סעודה שלכבוד היום קודמין (לקידוש היום) ולצרכי סעודה שלכבוד הלילה, שכבוד יום קודם לכבוד לילה, וכן מי שיש לו מעט מיני מגדים יניחם עד היום ולא יאכלם בלילה, שכבוד היום קודם). הרי שגם אכילת מיני מגדים בסעודת היום של השבת היא מצות ״כבוד היום״.

ונראה שגם כאן הוא מטעם זה, כי העדפת אכילת המגדים ביום (אף שמטעם ענג רוצה להעדיף אכילתה בלילה), היא מחמת ״שכבוד יום קודם לכבוד לילה״.

וכך הוא בזמן האכילה, כמבואר בגמרא קיט, א (וכבדתו, רב אמר להקדים (זמן סעודת שבת לזמן סעודת חול וזהו כבודו , רש״י), ושמואל אמר לאחר (וזהו כבודו שהוא מתאוה לאכול , רש״י). אמרו ליה בני רב פפא בר אבא לרב פפא כגון אנן דשכיח לן בישרא וחמרא כל יומא במאי נישנייה (במאי נשניוהו משאר ימים). אמר להו אי רגיליתו לאקדומי (סעודתכם בבקר) אחרוה, אי רגיליתו לאחרוה אקדמוה). ולקמן סי׳ רפח סי״ג (כי זה כבוד השבת שמקידמין זמן סעודתו).

*

גם מצות הדלקת נר שבת נכללת במצות ענג שבת, כדלקמן סי׳ רסג ס״א (וחייב כל אדם כשאוכל סעודת הלילה לאכלה אצל אור הנר, שזה בכלל עונג שבת הוא).

וסי׳ רעג סי״ב (לכתחלה צריך לאכול סעודת הלילה במקום שהנרות דולקות ... שהנרות לעונג נצטוו).

בהמה נאה לוקחה ואומר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה לוקחה ומניחה לשבת ואוכל את הראשונה בחול, נמצא אוכלה לזו כדי שהיפה תאכל בשבת. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו, שהיה אומר ברוך ה׳ יום יום יעמס לנו[58] צרכינו. ואף הלל מודה שכדברי בית שמאי יותר נכון לעשות[59] אלא שהיה בוטח בה׳ שבודאי יזמין לו לשבת מנה יפה מכל הימים[60]:

יא עזרא תיקן שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת[61] מפני כבוד השבת כדי ללבוש לבנים בשבת[62]. אבל בערב שבת אין פנאי לכבס, מפני שצריך להתעסק בצרכי שבת[63]:

יב נוהגין ללוש כדי שיעור חלה כל אחד בביתו, לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם בשבת, ולא ליקח לחם מן השוק כמו בשאר ימים[64]. ודבר זה מכבוד שבת ויום טוב, ואין לשנות המנהג[65]:

יג (ובמקומות שאוכלים פת של נכרים[66] כל ימות החול, טוב ליזהר שלא לאכול בשבת ויום טוב כי אם

אמנם נתבאר לקמן סי׳ רסג ס״ו (לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול לפי שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת ... ואם הדליק הנר בעוד היום גדול ולא קיבל עליו שבת מיד, צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת, כדי שתהיה ההדלקה עצמה ניכרת שהיא לכבוד השבת). ושם סי״ד (אינו ניכר שהודלק לכבוד השבת).

ולכאורה נראה גם כאן, שההדלקה לפני כניסת השבת היא מצות כבוד השבת, ואילו האכילה אצל הנרות ״בכלל עונג שבת הוא״.

וכל זה הוא בשבת, אמנם ביום הכיפורים, שכבר הובא לעיל (הערה 3) שאין בו מצות ״ענג״, רק מצות ״כבוד״, בזה נתבאר לקמן סי׳ תרי ס״א (יום הכיפורים צריך לכבדו בנרות), וס״ח (יום הכיפורים שאין בו אכילה ושתיה, אמרה תורה כבדהו ... בנרות).

ונתבאר באגרות קודש ח״ל אגרת יא׳שלב (במה שהזכיר כת״ר בכבוד ועונג שבת שבהדלקת הנרות ... בתנחומא ר״פ נח – מפורש (רק) עונג ... ברמב״ם הל׳ שבת פ״ה עונג, ובפ״ל – כבוד שבת. וכן בשו״ע אדה״ז הביא שניהם).

והכוונה למה שנתבאר ברמב״ם הל׳ שבת פ״ל ה״ה (ויהי׳ נר דלוק ושולחן ערוך לאכול ומטה מוצעת, שכל אלו לכבוד שבת הן). והיינו שמה שמדליק את הנר לפני כניסת השבת, ומה שערוך את השלחן לפני הסעודה, ״שכל אלו לכבוד שבת הן״.

וראה עוד בזה בלקוטי שיחות (חט״ו ע׳ 374 וע׳ 527).

[58] תהלים סח, כ.

[59] **אור זרוע** הל׳ ערב שבת סי׳ יח ס״ג (הלכך הרוצה לעשות כבית שמאי עושה, שבית הלל מודים לבית שמאי דהכי עדיף טפי). הובא **בדרכי משה** סי׳ רנ ס״ק א (אבל גם הלל מודה שמדת שמאי עדיפא טפי). מ״א שם ס״ק א. ב״ח וט״ז כאן סוף הסי׳.

[60] **רמב״ן** יתרו כ, ח (והלל עצמו מודה במדרשו של שמאי, אבל היתה בו מדה אחרת במאכלים, מפני שכל מעשיו היו לשם שמים, והיה בוטח בה׳ שיזמין לו לשבת מנה יפה מכל הימים). וראה מראי מקומות וציונים.

[61] **ב״ק פב**, א (עשרה תקנות תיקן עזרא ... ומכבסים בחמישי בשבת). טור ושו״ע (מתקנת עזרא שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת).

[62] **רש״י** שם ד״ה ומכבסים (בגדיהם לכבוד שבת). רא״ש שם פ״ז סי׳ יט (מפני כבוד שבת, ללבוש לבנים). טור ושו״ע (מפני כבוד השבת). לבוש (כדי להלבישם לבנים בשבת לכבוד השבת).

[63] **רא״ש** שם (ובערב שבת אין פנאי לכבס). וכדלקמן סי׳ רנ ס״א (לעולם ישכים אדם לטרוח ולהכין צרכי שבת בערב שבת בבקר), וס״ז (טוב יותר לקנות ביום ה׳, כדי שיהיה לו פנאי הרבה לטרוח בהכנתם ולהתעסק בשאר צרכי שבת).

[64] ירושלמי שבת פ״א ה״ג (אין את יכול מיכול כל שתא חולין בטהרה אכול, ואם לאו תהא אכיל שבעה יומין מן שתא). ר״ן סוף ר״ה ד״ה גרסינן בירושלמי (ומכאן סמכו קצת בני אדם שלא לאכול פת של פלטר עכו״ם בעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, דמשום הכי אמר ליה שבעה, לפי שבשני ימים טובים של ראש השנה לא היה צריך להזהירו, שהכל לשין בבתיהן לכבוד יום טוב). דרכי משה סי׳ תרג (ומזה יש לנהוג ללוש כל אחד בביתו לכבוד יום טוב, אבל לשבת משמע דאינו צריך ... מיהו המנהג בכל מקום לעשותן אף לשבת). **רמ״א** כאן (נוהגין ללוש כדי שיעור חלה בבית, לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם בשבת ויום טוב, והוא מכבוד שבת ויום טוב, ואין לשנות).

מה שנהגו ליזהר בזה בעשרת ימי תשובה, הובא לקמן סי׳ תרג ס״א (אף מי שאינו נזהר בכל השנה מפת של פלטר גוי (עיין ביו״ד סי׳ קי״ב), מכל מקום בעשרת ימי תשובה יש לו ליזהר ממנו).

ומה שנהגו ללוש פת בביתו לכבוד יום טוב, הובא גם לקמן סי׳ תקכט ס״ב (מצוה ללוש פת בביתו בערב יום טוב לכבוד יום טוב, כמו בערב שבת לכבוד שבת, כמ״ש בסי׳ רמ״ב עיי״ש).

ומה שנהגו ״ללוש כדי שיעור חלה״, כדי לזכות במצוה הפרשת חלה, הובא גם לקמן סי׳ תנז ס״ד (ונהגו שמכל עיסה ועיסה מפרשת אשה אחרת, ומברכת לעצמה).

וראה קיצור הלכות הערה 18.

[65] רמ״א (והוא מכבוד שבת ויום טוב, ואין לשנות).

[66] כמבואר בטור ושו״ע יו״ד סי׳ קיב ס״ב (יש מקומות שמקילין בדבר ולוקחים פת מנחתום העובד כוכבים).

וראה גם לעיל סי׳ קסח ס״ו (אפילו אינו נזהר מפת נכרים). סי׳ קצו ס״ו (שלשה שאכלו כאחת ואחד מהם אכל פת נכרי, והב׳ נזהרים ממנו). לקמן סי׳ שכה ס״ו (במקומות שנוהגים לאכול פת של פלטר נכרי). סי׳ תמב סי״ט (אם הוא מקום שנוהגין איסור בפת של נכרי, ובמקומות שנוהגין היתר). סי׳ תמה ס״ט (אם הוא מקום שנוהגין היתר בפת של נכרי). סי׳ תמח ס״ב (במקום

מלחמים הכשרים שנילושו בביתו, שזהו כבוד שבת ויום טוב[67]):

קונטרס אחרון

(א) בכלל מקראי כו׳. בלאו[68] הכי נמי משמע, מדאיקרי קודש[69] ואתיא במכל שכן מיום טוב. וכן מוכח מפרש״י על פסוק[70] זכור וגו׳ שפירש כבית שמאי, מכלל דלכבדו במנה יפה הוא מדאורייתא, משום דקודש הוא לקדשו במאכל כו׳.

משא״כ להרמב״ם ז״ל[71] שאין מצוה אלא שלא להתענות בו[72], כמבואר בב״י סי׳ תי״ח[73]. ונפקא ליה

שנוהגין היתר בפת של נכרי). סי׳ תקיז ס״ד (במקום שנוהגין היתר בפת של פלטר נכרי). סי׳ תרג ס״א (מי שאינו נזהר בכל השנה מפת של פלטר גוי (עיין ביו״ד סי׳ קי״ב)).

[67] **מ״א** ס״ק ד (מוכח מדברי רמ״א שהטעם לאכול פת כשר, ואם כן צריך לאכול החלות בשבת ולא פת אחר).

עיין באליה זוטא ס״ק ו (הטעם שכתב כדי לאכול פת כשר תמוה, מה ענין פת כשר לשבת ויום טוב, דדוקא בעשרת ימי תשובה אנו מחמירין ... גם לשון רמ״א משום כבוד שבת ויום טוב משמע דרק משום כבוד הוא ... דאנחנו נוהגין נמי לכבד שבת בזה, ולכן כתב הטעם משום כבוד שבת ויום טוב. ונפקא מיניה לדינא טובא ודו״ק כנ״ל) **וצ״ע. עיין דרכי משה סימן תר״[ג]** (דהכל לשין בתוך בתיהן לכבוד יום טוב ... המנהג בכל מקום לעשותן אף לשבת ... רואין דאית ביה משום כבוד שבת).

ולכן הכניס רבינו הלכה זו במוסגר, כהכלל המובא בשארית יהודה או״ח סי׳ ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

וראה חקרי הלכות ח״ג טו, ב. הערות וביאורים תשמו ע׳ 96.

[68] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס״א הובאו שתי דעות, אם חובת הענג והכבוד בשבת וביום טוב עיקרן מהתורה, שנאמר בהם מקרא קדש, או שהן רק מדברי קבלה, שנאמרו בנביאים.

ומבאר כאן את שתי הדעות האלו:

(א) מקרא קדש נאמר בעיקר ביום טוב, אבל גם בשבת. ואף אם קאי רק על יום טוב, הרי בשבת נאמר ״קדש״; ״לקדשו״, שכולל במכל שכן גם ענג וכבוד.

(ב) אפילו ביום טוב, שבודאי נאמר בו מקרא קדש, ולמדים ממנו מצות ענג וכבוד, הוא רק אסמכתא.

ומה שעכ״פ יש איסור תענית בשבת; אין לפרש שלמדים זאת מזכור את יום השבת לקדשו, אלא מדכתיב אכלוהו היום, באכילת מן.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ מז.

[69] והיינו שאף לפי מה שהובא לעיל (הערה 5) מאגרות קודש ח״ב אגרת רכט (דשבת נק׳ קדש, ולא מקרא קדש, וכמ״ש בלקו״ת ד״ה להבין מ״ש בהגדה ... דבנתינה לגר מביא בשם חדא״ג מהרש״א והגר״א דמפרשים וביום השביעי שבפסוק זה ביוהכ״פ (וששת ימים שקודם לו בשאר יום טוב ור״ה) ... בזח״ג (צה, א. הובא בסידור שער המועדים) ... כתב: בגיני כך שבת כו׳ ואקרי קדש ולא מקרא קדש).

מכל מקום, כיון שהשבת נקראת ״קודש״ בפרשת בשלח טז, כג (שבתון שבת קדש ... את אשר תאפו או ואת אשר תבשלו בשלו), ובפרשת ויקהל לה, ב (וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה׳). וכיון שאפילו ״מקרא קדש״ האמור ביום טוב פירושו ענג וכבוד. ״מכל שכן״ ש״קדש״ האמור בשבת פירושו ענג וכבוד.

וראה גם לקמן (הערה 76).

[70] יתרו כ, ח (לזכור תמיד את יום השבת, שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת).

הרי שגם לפי הפירוש הפשוט של מקרא הוא כפירוש בית שמאי, שהובא לקמן ס״י (זכור את יום השבת לקדשו וגו׳, דרשו בית שמאי שתהא זוכרו מאחד בשבת, שאם נזדמן לך חלק יפה תהא מתקנו לשבת), ושם (הערה 55).

[71] פ״ל ה״א (שנים מדברי סופרים, והן מפורשין על ידי הנביאים ... כבוד ועונג, שנאמר וקראת לשבת עונג ולקדוש ה׳ מכובד).

[72] כמבואר ברמב״ם הל׳ שבועות פ״א ה״ו (נשבע שלא יתעטף בציצית, שלא ילבש תפילין, ושלא ישב בסוכה בחג הסוכות, ולא יאכל מצה בלילי הפסח, או שיתענה בשבתות ובימים טובים וכן כל כיוצא בזה). ונתבאר בשו״ת הרשב״א ח״א סי׳ תריד (מצינו לר״מ ז״ל שהנשבע להתענות בשבת לוקה משום שבועת שוא ... אפשר לומר שהוא סבור שאסור להתענות דאורייתא). והיינו כלקמן סי׳ תפה ס״ג (שהשבועה חלה לבטל מצות מדברי סופרים בשב ואל תעשה), וכאן אינה חלה כיון שאסור להתענות דאורייתא.

וכן הוא בהל׳ נדרים פ״ג ה״ט (הנודר שיצום בשבת או ביום טוב חייב לצום, שהנדרים חלים על דברי מצוה כמו שבארנו ... ואין צריך לומר ראש חדש. פגע בו חנוכה ופורים ידחה נדרו מפני הימים האלו, הואיל ואיסור הצום בהם מדברי סופרים, הרי הן צריכין חזוק, וידחה נדרו מפני גזירת חכמים). הרי שהאיסור להתענות בשבת וביום טוב הוא מן התורה.

וכן הוא לקמן סי׳ רפח ס״ז (ואף להאומרים שהוא מדברי קבלה כמו שנתבאר בסי׳ רמ״ב, מכל מקום להתענות לגמרי לדברי הכל אסור מן התורה, כמ״ש בסי׳ תק״ע). והוא כמבואר בשו״ע שם ס״ג (אם נשבע להתענות בשבת או ביום טוב, בפירוש, לא חלה עליו שבועה, דאין שבועה חלה על דבר מצוה, אלא לוקה על שנשבע לשוא, ואוכל. ואם נשבע להתענות בחנוכה ופורים, חלה שבועה עליו, כיון שאינן אלא מדרבנן).

מדכתיב[74] אכלוהו היום כי שבת היום לה', מכלל דבשבת אסור להתענות. ולא חשיב לה בתרי"ג, משום דנפקא מכלל מצות אכילת המן שאינה נוהגת לדורות[75].

וביום טוב שנאמר מקרא קודש יהיה וגו'[76], ודרשו בספרי[77] לקדשו כו', סבירא ליה דאסמכתא בעלמא היא[78]. שהרי במנין המצות[79] מנה שש מצות לשבות ממלאכה בששת ימים טובים[80] מדכתיב מקרא קודש בכל חד וחד עיי"ש, וזהו כמ"ש הב"י סי' תפ"ז[81], ולא מנה לקדשו במאכל כו'.

וגם בשבת[82] אי הוה סבירא ליה דהא דאסור להתענות הוא מדרשת הספרא[83] לקדשו כו', אם כן גם לכבדו בכסות נפקא מלקדשו, ומנא לן לחלק ביניהם מסברא. ובהדיא מבואר ברמב"ם[84] דלכבדו בכסות הוא מדרבנן:

(ב) העונג והשמחה כו'. רוצה לומר[85] עונג שיש בו שמחה, כגון בשר ויין, שאין שמחה אלא בבשר ויין,

---

וכן הוא בשו"ת הרשב"א ח"ד סי' רסב (בימים טובים, ושבת, וראש חדש, דאורייתא שאסור להתענות בהם). הובא בב"י סי' רפח, ובמ"א שם ס"ק ז (דהא איסור דאורייתא הוא להתענות בשבת, כמ"ש הרב"י בשם הרשב"א).

וראה ספר הק"ן ע' 38.

[73] ד"ה ויחיד (דעת הרמב"ם שבפרק שלישי מהלכות נדרים (ה"ט) כתב הנודר לצום בשבת וביום טוב חייב לצום בהם. וכן הנודר לצום יום א' או יום ב' כל ימיו ופגע בהם יום טוב או ערב יום הכיפורים חייב לצום. ואין צריך לומר ראש חדש. פגע בהם חנוכה ופורים נדרו בטל ולא יצום בהם, מפני שהן מדבריהם וצריכין חיזוק ... ויש לדקדק בדברי הרמב"ם, שנראה לכאורה שהוא סובר דבערב יום הכיפורים ובראשי חדשים אסור להתענות מן התורה). ומכל שכן בשבת וביום טוב.

[74] בשלח טז, כה. שמהפסוק למדים גם חיוב שלש סעודות בשבת, כדלקמן סי' עדר ס"א (שלש סעודות חייב כל אדם לאכול בשבת, ורמז לזה ששלש פעמים היום נאמר גבי אכילת המן בשבת, שנאמר ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו וגו'). אלא שלימוד זה הוא רק "רמז", ואילו הפירוש הפשוט הוא, שעכ"פ חייבים לאכול בשבת, ואסור להתענות בו.

[75] כמבואר בספר המצות להרמב"ם שרש ג (השרש הג', שאין ראוי למנות מצוות שאין נוהגות לדורות). והיינו שגם החלק שלמדים ממנו לדורות, אינו ראוי למנותו במנין המצות.

[76] שאף אם נאמר שמקרא קדש לא קאי אשבת (כדלעיל הערה 69), הרי עכ"פ נאמר מקרא קדש בכל אחד מהימים טובים (כדלעיל הערה 5).

[77] פינחס סי' קמז. ובספרא אמור פי"ב, כמובא בפנים בדעה הא' (והערה 6). וכן נתפרש ברמב"ם הל' יום טוב פ"ו הט"ז (כשם שמצוה לכבד שבת ולענגה כך כל ימים טובים שנאמר לקדוש ה' מכובד, וכל ימים טובים נאמר בהן מקרא קדש).

[78] ואפשר הזכיר הרמב"ם רק ביום טוב, כי שבת ויום הכיפורים נתפרשו בפסוק (וקראת לשבת ענג, לקדוש ה' מכובד), וכמובא לעיל (הערה 3), משא"כ ימים טובים למדים באסמכתא ממקרא קדש (ראה לעיל הערה 9).

[79] מצות קנט-קסז (שצונו לשבות ממלאכה ... והוא אמרו יתי' ... מקרא קדש. ודע זו ההקדמה, והיא, כל מה שנאמר בו מקרא קודש, בא בפירושו קדשהו. וענין קדשהו שלא תעשה בו מלאכה).

הרי שדעת הרמב"ם היא, כמובא בפנים ס"א (שמקרא קדש הוא לקדשו באיסור עשיית מלאכה. אבל הכבוד בשבת ויום טוב והענג בשבת הן מדברי סופרים).

[80] ראה לקוטי שיחות חל"ג ע' 179 בשוה"ג (ברמב"ם שם לפנינו (וכן בסהמ"צ) מנה המצוה דלשבות בימים טובים מהכתוב מקרא קדש – רק בחמש מצות (מ"ע קנט (א' דפסח), קס (ז' דפסח), קסב (שבועות), קסו (א' דסוכות), קסז (ח' דסוכות)). ובר"ה (מ"ע קסג) למדו מהכתוב באחד . . יהי' לכם שבתון. ואולי גריס אדה"ז ברמב"ם שם "וגו'" (ראה רמב"ם ספר המדע ירושלים תשכ"ד), והרי מסיים בהכתוב "מקרא קדש". ואולי זוהי הכוונה במ"ש אדה"ז "ע"ש". ועצ"ע (ובפרט שבסהמ"צ שם הוסיף "האי שבתון עשה הוא"). וראה פרמ"ג שבפנים ההערה). והוא בפרי מגדים פתיחה להל' יום טוב פרק הא' סק"ב וג'.

[81] ד"ה סדר היום (דבכלל מקרא קודש הוא, דכיון שהוא קדוש ממילא משמע שהוא אסור בעשיית מלאכה, ומה שמזכיר הכתוב אחר כך (שם ז) איסור עשיית מלאכה, אינו ענין בפני עצמו אלא פירוש מקרא קודש). וכן הוא בספר החינוך מצוה רצז (וכל מה שנאמר בתורה מקרא קודש, פירשו ז"ל קדשהו, וענין קדושתו הוא, שלא נעשה בו מלאכה, אלא מה שהוא מיוחד באכילה כמו שביאר הכתוב אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם).

[82] שנתבאר לעיל שהאיסור להתענות למדים מדכתיב אכלוהו היום. ולכאורה הי' אפשר לפרש שלמדים אותו מהפסוק "זכור את יום השבת לקדשו", כמובא לעיל שכולל גם כבוד וענג שבת, והיינו שעכ"פ אסור להתענות בו.

[83] אמור פי"ב (מקרא קדש קדשהו, במה אתה מקדשו, במאכל ובמשתה ובכסות נקייה).

[84] פ"ל ה"א-ז (מדברי סופרים ... כבוד ועונג ... מכבוד השבת שילבש כסות נקיה ... איזהו עונג זהו שאמרו חכמים שצריך לתקן תבשיל שמן).

ובשלמא ענג שבת, הי' אפשר לפרש, שתבשיל שמן הוא מדברי סופרים, אבל החיוב שלא להתענות הוא מן התורה. משא"כ כבודו שילבש כסות נקיה, הרי בהדיא מבואר ברמב"ם שכל עיקרו מדרבנן. ומנא לן לחלק ביניהם מסברא.

אלא ודאי אין למדים החיוב שלא להתענות, אלא מהפסוק אכלוהו היום, וכמבואר לעיל.

[85] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

כמבואר ברמב״ם סוף פ״ו מהלכות יום טוב[86]. אבל הענג בשאר דברים, משמע שם[87] דאינו אלא מדברי סופרים, כמו בשבת. ועיין במ״א סי׳ תקכ״ט ס״ק ג׳[88] ודו״ק:

(ג) בערב שבת הבא כו׳. זה פשוט[89]. ונלמד מדתנן[90] שבת נותנין ג׳ סעודות ודג וירק, כמבואר ביו״ד סי׳ ר״ן[91], מהטעם המבואר בתוס׳[92]. ואם כך הוא בעני העובר ממקום למקום[93], כל שכן בעניי העיר[94], דעניי עירך קודמין לעניי עיר אחרת[95].

ומ״ש ביו״ד סי׳ רנ״ו[96] דנותנים לכל אחד מזון ז׳ ימים. אפשר שהם ט״ו סעודות עם דג וירק לשבת. ואף אם הם מזון י״ד סעודות, כמו מזון ז׳ ימים דסמיך ליה[97]. יש לומר דהטור ושו״ע נמשכו בזה אחר לשון הרמב״ם[98], שהעתיקו לשונו שם, והרמב״ם לא סבירא ליה כסברת התוס׳ הנ״ל, כמ״ש הב[ית הלל] סי׳

בפנים ס״א נתבאר, שאף לדעת האומרים שענג בשבת וביום טוב הם מדברי סופרים, מכל מקום השמחה ביום טוב היא מן התורה. ומוסיף וכותב ש״הענג והשמחה ביום טוב ... מן התורה״. והיינו שאף שכתוב רק ״ושמחת בחגך״. מכל מקום נכלל בזה גם הענג. ועל זה מבאר כאן, ההפרש בין ענג סתם, שהוא מדברי סופרים, לבין בשר ויין, שהוא ענג שיש בו שמחה, והוא מן התורה.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ מט.

[86] הלכה יח (כיצד ... והאנשים אוכלין בשר ושותין יין, שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין).

וכן הוא לקמן סי׳ תקכט ס״ז (כיצד משמחן ... והאנשים בזמן שבית המקדש היה קיים היו אוכלין בשר שלמים לשמחה, ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין יוצאים ידי חובת שמחה אלא ביין, שנאמר ויין ישמח לבב אנוש).

[87] הט״ז-יז (וכבר בארנו הכיבוד והעינוג בהלכות שבת ... וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב). ובהלכות שבת פ״ל ה״א (שנים מדברי סופרים ... כבוד ועונג). הרי שגם הענג ביום טוב הוא מדברי סופרים, ורק השמחה בבשר ויין הם מהתורה.

[88] ״שתקנו להרבות בסעודה ביום טוב הראשון של פסח ובעצרת ובראש השנה וביום טוב האחרון של חג״.

[89] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס״ה נתבאר, שאף שעשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, מכל מקום נותנים לו ט״ו סעודות לשבוע, כולל ג׳ סעודות ודגים וירק לשבת, שכיון שכבר נצרך לבריות נותנים לו כל צרכו. כמבואר במשנה וגמרא לפי פירוש התוס׳, וכן נפסק בשו״ע ובט״ז ביו״ד.

אלא שכאן פסק הט״ז שאין נותנים לו רק ב׳ סעודות, וכן פירש בספיקו ומסקנתו של הטור, שאין נותנים לו רק שתי סעודות, והוא צריך לצמצם מעט בשאר הימים, בשביל סעודה שלישית ולהוספה מעט לענג שבת.

ואילו רבינו מבאר כאן, שכל הסוגיא מיירי כדעת התוס׳ שנותנים לו ג׳ סעודות וגם דבר מועט לענג שבת, או שיש לו משלו לג׳ סעודות ודבר מועט. ועל זה אמר רבי עקיבא שיותר מזה אינו צריך לבקש אחרים שיתנו לו, ועל זה תנא דבי אליהו שעכ״פ עושה דבר מועט לענג שבת. ועל זה אמר רבי יהודה בן בתירה שמכל מקום יזדרז להוסיף יותר מדבר מועט, ועל זה ביאר הטור דהיינו על ידי שיצמצם בשאר הימים כדי לכבד השבת.

אמנם כיון שהלבוש וט״ז אין מפרשים כן, לכן סתם רבינו בפנים, ולא הצריך שיצמצם בשאר הימים כדי לכבד השבת הרבה יותר מבחול.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ מט.

[90] פאה פ״ח מ״ז (אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום ... שבת נותנין לו מזון שלש סעודות). ובתוספתא פאה פ״ד ה״ח (שבת נותנין לו מזון שלש סעודות, שמן וקטנית, דג וירק).

[91] סעיף ד (נותנין לו מזון ג׳ סעודות ושמן וקטנית ודג וירק).

[92] שבת קיח, א ד״ה והא (אמרינן ליה כדי שלא יהא ניזון מן הצדקה, אבל הכא כבר הוא ניזון, ולהכי נוטל כל צורכו). ב״ב ט, א סוד״ה שבת (ונראה לרשב״א דבשביל סעודת שבת אין לו להתחיל וליטול, אבל בשכבר צריך ליטול נוטל גם כדי לסעודת שבת).

[93] שבזה מיירי המשנה בפאה שם, כמובא לעיל.

[94] שמקבלים מערב שבת לערב שבת, כדאמרינן בב״ב ח, ב (תמחוי בכל יום, קופה מערב שבת לערב שבת. תמחוי לעניי עולם, קופה לעניי העיר). יו״ד סי׳ רנו ס״ד (התמחוי נגבית בכל יום, והקופה מערב שבת לערב שבת. התמחוי לעניי עולם, והקופה לעניי אותה העיר בלבד).

ואם כן מובן שמכל שכן בעניי העיר נותנים להם בערב שבת ט״ו סעודות, וכאמור בפנים ס״ה (בערב שבת הבא נותנין לו מזון ט״ו סעודות לאותה שבוע, כדי שיהיה לו שלשה סעודות לאותו שבת).

[95] ב״מ עא, א (עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין). לקמן הל׳ הלוואה ס״א (להקדים ... עניי ערך לעניי עיר אחרת).

[96] סעיף א (ונותנים לכל עני מה שיספיק לו לשבעה ימים).

[97] ברמ״א שם (מי שיש לו מזון שבעה ימים לא יקח מן הקופה), דהכוונה לי״ד סעודות, כמבואר שם סי׳ רנג ס״א (מי שיש לו מזון ... י״ד סעודות, לא יטול מהקופה).

[98] הל׳ מתנות עניים פ״ט ה״א (ונותנין לכל עני ועני מזונות המספיקין לשבעה ימים).

רנ"ה[99] עיי"ש.

אבל הט"ז שם סוף סי' רנ"ג[100] העתיק סברת התוס' לפסק הלכה. וכאן כתב[101] דכשאין נותנים לו מהצדקה רק שתי סעודות לא יטול סעודה שלישית, ולכן היה הטור[102] פטור מסעודה ג' לפי שהיה מוטל הכל על הצדקה. וצ"ע[103].

והנה דברי הטור יש ליישב אף לפי סברת התוס'[104], דספיקו של הטור היה אם נאמר דהמעט שיש לו משלו כמי שאינו, כיון שאינו מספיק לו, ומה שאחרים נתנו לו לא הספיק אלא לעשות שבת כחול, דהיינו בג' סעודות ודבר מועט. שזה נקרא גם כן חול[105], כמבואר בהדיא בפסחים דף קי"[ב][106], אף על פי שאמר רבי עקיבא כו' אבל עושה הוא כו'.

שבודאי[107] עיקרא דמילתא דרבי עקיבא לא נאמר במי שיש לו י"ד סעודות שלא יטול מהקופה, שהרי איסור גמור הוא זה[108], ומאי ואל תצטרך, שמשמע שאם היה רוצה היה נוטל (ועוד דלמה הזהירו על דבר מועט לצמצם לזה משאר הימים כמ"ש הט"ז[109], ולא הזהירו על סעודה שבמוצאי שבת שיאכלנה

---

[99] ביו"ד סק"א (אבל להרמב"ם לא קשיא מידי שכתב שבת נותנין לו ג' סעודות, דהיינו בחול י"א סעודות ובשבת ג' סעודות, דהיינו בליל שבת ובשחרית ובמנחה, ובליל מוצאי שבת לא יאכל כלום). והוא בפירוש המשניות להרמב"ם פאה פ"ח מ"ז (וארבע עשרה סעודות מזון שבוע, לפי ששלש סעודות בשבת ואחת עשרה בששת הימים הנשארים, שתי סעודות בכל יום אחת ביום ואחת בלילה. ולפי החשבון צריך שיהיו שתים עשרה סעודות, אלא שאין חושבין לו סעודת ליל ראשון מפני שאינו צריך לה, שכבר אכל במנחת שבת, והיא השלמת שלש סעודות של שבת).

[100] ריש סי' רנג ס"ק ב (תירצו התוס' על זה, דבשביל סעודות שבת אין לו להתחיל ליטול, אבל אם כבר נטל נוטל גם כדי לסעודות שבת).

[101] ס"ק א (וצריך שתדע דהך דרבי עקיבא דאמר עשה שבתך חול היינו שאין נותנין לו מן הצדקה בשבת כי אם על ב' סעודות, כדאיתא בפרק כל כתבי דף קי"ח ... אם השעה דחוקה לו ביותר, דהיינו שאין לו כלום משלו, ומוטל הכל על הצדקה, אז אינו בכלל חיוב ענג, ואין חייב אלא בב' סעודות).

[102] בט"ז שם (בטור כתב ... וכמה פעמים נשאתי ונתתי בדבר לפני אדוני אבי הרא"ש, כמוני היום, שיש לי מעט משלי ואין מספיק לי, וצריך אני לאחרים, אם אני בכלל עשה שבתך חול כו' אם לאו, ולא השיבני דבר ברור. אחר כך מצאתי בפירקי אבות לרש"י שפירש על ההיא משנה דרבי יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר, שכתב וז"ל, תיכף לאותה משנה רבי עקיבא אומר עשה שבתך כו', שנוייה ההיא דבן תימא, לאורויי דרבי עקיבא לא אמר אלא למי שהשעה דחוקה לו ביותר, אבל צריך אדם לזרז עצמו כנמר ונשר לכבד שבתות ביותר, עד כאן. על כן צריך כל אדם לצמצם בשאר הימים כדי לכבד השבת ... נראה בירור דבריו ... נסתפק רבינו הטור מה נקרא שהשעה דחוקה לו, דנפקא מינה לדידיה שהיה לו מעט משלו והיה צריך לאחרים, דהיינו מסתמא היו נותנין לו סיפוק לכל שבוע כדרך שנותנים ללומדים בקהילות קדושות. וצריך שתדע דהך דרבי עקיבא דאמר עשה שבתך חול היינו שאין נותנין לו מן הצדקה בשבת כי אם על ב' סעודות, כדאיתא בפרק כל כתבי דף קי"ח. ואם כן היה ספק לרבינו אם הוא בכלל זה, כיון דצריך לסיפוק אחרים, וזהו צדקה, ממילא לא נתחייב בשבת רק בב' סעודות, וגם אינו בכלל חיוב עונג כלל. או דלמא דהשעה דחוקה היינו שאין לו כלל משלו, ומוטל הכל על הצדקה. וזה נפשט לו מדברי רש"י ... בן תימא אמר דאדם יהא עז כנמר להשתדל שיהי' לו מעט משלו, ואז אינו מוטל כולו על הצדקה, ממילא היא בכלל חיוב ענג ... אפילו בדבר מועט לכבוד שבת כגון כסא דהרסנא, וכל שכן דחייב בג' סעודות. אבל אם השעה דחוקה לו ביותר, דהיינו שאין לו כלום משלו, ומוטל הכל על הצדקה, אז אינו בכלל חיוב ענג, ואין חייב אלא בב' סעודות, והיינו דרבי עקיבא עשה שבתך חול כו'. ועל כן סיים הטור על כן צריך כל אדם לצמצם בשאר הימים כו', פירוש שראוי לו להביא עצמו לידי חיוב ענג, דחיובו אם יש לו מעט משלו, וזה יוכל לעשות אחר שיצמצם בחול ממילא יהיה לו מעט משלו כו', כנלע"ד ברור ונכון).

[103] איך יתאימו דברי הט"ז כאן, לדבריו שם.

וראה מה שכתב על זה בפרי מגדים משב"ז ס"ק א (כן סובר הטור גם כן. אבל לדינא הסכים הט"ז ביו"ד כתוספות).

[104] שגם הטור סובר כסברת התוס', שכיון שכבר צריך ליטול, נוטל גם כדי לסעודת שבת, לסעודה ג' ודבר מועט.

ואילו ספיקו של הטור ומסקנתו היא, שלא יסתפק בזה, אלא יזרז עצמו לכבד את השבת "להרבות במאכלים הרבה יותר מבחול".

ועל זה מסיק רבינו (לקמן בסוף הקונטרס אחרון): "אבל הלבוש והט"ז לא כתבו כן (לכן סתמתי בפנים)".

[105] ומה שכתב על זה הטור "אם אני בכלל עשה שבתך חול", היינו כיון שגם כשמוסיף דבר מועט נקרא "חול".

[106] ע"א (אף על פי שאמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, אבל עושה הוא דבר מועט בתוך ביתו), הרי שגם כשמוסיף דבר מועט נקרא "עשה שבתך חול".

[107] עתה בא להוכיח שרבי עקיבא (וכל הסוגיא) לא מיירי כפירוש הט"ז (דהך דרבי עקיבא דאמר עשה שבתך חול היינו שאין נותנין לו מן הצדקה בשבת כי אם על ב' סעודות), שאם כן מהו שאמר "ואל יצטרך", ולא אמר ש"איסור גמור הוא".

אלא ודאי מיירי שיש לו ג' סעודות, וגם הוספת דבר מועט לענג שבת (שבודאי אסור לו ליטול מהקופה), ורוצה לבקש מתנות מאחרים להרבות במאכלים הרבה יותר מבחול.

[108] כאמור בפאה שם (מי שיש לו מזון ... ארבע עשרה סעודות לא יטול מן הקופה).

[109] לפי פירושו בדברי הטור (אינו בכלל חיוב ענג, ואין חייב אלא בב' סעודות ... צריך כל אדם לצמצם בשאר הימים כו').

בשבת, לשיטת התוס׳[110] ודו״ק).

וכן מוכח בהדיא ברמב״ם[111] שכתב ואינו חייב להצר עצמו כו׳ עשה שבתך כו׳, משמע דעצה טובה היא ומדת חסידות היא זו. ולא הזכיר שם י״ד סעודות, אלא מיירי שיש לו יותר וחייב בג׳ סעודות, אלא שאין צריך לבקש מתנות מאחרים, שלא מהקופה, להרבות במאכלים הרבה יותר מבחול, אלא די בדבר מועט, כמ״ש אף על פי שאמר רבי עקיבא[112] כו׳, וזה ברור לפי דעת הרמב״ם.

וכן דעת הטור כיון שהיה מתפרנס מאחרים, ולא היה פרנסתם מספקת לו להרבות במאכלים הרבה יותר מבחול, אם כן די בדבר מועט. דמן הסתם היה בענין שאם היה מרבה בהוצאות שבת, והיה חסר לו בחול, היו האחרים ממלאין לו, שעליהם מוטל למלאות כל מחסורו, לכן היה ראוי ונכון לו לעשות שבתו כעין חול שלא להטיל שבתותיו על הבריות. ומהמעט שלו אפשר שפטור הוא לכבד ממנו שבת, כיון דאפילו מצדקה פטור הוא כל שאין לו שיעור המבואר ביו״ד סי׳ רנ״ג[113]. ומותר לו לקבלה[114]. דהטור בודאי לא היה מתפרנס מהקופה, שלא נהגו בה בדורות האחרונים, כמ״ש הסמ״ק[115], הובא בש״ך ליו״ד סי׳ רנ״ג[116], אלא מנדבת יד אחרים שהיו מספקים אותו.

ואחר כך פשיט ליה מפירוש רש״י[117] שצריך לזרז עצמו לכבד יותר מדבר מועט (וכן מוכח בהדיא במ״א סק״א[118] ודו״ק), כמ״ש הב״י[119], דמדתנא דבי אליהו שמעינן שאף שהשעה דחוקה לו ביותר צריך לעשות דבר מועט, ומפירוש רש״י בבן תימא שמעינן שצריך לזרז את עצמו ביותר מתנא דבי אליהו, דהיינו יותר מדבר מועט, אף על פי שהוא יותר מכדי יכולתו עיי״ש.

וסיים הטור על כן כל אדם כו׳, רוצה לומר כל אדם יזרז את עצמו יותר מכדי יכולתו. מי שפרנסתו

וכן הוא בברייתא, לפי פירוש הט״ז, שלא הצריכו אלא להזדרז ולצמצם בשאר הימים, כדי לאכול את הסעודה השלישית. ומדוע אם כן לא הצריכו לאכול סעודת מוצאי שבת בסעודה שלישית של שבת.

[110] בשלמא לפי פירוש הרמב״ם בפירוש המשניות (שהובא לעיל הערה 99), שתמיד נותנים מהקופה רק י״ד סעודות, אלא שסעודת מוצאי שבת אוכל בסעודה שלישית בשבת. אם כן אין להקשות מדוע לא הצריכו לפרש בברייתא, למי שיש לו רק י״ד סעודות, שיאכל סעודת מוצאי שבת בסעודה שלישית בשבת.

אמנם לפי שיטת התוס׳ (שהובאה לעיל הערה 92), שמי שאין לו, נותנים לו ט״ו סעודות. ומי שיש לו י״ד סעודות אין נותנים לו כלום. אם כן מדוע לא הצריכו לו לאכול סעודת מוצאי שבת בסעודה שלישית בשבת.

אלא ודאי מיירי כאן שיש לו ט״ו סעודות ועוד דבר מועט לענג שבת, ועל זה אמר רבי יהודה בן בתירה, שצריך להזדרז להשיג ולהרבות מאכלים הרבה יותר מבחול.

[111] גם מ״ש הרמב״ם בהל׳ שבת פ״ל ה״ז (ואם אין ידו משגת, אפילו לא עשה אלא שלק וכיוצא בו משום כבוד שבת הרי זה עונג שבת, ואינו חייב להצר לעצמו ולשאול מאחרים כדי להרבות במאכל בשבת. אמרו חכמים הראשונים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות), הרי שמפרש את הסוגיא הנ״ל, שיש לו ט״ו סעודות ועוד דבר מועט.

[112] פסחים שם (תנא דבי אליהו אע״פ שאמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, אבל עושה הוא דבר מועט בתוך ביתו).

[113] סעיף ח (עני שנתן פרוטה לצדקה, מקבלין ממנו. ואם לא נתן, אין מחייבין אותו ליתן), ובש״ך שם ס״ק יא (נראה דהכא מיירי בעני שאין לו פרנסתו, דודאי אינו חייב ליתן צדקה, עד שיהיה לו פרנסתו).

[114] כאמור בשו״ע שם ״מקבלין ממנו ... אין מחייבין אותו ליתן״.

ואפשר דקאי אלהבא: שאף שכותב הטור ״שיש לי מעט משלי״, ומי שיש לו מזון י״ד סעודות לא יטול מהקופה. מכל מקום מותר לו לקבל מהם, כיון דלא מיירי בקופה כו׳, אלא מנדבת יד אחרים שהיו מספקים אותו.

[115] סוס״י רמז (ודין תמחוי וקופה אינו נוהג בזמן הזה בינינו, לכן דלגתי חלוקתם שאינם נוהגים במלכיות האלה).

[116] ס״ק א (וכתב הסמ״ק סוס״י ר[מ]״ז דדין קופה ותמחוי אינו נוהג בימינו).

[117] אבות פ״ה מ״כ. כמובא לעיל (הערה 102).

[118] מה שכתב המ״א שם (ולא יפחות משני תבשילין ... שיאכל בכל סעודה מג׳ סעודות דגים עיי״ש), קאי על האמור בשו״ע (אם יש לו מעט משלו צריך לזרז עצמו לכבד את השבת). הרי שהזירוז הוא יותר מדבר מועט.

וכן נתבאר בפנים ס״ז (אף מי שאין ידו משגת להרבות במאכלי שבת, טוב לו ליזהר שלא יפחות משני תבשילין. וטוב ליזהר לאכול דגים בכל סעודה).

[119] בסוף הסימן (מדתנא דבי אליהו שמעינן שאף על פי שהשעה דחוקה לו ביותר צריך לעשות דבר מועט, ומדסמך לזה ההיא דבן תימא, שמעינן שצריך לזרז עצמו ביותר, כלומר שאף על פי שהשעה דחוקה לו יכין צרכי שבת יותר מכדי יכלתו).

מספקת לו לעשות דבר מועט, יצמצם בשאר ימים לעשות יותר מכדי יכולתו. ומי שאין פרנסתו מספקת אפילו לדבר מועט, אלא לפת בלבד, כמו בחול, עכ״פ יצמצם בשאר ימים כדי לעשות דבר מועט.

ולכן לא הזכיר השו״ע כלל ההיא דדבר מועט, אלא סתם וכתב דיצמצם בשאר ימים[120].

אבל הלבוש[121] והט״ז[122] לא כתבו כן (לכן סתמתי בפנים[123]):

(ד) נכון לתקן כו׳. הנה[124] בנו של הבית הלל כתב בהג״ה[125] דדוקא עד שליש, דהידור מצוה עד שליש[126], וסיים דדגים הוא חיוב גמור מדאורייתא עיי״ש. והוא תמוה מאוד, שהרמב״ם והשו״ע השמיטו חיוב דאורייתא[127]. ועוד מי כתיבי דגים באורייתא. וגם מדרבנן אין טעם בדרך הנגלה שיתקנו דוקא דגים[128]. ומה שהזכירו דגים בגמרא[129] בכמה מקומות, היינו למצוה מן המובחר. ולכן מי שאין ידו משגת פטור[130].

וכיון שכן הוא אין דמיונו עולה יפה מהידור מצוה עד שליש, דהתם אתרוג הראשון מחויב הוא לקנותו חיוב גמור[131], לכן צריך להוסיף שליש על חיוב זה משום הידור מצוה[132], אבל הכא עיקר חיוב הדגים הוא משום הידור מצות עונג, שהרי יכול לענג גם כן בדברים אחרים חשובים. ואף אם הדגים יותר חשובים, מכל מקום נקרא זה הידור מצוה, ומנין לנו להוסיף עוד שליש על ההידור (לכן לא העתקתי דבריו):

---

[120] כי הצמצום אינו רק בשביל ״דבר מועט״; אלא גם כדי ״לכבד יותר מדבר מועט״.

[121] ״צריך לזרז את עצמו לכבד את השבת ולענג בו כפי מנהג עינוגי אנשי מקומו ... מכל מקום גם הוא יצמצם בשאר הימים כדי לכבד את השבת״. ולא פירש דלא סגי בהוספת דבר מועט, אלא יוסיף הרבה.

[122] ״ועל כן סיים הטור, על כן צריך כל אדם לצמצם בשאר הימים כו׳ פירוש שראוי לו להביא עצמו לידי חיוב ענג, דחיובו אם יש לו מעט משלו, וזה יוכל לעשות אחר שיצמצם בחול, ממילא יהיה לו מעט משלו״. היינו שפירש מסקנתו של הטור שצריך לצמצם כדי שיוכל להוסיף דבר מועט בשבת.

[123] ס״ו (ואם מה שנותנים לו אינו מספיק לו להרבות בהוצאת שבת ... אם יש לו מעט משלו, יזרז את עצמו להוציא ממון בכבוד השבת בכל מה שאפשר ... ואם ... אינו מספיק לו אפילו לדבר מועט, צריך הוא לצמצם מעט בשאר הימים, בענין שיוכל לעשות דבר מועט לענג שבת ... יצמצם מעט בשאר הימים, בענין שיעשה דבר מועט לענג שבת).

הרי שלא הצריך לצמצם בשאר הימים, אלא כדי לעשות דבר מועט לענג שבת, ולא כדי להוסיף יותר מזה.

[124] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס״ז נתבאר שאם הנכרים מייקרים השער של הדגים, נכון לתקן שלא יקנה שום ישראל מהם דגים איזה שבתות, כדי שאחר כך יוזילו השער; ולא נזכר שום הפרש, בין אם נתייקר ביותר משליש או פחות משליש.

ואף שבנו של הבית הלל כתב, שגם בזה אומרים הידור מצוה עד שליש.

מכל מקום לא הועתקו כאן דבריו, כי אין אומרים כן אלא בחיוב דאורייתא. משא״כ כאן, שכל אכילת הדגים על פי נגלה היא רק למצוה מן המובחר.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ נו.

[125] יו״ד סי׳ ריח סק״א (אמר משה בהגאון המחבר, עיין בתשובת צמח צדק ... ונראה לפענ״ד הדלה ונבזה, הא דשרי לעשות תקנה כזה, דוקא כשנתייקר השער יותר משליש כמו שהיה קודם, אבל נתייקר פחות משליש, או שליש, כמו שהיה מקדם, אפשר דאין לעשות תקנה כזה ... ואיתא בגמרא דבבא קמא דף ט׳ ע״ב אמר רב הונא הידור מצוה עד שליש במצוה ... בין למר בין למר דגים דאורייתא).

[126] ב״ק ט, ב. טור ושו״ע סי׳ תרנו (אם קנה אתרוג שראוי לצאת בו ... מצוה להוסיף עד שליש ... יקח ההדר אם אין מייקרים אותו יותר משליש).

[127] שלא הזכירו החיוב לאכול דגים.

[128] רק על פי קבלה, כדלעיל (הערה 46).

[129] שבת קיח, ב (דגים גדולים; כסא דהרסנא). שם קיט, א (שיבוטא). תוספתא פאה פ״ד ה״ח (דג).

[130] כמובא בפנים ס״ו (אבל אם אין לו כלום משלו, אין צריך לבקש מאחרים שיתנו לו כדי לכבד את השבת, שכבר אמרו עשה שבתך כו׳). ואם הי׳ זה חיוב מן התורה או מדברי סופרים, הי׳ חייב בכל אופן.

[131] ראה חולין קלב, ב (אומרים לו עשה ... לולב ואינו עושה ... מכין אותו עד שתצא נפשו).

[132] משמע לכאורה, שאם מייקרים האתרוג פחות משליש, אין לעשות תקנה כזו. וראה כנישתא דבי רב ע׳ נו-ז הערה ז.

(ה) ברבית של דבריהם. הנה[133] ירושלמי זה[134] הובא בתשובת מהרי״ל סימן ל״ז[135], ללמוד ממנו להלוות צדקה ברבית, והוא הדין למעות יתומים עיין שם. ואנן קי״ל ביו״ד סימן ק״ס[136] דאין להלות צדקה ומעות יתומים אלא ברבית דרבנן.

ועיי״ש בב״י[137], דאף הרשב״א[138] לא עלה בדעתו להקל בצדקה אלא משום דאין לה בעלים מיוחדים[139].

ועיי״ש בט״ז סי׳ קע״ב סק״ג דאין להתיר ברבית קצוצה משום דבר מצוה, וכן הוא בש״ך שם סק״ח. ורמ״א שם[140] שהביא דעת המקילין להלות על מקומות בית הכנסת בלא נכייתא, היינו משום דסבירא ליה דבלא נכייתא היא אבק ריבית עיי״ש[141].

ובסי׳ ק״ס סעיף כ״ב בהג״ה[142], כוונתו שהקהל סומכין על המתיר אפילו ברבית קצוצה, אבל אין לסמוך על זה כי אם לצורך גדול שהוא כפקוח נפש, כמ״ש הט״ז שם[143].

---

[133] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס״ט הובא מדברי הפוסקים, שמותר להלוות ברבית של דבריהם לצורך סעודת שבת וסעודת מצוה.

ואף שיש מפרשים דהיינו ברבית קצוצה, מכל מקום מוכיח, שלכל הדעות לא התירו משום דבר מצוה, אלא ברבית של דבריהם. אבל ברבית קצוצה לא התירו, אלא בפקוח נפש.

ובאמת לא התירו בפקוח נפש, אלא כשמלוה הוא רשע, ואינו רוצה להלוות בלא רבית. אבל באבק רבית, אפשר שלא גזרו כלל לדבר מצוה, אף על המלוה. ולכן לא הוזכר תנאי זה בפנים.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ נז.

[134] מו״ק פ״ב ה״ג (א״ר יוחנן לויין בריבית לחבורת מצוה ולקידוש החדש). סנהדרין פ״ח ה״ב.

[135] ״דיש מרבותינו דהתירו להלוות צדקה בריבית, מההיא דירושלמי לוין בריבית לחבורת מצוה ולקידוש החדש. וכתב האגודה דמהאי טעמא שמא נהגו להלוות על מקומות של בית הכנסת ולישב עליהם. והכא נמי אין לך מצוה גדולה מהמגדל יתום כדלעיל וצדקתו עומדת לעד. ושמא מכאן נתפשט המנהג שמלוין נכסי יתומים בריבית קצוצה״.

היינו שנהגו להלוות לבית הכנסת על מקומות הישיבה, ולשבת במקום זה עד הפירעון, בלא נכייתא. ופירש ירושלמי זה להתיר במקום מצוה אפילו רבית קצוצה. אמנם אנן לא קיי״ל כדבריו להתיר ברבית קצוצה, רק ברבית דרבנן.

[136] סעיף יח (כל רבית דרבנן, מותר במעות של יתומים, או של הקדש עניים, או תלמוד תורה, או צורך בית הכנסת). וברמ״א שם (יש מקומות שנוהגים שאפוטרופוס מלוה מעות יתומים בריבית קצוצה, ומנהג טעות הוא ואין לילך אחריו ... אבל ברבית דרבנן שרי).

[137] ד״ה וכן הדין.

[138] שו״ת ח״א סי׳ תרסט (שאלת עוד על מה סמכו עכשו להלוות מעות של תלמוד תורה ברבית לישראל. תשובה, אפשר היה לדון ולהתיר כיון שאין הרבית בא מלוה למלוה, שאין לממון זה בעלים ידועים). ח״ד סי׳ סג (וקרוב אני לומר, שאין רבית אף להקדש עניים, לפי שמעות אלו אין להם בעלי[ם] ידועים, וגזבר לא בשל עצמו הוא מלוה, ונמצא שאין ריבית זה בא מלוה למלוה).

[139] מה שהתיר רבית קצוצה במעות תלמוד תורה והקדש עניים. אין זה מטעם היתר רבית דאורייתא במקום מצוה. אלא מטעם דהוי מעות שאין לו בעלים, ולא חשיב רבית דאורייתא.

[140] ברמ״א שם ס״א (ויש מתירין להלוות על ספרים או מקומות בית הכנסת ולישב עליהם אפילו בלא נכייתא, דהוי לצורך מצוה, ומותר ללוות ברבית לצורך מצוה, וטוב להחמיר לעשות בנכייתא).

ומקורו באגודה ב״מ סי׳ פג (צריך עיון איך מותר להלוואת על כסאות בבית הכנסת ולישב עליהן. ודלמא לצורך מצוה שרי). שו״ת מהרי״ל שם (וכתב האגודה דמהאי טעמא שמא נהגו להלוות על מקומות של בית הכנסת ולישב עליהם).

אמנם הקשה בט״ז שם (צ״ע דלמה סמך רמ״א על דעה זו, כיון ... דרבית קצוצה היא).

ובש״ך שם (ולפי מאי דמסיק שם לאסור מעות של יתומים ברבית קצוצה, וכן כתב הרב לעיל סימן ק״ס סי״ח, הוא הדין הכא).

[141] ברמ״א שם (ואם לא מנכה ליה כלום אסור, והוי אבק רבית). הרי שגם הרמ״א וסיעתו לא התירו רבית דאורייתא במקום מצוה.

[142] ״ולא כמו אלו שנהגו להקל בקצת מקומות להלוות וללוות לצורך קהל ברבית קצוצה, ואין להם על מה שיסמוכו, אם לא שנאמר שמחשבים צרכי קהל לפקוח נפש או לצורך מצוה, כמו שיתבאר לקמן סימן קע״ב. אבל אין לסמוך על זה, כי אם לצורך גדול״.

[143] ס״ק כא (וגם דברי רמ״א שהתיר בסמוך בעסקי הקהל לצורך גדול, שהוא כפקוח נפש).

ואם כן אין להקשות איך התיר הרמ״א רבית קצוצה בצורך גדול, כי גם כאן הכוונה בצורך גדול שהוא כפקוח נפש.

ועיי"ש בט"ז ס"ק כ"א[144] דלפקוח נפש מיירי שהמלוה הוא רשע, ומשמע דהוא הדין לדבר מצוה.

ומה שמתירין להלוות על מקומות בית הכנסת, היינו שהרבית היא המצוה[145].

(ואעפ"כ לא העתקתי כן כאן[146], לפי שיש לומר דהני מילי ברבית קצוצה, אבל באבק רבית אפשר דלא גזרו כלל לדבר מצוה, אף על המלוה):

---

[144] "וצריך לומר דכאן מיירי גם כן כה"ג, שאין אדם כשר רוצה להלוות בחנם, רק יש ישראל רשע אחד שרוצה להלוות ברבית, מותר ליקח ממנו הלואה ברבית מפני פיקוח נפש, אבל המלוה פשיטא שעושה איסור, דמה פיקוח נפש יש לו שצריך ליקח רבית, אדרבה מוטל עליו להלוות בחנם".

[145] מה שהתירו בזה אף ללוה, ואין אומרים בזה שהמלוה הוא רשע. היינו כיון שכל הרבית היא המצוה (ספרים ללמוד או מקומות בית הכנסת לתפלה, שמצות לאו ליהנות ניתנו), לכן יש מתירין בהם גם למלוה.

[146] דמיירי שהמלוה הוא רשע.

רמג דין המשכיר שדה ומרחץ לנכרי

ובו ט״ז סעיפים:

איסור אמירה לנכרי

א אסרו חכמים[147] לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת[148], בין בחנם בין בשכר[149], ואע״פ שאומר לו מקודם השבת שיעשה בשבת[150], ואע״פ שאינו צריך לאותה מלאכה עד לאחר השבת[151]. שכשהנכרי

---

[147] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:

(א) איסור אמירה לנכרי (ס״א-ב).

(ב) נכרי השכור למלאכות המרחץ (ס״ג-ו).

(ג) נכרי השכור לעבודת השדה (ס״ז-ח).

(ד) נכרי השכור למלאכות רחיים ותנור (ס״ט-טז).

*

עיקר תוכן הסימן שלפנינו הוא נכרי השכור למלאכת המרחץ, שדה, רחיים ותנור.

אלא שבתחלה באה הקדמה כללית – יסודי איסור אמירה לנכרי. ועד האחרון – חובת המחאה כשמגיע ריוח לישראל, שבזה דן בסימן שלפנינו.

*

רוב סימני הכרך שלפנינו דנים בהלכות אמירה לנכרי.

רשימת הספרים המבארים את שיטת רבינו בפרטי הלכות אלו, באה לעיל ב״פתח דבר״.

[148] מו״ק יב, א (כללו של דבר כל שהוא עושה, אומר לנכרי ועושה, וכל שאינו עושה, אינו אומר לנכרי ועושה). שבת קנ, א (אמירה לנכרי שבות). **רמב״ם פ״ו** ה״א (אסור לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת, אע״פ שאינו מצווה על השבת).

וראה גם לקמן סי׳ רסג סכ״ה (אסרו האמירה לנכרי, אף על פי שאינו מצווה על השבת).

[149] וכן הוא לקמן ס״ד (שלענין שליחות אין לחלק בין עושה לטובת המשלח בין עושה לטובת השליח, בין כך ובין כך שלוחו הוא). סי׳ רמד בקונטרס אחרון סוף ס״ק א בהגהה (משום דשליח בשכר מקרי שליח בישראל). ובמהדורא בתרא (ס״ו: דהא לענין דין שליחות אין חילוק בין בחנם בין בשכר מדאורייתא בישראל, והוא הדין מדרבנן בנכרי).

והיינו בשכיר יום, כדלקמן ס״ד (שאם שכר הנכרי לימים, שאמר לו בעד כל יום ויום שתתעסק ... אתן לך כך וכך ... הרי זה כעוסק בשליחות הישראל), וסי׳ רמד ס״א (שאסור להניח לנכרי שיעשה מלאכה לישראל בשבת, אף על פי שעושה בשכר, אם הוא עושה בתורת שכיר יום, כגון ששכרו הישראל קודם השבת ואמר לו בעד כל יום ויום שתעבוד לי אתן לך כך וכך ... כעושה שליחות הישראל).

אבל קבלנות מותרת, כדלקמן סי׳ רמד ס״א. וכן אריסות מותרת, כדלקמן ס״ז.

וגם בקבלנות ואריסות אסור – אם קובע מלאכתו לשבת, כדלקמן בסמוך (והערה הבאה). אבל כאן מיירי בעיקר באיסור שכיר יום, שאסור בכל אופן.

ירושלמי פ״א ה״ח (במה דברים אמורים בקיבולת, אבל בשכיר יום אסור). **רמב״ם** שם הי״ב (פוסק אדם עם הנכרי על המלאכה ... והוא שלא יחשוב עמו יום יום). **רשב״א** יט, א ד״ה הא דתנן (דוקא בקצץ ובקבולת, דגוי בדנפשיה קא טרח, הא בשלא קצץ אסור, דבמלאכת ישראל קא טרח, והוה ליה כשלוחו של ישראל). **סמ״ג** ל״ת סה יט, ג (גרסינן בירושלמי דשבת ועבודה זרה ... במה דברים אמורים בקיבולת, אבל בשכיר יום אסור). **וסמ״ק** סי׳ רפא (ואסור לומר לגוי בחול לכשיגיע שבת תעשה דבר פלוני). **וס׳ התרומה** סי׳ רכב (ודוקא בקבולת. אבל בשכירי יום אסור בכל ענין). שו״ע ס״א (ושכר את הגוי בכך וכך ליום, ונמצא הגוי עושה מלאכה בשליחותו של ישראל).

[150] **רמב״ם** פ״ו ה״א (ואע״פ שאמר לו מקודם השבת), ומ״מ שם (מ״ש ואע״פ שאמר לו מקודם השבת, הוא מוסכם), **וספר התרומה** שם (וגם אסור לומר מערב שבת לתקנן בשבת אפילו קבולת ... דבית הלל מתירין עם השמש, היינו שהעכו״ם עושה המלאכה מאליו, אבל אינו מתיר לומר לו לעשותה בשבת, ושייך ביה אמירה לעכו״ם שבות אפילו אם אומר לו מערב שבת), **ממשנה י[ז]**, ב (ובכולן בית הלל מתירין עם השמש), ופרש״י (בעוד החמה זורחת). שו״ת מהר״ם מרוטנבורג (פראג) סי׳ רב (יש בני אדם שסבורים שאמירה לגוי שבות היינו דוקא כשהאמירה בשבת, אבל כשהאמירה קודם שבת, אף על פי שמצוה לעשות בשבת מותר, וטועים ... ולא נחלקו עליהם בית הלל להתיר עם השמש, אלא כשנותן לו סתם, אבל כשנותן לו בהדיא ומצוה לעשות לו בשבת, אפילו בית הלל אסרו לעשות ... וגם בלא שום ראי׳ לאסור, אין לנו לחלק באמירה שבות בין אומר לגוי בשבת למערב שבת). טור ושו״ע סי׳ רמז ס״א (ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת), וסי׳ רנב ס״ב (והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת), וסי׳ שז ס״ב (ואפילו לומר לו קודם השבת לעשותו בשבת, אסור).

*

כאן מיירי שקובע לו המלאכה ביום השבת, וזה אסור אף בקבלנות, כמבואר בקונטרס אחרון ס״ק א (ואי כשצוהו לעשות בשבת אף בקבלנות אסור).

וכן הוא לקמן סי׳ רמד ס״א (הקבלן המלאכה היא שלו ... ואינו כשלוחו של ישראל. ומכל מקום צריך ליזהר שלא ... יאמר לו שיעשה בשבת), וס״ט (רק שיזהר שלא יאמר לו שיעשה בשבת), וסי״ב (ישראל הקונה מכס ... שוכר לו נכרי ... לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך ... שהישראל קובע לו מלאכתו שיעשה בשבת), וסי׳ רמז ס״א (מותר לשלוח אגרת או שאר חפצים וכלים ביד נכרי ... שקצץ לו דמים בשכר הולכתו ... ובלבד שלא יאמר לו שילך גם בשבת, שאמירה לנכרי שבות אף שאומר לו קודם השבת), וסי׳ רנב ס״ד (ומותר ליתן בגדיו לכובס נכרי ועורות לעבדן נכרי סמוך לחשכה בקבלנות, והנכרי עושה מעצמו אפילו בשבת, ובלבד שהישראל לא יאמר לו שיעשה בשבת), וס״ט (רק שלא יאמרו לו שיעשה בשבת), וסי׳ רעו ס״א (ולא צוהו להדליק ולהבעיר בשבת), וסי׳ שו ס״ה (אמירה לנכרי לעשות בשבת היא שבות מדברי סופרים, אף על פי שאמר לו קודם השבת), וסי׳ שז

עושה בשבת הוא עושה בשליחות הישראל[152].

ואע"פ שאין אומרים שלוחו של אדם כמותו מן התורה אלא בישראל הנעשה שליח לישראל[153], שנאמר בתרומה[154] כן תרימו גם אתם תרומת ה', ודרשו חכמים גם לרבות שלוחכם, מכאן ששלוחו של אדם כמותו[155]. ומה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית, אבל הנכרי אינו בתורת שליחות מן התורה. מכל מקום מדברי סופרים יש שליחות לנכרי לחומרא[156].

ס"ו (כל דבר שאסור לעשות בשבת מן הדין אסור לומר לנכרי אפילו מבעוד יום לעשותו בשבת), וס"ט (שהרי זה כאילו אמר לו בפירוש לקנות בשבת).

ואפילו באריסות אסור, כדלקמן ס"ז (וליתן השדה באריסות לנכרי אין בו שום איסור כלל ... רק שיזהר שלא יאמר לו שיעשה בשבת), וסי' רמה ס"ט (ויחלוק עמו השכר ... אין הישראל מצוה לו שיעשה בשבת).

ואפילו כשנכרי עושה להנאת עצמו אסור לומר לו לעשות בשבת, כדלקמן סי' שז סל"ה (אסור לישראל לומר לו טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת ... כיון שאומר לו לעשות מלאכה בשלו, הרי זה נראה כשלוחו, אף שהוא מתכוין במלאכתו להנאת עצמו).

ואף אם אינו אומר לו בפירוש, רק שניכר הדבר, כדלקמן סי' שכה ס"ב (ומותר ליתן לפניו מזונות בחצר אף על פי שיודע שיוציאן לחוץ, והוא שיהיה לו רשות לאכלן שם אם ירצה ... אבל אם אין הרשות בידו לאכלן שם ... שידוע וניכר הוא שיוציא, אסור ליתן לפניו, מפני שנראה כנותן לו על מנת להוציא. ואף שמוציא להנאתו ולא בשביל ישראל, מכל מקום כיון שדבר זה שהוא מוציא נותנו לו הישראל משלו, אסור מטעם שנתבאר בסי' ש"ז).

וראה עוד בזה לקמן (הערה 159).

[151] רמב"ם שם (ואע"פ שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת). שו"ע סי' שז ס"ב (אסור לשכור פועלים, ולא לומר לגוי לשכור לו פועלים בשבת, אף על פי שאין הישראל צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת, שכל מה שהוא אסור לעשותו אסור לומר לגוי לעשותו).

וכן הוא לקמן שם ס"ו (כל דבר שאסור לעשות בשבת מן הדין, אסור לומר לנכרי אפילו מבעוד יום לעשותו בשבת, אפילו אינו צריך לדבר זה עד לאחר השבת, כגון שאומר לו קודם השבת לשכור לו פועלים בשבת שיעשו לו מלאכה אחר השבת).

אבל אם צריך לאותה מלאכה מיד בצאת השבת, יש אוסרים אפילו אינו אומר לו כן בפירוש, ויתבאר לקמן סי' רנב ס"ה.

[152] **רש"י ספ"ק דע"ז** כא, א ד"ה מפני שנקראת (שהבלנים שלוחין של ישראל הן). כב, א ד"ה לא יאמר ישראל (לפי שנעשה שלוחו). שם ד"ה שרא להו (איסור שליחות). שבת קנג, א ד"ה מאי טעמא (והרי הוא שלוחו לישאנו בשבת). הגהות מיימוניות פ"ו אות ב (כי יש שליחות לנכרי לחומרא). מרדכי רמז רמט (הלא שלוחו הוא). ש"ך יו"ד סי' רצד ס"ק כח (דהתם יש איסור שליחות המלאכה בשבת).

[153] **קידושין מא, ע"ב** (אמר קרא אתם גם אתם, לרבות את השליח ... גם אתם, מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית). רמב"ם פ"ב מהל' שלוחין ה"א (אין העכו"ם נעשה שליח לדבר מן הדברים שבעולם ... שנאמר כן תרימו גם אתם, מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית). טור ושו"ע חו"מ סי' קפח ס"א (אין העובד כוכבים נעשה שליח לדבר מהדברים שבעולם).

וכן הוא לקמן סי' תמח ס"י (שאין אומרים שלוחו של אדם כמותו, אלא בישראל שנעשה שליח לישראל, כמו שנתבאר בחו"מ סי' קפ"ח). סי' תנ סכ"ז. הלכות רבית סס"ז (כי אין אומרים שלוחו של אדם כמותו, אלא בישראל שנעשה שליח לישראל השולחו).

וראה הערות וביאורים מח ע' ט.

[154] קרח יח, כח.

[155] וכן הוא גם לקמן שה סכ"ט (ששלוחו של אדם כמותו). סי' שסו סי"ב. סי' תלו ס"ב, וס"כ. סי' תקכז סי"ד. דיני מציאה ופקדון סל"ב (שלוחו של אדם כמותו).

[156] **ב"מ עא,** ב (לחומרא ... שליחות לנכרי), ופרש"י (שנכרי זה חשוב שלוחו של ישראל חומרא דרבנן הוא למיסר). הגהות מיימוניות פ"ו אות ב (כי יש שליחות לנכרי לחומרא).

(ולהתוס' ד"ה כגון (אומר רבינו תם דהשתא תו לא אמרינן סיפא לחומרא כדהוה אמרינן מעיקרא ... ומתוך פירוש הקונטרס ורבינו חננאל משמע דלעולם סיפא לחומרא). **ורא"ש שם** פ"ה סנ"ד (פירש ר"ת דתו לא אמר סיפא לחומרא כדהוה אמר מעיקרא ... ור"ח ורש"י פירשו דלעולם סיפא לחומרא), **צריך לומר דשאני התם כמ"ש ריב"ש סי' שה).** וכנראה הכוונה למה שכתב שם (דלדעת ר"ת ז"ל, למסקנא דגמרא, אין שליחות לכותי כלל, אפילו לחומרא ... התם בגמרא, הוא שכבר לוה אותן הכותי מן הישראל, והרי הם של כותי לגמרי; וכשבא לתתם לישראל אחר בשליחות הישראל הראשון, מדינא, כיון דאין שליחות לכותי, היה מותר, לפי שאין הכותי נעשה שלוחו של ישראל הראשון לתתם לישראל שני בשבילו, ולא יצאו מרשות הכותי כלל, והם כאשר בתחלה, ונמצא שהישראל שני לוה מן הכותי, והכותי עדיין חייב לישראל ראשון). יוצא אם כן שר"ת מודה לענין אמירה לנכרי, שיש שליחות לחומרא, ורק כשהלוה הישראל לנכרי, לא אמרינן שליחות לחומרא.

וכן הוא לקמן סי' רסג קונטרס אחרון ס"ק ח (דכשעושה בשביל ישראל נעשה שלוחו, ושלוחו כמותו, דיש שליחות לנכרי לחומרא כמ"ש הגהות מיימוניות פ"ו. ואפשר דכולי עלמא מודו בזה לענין שבת וכיוצא בה).

וכן הוא לקמן סי' שה סכ"ט (ואף שאין אומרים כן אלא בישראל שנעשה שליח לישראל, מכל מקום חכמים החמירו כן גבי שבת ויום טוב וכיוצא בהן). והיינו אף לדעת ר"ת וסיעתו.

אמנם אנן קיי"ל שיש שליחות לחומרא בנכרי, אף לענין רבית, כדלקמן הל' רבית סע"ב-ג (שמדברי סופרים אומרים גם בנכרי שנעשה שליח שלוחו של אדם כמותו להחמיר, להיות הלואת הנכרי ברבית בשביל ישראל כאלו לוה הישראל בעצמו ... וכן ישראל שהלוה לנכרי ברבית או בלא רבית, ואחר כך בא ישראל אחר ומבקש ללות המעות מהנכרי ברבית, אסור לישראל הראשון לומר לנכרי להלוותם לו משום איסור שליחות, אף על פי שמתחלה שלוה הנכרי לוה לצורך עצמו).

ויש רמז לאיסור זה בשבת ויום טוב מן התורה, שנאמר[157] ביום טוב כל מלאכה לא יעשה בהם, משמע אפילו על ידי אחרים שאין מצווים על השביתה ביום טוב, וקל וחומר לשבת. ומכל מקום אין זו אלא אסמכתא בעלמא.

ועיקר האיסור אמירה לנכרי בין בשבת בין ביום טוב אינו אלא מדבריהם[158], כדי שלא תהא שבת קלה בעיני העם ויבאו לעשות בעצמן[159]. וכן ביום טוב[160], ואפילו בחולו של מועד[161], וכן בשאר כל איסורין

וראה שו״ת צ״צ חאו״ח סי׳ כט אות ג ואילך. נחלת יהושע או״ח סי׳ ט. התמים ע׳ רד. חקרי הלכות ח״א טו, א. כוננת מישרים ע׳ יז. כנישתא דבי רב ע׳ תקסא.

[157] בא יב, טז. מכילתא בא פ״ט (כל מלאכה לא יעשה בהם, לא תעשה אתה, ולא יעשה חברך, ולא יעשה גוי מלאכתך. אין לי אלא יום טוב שאתה מוזהר על מלאכת חברך במלאכתך, שבת מנין, ק״ו ומה אם יום טוב הקל אתה מוזהר על מלאכת חברך במלאכתך, שבת חמורה דין הוא שתהא מוזהר על מלאכת חברך במלאכתך). יראים השלם סי׳ דש (תניא במכילתא כל מלאכה לא יעשה בהם, לא תעשה אתה, ולא יעשה חברך, ולא יעשה העובד כוכבים מלאכתך. למדנו מכאן שאסור לישראל להניח העובד כוכבים לעשות מלאכתו בין ביום טוב בין בשבת ... יש לומר קרא דמייתינן הכא אסמכתא בעלמא הוא), **וסמ״ג** ל״ת עה (כד, רע״ד), **ממכילתא** שם.

[158] שבת קנ, א (אמירה לנכרי שבות). עירובין סח, א (אמירה לנכרי שבות). ב״מ צ, א (אמירה לנכרי שבות). **רמב״ן פ׳ בא** שם (אין אנו מוזהרים בתורה על מלאכה של גוי כלל, לא ביום טוב ולא בשבת, אלא שיש בה שבות מדבריהם עם האמירה שלנו, כמו שאמרו אמירה לגוי שבות, וזה דבר מבואר בגמרא ... מצאתי במכילתא ... ובודאי היא אסמכתא בעלמא, שבאו לאסור מדבריהם אמירה במלאכת שלנו, וסמכו אותה למקרא הזה). וראה יראים וסמ״ג שם. לבוש ס״א (אמרו רז״ל שאסור לישראל להניח אפילו לגוי לעשות מלאכתו בין ביום טוב ובין בשבת, ואסמכוה אקרא, דכתיב כל מלאכה לא יעשה בהם, בצירי, משמע כל מלאכה לא תהיה נעשית לך, לא על ידי עצמך ולא על ידי אחרים, בין על ידי ישראל בין על ידי גוים). אליה רבה סק״א (מפוסקים משמע דלעולם דרבנן).

וכן הוא לקמן סי׳ שו ס״ה (אמירה לנכרי לעשות בשבת היא שבות מדברי סופרים).

וראה צ״צ או״ח סי׳ לא ס״ב (אאזמו״ר הגאון ז״ל סי׳ רמ״ג סוף ס״א כתב דהוי מדרבנן, וכן דעת כל הפוסקים). עמק שאלה חידושי או״ח סי׳ א. דברי ישכר (גרויבארט) או״ח סי׳ כא.

[159] **רמב״ם** פ״ו ה״א (ודבר זה אסור מדברי סופרים, כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן).

הטעם שזקוקים לשלשת טעמים אלו, והנפקא מינה ביניהם, ראה שיחת חגה״ש תשכ״ד (תורת מנחם ח״מ ע׳ 66 ואילך). שלחן המלך ע׳ קעד. לאור ההלכה ע׳ ריד. אהלי שם חו׳ ה ע׳ מח ואילך. ביאורי השולחן ע׳ קכה. אמירה לנכרי (דרברמדיקר) ע׳ ב. מסילות שבת פ״ב.

ובכללות הם שלושה אופנים שאסרו מלאכת הנכרי בשבת בשביל הישראל:

(א) האסור מטעם שליחות, אפילו בלא אמירת הישראל, כדלקמן סי׳ רסג בקונטרס אחרון ס״ק ח ד״ה והענין (משום שהאחר עושה בשבילו, וזה אסור בנכרי אפילו בלא אמירה אליו ... והטעם משום דכשעושה בשביל ישראל נעשה שלוחו, ושלוחו כמותו, דיש שליחות לנכרי לחומרא). והיינו באופן שיתבאר לקמן ס״ד (שכר הנכרי לימים, שאמר לו בעד כל יום ויום שתתעסק ... אתן לך כך וכך, אף על פי שלא אמר לו שיתעסק בשבת, והנכרי מעצמו הולך ומתעסק גם בשבת).

(ב) אף אם הנכרי עושה בקבלנות, שאינו בשליחות הישראל, מכל מקום אסור שיאמר הישראל לנכרי לעשות מלאכה זו בשבת, כדלעיל (שאומר לו מקודם השבת שיעשה בשבת), ושם (הערה 150). והוא מהטעם האמור כאן (כדי שלא תהא שבת קלה בעיני העם ויבאו לעשות בעצמן).

(ג) ועוד טעם הובא לקמן סי׳ רסג בקונטרס אחרון ס״ק ח (שהאמירה אסורה בשבת עצמה משום ממצוא חפצך ... דהיינו כל שאסור לו לעשות בעצמו אסור לדבר מעניינו). אלא שטעם זה שייך רק כשאמר לו בשבת עצמה, כדלקמן סי׳ שו ס״א (כשאומרים לו או לישראל חבירו בשבת, שיעשה לו מלאכה למחר, אין בזה משום שבות, אלא שאסור משום ממצוא חפצך).

משא״כ כאן דמיירי שאמר לו קודם השבת, לא הוזכר טעם שלישי זה, שבזה טעם האיסור (גם כשהוא בקבלנות, שאינה נחשבת שליחות הישראל), הוא מטעם האמור כאן (כדי שלא תהא שבת קלה בעיני העם ויבאו לעשות בעצמן).

וראה אבני נזר סי׳ מא. תורת מנחם ח״מ ע׳ 70. זכרון יוסף סי׳ עז וסי׳ צו. הלכות אמירה לנכרי ע׳ סא. כללי אמירה לנכרי פ״ו ס״א-ב. כוננת מישרים ע׳ נה. כנישתא דבי רב ע׳ תקמא. מסילות שבת סי׳ רמז פ״ב. מהדורא בתרא מבוארת ע׳ 132 הערה 68.

ומטעם זה קיי״ל שאמירה לנכרי אסורה אף במקום מצוה, כדלקמן סי׳ שו ס״א (ואין הפרש בין איסור זה לאיסור זה, אלא לענין צרכי מצוה, שאסור לעשות מלאכה על ידי נכרי אפילו לצורך מצוה ... אבל כשהמלאכה נעשית במוצאי שבת ... הזמנה זו התירו לצורך מצוה שנאמר חפצך, חפציך אסורים חפצי שמים מותרים). שגם זה הוא מטעם האמור כאן (כדי שלא תהא שבת קלה בעיני העם ויבאו לעשות בעצמן). וראה מכלל יופי ע׳ סז.

וכן מטעם זה קיי״ל שאמירה לנכרי אסורה אף ברמז, אף שהותר באיסור ממצוא חפצך, כדלקמן סי׳ שז ס״ז (כל דבר שאסור לומר לנכרי לעשותו בשבת אסור אפילו לרמוז לו לעשותו ... אבל מותר לומר לנכרי איזה ציווי שיבין ממנו לעשות מלאכה אחר השבת, או לרמוז לו מלאכה לעשותה אחר השבת, שלא נאסר אלא דיבור בלבד שנאמר ודבר דבר).

וכן אסורה אמירה לנכרי במקום שיש צד היתר, אף שבזה הותר איסור ממצוא חפצך, כדלקמן סי׳ שז סט״ו-ז (לא אסרו לדבר בחפציו בשבת אלא בחפצים האסורים לעשותם בשבת, ואי אפשר להמציא צד היתר בעולם לעשותם בשבת ... אבל אם יוכל להמציא צד היתר לעשות בשבת אותה מלאכה עצמה שרוצה לעשות אחר השבת, מותר לומר בשבת על עצמו או לחבירו שיעשנה אחר השבת ... אבל לומר לנכרי לעשות בשבת, אסור אף אם יוכל להמצא צד היתר לישראל לעשותו, כיון שעכשיו אין שם אותו צד היתר).

[160] כדלעיל מהמכילתא, היראים והסמ״ג.

שבתורה, כמו שיתבארו במקומן[162]:

ב והפליגו חכמים באיסור זה וגזרו בו גזרות[163]. כגון אם עשה הנכרי מעצמו בשביל ישראל אסרו ליהנות בשבת ממלאכתו[164], ולמוצאי שבת עד בכדי שיעשה[165], משום גזרה שמא יאמרו לו לעשות בשבת[166].

וכן הוא לקמן סי' תצה ס"י (כל שאסור לעשותו ביום טוב, אסור לומר לנכרי לעשותו, שהאמירה לנכרי היא שבות ביום טוב כמו בשבת). סי' תקי סי"ב (ואפילו על ידי נכרי אסור לעשות, כדין שאר איסורי יום טוב, שאסור אפילו על ידי נכרי). סי' תקיב ס"א (וכל שאסור לעשותו אסור לומר לנכרי לעשותו).

[161] מו"ק יב, א (אמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור, חוץ לתחום מותר ... לא אמרן אלא בשבתות ובימים טובים דלא שכיחי אינשי דאזלי להתם, אבל בחולו של מועד דשכיחי אינשי דאזלי ואתו להתם אסור). תוס' ב"מ צ, א ד"ה אבל הכא (דבמסכת מו"ק אמרינן דבשביעית וחולו של מועד אסור אמירה לנכרי). טור ושו"ע סי' תקמג ס"א (כל דבר שאסור לעשותו, אסור לומר לאינו יהודי לעשותו).

ולא התירו אמירה לנכרי אלא בערב פסח אחר חצות, כדלקמן סי' תסח ס"ה (שלא אמרו אמירה לנכרי שבות אלא בשבת ויום טוב וחולו של מועד, אבל ערב פסח אחר חצות אין בו קדושת יום טוב כלל, וקל הוא יותר מחולו של מועד).

[162] בעיא בב"מ צ, א (מי אמרינן כי אמרינן אמירה לנכרי שבות, הני מילי לענין שבת דאיסור סקילה, אבל חסימה דאיסור לאו לא, או דלמא לא שנא). נמוק"י שם נג, רע"א (והסכימו האחרונים ז"ל, דכיון דחזינן לכולהו רבנן בתרא כאביי ורבא ורב אחי ורב אשי ומרימר ומר זוטא, דכולהו אסרי סירוס על ידי עובד כוכבים, נקטין לחומרא דאמירא לעובד כוכבים אפילו באיסור לאו אסור).

טור ושו"ע חו"מ סי' שלח ס"ו (אמר לעובד כוכבים חסום פרתי ודוש בה ... כל זה וכיוצא בזה אסור, ואינו לוקה). אה"ע סי' ה סי"ד (אסור לומר לעובד כוכבים לסרס בהמה שלנו).

וכן הוא לקמן סי' שמג ס"ה (אסור לכל אדם לומר לנכרי שיאכילנו, שהאמירה לנכרי אסורה בכל האיסורים שבתורה). סי' תנ ס"כ (דכיון שהישראל בעצמו אסור לו לקנות חמץ בפסח, אסור לו לומר לנכרי לקנותו). הל' רבית סע"ב (שמדברי סופרים אומרים גם בנכרי שנעשה שליח שלוחו של אדם כמותו להחמיר, להיות הלואת הנכרי ברבית בשביל ישראל כאלו לוה הישראל בעצמו). הל' שאלה ושכירות סכ"ט (אסור לומר לנכרי חסום פרתי ודוש בה ... ואמירה לנכרי אסורה בכל האיסורים שבתורה כמו בשבת ומועד). וראה כוננת מישרים ע' כא.

[163] וזו "הפלגה" שלא מצינו בשאר איסורים, שיש בהם הכלל האמור בגמרא יא, ב (היא גופה גזירה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה), וכדלקמן סי' רנב סי"ח (שאין גוזרים גזירה לגזירה).

והטעם שגזרו כאן, נתבאר בשיחת חג השבועות תשכ"ד (תורת מנחם ח"מ ע' 70), כיון שכאמור לעיל יש רמז לאיסור זה מן התורה. וראה כוננת מישרים ע' כז.

[164] משנה **שבת קכב**, א (נכרי שהדליק את הנר ... בשביל ישראל אסור. מילא מים להשקות בהמתו ... בשביל ישראל אסור. עשה נכרי כבש ... בשביל ישראל אסור).

וכן הוא לקמן סי' רנב ס"י (אסור לו ליהנות בשבת מהנר והמדורה שהבעיר בשבילו). סי' רעו ס"א (נכרי שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל אדם להשתמש לאורו בשבת). סי' שכה סט"ז (אם מילא לצורך בהמת ישראל אסור אפילו לאחרים להשתמש במים אלו אפילו תשמיש אחר כגון רחיצה והדחת כלים), וסי"ט (אם אומר בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה, או אפילו אינו אומר כן אם מעשיו מוכיחים שלצורך ישראל הוא עושה, כגון שהדליק נר בבית שהישראל בו והלך לו הנכרי ולא נהנה ממנו כלום, אסור להשתמש לאורו).

וכל אלו הם באופן שיש לישראל הנאת הגוף, ואסור אף שנעשה בקבלנות המותרת, וכדלקמן סי' רעו ס"א (שהואיל וגוף הישראל יהא נהנה בשבת מגוף המלאכה, הרי עיקר המלאכה נעשית בשבת בשבילו, שהרי הנכרי אינו נהנה מגוף המלאכה אלא משכרה, והוא מתכוין בעשיית גוף המלאכה בשבת בשביל שיהנה הישראל ממנה בשבת, נמצא שעשיית מלאכת השבת היא בשבילו כשיהנה ממנה בשבת). משא"כ אם אין גוף הישראל נהנה ממנו, כדלקמן סי' שז סכ"ו (מה שאין כן באגרת שאין גופו של זה שהיא שלוחה אליו נהנה בשבת מגוף האגרת).

אמנם לפעמים אסרו להשתמש בזה אף בלא הנאת הגוף, כגון שלא נעשתה בקבלנות, כדלקמן סי' שכה סכ"ב (נכרי שהביא בשבת דרך רשות הרבים חלילין להספיד בהם ישראל, כיון שנעשה בהם איסור של תורה, לא יספידו בהם לא אותו ישראל ולא ישראל אחר, עד שימתינו בכדי שיכולים להביאם במוצאי שבת).

[165] **ביצה כד**, ב (ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו). רמב"ם פ"ו ה"ב (אם בשביל ישראל עשה אותה אסור ליהנות באותה מלאכה עד מוצאי שבת וימתין בכדי שתעשה). טור ושו"ע סי' שכה ס"ו (צריך להמתין לערב בכדי שיעשו).

וכן הוא לקמן סי' רנב סי"א (במוצאי שבת צריך להמתין בכדי שיעשו). סי' שז סל"ד (מותר ליהנות בה לערב לאחר שהמתין בכדי שיעשה). סי' שיח ס"א (הצריכו להמתין בכדי שיעשו). סי' שכה ס"ו (עד למוצאי שבת בכדי שיעשו), וס"ט (צריך להמתין לערב בכדי שיעשו), וס"י (וגם לערב בכדי שיעשו), וסי"א (ולערב בכדי שיעשו), וסכ"א (צריך להמתין בכדי שיעשו), וסכ"ב (עד שימתינו בכדי שיכולים להביאם במוצאי שבת). סי' תקטו ס"א (אינן מותרין אלא לאחר שהמתין בכדי שיעשו). סי' תקיח סכ"ב (וגם לערב צריך להמתין בכדי שיעשו).

ושיעור בכדי שיעשו יתבאר לקמן סי' שכה סי"ג, וסי' תקטו ס"ב.

[166] **תוס'** ביצה **שם** ד"ה ולערב (הטעם שמא יאמר לנכרי לך ולקט). שבת קכב א ד"ה ואם (אי שרית ליה אתי למימר לנכרי לעשות בשבילו). עירובין לט, ב ד"ה אי (וטעם כדי שיעשו יש לפרש, משום שמא יאמר ישראל לנכרי לעשות ביום טוב כדי שיאכל לאלתר במוצאי יום טוב). רמב"ם שם ה"ח (לא אסרו בכל מקום שימתין בכדי שיעשו אלא מפני דבר זה, שאם תאמר יהא מותר מיד, שמא יאמר לנכרי לעשות לו וימצא הדבר מוכן מיד. וכיון שאסרו עד שימתין בכדי שיעשו, לא יאמר לנכרי לעשות לו, שהרי אינו

וכן אם רואהו עושה מלאכה בשבת בשבילו, פעמים שצריך למחות[167], כגון אם יגיע לישראל ריוח ממנה אפילו לאחר השבת[168] (ואם גם לו מגיע ריוח ממנה יתבאר בסימן רמ״ד[169] ורנ״ב[170]):

נכרי השכור למלאכות המרחץ

ג לפיכך[171] מי שיש לו מרחץ שרוחצים בה הכל ונותנים לו שכר, או שיש לו תנור שאופין בו הכל ונותנים לו שכר, או שיש לו רחיים שטוחנין בהן הכל ונותנין לו שכר, ורוצה לשכור לו נכרי לכל השנה

משתכר כלום, מפני שהוא מתעכב לערב בכדי שיעשה דבר זה שנעשה בשבת). רא״ש ביצה פ״ג ס״ב בשם ר״ת (ר״ת שפירש משום שמא יאמר לנכרי להביא ביום טוב שיאכל לערב מיד).

וכן הוא לקמן סי׳ רנב ס״י (גזרה שמא יאמר לו לעשות לו בשבת, אם יהיה מותר לו ליהנות ממנה כשנעשית בשבילו). סי׳ רסג קונטרס אחרון ס״ק ח (שאסורים משום גזירה שמא יאמר לו להביאו). סי׳ רעו ס״א (ויש לגזור גזרה שמא יאמר לו לעשותה בשבת בשביל הנאתו, אם יהיה מותר לו ליהנות ממנה). סי׳ שיח ס״א (שאם נתיר לו ליהנות במוצאי שבת מיד, יש לחוש שמא יאמר לו לעשות בשבת כדי שיהיה הדבר מוכן לו במוצאי שבת מיד, שאיסור האמירה לנכרי קל בעיני הבריות). סי׳ שכה ס״ט (צריך להמתין לערב בכדי שיעשו, גזרה שמא יאמר לנכרי לעשות בשבת כדי שיהא מוכן לו במוצאי שבת מיד), וסי״א (ולערב בכדי שיעשו גזרה שמא יאמר לנכרי להביא לו מחוץ לתחום בשבת כדי לאכול ממנו בו ביום או לערב מיד). סי׳ תקטו ס״א (שחששו חכמים אם נתיר לו ליהנות במוצאי יום טוב מיד מן המלאכה שנעשית בשבילו ביום טוב, שמא יאמר להנכרי שיביא לו ביום טוב, כדי למהר אכילתו בליל מוצאי יום טוב, שאיסור אמירה לנכרי הוא קל בעיני הבריות. לפיכך הצריכוהו להמתין בכדי שיעשו, דאז כיון שלא ירויח כלום במה שהביא ביום טוב, לא יעשה איסור בחנם). ובהגה״ה שם סוף ס״א (שבסי׳ שכה ביארנו דעיקר הטעם בכל מקום שהצריכו להמתין בכדי שיעשו הוא משום גזירה שמא יאמר לנכרי לעשות), וסט״ו (גזרה שמא יאמר לנכרי שיביא לו מיני מאכל מחוץ לתחום).

ובמקום שאין לחוש לגזרה זו, מאיזה טעם שיהי׳, לא אסרו ליהנות בשבת ממלאכתו, כדלקמן סי׳ רנב סי״א (לפי שאף אם יהיה מותר לו ליהנות ממנה לא יבא לומר לנכרי שיעשה לו). סי׳ שז סכ״ו (שהטעם הוא משום גזרה שמא יאמר לנכרי שיביא לו מחוץ לתחום אבל באגרת לא שייך לומר כן). סי׳ תקטו סכ״ב (שהרי אין הנכרי מביא משלו, כדי שנגזור שמא יאמר לו הבא לי מחוץ לתחום). סי׳ תקפו סכ״ד (ואין חוששין שמא יאמר הישראל לנכרי לעשותו, אין חוששין לזה אלא בדבר שיש הנאה לגוף אדם, אבל המצות שלא נתנו להנאת הגוף, אין חוששין שיעבור עבירה כדי לקיים המצוה).

*

אמנם מה שאסרו להרשות לנכרי שכיר יום לעשות מלאכתו בשבת, הוא מטעם שליחות, כדלעיל סעיף הקודם (והערה 159), ולא מטעם האמור כאן (גזרה שמא יאמרו לו לעשות בשבת).

וההוכחה לזה נתבארה לקמן סי׳ רסג בקונטרס אחרון ס״ק ח ד״ה והענין (ואין הטעם משום גזרה שמא יאמרו לו, כמו שמטעם זה אסור ליהנות ממלאכתו ... דהא גבי מכס בסי׳ רמ״ד התירו לקבוע לו המלאכה בשבת, והצריכו בקבלנות ... אלמא דהא חמירא מאמירה עצמה, והטעם משום דכשעושה בשביל ישראל נעשה שלוחו ושלוחו כמותו דיש שליחות לנכרי לחומרא).

וראה כוננת מישרים ע׳ ל.

וגם מה שאסרו להרשות לנכרי שכיר שנה לעשות מלאכתו בשבת, אינו מטעם גזירה שמא יאמרו לו לעשות בשבת, אלא מטעם מחזי כשלוחו, כדלקמן סוף ס״ג (נראה הדבר כאלו עסק זה הוא בשביל הישראל בלבד). ונתבאר בארוכה לקמן סי׳ רמד בקונטרס אחרון סוף ס״ק א, ובהגהה שם (והערה 478).

*

כל זהו לדעת הרמב״ם והתוס׳, שאיסור ההנאה הוא משום שמא יאמר לו.

אמנם לקמן סי׳ תקטו ס״א (לפיכך הצריכו חכמים להמתין בכדי שיעשו, שלא יהנה כלום ממלאכת יום טוב הנעשית בשביל ישראל). וכן הוא לקמן סי׳ רנב סי״א (כדי שלא יהנה ממלאכת שבת). ויתבאר שם (הערה 2090).

[167] יתבאר לקמן ס״ג (והערה 173).

[168] דוגמה זאת נתבארה לפנינו סעיף הבא.

[169] ס״א, ובקונטרס אחרון ס״ק א.

[170] ס״ה, ובקונטרס אחרון ס״ק ו.

[171] תוכן ההלכה של נכרי שכיר שנה, שלפנינו סעיפים ג. ו. יג. וסי׳ רמד ס״ט-יא, ובמהדורא בתרא לסי׳ רמג ס״ה. ח. יב-ג:

(א) קיי״ל כדעת הרמב״ם, ששכיר שנה דינו כקבלן, והשוכרו לכתוב לו בעת שיצטרך, מותר להניחו שיעשה בשבת (רמד, ט).

(ב) אבל אם שכרו לכל המלאכות, והישראל מרויח ממה שהנכרי עושה בשבת, אסור להניחו שיעשה בשבת (רמד, יא).

(ג) וכן אם שכרו למלאכות שבמרחץ, שהישראל מרויח מעבודת הנכרי בשבת, צריך למחות בו (רמג, ג).

(ד) המשכיר מרחץ לנכרי, מותר מעיקר הדין, שעובד לטובת עצמו, אבל אסור מפני מראית העין (רמג, ו).

(ה) כל מקום שלא נאסר אלא משום מראית העין, מותר בדיעבד לקבל השכר מהנכרי (רמג, יג).

(ו) אמנם במהדורא בתרא (ס״ה) הוכיח, שהרמב״ם התיר אף במקום שהישראל מרויח ממלאכת הנכרי בשבת.

(ז) ומה שהתיר רק בשכיר שנה למלאכה מיוחדת, היינו כי רק אז דומה לקבלן שמותר (שם ס״ח וסי״ב-ג).

(ח) ומה שאסרו שכיר שנה במלאכות המרחץ, אין זה אלא מטעם מראית העין (שם ס״ה).

(ט) וסי׳ התרומה התיר אף בעבד ושפחה השכורים לשנה. אבל לא קיי״ל כוותיה (רמד, יא).

(י) גם עבד ושפחה השכורים לשנה התירו במלאכות שעושות מעצמן, ויש בזה כמה אופנים ושיטות (שה, לד. ובהערות שם).

שיתעסק בכל המלאכות הצריכות במרחץ ורחיים ותנור, ויקבל השכר מן הרוחצים והטוחנים והאופים ויביאהו להישראל[172], צריך הוא למחות בהנכרי[173], ולא יניחנו שיתעסק בהם בשבת בשביל נכרים שירחצו ויטחנו ויאפו שם, לפי שהישראל מרויח בעבודת הנכרי בשבת שמגיע לו שכר מזה[174].

---

[172] על מה שכתב הטור (ואדוני אבי ז"ל כתב ... שכל מי שיש לו מרחץ או תנור ... מותר בקבלנות, שאין מלאכת העכו"ם נקראת על שם ישראל). כתב מהר"י אבוהב (ומה שכתוב בספרים והילכך מותר בקבלנות ... אם נפרש גם כן בכאן קבלנות, שהגוי מקבל על עצמו לחמם המרחץ ולעשות כל הדברים הצריכין לו, בשביל שיתן לו הישראל דבר קצוב, וכל הריוח הוא לישראל, בזה נראה שאסור). הובא **ב"י** ד"ה ומ"ש בספרי (ומה שכתוב בספרי רבינו הלכך מותר בקבלנות ... דעת הגאון מהר"י אבוהב ז"ל שאי אפשר לומר כן ... הדעת נוטה שלא לגרוס בקבלנות, כי היכי דלא נשוייה להרא"ש חולק על רוב הפוסקים שאוסרים בזה). **מ"א** ס"ק ב (ובמרחץ אסור מדינא לשכור לו עכו"ם לעבוד בו כל השנה ושיטול היהודי כל הריוח מכל השבתות). **ט"ז** ס"ק ב (ובשם מהר"י אבוהב כתב שאי אפשר לגרוס בקבלנות ... כי היכי דלא נשויה להרא"ש חולק על הפוסקים שאוסרים בזה).

[173] בשני מקומות מצינו בחז"ל את חובת המחאה בנכרי העושה מלאכה בשבת לצורך הישראל:

(א) בירושלמי פ"א ה"ט (נתן כליו לכובס נכרי ובא ומצאו עובד בו בשבת אסור. א"ר יודן ויימר ליה דלא יעבוד).

והיינו בקבלן שמותר להניח לו לעשות מלאכתו בשבת, כדלקמן סי' רמד ס"א (אם הוא עושה בתורת קבלנות ... מותר להניחו שיעשה כל מלאכתו בשבת). ומכל מקום אם מצאו עובד בו בשבת צריך למחות בידו, וכדלקמן סי' רנב ס"ז (ומכל מקום אם רואה אותו עושה מלאכתו בשבת צריך לומר לו שלא יעשה). ונתפרש בקונטרס אחרון שם ס"ק ז (דוקא רואה, אבל יודע אין צריך למחות).

(ב) במשנה שבת קכא, א (נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה), ובגמרא שם (נכרי לדעתיה דנפשיה עביד), וברש"י שם (ואפילו יודע שנוח לו לישראל הוא, להנאת עצמו מתכוין, שיודע שלא יפסיד). למדנו מכאן שבמקום שעושה בשביל הישראל צריך למחות בו, כמו שנתבאר לקמן סי' רסג ס"ק ח ד"ה והענין (וזה אסור בנכרי אפילו בלא אמירה אליו, שצריך למחות בידו, כדאיתא בדף קכ"א אדעתא דישראל מי שרי).

ומזה למדנו לדין שכיר יום הרוצה מעמצו לעשות מלאכה בשבת, שצריך למחות בו, כדלקמן ס"ד (שכר הנכרי לימים ... צריך למחות בידו, ולא יניחנו להתעסק בשבת ... כעוסק בשליחות הישראל ... מחמת השכירות), וסי' רמד ס"א (אם הוא עושה בתורת שכיר יום ... צריך הוא למחות בידו).

אמנם בקשר לשכיר שנה שלפנינו, בכל הפוסקים הנ"ל נאמר רק שאסור לשוכרו באופן זה, ולא נזכרה החובה למחות. וכאן הוסיף שצריך למחות בנכרי, אם הוא יודע שהוא עושה מעצמו כדי להשלים קבלנותו.

וכן בקבלן שהישראל מרויח מהמלאכה בשבת, נתבאר לקמן סי' רנב ס"ה (בענין שיש ריוח לישראל ממה שהמלאכה נעשית בשבת ... צריך למחות בידו).

ואפילו כשהאיסור הוא משום מראית העין, נתבאר לקמן ס"ח (מפני מראית העין צריך הוא למחות בידו).

ואפילו מלאכה בתלוש לצורך מחובר, נתבאר לקמן סי' רמד ס"ו (אם הוא לצורך מחובר, כגון לפסול האבנים ולתקן הקורות כדי לשקעם בבנין, צריך למחות בידו).

וכן בקבלנות בפרהסיא, כדלקמן סי' רנב ס"ח (אם המלאכה נעשית בפרהסיא, ומפורסם לרבים שהיא של ישראל, צריך למחות). וסי' רמד ס"ד (בנין הספינה שדרך לבנותה על שפת הנהר שהוא מקום פרהסיא, אסור להניחו לעשות בשבת מפני מראית העין).

וההוכחות לכל זה נתבארו לקמן סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק ז ד"ה ומיהו (צריך למחות אף שאינו רואהו... לענין ליתן לכתחלה, וכל שכן לענין למחות כמבואר בס"ק ט' ... לאסור משום ריוח הישראל. והצריכו למחות כל השבתות של שנת שכירותו, ולא די בשבת הראשון). והוא האמור במ"א סי' רנב ס"ק ט (דהא בלא קצץ אסור ליתן לו כלל, ומכל שכן שצריך למחות בידו).

[174] **מהר"י אבוהב** שם (דלא דמי זה לגוי שקיבל על עצמו לחרוש או לזרוע בדבר קצוב, שאע"פ שלא יעשה המלאכה בשבת יעשה ליום אחר, אבל בכאן אם עבר יומו הפסיד הישראל הריוח של אותו היום, ומזה הצד הוא נהנה ממה שנעשה בשבת). הובא ב"י ד"ה ומ"ש בספרי (דעת הגאון מהר"י אבוהב ז"ל ... דאפילו לדברי המתירין (בסי' רמד) בשוכר גוי בדבר ידוע לעשות מלאכת קרקעות, הני מילי בשדה, משום שאף על פי שלא יעשה מלאכה בשבת ישלים ביום אחר, אבל במרחץ או תנור, שאם לא עשה מלאכה בשבת הפסיד ישראל ריוח אותו היום, נמצא ישראל נהנה ממלאכת שבת ואסור. ואף על פי שאפשר לדחות טעם זה, מכל מקום הדעת נוטה). מ"א סק"ב (דהא היהודי מרויח במה שהעכו"ם עושה בשבת). ט"ז סק"ב (ובשם מהר"י אבוהב כתב ... דאפילו לדברי המתירין בשוכר עכו"ם בדבר ידוע לעשות מלאכת קרקעות, הני מילי בשדה, משום שאע"פ שלא יעשה מלאכה בשבת ישלים ביום אחר, אבל במרחץ או תנור, שאם לא יעשה מלאכה בשבת הפסיד ישראל ריוח אותו יום, נמצא ישראל נהנה ממלאכת שבת ואסור).

ומטעם זה גזרו בשכיר שנה לכל המלאכות, כדלקמן סי' רמד סי"א (אם שכרו לכל המלאכות שיצטרך בתוך משך זמן שכירתו, אסור להניחו שיעשה בשבת, לפי שהישראל מרויח מלאכה זו בשבת, שהרי כשיהיה פנוי אחר השבת יצטרך לעשות מלאכות אחרות).

*

וכל זה הוא כשכל הריוח הוא של הישראל, והנכרי הוא שכיר שנה, משא"כ אם הנכרי יחלוק עמו השכר, נתבאר לקמן סי' רמה ס"ט-י (ישראל שיש לו תנור שכולו שלו, ונותנו לנכרי שיסיקנו ויאפה לכל מי שירצה לאפות, ויחלוק עמו השכר בשוה מדי יום ביום, יכול לחלוק עמו אף שכר השבתות בהבלעה, לפי שהנכרי מתכוין בעבודתו בשבת לטובת עצמו ואינו כשלוחו של הישראל ... וכן הדין במרחץ ורחיים וחנות).

והיינו שדינו כאריס דלקמן ס"ז (וליתן השדה באריסות לנכרי אין בו שום איסור כלל, אע"פ שיש להישראל הנאה במלאכה שהאריס עושה בשדהו בשבת, שהרי רוב הפירות של השדה הם של הישראל. מכל מקום כיון שהנכרי אינו מתכוין במלאכתו בשביל טובת הישראל, אלא בשביל טובת עצמו, שיטול חלק המגיע לו מפירות השדה, אע"פ שמאיליו נהנה הישראל אין בכך כלום).

וראה לקמן סי' רמד ס"כ (והערה 397), דקיי"ל בזה כמהרש"ל (דלא כפנים מאירות).

(ואפילו אם הנכרי אינו צריך לעבוד כלום, שכבר הכין הכל מערב שבת. מכל מקום מה שהנכרי הזה מקבל השכר מהנכרים, הוא עושה זה בשביל הישראל, ולהישראל עצמו אסור לו לקבל השכר של יום השבת, לכן אסור גם כן שיקבל הנכרי בשבילו[175]).

ואין להתיר לפי שהנכרי טורח לעצמו בשביל השכר שקצץ לו[176]. כיון שאם היה הישראל מונע את עצמו מריוח השבת, והיה אומר לנכרי שלא יהיה כלל בשבת אצל המרחץ ורחיים ותנור, לא היה מנכה לו כלום משכרו, שהרי לא שכרו לכל יום ויום בפני עצמו, אלא לשנה או חדש בבת אחת[177].

ואע״פ שהנכרי אינו מעלה על דעתו שהישראל אינו מכריחו להתעסק בשבת, ושישלם לו כל שכרו אף אם לא יתעסק כלל בשבתות, אלא הוא עוסק לפי תומו להשלים קבלנותו שקיבל עליו בתחלת שכירותו בסתם להתעסק כל השנה או החדש כדי שישלם לו כל שכרו משלם ולא יהיה לו עליו שום תרעומות, ואם כן הנכרי מתכוין לטובת עצמו. מכל מקום כיון (שבאמת) שאין להנכרי טובה וריוח מעסק זה שבשבת, שאף אם לא יתעסק בשבת לא ינכה לו כלום משכרו, ולהישראל מגיע ריוח מזה, אם כן נראה הדבר כאלו עסק זה הוא בשביל הישראל בלבד[178]:

---

[175] **משמעות האחרונים בס׳ רמד גבי מכס**, וכדלקמן שם סי״ב (ישראל הקונה מכס, אסור לו לקבל מכס בשבת, אפילו הביאו דבר מאכל שאינו מוקצה ... משום שנאמר ממצוא חפצך חפצך אסורים ... לא ישכור לו נכרי ליום השבת).

והיינו כי גם בדבר האסור לעשותו מדברי סופרים יש איסור אמירה לנכרי, כדלקמן סי׳ שז סל״ז (כל דבר שאסור לישראל לעשות בשבת אפילו מדברי סופרים אסור לומר לנכרי לעשות בשבילו).

וכן הוא לקמן סי׳ רנג סכ״ט (שכל דבר מדברים אלו שנתבארו בסימן זה שאסור לעשותו משום גזירה שמא יחתה או משום שנראה כמבשל בתחלה אסור לומר לנכרי לעשותו). סי׳ שו ס״ד (ואפילו על ידי נכרי אסור לקנות בשבת). סי׳ תקיז ס״ו (ואפילו על ידי נכרי אחר אסור לשלם לו). סי׳ שלג ס״ה (חביות של יין שהובאו על עגלה, אסור להורידם בשבת ... אפילו על ידי נכרי). שו״ת סי׳ ב (ועוברים על כמה איסורין איסור מדידה ומקח וממכר וחישוב סכום מנין, ועוד כמה וכמה איסורים ... ואפילו על ידי נכרי אסור).

ורק במקום מצוה או מקצת חולי התירו אמירה לנכרי בשבות, כדלקמן סי׳ שז סי״ב (דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי ... או לצורך מצוה).

[176] היתר שכיר שנה מטעם קבלנות, נתבאר בקונטרס אחרון ס״ק א (במרחץ אם שכרו לשנה ... שקיבל עליו כל מלאכות הצריכות ... זה שקיבל לגמור המלאכות הרי זה נקרא קבלן).

והיינו שדינו כקבלן שנתבאר לקמן רס״י רמד (אם הוא עושה בתורת קבלנות, שקיבל עליו לעשות כך וכך בעד שכר כך וכך ... מותר להניחו שיעשה כל מלאכתו בשבת ... הנכרי אינו עושה בשביל טובת הישראל, אלא בשביל עצמו למהר להשלים מלאכתו כדי לקבל שכרו).

ואף לדעת הפוסקים שלא התירו קבלן אלא כשקצץ, כדלקמן סי׳ רנב ס״ו (וכל זה כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו, שאז הוא טורח לעצמו כדי לקבל שכרו, ואינו נראה כעושה שליחותו של הישראל).

מכל מקום גם כאן בשכיר שנה נחשב כקצץ, כמבואר ברמב״ם פ״ו הי״ב (שכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו, הרי זה כותב ואורג בשבת, ומותר כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד שהוא עושה בכל עת שירצה). וכן כתב בס׳ התרומה סי׳ רכב (קצץ ... עבדו ושפחתו השכורים), וסי׳ רנב (ועכו״ם שכיר לישראל או שפחה ... דשכירים אליו, והוי כמו קצץ בשביל כך). ונתבאר במהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״ב וס״ד וסי״ד).

אמנם כל ההיתר בקבלנות הוא במקום שיכול לעשותה אחר השבת (ואם אין לישראל תועלת מהמלאכה, אלא אם כן תיגמר בשבת, יתבאר לקמן סי׳ רנב ס״ה). משא״כ כאן במרחץ, שהישראל מרויח בעבודת הנכרי בשבת שמגיע לו שכר מזה, לכן אסרוה.

[177] **מ״א** ס״ק ב (וליכא למימר דעכו״ם אדעתיה דנפשיה עביד, דהא אף אם לא יעשה העכו״ם בשבת יצטרך לשלם לו).

[178] נתבאר יותר בקונטרס אחרון לקמן סי׳ רמד ס״ק א (בדברי המ״א ... משמע בהדיא דהיכא דעביד אדעתא דנפשיה לא מתסיר משום ריוח הישראל ... אלא משום דכיון שלהישראל יש ריוח, ולו אין ריוח, מחזי כעושה בשביל ישראל, ולא אדעתא דנפשיה, כאלו לא קצץ כלל. וז״ש המ״א וליכא למימר דעביד אדעתא דנפשיה, רוצה לומר שירויח בזה שלא יפסיד שכרו, שהרי יצטרך לשלם לו, נמצא שאין לו ריוח בזה, ואם כן אסור משום ריוח הישראל. אבל אם גם לו היה ריוח, לא מתחזי כלל כעושה בשביל ישראל).

והיינו שמעיקר הדין נחשב קבלן שקצץ, אבל כיון שהריוח ממה שהמלאכה בשבת היא רק של הישראל ״נראה הדבר כאלו ... בשביל הישראל בלבד״.

ומטעם זה אסרו שכיר שנה לכל המלאכות, כדלקמן סי׳ רמד סי״א (ואין להתיר מפני שהנכרי עושה לטובת עצמו, כדי לקבל כל שכרו. שהרי אף אם לא יעשה בשבת לא ינכה לו כלום, כמ״ש בסימן רמ״ג).

ובדעת המתירים נתבאר בסי׳ רמד סי״א (לפי שהנכרי ... עושה מאליו לפי תומו להשלים קבלנותו שקיבל עליו בתחילת שכירותו לעשות כל המלאכות שיצטרכו לישראל בכל משך זמן שכירותו, כדי שישלם לו כל שכרו משלם). והיינו שהוא נחשב קבלן שקצץ, ואין חוששים לומר שנראה הדבר כאלו עושה בשביל הישראל בלבד.

*

ד וכל[179] שכן (א) שאם שכר הנכרי לימים[180], שאמר לו בעד כל יום ויום שתתעסק במרחץ או תנור או

הגה"ה על הגליון: **עי' בקונטרס אחרון מהרב** (מהדורא בתרא ס"ה) **שחזר בו הרב והשיב על המגן אברהם** (יש לומר דכיון שהנכרי אדעתא דנפשיה קעביד, אע"ג דמטיא הנאה לישראל ממילא שרי ... ומ"ש המ"א שם שאף אם לא יעשה בשבת יצטרך לשלם כו', זה אינו במהר"י אבוהב שבב"י, אלא הוספה מדעת עצמו ... ולא קשה מידי, דהא אם לא יעשה בשבת בלי מחאת הישראל, ודאי דאין לנו לחייב הישראל בחיוב מדינא לשלם לו ... ואיך יומשך מזה איסור להניחו להנכרי לעשות כרצונו, ולפסוק הדין שאין לנכרי ריוח בעשייתו ובעבודתו בשבת, מאחר שהיה יכול לנכות לו בעד השבתות שמבטל בלי רשות הישראל).

והסכים לדעת הב"י (אחר שהביא הב"י דברי מהר"י אבוהב, כתב עליו "שאפשר לדחות טעם זה". ובסי' רמד (ומכלל דברי הרמב"ם אתה למד שדין השדה שוה לדין בית לענין קיבולת, כלומר שהישראל השוכר את הגוי בדבר ידוע שיעשה לו מלאכת שדהו, אסור להניחו לעשות לו מלאכה בשבת, ולא מן הדין, דמדינא ודאי שרי, דגוי בדנפשיה קא עביד, אלא מפני הרואים שיאמרו שהוא שכיר יום), **וב"ח** ד"ה הלכך מותר בקבלנות (כתב רבינו דלפי זה במרחץ נמי מותר אפילו בקבלנות, שיקבל עליו הגוי כל מלאכת המרחץ בדבר ידוע והישראל יטול כל הריוח, דגוי אדעתא דנפשיה קא עביד ושרי מדינא ... כל היכא דהגוי אדעתא דנפשיה קא עביד לא הוי שלוחו, [וריוח] דישראל ממילא קא אתא, ומדינא שרי לכולי עלמא), **והט"ז** (ס"ק א: אם הישראל נוטל כל הריוח של המלאכה, אף על פי שהעכו"ם קיבל עליו לכל השנה, רק שנותן לעכו"ם דבר קצוב, אסור, דשמא יאמרו שכיר יום הוא אצלו), **דאינו אסור אלא משום מראית העין, כמו שכיר שנה בשדה דלקמן סעיף ח'** (מכל מקום מפני מראית העין צריך הוא למחות בידו, שהרואה את הנכרי עובד בשבת בשדה של ישראל, לא יעלה על דעתו שהוא שכיר שנה, אלא ידמה לו שהוא שכיר יום).

וכן הוא לקמן סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק ו (והב"י שם, ובסי' רמ"ד, שכתב האיסור במרחץ משום מראית העין, מכלל דלא פסיקא ליה מלתא לאסור בשביל כך, כיון דקעביד אדעתא דנפשיה. וכן כתב הט"ז בסי' רמ"ג. ודעתם בזה דלא כהראב"ד). והיינו שלא איכפת לן במה שמגיע לישראל ריוח מהמלאכה בשבת.

וכן לקמן במהדורא בתרא לסי' רנב וסי' דש ד"ה וקרוב לומר, מפרש בדברי הרא"ש, כדעת ס' התרומה, להתיר בשכיר שנה (וכגירסה הנ"ל הערה 172: "מותר בקבלנות").

ובשו"ת צמח צדק סי' כט ס"א (מדברי הט"ז משמע דהאיסור אינו מדינא משום שהישראל מרוויח על ידי זה, דזה לא איכפת לן, אלא האיסור מפני מראית העין).

ולפי זה גם מה שכתב בסעיף ה', שאפילו אם שכר הנכרי לשנה אסור ליהנות מן השכר שקיבל ביום השבת, אפילו הביאו בהבלעה, קודם חזרה נשנית. עי' בקונטרס אחרון מהרב ס"ק ב (שלא אסרו בדיעבד, אלא במקום שאסור מעיקר הדין, ולא כשעבר על מראית העין). **אבל לפי מסקנתו בקונטרס אחרון** (מהדורא בתרא) **שם, שאינו אסור אלא משום מראית העין, שכרו מותר אם הביאו בהבלעה, שלא קנסו חכמים על דבר שאין איסורו אלא משום מראית העין, כמו שיתבאר בסוף סימן זה** (סי"ג: דכיון שלא עשה איסור מעיקר הדין אלא מפני מראית העין אין קונסין אותו), **ובסימן רמ"ד** (ס"ז) **עיי"ש**.

---

[179] תוכן ההלכה שבסעיף שלפנינו:

בסעיף הקודם למדנו, ששכיר שנה לעבודת המרחץ אסור, מטעם הריוח שמגיע לישראל ממלאכת הנכרי בשבת.

ועל זה אומר בסעיף זה, שמכל שכן שכיר יום אסור, שהאיסור הוא מעצם הדין, שהרי הוא כעוסק בשליחות הישראל.

ואף שלא אמר לו להתעסק בשבת, ואף שהנכרי עושה מעצמו כדי ליטול השכר, מכל מקום נחשב כעוסק בשליחות הישראל.

*

כאן בפנים לא נתבאר טעם החילוק בין שכיר שנה שכדידיה דמי, לבין שכיר יום דהוי כעושה בשליחות. זה נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק א (אינו דומה לשכיר יום, שלא קיבל עליו לגמור המלאכה אלא לעמול כל היום בלבד ... לפי שהמלאכה הצריכה אין לה גמר והפסק כלל מצד עצמה ... שכשיצא היום ששכרו לו פטור הוא מלהתעסק עוד, ואין חיובו אלא ביום ששכרו לו, וכיון שיום זה הוא שבת הרי שכרו לשבת ממש ... משא"כ כששכרו לכל המלאכות הצריכות לחדש או לשנה, שגמר סכום המלאכות הוא גמר השנה וחדש, והרי הוא שכור לשנה ולחדש לעשות כל המלאכות המצטרכות בהם, והרי הוא דומה לקבלן).

וזהו גם תוכן החילוק בין קבלן לבין שכיר יום, כדלקמן סי' רמד ס"א (אף על פי שאסור להניח לנכרי שיעשה מלאכה לישראל בשבת ... אם הוא עושה בתורת שכיר יום ... אם הוא עושה בתורת קבלנות ... מותר להניחו שיעשה כל מלאכתו בשבת ... שהשכיר יום ... לא עליו המלאכה לגמור, ואין לו תועלת כלל בהגמרה, אלא כוונתו לעבוד את הישראל כל היום כדי שיתן לו שכרו, לפיכך הרי זה כעושה שליחות הישראל. אבל הקבלן המלאכה היא שלו, שכוונתו בעבודתו היא להשלים המלאכה כדי ליטול שכרו ואינו כשלוחו של ישראל).

וסי' רמז ס"ז (ואף ששכרו לימים אינו דומה לשכיר יום, הואיל וקבל עליו כל מלאכת הולכת האגרת, הרי זה דומה לקבלן (עיין סי' רמ"ג ורמ"ד)).

ומכל מקום, אף בשכיר שנה המושכר לעשות כל המלאכות המצטרכות במשך השנה אסור, מטעם ריוח הישראל מהמלאכה בשבת (כמבואר לעיל סעיף הקודם, ולקמן סי' רמד סי"א).

אמנם הוכיח במהדורא בתרא (ס"ה) מדברי הרמב"ם, דלא איכפת לן כלל מריוח הישראל מהמלאכה (יש לומר דכיון שהנכרי אדעתא דנפשיה קעביד, אע"ג דמטיא הנאה לישראל ממילא שרי).

ומה שנראה מדברי הרמב"ם ששכיר שנה לכל המלאכות אסור, הוא כיון ששכיר שנה לכל המלאכות אינו דומה לקבלן (סי"א: בשכיר לכל המלאכות שיצטרך, לא שייך כלל שהמלאכות קנויות לו לשכרו).

משא"כ שכיר שנה למלאכה מיוחדת מותר, אף כשלא נשכר כדי לסיים את כל המלאכה (ס"ה: "כמבואר מלשון הרמב"ם שם הל' י"ד ששכרו לשנה או לשתים לבנות לו חצר או ליטע לו כרם כו'", וס"ח: "וטעם ההפרש ביניהם, משום דלמלאכה מיוחדת יש לומר דדמי קצת לקבלן, מאחר שקבל עליו מלאכה זו לעשותה כל השנה או חדש או שבוע").

ולפי זה עדיין אינו מובן, מדוע לא יתירו גם בשכיר יום למלאכה מיוחדת, שלכאורה גם בזה "יש לומר דדמי קצת לקבלן, מאחר שקבל עליו מלאכה זו לעשותה".

לכן מבאר שם את ההפרש בין שכיר יום לשכיר שנה באופן אחר (ס"ו: ושאני שכיר יום, דכיון שכל יום מתחשב לבדו, הרי הנכרי שכירו של ישראל בשבת ונעשה כשלוחו ממש ... משא"כ כששכרו לשנה לא נעשה שלוחו לשבת, מאחר שהשכירות יכולה להתקיים בימות החול ... ואף דגם בשכיר יום כששכרו לימים סתם הרי לא פירש לו יום השבת ... מכל מקום כיון שמחשב עמו

רחיים אתן לך כך וכך, אף על פי שלא אמר לו שיתעסק בשבת, והנכרי מעצמו הולך ומתעסק גם בשבת[181], צריך למחות בידו[182], ולא יניחנו להתעסק בשבת.

שאף שהנכרי מתכוין לטובת עצמו כדי ליטול השכר שקצץ לו בעד כל יום. מכל מקום כיון שהוא עושה כן מחמת דבורו של ישראל ששכרו להתעסק איזה ימים, הרי זה כעוסק בשליחות הישראל[183].

שאף שהישראל לא אמר לו להתעסק בשבת, אלא שכרו לאיזה ימים סתם. מכל מקום הנכרי שמתעסק בשבת מתעסק הוא מחמת השכירות ששכרו הישראל לאיזה ימים, והרי בדעתו היום שהוא שכירו של ישראל היום, והוא עושה שליחות הישראל, לפיכך אף שעושה בשביל טובת עצמו אין זה מועיל כלום, שלענין שליחות אין לחלק בין עושה לטובת המשלח בין עושה לטובת השליח, בין כך ובין כך שלוחו הוא[184]:

ה אפילו אם שכר הנכרי לשנה, אם עבר ולא מיחה בידו והניחו להתעסק בשבת והביא הנכרי את השכר להישראל, אף על פי שלא הביא לו שכר שקיבל ביום השבת בפני עצמו אלא הביאו בהבלעה עם שאר

חשבון הימים ... לא מקרי הבלעה בכהאי גוונא ... וכיון שיום השבת משתלם להנכרי בפני עצמו, אין לך מיחזי כשלוחו גדול מזה, מאחר שנראה לעין שמשלם לו בעד יום השבת ... וז״ש הרמב״ם שלא יחשוב עמו יום יום ... שנמצא שכר יום השבת משתלם לו שלא בהבלעה).

אמנם מוכיח שם (ס״ט), שאנו מוצאים היתר זה של שכיר שנה גם באבלות, שהתחיל בעבודתו קודם שנעשה אבל, אפילו יכלה הזמן תוך ימי אבלו (שלא שייך בו כל כך טעם זה של הבלעה). ולכן מפרש שם (סי״א-ג) את ההפרש בין שכיר יום לשכיר שנה, באופן אחר קצת, ששכיר יום יכול לחזור בסוף כל יום, ואם כן שוכרו ליום השבת, ונעשה כשלוחו ממש. משא״כ שכיר שנה, שאינו יכול לחזור עד מלאת הימים ששכר, נמצא שמלאכת כל השנה קנויה לו, עכ״פ לענין איסור אמירה לנכרי. ואפילו אם נאמר שגם שכיר שנה יכול לחזור בו, מכל מקום כל זמן שאינו חוזר המלאכה היא כדידיה.

*

חלק מסעיף זה והקונטרס אחרון נמצא בכתי״ק מהרי״ל (אחיו של רבינו) בשינוי לשון (מהדו״ק), ונדפס בס׳ תפארת יהודה קלמן ע׳ 178 ואילך. עיקרי השינויים יצויינו לקמן.

[180] **ירושלמי** פ״א ה״ח (א״ר שמעון בן לעזר במה דברים אמורים בקיבולת, אבל בשכיר יום אסור). הובא בתוס׳ יז, ב ד״ה אין נותנים (בירושלמי דפירקין דקאמר התם ... אמר ר׳ שמעון בן אלעזר במה דברים אמורים בקבולת, אבל בשכר אסור, פירוש שכיר יום). תוס׳ ע״ז כא, ב ד״ה אריסא. רא״ש שם פ״א סכ״ג. שו״ע ס״א (ושכר את הגוי בכך וכך ליום, ונמצא הגוי עושה מלאכה בשליחותו של ישראל), ובסי׳ רמד ס״א (שכר הגוי לעשות לו מלאכה בשבת). לפירוש המ״א שם ס״ק ג (כלומר, ששכרו לימים, וזה אסור מדינא).

וראה שו״ת צ״צ או״ח סי׳ כט. ביאורי השולחן ע׳ קלה.

[181] פסקי ריא״ז פ״א הלכה ה אות ה. שלטי הגבורים ז, א (אם נתנה לו בשכר ידוע בכל יום, הרי זה אסור לעשותה בשבת, שהרי הוא כאילו אומר לנכרי לעשות מלאכתו בשבת).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק א (אף שבשו״ע כאן יש לפרש דצוהו לעשות בשבת ... כשצוהו לעשות בשבת אף בקבלנות אסור כמבואר בסי׳ רנ״ב). והיינו כדלקמן שם רנב ס״ד (ומותר ליתן בגדיו לכובס נכרי ועורות לעבדן נכרי סמוך לחשכה בקבלנות, והנכרי עושה מעצמו אפילו בשבת, ובלבד שהישראל לא יאמר לו שיעשה בשבת). וכן הוא בכמה מקומות, כמצויין לעיל (הערה 150).

ובשו״ת צמח צדק או״ח סכ״ט ס״ב (ורוצה לומר דהאיסור בירושלמי אף ששכרו לימים הרבה בשכירות עבור כל יום כך וכך, וגם לא איכפת לו שיעשה בשבת דוקא או שלא יעשה בשבת, רק שהאינו יהודי עושה מאליו בשבת, אפילו הכי אסור).

[182] שהרי אפילו בשכיר שנה, שיש לישראל ריוח ממלאכתו בשבת, נתבאר לעיל ס״ג (והערה 173) שצריך למחות בהנכרי. ומכל שכן כאן, שאסור מעיקר הדין, מטעם שליחות.

[183] **שו״ע** ס״א (ונמצא הגוי עושה מלאכה בשליחותו של ישראל). וכדלעיל ס״א (שכשהנכרי עושה בשבת הוא עושה בשליחות הישראל ... מדברי סופרים יש שליחות לנכרי לחומרא). ונתבאר בשו״ת צמח צדק או״ח סי׳ כט ס״ב (וסבירא ליה לאאזמו״ר הגאון נ״ע הטעם משום דהוה ליה כעוסק בשליחות הישראל).

*

ובנוסח כתב היד: ״מיחזי כשלוחו כשעושה בשבת, כיון שלא קיבל עליו המלאכה לגמור, ומלאכת ישראל הוא עושה״. טעם זה של מחזי כשלוחו נתבאר לקמן סי׳ רמו ס״ב לענין משכיר כליו לנכרי, ולקמן סי׳ רמז ס״ה לענין קבלנות שלא קצץ לדעת הרא״ש וסייעתו.

וראה מהדורא בתרא (סכ״א). שו״ת צמח צדק שם ס״ג. לקוטי שיחות ח״כ ע׳ 57. כוונת מישרים ע׳ מא ואילך. מעשה חושב ע׳ כב הערה ז.

[184] וכן הוא לעיל ס״א (בין בחנם בין בשכר), ושם נסמן (הערה 149).

ונזכר גם לקמן סי׳ רמד בקונטרס אחרון סוף ס״ק א בהגהה (משום דשליח בשכר מקרי שליח בישראל).

וראה זכרון יוסף אות פה. לקוטי שיחות ח״כ ע׳ 57. שלחן המלך עק קעז.

הימים, כגון שהביא לו בבת אחת שכר ארבעה וחמשה ימים ויום השבת ביניהם, שאין בזה איסור משום שכר שבת כמו שיתבאר בסעיף י״א, אעפ״כ אסור להישראל ליהנות מן השכר שקיבל הנכרי ביום השבת[185], **(ב)** שקנסוהו חכמים[186]:

ו אבל אם רוצה הישראל להשכיר המרחץ לנכרי, שיעבוד בו הנכרי בכל אימת שירצה, ולא יהיה מוכרח בעבודתו[187], ויטול כל השכר לעצמו, רק שיתן להישראל דבר קצוב בכל שנה או בכל חדש[188], בין שיסיקנו או לא יסיקנו, מן הדין היה מותר. שאף שהנכרי יעבוד בו בשבת, הרי אינו מתכוין בעבודתו לטובת הישראל אלא לטובת עצמו, שהרי אף אם לא יסיקנו בשבת לא ינכה להישראל כלום משכרו[189]. ואף אם היה הישראל מנכה לו אם לא היה מסיקו, אעפ״כ היה מסיקו כדי להשתכר, נמצא שעושה רק לטובת עצמו[190].

אעפ״כ אסרו חכמים לעשות כן[191] מפני מראית העין[192]. לפי ששם הישראל נקרא על המרחץ, שהכל יודעים שמרחץ זה הוא של ישראל[193], וכשיראו שנכרים רוחצים במרחצו של ישראל בשבת ונכרי מתעסק במרחץ, יאמרו שנכרי זה הוא שכיר יום אצל הישראל[194], ויחשדוהו שעובר על דברי סופרים

---

[185] ב״י ד״ה כתוב בתשובות הגאונים (כתוב בתשובות הגאונים ... [באופן] שאמרתם [אין] שכרו אסור, אפילו במקום שאסור להשכיר המרחץ לגוי ... ומה שכתב שאפילו במקום שאסור להשכיר אם השכיר שכרו מותר, אין כן דעת הרמב״ם והמרדכי). **רמ״א** סוס״ב (ואם עבר והשכירו במקום האסור, יש אומרים ששכרו מותר, ויש אומרים שאסור, וכן עיקר).

ואף המ״א שחולק עליהם בזה, ״מודה בכאן שעשה איסור מעיקר הדין״, כמבואר בקונטרס אחרון ס״ק ב.

וראה לעיל (הערה 178), שבמהדורא בתרא חזר בו והסיק שאינו אסור בזה אלא משום מראית העין, ולכן אם עבר והשכיר מותר לקבל השכר מהנכרי, כדלקמן סי״ג (במקומות שאסור להשכיר לנכרי מרחץ או תנור ורחיים מפני מראית העין, אם עבר והשכיר מותר לו לקבל כל השכר מהנכרי).

[186] לבוש ס״ב (ויש אומרים שקונסין אותו לאסור אפילו שכרו, וכן עיקר).

[187] ואם הוא מוכרח בעבודתו, יתבאר לקמן סי׳ רמד ס״כ (ואף שאם לא היו עושים בשבת היה מגיע הפסד לישראל ... הוא מקפיד עליהם מאד שלא יבטלו אפילו יום אחד, והם מוכרחים לעשות גם בשבת מחמת קפידתו. מכל מקום בשביל כך אין צריך למחות בידם שלא יעשו בשבת, אלא די שיאמר להם שאינם מוכרחים לעשות בשבת בשבילו, ואם ירצו שלא לעשות בשבת הרשות בידם. ואם אעפ״כ הם עושים מאליהם כדי להרבות בשכרם, אין צריך לומר להם כלום, אף על פי שמגיע לישראל הנאה גדולה מזה אין בכך כלום, כיון שהנכרים מתכוונים לטובת עצמן).

וראה ביאורי השולחן ע׳ קלו.

[188] משא״כ אם סיכמו שיתן לו דבר קצוב לכל יום, אסור מטעם שכר שבת, כפי שיתבאר לקמן סי״א (לא התירו לו ליטול השכר המגיע לו בעד יום השבת, אלא כשהשכיר לו את יום השבת בהבלעה עם שאר הימים, כגון שהשכיר לו לשנה ... או כל ב׳ ימים תתן לי כך וכך, שנמצא שלא השכיר לו ליום השבת בפני עצמו, אלא בהבלעה עם ימים אחרים).

[189] מהר״י אבוהב ד״ה והנה (הנה הם מותרין מצד הדין, שהנה בשכירות כשיהיה בדבר קצוב שישכיר לו איזה כלי לחדשים ושנים, מבואר הוא בזה שמה שהגוי עושה בזה הוא עושה להנאת עצמו, שהישראל מה איכפת ליה בין יעשה בין לא יעשה יתן לו שכרו). ב״ח סוד״ה ואיכא למידק (השכירו לשנה, דמדינא שרי, כיון דגוי אדעתיה דנפשיה קעביד, והישראל לא נהנה כלום). מ״א סק״א (דמדינא שרי להשכירו לעכו״ם, שיתן לו כך וכך, בין יסיק בו העכו״ם או לא יסיקנו).

[190] כי מה שכתבו מהר״י אבוהב וב״ח ומ״א את דינם באופן שהנכרי צריך ליתן שכרו ״בין יסיק בו העכו״ם או לא יסיקנו״, דהיינו שהישראל ״לא נהנה כלום״ ממה שהנכרי מסיקו בשבת, היינו רק לרווחא דמילתא. שהרי גם אם הישראל מרויח מזה מותר מעיקר הדין, כדלקמן ס״ז (וליתן השדה באריסות לנכרי אין בו שום איסור כלל, אע״פ שיש להישראל הנאה במלאכה שהאריס עושה בשדהו בשבת, שהרי רוב הפירות של השדה הם של הישראל, מכל מקום כיון שהנכרי אינו מתכוין במלאכתו בשביל טובת הישראל, אלא בשביל טובת עצמו שיטול חלק המגיע לו מפירות השדה, אע״פ שמאיליו נהנה הישראל אין בכך כלום).

[191] **משנה ע״ז כא**, א (לא ישכיר לו את המרחץ מפני שהוא נקרא על שמו), ובריתא שם ע״ב (רבן שמעון בן גמליאל אומר לא ישכור אדם מרחצו לעובד כוכבים מפני שנקרא על שמו, ועובד כוכבים זה עושה בו מלאכה בשבתות ובימים טובים). טור ושו״ע ס״א (לא ישכיר אדם מרחץ שלו לגוי, מפני שנקרא על שמו, וגוי זה עושה מלאכה בו בשבת).

[192] ריטב״א ע״ז כא, רע״ב (פירוש ואיכא משום מראית העין, שסבורין העם שהגוי עושה שליחותו). מהר״י אבוהב שם (אבל יש בכאן איסור מפני מראית העין). ב״ח סוד״ה ואיכא למידק (דאיסורו דמרחץ משום מראית העין הוא, דהרואה אומר שהבלנים שלוחיו של ישראל הן, ולכן אפילו השכירו לשנה דמדינא שרי, כיון דגוי אדעתיה דנפשיה קעביד והישראל לא נהנה כלום, מכל מקום אסור משום מראית העין). א״ז סק״א (שאסור משום מראית עין).

[193] ואם עדיין לא נקרא שמו עליו, יתבאר דינו לקמן סט״ו.

ואם רק מקצת יודעים, ראה לקמן סי׳ רמד ס״ב, וקונטרס אחרון שם ס״ק ב. ביאורי השלחן ע׳ קלח.

[194] שו״ע סי׳ רמד ס״א (שהרואה את הגוי עוסק, אינו יודע שקצץ, ואומר שפלוני שכר הגוי לעשות לו מלאכה בשבת), ובמ״א שם ס״ק ג (כלומר ששכרו לימים, וזה אסור מדינא). הובא בקונטרס אחרון ריש ס״ק א (פירש שם המ״א ס״ק ג כלומר ששכרו לימים (ורוצה לומר כמ״ש בפנים כאן)).

במה שמניח את הנכרי להתעסק בשבת (או אפשר יחשדו את הישראל שהוא שכר לו נכרי זה שיתעסק במרחצו בשבת[195]).

ואף שגם הישראלים רחצו בתוכו לפעמים בחול, וראו שנכרי זה הוא המתעסק גם בחול[196]. מכל מקום לא יעלה על דעתם שהישראל השכיר המרחץ לנכרי זה שיטול כל השכר לעצמו, ונכרי זה מתעסק בו לדעת עצמו שלא בשליחות הישראל, לפי שאין דרך רוב העולם לשכור המרחץ[197], לפי שהוצאותיו מרובות ושכרו מועט[198], ואין השכר מספיק להשוכר ליתן דבר קצוב לבעל המרחץ ושישתייר לו סך חשוב יתר על שכר טרחו ועמלו, לפיכך דרך העולם שכל מי שיש לו מרחץ שוכר לו פועל שיתעסק בו וכל השכר הוא לבעל המרחץ:

נכרי השכור לעבודת השדה

ז אבל מותר להשכיר שדה לנכרי, שיעבוד עבודתה כל אימת שירצה ולא יהיה מוכרח בעבודתו, ויטול כל הפירות לעצמו, רק שיתן להישראל דבר קצוב בכל שנה[199], בין שיתן לו מעות בין שיתן לו מפירות

והיינו שיחשדוהו שהוא שכיר יום באופן שנתבאר לעיל ס״ד (שכר הנכרי לימים, שאמר לו בעד כל יום ויום שתתעסק במרחץ או תנור או רחיים אתן לך כך וכך, אף על פי שלא אמר לו שיתעסק בשבת).

וכן הוא לקמן סט״ז (יחשוד את ישראל בעל המרחץ לומר שנכרי המתעסק במרחץ בשבת הוא שכיר יום אצל הישראל). סי׳ רמד ס״ב (שהרואה יאמר שהוא שכיר יום אצל הישראל). ולקמן סי׳ רנב ס״ה (יחשדוהו שהנכרי הוא שכיר יום אצלו ולא קבלן). ובקונטרס אחרון שם ריש ס״ק ה (והתוספות והרא״ש וסיעתם פירשו גבי מחובר משום שכיר יום).

והוא בתוס׳ שבת יז, ב ד״ה אין נותנין (דהרואה יאמר שכירי יום נינהו). ע״ז כא, ב ד״ה אריסא (הרואה אינו אומר קבלנותיה עביד אלא שכירי יום נינהו). רא״ש ע״ז פ״א סי׳ כג (הרואה אומר שכירי יום נינהו).

*

ובאמת, לפי האמור לעיל ס״ג, שגם שכיר שנה אסור מדינא, אם כן אפשר גם שיחשדוהו שהוא שכיר שנה. אמנם כאן כתב שיחשדוהו שהוא שכיר יום, שאסור לכל הדעות (ראה לעיל הערה 178).

[195] **משמעות הרמב״ם** פ״ו הי״ג (שהרואה את הנכרי עוסק, אינו יודע שקצץ, ואומר שפלוני שכר הנכרי לעשות לו מלאכה בשבת). והיינו שיחשדוהו (לא רק שהוא שכיר יום, אלא) שצוהו שיתעסק בשבת.

ונתפרש יותר בקונטרס אחרון ריש ס״ק א (שבשו״ע כאן יש לומר דצוהו לעשות בשבת. וכן משמע קצת מלשון הרמב״ם, הועתק בשו״ע סי׳ רמ״ד ס״א).

כלומר, שאת האמור בשו״ע סי׳ רמג ס״א (ואמרי שכל הריוח של ישראל, ושכר את הגוי בכך וכך ליום), יש לפרש שיחשדוהו שהוא סתם שכיר יום, ואפשר גם לפרש שיחשדוהו שצוהו לעשות בשבת. אבל ברמב״ם ובשו״ע סי׳ רמד ס״א משמע יותר כאופן השני (דלא כמ״א שבהערה הקודמת).

וכן הוא לקמן ס״ז (שהנכרי שכיר יום הוא אצל הישראל, או ששכרו לעבוד אדמתו בשבת).

ולפעמים יש טעם נוסף לחשדא, כדלקמן סי׳ רנב ס״ה (ושמא יחשדוהו שנתן לו בשבת). ובקונטרס אחרון שם ריש ס״ק ה (וברש״י ... פירש טעם החשד שיאמרו שבשבת נתן לו ... ולדינא תרוייהו איתנהו כל חדא היכא דשייכא). ונסמן שם (הערות 2212-2217).

וראה מראי מקומות וציונים. ביאורי השולחן ע׳ קלח. כוננת מישרים ע׳ נב וע׳ פז.

[196] שאם כן לא יחשדוהו בחשד השני הנ״ל (שהוא שכר לו נכרי זה שיתעסק במרחצו בשבת). אך מכל מקום נשאר החשד הראשון הנ״ל, ״שנכרי זה הוא שכיר יום אצל הישראל״, או לפחות שכיר שנה (שאסור כנ״ל), וכדלקמן בסמוך ״לפי שאין דרך רוב העולם לשכור המרחץ״.

וכן הוא לקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון ריש ס״ק ה (והתוספות והרא״ש וסיעתם פירשו גבי מחובר משום שכיר יום, משום דמיתסר אף שראו אותו עוסק בבנין מערב שבת. ולדינא תרוייהו איתנהו כל חדא היכא דשייכא).

והיינו דוקא אם רק ״ראו שנכרי זה הוא המתעסק גם בחול״. אבל אם ״השכירם או נתנם באריסות שנה אחר שנה, עד שנתפרסם לרבים שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכירם או ליתנם באריסות״, אז מתבטל גם החשד הראשון הנ״ל ״שנכרי זה הוא שכיר יום״, ולכן יתבאר לקמן ס״י ש״מותר לו להשכירם לנכרי או ליתנם לו באריסות״.

[197] גמרא ע״ז שם (אריסא דמרחץ לא עבדי אנשי). טור ושו״ע (דסתם מרחץ לאו לאריסותא עביד).

[198] ר״ן שבת מו, ב ד״ה אריסותא (אריסותא למרחץ לא עבדי אינשי, לפי שהוצאותיו מרובות ושכרו מועט, ויודעים הכל שבשביל ישראל הוא עושה). הובא בב״י ד״ה כתבו התוס׳ (ומאי דאמרינן אריסותא למרחץ לא עבדי אינשי, היינו לומר שמתוך שהוצאותיו מרובות ושכרו מועט אין דרך לתתו לאריס, וכמו שכתב הר״ן בס״פ כל כתבי).

[199] **גמרא** ע״ז **שם** (אבל שדהו לעובד כוכבים מאי, שרי (להשכיר, רש״י), מאי טעמא אריסא אריסותיה קעביד (אמרי אריסא הוא וקיבלה עליו למחצה לשליש ולרביע, רש״י)). ר״ן בשבת מו, ב ובע״ז ו, ב ד״ה ומהא שמעינן (השתא דאריסות שרי, כל שכן דשכירות כי האי גונא שרי). טור ושו״ע ס״א (אבל שדה מותר, שכן דרך לקבל שדה באריסות, ואף על פי שיודעים שהוא של ישראל, אומרים הגוי לקחה באריסות, ולעצמו הוא עובד). לבוש ס״ב (אבל שדה מותר להשכיר לגוי ... לא חשדי לה דלהוי הגוי שלוחו, אלא אמרי הגוי אריס הוא וקבלה עליו לשליש ולרביע).

שדה זו[200], והנכרי עובד אפילו בשבת.

ואין לחוש למראית העין שיאמרו שהנכרי שכיר יום הוא אצל הישראל, או ששכרו לעבוד אדמתו בשבת[201], לפי שדרך רוב העולם הוא ליתן השדה באריסות לאריס, דהיינו אדם המקבל השדות לחורשן ולזורען ולעבוד כל עבודתן ונוטל בשכר עבודתו מחצה או שליש או רביע הפירות והשאר לבעל השדה[202], לכן מן הסתם כשיראו נכרי עובד בשבת בשדה של ישראל יאמרו שזהו אריסו של הישראל.

וליתן השדה באריסות לנכרי אין בו שום איסור כלל, אע"פ שיש להישראל הנאה במלאכה שהאריס עושה בשדהו בשבת, שהרי רוב הפירות של השדה הם של הישראל. מכל מקום כיון שהנכרי אינו מתכוין במלאכתו בשביל טובת הישראל, אלא בשביל טובת עצמו, שיטול חלק המגיע לו מפירות השדה, אע"פ שמאיליו נהנה הישראל אין בכך כלום[203]. רק שיזהר שלא יאמר לו שיעשה בשבת[204]:

ח אבל מי שיש לו נכרי שכיר לשנה, שיעשה כל המלאכות הצריכות לשדהו באותה שנה, אע"פ שמן הדין היה מותר להניחו לעבוד שדהו בשבת[205], שהרי הנכרי להנאת עצמו הוא מתכוין כדי שיטול השכר שקצץ לו, שאף שהישראל ישלם לו אף אם לא יעשה אותה מלאכה בשבת, מכל מקום הרי יצטרך לעשותה ביום אחר, שהרי שכרו לכל המלאכות הצריכות לשדהו כל השנה, לכך הוא עושה אותה בשבת

---

[200] אף שכתב במ"א ס"ק ב (ודוקא כשנותן לעכו"ם חלק בפירות). לאו דוקא הוא, אלא אף אם יתן לו מעות. וכן פירש בהגהות רעק"א (לאו דוקא פירות, דהוא הדין בנותן [לנכרי] מעות).

וההפרש בינם נתפרש בב"ח (והחוכר הוא שיפסוק עם בעל הבית שיתן לו דבר קצוב מפירות השדה כך וכך לשנה, בין עבדא בין לא עבדא, והשוכר הוא גם כן חוכר, אלא דחוכר הוא בפירות ושוכר הוא במעות, שיתן לבעל הבית סך כך וכך לשנה). וכמבואר בתוספתא דמאי פ"ו ה"ב (מה בין שוכר לחוכר, שוכר במעות חוכר בפירות). שו"ע חו"מ סי' שכ ס"א (והשוכר בפירות הוא נקרא חוכר).

וראה גם לקמן במהדורא בתרא ס"ט (והערה 2681).

[201] כשני האופנים דלעיל ס"ו (יאמרו שנכרי זה הוא שכיר יום אצל הישראל ... או אפשר יחשדו את הישראל שהוא שכר לו נכרי זה שיתעסק במרחצו בשבת), ושם נסמן.

[202] גמרא שם (אריסא אריסותיה קעביד), ופרש"י (אמרי אריסא הוא וקיבלה עליו למחצה לשליש ולרביע).

ואם הוא נוטל חלקו (מחצה שליש ורביע) במעות, ראה שו"ת צמח צדק סי' לג; פח.

[203] **ר"ן** שם (דכיון שיש לנכרי חלק בפירות השדה, אף על פי שישראל נהנה במלאכת שבת, מותר, דנכרי אדעתא דנפשיה קא עביד והנאת ישראל ממילא אתיא, הלכך שרי). **רמ"א** ס"א (ואף על פי שלא לקחה הכותי רק לשליש או לרביע, ויש לישראל הנאה במה שהכותי עובד בשבת, שרי, דכותי אדעתא דנפשיה עובד).

וכן הוא לקמן סי' רמה ס"ט (לפי שהנכרי מתכוין בעבודתו בשבת לטובת עצמו ואינו כשלוחו של הישראל ... והישראל נהנה מאליו), וסט"ז (שיתן לו חלק מהריוח שירויח, שאז הוא מתכוין בעסקו בשבת לטובת עצמו להרבות בשכרו, והישראל נהנה מאליו).

[204] וכמו שהוא לענין קבלנות, כדלעיל ס"א (ובהנסמן בהערה 150).

וכן הוא לקמן סי' רמה ס"ט (ויחלוק עמו השכר ... אין הישראל מצוה לו שיעשה בשבת), וסט"ז (מותר ליתן לנכרי סחורה למכרה, או מעות להתעסק בהן. ואף שהנכרי מתעסק בהן בשבת אין בכך כלום, כיון שהישראל לא צוה לו שיתעסק בשבת ... שיתן לו חלק מהריוח שירויח, שאז הוא מתכוין בעסקו בשבת לטובת עצמו להרבות בשכרו).

ואפילו כשנכרי עושה להנאת עצמו אסור לומר לו לעשות בשבת, כדלקמן סי' שז סל"ה (אסור לישראל לומר לו טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת ... כיון שאומר לו לעשות מלאכה בשלו, הרי זה נראה כשלוחו, אף שהוא מתכוין במלאכתו להנאת עצמו).

וראה כוננת מישרים ע' נה. כללי אמירה לנכרי ע' נז.

[205] רמב"ן בספר תורת האדם, ענין אבילות, במלאכה כיצד, בסופו (התם בשדה השכורה לגוי ברשותיה קיימא ואיהו אכיל פירי דההיא שתא, וישראל אינו נראה בה, אבל קבולת למחר הגוי יוצא ממנה וישראל אוכל פירות והכל יודעין שלא לדעת אריסות ירד לתוכה). **ר"ן** שבת וע"ז שם (יש מי שאומר דקבולת כי האי גונא אסור, דלא דמי לאריס, דכיון דאריס חולק בפירות לא אמרי אינשי דשכיר יום הוא, אבל כה"ג שהבעלים נוטלין כל הפירות מחזי להו לאינשי כשכיר יום). רמב"ם פ"ו הט"ו (מותר לאדם להשכיר כרמו או שדהו לנכרי, אף על פי שהוא זורען ונוטען בשבת, שהרואה יודע ששכורין הן או באריסות נתן להן). **מ"מ** שם (לפי שלא התירו אלא כשהאמת כן הוא כמו שיאמרו הרואים, כלומר שהם יתלו בשכירות ואריסות וכן הוא הענין, ואם יחקרו הדבר ימצאו הנכרי נוטל פירות, ודבר הנראה הוא. אבל כשאין הנכרי נוטל בפירות, אלא שהישראל קוצץ עמו במלאכה, אין מתירין על סמך שיתלו הרואים בדבר שאינו, שיאמרו שכורה היא לנכרים וישראל נוטל פירותיה למחר). ב"י סי' רמד (דברי הרמב"ם אתה למד, שדין השדה שוה לדין בית לענין קיבולת, כלומר שהישראל השוכר את הגוי בדבר ידוע שיעשה לו מלאכת שדהו אסור להניחו לעשות לו מלאכה בשבת. ולא מן הדין, דמדינא ודאי שרי, דגוי בדנפשיה קא עביד, אלא מפני הרואים, שיאמרו שהוא שכיר יום, והוא עושה מלאכתו על ידי גוי בשבת). מ"א סי' רמד סק"ה (הכא שיראו בעת הקציר שאין העכו"ם נוטל בריוח, ידעו דלאו אריס הוא, ויחשדוהו ששכיר יום הוא).

כדי שלא יצטרך לעשותה ביום אחר[206] (וגם אינו נראה כשלוחו של ישראל כמו שכיר יום מטעם שיתבאר בסימן רמ״ד[207]). מכל מקום מפני מראית העין צריך הוא למחות בידו[208], שהרואה את הנכרי עובד בשבת בשדה של ישראל לא יעלה על דעתו שהוא שכיר שנה, אלא ידמה לו שהוא שכיר יום[209].

ולא אמרו שבשכירות שדה אין לאסור מפני מראית העין לפי שדרך רוב העולם ליתן השדה באריסות, אלא כשהאמת כן הוא, שנכרי זה העובד יש לו זכות בפירות שדה זו כאריס, ויותר מאריס, שהרי שכורה היא אצלו וכל פירותיה שלו ואינו נותן לבעל השדה אלא דבר קצוב, לפיכך כשיראו אותו עובד בשבת יתלו לומר שאריס הוא ויש לו חלק בפירות השדה ולטובת עצמו הוא מתכוין בעבודתו, ויחקרו אחריו בעת הקציר, אם האמת הוא כן, ימצאו שבאמת יש לו זכות בפירות השדה. משא״כ בנכרי שהוא שכיר שנה, כשיחקרו אחריו בעת הקציר יראו שאין לו כלום בפירות השדה, יתברר להם למפרע שלא היה אריס, ויאמרו ששכיר יום היה[210].

ומכל מקום אם השדה היא חוץ לתחום אין לאסור מפני מראית העין[211], כמו שיתבאר בסימן רמ״ד[212] עיי״ש:

נכרי השכור למלאכות רחיים ותנור

ט הרחיים דינם כשדה[213], שמותר להשכירם לנכרי לשנה או לחדש, שיעבוד ויתעסק בהם כל אימת שירצה, ויטול כל השכר לעצמו, רק שיתן להישראל דבר קצוב, והנכרי עובד אפילו בשבת. ואין לחוש למראית העין, לפי שגם הרחיים דרך רוב העולם ליתן באריסות כמו שדות[214].

אבל התנור דינו כמרחץ, שאסור להשכירו לנכרי יותר מלששת ימי החול, לפי שכשיעסוק בו הנכרי בשבת יש בו משום מראית העין, שיאמרו ששכיר יום הוא, שכן הוא דרך התנור לעסוק בו על ידי שכירי

---

[206] **מ״א** סק״ב (דאז קציצה מותר מדינא, שאם לא יעשה בשבת יעשה בחול, ואז אין הישראל מרויח במלאכתו, משא״כ במרחץ ורחיים). **מהר״י אבוהב** ד״ה ומה שכתוב בספרים (דלא דמי זה לגוי שקבל על עצמו לחרוש או לזרוע בדבר קצוב, שאע״פ שלא יעשה המלאכה בשבת יעשה ליום אחר). הובא בב״י ד״ה ומ״ש בספרי רבינו.

[207] סעיף א (ואינו דומה לשכיר יום. שהשכיר יום אין המלאכה שלו כלל ואין לו עסק בה, שהרי אין כוונתו בעבודתו כדי להשלים המלאכה, שהרי לא עליו המלאכה לגמור, ואין לו תועלת כלל בהגמרה. אלא כוונתו לעבוד את הישראל כל היום, כדי שיתן לו שכרו, לפיכך הרי זה כעושה שליחות הישראל. אבל הקבלן המלאכה היא שלו, שכוונתו בעבודתו היא להשלים המלאכה כדי ליטול שכרו, ואינו כשלוחו של ישראל).

אלא דלקמן שם ביאר בעיקר את החילוק בין קבלן לשכיר יום. ואילו ההפרש בין שכיר שנה לשכיר יום, נתבאר בקונטרס אחרון כאן ס״ק א.

[208] חובת המחאה נתבארה ונסמנה לעיל ס״ג (הערה 173).

[209] **רמב״ם** פ״ו הי״ד (הפוסק עם הנכרי ... לקצור את שדהו, או ששכרו שנה או שתים ... ליטע לו כרם, אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום אסור לו להניחן לעשות בשבת, מפני הרואים שאינם יודעים שפסק).

ורק לענין כתיבה ואריגה, שאין דרכו בשכירות יום, התיר שם הי״ב (כיצד כגון ששכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו, הרי זה כותב ואורג בשבת ומותר).

[210] רמב״ן שם. **ר״ן** שם. **מגיד משנה** שם. מ״א שם.

הובאה סברה זו גם לקמן סי׳ רמד בקונטרס אחרון סוף ס״ק ד (דהכא עיקר האיסור משום שאחר כך כשישקעם בבנין יתפרסם למפרע שהן של ישראל. וכה״ג מצינו חשד למפרע גבי שכירות שדה, כמ״ש הר״ן ומגיד משנה. עיין במ״א סק״ה). סי׳ רמו ס״ה (שיש לחוש שמא יודע להרואה אותו יוצא מבית ישראל שהישראל מכרו לו או הלוהו או משכנו או נתנו לו לעשות בו מלאכה, כיון שכן הוא האמת, ויחשדהו שעשה כן בשבת. משא״כ בשאלה, כשיודע לו האמת אין כאן חשד כלל, אף אם ידמה לו שהשאילו בשבת, שהרי מותר להשאיל בשבת), ושם נסמן (הערה 935).

[211] רמב״ם פ״ו הי״ד (ואם היתה המלאכה חוץ לתחום מותר שאין שם ישראל שיראה את הפועלין כשהן עושין בשבת).

[212] סעיף ג.

[213] דין שכיר שנה ברחיים ותנור, נתבאר לעיל ס״ג לאיסור (כמו במרחץ). וכאן מיירי בהשכרתו לנכרי, אם יש בזה מראית העין.

[214] **רמב״ן** ע״ז סוף פ״א (ובריחיים התירו רבים, לפי הענין שלהם שהם עומדים לאריסות). הובא בראש״ש שם סי׳ כה. טור ושו״ע סוס״א (ורחיים, דינם כשדה).

יום, ולא להשכירו ולא ליתנו באריסות[215], לפי שיציאותיו מרובות ושכרו מועט כמו מרחץ[216].

ומכל מקום הכל לפי מנהג המדינה[217]. שבמקומות שדרך רוב אנשי העיר להשכיר התנור או המרחץ, או ליתנם באריסות, ולא לעסוק בהם על ידי שכירי יום, מותר להשכירם שם לנכרי או ליתנם לו באריסות[218]. ובמקומות שאין דרך רוב אנשי העיר להשכיר רחיים, ולא ליתנם באריסות, אלא עוסקים בהם על ידי שכירי יום, אסור להשכירם שם לנכרי או ליתנם לו באריסות:

י ואף במקומות שאין דרך רוב אנשי העיר להשכיר מרחץ או תנור או רחיים או ליתנם באריסות, מכל מקום אם יש שם אדם שהשכירם או נתנם באריסות שנה אחר שנה, עד שנתפרסם לרבים שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכירם או ליתנם באריסות, מותר לו להשכירם לנכרי או ליתנם לו באריסות[219]:

יא אף במקום שמותר להשכיר לנכרי מרחץ ורחיים ותנור ליותר מלששת ימי החול, לא התירו לו ליטול השכר המגיע לו בעד יום השבת, אלא כשהשכיר לו את יום השבת בהבלעה עם שאר הימים[220], כגון שהשכיר לו לשנה או לחדש, [או] שאמר לו בעד כל שבוע תתן לי כך וכך, או אפילו בעד כל ג׳ ימים או כל ב׳ ימים[221] תתן לי כך וכך, שנמצא שלא השכיר לו ליום השבת בפני עצמו אלא בהבלעה עם ימים אחרים. ואחר כך כשהנכרי משלם לו השכר, משלם בעד כל שבוע כך וכך, או בעד כל ג׳ ימים, או בעד כל ב׳ ימים כך וכך, נמצא שאין משלם לו שכר של יום השבת בפני עצמו, אלא בהבלעה עם יום אחר[222]:

---

[215] רמב״ן **שם** (והדבר ידוע שאין פורני עומד לאריסות, הלכך אף השכירות אסור בו, ואפילו במשכירו לשנה ולחדש). הובא בראא״ש שם. טור ושו״ע שם (ותנור, דינו כמרחץ).

[216] **ר״ן** שבת מו, ב ד״ה אריסותא (אריסותא למרחץ לא עבדי אינשי, לפי שהוצאותיו מרובות ושכרו מועט, ויודעים הכל שבשביל ישראל הוא עושה), וכדלעיל ס״ו. ומזה למדנו אף לענין תנור.

[217] **ר״ן** שבת וע״ז שם (ולענין פורני וריחים אי הוו כשדה ושרו או כמרחץ ואסירי ... ונראה שבכיוצא בזה הכל כמנהג המדינה). **מגיד משנה** פ״ו הט״ו בדעת הרמב״ם שם (ומ״ש רבינו דבר ששם הישראל וכו׳ ולא פרט מרחץ, לפי שאין דין זה תלוי במהות הדברים, אלא לפי המקומות, יש שדרכן להשכיר פורני ויש שאין דרכן, וכן במרחץ, אלא שדברו חכמים בהווה לפי מנהג ארצם). **ראא״ש** שם (ולהשכיר תנור לעובד כוכבים, כתב הרמב״ן ז״ל שיש מסתפקין ... ולפי זה נתברר ונתפרסם הדבר בכל גבולינו, שמי שיש לו מרחץ או תנור ... שוכרן לאחד לשנה ולחדשים, הלכך מותר). שו״ע ס״ב (אפילו מרחץ או תנור ... אם מנהג רוב אנשי אותו המקום להשכירם או ליתנם באריסות, מותר להשכירם לגוי או ליתנם לו באריסות).

[218] ואם דרכם בשכיר שנה, ורוצה לשכרם בשכירות שנה, נתבאר לקמן סי׳ רמד ס״ח.

[219] רמב״ן שם ([בשם] רב האיי ז״ל מצאתי, שכיון שהשכירה שנים הרבה ונתפרסם מותר, וכן נהגו היתר בבבל). הובא בראא״ש ע״ז שם. **טור בשם רב האי** (ורבינו האיי ז״ל כתב אם השכירו שנים (ס״א לשנים) הרבה ונתפרסם הדבר מותר). **ב״י ושו״ע** שם (אפילו מרחץ או תנור, אם השכירם שנה אחר שנה, ונתפרסם הדבר על ידי כך שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכירם ... מותר להשכירם לגוי או ליתנם לו באריסות).

[220] ב״מ נח, א (השוכר את הפועל לשמור את הפרה לשמור את התינוק לשמור את הזרעים אין נותנין לו שכר שבת ... היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע נותנין לו שכר שבת). ופירש״י (שנבלע בשכר שאר הימים, ואינו מפורש לשבת).

וכן הוא במשכיר מרחץ ותנור וכיו״ב, כמבואר ברמב״ן ע״ז סוף פ״א (אבל לחלוק עמו בפת בכל יום, ודאי שכר שבת הוא ואסור, והנוהג כן אינו משמר שבתו). **ראא״ש** שם סכ״ה (אבל אם היה משכירה ליום, אסור ליקח שכר שבת ויום טוב). **רבינו ירוחם** נתיב יב חי״ב פב, ב (אבל אם היה משכירם ליום, אסור ליקח שכר שבת ויום טוב). הובא בב״י ד״ה ומ״ש בספרי רבינו ובד״ה ומ״ש אבל. מ״א ס״ק א (אבל להשכירו לעכו״ם לימים, שיתן לו העכו״ם כל יום ויום כך וכך, אסור מדינא, דהוי כשכר שבת).

וכן הוא לקמן סי׳ רמה ס״י (שאם יטול כל השכר של יום אחד בחול כנגד יום השבת ... הוא שכר שבת שלא בהבלעה), וסי״א (והרי זה כמשכירו לו לשבתות ... והרי הוא נוטל שכר שבת שלא בהבלעה). סי׳ רמו ס״א (וכשנוטל השכר לא יטול שכר השבת אלא בהבלעה, כגון אם השכיר לו לשבוע או לחדש יכול ליטול השכר אף ששכר השבת מובלע בו, אבל אם השכיר לו לימים נפרדים, בעד כל יום ויום כך וכך, לא יטול ממנו שכר המגיע לימי השבת, כמו שנתבאר בסימן רמ״ג עיין שם).

דיני שכר שבת יתבארו לקמן סי׳ שו ס״ח. וכאן הובא רק מה שנוגע להשכרה לנכרי.

[221] משמע דלא סגי בפחות מב׳ ימים, דלא כמ״ש בתוספת שבת סי׳ רמד ס״ק טז (ואם כן צריך להתחיל כאן קצת מבעוד יום, כדי שיהי׳ קצת בהבלעה). ונפקא מינה לענין רבית מהבנק, שמתרבה בכל יום, והוי שכר שבת. ויש הרוצים להתיר מטעם שהרבית מתרבה בחצות לילה, ולא מיד ביציאת השבת. וראה כוונת מישרים ע׳ סז.

[222] והיינו דלא סגי במה שבעת ההשכרה יום השבת הוא בהבלעה, אלא צריך שאף בעת הפירעון יהי׳ יום השבת בהבלעה, כדאמרינן ע״ז כב, א (ואם באו לחשבון אסור), ופירש״י (אם קיבלו סתם ועשו סתם ... ובאו לחשבון לאחר זמן לומר כמה ימי שבת נטלת ... אסור, דשכר שבת הוא נוטל).

יב אבל אם השכיר לו לימים נפרדים[223], שאמר לו אני משכיר לך לשנה או לחדש, ובעד כל יום ויום תתן לי כך וכך, נמצא שיום השבת מושכר להנכרי בפני עצמו[224], שהרי כל יום ויום הוא שכירות בפני עצמו (ויוכל לחזור בו באמצע שנה או חדש[225]). לפיכך אע״פ שאחר כך משלם לו הנכרי בעד כל הימים בבת אחת, אסור לו ליטול שכר המגיע לימי השבתות[226], שהרי הנכרי מחשב עמו סכום ימים נפרדים ומשלם לו בעד כל יום ויום, נמצא שמשלם בעד יום השבת בפני עצמו שלא בהבלעה, ואסור ליטול שכר שבת שלא בהבלעה[227], שאין משתכרים בשבת משום גזירת מקח וממכר[228]:

וכן הוא לקמן סי׳ רמה ס״ב (ואפילו אם לא אמר להנכרי כלום ... אסור להישראל שיבא לחשבון עם הנכרי בשעת חלוקת הפירות ... לפי שבזה הוא מגלה דעתו ... והרי זה נוטל שכר שבת שלא בהבלעה, שהרי מזכיר את יום השבת).

[223] רמב״ן וראב״ש ורבינו ירוחם ומ״א **שם**.

[224] והיינו דלא סגי במה שהשכיר לו לשנה או לחדש, אלא צריך גם שלא יחשוב התשלום לפי הימים, כדתנן כתובות סג, א (המורד על אשתו מוסיפין על כתובתה שלשה דינרין בשבת), ובגמרא שם סד, סע״א (לא יהבינן לה דשבת ... מיחזי כשכר שבת). והיינו לומר, שאם היו מוסיפין על כתובתה שבעה דינרין, הי׳ אסור מטעם שכר שבת. ובתוס׳ שם (וא״ת והא שכר שבת על ידי הבלעה מותר ... וי״ל דהכא אסור משום דלא הוי כמו הבלעה, דאין מוסיפין לכל שבת יחד אלא מה שעולה בכל יום ויום). ולכן אם היו מוסיפין שבעה דינרים לשבוע, מחזי כשכר שבת. שבלי הלקט סימן קיג (ואם השכיר לחדש, ואמר כך וכך תתן לי בחדש שיבא כך וכך ליום, האי נמי כשכיר שבת הוי ואסור). ר״ן כתובות כח, א (דלא הוי הבלעה, שאין מוסיפין לכל שבת אלא מה שעולה לכל יום ויום). רמ״א סי׳ שו ס״ד (ואם שכרו לחודש, והתנה לשלם לו כל יום כך וכך, מקרי שכיר יום).

וכן הוא לקמן סי׳ שו ס״ט (אף על פי ששכרו לחדש, אם התנה עמו לשלם לו כך וכך בעד כל יום ויום).

[225] תוס׳ שם (שאם יתפייס היום או למחר באמצע השבוע, אין מצטרפין כל ימי השבוע זה עם זה). ר״ן שם (שאם יתפייס היום או למחר באמצע השבוע, אין מצטרפין כל שבעת ימי השבוע זה עם זה). והיינו שאף שהשכירו לשנה או לחדש, מכל מקום כיון שפירש החשבון שיתן לו בעד כל יום, הרי יכול לחזור בו בסוף כל יום, ולכן אינו חשוב הבלעה.

וכן הוא לקמן שם (שהרי אם הוא רוצה לא ישמור לו עוד, שבשביל כך התנה עמו לשלם לו בעד כל יום ויום כדי שיוכל להפסיק באיזה יום שירצה, ואם כן שכר השבת הוא בפני עצמו. ואף על פי שהוא רוצה לגמור שמירת כל החדש ואין בדעתו להפסיק באמצע החדש, מכל מקום כיון שאם היה רוצה להפסיק באמצע החדש לא היה משלם לו בעד כל החדש, אלא היה מחשב עמו יום יום מימי החדש כמו שנשכר לו, נמצא ששכר השבת הוא בפני עצמו).

*

חילוק זה, בין שכרו לימים, שיכול לחזור בסוף כל יום, לבין שכרו לשנה, שאינו יכול לחזור בסוף כל יום, הוא גם לענין איסור שליחות נכרי, כמבואר ברמב״ם פ״ו הי״ב (שכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו, הרי זה כותב ואורג בשבת ... והוא שלא יחשוב עמו יום יום).

ונתבאר במהדורא בתרא ס״ו (וז״ש הרמב״ם שלא יחשוב עמו יום יום, יום יום דייקא, ולא יחשוב דייקא, שלשון יחשוב משמע חשבון הפירעון לומר לו שינכה בעד כל יום שבטל לפי ערך סכום הימים שבשנה, שנמצא שכר יום השבת משתלם לו שלא בהבלעה, וקמשמע לן שאף שבשעת השכירות היתה בהבלעה, אם אחר כך חוזר ומחשב יום יום אסור).

וגם שם הטעם הוא כיון שיכול לחזור בו, כמבואר בארוכה שם (סי״א-ג: וממוצא דבר נשמע, הטעם דשכיר שנה וחדש דמי לקבלן, משום דבעל הבית אינו יכול לחזור בו, שלא באונס, כבשכיר יום יום ... ואף דעל מלאכה מיוחדת נמי אין קנין חל ... מכל מקום ... בקבלנות, כדידיה דמי, דמי דייקא ... וגדולה מזו אשכחן לענין איסור ריבית, דמהני אפילו קנין כל דהו דמחייבו לקבל מי שפרע ... וגם אם תמצי לומר דהיינו טעמא דקבולת דכדידיה דמי, שאף שיכול לחזור בו, מכל מקום כל כמה דלא הדר ביה כדידיה דמי, מאחר שקבל עליו לגמרה. מכל מקום בשכיר למלאכה מיוחדת נמי יש לומר דכדידיה דמי מלאכה זו בכל משך זמן זה, מאחר שקיבל עליו לעשותה כל משך זמן זה), ושם נסמן (הערה 2723).

[226] **מרדכי** רמז רמו (ואפילו בדיעבד אסור למישקל שכר שבת ... דהא קתני אם באו לחשבון אסור משום דמיחזי כשכיר שבת, והאי אם באו לחשבון כמה נטל הנכרי בשבת וכמה הישראל באחד בשבת, דיעבד הוא ואסור). והיינו שמפרש הא דאמרינן ע״ז כב, א (ואם באו לחשבון אסור), שאם באו בחשבון בעת ההסכם הראשון, אזי גם אם בעת הפירעון ירצה לשלם בהבלעה, אינו מועיל.

רמ״א ס״ב (ואם עבר והשכירו במקום האסור, יש אומרים ששכרו מותר, ויש אומרים שאסור, וכן עיקר). ומיירי שם שעברו והשכירו באופן שאסור מטעם שליחות נכרי. וכאן מיירי שעברו והשכירו באופן של שכר שבת.

ואולי הכוונה לסי׳ רמה ס״א (ויש מתירין השכר בדיעבד, אפילו לא התנו, וחלקו סתם. ונראה לי דבהפסד גדול יש לסמוך עלייהו). ונתבאר לקמן סי׳ רמה ס״ו. וראה מראי מקומות וציונים. יגדיל תורה (נ. י.) חו׳ לח ע׳ מג.

וכן הוא לקמן סי׳ שו שם (אף על פי שמשלם לו בסוף החדש שכר השבתות בהבלעה עם שאר הימים, אין זה כלום, שלא נקרא הבלעה מה שמבליע לו יום השבת בשעת פירעון, אלא כשהיה שכר השבת מובלע בשכר שאר הימים ... כשהתנה עמו שישלם לו כך וכך).

[227] והיינו שכל האיסור מה ״שמשלם בעד יום השבת בפני עצמו״ הוא כיון ש״אסור ליטול שכר שבת״. שהאיסור אינו על ההשכרה ליום השבת, ולא על תשלום שכר שבת על ידי השוכר, אלא על נטילת שכר שבת על ידי המשכיר.

וכן הוא לעיל סי״א (אף במקום שמותר להשכיר לנכרי מרחץ ורחיים ותנור ליותר מלששת ימי החול, לא התירו לו ליטול השכר המגיע לו בעד יום השבת), שהאיסור אינו על ההשכרה, כי אם על נטילת השכר שבת.

וכן הוא לקמן סי׳ רמד סט״ו (שאסור להשכירו לשבת בלבד, כדי שלא יטול שכר בשבת שלא בהבלעה), שאיסור ההשכרה אינו אלא כדי שלא יבוא ליטול שכר שבת.

וכך היא גם כוונת הדברים לקמן סי׳ שו ס״ח (לא יתן לו שכר בעד יום השבת בפני עצמו, ואם נתן לו אסור לו לקבל ממנו).

יג במקומות שאסור להשכיר לנכרי מרחץ או תנור ורחיים מפני מראית העין, אם עבר והשכיר מותר לו לקבל כל השכר מהנכרי, דכיון שלא עשה איסור מעיקר הדין אלא מפני מראית העין, אין קונסין אותו[229]:

יד אף במקום שמותר להשכיר לנכרי מרחץ תנור ורחיים לא ישכירם לו בערב שבת אלא קודם לכן כמו שיתבאר בסימן רמ״ו[230] עיי״ש הטעם:

טו אף במקומות שאסרו להשכיר מרחץ תנור ורחיים לנכרי, לא אסרו אלא כשנקרא שם הישראל עליהם, שידוע ומפורסם לרבים שהם של ישראל, שראו אותו מתעסק בהם כמה פעמים בימות החול. אבל ישראל שקנה מנכרי מרחץ תנור ורחיים ולא התעסק בהם כלל, אלא חזר והשכירו מיד לנכרי אחר, הרי זה מותר, לפי שעדיין לא נקרא עליהם שם הישראל, ואין כאן חשש מראית העין[231]:

טז וכן אם יש לישראל בית דירה בחצר אחרת שהוא אינו דר בתוכה, ושם יש מרחץ באותה הדירה. אם כל ימות החול אין דרך שום ישראל לרחוץ באותה מרחץ רק שכיני הדירה, מותר לו להשכירו לנכרי או ליתנו לו באריסות, ואין כאן חשש מראית העין[232]. לפי שכל מי שאינו רוחץ באותו מרחץ כלל בימות החול, אינו יודע שמרחץ זה הוא של ישראל, שכיון שהוא עומד בחצר בפני עצמו, ואין שום ישראל דר באותה חצר[233]. ושכיני המרחץ שרוחצין בה בחול, יודעין הן שאין הנכרי שכיר יום אצל הישראל, וכל

וראה מראי מקומות וציונים. הערות בשו״ע אדמו״ר הזקן. קובץ יגדיל תורה נ.י. חל״ח ע׳ מג. כוננת מישרים ע׳ קסה. מסילות השבת ע׳ רכב.

[228] רש״י כתובות שם (וגזרה משום מקח וממכר). וכן הוא לקמן סי׳ שו ס״ח (אין משתכרין בשבת אפילו בדבר המותר, גזרה משום מקח וממכר).

וראה שו״ת צמח צדק סי׳ מט ס״ג. כוננת מישרים ע׳ סח ואילך. מעשה חושב ס״ק יד.

[229] **תשובת הגאונים בשם רב נטרונאי** גאון, הובא בב״י ד״ה כתוב בתשובות הגאונים (אפילו במקום שאסור להשכיר המרחץ לגוי, אם השכירו לו, עבדיה לאיסורא ולא יעמיד ביד הגוי שכרו, שכבר מותר). לפירוש **ב״ח** ד״ה כתב ב״י ע״ש רב נטרונאי (הגאון מדבר במרחץ או תנור שהשכירו הישראל לגוי, והמלאכה כולה מוטלת על הגוי לבדו, ומותר להשכירו לגוי מדינא, אלא שחכמים אסרוה מפני מראית העין, אם עבר והשכירו שכרו מותר, דעבדיה לאיסורא, ולא יעמיד ביד הגוי שכרו). **מ״א** סק״ה (וב״ח כתב דלא פליגי, דבמקום דמותר מדינא, כגון שהשכירו לעכו״ם לשנה, דאינו אסור אלא משום מראית העין, בדיעבד שכרו מותר).

[230] סעיף ב (יש אומרים שהכלים שעושים בהם מלאכה ... אסור להשכירם לנכרי בערב שבת, דכיון שיש ריוח להישראל במה שהכלים נשכרים לנכרי גם ביום השבת ... לפיכך כשהנכרי עושה מלאכה בשבת סמוך ליום שהשכירם לו, דהיינו ערב שבת, הרי נראה כאלו עושה בשליחות הישראל, שצוהו לעשות בשבת כשהשכירם לו אתמול, כיון שיש ריוח לישראל במה שהוא רשאי לעשות בשבת. וכן עיקר).

[231] ב״י שם (**או״ז**) **בשם גאונים** (דמה שאמרו מפני שנקראת על שמו, אינו אלא בישראל שבנה לעצמו מרחץ או פורני וישב הוא בעצמו בהם, ופעמים שישכירו וישאר שמו עליו. אבל מי שלא ישב בה ולא נקרא עליו שמו מעולם, אלא מגוי קנאו ולגוי השכירו ... שלא נקרא שמו עליו מעולם ואין בו חשש מראית העין כל עיקר, אין אנו רואים בו איסור). רמ״א ס״ב (ואפילו במקום האסור, אם אין המרחץ או התנור של ישראל, רק שכרם מגוי וחזר והשכירם לגוי, שרי, דאין שם הישראל נקרא עליו). **מ״א** סק״ג (לא ידעתי למה כתב אם שכרם, דהא בב״י כתב אפילו קנאו מעכו״ם שרי להשכירו, כיון שעדיין לא ישב בה ולא נקרא שמו עליו ... נראה לי להתיר אף בקנה).

וכן הוא לקמן סי׳ רמד ס״כ (שהכלים שמבשלים בהם וכן העצים שמבעירים בהם אין שם הישראל נקרא עליהם, דהיינו שאין מפורסם לרבים שהן של ישראל).

[232] מרדכי רמז תיא (פירש ר״ח כיון דלא נאסרה אלא משום דנקראת על שמו, דוקא אסור כשהמרחץ [ברשות] ישראל, אבל כשהמרחץ ברשות אחר בפני עצמו, ומכירין בו [שכיניו] שמושכר הוא לו ממש, אין לחוש). **ב״י** ד״ה כתב הגאון, בשם **מהר״י אבוהב** (וכתב עוד ר״ח ז״ל משם גאון, שאם יש לישראל דירה ובתוכה מרחץ, שאין רוחצין בו אלא שכני הדירה, מותר להשכיר לגוי ... שכשיהיה המרחץ בזה הענין, שאין רוחצין בו אלא בני השכונה, הדבר ידוע להם כשהוא משכירו לגוי), **בשם ר״ח** ע״ז יט, סע״ב (ואם יש לישראל דירה ובתוכה מרחץ, שאין רוחצין אלא שוכני הדירה בלבד, מותר להשכירה לעובד כוכבים). **דרכי משה** סק״ב, **בשם אור זרוע** הלכות ערב שבת ס״ב אות ד (ואם יש לישראל דירה ובתוכה מרחץ, שאין רוחצין בו אלא שכונת הדירה בלבד, מותר להשכירה לעכו״ם).

עי׳ מ״א סק״ד (כלומר דאם היה אינש דעלמא רוחץ בתוכו בחול, מתוך שהוא נכנס ויוצא וידוע לו שהמרחץ הוא של ישראל, וכשיעבור בשבת ויראה העשן יוצא יחשדוהו שהוא שכר העכו״ם. משא״כ כשאין רוחצין בו אלא השכנים, הם יודעים האמת שהשכירו לעכו״ם, ואם יעבור אינש דעלמא לא ידע שהמרחץ הוא של ישראל כלל. כן נראה לי ברור דבעינן תרווייהו, עומד ברשות אחר ושלא יהו רוחצין בו אלא שכניו).

[233] הנדפס: ״שכיון שהוא עומד בחצר בפני עצמו, ואין שום ישראל דר באותה חצר״, לפום ריהטא צריך להיות: ״כיון שהוא עומד בחצר בפני עצמו, ואין הישראל דר באותה חצר״. והיינו שלכן אין יודעים שמרחץ זה הוא של ישראל, כיון שהישראל אינו דר באותה חצר.

השכר שנותנים בעד הרחיצה נותנו הנכרי לישראל, אלא השכירו לו או נתנו לו באריסות וכל השכר שנותנין בעד הרחיצה הוא להנכרי. אבל אם דרך שום ישראל שאינו משכיני המרחץ לרחוץ בו בחול[234], מתוך שהוא יוצא ונכנס בו יודע שהוא של ישראל, ואחר כך כשיעבור שם לפעמים בשבת ויראה נכרים רוחצין בו, יחשוד את ישראל בעל המרחץ לומר שנכרי המתעסק במרחץ בשבת הוא שכיר יום אצל הישראל[235]:

קונטרס אחרון

(א) אם שכרו לימים כו׳. אף[236] שבשו״ע כאן[237] יש לומר דצוהו לעשות בשבת[238]. וכן משמע קצת מלשון הרמב״ם[239] הועתק בשו״ע סי׳ רמ״ד ס״א. מכל מקום הרי פירש שם המ״א סק״ג, כלומר ששכרו לימים[240] (ורוצה לומר כמ״ש בפנים כאן).

וכך הוא בהדיא בריא״ז סוף פ״ק[241]. וכן משמע בכל הפוסקים הובאו ב״י סי׳ רמ״ד[242] שהביאו הירושלמי[243] לחלק בין שכיר יום לקבלנות, ואי כשצוהו לעשות בשבת אף בקבלנות אסור כמבואר

וראה תהלה לדוד ס״ק ג. יגד״ת (נ. י.) חו׳ לו ע׳ שח. חו׳ לח ע׳ מה. מראי מקומות וציונים. ביאורי השולחן ע׳ כט. כוננת מישרים ע׳ פה.

[234] שאפילו במקצת ישראל חוששים למראית העין, כדלקמן סי׳ רמד ס״ב.

[235] מ״א שם. וראה כוננת מישרים ע׳ פז.

[236] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס״ד נתבאר, ששכיר יום אסור, אף שהישראל לא אמר לו להתעסק בשבת, ואף שהנכרי עושה מעצמו כדי ליטול השכר, מכל מקום נחשב כעוסק בשליחות הישראל.

ועל זה מבאר כאן, שאין לומר שאיסור שכיר יום הוא דוקא כששכרו ליום השבת, שהרי אם קובע מלאכתו ביום השבת אסור אף בקבלנות. אלא ודאי איסור השכיר יום הוא אף אם לא שכרו ליום השבת בפירוש.

וטעם החילוק בין שכיר יום לשכיר שנה, כי שכיר יום אינו מקבל עליו לגמור את המלאכה, וכשיצא היום פטור הוא מלהתעסק עוד. משא״כ כששכרו לכל המלאכות הצריכות, הרי הוא דומה לקבלן.

*

כל האמור כאן היא שיטת רבינו בשו״ע שלו. אמנם במהדורא בתרא שלו, מכריח בשיטת הרמב״ם (והכי קיי״ל), שלא התירו שכיר שנה אלא כשכרו למלאכה מיוחדת, שאז הוא כקבלן, ולא כששכרו לכל המלאכות. ושכיר יום אסור בכל אופן, כדלעיל (הערה 179), ולקמן במהדורא בתרא (הערה 2631).

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות וביאורים בקונטרס אחרון ע׳ א. ביאורי השולחן ע׳ רצא ואילך. כנישתא דבי רב ע׳ ס. מעשה חושב ע׳ כ. קובץ הערות וביאורים חי״ג.

[237] סעיף א (ואמרי שכל הריוח של ישראל, ושכר את הגוי בכך וכך ליום).

[238] והיינו שאין הכרע מלשון זה, ואפשר לפרשו בשני האופנים. ובנוסח כתב היד (מלשון זה משמע שאע״פ שלא אמר לו שיתעסק בשבת).

[239] פ״ו הי״ג (שהרואה את הנכרי עוסק אינו יודע שקצץ, ואומר שפלוני שכר הנכרי לעשות לו מלאכה בשבת). ובנוסח כתב היד (דהחשש הוא שמא יאמרו שהישראל צוהו לעשות בשבת דוקא, אבל אם לא צוהו לעשות בשבת, אף ששכרו לימים, לא מיחזי כשלוחו אם הנכרי עושה מעצמו בשבת).

[240] היינו אף שמלשון הרמב״ם והשו״ע נראית הכוונה דהחשש הוא שמא יאמרו שהישראל צוהו לעשות בשבת דוקא, מכל מקום פירש המ״א שם שהכוונה ״כלומר ששכרו לימים״, אף שלא צוהו לעשות בשבת.

שני האופנים הובאו בפנים ס״ו (יאמרו שנכרי זה הוא שכיר יום אצל הישראל, ויחשדוהו שעובר על דברי סופרים במה שמניח את הנכרי להתעסק בשבת (או אפשר יחשדו את הישראל שהוא שכר לו נכרי זה שיתעסק במרחצו בשבת)).

[241] פסקי ריא״ז הלכה ה אות ה. שלטי הגבורים ז, א (אם נתנה לו בשכר ידוע בכל יום, הרי זה אסור לעשותה בשבת, שהרי הוא כאילו אומר לנכרי לעשות מלאכתו בשבת).

וכן הוא במהדורא בתרא (ס״ו: ואף דגם בשכיר יום כששכרו לימים סתם הרי לא פירש לו יום השבת ... לא מקרי הבלעה בכהאי גוונא).

ואף שבהגדרת שכיר יום, מפרש שם באופן אחר קצת (כדלעיל הערה 179), מכל מקום שוים הם בפרט זה, דמיירי ששכרו לימים סתם ולא פירש את יום השבת.

וראה צ״צ או״ח סי׳ כט סס״א. מחשבות חיים ע׳ קמא. ביאורים לתוספת שבת ס״ק א.

[242] ד״ה ומ״ש רבינו ואפילו.

[243] פ״א ה״ח (במה דברים אמורים בקיבולת, אבל בשכר יום אסור).

בסי' רנ"ב[244]. ועיין בב"י שם[245] שכתב ודומה כאילו כו' משמע בהדיא כמו שכתבתי. וכן מוכח בהדיא בספר התרומה סי' רכ"ב[246] עיי"ש. וכ"מ בהדיא במרדכי[247] הובא ב"י סוף סי' רמ"ד[248], דאף כשקובע לו לעשות בשבת יש חילוק בין שכיר יום לקבלנות[249]. וכן פסק בש"ע שם[250]. ועל כרחך הוא מהטעם שכתבתי בפנים[251].

ולפי זה הטעם[252] אתי שפיר מ"ש בסי' רמ"ז ס"ג[253], דכהאי גוונא מקרי קבלן משום דהתם קבל עליו כל המלאכה, שבודאי לא יחזור באמצע הדרך. והוא הדין[254] במרחץ אם שכרו לשנה ומשלם לו בעד כל

---

[244] סעיף ב (והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת). לקמן שם ס"ד (ובלבד שהישראל לא יאמר לו שיעשה בשבת). וכן הוא בכמה מקומות, כנסמן לעיל ס"א (הערה 150).

[245] ד"ה ישראל (ודומה כמי שישראל מצוה לעשות לו מלאכה בשבת). וכן הוא בפסקי ריא"ז שם (כאילו אומר לנכרי לעשות מלאכתו בשבת).

[246] "בשכירי יום אסור בכל ענין. וגם אסור לומר מערב שבת לתקנו בשבת, אפילו קבולת".

[247] פ"ק דשבת רמז רמו-ז (פסק רבינו מאיר על אודות היהודים הקונים מכסים ... ונראה דבקיבולת מותר ... אבל בשכירות אסור ... והיכי דמי קיבולת גבי מכס כגון שהשכירו כך לכשתגבה בה ק' ליטרין אתן לך כך וכך ... ובנדון זה שקובע לו ליטול המכס בשבת).

וכן הוכיח במהדורא בתרא (סכ"ב: אתי שפיר מ"ש המרדכי בשמו גבי מכס והיכי דמי קבולת כו'. דעל כרחך היינו טעמא דמחלק בין שכירות לקבלנות, כשקובע לו מלאכתו בשבת דוקא). ומכל זה מובן שאיסור שכיר יום הוא אפילו כשלא צוהו לעשות בשבת.

ומכל שכן שאין לומר שאיסור שכיר יום הוא מטעם גזרה שמא יאמרו לו לעשות בשבת, וכדלקמן סי' רסג בקונטרס אחרון ס"ק ח ד"ה והענין (ואין הטעם משום גזרה שמא יאמרו לו, כמו שמטעם זה אסור ליהנות ממלאכתו ... דהא גבי מכס בסי' רמ"ד התירו לקבוע לו המלאכה בשבת, והצריכו בקבלנות ... אלמא דהא חמירא מאמירה עצמה, והטעם משום דכשעושה בשביל ישראל נעשה שלוחו ושלוחו כמותו דיש שליחות לנכרי לחומרא).

עוד הוכיח שם (וכן בהגהות מרדכי סוף פ"ד לענין לקצץ לנכרי לדבר מצוה דשרי לדעתו, ובלא קציצה אסור דקעביד אדעתא דישראל, אלמא דהא חמירא מאמירה עצמה. והטעם משום דכשעושה בשביל ישראל נעשה שלוחו, ושלוחו כמותו, דיש שליחות לנכרי לחומרא).

והוא מ"ש בהגהות מרדכי רמז תנט (ועוד יש להתיר אמירה לנכרי במקום מצוה ... דבקצץ מותר משום דאז נכרי אדעתא דנפשיה קעביד ואינו כשלוחו של ישראל, ואחרי שאיסור אמירה מותר בקצץ, בדבר מצוה מותר לקצץ בשבת, דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר חפציך אסורין חפצי שמים מותרין). והיינו שאם לא קצץ אסור מטעם שליחות, אף במקום מצוה, משא"כ איסור האמירה בשבת בקצץ הוא מטעם ממצוא חפצך, וזה מותר במקום מצוה.

רואים מכך, שאיסור שכיר יום הוא מטעם שליחות, שאסור אף במקום שאין לחוש לאיסור אמירה לנכרי, שאסור מטעם ממצוא חפצך.

[248] ד"ה כתב המרדכי.

[249] ומזה מובן החילוק בין שכיר יום לקבלן, גם כשבשניהם אינו קובע לו לעשות בשבת.

[250] סעיף ו (יהודי הקונה מכס ומשכיר לו גוי לקבל מכס בשבת, מותר, אם הוא בקבולת).

וכן הוא לקמן שם סי"ב (ישראל הקונה מכס ... שוכר לו נכרי בקבלנות ... אבל לא ישכור לו נכרי ליום השבת ... ואף על פי שהישראל קובע לו מלאכתו שיעשה בשבת).

[251] ס"ד (הנכרי שמתעסק בשבת מתעסק הוא מחמת השכירות ששכרו הישראל לאיזה ימים, והרי בדעתו היום שהוא שכירו של ישראל היום, והוא עושה שליחות הישראל).

ולקמן סי' רמד ס"א (אף על פי שאסור להניח לנכרי שיעשה מלאכה לישראל בשבת ... אם הוא עושה בתורת שכיר יום ... אם הוא עושה בתורת קבלנות ... מותר להניחו שיעשה כל מלאכתו בשבת ... שהשכיר יום ... לא עליו המלאכה לגמור, ואין לו תועלת כלל בהגמרה, אלא כוונתו לעבוד את הישראל כל היום כדי שיתן לו שכרו, לפיכך הרי זה כעושה שליחות הישראל. אבל הקבלן המלאכה היא שלו, שכוונתו בעבודתו היא להשלים המלאכה כדי ליטול שכרו ואינו כשלוחו של ישראל).

וגם כאן בנוסח כתב היד (וקבלן הוא שקבל עליו המלאכה לגמור, והרי המלאכה מוטלת עליו לבדו, לפיכך אין המלאכה נקראת על שם ישראל כלל, אלא על הקבלן הנכרי ... אינו דומה לשכיר יום, שלא קבל עליו המלאכה לגמור, אלא לעמול כל היום בלבד).

[252] עד כאן נתבאר החילוק בין קבלן לשכיר יום. עתה בא לבאר, שלפי זה הטעם – של החילוק בין שכיר יום לקבלן, מובן גם החילוק בין שכיר שנה לשכיר יום.

[253] "אם שכרו לימים דבר קצוב בכל יום בהליכתו ובחזרתו, אלא שאינו מקפיד עמו מתי ילך, אם הוא בערב שבת אסור, דכשיוצא בשבת נראה כאילו התנה עמו כך". הרי שלפני ערב שבת מותר, אף שהוא שכרו בדבר קצוב בכל יום.

וכן נתבאר לקמן שם ס"ז (אבל בד' וה' מותר לשוכרו לימים וליתן לו אז האגרת, הואיל ואינו מקפיד עמו באיזה יום ילך, כשילך בשבת אינו נראה כשלוחו. ואף ששכרו לימים, אינו דומה לשכיר יום, הואיל וקבל עליו כל מלאכת הולכת האגרת, הרי זה דומה לקבלן).

וראה צ"צ סי' כט אות ו. תהלה לדוד סק"א. לקמן שם (הערות 1258-1260). ובסי' זה קונטרס אחרון ס"ק ב (והערה 279).

[254] בנוסח כתב היד "וכל שכן", וקאי רק על אופן הראשון דלקמן, שזה מותר בפשיטות (ראה כנישתא דבי רב הערה כ).

היסק והיסק ואינו מקפיד עמו מתי יסיק, בזה צדקו דברי בעל תוספת שבת[255]. וכן אפילו אם אינו משלם לו בעד כל היסק אלא בעד כל יום, רק שקיבל עליו כל מלאכות הצריכות, אינו דומה לשכיר יום שלא קיבל עליו לגמור המלאכה אלא לעמול כל היום בלבד, אבל זה שקיבל לגמור המלאכות הרי זה נקרא קבלן[256], כמבואר בב״י[257] לגירסא דבקבלנות, ואף שמשלם לו בעד כל יום לא נפיק מתורת קבלן בהכי כמ״ש בסי׳ רמ״ז ס״ג, ולהכי הוצרך הרא״ש[258] לפי גירסא זו לאסור כששכרו לימים, משום שכר שבת, ולא משום שכיר יום[259]. וכן כשהתירו ספר התרומה[260] והגהות מרדכי[261] להניח לשכיר שנה שיעשה בשבת, היינו שקיבל עליו לעשות כל המלאכות שיצטרך לו בתוך שנתו כמ״ש הב״י סי׳ רמ״ד[262], אלא דמטעם אחר לא קיי״ל הכי[263]. אבל אם לא היה כקבלן לא היה מועיל מה שהוא שכיר לשבת בהבלעה,

---

[255] סי׳ רמג כלל יב (מיהו נראה דאם שוכר את העכו״ם בקבולת לשנה באופן זה, דהיינו שקוצב לו שכר קבוע על כל יום ויום שיסיק בפני עצמו, והוא אינו מקפיד עליו מתי יסיק או לא יסיק, דבד׳ וה׳ פשיטא דשרי בכה״ג, דלא גרע מאגרת בסי׳ רמ״ז ס״ג).

ונראה מלשונו שמתיר בכל אופן, אף באופן שלא קיבל עליו כל מלאכות הצריכות, שבזה אוסר רבינו כאן בפנים ס״ד. אמנם באופן זה, שקיבל עליו כל המלאכות הצריכות ומשלם לו בעד כל יום, ״בזה צדקו דברי בעל תוספת שבת״.

וכן נתבארו הדברים בשו״ת צמח צדק שם אות ב (ולכאורה דברי ראאזמור הגאון ז״ל בשו״ע סי׳ רמ״ג סעיף ד׳ חולק על דעת התוספת שבת ... ובקונטרס אחרון דסי׳ רמ״ג סק״א הביא דברי התוספת שבת הנ״ל דגבי מרחץ, וחילק בין דין שלו לדין של התוספת שבת, יעויין שם, משום דהתם קבל עליו כל המלאכות הצריכות כו׳).

[256] דין זה נתבאר לקמן סי׳ רעו ס״א (ששכרו הישראל וקצץ לו שכר, כך וכך בעד כל יום ויום שידליק לו נרות ויבעיר לו מדורה, או שקצץ לו בעד כל הדלקה והדלקה והבערה והבערה, ולא צוהו להדליק ולהבעיר בשבת, אלא הוא עושה מעצמו כדי להרבות בשכרו), שבזה ודאי הוא כקבלן שלא קבע מלאכתו ליום השבת.

והיינו שהקבלן הוא, לא רק אם משלם לו על כל הדלקה והבערה, אלא גם אם משלם לו על כל יום ויום שידליק לו נרות ויבעיר לו מדורה, כיון שקיבל עליו כל המלאכה.

[257] הרא״ש כתב בפ״ק דע״ז סי׳ כה (מי שיש לו מרחץ או תנור ... שוכרן לאחד לשנה ולחדשים, הלכך **מותר בהבלעה**, ואין מלאכת העובד כוכבים נקראת על שם הישראל). הובא בטור סוף סימן זה (הילכך **מותר בקבלנות**, שאין מלאכת העכו״ם נקראת על שם ישראל). וכתב על זה בב״י (צריך להגיה בהבלעה במקום בקבלנות ... ומיהו אפשר דאדרבה בפסקים צריך להגיה בקבלנות במקום בהבלעה, והכי קאמר ... הילכך מותר להשכיר גוי בדבר ידוע לחודש, כדי **שיקבל עליו כל מלאכה הצריכה**, והישראל יטול כל הריוח, דגוי בדידיה קא טרח).

הרי שאף אם שוכר את הנכרי בדבר ידוע, מכל מקום כיון שמקבל עליו כל המלאכה הצריכה, נחשב קבלן ומותר.

[258] שם (אבל אם היה משכירה ליום אסור ליקח שכר שבת ויום טוב).

[259] כי באופן זה, שמקבל עליו כל המלאכה הצריכה, נחשב קבלן אפילו בשכיר יום.

ובנוסח כתב היד (ומכל מקום במרחץ אסור מדינא אפילו בכה״ג, מאחר שנוטל ריוח מן המלאכה שעושה בשבת מיחזי כשכר שבת, אלא אם כן שמשלם להנכרי בעד כל היסק, ואינו מקפיד עמו מתי יסיק, אלא שאם יסיקנו יתן לו כך וכך בעד כל היסק, הרי זה קיבולת גמורה ומותר מן הדין, ומכל מקום משום מראית העין אסור אפילו להשכיר).

והיינו שמכל מקום קיי״ל שאסור מטעם ריוח הישראל (כמבואר בפנים ס״ג), ומטעם מראית העין (כמבואר בפנים ס״ו).

[260] סי׳ רכב (הא דתנן נכרי שהדליק את הנר, אם בשביל ישראל לא ישתמש ישראל לאורו, או אם עשה האש, אפילו קצץ אסור, או עבדו ושפחתו השכורים ... כיון שגוף הישראל נהנה מגוף המלאכה מן הנר ומן האש. ולא דמי לאגרות שאין גוף הישראל נהנה מגוף ההוצאה וההולכה), וסי׳ רנב (ועכו״ם שכיר לישראל או שפחה אם הדליקו הנר, או אם עושין את האש בשביל ישראל ... אין להתיר משום דהוי כמו קצץ מותר בפ״ק, דהני מילי שולח אגרות בשבת, דאין גוף הישראל נהנה מדבר האסור). הרי שעבד ושפחה השכורים יש להם דין קצץ שמותר (אלא שאם גוף הישראל נהנה ממנו אסור).

[261] רמז תסב (נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה ... וכתב רא״ם עבד נכרי או שפחה המושכרים לשנה או פחות נמי אדעתא דנפשייהו עבידי, בשביל ריוח שלהן, ואין עליו למחות, דדמי קצת לשילוח איגרות דאמרינן בפ״ק [יט, א] דאם קצץ לו דמים מותר ... ושלום העני מאיר).

תתבאר שיטתם לקמן סי׳ רמד סי״א (והערה 353).

[262] ד״ה ולענין שוכר לו גוי, שאחר שהביא דברי המרדכי, כותב שאפשר הרמב״ם יחלוק עליו, ומפרש דמיירי (כששכרו לעשות לו כל מלאכות שיצטרך לשנה אחת). הרי שגם מה שהתיר במרדכי הוא מטעם ששכרו לעשות כל המלאכות שיצטרך, שמטעם זה הוי כקבלן.

*

כל זה הוא לפי מה שביאר רבינו בשו״ע שלו בדעת ס׳ התרומה והגהות מרדכי.

אמנם במהדורא בתרא (ס״ד) מוכיח, שלדעת ס׳ התרומה אין לשכיר שנה דין קבלנות (דסבירא ליה לספר התרומה דקצץ וקיבולת שני ענינים הם, וקבולת דעדיפא התירו אף בלא קצץ, והתירא דקצץ מילתא אחריתי היא ... דמהני נמי בלא קיבולת). יוצא אם כן, שאין צורך לדעתו שיקבל ״עליו לעשות כל המלאכות שיצטרך לו בתוך שנתו״, אלא בכל אופן מותר.

[263] כדלקמן סי׳ רמד סי״א (ואין לסמוך על סברא זו (מטעם שנתבאר שם), כי אם לענין דליקה, משום הפסד), ושם נסמן (הערות 355-356).

שהבלעה אינה מועלת אלא לשכר שבת בלבד כמו שיתבאר בסי׳ רמ״[ו][264].

ובהא אתי שפיר מ״ש הב״י סי׳ רמ״ה על הגהות אשרי גבי מטבע[265], כיון שאינו שוכרו אלא לשבת כו׳, רוצה לומר שאם היה שוכרו לשבוע או לחודש היה אפשר לומר דסבירא ליה כספר התרומה וסיעתו, דזה נמי קיבל עליו כל המלאכות והעסקים המצטרכים בבית המטבע בתוך משך זמן שכירותו.

והא דהצריך מהר״ם[266] גבי מכס שיתן לו מכל מאה, ולא די לו ששוכרו לכל המלאכות המצטרכות באותו יום, היינו לפי שהמלאכה הצריכה אין לה גמר והפסק כלל מצד עצמה[267], ואין לה גבול וסכום ידוע לומר כך וכך מכס תקבל, אלא גמר מלאכה הוא גמר היום, שכשיצא היום ששכרו לו פטור הוא מלהתעסק עוד, ואין חיובו אלא ביום ששכרו לו, וכיון שיום זה הוא שבת, הרי שכרו לשבת ממש, ואסור אפילו במקום הפסד מרובה[268]. משא״כ כששכרו לכל המלאכות הצריכות לחדש או לשנה, שגמר סכום המלאכות הוא גמר השנה וחדש, והרי הוא שכור לשנה ולחדש לעשות כל המלאכות המצטרכות בהם, והרי הוא דומה לקבלן[269]. אבל כשאומר לו מכל מאה אתן לך כך וכך הרי הוא שכור לסכום המאות[270], אלא שקובע לו סכום המאות בשבת, וזה התירו משום פסידא ודו״ק:

(ב) שקנסוהו כו׳. הנה[271] דעת הב״י[272] ורמ״א[273] להחמיר אף אם לא עבר אלא על מראית עין. ואף

---

[264] סעיף א (וכשנוטל השכר לא יטול שכר השבת אלא בהבלעה, כגון אם השכיר לו לשבוע או לחדש יכול ליטול השכר, אף ששכר השבת מובלע בו, אבל אם השכיר לו לימים נפרדים בעד כל יום ויום כך וכך, לא יטול ממנו שכר המגיע לימי השבת).

וכן הוא כאן בפנים סי״א (אף במקום שמותר להשכיר לנכרי מרחץ ורחיים ותנור ליותר מלששת ימי החול, לא התירו לו ליטול השכר המגיע לו בעד יום השבת, אלא כשהשכיר לו את יום השבת בהבלעה עם שאר הימים).

ונזכר גם לקמן סי׳ רמד בקונטרס אחרון סוף ס״ק א בהגהה (דלא מהני הבלעה אלא בשכר שבת).

משא״כ בלי האיסור של שכר שבת, הי׳ מותר גם שכיר ימים לשבת, שגם הוא כקבלן – אם קיבל עליו לעשות כל המלאכות שיצטרך.

[265] בהגהות אשרי ע״ז פ״ק סי׳ כד, הביא מאור זרוע פסקי ע״ז סי׳ קמב (קבלו המטבע מן המלך ... אם יהיה ישראל פקח ישכיר את העובד כוכבים שיעשה חלקו בשבת, דבדידהו קטרחי ומותר). וכתב על זה בב״י סי׳ רמה (ואין דעתו לומר שישכיר את הגוי בשכיר יום, כדי שיעשה חלק הישראל, והריוח לישראל, דהא ודאי פשיטא דאסור, כיון שאינו משכירו אלא לשבת).

נראה מדבריו שאם היה שוכרו לשבוע או לחודש מותר. ובשכיר יום אסור מטעם קובע מלאכתו ליום השבת.

[266] במרדכי רמז רמו-ז (פסק רבינו מאיר על אודות היהודים הקונים מכסיים [ושוכרין] להם נכרי לקבל מכס בשבת, ונראה דבקיבולת מותר ... אבל בשכיר יום אסור ... והיכי דמי קיבולת גבי מכס, כגון שהשכירו כך לכשתגבה בה ק׳ ליטרין אתן לך כך וכך).

והיא ההלכה דלקמן סי׳ רמד סי״ב (ישראל הקונה מכס אסור לו לקבל מכס בשבת ... שוכר לו נכרי בקבלנות, דהיינו שאומר לו לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך, אבל לא ישכור לו נכרי ליום השבת, שכשהנכרי הוא שכיר יום הרי הוא כשלוחו של ישראל, משא״כ בקבלנות שאינו כשלוחו של ישראל, אלא לעצמו הוא טורח כדי להרבות שכרו), ושם נסמן.

ולפי האמור לעיל, שכל שהשכיר מקבל על עצמו לעשות את כל המלאכות שיצטרך, הוא נחשב כקבלן, אם כן מדוע הוצרך להתנות אתו ״לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך״?

[267] כי רק בעבודת המרחץ וכיו״ב אפשר לומר ששוכרו לכל המלאכות המצטרכות באותו יום. משא״כ בנטילת מכס, אין זה אלא שעליו לעמוד במשך היום, ולקחת מכס מהעוברים שם, וכשיצא היום הוא פטור מלתעסק עוד.

[268] כמבואר לקמן שם, שמטעם הפסד מרובה התירו האמירה האסורה מטעם קובע מלאכתו ליום השבת, אבל התירו מטעם זה שליחות הנכרי בשכירות יום.

[269] בכל המשך הקונטרס אחרון נתבאר החילוק בין שוכרו לכל המלאכות הצריכות – ביום או בחדש או בשנה (ראה לעיל הערות 253-256), לבין שוכרו למלאכה שאין לה גמר והפסק – שאסור אף בשכיר שנה (וגם ספר התרומה והגהות מרדכי לא התירו להניח לשכיר שנה שיעשה בשבת, אלא כשקיבל עליו לעשות כל המלאכות שיצטרך לו בתוך שנתו).

מכל מקום מסיק כאן, שעיקר ההיתר הוא ״כששכרו לכל המלאכות הצריכות לחדש או לשנה״. משא״כ אם שכרו לימים, לעשות כל המלאכות שבמרחץ, אף שאפשר יחשב כקבלן, יהי׳ אסור משום שכר שבת, כדלקמן ס״ק ב (וכששכרו לימים גם כן אסור בדיעבד בלאו הכי, משום שכר שבת).

וראה זכרון יוסף ס״ק ריט. הערות וביאורים בקונטרס אחרון. ביאורי השולחן ע׳ רצד, תפו ואילך. כנישתא דבי רב הערה ט. יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו ע׳ קצא.

[270] שאינו משלם לו לפי יום העבודה, כי אם לפי מספר הפעמים מאה דינרים שהוא גובה, וכל גביה היא סיום קבלנות.

[271] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס״ה נפסק שבשכיר שנה למרחץ אסור להישראל ליהנות מן השכר שקיבל הנכרי ביום השבת.

ואף דקיי״ל להקל אם לא עבר אלא על מראית העין, מכל מקום כאן עשה איסור מעיקר הדין.

המ"א[274] שהעתיק דעת הב"ח[275], מודה בכאן שעשה איסור מעיקר הדין[276].

ולא דמי למ"ש בסי' רמ"ד ס"ג[277] דאין איסור בדיעבד מעיקר הדין אף בשכיר יום כמשמעות הט"ז[278]. דיש לומר כמ"ש המ"א סי' שכ"ה ס"ק ל"א[279] דכיון דקצץ שרי מדינא. משא"כ כאן דאין קציצה זו מועלת, כיון שאף אם לא יעשה לא ינכה לו כלום מקציצתו כמ"ש המ"א[280]. וכששכרו לימים[281] גם כן אסור בדיעבד בלאו הכי, משום שכר שבת, כמ"ש הב"י[282] לגירסא שניה עיי"ש:

ואף שלקמן סי' רמד ס"ז נפסק שנכרי שכיר יום שבנה בשבת, נכון להחמיר שלא יכנס בו שום ישראל לעולם, ולא מדינא. יש לומר דהתם שאני, דאף ששכרו לימים, דינו כקצץ.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות וביאורים בקונטרס אחרון ע' ט. ביאורי השלחן ע' רצד. כנישתא דבי רב ע' סח. מעשה חושב ע' כג. קובץ הערות וביאורים חי"ג.

[272] ד"ה כתוב בתשובות (כתוב בתשובות הגאונים ... [באופן] שאמרתם [אין] שכרו אסור, אפילו במקום שאסור להשכיר המרחץ לגוי ... ומה שכתב שאפילו במקום שאסור להשכיר אם השכיר שכרו מותר, אין כן דעת הרמב"ם והמרדכי).

[273] סעיף ב (ואם עבר והשכירו במקום האסור, יש אומרים ששכרו מותר, ויש אומרים שאסור, וכן עיקר).

[274] ס"ק ה (וב"ח כתב דלא פליגי, דבמקום דמותר מדינא, כגון שהשכירו לעכו"ם לשנה, דאינו אסור אלא משום מראית העין, בדיעבד שכרו מותר).

[275] ד"ה כתב ב"י ע"ש רב נטרונאי (ולפי עניות דעתי נראה דאין כאן מחלוקת כלל ... הגאון מדבר במרחץ או תנור שהשכירו הישראל לגוי והמלאכה כולה מוטלת על הגוי לבדו, ומותר להשכירו לגוי מדינא, אלא שחכמים אסרוה מפני מראית העין, אם עבר והשכירו שכרו מותר).

[276] כמבואר בפנים ס"ג (צריך הוא למחות בהנכרי, ולא יניחנו שיתעסק בהם בשבת בשביל נכרים שירחצו ויטחנו ויאפו שם, לפי שהישראל מרויח בעבודת הנכרי בשבת שמגיע לו שכר מזה ... אם כן נראה הדבר כאלו עסק זה הוא בשביל הישראל בלבד).

[277] "אם בנו לישראל גויים בית בשבת באיסור, נכון להחמיר שלא יכנסו בו".

[278] שם ס"ק ד (והך איסור לכל אדם שזכרנו היינו עכ"פ אינו איסור גמור מצד הדין כשאר איסורים, מדלא מצינו בו איסור מפורש, רק שאלו אמוראי לא רצו לעייל בגוה, שמע מינה דאין איסור להם, רק לכתחלה החמירו על עצמם שלא לכנוס שם, וכן לכל אדם. והטור פוסק כלישנא בתרא, ועל כן כתב שם דנכון להחמיר שלא לכנוס שם אם נבנה באיסור, משמע אבל לא מצד עיקר).

והיינו אפילו בשכיר יום, שהרי בקבלנות התירו בדיעבד, כמבואר בט"ז שם (אם נבנה בקבלנות, דהוא מותר לר"ת, אעפ"י שלא רצה לסמוך על זה לבנות ביתו כך, מכל מקום לא מצינו לו שאסרו אם כבר בנאוהו כן. וכן מסיק מו"ח ז"ל דכדאי הוא ר"ת לסמוך עליו בשעת הדחק בזה, וכן נראה עיקר). ובמ"א שם ס"ק י (בב"ח כתב דבקבלנות יש לסמוך על ר"ת ומותר בדיעבד).

וכן נתפרש לקמן שם ס"ז (הבית שנבנה בשבת בקבלנות מותר להישראל ליכנס לדור בו, לפי שיש מי שמתיר קבלנות נכרי ואפילו במחובר, וכדאי הוא לסמוך עליו בדיעבד. אבל נכרי שכיר יום שבנה בשבת, נכון להחמיר שלא יכנס בו שום ישראל לעולם).

ואם כן יוקשה על האמור כאן, שבמקום שאסור מעיקר הדין, קנסו אף בדיעבד שלא ליהנות ממלאכה זו.

[279] "ונראה לי דבקצץ שרי מדינא, אלא שנכון להחמיר, כמ"ש סימן רמ"ד ס"ג". וכ"ה במ"א סי' רמד ס"ק יא (מדינא שרי כיון דקצץ לו שכר ועכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד לכן כתב דנכון להחמיר).

וכן נתבאר לקמן סי' שכה סכ"א (נכרי שעשה בשבת ארון או קבר ... אם עשאו בשביל ישראל צריך להמתין בכדי שיעשו ... ואפילו היה הנכרי שכיר יום, אלא שלא קבע לו הישראל איזה יום ועשה מעצמו בשבת ... מותר בענין זה מן הדין, אלא שנכון להחמיר ... שלא יהנה ממנו עולמית שום אדם מישראל כל שנתחלל בו שבת על ידי נכרי).

והיינו שאף אם שכרו לימים לבנות הבית נחשב קצץ, דשרי מדינא, וכדלקמן סי' רמז ס"ז (ואף ששכרו לימים, אינו דומה לשכיר יום, הואיל וקיבל עליו כל מלאכת הולכת האגרת הרי זה דומה לקבלן). וכן נתבאר לעיל ס"ק א ד"ה ולפי זה (דכהאי גוונא מקרי קבלן משום דהתם קבל עליו כל המלאכה, שבודאי לא יחזור באמצע הדרך). וכן כאן כשקיבל עליו בניית הבית.

[280] כאן ס"ק ב (ובמרחץ אסור מדינא לשכור לו עכו"ם לעבוד בו כל השנה ושיטול היהודי כל הריוח מכל השבתות דהא היהודי מרויח במה שהעכו"ם עושה בשבת, וליכא למימר דעכו"ם אדעתיה דנפשיה עביד, דהא אף אם לא יעשה העכו"ם בשבת יצטרך לשלם לו). וכן הוא בפנים ס"ג (כדלעיל הערה 276).

[281] ואף אם גם כאן במרחץ, ישכור את הנכרי לימים, לסיים את כל מלאכת המרחץ, שאם כן יהי' דינו לכאורה כמו שכר הנכרי לימים לבנות הבית, שמותר לדור בו מעיקר הדין.

מכל מקום יהי' כאן (במרחץ) אסור בדיעבד, משום שכר שבת.

וראה תהלה לדוד סוסק"ד. מסילות השבת ע' רד. מכלל יופי ע' קא.

[282] ד"ה ומ"ש אבל (אי גרסינן בהבלעה הכי פירושו ... אבל אם משכיר בדבר ידוע ליום אסור מדינא ליטול שכר שבת ויום טוב להדיא).

רמד איזו מלאכות יכול הנכרי לעשות בעד הישראל

ובו כ״ב סעיפים:

קבלן ושכיר יום

א אף על פי[283] שאסור להניח לנכרי שיעשה מלאכה לישראל בשבת אף על פי שעושה בשכר, אם הוא עושה בתורת שכיר יום, כגון ששכרו הישראל קודם השבת ואמר לו בעד כל יום ויום שתעבוד לי אתן לך כך וכך, אף על פי שלא אמר לו שיעבוד גם בשבת, אלא מעצמו הוא עובד, צריך הוא למחות בידו, כמו שנתבאר בסימן רמ״ג[284].

אבל אם הוא עושה בתורת קבלנות[285], שקיבל עליו לעשות כך וכך בעד שכר כך וכך, בין שעושה משלו בין שעושה משל הישראל שנתן לו ממה לעשות המלאכה[286], כגון שנתן לו בגד לתפור וקצץ לו שכר[287], או שנתן לו חוטין לארוג לו בגד, בין שקיבל עליו לארוג כל הבגד[288], בין שלא קיבל עליו כלל לארוג כל הבגד אלא שקצץ לו בעד כל אמה ואמה שיארוג[289], מותר להניחו שיעשה כל מלאכתו בשבת. ואפילו לכתחלה מותר ליתן לו אפילו בערב שבת סמוך לחשיכה[290], על דרך שיתבאר בסימן רנ״ב[291],

---

[283] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:
(א) קבלן ושכיר יום (ס״א).
(ב) קבלנות במחובר ובמלאכה המפורסמת (ס״ב-ז).
(ג) מלאכות שדרך לעשותם בקבלנות (ס״ח).
(ד) שכיר שנה (ס״ט-יא).
(ה) השוכר מכס ועשיית מטבעות (סי״ב-ט).
(ו) השוכר עשיית המלח וחפירה בהרים (ס״כ-כב).

עיקרי דיני שכיר יום נתבארו לעיל סי׳ רמג ס״ד. עיקרי דיני קבלן יתבארו לקמן סי׳ רנב ס״ד ואילך.

אלא שבתור הקדמה לדיני קבלנות במחובר ומלאכה המפורסמת (שיתבארו לקמן ס״ב ואילך), הובא כאן תוכן ההפרש בין קבלן לבין שכיר יום.

[284] סעיף ד (שאם שכר הנכרי לימים, שאמר לו בעד כל יום ויום שתתעסק במרחץ או תנור או רחיים אתן לך כך וכך, אף על פי שלא אמר לו שיתעסק בשבת, והנכרי מעצמו הולך ומתעסק גם בשבת, צריך למחות בידו, ולא יניחנו להתעסק בשבת).

[285] **משנה** שבת **יז**, ב (נותנין עורות לעבדן ... כלים לכובס נכרי). ירושלמי פ״א ה״ח (תני אומנין עכו״ם שהיו עושין עם ישראל ... מותר. א״ר שמעון בן לעזר במה דברים אמורים בקיבולת, אבל בשכר יום אסור). שו״ע ס״א (פוסק עם הגוי על המלאכה, וקוצץ דמים, והגוי עושה לעצמו, ואף על פי שהוא עושה בשבת, מותר). טור ושו״ע סי׳ רנב ס״ב ס״ב (ומותר ליתן בגדיו לכובס גוי, ועורות לעבדן).

וכן הוא לקמן שם ס״ד (ומותר ליתן בגדיו לכובס נכרי ועורות לעבדן נכרי ... בקבלנות, והנכרי עושה מעצמו אפילו בשבת).

[286] **רמב״ם** פ״ו הי״ב (פוסק אדם עם הנכרי על המלאכה וקוצץ דמים, והנכרי עושה לעצמו, ואע״פ שהוא עושה בשבת מותר ... קצץ עמו שיכתוב לו ספר, או שיארוג לו בגד, שהוא עושה בכל עת שירצה). **ספר התרומה** סי׳ רכא (מותר לתת בגדיו לעכו״ם ערב שבת עם חשיכה לתקנם, או יריעה לארוג, אף על פי שעושה מלאכה בשבת). **ב״י סי׳ רנב** (כתב הרוקח (סי׳ קלה) שאם נתן לגוי [עצים] לעשות לו כלי ועשה כלי, או מטוה ועשה בגד, דינו כמו עושה במחובר, וכל שעושה בתוך התחום אסור. ולא שרי אלא נותן עורות לעבדן וכלים לכובס שאינו התחלת הדבר, וכן אם לא נתן לגוי העצים והמטוה, אלא קצץ עמו לעשות לו כלי, מותר. ואין כן דעת הרמב״ם, שהרי התיר בפ״ו לכתוב לו ספר ולארוג לו בגד. וכן כתוב בספר התרומה. וכן נראה שהוא דעת כל הפוסקים, שלא חילקו בכך).

ואף שכתב עליו בדרכי משה ס״ק ה (מדברי הרמב״ם אין ראיה, דאפשר דההוא מיירי בדלא נתן לו כלום). מכל מקום נראה להב״י מפשטות הלשון, דמיירי בכל ענין, אפילו נתן לו חוטים לעשות מהם בגד.

וכל החילוק בין עושה משלו לבין עושה משל ישראל, הוא לענין אם רואה אותו עושה מלאכתו בשבת, כדלקמן סי׳ רנב ס״ט (וכל זה כשהמלאכה נעשית בחפצים של ישראל ... אבל אם הישראל לא נתן לו כלום ... אף על פי שרואהו עושה אותה בשבת אינו צריך לומר לו כלום).

[287] רמב״ם שם (קצץ עמו). שו״ע ס״א (וקוצץ דמים).

שבאופן זה שקצץ לו שכר, אינו צריך למחות בידו אפילו רואהו הישראל עוסק במלאכתו בשבת, כדלקמן סי׳ רנב ס״ח-ט (כשרואהו עושה בשבת צריך למחות בידו ... אבל אם קצץ לו שכר ... אין צריך למחות בידו כלל ... כשהמלאכה נעשית בחפצים של ישראל). סי׳ רעו ס״ג (שקצץ לו ... והרי זה כקבלן שאין צריך למחות בידו, אף שעושה המלאכה בחפצים של ישראל).

[288] **רמב״ם** שם (שיארוג לו בגד). ובאופן זה נחשב לפעמים קבלן, אפילו משלם לו לפי ימי העבודה, כדלקמן סי׳ רמז ס״ז (ואף ששכרו לימים אינו דומה לשכיר יום, הואיל וקבל עליו כל מלאכת הולכת האגרת הרי זה דומה לקבלן).

[289] ב״י ד״ה ולענין היתר (שפוסק עמו הישראל לתת לו דבר ידוע בעד אריגת אמה אחת, או בעד תפירת בגד אחד).

[290] **משנה שם דף [יז]**, ב (בית הלל מתירין עם השמש), ופירש״י (בעוד החמה זורחת). טור ושו״ע לקמן סי׳ רנב ס״ב (ומותר ליתן בגדיו לכובס גוי, ועורות לעבדן, סמוך לחשיכה).

[291] סעיף ד (ומותר ליתן בגדיו לכובס נכרי ועורות לעבדן נכרי סמוך לחשכה).

אף על פי שיודע שהנכרי יעשה בשבת **(א)** (ובכך הוא חפץ[292]), מכל מקום הנכרי אינו עושה בשביל טובת הישראל אלא בשביל עצמו למהר להשלים מלאכתו כדי לקבל שכרו[293].

ואינו דומה לשכיר יום[294]. שהשכיר יום אין המלאכה שלו כלל ואין לו עסק בה, שהרי אין כוונתו בעבודתו כדי להשלים המלאכה, שהרי לא עליו המלאכה לגמור, ואין לו תועלת כלל בהגמרה, אלא כוונתו לעבוד את הישראל כל היום, כדי שיתן לו שכרו, לפיכך הרי זה כעושה שליחות הישראל[295]. אבל הקבלן המלאכה היא שלו[296], שכוונתו בעבודתו היא להשלים המלאכה כדי ליטול שכרו, ואינו כשלוחו של ישראל.

ומכל מקום צריך ליזהר שלא יעשה בבית הישראל[297], [ו]שלא יאמר לו שיעשה בשבת[298], וגם שיקצוץ

---

[292] **משמעות המ״א סי׳ רמז** ס״ק ב (ומזה נלמוד דכל שכן כשמשלחו בערב שבת, דלא יאמר ראה שתהא שם ביום א׳ או ביום ב׳ וכיוצא בזה, וידוע שאי אפשר לו להיות שם אלא אם כן ילך בשבת, דהוי כאלו אמר לו לך בשבת), **וט״ז סי׳ שז** ס״ק ג (ונראה לי עוד דאפילו בהנהו דמתירין בית הלל עם השמש, כגון נותנין כלי לכובס עכו״ם, יש איסור אם נותן לו הכלים סמוך לשבת ואומר לו ראה שאני צריך להם במוצאי שבת, דהוה ליה כאומר בפירוש שיכבסם בשבת. וכן לענין אם נותן לו מעות בערב שבת לקנות, ואמר לו שילך לדרכו במוצאי שבת. כן נראה לענ״ד).

הרי שלא אסרו אלא אם גילה דעתו שצריך שיעשה בשבת, וכדלקמן סי׳ רנב ס״ד (לא יאמר לו ראה שתגמר המלאכה ביום א׳ או ביום ב׳, וידוע שאי אפשר לגמרה אז אלא אם כן שיעשה גם בשבת), וס״ה (רק שלא יגלה לו דעתו שצריך לו שתיעשה בשבת, ולא יאמר לו כלל שיוצא לדרך במוצאי שבת מיד).

משא״כ אם לא אמר כלום מותר, כדלקמן סי׳ רנב ס״ד (אבל כשלא אמר לו כלום והנכרי עושה בשבת מעצמו, אינו צריך למחות בידו). והיינו אף אם בכך הוא חפץ, וכדלקמן ס״ט (ואף אם המלאכה צריכה לו במוצאי שבת מיד, מכל מקום אין זה נקרא ריוח אלא הנאה בעלמא), ובקונטרס אחרון ס״ק א (ומהאי טעמא נמי שרי כשאין לישראל מעשיית השבת אלא הנאה בעלמא ... לפי שעכו״ם אדעתא דנפשיה קעביד, שגם לו יש הנאה מקדימת השלמת הפעולה בכל מה דאפשר). והיינו שאם יש לנכרי רק הנאה, ולישראל יש ריוח, אזי מחזי כעושה בשביל ישראל, אבל אם יש לשניהם ריוח, או לשניהם רק הנאה, מותר.

ואם הוא מקפיד שתיעשה דוקא ביום השבת, לפי שלא תוכל להיעשות כלל למחר ויפסיד מלאכה זו לגמרי, יש אוסרים אפילו לא אמר כלום לנכרי, כדלקמן סי׳ רנב ס״ה, וקונטרס אחרון שם ס״ק ו.

סיכום הדברים ראה לקמן שם (הערה 2023).

[293] שו״ע כאן ס״א (עושה לעצמו), ומ״א ס״ק א (פירוש דאין קפידא לישראל בזה, דאם לא יעשהו היום יעשהו למחר). וסי׳ רנב ס״ק יא (שעושה להשלים פעולתו). ב״י סי׳ רנב ד״ה ומה שהתנה (כי עביד בדנפשיה קא עביד, ליטול שכרו). תוספות שבת כאן ס״ק ב (עושה לעצמו, והיינו שאין קפידא לישראל מתי יעשה, אז אמרינן דהעכו״ם עביד אדעתיה דנפשיה, כדי למהר להשלים מלאכת, ולהיות לו פנאי בחול לעשות לצורך עצמו).

וכן הוא לקמן בסוף הסעיף (בענין שיוכל הנכרי לעשות כל המלאכה בחול אם ירצה, קודם השבת או לאחריו), וס״ט (שאם לא יעשה בשבת יעשה אחר השבת), וסי׳ רנב ס״ד (הוא עושה בשבת לעצמו כדי להשלים קבלנותו, שאם לא יעשה היום יצטרך לעשות למחר, ועכשיו שעשה היום יהיה פנוי למחר).

[294] עתה מבאר חילוק נוסף בין קבלן לשכיר יום ״שהשכיר יום אין המלאכה שלו ... אבל הקבלן המלאכה היא שלו״.

והיינו שיש שני חילוקים בינם:

(א) ״הקבלן המלאכה היא שלו״, כיון ש״קיבולת כדידיה דמי״.

(ב) אין לחוש לומר שהוא מקדים מלאכתו לשבת הוא לצורך הישראל, כיון שהוא ״עושה בשביל עצמו, למהר להשלים מלאכתו כדי לקבל שכרו״, ו״יהיה פנוי למחר״.

וראה יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו ע׳ קכט.

[295] וכן נתבאר בקונטרס אחרון שם ס״ק א (אינו דומה לשכיר יום, שלא קיבל עליו לגמור המלאכה אלא לעמול כל היום בלבד, אבל זה שקיבל לגמור המלאכות הרי זה נקרא קבלן).

[296] מו״ק יא, ב (קיבולת כדידיה דמי). ריטב״א ע״ז כא, ב (דכיון דעליה רמיא עבידתא מלאכה דידיה חשיבא ... כל שהמלאכה מוטלת על הגוי מבעוד יום וכי עביד לנפשיה ... ליכא איסורא מדינא).

ונתבאר במהדורא בתרא לסי׳ רמג (סי״ב: כדאיתא בגמרא אפילו בקבלנות, כדידיה דמי, דמי דייקא. דבאמת אין לו קנין בו אפילו לשכרו, אע״פ שמסרו לו ומשכו לרשותו, למאן דאמר אין אומן קונה בשבח כלי ... [אלא] דמהני אפילו קנין כל דהו דמחייבו לקבל מי שפרע, ומיקרי קנין, וכדידיה דמי לאפקועי איסור ריבית דדבריהם).

[297] ירושלמי שבת פ״א ה״ח (תני אומנין עכו״ם שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו של ישראל אסור, ובתוך בתיהן מותר). רשב״א יט, א (ודוקא בביתו של גוי, אבל בביתו של ישראל, בין כך ובין כך אסור כדגרסינן בירושלמי). הובא בתוס׳ ע״ז כא, ב ד״ה אריסא (עוד דבירושלמי דפ״ק דשבת ... אומנים עובדי כוכבים שהיו עושים עם ישראל, בתוך ביתו אסור, בתוך בתיהם מותר). מגיד משנה פ״ו הי״ב (כתב הרשב״א ז״ל ודוקא בביתו של נכרי, אבל בביתו של ישראל אפילו בקבולת מטלטלין אסור. ירושלמי תני אומנין נכרים שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו אסור, בתוך בתיהם מותר). **רמב״ם** פ״ו הי״ד (הפוסק עם הנכרי לבנות לו חצרו או כותלו ... אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום אסור לו להניחן לעשות בשבת, מפני הרואים שאינם יודעים שפסק), ופירש בב״י ד״ה ודע דהא (וכך הם דברי הרמב״ם בפ״י ... ומשמע מדברי כולם דמאי דבעינן שיעשה [הגוי בביתו] אינו אלא משום דכל כה״ג לא מינכרא מילתא שהיא מלאכת ישראל). והיינו שהאיסור לפסוק שיבנה לו חצרו, כיון שהוא בתוך בית הישראל (ראה קונטרס אחרון ריש ס״ק ה). **שו״ע** ס״ה (ולא יעשה המלאכה בבית ישראל).

לו דמים[299] קודם השבת, וגם שלא יתן לו אלא אם כן בענין שיוכל הנכרי לעשות כל המלאכה בחול אם ירצה, קודם השבת או לאחריו[300], כמ״ש בסימן רנ״ב[301], עיי״ש כל פרטי דינים אלו:

קבלנות במחובר ובמלאכה המפורסמת

ב במה דברים אמורים שמותר להניח לקבלן נכרי לעשות בשבת, כשעושה מלאכה בדבר התלוש מן הקרקע[302], שהנכרי יכול לעשותה בביתו[303], או במקום אחר שאינו רשות הישראל[304], ואין הדבר ניכר שהיא מלאכת הישראל[305], ואין כאן חשש מראית העין.

אבל כשעושה במחובר לקרקע, כגון שקיבל עליו לבנות בית לישראל[306], או לקצור שדה לישראל[307], כיון שהקרקע גלויה ומפורסמת לכל שהיא של ישראל, ניכר הדבר לכל רואה שגם המלאכה היא של הישראל[308], לפיכך אם הוא בתוך העיר, או בתוך תחומה, אסור להניחו שיעשה בשבת מפני מראית העין[309], שהרואה יאמר שהוא שכיר יום אצל הישראל[310].

וכן הוא לקמן ס״ב (שהנכרי יכול לעשותה בביתו, או במקום אחר שאינו רשות הישראל). סי׳ רנב ס״ה (במה דברים אמורים כשהנכרי עושה בשבת בביתו, או בבית אחר שאינו רשות ישראל, שאז אין הדבר ניכר שהיא מלאכת ישראל. אבל אסור להניחו לעשות ברשות ישראל).

298 רמב״ם פ״ו ה״א (ואע״פ שאמר לו מקודם השבת). ואסור אף בקבלנות (שבזה מיירי כאן) ואריסות, ואף אם הנכרי עושה המלאכה בשלו. ונתבאר לעיל סי׳ רמג ס״א (והערה 150).

299 **תוס׳** שבת יט, א ד״ה אלא (מתניתין נמי דנותנים כלים לכובס ועורות לעבדן, איירי נמי בקוצץ). רא״ש פ״א סי׳ לו (דשרו בית הלל עורות לעבדן עם חשיכה, דנכרי לנפשיה קעביד, כיון דקצץ לו דמים). שו״ע ס״א (וקוצץ דמים). טור ושו״ע **ורמ״א סי׳ רנב** ס״ב (ומותר ליתן בגדיו לכובס גוי, ועורות לעבדן, סמוך לחשיכה, אם קצץ לו דמים. הג״ה, ואם לא קצץ אסור בערב שבת).

300 ראה גם לעיל (הערה 293).

301 סעיפים ד-ו.

302 **ירושלמי** פ״א ה״ח (במה דברים אמורים בתלוש מן הקרקע, אבל במחובר לקרקע אסור ... בקבולת). הובא בתוס׳ יז, ב ד״ה אין נותנין עורות. ע״ז כא, ב ד״ה אריסא. רא״ש שם פ״א סי׳ כג.

303 כדלעיל ס״א (צריך ליזהר שלא יעשה בבית הישראל), ושם נסמן (הערה 297).

304 כדאמרינן נמי לענין אבל, שמלאכתו ביד אחרים, במו״ק יא, ב (היתה מלאכתו ביד אחרים, בביתו לא יעשו, בבית אחר יעשו). טור ושו״ע יו״ד סי׳ שפ סי״ח (היתה מלאכתו ביד אחרים, בקבלנות בדבר תלוש, בביתו לא יעשו, בבית אחרים יעשו).

וכן הוא לקמן סי׳ רנב ס״ה (או בבית אחר שאינו רשות ישראל).

305 תוס׳ שבת שם (ונראה לר״י דהא דשרי בשמעתין עורות לעבדן, היינו בתלוש דלא מפרסמא מילתא, שהנכרי עושה מלאכה בביתו, ולא ידעי שהוא של ישראל). ר״ן שבת ז, א ד״ה ובכולן (והא דשרי קבלנות בשקצץ דוקא קבלנות דכלים, שהנכרי עושה מלאכתן בביתו, ולא מינכר שהם של ישראל). ב״י ד״ה ודע דהא (ומשמע מדברי כולם דמאי דבעינן שיעשה [הגוי בביתו] אינו אלא משום דכל כה״ג לא מינכרא מילתא שהיא מלאכת ישראל).

306 שבזה התיר ר״ת (כדלקמן הערה 327), וחלק עליו הר״י בתוס׳ ורא״ש שם.

307 רמב״ם פ״ו הי״ד (פוסק עם הנכרי לבנות לו חצרו או כותלו או לקצור את שדהו ... אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום אסור לו להניחן לעשות בשבת, מפני הרואים שאינם יודעים שפסק). שו״ע ס״א.

ואף שנתבאר לעיל סי׳ רמג ס״ז (ואין לחוש למראית העין שיאמרו שהנכרי שכיר יום הוא אצל הישראל, או ששכרו לעבוד אדמתו בשבת, לפי שדרך רוב העולם הוא ליתן השדה באריסות לאריס).

נתבאר במ״א ס״ק ה (אף על גב דדרך שדה לאריסות, ואם כן יסברו שלקחה באריסות כמ״ש סי׳ רמ״ג. יש לומר דשאני התם כשיחקרו יודע להם האמת שקבלו באריסות, אבל הכא שיראו בעת הקציר שאין העכו״ם נוטל בריוח ידעו דלאו אריס הוא, ויחשדוהו ששכיר יום הוא).

וכן הוא לעיל שם ס״ח (כשיחקרו אחריו בעת הקציר יראו שאין לו כלום בפירות השדה, יתברר להם למפרע שלא היה אריס, ויאמרו ששכיר יום היה).

308 תוס׳ שבת שם (קבלנות דמחובר דהוי ברשות ישראל דמפרסמא מלתא, אסור בתוך התחום). ר״ן שם ד״ה ובכולן (אבל קבלנות דבנין, שהמלאכה נעשית בקרקע של ישראל, שהוא תוך התחום, אסור).

וכן הובא בקונטרס אחרון סוף סק״ד (אף מלאכת מחובר ממש, אינו מפורסם שהוא של ישראל, אלא מפני שהוא בקרקע הישראל, כמו שכתבו התוס׳ והר״ן בסוף פ״ק דשבת).

309 **רמב״ם** פ״ו הי״ג-ד (שהרואה את הנכרי עוסק אינו יודע שקצץ, ואומר שפלוני שכר הנכרי לעשות לו מלאכה בשבת ... מפני הרואים שאינם יודעים שפסק). **מגמרא פ״ב דמו״ק** יב, רע״א (אמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור, חוץ לתחום מותר). ומפרש רש״י (מידי דמינכר בתוך התחום אסור משום חשדא). הרי שטעם האיסור במחובר בתוך התחום הוא משום חשדא ומראית העין.

וכן הוא לקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון ריש ס״ק ה (משום חשדא ... דמחובר דבסימן רמ״ד ... וברש״י מבואר כן בהדיא ... שרינן בגמרא בחוץ לתחום).

ואפילו אם אין הדבר מפורסם לכל שקרקע זו היא של ישראל, מכל מקום יש לחוש למראית העין של שכניו, שהם יודעים שקרקע זו היא שלו, ואינן יודעים שהנכרי העוסק במלאכה הוא קבלן, אלא יאמרו שהוא שכיר יום[311].

ואפילו אם הוא דר בכפר בין הנכרים שאין לו שם שכנים ישראל, מכל מקום אם עושה בתוך תחום הכפר, יש לחוש שמא יזדמנו לו שם אורחים שישבתו אצלו, ויראו את הנכרי עוסק בשבת בקרקע הישראל, ויחשדוהו שהנכרי שכיר יום אצלו. וגם יש לחוש לבני ביתו שהם יודעים שהמלאכה היא שלו, ויחשדו אותו שהנכרי הוא שכיר יום אצלו[312].

אבל כשעושה בדבר תלוש, **(ב)** אף שמקצת ישראל יודעים שהמלאכה היא של ישראל, לא גזרו חכמים[313], כיון שרוב הפעמים אין הדבר נודע לאחרים כלל, שמלאכת תלוש אין לה קול כלל[314]. משא"כ כשעושה במחובר, שהוא במקום גלוי ומפורסם, ורוב הפעמים המלאכה גלויה ומפורסמת לרבים, שמלאכת מחובר יש לה קול, לפיכך אם לפעמים אין חשש מראית העין אלא ממקצת ישראל[315],

---

[310] רמב"ם ושו"ע שם (ואומר שפלוני שכר הנכרי לעשות לו מלאכה בשבת), לפירוש מ"א סק"ג (כלומר ששכרו לימים, וזה אסור מדינא).

וכן הוא בתוס' שבת יז, ב ד"ה אין נותנין (דהרואה יאמר שכירי יום נינהו). ע"ז כא, ב ד"ה אריסא (הרואה אינו אומר קבלנותיה עביד אלא שכירי יום נינהו). רא"ש ע"ז פ"א סי' כג (הרואה אומר שכירי יום נינהו).

עוד נתבאר לעיל סי' רמג ס"ו (או אפשר יחשדו את הישראל שהוא שכר לו נכרי זה שיתעסק במרחצו בשבת), ושם נתבאר (הערה 195).

[311] **מ"א** סק"ד (אם הוא עומד במקום שאין ידוע שהוא שלו ... נראה לי דאסור, דיש לחוש לשכיניו שיודעים שהוא שלו, ויחשדוהו).

ואף שנתבאר לעיל סי' רמג סט"ז (ושכיני המרחץ שרוחצין בה בחול, יודעין הן שאין הנכרי שכיר יום אצל הישראל וכל השכר שנותנים בעד הרחיצה נותנו הנכרי לישראל, אלא השכירו לו או נתנו לו באריסות).

היינו דוקא כשנכרי שכר את בית המרחץ, או קבלו באריסות. משא"כ כשלא שכרו ולא קבלו באריסות, אין השכנים יודעים אם הוא עובד בתור שכיר יום או בתור קבלן.

[312] תשובת **מהר"[ם]** מרוטנבורג (פראג) סי' תכז (ויהודי הדר בישוב לבדו, אסור ליתן לגוי מעות להשכיר לו פועלים בשבת וביום טוב, אף על גב דליכא מתא דמקרבא להתם, וחוץ לתחום ... הרי עירו מקרבא להתם, ואם כן בני ביתו חשדי ליה, ואורחי' דמקלעי לגבי' חשדי ליה). **רמ"א** ס"א (ואפילו אם דר בין העובדי כוכבים, יש לחוש לאורחים הבאים שם, או לבני ביתו שיחשדו אותו).

והיינו שביתו הוא בכפר שחוץ לתחום העיר, והקרקע שלו שעושים בו המלאכה הוא תוך התחום של הכפר שדר בו. וחוששים שיזדמנו אורחים שישבתו בביתו, ואם יעברו ליד הקרקע שעושים בה מלאכה, שהרי הוא תוך תחום של הכפר שדר בו, יחשדוהו.

וראה חקרי הלכות ח"ג ע' טז, ב. יגד"ת (נ. י.) חל"ו ע' שז. חו' לח ע' מה. מסילות שבת ע' רט.

[313] על מ"ש בשו"ע (במה דברים אמורים בצנעא, שאין מכירים הכל שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל היא), כתב **מ"א** סק"ב (ואף על גב שקצת יודעים שהיא מלאכת ישראל שרי, כיון שנעשה בצנעה ... משא"כ בהג"ה מיירי במלאכת מחובר ותוך התחום, ושם חיישינן אפילו לאורחים ולבני ביתו, כן נראה לי פשוט).

אלא שמדברי המ"א נראה דהיינו דוקא כשמלאכה נעשית במקום צנעה, משא"כ במקום גלוי, דינה כמו קרקע של ישראל, שגזרו חכמים אפילו אם יש חשש מראית העין למקצת אנשים.

אמנם כאן נתבאר שכל מלאכת תלוש לא גזרו חכמים, אלא כשהמלאכה מפורסמת שהיא של ישראל, וכדלקמן ס"ד (מלאכת תלוש, אם היא מפורסמת וידועה לרבים שהיא של ישראל, והיא נעשית במקום גלוי ומפורסם, כגון בנין הספינה שדרך לבנותה על שפת הנהר שהוא מקום פרהסיא).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ב, שהוא על פי מסקנת המ"א בסי' רנב.

[314] **ב"י** סי' רנב ד"ה ודע דהא (ואפשר דכל שעושה אותה הגוי בביתו, אף על פי שהמלאכה ידועה ומפורסמת שהיא של ישראל שרי, דכל בבית גוי לא גזרו ביה רבנן).

והוא מרבינו ירוחם נתיב יב חי"ב פב, ב (עושה אותה הגוי בביתו של גוי עצמו, ואפילו המלאכה מפורסמת וידועה לבעליה, מאחר שעושה אותה בבית הגוי שאינו מקום מפורסם).

יוצא אם כן שיש לפנינו ארבע הלכות:

(א) מלאכת תלוש בבית הנכרי, מותרת אפילו נתפרסם שהיא של ישראל.

(ב) מלאכת תלוש במקום גלוי ומפורסם, אסורה רק אם המלאכה מפורסמת לרבים.

(ג) מלאכת קרקע אסורה, אפילו אם מקצת ישראל יודעים.

(ד) מלאכת קרקע חוץ לתחום מותרת, כי אין בזה חשש מראית העין אפילו למקצת.

וראה לקמן (הערה 492).

[315] כדלעיל "ואפילו אם הוא דר בכפר בין הנכרים שאין לו שם שכנים ישראל ... יש לחוש שמא יזדמנו לו שם אורחים שישבתו אצלו, ויראו את הנכרי עוסק בשבת בקרקע הישראל, ויחשדוהו".

גזרו חכמים:

ג וכל זה כשעושה המלאכה בתוך העיר, או בתוך תחום העיר שיכולין אנשי העיר לילך לשם בשבת. אבל כשעושה המלאכה חוץ לתחום, וגם אין עיר אחרת שישראל דרים בה תוך תחומיו של מקום המלאכה, מותר להניחו שיעשה בשבת[316]:

ד אפילו מלאכת תלוש, אם היא מפורסמת וידועה לרבים שהיא של ישראל, והיא נעשית במקום גלוי ומפורסם, כגון בנין הספינה שדרך לבנותה על שפת הנהר שהוא מקום פרהסיא, אסור להניחו לעשות בשבת מפני מראית העין[317]:

ה במה דברים אמורים (**ג**) בספינה וכיוצא בה מדברים ששם הישראל נקרא עליהם[318], שאומרים דבר זה הוא של פלוני[319]. אבל דבר שאין שם הישראל נקרא עליו, רק שעושה בפרהסיא ונתפרסם לרבים שדבר זה נעשה בשבת לצורך הישראל, כגון ישראל ששכר לו נכרי בקבלנות לעשות לו כלים חדשים ועשה אותם בשבת בפרהסיא, שאף שיצא הקול ונתפרסם לרבים שעושה בשביל הישראל, מכל מקום עדיין לא נקרא שמו עליהם להיות נקראים כלים של פלוני, כיון שעדיין לא באו לרשותו מעולם, לפיכך אף שעושה במקום גלוי ומפורסם אינו צריך למחות בידו מעיקר הדין. ומכל מקום טוב להחמיר ולמחות

---

[316] **גמרא בפ״ב דמו״ק** שם (אמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור, חוץ לתחום מותר. אמר רב פפא ואפילו חוץ לתחום לא אמרן אלא דליכא מתא דמקרבא להתם, אבל איכא מתא דמקרבא להתם אסור). **ורמב״ם פ״ו** הי״ד (אם היתה המלאכה במדינה, או בתוך התחום, אסור לו להניחן לעשות בשבת). טור ושו״ע ס״א (אם היתה המלאכה במדינה, או בתוך התחום, אסור לו להניחה לעשות לו מלאכה בשבת ... ואם היתה המלאכה חוץ לתחום, וגם אין עיר אחרת בתוך תחומו של מקום, שעושים בו מלאכה, מותר).

והיינו שבזה אין חשש מראית העין אפילו למקצת ישראל, ולכן מותר.

וזהו למרות האמור לקמן סי׳ שא סנ״ו (שכל דבר שאסרו חכמים מפני מראית העין שלא יחשדוהו שעשה איסור של תורה אסור אפילו בחדרי חדרים). וראה כוונת מישרים ע׳ קח.

*

וכל זה בשבת, שאי אפשר לילך מחוץ לתחום. משא״כ לענין חול המועד, נתבאר בשו״ע סי׳ תקמג ס״ב (גוי שקבל מערב יום טוב לבנות ביתו של ישראל בקבלנות, אסור להניח לעשות בחול המועד, אף על פי שהוא חוץ לתחום). וט״ז שם ס״ק א (לפי שהולכין שם בני אדם ויראו המלאכה, ויאמרו בשליחות ישראל הוא עושה. משא״כ בשבת, שמותר חוץ לתחום, כיון שאין ישראל שם). ומ״א שם ס״ק ג (דחיישינן שיבואו לשם אנשים ממקומות אחרים).

[317] רמב״ן ב**ספר תורת האדם**, ענין אבילות, במלאכה כיצד, בסופו (והוא הדין למטלטלין כגון ספינה הידועה לישראל, דמלאכת פרהסיא היא). רבינו ירוחם נתיב יב חי״ב פב, ב (ואם מלאכה מפורסמת וידוע לבעליה, ועושה אותה במקום מפורסם אסור). שו״ע ס״ד (מלאכת פרהסיא, אפילו במטלטלין, כגון ספינה הידועה לישראל, דינה כמו מלאכת מחובר).

וכן הוא לקמן סי׳ רנב ס״ח (ומכל מקום אם המלאכה נעשית בפרהסיא, ומפורסם לרבים שהיא של ישראל, צריך למחות מפני מראית העין, כמו שנתבאר בסי׳ רמ״ד).

והיינו שאף אם המלאכה במקום המפורסם וגלוי, לא נאסרה, אלא אם כן המלאכה מפורסמת לרבים (משא״כ אם רק מקצת ישראל יודעים). וכדלעיל (הערה 314).

[318] **משמעות המ״א סי׳ רנב סק״י** (ודוקא בדבר שאין שם הישראל נקרא עליה, רק שיצא הקול שעשאו לצורך ישראל כמ״ש סוס״י תרס״ד. אבל בדבר ששם הישראל נקרא עליה מדינא אסור כמ״ש סי׳ רמ״ד ס״ד).

וקאי על מ״ש בשו״ע שם ס״ג (ואם היתה מלאכה מפורסמת וידוע שהיא של ישראל, ועושה אותה במקום מפורסם, טוב להחמיר ולאסור). שלכן אינו אסור מדינא, כי אין שם הישראל נקרא עליו.

ואף שאחר כך חזר בו המ״א מפירוש זה, ומפרש הלכה זו דמיירי בדבר ששם ישראל נקרא עליו (כמבואר בקונטרס אחרון ס״ק ב).

מכל מקום למדנו מדבריו, שאם אין שם הישראל נקרא עליו מותר מעיקר הדין, אף במלאכה מפורסמת.

ומטעם זה מותר מעיקר הדין אף שלא קצץ, ואף שרואהו עושה אותה בשבת, מהטעם שנתבאר לקמן סי׳ רנב ס״ט (לפי שעדיין לא נקרא שמו עליהם, שאם ירצה הנכרי ימכור אותם לאחר ויעשה לו אחרים).

[319] שזהו פירוש ״שמו נקרא עליו״, כמובן מדברי המ״א שם ס״ק ט, ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ג.

ומטעם זה נתבאר לקמן סי׳ רנב ס״ח (לפיכך החלוקים שלנו במדינות אלו שהם ניכרים שהם של ישראל, כשמכבסן הנכרי בשבת על גבי הנהר צריך למחות מפני מראית העין). כי גם בחלוקים שנותנין לנכרי לכבס, יש חילוק בין ״ידוע שהוא של ישראל״ ו״נקרא שם ישראל עליו״, או לאו, כמבואר בקונטרס אחרון שם.

ומכל מקום מסתפק בקונטרס אחרון שם (ואפשר שצריך שיהיה שם בעליו נקרא עליו, ולא שם ישראל סתם ... וצ״ע).

בידו לחוש לרנון שעה, שלא ירונו אחריו לומר שנכרי עושה מלאכה בשבת בשליחותו[320]:

ו אפילו לעשות בתלוש, אם הוא לצורך מחובר, כגון **(ד)** לפסול האבנים ולתקן הקורות כדי לשקעם בבנין[321], צריך למחות בידו[322], אם הוא בתוך התחום[323], אפילו עושה רחוק מהבנין, ואפילו עושה בביתו שאין הדבר ניכר שעושה בשביל בנין זה של הישראל, מכל מקום כיון שסופן לשקעם בהבנין הרי דינם כהבנין עצמו[324]:

ז ואם לא מיחה בידו ועשה בשבת בקבלנות, יש להתיר לשקעם בבנין[325]. וכן הבית שנבנה בשבת בקבלנות, מותר להישראל ליכנס לדור בו[326], לפי שיש מי שמתיר קבלנות נכרי ואפילו במחובר[327], וכדאי הוא לסמוך עליו בדיעבד.

---

[320] שו"ת **רשב"א** ח"ה סי' ריא (כיון דנעשה במקום פרהסיא, והם אומרים שהם קוצצים לצורך ישראל, וחשבתם לרינון, יפה השגחתם. אבל להלכה נראה דהוא מותר). הובא בב"י סי' רנב שם. **שו"ע סי' תרסד** ברמ"א סי"א (מיהו אם צוה ישראל לקוצצה, ואיכא פרהסיא בדבר, יש להחמיר אם יש לו ערבה אחרת).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ב (ואף שהרשב"א מיירי לענין דיעבד, מכל מקום הוא הדין והוא הטעם לענין למחות בידו, שטוב לחוש לרנון הבריות כיון שנעשה בפני רבים).

[321] **תוס' ספ"ק דע"ז** כא, ב ד"ה אריסא (ולא מבעיא הבנין עצמו דאסור, אלא אף לפסול האבנים ולתקן הקורות ואפילו רחוק מן החומה ואפילו בביתו של עובד כוכבים אסור, כיון דלצורך מחובר הוא ... דאילו לעשות הבנין עצמו אפילו רבנן מודו דאסור, דברשות ישראל הוא). סמ"ג ל"ת סה יט, ג (ולא מיבעיא הבניין עצמו דאסורה, אלא אפילו לתקן האבנים נמי אסור, אפילו רחוק מן החומה, ואפילו בביתו של גוי, כיון דצורך מחובר הוא, דבמחובר כי האי גוונא פליגי ופסיק כר' שמעון בן אלעזר, דאילו לעשות הבנין, אפילו לרבנן מודו דאסור, דהא ברשות ישראל הוא, דאף תלוש לא שריא אלא בביתו של נכרי). ס' התרומה סי' רכב (לעשות האבנים גזית או לפסול אותן ... נראה דאסור אפילו רחוק, כיון דצורך מחובר הוא, דמחובר כי האי פליגי, ופסיק כר"ש בן אלעזר, דאלו לעשות הבנין אפילו רבנן מודו דאסור, דהא ברשות ישראל הוא). רא"ש ע"ז פ"א סכ"ג (ואפילו בתלוש לצורך מחובר, כגון אם סיתת העובד כוכבים האבנים בביתו בשבת אסור. וכן מוכח בירושלמי ... והיכי משכחת מחובר לקרקע בביתו של עובד כוכבים, אלא ודאי בתלוש לצורך מחובר קאמר). טור ושו"ע ס"ב (לפסול האבנים ולתקן הקורות, אפילו בביתו של גוי אסור, כיון דלצורך מחובר הוא).

ונתבאר לקמן סי' רנב בקונטרס אחרון ריש ס"ק ה ד"ה והוא הדין.

[322] חובת המחאה נתבארה ונסמנה לעיל סי' רמג ס"ג (הערה 173).

[323] לבוש ס"ב (ואם עיקר הבנין הוא בתוך התחום, יש אומרים שאפילו אם סתת האבנים או שיפה העצים והקורות בביתו, אסור).

[324] ואף שסיים ברמ"א ס"ב (ויש אומרים דאם אינו מפורסם שהוא של ישראל שרי).

מכל מקום דעת רוב הפוסקים לאסור אף כשאינו בפרסום, כמבואר בקונטרס אחרון ס"ק ד.

והטעם הוא כמבואר באליה זוטא סק"ב (אם בשבת עצמו אינו ניכר שהאבנים הם של ישראל, אלא דלמחר [כ]שישקעו בכותל יאמרו אתמול סתתה האבנים אלו, אסור).

וכן נתבאר בקונטרס אחרון שם (ועל כרחך צריך לומר דהכא עיקר האיסור, משום שאחר כך כשישקעם בבנין יתפרסם למפרע שהן של ישראל).

וראה ביאורי השולחן ע' קנב ואילך.

[325] **ב"ח** ד"ה ואפילו סיתת העכו"ם (מיהו נראה דאם בנו גוים ביתו בקבלנות, וכל שכן סיתות אבנים בביתו של גוי, יש להתיר לדור בו, וכן לשקע הקורות בבנין, דכיון דאיכא רבינו תם דהתיר קבלנות בית אפילו לכתחלה מדינא, אלא דהחמיר על עצמו כשבנה ביתו, מכל מקום לא חזר בו, ואם כן יש לנו לומר כדאי הוא ר"ת לסמוך עליו בדיעבד). **מ"א** ס"ק י (בב"ח כתב דבקבלנות יש לסמוך על ר"ת ומותר בדיעבד).

[326] ב"ח ומ"א **שם**. ט"ז סוסק"ד (אם נבנה בקבלנות, דהוא מותר לר"ת, אעפ"י שלא רצה לסמוך על זה לבנות ביתו כך, מכל מקום לא מצינו לו שאסרו אם כבר בנאוהו כן. וכן מסיק מו"ח ז"ל דכדאי הוא ר"ת לסמוך עליו בשעת הדחק בזה, וכן נראה עיקר).

וגם בלא טעם זה נתבאר לעיל סי' רמג סי"ג (במקומות שאסור להשכיר לנכרי מרחץ או תנור ורחיים מפני מראית העין, אם עבר והשכיר, מותר לו לקבל כל השכר מהנכרי, דכיון שלא עשה איסור מעיקר הדין אלא מפני מראית העין אין קונסין אותו).

והיינו בקבלת השכר מהנכרי. משא"כ לענין השתמשות במה שנבנה על ידי הנכרי בשבת בקבלנות, נתבאר לקמן סי' שכה סוף סכ"א (שנכון להחמיר ... שלא יהנה ממנו עולמית שום אדם מישראל כל שנתחלל בו שבת על ידי נכרי בפרהסיא על ידי אמירת ישראל, אפילו עשהו הנכרי בקבלנות, שאין בו איסור מעיקר הדין).

וראה תהלה לדוד ס"ק ה, וסי' שכה ס"ק לז. ביאורי השולחן ע' קסב. מכלל יופי ע' קמ.

[327] ר"ת בתוס' שבת יז, ב ד"ה אין נותנין (היה נראה לר"ת להתיר על ידי קבלנות נכרי לבנות בשבת). ע"ז כא, ב ד"ה אריסא (ר"ת ... התיר לישראל שנתן ביתו לעשותו בקבלנות לבנות בו אפילו בשבת). רא"ש שם סכ"ג (רבינו תם ז"ל התיר לישראל ששכר אומנא לבנות לו בית בקבלנות שיהו בונין בשבת ... ואמרו עליו על ר"ת ז"ל כשבנה את ביתו לא סמך על הוראתו ונהג בו איסור), ובטור (ישראל ששכר עכו"ם לבנות לו בית בקבלנות היה מתיר ר"ת שיבנו לו בשבת).

אבל נכרי שכיר יום שבנה בשבת, נכון להחמיר שלא יכנס בו שום ישראל לעולם[328].

ואפילו אם כששכר את הנכרי לימים התנה עמו שלא יעשה ביום השבת והנכרי עשה מעצמו, (ו)אם עשה לטובת הישראל נכון שלא יכנס בו שום ישראל לעולם[329]. אבל אם נתכוין לטובת עצמו, מותר אפילו לבעל הבית לדור בו, כיון שהתנה עמו שלא יעשה בשבת[330]:

מלאכות שדרך לעשותם בקבלנות

ח בקצת מקומות נוהגין היתר שהקהל שוכרים נכרים בקבלנות לפנות הזבל מן הרחוב, והנכרי עושה

---

[328] מועד קטן יב, א (מר זוטרא בריה דרב נחמן בנו ליה אפדנא מקבלי קיבולת חוץ לתחום, איקלע רב ספרא ורב הונא בר חיננא ולא עלו לגביה, ואיכא דאמרי הוא נמי לא על בגוויה. והאמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר, אדם חשוב שאני. ואיכא דאמרי סיועי סייע בתיבנא בהדייהו). והיינו שבאופן המותר אין צריך להחמיר על עצמו, אלא אדם חשוב. ואילו באופן האסור, גם שאר אדם נכון להחמיר.

ועל פי זה פסק הטור בסי׳ תקמג (ואפילו נבנה הבית באיסור על ידי עו״ג נכון להחמיר שלא יכנסו בו). ובב״י שם (רבינו סתם נכון להחמיר, ולא חילק בין אדם חשוב לשאינו חשוב ... נבנה באיסור. ומדלא קאמר תלמודא אסור ליכנס בה, אלא דהנך רבנן, אי נמי מר זוטרא גופיה לא על בגויה, משמע דלא מדת הדין היתה, אלא מדת חסידות. וזהו שכתב רבינו נכון להחמיר, כלומר אף על פי דמדינא שרי, נכון להחמיר). ובב״י כאן ד״ה גרסינן (וכתבו רבינו גבי חול המועד, משום דמשם נלמוד להיכא דנבנה באיסור בשבת, דנכון להחמיר, דכל שכן הוא).

שו״ע ס״ג (אם בנו לישראל גויים בית בשבת באיסור, נכון להחמיר שלא יכנסו בו). ט״ז שם ס״ק ד (והך איסור לכל אדם שזכרנו היינו עכ״פ אינו איסור גמור מצד הדין כשאר איסורים, מדלא מצינו בו איסור מפורש, רק שאלו אמוראי לא רצו לעייל בגוה, שמע מינה דאין איסור להם, רק לכתחלה החמירו על עצמם שלא לכנוס שם, וכן לכל אדם. והטור פוסק כלישנא בתרא, ועל כן כתב שם דנכון להחמיר שלא לכנוס שם אם נבנה באיסור, משמע אבל לא מצד עיקר).

וכן הוא לקמן סי׳ שכה סכ״א (ואפילו היה הנכרי שכיר יום, אלא שלא קבע לו הישראל איזה יום, ועשה מעצמו בשבת ... מותר בענין זה מן הדין, אלא שנכון להחמיר).

*

והנה לקמן שם הובאה דעה, שאף מעיקר הדין ״אם נתחלל שבת על ידי נכרי בפרהסיא בשביל ישראל חי, אסור לו עולמית משום קנס, אע״פ שלא צוה את הנכרי על ככה״.

ומה שכאן מותר מעיקר הדין, נתבאר לקמן שם ״ואף לפי סברא הראשונה לא החמירו חכמים אלא כשעשה הנכרי הדבר מעצמו. אבל אם קבל עליו קודם השבת לעשות זה, וקצץ לו הישראל שכר, ולא קבע לו זמן אימתי יעשנו, ועשה בשבת מדעת עצמו, אין איסור מן הדין לאחר המתנה בכדי שיעשו, אע״פ שעשה בפרהסיא״.

וטעם החילוק בינם לקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון סוף ס״ק ז (ואף דבתרווייהו אדעתא דנפשיה קעביד. על כרחך צריך לומר שהחילוק ביניהם הוא, משום שזה עושה להשלים קבלנותו, וזה עושה מאליו בלא קבלנות ... וכן משמע בסי׳ שכ״ה במג״א ס״ק ל״א עיי״ש ודו״ק).

והיינו שהעושה על המקח גרע מ״קבל עליו קודם השבת לעשות זה וקצץ לו הישראל שכר״, כי כשעושה על המקח, אינו בטוח שיקנו ממנו וישלמו לו, וכעין האמור לקמן סי׳ רנב ס״ו (אין דעתו סמוכה עליו בודאי, שלא קצץ לו הישראל שכר, ונמצא שהוא טורח בספק בשביל הישראל, ונראה כעושה שליחותו).

*

יוצא אם כן, שאם בנה הבית באופן האסור, לא יכנס בו שום אדם לעולם מעיקר הדין (לדעה אחת דלקמן סי׳ שכה סכ״א). ואם בנה בקבלנות, מותר להישראל ליכנס לדור בו (כדלעיל בתחלת הסעיף). ומה ש״נכון להחמיר שלא יכנס בו שום ישראל לעולם״ מיירי ״בנכרי שכיר יום שבנה בשבת״.

ואף שגם שכיר יום אסור מעיקר הדין, כדלעיל סי׳ רמג ס״ד (שאם שכר הנכרי לימים ... צריך למחות בידו, ולא יניחנו להתעסק בשבת ... הרי זה כעוסק בשליחות הישראל).

נתבאר לעיל בקונטרס אחרון לסי׳ רמג סק״ב (ולא דמי למ״ש בסי׳ רמ״ד ס״ג, דאין איסור בדיעבד מעיקר הדין אף בשכיר יום כמשמעות הט״ז. דיש לומר כמ״ש המ״א סי׳ שכ״ה ס״ק ל״א דכיון דקצץ שרי מדינא), ושם (הערה 279).

והיינו שאם שכרו לימים לבנות הבית נחשב קצץ ושרי מדינא, כדלקמן סי׳ רמז ס״ז (ואף ששכרו לימים, אינו דומה לשכיר יום, הואיל וקיבל עליו כל מלאכת הולכת האגרת הרי זה דומה לקבלן), ושם (הערות 1258-1260). וכן נתבאר לעיל סי׳ רמג בקונטרס אחרון ס״ק א ד״ה ולפי זה (דכהאי גוונא מקרי קבלן משום דהתם קבל עליו כל המלאכה, שבודאי לא יחזור באמצע הדרך). וכן כאן כשקיבל עליו בניית הבית, אף שמשלם לו לפי הימים.

אלא שבזה לא התיר ר״ת, ולכן נכון להחמיר בזה שלא יהנה ממנו עולמית.

[329] **מ״א** ס״ק יב (כל שעשאום לטובת ישראל, אפילו מעצמו, אסור).

וראה כוננת מישרים ע׳ קכ; קכו.

[330] מרדכי מו״ק רמז תתנב (נראה לומר דאפילו אם עשה העכו״ם במועד שרי, כדאמר בשבת ופוסק עמו לשבות ואינו שובת). רבינו ירוחם נתיב ד ח״ה (יש מי שפירש כי הא דאמרינן דנותנין לו לעשותה אחר המועד, דאם יעשנה הגוי במועד מותר, וכן נראה עיקר, כדאמרינן דשבת ופוסק עמו לשבות ואינו שובת). **רמ״א** ס״ג (מיהו אם התנה ישראל עם הגוי שלא לעשות לו מלאכה בשבת, והגוי עשאה בעל כרחו למהר להשלים מלאכתו, אין לחוש). ובסי׳ תקמג ס״ד (ואף אם יעשה הגוי אחר כך מלאכה, שרי, הואיל והתנה עמו לעשותה אחר המועד).

וכן הוא לקמן סי׳ שכה סכ״א (אלא אם כן מיחה ביד הנכרי, ולא השגיח בו, בשביל הנאת עצמו, כמ״ש בסי׳ רמ״ד).

לעצמו ואפילו בשבת, ואין חוששין למראית העין[331]. **(ה)** ויש שלמדו עליהם זכות[332], לפי שכבר נתפרסם הדבר שדרך לשכור נכרי בקבלנות לפנות הזבל, ולא שכיר יום, ואם כן אין כאן חשש מראית העין, כמ"ש בסימן רמ"ג[333] לענין מרחץ תנור ורחיים עיי"ש.

ומטעם זה יש להתיר להניח לנכרים לבנות בית הכנסת בשבת, אם הוא מקום שמפורסם בו דרך בנין הבתים על ידי אומנים קבלנים, ולא על ידי שכירי יום, כמו שהוא ברוב המקומות שהאדריכל לבדו הוא קבלן והאומנים עושי מלאכה שתחתיו הם שכירי יום, ששם יש חשש מראית העין[334].

ומכל מקום אין להתיר אלא בשעת הדחק, כגון שיש חשש שמא יתבטל בהמשך הזמן בנין בית הכנסת לגמרי מחמת רשעת הנכרים[335]. אבל שלא בשעת הדחק אין להתיר, מפני חילול השם בעיני הנכרים, שהם אינם מניחים לשום אדם לעשות מלאכה בפרהסיא ביום אידם, ואנו מניחים לעשות מלאכה בשבת בשבילנו בפרהסיא[336].

אבל כיבוד הרחוב אינו נקרא על שם הישראל כל כך, ואין בו חילול השם, לכן נוהגין להתירו אף שלא בשעת הדחק. ומכל מקום במקום שאין שם מנהג אין להקל אף בכיבוד הרחוב[337]:

שכיר שנה

ט מי ששכר לו נכרי **(ו)** לשנה או לשתים, שיכתוב לו או שיארוג לו בכל עת שיצטרך בתוך זמן משך שכירותו, כמו שהוא דרך השרים שיש להם סופר מיוחד שכותב לו כל עת שצריך, וכשאין צריך הוא יושב בטל, מותר להניחו שיעשה בשבת מה שצוה לו קודם השבת[338] (רק שיזהר שלא יאמר לו שיעשה

---

[331] **מ"א** סק"ח (פה בעירנו נוהגין היתר לשכור עכו"ם בקבלנות ליקח הזבל מן הרחוב, והעכו"ם עושים המלאכה בשבת).

[332] **שו"ת תודת שלמים** ח"ב (לחמי תודה) סוס"י ד (ומטעם זה הוא שנהגו היתר בהוצאת הזבל וכיבוד הרחוב בשבת ... וכבר נודע ומפורסם שענין זה בקבלנות נעשה ... גם הר"ב דת ודין הסכים להתיר בכגון זה, בתשובות סימן ו', וסיים בה ז"ל, עוד יש טעם גדול להתיר, דדוקא בבנין הבית שעל הרוב הוא דרכו בשכיר יום, לכן אסור משום מראית העין, שמא יחשדוהו, אף שהוא בקבולת, אבל מלאכה זאת, שהכל יודעים שדינה בקבולת, ליכא חשדא).

וראה תהלה לדוד ס"ק ב.

[333] סעיף י (שנתפרסם לרבים שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכירם או ליתנם באריסות, מותר לו להשכירם לנכרי או ליתנם לו באריסות).

ומזה למדים אף לענין "נתפרסם הדבר שדרך לשכור נכרי בקבלנות" בנידון דידן.

[334] שו"ת תודת שלמים **שם** סי' ג נט, א (דארחא דמילתא דבנין לעשותו על ידי אומן אדריכל, ואומנים רבים הבונים ועושים מלאכה תחתיו. והאומן נהי שהוא עושה בקבלנות, אבל הבונים ועושים המלאכה תחתיו ידוע דאגירי יומא נינהו. ואם כן הדבר פשוט שיש מקום לרואים לחשוד שאותם הבונים ועושי המלאכה שכירי יום של ישראל נינהו).

והיינו כיון שרגילים שעושי המלאכה הם שכירי יום של בעל הבית, שלכן יש לאסור אפילו הם שכירי יום של הקבלן, שמא יאמרו שהם שכירי יום של בעל הבית.

וראה אמרי יושר ח"ב סי' קנז. תהלה לדוד ס"ק ד. הערות בשו"ע אדמוה"ז ע' 26. ביאורי השולחן ע' קסו. מסילות השבת ע' רב. ביאורי הלכה הערה 24.

[335] **באר היטב** סק"ה (ונראה לי שאם ח"ו יש חשש שיתבטל הבית הכנסת מלבנות, שרי בקבלנות). הובא **בתוספת שבת** סוף סק"ז.

וראה שו"ת שארית יהודה סוס"י ה, אם במקום שנתפרסם מותר אפילו שלא בבית הכנסת. והאריך בזה בשו"ת צמח צדק סי' פז.

[336] מ"א שם (ואם כן היה נראה להתיר לבנות בית הכנסת בשבת בקבלנות. ומכל מקום ראיתי שהגדולים לא רצו להתירו, כי בזמן הזה אין העכו"ם מניחין לשום אדם לעשות מלאכת פרהסיא ביום חגם, ואם נניח אנחנו לעשות איכא חילול השם).

וראה שארית יהודה סוס"י ה (דאין זה חשש גמור אלא ממדת חסידות). ובשו"ת צמח צדק סי' פז (והנה האמת אגיד כי דודי הרב הג' דיאנעויץ השיבני, לסמוך בשעת הדחק על דעת הפוסקים הסוברים שהוא משום חשד שיאמרו שכירי יום נינהו כו' שהם הרוב. ולבי מהסס, משום מנהג העולם שפשט לאיסור).

[337] מ"א שם (אבל תיקון הרחוב אין נקרא על שם הישראל כל כך. ומכל מקום במקום שאין נוהגין היתר ברחוב אין להקל).

[338] **רמב"ם** פ"ו הי"ב (השוכר את הנכרי לימים הרבה מותר, אע"פ שהוא עושה בשבת. כיצד כגון ששכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו, הרי זה כותב ואורג בשבת ומותר, כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד שהוא עושה בכל עת שירצה). והיינו ששכיר שנה באופן כזה דינו כמו קבלן שקצץ עמו. וכלשון הזה נפסק בטור ושו"ע ס"ה.

והשיג עליו הראב"ד (שאע"פ שאינו מדקדק עמו כשהוא בטל, מכל מקום אותה מלאכה משתרשא ליה, ואינו דומה לקבלנות). הובאה דעתו גם בשו"ע שם (ויש מי שאוסר בשוכר גוי לזמן).

ומפרש **מ"א** ס"ק יד (נראה לי כונת הרמב"ם כדרך השרים שיש להם סופר מיוחד או חייט מיוחד, שבכל עת שצריך השר לכתוב מחויב לו לכתוב, ובעת שאינו צריך יושב בטל ... ואם רצה עושה למחר ואין הישראל מרויח במה שעושה בשבת). והיינו שגם

בשבת[339]), אם אינו עושה בבית הישראל[340], לפי שאין לישראל ריוח במה שעושה בשבת, שאם לא יעשה בשבת יעשה אחר השבת[341].

ואף אם המלאכה צריכה לו במוצאי שבת מיד, מכל מקום אין זה נקרא ריוח אלא הנאה בעלמא[342]. וריוח הוא כגון שהמלאכה היתה מתבטלת לגמרי אם לא היתה נעשית בשבת, שאז הוא מרויח המלאכה על ידי שנעשית בשבת[343], וכמ״ש בסימן רנ״ב[344]. וכן אם יש לו ריוח אחר שרכושו מתרווח ומתרבה על ידי שנעשית המלאכה בשבת, כמ״ש בסימן רמ״ג[345]:

י במה דברים אמורים כשאין הישראל מקפיד עמו כלל אם הוא יושב ובטל לאחר שצוה לו לעשות המלאכה, אלא בידו לעשותה בכל עת שירצה, לפיכך כשהוא עושה בשבת לדעת עצמו הוא עושה ולא מחמת הישראל. אבל אם הוא מקפיד עמו על ביטולו, הרי הוא עושה בשבת מחמת הישראל. לפיכך צריך הוא לומר לו שלא יעשה בשבת. ואם אעפ״כ הוא עושה אינו צריך למחות בידו, שלדעת עצמו הוא

הרמב״ם מודה להראב״ד שבמקום שהישראל מרויח אסור, אלא שהרמב״ם מיירי במקום שאין הישראל מרויח במה שעושה בשבת.

וכן ביאר המ״א בסי׳ רמו ס״ק טז (ואם ... העכו״ם הוא עבדו ומוליך סחורתו ... אסור להניח לו לעשות מלאכתו, אלא אם כן הוא מושכר לו רק ליסע עם הסוסים, אז שרי להרמב״ם, כמ״ש סימן רמ״ד ס״ה). והיינו שהוא מושכר לו רק שבכל עת הצריך יעשהו לו הסעות והובלות, ובעת שאינו צריך יושב בטל.

וכן הוא לקמן שם סי״ח (אבל אם אינו שכור לו אלא למלאכה זו בלבד לעשותה לו בכל עת שיצטרך לה, בתוך משך זמן שכירותו, כגון ... שכר לו נכרי לשנה שיסע עם סוסים ועגלה שלו בכל עת שיצטרך להוליך בהם סחורה בתוך שנה זו, והנכרי נוסע גם בשבת מעצמו בלא אמירת הישראל, אינו צריך לומר לו שלא יסע בשבת ... מטעם שנתבאר בסי׳ רמ״ד).

ובדעת הראב״ד מבאר כאן ס״ק טו (דסבירא ליה דהישראל מרויח במה שעושה בשבת, דשמא יצטרך גם למחר לכתוב ולא יוכל לעשות שניהם כאחד). והיינו שהראב״ד אוסר גם באופן הנ״ל שכתב הרמב״ם, מטעם שגם בזה שמא יהי׳ לישראל איזה ריוח בזה.

וקיי״ל כדעת הרמב״ם, מכמה טעמים, כמבואר בקונטרס אחרון ס״ק ו.

ועל פי זה (שגם הרמב״ם מודה לאסור במקום שיש לישראל ריוח) אסרו גם בשכיר למלאכות המרחץ, כדלעיל סי׳ רמג ס״ג (לפיכך מי שיש לו מרחץ שרוחצים בה הכל ונותנים לו שכר, או שיש לו תנור שאופין בו הכל ונותנים לו שכר, או שיש לו רחיים שטוחנין בהן הכל ונותנין לו שכר, ורוצה לשכור לו נכרי לכל השנה שיתעסק בכל המלאכות הצריכות במרחץ ורחיים ותנור, ויקבל השכר מן הרוחצים והטוחנים והאופים ויביאהו להישראל, צריך הוא למחות בהנכרי, ולא יניחנו שיתעסק בהם בשבת בשביל נכרים שירחצו ויטחנו ויאפו שם, לפי שהישראל מרויח בעבודת הנכרי בשבת שמגיע לו שכר מזה), ושם נסמן (הערה 173).

[339] שאסור אף בקבלנות, כדלעיל סי׳ רמג ס״א (ואע״פ שאומר לו מקודם השבת שיעשה בשבת), ושם נסמן (הערה 150).

[340] שאסור אף בקבלנות, כדלקמן סי׳ רנב ס״ה (במה דברים אמורים כשהנכרי עושה בשבת בביתו, או בבית אחר שאינו רשות ישראל, שאז אין הדבר ניכר שהיא מלאכת ישראל, אבל אסור להניחו לעשות ברשות ישראל, לפי שכשעושה ברשות ישראל ניכר הדבר שהיא מלאכת הישראל, ושמא יחשדוהו שנתן לו בשבת או יחשדוהו שהנכרי הוא שכיר יום אצלו ולא קבלן), ושם נסמן (הערה 2026).

[341] הגה״ה על הגליון: **עי׳ בקונטרס אחרון מהרב** (מהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״ה: דלא כהמ״א שהשיא דעתו לדעת אחרת כדרך השרים כו׳. וזה אינו, כמבואר מלשון הרמב״ם שם הל׳ י״ד ששכרו לשנה או לשתים לבנות לו חצר או ליטע לו כרם כו׳, דלא שייך למימר הכי בכל עת שיצטרך לו ליטע כרם יטע לו) **שחזר בו הרב, והשיג על המ״א גם בזה, דאזיל לטעמי׳ בסי׳ רמג** (ס״ק ב: ובמרחץ אסור מדינא לשכור לו עכו״ם לעבוד בו כל השנה ושיטול היהודי כל הריוח מכל השבתות, דהא היהודי מרויח במה שהעכו״ם עושה בשבת), **ומסכים דאם שכרו למלאכה מיוחדת, אע״פ ששכרו לכתוב תמיד מותר** (ואין אנו חוששים לריוח הישראל ממלאכת הנכרי בשבת) **עיי״ש (רק שלא יקפיד עליו אם יבטל כמ״ש הט״ז** סק״ה. וכדלקמן ס״י). וראה לקמן (הערה 346).

[342] כדלעיל ס״א (אף על פי שיודע שהנכרי יעשה בשבת (ובכך הוא חפץ)), וקונטרס אחרון ס״ק א (אף שבאמת הוא צריך לה במוצאי שבת מיד אין בכך כלום, דאין זו נקראת הרוחה אלא הנאה בעלמא, ומותר ליהנות ... והרוחה שאסרו ... היינו הרוחת נכסיו שמתרווחין ומתרבין על ידי כך).

[343] **משמעות המ״א סק״א** (פירוש, דאין קפידא לישראל בזה, דאם לא יעשהו היום יעשהו למחר), **וצ״ע**.

[344] סעיף ה (יש אומרים שאין היתרו אלא כשאין מגיע ריוח לישראל ממה שהמלאכה נעשית בשבת, שאף אם יעשנה אחר השבת יהנה ממנה הישראל כך כמו עכשיו שהיא נעשית בשבת ... ויש מי שמתיר ליתנה לו סמוך לחשכה והוא יעשה מעצמו בשבת בביתו. רק שלא יגלה לו דעתו שצריך לו שתיעשה בשבת ... ואפשר שאינן חולקים כלל), וקונטרס אחרון שם ס״ק ו.

וראה כוונת מישרים ע׳ קמא.

[345] סעיף ג (מי שיש לו מרחץ שרוחצים בה הכל ונותנים לו שכר ... ורוצה לשכור לו נכרי לכל השנה שיתעסק בכל המלאכות הצריכות ... צריך הוא למחות בהנכרי ... לפי שהישראל מרויח בעבודת הנכרי בשבת שמגיע לו שכר מזה).

עושה[346]:

יא וכל זה כשאין הנכרי מושכר לו אלא למלאכות מיוחדות, כגון לכתוב או לארוג[347] בכל עת שיצטרך, ואחר שגמר המלאכה הוא יושב ובטל[348]. אבל אם שכרו לכל המלאכות שיצטרך בתוך משך זמן שכירתו, אסור להניחו שיעשה בשבת[349], לפי שהישראל מרויח מלאכה זו בשבת, שהרי כשיהיה פנוי אחר השבת יצטרך לעשות מלאכות אחרות[350]. ואין להתיר מפני שהנכרי עושה לטובת עצמו כדי לקבל כל שכרו, שהרי אף אם לא יעשה בשבת לא ינכה לו כלום[351] כמ״ש בסימן רמ״ג[352].

---

[346] **ט״ז** סק״ה (משמע דגם הרמב״ם לא התיר בקוצץ לזמן, אלא באינו מקפיד אם יבטל איזה יום, אבל אם מקפיד עליו שלא ישב איזה יום בטל, ודאי אסור לכולי עלמא).

וכן הוא לקמן ס״כ (כשהישראל שוכר פועלים לחדש או לשנה הוא מקפיד עליהם מאד שלא יבטלו אפילו יום אחד, והם מוכרחים לעשות גם בשבת מחמת קפידתו. מכל מקום בשביל כך אין צריך למחות בידם שלא יעשו בשבת, אלא די שיאמר להם שאינם מוכרחים לעשות בשבת בשבילו, ואם ירצו שלא לעשות בשבת הרשות בידם), ושם נסמן (הערה 398).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ט (שלא היה עושה בשבתות, רק מחמת שהישראל מקפיד על ביטולו הוא עושה גם בשבת, נמצא שהוא עושה אדעתא דישראל ולא אדעתא דנפשיה).

*

ולפי מסקנת רבינו במהדורא בתרא, כשם שלא איכפת לנו בריוח הישראל, כך לא איכפת לנו מקפידת הישראל, כמבואר שם (ס״ז: אבל אם אינו מחשב עמו לנכות לו משכרו, אף שמקפיד עליו וגוער בו על העבר, לא מיתסר לפי דעת הרמב״ם).

ובשו״ת שארית יהודה סי׳ ה (גם הלום ראיתי להרב במהדורא בתרא, שדקדק גם כן מלשון הרמב״ם במה שכתב והוא דלא יחשוב עמו יום יום, דדוקא לבא לחשבון אסור, אבל להקפיד שלא יבטל הנכרי ממלאכתו בשכיר שנה שרי).

וראה מראי מקומות וציונים. כוננת מישרים ע׳ קמה. ביאורי השולחן ע׳ קסז ואילך. שוע״ר עם ביאורי הלכה בשוה״ג. יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו ע׳ שפד.

[347] ב״י ד״ה ולענין שוכר לו גוי לשנה (ואפשר דעד כאן לא שרי הרמב״ם אלא בשוכר את הגוי לשנה לעשות עמו מלאכה מיוחדת, כגון לכתוב לו ספר או לארוג לו בגד, אבל כששכרו לעשות לו כל מלאכות שיצטרך לשנה אחת, יודה הרמב״ם דאסור לעשות לו מלאכתו בשבת), ובסוס״י רמז (שאפשר דלא שרי הרמב״ם אלא בשוכר את הגוי לעשות לו מלאכה מיוחדת, כגון כתיבת ספר או אריגת בגד, אבל אם שכרו לעשות לו כל מלאכות שיצטרך בתוך זמן השכירות, אפשר דמודה דאסור). אלא שהב״י כתב בשני המקומות בלשון ״אפשר״. **רמ״א** ס״ה (ודוקא ששכרו למלאכה מיוחדת, כגון בגד לארוג או ספר לכתוב, אבל כששכרו לכל המלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות, לכו״ע אסור).

[348] מ״א ס״ק יד (נראה לי כונת הרמב״ם כדרך השרים שיש להם סופר מיוחד או חייט מיוחד, שבכל עת שצריך השר לכתוב מחויב לו לכתוב, ובעת שאינו צריך יושב בטל ... ואם רצה עושה למחר ואין הישראל מרויח במה שעושה בשבת).

[349] כדלעיל סי׳ רמג ס״ג (צריך הוא למחות בהנכרי), ושם (הערה 173).

וההוכחות לזה נתבארו לקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ז ד״ה אבל כשאי אפשר (צריך למחות אף שאינו רואהו ... אף אם מסר לו המלאכה בד׳ וה׳ ... והצריכו למחות כל השבתות של שנת שכירותו, ולא די בשבת הראשון).

ועוד נתבאר שם, שאף שנתבאר לקמן סי׳ רמז ס״י (לשלוח אגרת ... ביד עבדו השכור לו לשנה או לשתים לכל המלאכות ... בד׳ וה׳, יש להתיר).

היינו דוקא בשילוח אגרת ש״קיבלה להוליכה למחוז חפצו ... אם ילך בשבת וישלים קבלנות זו לא יצטרך להשלים זה בחול״, הרי שגם הנכרי מרויח מהולכתו בשבת. משא״כ במרחץ אין הנכרי מרויח מעשייתו בשבת, ״שאף אם לא היה עושה היום, לא היה עושה למחר כפליים״, ורק הישראל מרויח ממלאכתו בשבת. וכבר נתבאר בקונטרס אחרון כאן ס״ק א ד״ה וצריך לומר (נמצא שאין לו ריוח בזה, ואם כן אסור משום ריוח הישראל. אבל אם גם לו היה ריוח, לא מתחזי כלל כעושה בשביל ישראל).

[350] מ״א ס״ק טז (דקרוב הדבר לודאי שיצטרך למחר מלאכה אחרת, ואם כן מרויח הישראל במלאכת העכו״ם בשבת).

[351] מ״א סי׳ רמג ס״ק ב (וליכא למימר דעכו״ם אדעתיה דנפשיה עביד, דהא אף אם לא יעשה העכו״ם בשבת יצטרך לשלם לו).

ונתבאר בקונטרס אחרון כאן ס״ק א (בדברי המ״א ... משמע בהדיא דהיכא דעביד אדעתא דנפשיה לא מתסיר משום ריוח הישראל ... אלא משום דכיון שלהישראל יש ריוח, ולו אין ריוח, מחזי כעושה בשביל ישראל, ולא אדעתא דנפשיה, כאלו לא קצץ כלל. וז״ש המ״א וליכא למימר דעביד אדעתא דנפשיה, רוצה לומר שירויח בזה שלא יפסיד שכרו, שהרי יצטרך לשלם לו, נמצא שאין לו ריוח בזה, ואם כן אסור משום ריוח הישראל. אבל אם גם לו היה ריוח, לא מתחזי כלל כעושה בשביל ישראל).

[352] סעיף ג (ואין להתיר לפי שהנכרי טורח לעצמו בשביל השכר שקצץ לו. כיון שאם היה הישראל מונע את עצמו מריוח השבת, והיה אומר לנכרי שלא יהיה כלל בשבת אצל המרחץ ורחיים ותנור, לא היה מנכה לו כלום משכרו, שהרי לא שכרו לכל יום ויום בפני עצמו, אלא לשנה או חדש בבת אחת).

ונתבאר בארוכה בקונטרס אחרון כאן ס״ק א, שמעיקר הדין נחשב גם שכיר שנה לכל המלאכתו כקבלן שקצץ, אבל כיון שהריוח ממה שהמלאכה היא בשבת היא רק של הישראל, ולא של הנכרי, ״נראה הדבר כאלו ... בשביל הישראל בלבד״.

*

הגה״ה על הגליון: **טעם זה הוא לפי דעת המגן אברהם, ועיין בקונטרס אחרון מהרב** (מהדורא בתרא לסי׳ רמג) **טעם אחר, לפי מה שכתב שם לא כהמגן אברהם** (ס״ח: אפשר דפליג הרמב״ם, ולא התיר אלא בשכיר שנה למלאכה מיוחדת, כמ״ש הב״י, מדנקט לכתוב כו׳. וטעם ההפרש ביניהם, משום דלמלאכה מיוחדת יש לומר דדמי קצת לקבלן, מאחר שקבל עליו מלאכה זו לעשותה כל השנה או חדש או שבוע, ויום השבת מובלע ביניהם).

ויש מתירים[353] גם בזה, לפי שהנכרי אינו מעלה על דעתו שהישראל אינו מכריחו לעשות בשבת, ושלא ינכה לו כלום משכרו אף אם לא יעשה כלום בשבת, אלא הוא עושה מאליו לפי תומו להשלים קבלנותו שקיבל עליו בתחילת שכירותו לעשות כל המלאכות שיצטרכו לישראל בכל משך זמן שכירותו, כדי שישלם לו כל שכרו משלם, ולא יהיה לו עליו שום תרעומת[354].

ואין לסמוך על סברא זו[355] (מטעם שנתבאר שם), כי אם לענין דליקה[356] משום הפסד כמ״ש בסימן

יוצא אם כן ששכיר שנה למלאכה מיוחדת מותר בכל אופן; ואילו שכיר שנה לכל המלאכות אסור בכל אופן, אף באופן שאין הישראל מרויח ממה שמלאכה זו נעשית בשבת.

וראה יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו ע׳ שפו.

[353] **הגהות מרדכי** רמז תסב, **בשם רא״ם** (נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה ... וכתב רא״ם עבד נכרי או שפחה המושכרים לשנה או פחות נמי אדעתא דנפשייהו עבידי, בשביל ריוח שלהן, ואין עליו למחות, דדמי קצת לשילוח איגרות דאמרינן בפ״ק [יט, א] דאם קצץ לו דמים מותר ... ושלום, העני מאיר).

והרי ״נכרי או שפחה״ הם שכיר שנה לכל המלאכות, ומכל מקום התיר להניחם לעשות מלאכתן בשבת. ואין חוששים למה שיש ריוח לישראל ממלאכתם בשבת.

[ולא נתפרש מיהו רא״ם, שהרי חותם מאיר [שהוא מהר״ם מרוטנבורג], ובס׳ יראים לא נמצא זה. אמנם לקמן במהדורא בתרא לסי׳ רנב וסי׳ דש ד״ה ועיין רא״ש (וכן הוא בהגהות מרדכי סוף פרק כל כתבי בשם מהר״ם, וכן הוא בתשובת מהר״ם (פראג) סי׳ תקנ״ט בשם אבי״ה), ושם (הערה 2962), וכמועתק לקמן מראבי״ה].

ראבי״ה סי׳ רנז (נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה ... גוי לעולם אדעתיה דנפשיה קעביד. ועבד גוי או שפחה גויה המושכרים לשנה או פחות נמי אדעתא דנפשייהו עבדו, בשביל ריווח שלהן, ואין עליו למחות, דדמי קצת לשילוח איגרת, [דאמרינן] בפרק קמא דאם קצץ לו דמים מותר).

אגודה סי׳ קמו (אין אומרים לו כבה ואין צריך לומר לו אל תכבה. וכתב רבינו אבי״ה עבד ושפחה המושכרים לשנה או פחות אדעתא דנפשייהו עבדי, ואם עושין מעצמם אין צריך למחות).

ס׳ התרומה סי׳ רכב (הא דתנן נכרי שהדליק את הנר, אם בשביל ישראל לא ישתמש ישראל לאורו, או אם עשה האש, אפילו קצץ אסור, או עבדו ושפחתו השכורים ... כיון שגוף הישראל נהנה מגוף המלאכה מן הנר ומן האש. ולא דמי לאגרות שאין גוף הישראל נהנה מגוף ההוצאה וההולכה), וסי׳ רנב (ועכו״ם שכיר לישראל או שפחה אם הדליקו הנר, או אם עושין את האש בשביל ישראל ... אין להתיר משום דהוי כמו קצץ מותר בפ״ק, דהני מילי שולח אגרות בשבת, דאין גוף הישראל נהנה מדבר האסור). הרי שעבד ושפחה השכורים יש להם דין קצץ שמותר (אלא שאם גוף הישראל נהנה ממנו אסור).

הגהות מיימוניות פ״ח אות ז, בשם מהר״ם מרוטנבורג (ומורי אומר ... הגבינות שעושות השפחות בשבת, אין לאסור). ונתבארה שיטתו לקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ה (התיר גבי גבינות ... ואם היא שפחתו השכורה לו, צריך לומר דסבירא ליה כרא״ם שבהגהות מרדכי ... ספר התרומה).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ט (ואפשר שדעתו [של הרש״ל] כספר התרומה וסיעתו להקל לגמרי).

ועוד הובא לקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ה ד״ה ואם היא שפחתו (צריך לומר דסבירא ליה כרא״ם שבהגהות מרדכי ... כמ״ש בסי׳ רמ״ד בשם ספר התרומה והמרדכי. וכן דעת הגהות מרדכי והגהות מיימוניות). והיינו שגם מהר״ם מרוטנבורג ורבינו שמחה סוברים כן. אבל הובאו שם דעת כמה פוסקים החולקים על סברה זו. ונתבאר בהערות שם.

וראה מראי מקומות וציונים. כוננת מישרים ע׳ קמח.

[354] וכדלעיל (הערה 352), שגם שכיר שנה לכל המלאכות נחשב קבלן שקצץ מטעם האמור כן. אלא שדעת האוסרים סוברים, שכיון שהריוח ממה שהמלאכה היא בשבת היא רק של הישראל, ולא של הנכרי, ״נראה הדבר כאלו ... בשביל הישראל בלבד״. ודעת המתירים אין חוששים לזה.

*

וכל זה הוא ביאור שיטה זו לדעת רבינו כאן. וכבר נתבארה לעיל (הערות 341, 346, 352), מסקנת רבינו במהדורא בתרא, שבכל אופן אין חוששים לריוח של ישראל ממלאכת הנכרי, ולכן אין צריך למחות בשכיר שנה למלאכה מיוחדת העושה מלאכתו ביום השבת. אבל שכיר שנה לכל המלאכות, אין דינו כקבלן ואסור. ודעת המתירים סוברים שגם שכיר שנה לכל המלאכות מותר, מטעם שנחשב כקצץ.

[355] רמ״א ס״ה (ודוקא ששכרו למלאכה מיוחדת, כגון בגד לארוג או ספר לכתוב, אבל כששכרו לכל המלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות, לכו״ע אסור).

ובדרכי משה ס״ק ג (והטור הביא דברי הרמב״ם משמע דהכי סבירא ליה).

ובקונטרס אחרון סי׳ רנב ס״ק ו (אין לנו להקל נגד רמ״א סי׳ רמ״ד ס״[ה]).

ואף שהמ״א הביא דעה זו בסי׳ רעו ס״ק ד (ואפילו בקבולת, כגון ששכרו לכל השנה, אסור, דהוה ליה קבולת בביתו של ישראל, כמ״ש סי׳ רנ״ב ס״ב [הגהות מרדכי]).

כבר נתבאר לקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ה ד״ה ומהאי טעמא (ומיהו מ״ש בשם הגהות מרדכי, ואפילו בקבולת כגון ששכרו כו׳, אליבא דהגהות מרדכי כתב כן, וליה סבירא ליה דבלאו הכי אסור בשכיר שנה כמ״ש בסי׳ רמ״ג, ובסי׳ ש״ה ס״ק י״ג. ולא העתיק זה אלא לאשמועינן, דבבית ישראל אסור לכו״ע, אבל שלא בביתו הוה שרי למאן דאמר דהוה כקבולת גמורה).

[356] ב״י ד״ה ולענין שוכר (ובהגהות מרדכי ... כתוב בשם רא״ם, דגוי המושכר לשנה או פחות אדעתא דנפשייהו עבדי בשביל ריוח שלהם, ואין עליו למחות אם באים לכבות הדליקה, דדמי קצת לשילוח אגרות דאם קצץ לו דמים מותר ... אלא שלא התיר להדיא אלא בדליקה).

וכן הוא לקמן סי׳ שלד סכ״ו (נכרי שבא לכבות מעצמו אין צריך למחות בידו ... ואפילו הוא עבדו המושכר לו לזמן אין צריך למחות בו, מטעם שנתבאר בסי׳ רמ״ד).

של״ד[357], ולענין שליחות איגרת כמ״ש בסימן רמ״ז[358] עיי״ש הטעם:

השוכר מכס ועשיית מטבעות

יב ישראל הקונה מכס[359], אסור לו לקבל מכס בשבת, אפילו הביאו דבר מאכל שאינו מוקצה וראוי לאכילה, כגון שהובא מתוך התחום[360], והוא דבר שאין בו חשש שמא נלקט היום מהמחובר[361], או

ואף שבדברי ס׳ התרומה ומהר״ם מרוטנבורג שהובאו לעיל שם, נתפרש דמיירי לא רק בכיבוי דליקה, אלא אף בשאר מלאכות. וכדלקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ה ד״ה ואם היא שפחתו (דסבירא ליה כרא״ם שבהגהות מרדכי, דמתיר גבי דליקה כמ״ש מג״א סי׳ של״ד. והוא הדין בשאר מלאכות, כמ״ש בסי׳ רמ״ד בשם ספר התרומה והמרדכי. וכן דעת הגהות מרדכי והגהות מיימוניות).

מכל מקום לא קיי״ל להתיר בזה, אלא בכיבוי דליקה, משום הפסד.

ולא רק בדליקה, אלא גם בכל שעת הדחק, כדלקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון סוף ס״ק ו (דאית ביה שעת הדחק, בלאו הכי יש לסמוך על ספר התרומה וסיעתו, כמו לענין דליקה בסי׳ של״ד).

ובמקום שיש טעם נוסף להתיר, מצרפים את דעת המתירים בכל אופן, כדלקמן בסמוך לענין שליחת האגרת (או במקום צער בעלי חיים), דמיירי בהם שאמר לו לעשות מלאכה זו.

*

כל זה הוא לפי מה שנתבאר כאן. אמנם במהדורא בתרא לסי׳ רמג (סט״ו), האריך להוכיח את דעת מהר״ם מרוטנבורג וסיעתו, דאף ששכיר שנה לכל המלאכות אין לו דין קבלן שקצץ, מכל מקום אם הוא עושה מעצמו מלאכה (שאין גוף הישראל נהנה מהמלאכה), אין צריך למחות בו.

ובזה קיי״ל כוותיה, כמבואר במהדורא בתרא (סי״ז-ח: ומהר״ם נמי סבירא ליה הכי ... בשפחות העושות הגבינות, דליכא אמירה כלל ... לדינא נקטינן ... כמהר״ם).

משא״כ לפי האמור כאן (ולקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ה ד״ה ואם היא שפחתו), שהוא סובר כדעת ס׳ התרומה ששכיר שנה לכל המלאכות מותר; בזה לא קיי״ל כוותיה, כמבואר כאן.

ומכל שכן שאין צריך למחות בו מה שמכבה מעצמו, ולא רק בדליקה שיש הפסד, אלא אף אם בא לכבות את הנר (ס״כ: כדמשמע מלשון הר״ם שבמרדכי סוף פרק כל כתבי (וכן הוא בהגהות מיימוניות פי״ב...) כשנכרי בא לכבות ... אין צריך לומר אל תכבה כו׳ (ומשום דלא סבירא ליה כמ״ש הרשב״א לדחות דבדליקה דוקא הקילו)).

ועוד הוכיח שם (ס״כ) שכן היא גם דעת הטור ורמ״א סי׳ רעו ס״ד (והיינו שמה שאסר הרמ״א כאן שכיר שנה לכל המלאכות, היינו דוקא כשיש אמירה מהישראל שיעשה השכיר שנה מלאכה זו).

[ובכמה מקומות נראה, שזאת היא מסקנתו גם בפנים שוע״ר, שגם שכיר שנה לכל המלאכות, העושה מלאכה מעצמו, אין צריך למחות בו, כדלקמן סי׳ רעו סי״א (אם אומר אדם לעבדו ולשפחתו לילך עמו לחוץ בלילה, ומדליקים הנר מעצמן ... כיון שעיקר ההליכה היא לצורך ישראל ובשבילו ולפיכך (צריך למחות בם שלא ידליקו אם הנר שלו ...)). הרי שעכ״פ אם הנר הוא של הנכרי אין צריך למחות בעבדו ושפחתו המדליקים, אף שעבדו ושפחתו הם שכיר שנה לכל המלאכות. וכ״ה לקמן סי׳ שה סל״ד (הגבינות שעושות השפחות בשבת מחלב של ישראל, אם עושות בבית ישראל, אע״פ שעושות מעצמן שלא מדעת הישראל ... אעפ״כ צריך למחות בידן ... כיון שעושות בביתו ... ועוד שכיון שעושות מחלב שלו והוא רואה ושותק להן). הרי שעכ״פ אם אינו בבית ישראל ומשל עצמה, אין צריך למחות בשפחות העושות מעצמן, אף שהשפחות הן שכיר שנה לכל המלאכות].

וכל זה הוא דוקא כשעושה מעצמו, ולא היתה שום אמירה מבעל הבית אל השכיר שנה לעשות מלאכה זו, כמבואר מסקנתו במהדורא בתרא (סט״ו: והכי נמי סבירא ליה למהר״ם בהגהות מיימוניות פ״ח, דנכרי העושה מעצמו, אין לאסור ... דהתם אמירה לנכרי כו׳, פירוש דאף שלא אמר לו לעשות בשבת, מכל מקום כיון דאמר לו לעשות, הרי מחמת אמירה זו עושה בשבת ... אבל העושה מעצמו לא עביד אדעתא דישראל מסתמא, מאחר שלא אמר לו כלום, אלא אדעתא דנפשיה, דהיינו נכרי דעלמא שיודע שלא יפסיד ... ושפחה השכורה לשנה, להשלים קבלנותה, שקבלה עליה לעבוד כל השנה בכל המלאכות הצריכות בבית. והיינו דוקא בדליכא אמירה דישראל כלל. אבל בדאיכא אמירה דישראל, אמרינן דעביד אדעתא דישראל למהר״ם בשכיר שנה, שאינו מצפה לקבל שכר נוסף בעד מלאכה זו של שבת).

וראה מהדורא בתרא מבוארת ע׳ 125 הערה 35.

[357] סעיף כו (נכרי שבא לכבות מעצמו אין צריך למחות בידו, לפי שהנכרי יש לו שקול הדעת ששוקל בדעתו שכך ראוי לו לעשות, מפני שישתכר בו עכשיו או לאחר זמן, ולהנאת עצמו הוא מתכוין. ואפילו הוא עבדו המושכר לו לזמן אין צריך למחות בו, מטעם שנתבאר בסי׳ רמ״ד).

[358] סעיף י (לשלוח אגרת בחנם בערב שבת ביד עבדו השכור לו לשנה או לשתים לכל המלאכות שיצטרך בתוך משך זמן שכירותו, לדברי הכל אסור, כמו שנתבאר בסימן רמ״ד שהעיקר כהאוסרין בזה עיין שם הטעם. ומכל מקום בד׳ וה׳ יש להתיר לשלוח אפילו שלא בעת הצורך, כיון שיש מתירים בשכיר שנה שעושה מלאכה בשביל ישראל כמו שנתבאר בסימן רמ״ד, ואע״פ שאין דבריהם עיקר, מכל מקום יש לצרף דבריהם לדברי האומרים שבד׳ וה׳ מותר לשלוח אגרת בכל ענין אע״פ שלא קצץ כלל, ולסמוך על זה להקל לגמרי אף שלא בעת הצורך).

וכן מצרפים דעה זו להיתר במקום צער בעלי חיים, כדלקמן סי׳ שה סל״א (וכל זה בנכרי שאינו עבדו, אבל עבדו ושפחתו השכורים לו לשנה או לשנתים, אין צריך לקנות מהם החלב, אף אם אמר להם לחלוב בשבת, מפני שהם מתכוונים במלאכתם לטובתם כדי שיקבלו כל שכרם בסוף שנתם, שכשנשכרו בתחלה לדעת כן נשכרו שיחלבו בכל עת שצריך לחלוב).

[359] היינו שחוכר מהמלוכה את גביית המכס, כדלקמן הל׳ גזילה וגניבה סי״ב-טז (ישראל קנה המכס לעצמו מן המלך ... ישראל שקנה המכס וגובהו לעצמו). ואם לא יגבה את המכס בשבת יפסיד את כל מעות המכס של יום זה, שכבר קנה אותם.

[360] שאם הובא מחוץ לתחום, נתבאר לקמן סי׳ שכה סי״א (הובא מחוץ לתחום, אם הביאו הנכרי ... לישראל אסור באכילה בו ביום, למי שהובא בשבילו, ולערב בכדי שיעשו).

שמא ניצד היום[362], אעפ״כ אסור לו לקבל בעצמו, משום שנאמר ממצוא חפצך, חפציך אסורים[363] כמ״ש בסימן ש״ו[364].

אלא שוכר לו נכרי בקבלנות, דהיינו שאומר לו לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך. אבל לא ישכור לו נכרי ליום השבת[365], שכשהנכרי הוא שכיר יום הרי הוא כשלוחו של ישראל, משא״כ בקבלנות שאינו כשלוחו של ישראל, אלא לעצמו הוא טורח כדי להרבות שכרו[366].

---

[361] שאם יש חשש שנלקט היום מהמחובר, נתבאר לקמן שם ס״ח (נכרי שליקט פירות מהמחובר לעצמו, אפילו הוא בענין שאין בהם משום מוקצה ... אעפ״כ אסורים לישראל).

[362] שאם יש חשש שניצוד היום, נתבאר לקמן שם ס״ט (אם ... צד ... בשביל ישראל ... צריך להמתין לערב בכדי שיעשו).

[363] ישעי׳ נח, יג. **מ״א** סק״כ (וצריך לדקדק אם הישראל מקבל דבר מאכל במכס, שלא הובא מחוץ לתחום, ואין בו חשש צידה ומחובר, אם שרי לישראל לקבל בעצמו. ונראה לי דאסור משום ממצוא חפציך).

וכן הוא לקמן סי׳ תקיז ס״ו (אפילו אם מראה לפני הנכרי את המעות כדי שיטול בעצמו אסור, ואפילו על ידי נכרי אחר אסור לשלם לו, דכל שהמעות מגיעין ליד המוכר ביום טוב ניכר הדבר שהוא מקח וממכר, שאיסורו מפורש בכתוב בנחמיה).

וכיון שהוא עצמו אסור לו לקבל השכר בעצמו, אסור לו גם לשכור נכרי לקבלם, כדלעיל סי׳ רמג ס״ג (מה שהנכרי הזה מקבל השכר מהנכרים, הוא עושה זה בשביל הישראל, ולהישראל עצמו אסור לו לקבל השכר של יום השבת, לכן אסור גם כן שיקבל הנכרי בשבילו).

[364] סעיף א (ממצוא חפצך, דרשו חכמים חפציך אסורים לבקשם בשבת, אפילו בדבר שאינו עושה בו שום מלאכה לא של תורה ולא שבות מדברי סופרים, אלא שעושה איזה מעשה המותר ... בשביל כדי לעשות אחר השבת).

וגם כאן הכוונה לאיסור מקח וממכר בקבלת תשלום המכס בשבת, כמבואר בפירוש ראשון שברש״י ביצה לז, א ד״ה משום מקח וממכר (ומקח וממכר אסור מן המקרא, דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר), ובתוס׳ שבת קיג, ב ד״ה שלא (מקח וממכר ... נראה לר״ת ... נפקא ממצוא חפצך).

וכן הוא לקמן סי׳ שא בקונטרס אחרון ס״ק ב (ממצוא חפצך, דמהתם נפקא לן גם כן איסור מקח וממכר).

*

שני טעמים נוספים נאמרו לאיסור מקח וממכר בשבת:

(ב) גזירה שמא יכתוב. וכפירוש השני ברש״י (שם): ״אי נמי מקח וממכר אתי לידי כתיבת שטרי מכירה״.

וכן הוא לקמן סי׳ שו ס״ד (אסור לקנות או למכור, וכן לשכור או להשכיר בשבת, גזירה שמא יכתוב).

ולכן נאסר המקח וממכר אף לצורך מצוה, כדלקמן סי׳ תמח סט״ז (ערב פסח שחל בשבת ושכח ולא מכר חמצו לנכרי בערב שבת לא ימכרנו לנכרי בשבת ... אעפ״י שמכירה זו היא לצורך מצות ביעור חמץ, לא התירוה חכמים בשבת, כמו שנתבאר בסימן ש״ו שמקח וממכר גמור לא התירו אפילו לצורך מצוה).

והיינו מה שנתבאר לקמן סי׳ שו סט״ז (מקח וממכר שהוא שבות גמור, ולא הותר לדבר מצוה).

ודינו כמו שאר שבותים, כדלקמן סי׳ שו ס״ה (כל דבר שהוא משום שבות לא התירו לצורך מצוה), וסי״ב (כל דבר האסור משום שבות גמור לא התירו לצרכי רבים, כמו שלא התירו לצורך למצוה).

ועכ״פ הי׳ עדיין מותר לפי זה למכור לצורך מצוה בבין השמשות, כדלקמן סי׳ רסא ס״א (בין השמשות ... מותר לעשות בה כל דבר ש[האי]סור בשבת עצמה הוא מדברי סופרים). וכן הי׳ צריך להיות הדין במקח וממכר, שאיסור בשבת עצמה הוא מדברי סופרים.

אמנם יש טעם שלישי לאיסור מקח וממכר בשבת:

(ג) איסורו מפורש בנחמי׳. שמטעם זה חמור הוא יותר משאר שבותים, כאמור בנחמי׳ יג, טו-יז (בימים ההם ראיתי ביהודה ... ומוכרים בשבת ... ואומרה להם מה הדבר הרע הזה אשר אתם עושים ומחללים את יום השבת).

וכן נתפרש ברש״י ביצה כז, ב (אין פוסקין דמים – דמקח וממכר בשבת וביום טוב אסור, בספר עזרא).

ולכן נתבאר לקמן סי׳ רסא, ס״א-ב (אסור לערב עירובי תחומין בבין השמשות אפילו לדבר מצוה וצורך גדול והפסד מרובה ... שעל ידי העירוב קונה שם שביתה, והרי זה כקונה קנין בידים בשבת, ולא התירו לקנות קנין אפילו בבין השמשות ולצורך מצוה והפסד מרובה (ששבות זה לקנות קנין הוא חמור משאר כל השבותים) (שאיסורו מפורש בדברי קבלה בנחמיה סי׳ יג)).

[365] **מרדכי** פ״ק דשבת רמז רמו (פסק רבינו מאיר על אודות היהודים הקונים מכסים ... ונראה דבקיבולת מותר ... אבל בשכירות אסור ... והיכי דמי קיבולת גבי מכס, כגון שהשכירו כך לכשתגבה בה ק׳ ליטרין אתן לך כך וכך), **בשם מהר״ם**. שו״ע ס״ו (יהודי הקונה מכס, ומשכיר לו גוי לקבל מכס בשבת, מותר אם הוא בקבולת, דהיינו שאומר לו לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך).

[366] כדלעיל ס״א (אבל אם הוא עושה בתורת קבלנות ... מותר להניחו שיעשה כל מלאכתו שקיבל עליו, לעשות כך וכך בעד שכר כך וכך ... הנכרי אינו עושה בשביל טובת הישראל אלא בשביל עצמו, למהר להשלים מלאכתו כדי לקבל שכרו).

*

ונתבארה הלכה זו שלפנינו בכמה מקומות:

(א) לקמן סי׳ רסג בקונטרס אחרון ס״ק ח (והענין הוא דהנה ב׳ מיני אסורים יש בעושה מלאכה על ידי אחר, א׳ משום שהאחר עושה בשבילו ... מכס בסי׳ רמ״ד התירו לקבוע לו המלאכה בשבת, והצריכו בקבלנות ... דכשעושה בשביל ישראל נעשה שלוחו ... אבל כשעושה בשביל עצמו אין בה משום שלוחו כמותו, אלא שהאמירה אסורה בשבת עצמה משום ממצוא חפצך ... דהתם לא שייך איסור שליחות, אלא מפני שמתעסק בדבר האסור לו). והיינו שאיסור ממצוא חפצך נדחה מפני הפסד ודבר מצוה, משא״כ שליחות הנכרי.

(ב) לעיל סי׳ רמג בקונטרס אחרון ס״ק א (לחלק בין שכיר יום לקבלנות, ואי כשצוהו לעשות בשבת אף בקבלנות אסור ... וכ״מ בהדיא במרדכי ... דאף כשקובע לו לעשות בשבת יש חילוק בין שכיר יום לקבלנות). והיינו שאיסור שכיר יום הוא אפילו

ואע״פ שהישראל קובע לו מלאכתו שיעשה בשבת[367], אין בזה משום אמירה לנכרי שבות, לפי שקבלת המכס אין בה איסור אפילו לישראל אלא משום שבות[368], והרי זה שבות דשבות, שיש מתירין אותו במקום הפסד כמו שיתבאר בסימן ש״[ז][369].

ואף שיש אוסרין אף במקום הפסד[370], אם לא לצורך מצוה כמו שיתבאר שם. מכל מקום כאן חשוב דבר מצוה, שאם לא יטול המכס מהנכרי בשבת לא יוכל לגבותו אחר השבת, וישתקע הממון ביד הנכרי, והרי

כששכרו לימים סתם, ולא צוהו לעשות בשבת. כי אם נאמר שאיסור שכיר יום הוא דוקא כשצוהו לעשות בשבת, ואיסורם שוה שקובעים המלאכה ליום השבת, אם כן מה מחלק בינם המרדכי כאן. אלא ודאי איסור שכיר יום הוא מעיקר הדין, משום שליחות.

(ג) במהדורא בתרא לסי׳ רמג (סכ״ב: לפי מ״ש בדעת מהר״ם ... אתי שפיר מ״ש המרדכי בשמו גבי מכס והיכי דמי קבולת כו׳. דעל כרחך היינו טעמא דמחלק בין שכירות לקבלנות, כשקובע לו מלאכתו בשבת דוקא, משום דבקבלנות כדידיה דמי ... משום דשכרו משתלם לפי סכום המלאכה, ולא לפי סכום משך הזמן). והיינו שיש כמה אופנים בביאור החילוק בין שכיר יום לבין קבלן, ומההלכה שלפנינו רואים דעת מהר״ם מרוטנבורג, שעיקר החילוק הוא, שכאן ״שכרו משתלם לפי סכום המלאכה״, וכאן ״לפי סכום משך הזמן״).

וכעין ההלכה שלפנינו, היא גם ההלכה דלקמן סי׳ שה סכ״ט (מותר לומר לנכרי לחלוב הבהמה בשבת, מפני שהיא מצטערת מרוב החלב, ולא גזרו על אמירה לנכרי במקום צער בעלי חיים שהוא מן התורה. ומכל מקום צריך שיטול הנכרי את החלב לעצמו, או יחזור ויקנה החלב מהנכרי בדבר מועט, כדי שלא יהא נראה כחולב לצורך ישראל אלא לצורך עצמו, שלא התירו אלא האמירה משום צער בעלי חיים, אבל לא שיעשה בשביל ישראל, אלא בשביל עצמו, שכשעושה בשביל ישראל הרי הוא שלוחו ממש).

וראה זכרון יוסף סי׳ צד. מראי מקומות וציונים. אוצר השבת ע׳ רצב.

[367] מרדכי שם רמז רמז (שביאר בהמשך דבריו שם את טעם הלכה זו שברמז רמו), וכן הוא בהגהות מרדכי רמז תנב עח, ג (ובנדון זה שקובע לו ליטול המכס בשבת, מכל מקום נראה להביא ראיה להתיר [דתנא] פרק מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי, דמשום פסידא שרי ליה רבנן, דאי לא שרי ליה אתי לאתויי ד׳ אמות ברשות הרבים, הכא נמי לא שנא. וכל שכן להציל מידם).

והיינו שאף שכאן במכס שוכרו בפירוש כדי שיגבה המכס ביום השבת, ואף שגם בקבלנות אסור לקבוע לו זמן מלאכתו בשבת, כדלעיל ס״א (אבל אם הוא עושה בתורת קבלנות ... מותר להניחו שיעשה כל מלאכתו ... ומכל מקום צריך ליזהר ... שלא יאמר לו שיעשה בשבת). מכל מקום נדחה איסור זה משני טעמים:

(א) דאדם בהול על ממונו, ואם לא נתיר לו כו׳ (כדלקמן סעיף הבא).

(ב) עושה מצוה במה שמציל הממון מידם (כמבואר כאן).

*

ומפרש רבינו את דבריו (כאן סי״ב-ד, ובקונטרס אחרון ס״ק ז):

(א) לדידן יש להתיר מטעם שבות דשבות במקום הפסד גדול (כמבואר כאן).

(ב) מהר״ם אוסר שבות דשבות במקום הפסד (קונטרס אחרון ס״ק ז), ולכן התיר מטעם שבות דשבות במקום מצוה, שמציל הממון מידם (לקמן בסמוך).

(ג) ועוד הוסיף טעם דאי לא שרי ליה כו׳, כדי להתיר אף במקום שדרך לכתוב המכס, שאינו שבות דשבות (לקמן סי״ג).

(ד) כשמשכיר המכס, שנאסר רק משום מראית העין, סגי בטעם הפסד גדול (לקמן סי״ד), ואיננו זקוקים לטעם אדם בהול כו׳ (קונטרס אחרון ס״ק ב).

*

אמנם כל זה הוא כשקובע מלאכתו ליום השבת, והיינו שכל השבוע הישראל בעצמו מקבל המכס, ורק ליום השבת שוכר לו נכרי בקבלנות.

משא״כ אם שוכר נכרי לקבל המכס בכל ימות השבוע, בזה דינו כמו ישראל ששכר המלח מהשר ושוכר לו פועלים נכרים לשנה או לחדש, שמותר אף בלא הטעם של הפסד ומציל הממון מידם, כדלקמן ס״כ-כא.

וכמובא לקמן (הערה 396) מתשובת מהרש״ל סי׳ ק (דגבי מכס ... מאחר שידוע שאינו משכיר לו אלא לשבת, שהרי כל ימי השבוע הוא בעצמו מקבל המכס, אם כן מוכח דאדעתא דישראל קעביד, מה שאין כן בבישול המלח).

[368] כדלעיל מטעם ממצוא חפצך.

[369] סעיף יב (דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי ... או לצורך מצוה ... ויש אומרים שהוא הדין במקום הפסד לא גזרו על שבות ... ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד גדול), ושם נסמן.

[370] דעת האוסרין הובאה בקונטרס אחרון כאן ס״ק ז (הרי דעת הגהות מרדכי לאסור שבות דשבות אף במקום הפסד). ולקמן סי׳ רסו בקונטרס אחרון ס״ק ז (שיש אוסרים אפילו על ידי נכרי אפילו במקום הפסד, כמו שכתב המג״א בסי׳ ש״ז עיין שם בשם הר״ן וריב״ש ורשב״א והגהות מרדכי).

והוא במ״א סי׳ שז ס״ק ז (ובהגהות מרדכי ... ובריב״ש סימן שפ״ד ... והר״ן פ׳ חבית ... דאפילו שבות דשבות אסור, כמ״ש הרשב״א בתשובות סי׳ תשפ״ד).

ומסיק לקמן סי׳ שז סי״ב (ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד גדול), ושם נסמנו המקורות לב׳ הדעות.

הוא עושה מצוה במה שמציל הממון מידם[371], כמ״ש בי״ד סימן קמ״ט[372] ושע״ב[373]:

יג אפילו אם הוא מכס שצריך לעשות בו מלאכה גמורה, כגון שצריך לכתוב, אעפ״כ מותר לומר לנכרי שיתעסק בו בשבת בקבלנות. לפי שאדם בהול על ממונו, ואם לא נתיר לו אמירה לנכרי יבא להתעסק בעצמו, ושמא ישכח ויכתוב, לפיכך מתירים לו איסור אמירה לנכרי שהוא מדברי סופרים, כדי שלא יבא לידי כתיבה האסורה מן התורה[374]:

יד וכן מותר לו להשכיר לנכרי את המכס שיטול לעצמו מה שיגבה בשבת הן רב הן מעט, והוא יתן לישראל דבר קצוב, שנמצא שהוא טורח לעצמו ואינו כשלוחו של ישראל[375].

וכשמשכיר המכס לנכרי, וכן כששוכר לו הנכרי בקבלנות, אין חוששין למראית העין שהרואה יאמר שכיר יום הוא אצלו. לפי **(ז)** שבמקום הפסד גדול לא גזרו על מראית העין[376]. ואף אם לפעמים הוא הפסד מועט, מכל מקום כיון שעל הרוב דרך להיות הפסד גדול במניעת קבלת המכס בשבתות, לא חלקו חכמים והתירו לגמרי גזירה זו של מראית העין במכס, ובכל כיוצא בזה שדרך להיות שם הפסד גדול על

---

[371] מרדכי שם (וכל שכן להציל מידם). **מ״א** ס״ק יז (ואף על גב דיש אומרים דאסור שבות דשבות במקום פסידא, וכמ״ש סי׳ ש״ז ס״ה וסי״ט. מכל מקום הכא שרי, דהוי כמציל מידם כמ״ש המרדכי, כלומר שלא ישתקע הממון ביד עכו״ם, כדאמרינן פ״ק דע״ז). והוא כדתניא התם יג, א (וכותב ומעלה בערכאות שלהן מפני שהוא כמציל מידם).

והטעם שנקרא זה ״מציל הממון מידם״, הוא כמבואר לקמן סכ״א (לפי שהמכס כבר נתחייבו בו הנכרים הסוחרים העוברים בשבת ליתנו להמלך, והישראל כבר קנה חיוב זה מהמלך, נמצא שאם לא יטלנו הישראל מהסוחרים הרי זה כמפסיד הריוח שבא כבר לכיסו).

*

ומה שמכל מקום לא התירו שכיר יום, אף ״שקבלת המכס אין בה איסור אפילו לישראל אלא משום שבות״, ושליחות הנכרי היא שבות דשבות במקום הפסד ומצוה.

הוא מטעם האמור לענין צער בעלי חיים, לקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ו ד״ה ומסי׳ ש״ה (משום שאמירה זו דחויה היא ולא הותרה, שצער בעלי חיים דוחה שבות דרבנן, הילכך כל מאי דאפשר עבדינן).

וראה תהלה לדוד ס״ק ז. חקרי הלכות ח״ג יט, א. הערות וביאורים תתלב ע׳ 60. מעשה חושב הערה ח.

[372] סעיף ג (הולכים ליריד של עובדי כוכבים ולוקחים מהם). ש״ך שם סק״ז (דאפילו ביום חגם שרי, משום דדלמא לא משכח ליה אלא ביריד והוה ליה דבר האבוד).

ואוצ״ל: ״סימן קמ״ח״ ס״א (שלשה ימים לפני חגם של עובדי עבודת כוכבים אסור ליקח מהם ולמכור להם ... אבל מלוה על פה נפרעים מהם, מפני שהוא כמציל מידם).

[373] סעיף א (מטמא בטומאה של דבריהם, לדון עם עובדי כוכבים ולערער עמהם, מפני שהוא כמציל מידם, וכן כל כיוצא בזה).

וראה כוננת מישרים ע׳ קנד.

[374] מרדכי שם (ובנדון זה שקובע לו ליטול המכס בשבת, מכל מקום נראה להביא ראיה להתיר [דתנא] פרק מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי, דמשום פסידא שרי ליה רבנן, דאי לא שרי ליה אתי לאתויי ד׳ אמות ברשות הרבים, הכא נמי לא שנא). לפי ביאור **ב״י** (דהא הכא נמי איכא למיחש לאיסורא דאורייתא, דהיינו שמא יכתוב, שכן דרך מקבלי מכסים). הובא בט״ז סק״ו (ותירץ דגם במכס שייך איסור דאורייתא דשמא יכתוב), ובמ״א ס״ק יז (הכא שרו משום פסידא, דאי לא שרית ליה אתי לידי איסורא דאורייתא, שיבוא לקבל המכס בעצמו ויכתוב).

ואף שבמרדכי שם מיירי רק באיסור קבלת המכס, שבזה נתבאר טעם ההיתר לעיל סעיף הקודם (לפי שקבלת המכס אין בה איסור אפילו לישראל אלא משום שבות, והרי זה שבות דשבות).

מפרש רבינו הטעם שהוצרך מהר״ם לטעם זה, כדי להתיר ״אפילו אם הוא מכס שצריך לעשות בו מלאכה גמורה, כגון שצריך לכתוב״. ונתבאר לעיל (הערה 367).

וראה לקמן סי׳ רסו בקונטרס אחרון ס״ק ב.

[375] **הגהות אשרי סופ״ק דע״ז** סי׳ כד (קבלו המטבע מן המלך ... אם יהיה ישראל פיקח, ישכיר את העובד כוכבים שיעשה חלקו בשבת, דבדידהו קטרחי ומותר. כללא דמילתא בשכירות דבדידיה קטרח מותר ... שלא בשכירות אסור דשליחותיה קעביד, עד כאן מאור זרוע), בשם אור זרוע (ח״ב, פסקי ע״ז סי׳ קמב), בשם ר״ח בשם גאון (והיא ההלכה דשכירות מטבע, דלקמן סט״ז). רמ״א ס״ו (וכן יוכל להשכיר המכס לכל השבתות לגוי, והגוי יקח הריוח של שבתות לעצמו, ולא חיישינן שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה, דבמקום פסידא כי האי גוונא לא חששו).

וראה תפארת יהודה קלמן ע׳ 187.

[376] **ב״י סי׳ רמה** ד״ה כתוב בהגהות אשרי (דהוי מילתא דפרהסיא ... איכא למימר דהכא שרי משום פסידא). **ורמ״א בהג״ה** שם (ולא חיישינן שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה, דבמקום פסידא כי האי גוונא לא חששו).

ונתבאר בקונטרס אחרון סק״ז (דבמקום פסידא לא גזרו כלל על מראית העין, ולא משום חשש שמא יעשה איסור גדול מזה דאדם בהול ... לא העתקתיו). לקמן סי״ז (שבמקום הפסד מרובה אין חוששים למראית העין). סכ״א (אין להתיר מחמת הפסד מרובה ... אלא אם כן הוא בענין שמפסיד הרבה מכיסו).

וראה הערות בשו״ע אדמו״ז ע׳ 27.

הרוב[377]:

טו וכשמשכיר המכס לנכרי יכול להשכיר לו ליום השבת בלבד, שלא בהבלעה עם שאר הימים. ואינו דומה למרחץ שאסור להשכירו לשבת בלבד, כדי שלא יטול שכר בשבת שלא בהבלעה[378]. לפי שהמרחץ גופו קנוי לו אף ביום השבת, וכשהנכרי נותן לו שכר בעד מרחץ שלו שהיה מושכר לו ליום השבת, הרי משתכר הישראל במרחץ שלו בשבת, והרי זה נקרא שכר שבת, ואסור ליטלו שלא בהבלעה. משא״כ במכס וכיוצא בו, שכשהשכירו לנכרי ליום השבת הרי מכרו לו לגמרי ליום זה, ואין כאן שכר שבת כלל, שאין הנכרי נותן לו שכר כלל אלא קנה ממנו לגמרי ליום זה. והרי זה דומה למי שיודע שיביאו לו סחורה בשבת, ומוכרה לנכרי מערב שבת שיקבלנה למחר לעצמו, שאין בזה משום שכר שבת[379]:

טז וכן ישראל ששכר המטבע מהמלך[380] יכול להשכירו לנכרי ליום השבת[381], שאין בזה משום שכר שבת, שאין הנכרי נותן לו שכר כלל בעד דבר שהוא שלו בשבת, שהרי הכל הוא של המלך, אלא שהרשות בלבד שיש לישראל מהמלך הוא שהשכיר לו, והרי מכרו לו לגמרי ליום זה[382].

וכן יכול לשכור לו נכרי בקבלנות, על דרך שנתבאר[383] במכס.

ואע״פ שמשמיעים קול בשבת בהכאת המטבע[384] אין בכך כלום[385], כיון שכבר השכירו לנכרי, או

---

[377] **ט״ז** סק״ו (ונראה דלא התירו כן אלא בהפסד גדול, כהיא דמכס ומטבע שהם על הרוב עסק גדול, והתירו לגמרי אף אם לפעמים היא עסק קטן).

[378] כדלעיל סי׳ רמג סי״א-ב (אף במקום שמותר להשכיר לנכרי מרחץ ורחיים ותנור ליותר מלששת ימי החול, לא התירו לו ליטול השכר המגיע לו בעד יום השבת, אלא כשהשכיר לו את יום השבת בהבלעה עם שאר הימים ... אבל אם השכיר לו לימים נפרדים ... אסור לו ליטול שכר המגיע לימי השבתות).

וראה לעיל שם (הערה 227), שכל איסור ההשכרה אינו אלא כדי שלא יבוא ליטול שכר שבת, וכאמור כאן ״שאסור להשכירו ... כדי שלא יטול״.

[379] **מ״א** ס״ק יח (נראה לי דאין שייך כאן שכר שבת כלל, דהא אין העכו״ם נותן לו שכירות כלל, רק שקנה ממנו המכס, והוה ליה כאלו קנה ממנו סחורה ... דדמי למי שיודע שיביאו לו עכו״ם סחורה בשבת, ומכרה לעכו״ם שעמו שהעכו״ם יקבלו בשבת, דזה פשיטא דשרי).

וראה פסקי דינים צמח צדק יא, ד. שו״ת סי׳ מט ס״ו. סי׳ פט. אבני נזר חו״מ סי׳ כה. ביאורי השולחן ע׳ קעח. כוננת מישרים ע׳ קסו.

והטעם שלא נחשב מכירת דבר שלא בא לעולם, ודבר שאינו קצוב, ראה ביאורי הלכה הערה 61.

[380] שחוכר מהמלך את רשות הטבעת המטבעות, ומקבל חלק מהמטבעות שהטביעו, כמבואר במ״א ס״ק יח (הכל היא של המלך, ואינו מוכר אלא הורמנא בעלמא שיש להם מהמלך), וכדלקמן סכ״א (המטבעות שיעשו עושי המלאכה אשר למלך, בעל כרחו של ישראל, כבר הם קנוים לישראל).

וכאשר הישראל אינו רוצה שבשבת יעבדו ״עושי המלאכה אשר למלך״ בשבילו, יש שני אופנים שימסור את יום השבת לנכרי:

(א) שישכיר רשות זאת לנכרי בסכום מסויים, והנכרי יקבל לעצמו את החלק מהמטבעות שהטביעו בשבת.

(ב) שישכור נכרי בקבלנות, היינו שהנכרי יקבל מהישראל חלק מהמטבעות שהוא מקבל, מהמטבעות שהטביעו בשבת.

ובאופן זה השני, הנה מיד כשהטביעו המטבעות בשבת, כבר קנוי חלקם לישראל.

[381] **הגהות אשרי** סי׳ כד (קבלו המטבע מן המלך ... אם יהיה ישראל פיקח, ישכיר את העובד כוכבים שיעשה חלקו בשבת, דבדידהו קטרחי ומותר ... עד כאן מאור זרוע), בשם אור זרוע (ח״ב, פסקי ע״ז סי׳ קמב), בשם ר״ח בשם גאון. רמ״א ס״ו (וישראל הממונה על מטבע של מלך, דינו כדין הממונה על המכס).

[382] **מ״א** ס״ק יח (וגבי מטבע גם כן הכל היא של המלך, ואינו מוכר אלא הורמנא בעלמא שיש להם מהמלך).

[383] לעיל סי״ב (שאם לא יטול המכס מהנכרי בשבת לא יוכל לגבותו אחר השבת, וישתקע הממון ביד הנכרי, והרי הוא עושה מצוה במה שמציל הממון מידם). וכדלקמן סכ״א (המטבעות שיעשו עושי המלאכה אשר למלך בעל כרחו של ישראל, כבר הם קנויים לישראל, ואם לא יטלם הישראל הרי זה כמפסיד הריוח שבא כבר לכיסו).

[384] שיש בזה מראית עין, כדלקמן סי״ט (חשש מראית העין), וסי׳ רנב סט״ו (חוששין להשמעת קול הרחיים בשבת, שלא יאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת).

[385] רמ״א שם (ואף על פי שמשמיעים קול בשבת בהכאת המטבע).

ולא נתפרש ברמ״א הטעם שאין לחוש למראית העין, שיאמרו שהנכרים הם שכירי יום; רק זאת ש״דינו כדין הממונה על מכס״. ולענין המכס כתב לפני כן שם ״ולא חיישינן שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה, דבמקום פסידא כי האי גוונא לא חששו״. לכן פירשו כן גם כאן הגר״א ומשנ״ב, שהוא מטעם פסידא.

ששכרו לו בקבלנות:

יז ואסור להישראל או שלוחו לישב אצל הנכרי בשעת קבלת המכס או המטבע[386]. אע״פ שכבר השכירו לו ואין להישראל שום עסק בו[387], מכל מקום כשהוא יושב אצלו הרי הוא נראה כעושה בשבילו ולצרכו, ואסור מפני מראית העין[388].

ואם שכר לו את הנכרי בקבלנות[389] ומתיירא שמא יגנוב הרבה, כיון שיש **(ח)** חשש הפסד מרובה, יכול להושיב אצלו ישראל או לישב בעצמו לשמרו שלא יגנוב, שבמקום הפסד מרובה אין חוששים למראית העין[390]:

יח במה דברים אמורים כשישראל היושב אינו משגיח ומעיין על הנכרי, רק שיניח הכל לתיבת המכס או

עוד הוסיף ברמ״א ״ועי׳ לקמן סי׳ רנב״. ושם ס״ה הובאו ב׳ דעות ברמ״א, ולקמן שם סט״ו (וטעם ההיתר האמור שם אינו שייך כאן).

וכאן נתבאר הטעם ״כיון שכבר השכירו לנכרי, או ששכרו לו בקבלנות״. ופירש ביד אפרים (דזה דוקא היכא שההשמעת קול הוא מחמת כלי ישראל, כגון ברחיים וכהאי גוונא, משא״כ כאן שהפטיש המכה וגם הכסף המתוכן ומטבע, הכל אינו שייך לישראל, רק שהוא ממונה מן המלך על זה).

וראה כעין זה לקמן ס״כ (ואין לאסור מפני מראית העין, לפי שהרואה אינו יודע שבישול זה הוא של ישראל, שהכלים שמבשלים בהם וכן העצים שמבעירים בהם אין שם הישראל נקרא עליהם, דהיינו שאין מפורסם לרבים שהן של ישראל). אבל שם מיירי שמיד מסר לנכרי, משא״כ כאן שאינו מוסר לנכרי אלא בשבתות.

וראה מראי מקומות וציונים. ביאורי השולחן ע׳ קעט. קפ. מעשה חושב הערה ט.

[386] **מרדכי** פ״ק דשבת סי׳ רמז (אבל לישב אצל הנכרי המקבל המכס, אסור). **רמ״א** ס״ו (ויזהר שלא ישב הישראל אצל הגוי בשבת כשעוסק במלאכתו במטבע, או בקבלת המכס). ט״ז סק״ז (פירוש אותו הישראל שהשכיר לו, או שלוחו).

[387] שכעין זה התירו לקמן סי׳ שז סל״ח (נכרים העושים גבינות בשבת מחלב שלהם, והישראל רואה את החליבה והגיבון כדי שיהיה מותר לישראל לאכלן, ויוכל לקנותן אחר השבת לאכילה, אף אם הישראל עומד בעדר חדש או חדשים, והנכרי מתכוין בעשייתן בשביל למכרן לו בלבדו ולא לנכרים, הרי זה מותר, שמכל מקום הנכרי עושה לטובת עצמו).

[388] במרדכי שם ביאר טעם האיסור (כדאמרינן סוף פרק בכל מערבין לא יהלך אדם בתוך שדהו לידע מה היא צריכה, ולא יטייל אדם על פתח המדינה כדי ליכנס בבית המרחץ מיד).

שהיא ההלכה דלקמן סי׳ שו ס״א (ממצוא חפצך דרשו חכמים חפציך אסורים לבקשם בשבת, אפילו בדבר שאינו עושה בו שום מלאכה לא של תורה ולא שבות מדברי סופרים, אלא שעושה איזה מעשה המותר אפילו הליכה בלבדה, ומעשה זה או הילוך זה הוא בשביל כדי לעשות אחר השבת איזה דבר שאסור לעשותו בשבת בין מן התורה בין מדברי סופרים, שנמצא מזמין עצמו בשבת בפועל ממש, לא בהרהור לבד, לדבר האסור בשבת, כגון שמהלך בשדהו לראות מה היא צריכה אחר השבת מעידור וניכוש וכיוצא בהם מדברים האסורים בשבת, או שהולך לפתח המדינה ויושב שם עד שתחשך כדי למהר לצאת בלילה למרחץ שחוץ לעיר, שהרי הילוך זה הוא בשביל חפצים האסורים בשבת).

אמנם כאן מיירי שהשכיר המכס או המטבע לנכרי באופן המותר (כדלעיל סי״ב-טז), ואינו יושב אלא לשמור שלא יגנוב וכיו״ב, שבזה נתבאר לקמן שם ס״ג (מותר להחשיך כדי לשמור אותו, או פירות המוקצים, או אפילו המחוברים, שהם חוץ לתחום, ששמירת המוקצה והמחובר הוא דבר המותר בשבת).

ולכן כתב הט״ז ס״ק ז (ונראה לי דאף בזה שאסור לישב שם, היינו כדי לידע מה היא ההתעסקות שעושה העכו״ם, וכדי לקבל ממנו חשבון על זה למחר, אבל אם אינו יושב שם אלא כדי לשמור את העכו״ם שלא יגנוב, אלא יניח לתיבה המכס מה שיקבל, מותר).

על כן כתב המ״א סק״כ (לא מיבעיא כשהמכס הוא לישראל, אלא אפילו השכירו לעכו״ם לשבתות ואין לו עסק בכך, ואפילו הכי אסור, שלא יאמרו לצרכו הוא עושה). והיינו שטעם האיסור אינו משום ממצוא חפצך, אלא משום מראית העין.

וכן הוכיח ביד אהרן הגהות ב״י, והובא בקונטרס אחרון ס״ק ח (דכאן האיסור הוא משום שנקרא על שמו, וכל שרואה אותו יושב שם אומר שהוא שכירו ואסור. וכן משמעות דברי רמ״א שכתב דאפילו השכירו לשבתות מותר, ואחר זה כתב דלישב שם אסור, הרי דאם השכירו לשבתות, דאין לישראל עסק בו, ואפילו הכי כתב דאסור לישב שם, ואם איתא להא, הוה ליה לפרושי. וכן כתב הרב בעל מג״א, דהאיסור הוא משום מראית העין).

וכן נפסק כאן בפנים, כדעת המ״א ויד אהרן, שטעם האיסור הוא מפני מראית העין, במקום שאין הפסד מרובה.

וכן הוא לקמן סי׳ רנב סט״ו (ובלבד שלא יעמוד ישראל אצלו בשבת לשמרו שלא יגנוב, מפני מראית העין שיאמרו שהוא שלוחו של ישראל העומד עליו).

וראה תהלה לדוד ס״ק י. כוננת מישרים ע׳ קעג; קעז.

[389] משא״כ אם השכירו לנכרי ליום השבת, אינו מתיירא שמא יגנוב, שהרי כל שכר השבת הוא לנכרי.

[390] **ט״ז** סק״ז (אם אינו יושב שם אלא כדי לשמור את העכו״ם, שלא יגנוב אלא יניח לתיבה המכס מה שיקבל, מותר). והיינו שהט״ז לא חשש כלל בזה לאיסור מראית העין, ולכן התיר בפשיטות.

אמנם נתבאר בקונטרס אחרון סק״ח (לפי שהיד אהרן חולק על זה, לכך אין להקל אלא בהפסד מרובה, אף שהעיקר כהט״ז). וכן הוא לקמן סי׳ רנב סט״ו (אלא אם כן יש חשש הפסד מרובה, שאז אין חוששים למראית עין כזה כמו שנתבאר בסימן רמ״ד). וכדלעיל סי״ד (שבמקום הפסד גדול לא גזרו על מראית העין).

המטבע ולא יגנוב לעצמו כלום. אבל אסור לו לעיין ולידע מה הוא ההתעסקות שעושה הנכרי כדי ליקח ממנו חשבון על זה[391], דכיון שבשבת עצמה אסור ליקח ממנו חשבון[392] אסור לו גם כן לעיין עליו בשביל החשבון שלמחר, שכל דבר שאסור לעשותו בשבת אסור להכין ולהזמין את עצמו כדי לעשותו אחר השבת, כמ״ש בסימן ש״ו[393]:

יט מותר ליתן כסף לנכרי בקבלנות לתקן לו מעות והנכרי עושה לעצמו אפילו בשבת, ואע״פ שמשמיע קול בפרהסיא אין בכך כלום, כיון שאין ידוע לרבים שהוא עושה בשביל ישראל אין כאן חשש מראית העין[394]:

השוכר עשיית המלח וחפירה בהרים

כ ישראל ששכר המלח מהשר לשנה, שכמה מלח שיעשה בתוך השנה הוא שלו, והוא שוכר לו פועלים נכרים לשנה או לחדש, וקצץ להם שכרם לפי רבוי מלאכתם, דהיינו מכל כך וכך מלח שיבשלו נותן להם כך וכך. אע״פ שמבשלים בכלים של הישראל, מותר להניחם שיעשו בשבת. שאין אדם מצווה על שביתת כליו כמ״ש בסי׳ רמ״ו[395]. והנכרים הם כקבלנים שעושים לטובת עצמן כדי להרבות בשכרן, שהרי אין שכרם משתלם לפי הימים או חדשים, אלא לפי סכום המלאכה שגומרין וכך משלם להם, נמצא שהם מתכוונים בעשייתם בשבת לטובת עצמן[396].

(ואף שאם לא היו עושים בשבת היה מגיע הפסד לישראל, שהרי הישראל שכר המלח שיבשל בתוך שנתו, והימים שהחסיר ולא בישל מהם אין להם תשלומים, שלא ינכה לו השר כלום משכרו, וגם לא יניחנו לבשל כנגדם בשנה האחרת, ובשביל כך כשהישראל שוכר פועלים לחדש או לשנה הוא **(ט)**

---

[391] ט״ז שם בדעת ה**מרדכי** שם **והגמ[רא] ספ״ג דעירובין** לח, ב (ונראה לי דאף בזה שאסור לישב שם, היינו כדי לידע מה היא ההתעסקות שעושה העכו״ם, וכדי לקבל ממנו חשבון על זה למחר), וכדלעיל (הערה 388).

[392] כדלקמן סי׳ שז סי״ג (אסור לאדם לחשוב חשבונותיו בפיו בשבת גזרה שמא יכתוב).

[393] סעיף א (ממצוא חפצך דרשו חכמים חפציך אסורים לבקשם בשבת, אפילו בדבר שאינו עושה בו שום מלאכה לא של תורה ולא שבות מדברי סופרים, אלא שעושה איזה מעשה המותר, אפילו הליכה בלבדה, ומעשה זה או הילוך זה הוא בשביל כדי לעשות אחר השבת איזה דבר שאסור לעשותו בשבת, בין מן התורה בין מדברי סופרים, שנמצא מזמין עצמו בשבת ... לדבר האסור בשבת).

[394] **הגהות מיימוניות** פ״ו אות ל (בקונ׳ ה״ר קורבי״ל מתיר היכא דישראל ממונה על המטבע, ליתן כסף לנכרי לתקן לו מעות, אפילו בשבת, כיון שאין כאן שמיעת קול שהוא של ישראל, ואין לחוש כיון דנכרי עביד בשכרו). הובא בדרכי משה סי׳ רנב ס״ק ז. **מ״א** כאן ס״ק יט.

ומפרש רבינו דמיירו שנותן לו כסף לתקן מהן מעות, שאין ידוע לרבים שהוא עושה בשביל ישראל. וראה מראי מקומות וציונים. כוונת מישרים ע׳ קעט.

וכן הוא לקמן סי׳ רנב סט״ו (שהמלאכה נעשית ברשות נכרי, ואין שם הישראל נקרא עליה כלל, כגון ליתן חטים לתוך רחיים של נכרי מבעוד יום, או שנותן להנכרי מבעוד יום והנכרי נותנן לרחיים שלו אפילו בשבת).

ואם הישראל שכר המטבע מהמלך ומשכירו לנכרי ליום השבת, שהדבר ידוע לרבים. נתבאר לעיל סוף סט״ז.

[395] סעיף א (שאין אנו מצווין על שביתת הכלים שלנו שלא יעשה בהם הנכרי מלאכה בשבת, או שלא תיעשה בהן מלאכה בשבת מאליה, כמ״ש בסימן רנ״ב). ובסי׳ רנב ס״א (שאף שהמלאכה נעשית בשבת בכלי של ישראל, אין בכך כלום, שאין אדם מצווה על שביתת כליו שלא תיעשה בהן מלאכה בשבת מאליה, אפילו אם הוא בענין שהכלי בעצמו הוא העושה מלאכה בשבת מאליו).

[396] **תשובות רש״ל** סי׳ ק (שאלה, אחד שקנה מהשר בעד סך מה על שנה לבשל לו מלח, ואותו הישראל השכיר לו פועלים גוים בקבולת על שנה או על חודש, לבשל אותו המלח בדבר הידוע, באם יעשה לו כך וכך מלח יתן לו כך וכך, והכלים הם של הישראל ... תשובה, מה שהזכרת בשאלה הכלים של ישראל אין לחוש כלל, דקיי״ל כבית הלל דלית להו שביתת כלים ... כל קבולת שרי אפילו במלאכה ממש, אלא דגבי מכס ... מאחר שידוע שאינו משכיר לו אלא לשבת, שהרי כל ימי השבוע הוא בעצמו מקבל המכס, אם כן מוכח דאדעתא דישראל קעביד, מה שאין כן בבישול המלח). הובא במ״א ס״ק יז (יהודי ששכר המלח, מותר לשכור לו פועלים בקבולת, שאם יעשה לו כך וכך מלח יתן לו כך וכך (רש״ל סי׳ ק׳)).

והיינו שגם לעיל סי״ב, בישראל הקונה מכס, אין חוששים למלאכת הנכרי בשבת, שהרי שכרם משתלם לפי סכום המלאכה, כמבואר שם. וכל הדין לעיל שם הוא רק במה ״שהישראל קובע לו מלאכתו שיעשה בשבת״. משא״כ כאן ששוכרם ״לשנה או לחדש״.

וראה לעיל (סוף הערה 367).

ונראה מתוכן הדברים, דהיינו אף אם אין הנכרי מקבל חלק מהמלח, אלא מקבל מעות לפי חשבון זה. ונתבאר בשו״ת צמח צדק סוס״י לג (באופן הנ״ל שיתנו שהברירה בידו, כיון שנקרא יד אינו יהודי באמצע, יש לומר דעדיף מקבלנות ושרי. שוב ראיתי שדין זה הוא דין שהביא המג״א ססקי״ז יהודי ששכר המלח כו׳. ועי׳ בשו״ע אאזמו״ר ז״ל שם. אך ההיתר שכתבתי הוא מרווח).

מקפיד עליהם מאד שלא יבטלו אפילו יום אחד, והם מוכרחים לעשות גם בשבת מחמת קפידתו. מכל מקום בשביל כך אין צריך למחות בידם שלא יעשו בשבת[397], אלא די שיאמר להם שאינם מוכרחים לעשות בשבת בשבילו, ואם ירצו שלא לעשות בשבת הרשות בידם, ואם אעפ״כ הם עושים מאליהם כדי להרבות בשכרם אין צריך לומר להם כלום, אע״פ שמגיע לישראל הנאה גדולה מזה אין בכך כלום, כיון שהנכרים מתכוונים לטובת עצמן[398][()].

ואין לאסור מפני מראית העין, לפי שהרואה אינו יודע שבישול זה הוא של ישראל, שהכלים שמבשלים בהם וכן העצים שמבעירים בהם אין שם הישראל נקרא עליהם, דהיינו שאין מפורסם לרבים שהן של ישראל[399].

ובלבד (י) שלא יביאו עצים מרשות הישראל בשבת[400], שכל קבלנות אינה מותרת אלא אם כן מסר לו

---

[397] **משמעות רש״ל שם** (שהתיר אף במקום שהישראל מקפיד עליהם שלא יבטלו מעבודתם ביום השבת), ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ט (דמבואר שם דעיקר שאלת השואל היתה אם נתיר מחמת פסידא דומיא דמכס, ואם לא היה מקפיד כלל על ביטולו, לא דמי כלל למכס דשרי משום דאדם בהול כו׳, וכאן אינו בהול כלל שאינו מקפיד כלל ... אלא ודאי דלהקפדה לא חיישינן אלא כשהנכרי עושה רק מחמת קפידת הישראל ... אבל הכא שמשלם לו כך וכך בעד כך וכך מלח או כך וכך ברזל, אדעתא דנפשיה קעביד להרבות בשכרו).

דלא כשו״ת פנים מאירות ח״א **סי׳ לח** (ותשוב[ת] רש״ל [לא] הי׳ לפני לעיין בו, ועל כרחך צריכין אנו לומר הא דהתיר רש״ל ביהודי ששכר מלח להשכיר פועלים בקבלנות, שאם יעשה לו כך וכך מלח יתן לו כך וכך, מיירי נמי שאין עושין יומם ולילה, ואין הישראל מקפיד אם ישב הפועל בטל ביום השבת. אבל היכא שישראל מקפיד אם ישבו הפועלים בטלים, משום שכשיגיע זמנו לצאת יפחות לו מן המלח במה שאינם עושים בשבת, אם כן שליחותי׳ דישראל קעבדי).

[398] נתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ט (צריך לומר להם שאינו מקפיד עליהם ויעשו כרצונם ... מאחר שהפנים מאירות מחמיר, טוב לחוש לדבריו בדבר שאין בו הפסד כלל ... ובאמירה זו די אף לבעל פנים מאירות, כיון שמסלק קפידתו ממנו, והוא עושה אעפ״כ, לדעת עצמו הוא עושה להרבות שכרו).

וכן הוא לעיל ס״י (אבל אם הוא מקפיד עמו על ביטולו, הרי הוא עושה בשבת מחמת הישראל. לפיכך צריך הוא לומר לו שלא יעשה בשבת. ואם אעפ״כ הוא עושה אינו צריך למחות בידו, שלדעת עצמו הוא עושה), ושם נסמן (הערה 346).

אמנם ראה מה שצויין לעיל שם, שבמהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״ה) חזר בו, ומסיק שלא איכפת לנו בזה לא מריוח הישראל ולא מהקפדת הישראל.

*

והיינו שלדעת הפנים מאירות יש כאן שני טעמים לאיסור:

(א) שהישראל מרויח מהמלאכה, ודינו כמו מרחץ ותנור ורחיים דלעיל סי׳ רמג ס״ג (מי שיש לו מרחץ שרוחצים בה הכל ונותנים לו שכר, או שיש לו תנור שאופין בו הכל ונותנים לו שכר, או שיש לו רחיים שטוחנין בהן הכל ונותנין לו שכר, ורוצה לשכור לו נכרי לכל השנה שיתעסק בכל המלאכות הצריכות במרחץ ורחיים ותנור, ויקבל השכר מן הרוחצים והטוחנים והאופים ויביאהו להישראל, צריך הוא למחות בהנכרי, ולא יניחנו שיתעסק בהם בשבת בשביל נכרים שירחצו ויטחנו ויאפו שם, לפי שהישראל מרויח בעבודת הנכרי בשבת שמגיע לו שכר מזה). ולעיל סי״א (אסור להניחו שיעשה בשבת, לפי שהישראל מרויח מלאכה זו בשבת, שהרי כשיהיה פנוי אחר השבת יצטרך לעשות מלאכות אחרות).

ועל זה מבאר כאן, שלא אסרו בזה לעיל שם אלא כשכל הריוח הוא של הישראל, והנכרי הוא שכיר שנה, משא״כ אם הנכרי יחלוק עמו השכר, לא איכפת לן בריוח הישראל, שאז דינו כאריס דלעיל שם ס״ז (וליתן השדה באריסות לנכרי אין בו שום איסור כלל, אע״פ שיש להישראל הנאה במלאכה שהאריס עושה בשדהו בשבת, שהרי רוב הפירות של השדה הם של הישראל. מכל מקום כיון שהנכרי אינו מתכוין במלאכתו בשביל טובת הישראל, אלא בשביל טובת עצמו, שיטול חלק המגיע לו מפירות השדה, אע״פ שמאיליו נהנה הישראל אין בכך כלום).

(ב) שיש בזה חשש ״עושה אדעתא דישראל״, כיון שעושה ״מחמת שהישראל מקפיד״, וכמבואר בקונטרס אחרון (שלא היה עושה בשבתות, רק מחמת שהישראל מקפיד על ביטולו הוא עושה גם בשבת, נמצא שהוא עושה אדעתא דישראל ולא אדעתא דנפשיה). וכן הוא לעיל ס״י (אבל אם הוא מקפיד עמו על ביטולו, הרי הוא עושה בשבת מחמת הישראל. לפיכך צריך הוא לומר לו שלא יעשה בשבת. ואם אעפ״כ הוא עושה אינו צריך למחות בידו, שלדעת עצמו הוא עושה).

ומהרש״ל אינו חושש גם לזה, מטעם המבואר בקונטרס אחרון (הכא שמשלם לו כך וכך בעד כך וכך מלח או כך וכך ברזל, אדעתא דנפשיה קעביד להרבות בשכרו, שאם לא היה מקפיד עליו אפשר שגם כן היה עושה כדי לקבל שכר הרבה).

וכיון דקיי״ל כמהרש״ל, לכן נתבאר לקמן סי׳ רמה ס״ט-י (ישראל שיש לו תנור שכולו שלו, ונותנו לנכרי שיסיקנו ויאפה לכל מי שירצה לאפות, ויחלוק עמו השכר בשוה מדי יום ביום, יכול לחלוק עמו אף שכר השבתות בהבלעה, לפי שהנכרי מתכוין בעבודתו בשבת לטובת עצמו ואינו כשלוחו של הישראל ... וכן הדין במרחץ ורחיים וחנות).

[399] רש״ל שם (אין לדמות לתנור של ישראל משום דנקראת על שמו מה שאין כן באותן כלים).

וכדלעיל סי׳ רמג סט״ו (ישראל שקנה מנכרי מרחץ תנור ורחיים ולא התעסק בהם כלל, אלא חזר והשכירו מיד לנכרי אחר, הרי זה מותר, לפי שעדיין לא נקרא עליהם שם הישראל, ואין כאן חשש מראית העין).

וראה לעיל (הערה 385).

[400] **גמרא רפ״ב דמו״ק** יב, א (סיועי סייע בתיבנא בהדייהו), ופירש״י (שהיה נותן להם תבן למלאכה דהואיל והוא מסייע בהדייהו אסור). **ט״ז סק״ד** (סיועי סייעיה בתיבנא בהדייהו, שהיה נותן להם תבן למלאכה ועל כן אסור ... ממילא מיירי באיסור גמור).

מערב שבת כל מה שרוצה למסור לו לצורך המלאכה. ואפילו אם מסר להם העצים מערב שבת, אלא שלא הוציאום מרשותו עד שחשכה, אסור להניחם שיוציאו בשבת מפני מראית העין, שיאמרו שבשבת מסר להם, וכמו שיתבאר בסי' רמ"ו[401] עיי"ש:

כא ואם הוא בענין שיש חשש מראית העין, אין להתיר מחמת הפסד מרובה שיפסיד הישראל בכל שבתות השנה, אלא אם כן הוא בענין שמפסיד הרבה מכיסו ממה שצריך לשלם להשר ולפועלים ויתר הוצאותיו, אבל אם הוא בענין שלא יפסיד כלום מכיסו, אלא שמפסיד הריוח שהיה יכול להרויח הרבה בעשיית המלח גם בשבתות, אין מתירין לו בשביל כך איסור של מראית העין. ואינו דומה למכס ולמטבע, שאף אם הוא בענין שלא יפסיד כלום מכיסו, אלא משום שלא יפסיד הריוח של השבתות, התירו לו איסור מראית העין[402]. לפי שהמכס כבר נתחייבו בו הנכרים הסוחרים העוברים בשבת ליתנו להמלך, והישראל כבר קנה חיוב זה מהמלך, נמצא שאם לא יטלנו הישראל מהסוחרים הרי זה כמפסיד הריוח שבא כבר לכיסו. וכן המטבעות שיעשו עושי המלאכה אשר למלך בעל כרחו של ישראל, כבר הם קנויים לישראל, ואם לא יטלם הישראל הרי זה כמפסיד הריוח שבא כבר לכיסו[403]:

כב וישראלים ששוכרים מהשר שיהיה רשות בידם לחפור בהרים למצוא העפר שעושים ממנו ברזל, ושורפים וצורפים העפר יום ולילה לא ישבתו עד כלות משך זמן שכירותם, ושוכרים להם פועלים לכך לשנה או לחדש, וקוצצים להם שכר כך וכך בעד כך וכך ברזל, הרי דינם כדין שוכר את המלח לכל דבר[404], אם הוא בענין שאין לחוש למראית העין ע"ד שנתבאר בסי' רמ"ג[405] עיי"ש.

וכן הדין בשוכרי היתוך הזכוכית מהשרים[406] וכן בכל כיוצא בזה:

קונטרס אחרון

(א) ובכך הוא חפץ כו'. דלא[407] כתוספת שבת סי' רמ"ג[408] דאוסר אם צריך אליו במוצאי שבת מיד משום

ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק י (והיינו כשמוסר להם בשבת, אבל אם מסר להם מערב שבת, ודאי דלא עדיף מעיקר הדבר שהמלאכה נעשה בו).

וראה שו"ת צ"צ או"ח סי' לא סעי' ב, וסי' לב (פירש רבינו ז"ל דהיינו כשנותן לו התבן בשבת דוקא, אבל בערב שבת מותר). פסקי דינים צמח צדק יא, ג (היינו שנתן להם בשבת, עי' שו"ע של רבינו).

[401] סעיף ד (אסור להשאיל שום חפץ לנכרי בשבת, ואפילו בערב שבת אם הוא סמוך לחשיכה כל כך עד שאין שהות לנכרי להוציא החפץ מפתח ביתו של הישראל לרשות הרבים מבעוד יום, אסור להשאילו מפני מראית העין, שהרואה את הנכרי יוצא מבית הישראל וחפץ ישראל בידו, יחשוד את הישראל שהוא שולח חפציו בשבת על ידי נכרי זה).

[402] כדלעיל סי"ד (וכשמשכיר המכס לנכרי, וכן כששוכר לו הנכרי בקבלנות, אין חוששין למראית העין שהרואה יאמר שכיר יום הוא אצלו. לפי שבמקום הפסד גדול לא גזרו על מראית העין).

[403] שו"ת רש"ל שם (דמי יימר שחשוב הכא פסידא גמור, אלא מניעת ריוח הוא במה שאינו עושה היום אלא כשיש להרויח בו. מה שאין כן במכס שמפסיד, שכבר נתחייבו לו). פנים מאירות שם (במכס ובמטבע, דאם לא יטול בשבת יפסיד מקרן, אפשר דאיכא לדמוי' להתם. אבל אם לא יטול בשבת לא יפסיד מהקרן, אלא שיפסיד מריוח, הוי כמציאה ואסור). ונתבאר לעיל (הערה 380).

וראה הערות בשו"ע אדמוה"ז ע' 29. ראה ביאורי השולחן ע' קפב.

[404] **עי' תשובות פנים מאירות סי' לח** (נשאלתי ממחזיקי אורנדי קווניציש ששוכרים מן השר, שרשות בידם לחפור בהרים ולמצוא העפר שעושים הברזל מעפר, ושורפים וצורפים העפר באור יומם ולילה לא ישבתו, וכן עושי זכוכיות, איך יתנהגו בשבת). וכבר הובאה דעתו לאסור, לעיל בהערות לס"כ, ובקונטרס אחרון ס"ק ט. ואשר אנן קיי"ל כדעת מהרש"ל שמתיר.

[405] סעיף ו (מפני מראית העין, לפי ששם הישראל נקרא על המרחץ, שהכל יודעים שמרחץ זה הוא של ישראל, וכשיראו שנכרים רוחצים במרחצו של ישראל בשבת ונכרי מתעסק במרחץ יאמרו שנכרי זה הוא שכיר יום אצל הישראל).

משא"כ כאן מיירי שאין שמו נקרא עליו, כדלעיל ס"כ (ואין לאסור מפני מראית העין, לפי שהרואה אינו יודע שבישול זה הוא של ישראל, שהכלים שמבשלים בהם וכן העצים שמבעירים בהם אין שם הישראל נקרא עליהם, דהיינו שאין מפורסם לרבים שהן של ישראל).

[406] כמובא לעיל, שגם בזה מיירי בשו"ת פנים מאירות שם.

[407] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

דהישראל מרויח, דבהדיא מבואר בסי׳ רנ״ב ס״ד ובהג״ה שם[409] דכשצריך אליו מותר ללובשו בשבת, ולא חיישינן להרוחה זו (ואין סברא כלל לומר דמיירי בעבר ונתן, שאין זה במשמע דבריהם כלל. ועוד דהוה ליה לאסור ללובשו כדי שלא ירויח ולא יעשה איסור למפרע, דכהאי גוונא מצינו בכמה מקומות. עיין במ״ש לקמן[410] גבי סיתות אבנים). וכן משמע בהדיא בט״ז סי׳ ש״ז סק״ג[411], ובמ״א סי׳ רמ״ז סוף ס״ק ב[412], שאסרו לומר לנכרי שצריך אליו שתגמר מלאכתו במוצאי שבת מיד בענין שיצטרך לעשות בשבת, משמע שאם אינו אומר כך להנכרי, אף שבאמת הוא צריך לה במוצאי שבת מיד אין בכך כלום.

איסורי ריוח לישראל ממלאכת הנכרי בשבת נתבארו בכמה מקומות, הן לענין שכיר שנה, והן לענין קבלנות שהישראל צריך שהמלאכה תיעשה בשבת, והן לענין השכרת כלי שעושים בו מלאכה. ולפום ריהטא לא נתבארו טעמי החילוקים בין כל ההלכות האלו (ד״ה ומיהו צריך). ומבאר את טעמי החילוקים בינם, ומסקנת ותוכן הדברים:

בתחלה מוכיח שבקבלנות מותר אף כשהישראל נהנה ממה שהמלאכה נעשית בשבת. ולא איכפת לן אלא בהרווחת נכסיו (כמו בשכיר שנה, ומשכיר כלי מלאכה לנכרי), או הרווחת המלאכה עצמה (כמו בקבלנות, שאם לא תיעשה המלאכה בשבת יפסיד מלאכה זו לגמרי).

אחר כך מקשה, מדוע לא אסרו בהרווחת נכסיו בשכיר שנה, אלא כשאין לנכרי ריוח ממלאכת השבת, משא״כ בהשכרת כלי מלאכה, ובקבלנות שהמלאכה צריכה דוקא בשבת אסור אף שהנכרי מרויח ממלאכתו.

ומתרץ בכמה אופנים:

(א) בהשכרת כלי מלאכה ובקבלנות, שיש ריוח גם לנכרי, לא אסרו אלא בערב שבת. משא״כ בשכיר שנה שאין ריוח לנכרי ממלאכת שבת אסרו גם כששוכרו לכל השנה.

(ב) **והוא העיקר**: גם בקבלנות אין לנכרי ריוח ממה שמקדים המלאכה לשבת, ולכן אסור אף בתחלת השבוע, משום מחזי כשליח. משא״כ כשיש לנכרי ריוח ממה שעושה המלאכה בשבת, לא איכפת לן בריוח הישראל, כמו בהדלקת נר. ודוקא בהשכרת כלי מלאכה לא אסרו אלא בערב שבת, כי אין להישראל ריוח מהמלאכה בשבת, רק מההשכרה לשבת, ואסרו רק כשמשכירו בערב שבת, משום מחזי כשליח.

(ג) טעם איסור הריוח לישראל בשכיר שנה, אינו משום מחזי כשלוחו של ישראל, אלא משום גזירה שמא יאמר לו לעשות. אמנם טעם זה **אינו מדוקדק**.

ולכן למסקנא:

(א) אם יש רק לישראל ריוח מהמלאכה בשבת, ולא לנכרי, מחזי כעושה בשביל ישראל (ד״ה וצריך לומר).

(ב) אם יש לשניהם ריוח, או לשניהם רק הנאה, מותר (ד״ה וכן משמע וד״ה ומהאי טעמא).

(ג) אם יש לנכרי רק הנאה, ולישראל יש ריוח, אזי מחזי כעושה בשביל ישראל (ד״ה ועוד יש לומר והוא העיקר).

(ד) כשמשכיר כלי שעושים בו מלאכה, מחזי כשליח בעת ההשכרה, ולכן אסור להשכיר רק בערב שבת (ד״ה ואף שבראי״ש).

לכללות קונטרס אחרון זה ראה ביאורי השלחן ע׳ רצו ואילך. כוננת מישרים ע׳ צ ואילך. כנישתא דבי רב ע׳ עא ואילך. מעשה חושב ע׳ כט ואילך. קובץ הערות וביאורים חי״ג.

[408] בסוף הקדמתו שבריש הסימן, ד״ה וכללא (ונראה לדקדק מלשון הרשב״א בחדושיו, וגם מדברי האחרונים, שדקדקו וכתבו דאין הישראל מרויח כלום ממלאכת שבת, דמשמע דאם יש להישראל איזה ריוח ממה שעושה העכו״ם מלאכתו בשבת, כגון שצריך אליו מיד אחר השבת, אז אסור, ולא אמרינן בזה דעכו״ם אדעתיה דנפשיה קעביד שיהיה לו ריוח בימי החול).

[409] בשו״ע שם (מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה), וברמ״א (ויש אוסרין ללובשו כל שידוע שהגוי גמרו בשבת ... והכי נהוג לכתחלה, אם לא שצריך אליו בשבת, שאז יש להקל).

ונתבאר לקמן שם סי״א (ויש אוסרים להשתמש בכלי הנגמר בשבת ביד נכרי ... וכן יש לנהוג לכתחלה, אם לא שצריך אליו הכלי בשבת שאז יש להקל).

[410] בקונטרס אחרון סק״ד (דהכא עיקר האיסור משום שאחר כך כשישקעם בבנין יתפרסם למפרע שהן של ישראל ... עיין במ״א ס״ק ה).

והיינו כמבואר במ״א ס״ק ה (הכא שיראו בעת הקציר שאין העכו״ם נוטל בריוח, ידעו דלאו אריס הוא, ויחשדוהו ששכיר יום הוא).

וכן הוא לעיל סי׳ רמג ס״ח (בעת הקציר יראו שאין לו כלום בפירות השדה יתברר להם למפרע שלא היה אריס ויאמרו ששכיר יום היה).

וראה ביאורי השולחן. כנישתא דבי רב ע׳ עב הערה א. מעשה חושב.

[411] ״ונראה לי עוד דאפילו בהנהו דמתירין בית הלל עם השמש, כגון נותנין כלי לכובס עכו״ם, יש איסור אם נותן לו הכלים סמוך לשבת ואומר לו ראה שאני צריך להם במוצאי שבת, דהוה ליה כאומר בפירוש שיכבסם בשבת. וכן לענין אם נותן לו מעות בערב שבת לקנות, ואמר לו שילך לדרכו במוצאי שבת. כן נראה לענ״ד״.

וכן הוא לקמן שם ס״ט (ובלבד שלא יאמר לו קנה בשבת, וגם לא יאמר לו שהוא הולך בדרך במוצאי שבת מיד, ויצטרך הנכרי לקנותו בשבת, שהרי זה כאומר לו בפירוש לקנות בשבת כמ״ש בסי׳ רנ״ב).

[412] ״דלא יאמר ראה שתהא שם ביום א׳ או ביום ב׳ וכיוצא בזה, וידוע שאי אפשר לו להיות שם אלא אם כן ילך בשבת, דהוי כאלו אמר לו לך בשבת, ואפילו קצץ אסור״.

וכן הוא לקמן שם ס״א (לא יאמר לו ראה שתהא שם באחד בשבת או בשני וכיוצא בזה, אם ידוע לו שאי אפשר לו להיות אז שם אם לא שילך גם בשבת, שהרי זה כאומר לו לך בשבת).

דאין זו נקראת הרוחה אלא הנאה בעלמא[413]. ומותר ליהנות ממעשה שבת[414] כשצריך לכך בשבת, או במוצאי שבת לאחר שהמתין בכדי שיעשה, אף שבאמת עשה בשבת, או אפילו מיד במוצאי שבת אם אין ידוע לו בבירור שעשה בשבת.

והרוחה שאסרו הראב"ד[415] והרא"ש[416] ומהר"י אבוהב[417] וב"י[418] סי' רמ"ג ורמ"ז, היינו הרוחת נכסיו שמתרווחין ומתרבין על ידי כך, דכיון שיש לישראל ריוח נכסים ממש ממלאכה זו אזי מחזי כעושה בשליחותו, כמבואר בראש"ש סוף פרק קמא דשבת[419]. אבל בהנאה בעלמא לא מחזי כעושה בשליחותו[420], כיון שלו עצמו יש ריוח נכסים ממש, עביד אדעתיה. ומ"ש המ"א כאן סק"א[421] דאין קפידא כו', היינו לאפוקי אם היה מקפיד שתיעשה היום לפי שלא תוכל להעשות כלל למחר ויפסיד מלאכה זו לגמרי, שאז כיון שיש ריוח ממש מחזי כעושה בשליחותו אף דעביד אדעתא דנפשיה[422].

ומיהו צריך עיון בדברי המ"א, שבסי' רמ"ג סק"ב[423] כתב וליכא למימר דאדעתא דנפשיה קעביד כו', משמע בהדיא דהיכא דעביד אדעתא דנפשיה לא מתסיר משום ריוח הישראל, ואמאי אסר כאן בקבלנות

---

[413] הובא בשארית יהודה סי' ה (עיקר פירוש קפידא זו ביאר הרב, דאין רוצה לאמר שהישראל חפץ בכך שתיגמר המלאכה במהרה מפני שצריך עליה במוצאי שבת מיד, כמ"ש התוספות שבת סי' רמ"ג, דההיא הנאה מקרי, שיש הנאה לישראל בעשיית המלאכה בשבת, ולא מתסרא).

[414] אלא שעדיין יוקשה, שאף שהתירו הנאה בעלמא של הישראל, מכל מקום עדיין יוקשה איך אפשר להתיר לדעת האוסרים לקמן סי' רנב סי"א (ויש אוסרים להשתמש בכלי הנגמר בשבת ביד נכרי, וגם במוצאי שבת צריך להמתין בכדי שיעשו, דהיינו כשיעור שהות ששהה הנכרי בעסק עשיית הכלי בשבת, כדי שלא יהנה ממלאכת שבת).

על זה מבאר שיש שני אופנים שהתירו בזה, כדלקמן שם (ויש אוסרים ... וכן יש לנהוג לכתחלה, אם לא שצריך אליו הכלי בשבת, שאז יש להקל. ואם נסתפק שמא נגמר הכלי בערב שבת, יש להקל בכל ענין, כיון שיש מתירין לגמרי). ואפילו לדעת האוסרים, עכ"פ יש להתיר אם "בכך הוא חפץ", שיעשה הנכרי בשבת, כדי שהוא ישתמש בו "במוצאי שבת לאחר שהמתין בכדי שיעשה".

וכעין זה לקמן ד"ה ומהאי טעמא (שרי כשאין לישראל מעשיית השבת אלא הנאה בעלמא, שצריך אליו במוצאי שבת מיד, או בשבת, להאומרים דאין צריך כדי שיעשו).

וראה כנישתא דבי רב.

[415] פ"ו הי"ב (אותה מלאכה משתרשא ליה ואינו דומה לקבלנות), והט"ז (הואיל ונהנה, כאלו עושה מלאכה לישראל).

[416] סוף פ"ק סי' לו (ואף על גב דשרו בית הלל עורות לעבדן עם חשיכה דנכרי לנפשיה קעביד, כיון דקצץ לו דמים. שאני התם שאין ריוח לישראל במה שהנכרי עושה בשבת, אבל בשכירות כלים ... שיש ריוח לישראל במה שהכלים נשכרים אצל הנכרי, מיחזי מלאכה שנכרי עושה בהן בשבת כשלוחו של ישראל).

[417] סי' רמג ד"ה ומ"ש בספרים (הגוי מקבל על עצמו לחמם המרחץ ולעשות כל הדברים הצריכין לו, בשביל שיתן לו הישראל דבר קצוב, וכל הריוח הוא לישראל, בזה נראה שאסור), וסוס"י רמז (מי שיש לו עבד גוי ושוכר אותו לשנה או לשנים לכל הדברים שירצה, שאין מקום לשלוח אותו בערב שבת באגרות, שהרי ... הישראל נהנה מזה הנאה גמורה, שיעשה זה בשבת ולא ביום אחר, לפי שהימים האחרים יתעסק במלאכה אחרת).

[418] סי' רמג ד"ה ומ"ש בספרי רבינו (דעת הגאון מהר"י אבוהב ז"ל ... במרחץ או תנור, שאם לא עשה מלאכה בשבת הפסיד ישראל ריוח אותו היום, נמצא ישראל נהנה ממלאכת שבת ואסור). וסוס"י רמז (וכתב עוד הגאון מהר"י אבוהב ז"ל דמי שיש לו שכיר גוי לשנה או יותר שאסור לשלחו בערב שבת באגרות, שהרי ... הישראל נהנה מזה הנאה גמורה, שיעשה זה בשבת ולא ביום אחר, לפי שהימים האחרים יתעסק במלאכה אחרת).

והן ההלכות דלעיל סי' רמג ס"ג (לפי שהישראל מרויח בעבודת הנכרי בשבת שמגיע לו שכר מזה), ודלקמן סי' רמו ס"ב (נראה כאלו עושה בשליחות הישראל שצוהו לעשות בשבת כשהשכירם לו אתמול, כיון שיש ריוח לישראל במה שהוא רשאי לעשות בשבת).

[419] שם (שיש ריוח לישראל במה שהכלים נשכרים אצל הנכרי, מיחזי מלאכה שנכרי עושה בהן בשבת כשלוחו של ישראל).

[420] ראה שארית יהודה סי' ה ד"ה וכן משמע לי.

[421] על מ"ש בשו"ע ס"א (פוסק עם הגוי על המלאכה, וקוצץ דמים, והגוי עושה לעצמו). כתב המ"א ס"ק א (פירוש דאין קפידא לישראל בזה, דאם לא יעשהו היום יעשהו למחר). והיינו שגם מה שהתירו לקבלן לעשות מלאכה בשבת, הוא רק באופן ש"הגוי עושה לעצמו", ש"אין קפידה לישראל בזה ... יעשהו היום". משא"כ אם מקפיד, אסור.

[422] שיתבארו בזה ב' הדעות לקמן סי' רנב ס"ה (יש אומרים שאין היתר אלא כשאין מגיע ריוח לישראל ממה שהמלאכה נעשית בשבת ... שאף אם תיעשה אחר השבת יהנה גם כן ממנה. אבל אם הוא בענין שאם תיעשה אחר השבת לא יוכל ליהנות ממנה ... צריך למחות בידו ... ויש מי שמתיר ... ואפשר שאינן חולקים כלל).

[423] "ובמרחץ אסור מדינא לשכור לו עכו"ם לעבוד בו כל השנה, ושיטול היהודי כל הריוח מכל השבתות, דהא היהודי מרויח במה שהעכו"ם עושה בשבת. וליכא למימר דעכו"ם אדעתיה דנפשיה עביד, דהא אף אם לא יעשה העכו"ם בשבת יצטרך לשלם לו".

דעביד אדעתא דנפשיה. ועוד קשה דכאן בס"ק ט"ז[424] כתב טעם האיסור כששכרו לכל המלאכות משום דמשתרשא ליה, משמע לכאורה דאף אם מקרי קציצה אסור, כמ"ש בראש הסימן[425]. ואילו בסוף סי' רמ"ז[426] כתב טעם המתירים (והיינו הגהות מרדכי[427] בשם רא"ם. ואף שבב"י[428] כתב דאפשר דדוקא בדליקה התיר, מכל מקום בספר התרומה סי' רכ"ב[429] מבואר בהדיא דהוא הדין לכל המלאכות עיי"ש. וכן משמע למדקדק היטב בהגהות מיימוניות פ"ו ובהגהות מרדכי פרק קמא[430]. עיין מ"א סי' רנ"ב סוף ס"ק ט' ובסי' רע"ו סק"ד ודו"ק[431]) משום דזה מקרי קצץ, משמע דטעם האוסרים משום דלא מקרי קצץ, אבל משום הרוחה לא מיתסר אי הוה מקרי קצץ, וכמ"ש בסי' רמ"ג[432].

וצריך לומר דסבירא ליה למ"א עיקר כמ"ש בסי' רמ"ג, ואתי שפיר מ"ש בסוף סי' רמ"ז[433]. ומ"ש כאן בס"ק ט"ו[434] ט"ז נמי אתי שפיר משום דכאן הרי קצץ[435], אלא משום שהוא שכיר שנה ולא היה מנכה לו כלום ונמצא שאין לו ריוח במלאכה, מכל מקום מקרי עביד אדעתא דנפשיה[436] (כמ"ש ספר התרומה והגהות מרדכי[437]), אלא משום דכיון שלהישראל יש ריוח ולו אין ריוח[438] מחזי כעושה בשביל ישראל

---

[424] על מה שכתב הרמ"א ס"ה (אבל כששכרו לכל המלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות, לכו"ע אסור). כתב המ"א (דקרוב הדבר לודאי שיצטרך למחר מלאכה אחרת, ואם כן מרויח הישראל במלאכת העכו"ם בשבת). והוא כלשון הראב"ד פ"ו הי"ב (אותה מלאכה משתרשא ליה).

[425] בס"ק א (שהועתק לעיל הערה 421), שאם מקפיד שהמלאכה תיעשה מיד, אסור אף בקבלן ממש.

[426] על מ"ש בשו"ע שם ס"ו (מי שיש לו שכיר גוי לשנה או יותר, אסור לשלחו ערב שבת באגרת), כתב המ"א שם סק"ט (אבל בד' וה' מותר, כיון דיש אומרים דזה מיקרי קצץ).

[427] רמז תסב (נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה ... וכתב רא"ם עבד נכרי או שפחה המושכרים לשנה או פחות נמי אדעתא דנפשייהו עבידי, בשביל ריוח שלהן, ואין עליו למחות).

וכן הוא באגודה סי' קמו בשם ראבי"ה סי' רנז, כמובא בפנים סי"א (והערה 353).

[428] ב"י ד"ה ולענין שוכר (ובהגהות מרדכי ... כתוב בשם רא"ם ... אלא שלא התיר להדיא אלא בדליקה).

וכן הוא בפנים שם (והערה 356).

[429] סי' רכב (הא דתנן נכרי שהדליק את הנר אם בשביל ישראל לא ישתמש ישראל לאורו, או אם עשה האש, אפילו קצץ אסור, או עבדו ושפחתו השכורים, אלא אסור, כיון שגוף הישראל נהנה מגוף המלאכה מן הנר ומן האש. ולא דמי לאגרות שאין גוף הישראל נהנה מגוף ההוצאה וההולכה). הרי שאף בשאר מלאכות התיר לעבדו ושפחתו השכורים, במקום שאין גוף הישראל נהנה מגוף המלאכה.

וכן הוא לקמן סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק ה ד"ה ואם היא שפחתו (והוא הדין בשאר מלאכות כמ"ש בסי' רמ"ד בשם ספר התרומה והמרדכי).

ולעיל סי' רמג בקונטרס אחרון ס"ק א (כשהתירו ספר התרומה והגהות מרדכי להניח לשכיר שנה שיעשה בשבת, היינו שקיבל עליו לעשות כל המלאכות שיצטרך לו בתוך שנתו).

[430] היא תשובת רבינו שמחה, שהובאה בהגהות מרדכי רמז תנב, ובהגהות מיימוניות פ"ו אות ו, והועתקה לקמן סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק ה הערה 2313 (על המדורות שמבערות הנכריות בבית אדוניהם בשבת, לא התירו חכמים ... צריך ליטול רשות מבעל העצים ... האומנים שעושין מלאכה בבית ישראל, שאסור אפילו בקיבולת ... ויש [ללמוד] שהשפחות אין רשאות לעשות מלאכות בבית ישראל). הרי שלא אסר אלא מטעם שהוא בעצים של ישראל ובבית ישראל, משא"כ בלאו הכי, מותר להניח לשפחות השכורות לעשות מלאכות בשבת.

[431] שהביא שם ושם דברי הגהות מרדכי הנ"ל, ובסי' רעו כתב בדעתו (ואפילו בקבולת כגון ששכרו לכל השנה (כדעת ס' התרומה)). וכן הוכיח לקמן שם.

[432] במ"א ס"ק ב (שהועתק לעיל הערה 423), שמטעם הרווחה לחודיה אין לאסור.

יוצא אם כן, שבשני מקומות נתבאר במ"א (סי' רמד ס"ק א וס"ק טז) שחוששים לריוח ישראל אף במקום קבלן וקצץ. ובשני מקומות נתבאר במ"א (סי' רמג ס"ק ב, וסי' רמז ס"ק ט), שחוששים לריוח ישראל רק במקום שאינו חשוב קבלן וקצץ.

[433] שבשני מקומות אלו נתבאר שבמקום שקצץ אין חוששים לריוח הישראל.

[434] על מ"ש בשו"ע ס"ה (ויש מי שאוסר בשוכר גוי לזמן), כתב המ"א ס"ק טו (משום דסבירא ליה דהישראל מרויח במה שעושה בשבת).

[435] ר"ל, שמעיקר הדין גם שכיר שנה נחשב קצץ.

[436] ר"ל, שמעיקר הדין גם שכיר שנה מקרי עביד אדעתא דנפשיה. אף שלמעשה אין לנכרי ריוח במלאכה זו בשבת.

[437] ששכיר שנה מותר מטעם שנחשב קצץ.

[438] ריוח ממה שהוא עושה המלאכה בשבת.

ולא אדעתא דנפשיה כאלו לא קצץ כלל[439]. וזה שכתב המ"א[440] וליכא למימר דעביד אדעתא דנפשיה, רוצה לומר שירויח בזה שלא יפסיד שכרו שהרי יצטרך לשלם לו, נמצא שאין לו ריוח בזה, ואם כן אסור משום ריוח הישראל. אבל אם גם לו היה ריוח, לא מתחזי כלל כעושה בשביל ישראל.

ואף שברא"ש שם[441] מבואר דאף בקבלנות לא התירו אלא כשאין שם ריוח, היינו לענין ליתן לכתחלה בערב שבת, דהא מוכח לה משכירות כלים שאסור להשכיר בערב שבת לפי שיטתו משום דמחזי כו', והיינו כשנותן לו בערב שבת דוקא דמחזי כאומר לו לעשות בשבת, אבל בד' וה' מותר ליתן לו. כל שכן כשהנכרי מסיק המרחץ מאליו בכל שבתות השנה[442]. זהו דעת המ"א בסי' רמ"ג[443].

ומ"ש כאן[444] דאין קפידא כו', יש לומר דכוונתו שאם היה לו ריוח בזה היה אסור ליתן לו בערב שבת, דבבא זו כתבה הרמב"ם במקום מתניתין דאין נותנים כו', כמ"ש המגיד משנה עיי"ש[445]. דאף שהרמב"ם[446] וב"י[447] חולקים על הרא"ש גבי שכירות כלים. היינו משום שהשוכר עושה המלאכה לעצמו, ובשביל ריוח הישראל לא מחזי כשלוחו, משא"כ בקבלנות שעושה לישראל אפשר דכולי עלמא מודו. וגם בלאו הכי הא קי"ל כהרא"ש[448].

---

[439] "מחזי ... כאילו לא קצץ כלל".

[440] סי' רמג סק"ב (וליכא למימר דעכו"ם אדעתיה דנפשיה עביד, דהא אף אם לא יעשה העכו"ם בשבת יצטרך לשלם לו).

[441] פ"ק סי' לו (שהועתק לעיל הערה 416). והיא ההלכה דלקמן סי' רמו ס"ב (יש אומרים שהכלים שעושים בהם מלאכה ... אסור להשכירם לנכרי בערב שבת, דכיון שיש ריוח להישראל במה שהכלים נשכרים לנכרי גם ביום השבת ... לפיכך כשהנכרי עושה מלאכה בשבת סמוך ליום שהשכירם לו דהיינו ערב שבת, הרי נראה כאלו עושה בשליחות הישראל ... וכן עיקר).

ומדוע אם כן מחזי כשליח הישראל, הרי בזה יש להנכרי ריוח במה שעובד בשבת בכלים אלו ששכר.

[442] דלא גרע משכרו בד' וה'. ולכן לא אסר בזה, אלא במקום שיש ריוח רק לישראל (ולא להנכרי) ממלאכת הנכרי בשבת.

[443] וכן נתבארה שיטה זו לעיל סי' רמג ס"ג (ואין להתיר לפי שהנכרי טורח לעצמו בשביל השכר שקצץ לו. כיון שאם היה הישראל מונע את עצמו מריוח השבת, והיה אומר לנכרי שלא יהיה כלל בשבת אצל המרחץ ורחיים ותנור, לא היה מנכה לו כלום משכרו ... ואע"פ שהנכרי ... עוסק לפי תומו להשלים קבלנותו ... ואם כן הנכרי מתכוין לטובת עצמו. מכל מקום כיון ... שאף אם לא יתעסק בשבת לא ינכה לו כלום משכרו, ולהישראל מגיע ריוח מזה, אם כן נראה הדבר כאלו עסק זה הוא בשביל הישראל בלבד). והיינו שמעיקר הדין נחשב קבלן שקצץ, אבל כיון שהריוח ממה שהמלאכה היא בשבת היא רק של הישראל "נראה הדבר כאלו ... בשביל הישראל בלבד".

ובדעת המתירים נתבאר בסי' רמד סי"א (לפי שהנכרי ... עושה מאליו לפי תומו להשלים קבלנותו שקיבל עליו בתחילת שכירותו לעשות כל המלאכות שיצטרכו לישראל בכל משך זמן שכירותו, כדי שישלם לו כל שכרו משלם). והיינו שהוא נחשב קבלן שקצץ, ואין חוששים לומר שנראה הדבר כאלו עושה בשביל הישראל בלבד.

[444] המ"א כאן ס"ק א (שהועתק לעיל הערה 421), שאסר אם יש קפידה וריוח לישראל, אף שהנכרי עושה הקבלנות להשלים פעולתו.

ומבאר זאת בשני אופנים:

(א) שגם בזה לא אסר אלא ליתן לו בערב שבת, כמו בשכירות כלים דלעיל.

(ב) שבזה אסרו אף ליתן לו בד' וה', דגרע משכירות כלים דלעיל.

והעיקר כאופן השני, כדלקמן (הערה 458).

עוד אופן נתבאר לקמן סי' רנב בקונטרס אחרון סוף ס"ק ו (דהכא [בקבלנות שמקפיד] חמיר משכיר שנה, כיון שאין המלאכה יכולה להגמר אלא אם כן תיעשה גם בשבת, משא"כ בשכיר שנה שמלאכה זו יכולה להעשות אף בחול, אלא שיפסיד מלאכה אחרת).

[445] הלכה זו שבשו"ע ס"א (פוסק עם הגוי על המלאכה, וקוצץ דמים, והגוי עושה לעצמו), שממנו למד המ"א ס"ק א (עושה לעצמו, פירוש דאין קפידא לישראל בזה). מקורה ברמב"ם פ"ו הי"ב. ונתפרש במ"מ שם (זה מבואר במשנה פרק קמא (יז, ב) שנינו שם בית שמאי אומרים אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום, ובכולן בית הלל מתירין עם השמש).

יוצא אם כן שהמשנה והרמב"ם והשו"ע ומ"א מיירי כשנתן לו "בערב שבת", "עם השמש". שדוקא בזה אסרו בקבולת שיש לישראל ריוח. וכמובא לעיל מהרא"ש לענין שכירות כלים.

[446] פ"ו הט"ז (מותר להשאיל כלים ולהשכירן לנכרי, ואע"פ שהוא עושה בהן מלאכה בשבת).

[447] רס"י רמו (תנו רבנן לא ישכיר אדם כליו לגוי בערב שבת וכו'. בפ"ק דשבת (יט.). והרי"ף השמיטה ... וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"ו (הט"ז) מותר להשאיל ולהשכיר כלים לגוי ואף על פי שהוא עושה בהם מלאכה בשבת). והיא דעה הא' שבשו"ע שם ס"א (בסתם).

[448] דעה הב' בשו"ע רס"י רמו (ויש אומרים דכלים שעושין בהם מלאכה, כגון מחרישה וכיוצא בה, אסור להשכיר לגוי בערב שבת). וברמ"א שם (וכן עיקר כסברא האחרונה). וכן הוא לקמן שם סוף ס"ב (וכן עיקר).

ועוד יש לומר, והוא עיקר[449], דסבירא ליה דאף להרא״ש גרע קבולת משכירות[450] (וכן משמע ברא״ש[451] שלמד דמותר ליתן עורות לעבדן בד׳ וה׳ מהא דמותר לשלוח איגרות בד׳ וה׳[452], ולא משכירות כלים[453]). דקבולת אם היה בה ריוח לישראל, אף אם לא מחזי כעושה בשליחותו, כגון שנתן לו בד׳ וה׳, מכל מקום מחזי כעושה בשבילו, כיון שבמה שהיא נעשית בשבת יש לו בזה ריוח נכסים, או ריוח מלאכה זו גופה[454], אם היה בענין שאי אפשר לה להעשות בשבילו אלא בשבת, כגון היוצא לדרך במוצאי שבת מיד ונותן כליו סמוך לחשכה. משא״כ בשכירות כלים שמשכיר לו בין שיעשה בין שלא יעשה[455], כמ״ש המ״א סי׳ רמ״ג[456] לענין שדה, ואין לו ריוח מיום השבת אלא בשעה שמשכיר לו שמרבה לו דמים גם בעד השבת, לפיכך אין האיסור תלוי אלא בשעת השכירות ולכן מותר בד׳ וה׳, וגם אחר כך אין צריך למחות כשעושה בשבת, שאחר כך אין לו ריוח כלל, ולא מחזי כשלוחו ולא כעושה בשבילו. משא״כ בקבולת שבשעת עשיית המלאכה בשבת יש לו ריוח ממנה, ומחמת ריוח זה הוא חפץ ורוצה ומקפיד שתיעשה בשבת, והנכרי אין לו ריוח וקפידא בזה, אלא שעושה לפי תומו להשלים פעולתו[457], שאילו התנה עמו הישראל שלא יעשה עד לאחר השבת לא היה לו שום מניעת ריוח בשביל זה, הלכך כיון שכל ריוח עשיית השבת הוא לישראל ולא לנכרי, מחזי כעושה בשבילו, וצריך למחות בידו, אע״פ שעיקר המלאכה עכו״ם אדעתא דנפשיה קעביד[458].

---

[449] שאם אין לישראל תועלת במלאכת הנכרי אלא אם היא תיעשה בשבת, אסור ליתן לו אפילו ביום ד׳ וה׳.
ומבאר בזה ב׳ פרטים:
(א) הטעם שזה גרע משכירות, שלא אסרו אלא כשמשכיר בערב שבת.
(ב) הטעם שנחשב שיש מזה ריוח רק לישראל ולא לנכרי, אף שהנכרי עושה כדי להשלים קבלנותו ולקבל שכרו.
והקשיים שיש באופן הראשון, ראה כנישתא דבי רב ע׳ עז-ח.

[450] שלא אסר הרא״ש אלא להשכירם בערב שבת; משא״כ בקבולת, אם יש לו קפידא, אסור אף בד׳ וה׳.

[451] פ״א סוף סל״ו (אין משלחין איגרות ביד נכרי בערב שבת ... וכן עורות לעבדן וכלים לכובס בד׳ ובה׳ מותר, אף על פי שלא קצץ).
והיא דעה הב׳ דלקמן סי׳ רנב ס״ו (ויש מתירין אפילו בדבר שאין קצבתו ידוע ליתן לו בה׳ בשבת או קודם לכן ... אין נראה כאלו שולחו לעשות בשבת, אלא אם כן נותן לו סמוך לשבת. וכן עיקר).

[452] שהיא ההלכה דלקמן סי׳ רמז ס״ה (ויש אומרים שאפילו לא קצץ אין איסור לשלחו אלא בערב שבת, דכיון שמשלחו סמוך לשבת הרי נראה כאלו אומר לו לילך בשבת).

[453] כי קבולת גרע משכירות, ולכן אין ללמוד משכירות לקבולת.

[454] ריוח נכסים – כמובא לעיל מהמ״א לענין שכיר שנה. וריוח מלאכה זו גופה – כשיש לו קפידא שקבלנות זו תיעשה בשבת.

[455] ואם כן אין ריוח לישראל ממה שהנכרי עושה מלאכה בשבת, אלא בשעת השכירות בערב שבת.
וראה שו״ת שארית יהודה סי׳ ה ד״ה ואע״ג דהרא״ש (ודבריו צריכים ביאור, דאם השכיר לו בין יעשה ובין לא יעשה, איזו שלוחו הוא בשעה שמשכיר לו). ביאורי השולחן ע׳ שא.

[456] סק״א (דמדינא שרי להשכירו לעכו״ם, שיתן לו כך וכך בין יסיק בו העכו״ם או לא יסיקנו).
וכן הוא לעיל שם ס״ו (אבל אם רוצה הישראל להשכיר המרחץ לנכרי ... שיתן להישראל דבר קצוב בכל שנה או בכל חדש בין שיסיקנו או לא יסיקנו, מן הדין היה מותר), וס״ז (מותר להשכיר שדה לנכרי שיעבוד עבודתה כל אימת שירצה, ולא יהיה מוכרח בעבודתו, ויטול כל הפירות לעצמו).
וכן נתבאר לקמן סי׳ רמה בקונטרס אחרון ס״ק ד ד״ה ועוד יש לפרש (דהתם אין הריוח אלא בשעת ההשכרה, שמשכיר לו ונותן לו רשות שאם ירצה שיעבוד אף בשבת, אבל אחר כך לא איכפת ליה, שאף אם לא יעשה בשבתות לא ינכה לו כלום, כמ״ש המ״א ריש סי׳ רמ״ג).

[457] בזה בא ליישב הטעם שנחשב כאן הריוח רק לישראל, ולא לנכרי.
שהרי נתבאר לעיל ד״ה וצריך לומר (אם גם לו היה ריוח, לא מתחזי כלל כעושה בשביל ישראל). ולקמן ד״ה ומהאי טעמא (שגם לו יש הנאה מקדימת השלמת הפעולה בכל מה דאפשר). ולכן נתבאר לעיל באופן הראשון (אסור ליתן לו בערב שבת), ומותר ליתן לו בד׳ וה׳, כיון שגם כאן יש הנאה לשניהם.
אמנם כאן באופן השני מבאר, שאסור ליתן לו אף בד׳ וה׳, והיינו שגם כאן נחשב הריוח רק לישראל, ולא לנכרי, כי לישראל יש ריוח וקפידה בזה, ולנכרי יש רק הנאה מקדימת השלמת הפעולה.
ועל זה מסיים לקמן (ומהאי טעמא נמי שרי כשאין לישראל מעשיית השבת אלא הנאה בעלמא ... לפי שעכו״ם אדעתא דנפשיה קעביד, שגם לו יש הנאה מקדימת השלמת הפעולה בכל מה דאפשר). והיינו שאם יש לשניהם ריוח, או לשניהם הנאה, מותר. אבל אם יש לנכרי רק הנאה, ולישראל יש ריוח, אזי מחזי כעושה בשביל ישראל.

[458] וכאופן זה נתבארה ההלכה לקמן סי׳ רנב ס״ה (אם הוא בענין שאם תיעשה אחר השבת לא יוכל ליהנות ממנה, ואין לו בה חפץ כלל אלא אם כן תיעשה בשבת, כגון שהולך לדרך מיד במוצאי שבת וכיוצא בזה, בענין שיש ריוח לישראל ממה שהמלאכה נעשית

אבל אם גם עשיית השבת היא אדעתא דנפשיה, כגון גבי מרחץ אילו היה מנכה לו משכרו, לא מחזי כלל כעושה בשבת בשביל ישראל כי אם בשבילו[459]. והוא הדין גבי עושי מלח וברזל וזכוכית דלקמן[460], והוא הדין גבי אריסות שדה שבסי׳ רמ״ג ס״א בהג״ה[461].

ובזה נסתלקה קושיית שו״ת תודת שלמים על הראב״ד וסייעתו עיי״ש[462].

וכן משמע בהדיא בסי׳ רע״ו[463], שהעתיקו שם ב״י[464] ורמ״א[465] ומ״א[466] דברי התוס׳[467] וספר התרומה[468] וסיעתם, דגבי נר אסור אפילו קצץ, ועיקר הרבותא בעל כרחך היא בענין דגבי איגרת שרי בכה״ג דלא משתרשא ליה לישראל, וגבי נר אסור משום שגופו נהנה כו׳. ולכן גבי שכירות[469] פירש המ״א שם שנותן לו בכל יום כך וכך, ורוצה לומר בעד הדלקת נרות, דאף שיש לישראל ריוח ממלאכה זו גופה שבליל שבת צריך הוא לנר, מכל מקום לנכרי יש גם כן ריוח ידוע, שאם לא ידליק בליל זה לא

בשבת, אסור ליתנה להנכרי קודם השבת ... דכיון שלהישראל יש ריוח מזה שהמלאכה נעשית עכשיו בשבת, ולהנכרי אין ריוח מזה, שמצדו לא יבצר לעשותה אחר השבת, אלא שהוא עושה בשבת לפי תומו להשלים פעולתו, ואין מגיע לו ריוח מזה כמו שמגיע להישראל, לפיכך נראה הדבר כאלו בשביל זה הישראל נעשית המלאכה בשבת).

*

וכל זה הוא ביאור שיטה זו לדעת רבינו כאן. וכבר נתבארה לעיל (הערות 341, 346, 352), מסקנת רבינו במהדורא בתרא, שבכל אופן אין חוששים לריוח של ישראל ממלאכת הנכרי, ולכן אין צריך למחות בשכיר שנה למלאכה מיוחדת העושה מלאכתו ביום השבת. אבל שכיר שנה לכל המלאכות, אין דינו כקבלן ואסור. והמתירים סוברים שגם שכיר שנה לכל המלאכות מותר, מטעם שנחשב כקצץ.

[459] שלכן לא אסר המ״א שם (סי׳ רמג ס״ק ב) אלא מטעם ״דהא אף אם לא יעשה העכו״ם בשבת יצטרך לשלם לו״.

[460] סעיף כ (ישראל ששכר המלח מהשר לשנה שכמה מלח שיעשה בתוך השנה הוא שלו והוא שוכר לו פועלים נכרים לשנה או לחדש וקצץ להם שכרם לפי רבוי מלאכתם דהיינו מכל כך וכך מלח שיבשלו נותן להם כך וכך ... אף על פי שמגיע לישראל הנאה גדולה מזה אין בכך כלום, כיון שהנכרים מתכוונים לטובת עצמן), וסכ״ב (וישראלים ששוכרים מהשר שיהיה רשות בידם לחפור בהרים למצוא העפר שעושים ממנו ברזל ... הרי דינם כדין שוכר את המלח לכל דבר).

והיינו שבמקום שיש גם לנכרי ריוח מעבודתו בשבת, אין חוששים לריוח הישראל ממלאכה זו, דלא מחזי כעושה בשליחותו.

[461] ״ואף על פי שלא לקחה הגוי רק לשליש או לרביע, ויש לישראל הנאה במה שהכותי עובד בשבת, שרי, דכותי אדעתא דנפשיה עובד״.

וכן הוא לעיל שם ס״ז (אף על פי שיש להישראל הנאה במלאכה שהאריס עושה בשדהו בשבת ... מכל מקום כיון שהנכרי אינו מתכוין במלאכתו בשביל טובת הישראל אלא בשביל טובת עצמו ... אף על פי שמאיליו נהנה הישראל אין בכך כלום).

[462] על מ״ש הרמב״ם פ״ו הי״ב (השוכר את הנכרי לימים הרבה מותר אע״פ שהוא עושה בשבת. כיצד כגון ששכר הנכרי לשנה או לשתים), השיג הראב״ד (שאע״פ שאינו מדקדק עמו כשהוא בטל, מכל מקום אותה מלאכה משתרשא ליה, ואינו דומה לקבלנות).

והקשה עליו בתודת שלמים ח״ב, שו״ת לחמי תודה סוף סי׳ ד (מאחר שמצינו יתד במקום נאמן לדינו של הרמב״ם ... דשכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה הוו כקבלנים, ממילא נסתלקה השגת הראב״ד, דהא הראב״ד בהשגתו תרתי קאמר, חדא שאעפ״י שאינו מדקדק עמו כשהוא בטל מכל מקום אותה המלאכה משתרשא ליה, ועוד שאין זה דומה לקבלנות, והואיל שלפי גירסתו של הרמב״ם ז״ל בגמרא מוכח דדומה הוא לקבלנות, לא איכפת לן אי משתרשא ליה).

ועל פי האמור לעיל מובן טעם הראב״ד הוא, שכיון שרק הישראל נהנה ממה שהמלאכה נעשית בשבת, ולא הנכרי, לכן מחזי כשליח הישראל.

[463] עתה בא לבאר לפי האמור לעיל, דין נכרי המדליק נר בשבת בשביל הישראל, שלא אסרו אלא מטעם שגוף הישראל נהנה, ולא מטעם שיש ריוח לישראל. כי בזה יש ריוח גם לנכרי.

[464] ד״ה ומ״ש רבינו אסור (דאפילו אם קצץ לו שכר על זה אסור ... הכא גוף הישראל נהנה ממלאכת שבת הנעשית בשבילו).

[465] סעיף א (ואין חילוק בזה בין קצב לו שכר או לא קצב, או שעשאו בקבלנות או בשכירות, דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עצמה בשבת, אסור בכל ענין).

[466] ס״ק ב (כלומר ששכרו סתם להדליק לו נר בעת שיצטרך והיינו קבלנות, ושכירות שנותן לו בכל יום כך וכך).

וכן הוא לקמן שם ס״א (ואפילו אם הנכרי נתכוין לטובת עצמו, כגון ששכרו הישראל וקצץ לו שכר כך וכך בעד כל יום ויום שידליק לו נרות ויבעיר לו מדורה, או שקצץ לו בעד כל הדלקה והדלקה והבערה והבערה ... אסור ליהנות ממלאכתו בשבת. שהואיל וגוף הישראל יהא נהנה בשבת מגוף המלאכה, הרי עיקר המלאכה נעשית בשבת בשבילו).

[467] קכב, א ד״ה ואם בשביל ישראל (הכא שגוף ישראל נהנה במעשה של נכרי, לא אמרינן אדעתא דנפשיה קעביד, הואיל והנכרי מתכוין להנאתו).

[468] סי׳ רכב (נכרי שהדליק את הנר ... או אם עשה האש, אפילו קצץ אסור ... כיון שגוף הישראל נהנה מגוף המלאכה מן הנר ומן האש), וסי׳ רנב (ואין להתיר משום דהוי כמו קצץ מותר בפ״ק, דהני מילי שולח אגרות בשבת, דאין גוף הישראל נהנה מדבר האסור, אבל הכא ... אסור, שנהנה גופו ממלאכת שבת הנעשית בשבילו).

[469] שמבואר ברמ״א שגם בזה אסור רק מטעם נהנה.

ישלם לו בעד ליל זה, והילכך עביד אדעתא דנפשיה (ואין לאסור משום שהוא שכיר יום[470], כיון שקבל עליו כל המלאכה דינו כקבלן כמ״ש בסי׳ רמ״ג[471]. וגבי קבלנות[472] נמי אפשר דמיירי כשמשלם לו בעד כל הדלקה והדלקה. או אפשר דעיקר הרבותא היא משום שכירות, דהתם טעמא הוא משום שגופו נהנה, וקושטא דמילתא נקט דאף בקבלנות אסור[473], אף אי הוה משכחת ביה גוונא דהתירא גבי איגרת[474]).

ומהאי טעמא נמי שרי כשאין לישראל מעשיית השבת אלא הנאה בעלמא[475], שצריך אליו במוצאי שבת מיד, או בשבת, להאומרים[476] דאין צריך כדי שיעשו, לפי שעכו״ם אדעתא דנפשיה קעביד, שגם לו יש הנאה מקדימת השלמת הפעולה בכל מה דאפשר ולא מחזי כעושה בשביל ישראל[477].

(ועוד יש לומר בענין אחר קצת[478], דאפשר דהא דאסר הראב״ד[479] כשמרויח אף שעושה לטובת עצמו, היינו משום דכיון דמעיקר הדין אסור שיהיה להישראל הרוחה ממלאכת הנכרים בשבת, גזרה שמא יאמר לו לעשות[480], הילכך כשהנכרי עושה מאליו מחוייב הישראל להשתדל שלא יעשה ולא יהיה לו הרוחה, דהיינו דכשהגוי עושה לטובתו, חייב הוא למלאות טובתו של הנכרי בענין ששוב לא יעשה בשבילו. למשל ישראל ששכר לו נכרי לשנה שהוא עושה אדעתא דנפשיה לקבל שכרו שקצץ לו הישראל, כמ״ש ספר התרומה והגהות מרדכי[481], מחוייב הישראל למחול לו שלא יעשה ולא ינכה לו

---

[470] כדלעיל סי׳ רמג ס״ד (שאם שכר הנכרי לימים, שאמר לו בעד כל יום ויום שתתעסק במרחץ או תנור או רחיים אתן לך כך וכך ... צריך למחות בידו ... הנכרי שמתעסק בשבת מתעסק הוא מחמת השכירות ששכרו הישראל לאיזה ימים).

[471] קונטרס אחרון שם סק״א (אפילו אם אינו משלם לו בעד כל היסק אלא בעד כל יום רק שקיבל עליו כל מלאכות הצריכות, אינו דומה לשכיר יום שלא קיבל עליו לגמור המלאכה אלא לעמול כל היום בלבד, אבל זה שקיבל לגמור המלאכות הרי זה נקרא קבלן). וראה לעיל שם (הערה 269).

[472] שמפרש במ״א שם (ששכרו סתם להדליק לו נר בעת שיצטרך, והיינו קבלנות).

שלפום ריהטא הכוונה, שהוא שכיר שבוע להדליק לו נר בעת שיצטרך. שאז אין ריוח להנכרי ממה שמדליק בשבת, רק להישראל. ואם כן הי׳ צריך להיות אסור אפילו בלא גוף הישראל נהנה.

על כן מפרש בשני אופנים:

(א) ״דמיירי כשמשלם לו בעד כל הדלקה והדלקה״, ואם כן יש גם להנכרי ריוח ממה שהדליק בשבת.

(ב) שאין הכי נמי בקבלנות אסור בלי הטעם של גוף הישראל נהנה. ועיקר הרבותא הוא בשכירות, ״שנותן לו בכל יום כך וכך ... בעד הדלקת נרות״, שיש גם להנכרי ריוח ממה שהדליק בשבת.

[473] מטעם שגופו נהנה, אף אם הי׳ משכחת שיש מזה ריוח גם לנכרי.

[474] כדלקמן סי׳ רמז ס״ז (ואף ששכרו לימים, אינו דומה לשכיר יום, הואיל וקיבל עליו כל מלאכת הולכת האגרת הרי זה דומה לקבלן). ובזה יש לנכרי ריוח מההליכה בשבת, כמו להישראל.

[475] כאמור כאן בפנים ס״א (אעפ״י שיודע שהנכרי יעשה בשבת (ובכך הוא חפץ)).

[476] כב׳ הדעות לקמן סי׳ רנב סי״א. וראה לעיל (הערה 414).

[477] נתבאר לעיל (הערה 457). וראה ביאורי השולחן ע׳ שג-ד. כנישתא דבי רב ע׳ פב הערה ט.

[478] בטעם איסור הריוח לישראל בשכיר שנה (שבראב״ד ומהר״י אבוהב), והחובה לומר לנכרי שלא יעבוד בשבת (שבמ״א), שנתבאר עד עתה מטעם מחזי כשלוחו של ישראל.

מבאר עתה בענין אחר קצת, מטעם גזירה שמא יאמר לו לעשות, לכן הצריכו שיאמר לו שלא יעבוד בשבת, ולמחול לו במקום שאין בו חסרון כיס, אלא מניעת הריוח.

אמנם נראה שביאור חדש זה לא נשאר במסקנא (כדלקמן בהגהה ״זה אינו מדוקדק״). ולעיל סי׳ רמג ס״ג, נתבאר כטעם הקודם הנ״ל, שהוא מטעם ״מחזי כשלוחו״.

[האמור כאן ״ועוד יש לומר בענין אחר קצת״ – בענין ריוח הישראל בשכיר שנה, אינו קשור אל ״ועוד יש לומר והוא עיקר״ דלעיל – בענין קבלן, שהמלאכה צריכה להיעשות בשבת דוקא].

[479] פ״ו הי״ב (אותה מלאכה משתרשא ליה).

[480] שמטעם זה אסור ליהנות בשבת ממלאכתו, כדלעיל סי׳ רמג ס״ב (והפליגו חכמים באיסור זה וגזרו בו גזרות. כגון אם עשה הנכרי מעצמו בשביל ישראל אסרו ליהנות בשבת ממלאכתו, ולמוצאי שבת עד בכדי שיעשה, משום גזרה שמא יאמרו לו לעשות בשבת), ושם נסמן (הערה 166).

[481] שהועתקו לעיל (הערות 427. 429).

כלום משכרו, כדמשמע במ״א ריש סי׳ רמ״ג[482], לפי שבמחילה זו אין בה חסרון כיס, כיון שכבר קצץ לו שכר זה מתחלת השנה, בין שיהיה לו מה לעשות בין שלא יהיה*, ואין בה אלא מניעת ריוח אותה מלאכה, ואסור להרויח ממלאכת גוי בשבת.

אבל אינו מחויב להפסיד מכיסו למלאות טובתו של הגוי כדי שלא ירויח לו במלאכת עצמו בשבת, למשל גוי העושה מלח בקבולת, דהיינו שמשלם לו כך וכך בעד כך וכך מלח, אף שהישראל מרויח בזה כמ״ש לקמן[483], מכל מקום כיון שאינו מחויב להפסיד מכיסו לשלם להם אף אם לא יעשו, אם כן מותר להניחו שיעשה בשביל טובתו. ואף שיגיע לו ריוח מזה אין בכך כלום, כיון שהגוי מתכוין לטובתו, והוא אין בידו למלאות לו טובתו במניעת הריוח בלבד, שבמניעת הריוח מחויב הוא, שאסור להרויח בשבת ממעשה נכרי, ואף שהוא עושה לטובתו, מכל מקום על ידי מניעת הריוח שחייב בה מן הדין לא יעשה הגוי לטובתו, אבל אם אף על ידי מניעת הריוח יעשה הגוי לטובתו, אין צריך למחות בידו, ומותר לו להרויח ממה שהגוי עושה לטובתו. ולכן באריסות שדה[484] שאף אם לא יטול הישראל חלקו בפירות יעשה הגוי בשביל חלק שלו, לפיכך אין צריך למחות ולא להמנע מהריוח. אבל נכרי המושכר לשנה לכתוב, אם הוא בענין דמלאכה זו משתרשא ליה, שאפשר לגוי להפטר ממנה לגמרי אם לא יעשה בשבת, לפי שאחר השבת יצטרך עוד לכתוב ולא יוכל לעשות שניהם כאחד, חייב הישראל להמנע מחשש ריוח ולמחול לו מלאכה זו היום. ואף שהגוי עושה לטובתו שלא יצטרך לעשות למחר, שאינו יודע שלמחר יהיה עוד, מכל מקום בין היום בין למחר אינו עושה אלא בשביל השכר שקצץ לו, וחייב הישראל למחול שלא יעשה ושלא ינכה לו משכרו כלום, כיון שכבר קצץ לו השכר אף אם לא יצטרך לעשות כלל, אם כן אין במחילה זו הפסד מכיסו, אלא מניעת הריוח של אותה מלאכה אם לא יוכל לעשותה למחר, ודבר זה מחוייב הוא כמו שנתבאר):

[*הגה״ה מהרב עצמו: זה אינו מדוקדק[485], דאם כן בשוכר לכתוב תמיד לישתרי[486]. אלא דהתם היינו

---

[482] ס״ק ב (וליכא למימר דעכו״ם אדעתיה דנפשיה עביד, דהא אף אם לא יעשה העכו״ם בשבת יצטרך לשלם לו). ולעיל שם ס״ג (שאם היה הישראל מונע את עצמו מריוח השבת, והיה אומר לנכרי שלא יהיה כלל בשבת אצל המרחץ ורחיים ותנור, לא היה מנכה לו כלום משכרו).

[483] סעיף כ (ישראל ששכר המלח מהשר לשנה, שכמה מלח שיעשה בתוך השנה הוא שלו, והוא שוכר לו פועלים נכרים לשנה או לחדש וקצץ להם שכרם לפי רבוי מלאכתם, דהיינו מכל כך וכך מלח שיבשלו נותן להם כך וכך).

אשר לפי האופן הראשון, נתבארה הלכה זו לעיל (והערה 460). ועתה מבאר הלכה זו לפי האופן השני שלפנינו.

[484] דלעיל סי׳ רמג ס״ז (אף על פי שיש להישראל הנאה במלאכה שהאריס עושה בשדהו בשבת ... מכל מקום כיון שהנכרי אינו מתכוין במלאכתו בשביל טובת הישראל אלא בשביל טובת עצמו ... אף על פי שמאיליו נהנה הישראל אין בכך כלום).

אשר לפי האופן הראשון, נתבארה הלכה זו לעיל (והערה 461). ועתה מבאר הלכה זו לפי האופן השני שלפנינו.

[485] מתוכן הדברים נראה דקאי בזה (לא רק על מה שנתבאר בקטע האחרון, אלא) על כל מה שנתבאר בהמשך הקונטרס אחרון, בדברי המ״א סי׳ רמג ס״ק ב (וליכא למימר דעכו״ם אדעתיה דנפשיה עביד, דהא אף אם לא יעשה העכו״ם בשבת יצטרך לשלם לו), והאמור לעיל סי׳ רמג ס״ג (שאם היה הישראל מונע את עצמו מריוח השבת, והיה אומר לנכרי שלא יהיה כלל בשבת אצל המרחץ ורחיים ותנור, לא היה מנכה לו כלום משכרו).

שכל זה אינו מדוקדק, כי דעת הראב״ד וסיעתו שאוסרים (אינה ש״יצטרך לשלם לו״, אלא) ״שישכרנו לבד משבתות״, כדי שלא יהי׳ שלוחו של ישראל.

ואפשר נכתבה בעת כתיבת המהדורא בתרא לסי׳ רמג, דלקמן.

וראה מעשה חושב (הערות כו-ט).

[486] נתפרש יותר במהדורא בתרא שם (ס״ה: דלא כהמ״א שהשיא דעתו לדעת אחרת כדרך השרים כו׳. וזה אינו, כמבואר מלשון הרמב״ם שם הל׳ י״ד ששכרו לשנה או לשתים לבנות לו חצר או ליטע לו כרם כו׳, דלא שייך למימר הכי בכל עת שיצטרך לו ליטע כרם יטע לו, דכמה כרמים יכול ליטע בשנה וכמה חצרות יוכל לבנות, וגם הוה ליה למימר כרמים וחצרות או ליטע בכרם. וגם לשון רמ״א בהג״ה או ספר כו׳, וכן הוא בב״י, לא משמע הכי כלל), ושם נסמן. והיינו שברמב״ם ורמ״א וב״י מוכח, שגם בשוכר לכתוב תמיד מותר מעיקר הדין.

ודלא כמ״א ס״ק יד (נראה לי כונת הרמב״ם כדרך השרים שיש להם סופר מיוחד או חייט מיוחד, שבכל עת שצריך השר לכתוב מחויב לו לכתוב ובעת שאין צריך יושב בטל, ולכן מותר לכתוב או לארוג בשבת), ובפנים סי״א (וכל זה כשאין הנכרי מושכר לו אלא למלאכות מיוחדות, כגון לכתוב או לארוג בכל עת שיצטרך, ואחר שגמר המלאכה הוא יושב ובטל).

טעמא דאסור, כדי שישכרנו לבד משבתות[487], דלא מהני הבלעה אלא בשכר שבת[488], והיינו טעמא משום דשליח בשכר מקרי שליח בישראל[489]. עד כאן הגה״ה].

(ב) אף שמקצת כו׳. הנה[490] לפי הטעם שכתב המ״א[491], אם הוא בפרהסיא אסור אף אם מקצת יודעים (אבל אם עושה בצנעא, אף שאירע שנתפרסם לרבים לא גזרו, כמ״ש הב״י סי׳ רנ״ב[492]). ועל זה כתב, וכן משמע בס״ד[493], רוצה לומר דשם מבואר דכשעושה במקום פרהסיא כגון ספינה שבונים על שפת הנהר, כמ״ש המ״א שם[494], צריך למחות בידו. ולפי זה מבואר דעת המ״א בסי׳ זה, דבספינה וכיוצא בה אסור אף במקצת יודעים[495].

ומ״ש השו״ע בסי׳ רנ״ב ס״ג[496] שהמלאכה מפורסמת שהיא של ישראל, אבל אם אינה מפורסמת, רק

---

[487] אלא ודאי גם האוסרים שכיר שנה לא הצריכו, אלא ״שישכרנו לבד משבתות״.

אבל לא הצריכו שישלם לו גם על השבת, כמבואר במהדורא בתרא שם (ומ״ש המ״א שם שאף אם לא יעשה בשבת יצטרך לשלם כו׳, זה אינו במהר״י אבוהב שבב״י, אלא הוספה מדעת עצמו ... ולא קשה מידי, דהא אם לא יעשה בשבת בלי מחאת הישראל, ודאי דאין לנו לחייב הישראל בחיוב מדינא לשלם לו לפי הפסיקה שביניהם בשעת השכירות).

[488] טעם הראב״ד שאוסר, כיון ששכיר שנה אינו קבלן, אלא דינו כשכיר יום, כיון ״דלא מהני הבלעה״.

ונתפרש יותר לעיל סי׳ רמג בקונטרס אחרון ס״ק א (אם לא היה כקבלן, לא היה מועיל מה שהוא שכיר לשבת בהבלעה, שהבלעה אינה מועלת אלא לשכר שבת בלבד). ולכן הצריכו ״שישכרנו לבד משבתות״.

[489] נתפרש יותר במהדורא בתרא שם (ס״ו: ושאני שכיר יום, דכיון שכל יום מתחשב לבדו, הרי הנכרי שכירו של ישראל בשבת ונעשה כשלוחו ממש, דהא לענין דין שליחות אין חילוק בין בחנם בין בשכר מדאורייתא בישראל, והוא הדין מדרבנן בנכרי).

וכן הוא לעיל סי׳ רמג ס״ד (שלענין שליחות אין לחלק בין עושה לטובת המשלח בין עושה לטובת השליח, בין כך ובין כך שלוחו הוא).

והיינו שדעת האוסרים שכיר שנה, אין זה מטעם מחזי כשלוחו (כפי שנתבאר בכל המשך הקונטרס אחרון), אלא מטעם ש״נעשה כשלוחו ממש״.

[490] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס״ב-ד נתבאר, שבקרקע ישראל גזרו חכמים, אפילו אם יש חשש מראית העין רק למקצת אנשים. אבל בתלוש, אפילו אם המלאכה נעשית במקום גלוי ומפורסם, ״לא גזרו חכמים״ אלא אם המלאכה ״מפורסמת וידועה לרבים שהיא של ישראל״.

ואף שמבואר במ״א כאן, דהיינו דוקא כשמלאכה נעשית במקום צנעה, משא״כ במקום גלוי, דינה כמו קרקע של ישראל, שגזרו חכמים אפילו אם יש חשש מראית העין למקצת אנשים.

היינו לפי הקס״ד של המ״א, כאן ולקמן סי׳ רנב. משא״כ לפי מסקנתו בסי׳ רנב, מוכרחים לפרש כאמור כאן בפנים.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה ביאורי השלחן ע׳ שז. כוננת מישרים ע׳ קב. כנישתא דבי רב ע׳ פו. מעשה חושב ע׳ לד. קובץ הערות וביאורים חי״ג.

[491] על מ״ש בשו״ע ס״א (ואף על פי שהוא עושה בשבת מותר. במה דברים אמורים בצנעה, שאין מכירים הכל שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל היא), כתב המ״א ס״ק ב (ואף על גב שקצת יודעים שהיא מלאכת ישראל שרי, כיון שנעשה בצנעה. כן הוא פשוט, וכן משמע ס״ד. משא״כ בהג״ה מיירי במלאכת מחובר ותוך התחום, ושם חיישינן אפילו לאורחים ולבני ביתו, כן נראה לי פשוט).

יוצא אם כן שאם לא ״נעשה בצנעה״ אלא במקום גלוי, דינו כמו ״מלאכת מחובר״, ש״אסור אף אם מקצת יודעים״.

[492] ד״ה ודע דהא (ואפשר דכל שעושה אותה הגוי בביתו, אף על פי שהמלאכה ידועה ומפורסמת שהיא של ישראל שרי, דכל בבית גוי לא גזרו ביה רבנן).

ולכאורה רוצה להקשות (בהגהה זו) על המ״א, שאם כן אין שום הפרש בין מקצת יודעים לבין נתפרסם לרבים, שבצנעה אסור אף שנתפרסם לרבים, ובמקום פרהסיא אסור אף במקצת יודעים.

אלא ודאי מוכח מכאן כמסקנת רבינו דלקמן:

(א) מלאכת תלוש בבית הנכרי, מותרת אפילו נתפרסם שהיא של ישראל.

(ב) מלאכת תלוש במקום גלוי ומפורסם, אסורה רק עם המלאכה מפורסמת לרבים.

(ג) מלאכת קרקע, אסורה אפילו אם מקצת ישראל יודעים.

וראה כנישתא דבי רב הערה י.

[493] שהמ״א מוכיח מהאמור בשו״ע ס״ד, שאם נעשית המלאכה במקום גלוי, ״אסור אף במקצת יודעים״.

[494] ס״ק יג (דבעינן דוקא שעושה במקום מפורסם, ולכן נקט ספינה דרגילות לעשות בפרהסיא).

[495] דלא כמבואר כאן בפנים ס״ד, שאף אם ״מלאכת תלוש ... נעשית במקום גלוי ומפורסם ... על שפת הנהר שהוא מקום פרהסיא״, לא אסרו אלא ״אם היא מפורסמת וידועה לרבים שהיא של ישראל״.

[496] ״ואם היתה מלאכה מפורסמת, וידוע שהיא של ישראל, ועושה אותה במקום מפורסם, טוב להחמיר ולאסור״.

הרי מבואר שם כאמור כאן בפנים, שאף אם ״עושה אותה במקום מפורסם״, לא אסרו אלא ״אם היתה מלאכה מפורסמת, וידוע שהיא של ישראל״.

שקצת יודעים, משמע משם שמותר אע"פ שהיא במקום מפורסם. היינו משום דהתם לא מיירי דומיא דספינה, אלא מיירי בדבר שאין שם הישראל נקרא עליו, רק שיצא הקול שעשאו לצורך ישראל, דאין איסור כלל מדינא כמ"ש המ"א שם[497], אלא שטוב להחמיר לחוש לרנון לשעה כמבואר בתשובת הרשב"א[498] שהביא הב"י שם[499], ואליה רמז המ"א שם במ"ש כמ"ש בסי' תרס"ד[500]. ואף שהרשב"א מיירי לענין דיעבד, מכל מקום הוא הדין והוא הטעם לענין למחות בידו[501], שטוב לחוש לרנון הבריות כיון שנעשה בפני רבים. אבל היכא שאין מפורסם לרבים, רק שקצת יודעים, אין להחמיר כלל אם אין שם הישראל נקרא עליו. אבל בדבר ששם הישראל נקרא עליו אף בקצת יודעים אסור.

זהו דעת המ"א בסימן זה (ועיין במ"ש לקמן[502], מהו דבר ששם הישראל נקרא עליו לדעת המ"א), דאכתי לא אסיק אדעתיה לחלוק על השו"ע בסי' רנ"ב ס"ג, שכתב שם טוב להחמיר כו', משום דסבירא ליה להשו"ע, דשם[503] מיירי בדבר שאין שם הישראל נקרא עליו. וכן הוא דעת המ"א בסי' זה[504].

אבל שם סוף ס"ק י' חלק על השו"ע שם, וכתב דהאמת יורה דרכו דשם מיירי גם כן דומיא דסי' רמ"ד ס"ד, רוצה לומר דומיא דספינה, דהיינו דבר ששם הישראל נקרא עליו, ומדינא אסור, ולכן צ"ע על השו"ע כו'. עיי"ש שזהו כוונת המ"א בלי ספק[505]. וכן הבין דבריו בשו"ת תודת שלמים ח"ב סי' [ג][506]. ולפי זה מבואר דאף בדבר ששם הישראל נקרא עליו, אין לאסור כשקצת יודעים, אלא כשמפורסם לרבים. דהא בסי' רנ"ב ס"ג מיירי בכה"ג, ואפילו הכי התנה אם המלאכה מפורסמת כו' ועושה במקום מפורסם כו'. וכן פסק בשו"ת תודת שלמים הנ"ל (אלא שהוסיף עוד להקל, ולא קי"ל הכי כמ"ש לקמן[507]) (ועל כרחך צריך לומר הטעם כמ"ש בפנים[508]):

---

[497] סק"י (ודוקא בדבר שאין שם הישראל נקרא עליה רק שיצא הקול שעשאו לצורך ישראל, כמ"ש סוס"י תרס"ד. אבל בדבר ששם הישראל נקרא עליה מדינא אסור, כמ"ש סי' רמ"ד ס"ד).

[498] ח"ה סי' ריא (כיון דנעשה במקום פרהסיא, והם אומרים שהם קוצצים לצורך ישראל, וחשבתם לרינון, יפה השגחתם. אבל להלכה נראה דהוא מותר).

[499] ד"ה ודע.

[500] רמ"א שם סי"א (מיהו אם צוה ישראל לקוצצה, ואיכא פרהסיא בדבר, יש להחמיר אם יש לו ערבה אחרת).

[501] וכן נתבאר בפנים ס"ה (לפיכך אף שעושה במקום גלוי ומפורסם, אינו צריך למחות בידו מעיקר הדין. ומכל מקום טוב להחמיר ולמחות בידו לחוש לרנון שעה).

[502] קונטרס אחרון סק"ג.

[503] מ"ש בשו"ע שם ס"ג (ואם היתה מלאכה מפורסמת, וידוע שהיא של ישראל, ועושה אותה במקום מפורסם, טוב להחמיר ולאסור), מקורו ברבינו ירוחם נתיב יב חי"ב פב, ב (ואם מלאכה מפורסמת וידוע לבעליה ועושה אותה במקום מפורסם אסור).

ומפרש השו"ע שרבינו ירוחם "מיירי בדבר שאין שם הישראל נקרא עליו". ולכן לא כתב בשו"ע "אסור" (כלשון רבינו ירוחם), אלא "טוב להחמיר ולאסור".

[504] שהרי כתב כאן "ואף על גב שקצת יודעים שהיא מלאכת ישראל שרי, כיון שנעשה בצנעה", והיינו שאם אינו במקום צנעה אסור אפילו מקצת יודעים. ומובן אם כן, שמ"ש בסי' רנב ס"ג, שאף במקום מפורסם לא אסרו אלא אם המלאכה מפורסמת וידועה, היינו דוקא במקום שאין שם הישראל נקרא עליו.

[505] במה שהוסיף וכתב שם (אבל האמת יורה דרכו, דכאן ובסי' רמ"ד לדבר אחד נתכונו. ולכן צ"ע על הרב"י שכתב כאן יש להחמיר כו').

וראה ביאורי השולחן ע' שט.

[506] בח"ב הנקרא לחמי תודה סי' ג ס, א (ובסעיף ג' כתב וז"ל אם היתה המלאכה מפורסמת וידועה שהיא של ישראל ועושה אותה במקום מפורסם טוב להחמיר ולאסור ע"כ, דמהכא משמע דאם אין המלאכה מפורסמת וידועה שהיא של ישראל אין להחמיר כלל ... דברי רבינו ירוחם ... לא איירי אלא בדבר דומיא דבית, שהיא מלאכה ידועה ומפורסמת לישראל ששם בעליה עליה, ואי אפשר לה שתיעשה אלא במקום מפורסם. וכבר הרגיש בזה הרב במ"א ... על כרחין כיוון לכל מה שכתבתי ... אבל כל שאר מטלטלין שאין בהם תנאים הללו שרו).

[507] קונטרס אחרון ס"ק ג.

[508] ס"ב (כשעושה בדבר תלוש, אף שמקצת ישראל יודעים שהמלאכה היא של ישראל, לא גזרו חכמים, כיון שרוב הפעמים אין הדבר נודע לאחרים כלל, שמלאכת תלוש אין לה קול כלל. משא"כ כשעושה במחובר, שהוא במקום גלוי ומפורסם, ורוב הפעמים המלאכה גלויה ומפורסמת לרבים, שמלאכת מחובר יש לה קול, לפיכך אם לפעמים אין חשש מראית העין אלא ממקצת ישראל, גזרו חכמים).

(ג) בספינה וכיוצא כו׳. הטעם[509] הוא דבעינן דומיא דמרחץ, דלא מיתסר משום מראית העין אלא מפני ששם הישראל נקרא עליו[510]. ועוד דבירושלמי[511] לא אסר אלא מחובר, וכל מחובר נקרא שם הישראל עליו, לפי שהוא בקרקע הישראל. והוא הדין לכל תלוש הנעשה ברשות ישראל אומרים עליו דבר זה של פלוני כיון שנעשה ברשותו[512]. אבל תלוש שאינו ברשות הישראל אינו דומה למחובר, אלא אם כן מפורסם שהוא של פלוני, ולא שנעשה בשביל פלוני.

ועיין בשו״ת תודת שלמים סי׳ הנ״ל[513] שהאריך בראיות להוכיח כדברי המ״א, אלא שהבין שאין נקרא דבר ששם ישראל נקרא עליו רק ספינה בלבד, שאי אפשר לה להעשות אלא בפרהסיא, ומחמת כן הכל יודעים וקורין אותה ספינה של פלוני עיי״ש[514]. אבל מדברי המ״א שם סק״ט[515] מבואר דדוקא מנעלים שעושה בשביל ישראל לא נקרא עליהם שמו, כיון שעדיין לא באו לרשותו, אבל בגדים לכובס נקרא שמו עליהם, אלא שאין ידוע לרבים (וכן משמע בהדיא בתוס׳[516] ורא״ש[517] ור״ן[518] ושאר פוסקים שחילקו בין מחובר לתלוש, דתלוש לא מיפרסמא מילתא. ולדברי בעל שו״ת תודת שלמים הנ״ל אף אי מיפרסמא מילתא שרי, כיון דלא משכח דבר תלוש ששם הישראל נקרא עליו לבד מספינה. אלא ודאי דזה אינו).

ולפי זה[519] החלוקים הניכרים שהם של ישראל נקרא שם ישראל עליהם[520]. ומ״ש המ״א שם סק״י[521] ודוקא כו׳, קאי על השו״ע שכתב טוב כו׳[522]. ומה שהתיר שם הב״י[523] בשם רבינו ירוחם בכלים לכובס

---

[509] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס״ה נתבאר, שאף בפרהסיא, ונתפרסם שהמלאכה לצורך ישראל, אם אין שם הישראל נקרא עליו, דהיינו שעדיין לא באו לרשותו, אין צריך למחות בו מעיקר הדין, רק טוב להחמיר ולמחות.
דלא כתודת שלמים שפירש, ששם הישראל נקרא עליו היינו דוקא כמו ספינה, שאי אפשר לעשות אלא בפרהסיא.
ולכן נפסק לקמן סי׳ רנב ס״ח, שצריך למחות גם בחלוקים הניכרים שהם של ישראל, אף שאפשר לעשותו שלא מקום פרהסיא. והטעם שאסור, כי כולם רואים שהוא של ישראל. ואפשר שלא אסור אלא כששם בעליו עליו, ולא של ישראל סתם.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה ביאורי השלחן ע׳ שי. כוונת מישרים ע׳ קיא. כנישתא דבי רב ע׳ צא. מעשה חושב ע׳ לו. קובץ הערות וביאורים חי״ג.

[510] משנה ע״ז כא, א (לא ישכיר לו את המרחץ מפני שהוא נקרא על שמו).
וכדלעיל סי׳ רמג ס״ו (לפי ששם הישראל נקרא על המרחץ, שהכל יודעים שמרחץ זה הוא של ישראל).

[511] שבת פ״א ה״ח (אבל במחובר לקרקע אסור).

[512] כדלקמן סי׳ רנב ס״ה (אבל אסור להניחו לעשות ברשות ישראל, לפי שכשעושה ברשות ישראל ניכר הדבר שהיא מלאכת הישראל).

[513] תודת שלמים ח״ב (לחמי תודה) סי׳ ג.

[514] דף ס, ע״ד (אף הרמב״ן ז״ל דאסר במטלטלים, לא אמר הא אלא בכגון ספינה, ששם בעליה עליה, למקרא ספינתו של פלוני, והיא נעשית בפרהסיא ממש, ואי אפשר לה שתיעשה בלאו הכי ... דהויא כבנין מחובר, אבל מטלטלים בעלמא, ודאי לא).

[515] ״ודוקא כהאי גוונא שנותן בגדים לכובס, אבל כשצוה לעכו״ם לעשות לו מנעלים וראוהו עושה בשבת, אין צריך למחות בעדו, דהא עדיין לא נקרא שם הישראל עליו, ואי בעי עכו״ם מזבין אותם המנעלים לאחר ויעשה לו אחרים״.

[516] יז, ב ד״ה אין נותנין (ונראה לר״י דהא דשרי בשמעתין עורות לעבדן, היינו בתלוש דלא מפרסמא מילתא, שהנכרי עושה מלאכה בביתו, ולא ידעי שהוא של ישראל).

[517] פ״ק דע״ז סי׳ כג (מעורות וכלים אין ראיה, דשאני התם שהוא בצינעא בביתו של עובד כוכבים).

[518] שבת ז, א ד״ה ובכולן (והא דשרי קבלנות בשקצץ דוקא קבלנות דכלים, שהנכרי עושה מלאכתן בביתו, ולא מינכר שהם של ישראל).

[519] דקיי״ל כהמ״א, דלא כהתודת שלמים.

[520] כדלקמן סי׳ רנב ס״ח (לפיכך החלוקים שלנו במדינות אלו שהם ניכרים שהם של ישראל כשמכבסן הנכרי בשבת על גבי הנהר צריך למחות מפני מראית העין).
שמקורו מדברי המ״א שם ס״ק י, כיון שכאמור, גם החלוקים נחשבים נקרא שמו עליו.

[521] ״ודוקא בדבר שאין שם הישראל נקרא עליה, רק שיצא הקול שעשאו לצורך ישראל כמ״ש סוס״י תרס״ד, אבל בדבר ששם הישראל נקרא עליה, מדינא אסור״.
שלפום ריהטא נראה דקאי על מ״ש לפני זה ״הני חלוקים שידועים שהם של ישראל״.

[522] וכפי שנתבארו דבריו לעיל ס״ק ב.

אף במקום מפורסם[524], היינו משום דאין ידוע שהוא של ישראל ולא נקרא שם ישראל עליו, אבל אם ידוע שהוא של ישראל הרי נקרא עליו שם ישראל ואסור אפילו אין מפורסם לרבים, רק שקצת יודעים, כמו שנתבאר לעיל[525].

ואפשר שצריך שיהיה שם בעליו נקרא עליו, ולא שם ישראל סתם, דומיא דסי' שכ"ה סי"ד[526], עיי"ש במ"א ס"ק ל"א[527] ודו"ק. ובהכי אתי שפיר טפי מ"ש המ"א ודוקא כו' אחר שכתב דין החלוקים[528], וצ"ע:

(ד) לפסול האבנים וכו'. כן[529] דעת התוס'[530] והרא"ש[531] וסמ"ג[532] והגהות מיימוניות[533] וטור ושו"ע[534], ודעתם לאסור אף כשאינו מפורסם שהוא של ישראל כמ"ש לקמן. והכלבו[535] יחיד הוא כנגדם. ולא הביאו רמ"א[536] אלא לסמוך עליו בדיעבד במקום הפסד מרובה ובשעת הדחק, דכהאי גוונא סמכינן איחיד במקום רבים בדרבנן[537].

ולא קאי על מ"ש לפני זה "הני חלוקים".

[523] ד"ה ודע דהא.

[524] אין זה מטעם האמור בתודת שלמים, כיון שהוא בגד ולא ספינה, אלא מטעם "דאין ידוע שהוא של ישראל".

[525] בקונטרס אחרון ריש ס"ק ב, שכן היא דעת הב"י בשו"ע שם. אמנם קיי"ל כמסקנת המ"א שם, שבתלוש לא סגי במה שקצת יודעים.

[526] "ודוקא שהקבר בפרהסיא, והארון על גביו, שהכל יודעים שנעשה לפלוני ישראל).

[527] "והוא הדין בכל מילי דפרהסיא".

[528] היינו שאף שניכרים שהם של ישראל, מכל מקום אין הכל יודעים שהוא של פלוני ישראל, ולכן מותר מדינא, ורק טוב להחמיר.

[529] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס"ו נתבאר שצריך למחות בנכרי שבא לפסול האבנים כו', "אפילו עושה בביתו, שאין הדבר ניכר שעושה בשביל בנין זה של הישראל".
ולא הביא דעת הרמ"א, בשם הכל בו, "דאם אינו מפורסם שהוא של ישראל שרי".
כי דעת רוב הפוסקים לאסור אף כשאינו בפרסום. והטעם שלדעתם אסור לשקעם בבנין, "משום שאחר כך כשישקעם בבנין יתפרסם למפרע שהן של ישראל".
ובדיעבד הרי קיי"ל להתיר אף כשבנה את הבית בשבת.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות וביאורים בקונטרס אחרון ע' יב ואילך. ביאורי השולחן ע' שיב ואילך. כוונת מישרים ע' קכג. כנישתא דבי רב ע' צד. מעשה חושב ע' לז. קובץ הערות וביאורים חי"ג.

[530] ע"ז כא, ב ד"ה אריסא (ולא מבעיא הבנין עצמו דאסור, אלא אף לפסול האבנים ולתקן הקורות ואפילו רחוק מן החומה ואפילו בביתו של עובד כוכבים אסור, כיון דלצורך מחובר הוא ... דאילו לעשות הבנין עצמו אפילו רבנן מודו דאסור, דברשות ישראל הוא).
ס' התרומה סי' רכב (לעשות האבנים גזית או לפסול אותן ... נראה דאסור אפילו רחוק, כיון דצורך מחובר הוא, דמחובר כי האי פליגי, ופסיק כר"ש בן אלעזר, דאלו לעשות הבנין אפילו רבנן מודו דאסור, דהא ברשות ישראל הוא).

[531] פ"ק דע"ז סכ"ג (ואפילו בתלוש לצורך מחובר, כגון אם סיתת העובד כוכבים האבנים בביתו בשבת אסור. וכן מוכח בירושלמי ... והיכי משכחת מחובר לקרקע בביתו של עובד כוכבים, אלא ודאי בתלוש לצורך מחובר קאמר).

[532] ל"ת סה יט, ג (ולא מיבעיא הבניין עצמו דאסורה, אלא אפילו לתקן האבנים נמי אסור, אפילו רחוק מן החומה, ואפילו בביתו של גוי, כיון דצורך מחובר הוא, דבמחובר כי האי גוונא פליגי ופסיק כר' שמעון בן אלעזר, דאילו לעשות הבנין, אפילו לרבנן מודו דאסור, דהא ברשות ישראל הוא, דאף תלוש לא שריא אלא בביתו של נכרי).

[533] פ"ו אות מט (ולתקן האבנים ולסתתן ולנסר הקורות והנסרים, גם כן כתב ר"י נראה דאסור, אפילו רחוק מן החומה, כיון דלצורך מחובר הוא).

[534] סעיף ב (לפסול האבנים ולתקן הקורות, אפילו בביתו של גוי אסור, כיון דלצורך מחובר הוא).

[535] סי' לא ל, ג (יש אוסרין, לפי ששם ישראל עליה, ויש מתירין לפי שאחריות על הגוי).

[536] סעיף ב (ויש אומרים דאם אינו מפורסם שהוא של ישראל שרי).

[537] וכן הוא לקמן סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק ב (ולא סמכינן איחיד במקום רבים אפילו בדרבנן בשעת הדחק, אלא אם כן יש שם גם כן הפסד מרובה, כמבואר בכללי ההוראה), ושם נסמן (הערה 2188).
וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל צט. רצ.

וכיון דאנן קי״ל כמ״ש הב״ח[538] והט״ז[539] ומ״א[540], דבדיעבד סמכינן על ר״ת[541], אין לנו נפקא מינה כלל מזה (הילכך לא העתקתיו). ובפרט שמהלבוש[542] משמע שאף רמ״א לא התיר אלא בדיעבד.

ואף שבדרכי משה[543] משמע קצת דהכלבו לא פליג כלל על הרא״ש וסיעתו. מכל מקום בהגהותיו חזר בו וכתב בלשון יש אומרים[544], שברוב הפעמים אין דרכו לכתוב יש אומרים כשאפשר לעמוס בשו״ע דלא פליגי, אף דבאמת פליגי אהדדי, כמ״ש האחרונים בכמה מקומות[545].

אלא ודאי[546] דכאן אי אפשר לומר שטעם האיסור משום פרסום, שהרי כתב הב״י סי׳ רנ״ב[547] דבביתו של נכרי מותר אף שמפורסם[548]. ועוד[549] שהרי הרא״ש[550] והטור והשו״ע[551] אסרו אף בדיעבד לשקעם בבנין (וחילוק התוספת שבת[552] אין לו שחר, דהרי יפסיד האבנים לגמרי ולפעמים הוא הפסד מרובה). ואם נבנה בית באיסור אין איסור מדינא, אלא שנכון להחמיר[553] כו׳ (ואין לומר[554] משום דהבית אין כולו איסור אלא מקצתו שנבנה בשבת, דלא משמע הכי מדברי הפוסקים. ובט״ז[555] כתב הטעם משום דלא אשכחן בגמרא איסור דיעבד עיין שם, אם כן הוא הדין לאבנים. ובהדיא מבואר הטעם במ״א[556]

---

[538] ד״ה ואפילו סיתת (מיהו נראה דאם בנו גוים ביתו בקבלנות, וכל שכן סיתות אבנים בביתו של גוי, יש להתיר לדור בו, וכן לשקע הקורות בבנין, דכיון דאיכא רבינו תם דהתיר קבלנות בית אפילו לכתחלה מדינא, אלא דהחמיר על עצמו כשבנה ביתו, מכל מקום לא חזר בו, ואם כן יש לנו לומר כדאי הוא ר״ת לסמוך עליו בדיעבד).

[539] ס״ק ד (אם נבנה בקבלנות, דהוא מותר לר״ת, אעפ״י שלא רצה לסמוך על זה לבנות ביתו כך, מכל מקום לא מצינו לו שאסרו אם כבר בנאוהו כן. וכן מסיק מו״ח ז״ל דכדאי הוא ר״ת לסמוך עליו בשעת הדחק בזה, וכן נראה עיקר).

[540] ס״ק י (בב״ח כתב דבקבלנות יש לסמוך על ר״ת ומותר בדיעבד). וסוף ס״ק יב (ומיהו בקצץ בקבלנות שרי בדיעבד).
וכן הוא בפנים ס״ז (ואם לא מיחה בידו ועשה בשבת בקבלנות, יש להתיר לשקעם בבנין. וכן הבית שנבנה בשבת בקבלנות מותר להישראל ליכנס לדור בו. לפי שיש מי שמתיר קבלנות נכרי ואפילו במחובר).

[541] בתוס׳ שבת יז, ב ד״ה אין נותנין (היה נראה לר״ת להתיר על ידי קבלנות נכרי לבנות בשבת). ע״ז כא, ב ד״ה אריסא (ר״ת ... התיר לישראל שנתן ביתו לעשותו בקבלנות לבנות בו אפילו בשבת). רא״ש שם סכ״ג (רבינו תם ז״ל התיר לישראל ששכר אומנא לבנות לו בית בקבלנות שיהו בונין בשבת ... ואמרו עליו על ר״ת ז״ל כשבנה את ביתו לא סמך על הוראתו ונהג בו איסור), ובטור (ישראל ששכר עכו״ם לבנות לו בית בקבלנות היה מתיר ר״ת שיבנו לו בשבת).

[542] סעיף ב (ויש מתירין אם אינו מפורסם לישראלים שסתת הגוי האבנים בשבת בביתו).
הרי שלא הובאה שום דעה להתיר לכתחלה סיתות שאינו מפורסם, אלא כ״שסתת״ כבר.

[543] ס״ק ב (וכתב הכל בו דאם אינו מפורסם שהוא של ישראל שרי).
ואם כן הי׳ נראה לפרש, שאף הרא״ש וסיעתו אינם אוסרים אלא כשהוא מפורסם.

[544] היינו שלדעת הרא״ש וסיעתו אסור אפילו כשאינו מפורסם.

[545] ראה יד מלאכי כללי שו״ע ורמ״א סקי״ט. כללי הפוסקים וההוראה כלל רפט.

[546] מה שהרמ״א מפרש בדעת הרא״ש וסיעתו, לאסור אף כשאינו מפורסם.

[547] ד״ה ודע (ואפשר דכל שעושה אותה הגוי בביתו, אף על פי שהמלאכה ידועה ומפורסמת שהיא של ישראל שרי, דכל בבית גוי לא גזרו ביה רבנן).
הובא גם לעיל ריש ס״ק ב (אבל אם עושה בצנעא, אף שאירע שנתפרסם לרבים לא גזרו, כמ״ש הב״י סי׳ רנ״ב).
וראה ביאורי השולחן ע׳ שיג.

[548] וכיון דהם אוסרים כאן, בודאי היינו אף כשאינו מפורסם.

[549] שמדברי הרא״ש נראה שהאיסור לשקעם בבנין, חמור יותר מהאיסור שלא יכנס בבית שבנה הנכרי.

[550] ״אם סיתת העובד כוכבים האבנים בביתו בשבת אסור״.

[551] סעיף ב (ואם עושה כן לא ישקעם בבנין).

[552] ס״ק יא (הא דכתב בס״ב דלפסול האבנים דאפילו בדיעבד לא ישקעם בבנין, היינו משום דזה מקרי לכתחילה לשקעם בבנין, אבל אחר שבנה כבר שוב אין בו אלא חומרא בעלמא).

[553] בשו״ע ס״ג (נכון להחמיר שלא יכנסו בו).
וכן הוא בפנים ס״ז (נכון להחמיר שלא יכנס בו).

[554] הטעם שסיתות חמור יותר מבנין.

[555] ס״ק ד (אינו איסור גמור מצד הדין כשאר איסורים, מדלא מצינו בו איסור מפורש, רק שאלו אמוראי לא רצו לעייל בגוה, שמע מינה דאין איסור להם, רק לכתחלה החמירו על עצמם שלא לכנוס שם).

[556] ס״ק יא (כאן מדינא שרי כיון דקצץ לו שכר, ועכו״ם אדעתא דנפשיה קעביד, לכן כתב דנכון להחמיר). ונתבאר לעיל (הערה 328).

משום דקצץ עיי״ש).

ועל כרחך צריך לומר[557] דהכא עיקר האיסור משום שאחר כך כשישקעם בבנין יתפרסם למפרע שהן של ישראל[558]. וכה״ג מצינו חשד למפרע גבי שכירות שדה כמ״ש הר״ן[559] ומגיד משנה[560], עיין במ״א סק״ה[561]. לכן לא ישקעם ולא יתפרסם שהן של ישראל, שעכשיו עדיין אין הדבר מפורסם שהן של ישראל, שהוא עושה רחוק מהחומה או בביתו, שהרי אף מלאכת מחובר ממש אינו מפורסם שהוא של ישראל אלא מפני שהוא בקרקע הישראל, כמו שכתבו התוס׳[562] והר״ן[563] בסוף פ״ק דשבת עיי״ש:

(ה) ויש שלמדו כו׳. אף[564] שבמ״א[565] כתב הטעם משום דברבים ליכא חשדא. מכל מקום הרי הרי״ף[566] והרמב״ם[567] והרמ״ה[568] חולקין על זה, כמבואר ביו״ד סימן קמ״א. ועוד[569] עבודה זרה חמירא, כמו שהאריך בזה בשו״ת תודת שלמים הנ״ל[570], ובס׳ הלכה ברורה[571]. וכן עיקר[572]:

---

[557] שמה שאסור לשקעם בבנין, אף שאינו בפרסום.

וראה אמרי יושר ח״ב סי׳ מ. חקרי הלכות ח״ג יז, א. ביאורי השולחן ע׳ שיג.

[558] אליה זוטא סק״ב (אם בשבת עצמו אינו ניכר שהאבנים הם של ישראל, אלא דלמחר [כ]שישקעו בכותל יאמרו אתמול סתתה האבנים אלו, אסור).

[559] סופ״ק דע״ז ד״ה ומהא שמעינן (יש מי שאומר דקבולת כי האי גונא אסור, דלא דמי לאריס, דכיון דאריס חולק בפירות לא אמרי אינשי דשכיר יום הוא, אבל כה״ג שהבעלים נוטלין כל הפירות מחזי להו לאינשי כשכיר יום).

[560] פ״ו הט״ו (לפי שלא התירו אלא כשהאמת כן הוא כמו שיאמרו הרואים, כלומר שהם יתלו בשכירות ואריסות וכן הוא הענין, ואם יחקרו הדבר ימצאו הנכרי נוטל פירות, ודבר הנראה הוא. אבל כשאין הנכרי נוטל בפירות, אלא שהישראל קוצץ עמו במלאכה, אין מתירין על סמך שיתלו הרואים בדבר שאינו, שיאמרו שכורה היא לנכרים וישראל נוטל פירותיה למחר).

[561] ״הכא שיראו בעת הקציר שאין העכו״ם נוטל בריוח, ידעו דלאו אריס הוא, ויחשדוהו ששכיר יום הוא״.

וכן הוא לעיל סי׳ רמג ס״ח (כשיחקרו אחריו בעת הקציר יראו שאין לו כלום בפירות השדה, יתברר להם למפרע שלא היה אריס, ויאמרו ששכיר יום היה).

[562] יז, ב ד״ה אין נותנין (קבלנות דמחובר דהוי ברשות ישראל דמפרסמא מלתא, אסור בתוך התחום).

[563] ז, א ד״ה ובכולן (קבלנות דכלים שהנכרי עושה מלאכתן בביתו ולא מינכר שהם של ישראל, אבל קבלנות דבנין, שהמלאכה נעשית בקרקע של ישראל, שהוא תוך התחום, אסור).

[564] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס״ח נתבאר, שמה ש״נוהגין היתר שהקהל שוכרים נכרים בקבלנות לפנות הזבל מן הרחוב ... לפי שכבר נתפרסם הדבר שדרך לשכור נכרי בקבלנות לפנות הזבל).

ולא הזכיר הטעם שכתב המ״א ״משום דבשל רבים ליכא חשדא״. כיון שלא נאמר כן אלא לענין ע״ז, וגם שם לא קיי״ל כטעם הזה.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כוונת מישרים ע׳ קכח ואילך. כנישתא דבי רב ע׳ צט. מעשה חושב ע׳ לח. קובץ הערות וביאורים חי״ג.

[565] ס״ק ח (משום דבשל רבים ליכא חשדא, כמ״ש ביו״ד סימן קמ״א ס״ד).

והיינו כאמור ברמ״א שם (ויש מתירין בשל רבים, דליכא חשדא).

[566] דאמרינן בע״ז מג, ב (ולא חיישי לחשדא. רבים שאני ... ואיבעית אימא להתלמד שאני). ורק התירוץ השני הובא ברי״ף שם יח, ב (להתלמד שאני).

[567] הל׳ ע״ז פ״ג ה״י-יא (אסור לעשות צורות לנוי ואע״פ שאינה עבודת כוכבים שנאמר לא תעשון אתי ... וכן אסור לצור דמות חמה ולבנה כוכבים מזלות ומלאכים שנאמר לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני במרום). וכתב על הר״ן שם יט, א (נראה לי שהם סוברים דכיון דקושטא דמלתא היא דלהבין ולהורות שרי, ומעתה ... מדחיין הנהו אוקמתא דאחרים עשו לו ודפרקים). ובב״י שם סי׳ קמא (ומכל מקום על הרמב״ם ז״ל יש לתמוה שהוה ליה לכתוב דלהתלמד מותר לעשותן). אך מכל מקום גם הוא מודה שזו שיטת הרמב״ם, וכן נפסק בשו״ע שם (ואם הם להתלמד, להבין ולהורות, כולן מותרות).

[568] הובא בטור יו״ד סי׳ קמא (ורב אלפס אינו מתיר אלא כשהוא להתלמד, אבל אינו להתלמד, אפילו של רבים ושל פרקים אסור. וכן כתב הרמ״ה).

[569] אף לדעת הרמ״א שם שמתיר בשל רבים.

[570] ח״ב (לחמי תודה) סי׳ ד סד, ג (דהא דברבים ליכא חשדא לאו כללא הוא בכל מילי, דלא אתמר בפ׳ כל הצלמים אלא גבי חשדא דע״ז ... והדבר ברור שאין ללמוד שאר חשדי מחשד ע״ז ... ועוד דלדעת הרי״ף והרמב״ם והרמ״ה ז״ל לא קיי״ל כההיא אוקימתא, אלא כמסקנא דשמעתתא ואי בעית אימא להתלמד שאני, כמבואר בטור וב״י שם).

[571] ס״ק ב (ולי נראה דלא מוכח מידי מהאי דרבן גמליאל, לענין ע״א אמרו התם בשביל רבים ליכא חשדא דרבים עבדו ע״א. אבל כאן לענין אמירה לגוי, מנא ליה להמציא דשל רבים ליכא חשדא).

[572] ראה הערות וביאורים תשעח ע׳ 56. תפארת יהודה קלמן ע׳ 250 ואילך.

(ו) מי ששכר לו כו'. השו"ע[573] הביא סברת הרמב"ם[574] בסתם, וסברת הראב"ד בלשון יש מי שאומר, מכלל דסבירא ליה דהעיקר כהרמב"ם[575]. ובפרט להקל בדברי סופרים (ובפרט שדעת ספר התרומה וסיעתו להקל במשתרשא ליה[576]), וכן פסק רמ"א בדרכי משה[577] בשם הטור, וכן פסק בתשובת תודת שלמים הנ"ל[578]:

(ז) שבמקום הפסד גדול כו'. משמעות[579] לשון רמ"א[580] דבמקום פסידא לא גזרו כלל על מראית העין, ולא משום חשש שמא יעשה איסור גדול מזה דאדם בהול כמ"ש הט"ז[581]. דעד כאן לא הוצרך מהר"מ[582] לזה אלא משום כשקובע לו בשבת. ואף שאינו אומר לו לכתוב[583], מכל מקום הרי דעת

---

[573] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס"ט-יא נפסק בפשיטות כדעת הרמב"ם ששכיר שנה דינו כקבלן.
ואף שבשו"ע ס"ה הובאה גם דעת הראב"ד (ויש מי שאוסר בשוכר גוי לזמן). מכל מקום לא הובאה דעה זו בפנים.
ומבאר הטעמים לזה:
(א) גם מהשו"ע נראה שהעיקר כהרמב"ם.
(ב) ספק דברי סופרים להקל.
(ג) ס' התרומה סובר להקל יותר מהרמב"ם.
(ד) כן פסק הרמ"א בשם הטור.
(ה) כן פסק בתודת שלמים.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע' ק. קובץ הערות וביאורים חי"ג.

[574] פ"ו הי"ב (השוכר את הנכרי לימים הרבה מותר אע"פ שהוא עושה בשבת. כיצד כגון ששכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו, הרי זה כותב ואורג בשבת ומותר, כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד שהוא עושה בכל עת שירצה). והשיג עליו הראב"ד (שאע"פ שאינו מדקדק עמו כשהוא בטל... אינו דומה לקבלנות). שו"ע ס"ה (אם שכר גוי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו בגד, הרי זה כותב ואורג בשבת כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד, שהוא עושה בכל עת שירצה ... ויש מי שאוסר בשוכר גוי לזמן).

[575] כלל זה (דהעיקר כדעה הראשונה שהובאה בשו"ע בסתם), הובא גם לקמן סי' רעו בקונטרס אחרון ס"ק ה. סי' שמח ס"ק א. סי' שנ ס"ק א. יו"ד סי' לב ס"ק ב. סי' קפו ס"ק ז. וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל עג.

[576] כמבואר בפנים סי"א (ויש מתירים גם בזה), ושם נסמן (הערה 353).
ואף דלא קיי"ל כדעת ס' התרומה וסייעתו, כמבואר בפנים שם (ואין לסמוך על סברא זו). מכל מקום יש לצרף דעה זו, למה שסמך המחבר על דעת הרמב"ם, ולא חשש לדעת הראב"ד.

[577] ס"ק ג (והטור הביא דברי הרמב"ם, משמע דהכי סבירא ליה).

[578] סוף סי' ד (מאחר שמצינו יתד במקום נאמן לדינו של הרמב"ם ז"ל ... דשכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה הוו קבלנים, ממילא נסתלקה השגת הראב"ד.

[579] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים סי"ד נתבאר, שבמקום הפסד גדול לא גזרו על מראית העין.
ואף שנראה בט"ז שעיקר טעם ההיתר הוא דאדם בהול ושמא יעשה איסור גדול מזה.
הנה טעם זה הוצרך לו מהר"ם רק לענין קובע מלאכתו בשבת (והובא טעם זה בפנים סי"ג).
משא"כ לענין מראית העין, נראה מדברי הפוסקים, שלא גזרו במקום הפסד.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כוננת מישרים ע' קסא. כנישתא דבי רב ע' קא. קובץ הערות וביאורים חי"ג.

[580] סעיף ו (ולא חיישינן שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה, דבמקום פסידא כי האי גוונא לא חששו).

[581] ס"ק ו (במרדכי בשם מהר"מ כתב על זה, ואם תמצי לומר שיש לחלק בין קבולת שאין הישראל קובע מלאכתו לעכו"ם רק בשבת ובמכס קובע לו דוקא בשבת. מכל מקום יש להתיר מדתניא פרק מי שהחשיך דמשום פסידא שרו רבנן, דאי לא שרית ליה אתי לאתויי ד' אמות ברשות הרבים. הכא נמי לא שנא ... והקשה ב"י דלמה לא התיר מטעם דאין בקבלת המכס איסור דאורייתא, ותירץ דבסתם מקבלי מכס צריכים ... ולפי דבריו ... במקום שאין כותבין בפרט במדינות אלו שברוב מקומות הקטנים המקבלים מכס אין כותבין קבלת המכס, היה לנו לאסור להשכיר עכו"ם, כי אין כאן חשש שיבוא לאיסור דאורייתא, והיה להפוסקים לחלק בכך).

[582] שבמרדכי רמז רמו-ז, ובהגהות מרדכי רמז תנב עח, ג (ובנדון זה שקובע לו ליטול המכס בשבת, מכל מקום נראה להביא ראיה להתיר [דתנא] פרק מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי, דמשום פסידא שרי ליה רבנן, דאי לא שרי ליה אתי לאתויי ד' אמות ברשות הרבים, הכא נמי לא שנא. וכל שכן להציל מידם).
ומפרש רבינו שהמרדכי כתב גם זאת בשם רבו מהר"ם (שהביא ממנו בתחלת דבריו ברמז רמו). או שמהר"ם הכוונה למרדכי.

[583] ואף שנתבאר בפנים סי"ג, שאנו זקוקים לטעם של אדם בהול כו', כדי להתיר במקום שצריך לכתוב.
מכל מקם הרי מהר"ם לא איירי במקום שצריך לכתוב, ואינו אומר לו לכתוב, ואם כן מדוע לא הסתפק בהיתר של שבות דשבות במקום הפסד.

הגהות מרדכי[584] לאסור שבות דשבות אף במקום הפסד[585]. אבל איסור מראית העין פשיטא ליה דלא גזרו במקום הפסד, בלא טעמא דאדם בהול (הלכך לא העתקתיו[586]):

(ח) **חשש הפסד מרובה כו׳.** לפי[587] שהיד אהרן[588] חולק על זה, לכך אין להקל אלא בהפסד מרובה.

אף שהעיקר כהט״ז[589]. עיין במ״א סי׳ ש״ז סקי״ג[590] דאין איסור אלא כשמוכחא מילתא שמכין את עצמו לדבר האסור בשבת, ואפילו הכי לשמור מותר[591].

אלא שצריך עיון לפי זה[592] למה אסר כאן מהר״מ[593], הא כאן לא מוכחא מילתא, דאפשר שיושב רק לשמור בלבד[594]:

(ט) **מקפיד עליהם כו׳.** עיין[595] בשו״ת פנים מאירות סי׳ ל״ח[596] שהאריך בזה, ותורף דבריו שיש שני

אלא ודאי הוא מטעם שלדעתו אסור שבות דשבות במקום הפסד, ולכן הוצרך לטעם אחר להתיר.

ונתבאר לעיל (הערה 367).

[584] רמז תנח (מה ראו לאסור לומר לנכרי כבה [אפילו] במקום פסידא ... דכולהו דשרינן במקום פסידא, היינו טעמא דאי לא שרית ליה איסור זוטא יבא לעשות איסור רבה ... אבל לענין כבוי הסברא הפוכה).

הובא גם לקמן סי׳ רסו קונטרס אחרון סק״ז (שיש אוסרים אפילו על ידי נכרי אפילו במקום הפסד, כמו שכתב המג״א בסי׳ ש״ז עיין שם בשם הר״ן וריב״ש ורשב״א והגהות מרדכי).

והוא במ״א סי׳ שז ס״ק ז (ובהגמ״ר ... ובריב״ש סימן שפ״ד ... והר״ן פ׳ חבית ... דאפילו שבות דשבות אסור, כמ״ש הרשב״א בתשובות סי׳ תשפ״ד).

וכאן הביא את הגהות מרדכי, דקאי בשיטת רבו מהר״ם מרוטנבורג.

[585] ולכן לא התיר אלא מטעם דאדם בהול על ממונו כו׳, או מטעם דמציל מידם הוי מצוה. וראה כנישתא דבי רב ע׳ קב הערה כז.

[586] שלא הוזכר בפנים סי״ד הטעם של אדם בהול כו׳ (לענין איסור מראית העין), אלא בסי״ג (לענין קבע מלאכתו בשבת במקום שצריך לכתוב).

[587] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סי״ח נתבאר, שאף במקום שאין לאסור משום ממצוא חפצך, אסור משום מראית העין, ולא הותר אלא בהפסד מרובה.

ואף שהעיקר כט״ז שביאר, שבמקום שאין לאסור משום ממצוא חפצך מותר לגמרי. מכל מקום יש לחוש לדעת היד אהרן שאסר משום מראית העין. ובפרט שצריך עיון בהלכה זו לדעת הט״ז.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ קג. קובץ הערות וביאורים חי״ג.

[588] בהגהות ב״י (דכאן האיסור הוא משום שנקרא על שמו, וכל שרואה אותו יושב שם אומר שהוא שכירו ואסור. וכן משמעות דברי רמ״א שכתב דאפילו השכירו לשבתות מותר, ואחר זה כתב דלישב שם אסור, הרי דאם השכירו לשבתות, דאין לישראל עסק בו, ואפילו הכי כתב דאסור לישב שם, ואם איתא להא, הוה ליה לפרושי. וכן כתב הרב בעל מג״א, דהאיסור הוא משום מראית העין).

ומה שלא נזכר שכן פסק המ״א, ראה כנישתא דבי רב הערה כט.

[589] ס״ק ז (אם אינו יושב שם אלא כדי לשמור את העכו״ם, שלא יגנוב אלא יניח לתיבה המכס מה שיקבל, מותר).

[590] ״כיון דלא מנכרא מלתא כל כך שרי״.

וכן הוא לקמן סי׳ שו ס״א-ב (ממצוא חפצך דרשו חכמים חפציך אסורים לבקשם בשבת, אפילו בדבר שאינו עושה בו שום מלאכה ... שהרי הילוך זה הוא בשביל חפצים האסורים בשבת ... במה דברים אמורים כשניכר הדבר שמתכוין לחפצים האסורים).

[591] ואין חוששים למראית העין, שיחשבו שעובר על ממצוא חפצך.

[592] לפי הט״ז שם (ונראה לי דאף בזה שאסור לישב שם, היינו כדי לידע מה היא ההתעסקות שעושה העכו״ם, וכדי לקבל ממנו חשבון על זה למחר).

[593] במרדכי רמז רמז (אבל לישב אצל הנכרי המקבל המכס אסור).

ומפרש רבינו שהמרדכי כתב כן בשם רבו מהר״ם. או שמהר״ם הכוונה למרדכי.

וראה כוונת מישרים ע׳ קעה.

[594] מטעם זה יש להחמיר כדעת היד אהרן, שגם כשיושב רק לשמור אסור משום מראית העין.

[595] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס״כ נתבאר, בענין ישראל ששכר המלח מהשר, שאם שכר הפועלים וקצץ שכרם לפי מלאכתם, הם מתכוונים בעשייתם בשבת לטובת עצמן ומותר, כדעת רש״ל. ומכל מקום יאמר להם שאינו מקפיד שיעשו מלאכתם בשבילו בשבת.

ומבאר על זה, שלדעת הפנים מאירות יש כאן שתי חששות:

(א) שיש ריוח לישראל ממלאכת הנכרי בשבת.

אבל קיי״ל כרש״ל, שכיון שמשלם לו לפי סכום מלאכתו, אם כן עושה על דעת עצמו להרבות שכרו, ולא איכפת לן בריוח הישראל.

(ב) כיון שעושה מחמת שהישראל מקפיד ״עושה אדעתא דישראל״.

טעמים לאיסור א׳ מפני שהרמב״ם[597] מודה לראב״ד דהיכא דמשתרשא ליה אסור, והכא משתרשא ליה, ב׳ דהרמב״ם לא התיר אף לפי דעת הראב״ד, אלא כשאינו מקפיד על ביטולו, והכא מקפיד על ביטולו, משום דכשיגיע סוף שנתו יפחות לו השבתות. ורש״ל[598] התיר בכה״ג שאינו מקפיד על ביטולם עכת״ד.

והנה תשובת רש״ל[599] לא היתה לפניו רק מה שהעתיק המ״א כמבואר שם בדבריו[600], ובודאי אילו ראה אותה לא כתב כן, דמבואר שם דעיקר שאלת השואל היתה אם נתיר מחמת פסידא דומיא דמכס. ואם לא היה מקפיד כלל על ביטולו לא דמי כלל למכס דשרי משום דאדם בהול כו׳, וכאן אינו בהול כלל שאינו מקפיד כלל[601], ואף רש״ל לא דחה זה אלא מטעמים אחרים[602] עיי״ש.

אלא ודאי דלהקפדה לא חיישינן אלא כשהנכרי עושה רק מחמת קפידת הישראל, כגון בנדון דהרמב״ם[603] ששכרו לשנה, ואם לא היה הישראל מקפיד על ביטולו והיה משלם לו כל שכרו משלם אף אם היה מבטל בשבת, ולא היה לו עליו תרעומות כלל, ודאי שלא היה עושה בשבתות, רק מחמת שהישראל מקפיד על ביטולו הוא עושה גם בשבת, נמצא שהוא עושה אדעתא דישראל ולא אדעתא דנפשיה. אבל הכא שמשלם לו כך וכך בעד כך וכך מלח או כך וכך ברזל[604], אדעתא דנפשיה קעביד

וגם בזה קיי״ל כרש״ל, שכיון שמשלם לו לפי סכום מלאכתו, אם כן עושה על דעת עצמו להרבות שכרו, ולא מחמת קפידת הישראל.

אבל כיון שהוא מקפיד שלא יבטלו, לכן יאמר להם שמצדו אינם מוכרחים לעבוד בשבת.

*

וכל זה הוא לפני המבואר כאן ולעיל סי״א. אמנם במהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״ה) חזר בו, אפילו לענין שכיר שנה למלאכה מיוחדת, שלא איכפת לנו בזה לא מריוח הישראל מהמלאכה בשבת, ולא מהקפדתו של הישראל.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה ביאורי השולחן ע׳ שיד ואילך. כוננת מישרים ע׳ קפב ואילך. כנישתא דבי רב ע׳ קה. מעשה חושב ע׳ מד. קובץ הערות וביאורים חי״ג.

[596] ״בהא מודה הרמב״ם דאסור ... הראב״ד שכתב ... מכל מקום אותה מלאכה משתרשי לי׳ ואינו דומה לקבלנות עכ״ל ... יהודי ששכר המלח מותר לו להשכיר פועלים בקבלנות, שאם יעשה כך וכך מלח יתן לו כך וכך, רש״ל סי׳ ק׳ ... בכי האי גונא שהישראל מקפיד אם ישב בטל אז אסור מדינא ... כמ״ש האחרונים בסי׳ רמ״ג גבי מרחץ״.

והיינו שלדעתו יש לאסור כאן משני טעמים:

(א) מטעם שהישראל מרויח מהמלאכה, שאסור כמו במרחץ ותנור ורחיים דלעיל סי׳ רמג ס״ג (מי שיש לו מרחץ שרוחצים בה הכל ונותנים לו שכר, או שיש לו תנור שאופין בו הכל ונותנים לו שכר, או שיש לו רחיים שטוחנין בהן הכל ונותנין לו שכר, ורוצה לשכור לו נכרי לכל השנה שיתעסק בכל המלאכות הצריכות במרחץ ורחיים ותנור, ויקבל השכר מן הרוחצים והטוחנים והאופים ויביאהו להישראל, צריך הוא למחות בהנכרי, ולא יניחנו שיתעסק בהם בשבת בשביל נכרים שירחצו ויטחנו ויאפו שם, לפי שהישראל מרויח בעבודת הנכרי בשבת שמגיע לו שכר מזה). וכדלעיל סי״א (אסור להניחו שיעשה בשבת, לפי שהישראל מרויח מלאכה זו בשבת, שהרי כשיהיה פנוי אחר השבת יצטרך לעשות מלאכות אחרות).

(ב) מטעם ״עושה אדעתא דישראל״, כיון שעושה מחמת שהישראל מקפיד. וכדלעיל ס״י (אם הוא מקפיד עמו על ביטולו, הרי הוא עושה בשבת מחמת הישראל).

[597] פ״ו הי״ב (שכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו, הרי זה כותב ואורג בשבת ומותר). וכדלעיל ס״ט.

[598] כמועתק מדבריו במ״א ס״ק יז (יהודי ששכר המלח, מותר לשכור לו פועלים בקבולת, שאם יעשה לו כך וכך מלח יתן לו כך וכך). ופירש הפנים מאירות בדבריו, דהיינו דוקא כשאינו מקפיד על ביטולם בשבת.

[599] סי׳ ק (שאלה. אחד שקנה מהשר בעד סך מה על שנה לבשל לו מלח, ואותו הישראל השכיר לו פועלים גוים בקבולת על שנה או על חודש, לבשל אותו המלח בדבר הידוע, באם יעשה לו כך וכך מלח יתן לו כך וכך, והכלים הם של הישראל ... תשובה. מה שהזכרת בשאלה הכלים של ישראל אין לחוש כלל, דק״ל כבית הלל דלית להו שביתת כלים ... כל קבולת שרי אפילו במלאכה ממש, אלא דגבי מכס ... מאחר שידוע שאינו משכיר לו אלא לשבת, שהרי כל ימי השבוע הוא בעצמו מקבל המכס, אם כן מוכח דאדעתא דישראל קעביד, מה שאין כן בבישול המלח).

[600] ״ותשוב[ת] רש״ל [לא] הי׳ לפני לעיין בו״.

[601] אלא ודאי גם הרש״ל מיירי כשמקפיד על ביטולו.

[602] בשו״ת רש״ל שם (דמי יימר שחשוב הכא פסידא גמור, אלא מניעת ריוח הוא במה שאינו עושה היום).

וכמובא בפנים סכ״א (אם הוא בענין שלא יפסיד כלום מכיסו, אלא שמפסיד הריוח שהיה יכול להרויח הרבה בעשיית המלח גם בשבתות, אין מתירין לו בשביל כך).

הרי שעכ״פ מיירי הרש״ל כשמקפיד על ביטולו.

[603] דלעיל סי״א (לפי שהישראל מרויח מלאכה זו בשבת, שהרי כשיהיה פנוי אחר השבת יצטרך לעשות מלאכות אחרות. ואין להתיר מפני שהנכרי עושה לטובת עצמו כדי לקבל כל שכרו, שהרי אף אם לא יעשה בשבת לא ינכה לו כלום).

[604] כדלקמן סכ״ב.

להרבות בשכרו, שאם לא היה מקפיד עליו אפשר שגם כן היה עושה כדי לקבל שכר הרבה[605]. וכה״ג ממש מחלק המ״א ריש סי׳ רמ״ג[606].

אלא שאם ידוע להישראל שלולא קפידתו היו נחים בשבת, ולא היו חפצים לא בטורח ולא בצער[607], אז צריך לומר להם שאינו מקפיד עליהם ויעשו כרצונם. ומן הסתם אפשר דאין לחוש לזה, כי הוא מילתא דלא שכיחא, שהרי לכך הושכרו, ולפיכך סתם רש״ל ההיתר ולא הזכיר אמירה זו. ומכל מקום מאחר שהפנים מאירות מחמיר, טוב לחוש לדבריו בדבר שאין בו הפסד כלל. שהרי אם באמת אין עושה רק מחמת קפידתו, באמת צריך למחות בידו.

ובאמירה זו די אף לבעל פנים מאירות, כיון שמסלק קפידתו ממנו והוא עושה אעפ״כ, לדעת עצמו הוא עושה להרבות שכרו. ולא דמי להא דהרמב״ם מודה במקפיד על ביטולו דצריך למחות ולא די באמירה, משום דהתם אף כשמסלק קפידתו ממנו הוא עושה בשבת לטובת הישראל למהר מלאכתו, או כדי לעשות מלאכה אחרת למחר, דודאי אינו מתכוין כלל לטובת עצמו, דמה טובה תהא לו בזה שעושה מלאכה זו היום, בשביל כך לא ישב בטל למחר, דהיום מחל לו הישראל ולמחר שמא יקפיד עליו. משא״כ כאן כשהישראל מוחל לו, מסתמא עושה לטובת עצמו להרבות שכרו.

ומה שלא הזכיר הפנים מאירות אמירה זו, היינו משום דאכתי אסור משום טעם הא׳ דמשתרשא ליה[608]. ועיין ברש״ל שזו היתה עיקר שאלתו של השואל, אם יש לאסור משום שהישראל מרויח בעשייתו בשבת, ועל זה השיב לו דאין בכך כלום, דכל קבולת דתלוש שרי דגוי אדעתא דנפשיה קעביד (ואפשר שדעתו כספר התרומה וסיעתו להקל לגמרי[609]). וכן כתב הט״ז בסי׳ רמ״ג[610], על מ״ש הב״י שם[611] דיש לדחות דברי מהר״י אבוהב[612] גבי שכיר שנה, שכוונתו היא דנכרי אדעתא דנפשיה עביד. ואף הט״ז לא חלק שם אלא משום מראית העין עיי״ש היטיב. וכן דעת הב״ח שם[613] להקל. וגם המ״א לא סתר זה[614],

---

[605] ראה ביאורי השולחן ע׳ שטו.

[606] ס״ק ב (וליכא למימר דעכו״ם אדעתיה דנפשיה עביד, דהא אף אם לא יעשה העכו״ם בשבת יצטרך לשלם לו).

[607] אוצ״ל: בשכר.

[608] כמובא לעיל (הערות 595-596), שהפנים מאירות אוסר בזה משני טעמים: (א) שיש מזה ריוח לישראל. (ב) כיון שעושה מחמת שהישראל מקפיד, הרי עושה אדעתא דישראל.

ולכן גם אם יאמר לו שאינו מקפיד, ישאר לדעתו הטעם הראשון לאיסור.

אמנם באמת אין לחוש בזה לריוח הישראל, כדלקמן בסמוך, שבזה גם המ״א יודה דלא חיישינן.

[609] כמובא בפנים סי״א (והערה 353).

[610] ס״ק א (אם הישראל נוטל כל הריוח של המלאכה, אף על פי שהעכו״ם קיבל עליו לכל השנה, רק שנותן לעכו״ם דבר קצוב, אסור, דשמא יאמרו שכיר יום הוא אצלו).

[611] ד״ה ומ״ש בספרי (שאפשר לדחות טעם זה). ובסי׳ רמד ד״ה ומכלל דברי הרמב״ם (ומכלל דברי הרמב״ם אתה למד שדין השדה שוה לדין בית לענין קיבולת, כלומר שהישראל השוכר את הגוי בדבר ידוע שיעשה לו מלאכת שדהו, אסור להניחו לעשות לו מלאכה בשבת, ולא מן הדין, דמדינא ודאי שרי, דגוי בדנפשיה קא עביד, אלא מפני הרואים שיאמרו שהוא שכיר יום).

ונתבארה שיטתם לקמן סי׳ רנב קונטרס אחרון ס״ק ו (והב״י שם, ובסי׳ רמ״ד שכתב האיסור במרחץ משום מראית העין, מכלל דלא פסיקא ליה מלתא לאסור בשביל כך, כיון דקעביד אדעתא דנפשיה, וכן כתב הט״ז בסי׳ רמ״ג. ודעתם בזה דלא כהראב״ד). והיינו שלא איכפת לן במה שמגיע לישראל ריוח מהמלאכה בשבת.

וכוותייהו פסק במהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״ה), שאין חוששים לריוח הישראל אף בשכיר שנה.

ומכל שכן שיש להתיר כאן, מטעם האמור לעיל בדעת הרש״ל.

[612] על הטור סי׳ רמג (ומה שכתוב בספרים והילכך מותר בקבלנות ... אם נפרש גם כן בכאן קבלנות, שהגוי מקבל על עצמו לחמם המרחץ ולעשות כל הדברים הצריכין לו, בשביל שיתן לו הישראל דבר קצוב, וכל הריוח הוא לישראל, בזה נראה שאסור).

[613] ד״ה הלכך מותר בקבלנות (כתב רבינו דלפי זה במרחץ נמי מותר אפילו בקבלנות, שיקבל עליו הגוי כל מלאכת המרחץ בדבר ידוע והישראל יטול כל הריוח, דגוי אדעתא דנפשיה קא עביד ושרי מדינא ... כל היכא דהגוי אדעתא דנפשיה קא עביד לא הוי שלוחו, [וריוח] דישראל ממילא קא אתא, ומדינא שרי לכולי עלמא).

[614] הטעם דעביד אדעתא דנפשיה.

אלא משום דאף אם לא יעשה בשבת לא ינכה לו משכרו[615]. אבל הכא אף שהוא שכיר שנה מכל מקום שכרו משתלם לפי רבוי מלאכתו, ואדעתא דנפשיה קעביד כמ"ש לעיל (ע"ש במ"ש[616] בשם התודת שלמים[617]):

(י) ובלבד שלא כו'. איסור[618] זה מפורש בריש פ"ב דמועד קטן[619] סיוע הוה מסייע בתיבנא, ועיין ט"ז סק"ד[620] דאיסור זה הוא מדינא, והיינו כשמוסר להם בשבת[621]. אבל אם מסר להם מערב שבת[622], ודאי דלא עדיף מעיקר הדבר שהמלאכה נעשה בו, שאין שם איסור כשמוציא מרשות ישראל בשבת אלא מפני מראית העין, כמבואר בהדיא ברמב"ם פ"ו[623]. עיין מ"א סי' רמ"ו סק"ו[624].

ולא כמ"ש בתוספת שבת סי' רנ"ב[625] בשם המ"א שאסור משום דעביד אדעתא דישראל כשרואהו ושותק, והמ"א לא נתכוין מעולם לזה (אלא כמ"ש בפנים[626]). עיין בהגהות מרדכי[627] ותמצא כן בהדיא,

---

[615] כדלעיל סי"א (ואין להתיר מפני שהנכרי עושה לטובת עצמו כדי לקבל כל שכרו, שהרי אף אם לא יעשה בשבת לא ינכה לו כלום).

והשיב על דבריו במהדורא בתרא שם (ומ"ש המ"א שם שאף אם לא יעשה בשבת יצטרך לשלם כו', זה אינו במהר"י אבוהב שבב"י, אלא הוספה מדעת עצמו ... ולא קשה מידי, דהא אם לא יעשה בשבת בלי מחאת הישראל, ודאי דאין לנו לחייב הישראל בחיוב מדינא לשלם לו לפי הפסיקה שביניהם בשעת השכירות).

[616] קונטרס אחרון סק"א (קושיית שו"ת תודת שלמים על הראב"ד וסייעתו).

[617] ח"ב (לחמי תודה) סו"סי ד (מאחר שמצינו יתד במקום נאמן לדינו של הרמב"ם ... דשכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה הוו כקבלנים, ממילא נסתלקה השגת הראב"ד, דהא הראב"ד בהשגתו תרתי קאמר, חדא שאעפ"י שאינו מדקדק עמו כשהוא בטל מכל מקום אותה המלאכה משתרשא ליה, ועוד שאין זה דומה לקבלנות, והואיל שלפי גירסתו של הרמב"ם ז"ל בגמרא מוכח דדומה הוא לקבלנות, לא איכפת לן אי משתרשא ליה).

[618] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"כ נתבאר "ובלבד שלא יביאו עצים מרשות הישראל בשבת". ושיש בזה חילוק בין מוסר להם העצים בשבת, שאסור מעיקר הדין, לבין מסר להם בערב שבת, אלא שלא הוציאום מרשותו עד שחשכה, שאסור משום מראית העין.

ומבאר כאן (א) ההוכחות לחילוק זה. (ב) שאם הוציאום מרשותו בערב שבת מותר. ודלא כהתוספות שבת, שאוסר אף כשמסר לו בערב שבת, כשהישראל רואהו ושותק.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה ביאורי השלחן ע' שיח. כנישתא דבי רב ע' קי. מעשה חשב ע' מו. קובץ הערות וביאורים חי"ג.

[619] יב, א (סיועי סייע בתיבנא בהדייהו), ופירש"י (שהיה נותן להם תבן למלאכה דהואיל והוא מסייע בהדייהו אסור).

וראה שו"ת צ"צ או"ח סי' לא סעי' ב, וסי' לב (פירש רבינו ז"ל דהיינו כשנותן לו התבן בשבת דוקא, אבל בערב שבת מותר). פסקי דינים צמח צדק יא, ג (היינו שנתן להם בשבת, עי' שו"ע של רבינו).

[620] "סיועי סייעיה בתיבנא בהדייהו, שהיה נותן להם תבן למלאכה ועל כן אסור ... ממילא מיירי באיסור גמור".

[621] וכן נתבאר בט"ז סי' תקמג ס"ק א (דודאי יש איסור גמור אם מסייע בנתינת תבן ביום השבת). וראה כנישתא דבי רב.

[622] "אלא שלא הוציאום מרשותו עד שחשיכה".

[623] הי"ט (לא ימכור אדם חפציו לנכרי ולא ישאילנו ולא ילונו ולא ימשכננו ולא יתן לו במתנה, אלא בכדי שיצא באותו חפץ מפתח ביתו קודם השבת. שכל זמן שהוא בביתו אין אדם יודע אימתי נתן לו וכשיצא הנכרי מביתו בשבת וחפץ ישראל בידו יראה כמי שהלוהו לנכרי או משכנו או פסק עמו או מכר לו בשבת).

וכן הוא לקמן סי' רמו ס"ד (אסור להשאיל שום חפץ לנכרי בשבת, ואפילו בערב שבת אם הוא סמוך לחשיכה כל כך עד שאין שהות לנכרי להוציא החפץ מפתח ביתו של הישראל לרשות הרבים מבעוד יום, אסור להשאילו מפני מראית העין, שהרואה את הנכרי יוצא מבית הישראל וחפץ ישראל בידו, יחשוד את הישראל שהוא שולח חפציו בשבת על ידי נכרי זה).

הרי שאם נתן לו בערב שבת, אלא שלא הספיק להוציאו מביתו עד שחשיכה, אינו אסור אלא משום מראית העין.

[624] "ואם כן אם העיר מוקפת חומה דמותר לטלטל בכולה שרי. אבל הרמב"ם פ"ו כתב כשיצא מפתח ביתו בשבת יראה כמי שלוה לעכו"ם או משכנו או פסק עמו או מכר לו בשבת".

והיינו שיש ב' דעות מהו המראית העין. הובאו לקמן סי' רמו ס"ד-ה.

[625] על מ"ש המ"א בסי' רנב ס"ק ט (וז"ל הגמ"ר פ"ק, דלא שייך לומר אדעתיה דנפשיה קעביד אלא בעכו"ם שעושה מלאכה בשלו, אבל להבעיר מעצי ישראל צריך ליטול רשות מבעל העצים, ואם ראה ישראל ושתק אדעתי' קעביד, וצריך למחות בידו).

כתב על זה בתוספת שבת שם ס"ק יג (וכתב עוד בשם הגהות מרדכי, דאפילו בקצץ לא אמרינן אדעתיה דנפשיה קעבדי, אלא בעכו"ם העושה מלאכה בשלו, ואין צריך ליקח איזה דבר בשבת משל הישראל, אבל כשנוטל בשבת עצים משל ישראל לצורך המלאכה, דזה ודאי צריך ליטול רשות מבעל העצים, וכשרואה בעל העצים שנוטל העכו"ם ושותק ודאי ניחא ליה בהכי. ואם כן אדעתיה דישראל קעביד, ואפילו כשעושה העכו"ם המלאכה כולה לצורך עצמו, נמי אסור). ולפי זה הי' אפשר לומר, שגם אם מביא עצים מביתו בערב שבת צריך למחות בו.

[626] "ובלבד שלא יביאו עצים מרשות הישראל בשבת", משא"כ אם הביאו בערב שבת מותר.

והתוספת שבת לא עיי״ש. ועיין במ״ש בסי׳ רנ״ב[628] דאנן קיימא לן דקבולת אף שישראל רואה ושותק עביד אדעתא דנפשיה, עיין שם[629]:

---

[627] פ״א סי׳ תנב, בשם רבינו שמחה (אבל להבעיר מעצי ישראל, צריך ליטול רשות מבעל העצים, ואם ראה ישראל ושתק, אדעתיה דישראל קעביד, כיון שהעצים של ישראל. כמו האומנים שעושין מלאכה בבית ישראל, שאסור אפילו בקיבולת ... בחנם צריך למחות אפילו אם הנכרי עושה בביתו).

ונתבארו דבריו לקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ה ד״ה כי המעיין (דדמי לאומנים שעושים בבית ישראל שאסור אפילו בקבולת, ורוצה לומר דהתם נמי טעמא משום שהישראל רואה ושותק לו ואינו מגרשו מביתו ... ואחר כך הוסיף דבחנם גרע מבשכר, דאפילו בבית הנכרי צריך למחות כשעושה בחנם, אפילו עושה בטובת הנאה, כדגרסינן בירושלמי כו׳ הדא אמרה בטובת הנאה אבל שכיר בעבידתיה עסיק). הרי שכשהנכרי אינו עושה בבית הישראל, לא אסור כשהישראל רואה ושותק, אלא כשעושה בחנם, משא״כ בקבלנות לא איכפת במה שרואה ושותק.

[628] סעיף ז-ח (ומכל מקום אם רואה אותו עושה מלאכתו בשבת, צריך לומר לו שלא יעשה ... במה דברים אמורים כשלא קצץ לו שכר ... אבל אם קצץ לו שכר ... אין צריך למחות בידו כלל), ושם נסמן.

[629] בקונטרס אחרון ס״ק ה (והנה לפי דעתו ז״ל דדוקא משום שלא יוכל למחות ... אבל המג״א לא העתיק אלא תחלת דבריו). דהיינו שרבינו שמחה שבהגהות מרדכי הנ״ל סובר שאין צריך למחות בקצץ כיון שאינו יכול למחות בו, אבל המ״א לא העתיק דברים אלו, כי לדעתו אין צריך למחות בקצץ כיון דעביד אדעתא דנפשיה. ונתבארה שם הנפקא מינה בינם להלכה (והערה 2327).

רמה ישראל ונכרי איך יתנהגו בשותפות

ובו י"ט סעיפים:

ישראל ונכרי שקיבלו שדה באריסות, והנכרי עובד בשבת

א ישראל[630] ונכרי שקיבלו שדה בשותפות[631], שיהיה מוטל על שניהם לעמול לחרוש ולזרוע ושאר כל עבודות השדה, וכשיגיע הקציר יטלו חלק בפירות בעד עבודתם. לא יאמר הישראל להנכרי עבוד אתה בשבת, וכשיגיע הקציר תטול חלקך בפירות כנגד עבודתך גם בשבתות, ואני אעבוד כנגד זה יום אחד בחול, ואטול חלקי בפירות כנגד עבודתי בחול[632].

אע"פ שהנכרי מתכוין בעבודתו בשבת לטובת עצמו, ומותר לומר לנכרי עשה מלאכה בשבת לצורכך כמו שיתבאר בסי' ש"ז[633]. מכל מקום כיון שעבודת השדה מוטלת בכל יום ויום על שניהם בשוה חצי

---

[630] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:

(א) ישראל ונכרי שקיבלו שדה באריסות, והנכרי עובד בשבת (ס"א-ג).

(ב) ישראל ונכרי שותפין במלאכה או בסחורה או בתנור (ס"ד-ח).

(ג) ישראל שנותן תנורו לנכרי, וחולקים השכר (ס"ט-יב).

(ד) משכיר לנכרי שותפו, או בקבלנות (סי"ג-ד).

(ה) ביטול השותפות ויתנו בתחלה (סט"ו).

(ו) נכרי הסוחר בסחורה של ישראל (סט"ז-יז).

(ו) ישראל קיבל תנור במשכון והנכרי עובד בו (סי"ח).

(ז) אפו נכרים בתנורו בעל כרחו בשבת (סי"ט).

*

עיקר תוכן הסימן שלפנינו הוא, ישראל ונכרי שותפים במלאכה, שהנכרי עצמו עובד בשבת. ולפעמים יש בזה ג' חששות: (א) נראה כשלוחו. (ב) שכר שבת. (ג) מראית העין.

[631] **ברייתא ע"ז כב**, א (ישראל ועובד כוכבים שקיבלו שדה בשותפות, לא יאמר ישראל לעובד כוכבים טול חלקך בשבת ואני בחול), ורש"י (שקיבלו שדה באריסותן מבעל הבית). טור ריש הסי' (ישראל וגוי שקבלו שדה בשותפות, לא יאמר ישראל לעכו"ם טול אתה חלקך בשבת ואני בחול).

וכן הוא ברמב"ם פ"ו הי"ז (המשתתף עם הנכרי במלאכה או בסחורה או בחנות ... וכן אם קבלו שדה בשותפות דין אחד הוא). והיינו שאף שבברייתא מיירי בשדה שקיבלו באריסות בשותפות, מכל מקום הדין שוה גם אם משתתפים במלאכה או בסחורה או בחנות, כמבואר בתוס' שם ד"ה לא (דאין לחלק בין תנור לשדה ... קצרו של דבר בין כרם בין שדה בין מרחץ או תנור, אם לקחו ישראל ועובד כוכבים בשותפות).

וכן גם מה שנתבאר בשו"ע ס"א (ישראל וגוי שיש להם שדה או א תנור או מרחץ או רחיים של מים בשותפות, או שהם שותפין בחנות בסחורה), נכללת בזה גם ההלכה של קבלו השדה באריסות בשותפות, כאמור בשו"ע ס"ג (ואם קבלו הקרקע לעשות בו מלאכה בשותפות).

*

כל האמור לעיל שדינם שוה, הוא לענין האיסור שלא יאמר הישראל אתה עבוד בשבת ואני אעבוד כנגד זה, שהרי הוא כמעמיד פועל במקומו.

אמנם יש שני חילוקים בינם בדין בא עמו בחשבון, לחלוק הפירות בשוה:

(א) לענין התנה בתחלה, ואחר כך בא עמו בחשבון, כדלקמן ס"ג (והערה 651), וס"ד (והערה 655). ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק א. וטעם החילוק יתבאר לקמן (הערה 655).

(ב) לענין חלקו בסתם, והנכרי בעצמו בא בחשבון, כדלקמן ס"ב (והערה 644), וס"ד (והערה 657), וס"ו (והערה 663). ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ב. וטעם החילוק בינם יתבאר לקמן (הערה 644).

[632] **ספר התרומה** סי' קמז (לא יאמר הישראל לעכו"ם תעמול לזרוע לחרוש בשבת, ותטול בשעת קצירה או בשעת בצירה כנגד עמלך של שבת, ואני אטרח או שלוחי לעשות כן בחול, כדי ליטול בשעת בצירה או קצירה כנגד יום שלי. דנראה כאלו הישראל אמר לעכו"ם, גם עלי לטרוח חצי שבת כמותך, טרח אותו חצי יום בעבורי ואני אטרח חצי יום של חול בעבורך, והוה ליה כמו שכיר שבת ושלוחו של ישראל דאסור). **ב"י** תחלת הסי' (דלא דמי למשכיר שדהו לגוי דשרי. דהתם כל עבודת השדה עליה דגוי רמיא, אבל הכא אישראל נמי רמיא, שהרי השדה של שניהם הוא, והוי כאילו מעמיד פועל במקומו שיעשה מלאכתו בשבת, והוא יעשה במקומו למחר, הילכך אסור).

והיינו שמסכמים בינם, שכשיגיע הקציר יתחלקו בפירות המגיע להם שוה בשוה, כיון שגם בעבודה התחלקו שוה בשוה, שכנגד מה שהנכרי עובד בשבת עובד הישראל ביום חול.

[633] סעיף לה (מותר לומר לנכרי עשה מלאכתך).

והובאו בזה בקונטרס אחרון ס"ק ד שתי דעות, אם מותר רק כשאינו של ישראל, או מותר רק כשאין לישראל ריוח מהמלאכה בשבת. וכדעה הראשונה נפסק לקמן סי' שז סל"ה (מותר לומר לו שיעשה מלאכה לצורך עצמו, או לצורך נכרי אחר, ואפילו אם

יום על זה וחצי יום על זה[634], אם כן כשהישראל אומר להנכרי שיעבוד בשבת כל היום, והוא יעבוד כנגד זה יום אחד שלם בחול, הרי זה כמעמיד פועל במקומו שיעשה מלאכתו בשבת[635]:

ב ואפילו אם לא אמר להנכרי כלום, אלא הנכרי מעצמו היה עובד כל ימי השבתות, והישראל היה עובד כנגדן בחול (בסתם שלא פירש שעושה כן לפרוע להנכרי שהתעסק בשבילו בשבת), אסור להישראל[636] שיבא לחשבון עם הנכרי[637] בשעת חלוקת הפירות ולומר נחלוק בשוה, שכל יום השבת שעבדת עבדתי כנגדו בחול[638]. לפי שבזה הוא מגלה דעתו, שזה שעבד יום שלם בחול עבד חציו בשביל הנכרי, כדי לפרוע להנכרי שעבד בשבילו חצי יום השבת, ונמצא עבודת חצי יום השבת נחשבת על שמו, והרי זה נוטל שכר שבת[639] שלא בהבלעה, שהרי מזכיר את יום השבת בפירוש. אלא יניח להנכרי שמא[640] ירצה יטול לעצמו תחלה כנגד כל השבתות שעבד הוא לבדו, והשאר יחלוק עמו בשוה.

ואם נתרצה הנכרי מאליו לחלוק עמו בשוה בלא שיחשוב עמו הישראל יום החול כנגד יום השבת[641], או אפילו נטל הנכרי חלקו גם בעד השבתות שעבד, והניח להישראל חלקו גם בעד ימות החול שעבד לבדו,

---

מגיע לישראל הנאה מזה ... אבל אסור לישראל לומר לו טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת, ואפילו אם הוא מקנה לו לגמרי את החפץ הזה שהמלאכה נעשית בו, כגון שאומר לו טול בשר זה ובשל אותו לצרכך בשבת, ואפילו אין מזונותיו עליו, שאין לו שום ריוח באמירה זו, ואדרבה מפסיד הוא, אעפ״כ כיון שאומר לו לעשות מלאכה בשלו הרי זה נראה כשלוחו).

וכאן אין השדה של הישראל, אלא שקיבלוהו באריסות.

וראה מראי מקומות וציונים. ביאורי השולחן ע׳ קפד.

[634] **רש״י** שם, **ור״ן** שם ו, ב (ומשקיבלוה הוטלה על שניהם לעסוק בה ביחד, לא יאמר ישראל טול אתה חלקך בשבת, לפי שנעשה שלוחו על חצי היום המוטל עליו). לבוש ס״א (הרי מוטל על שניהם להתעסק בו בצרכי מלאכתם בשוה בכל יום, זה חצי יום וזה חצי יום).

[635] **תוס׳** שם ד״ה לא יאמר (כאילו מעמיד פועל בידים). לבוש שם (והוי כאילו מעמיד פועל במקומו שיעשה מלאכתו בשבת בחצי היום). מ״א סק״א (הוי כאלו מעמיד פועל לעשות בידים (תוס׳)).

[636] משא״כ אם הנכרי אמר כן, כדלקמן בסמוך (והערה 644).

[637] **ברייתא שם** (ישראל ועובד כוכבים שקיבלו שדה בשותפות ... ואם באו לחשבון אסור), ופירש״י (לאו אהתנו מתחלה קאי אלא מילתא באנפי נפשה היא כלומר אם קיבלו סתם ועשו סתם ועייל העובד כוכבים בשבת וישראל בחול ולא צווהו ישראל ובאו לחשבון לאחר זמן לומר כמה ימי שבת נטלת אתה ואני אטול כנגדן ימי החול).

רמב״ם פ״ו הי״ז (המשתתף עם הנכרי במלאכה או בסחורה או בחנות ... כשיבואו לחלוק נוטל הנכרי שכר השבתות כולן לבדו והשאר חולקין אותו, ואינו מוסיף לו כלום כנגד יום השבת ... וכן אם קבלו שדה בשותפות דין אחד הוא). ופירש המ״מ שם, וב״י ד״ה ועל ואם באו לחשבון, שהרמב״ם מפרש הברייתא והגמרא כפירוש **רש״י** שם).

סמ״ג ל״ת סה כא, ד (ואם באו לחשבון אסור, פירוש ואם לא התנו מתחילה, ולקח הגוי את ימי השבת מעצמו בלא ציווי של ישראל, אם אמר לו ישראל כמה ימי שבתות נטלת ואטול גם אני ימי החול כנגדן אסור).

ספר התרומה סי׳ קמו (פירש ואם לא התנו מתחלה, ולקח העכו״ם ימי השבת מעצמו בלא צוויו של ישראל, ואמר לו ישראל כמה ימי שבתות נטלת ואטול גם אני ימי חול כנגדן, אסור).

טור (ואפילו לא אמר כן בפירוש, אלא כשבאין לחשבון אומר הישראל אטול של יום ראשון כנגד יום שבת שנטלת, אסור). ובב״י (פירש רש״י ... וכן כתב רבינו).

לבוש ס״ב (ואם לא התנה עמו בתחלה והתעסק בו סתם ובאו לחשבון, אסור לישראל לקבל השכר והריוח מחלקו המגיע לשבתות).

[638] שמה שכתב רש״י שם (כמה ימי שבת נטלת אתה ואני אטול כנגדן ימי החול), הפירוש הוא שאמר לו שיחלקו בשוה הפירות שמקבלים מאריסות השדה, כיון שכל יום השבת שעבדת בשבת עבדתי כנגדו בחול. וכאמור ברש״י שם ד״ה סתמא מאי (לחלוק סתם בשוה, ולא יזכיר ישראל את השבת).

[639] **רש״י** שם ד״ה אסור (דשכר שבת הוא נוטל, דגלי דעתו דעובד כוכבים שלוחו היה).

והיינו שכאן אנו דנים לפי דעה הראשונה דלקמן, שבסתם מותר, שלא נקרא בזה מעמיד פועל במקומו.

ולדעה זו, אף אם באו לחשבון בשעת חלוקת הפירות, לא נחשב מעמיד פועל במקומו, שהרי בשעת העבודה לא אמר כלום.

אבל כיון שבשעת חלוקת הפירות ״גילה הישראל עצמו דעתו בפירוש שיש לו חלק בעבודת הנכרי בשבתות״, והנכרי עבד בשבת בשבילו, לכן נחשב זה ״שכר שבת״, שהוא מקבל שכר תמורת חלקו בעבודת הנכרי בשבתות (ראה לקמן הערה 644).

[640] אוצ״ל: שאם.

[641] ע״ז **שם בעיא דלא איפשטא** (איבעיא להו סתמא מאי ... אלא מהא ליכא למשמע מינה), ופרש״י שם ד״ה סתמא מאי (שקיבלו סתם ועשו סתם, עובד כוכבים בשבת וישראל בחד בשבת, ולא אמר ישראל מעולם טול אתה את השבת ואני בחול, מהו לחלוק סתם בשוה, ולא יזכיר ישראל את השבת). הובא במ״א סק״ג.

אלא שעשה כן מאליו בלא שיחשוב עמו הישראל[642], יש מתירין[643], דכיון שלא גילה הישראל עצמו דעתו בפירוש שיש לו חלק בעבודת הנכרי בשבתות, אין כאן שכר שבת כלל[644].

ויש אוסרין[645] בשניהם[646] מטעם שיתבאר[647]. וכן עיקר. ומכל מקום במקום הפסד גדול יש לסמוך על דברי המתירין[648]:

ג ואם מתחלה בשעה שקבלו השדה התנה הישראל עם הנכרי, שביום השבת לא יהיה מוטל כלל על הישראל לעבוד בשדה רק על הנכרי לבדו, וביום אחד בחול יהיה מוטל על הישראל לבדו, הרי זה מותר[649]. דכיון שהתנה עמו בשעה שקיבל עליו עבודת השדה שלא יהיה מוטל עליו כלל בשבת, נמצא שבשבת אין להישראל חלק בשדה כלל, אלא כולה מוטלת על הנכרי לבדו בשבת, ואין הנכרי עושה כלל

---

[642] בעיא דלא איפשטא שם, לפירוש רבינו ירוחם נתיב יב חי״ב פב, ב (ואם מסתמא לקח הגוי בשבת בלא אמירת ישראל מותר, כי היא בעיא ולא איפשיטא, ואזלינן לקולא). הובא במ״א שם.

[643] **הרא״ש** ע״ז פ״א סו״ס כה (כיון דלא איפשטא, ספיקא דרבנן היא ואזלינן בה לקולא). הובא בטור (ואם לא התנו תחלה, וגם לא באו לומר שיקח הישראל יום אחר כנגד שבת אלא חלקו סתם, מיבעיא ולא איפשטא. וכתב א״א הרא״ש ז״ל כיון דספיקא דרבנן הוא אזלינן לקולא). רמ״א ס״א (ויש מתירין השכר בדיעבד, אפילו לא התנו וחלקו סתם).

[644] שהרי מעולם לא הוצרך הנכרי לקחת יותר מחצי, וכל הדיון הוא אם הישראל ידייק לעבוד בחול כמספר הימים שהנכרי עובד בשבתות. ואם כן אין כאן שכר שבת.

ולכן מותר גם אם אין כאן הבלעה, דהיינו אף אם ״נטל הנכרי חלקו גם בעד השבתות שעבד, והניח להישראל חלקו גם בעד ימות החול שעבד לבדו״, שפירש הנכרי שעבודתו בשבתות וחלקו בפירות, הם נגד עבודת הישראל בחול וחלקו בפירות, מכל מקום מותר, כיון שאין כאן שכר שבת כלל.

ולא אסרו אלא כשהישראל אמר כן, כדלעיל ״אסור להישראל שיבא לחשבון ... שבזה הוא מגלה דעתו שזה שעבד יום שלם בחול עבד חציו בשביל הנכרי, כדי לפרוע להנכרי שעבד בשבילו חצי יום השבת ... והרי זה נוטל שכר שבת״ (כדלעיל הערה 636). משא״כ אם הישראל לא אמר כלום, רק הנכרי, אין זה חשוב שיש לישראל חלק בעבודת הנכרי בשבתות, ולכן ״אין כאן שכר שבת כלל״.

וכל זה כאן בשדה, משא״כ לענין ״שותפין במלאכה או בסחורה בחנות״, נתבאר לקמן ס״ד (אם באו לחשבון אחר כך, שאמר הנכרי לישראל ... וכל שכן אם אמר כן הישראל להנכרי). וגם המתירים בסתם, לא התירו אלא כדלקמן ס״ו (בלא שיחשוב עמו הישראל, וגם הנכרי לא הזכיר לו השבתות כלל). ראה לעיל (סוף הערה 631).

והטעם הוא, כי בשותפות במלאכה צריך הנכרי לקחת לעצמו כל הריוח של יום השבת, והוא נותן להישראל חצי משכר חלקו, ואם כן הוי שכר שבת, אף ״שלא גילה הישראל עצמו דעתו בפירוש שיש לו חלק בעבודת הנכרי בשבתות״. וכיון שהנכרי הזכיר השבתות, אם כן אסור מטעם שכר שבת שלא בהבלעה. כמבואר כל זה בקונטרס אחרון ס״ק ב.

וכן אינו מועיל בנידון דלקמן ס״י, שהישראל נותן תנורו לנכרי לאפות לעצמו יום אחד, ותמורת זה אופה יום אחד לצורך הישראל, שגם זה אסור מטעם שכר שבת שלא בהבלעה, וכדלקמן בקונטרס אחרון ס״ק ב (וכן משמע בהדיא בתוס׳, שלא עשה ר״ת תקנה זו), וריש ס״ק ד (אסור לו ליטול כו׳, אע״פ שלא אמר לו בפירוש טול אתה בשבת, דאם לא כן למה לא עשה ר״ת תקנה זו, ועיין מ״ש לעיל).

[645] **רמב״ם** שם (כשיבואו לחלוק, נוטל הנכרי שכר השבתות כולן לבדו, והשאר חולקין אותו, ואינו מוסיף לו כלום כנגד יום השבת). ופירש המ״מ שם (ואיבעיא להו התם סתמא מאי, כלומר שנטלו סתם בלא תנאי ובלא חשבון, ולא איפשטא. וכתבו ז״ל דלחומרא עבדינן ואסור. ומתוך כך סתם רבינו ואסר כשלא התנו, ואמר שהנכרי נוטל שכר בשבתות). שו״ע סוס״א (כשיבואו לחלוק, נוטל הגוי שכר השבתות כולם, והשאר חולקין אותו).

[646] מ״א סק״ג (ולהרמב״ם תרווייהו אסירי).

[647] לקמן סוף ס״ו (שאם יחלוק עמו כל השכר בשוה ויהנה הישראל משכר שבת, נמצא שלמפרע היה להישראל חלק בעבודת הנכרי בשבתות, והיה הנכרי עובד בשבילו כאילו היה שלוחו), ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ג (ולקמן שם הערה 667), שלא שייך לאסור כאן מטעם שכר שבת, שהרי כיון שהוא סתמא, הוי שכר שבת בהבלעה. אלא ודאי טעם האיסור משום שליחות.

ועוד נתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ג, שבדין השני של ״נטל הנכרי חלקו גם בעד השבתות שעבד, והניח להישראל חלקו גם בעד ימות החול שעבד לבדו״, אפשר שהאיבעיא היא אם אסור מטעם שכר שבת, שהרי אין כאן הבלעה כיון שפירש יום השבת.

[648] **רמ״א** ס״א (ונראה לי דבהפסד גדול יש לסמוך עלייהו).

שתי דעות אלו, והכרעה זו, הובאה גם לקמן ס״ו (חלק עמו סתם, יש מתירין ... ויש אוסרים ... וכן עיקר, אם לא בהפסד גדול, שאז יש לסמוך על סברא הראשונה כמו שנתבאר), וסי״ז (אלא אם כן הוא הפסד גדול שאז יש לסמוך על דעת המתירין ליהנות משכר שבת בהבלעה ע״ד שנתבאר), וסי׳ רמו סי״ד (ובכגון זה שלא התנו מתחלה יותר יש היתר כשלא יאמר לו כלל טול אתה בשבת ואני בחול, אלא יחלוק עמו כל הריוח של כל ימות השבוע בשוה, שאז הוא נוטל שכר שבת בהבלעה. אלא שגם זה אין להתיר אלא במקום הפסד גדול).

[649] **ברייתא שם** (ואם התנו מתחלה מותר). ופרש״י (ואם התנו מתחלה קודם שהוטלה עליו, מותר, דהא לא קיבל עליה ישראל עבודה דשבת, ואין העובד כוכבים שלוחו).

בעד הישראל, וכולה מוטלת על הישראל לבדו ביום אחד בחול[650].

ולפיכך מותר לו אחר כך לבא עמו בחשבון לחשוב ימי החול שעבד הוא לבדו, כנגד שבתות שעבד הנכרי לבדו, ולחלוק הפירות בשוה, ואין זה נוטל שכר שבת אלא שכר ימי החול[651]:

ישראל ונכרי שותפין במלאכה או בסחורה או בתנור

ד ישראל[652] ונכרי שהיו שותפין במלאכה או בסחורה בחנות, אם התנו מתחלה בשעה שנשתתפו שיהא שכר יום השבת לנכרי בלבדו הן רב הן מעט, ושכר יום אחד אחר השבת כנגדו לישראל בלבדו, הרי זה מותר[653] מטעם שנתבאר[654]. ואפילו אם אחר כך נתרצה הנכרי לחלוק עמו כל השכר בשוה אין בכך כלום[655], שמתנה הוא שנותן לו[656].

---

650 **ס' התרומה** סוס"י קמז (ואם התנו מתחלה, קודם שקנה השדה, שלא יהיה לו חלק בשדה ביום השבת כי אם לעכו"ם זה מותר), לפירוש הב"י ריש הסי' (ונראה דלאו למימרא שצריך לפרש כן בהדיא, אלא מכיון שהתנה קודם שקנו השדה טול אתה בשבת ואני בחול, הוה ליה כאילו התנו שלא יהיה לישראל חלק בו ביום השבת). מ"א ס"ק ב (ומשום הכי שרי, כיון שהתנו בתחלה לא הוטל על הישראל מעיקרא לעשות בשבת, ואין העכו"ם שלוחו).

וכן הדין לענין פסח, כדלקמן סי' תנ ס"ו (ישראל ונכרי שיש להם תנור בשותפות ... אין היתר אלא שבתחלת השותפות יתנה עם הנכרי שיטול הוא בלבדו בשבוע של פסח, והוא יטול כנגדו בשבוע שלאחר הפסח, דנמצא שלא זכה הישראל מעולם במחצית החמץ של פסח, כיון שכבר סילק את עצמו ממנו בתחילת השותפות).

651 משמעות רש"י שם ד"ה ואם באו לחשבון (לאו אהתנו מתחלה קאי אלא מילתא באנפי נפשה היא, כלומר אם קיבלו סתם). והיינו שאם התנו מותר אחר כך לבוא לחשבון, והפוסקים שהובאו לעיל (הערה 637), ובקונטרס אחרון ריש ס"ק א.

ומבאר הטעם, שמה שבאו לחשבון, הוא רק להבטיח, שהישראל עבד בימי חול כפי שסוכם בתחלה, ואם כן הוא שכר ימי החול.

וכל זה בשדה שלקחו באריסות, משא"כ בשותפות במלאכה, כדלקמן ס"ד (ושם הערה 655). ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק א, שאפשר כל הפוסקים מודים לחילוק זה.

652 כבר נתבאר לעיל (הערה 631), שדין "ישראל ונכרי שהיו שותפין במלאכה או בסחורה בחנות" הנזכר כאן, שוה לדין "ישראל ונכרי שקיבלו שדה בשותפות" שנתבארו לעיל ס"א-ג.

אלא שבכמה פרטים יש הפרש בינם, ופרטים אלו יתבארו בסעיפים שלפנינו.

653 **רמב"ם** פ"ו הי"ז (המשתתף עם הנכרי במלאכה או בסחורה או בחנות. אם התנו בתחלה שיהיה שכר השבת לנכרי לבדו אם מעט אם הרבה, ושכר יום אחר כנגד יום השבת לישראל לבדו, מותר). שו"ע ס"א (ישראל וגוי שיש להם שדה או א תנור או מרחץ או רחיים של מים בשותפות, או שהם שותפין בחנות בסחורה, אם התנו מתחלה בשעה שבאו להשתתף שיהיה שכר השבת לגוי לבדו אם מעט ואם הרבה, ושכר יום אחד כנגד יום השבת לישראל לבדו, מותר).

ונתבאר בקונטרס אחרון סוף ס"ק ד (אי הוה מיחשב כאומר בפירוש, הוה אסור אף כשאין ריוח לישראל, כגון שותפין בסחורה אף להתנות בתחלה). והיינו שמה שהתנה עמו "שיהא שכר יום השבת לנכרי בלבדו הן רב הן מעט, ושכר יום אחד אחר השבת כנגדו לישראל בלבדו", אינו נחשב כאילו אמר לו לעשות מלאכה בשבת, שזה אסור, כדלקמן סי' שז סל"ה (אסור לישראל לומר לו טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת).

654 ס"ג (דכיון שהתנה עמו בשעה שקיבל עליו עבודת השדה שלא יהיה מוטל עליו כלל בשבת, נמצא שבשבת אין להישראל חלק בשדה כלל, אלא כולה מוטלת על הנכרי לבדו בשבת, ואין הנכרי עושה כלל בעד הישראל, וכולה מוטלת על הישראל לבדו ביום אחד בחול).

אמנם יש חילוק בין שתי הלכות אלו, שבדין שדה הנ"ל, אין השדה שלהם, אלא קיבלוהו באריסות, וכל האיסור הוא כדלעיל ס"א (כיון שעבודת השדה מוטלת בכל יום ויום על שניהם בשוה חצי יום על זה וחצי יום על זה, אם כן כשהישראל אומר להנכרי שיעבוד בשבת כל היום, והוא יעבוד כנגד זה יום אחד שלם בחול, הרי זה כמעמיד פועל במקומו שיעשה מלאכתו בשבת). ועל זה מועיל מה שהתנו בתחלה שאין לו חלק בעבודת השבת.

משא"כ כאן מיירי שהם שותפים, הרי גם אחרי שמתנה כן, עדיין נשאר העסק של שניהם. ועל זה מבאר בקונטרס אחרון ד"ה ומה שהתירו (ומה שהתירו הרמב"ם והשו"ע להתנות גבי שותפין בסחורה, אף שנותן לו משלו. יש לומר דהתם מיירי בענין שכשהתנו מתחלה אין לישראל שום ריוח במעשה שבת, שאף אם לא יתעסק הגוי בשבת לא יפסיד חלקו בחול). ונתבארה שם הלכה זו לשיטת המ"א ולשיטת הש"ך (ושם הערות 822-824).

655 ב"י (וכתב הגאון מהר"י אבוהב ז"ל ... יש להסתפק היכא שהתנו מתחלה ואחר כך חלקו סתם, אם הוא מותר. ולעניות דעתי נראה דמדחזינן דהרמב"ם ... פירש דאם באו לחשבון אלא התנו קאי, ולא אהתנו ... ממילא שמעינן שהכל תלוי בהתנו ולא התנו, דכל היכא דהתנו בכל גוונא שרי). **שו"ע** ס"ב (היכא שהתנו בתחלה, אם אחר כך בשעת חלוקה נתרצה הגוי לחלוק בשוה, מותר).

וכבר נתבאר לעיל סוף ס"ג, לענין ישראל ונכרי שקיבלו שדה בשותפות, שמותר לבא אחר כך לחשבון, מטעם "אין זה נוטל שכר שבת אלא שכר ימי החול". משא"כ כאן לא התירו אלא מטעם "מתנה הוא שנותן לו". ואם באו לחשבון יתבאר בסמוך שאסור (וראה לעיל סוף הערה 631).

וטעם החילוק הוא, כי בשדה סוכם מתחלה שכל אחד יקבל חצי מהפירות שמגיע להם, וכל הדיון הוא אם הישראל ידייק לעבוד בחול כמספר הימים שהנכרי עובד בשבתות. משא"כ בשותפות במלאכה, ש"התנו מתחלה בשעה שנשתתפו שיהא שכר יום השבת לנכרי בלבדו הן רב הן מעט, ושכר יום אחד אחר השבת כנגדו לישראל בלבדו". ואם מתחלקים אחר כך בשוה, משנים ממה שסוכם.

אבל אם באו **(א)** לחשבון אחר כך, שאמר הנכרי לישראל[657] אתה נטלת בלבדך בחול מנה, ואני נטלתי בשבת צ׳ זוז, מלא לי עד שיהיה לנו חלקים שוים, וכל שכן אם אמר כן הישראל להנכרי, שנמצא התנאי שהתנו בתחלה שיהא שכר השבת להנכרי בלבדו הן רב הן מעט לא היה אלא הערמה בעלמא[658], אלא הנכרי התעסק בשבת גם בעד הישראל, ובשביל זה התעסק הישראל בחול גם בעד הנכרי, לכך הם חולקים אחר כך בשוה, ונמצא שגם הישראל נוטל שכר שבת[659] ונוטלו שלא בהבלעה, שהרי מזכיר לו את יום השבת בפירוש. לפיכך צריך שיניח להנכרי שיטול לעצמו אם ירצה שכר כל השבתות, ואחר כך יחלוק עמו בשוה:

ה במה דברים אמורים כשהיה שכר השבת ידוע. אבל אם אינו ידוע, יכול לחלוק עמו כל השכר בשוה, כיון שהתנה עמו שיהא שכר יום אחד לו לבדו כנגד שכר יום השבת שיטול הנכרי לבדו, ומן הסתם שכר יום אחד שוה לחבירו, לפיכך חולקין כל השכר בשוה[660]:

ו ואם לא התנו בתחלה בשעה שנשתתפו, וגם אחר שנשתתפו לא אמר הישראל להנכרי שיתעסק בשבת והוא יתעסק כנגד זה יום אחד בחול, אלא הנכרי מעצמו התעסק בשבת והישראל בלבדו התעסק יום

וכמבואר בב״ח ד״ה כתב הר״ן (היינו שבאו לחשבון לאחר זמן לומר כמה ימי שבת נטלת אתה ואני אטול כנגדן ימי החול, התם הוא דשרי, כיון דהתנו כך מעיקרא שיטול הגוי של שבת והישראל יום ראשון כנגדו. אבל האי באו לחשבון ... דאמר מלא לי מאי דחסר, התם ודאי מוכח דהאי התנו הערמה היא), ובקונטרס אחרון ריש ס״ק א (דאינהו מיירי בשדה, שהחשבון בשדה אינו סותר התנאי, שאף לפי התנאי יכולין לבא לחשבון לחלוק בשוה, כיון שעבד הישראל יום שלם כנגד השבת).

656 אליה רבה סק״ב (וטעמא כיון דהתנה מעיקרא הוי כנותן לו מתנה אחר כך). ב״ח יו״ד סי׳ רצד ד״ה ישראל ונכרי (הילכך אפילו באו לחשבון אין שם איסור, דמתנה היא זו, שמוותר הגוי כנגדו).

657 שדוקא לגבי שדה יש חילוק בין אמר הנכרי לבין אמר הישראל, כלדעיל ס״ב, משא״כ כאן בשותפין במלאכה אסרו אפילו אם ״אמר הנכרי לישראל ... וכל שכן אם אמר כן הישראל להנכרי״. וגם המתירים בסתם לא התירו אלא כדלקמן ס״ו (בלא שיחשוב עמו הישראל, וגם הנכרי לא הזכיר לו השבתות כלל).

וטעם החילוק בין שדה באריסות לבין שותפין במלאכה, נתבאר לעיל (הערה 644), שהרי בשדה מעולם לא הוצרך הנכרי לקחת יותר מחצי, ולכן גם אם פירש הנכרי שעבודתו בשבתות וחלקו בפירות, הם נגד עבודת הישראל בחול וחלקו בפירות, אין כאן שכר שבת כלל. ודוקא אם הישראל אמר כן, ״הרי זה נוטל שכר שבת״.

משא״כ לענין ״שותפין במלאכה או בסחורה בחנות״, שמעיקר הדין צריך הנכרי לקחת לעצמו כל הריוח של יום השבת, והוא נותן להישראל חצי משכר חלקו, ואם כן הוי שכר שבת, וכיון שהנכרי הזכיר השבתות, אם כן אסור מטעם שכר שבת שלא בהבלעה.

658 תשובת ה**גאונים** (ליק) סי׳ סח, הובא בב״י ד״ה וז״ל תשובת (לרב שרירא ... היכא דשותפין אינון, וישראל וגוי הוו עבדין תרויהון, וביומא דשבתא עביד הגוי במקום ישראל ... דאע״ג דהוא שבת בחלקו של גוי ואחד בשבת בחלקו של ישראל, והכין שרי אם לא יבאו לחשבון, אלא שבת דגוי אם מרובה אם מועט כד הוי, ומקבל גוי על נפשיה דאי לא אתי ליה בשבת אלא דבר מועט לא מחשב. אבל אם באו לחשבון, דאמר ליה את שקלת בחד בשבתא מאה זוזי ואנא שקילנא בשבתא תשעין זוזי, מלא לי, וכל שכן אם ישראל תבע, אסור).

ראב״ד ע״ז שם, הובא בר״ן שם ז, א (הראב״ד ז״ל פירש דאהתנו מעיקרא קאי, כלומר אף על פי שהתנו, אם [אמרו] אחר כך שיבאו לחשבון ותהא חלוקתן שוה אסור, דכיון שבאו לחשבון אשתכח דתנאי דמעיקרא הערמה בעלמא הוא).

ב״ח ד״ה כתב הר״ן (ונראה לפי עניות דעתי דאף לפירוש רש״י והסכמת הפוסקים, דהאי ואם באו לחשבון לאו אהתנו מעיקרא קאי, משום דבהתנו מעיקרא אפילו באו לחשבון נמי שרי, היינו דוקא הך באו לחשבון כדפירש רש״י וכל המפרשים אחריו דהיינו שבאו לחשבון לאחר זמן לומר כמה ימי שבת נטלת אתה ואני אטול כנגדן ימי החול, התם הוא דשרי כיון דהתנו כך מעיקרא שיטול הגוי של שבת והישראל יום ראשון כנגדו. אבל האי באו לחשבון דפירוש הגאון והראב״ד, דאמר מלא לי מאי דחסר, התם ודאי מוכח דהאי התנו הערמה היא ואסור לדברי הכל).

מ״א סק״ב (אבל אסור לחשוב עמו ולומר אתה נטלת בשבת מרובה ואני מועט נחלק המותר, כמ״ש הראב״ד וב״י בשם תשובת הגאונים וב״ח).

ט״ז ביו״ד סי׳ רצד סק״כ (וכן משמעות הטור בהדיא, שכתב אפילו התנו תחלה אם באו לחשבון כו׳ אסור, וכן השו״ע כאן כתב ובלבד שלא יבואו לחשבון, משמע בכל גווני, וכן עיקר, הן כאן הן לענין שבת, כן נראה לענ״ד).

וראה קונטרס אחרון ס״ק א.

659 והיינו שכיון ש״התנו מתחלה בשעה שנשתתפו״, בודאי אין לאסרו מטעם ״מעמיד פועל במקומו״.

אבל כיון שבשעת חלוקת הפירות הוא נוטל חצי ממה שהנכרי הרויח בשבת, לכן נחשב ״שכר שבת״.

660 שו״ת **רלב״ח** סי׳ קו (זהו דוקא כשנודע שכר של כל יום ויום בפני עצמו. אבל כשאינו ידוע, אין לחוש שמא הרויח הגוי בשבת יותר ויקרא הישראל נוטל שכר שבת). **מ״א** סוף **סק״ב** (וכתב ר״ל חביב סי׳ ק״ו אם לא נודע בכמה השכירו בשבת, כגון בחנות, רשאין לחלוק בשוה).

והיינו שבזה יכול לתבוע מהנכרי שיתן לו חלקו בשוה; משא״כ כשהשכר ידוע, מותר רק ״אם אחר כך נתרצה הנכרי לחלוק עמו כל השכר בשוה ... שמתנה הוא שנותן לו״, כדלעיל ריש סעיף הקודם.

וראה צ״צ חאו״ח סי׳ לד סוף אות ב. ביאורי השולחן ע׳ קצה. ביאורי הלכה הערה טז.

אחד בחול (סתם שלא פירש שמתעסק בלבדו בעבור שהנכרי התעסק בלבדו בשבת[661]). אם אחר כך נתרצה הנכרי לחלוק עמו כל השכר בשוה מאליו בלא שיחשוב עמו הישראל[662], וגם הנכרי **(ב)** לא הזכיר לו השבתות כלל אלא חלק עמו סתם[663], יש מתירין[664], שהרי אין כאן איסור משום שכר שבת כיון שנוטלו בהבלעה עם שאר הימים[665].

ויש אוסרים[666], אלא יניח להנכרי שכר כל השבתות. ואם אין שכר השבתות ידוע יניח לו שביעית השכר, והשאר יחלוק עמו בשוה. שאם יחלוק עמו כל השכר בשוה ויהנה הישראל משכר שבת, **(ג)** נמצא שלמפרע היה להישראל חלק בעבודת הנכרי בשבתות, והיה הנכרי עובד בשבילו כאילו היה שלוחו[667]. וכן עיקר, אם לא בהפסד גדול[668], שאז יש לסמוך על סברא הראשונה כמו שנתבאר[669]:

ז אבל אם היו שותפין בדבר שאין צריך לעשות בו שום מלאכה, כגון שהיו שותפין בתנור שכל מי שמסיק התנור ואופה בו נותן להם שכר, ואין מוטל עליהם כלל עסק היסק התנור, רק עסק קבלת השכר מוטל על שניהם בשוה, אע״פ שלא התנו בתחלה בשעה שנשתתפו, שיהא עסק קבלת השכר מוטל על הנכרי לבדו שיקבל לעצמו שכר השבת הן רב הן מעט, ושכר יום אחד להישראל לבדו, אם אחר כך לא אמר להנכרי שיתעסק לבדו לקבל שכר השבת ושיתעסק הוא לבדו לקבל שכר יום אחר[670], אלא הנכרי מעצמו התעסק לבדו לקבל שכר השבת והישראל לבדו התעסק ביום אחר, ואחר כך בשעת חלוקה נתרצה הנכרי מאליו לחלוק כל השכר בשוה, הרי זה מותר לדברי הכל, שכאן אין לומר משום שנמצא שלמפרע היה להישראל חלק בעבודת הנכרי בשבתות והיה הנכרי עובד בשבילו, שהרי כאן לא עבד

---

[661] כדלעיל ס״ב לענין שדה.

[662] בעי׳ דלא איפשטא שם, לענין שדה (כדלעיל סוף ס״ב), ותוס׳ שם ד״ה לא (דאין לחלק בין תנור לשדה ... קצרו של דבר בין כרם בין שדה בין מרחץ או תנור, אם לקחו ישראל ועובד כוכבים בשותפות).

[663] שדוקא לגבי שדה יש חילוק בין אמר הנכרי לבין אמר הישראל, כלדעיל ס״ב, משא״כ כאן בשותפין במלאכה אסרו אפילו אם ״אמר הנכרי לישראל ... וכל שכן אם אמר כן הישראל להנכרי״, כדלעיל ס״ד.

וטעם החילוק בין שדה באריסות לבין שותפין במלאכה, נתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ב, ולעיל ס״ב (והערה 644).

[664] רא״ש ע״ז פ״א סוף סי׳ כה (ואם לא התנו תחלה וגם לא באו לומר שיקח הישראל יום אחר כנגד שבת אלא חלקו סתם מיבעיא ולא איפשטא וכתב א״א הרא״ש ז״ל כיון דספיקא דרבנן הוא אזלינן לקולא). **טור** בשמו (ואם לא התנו תחלה וגם לא באו לומר שיקח הישראל יום אחר כנגד שבת אלא חלקו סתם, מיבעיא ולא איפשטא, וכתב א״א הרא״ש ז״ל כיון דספיקא דרבנן הוא אזלינן לקולא). רמ״א ס״א (ויש מתירין השכר בדיעבד, אפילו לא התנו וחלקו סתם).

[665] שו״ת ריב״ש סי׳ קנא (ובכגון זה, שלא התנו מתחלה, יותר היה אפשר להתיר בשלא יאמר לו כלל טול אתה חלקך, אלא שיתן הכותי לישראלים חלקם בריוח כל השבוע ביחד, לפי שאז יקבלו שכר שבת בהבלעה).

וכן הוא לקמן סי׳ רמו סי״ד (ובכגון זה שלא התנו מתחלה יותר יש היתר, כשלא יאמר לו כלל טול אתה בשבת ואני בחול, אלא יחלוק עמו כל הריוח של כל ימות השבוע בשוה, שאז הוא נוטל שכר שבת בהבלעה).

וראה קונטרס אחרון ס״ק ב. קובץ דברי תורה ח״ז ע׳ נג.

[666] **רמב״ם** שם (כשיבואו לחלוק נוטל הנכרי שכר השבתות כולן לבדו והשאר חולקין אותו, ואינו מוסיף לו כלום כנגד יום השבת). ופירש המ״מ שם (ואיבעיא להו התם סתמא מאי, כלומר שנטלו סתם בלא תנאי ובלא חשבון, ולא איפשטא. וכתבו ז״ל דלחומרא עבדינן ואסור. ומתוך כך סתם רבינו ואסר כשלא התנו, ואמר שהנכרי נוטל שכר בשבתות). שו״ע סוס״א (כשיבואו לחלוק נוטל הגוי שכר השבתות כולם והשאר חולקין אותו).

[667] **משמעות המ״א סק״א** (כדלקמן הערה 671), שאין לאסור כאן מטעם שכר שבת, כמובא לעיל מהריב״ש, שכיון שלא פירש הוי שכר שבת בהבלעה. אלא האיסור כאן הוא שנראה שהנכרי עושה בשליחותו.

עי׳ ש״ך יו״ד **(ר)סי׳ רצד** ס״ק כו, שמדבריו נראה שהאיבעיא היא אם אסור משום שכר שבת. **ודו״ק**. ונתבאר בקונטרס אחרון סק״ג.

[668] רמ״א ס״א (ונראה לי דבהפסד גדול יש לסמוך עלייהו).

[669] לעיל ס״ב (יש מתירין ... ויש אוסרין ... וכן עיקר. ומכל מקום במקום הפסד גדול יש לסמוך על דברי המתירין). ושם נסמן (הערה 648).

[670] שזה אסור מטעם המבואר לעיל סי׳ רמג ס״ג (מה שהנכרי הזה מקבל השכר מהנכרים, הוא עושה זה בשביל הישראל, ולהישראל עצמו אסור לו לקבל השכר של יום השבת, לכן אסור גם כן שיקבל הנכרי בשבילו).

הנכרי כלום, רק שקיבל שכר השבת, ושכר זה נוטלו ממנו הישראל בהבלעה שבשאר הימים[671]:

ח ואפילו אם הם שותפין בדבר שצריך לעשות בו מלאכה, אם אין הישראל עושה בחול כנגד מה שהנכרי עושה בשבת, אלא כל ימות החול הם מתעסקים בשוה שניהם ביחד, או זה חצי יום וזה חצי יום או זה יום וזה יום, לבד מיום השבת שהנכרי מתעסק בו לבדו, אזי מותר להישראל לחלוק עמו כל השכר בשוה לדברי הכל. דכיון שאין הישראל פורע להנכרי כלום בעד עבודתו בשבת, שהרי אינו עובד כנגד זה בחול כלום, אם כן מה שעובד הנכרי בשבת לבדו הוא מתכוין לטובת עצמו בלבד כדי להשתכר, ואינו כשלוחו של הישראל שאינו עושה בשבילו כלל. ואף שאחר כך מגיע להישראל הנאה מזה שחולק עמו בשוה, אין בכך כלום, כיון שהנכרי לא נתכוין להנאת הישראל אלא לטובת עצמו[672].

ומכל מקום יזהר שלא לחלוק שכר השבת אלא בהבלעה עם שאר הימים, אע"פ שמעיקר הדין אין כאן איסור משום שכר שבת, שהרי אין להישראל חלק כלל במלאכת הנכרי בשבת, ומה שחולק עמו בשוה מתנה הוא שנותן לו. מכל מקום יש לאסור, לפי שנראה הדבר כאלו הוא נוטל שכר שבת[673], כיון שיש לו חלק באותו דבר שהנכרי עושה בו המלאכה בשבת:

ישראל שנותן תנורו לנכרי, וחולקים השכר

ט וכן ישראל שיש לו תנור שכולו שלו, ונותנו לנכרי שיסיקנו ויאפה לכל מי שירצה לאפות, ויחלוק עמו השכר בשוה מדי יום ביום, יכול לחלוק עמו אף שכר השבתות בהבלעה, לפי שהנכרי מתכוין בעבודתו בשבת לטובת עצמו ואינו כשלוחו של הישראל, כיון שאין המלאכה מוטלת כלל על הישראל רק על הנכרי לבדו[674], וגם אין הישראל מצוה לו שיעשה בשבת[675], אלא מעצמו הוא עושה להנאת עצמו

---

[671] **מ"א סק"א** (ואם כן אם הם אין עושין כלום, רק שהעכו"ם מסיק התנור ואופין בו ונותנין שכירות, אף על גב דהישראל אסור לקבל השכירות משום שכר שבת, מכל מקום רשאי לחלוק סתם בהבלעה).

והיינו שאף שמכל מקום אסור להישראל לקבל השכר בעצמו, כמובא בהערה הקודמת. מכל מקום אין אומרים בזה למפרע שהוא כמעמיד פועל במקום שיעשה מלאכתו בשבת. וראה תהלה לדוד ס"ק א. ביאורי השלחן ע' קצט.

[672] **ר"ן** סופ"ק דע"ז ו, ב (וישראל ועובד כוכבים שלקחו מרחץ בשותפות, ועובד כוכבים מחממו בשבת בשביל חלקו, ונותן מחצית מה שמשתכר בו לישראל, ובימי החול שניהן מחממין אותו. נראה לי דשרי. דכיון דעובד כוכבים אדעתא דמחצה שלו קא עביד, אף על פי שישראל משתכר במלאכה שלו, הוה ליה כבעל שדה לגבי אריס, דאמרינן דכיון דאריס אדעתא דנפשיה קא עביד, אף על גב דמטי ליה לישראל רווחא שרי, הכא נמי עובד כוכבים אדעתא דנפשיה קא עביד וישראל מטיא ליה הנאה ממילא ... שבחול שניהם מחממין את המרחץ, כשהעובד כוכבים מחממו בשבת לאו שליחותא דישראל קא עביד, אלא אדעתא דנפשיה קא טרח כאריס, וישראל מטיא ליה הנאה ממילא), ובשבת סו"פ טז (מו, ב) ד"ה וישראל (וישראל ונכרי שלקחו מרחץ בשותפות ונכרי מחממו בשבת בשביל חלקו ונותן מחצית מה שמשתכר בו לישראל ובימי החול שניהם מחממין אותו נראה לי דשרי לישראל ליקח מה שנשתכר המרחץ בשבת בהבלעת שאר הימים והארכתי בדבר זה וביארתי אותו בפרק קמא דע"ז בס"ד). **רמ"א** ס"א (ויש אומרים שכל זה לא מיירי אלא בשותפות שכל אחד עוסק ביומו, אבל כששניהם עוסקים ביחד כל ימי החול, ובשבת עסק הגוי לבדו, מותר לחלוק עמו כל השכר, דגוי אדעתא דנפשיה קא עביד, ואין הישראל נהנה במלאכתו בשבת, כיון שאין המלאכה מוטלת עליו לעשות). מ"א ס"ק ה (דהוה ליה כאריס).

והיינו שדינו כאריס דלעיל סי' רמג ס"ז (אף על פי שיש להישראל הנאה במלאכה שהאריס עושה בשדהו בשבת שהרי רוב הפירות של השדה הם של הישראל מכל מקום כיון שהנכרי אינו מתכוין במלאכתו בשביל טובת הישראל אלא בשביל טובת עצמו שיטול חלק המגיע לו מפירות השדה אף על פי שמאיליו נהנה הישראל אין בכך כלום), ושם נסמן (הערה 203).

וכן הוא בכל דבר שהנכרי חולק בשכר, כדלקמן ס"ט-י (והערה 679).

*

ואם הנכרי אינו רוצה לעבוד לבדו ביום השבת, בלי תגמול מיוחד על זה, "יכול לשכור את הנכרי שותפו בקבלנות ... רק שלא יאמר לו שיעשה בשבת", כדלקמן סי"ד (והערה 692).

[673] ר"ן שם (בכי האי גוונא ליכא משום שכר שבת כלל ... ומכל מקום דוקא כשישראל זה לוקח מה שנשתכר המרחץ בשבת בהבלעת שאר ימים, אבל אם בפני עצמו לוקח לא, דאע"ג דבהתירא אתי לידיה מחזי כשכר שבת). רמ"א שם (ומכל מקום לא יטול שכר שבת אלא בהבלעה עם שאר הימים). מ"א ס"ק ה (וליכא משום שכר שבת כלל) וס"ק ו (ואף על גב דמותר אפילו בפני עצמו, מכל מקום מיחזי כשכר שבת (ר"ן)).

[674] **מ"א סק"ו** (שרי אם העכו"ם נוטל חצי הריוח בכל יום, דהא אין הישראל מחויב כלל לעסוק רק האופה, ואם כן לא הוי האופה שלוחו, ואם כן אפילו לא התנו מעיקרא שרי, רק שיהי' בהבלעה).

והיינו שדינו כאריס, וכדלעיל (הערה 672).

ויש לעיין אם גם בזמנינו מועיל היתר זה, שהרי בזמנינו נכנסים מיד דמי הרווחים לחשבון הבנק של העמותה, שהיא על שם הישראל, ואולי אין שייך לומר בזה הבלעה.

והישראל נהנה מאליו.

ומכל מקום לא יניחנו לכתחלה להתעסק בתנורו בשבת, אלא במקומות שמותרים שם להשכיר תנור לנכרים והנכרים מתעסקים בתנור אף בשבתות[676], ואין חוששין שם למראית העין מטעם שנתבאר בסי' רמ"ג[677]. אבל במקומות אחרים אסור לכתחלה מפני מראית העין, כמו שנתבאר שם[678] לענין שכירות:

י וכן הדין במרחץ ורחיים וחנות[679].

אם אין הישראל חולק עם הנכרי שכר כל הימים בשוה, אלא כל השכר של יום אחד להישראל הן רב הן מעט, וכל השכר של יום ב' להנכרי הן רב הן מעט, **(ד)** אסור לו ליטול שכר יום אחד כנגד שכר יום השבת שנטל הנכרי לעצמו, שאם יטול כל השכר של יום אחד בחול כנגד יום השבת, נמצא שטרח הנכרי להתעסק בתנור באותו היום של חול בעד שכר יום השבת שנטל כולו לעצמו, והרי נהנה הישראל מטורח זה, שהוא שכר שבת שלא בהבלעה[680]:

אלא שבלאו הכי רגילים בזמנינו שמוכרים מקבלים משכורת לפי יום או לפי שעה, ואם כן אסור אף משום מראית, שיחשדוהו שאינו אריס אלא שכיר יום.

[675] שאסור גם באריס, כדלעיל שם (רק שיזהר שלא יאמר לו שיעשה בשבת), ושם נסמן (הערה 204).

[676] **מ"א סק"ג** (וכל זה במקום שמותר להשכיר תנור, כמ"ש סי' רמ"ג עיי"ש).

והיינו כיון שכל התנור הוא שלו; משא"כ בשותפות דלעיל ס"ד-ח, אין חוששים למראית העין, כדלקמן סי"ג (כיון שהנכרי שותף עמו אין כאן מראית העין, שהכל יודעין שיש להנכרי חלק במלאכה זו ולהנאת עצמו הוא מתכוין).

[677] סעיף ט (התנור דינו כמרחץ ... יש בו משום מראית העין ... ומכל מקום הכל לפי מנהג המדינה).

[678] סעיף ו (אם רוצה הישראל להשכיר המרחץ לנכרי ... מן הדין היה מותר ... אעפ"כ אסרו חכמים לעשות כן מפני מראית העין).

[679] שו"ע ס"א (ישראל וגוי שיש להם שדה או תנור או מרחץ או רחיים של מים בשותפות, או שהם שותפין בחנות בסחורה).

וקאי על כל הדינים שנתבארו לעיל ס"ד-ט, שדינם שוה גם במרחץ ורחיים וחנות, וכמבואר בתוספתא דמאי פ"ו הי"ג (ישראל ונכרי שלקחו ... את המרחץ, אין רשאי שיאמר לו תהא שבת בחלקך וחול בחלקי. ואם התנה עמו בתחלה על מנת לעשות כן מותר). הובא בתוס' ע"ז כב, א ד"ה לא (ובתוספתא דמסכת דמאי תניא, ישראל ועובד כוכבים שלקחו שדה ומרחץ בשותפות לא יאמר לו ישראל לעובד כוכבים כו'. קצרו של דבר, בין כרם בין שדה בין מרחץ או תנור, אם לקחו ישראל ועובד כוכבים בשותפות, אסור לומר טול אתה חלקך כו', אלא אם כן התנו מתחלה קודם שלקחוהו). רא"ש ע"ז פ"ק סכ"ד (והכי איתא בתוספתא ... ופירש ר"ח ז"ל דהוא הדין ריחים של מים). רמב"ם פ"ו הי"ז (המשתתף עם הנכרי במלאכה או בסחורה או בחנות, אם התנו בתחלה ... מותר).

וכן הוא לקמן סי"ג (אם המלאכה מוטלת גם על הישראל, כגון שהם שותפים בתנור או במרחץ או ברחיים או במלאכה או בסחורה בחנות, אין איסור כשלא התנו מתחלה, אלא כשהוא עובד לבדו ביום אחד בחול כנגד השבת שעבד הנכרי לבדו, ונוטל כל שכר יום ההוא לעצמו).

*

ומזה למדים, שגם ההלכה שנתבארה לעיל ס"ט (ונותנו לנכרי שיסיקנו ויאפה לכל מי שירצה לאפות, ויחלוק עמו השכר בשוה מדי יום ביום, יכול לחלוק עמו אף שכר השבתות בהבלעה, לפי שהנכרי מתכוין בעבודתו בשבת לטובת עצמו ואינו כשלוחו של הישראל), "כן הדין במרחץ ורחיים וחנות"

והיינו שכל האיסור שלמדנו לעיל סי' רמג ס"ג (מי שיש לו מרחץ שרוחצים בה הכל ונותנים לו שכר, או שיש לו תנור שאופין בו הכל ונותנים לו שכר, או שיש לו רחיים שטוחנין בהן הכל ונותנין לו שכר, ורוצה לשכור לו נכרי לכל השנה שיתעסק בכל המלאכות הצריכות במרחץ ורחיים ותנור, ויקבל השכר מן הרוחצים והטוחנים והאופים ויביאהו להישראל, צריך הוא למחות בהנכרי), הוא דוקא כשכל הריוח הוא של הישראל והנכרי הוא שכיר שנה.

משא"כ אם הנכרי יחלוק עמו השכר, דינו כאריס דלעיל שם ס"ז (וליתן השדה באריסות לנכרי אין בו שום איסור כלל, אע"פ שיש להישראל הנאה במלאכה שהאריס עושה בשדהו בשבת, שהרי רוב הפירות של השדה הם של הישראל. מכל מקום כיון שהנכרי אינו מתכוין במלאכתו בשביל טובת הישראל, אלא בשביל טובת עצמו, שיטול חלק המגיע לו מפירות השדה, אע"פ שמאיליו נהנה הישראל אין בכך כלום).

וכמבואר לעיל סי' רמד ס"כ (והערה 397), דקיי"ל בזה כמהרש"ל (דלא כפנים מאירות).

*

זה הי' כעין מאמר המוסגר, לומר שמרחץ ורחיים וחנות דינם כתנור דלעיל.

אחר כך חוזר לבאר דין תנור, וכן המשכו לקמן סי"א-ב.

[680] **הגהות אשרי** ע"ז פ"ק סי' כד (ואם אין לאופה עובד כוכבים חלק בתנור, אפילו התנו לא מהני, דלא שייך למימר שיהא קנוי לעובד כוכבים בשבת ולישראל ביום אחד בחול, אם לא יקנה לעובד כוכבים חלק בתנור שיהיה לעולם שלו בשבת). **ותוס'** כב, א ד"ה לא יאמר **בשם ה"ר אלחנן** (ונראה להר"ר אלחנן דבתנור אפילו התנו מתחלה לא יועיל, כיון שכל התנור של ישראל הוא, והוה ליה כמשכיר תנורו בשבת ואומר לעובד כוכבים טול שכר תנורי בשבת כשתסיקנו לי בחול). הובא במ"א ס"ק ג (ואם אין לאופה עכו"ם חלק בתנור, אפילו אמר לו מתחלה טול לעצמך כך וכך ימים, ושבת בכללם, כדי שתסיקנו גם בחול, אסור, דלא

יא ואפילו התנה עמו כן מתחלה קודם שנשתתף עמו בשכר התנור, אין זה מועיל כלום, שאין התנאי מועיל אלא כשיש להנכרי חלק בגוף הדבר שעושה בו המלאכה, שאז כשמתנה עמו מתחלה שיהא שכר השבת להנכרי לבדו ושכר יום אחד להישראל לבדו, הרי זה כמקנה לו חלקו שיש לו בגוף אותו דבר, שיהא כל גוף אותו דבר קנוי להנכרי לבדו כל ימי השבתות, וביום אחד כנגדן להישראל לבדו. אבל כאן שכל גוף התנור הוא של הישראל, אף שהתנה עמו שיהא התנור בשבת להנכרי לבדו, מכל מקום לא הקנהו לו קנין גמור לחלוטין לכל השבתות אף אם לא יתעסק בתנור כנגדן בחול בשביל שכר הישראל, אלא הקנהו על תנאי על מנת שיתעסק בחול כנגד השבת, והרי זה כמשכירו לו לשבתות בעד שיעסוק בשבילו בחול[681], והרי הוא נוטל שכר שבת שלא בהבלעה:

יב אבל מותר לו להתנות עם הנכרי (מתחלה), שיטול לעצמו שכר ב׳ או ג׳ ימים, וכנגד זה יתן להישראל שכר ב׳ או ג׳ ימים אחרים, אף על פי שהשבת הוא באותן הימים שנוטל הנכרי וכנגדו נוטל הישראל, אין בזה איסור משום שכר שבת, כיון שנוטלו בהבלעה עם יום אחר[682].

ומכל מקום אין תנאי זה מועיל אלא כשהקנה לו חלק בגוף התנור, דהיינו שבימים אלו שהשבת בתוכם גוף התנור הוא קנוי להנכרי[683], שנמצא הוא עושה מלאכה בתנור שלו ואינו נראה כשלוחו של ישראל[684]. אבל אם לא הקנה לו חלק בגוף התנור, אסור לומר לו שיטול לו שכר ימים אלו שהשבת

שייך לומר שיקנה לו בשבת אם לא שיהא קנוי לו לעולם ... דהוה ליה כמשכיר תנורו בשבת על מנת שיסיק לו בחול, ונוטל שכר שבת, דהוי כנותן לו מעות בשכר).

וכדלעיל סי׳ רמג סי״א (לא התירו לו ליטול השכר המגיע לו בעד יום השבת, אלא כשהשכיר לו את יום השבת בהבלעה עם שאר הימים), ושם נסמן (הערה 220).

681 **הגהות אשרי** שם (דלא שייך למימר שיהא קנוי לעובד כוכבים בשבת ולישראל ביום אחד בחול, אם לא יקנה לעובד כוכבים חלק בתנור שיהיה לעולם שלו בשבת).

ונתפרשו דבריו בקונטרס אחרון ס״ק ד (ודאי דמה שכתב לעולם, רוצה לומר בין שיסיק לישראל בחול בין שלא יסיק, יהיה קנוי לו בשבת, וזה נקרא שמקנה לו חלק בתנור, לאפוקי כשאינו מקנה לו חלק בין שיסיק בין שלא יסיק אלא אם יסיק הוא קנוי לו ... הרי זה דומה לשכירות לענין איסור שכר שבת, ואינו דומה לקנין גמור שאין בו משום שכר שבת).

ובודאי לא יקנה לו חצי מהתנור לעולם, בלי תנאי, שהרי אז לא יסיק לישראל את התנור בימי החול.

ולכן אינה מועלת הקנאה זו. וכיון שאינה מועלת ההקנאה, אם כן הוא שכר שבת שלא בהבלעה.

682 **מ״א סק״ג** (אבל לומר לאופה טול אתה ב׳ וג׳ ימים ואני ב׳ וג׳ ימים שרי, דהוה ליה שכר שבת בהבלעה, ובאופן זה התיר ר״ת להתנות).

והיינו שבתוס׳ שם הובאו שתי דעות (מעשה כך היה בימי רבינו תם ... ולא התנו מתחלה זה לזה טול אתה חלקך בשבת ואני חלקי בחול ... ונראה להר״ר אלחנן דבתנור אפילו התנו מתחלה לא יועיל, כיון שכל התנור של ישראל הוא, והוה ליה כמשכיר תנורו בשבת ... ר״ת באותו מעשה דתנור צוה לקבל החוב מן העובד כוכבים ולחזור ולהלוות ולהתנות מתחלה).

ועל זה מבאר המ״א, שהר״ר אלחנן סובר שהתנו תחלה אינו מועיל מטעם שכר שבת, ור״ת סובר שאם שכר שבת הוא בהבלעה, מועיל מה שהתנו תחלה.

אמנם ר״ת לא הסתפק במה שיקנה עתה, אלא צוה לקבל החוב ולחזור ולהלוות ולהתנות מתחלה. וכאן מסתפק רבינו אי סגי במה שמתנה עתה, שלכן הכניס תיבת ״מתחלה״ במוסגר, וכהכלל המובא בשארית יהודה או״ח סי׳ ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

והאריך לדון בזה בקונטרס אחרון שם, מהו טעמו של ר״ת שהצריך להתנות מתחלה, ואם קיי״ל כוותיה בזה. ובמסקנתו בסוף הקונטרס אחרון (ולענין פסק הלכה אין לנו להחמיר יותר).

683 אף שאינו קנין גמור בכדי שלא יהי׳ שכר שבת, כדלעיל סי״א (מכל מקום לא הקנהו לו קנין גמור לחלוטין לכל השבתות אף אם לא יתעסק בתנור כנגדן בחול בשביל שכר הישראל), מכל מקום סגי בקנין זה כדי שלא יהי׳ נראה כשלוחו, כמבואר בקונטרס אחרון ס״ק ד (ואינו דומה לקנין גמור שאין בו משום שכר שבת ... דבהבלעה מותר אם התנו, דהיינו שהקנה לו בתנאי).

684 בתוס׳ כתוב רק ״ולא התנו מתחלה זה לזה טול אתה חלקך בשבת ואני חלקי בחול ... ר״ת באותו מעשה דתנור צוה לקבל החוב מן העובד כוכבים ולחזור ולהלוות ולהתנות מתחלה״. ולא פירש מהו תנאי זה ואיך הוא מועיל.

אבל כן היא **משמעות הגהות אשרי** (אפילו התנו לא מהני, דלא שייך למימר שיהא קנוי לעובד כוכבים בשבת ולישראל ביום אחד בחול). הרי שהתנאי שאנו דנים בו היינו שיקנה לו חלק בתנור לימים שהוא מסיק בשביל עצמו (אלא שהוא כתב שהתנאי אינו מועיל, כיון שאין כאן הקנאה גמורה, מהטעם שנתבאר לעיל (הערה 681). ואנן קיי״ל כמסקנת המ״א בס״ק ג, שאם הוא נוטל השכר בהבלעה, ״באופן זה התיר ר״ת להתנות״. והיינו תנאי הנ״ל שיקנה לו חלק בתנור לימים שהוא מסיק בשביל עצמו).

וע׳ מ״א סק״ו (אם העכו״ם נוטל חצי הריוח בכל יום, דהא אין הישראל מחויב כלל לעסוק רק האופה, ואם כן לא הוי האופה שלוחו, ואם כן אפילו לא התנו מעיקרא שרי, רק שיהי׳ בהבלעה. אבל לעיל, כיון שאם לא היה מסיק בשבת לא הי׳ האופה מסיק לישראל בחול, אם כן הוה ליה כמשכיר תנורו). והיינו שמחלק בין ההלכה דלעיל ס״ט, דסגי בהבלעה לבדה, לבין ההלכה דידן, שבנוסף להבלעה צריך גם להתנות.

בתוכם בעד שיסיק לו בחול, דכיון שמסיק בשבת בתנורו של ישראל, ויש ריוח לישראל בהיסק השבת, שאם לא היה מסיק בשבת לעצמו לא היה מסיק לישראל בחול, הרי נראה כאלו מסיק בשבת בשביל הישראל ובשליחותו שצוהו לעסוק בשבת[685]:

משכיר לנכרי שותפו, או בקבלנות

יג אפילו אם המלאכה מוטלת גם על הישראל, כגון שהם שותפים בתנור או במרחץ או ברחיים או במלאכה או בסחורה בחנות, אין איסור כשלא התנו מתחלה, אלא כשהוא עובד לבדו ביום אחד בחול כנגד השבת שעבד הנכרי לבדו, ונוטל כל שכר יום ההוא לעצמו[686].

אבל אם כל ימות החול הם שוים בעבודה ובשכר, יכול להשכיר כל השבתות לנכרי[687] בהבלעה[688], שיעבוד לבדו ב׳ או ג׳ ימים ויטול כל השכר לעצמו הן רב הן מעט, רק שיתן להישראל דבר קצוב בעד ב׳ או ג׳ ימים אלו, אע״פ שהשבת בכללם אין בכך כלום, כיון שאינו מצוה לו שיעשה בשבת והנכרי עושה מעצמו לטובתו.

ואף במקומות שאסורים שם להשכיר לנכרי תנור מרחץ ורחיים מפני מראית העין[689], מכל מקום כאן כיון שהנכרי שותף עמו אין כאן מראית העין, שהכל יודעין שיש להנכרי חלק במלאכה זו ולהנאת עצמו הוא מתכוין[690]. ומטעם זה בכל מקום שהתירו בשותפות נכרי התירו אפילו עושה בפרהסיא ואין חוששין למראית העין:

יד וכן יכול לשכור את הנכרי שותפו בקבלנות[691], דהיינו שיעבוד הנכרי גם בעד חלק הישראל, ובעד כך

ונלאו הפוסקים לבאר כוונת המ״א בחילוק זה (ראה אליה רבה ס״ק ח. פרמ״ג. מחצית השקל. לבושי שרד. יד אפרים), ועל זה מבאר כאן, שכיון שמסיק בחול לישראל תמורת מה שמסיק לעצמו בשבת, נראה כמסיק בשבת בשליחותו, ולכן צריך להקנות התנור לימים אלו לנכרי.

שעל זה מדייק במ״א שם, שבהלכה דלעיל ס״ט סגי בהבלעה, ״דהא אין הישראל מחויב כלל לעסוק רק האופה, ואם כן לא הוי האופה שלוחו״, משא״כ כאן נראה כמסיק בשליחותו.

וכמבואר בתוס׳ שם בשם ר״ת (ולא התנו מתחלה זה לזה טול אתה חלקך בשבת ואני חלקי בחול ... הוי כאילו מעמיד פועל בידים ... ולהתנות מתחלה).

וע׳ בקונטרס אחרון סק״ד (שם נתבארו המקורות והטעמים שמועלת הקנאה זו).

[685] כעין הא דאמרינן לענין משכיר לנכרי בערב שבת כלים שעושים בהם מלאכה, לקמן סי׳ רמו ס״ב (דכיון שיש ריוח להישראל במה שהכלים נשכרים לנכרי גם ביום השבת ... הרי נראה כאלו עושה בשליחות הישראל, שצוהו לעשות בשבת כשהשכירם לו אתמול, כיון שיש ריוח לישראל במה שהוא רשאי לעשות בשבת).

אלא שמכל מקום יש חילוק בינם, כמבואר בקונטרס אחרון ס״ק ד ד״ה וכהאי גוונא (אלא דהתם אין הריוח אלא בשעת ההשכרה, שמשכיר לו ונותן לו רשות שאם ירצה שיעבוד אף בשבת, אבל אחר כך לא איכפת ליה, שאף אם לא יעשה בשבתות לא ינכה לו כלום ... לכן אין איסור אלא כשמשכיר בערב שבת. אבל כאן שכשמגיע השבת והגוי מסיק יש ריוח לישראל, שיסיק לו כנגדו בחול, לכך מחזי כעושה שליחותו שאמר לו טול אתה כו׳). ראה שם (הערה 825).

[686] כדלעיל ריש ס״י (וכן הדין במרחץ ורחיים וחנות), ושם (הערה 679), שדינם כמו דין שדה דלעיל ס״א (ישראל ונכרי שקיבלו שדה בשותפות, שיהיה מוטל על שניהם לעמול לחרוש ולזרוע ושאר כל עבודות השדה, וכשיגיע הקציר יטלו חלק בפירות בעד עבודתם. לא יאמר הישראל להנכרי עבוד אתה בשבת, וכשיגיע הקציר תטול חלקך בפירות כנגד עבודתך גם בשבתות, ואני אעבוד כנגד זה יום אחד בחול, ואטול חלקי בפירות כנגד עבודתי בחול).

[687] **רמ״א** ס״ג (ואם ירצה להשכיר לגוי חלקו בשבת ... שרי).

[688] **מ״א** ס״ק ח (ולכן מותר להשכירו לעכו״ם בהבלעה).

[689] כדלעיל סי׳ רמג ס״ט (התנור דינו כמרחץ ... יש בו משום מראית העין ... ומכל מקום הכל לפי מנהג המדינה). וכדלעיל ס״ט (לא יניחנו לכתחלה להתעסק בתנורו בשבת, אלא במקומות שמותרים שם להשכיר תנור לנכרים והנכרים מתעסקים בתנור אף בשבתות, ואין חוששין שם למראית העין).

[690] ר״ן ע״ז ו, ב ד״ה ומהא (מאי אמרת מפני שנקראת על שמו, ליתא, דכיון שהכל יודעין שמרחץ זה יש לו לעובד כוכבים חלק בו הוה ליה מרחץ זה כשדה, דכיון דעביד לאריסותא, אמרי לאריסותיה קא עביד). **מ״א** ס״ק א (ולא חיישינן שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה, כיון שיש לעכו״ם חלק בו, דאם לא כן, אפילו התנו ליתסר, וכמ״ש הר״ן), וסק״ח (וצריך לומר דכיון שיש לעכו״ם חלק בו לא חיישינן למראית עין, כמ״ש ס״א).

וראה צמח צדק סי׳ לד ס״ד.

[691] **רמ״א** ס״ג (או לשכרו בקבולת, שרי).

וכך שכר שישתכר לחלקו יתן לו כך וכך. רק שלא יאמר לו שיעשה בשבת[692], אלא יאמר לו כל אימת שתשתכר לחלקי כך וכך אתן לך כך וכך, והנכרי עושה לעצמו אפילו בשבת, כמו שנתבאר בסי' רמ"ד[693], שאין בזה איסור אלא משום מראית העין, וכאן שהנכרי הוא שותפו אין כאן חשש מראית העין[694]:

ביטול השותפות ויתנו בתחלה

טו כל מקום שמועיל אם התנו[695], אם לא התנו בתחלה בשעה שנשתתפו יש תיקון, על ידי שיבטלו השיתוף וימחלו זה לזה התנאים שביניהם ויחזרו להשתתף ויתנו בעת השיתוף. ואם נשתתפו בחנות ולא התנו בתחלה, יחזרו ויקחו כל אחד חלקו ויבטלו השותפות, ואחר כך יחזרו להשתתף ויתנו בתחלה. ואם לקחו שדה בשותפות ולא התנו בתחלה, יבקשו מהמוכר שיחזור להם דמיהם ואחר כך יחזרו ויקנו ממנו קנין חדש ויתנו בעת הקנייה[696] (ועיין בח"מ סי' קצ"ד דין קניית הנכרי. ועיי"ש סי' קפ"ט[697]):

נכרי הסוחר בסחורה של ישראל

טז מותר ליתן לנכרי סחורה למכרה, או מעות להתעסק בהן. ואף שהנכרי מתעסק בהן בשבת אין בכך

---

[692] **מ"א** ס"ק ח (והוא הדין לשכרו בקיבולת ולא ייחד לו שבת). והיינו שאמר לנכרי שותפו, שכל יום שתעבוד לבדך, תקבל עוד סכום מסויים עבורך. לדוגמה: ביום שעובדים שניהם מקבל כל אחת 50% מהרווחים, וכל יום שיעבוד הנכרי לבדו, יקבל הנכרי מישראל עוד 10% מהרוחים. ולא הזכיר את יום השבת.

ומה שהישראל מקבל הרווחים מיום השבת הוא בהבלעה, שהרי מקבל 50% מהרווחים של כל השבוע, רק שעבור יום השבת צריך הוא לשלם לשותפו 10% מהרווחים.

ולכן אינו יכול לומר לנכרי, ביום שתעבוד לבדך תקבל 60% מהרווחים, ואני – 40%. כי אז יקבל הישראל 40% מרווחי יום השבת, שלא בהבלעה.

אמנם יש לעיין אם גם בזמנינו מועיל היתר זה, שהרי בזמנינו נכנסים מיד דמי הרווחים לחשבון הבנק של העמותה, שהיא על שם שני השותפים, ואולי אין שייך לומר בזה הבלעה.

[693] סעיף יב (דהיינו שאומר לו לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך. אבל לא ישכור לו נכרי ליום השבת).

[694] כדלעיל סי"ג.

[695] כדלעיל ס"ב (ואם מתחלה בשעה שקבלו השדה התנה הישראל עם הנכרי, שביום השבת לא יהיה מוטל כלל על הישראל לעבוד בשדה רק על הנכרי לבדו, וביום אחד בחול יהיה מוטל על הישראל לבדו, הרי זה מותר), וס"ד (אם התנו מתחלה בשעה שנשתתפו שיהא שכר יום השבת לנכרי בלבדו, הן רב הן מעט, ושכר יום אחד אחר השבת כנגדו לישראל בלבדו, הרי זה מותר).

[696] ב"י ד"ה ואם לקח השדה (נראה מדברי התוספות שיש תיקון על ידי שיחזרו וימכרוהו למוכר ויקבלו דמיהם ממנו, או ימכרוהו לאיש אחר ויחזרו ויקנוהו בשותפות, ויתנו קודם קנייה טול אתה חלקך בשבת ואני בחול ... שצוה ר"ת לקבל החוב מן הגוי ולחזור ולהלוות ולהתנות מתחלה עכ"ל. ונראה דהוא הדין אם נשתתפו בחנות ולא התנו מתחלה, שיחזור כל אחד ויטול חלקו ויבטלו השותפות, ואחר כך יחזרו להשתתף, ויתנו בתחלה טול אתה חלקך בשבת וכו'. ואם נשתתפו במלאכה, ימחלו זה לזה התנאים שביניהם ויבטלו השיתוף, ויחזרו להשתתף, ויתנו קודם השיתוף טול אתה בשבת וכו'). **שו"ע** ס"ג (היכא שלא התנו בתחלה, יש תיקון על ידי שיחזיר המוכר להם דמי הקרקע או ימכרוהו לאיש אחר ויחזרו ויקנוהו בשותפות, ויתנו בשעת הקניה. ואם נשתתפו בחנות ולא התנו, יחזור כל אחד ויטול חלקו, ויבטלו השותפות, ואחר כך יחזרו להשתתף, ויתנו בתחלה. ואם קבל הקרקע לעשות בו מלאכה בשותפות, יבטלו השיתוף וימחלו זה לזה, ואחר כך יחזרו להשתתף ויתנו בתחלה).

נזכר גם לקמן סי' תנ ס"ז (ואם לא התנה עמו כך בתחלת השותפות ... עיין בסימן רמ"ה שיש עוד תקנה לזה).

*

אמנם השמיט כאן את העצה השנית שבב"י שם ובשו"ע שם (או ימכרוהו לאיש אחר ויחזרו ויקנוהו בשותפות, ויתנו בשעת הקניה).

ונתפרש יותר בקונטרס אחרון ס"ק ד ד"ה ור"ת שאסר (דומיא דשותפין שירשו מרחץ, שאין להם תקנה כלל), ונתבאר שם (הערה 835).

והיינו שאינו מועיל אלא באופן שאפשר לבטל את כל השותפות שעד עתה; ולא באופן שמוכר לאחר, וחוזר וקונה ממנו, ויתנו בשעת הקניה.

ומכל שכן שלא יועיל מה שיתנו עתה, שעבודת יום השבת תהי' מוטלת רק על הנכרי, ועבודת יום אחד בחול תהי' מוטלת רק על הישראל, כדלקמן סי' רמו סי"ד (ואם לא התנה עמו כן בתחלת השותפות, לא יתנה עמו אחר כך ... יש איסור במה שנוטל ריוח יום אחד בחול כנגד יום השבת, שהרי נוטל שכר שבת שלא בהבלעה כמ"ש בסי' רמ"ה), ושם (הערה 991).

[697] מ"א סק"ז (וע' בחו"מ סי' קפ"ט שצריך קנין חדש. ועיי"ש סי' קצ"ד לענין קנין עכו"ם).

וראה גם לקמן סי' תמא ס"ט (כגון שהקנה לו על ידי קנין סודר או אגב קרקע (כמ"ש בחושן משפט סי' קצ"ה ור"ה ור"ב ועיי"ש בסי' קצ"ד)), וסי"ב (ונכרי מישראל אינו קונה שום דבר בכסף בלבד, אלא במשיכה, מטעם שנתבאר בחושן משפט סי' קצ"ד). סי' תמח ס"ח (שיש אומרים שהנכרי אינו קונה מטלטלין בכסף בלבד אלא במשיכה, כמו שנתבאר בח"מ סימן קצ"ד), וסי"ב (וגם יכתוב לו שטר מכירה, שאין הנכרי קונה קרקע לא בכסף בלבד ולא בחזקה, אלא בשטר עם הכסף, כמו שנתבאר בחו"מ סי' קצ"ד (ועיין שם בסי' קצ"א האיך יכתוב לשון המכירה בשטר)).

כלום[698], כיון שהישראל לא צוה לו שיתעסק בשבת[699]. ובלבד שיקצוץ לו שכר בעד טרחו[700], או שיתן לו חלק מהריוח שירויח[701], שאז הוא מתכוין בעסקו בשבת לטובת עצמו להרבות בשכרו, והישראל נהנה מאליו[702], כשנוטל גם שכר שבת בהבלעה[703].

ואין לאסור מפני מראית העין, שלא יאמרו שהוא שלוחו של הישראל, לפי שאין הכל יודעין שמעות אלו וסחורה זו הן של ישראל[704]:

יז במה דברים אמורים כשאין המלאכה מוטלת כלל על הישראל, רק על הנכרי לבדו, שאז אין הנכרי כשלוחו לעשות מלאכה בשבת, כיון שאינה מוטלת כלל על הישראל. או אפילו אם היא מוטלת גם כן עליו, אלא שאינו עושה לבדו יום אחד כנגד יום השבת שעשה הנכרי לבדו[705]. שכיון שאין הישראל פורע כלום להנכרי בעד עבודתו בשבת לבדה, אין הנכרי מתכוין כלל בעבודתו בשבת רק בשביל עצמו, ולא בשביל הישראל, ואינו כשלוחו. אבל אם הוא עושה לבדו יום אחד כנגד יום השבת שעשה הנכרי לבדו, הרי הנכרי כשלוחו[706].

---

[698] **רמב״ם** פ״ו הי״ח **בשם הגאונים** (הנותן מעות לנכרי להתעסק בהן, אף על פי שהנכרי נושא ונותן בשבת, חולק עמו בשכר בשוה. וכן הורו כל הגאונים). תשובת רב שרירא גאון, הועתקה בב״י ד״ה תשובת הגאונים (כתב רב שרירא, וששאלתם, בר ישראל דיהב זוזי לגוי בשותפות, או מטלטלין, כדי למכור אותם ולעשות בהם סחורה, ושקל וטרא בהו בשבת ובחול, שרי לישראל למישקל מההוא רווחא או לא. תשובה, ה[כ]ין חזינא דהאי דאמור רבנן משמא דראשונים דשרי, אף אנחנא הכי שמיע לן מרבוותא דילן, דכד הוו הנך זוזי מעיקרא ביד גוי דעביד בהו כדחזי הוא לבדו ולא שקיל ישראל וטרי בהדיה, דלא אשכחן בכי הא מילתא איסור). טור ושו״ע ס״ד (יכול ישראל ליתן לגוי מעות להתעסק בהם, ואף על פי שהגוי נושא ונותן בהם בשבת חולק עמו כל השכר בשוה), וס״ה (מותר לישראל ליתן סחורה לגוי למכור).

[699] מרדכי רמז רמט (ובסמ״ג פסק דמותר ליתן לנכרי מעות מערב שבת לקנות [לו בשבת], ובלבד שלא יאמר לנכרי קנה בשבת. או למסור לו בגדים למכור, ובלבד שלא יאמר לו מכור בשבת, אלא בסתמא מכור וקנה לכשתחפוץ). שו״ע ס״ה (ובלבד שלא יאמר לו מכור בשבת).

שזה אסור גם באריס, כדלעיל רמג ס״ז (רק שיזהר שלא יאמר לו שיעשה בשבת), ושם נסמן (הערה 204).

ולכן אסור אפילו כשיום השוק הוא בשבת, כדלקמן סי׳ שז ס״ט (במקום שיום השוק הוא בשבת, אסור ליתן מעות לנכרי מערב שבת שיקנה לו חפץ פלוני, אם אותו חפץ אינו מצוי לקנות באותו מקום אלא ביום השוק, כמו שהוא רגיל בעיירות קטנות, שהרי זה כאלו אמר לו בפירוש לקנות בשבת שהוא יום השוק ... ואם מצוי קצת לקנות גם בשאר ימים, מותר ליתן לו מעות אפילו בערב שבת, ובלבד שלא יאמר לו קנה בשבת ... וכן הדין לענין כל דברים אלו בנותן כלים לנכרי למכור).

[700] שו״ע ס״ה (אם קצץ לו שכר). שבאופן זה הנכרי הוא קבלן במכירה זו.

[701] שבאופן זה הנכרי הוא אריס במכירה זו.

[702] כדלעיל ס״ט (לפי שהנכרי מתכוין בעבודתו בשבת לטובת עצמו ואינו כשלוחו של הישראל ... והישראל נהנה מאליו), וסי׳ רמג ס״ז (וליתן השדה באריסות לנכרי אין בו שום איסור כלל. אע״פ שיש להישראל הנאה במלאכה שהאריס עושה בשדהו בשבת, שהרי רוב הפירות של השדה הם של הישראל, מכל מקום כיון שהנכרי אינו מתכוין במלאכתו בשביל טובת הישראל, אלא בשביל טובת עצמו, שיטול חלק המגיע לו מפירות השדה, אע״פ שמאיליו נהנה הישראל אין בכך כלום).

ולענין קבלנות ראה לעיל סי׳ רמד ס״א (אם הוא עושה בתורת קבלנות, שקיבל עליו לעשות כך וכך בעד שכר כך וכך ... אף על פי שיודע שהנכרי יעשה בשבת ... מכל מקום הנכרי אינו עושה בשביל טובת הישראל, אלא בשביל עצמו).

[703] היינו שגם מחיר הסחורה שקיבל עבורם בשבת נחשב שכר שבת. וכן הוא לקמן סעיף הבא (שכל השכר של השבת יניח להנכרי לבדו), דהיינו מחיר הסחורה שמכר.

ומסתבר שהכוונה היא, שאם קנה סחורה זו בסכום מסוים ומכרה בסכום גבוה יותר, שכר השבת הוא ההפרש שבין שני הסכומים, שהרי את זה הרויח על ידי עבודת הנכרי בשבת.

ולכן מותר לקבלם רק בהבלעה, באופן דלעיל ס״ד-ו (ישראל ונכרי שהיו שותפין ... בסחורה בחנות ... לא הזכיר לו השבתות כלל אלא חלק עמו סתם ... אין כאן איסור משום שכר שבת, כיון שנוטלו בהבלעה עם שאר הימים).

ואף שנתבאר לעיל סי׳ רמד סט״ו (ואין כאן שכר שבת כלל, שאין הנכרי נותן לו שכר כלל אלא קנה ממנו לגמרי ליום זה).

היינו כשמוכר לו לפני השבת את הסחורה שבתוך השבת. משא״כ כאן שמקבל שכר המכירה בשבת.

אבל לקמן סי׳ שז ס״ט (וכן הדין לענין כל דברים אלו בנותן כלים לנכרי למכור), לא נזכר שצריך ליטול השכר בהבלעה.

[704] **מגיד משנה** שם (אין העסק ניכר ממי הוא, ולמה יאסר). שו״ע סוס״ד (אין העסק ניכר ממי הוא).

[705] כדלעיל ס״ח (אם אין הישראל עושה בחול כנגד מה שהנכרי עושה בשבת, אלא כל ימות החול הם מתעסקים בשוה שניהם ביחד, או זה חצי יום וזה חצי יום או זה יום וזה יום, לבד מיום השבת שהנכרי מתעסק בו לבדו, אזי מותר להישראל לחלוק עמו כל השכר בשוה לדברי הכל).

[706] תשובת רב שרירא גאון שם (אבל היכא דשותפין אינון, וישראל וגוי עבדי תרווייהו, וביומא דשבתא עביד גוי במקום ישראל, ואתו לאחשובי הדדי על מעשה שבת, אסור). רמ״א ס״ד (ודוקא בכי האי גוונא שהגוי נושא ונותן לחוד עם המעות, אבל אם כל

ואין תקנה לזה[707] אלא שלא יהנה כלום ממעשה הנכרי בשבת, דהיינו שכל השכר של השבת יניח להנכרי לבדו. אלא אם כן הוא הפסד גדול, שאז יש לסמוך על דעת המתירין[708], ליהנות משכר שבת בהבלעה[709] ע"ד שנתבאר:

ישראל קיבל תנור במשכון והנכרי עובד בו

יח ישראל שלקח תנור למשכון, וקיבל עליו הנכרי שמה שיעלה שכר התנור יתן כולו להישראל ברבית מעותיו, מותר לקבל ממנו גם שכר השבת אפילו שלא בהבלעה, לפי שגוף התנור הוא של הנכרי ואין להישראל חלק בו כלל, וגם אין הישראל אומר לו שיעשה בשבת, אלא הנכרי מעצמו הוא עושה לטובתו כדי לשלם חובו שנתחייב ליתן שכר התנור להישראל ברבית מעותיו[710]:

אפו נכרים בתנורו בעל כרחו בשבת

יט אם אפו נכרים בשבת בתנורו של ישראל בעל כרחו ונתנו לו שכר התנור, אסור ליהנות ממנו[711] עולמית בין לו בין לאחרים[712], מפני שהוא שכר שבת[713]:

קונטרס אחרון

(א) אבל אם באו כו'. לכאורה[714] יש בזה ג' שיטות[715].

אחד עוסק ביומו, וישראל צריך לעסוק נגד מה שעסק הגוי בשבת, אסור). לבוש ס"ד (הרי זה אסור, דהוי הגוי שלוחו בשבת להתעסק במעות).

והרי זה כהלכה דלעיל ס"ד (ישראל ונכרי שהיו שותפין ... בסחורה בחנות), וסי"ג (שותפים ... בסחורה בחנות ... שהוא עובד לבדו ביום אחד בחול כנגד השבת שעבד הנכרי לבדו), שדינו נתבאר לעיל ס"א (כיון שעבודת השדה מוטלת בכל יום ויום על שניהם בשוה ... אם כן כשהישראל אומר להנכרי שיעבוד בשבת כל היום, והוא יעבוד כנגד זה יום אחד שלם בחול, הרי זה כמעמיד פועל במקומו שיעשה מלאכתו בשבת).

[707] לבוא בחשבון אסור מטעם שנתבאר לעיל ס"ב (אסור להישראל שיבא לחשבון עם הנכרי בשעת חלוקת הפירות ... לפי שבזה הוא מגלה דעתו, שזה שעבד יום שלם בחול עבד חציו בשביל הנכרי, כדי לפרוע להנכרי שעבד בשבילו חצי יום השבת, ונמצא עבודת חצי יום השבת נחשבת על שמו, והרי זה נוטל שכר שבת שלא בהבלעה, שהרי מזכיר את יום השבת בפירוש. אלא יניח להנכרי שמא ירצה יטול לעצמו תחלה כנגד כל השבתות שעבד הוא לבדו, והשאר יחלוק עמו בשוה).

וליטול בסתם אסור מטעם דלעיל ס"ו (שאם יחלוק עמו כל השכר בשוה ויהנה הישראל משכר שבת, נמצא שלמפרע היה להישראל חלק בעבודת הנכרי בשבתות, והיה הנכרי עובד בשבילו כאילו היה שלוחו).

[708] כדלעיל ס"ב (ואם נתרצה הנכרי מאליו לחלוק עמו בשוה בלא שיחשוב עמו הישראל יום החול כנגד יום השבת ... יש מתירין ... ויש אוסרין ... וכן עיקר. ומכל מקום במקום הפסד גדול יש לסמוך על דברי המתירין).

[709] כדלעיל סט"ז (והערה 703), "כיון שנוטלו בהבלעה עם שאר הימים".

והיינו שדעת האוסרים בסתם הוא מטעם שנמצא עבד בשבילו כאילו היה שלוחו. ובהפסד גדול סומכים על דעת המתירים, שאין חוששים בזה לאיסור מחזי כשלוחו. ואם כן נשאר עליו רק איסור שכר שבת, שלכן צריך ליטלו בהבלעה.

[710] **תוס'** ע"ז כב, א ד"ה לא (מיהו היכא שלקחו הישראל במשכון, נראה שאין צריך להתנות כלום, כיון שהוא ברשות העובד כוכבים, ושכר התנור הוא לישראל מריבית שהעובד כוכבים נותן לו, ואין הישראל קונה חלק בתנור). **ורא"ש** שם פ"א סכ"ד (תנור שלקחו ישראל במשכון, נראה שאין צריך להתנות כלום, כיון שהוא ברשות העובד כוכבים, ושכר התנור הוה רק לישראל בריבית שלו, ואין לישראל חלק בגוף התנור). טור ושו"ע ס"ה (תנור שלקחו ישראל משכון מגוי, וקבל עליו הגוי שמה שיעלה שכר התנור יתן לישראל ברבית מעותיו, מותר ליטול שכר שבת, לפי שהוא ברשות הגוי ואין לישראל חלק בו, וגם אין הישראל אומר לו לעסוק בשבת, והגוי כי טרח בנפשיה טרח, לקיים תנאו).

[711] **מרדכי** שבת פ"ק סי' רמו (נשאל לרבינו גרשם, ראובן שהיה לו תנור בחצרו ברשותו ואפו אנשי הפחה [שרי האופים] בתוך התנור שלו בעל כרחו, ונתנו אנשי הפחה בשכר התנור פת, אם יכול ליהנות מאותו פת או לא, והשיב דודאי אסור לקבל מהם שכר שבת). שו"ע ס"ו (אם אפו גוים בתנורו של ישראל בשבת על כרחו, ונתנו לו פת בשכר התנור, אסור ליהנות ממנו).

[712] ריטב"א ע"ז כו, א (אולודי בשבת בשכר, ונוטלו וזורקו לים, ששכר שבת אסור). וראה מראי מקומות וציונים. שו"ת מהרש"ג ח"ב סי' כג. הערות בשו"ע אדמוה"ז ע' 34.

ובמקום מצוה, נתבאר לקמן סי' שו סי"א (ויש מתירין, מפני שבמקום מצוה לא גזרו על שכר שבת, שאין איסורו אלא משום גזירת שכירות בשבת, שהיא עצמה אינה אסורה אלא משום גזרה שמא יכתוב, וכן המנהג להקל. ומכל מקום, לדברי הכל אינו רואה סימן ברכה משכר זה לעולם, הואיל והוא שכר השבת, אף שהתירוהו לצורך מצוה).

[713] מרדכי שם (ואפילו בדיעבד אסור למישקל שכר שבת). תוספת שבת ס"ק יג (דהוי שכר שבת).

[714] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

דעת רש״י[716] וספר התרומה[717] וסמ״ג[718] ורבינו ירוחם[719] וטור[720] דאפילו באו לחשבון שרי כשהתנו. אלא דאינהו מיירי בשדה, שהחשבון בשדה אינו סותר התנאי, שאף לפי התנאי יכולין לבא לחשבון לחלוק בשוה כיון שעבד הישראל יום שלם כנגד השבת[721]. וגם רב שרירא והראב״ד[722] אפשר דמודים בזה, דעיקר הטעם הוא משום דאיגלאי מילתא למפרע דהערמה בעלמא הוה התנאי שהתנו שהשבת יהיה להנכרי בין רב בין מעט, וזה לא שייך בשדה. ובהא אתי שפיר[723] דלא תיקשי ממ״ש בטור יו״ד[724] למ״ש כאן[725] ודו״ק.

והמגיד משנה[726] והב״י[727] והט״ז כאן[728] וביו״ד סי׳ רצ״ד[729] בשם הב״ח, והש״ך שם[730] הוסיפו, דאף

בפנים ס״ג נתבאר לענין שדה שקבלו בשותפות באריסות, שאם התנו בתחלה מותר לבא אחר כך לחשבון.
ובס״ד נתבאר לענין שותפות במלאכה, שאם התנו בתחלה ואחר כך באו לחשבון אסור להתחלק בשוה.
ומבאר דקיי״ל כשיטה אמצעית זו, לחלק בזה בין שדה לשותפות במלאכה.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות וביאורים בקונטרס אחרון ע׳ יז ואילך. ביאורי השולחן ע׳ שיט ואילך. כנישתא דבי רב ע׳ קיג. מעשה חושב ע׳ מט ואילך.

[715] בהתנו ובאו לחשבון: א) אסור בשדה ובשאר מלאכות. ב) שמותר בשניהם. ג) מותר בשדה ואסור בשאר מלאכות. וקיי״ל כדעה זו האמצעית. ואפשר שגם שאר הפוסקים מודים בזה.

[716] ע״ז כב, א ד״ה ואם באו (לאו אהתנו מתחלה קאי אלא מילתא באנפי נפשה היא, כלומר אם קיבלו סתם). והיינו שאם התנו מותר אחר כך לבוא לחשבון.

[717] סי׳ קמו (פירש ואם לא התנו מתחלה, ולקח העכו״ם ימי השבת מעצמו בלא צוויו של ישראל, ואמר לו ישראל כמה ימי שבתות נטלת ואטול גם אני ימי חול כנגדן, אסור).

[718] ל״ת סה כא, ד (ואם באו לחשבון אסור, פירוש, ואם לא התנו מתחילה, ולקח הגוי את ימי השבת מעצמו בלא ציווי של ישראל, אם אמר לו ישראל כמה ימי שבתות נטלת ואטול גם אני ימי החול כנגדן אסור).

[719] נתיב יב חי״ב פב, סע״ב (ואם לא התנו, ובאו לחשבון ואמר לו טול אתה וכו׳ אסור).

[720] ״ואפילו לא אמר כן בפירוש, אלא כשבאין לחשבון אומר הישראל אטול של יום ראשון כנגד יום שבת שנטלת, אסור. אבל אם מתחלה כשקבלו השותפות התנו שיטול העכו״ם של שבת והישראל יום ראשון כנגדו, מותר״. ובב״י (פירש רש״י ... וכן כתב רבינו).

[721] שהרי גם לפי מה שהתנו בתחלה מתחלקים בפירות בשוה, ומה שבאו לחשבון, הוא רק להבטיח, שהישראל עבד בימי חול כפי שסוכם בתחלה, ואם כן ״אין זה נוטל שכר שבת, אלא שכר ימי החול״.

משא״כ בשותפות במלאכה, ש״התנו מתחלה בשעה שנשתתפו שיהא שכר יום השבת לנכרי בלבדו הן רב הן מעט, ושכר יום אחד אחר השבת כנגדו לישראל בלבדו״. ואם מתחלקים אחר כך בשוה, משנים ממה שסוכם, כמבואר בפנים ס״ד.

וראה ביאורי השולחן ע׳ קפד וע׳ שכ. כללי אמירה לנכרי ע׳ פג.

[722] שהיא דעה השלישית דלקמן, שכתבו לענין שותפות במלאכה, דאם באו לחשבון אחר שהתנו אסור, מכל מקום אפשר גם הם יודו לענין שדה, דאם באו לחשבון אחר שהתנו מותר.

וכן אפשר שרש״י וסיעתם מודים לרב שרירא בשותפות במלאכה (כדלקמן בסוף הקונטרס אחרון, והערה 746).

ולפי זה אין כאן ג׳ שיטות, וכאמור לעיל, שרק ״לכאורה יש בזה ג׳ שיטות״.

[723] לפי האמור שאפשר שגם רש״י וסיעתו וגם רב שרירא וסיעתו מחלקים בין שדה לשותפות במלאכה, אם כן מובן הטעם שגם הטור מחלק בינם.

[724] סי׳ רצד (שהתנו תחלה שיטול הנכרי שני ערלה, וישראל יטול שני היתר כנגדן ... אם באו לחשבון לומר כמה פירות אכל העכו״ם בשני הערלה כך יאכל הישראל כנגדו אסור).

[725] כדלעיל (הערה 720). ובש״ך יו״ד שם ס״ק כז (ושבת וערלה דין אחד להם).

ולפי הנ״ל מובן טעם החילוק, כי מה שמתחלקים בשוה בפירות הוא סותר התנאי שהנכרי יקח פירות הערלה, משא״כ בשדה שקבלו באריסות, שאינו סותר התנאי שיתחלקו בשוה.

[726] ברמב״ם פ״ו הי״ז (המשתתף עם הנכרי במלאכה או בסחורה או בחנות, אם התנו בתחלה, שיהיה שכר השבת לנכרי לבדו אם מעט אם הרבה, ושכר יום אחר כנגד יום השבת לישראל לבדו, מותר), ובמ״מ שם (ורבינו ז״ל לא הזכיר באו לחשבון. נראה שהוא מפרש כפירש״י ז״ל שפירש דהכי קאמר, אם לא התנה מתחלה ... ולסוף באו לחשבון אסור). הרי שגם לענין שותפות במלאכה פירש המ״מ בדעת הרמב״ם, שאם התנה ואחר באו לחשבון מותר.

[727] ד״ה ועל ואם באו לחשבון (פירש רש״י, לאו להתנו מתחלה קאי ... וכן נראה שהוא דעת הרמב״ם בפ״ו, וכמ״ש הרב המגיד).

[728] סק״ב (חזינן דהרמב״ם שסובר בבעי׳ זו לחומרא, פירוש דאם באו לחשבון אלא התנו קאי ... שהכל תלוי בהתנו ולא התנו, דכל היכא דהתנו, בכל גונא שרי).

[729] בב״ח שם (אפילו התנו מתחלה, אם באו לחשבון וכו׳ הרי זה גם כן כמחליף פירות של ערלה ואסור. ומשמע מדבריו לשם, דדוקא בהתנו מתחלה גם כן בזה שיבואו לחשבון וכו׳).

שהתנו שהשבת יהיה להנכרי הן רב הן מעט, אפילו הכי שרי לבא לחשבון.

ודעת רב שרירא[731] והראב״ד[732] (והט״ז ביו״ד[733]) דאם באו לחשבון אחר שהתנו אסור, ומשמע מלשון רב שרירא דבסתמא מותר[734]. וכן פסק בשו״ע[735]. וכן דעת מהרי״א[736] אלא שנסתפק בסתמא. וכן דעת הפרי חדש הל׳ פסח סי׳ ת״ן[737] (אלא שמשמע מדבריו שכן הוא גם דעת הש״ך[738], וזה אינו). וכן פסק בטור[739] ושו״ע יו״ד סי׳ רצ״ד[740], דלא כש״ך שנדחק מאד לישבם לפי שיטתו[741], ופשט דבריהם לא משמע הכי. והדבר ברור שהרב ב״י בשו״ע חזר בו ממ״ש בב״י כאן לדעת הרמב״ם כדעת המגיד משנה[742], ולכן כתב כאן בשו״ע ס״ב[743] אם נתרצה כו׳, דמשמע אם באו לחשבון אסור אפילו אחר

ובט״ז שם סק״כ (ודקדק מו״ח ז״ל דדוקא בהתנו מתחלה ... הלכך אפילו באו לחשבון אין שום איסור, דמתנה הוא שמוותר כנגדו, שיאכל ישראל נגד הפירות שאכל העובד כוכבים בשני ערלה).

[730] סוף ס״ק כז (לי נראה ברור שהוא מפרש האי דקאמר בש״ס ואם באו לחשבון אסור ... דהיינו שהתנו כזה שיאכל העובד כוכבים בימי איסור עד שיאכל הישראל כנגד אותן הפירות, אם התנו כזה אסור, דדוקא כשהתנו סתמא שיטול העובד כוכבים בשבת והישראל בחול בין מעט בין הרבה, אם כן הוי השדה בימי איסור של עובד כוכבים ואין לישראל חלק בו, וכן היתה השדה בימי היתר של ישראל לגמרי ... מדברי הב״ח סי׳ זה נראה שהבין שהרמב״ם מפרש אם באו לחשבון לאחר זמן אחר התנאי ושהתנו גם כן בשעת התנאי, ולישנא דאם התנו כזה דוחק, וליתא, אלא כדפירשתי). הרי שאחרי שהתנו באופן המותר, תו לא אמרינן בגמרא שיהי׳ אסור לבוא בחשבון.

אלא שבפירושם בדברי הב״ח עדיין צ״ע, כדלקמן בסוף הקונטרס אחרון.

[731] תשובות הגאונים (ליק) סי׳ סח, הובא בב״י ד״ה וז״ל תשובת (לרב שרירא ... היכא דשותפין אינון, וישראל וגוי הוו עבדין תרויהון, וביומא דשבתא עביד הגוי במקום ישראל ... דאע״ג דהוא שבת בחלקו של גוי ואחד בשבת בחלקו של ישראל, והכין שרי אם לא יבאו לחשבון, אלא שבת דגוי אם מרובה אם מועט כד הוי, ומקבל גוי על נפשיה דאי לא אתי ליה בשבת אלא דבר מועט לא מחשב. אבל אם באו לחשבון, דאמר ליה את שקלת בחד בשבתא מאה זוזי ואנא שקילנא בשבתא תשעין זוזי, מלא לי, וכל שכן אם ישראל תבע, אסור).

[732] ע״ז שם. הובא בר״ן סופ״ק דע״ז (ואם באו לחשבון אסור, אע״פ שהתנו מתחלה שחלקו לימים, הואיל ולסוף הם מחשבין מה מכר זה בשבת ומה מכר זה בחול). וביאר בר״ן שם (דכיון שבאו לחשבון, אשתכח דתנאי דמעיקרא הערמה בעלמא הוא).

[733] ס״ק כ (ולענ״ד נראה שזה אסור, דכיון שחולקים ביחד פירות, אומרים כן בפירוש, יהיה מאיזה צד שיהיה, מכל מקום אי לאו שאוכל עובד כוכבים פירות איסור לא היה מסכים ליתן לו כל כך פירות של היתר ... וכן משמעות הטור בהדיא, שכתב, אפילו התנו תחלה אם באו לחשבון כו׳ אסור. וכן השו״ע כאן כתב ובלבד שלא יבואו לחשבון, משמע בכל גווני. וכן עיקר, הן כאן הן לענין שבת, כן נראה לענ״ד).

[734] כנפסק בפנים ס״ד (אם התנו מתחלה בשעה שנשתתפו ... הרי זה מותר מטעם שנתבאר, ואפילו אם אחר כך נתרצה הנכרי לחלוק עמו כל השכר בשוה אין בכך כלום, שמתנה הוא שנותן לו. אבל אם באו לחשבון אחר כך ... נמצא התנאי שהתנו בתחלה שיהא שכר השבת להנכרי בלבדו, הן רב הן מעט לא היה אלא הערמה בעלמא).

[735] סעיף ב (היכא שהתנו בתחלה, אם אחר כך בשעת חלוקה נתרצה הגוי לחלוק בשוה, מותר). הרי שהתיר בסתמא, ואסר אם באו לחשבון, כדלקמן בסמוך (דמשמע אם באו לחשבון אסור אפילו אחר שהתנו).

[736] ד״ה ואם לא התנו. הובא בב״י ד״ה וכתב הגאון (לסברת מאן דאזיל לחומרא [=היינו לדעת האוסרים בסתמא, שנתבאר בפנים ס״ב וס״ו], יש מקום לספק אם כשהתנו מתחלה כמו שאמרתי ואחר כך חלקו סתם, אם נאמר בזה שבטלו תנאם והוה ליה כסתם ואסור, או נאמר שעל התנאי הראשון הם סומכין).

הרי שאם התנו מתחלה ואחר כך באו חשבון, מודה דאסור.

[737] על מ״ש בשו״ע שם ס״ג (ישראל וגוי שיש להם תנור בשותפות, אומר לגוי קודם הפסח, טול אתה של פסח ואני אטול אחר כך). שהיא ההלכה דלקמן סי׳ תנ ס״ו (לפיכך ישראל ונכרי שיש להם תנור בשותפות ... אין היתר אלא שבתחלת השותפות יתנה עם הנכרי שיטול הוא בלבדו בשבוע של פסח והוא יטול כנגדו בשבוע שלאחר הפסח, דנמצא שלא זכה הישראל מעולם במחצית החמץ של פסח, כיון שכבר סילק את עצמו ממנו בתחילת השותפות).

כתב הפר״ח (והן הם דברי תשובת רב שרירא ופירושו בסוגיא, הביאה הב״י באו״ח סימן רמ״ה יעו״ש). הרי שפסק כדעת רב שרירא הנ״ל.

[738] שכתב הפר״ח שם (ועיין ביו״ד סימן רצ״ד סעיף י״ג וי״ד, וכמו שכתב הש״ך שם לדעת הרמב״ם, שדבריו נכונים וברורים).

נראה מדבריו שמפרש גם בדעת הש״ך שם כדעת רב שרירא. וכבר נתבאר לעיל (הערה 730) משמעות דברי הש״ך דלא סבירא כדעת רב שרירא.

[739] כמועתק לעיל (הערה 724).

[740] סי״ג (ואם התנו מתחלת השותפות, שיהא העובד כוכבים אוכל שני ערלה וישראל אוכל ג׳ שנים משני היתר כנגד שני ערלה, הרי זה מותר, ובלבד שלא יבואו לחשבון).

[741] כמועתק לעיל (הערה 730).

[742] כמועתק לעיל (הערות 726-727).

[743] כמועתק לעיל (הערה 735).

שהתנו, ולכן דלג ביו״ד שם[744] תיבות אם התנו כזה, שברמב״ם[745].

ולענין הלכה אין לזוז ממשמעות פסק השו״ע להחמיר בבאו לחשבון, כדעת רב שרירא והראב״ד ומהרי״א והטור יו״ד. ואפשר דגם רש״י וכל סיעתו מודים בזה, דאינהו מיירי בשדה[746]. ואף אם פליגי, מכל מקום אין לזוז מפסק השו״ע, כיון שכן הוא גם כן דעת המ״א[747] והט״ז ביו״ד והפרי חדש וטור ושו״ע ביו״ד.

אבל בשדה יש להקל, דאפשר דכולי עלמא מודו בהא לרש״י וסיעתו. ואף אם פליגי מכל מקום יש לסמוך בזה על הכרעת הב״י וט״ז כאן והש״ך, להקל בדברי סופרים, כיון שלא נמצא בשו״ע הפך מזה בשדה. דמ״ש כאן בס״ב פשיטא דלא קאי אשדה, דבשדה לא שייך אם נתרצה לחלוק בשוה, דעל כרחך צריך לחלוק בשוה[748], והמ״א לא איירי בשדה כמבואר בלשונו עיי״ש (ובב״ח, ובש״ך ובט״ז ביו״ד בשם הב״ח[749], וצ״ע):

(ב) לא הזכיר כו׳. הנה[750] במ״א סק״א מבואר[751] דלא שרי אלא בהבלעה. וכן כתב ב״י[752] בשם הריב״ש דאין תקנה ליטול שכר כנגד השבת אלא אם כן יחלוק עמו שכר כל השבוע יחד כדי שיהיה בהבלעה,

---

[744] כמועתק לעיל (הערה 740).

[745] פ״י מהל׳ מאכלות אסורות הי״ד (נכרי וישראל שהיו שותפין בנטיעה, אם התנו מתחלת השותפות שיהיה הנכרי אוכל שני ערלה וישראל אוכל שלש שנים משני היתר כנגד שני הערלה, הרי זה מותר. ואם לא התנו מתחלה אסור. ובלבד שלא יבאו לחשבון ... אם התנו כזה אסור), דמשמע שלא אסר אלא אם התנו מתחלת השותפות שיבואו לחשבון, כמו שפירש הש״ך שם.

אבל בשו״ע השמיט תיבות אלו, כי גם אם התנו תחלה באופן של היתר ואחר כך באו לחשבון, אסור כדעת רב שרירא.

[746] ולפי זה אין מחלוקת בינם, כיון שרש״י וסיעתו מודים לרב שרירא בשותפות במלאכה (כאמור כאן), ורב שרירא וסיעתו מודים לרש״י בשדה (כאמור לעיל בתחלת הקונטרס אחרון, והערה 722).

[747] ס״ק ב (אבל אסור לחשוב עמו ולומר אתה נטלת בשבת מרובה ואני מועט נחלק המותר, כמ״ש הראב״ד וב״י בשם תשובת הגאונים). הרי שפסק כהראב״ד ורב שרירא, עכ״פ בשותפות במלאכה, שבזה מיירי השו״ע (כדלקמן בסמוך).

[748] וכל הדיון ביניהם הוא רק, להתאים את מספר הימים שעבד הישראל בחול למספר הימים שעבד הנכרי בשבתות.

[749] בב״ח כאן ד״ה כתב הר״ן (ונראה לפי עניות דעתי, דאף לפירוש רש״י והסכמת הפוסקים ... דבהתנו מעיקרא אפילו באו לחשבון נמי שרי, היינו דוקא הך באו לחשבון כדפירש רש״י וכל המפרשים אחריו, דהיינו שבאו לחשבון לאחר זמן לומר כמה ימי שבת נטלת אתה ואני אטול כנגדן ימי החול, התם הוא דשרי כיון דהתנו כך מעיקרא שיטול הגוי של שבת והישראל יום ראשון כנגדו, אבל האי באו לחשבון דפירוש הגאון והראב״ד, דאמר מלא לי מאי דחסר, התם ודאי מוכח דהאי התנו הערמה היא ואסור לדברי הכל. והכי נקטינן). שהוא מקור החילוק הנ״ל בין שדה לשותפות במלאכה.

אבל מה שכתבו בב״ח, ובש״ך ובט״ז ביו״ד סי׳ רצד בשם הב״ח (כמועתק לעיל הערות 729-730), צ״ע.

[750] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

לדעת המתירים ליטול חלקו בסתם בשדה, נתבאר בפנים ס״ב, דהיינו אף אם הנכרי בעצמו בא בחשבון, ולא נאסר אלא אם הישראל בא בחשבון.

ואילו לדעת המתירים ליטול חלקו בסתם בשותפות במלאכה, נתבאר בפנים ס״ד וס״ו, שלא הותר אלא כשגם הנכרי לא בא בחשבון.

ומבאר טעם החילוק בזה, וההוכחות לחילוק זה.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות וביאורים בקונטרס אחרון ע׳ כד ואילך. ביאורי השולחן ע׳ שכב ואילך. כנישתא דבי רב ע׳ קיט. מעשה חושב ע׳ נא.

[751] ״אם הם אין עושין כלום, רק שהעכו״ם מסיק התנור ואופין בו ונותנין שכירות, אף על גב דהישראל אסור לקבל השכירות משום שכר שבת, מכל מקום רשאי לחלוק סתם בהבלעה״.

שהיא ההלכה שבפנים ס״ז (אם היו שותפין בדבר שאין צריך לעשות בו שום מלאכה ... אע״פ שלא התנו בתחלה בשעה שנשתתפו ... הרי זה מותר לדברי הכל, שכאן אין לומר משום שנמצא שלמפרע היה להישראל חלק בעבודת הנכרי בשבתות והיה הנכרי עובד בשבילו, שהרי כאן לא עבד הנכרי כלום, רק שקיבל שכר השבת, ושכר זה נוטלו ממנו הישראל בהבלעה שבשאר הימים).

[752] בסוף הסימן, בשם הריב״ש סי׳ קנא (ובכגון זה, שלא התנו מתחלה, יותר היה אפשר להתיר בשלא יאמר לו כלל טול אתה חלקך, אלא שיתן הכותי לישראלים חלקם בריוח כל השבוע ביחד, לפי שאז יקבלו שכר שבת בהבלעה).

וכן הוא לקמן סי׳ רמו סי״ד (ובכגון זה שלא התנו מתחלה יותר, יש היתר כשלא יאמר לו כלל טול אתה בשבת ואני בחול, אלא יחלוק עמו כל הריוח של כל ימות השבוע בשוה, שאז הוא נוטל שכר שבת בהבלעה).

וכן הוא כאן בפנים ס״ו (ואם לא התנו בתחלה בשעה שנשתתפו ... אם אחר כך נתרצה הנכרי לחלוק עמו כל השכר בשוה מאליו בלא שיחשוב עמו הישראל, וגם הנכרי לא הזכיר לו השבתות כלל אלא חלק עמו סתם, יש מתירין, שהרי אין כאן איסור משום שכר שבת כיון שנוטלו בהבלעה עם שאר הימים).

ולא מצא תקנה שיטול סתם שכר יום אחד לעצמו כנגד שכר השבת אלא שלא יאמר כן בפיו, כדמשמע לכאורה מלשון רבינו ירוחם[753] שהעתיק במ״א סק״ג. אלא ודאי דזה אסור משום שכר שבת שלא בהבלעה[754] (וכן משמע בהדיא בתוס׳[755], שלא עשה ר״ת תקנה זו). דאין לומר[756] דהתם מיירי אליבא דהרמב״ם, דהא במ״א סי׳ רמ״ו סקי״ג[757] כתב בשם דרכי משה דלא סמכינן על הריב״ש אלא בהפסד מרובה, דאז סמכינן על הרא״ש דסתמא מותר, עיי״ש בדרכי משה[758].

ועיין ברבינו ירוחם דמיירי בשדה[759], ובשדה פירש בספר התרומה[760] וב״י[761] ומ״א[762] דטול בשבת היינו בשעת הקציר כנגד עמלך בשבת כו׳, ולפי זה בסתמא[763] אף לפי פירוש הרבינו ירוחם, דהיינו שהנכרי מעצמו לקח כנגד השבת והניח לישראל כנגד החול[764], אפילו הכי אין בו משום שכר שבת כלל. כמבואר להדיא מפרש״י[765] שפירש על אם באו לחשבון דגלי דעתיה דגוי שלוחו הוה ושכר שבת קא שקיל עכ״ל, משמע דלא הוה שכר שבת אלא כשהגוי הוה שלוחו, והיינו כשגילה הישראל דעתו כשבא

---

[753] נתיב יב חי״ב פב, סע״ב (ישראל וגוי שקיבלו שדה ... ואם מסתמא לקח הגוי בשבת בלא אמירת ישראל מותר). ולא הצריך שיהי׳ בהבלעה.

וכן הוא בפנים ס״ב ([ישראל ונכרי שקיבלו שדה בשותפות] ... אם נתרצה הנכרי מאליו לחלוק עמו בשוה בלא שיחשוב עמו הישראל יום החול כנגד יום השבת, או אפילו נטל הנכרי חלקו גם בעד השבתות שעבד, והניח להישראל חלקו גם בעד ימות החול שעבד לבדו, אלא שעשה כן מאליו בלא שיחשוב עמו הישראל, יש מתירין, דכיון שלא גילה הישראל עצמו דעתו בפירוש שיש לו חלק בעבודת הנכרי בשבתות, אין כאן שכר שבת כלל). ואין צריך שיהי׳ בהבלעה.

[754] שבדין שבריב״ש (ובפנים ס״ו) לא התירו אלא כשהוא בהבלעה, אף שבדין דרבינו ירוחם (ובפנים ס״ב) התירו אף בלא הבלעה.

[755] ע״ז כב, א ד״ה לא (מעשה כך היה בימי רבינו תם, שגבה ישראל אחד בחובו תנור אחד מעובד כוכבים, והיה לו לאופה המסיק התנור חלקו בתנור, והיה לו ליהודי ליטול כך וכך ימים בחלקו ולאופה כמו כן כך וכך, ולא התנו מתחלה זה לזה טול אתה חלקך בשבת ואני חלקי בחול ... צוה לקבל החוב מן העובד כוכבים, ולחזור ולהלוות, ולהתנות מתחלה).

הרי ש״לא מצא תקנה שיטול סתם שכר יום אחד לעצמו כנגד שכר השבת, אלא שלא יאמר כן בפיו״.

וראה גם לקמן ס״י, וקונטרס אחרון ס״ק ד בתחלתו (אסור לו ליטול כו׳, אע״פ שלא אמר לו בפירוש טול אתה בשבת, דאם לא כן למה לא עשה ר״ת תקנה זו, ועיין מ״ש לעיל).

[756] אין לומר דאדרבא המחלוקת היא רק בלא הבלעה, שהריב״ש סובר כדעת הרמב״ם (פ״ו הי״ז) וסיעתו האוסרים בסתם (שבפנים שם ושם). ולכן הצריך הריב״ש הבלעה, שבזה מתיר גם הרמב״ם.

[757] ״ומכל מקום דוקא בהפסד גדול שרי לחלק סתם (דרכי משה)״.

והוא בדרכי משה שם ס״ק ו (כתב הריב״ש ... ועיין לעיל סימן רמ״ה דיש חולקים במה שהתיר אם חלקו סתם).

והיינו כאמור ברמ״א כאן ס״א (ונראה לי דבהפסד גדול יש לסמוך עלייהו).

וכן הוא כאן בפנים ס״ב (ומכל מקום במקום הפסד גדול יש לסמוך על דברי המתירין), וס״ו (אם לא בהפסד גדול, שאז יש לסמוך על סברא הראשונה). וכן בדינו של הריב״ש לקמן סי׳ רמו סי״ד (אין להתיר אלא במקום הפסד גדול).

יוצא אם כן שהריב״ש סובר כדעת המתירים, ומכל מקום לא התיר אלא בהבלעה.

[758] ״דיש חולקים במה שהתיר אם חלקו סתם״, והיינו שדעת ריב״ש היא כהמתירים.

[759] אלא צריך לומר, שמה שרבינו ירוחם התיר אפילו בלא הבלעה, היינו כיון דמיירי בשדה. ולכן הובאה לעיל ס״ב, גבי שדה ״אפילו נטל הנכרי חלקו גם בעד השבתות שעבד, והניח להישראל חלקו גם בעד ימות החול שעבד לבדו ... אין כאן שכר שבת כלל״, והיינו שהתירו בזה אף כשאין בה הבלעה.

ומה שהריב״ש התיר דוקא בהבלעה, היינו כיון דמיירי בשאר מלאכות. ולכן הובאה בפנים ס״ו גבי שאר מלאכות (יש מתירין, שהרי אין כאן איסור משום שכר שבת כיון שנוטלו בהבלעה עם שאר הימים״. וכן בנידון של הריב״ש, הובא לקמן סי׳ רמו סי״ד ״יחלוק עמו כל הריוח של כל ימות השבוע בשוה שאז הוא נוטל שכר שבת בהבלעה״.

וממשיך ומבאר טעם החילוק בינם.

[760] סי׳ קמו (פירש ואם לא התנו מתחלה, ולקח העכו״ם ימי השבת מעצמו בלא צוויו של ישראל, ואמר לו ישראל כמה ימי שבתות נטלת ואטול גם אני ימי חול כנגדן, אסור). הרי שלא אסר אלא אם כן אמר הישראל.

[761] ד״ה ועל ואם באו לחשבון (ובאו לחשבון לאחר זמן, לומר כמה ימי שבת נטלת אתה ואני אטול כנגדך ימי החול, אסור, דשכר שבת הוא). הרי שלא אסר אלא כשאמר כן הישראל.

[762] סק״ב (וגבי שדה צריך שיאמר לו תעמול לזרוע ולחרוש בשבת ותטול בשעת קצירה כנגד עמלך בשבת ואני אעמול בחול ואטול כנגדו בחול, ומשום הכי שרי כיון שהתנו בתחלה). הרי מפרש שמה שאסרו כשבאו לחשבון, היינו באופן שאמר לו כן הישראל בשעת קצירה.

[763] מה שהתירו פוסקים אלו בסתמא.

[764] שהתירו אף שפירש כן הנכרי (שהישראל עבד בחול כנגד מה שהנכרי עבד בשבת), דלא הוי הבלעה.

[765] והטעם שאין חוששים לשכר שבת, אף שאין כאן הבלעה הוא, כמבואר ברש״י ע״ז שם ד״ה ואם באו (ובאו לחשבון לאחר זמן לומר כמה ימי שבת נטלת אתה ואני אטול כנגדן ימי החול, אסור, דשכר שבת הוא נוטל, דגלי דעתו דעובד כוכבים שלוחו היה).

לחשבון, אבל בלאו הכי, כיון דלא הוה שלוחו אין כאן שכר שבת כלל, שהרי אינו נוטל שכר בעד העבודה שעבד הגוי בחלקו בשבת, אלא בעד השכר שנטל הנכרי בעבור עבודתו[766], ואין זה שכר שבת כלל אלא אם כן הנכרי היה שלוחו[767], שאז נוטל הישראל השכר בעד עבודה שעבד הנכרי בשבילו.

משא״כ בשותפים במלאכה וסחורה ותנור ורחיים ומרחץ, שכשהנכרי נוטל כל השכר של יום השבת, הרי זה כאילו השכיר לו הישראל חלקו ליום השבת, והנכרי נותן לו שכר על זה מחלקו[768], כמ״ש התוספות שהביא במ״א סק״ג[769] (אבל בשדה לא שייך לומר שהנכרי נותן לו שכר בעד שהניחו לעבוד בחלקו[770]), לפיכך אין היתר אלא בהבלעה כמ״ש הריב״ש.

והיינו בעיא דסתמא לפי נדונים אלו דמלאכה וסחורה ודומיהם, ונלמדת מבעיא דשדה[771], דצד האיסור בשדה אינו משום שכר שבת, לפירש״י[772] שפירש סתמא היינו שחולקים בשוה, והיינו בהבלעה (אבל לפירוש רבינו ירוחם[773] יש לומר שהאיסור הוא משום שכר שבת כמ״ש לקמן[774]), אלא האיסור בסתמא הוא כמ״ש לקמן בפנים[775] עיין שם:

(ג) נמצא שלמפרע וכו׳. ממה[776] שכתב המ״א[777] דבתנור שאין עושין בו מלאכה בעצמן מותר לחלוק

---

[766] שעבד הנכרי לצורך עצמו.

[767] היינו דוקא כשהישראל אמר לו ״כמה ימי שבתות נטלת ואטול גם אני ימי חול כנגדן״.

[768] שהרי הנכרי צריך לקחת לעצמו כל הריוח של יום זה, והוא נותן להישראל חצי משכר חלקו, והוי שכר שבת.

[769] ״דהוה ליה כמשכיר תנורו בשבת על מנת שיסיק לו בחול, ונוטל שכר שבת, דהוי כנותן לו מעות בשכר, כמ״ש התוס׳ בהדיא בשם ר׳ אלחנן״.

והוא בתוס׳ ע״ז כב, א (כיון שכל התנור של ישראל הוא, והוה ליה כמשכיר תנורו בשבת, ואומר לעובד כוכבים טול שכר תנורי בשבת כשתסיקנו לי בחול. ולא דמי לישראל ועובד כוכבים שלקחו שדה בשותפות).

[770] שהרי מעולם לא הוצרך הנכרי לקחת יותר מחצי.

ולכן לא אסרו אלא כשהישראל אמר כן, כמבואר לעיל (דגלי דעתו דעובד כוכבים שלוחו היה), ולא כשהנכרי אמר כן. ונתבאר בפנים ס״ב (והערה 644).

וראה זכרון יוסף סי׳ קמא. ביאורי השלחן ע׳ שכד. כנישתא דבי רב הערה סב. מעשה חושב הערה יג.

[771] שלענין האיבעיא של ״סתמא מאי״, אין הפרש בין שדה לשותפות במלאכה, ולכן למדים דין מלאכה וסחורה מדין שדה שבגמרא.

וכשם שבשדה אין לפרש האיבעיא מטעם שכר שבת, שהרי בסתמא בשדה לא שייך שכר שבת, כך גם בשותפות במלאכה האיבעיא אינה מטעם שכר שבת.

[772] ע״ז שם ד״ה סתמא מאי (קיבלו סתם ועשו סתם, עובד כוכבים בשבת וישראל בחד בשבת, ולא אמר ישראל מעולם טול אתה את השבת ואני בחול, מהו לחלוק סתם בשוה, ולא יזכיר ישראל את השבת).

[773] ״ואם מסתמא לקח הגוי בשבת בלא אמירת ישראל מותר״, דהיינו שהנכרי פירש שעבודתו בשבת היא נגד עבודת הישראל בחול, ובזה היא האיבעיא ״סתמא מאי״.

[774] קונטרס אחרון סק״ג.

[775] אלא ודאי לדעתם טעם האיסור הוא דהוי כמעמיד פועל במקומו בשבת, וכמבואר בפנים ס״ו (שאם יחלוק עמו כל השכר בשוה ויהנה הישראל משכר שבת, נמצא שלמפרע היה להישראל חלק בעבודת הנכרי בשבתות, והיה הנכרי עובד בשבילו כאילו היה שלוחו).

[776] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס״ו נתבאר, שטעם האוסרים בסתמא, ״שאם יחלוק עמו כל השכר בשוה ויהנה הישראל משכר שבת, נמצא שלמפרע היה להישראל חלק בעבודת הנכרי בשבתות, והיה הנכרי עובד בשבילו כאילו היה שלוחו).

ואף שלענין בא עמו בחשבון נתבאר בפנים טעם האיסור שהוא שכר שבת בלא הבלעה.

מכל מקום בסתמא בודאי הוי הבלעה, ובעל כרחינו לא נאסר אלא מטעם דהוה כשלוחו.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות וביאורים בקונטרס אחרון ע׳ כט ואילך. ביאורי השולחן ע׳ שכו ואילך. כנישתא דבי רב ע׳ קכג. מעשה חושב ע׳ נב.

[777] ס״ק א (אם הם אין עושין כלום, רק שהעכו״ם מסיק התנור ואופין בו ונותנין שכירות, אף על גב דהישראל אסור לקבל השכירות משום שכר שבת, מכל מקום רשאי לחלוק סתם בהבלעה)

וכן הוא בפנים ס״ז (אם היו שותפין בדבר שאין צריך לעשות בו שום מלאכה, כגון שהיו שותפין בתנור שכל מי שמסיק התנור ואופה בו נותן להם שכר, ואין מוטל עליהם כלל עסק היסק התנור רק עסק קבלת השכר מוטל על שניהם בשוה ... הרי זה מותר לדברי הכל ... שקיבל שכר השבת, ושכר זה נוטלו ממנו הישראל בהבלעה שבשאר הימים).

סתם, ורוצה לומר אף לדעת הרמב"ם[778] דאוסר בסתם. מזה מוכח שטעמו של הרמב"ם הוא משום דהוה כשלוחו[779]. והא דאוסר הש"ך ביו"ד שם[780] בסתמא גבי ערלה, דלא מיתסר משום שליחות. היינו משום דגבי ערלה לא שייך היתר דהבלעה כמו בשכר שבת[781].

ומה שכתב הש"ך שהוא מבעיא דלא איפשטא[782]. יש לומר דסבירא ליה כמ"ש המ"א בשם רבינו ירוחם[783], דהבעיא היא כשלקח הנכרי בשביל שבת והניח כנגד זה לישראל, ומיירי בכהאי גוונא דאין כאן הבלעה, שהנכרי מפרש להישראל שנותן לו שכר כנגד השבת, והבעיא היא אי אמרינן דדוקא בעינן דגלי דעתיה כשבאו לחשבון, אבל בלאו הכי אין כאן שכר שבת, או דילמא אפילו לא גלי דעתיה, מכל מקום כשנוטל שכר כנגד השבת נמצא שלמפרע כו'[784] (כמ"ש בפנים[785]), ואיכא שכר שבת כיון שהנכרי היה כשלוחו, וממילא בערלה אסור לפי ב' צדדי האיבעיא, אפילו כשבאו לחלוק סתם בשוה[786], דהא בערלה לא שייך הבלעה, וזהו שכתב הש"ך מוכח מבעיא[787] ודו"ק:

(ד) אסור לו ליטול כו'. אע"פ[788] שלא אמר לו בפירוש טול אתה בשבת[789], דאם לא כן למה לא עשה

---

[778] פ"ו הי"ז (כשיבואו לחלוק נוטל הנכרי שכר השבתות כולן לבדו והשאר חולקין אותו, ואינו מוסיף לו כלום כנגד יום השבת). ופירש המ"מ שם (ואיבעיא להו התם סתמא מאי, כלומר שנטלו סתם בלא תנאי ובלא חשבון, ולא איפשטא. וכתבו ז"ל דלחומרא עבדינן ואסור. ומתוך כך סתם רבינו ואסר כשלא התנו, ואמר שהנכרי נוטל שכר בשבתות).

[779] כדלעיל סוף ס"ק הקודם (סתמא היינו שחולקים בשוה, והיינו בהבלעה), ואם כן אין לאסרו מטעם שכר שבת, אלא מטעם דהוה כשלוחו.

וכן הוא בפנים ס"ו (שאם יחלוק עמו כל השכר בשוה ויהנה הישראל משכר שבת, נמצא שלמפרע היה להישראל חלק בעבודת הנכרי בשבתות, והיה הנכרי עובד בשבילו כאילו היה שלוחו).

[780] סי' רצד ס"ק כו (דכל שלא התנו מתחלה, אסור אחר כך לישראל ליהנות כלל מפירות ערלה. וכן מוכח בש"ס ספ"ק דעבודה כוכבים מבעיא דסתמא מאי, ולא איפשטא).

[781] ואם כן אסור בערלה משום הנאה מערלה, ובשבת אסור משום שליחות.

[782] שאיסור סתמא בערלה מוכח מבעיא דסתמא גבי שבת, אף שאין טעמם שוה כנ"ל.

[783] נתיב יב חי"ב פב, סע"ב (ישראל וגוי שקיבלו שדה ... ואם מסתמא לקח הגוי בשבת בלא אמירת ישראל מותר). ונתפרש בפנים ס"ב (נטל הנכרי חלקו גם בעד השבתות שעבד, והניח להישראל חלקו גם בעד ימות החול שעבד לבדו).

[784] וכן נתבאר לעיל סוף ס"ק הקודם (לפירוש רבינו ירוחם יש לומר שהאיסור הוא משום שכר שבת).

ראה ביאורי השלחן ע' שכז וע' תרטו.

[785] לגבי איסור שליחות בשותפות במלאכה בסתמא, בסעיף ו (שאם יחלוק עמו כל השכר בשוה ויהנה הישראל משכר שבת, נמצא שלמפרע היה להישראל חלק בעבודת הנכרי בשבתות, והיה הנכרי עובד בשבילו כאילו היה שלוחו).

ולגבי שכר שבת, כשבא עמו הישראל בחשבון, בסעיף ב (לפי שבזה הוא מגלה דעתו, שזה שעבד יום שלם בחול עבד חציו בשביל הנכרי, כדי לפרוע להנכרי שעבד בשבילו חצי יום השבת, ונמצא עבודת חצי יום השבת נחשבת על שמו, והרי זה נוטל שכר שבת שלא בהבלעה, שהרי מזכיר את יום השבת בפירוש).

[786] בין אם בשבת פסקינן לקולא או לחומרא (כאשר הנכרי נוטל בשביל שבת), בערלה בודאי אסור (אפילו לחלוק בשוה).

שהרי לרבינו ירוחם האיבעיא היא, אם על ידי מה שהנכרי מפרש שנוטל בשביל שבת, אמרינן נמצא שלמפרע הוי שלוחו, ואיכא שכר שבת, או ש"אין כאן שכר שבת כלל".

והוא דוקא בשדה, שבלא הטעם שהוא שלוחו אין כאן שכר שבת כלל (כדלעיל ס"ק הקודם). משא"כ בערלה, שאפשר שהפירות בשנות הערלה לא היו באותה מדה כמו הפירות שצמחו אחר כך, ו"כשבאו לחלוק סתם בשוה", אסור לפי ב' צדדי האיבעיא.

וראה הערות ובאורים הערה 7. ביאורי השלחן ע' שכז. כנישתא דבי רב הערה עו. מעשה חושב הערות כב-ג.

[787] שמהאיבעיא לענין שכר שבת, למדנו לאסור בערלה.

[788] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"י-יב נתבאר, שאם נותן תנורו לנכרי לאפות לעצמו יום אחד, ותמורת זה יאפה בו יום אחד לצורך הישראל, אסור מטעם שכר שבת שלא בהבלעה. וגם אם עושה כן בהבלעה שאין בו שכר שבת, צריך להקנות לו בגוף התנור, כדי שלא יראה כשלוחו.

אמנם בשותפות צריכה ההקנאה להיות בתחלת השותפות, וכן בתנור צוה ר"ת לחזור ולהלוות ולהתנות מתחלה. ומבאר הטעם לזה בכמה אופנים. ונשאר בספק אם גם בנידון דידן צריך להקנות בתחלת ההסכם.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה ביאורי השולחן ע' שכח ואילך. כנישתא דבי רב ע' קכד. מעשה חושב ע' נד.

[789] בא לבאר מה שנתבאר בפנים ס"י (אם אין הישראל חולק עם הנכרי שכר כל הימים בשוה, אלא כל השכר של יום אחד להישראל הן רב הן מעט, וכל השכר של יום ב' להנכרי הן רב הן מעט, אסור לו ליטול שכר יום אחד כנגד שכר יום השבת שנטל הנכרי לעצמו, שאם יטול כל השכר של יום אחד בחול כנגד יום השבת, נמצא שטרח הנכרי להתעסק בתנור באותו היום של חול בעד שכר יום השבת שנטל כולו לעצמו, והרי נהנה הישראל מטורח זה, שהוא שכר שבת שלא בהבלעה).

ר״ת[790] תקנה זו, ועיין מ״ש לעיל[791].

עיין בהגהות אשר״י[792] שכתב דלא מהני מה שהתנו שיהא התנור קנוי (משמע קנין גמור בגוף התנור) לנכרי בשבת, אלא אם כן מקנה לו חלק בתנור שיהא שלו לעולם בשבת עכ״ל. ומה שכתב לעולם אינו מלשון עולמית עד עולמי עד, דהא קי״ל מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה[793] לכל מילי בר לענין חמץ, כמ״ש הגהות מיימוניות פ״ו מהל׳ שבת[794], עיין מ״א סי׳ תמ״ח[795]. ועוד דבתוס׳[796] לא זכרו הכלל. ועוד דשדה שקבלוה מאחר[797] אין קנין לנכרי בשבתות לעולם אלא עד כלות שנה[798], ומאי איכפת לן הכא כשלאחר זמן מה ישאר התנור כולו לישראל. אלא ודאי דמה שכתב לעולם, רוצה לומר בין שיסיק לישראל בחול בין שלא יסיק, יהיה קנוי לו בשבת[799], וזה נקרא שמקנה לו חלק בתנור, לאפוקי כשאינו מקנה לו חלק בין שיסיק בין שלא יסיק אלא אם יסיק הוא קנוי לו. אף שבאמת הוא נקרא קנין כמשמעות

ואף שנתבאר לעיל ס״ב (ואם נתרצה הנכרי מאליו לחלוק עמו בשוה בלא שיחשוב עמו הישראל יום החול כנגד יום השבת, או אפילו נטל הנכרי חלקו גם בעד השבתות שעבד, והניח להישראל חלקו גם בעד ימות החול שעבד לבדו, אלא שעשה כן מאליו בלא שיחשוב עמו הישראל, יש מתירין ... במקום הפסד גדול יש לסמוך על דברי המתירין).

היינו דוקא בשדה שקיבלו באריסות בשותפות, שבסוף השנה מקבל כל אחד מהם החצי, וכל הדיון הוא אם הישראל ידייק לעבוד בחול כמספר הימים שהנכרי עובד בשבתות (ראה לעיל הערה 644).

משא״כ בנידון דידן, שהנכרי אופה לעצמו בשבת, ותמורת זה אופה יום אחד לצורך הישראל, אין זו הבלעה אף אם הישראל אינו אומר לו זאת בפירוש.

לכן נתבאר בפנים סי״ב (שיטול לעצמו שכר ב׳ או ג׳ ימים, וכנגד זה יתן להישראל שכר ב׳ או ג׳ ימים אחרים, אף על פי שהשבת הוא באותן הימים שנוטל הנכרי וכנגדו נוטל הישראל, אין בזה איסור משום שכר שבת, כיון שנוטלו בהבלעה עם יום אחר).

[790] ע״ז כב, א תוס׳ ד״ה לא (ר״ת באותו מעשה דתנור צוה לקבל החוב מן העובד כוכבים ולחזור ולהלוות ולהתנות מתחלה). ולא יעץ שלא יאמר לו הישראל בפירוש טול אתה בשבת.

[791] קונטרס אחרון סק״ב (ולא מצא תקנה שיטול סתם שכר יום אחד לעצמו כנגד שכר השבת אלא שלא יאמר כן בפיו ... אלא ודאי דזה אסור משום שכר שבת שלא בהבלעה (וכן משמע בהדיא בתוס׳ שלא עשה ר״ת תקנה זו)).

[792] עתה בא לבאר את מה שנתבאר בפנים סי״א (מכל מקום לא הקנהו לו קנין גמור לחלוטין לכל השבתות אף אם לא יתעסק בתנור כנגדן בחול בשביל שכר הישראל, אלא הקנהו על תנאי על מנת שיתעסק בחול כנגד השבת). והיינו שכיון שיש תנאי להקנאה זו, אם כן ״לא הקנהו לו קנין גמור לחלוטין״.

שהמקור לסברה זו הוא בהגהות אשר״י פ״ק דע״ז סי׳ כד (ואם אין לאופה עובד כוכבים חלק בתנור, אפילו התנו לא מהני, דלא שייך למימר שיהא קנוי לעובד כוכבים בשבת ולישראל ביום אחד בחול, אם לא יקנה לעובד כוכבים חלק בתנור שיהיה לעולם שלו בשבת).

[793] סוכה מא, ב (מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, כי הא דאמר רבא הא לך אתרוג זה על מנת שתחזירהו לי, נטלו ויצא בו החזירו יצא). קידושין ו, ב. טוש״ע סי׳ תרנח ס״ד (נתנו לו על מנת להחזירו, הרי זה יוצא בו ידי חובתו ומחזירו, שמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה).

ולענין מתנה לזמן, נתבאר בשו״ע חו״מ סי׳ ריב ס״ד (המוכר גוף הקרקע לזמן קצוב, הרי זה מכירה ... בונה והורס ועושה בכל זמנו הקצוב, כמו שעושה הקונה קנין עולם לעולם).

ומה שלא הובא כאן, ראה מה שהאריך במשולחן הארי ע׳ 44 ואילך.

[794] אות ב פ״ו ה״ב (אמאי לא יתן לנכרי במתנה על מנת להחזיר. ושמא משום חומרא דפסח).

[795] ס״ק ה (אף על גב דבכל מקום הוי מתנה כדאיתא פ״ק דקידושין ובסוכה פ״ג, משום חומרא דחמץ לא מהני).

וכן הוא לקמן שם סי״ח (אף על פי שבכל התורה כולה הנותן מתנה על מנת שיחזירנה לו לאחר זמן הרי היא מתנה גמורה, והרי היא כשלו ממש בתוך הזמן. מכל מקום לענין חמץ בפסח החמירו חכמים, ואסרו ליתן החמץ במתנה לנכרי על מנת שיחזירו לו לאחר הפסח).

[796] ע״ז כב, א ד״ה לא (ונראה להר״ר אלחנן דבתנור אפילו התנו מתחלה לא יועיל, כיון שכל התנור של ישראל הוא, והוה ליה כמשכיר תנורו בשבת).

ולא זכר כלל שיקנה לו לעולם. נראה מכך, שגם אם הי׳ מקנה עד עולמי עד לא הי׳ מועיל.

[797] שבפנים ס״א (ישראל ונכרי שקיבלו שדה בשותפות, שיהיה מוטל על שניהם לעמול לחרוש ולזרוע ושאר כל עבודות השדה, וכשיגיע הקציר יטלו חלק בפירות בעד עבודתם).

[798] ומכל מקום מועיל תנאי, כמבואר בפנים ס״ג (ואם מתחלה בשעה שקבלו השדה התנה הישראל עם הנכרי, שביום השבת לא יהיה מוטל כלל על הישראל לעבוד בשדה, רק על הנכרי לבדו, וביום אחד בחול יהיה מוטל על הישראל לבדו, הרי זה מותר). הרי שבמקום שמועיל תנאי, אינו צריך להיות עד עולמי עד.

[799] שכיון שצריך למכרו על תנאי (ואינו יכול להקנות לו בלא תנאי, שהרי אז יפסיק הנכרי את כל עבודתו בתנור בימי החול בשביל הישראל), לכן לא הוי קנין גמור.

לשון הגהות אשר"י[800], מכל מקום כיון שהוא בתנאי שיסיק בחול, הרי הוא נוטל שכר ומרויח במלאכת השבת, שאם לא היה מסיק בשבת לא היה מסיק לו בחול, כמ"ש המ"א בסק"ו[801], הרי זה דומה לשכירות לענין איסור שכר שבת, ואינו דומה לקנין גמור שאין בו משום שכר שבת, כמ"ש המ"א סוף סי' רמ"ד[802]. ועל זה כתב המ"א[803] דבהבלעה מותר אם התנו, דהיינו שהקנה לו בתנאי[804] כמשמעות לשון הגהות אשר"י[805]. אבל אם לא התנו, דהיינו שלא הקנה לו אפילו בתנאי, אלא השכיר לו ממש לשבת בעד היסק החול, הרי זה כאילו מעמיד פועל בידים כמבואר בתוספות[806]. לכן צוה ר"ת[807] לקבל החוב ויהיה התנור כולו של הנכרי, ואחר כך ילונו ויתנה עמו שיטול בשבת, דהוה ליה כאומר שלא יהיה לי חלק בתנור בשבת, כמ"ש הב"י[808], ונמצא שכולו של הנכרי בשבת, ואז לא מחזי כאילו מעמיד כו', דלא אמרינן הכי אלא כשעושה בתנור של ישראל אבל לא כשעושה בתנור שלו.

ומה שכתב[809] בשו"ע[810] דאין תיקון אלא למכור לאחר, ולא די במה שיקנה להנכרי בשבת. משום דהתם

---

[800] ראה גם לקמן ד"ה ועיין בתוספת שבת (דמלשון הגהות אשר"י מבואר בהדיא, דהחילוק בין התנו דבשותפות להתנו דהכא, דהתם מקנה לו לעולם והכא אינו מקנה לו לעולם חלק בתנור, משמע בהדיא דהכא גם כן מקנה לו חלק בתנור, אלא שאינו לעולם).

[801] "כיון שאם לא היה מסיק בשבת לא הי' האופה מסיק לישראל בחול, אם כן הוה ליה כמשכיר תנורו".

[802] ס"ק יח (נראה לי דאין שייך כאן שכר שבת כלל, דהא אין העכו"ם נותן לו שכירות כלל, רק שקנה ממנו המכס, והוה ליה כאלו קנה ממנו סחורה).

וכן הוא לעיל שם סט"ו (הרי מכרו לו לגמרי ליום זה, ואין כאן שכר שבת כלל, שאין הנכרי נותן לו שכר כלל אלא קנה ממנו לגמרי ליום זה).

משא"כ כאן שהתנור שלו, והקנין אינו גמור, אם כן הוי כשכירות ואסור משום שכר שבת.

[803] כאן בס"ק ג (לומר לאופה טול אתה ב' וג' ימים ואני ב' וג' ימים שרי, דהוה ליה שכר שבת בהבלעה, ובאופן זה התיר ר"ת להתנות).

וכן הוא בפנים סי"ב (מותר לו להתנות עם הנכרי (מתחלה), שיטול לעצמו שכר ב' או ג' ימים, וכנגד זה יתן להישראל שכר ב' או ג' ימים אחרים, אף על פי שהשבת הוא באותן הימים שנוטל הנכרי וכנגדו נוטל הישראל, אין בזה איסור משום שכר שבת, כיון שנוטלו בהבלעה עם יום אחר). והיינו שצריך שניהם, הבלעה, ולהתנות שמקנה לו חלק בגוף התנור.

[804] שאם יסיק בחול לישראל, אזי הוא קנוי לו להסיק לעצמו בשבת.

שאף שנתבאר לעיל שאין זה קנין גמור להתיר שכר שבת, מכל מקום סגי בקנין זה כאן שלא יהי' נראה כמעמיד פועל בידים.

[805] דמיירי כאן בקנין בתנאי שיסיק עבורו בימי החול.

[806] ע"ז שם (ולא הודה ר"ת לזה, ונראה לו ... מכל מקום הוי כאילו מעמיד פועל בידים).

[807] בתוס' שם (מעשה כך היה בימי רבינו תם, גבה ישראל אחד בחובו תנור אחד מעובד כוכבים, והיה לו לאופה המסיק התנור חלקו בתנור, והיה לו ליהודי ליטול כך וכך ימים בחלקו ולאופה כמו כן כך וכך, ולא התנו מתחלה זה לזה טול אתה חלקך בשבת ואני חלקי בחול ... ר"ת באותו מעשה דתנור צוה לקבל החוב מן העובד כוכבים, ולחזור ולהלוות, ולהתנות מתחלה).

ועל זה כתב המ"א ס"ק ג (דהוה ליה שכר שבת בהבלעה, ובאופן זה התיר ר"ת להתנות).

[808] ד"ה ואהא דשרינן בהתנו (אם התנו מתחלה קודם שקנו השדה, שלא יהיה לישראל חלק בו ביום השבת).

וכן הוא בפנים ס"ג (דכיון שהתנה עמו בשעה שקיבל עליו עבודת השדה שלא יהיה מוטל עליו כלל בשבת, נמצא שבשבת אין להישראל חלק בשדה כלל).

[809] עתה בא לבאר הטעם שכאן מועלת הקנאה זו, אף שלענין שותפות בעסק אינה מועלת אלא כשהתנה בתחלת השותפות. וגם בנידון דידן צוה ר"ת שצריך להתנות בתחלת ההסכם.

ומבאר זאת בכמה אופנים. ונשאר בספק אם גם בנידון דידן צריך להתנות בתחלת ההסכם.

[810] סעיף ג (היכא שלא התנו בתחלה, יש תיקון על ידי שיחזיר המוכר להם דמי הקרקע, או ימכרוהו לאיש אחר, ויחזרו ויקנוהו בשותפות, ויתנו בשעת הקניה. ואם נשתתפו בחנות ולא התנו, יחזור כל אחד ויטול חלקו, ויבטלו השותפות, ואחר כך יחזרו להשתתף, ויתנו בתחלה. ואם קבל הקרקע לעשות בו מלאכה בשותפות, יבטלו השיתוף וימחלו זה לזה, ואחר כך יחזרו להשתתף ויתנו בתחלה).

ונתבאר מקורו בב"י ד"ה ואם לקחו (שצוה ר"ת לקבל החוב מן הגוי, ולחזור ולהלוות ולהתנות מתחלה עכ"ל. ונראה דהוא הדין אם נשתתפו בחנות ולא התנו מתחלה, שיחזור כל אחד ויטול חלקו ויבטלו השותפות, ואחר כך יחזרו להשתתף, ויתנו בתחלה טול אתה חלקך בשבת וכו'. ואם נשתתפו במלאכה ימחלו זה לזה התנאים שביניהם ויבטלו השיתוף, ויחזרו להשתתף ויתנו קודם השיתוף טול אתה בשבת).

וכן הוא בפנים סט"ו (כל מקום שמועיל אם התנו, אם לא התנו בתחלה בשעה שנשתתפו, יש תיקון, על ידי שיבטלו השיתוף וימחלו זה לזה התנאים שביניהם ויחזרו להשתתף ויתנו בעת השיתוף. ואם נשתתפו בחנות ולא התנו בתחלה, יחזרו ויקחו כל אחד חלקו ויבטלו השותפות, ואחר כך יחזרו להשתתף ויתנו בתחלה. ואם לקחו שדה בשותפות ולא התנו בתחלה, יבקשו מהמוכר שיחזור להם דמיהם ואחר כך יחזרו ויקנו ממנו קנין חדש ויתנו בעת הקנייה).

המלאכה מוטלת על שניהם[811]. ומה שצוה[812] לקבל החוב, ולא צוה להקנות לו באחד מדרכי הקנייה. לטובת הישראל[813], שכשמקבל ממנו וחוזר ומלוה לו, יש לו שעבוד על כל פנים גם על החצי של הנכרי, מה שאין כן אם לא היה מלוה לו, והיה מקנה לו החצי, לא היה לו שום שעבוד עליו, שכבר פרע חובו בגביית התנור[814].

ועוד יש לפרש שר״ת עשה כן[815], כדי שלא יהיה חלק להישראל מעולם בתנור בשבת, אבל אם היה מתחלה שלו, אף שמקנהו לו לימים שהשבת בתוכם הוה ליה כאילו מעמיד כו׳, כיון שאומר טול אתה שלשה ימים ואני אטול כנגד זה שלשה ימים הרי כאילו אומר לו שיעשה אף בשבת. ובאמירה פשיטא שיש איסור אם יש הנאה לישראל בעשיית המלאכה בשבת, דדמי לנותן בשר שיבשל לו בשבת כמו שיתבאר בסימן ש״ז[816] (עיי״ש במ״א[817]), כיון שנותן לו התנור שלו. מה שאין כן כשלא היה לו חלק בו מעולם אינו נותן לו כלום משלו, והוה ליה כאומר לו עשה בשלך, שאין בזה משום איסור אמירה, אף שיש בזה הנאה לישראל[818]. לדעת המ״א שפירש בסי׳ ש״ז[819]. דאף כשנותן לו, אין איסור אלא כשיש לו

---

[811] שהרי בשו״ע (ס״א ואילך) מיירי ב״ישראל וגוי שיש להם שדה או תנור או מרחץ או רחיים של מים בשותפות, או שהם שותפין בחנות בסחורה״. דהיינו (שלא מדובר כאן בתנור שכל אחד מהם משתמש בו לעצמו, כי אם) שהוא עסק שלהם בשותפות ש״המלאכה מוטלת על שניהם״.

ולמדים זאת מדין הברייתא ע״ז כב, א (ישראל ועובד כוכבים שקיבלו שדה בשותפות), ופירש״י (ומשקיבלוה הוטלה על שניהם לעסוק בה ביחד).

ובזה לא שייך שימכור לנכרי את המלאכה המוטלת עליו בימי השבתות; אלא אם כן נשתתפו מחדש באופן שכל מלאכת השבת היא רק על הנכרי, ולא על הישראל.

וכן הוא בפנים ס״א (ישראל ונכרי שקיבלו שדה בשותפות, שיהיה מוטל על שניהם לעמול לחרוש ולזרוע ושאר כל עבודות השדה). שעל זה מועיל מה שהתנו בתחלה, כמבואר בפנים ס״ג (דכיון שהתנה עמו בשעה שקיבל עליו עבודת השדה שלא יהיה מוטל עליו כלל בשבת, נמצא שבשבת אין להישראל חלק בשדה כלל, אלא כולה מוטלת על הנכרי לבדו בשבת). ובזה מיירי גם בסט״ו שהם שותפים בעסק והמלאכה מוטלת על שניהם, לכן צריכים להתנות בתחלה.

[812] אף שגם מעשה דר״ת מיירי בתנור שהוא עתה של הישראל לבדו (לפי התוס׳ שם, כדלקמן), שהוא נידון דידן. ומדוע אם כן לא סגי במה שהישראל מקנה לנכרי עתה את התנור לימי השבתות.

[813] יש לומר שלטובת הישראל יעץ כן ר״ת.

[814] ואז הי׳ הנכרי מפסיק להסיק לישראל בימי החול, שעדיין ישארו ימי השבת של הנכרי, שהישראל הקנה לו.

משא״כ כשמקבל ממנו וחוזר ומלוה לו על שעבוד התנור, כולל גם החצי של הנכרי. אזי אם יפסיק הנכרי להסיק עבור הישראל בימי החול, יגבה הישראל בחובו את כל התנור, גם את החצי של הנכרי.

[815] ש״צוה לקבל החוב מן העובד כוכבים, ולחזור ולהלוות, ולהתנות מתחלה״, ״ולא צוה להקנות לו באחד מדרכי הקנייה״.

[816] סעיף לה (מותר לומר לו שיעשה מלאכה לצורך עצמו, או לצורך נכרי אחר ... אבל אסור לישראל לומר לו טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת, ואפילו אם הוא מקנה לו לגמרי את החפץ הזה שהמלאכה נעשית בו, כגון שאומר לו טול בשר זה ובשל אותו לצרכך בשבת).

[817] ס״ק כט (אסור ליתן לו בשר שיבשל לעצמו, אבל מותר לומר לו בשל בשר שלך).

[818] שהרי תמורת זה שהנכרי מסיק בשביל עצמו בימי השבת, הוא מסיק בשביל הישראל בימי החול, ואם כן יש לישראל הנאה ממלאכת הנכרי בשבת.

[819] תוכן הלכה זו, כאשר יש לישראל הנאה מהמלאכה, שנתבאר כאן ולקמן שם:

בהגהות מרדכי רמז תנט (נראה לומר שאיסור אמירה לנכרי אינו אלא בדבר שישראל נהנה, שאומר לנכרי עשה מלאכתי, כבה לצרכי הדלק לצרכי, אבל מותר לומר לנכרי עשה מלאכתך).

וכן פסק הרמ״א ביו״ד סי׳ רצז (הב׳) ס״ד (כל אמירה לעובד כוכבים, אפילו באיסור לאו, אסורה. אם לא שהעובד כוכבים עושה להנאת עצמו).

וכן פסק המ״א בסי׳ שז ס״ק כט (והגהות מרדכי פ״ה, דבדבר שאין הישראל נהנה ממנו מותר לעכו״ם לומר לעשות).

אמנם חלק עליהם הש״ך ביו״ד שם ס״ק ד (משמע דכשהעובד כוכבים עושה להנאת עצמו מותר ... אבל ... נתבאר לך מדברי התוס׳ והאגודה והרא״ש והנ״י דאפילו העובד כוכבים עשה להנאת עצמו אסור בדבר של ישראל, ודלא כהגהת מרדכי שכתב הרב).

ועל כן אינו מחלק בין יש בזה הנאה לישראל או לאו, אלא מחלק בין עושה בשל ישראל לבין עושה בשל נכרי, כמבואר בנימוקי יוסף ב״מ נג, א (ושמעינן מינה לענין סוגיא, דישראל דאומר לעובד כוכבים חסום פי פרתי ודוש בה דישה שלך, או חסום פרתך ודוש בה דישה שלי, אסור משום אמירה לעובד כוכבים, שהרי עושה מלאכת איסור בדבר של ישראל. ולא דמי להא דתניא במכילתא [סדר בא פרשה ט׳] דבמלאכת העובד כוכבים ליכא משום אמירה לעובד כוכבים, דשאני התם שאינו עושה בשל ישראל כלום).

וכדעת הש״ך נפסק לקמן סי׳ שז סל״ה (מותר לומר לו שיעשה מלאכה לצורך עצמו, או לצורך נכרי אחר, ואפילו אם מגיע לישראל הנאה מזה ... אבל אסור לישראל לומר לו טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת, ואפילו אם הוא מקנה לו לגמרי את החפץ הזה שהמלאכה נעשית בו, כגון שאומר לו טול בשר זה ובשל אותו לצרכך בשבת, ואפילו אין מזונותיו עליו, שאין לו

הנאה מזה, מכלל דכשאומר לו עשה בשלך שרי בכל גוונא. ואף אם אין כן דעת המ״א, מכל מקום כשאינו נותן ומקנה לו כלום משלו לא מחזי כמעמיד פועל בידים[820].

ומה שהתירו הרמב״ם והשו״ע[821] להתנות גבי שותפין בסחורה, אף שנותן לו משלו. יש לומר דהתם מיירי בענין שכשהתנו מתחלה אין לישראל שום ריוח במעשה שבת, שאף אם לא יתעסק הגוי בשבת לא יפסיד חלקו בחול, ואין בזה איסור משום אמירה לדעת המ״א בסי׳ ש״ז[822]. ואף לדעת הש״ך ביו״ד סי׳ רצ״ז[823], יש לומר דכיון שאין לו ריוח לא מחזי כמעמיד פועל[824].

שום ריוח באמירה זו, ואדרבה מפסיד הוא, אעפ״כ כיון שאומר לו לעשות מלאכה בשלו הרי זה נראה כשלוחו), וסל״ח (שמותר לומר לנכרי עשה מלאכתך, אף אם מגיע מזה ריוח לישראל כמו שנתבאר לעיל). סי׳ שכה ס״ב-ג (אם הנכרי עומד בחוץ ופשט ידו לפנים שידוע וניכר הוא שיוציא, אסור ליתן לפניו, מפני שנראה כנותן לו על מנת להוציא. ואף שמוציא להנאתו ולא בשביל ישראל, מכל מקום כיון שדבר זה שהוא מוציא נותנו לו הישראל משלו אסור, מטעם שנתבאר בסי׳ ש״ז ... במה דברים אמורים בחפצים של ישראל, אבל חפצים של נכרי מותר ליתנם לו, שאף שנראה כנותן לו על מנת להוציא אין בכך כלום, כיון שאינו מוציא בשביל הישראל אלא בשביל עצמו, והחפץ אינו של ישראל. ואפילו לומר בפירוש עשה מלאכתך בחפצים שלך מותר כמו שנתבאר שם).

וכן הוא לקמן הלכות שאלה ושכירות וחסימה סכ״ט (אסור לומר לנכרי חסום פרתי ודוש בה דישה שלך, או מלאכה אחרת של נכרי, אף על פי שאין הישראל נהנה בזה, הואיל ונעשה איסור במה שהישראל מוסר לו משלו, שהיא פרתו).

*

והנה לדידן מובן הטעם שר״ת ״צוה לקבל החוב מן העובד כוכבים, ולחזור ולהלוות, ולהתנות מתחלה״, ״ולא צוה להקנות לו באחד מדרכי הקנייה״.

שהרי כשמקנה לנכרי את התנור אסור לו לומר עשה מלאכתך בשבת, משא״כ כשקונה מחדש ומתנה מתחלה, ״הוה ליה כאומר לו עשה בשלך, שאין בזה משום איסור אמירה״.

משא״כ לדעת המ״א, שאינו מחלק בין אם הוא של ישראל או של עכו״ם, אלא בין אם הישראל נהנה ממלאכה זו או לאו; אם כן מדוע הוצרך ״להתנות מתחלה״ דוקא.

על זה מתרץ בשני אופנים:

(א) אפשר שגם המ״א מודה לחילוקו של הנימוקי יוסף (אם הוא בשל ישראל או בשל נכרי). והיינו, שאם הוא של ישראל אינו אסור אלא כשיש לישראל הנאה מהמלאכה, משא״כ אם הוא של נכרי מותר בכל אופן אפילו אם הישראל נהנה. ולכן הצריך ר״ת שיחזירו ויקבלו שוב בתנאי, שאז ״אינו נותן לו כלום משלו, והוה ליה כאומר לו עשה בשלך, שאין בזה משום איסור אמירה, אף שיש בזה הנאה לישראל״.

(ב) שבאמת המ״א אינו סובר כחילוק של הנימוקי יוסף לענין אמירה לנכרי. אבל מכל מקום מודה כאן, כיון שאין כאן אמירה לנכרי, רק ״מחזי כמעמיד פועל בידים״, ובזה מודה גם המ״א להתיר ״כשאינו נותן ומקנה לו כלום משלו״. ולכן ״צוה לקבל החוב מן העובד כוכבים, ולחזור ולהלוות, ולהתנות מתחלה״, ״ולא צוה להקנות לו באחד מדרכי הקנייה״.

ומסיק לקמן ד״ה ואף להמ״א (מכל מקום יותר נראה דסבירא ליה כפירוש הראשון דלעיל), ושם (הערה 854).

[820] ולפי ביאור זה, אפשר שאף בנידון זה לא סגי במה שמקנה לנכרי חלק בתנור, אלא צריך שהקנאה זו תהי׳ בתחלה, כאמור בפנים סי״ב (אבל מותר לו להתנות עם הנכרי (מתחלה)).

[821] עתה בא לבאר מה שנתבאר לעיל, ובפנים סי״ב (אין תנאי זה מועיל אלא כשהקנה לו חלק בגוף התנור).

אמנם לא כן נתבאר ברמב״ם פ״ו הי״ז (המשתתף עם הגוי במלאכה או בסחורה או בחנות, אם התנו בתחלה שיהיה שכר השבת לנכרי לבדו אם מעט אם הרבה, ושכר יום אחר כנגד יום השבת לישראל לבדו, מותר). וכן הוא בשו״ע ס״א (שהעתיק לשון הרמב״ם).

וכן נפסק בפנים ס״ד (ישראל ונכרי שהיו שותפין במלאכה או בסחורה בחנות, אם התנו מתחלה בשעה שנשתתפו שיהא שכר יום השבת לנכרי בלבדו הן רב הן מעט, ושכר יום אחד אחר השבת כנגדו לישראל בלבדו, הרי זה מותר).

הרי לא נזכר כלל שמקנה לו בגוף הסחורה, והתנאי הוא רק ״שיהיה שכר השבת לנכרי לבדו אם מעט אם הרבה, ושכר יום אחר כנגד יום השבת לישראל לבדו״.

ולכאורה מה מועיל מה שהתנו שיהיה שכר השבת לנכרי לבדו, לפי האופן השני הנ״ל (שצריך ״שלא יהיה חלק להישראל מעולם בתנור בשבת״), הרי בתנאי האמור כאן נשארת הסחורה של שניהם, וכל התנאי הוא רק ששכר השבת יהי׳ רק לנכרי.

[822] הלכה זו של הרמב״ם והשו״ע, שמועיל תנאי זה, מובנת יותר לשיטת המ״א הנ״ל, שגם בעושה מלאכה בשל ישראל מותר לומר לנכרי, אם אין לישראל הנאה מהמלאכה.

ולכן מועיל תנאי זה (אם התנו בתחלה שיהיה שכר השבת לנכרי לבדו אם מעט אם הרבה, ושכר יום אחר כנגד יום השבת לישראל לבדו), שאז אין לישראל הנאה ממלאכת הנכרי בשבת, ומותר לדעת המ״א וסיעתו.

[823] כמובא לעיל דעתו (ושכן קיי״ל), דבשל ישראל אסורה אמירה אפילו בלא ריוח לישראל. אם כן מה מועיל מה שהתנו שהריוח ממלאכת השבת היא רק לנכרי, ולא לישראל.

[824] שמכל מקום מודה כאן, כיון שאין כאן אמירה לנכרי, רק ״מחזי כמעמיד פועל בידים״, בזה מודה הש״ך לרמ״א ומ״א וסיעתם, שאם אין הישראל נהנה מהמלאכה בשבת, לא איכפת לנו במה שהוא בשל ישראל.

והוא כעין המבואר לעיל לענין מעשה דר״ת, לדעת המ״א, ש״מכל מקום כשאינו נותן ומקנה לו כלום משלו לא מחזי כמעמיד פועל בידים״.

(וכהאי גוונא כתב הרא"ש סוף פ"ק דשבת[825], ויתבאר בריש סי' רמ"ו[826] לענין השכרת כלים. אלא דהתם אין הריוח אלא בשעת ההשכרה, שמשכיר לו ונותן לו רשות שאם ירצה שיעבוד אף בשבת, אבל אחר כך לא איכפת ליה, שאף אם לא יעשה בשבתות לא ינכה לו כלום, כמ"ש המ"א ריש סי' רמ"ג[827], לכן אין איסור אלא כשמשכיר בערב שבת. אבל כאן[828] שכשמגיע השבת והגוי מסיק יש ריוח לישראל שיסיק לו כנגדו בחול, לכך מחזי כעושה שליחותו שאמר לו טול אתה כו'. עיין מ"ש בסי' רמ"ד[829]).

דההיא ברייתא ששנינו[830] לא יאמר טול כו', וכן מה שהוסיפו הפוסקים[831] בתנור ומרחץ כו', הכל מיירי בכהאי גוונא שאין לישראל ריוח במעשה שבת לאחר שאמר לו טול כו'. ולהכי הוצרכו לטעם לפי שהמלאכה מוטלת על שניהם[832].

כך גם כאן, בהלכה שברמב"ם ושו"ע, שכיון שאין כאן אמירה לנכרי, רק "מחזי כמעמיד פועל בידים", בזה מודה הש"ך לרמ"א ומ"א וסיעתם, שאם אין הישראל נהנה מהמלאכה בשבת, לא איכפת לנו במה שהוא בשל ישראל.

וכן מסיק לקמן בסוף הקונטרס אחרון (שאף לדעת התוספות וסיעתם שהביא הש"ך ... דהתם אומר לו בפירוש לעשות, אבל הכא ... כמ"ש לעיל), ושם (הערה 893).

ולכן הצריך להתנות "שיהיה שכר השבת לנכרי לבדו אם מעט אם הרבה, ושכר יום אחר כנגד יום השבת לישראל לבדו", שאז אין ריוח לישראל ממלאכתו בשבת.

[825] זה שנתבאר כאן לענין חנות, שאין כאן אמירה לנכרי, אלא שאם יש ריוח לישראל מחזי כמעמיד פועל (ולכן צריך להתנות שלא יהי' לו ריוח).

וכן לענין תנור, שנתבאר לעיל שאין כאן אמירה לנכרי, אלא שכיון שיש ריוח לישראל מחזי כמעמיד פועל (ולכן צריך להתנות שלא יהי' התנור שלו בשבת).

מצינו כהאי גוונא בראש"ש פ"ק סל"ו (אם ישכירם לו חוץ משבתות לא יתן לו כל שכירותיו, הלכך כיון שיש ריוח לישראל במה שהכלים נשכרים אצל הנכרי, מיחזי מלאכה שנכרי עושה בהן בשבת כשלוחו של ישראל).

[826] סעיף ב (דכיון שיש ריוח להישראל במה שהכלים נשכרים לנכרי גם ביום השבת ... הרי נראה כאלו עושה בשליחות הישראל, שצוהו לעשות בשבת כשהשכירם לו אתמול, כיון שיש ריוח לישראל במה שהוא רשאי לעשות בשבת).

[827] ס"ק א (דמדינא שרי להשכירו לעכו"ם, שיתן לו כך וכך בין יסיק בו העכו"ם או לא יסיקנו).

וכן הוא לעיל שם ס"ו (אבל אם רוצה הישראל להשכיר המרחץ לנכרי שיעבוד בו הנכרי בכל אימת שירצה ולא יהיה מוכרח בעבודתו, ויטול כל השכר לעצמו, רק שיתן להישראל דבר קצוב בכל שנה או בכל חדש, בין שיסיקנו או לא יסיקנו, מן הדין היה מותר).

[828] בפנים סי"ב, בתנור של ישראל, שהנכרי מסיק בשבת בשביל עצמו ובחול בשביל הישראל.

[829] קונטרס אחרון סק"א ד"ה ועוד יש לומר והוא עיקר (בשכירות כלים שמשכיר לו בין שיעשה בין שלא יעשה, כמ"ש המ"א סי' רמ"ג לענין שדה, ואין לו ריוח מיום השבת אלא בשעה שמשכיר לו שמרבה לו דמים גם בעד השבת, לפיכך אין האיסור תלוי אלא בשעת השכירות ולכן מותר בד' וה').

[830] עתה בא לבאר את האמור לעיל (לפני המוסגר), שצריך להתנות "שיהיה שכר השבת לנכרי לבדו אם מעט אם הרבה, ושכר יום אחר כנגד יום השבת לישראל לבדו), שאז אין ריוח לישראל ממלאכתו בשבת.

שאם כן אמאי שנינו בברייתא ע"ז כב, א (ישראל ועובד כוכבים שקיבלו שדה בשותפות, לא יאמר ישראל לעובד כוכבים טול חלקך בשבת ואני בחול).

וכן הוא בפנים ס"א (ישראל ונכרי שקיבלו שדה בשותפות, שיהיה מוטל על שניהם לעמול לחרוש ולזרוע ושאר כל עבודות השדה, וכשיגיע הקציר יטלו חלק בפירות בעד עבודתם. לא יאמר הישראל להנכרי, עבוד אתה בשבת, וכשיגיע הקציר תטול חלקך בפירות כנגד עבודתך גם בשבתות, ואני אעבוד כנגד זה יום אחד בחול, ואטול חלקי בפירות כנגד עבודתי בחול).

והרי על ידי אמירה זאת שוב אין הישראל נהנה ממלאכת הנכרי בשבת.

ומדוע אם כן צריך להתנות כן דוקא בתחלת השותפות (או לבטל השותפות ולהתנות כן מתחלה).

[831] כמבואר בפנים ריש ס"י (וכן הדין במרחץ ורחיים וחנות), ושם נסמן (הערה 679).

[832] שאין הכי נמי, שעל ידי אמירת טול כו' סגי שלא תהי' לישראל הנאה.

אמנם כאן מיירי שהם שותפים בעסק, שיש בזה שני טעמים לאיסור:

(א) שיש ריוח לישראל ממלאכת הנכרי בשבת, ונראה כעושה בשליחותו.

(ב) שהמלאכה מוטלת על שניהם, ונראה כמעמיד פועל במקומו.

ואף שעל ידי אמירת טול כו', לא תהי' הנאה לישראל. מכל מקום עדיין נראה כמעמיד פועל במקומו, כמבואר בפנים ס"א (מכל מקום כיון שעבודת השדה מוטלת בכל יום ויום על שניהם בשוה חצי יום על זה וחצי יום על זה, אם כן כשהישראל אומר להנכרי שיעבוד בשבת כל היום, והוא יעבוד כנגד זה יום אחד שלם בחול, הרי זה כמעמיד פועל במקומו שיעשה מלאכתו בשבת).

לכן צריך להתנות מתחלה, כמבואר בפנים ס"ג (דכיון שהתנה עמו בשעה שקיבל עליו עבודת השדה שלא יהיה מוטל עליו כלל בשבת, נמצא שבשבת אין להישראל חלק בשדה כלל, אלא כולה מוטלת על הנכרי לבדו בשבת, ואין הנכרי עושה כלל בעד הישראל, וכולה מוטלת על הישראל לבדו ביום אחד בחול).

ור״ת[833] שאסר אף כשאינה מוטלת על שניהם, לדעת התוס׳[834], ולמד ממרחץ ששניהם שותפין בו[835]. אף אם תמצי לומר דסבירא ליה, דלעולם הוה כמעמיד, אף שאין לישראל ריוח, דומיא דשותפין שירשו מרחץ, שאין להם תקנה כלל[836], וגם אף שאין המלאכה מוטלת על שניהם, כמעשה דתנור[837]. מכל מקום אנן קי״ל כהפוסקים המפרשים טעם האיסור משום דמוטלת על שניהם דוקא, מיהו עכ״פ כשאין ריוח לישראל[838]. אבל כשיש ריוח לא מצינו חולק על התוס׳ בזה[839].

ומיהו לפי זה[840] אפשר דלא בעינן שלא יהיה לישראל חלק מעולם בשבת, דאף אם עשה כן ר״ת לדעת

וזהו גם הפירוש בפנים סט״ו (אם נשתתפו בחנות ... לקחו שדה בשותפות ... ויתנו בעת הקניה), שמה שצריך להתנות הוא בשני פרטים אלו:

(א) שכל עבודת השבת היא על הנכרי.

(ב) שכל ריוח יום השבת היא של הנכרי.

[833] עד עתה נתבארה שיטת ר״ת (בפירוש השני), בתנור של ישראל, שצריך להתנות בתחלה, כיון שיש ריוח לישראל ממלאכת הנכרי בשבת, והוי כמעמיד פועל בשבת.

אמנם לפי זה יוקשה מה שהתוספות מביאים ראי׳ לר״ת מדין שותפין במרחץ שבתוספתא לדין תנור של הישראל, שצריך להתנות דוקא בתחלה.

שהרי כבר נתבאר שבשותפין בעסק אין ריוח לישראל כו׳, והאיסור הוא משום שהמלאכה מוטלת על שניהם. ואילו בתנור של ישראל כבר נתבאר שהמלאכה אינה מונחת על שניהם, והאיסור הוא משום ריוח הישראל ממלאכת הנכרי בשבת. ואם כן אין למדים מדין שותפין במרחץ שבתוספתא לדין תנור של הישראל, שצריך להתנות דוקא בתחלה.

ועל כרחך צריך לומר, ששיטת ר״ת שהאיסור בשניהם אינו מטעם שמלאכה מוטלת על שניהם (כמו בשותפים בעסק), ולא מטעם ריוח הישראל (כפי שנתבאר עד עתה לענין תנור של ישראל), אלא מטעם שכשאומר לו טול אתה של שבת הרי זה כאילו אמר לו בפירוש לעשות מלאכה בשבת בשל ישראל. וזה לומד ממרחץ לתנור, שאין להתיר בשניהם אלא כשהתנו בתחלה, שאז מעולם לא היו התנור והמרחץ שייכים לישראל בשבת, ולכן מותר אפילו לומר לו לעשות מלאכתו בשבת.

[834] שבמעשה דר״ת יש שני פירושים:

(א) כפירוש התוס׳ הנ״ל, שהישראל גבה בחובו את כל התנור, והי׳ לו אופה שאופה בימי השבת לצורך עצמו, ותמורת זאת אופה בימי החול בשביל הישראל.

(ב) כפירוש הרא״ש וס׳ התרומה (שיובאו לקמן בסמוך, ובהערות 850-851), שגבה רק החצי מהתנור בחובו, ונשארו שותפים בעסק התנור, והמלאכה מוטלת על שניהם.

והנה לפירוש הרא״ש וסיעתו, כל ההלכה של ר״ת אינה שייכתו לנידון דידן, שהתנור הוא של ישראל. ואנו דנים כאן במעשה דר״ת לדעת התוס׳.

[835] שבתוספתא דמאי פ״ו הי״ג (ישראל ונכרי שלקחו ... את המרחץ, אין רשאי שיאמר לו תהא שבת בחלקך וחול בחלקי. ואם התנה עמו מתחלה על מנת לעשות כן מותר).

ועל זה כתבו התוס׳ בע״ז שם (ובתוספתא דמסכת דמאי תניא ישראל ועובד כוכבים שלקחו שדה ומרחץ בשותפות, לא יאמר לו ישראל לעובד כוכבים כו׳. קצרו של דבר, בין כרם בין שדה בין מרחץ או תנור, אם לקחו ישראל ועובד כוכבים בשותפות, אסור לומר טול אתה חלקך כו׳, אלא אם כן התנו מתחלה קודם שלקחוהו).

[836] שבתוספתא שם הי״ב (גר ונכרי ... ירשו את המרחץ, רשאי שיאמר לו תהא שבת בחלקך וחול בחלקי).

ופירשו שם המפרשים, דהיינו שהתנה כן קודם שבא לרשותו (דמן התורה אין הגר יורש, ואינו שלו עד שיבואו לידו). אבל אם בא כבר לרשותו, שוב אין להם תקנה כלל.

ובראב״ש שם פ״א סכ״ד (התנור הוא של שניהם בכל יום בשותפות, כיון שלא התנו מתחילה, והוי כאילו מעמיד פועל במקומו שיעשה מלאכה בשבת, והוא שיעשה במקומו למחר. והכי איתא בתוספתא עובד כוכבים וגר שירשו מרחץ מאביהם, לא יאמר לו הגר טול אתה בשבת וכו׳).

שלא שייך בזה התקנה של ר״ת (לקבל החוב כו׳), וגם לא שייך התקנה שבפנים סט״ו (לבטל השותפות ולהשתתף מחדש), שהרי ירשוהו יחד (ולא קנוהו).

אמנם לא נתפרש כאן, מדוע לא יועיל מה שמבואר בשו״ע ס״ג (או ימכרוהו לאיש אחר, ויחזרו ויקנוהו בשותפות, ויתנו בשעת הקניה). וגם בפנים סט״ו השמיט רבינו עצה זו (ראה לעיל הערה 696).

[837] לכאורה הכוונה בזה, דכיון דמיירי בבנים שירשו מאביהם את המרחץ, מסתמא לא מיירי שהמלאכה מוטלת על שניהם. והוי כמעשה דתנור של ישראל, שנתבאר לעיל שאין המלאכה מוטלת על שניהם. ומכל מקום אין להם תקנה אחר שירשו בלא תנאי.

[838] כמצויין לעיל (הערה 832).

למדנו מכך, שאם הם שותפין במרחץ, ואין זה עסק שהמלאכה מוטלת על שניהם, סגי במה שאומר לו ״תהא שבת בחלקך וחול בחלקי״. ואינו צריך להתנות בתחלה דוקא. וכמבואר לעיל, שאחר שהתנו כן שוב אין ריוח לישראל ממלאכת השבת.

[839] ושם גם לדידן צריך לקבל החוב כו׳ ולהתנות מתחלה, כאמור בפנים סי״ב (אבל מותר לו להתנות עם הנכרי (מתחלה)).

[840] לפי האופן השלישי הזה, שר״ת הצריך להתנות בתחלה אפילו במקום שאין המלאכה מוטלת על שניהם, ואפילו במקום שאין ריוח לישראל. ואשר לא קיי״ל בזה כדעת ר״ת.

לפי זה אפשר שגם במקום שיש ריוח לישראל לא קיי״ל כוותיה להצריך להתנות בתחלה דוקא.

התוס׳[841], היינו משום דסבירא ליה דאף כשאין ריוח אסור, משום דהוה ליה כמעמיד בידים, כמו שדקדקו התוס׳ לכתוב תיבת בידים, להורות דאף כשאין ריוח, וגם לא סבירא ליה הא דהמלאכה מוטלת כו׳[842], אפילו הכי אסור. ועל כרחך צריך לומר משום דהוה כמעמיד ממש בידים, הילכך אין מועיל מה שמקנה לו אחר כך לשבתות אפילו בהבלעה, כיון דהוה ליה כאומר ממש לעשות בשבת, ומקנה ונותן לו במה לעשות, שאסור לדעת התוספות וסיעתם שהביא הש״ך שם[843], אף על פי שאין ריוח לישראל מזה. אבל לדידן דקי״ל דכשאין ריוח לא מיתסר אלא משום שהמלאכה מוטלת כו׳[844], ולא סבירא לן דהוה כאומר ממש לעשות, אלא דכשיש ריוח מחזי כאומר כו׳[845], או מחזי כעושה בשבילו כמ״ש בסי׳ רמ״ד[846], אם כן אפשר דלא אמרינן הכי אלא כשעושה בשל ישראל, שלא הקנה לו אלא השכירו לו לשבתות, אבל כשהקנה לו[847], אפילו בתנאי[848], לא מחזי כאומר לו ולא כעושה בשבילו, כיון שעושה בשלו[849].

ומ״ש בספר התרומה[850] שר״ת צוה לקבל החוב כו׳, סבירא ליה דהמעשה היה שגבה חצי תנור כמ״ש הרא״ש[851], ואם כן המלאכה מוטלת על שניהם, לכן אין מועיל מה שמקנה אחר כך, וכן משמע בהדיא מדבריו שם[852].

וכבר נתבאר לעיל (הערה 682), שמטעם זה הכניס רבינו את תיבת ״מתחלה״ (בפנים סי״ב) במוסגר, מחמת הספק אם צריך להתנות מתחלה דוקא.

[841] שהצריך להחזיר החוב כו׳, כדי שיהי׳ התנאי בתחלת ההסכם.

[842] מכל מקום דינו כאומר ממש לעשות, וכמעמיד בידים.

[843] ב״מ צ, א ד״ה חסום (לומר לנכרי בשבת הילך בשר ובשל לצרכך ... אמר ר״י ... אותו דבר שאומר לנכרי לעשות, הוא אינו יכול לעשות, כמו לבשל או לחסום). וכמובא לעיל (הערה 819) מהש״ך סי׳ רצז (הב׳) ס״ק ד (נתבאר לך מדברי התוס׳ והאגודה והרא״ש והנ״י, דאפילו העובד כוכבים עשה להנאת עצמו, אסור בדבר של ישראל).

[844] כמבואר בפנים ס״א (כיון שעבודת השדה מוטלת בכל יום ויום על שניהם בשוה, חצי יום על זה וחצי יום על זה), ושם נסמן (הערה 634), שכן פירשו רש״י ור״ן, שלא אסרו אלא מטעם שמלאכה מוטלת על שניהם.

ואף ששם מיירי שאין ריוח לישראל מהמלאכה, ואילו כאן בתנור של הישראל (שהנכרי מסיק בחול בשביל הישראל תמורת מה שמסיק לעצמו בשבת) יש ריוח ממלאכת שבת לישראל.

מכל מקום, כיון דלא קיי״ל כר״ת במקום שאין ריוח לישראל, אפשר דלא קיי״ל כוותיה אף במקום שיש ריוח לישראל, ואין צריך להתנות מתחלה אלא במקום שהמלאכה מוטלת על שניהם.

[845] כמבואר בפנים כאן סי״ב (דכיון שמסיק בשבת בתנורו של ישראל, ויש ריוח לישראל בהיסק השבת, שאם לא היה מסיק בשבת לעצמו לא היה מסיק לישראל בחול, הרי נראה כאלו מסיק בשבת בשביל הישראל ובשליחותו שצוהו לעסוק בשבת), ולא כמעמיד ממש.

[846] קונטרס אחרון ס״ק א ד״ה והרוחה (דכיון שיש לישראל ריוח נכסים ממש ממלאכה זו, אזי מחזי כעושה בשליחותו, כמבואר בראש״ש סוף פרק קמא דשבת). וכדלקמן סי׳ רמו ס״ב (נראה כאלו עושה בשליחות הישראל, שצוהו לעשות בשבת כשהשכירם לו אתמול, כיון שיש ריוח לישראל במה שהוא רשאי לעשות בשבת).

[847] אפילו עתה (ולא מתחלה).

[848] אף שאינו קנין גמור, כדלעיל בתחלת הקונטרס אחרון (והערות 799-801).

[849] ולכן לדידן אפשר דאין צריך להתנות ״מתחלה״ במעשה דתנור.

[850] סי׳ קמז (אבל אם הקצירה או בצירת הכרם מוטלת על שניהם, וכן תנור שיש לו לישראל חלק בו עם העכו״ם, בזה הדבר יש שהיו רוצין להתיר לומר לעכו״ם תקצור בשבת ויהיה שלך, או תאפה בתנור ויהיו שלך הככרות של אותו היום, ואני או שלוחי אקצור ואאפה בחול בתנור ואטול לעצמי ... ולרבינו תם לא נתיישב לו טעם זה, וצוה לבעל התנור להחזיר המלוה לקבל חובו מן העכו״ם ולחזור ולהתנות מתחלה).

הרי שגם במעשה דתנור דידן, לא אסר ר״ת אלא מטעם שהמלאכה מוטלת על שניהם.

[851] ע״ז פ״א סי׳ כד (מעשה היה בישראל שגבה חצי תנור בחובו מעובד כוכבים אחד, שלא התנו מתחילה טול אתה בשבת ואני בחול, והיה ר״י רוצה להתיר ... ולא הודה לו ר״ת ... שהרי התנור הוא של שניהם בכל יום בשותפות, כיון שלא התנו מתחילה, והוי כאילו מעמיד פועל במקומו שיעשה מלאכה בשבת והוא שיעשה במקומו למחר).

הרי מפרש שמעשה דתנור דר״ת הי׳, שאחר גביית התנור היו שניהם שותפים בעסק התנור, שהמלאכה מוטלת על שניהם. ולפי זה אין ללמוד כלום ממעשה זה לנידון דידן.

[852] בס׳ התרומה שם (מוטלת על שניהם, וכן תנור שיש לו לישראל חלק בו עם העכו״ם).

ולפי זה מודה גם ר״ת שבתנור של ישראל (כבנידון דידן, בפנים סי״ב) סגי במה שמקנה לו אחר כך.

ואף להמ״א[853] דלא סבירא ליה כהתוס׳ שהביא הש״ך שם. מכל מקום יותר נראה דסבירא ליה כפירוש הראשון דלעיל[854]. דבהגהות אשר״י[855] מבואר דלא מהני התנו משום דלא הקנהו לו לעולם, ועל כרחך לא מיירי בשעת קניית ישראל את התנור, שהרי לא נזכר שם כלל מענין קנייה זו[856], וגם לא שייך לשון יקנה לו חלק כו׳[857], ואפילו הכי כתב על זה המ״א דלא מיתסר אלא משום שכר שבת ובהבלעה שרי. ועוד אי אפשר לומר כלל[858] כשלא היה לישראל חלק מעולם הוא שאסר המ״א בשם התוס׳ משום שכר שבת, הרי התוס׳[859] כתבו בפירוש כל התנור של ישראל הוה ליה כמשכיר כו׳ עיי״ש. אלא ודאי דלדעת המ״א די במקנה אחר כך (וכמ״ש בפנים[860]).

ועיין בתוספת שבת[861] שפירש טעם התנאי שצוה ר״ת הוא, שכשמחליף משכורתו מחזי כמעמיד פועל, אף שאין המלאכה מוטלת עליו[862], משום דהוה ליה כמחליף. אבל כשמתנה בתחלת השותפות, הוה ליה כמשכיר בהבלעה ושרי, אף שאין לו כלום בגוף התנור עיי״ש. וצ״ע דבהדיא כתב המ״א סק״ו[863] דהוה ליה כמשכיר, ולא כתב דהוה ליה כמחליף. ועוד צ״ע שכתב כיון דמתחלה היה נוטל חצי שכר כל יום ויום ואחר כך החליף משכורתו כו׳, דבתוספות[864] מבואר שאף בתחלה היה לאופה כך וכך ימים ולישראל כך וכך. ועוד[865] דמשמע מלשונם שלא נטל עדיין אלא שהיה לו ליטול, ורשות ביד הישראל

---

[853] סי׳ שז ס״ק כט (דבדבר שאין הישראל נהנה ממנו מותר לעכו״ם לומר לעשות). ומפשטות דבריו נראה שאין שום חילוק בין אם המלאכה היא בשל ישראל או בשל נכרי, שכל מקום שהישראל נהנה מהמלאכה אסור לומר לו לעשות.

ולפי זה אינו מובן מה תועיל הקנאה זו כאן, הרי גם אחר ההקנאה יש ריוח לישראל מהמלאכה.

[854] שהובאו לעיל ד״ה ועוד יש לפרש, ב׳ אופנים בבאור שיטת המ״א (לדעת המ״א שפירש בסי׳ ש״ז, דאף כשנותן לו, אין איסור אלא כשיש לו הנאה מזה, מכלל דכשאומר לו עשה בשלך שרי בכל גוונא. ואף אם אין כן דעת המ״א).

ונתבארו ב׳ האופנים לעיל שם (הערה 819):

(א) שגם המ״א מודה שיש חילוק אם המלאכה היא בשל ישראל או בשל נכרי. והיינו, שאם הוא של ישראל אינו אסור אלא כשיש לישראל הנאה מהמלאכה, משא״כ אם הוא של נכרי מותר בכל אופן אפילו אם הישראל נהנה.

(ב) שהמ״א אינו סובר לחלק כלל בין אם המלאכה היא בשל ישראל או בשל נכרי (וכל החילוק הוא רק אם הישראל נהנה מהמלאכה או לאו).

ועל זה כותב כאן, שיותר נראה כפירוש הראשון. ואם כן מובן גם לדעת המ״א, מה שצריך להקנות כאן לנכרי את החלק בתנור.

וההוכחה שמועלת הקנאה זו עתה, אף לדעת המ״א, שהרי בהגהות אשרי מיירי שמקנה עתה, ועל זה כתב המ״א שאם הוא בהבלעה מועלת הקנאה זו (כמועתק לעיל הערה 803).

וכן הובאה מסקנא זו בדבריו לקמן ד״ה והכא קיי״ל (על כרחך צריך לומר כן לדעת המ״א כמו שנתבאר).

[855] המועתק לעיל (הערה 792).

[856] לא נזכר בדבריו כלל שהישראל קנה את התנור. אלא מיירי בתנור שתמיד הי׳ של הישראל.

[857] שאם היתה הכוונה שיתנה בעת קניית התנור, שחלקו שייך לנכרי, לא שייך לשון ״יקנה לו חלק״, שפירושו הוא, שהישראל בעל התנור מקנה חלקו לנכרי.

[858] שמה שכתב המ״א כאן ס״ק ג ״לומר לאופה טול אתה ב׳ וג׳ ימים ואני ב׳ וג׳ ימים שרי, דהוה ליה שכר שבת בהבלעה, ובאופן זה התיר ר״ת להתנות״, אי אפשר לומר שהכוונה היא להתנות בתחלה, באופן שמעולם לא הי׳ חלק זה של התנור של ישראל. שאם כן לא הי׳ מצריך הבלעה, שהרי אין כאן שכר שבת מהתנור שלו.

[859] ע״ז כב, א ד״ה לא יאמר (שכל התנור של ישראל הוא, והוה ליה כמשכיר תנורו בשבת).

[860] ריש סי״ב, שתיבת ״מתחלה״ לא נכתבה אלא במוסגר.

[861] ס״ק ג (ולא שרי אלא באופן זה, שישכיר תנורו לעכו״ם על קצת ימות חול וגם שבת בכלל, כדי שבשכר זה יסיק לצורך הישראל כמה ימי החול, דאז הוי שבת בהבלעה ושרי. וגם זה לא שרי אלא דווקא בהתנו מתחילה לעשות כן באופן זה. אבל אם מתחלה כבר קיבל את האופה בסתם, שיסיק את תנורו ויחלוק עמו שוה בשוה בכל יום וים, ואחר כך החליף את משכורתו ואומר לו טול לעצמך ג׳ ימים ושבת בכלל ואני אטול ג׳ ימים מימות החול, הוי ליה כמחליף עמו ואומר, בשביל זה שאני נוטל ג׳ ימי החול כולו לעצמי לבד, ואני נוטל חלק שלך, נגד זה עבור אתה ג׳ ימים ושבת בכלל, ותטול בהן חלק שלי, נגד מה שנטלתי חלק שלך, הוי שפיר כאילו מעמיד פועל בידים שיסיק גם בשבת כדי שלא יפסיד מחלקו כלום. והלכך בעינן דווקא התנו מתחילה, דאז הוי כמשכיר תנורו בהבלעה).

[862] שהרי לא מיירי בעסק של שותפות שהמלאכה מוטלת על שניהם.

[863] ״כיון שאם לא היה מסיק בשבת לא הי׳ האופה מסיק לישראל בחול, אם כן הוה ליה כמשכיר תנורו״.

[864] ע״ז כב, א ד״ה לא (והיה לו ליהודי ליטול כך וכך ימים בחלקו, ולאופה כמו כן כך וכך, ולא התנו מתחלה זה לזה טול אתה חלקך בשבת ואני חלקי בחול).

[865] ועוד קשה על התוספת שבת שמפרש טעם האיסור, כיון שכבר סיכמו, ועתה מחליף עמו; שהרי משמע מלשון התוס׳ כו׳.

ליתן לו איזה ימים שירצה, ואין זה מחליף כלל. ואף כשנטל כבר, במה זכה באותן הימים דוקא, שהיה הישראל כמחליף בשביל כך, אם הישראל הניח לו מרצונו ליטול באותן הימים, בשביל כך לא זכה בהן הנכרי לעולם, דכיון שלא התנה עם הישראל שיטול דוקא באותן הימים, אף שהחזיק בהן, הוה ליה חזקה שאין עמה טענה[866]. ועוד דמאי מועיל התנאי שמתנה בתחלת השותפות, כיון שאם לא היה מסיק בשבת לא היה מסיק לו בחול כמ״ש המ״א[867], אם כן הוא מרויח בהיסק השבת. ובהדיא כתב המ״א ריש סי׳ רמ״ג[868] טעם היתר השכירות הוא משום שמשכיר לו בין שיעשה בין שלא יעשה. ועוד דמלשון הגהות אשר״י[869] מבואר בהדיא דהחילוק בין התנו דבשותפות להתנו דהכא, דהתם מקנה לו לעולם והכא אינו מקנה לו לעולם חלק בתנור, משמע בהדיא דהכא גם כן מקנה לו חלק בתנור, אלא שאינו לעולם[870]. ואין לומר דלרבותא נקט[871] הכא דאסור שלא בהבלעה, אבל בהבלעה אין צריך להקנות כלל, דקיל משותפות[872]. אם כן מנא ליה לר״ת לאסור כלל בלא התנו, (ו)כיון דהכא קיל משותפות דמיירי ביה בתוספתא דדמאי שממנה ראייתו[873]. אלא ודאי דשקולין הן[874]. או דר״ת לא סבירא ליה שהמלאכה מוטלת כו׳ לדעת התוס׳[875], ואם כן התנו דהכא, דומה ממש להתנו דשותפות, לר״ת[876].

והכא[877] קיי״ל לענין גוף התנאי, אבל לא לענין זמן התנאי[878]. חדא[879] דאפשר דאף ר״ת מודה בהא דלא דמו להדדי, משום דהתם המלאכה מוטלת על שניהם. ואפילו הכי לענין גוף התנאי דמו להדדי, דגם הכא כאילו מעמיד פועל כמו התם ממש, דהתם המלאכה מוטלת כו׳ אבל אין הישראל מרויח, והכא

---

[866] משנה ב״ב מא, א (כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה).

[867] ס״ק ג (דהוה לי כמשכיר תנורו בשבת על מנת שיסיק לו בחול, ונוטל שכר שבת, דהוי כנותן לו מעות בשכר, כמ״ש התוס׳).

[868] סק״א (דמדינא שרי להשכירו לעכו״ם שיתן לו כך וכך, בין יסיק בו העכו״ם או לא יסיקנו).

[869] פ״ק דע״ז סי׳ כד (ואם אין לאופה עובד כוכבים חלק בתנור, אפילו התנו לא מהני, דלא שייך למימר שיהא קנוי לעובד כוכבים בשבת ולישראל ביום אחד בחול, אם לא יקנה לעובד כוכבים חלק בתנור שיהיה לעולם שלו בשבת), שנתבאר לעיל בתחלת הקונטרס אחרון.

[870] ופירוש ״לעולם״ נתבאר לעיל בתחלת הקונטרס אחרון.

ודלא כתוספת שבת שמפרש שכאן לא מיירי בהקנאת חלקו כלל.

[871] בהגהות אשרי, שאין כאן קנין גמור, ולכן אסור שלא בהבלעה. משא״כ בהבלעה מותר אף בלא קנין.

[872] דשם צריך להקנות לו חלקו, לדעת הגהות אשרי (משא״כ לדידן, כדלעיל הערה 821).

[873] שכבר נתבאר לעיל ד״ה ור״ת שאסר (והערה 833), שר״ת למד מהתוספתא לענין מרחץ בשותפות, לדין תנור של ישראל, שבשניהם צריך להקנותו בתחלה.

[874] אלא ודאי צריך לומר לדעת ר״ת, כי זה שהמלאכה מוטלת על השותפין (בתוספתא דמרחץ) שקול למה שיש ריוח לישראל ממלאכתו בשבת (במעשה דתנור). ולכן לומד דין תנור ממרחץ, שבשניהם צריך להקנותו בתחלה.

[875] כפי שנתבאר לעיל שם, שמכאן רואים שלדעת ר״ת ״לעולם הוה כמעמיד, אף שאין לישראל ריוח ... וגם אף שאין המלאכה מוטלת על שניהם״. ולכן לומד דין תנור ממרחץ, שבשניהם צריך להקנותו בתחלה.

[876] שבשניהם צריך להקנותו לנכרי בתחלה דוקא.

[877] אחר שסיים לבאר את שיטת ר״ת (בשלושה אופנים), מבאר כמה טעמים והוכחות, דקיי״ל כוותיה להצריך הקנאת חלק בהתנור לנכרי, אבל לא קיי״ל כוותיה להצריך שהקנאה זו תהי׳ בתחלה.

וכבר נתבאר לעיל ד״ה ומיהו לפי זה (והערה 840), שלפי הפירוש השלישי בדעת ר״ת, בודאי לא קיי״ל כוותיה.

ועתה מוסיף ומבאר, דמכל מקום: ״הכא (בתנור של ישראל) קיי״ל (כוותיה) לענין גוף התנאי (שצריך להקנות חלק בהתנור להנכרי). אבל לא (קיי״ל כוותיה) לענין זמן התנאי (שאין צריך שתהי׳ ההקנאה בתחלה דוקא)״.

ומוסיף שאפשר לפי הפירוש השני בדעת ר״ת לא קיי״ל כוותיה בזה, להצריך שההקנאה תהי׳ בתחלה.

ובפרט שכן נראה גם משאר הפוסקים.

[878] דקיי״ל כר״ת רק לענין שגם בתנור צריך להתנות, אבל לא לענין שהצריך להתנות בתנור דוקא בתחלה.

[879] שאף שר״ת סובר שבשניהם צריך להתנות מתחלה, מטעם האמור לעיל, שהאיסור בשניהם אינו מטעם שמלאכה מוטלת על שניהם (כמו בשותפים במרחץ), ולא מטעם ריוח הישראל (כמו בתנור של ישראל), אלא מטעם שכשאומר לו טול אתה של שבת הרי זה כאילו אמר לו בפירוש לעשות מלאכה בשבת בשל ישראל.

מכל מקום אין להוכיח זאת מדין שותפים במרחץ שבתוספתא. ועיקר הלימוד משם הוא ״לענין גוף התנאי (דבזה) דמו להדדי״.

ולכן אף דלא קיי״ל כוותיה להצריך שהקנאה זו תהי׳ בתחלה (כהוכחות שהובאו לעיל דקיי״ל שאין זה כאומר בפירוש לעשות מלאכה בשבת). מכל מקום קיי״ל כוותיה ״לענין גוף התנאי״ להצריך הקנאת חלק בהתנור לנכרי.

הישראל מרויח אבל אין המלאכה כו׳, לכך מדמה להו ר״ת להדדי לענין גוף התנאי. ואף שזה דוחק, מכל מקום על כרחך צריך לומר כן לדעת המ״א כמו שנתבאר[880]. ולענין פסק הלכה אין לנו להחמיר יותר[881]. שאף אם דעת התוס׳ אליבא דר״ת הוא כפירוש הב׳ דלעיל[882], מכל מקום אפשר דלדידן לא קיי״ל הכי כמו שנתבאר. ובפרט שבספר התרומה[883] וסמ״ג[884] ורא״ש[885] ורבינו ירוחם[886] כתבו מעשה דר״ת בשותפות[887]. ועוד שאף לדעת התוספות וסיעתם שהביא הש״ך[888] אפשר דאין איסור אלא בשבת עצמו, אבל קודם השבת אין איסור[889]. ואף אם תמצי לומר דאסור, אפשר דהיינו כשנותן לו רק כדי לעשות בשבת, אבל כאן[890], אם היה מסיק לו בחול בלא שיסיק בשבת היה נוח לו. ועוד דהתם אומר לו בפירוש לעשות, אבל הכא, אי הוה מיחשב כאומר בפירוש[891], הוה אסור אף כשאין ריוח לישראל, כגון שותפין בסחורה אף להתנות בתחלה[892], כמ״ש לעיל[893]. וגם משום ריוח לחוד, כיון דעביד אדעתא דנפשיה אין איסור כלל[894], עיין בסי׳ רמ״ג ס״א בהג״ה, ובמה שכתבתי בסי׳ רמ״ד[895]:

---

[880] לעיל ד״ה ואף להמ״א (אלא ודאי דלדעת המ״א די במקנה אחר כך).

[881] דסגי במה שמצריכים אותו להקנות עתה (כדעת המ״א), ואין לנו להחמיר יותר להצריך ההקנאה בתחלה דוקא.

[882] בנוסף לטעם הראשון האמור לעיל (חדא דאפשר דאף ר״ת מודה בהא). שהוא לפי הפירוש השלישי האמור לעיל בדעת ר״ת, שכשאומר לו טול אתה של שבת הרי זה כאילו אמר לו בפירוש לעשות מלאכה בשבת בשל ישראל, שכבר נתבאר שבזה ודאי לא קיי״ל כוותיה. ובנוסף להוכחות שכן היא דעת המ״א.

יש לומר גם, שאף לפי פירוש הב׳ דלעיל ד״ה ועוד יש לפרש, שר״ת הצריך להתנות בתחלה כיון שיש כאן ריוח לישראל, ומחזי כמעמיד פועל. שבזה נתבאר לעיל שם דאפשר שקיי״ל בזה כוותיה. ״מכל מקום (גם לפי זה) אפשר דלדידן לא קיי״ל הכי (להצריך להתנות בתחלה דוקא)״.

[883] סי׳ קמז (כמועתק לעיל הערה 850).

[884] ל״ת ס״ה כא, ד (ישראל וגוי שלקחו מרחץ בשותפות, לא יאמר לגוי טול חלקך בשבת ואני [אטול] חלקי בחול, והוא הדין בתנור, ואם התנו מתחילה קודם שקנו את השדה או המרחץ או התנור שלא יהא לישראל חלק בהם ביום השבת כי אם לגוי זה, מותר).

[885] פ״ק דע״ז סי׳ כד (כמועתק לעיל הערה 851).

[886] נתיב יב חי״ב פב, רע״ג (ישראל שגבה חצי תנור בחובו מגוי אחד, ולא התנו מתחלה, אסור לומר לו טול אתה וכו׳, כמו בשדה שכתבתי למעלה, דהוי כאלו מעמיד פועל במקומו שיעשה מלאכת השבת והוא עושה במקומו למחר, כך כתבו בתוס׳).

[887] שלפי״ז גם ר״ת לא הצריך לקבל החוב כו׳ בנידון דידן.

[888] יו״ד סי׳ רצז ס״ק ד (העובד כוכבים עשה להנאת עצמו אסור בדבר של ישראל). והיינו כדלקמן סי׳ שז סל״ה (אסור לישראל לומר לו טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת, ואפילו אם הוא מקנה לו לגמרי את החפץ הזה שהמלאכה נעשית בו). ונתבאר לעיל (הערה 819), שמטעם זה לא מועיל מה שמקנה עכשיו את החלק של התנור לנכרי.

[889] וגם כאן, שאינו אומר לו בשבת עצמה לעשות את המלאכה בתנור, אין איסור.

[890] שאינו אומר לו להסיק התנור בשבת, אלא כמבואר בפנים סי״ב (להתנות עם הנכרי, שיטול לעצמו שכר ב׳ או ג׳ ימים, וכנגד זה יתן להישראל שכר ב׳ או ג׳ ימים אחרים). והיינו שאם יסיק לעצמו יקח השכר לעצמו, אבל אם לא הי׳ מסיק בשבת היה נוח לו.

[891] אילו היינו אומרים שאף מה שאמר לו שיטול לעצמו שכר יום השבת, מיחשב כאומר בפירוש.

[892] שבזה נתבאר ברמב״ם פ״ו הי״ז, ובשו״ע ס״א (המשתתף עם הגוי במלאכה או בסחורה או בחנות, אם התנו בתחלה שיהיה שכר השבת לנכרי לבדו, אם מעט אם הרבה, ושכר יום אחר כנגד יום השבת לישראל לבדו, מותר).

[893] ״ומה שהתירו הרמב״ם והשו״ע להתנות גבי שותפין בסחורה, אף שנותן לו משלו ... לדעת הש״ך ביו״ד סי׳ רצ״ז, יש לומר דכיון שאין לו ריוח לא מחזי כמעמיד פועל״.

וכדלעיל שם (הערה 824), שבזה מודה כאן הש״ך, כיון שאין כאן אמירה לנכרי, רק ״מחזי כמעמיד פועל בידים״.

ולכן סגי כאן במה שמקנה עתה חלק מהתנור שלו לנכרי, והנכרי יעשה בו מלאכה בשבת.

[894] ואף שיש כאן ריוח לישראל ממלאכת הנכרי, שבזה אסרינן לעיל סי׳ רמג ס״ג (ולא יניחנו שיתעסק בהם בשבת בשביל נכרים שירחצו ויטחנו ויאפו שם, לפי שהישראל מרויח בעבודת הנכרי בשבת, שמגיע לו שכר מזה).

כי במקום שגם הנכרי מרויח ממלאכה זו בשבת, ועביד אדעתא דנפשיה, אין איסור כלל, כמבואר ברמ״א סי׳ רמג ס״א (ואף על פי שלא לקחה הגוי רק לשליש או לרביע, ויש לישראל הנאה במה שהכותי עובד בשבת, שרי, דכותי אדעתא דנפשיה עובד).

וכן נפסק לעיל שם ס״ז (וליתן השדה באריסות לנכרי אין בו שום איסור כלל, אע״פ שיש להישראל הנאה במלאכה שהאריס עושה בשדהו בשבת, שהרי רוב הפירות של השדה הם של הישראל. מכל מקום, כיון שהנכרי אינו מתכוין במלאכתו בשביל טובת הישראל, אלא בשביל טובת עצמו, שיטול חלק המגיע לו מפירות השדה, אע״פ שמאיליו נהנה הישראל אין בכך כלום).

[895] קונטרס אחרון סק״א ד״ה וצריך לומר (נמצא שאין לו ריוח בזה, ואם כן אסור משום ריוח הישראל. אבל אם גם לו היה ריוח, לא מתחזי כלל כעושה בשביל ישראל).

רמו דיני השאלה והשכרה לנכרי בשבת

ובו י״ט סעיפים:

השכרת והשאלת כלים לנכרי

א מותר[896] להשאיל כלים ולהשכירם לנכרי, ואף על פי שהנכרי עושה בהם מלאכה בשבת[897], מפני שאין אנו מצווין על שביתת הכלים שלנו[898] שלא יעשה בהם הנכרי מלאכה בשבת, או שלא תיעשה בהן מלאכה בשבת מאליה כמ״ש בסימן רנ״ב[899] (ולענין להשכיר דבר של פרהסיא עיין סימן רמ״ג[900]).

וכשנוטל השכר לא יטול שכר השבת אלא בהבלעה, כגון אם השכיר לו לשבוע או לחדש יכול ליטול השכר אף ששכר השבת מובלע בו. אבל אם השכיר לו לימים נפרדים, בעד כל יום ויום כך וכך, לא יטול ממנו שכר המגיע לימי השבת[901] כמו שנתבאר בסימן רמ״ג[902] עיין שם. ואפילו אם השכיר לו ישראל כלים שאין עושים בהם מלאכה כלל, ואפילו השכיר לו חדר לדור בו, לא יטול שכר שבת אלא בהבלעה[903] (עיין סי׳ ש״ו[904]):

---

[896] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:
(א) השכרת והשאלת כלים לנכרי (ס״א-ג).
(ב) הוצאה מביתו בשבת על ידי נכרי (ס״ד-ו).
(ג) השאלת והשכרת בהמתו לנכרי (ס״ז-ח).
(ד) הפקרת והקנאת הבהמה לשבת (ס״ט-יב).
(ה) ישראל ונכרי שותפים בבהמה (סי״ג-יז).
(ו) כשהנכרי עושה בבהמה מלאכת הישראל (סי״ח).
(ז) שביתת בהמה ועבד ביום טוב (סי״ט).

[897] **רמב״ם פ״ו** הט״ז (מותר להשאיל כלים ולהשכירן לנכרי, ואע״פ שהוא עושה בהן מלאכה בשבת). משמעות **הרי״ף** שבת ז, א – שהשמיט ההלכה שבברייתא יט, א (לא ישכיר אדם כליו לנכרי בערב שבת. בד׳ ובה׳ מותר). וטעמו מבואר במ״מ שם (הלכות לא הביאו זאת הברייתא, מדעתם שאינה הלכה, דאתיא כבית שמאי ... כך נראה לי דעת רבינו וההלכות ונכון הוא), ובראב״ש פ״א סי׳ לו (תנו רבנן לא ישכיר אדם כליו לנכרי בערב שבת, וברביעי ובחמישי מותר. רב אלפס ז״ל לא הביאה בהלכותיו. נראה דסבירא ליה טעמא משום שביתת כלים, ואנן קי״ל כבית הלל). דעה האי׳ **בשו״ע** ס״א (מותר להשאיל ולהשכיר כליו לגוי, ואף על פי שהוא עושה בהם מלאכה בשבת).

[898] גמרא שבת יח, א (והשתא דאמר רב אושעיא אמר רב אסי מאן תנא שביתת כלים דאורייתא בית שמאי היא, ולא בית הלל ... לבית הלל אע״ג דקעביד מעשה שרי). רמב״ם שם (מפני שאין אנו מצווים על שביתת הכלים). שו״ע שם.

[899] סעיף א (מותר להתחיל במלאכה בערב שבת סמוך לחשכה, אע״פ שאינו יכול לגומרה מבעוד יום והיא נגמרת מאליה בשבת ... שאף שהמלאכה נעשית בשבת בכלי של ישראל אין בכך כלום, שאין אדם מצווה על שביתת כליו שלא תיעשה בהן מלאכה בשבת מאליה, אפילו אם הוא בענין שהכלי בעצמו הוא העושה מלאכה בשבת מאליו).

[900] סעיף ו (אם רוצה הישראל להשכיר המרחץ לנכרי ... אסרו חכמים לעשות כן מפני מראית העין, לפי ששם הישראל נקרא על המרחץ, שהכל יודעים שמרחץ זה הוא של ישראל, וכשיראו שנכרים רוחצים במרחצו של ישראל בשבת ונכרי מתעסק במרחץ, יאמרו שנכרי זה הוא שכיר יום אצל הישראל, ויחשדוהו שעובר על דברי סופרים במה שמניח את הנכרי להתעסק בשבת (או אפשר יחשדו את הישראל שהוא שכר לו נכרי זה שיתעסק במרחצו בשבת)).
וכאן דמיירי בכלים, אם הם דבר של פרהסיא, נתבאר לעיל סי׳ רמד ס״ד (אפילו מלאכת תלוש, אם היא מפורסמת וידועה לרבים שהיא של ישראל, והיא נעשית במקום גלוי ומפורסם, כגון בנין הספינה, שדרך לבנותה על שפת הנהר שהוא מקום פרהסיא, אסור להניחו לעשות בשבת, מפני מראית העין).

[901] תוס׳ שבת יט, א ד״ה לא ישכיר (דאם משכירו ליום, אפילו ברביעי ובחמישי אסור, כדמשמע בסוף הזהב גבי שוכר פועלים לשמור פרה או תינוק). **ס׳ התרומה** סי׳ רכא (ליום אסור אפילו ברביעי, כמו שוכר לשמור פרה אדומה או לשמור הזרעים לעומר, דשכיר יום אסור, דנראה כשכיר שבת ... אלא בשוכרו לשבוע או לחדש מיירי). **סמ״ג** ל״ת סה יט, ב (אינו מדבר בשוכרו לימים, אלא לשבוע או לחדש, דאי בשוכר כליו לימים, אפילו כשנותנו ביד גוי ברביעי ובחמישי יהא אסור, אם ישהא ביד גוי בשבת, כמו שוכר לשמור פרה אדומה ולשמור הזרעים [ל]עומר, דשכיר יום אסור, שנראה כשכיר שבת בפרק הזהב, אלא בשוכרו לשבוע או לחדש מיירי). **מגמרא ב״מ דנ״ח ע״א** (השוכר את הפועל לשמור את הפרה, לשמור את התינוק, לשמור את הזרעים, אין נותנין לו שכר שבת). טור ושו״ע שם (ובלבד שלא יטול שכר שבת אלא בהבלעה, כגון שישכיר לו לחדש או לשבוע).

[902] סעיף יא (לא התירו לו ליטול השכר המגיע לו בעד יום השבת, אלא כשהשכיר לו את יום השבת בהבלעה עם שאר הימים ... שלא השכיר לו ליום השבת בפני עצמו אלא בהבלעה עם ימים אחרים ... נמצא שאין משלם לו שכר של יום השבת בפני עצמו, אלא בהבלעה עם יום אחר).

[903] ב״י ריש הסימן (דמיחזי כנוטל שכר שבת, אפילו בכלים שאין עושין בהם מלאכה, כגון חלוק וטלית, אסור). ט״ז סק״א (בכל כלים יש איסור שכר שבת, וממילא אין חילוק בין עושין בהם מלאכה או אין עושין, בשניהם יש איסור משום שכר שבת). **מ״א** סק״ג (ליטול שכר שבת לחוד, אפילו בכלי שאין עושין בו מלאכה, אפילו בחדר לדור בו, אסור כמ״ש סי׳ ש״ו). **גמרא הנ״ל** (השוכר את הפועל לשמור את הפרה, לשמור את התינוק, לשמור את הזרעים), דלא מיירי בכלים שעושין בהם מלאכה.

ב יש אומרים[905] שהכלים שעושים בהם מלאכה, כגון רחיים במקום שמותר להשכירם לנכרי כמו שנתבאר בסי׳ רמ״ג[906], ומחרישה וכיוצא בהן משאר כלי אומנות, אסור להשכירם לנכרי בערב שבת. דכיון שיש ריוח להישראל במה שהכלים נשכרים לנכרי גם ביום השבת, כי ידוע הוא אף שמשכירם לו לשבוע או לחדש, אם היה משכיר לו חוץ משבתות, שלא היה רשאי לעשות בהם מלאכה גם בשבת, היה הנכרי פוחת לו מעט משכירות שנותן עכשיו כשמשכיר לו סתם ויש לו רשות לעשות גם בשבת[907], לפיכך כשהנכרי עושה מלאכה בשבת סמוך ליום שהשכירם לו, דהיינו ערב שבת, הרי נראה כאלו עושה בשליחות הישראל שצוהו לעשות בשבת כשהשכירם לו אתמול, כיון שיש ריוח לישראל במה שהוא רשאי לעשות בשבת. וכן עיקר[908]:

ג אבל להשאיל לו כלים שעושים בהם מלאכה מותר אפילו בערב שבת סמוך לחשכה[909]. דכיון שאין ריוח לישראל במה שהנכרי רשאי לעשות בהם בשבת, אין נראה כאלו עושה בשליחותו[910].

---

[904] ס״ח-ט (אין משתכרין בשבת אפילו בדבר המותר, גזרה משום מקח וממכר ... אבל מותר ליטלו בהבלעה עם שאר הימים ... וכן הדין במשכיר חדר לחבירו והתנה עמו כך).

[905] **הרב רבינו יונה** הובא ב**רא״ש** שבת פ״א סי׳ לו (וה״ר יונה ז״ל פירש ... דמיירי בכלים דעושין בהן מלאכה, כגון רחים ומחרישה ושאר כלי אומנות, משום דמיחזי מלאכה שעושין בהן הנכרי בשבת כשלוחו של ישראל ... כיון שיש ריוח לישראל במה שהכלים נשכרים אצל הנכרי, מיחזי מלאכה שנכרי עושה בהן בשבת כשלוחו של ישראל). **וטור ו**(דעה הב׳ שב)**שו״ע** ס״א (ויש אומרים דכלים שעושין בהם מלאכה, כגון מחרישה וכיוצא בה, אסור להשכיר לגוי בערב שבת. וביום הה׳ מותר להשכיר לו).

ואף שנתבאר לעיל סי׳ רמג ס״ג, וסי׳ רמד סי״א, שבמקום שיש ריוח לישראל צריך למחות בנכרי שלא יעשה בשבת (אף אם שכרו לפני ערב שבת).

מכל מקום לא אסרו כאן אלא כשמשכירו בערב שבת, מטעם שנתבאר לעיל סי׳ רמד בקונטרס אחרון סק״א ד״ה ועוד יש לומר והוא העיקר (בשכירות כלים שמשכיר לו בין שיעשה בין שלא יעשה ... ואין לו ריוח מיום השבת אלא בשעה שמשכיר לו, שמרבה לו דמים גם בעד השבת, לפיכך אין האיסור תלוי אלא בשעת השכירות, ולכן מותר בד׳ וה׳). ובסי׳ רמה בקונטרס אחרון ס״ק ד ד״ה וכהאי גוונא (דהתם אין הריוח אלא בשעת ההשכרה, שמשכיר לו ונותן לו רשות שאם ירצה שיעבוד אף בשבת, אבל אחר כך לא איכפת ליה, שאף אם לא יעשה בשבתות לא ינכה לו כלום ... לכן אין איסור אלא כשמשכיר בערב שבת. אבל כאן שכשמגיע השבת והגוי מסיק יש ריוח לישראל שיסיק לו כנגדו בחול, לכך מחזי כעושה שליחותו שאמר לו טול אתה כו׳).

ולאידך, הנה אף לדעת הפוסקים שאין חוששים לריוח ישראל (ראה מהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״ה) דהכי קיי״ל) -

מכל מקום אסרו כאן מטעם המבואר לקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ו (שיש שני מיני ריוח, ריוח שרכושו מתרבה וריוח מלאכה זו גופה. הראשון נזכר לאיסור בדברי הרא״ש, על כל פנים לענין ליתן לו בערב שבת, ובזה ודאי לא חלק הט״ז, דבסימן רמ״ו קיי״ל כהרא״ש בהא).

והוא מהטעם האמור כאן (נראה כאלו עושה בשליחות הישראל שצוהו לעשות בשבת כשהשכירם לו אתמול, כיון שיש ריוח לישראל במה שהוא רשאי לעשות בשבת).

[906] סעיף ט (הרחיים דינם כשדה, שמותר להשכירם לנכרי לשנה או לחדש, שיעבוד ויתעסק בהם כל אימת שירצה ... ואין לחוש למראית העין, לפי שגם הרחיים דרך רוב העולם ליתן באריסות כמו שדות ... ומכל מקום הכל לפי מנהג המדינה, שבמקומות שדרך רוב אנשי העיר להשכיר התנור או המרחץ או ליתנם באריסות, ולא לעסוק בהם על ידי שכירי יום, מותר להשכירם שם לנכרי או ליתנם לו באריסות. ובמקומות שאין דרך רוב אנשי העיר להשכיר רחיים, ולא ליתנם באריסות, אלא עוסקים בהם על ידי שכירי יום, אסור להשכירם שם לנכרי או ליתנם לו באריסות).

[907] רא״ש שם (ואפילו בהבלעה, אם ישכירם לו חוץ משבתות לא יתן לו כל שכירותיו, הלכך כיון שיש ריוח לישראל במה שהכלים נשכרים אצל הנכרי, מיחזי מלאכה שנכרי עושה בהן בשבת כשלוחו של ישראל).

[908] רמ״א ס״א (וכן עיקר כסברא האחרונה).

ההפרש בין השכירו בערב שבת לבין השכירו ביום ד׳ או ה׳, קיי״ל אף לענין משלח אגרת (לקמן סי׳ רמז ס״ה), ולענין קבלן שלא קצץ (לקמן סי׳ רנב ס״ו).

[909] תוס׳ יט, א ד״ה לא ישכיר (ודוקא לשוכרו ... אבל שאלה שריא). **סמ״ג** שם (אבל שאלה בחנם מותר ואפילו בערב שבת). **סמ״ק** סי׳ רפא ע׳ שא (ומותר להשאיל כליו לגוי מערב שבת, אף על פי שהגוי עושה בו מלאכה בשבת). **מרדכי** שבת סי׳ רמג (מותר להשאיל קרדומו או מחבתו לנכרי, ואף על פי שעושה בו הנכרי מלאכה). **והגהות מיימוניות** פ״ו אות פ (ודוקא בחנם, אבל בשכר לא). **וטור** (ודוקא להשכיר אסור משום שכר שבת, אבל להשאיל לו, כתב בספר המצות שמותר אפילו בערב שבת) ושו״ע ס״א (ולהשאיל לו מותר אפילו בערב שבת). מ״א סק״ד (אפילו בכלי שעושין בו מלאכה שרי).

והיינו שמשאיל אין בו משום שכר שבת, ולא משום מחזי כעושה בשליחות, ולכן מותר אפילו בערב שבת, ואפילו ליום השבת בלבד, ואפילו בכלי שעושין בו מלאכה (וראה לקמן סי׳ שז סל״ה).

[910] ב״ח ד״ה ומ״מ נראה (כיון דאית ליה לישראל גם כן במלאכה זו שעושה הגוי בשבת שכר וריוח, השתא כיון דאיכא תרתי אסור משום דנראה כשלוחו, אבל להשאיל לו מותר אפילו במחרישה).

ואפילו אם משאילו בתנאי על מנת שישאילנו הנכרי כלי אחר לאחר השבת[911], ונמצא שיש ריוח לישראל במה שמשאיל להנכרי גם בשבת, מכל מקום כיון שאינו נוטל שכירות ממש בעד זה לא גזרו חכמים[912]:

הוצאה מביתו בשבת על ידי נכרי

ד אסור להשאיל שום חפץ לנכרי בשבת. ואפילו בערב שבת, אם הוא סמוך לחשיכה כל כך עד שאין שהות לנכרי להוציא החפץ מפתח ביתו של הישראל לרשות הרבים מבעוד יום, אסור להשאילו[913] מפני מראית העין. שהרואה את הנכרי יוצא מבית הישראל וחפץ ישראל בידו, יחשוד את הישראל שהוא שולח חפציו בשבת על ידי נכרי זה, שלא יעלה על דעתו שהשאיל לו והוא מוציאו לצורך עצמו[914].

---

[911] ב"י ד"ה ודוקא בשם **הגהות מיימוניות** פ"ו אות פ (תניא בתוספתא, דמשכיר אדם גומתו של מים לנכרי, ומחליף עמו של שבת למוצאי שבת, ואינו חושש. מכאן הורה רבי במקום שמבשלין המלח, שישכיר היהודי מחבת שלו לנכרי והנכרי יתן לו מחבת שלו ביום אחר. מקונטרס ה"ר קורבי"ל). והוא בתוספתא מו"ק פ"א ה"ב, לומר שהמחליף אינו כמשכיר. ולכן גם כאן אין זה דומה למשכיר.

רמ"א ס"ד (ומותר להשאיל לו בערב שבת, אף על גב שמתנה שגוי יחזור וישאיל לו, ולא אמרינן בכי האי גוונא דהוי כשכירות).

[912] **ב"י** ד"ה ודוקא (כלומר שאף על פי שאינו משאילו חנם, כיון דלא הוי בדרך שכירות ממש, לומר אתן לך כך כדי שתשאילני כלי שלך, שרי). לבוש סוס"א (ולא אמרינן דהוי כאילו משכירו לו, שהרי אינו משאילו לו חנם, מכל מקום כיון שאינו דרך שכירות ממש לא אסרוהו). מלבושי יום טוב, הובא באליה זוטא ס"ק ג (כתב מלבושי יום טוב, פירש הב"י שאינו אומר לו אתן לך כך כדי שתשאלני כלי שלך. ואין נראה, לפי שראיתי בהגהות מיימוניות פ"ו שכתבו בלשון השכרה). וכן נפסק כאן, כמלבושי יום טוב ואליה זוטא.

[913] **שבת יח ע"**[ב] **לרבי עקיבא אליבא דבית הלל** (תנו רבנן, בית שמאי אומרים לא ימכור אדם חפצו לנכרי, ולא ישאילנו, ולא ילונו, ולא יתן לו במתנה, אלא כדי שיגיע לביתו, ובית הלל אומרים ... רבי עקיבא אומר כדי שיצא מפתח ביתו. אמר רבי יוסי ברבי יהודה הן הן דברי רבי עקיבא הן הן דברי בית הלל, לא בא רבי עקיבא אלא לפרש דברי בית הלל). טור ושו"ע ס"ב (אסור להשאיל שום כלי לגוי בשבת, ואפילו בערב שבת אם הוא סמוך לחשיכה, כל שאין שהות להוציאו מפתח ביתו של המשאיל קודם חשיכה).

וכן הוא לקמן סי' רמז ס"א (מותר לשלוח אגרת או שאר חפצים וכלים ביד נכרי אפילו בערב שבת סמוך לחשיכה, כל שיוצא מפתח ביתו של ישראל מבעוד יום). סי' רנב ס"ג (מותר למכור לנכרי ולהטעינו המקח סמוך לחשיכה, ובלבד שיצא מפתח ביתו עם המקח מבעוד יום).

ואם עובר על זה, לפעמים יש לקונסו, כדלקמן סי' שז סי"א (אף על פי שאין כאן איסור אלא מפני מראית העין כמ"ש בסי' רמ"ו, ראוי לקנסו בממון לפי עשרו, או במלקות כפי ראות עיני בית דין אם אין לו ממון. ואם טעה שסבר שמותר, אין קונסין אותו. ונאמן לומר שעשה בשוגג).

[914] **ס' התרומה** סי' רכא (וטעמא, שהרואה סבור שהישראל צוה לעכו"ם להוליכו חוץ לבית ברשות הרבים, שהרי בשבת עצמה מוציאו מבית ישראל, ולא ידעו שהעכו"ם נושאו לצורך עצמו). **סמ"ג** ל"ת סה יט, ב (וטעמא, שהרואה סבור שישראל צוה לגוי להוליכו לבית ברשות הרבים, שהרי בשבת עצמו מוציאו מבית ישראל, ולא ידעו שהגוי נושאו לצורך עצמו). רא"ש פ"א ס"א (שאסור הוא משום מראית העין, כי הרואה סבור שנותן לו על מנת להוציא). שו"ע שם (מפני שהרואה סבור שישראל צוהו להוציאו).

וכן הובא טעם זה לקמן סי' שז סי"א (מי ששכר לו נכרי בקבלנות להוליך סחורתו למקום פלוני, ובא הנכרי ולקח הסחורה מבית ישראל בשבת ... מפני מראית העין כמ"ש בסי' רמ"ו). סי' שכה ס"ג (מפני מראית העין, שהרואה שישראל נותן לו סבור שהוא חפץ של ישראל ... ויחשדוהו שנתנו לו כדי להוציאו בשבילו).

אמנם לקמן סי' שכה ס"ב הובא טעם נוסף לאיסור זה (מפני שנראה כנותן לו על מנת להוציא. ואף שמוציא להנאתו ולא בשביל ישראל, מכל מקום כיון שדבר זה שהוא מוציא נותנו לו הישראל משלו, אסור מטעם שנתבאר בסי' ש"ז).

והיינו כמבואר בסי' שז סל"ה (אסור לישראל לומר לו טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת, ואפילו אם הוא מקנה לו לגמרי את החפץ הזה שהמלאכה נעשית בו ... כיון שאומר לו לעשות מלאכה בשלו הרי זה נראה כשלוחו, אף שהוא מתכוין במלאכתו להנאת עצמו).

וכן הוא לקמן סי' תמד ס"ט (ניכר הדבר שנותן לו על מנת להוציאו, והרי כאלו אמר לו בפירוש להוציאו).

ומקורו בתוס' ג, א ד"ה בבא (אם עומד בחוץ ופושט ידו לפנים, משמע דאסור ליתן להדיא על מנת להוציא). ר"ן א, א ד"ה ומקשו (אם עומד בחוץ ופשט ידו בפנים משמע דאסור דנראה כנותן לו).

והטעם שנזכר כאן הטעם של מראית העין, היינו כדי לאסור גם כשנתן לו את החפץ לפני כניסת השבת, שאין לאסור בזה מעיקר הדין, כדלעיל סי' רמה בקונטרס אחרון סוף ס"ק ד (אפשר דאין איסור אלא בשבת עצמו, אבל קודם השבת אין איסור). ומכל מקום נאסר משום מראית העין.

וגם כדי לאסור כשהנכרי לוקח בעצמו מבית הישראל, שאין לאסור בזה מעיקר הדין, כדלקמן סי' שז סל"ה (ואפילו אם הנכרי עושה המלאכה לצרכו בכלים וחפצים של הישראל אינו צריך למחות בו כשרואהו). ומכל מקום נאסר משום מראית העין, כדלקמן סי' שז סי"א (מי ששכר לו נכרי בקבלנות להוליך סחורתו למקום פלוני, ובא הנכרי ולקח הסחורה מבית ישראל בשבת ... מפני מראית העין כמ"ש בסי' רמ"ו).

וראה דברי נחמי' או"ח סו, ד. דובר שלום ע' קכ. לקמן (הערה 920).

עוד טעם שלישי לאיסור זה יתבאר לעיל ס"ד (והערה 929).

ואפילו בעיר שאין בה רשות הרבים אלא כרמלית[915], שאין איסור של תורה אפילו לישראל להוציא לתוכה מרשות היחיד, אעפ"כ כיון שמדברי סופרים אסור להוציא אפילו על ידי נכרי שלא לצורך מצוה, כמו שיתבאר בסי' ש"ז[916], אם כן יחשדוהו שהוא עובר על דברי סופרים[917]:

ה אבל בעיר המעורבת שמותר לטלטל בתוכה מותר להשאילו אפילו בשבת[918], אם **(א)** הנכרי דר במקום המעורב שמותר לטלטל בו[919], או אפילו דר במקום שאינו מעורב, אלא בענין שאין לחוש למראית העין[920] של הרואה אותו יוצא מביתו של ישראל (כגון שביתו של ישראל רחוק כל כך ממקום שאינו מעורב, בענין שהרואה אותו יוצא מביתו של ישראל אינו רואה כשהוא יוצא למקום שאינו מעורב).

ומכל מקום אם ידוע לו **(ב)** שהנכרי יוליכנו היום חוץ לתחום אסור להשאילו בשבת[921]. לפי שחפצו של ישראל שהיו ברשותו בבין השמשות קנו אצלו שביתה בשביתתו, דהיינו אלפים אמה לכל רוח ולא יותר[922]. ואף שאין אדם מוזהר על תחום כליו[923], כמו שאינו מצווה על שביתת כליו[924], מכל מקום כיון

---

[915] **מ"א** סק"ו (ואפילו לדידן דלית לן רשות הרבים גמורה אסור, כמ"ש בב"י רס"י שכ"ה). ובב"י שם (עד כאן לא שרי לדידן דלית לן רשות הרבים דאורייתא, אלא במקום מצוה כגון לבער חמץ מהבית, או מפני דרכי שלום כי ההיא דעירון ששלח אחר מאכל יהודי, אבל היכא דליכא מצוה ולא דרכי שלום, מודה אור זרוע דאפילו לדידן נמי אסורא).

ט"ז סק"ג (משמע היכא דליכא רשות הרבים אין איסור בזה ... דאע"ג דקי"ל אמירה לעכו"ם שבות אפילו במילי דרבנן ... מכל מקום כאן דאין כאן אלא גזירה משום מראית עין בהא לא גזרו. אלא מדלא חילקו בכך, משמע בכל מקום אסור).

*

ושינה כאן ממ"ש הב"י ומ"א "לדידן דלית לן רשות הרבים גמורה", וכתב "בעיר שאין בה רשות הרבים".

וכדלקמן סי' שנז ס"ז (ואפילו בזמן הזה שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים גמורה מפני שאין ששים רבוא בוקעים בה, מכל מקום ... עיר גדולה שיש בה ס' רבוא).

[916] סעיף יב (דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי ... או לצורך מצוה).

וכן כאן התירו במקום מצוה, כגון ביעור חמץ בערב פסח שחל בשבת, כדלקמן סי' תמד ס"י (וכל זה כשהנכרי מוציאו דרך רשות הרבים, שאסור לטלטל בו מן התורה, אבל אם הוא מוציאו דרך כרמלית שאין איסורו אלא מדברי סופרים, מותר ליתן לו הרבה בבת אחת ולומר לו בפירוש שיוציאנו, שבמקום מצוה התירו לומר לנכרי לעשות בשבת דבר שאין איסורו אלא מדברי סופרים), ושם נסמן (הערה ס).

[917] **ב"י** ריש **סי' שכה** (דאף על גב דלית לן רשות הרבים, מכל מקום איכא למיחש למראית העין). והיינו דאיכא מראית עין שעובר על שבות דשבות.

[918] **מ"א** ס"ק ו (ואם כן אם העיר מוקפת חומה, דמותר לטלטל בכולה, שרי).

והיינו שכן הוא לפי דעה הראשונה שלפנינו (משא"כ לפי הדעה השנית דלקמן סעיף הבא).

[919] **ט"ז** סוף סק"ג (ומכל מקום אם העכו"ם דר בתוך המקום שאין איסור להוליך שם, ודאי מותר).

והיינו דלא סגי במה שבית הישראל הוא במקום המעורב, אלא צריך שגם בית הנכרי יהי' במקום המעורב.

ועי' בקונטרס אחרון סק"א, שמדברי ס' התרומה והרמב"ם מוכח, שלדעת בית הלל אין חוששים למראית העין, אלא בעת יציאתו מבית הישראל (וכן הוא בתוספות שבת סק"ה: ולכאורה היה אפשר לומר דעיקרא דמראית עין לא שייך רק בשעה שיוצא מפתח ביתו, ולכך כיון שיוצא מפתח ביתו מבעוד יום לית לן בה). ועל כרחך צריך לומר שהמ"א והט"ז מיירו, שהמקום שאינו מעורב קרוב לבית הישראל, כדלקמן בסמוך.

[920] ולכאורה צריך לומר כן אף לפי הטעם השני שהובא לעיל (הערה 914), שמלבד מראית העין, יש כאן איסור ליתן לנכרי להוציא בשביל עצמו, מפני שנראה כשלוחו. דהיינו דוקא אם בית הנכרי קרוב לבית הישראל.

[921] **ט"ז סי' תמד סק"ה** (אלא דצריך שלא יוציאנו חוץ לתחום). **תשובות מהר"ם אלאשקר סי' מא ומב** (ולענין שבת, אשר שאלתם עליו אם יש לחוש שמא יצא בהן הרועה חוץ לתחום, נראה לי דאין לחוש לזה כלל, כל שלא נתן אותן לרועה ביום השבת עצמו ... ומדברי רבינו האיי גאון ז"ל נראה, אפילו יום ששי מותר ליתן אותן לרועה, ואין לאסור אלא בשבת דוקא ... וכן כתב בתשובה, ואסיר לבר ישראל למימסר חיותא לרועה גוי בשבת שמא יוציאנה חוץ לתחום ... ומדלא אסר אלא דוקא בשבת, נראה דאם נתנה מבעוד יום מותר). **עי' מ"א סוס"י שה** ס"ק יח (ואף על גב שאסור להביאה בידו, מכל מקום מה שעכו"ם מוליכה הוה ליה כאלו ישראל קורא לה דשרי כמ"ש סי' ש"ו ס"ב (אגודה סי' פ'). כתוב בלבוש, צ"ע במה שנוהגין למסור שוורים לעכו"ם להוליכן ולפעמים מוליכין אותן חוץ לי"ב מיל. ואפשר דסבירא להו כרש"י והרמב"ם, דגם י"ב מיל הוי דרבנן עכ"ל, ועסי' ת"ד. ובדרכי משה כתוב בשם הגהות מרדכי, דאפילו למאן דאמר תחומין דאורייתא שרי, כיון דליכא בו כרת וסקילה, לא עבר על שביתת בהמתו. וכ"מ בר"מ אלשקר סימן מ"א ומ"ב, דכתב דבשבת עצמו אסור למסור לעכו"ם, ובמקום שנהגו איסור למסור ביום ו', אם נהגו כן מצד החומרא אין להתיר להן, ואם מכח טעות מתירים להם).

וכן הובאה דעה זו לקמן שם סל"ח (ויש מי שאוסר למסרה לו בשבת, אפילו אם ידוע שלא יוליכנה חוץ לי"ב מיל, אלא חוץ לאלפים. וטוב לחוש לדבריו).

[922] כדלקמן סי' שצז ס"ג (כשם שאין אדם רשאי להלך בשבת ויום טוב אלא אלפים אמה לכל רוח חוץ למקום שביתתו, כך כליו ובהמתו אין יכולים שום אדם להוליכם חוץ לאלפים של בעליהם, מפני שקנו שביתה במקום שביתת בעליהם).

שקנו שביתה אצלו ואין להם אלא אלפים אמה, אסור לו לגרום להם בידים שיובאו חוץ לתחום[925] על ידי שמוסרו ביד נכרי. אבל מותר להראותם לו ולומר לו שיטלם מעצמו, כיון שאינו מוסרם לו בידים[926].

ויש מתירין[927] אפילו למסור לו בידים, כיון שהנכרי הוא המוציאן חוץ לתחום מדעתו לצורך עצמו, והישראל אינו אלא גורם בעלמא. וכן עיקר[928].

ויש חולקין[929] על כל זה ואומרים, שאפילו בעיר המעורבת, ואפילו הנכרי דר גם כן במקום המעורב, אסור להשאילו בשבת, או אפילו בערב שבת כל שאינו יוצא מפתח ביתו מבעוד יום. לפי שהרואה אותו יוצא מבית ישראל בשבת וחפץ ישראל בידו, יאמר שמכר לו חפץ זה בשבת, או הלוהו לו לזמן מרובה (דהיינו יותר מל׳ יום שהיא נקראת הלואה[930]), ולא התירו בשבת אלא שאלה שהוא לזמן מועט, כמ״ש בסי׳ ש״ז[931], או יאמר (הרואה) שנתנו לו למשכון, ואסור ליתן משכון בשבת כמ״ש שם[932], או יאמר שנתנו לו לתקנו ולעשות בו מלאכה, ואסור ליתן בשבת שום דבר לעשות בו מלאכה, אפילו

---

[923] נג, ב (היתה עומדת חוץ לתחום קורא לה והיא באה), ופרש״י (דלא הוזהר הוא על תחום בהמתו).

וכן הוא לקמן סי׳ שה סל״ז (שאין אדם מוזהר על איסורי תחומי בהמתו).

[924] כדלעיל ס״א (שאין אנו מצווין על שביתת הכלים שלנו), ושם נסמן (הערה 898).

[925] רש״י שם (ובלבד שלא יביאנה ממש בידיו).

[926] משמעות **תשובות מהר״ם אלאשקר** שם, שלא אסר אלא אם כן נתנה לנכרי בשבת.

ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ב (אבל אמירה בלבדה בלא מסירה, לדברי הכל אינה אסורה ... לא גרע מקורא לה והיא באה על ידי קריאתו, והכא נמי היא יוצאה על ידי אמירתו). אלא ודאי האיסור הוא רק כשמוסר בידים, על פי המובא לעיל מרש״י (ובלבד שלא יביאנה ממש בידיו).

[927] **הגהות מרדכי** קידושין סי׳ תקסה (נראה דשרי אפילו בשבת עצמו למוסרה לרועה עובד כוכבים, דנהי שאדם מצווה על שביתת בהמה מלמען ינוח, היינו שלא יעשה בה מלאכה לא הוא ולא אחר, אבל דבר שאינה מטעם איסור מלאכה, אין מחוייב על בהמתו ... ראיה, דאמרינן פרק שואל ת״ר מחשיכין על התחום להביא בהמה, היתה עומדת חוץ לתחום קורא לה והיא באה, אם היא של ישראל לא יזוז ממקומו, אלמא דבבהמה שרי. וטעמא משום דאיסור תחומין דרבנן. ואפילו למ״ד דאורייתא אין בה סקילה אלא מלקות לבד). **רמ״א סו״ס שה** (וכל שכן דאין לחוש שהרועה יוציא אותם חוץ לתחום, דהא תחומין דרבנן).

[928] ראה לקמן סי׳ שה סל״ח (לענין בהמה לרועה) שמסיים: וטוב לחוש לדבריו. ונתבאר החילוק בינם בקונטרס אחרון ס״ק ב.

[929] **רמב״ם** פ״ו הי״ט (ולא ישאילנו ... אלא בכדי שיצא באותו חפץ מפתח ביתו קודם השבת ... כשיצא הנכרי מביתו בשבת וחפץ ישראל בידו יראה כמי שהלוהו לנכרי או משכנו או פסק עמו או מכר לו בשבת). **מ״א** סק״ו (ואם כן אם העיר מוקפת חומה דמותר לטלטל בכולה שרי. אבל הרמב״ם פ״ו כתב, כשיצא מפתח ביתו בשבת יראה כמי שלוה לעכו״ם או משכנו או פסק עמו או מכר לו בשבת).

וראה הגהות על שו״ע הל׳ פסח (לר״א אבלי) בתשובה השייכת לסי׳ תמד.

[930] מכות ג, ב (המלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום). טור ושו״ע חו״מ סי׳ עג ס״א (המלוה את חבירו סתם, ולא קבע לו זמן, במקום שאין להם מנהג, יש לו זמן שלשים יום שאינו יכול לתבעו קודם).

[931] סעיף יח (השואל דבר מחבירו בשבת לא יאמר לו הלוני אלא השאילני, שהמלוה את חבירו אינו יכול לתבעו בפחות משלשים יום, מפני שההלואה להוצאה ניתנה ואין חוזרת בעין אלא פורע לו בדבר אחר כמותה, ואין דרך ללות כדי לפרוע לאלתר אלא לאחר זמן מרובה, ושיערו חכמים סתם הלואה שלשים יום, ואם כן יש לחוש שמא יכתוב המלוה על פנקסו, כך וכך הלויתי לפלוני, כדי שלא ישכח לתבעו בסוף שלשים יום).

וכן הוא בהלכות הלואה סי״ז (ואם הלוהו סתם בלא זמן, סתם הלואה היא ל׳ יום, ואינו יכול לתובעו קודם ל׳ יום). הלכות מציאה בקונטרס אחרון ס״ק ב (אינה הלואה גמורה שסתמה ל׳ יום).

[932] סעיף כ (השואל מחבירו בשבת ואין הלה מאמינו, יכול להניח משכון אצלו, ויניחנו בסתם ולא יאמר לו הילך משכון שזהו כמעשה חול. במה דברים אמורים בשואל מיני מאכל ומשקה שהם צורך השבת, לכן התירו להניח משכון כשאין הלה מאמינו, אבל שלא לצורך השבת, אסור להניח משכון כלל (מפני שדומה למקנה קנין בשבת, עיין סי׳ ש״ו)).

וכאן דמיירי בנכרי שהלוה לישראל ולוקח ממנו משכון, אין להתיר מהטעם האמור לקמן שם. ולכן אסרו אף משום מראית העין, אפילו אם מסר לו המשכון בערב שבת, ולא הספיק לצאת מפתח ביתו מבעוד יום, כיון שהרואה ״יחשדהו שעשה כן בשבת״ (כדלקמן בסמוך).

וכן הדין לענין החזרת המשכון, כדלקמן סי׳ שכה ס״ה (ואם הנכרי מביא המעות ונוטל המשכון מותר גם כן, ובלבד שלא יחשוב עמו. וטוב שהנכרי יקח המשכון בעצמו ולא יגע בו הישראל, כדי שלא יהא נראה כנושא ונותן). והיינו שלא התירו אלא בשני תנאים: ״(א) ״שלא יחשוב עמו״. (ב) שהנכרי יקח המשכון בעצמו ולא יגע בו הישראל״, ובלאו הכי אסור משום ״נראה כנושא ונותן״.

ויתירה מזו, שאף באופן המותר יש לפעמים איסור משום מראית העין, כדלקמן שם ס״ד (אפילו פדאו הנכרי מבעוד יום, ואפילו אם ייחד מקום להנכרי מבעוד יום בתוך רשותו להניח שם משכונו עד למחר שיבא ויטלנו משם, אסור להניחו ליטלו בשבת משום מראית העין). ונתבאר בהערות שם.

בקבלנות[933], ואפילו קצץ עמו מערב שבת.

ולענין הלכה יש להקל בשאלה בעת הצורך כסברא הראשונה[934].

אבל אם מכר לו אפילו בערב שבת, או שהלוהו לו לזמן מרובה יותר משלשים יום, או שנתנו לו למשכון, או שנתנו לעשות בו מלאכה, צריך שיצא מפתח ביתו מבעוד יום אפילו היא עיר המעורבת, לפי שיש לחוש שמא יודע להרואה אותו יוצא מבית ישראל שהישראל מכרו לו או הלוהו או משכנו או נתנו לו לעשות בו מלאכה, כיון שכן הוא האמת, ויחשדהו שעשה כן בשבת. משא"כ בשאלה, כשיודע לו האמת אין כאן חשד כלל, אף אם ידמה לו שהשאילו בשבת, שהרי מותר להשאיל בשבת[935]:

ו וכל זה בחפצים של ישראל. אבל חפצים של נכרי שהיו מופקדים ביד ישראל, ובא ליטלו בשבת, יכול ליתנו[936], ואע"פ שיוציאנו לרשות הרבים, כמ"ש בסימן שכ"ה[937], עיי"ש תשלום דינים אלו:

השאלת והשכרת בהמתו לנכרי

ז אסור להשאיל בהמתו לנכרי לעשות בה מלאכה, מפני שהנכרי עושה בה גם בשבת[938], ואדם מצווה על שביתת בהמתו שנאמר[939] למען ינוח שורך וחמורך. ואף להשכירה לו אסור[940], מן התורה[941], אע"פ

---

933 כדלעיל סי' רמג ס"א (והערה 150). ומהלשון נראה שאסור ליתן לו בשבת אפילו לא אמר לו לעשות בשבת, וכן הוא לקמן סי' רנב ס"ה וס"ח, ושם נסמן.

934 **מ"א** שם (ויש להקל בעת הצורך).

935 **מ"א סי' רנב סק"ד** (ועי' מ"ש סי' רמ"ו ס"ב, דבשאלה יש להקל בעיר המוקפת חומה, אבל במכירה יש להחמיר אפילו בעיר המוקפת חומה והעכו"ם דר בעיר, דהא כשיודע שהוא מוכרו לו יאמר שמכרו לו בשבת. משא"כ בשאלה. כיוצא בזה כתבתי סי' רמ"ד גבי שדה).

וכן הוא לקמן שם ס"ג (מותר למכור לנכרי ולהטעינו המקח סמוך לחשיכה, ובלבד שיצא מפתח ביתו עם המקח מבעוד יום, אפילו היא עיר המעורבת, כמו שנתבאר בסי' רמ"ו).

וכדלעיל סי' רמג ס"ח (כשיחקרו אחריו בעת הקציר יראו שאין לו כלום בפירות השדה, יתברר להם למפרע שלא היה אריס, ויאמרו ששכיר יום היה). סי' רמד בקונטרס אחרון סוף ס"ק ד (דהכא עיקר האיסור משום שאחר כך כשישקעם בבנין יתפרסם למפרע שהן של ישראל. וכה"ג מצינו חשד למפרע גבי שכירות שדה, כמ"ש הר"ן ומגיד משנה. עיין במ"א סק"ה). לקמן סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק ה (ואין חוששין למראית העין אלא כשהאמת הוא, שהוא נתן לו המלאכה או אמר לו לעשותה, שאז יש לחוש שמא יתברר להם האמת (עיין מג"א סק"ד) שאמר לו, ויחשדוהו ... משא"כ כשהאמת אינו כן, לא חיישינן שיאמרו כלל שהם של ישראל).

936 **טור ושו"ע סי' שז**. ראה רמ"א שם סכ"א (אבל מותר לומר לו לעשות מלאכה לעצמו).

מ"א סי' שכה ס"ק ד (אבל אם החפץ של עכו"ם מותר לתת לפניו בחצר, דהרואה שמוציאו סובר שהחפץ הוא של עכו"ם ... וכן משמע ברמב"ם פ"ו [הי"ט] שכתב כשיצא העכו"ם מביתו בשבת וחפץ ישראל בידו).

937 סעיף ג (במה דברים אמורים בחפצים של ישראל. אבל חפצים של נכרי מותר ליתנם לו, שאף שנראה כנותן לו על מנת להוציא אין בכך כלום, כיון שאינו מוציא בשביל הישראל אלא בשביל עצמו, והחפץ אינו של ישראל. ואפילו לומר בפירוש עשה מלאכתך בחפצים שלך מותר, כמו שנתבאר שם).

ונתבאר לקמן סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק ה ד"ה ואין חוששין (וכהאי גוונא צריך לומר לפי מ"ש המג"א ריש סי' שכ"ה דלא חיישינן אלא בחפצים של ישראל. ומנא ידעי שהם שלו ... אלא ודאי משום שכשיתברר האמת שהם של ישראל יאמרו שבשבת מסר לו, משא"כ כשהאמת אינו כן, לא חיישינן שיאמרו כלל שהם של ישראל).

והיינו שבחפצים של נכרי אין לחוש לשלושת טעמי האיסור דלעיל ס"ד-ה (והערות 914. 929).

938 **גמרא ע"ז טו ע"א** (גזירה משום שאלה), ופירש"י (ועביד בה מלאכה בשבת, וקא עבר בלאו ... דהשתא בהמת ישראל היא ומצווה הוא על שביתתה). טור ושו"ע ס"ג (אסור להשכיר או להשאיל בהמתו לגוי כדי שיעשה בה מלאכה בשבת שאדם מצווה על שביתת בהמתו).

וכן הוא לקמן סי' שה ס"א (כבר נתבאר בסי' רמ"ו שאדם מצווה על שביתת בהמתו מן התורה). סי' שכד ס"י (שאדם מצווה על שביתת בהמתו).

ואם הוא מחמר אחריה, יש בזה איסור נוסף, כדלקמן סי' רסו ס"ד (ואפילו אם אין הבהמה שלו, שאין כאן איסור משום שביתת בהמתו, אעפ"כ ... כיון שהוא מחמר אחריה, אם תעשה מלאכה גמורה יעבור על לא תעשה).

939 משפטים כג, יב. ירושלמי שבת פ"ה ה"ג (הוא מצוה על שביתת בהמתו כמוהו, שנאמר למען ינוח שורך וחמורך כמוך).

ונתבאר בתוס' נא, ב ד"ה במה בהמה (דאדם מוזהר על שביתת בהמתו דכתיב למען ינוח וגו'. ומיהו לאו דלא תעשה מלאכה אתה ובהמתך, ליכא אלא במחמר אחר בהמתו).

באיסור זה דן לפנינו, מכאן עד סוף הסימן. לקמן סי' רסו ס"ג-ה. סי' שה ס"א וסל"ה-ו. סי' שכד ס"י.

940 גמרא ע"ז **שם** (ומשום שכירות ... שכירות לא קניא). טור ושו"ע שם (אסור להשכיר).

941 מ"א סק"ח (וזה אסור מדאורייתא, דקיי"ל דשכירות לא קניא ... הגוף של המשכיר).

שמשכירה הרבה ימים קודם השבת[942].

ואפילו אם מתנה עמו שלא יעשה בה כלום בשבת והבטיח לו, אין זה מועיל, כי אין הנכרי נאמן על כך[943], מטעם שיתבאר בסי' ש"ה[944] ע"ש:

ח במה דברים אמורים כשגוף הבהמה של ישראל. אבל ישראל ששכר בהמה מנכרי, יכול לחזור ולהשכירה או להשאילה לנכרי אחר, דכיון שאין גוף הבהמה שלו אינו מצווה על שביתתה[945].

ויש מי שאוסר[946] להשאילה, לפי שיש להסתפק שמא על ידי השכירות ששכרה הישראל, שנותן דמים להנכרי בעדה כדי שיהא רשאי לעשות בה מלאכה, נקנה לו על ידי כך הבהמה לימים אלו ששכרה לו מהנכרי, וכשחוזר ומשאילה לנכרי והנכרי עושה בה מלאכה בשבת, עובר הישראל משום שביתת בהמתו. משא"כ כשחוזר ומשכירה לנכרי מותר ממה נפשך, שאם נקנה גוף הבהמה לישראל, נקנה גם כן לנכרי ששכרה ממנו, ואין הישראל מצווה על שביתתה[947]. **(ג)** וטוב לחוש לדבריו[948]:

הפקרת והקנאת הבהמה לשבת

ט מותר[949] להשכיר או להשאיל בהמתו לנכרי, ולהתנות עמו שיחזירנה לו קודם השבת[950].

---

[942] ס' התרומה סי' רכא (אפילו ברביעי). סמ"ג ל"ת ס"ה יט, ג (אפילו הרבה רחוק משבת). סמ"ק סי' רפב (אפילו רחוק הרבה משבת). טור ולבוש ס"ג (אסור להשכיר או להשאיל בהמתו לגוי אפילו ביום הראשון כדי שיעשה בה מלאכה בשבת). ב"י ד"ה ומ"ש ואפילו ביום הראשון (פשוט הוא, דכיון דטעמא משום שביתת בהמתו, כי השכירה מיום ראשון מאי הוי. וכן כתבו בסמ"ג וסמ"ק והתרומה בהדיא).

[943] **ס' התרומה** שם (אסור לא להשאיל לעכו"ם ולא להשכיר לעכו"ם, אפילו ברביעי, אם סבור שיעשה בה מלאכה בשבת). סמ"ג שם (וכבר בארנו בעניין אסור והיתר שאין לסמוך על דבריו של גוי כלל). **רמ"א** ס"ג (לא מהני אם מתנה עם הגוי שתנוח בשבת, כי אין הגוי נאמן על כך).

[944] סעיף לו (מותר למסור סוס או חמור לרועה נכרי ואין חוששים שיעשה בהם מלאכה בשבת, מפני שמתיירא שלא יהא נתפס כגנב אם ישתמש בהם. ואינו דומה למשאיל בהמתו לנכרי לעשות בה מלאכה בחול ומתנה עמו שתנוח בשבת, ואעפ"כ אסור מפני שאין הנכרי נאמן על כך כמו שנתבאר בסי' רמ"ו. לפי ששם אינו נתפס כגנב אם יעשה בה גם בשבת, כיון שהשבת היא בתוך משך זמן שאלתו שהיא מסורה לו למלאכה, משא"כ הרועה, שאין הבהמה מסורה לו כלל למלאכה אף בחול, אלא לרעותה בלבד, הרי הוא נתפס כגנב אם ישתמש בה).

וכן הוא לקמן סי' רמח בקונטרס אחרון ס"ק ג (אין הנכרי נאמן על זה, כמ"ש סי' רמ"ו).

[945] **מ"א** סק"ח, **ממשמעות הגמרא דע"ז טו ע"א** (אמרינן בגמרא, ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה, משום דלא קני לה, משמע דאפילו לקולא אמרינן שכירות לא קניא).

[946] **הגהות אשרי** ע"ז פ"א סי' כב, הובא במ"א שם (רבינו אפרים ברבי יצחק כתב שאם שכר ישראל בית מעובד כוכבים, אסור לישראל להניח עבודת כוכבים בתוכו, וכן אם שכר בהמה ... דשכירות קניא קצת. ואין נראה. ומכל מקום הואיל ונפק מפומיה דגאון טוב ליזהר. מאור זרוע). הגהות מרדכי סופ"ק דעירובין (בהמת נכרי כשהיא מושכרת לישראל, דשכירות קנה לו להתחייב בשביתתה, כדאמר פרק הזהב גבי אונאה כי תמכרו כתיב, וליומא מכירה היא. ואם תאמר הא מסקינן פ"ק דע"ז דשכירות לא קניא. ויש לומר, זיל הכא והכא לחומרא).

[947] **מ"א** שם (ומכל מקום נראה לי, דאם שכרה מהעכו"ם וחזר והשכירה לעכו"ם שרי ממה נפשך).

משא"כ אם השאילה, חוששים שקנה את הבהמה בשכירות ולא הקנה אותה לנכרי השני בשאלה.

ואף שנתבאר לקמן סי' שע ס"ט (שכירות ליומו ממכר הוא ... (והוא הדין אם השאילוהו לו)).

מכל מקום אין שאלה דומה לשכירות. וכן הוא בקצות החושן רס"י רב (דודאי עדיפה שכירות משאלה, וזה פשוט).

וראה תהלה לדוד מפתחות לסי' רמו. יגל יעקב יו"ד סי' מה אות ג. מראי מקומות וציונים.

[948] הגהות אשרי שם (הואיל ונפק מפומיה דגאון טוב ליזהר). **רמ"א ביו"ד סי' קנא** ס"י (השוכר בית מעובד כוכבים, יש להחמיר שלא להניח שם דמות עבודת כוכבים של העובד כוכבים).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ג, שאין צריך להחמיר מדינא, כיון דקיי"ל שכירות לא קניא. אלא שמכל מקום טוב לחוש לדברי האוסרים.

[949] סיכום שיטות הפוסקים שנתבארו לפנינו ס"ט-יא, ולקמן סי' תמה בקונטרס אחרון ס"ק א, לענין הפקר הבהמה בינו לבין עצמו, ולענין הפקר ליום אחד או שעה אחת בלבד:

(א) קיי"ל שאין ההפקר מועיל אלא בפני שלשה, שמדברי סופרים חיישינן שלא הפקיר בלב שלם (ס"ט).

(ב) קיי"ל שהפקר לזמן אינו הפקר גמור, שמדברי סופרים חיישינן לערמה (הערה 956).

(ג) לענין שבת סמכינן שמפקיר בלב שלם, ובלא ערמה, כדי שינצל מאיסור תורה, כמבואר בתוס' ובר"ן (ס"ט).

(ד) הסמ"ק מתיר מטעם הנ"ל לעשות כן אפילו לכתחלה, ואפילו בינו לבין עצמו (הערה 968).

(ה) הב"ח מתיר לכתחלה רק בפני שלשה, כדי שיתפרסם ולא יהי' מראית העין (סי"א).

ואם עבר הנכרי על תנאו ועיכבה ולא החזירה קודם השבת, יפקירנה הישראל בינו לבין עצמו קודם השבת[951], שאז אינו מצווה על שביתתה, כיון שאינה שלו, שכבר הפקירה.

ואע"פ שמדברי סופרים כל הפקר שאינו בפני שלשה אינו הפקר[952] כלל, שכשיש שלשה בודאי הוא מפקיר בלב שלם ואין כאן חשש הערמה, שהרי אחד מהשלשה יכול לזכות מיד בהפקר הזה והשנים הנשארים יכולים להעיד לו שזכה מההפקר, ולא יוכל המפקיר לחזור בו ולהוציאו ממנו. מכל מקום אע"פ שמפקיר בינו לבין עצמו בודאי מפקיר בלב שלם, כדי שינצל מאיסור של תורה[953].

(ו) קיי"ל שאין סומכים על זה, אלא בדיעבד או במקום מצוה (בינו לבין עצמו), או בשעת הדחק – בפני ג' (סי"א).
(ז) בהכרעת הפוסקים הנ"ל נתפרש, שלכתחלה אוסרים מטעם חשש מראית העין, כביאור הב' שבתוס' (סי"א).
(ח) יש חוששים לדעת הריב"ש, שהפקר זה מועיל רק מדאורייתא, וכביאור הא' שבתוס' (הערות 953. 975).
(ט) כל חשש מראית העין הוא כשהפקיר לשבת בלבד, משא"כ כשהקנה יוקרא וזולא לכל משך השכירות (סי"א).
(י) ואם הקנה רק לשבת, יכתוב המכירה בערכותיהם ויתפרסם הדבר (סי"ב).

950 **ריב"ש סי' כה** (נראה, דאם מתנין עמו על מנת שיחזירנה קודם השבת, אפשר לסמוך עליהם בזה). רמ"א ס"ג (אבל יכול להשכירה או להשאילה ולהתנות שיחזירנה לו קודם השבת).

951 רא"ש נדרים פ"ד סי"א (בהמתו, אם השאילה לעובד כוכבים, ולא החזירה לו קודם השבת, יכול להפקירה בינו ולבין עצמו). ריב"ש שם (אם השכירה או השאילה לכותי, והתנה עמו להחזירה קודם השבת, והכותי מעכבה בשבת, טוב להפקירה בינו לבין עצמו קודם השבת). שו"ע ס"ג (ואם השאילה או השכירה לגוי, והתנה עמו להחזירה לו קודם השבת, ועיכבה בשבת, יפקירנה בינו לבין עצמו קודם השבת).

והיינו דוקא בדיעבד, כדלקמן סי"א (וכל זה בדיעבד שכבר השכירה או השאילה לנכרי בהיתר, שהתנה עמו שיחזירנה לו קודם השבת).

וכן לצורך מצוה, כדלקמן שם (לצורך מצוה ... אם אי אפשר לו, יכול להפקיר אפילו בינו לבין עצמו, שלדבר מצוה אין לחוש למראית העין).

משא"כ בשעת הדחק, כדלקמן שם (בשעת הדחק ... יש להתיר לו שיפקירם בפני ג').

952 רבי יהושע בן לוי, נדרים מה, א (ר' יהושע בן לוי אמר, דבר תורה, אפילו באחד הוי הפקר, ומה טעם אמרו בשלשה, כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידין). לפי פירוש הרא"ש שם ד"ה ומה טעם (וקיי"ל בכל מקום הילכתא כר' יהושע בן לוי לגביה דרבי יוחנן, הלכך הוי הפקר מן התורה אפילו באחד, והוא הדין נמי אפילו בינו לבין עצמו). טור ושו"ע חו"מ סי' רעג ס"ז (דין תורה אפילו הפקיר בפני אחד הרי זה הפקר ונפטר מהמעשרות, אבל מדברי סופרים אינו הפקר עד שיפקיר בפני ג', כדי שיהיה אחד זוכה, אם רצה, והשנים מעידים). רמ"א שם (ויש אומרים דאפילו בינו ולבין עצמו הוי הפקר). סמ"ע שם ס"ק יא (גם הני יש אומרים סבירא להו דמדרבנן בעי ג').

953 **ר"ן בפ"ק דשבת** יז, ב **במשנת אין שורין לבית שמאי עיי"ש** (ואף על גב דקיימא לן דבעי הפקר בפני שלשה, כדאיתא בנדרים בסוף פרק אין בין המודר. הכא לא בעינן, דכיון דלאפרושי מאיסורא הוא, מסתמא מפקיר להו בגמר דעתו). וכמו לענין כלים (לבית שמאי), שנתבאר בתוס' שבת יח, ב ד"ה דמפקרא (אע"ג דאמר בנדרים דבעינן הפקר בפני ג', הכא לא בעינן, דמסתמא מפקיר להו), וב"מ ל, ב סד"ה אפקרה (אנן סהדי דמפקר להו בלבו, שלא יעשה איסור שביתת כלים). **וכן משמע ברא"ש סוף פ"ד דנדרים** בפירושו שם (הוי הפקר מן התורה ... הלכך בשבת יכול להפקיר כליו, שלא יעבור על שביתת כליו, וכן בהמתו אם השאילה לעובד כוכבים ולא החזירה לו קודם השבת, אפילו בינו לבין עצמו), ובפסקיו פ"ד סי"א (הלכך הוי הפקר מן התורה אפילו באחד, והוא הדין אפילו בינו לבין עצמו. הלכך הא דאמרינן בפ"ק דשבת, גיגית שפוד נר וקדרה אפקורי מפקר להו שלא יעבור על שביתת כלים, וכן בהמתו אם השאילה לעובד כוכבים ולא החזירה לו קודם השבת יכול להפקירה בינו ולבין עצמו). ומפרש רבינו שגם הרא"ש כוונתו כדברי הר"ן הנ"ל (דכיון דלאפרושי מאיסורא הוא, מסתמא מפקיר להו בגמר דעתו), ולכן סגי אפילו בינו לבין עצמו.

דלא כריב"ש שם (טוב להפקירה בינו לבין עצמו קודם השבת, כדי שינצל מאסורא דאורייתא). והיינו שהפקר זה מועיל רק להנצל מאסורא דאורייתא, אבל לא מדברי סופרים.

ומה שאין סומכים על סברה הנ"ל לכתחלה, היינו כמבואר לקמן סי"א (אבל לכתחלה אסור להשכירה או להשאילה סתם ... יש כאן חשש מראית העין).

*

אמנם לקמן סי' תמה בקונטרס אחרון ס"ק א נתפרש בדברי הרא"ש, כדעת הריב"ש הנ"ל, דלא כדעת התוס' והר"ן הנ"ל (השמיט הרא"ש סברא זו לגמרי, משום דעיקר הטעם הוא, משום דאי אפשר בענין אחר לא גזרו חכמים ואוקמוה אדאורייתא).

ומסיק שם שחוששים לדעה זו (אבל אנן לא סמכינן אסברא זו אלא היכי דאי אפשר בענין אחר ... לכתחלה גזרו חכמים גם לענין שבת וחמץ ב' גזרות המוזכרות בנדרים. הא' אם מפקיר שלא בפני ג' ... הב' היכא שדעתו לחזור ולזכות בה לאחר זמן [כדלקמן בסמוך] ... והכי קיי"ל לדינא).

והיינו שמה שאין מתירים זאת אלא בדיעבד או בשעת הדחק ומצוה, אינו מטעם חשש מראית העין, כאמור בסוף דברי התוס' הנ"ל (ואין לסמוך על זה להשכיר סוס לנכרי ולהפקיר ... שאין הדבר מפורסם).

אלא שחוששים לדעת הריב"ש שהפקר זה אינו מועיל אלא "שינצל מאסורא דאורייתא", כי אינו סומך על סברת התוס' (מסתמא מפקיר להו בגמר דעתו). והיינו כתחלת דברי התוס' שם (ואין לסמוך על זה להשכיר סוס לנכרי ולהפקיר, דהכא שאני משום דלא אפשר בענין אחר).

ומכל מקום אין אדם אחר יכול לזכות בה, אפילו אם מפקירה בפני שלשה כשאר הפקר. דכיון שאינ[ו] מפקירה אלא כדי להפקיע מעליו איסור שבת בלבד, **(ד)** אם כן מן הסתם אינו מפקירה אלא ליום השבת בלבד, בשעה שהנכרי עושה בה מלאכה[954], שהפקר ליום אחד או אפילו לשעה אחת הרי הוא הפקר גמור לאותו יום ואותה שעה[955], כמ״ש בחו״מ סי׳ רע״ג[956], ובמוצאי שבת מיד היא חוזרת להיות שלו, ואין שום אדם יכול לזכות בה.

ואף בשבת אינה הפקר אלא בשעה שעושה בה מלאכה[957], שהרי לא הפקירה אלא כדי להנצל מאיסור עשיית המלאכה שהנכרי עושה בה בשבת[958], ואם כן בשעה שאינו עושה בה כלום היא חוזרת להיות שלו, ואין שום אדם יכול לזכות בה[959] (אלא בשעה שהנכרי עושה בה, ואז לא יניחנו הנכרי[960]. ואף אם יניחנו הנכרי, מכל מקום אותה רגע שזוכה בה היא בטלה ממלאכת הנכרי, וחוזרת היא להיות של ישראל):

י ואם הוא רוצה, יכול להקנות גוף הבהמה לנכרי זה ליום השבת[961], קודם השבת[962]. והוא שיאמר לו[963]

וראה לקמן (הערות 967. 975).

[954] **טור** (וכתב הר״פ, ויפרש בשעת הפקר שאינו מפקירה אלא ביום השבת, או כל זמן שעושה מלאכה ביום השבת, כדי שלא יזכה בה אחר. ואף על פי שאינו מפקירה לגמרי הוי הפקר. ונראה דאפילו בסתם נמי דעתו לזה, שהרי אינו מפקירה אלא להפקיע איסור שביתת שבת), **בשם הר״פ** בהגהות הסמ״ק סי׳ רפב ע׳ שא (ויפרש בשעת הפקר שאינו מפקירה כי אם בשבת, כל זמן שהוא ביד הגוי, כדי שלא יזכה בו אחר. אף על פי שאינו מפקיר לגמרי, מכל מקום הוי הפקר, כדמוכח בנדרים. ונראה דאפילו בסתם נמי דעתו לזה, דהא אין דעתו להפקיר כי אם משום שביתת שבת, להפקיע איסור דשביתת בהמה דהוי דאורייתא).

[955] טור והגהות סמ״ק **שם. מגמרא דספ״ד דנדרים** מד, א (אמר, תהא שדה זו מופקרת ליום אחד, לשבת אחת, לחדש אחד, לשנה אחת, לשבוע אחת, עד שלא זכה בה, בין הוא בין אחר, יכול לחזור בו, משזכה בה, בין הוא בין אחר, אין יכול לחזור בו).

וכן מועלת הקנאה ומתנה לזמן, כדלקמן ס״י (והערה 961).

[956] סעיף י (האומר שדה זו מופקרת ליום אחד, לחדש אחד, לשנה אחת, לשבוע אחד, עד שלא זכה בה הוא או אחר יכול לחזור בו. ומשזכה בה, בין הוא בין אחר, אינו יכול לחזור בו).

ואף שמבואר בגמרא ובחו״מ שם, דלא הוה הפקר גמור עד שיזכה בה אחר; כבר נתבארה שיטה זו לקמן סי׳ תמה בקונטרס אחרון ס״ק א (ולהכי נמי לא גזרו על מה שאינו מפקירה אלא ליום אחד ... דבעלמא גזרו דלא הוה הפקר גמור עד שיזכה בה אחר כמבואר בש״ע חו״מ סי׳ רע״ג סעיף י׳ ... כמשמעות פירוש רש״י ותוס׳ דמדאורייתא הוה הפקר גמור מיד, אלא שחכמים חששו לערמה, כיון שאינו מפקירה לחלוטין כדרך המפקירים, וכאן לענין שבת לא חששו לערמה כמ״ש התוס׳).

והיינו כמובא לעיל מתוס׳ שבת יח, ב ד״ה דמפקרא (אע״ג דאמר בנדרים דבעינן הפקר בפני ג׳, הכא לא בעינן, דמסתמא מפקיר להו), וב״מ ל, ב סד״ה אפקרה (אנן סהדי דמפקר להו בלבו שלא יעשה איסור שביתת כלים).

ומה שאין סומכים על סברה הנ״ל לכתחלה, היינו כמבואר לקמן סי״א (אבל לכתחלה אסור להשכירה או להשאילה סתם ... יש כאן חשש מראית העין).

וראה מסילות השבת סי׳ רמו פ״ג.

*

אמנם לקמן סי׳ תמה בקונטרס אחרון ס״ק א נתבאר שחוששים לזה מעיקר הדין (שדעתו לחזור ולזכות בה לאחר זמן ... דלא הוה הפקר גמור ... והכי קיי״ל לדינא ... משום שדעתו בשעת ההפקר לחזור ולזכות בה לאחר השבת, והוי ליה כהפקר הרמאים המבואר בגמ׳ שגזרו עליו חכמים). ונתבאר לעיל (הערה 953).

ולמעשה מסיק בריש סדר מכירת חמץ (ומי שעולה על דעתו שמכירת חמץ הוא מדברי סופרים לפי המנהג שהכל מבטלין החמץ ואומרים כל חמירא ליבטל ולהוי הפקר כו׳, שגגה היא בידו, כי חמץ הנמכר אינו בכלל ביטול והפקר, מאחר שדעתו עליו לחזור ולזכות בו אחר הפסח). ונתבאר לקמן שם (הערה יא).

[957] **לבוש** ס״ג (דכיון שידוע שאין כונתו אלא כדי להפקיע מעליו איסור שבת, אינו הפקר גמור, ואין רשות ביד שום אדם ליקחנה ממנו). עולת שבת ס״ג (משמע מדבריו דבשבת גם כן לא יכול שום אדם לזכות בו). **מ״א** ס״ק יא (משמע דאפילו בשבת אין אדם יכול לזכות בו. וכן כתב הלבוש).

[958] **רמ״א** ס״ג (ואפילו הכי אין שום אדם יכול לזכות בה, דודאי אין כוונתו רק כדי להפקיע מעליו איסור שבת).

[959] הגהת הר״פ שם (שאינו מפקירה כי אם בשבת, כל זמן שהוא ביד הגוי, כדי שלא יזכה בו אחר). טור (שאינו מפקירה אלא ביום השבת, או כל זמן שעושה מלאכה ביום השבת, כדי שלא יזכה בה אחר).

וראה מראי מקומות וציונים.

[960] עולת שבת ס״ק ג (ובשבת אין לחוש שיזכה בו ישראל ... דהגוי לא יתננה לו כיון שהוא לא מסרה לידו). אליה זוטא ס״ק ז (ובשבת אין לחוש שיזכה בו ישראל ... עכו״ם לא יתננה לו, כיון שהוא לא מסרה לידו).

[961] שגם זה מועיל, כמו במתנה על מנת להחזיר, שנתבאר לעיל סי׳ רמה בקונטרס אחרון ריש ס״ק ד (דהא קיי״ל מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה לכל מילי בר לענין חמץ).

וכן הוא לקמן סי״ב (אזי היא קנויה לו ליום השבת).

בפניו[964] בהמתי קנויה לך, שאז מתכוין הנכרי לקנותה, והיא נקנית לו באמירה זו, כיון שהיא ברשותו[965]. אבל אם אומר כן שלא בפניו לא קנאה הנכרי כלל:

יא וכל זה בדיעבד שכבר השכירה או השאילה לנכרי בהיתר, שהתנה עמו שיחזירנה לו קודם השבת. אבל לכתחלה אסור להשכירה או להשאילה סתם, על סמך שכשיגיע השבת יפקירנה, או יקנה אותה להנכרי[966], לפי שמפורסם לרבים שהיא בהמת ישראל, וההפקר וההקנאה אינן מפורסמים כלל, ויש כאן חשש מראית העין[967].

וכמו שמועלת מתנה על מנת להחזיר לענין ד' מינים, כדלקמן סי' שו סי"ז (מה שנוהגים למכור האתרוגים ... ביום ראשון של חג שצריך לקנות גופו של אתרוג, מכל מקום כיון שקונה אותו על מנת להחזירו, נמצא שאינו קונה אותו אלא מצותו בלבד). וכן לענין ציצית, כדלעיל סי' יד ס"ח (אם המשאיל יודע שהשואל לובשו לשם מצות ציצית ... הוי כאלו נתנה לו במתנה על מנת להחזיר, ולכן מברך עליו השואל ברכה מחוייבת, כאלו היתה שלו ממש).

וכמו בהפקר לזמן, דלעיל ס"ט (אינו מפקירה אלא ליום השבת בלבד, בשעה שהנכרי עושה בה מלאכה, שהפקר ליום אחד או אפילו לשעה אחת הרי הוא הפקר גמור לאותו יום ואותה שעה).

וראה מסילות שבת סי' זה פ"ג.

*

מתוכן הדברים דמיירי כאן בהקנאה מפורשת, מבלי שיצטרכו לפרש שהנכרי מקבל על עצמו אחריות יוקרא וזולא או כחשא ושבח פיטום, כדלקמן סוף סעיף הבא (וקונטרס אחרון ס"ק ה). אמנם לא נראה דמיירי הכא ב"קנין גמור, שהיא רשות בידו למוכרה וליתן להישראל דמיה", כדלקמן שם.

ויש לפעמים דסגי בהקנאה מפורשת, אף בלא קבלת אחריות, כדלקמן סי"ג (כיון שהתנה עמו שיטול כל שכר השבת לעצמו הרי היא קנויה לו בלבדו לשבת, ואין לישראל חלק בה כלל. ומה שאחריותה גם על הישראל, זהו תנאי אחר שהרויח הישראל להנכרי משלו, וקיבל גם עליו אחריות השבת, שאז היא של הנכרי).

וראה לקמן סי"ב (והערה 983).

[962] משא"כ בשבת אסור להקנות. וראה לקמן סי' תמד ס"ט (ומותר ליתן מתנה לצורך מצוה), ושם (הערה נא).

[963] **הגהות מרדכי** סי' תנב (ומיהו אם אמר בהמתי קנויה לך מותרת). וכ"ה במרדכי שם סי' רמה (אמר ליה בהמתי קנויה לך מותר). **שו"ע** ס"ג (או יאמר בהמתו קנויה לגוי).

[964] **מ"א** סק"י (דבהגהות מרדכי כתוב בהמתי קנויה לך, משמע דצריך לומר להעכו"ם בהמתי קנויה לך, כדי שיזכה בו העכו"ם, אבל אם אמר שלא בפניו לא מהני, דאפילו בישראל לא מהני אלא אם כן זיכה לו על ידי אחר. לכן נראה לי דצריך לומר לעכו"ם דוקא בפניו, כדי שיתכוין לקנות).

[965] ראה לקמן סי' תמח סו"ס יא (שהחצר הוא כשלוחו ... אין שלוחו של נכרי כמותו), ושם (הערה עב). סדר מכירת חמץ (נכון הדבר אם אפשר שיהיה ערל הקונה עומד בצד וסמוך להחדרים שהחמץ בהם), ושם (הערה צט). מכירת בהמה המבכרת (ימשוך וינהיג הנכרי את הפרה בידו ... וינעול הנכרי את הדלת), ושם (הערות קלא-ב).

ואפשר גם כאן הכוונה שהנכרי קונה אותה על ידי חצר מטעם יד, כשהוא עומד ליד החצר.

וראה מראי מקומות וציונים.

[966] היינו דקאי הן על הפקר דלעיל ס"ט והן על היתר הקנאה דלעיל ס"י.

ואפילו אם מפקירו בפני שלשה, כמבואר בדרכי משה ס"ק ג (אפילו על ידי הפקר בשלשה אין לעשות כן לכתחלה כנ"ל).

הובא בקונטרס אחרון ס"ק ה (שהרי בדרכי משה פסק בהדיא גבי שכירות גרידא דאין מועיל שיפקיר לשבת בפני ג', אף שיתפרסם).

[967] **תוס'** שבת יח, ב ד"ה דמפקרא (ואין לסמוך על זה להשכיר סוס לנכרי ולהפקיר, דהכא שאני משום דלא אפשר בענין אחר, ועוד שאין הדבר מפורסם). **וסמ"ג** ל"ת סה (ואפילו לבית שמאי שאמרו בפרק קמא דשבת שמועיל הפקר בשביתת כלים, זהו דווקא בכלים שאי איפשר בלא הם, כגון נר הדולק בשבת וקדירה שעל גבי כירה, אבל לא בשאר כלים, קל וחומר בבהמה שלא יועיל. כן כתב רבי שמשון איש ירושלים). **ומרדכי** רמז רמ (ואין לסמוך על זה להשכיר סוס לנכרי ולהפקירה, דהכא שאני דאי אפשר בענין אחר, ועוד שאין הדבר מפורסם. עד כאן לשון התוספות פרק קמא דשבת). **והטור** (ואפילו אם יפקירנה בינו לבין עצמו אסור, שהכל יודעין שהיא בהמתו של ישראל, ואין הכל יודעין שהפקירה, ואומרים בהמתו של ישראל עושה מלאכה בשבת).

*

הטעם האמור כאן (חשש מראית העין), הוא הטעם השני שבתוס' ומרדכי הנ"ל (שאין הדבר מפורסם), והוא הטעם האמור בטור (ואין הכל יודעין שהפקירה, ואומרים בהמתו של ישראל עושה מלאכה בשבת).

ואזיל בזה רבינו לשיטתו, שמעיקר הדין אין חסרון בהפקר זה, לא מטעם הפקר בינו לבין עצמו, כדלעיל ס"ט (אע"פ שמפקיר בינו לבין עצמו, בודאי מפקיר בלב שלם, כדי שינצל מאיסור של תורה), ולא מטעם הפקר לזמן, כדלעיל שם (שהפקר ליום אחד או אפילו לשעה אחת הרי הוא הפקר גמור לאותו יום ואותה שעה, כמ"ש בחו"מ סי' רע"ג). וכל האיסור לכתחלה, הוא רק מחשש מראית העין.

אמנם לקמן סי' תמה קונטרס אחרון ס"ק א (אבל אנן לא סמכינן אסברא זו אלא היכי דאי אפשר בענין אחר ... לכתחלה גזרו חכמים גם לענין שבת וחמץ ב' גזרות המוזכרות בנדרים. הא' אם מפקיר שלא בפני ג' ... הב' היכא שדעתו לחזור ולזכות בה לאחר זמן ... והכי קיי"ל לדינא). והיינו שאין זה רק מחשש מראית העין, אלא מחשש שאינו מועיל מדברי סופרים. ונתבאר לעיל (הערות 953. 956), ולקמן (הערה 975).

ויש מתירין[968] להשכיר או להשאיל לכתחלה על סמך שכשיגיע השבת יפקירנה או יקנה אותה להנכרי בפני שלשה ישראלים, שעל ידי השלשה ישראלים יתפרסם הדבר לכל מי שיודע שהיא בהמת ישראל.

ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק[969], כגון מי שיש לו שדות ואי אפשר לו ליתנן לנכרי באריסות אלא אם כן ישכיר לו גם שוורים לחרוש בהם, ואי אפשר לו למנעו שלא יחרוש בהם בשבת, וגם אי אפשר לו להטיל עליו כל אחריות השוורים אף לענין יוקר וזול ומיתה באונס ע״ד שיתבאר, אזי יש להתיר לו שיפקירם בפני ג׳. וטוב להורות לו שיפקירם בפני דייני העיר, והם יפרשו לו ענין ההפקר שיפקירם בלב מלא, ולא יתבע מן הנכרי אפילו אם על ידי פשיעותו יארע בהם הפסד בשבת, והם יפרסמו ההפקר לכל, שלא יהיה חשש מראית העין[970].

וכן יש להתיר לצורך מצוה כגון לשלוח אתרוגים על בהמתו על ידי נכרי[971], ע״ד שיתבאר בסי׳ תרנ״ה[972], אם מפקיר בהמתו בפני שלשה. ואם אי אפשר לו, יכול להפקיר אפילו בינו לבין עצמו,

---

[968] המקור לדעה זו הוא בסמ״ק סי׳ רפב, ע׳ שא (וגבי בהמה נמי מותר ... אך שצריך להפקיר הבהמה כל זמן שעושה מלאכה בשבת להפקיע איסור דשביתת בהמה דהוי דאורייתא). הובא בטור (ובספר המצות התיר להשכירה ... על ידי הפקר, שצריך להפקירה להפקיע איסור שביתת בהמה).

ונתבאר לקמן סי׳ תמה בקונטרס אחרון ס״ק א (כסמ״ק שמתיר לכתחלה על ידי הפקר שלא בפני ג׳, דמסתמא מפקירה בלי ערמה כדי להפקיע מעליו איסור שבת, כמה שכתבו התוס׳ בשבת דף י״ח ע״ב), שהובא לעיל ס״ט (והערה 953).

והוא התיר אפילו בהפקר בינו לבין עצמו, כמבואר בב״י שם (ונראה מדברי רבינו דאפילו בהפקר דבינו לבין עצמו קא שרי בספר המצות, דכיון שהופקע איסור שבת שרי).

וכתב על זה בשו״ת צמח צדק (הראשון) סי׳ לה (כל הפוסקים חולקים עליו, ובטלים דבריו לגבי כולהו).

וכן הוא לקמן שם (אבל אנן לא סמכינן אסברא זו, אלא היכי דאי אפשר בענין אחר כמ״ש התוס׳ שם, וכ״כ הרא״ש שם, וכן היא הסכמת הב״י וכל האחרונים בסימן רמ״ו).

וגם בשעת הדחק לא סמכו על דעת סמ״ק (כשהפקיר בינו לבין עצמו), אלא על דעת **ב״ח** ד״ה כתב במרדכי (מיהו נראה אף בהפקר אם הפקירה בפני ג׳ שרי אפילו לכתחלה, דכל מילתא דמיתאמרה באפי תלתא, קלא אית ליה, וליכא חשדא). **וב״י** ד״ה אבל בהמתו (כל שמפקיר הבהמה בפני שלשה, אפשר דשרי להשכירה לכתחלה, דכל בפני שלשה מיפרסמא מילתא, והכי דייק לשון רבינו שכתב ואפילו אם יפקירנה בינו לבין עצמו אסור וכו׳, דמשמע דוקא בינו לבין עצמו הוא דאסור משום דלא ידיע מילתא, אבל בפני שלשה קלא אית ליה ושרי), **לפי משמעות הטור** (אף שבשו״ע לא הביא היתר זה). הובא במ״א ס״ק ט (וב״ח מתיר לכתחלה להפקיר לפני ג׳).

ואילו על הפקר בינו לבין עצמו (כדעת הסמ״ק), אין סומכים אלא בדיעבד, כדלעיל ס״ט (ואם עבר הנכרי על תנאו ועיכבה ולא החזירה קודם השבת, יפקירנה הישראל בינו לבין עצמו קודם השבת), או במקום מצוה, כדלקמן בסמוך (לצורך מצוה ... אם אי אפשר לו, יכול להפקיר אפילו בינו לבין עצמו, שלדבר מצוה אין לחוש למראית העין).

[969] נתבאר לקמן סי׳ תמה קונטרס אחרון סוף ס״ק א (והכי קיי״ל לענין שבת אם כבר השכירה לו, דלא גזרו עליו חכמים להפסיד ממונו. בשגם שיש לומר סברת התוספות וסמ״ק. אבל לכתחלה לא סמכינן אסברא זו לענין שבת, כהסכמת הב״י (ד״ה ומ״ש ואפילו: אבל המרדכי בפ״ק דשבת והגהות בפ״ו כתבו, שאם השאיל בהמתו לגוי דיעבד צריך להפקירה בפני שלשה, אלמא דסבירא להו דלכתחלה אפילו מפקיר בפני שלשה אסור), וט״ז (סי׳ רמו ס״ק ד: אסור להשכיר כו׳, פירוש אפילו אם סומך עצמו שיפקירנה אחר כך אפילו בפני ג׳), ולבוש (סעיף ג: מיהו בכי האי גוונא דוקא התירו לו לזה שיפקירנה להפקיע איסור שבת, כיון שהתנה עם הגוי בתחלה להחזירה לו והגוי עובר על תנאו, אבל להשכירה לכתחלה בלא תנאי ולהפקירה בפני שלשה ... לא התירו). וצמח צדק (סי׳ לה: לא כתב בשו״ע שלו אלא המוסכם מכל הפוסקים, והיינו בדיעבד, שכבר השאיל או השכיר לגוי והתנה עמו להחזירה לו קודם שבת והגוי עכבה בשבת, אז מהני הפקר ואפילו הפקר בינו לבין עצמו מהני. אבל להשכיר לגוי או להשאיל על ידי הפקר, לא כתב שיהא מהני אפילו על ידי הפקר בפני שלשה), ועולת שבת (סעיף ג: נראה מדברי המחבר, דוקא בדיעבד יש לעשות תקנה זו, אבל אין לסמוך לכתחלה על תקנה הזאת, משום דאין הכל יודעים שהפקיר בהמתו ויאמרו דבהמת ישראל עושה מלאכה ביום השבת), והנחלת צבי (ס״ק ג: מ״ו ז״ל [הב״ח] פסק דמותר לכתחלה על ידי הפקר ג׳, ואני אומר שאין להקל בזה, מאחר שאינו מפורש בשום פוסק בהדיא היתר זה). והאלי׳ זוטא (ס״ק ח: והב״ח מתיר אף לכתחילה, אפילו לפני אחד, אם הדבר מפורסם לרבים. מיהו בנחלת צבי פסק כלבוש, וכן בתשובת צמח צדק סימן ל״ה, ולא הביא כלל דברי הב״ח).

[970] כעין האמור לקמן סי״ב לענין ערכאות (כיון שכתב כן בערכאותיהם יש לדבר קול ופרסום), ושם נסמן.

[971] צמח צדק שם ד״ה הרי מבואר (אמנם לצורך מצוה דרבים, כגון להוליך אתרוגים לזכות רבים שיקיימו המצוה בשעתה וצריכים למהר הליכתם, התרתי להם על ידי הפקר, דבמקום מצוה אין להחמיר). הובא אליה זוטא סק״ח (בתשובות צמח צדק שם דלדבר מצוה להוליך אתרוגים מותר).

[972] בט״ז שם ס״ק ב (ונראה לי לחלק בדרך זה, דיפה כח מצות לולב, שהיא עשה דרבים).

אמנם כאן לא נזכר שהוא ״לצורך מצוה דרבים״, רק ״יש להתיר לצורך מצוה כגון לשלוח אתרוגים״,

ולזה כנראה הכוונה לקמן סי׳ שו בסופו (עיין סוף סי׳ תקפ״ו ותרנ״ה בט״ז, וצ״ע בכה״ג). והיינו שלקמן סי׳ תקפו סכ״ד דן בהבאת שופר על ידי נכרי, וברמ״א סי׳ תרנה ס״א דן בהבאת לולב על ידי נכרי. וצ״ע אם יש מקום להקל בהם מטעם דהוי עשה דרבים, כמבואר בט״ז שם.

וראה גם קונטרס אחרון ס״ק א ד״ה וכן משמע (והערה 1042).

שלדבר מצוה אין לחוש למראית העין[973].

אבל שלא לצורך מצוה ושלא בשעת הדחק אין להתיר לכתחלה, אפילו רוצה לפרסם לרבים[974] שמפקירה או שמקנה גוף הבהמה להנכרי ליום השבת, לפי שאפשר שימצאו הרבה שיודעים מהשכירות והשאלה שהן לכל ימות השבוע, ואינן יודעים מההפקר (ה) וההקנאה שהן לשבת בלבד, ויראה להם שגם בשבת היא שכורה ושאולה בלבד להנכרי, וגוף הבהמה של ישראל כמו בכל ימות השבוע[975].

אבל אם גם בימות החול גוף הבהמה קנוי להנכרי, אף על פי שלא הקנה לו קנין גמור שיהא רשות בידו למוכרה וליתן להישראל דמיה, אלא לא הקנה אותה לו רק לענין יוקר וזול ואחריות מיתה[976], דהיינו

---

[973] ראה הערה הקודמת, להתיר בזה אף במצוה סתם (ולא רק בעשה דרבים).

לענין חשש מראית העין במקום הפסד, נתבאר לעיל סי' רמד סי"ד (שבמקום הפסד גדול לא גזרו על מראית העין). ושם סי"ב (שיש אוסרין אף במקום הפסד, אם לא לצורך מצוה).

וראה מראי מקומות וציונים.

[974] דרכי משה ס"ק ג (אפילו על ידי הפקר בשלשה אין לעשות כן לכתחלה כנ"ל). עולת שבת ס"ק ג (ומ"ש ואם השאילה או השכירה יפקירנה וכו', נראה מדברי המחבר דוקא בדיעבד יש לעשות תקנה זו, אבל אין לסמוך לכתחלה על תקנה הזאת, ומשום דאין הכל יודעים שהפקיר בהמתו, ויאמרו דבהמת ישראל עושה מלאכה ביום השבת, ואע"פ שיפקיר בפני שלשה, אטו שלשה כולי עלמא נינהו). מ"א ס"ק ט (אבל לכתחלה אסור להשכיר על דעת שיפקירנה בשבת).

הובא בקונטרס אחרון ס"ק ה (אבל משום פרסום זה לבד אין היתר, שהרי בדרכי משה פסק בהדיא גבי שכירות גרידא, דאין מועיל שיפקיר לשבת בפני ג', אף שיתפרסם).

[975] **צמח צדק** סי' לה ד"ה ועוד נראה לומר דעד כאן (לא התיר הריצב"א התם אלא דוקא שמוכר לו על כל משך זמן שתהיה בהמתו אצלו, ולא על שבתות לחוד ... הכל נקרא על שם הגוי ולא על הישראל ... ולית בה משום מראית העין, אבל כענין זה שאינו מוכר לגוי אלא לשבתות לחוד, והישראל תמיד שם עם הבהמות, ומזונותיהם הכל על הישראל, והרי נקרא הכל על שם ישראל, וליכא פרסום דמכר ישראל הבהמות לגוי, איכא מראית העין שהרואים יסברו שבהמה של ישראל עושה מלאכה, ודאי יש לאסור). **מ"א** סק"ט (וגם במכירה אין היתר אלא כשמוכר כל ימי השבת, ולא בשבת לחוד).

ונתבאר בקונטרס אחרון סק"ה, שכן משמע בשו"ע ובשאר פוסקים, שכשמקנה לכל ימות השבוע אין לחוש למראית העין אף לכתחלה. וראה מסקנתו שם, שבמקום שדרכם לקנות כדי להשאיל ולהשכיר, אין להתיר אף במכירה גמורה אלא במקום פסידא.

*

וכבר הובאה לעיל (הערות 953. 956. 967), המסקנא לקמן סי' תמה בקונטרס אחרון ס"ק א, שמה שאין מתירים כאן אלא בדיעבד או בשעת הדחק ומצוה, אינו מטעם חשש מראית העין, אלא שחוששים לדעת הריב"ש שהפקר זה אינו מועיל אלא "שינצל מאסורא דאורייתא".

ולפי זה יש לעיין, אם יועיל מה שמקנה את הבהמה לנכרי לכל ימי השבוע.

וראה לקמן שם (סוף הערה קח), שבכמה מקומות נראה שהל' שבת הן מהדורא בתרא לגבי הלכות פסח.

[976] דעת המתירין בס' התרומה, בסימנים סי' קמח (ישראל שיש לו שוורים ומשכירן לעכו"ם לחרוש עד זמן אחד וחורש בהם בשבת. בימי רבינו שלמה שאלו דבר זה, ויש שהיו מתירין אם העכו"ם קבל עליו אחריות מיתה וגניבה וגם יוקרא וזולא, דהשתא הוי כמו צאן ברזל לישראל, ויש שאוסרים בכל ענין, דאין העכו"ם יכול לקבל כל זה, ונקראת בהמתו של ישראל בכל מקום שהוא, וישראל מצווה על שביתתה). ובסמ"ג ל"ת סה (כא, ד). ובשו"ע ס"ד (ישראל שהשכיר שוורים לגוי לחרוש בהם, וחורש בהם, יש מתירים אם קבל עליו הגוי אחריות מיתה וגזילה וגניבה ויוקרא וזולא. ויש אומרים דכיון שאין הגוי יכול למכרה אם ירצה, נקראת בהמת ישראל). **רמ"א סוף סי' זה** (וכל צדדי היתרים אלו הלכתא נינהו, ויכול לעשות איזה מהן שירצה, אפילו אם הבהמה כולה של ישראל), שזה כולל גם את הדעה המתירה הנ"ל בשו"ע ס"ד, ככתוב ברמ"א בס"ד (ועיין למטה בסימן זה). מ"א סוס"ק טז (דעת הרב"י דאם היא כולה שלו, לא מהני שיקבל העכו"ם אחריות, כמ"ש ס"ד. ורמ"א הכריע להקל).

דיעות האוסרים והמתירים נתבארו בקונטרס אחרון ס"ק ג.

ועוד נתבאר בקונטרס אחרון שם, שזוהי גם דעת תשובת הריצב"א שבהגהות מיימוניות פ"כ אות א (שילוה לו אותם שוורים בהלוואה ולא בשאלה, שיהא רשות ביד הנכרי להוציאן שלא ברשות ישראל, ויזקוף הדמים על הנכרי ואחריות השוורים על הנכרי. ועוד שאפילו לא יהא הרשות ביד נכרי להוציאו שלא ברשות ישראל, יש למצא תקנה כגון שיזקוף הדמים במלוה על הנכרי, ויחזור וימשכן לישראל, ולא ימשכן להרהין אצלו, אלא שיעשה אפותיקי כל זמן שלא יפרע לו מעות, דבענין זה לא יצאו מרשותו כלל ... ובענינים אלו יש להתיר, יצחק ב"ר אברהם).

הובא בשו"ע ס"ה (ויש מתירים אפילו לא יהא רשות ביד הגוי להוציא, על ידי שיזקוף הדמים על הגוי במלוה, ויחזור הגוי ויעשה אפותיקי לישראל).

ואף שיש מפרשים בדברי תשובת הריצב"א כדעת האוסרים הנ"ל, מכל מקום מסיק בקונטרס אחרון שם (תשובת ריצב"א דסבירא ליה כהמתירין בסעיף ד, כמבואר בב"י סי' רמ"ה, ואחריו נמשך המ"א בסוף סי' זה, עי"ש מ"ש שדעת רמ"א להקל אף בסעיף ד (ועיין בתשובת תודת שלמים סי' הנ"ל, שתירץ קושית המשנה למלך ופנים מאירות על הב"י)).

*

ומה שנתבאר כאן דהיינו שקיבל עליו (לא רק זולא, אלא) גם יוקרא, נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ו (דעיקר ההיתר בצאן ברזל הוא משום שהשבח שלו, ולא משום שכל ההפסד חל עליו), וכמובא לעיל מס' התרומה וסמ"ג ושו"ע שם (אם קבל עליו הגוי אחריות מיתה וגזילה וגניבה ויוקרא וזולא). וכן פירש"י ביבמות סו, ב ד"ה יאכילנה (כיון דלענין יוקרא וזולא קיימי ברשותיה, אכלי).

ששם אותה בדמים להנכרי בשעה שהשכירה או השאילה לו[977], ואם (ו) תתייקר בסוף משך זמן שכירותו או שאילתו, כשיחזירנה להישראל, יהיה העודף להנכרי, ואם תוזל, יתחייב לשלם לו העודף מביתו, אע"פ שהוא אנוס בזול זה, וכן אם תמות אפילו באונס יתחייב לשלם, ונמצא ריוח בהמה זו וחסרונה הכל לנכרי כאלו היתה בהמתו ממש, לפיכך אין הישראל מצווה על שביתתה, שאף שגוף הבהמה משועבד לו שלא יוכל הנכרי למוכרה שלא מדעתו[978], מכל מקום כל זמן שהיא מחוסרת גוביינא, שעדיין לא גבה אותה מבית הנכרי לביתו, הרי היא כבהמת הנכרי, כיון שאין להישראל עליה אלא שעבוד בעלמא[979], וכל חסרונה ורווחה להנכרי.

ואין לחוש למראית העין, כיון שאינה של הנכרי בשבת לבד, אלא בכל זמן משך שכירותו או שאילותו אפילו בימות החול, אם כן הרי זה דומה למוכר בהמתו לנכרי והנכרי עושה בה מלאכה בשבת, שאין שם חשש מראית העין, לפי שיש פרסום לדבר. ומכל מקום כיון שלא מכרה לו ממש, יש לו לפרסם לרבים שעשה דרך היתר[980], שכל מה שאפשר לו לעשות להוציא את עצמו מידי חשד יש לו לעשות[981]:

יב וכן יכול להשכירה או להשאילה לנכרי על ידי שיזהיר אותו שלא יעשה בה בשבת, ובאם שיעבור על תנאו ויעשה, אזי היא קנויה לו ליום השבת[982], ויתחייב באונסין שיארעו לה בשבת, ויכתוב כן בערכאותיהם, שנמצא כשבא הנכרי לעשות בה בשבת אינה בהמת ישראל כלל, שהרי קנאה הנכרי להתחייב באונסיה[983]. ואף שאינה קנויה לו אלא בשבת בלבד, אין לחוש למראית העין, כיון שכתב כן

וכשם דסגי באחריות יוקרא, כן סגי אף בקיבל עליו שבח פיטום, כדמוכיח בקונטרס אחרון שם מהפוסקים (כיון דשבח הפיטום דידיה הוה קנין כספו).

וראה לקמן סי"ב (והערה 983).

977 כהא דתנן תרומות פי"א מ"ט (כהן ששם פרה מישראל מאכילה כרשיני תרומה). ופירש רש"י ביבמות סו, ב ד"ה אבל כהן ששם (כששכרה הימנו שמאה לו, והתנה עמו להחזירה לו בדמים הללו).

978 יתבאר לקמן סט"ו (ימכור לו חלקו במכירה גמורה, ואעפ"כ לא יוכל הנכרי למוכרה שלא מדעתו), ושם (הערה 1001).

979 רבא ביבמות שם סע"ב (וכיון דמחוסר גוביינא ברשותיה קאי), ופירש"י (דכל כמה דלא גבתינהו מיניה לאו ברשותה קיימי, אלא שיעבודא בעלמא אית לה עלייהו).

והטעם שאנו זקוקים לשני הפרטים: (א) כל האחריות היא על הנכרי. (ב) הישראל הוא מחוסר גוביינא – נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ג.

980 רמ"א סוף הסי' (רק שיפרסם שעשה דרך היתר).

ונתבאר בקונטרס אחרון סק"ז (אין לומר דרמ"א קאי אכולה שלו, אבל בשותפות לא שייך מראית העין כמו בריש סי' רמ"ה). והיינו דהכא שאני מהאמור לעיל סי' רמה סי"ג (בכל מקום שהתירו בשותפות נכרי, התירו אפילו עושה בפרהסיא ואין חוששין למראית העין). ו ראה גם שו"ת צמח צדק סי' לא אות א.

981 נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ה.

982 ומועיל, אף שמקנה לו ליום השבת בלבד, כדלעיל ס"י (והערה 961).

983 ב"י סו"ס רמה (ונראה שאם הישראל מזהיר את הגוי האריס שלא לעשות בה מלאכה בשבת, ואם יעבור ויעשה בה מלאכה בשבת תהיה אחריות שבת עליו אפילו מאונסין, שרי, דאם בא לעשות בה מלאכה אינה בהמת ישראל, שהרי קנאה הגוי להתחייב באונסיה. וכן שמעתי שהורה מורי הרב הגדול כה"ר יעקב בי רב ז"ל, אלא שהצריך להעלותו בערכאות ולכתוב שם). שו"ע סוף הסימן, לענין שותפות (ויש מתירים על ידי שיזהיר את הגוי שלא יעשה בה מלאכה בשבת, ואם יעבור ויעשה תהיה אחריות עליו ואפילו מהאונסים, ויכתוב כן בערכאותיהם, דהשתא אם בא לעשות מלאכה בשבת אינה בהמת ישראל, שהרי קנאה הגוי להתחייב באונסיה). **רמ"א סוף סי' זה** (וכל צדדי היתרים אלו הלכתא נינהו ... אפילו אם הבהמה כולה של ישראל).

*

מתוכן הדברים נראה דסגי באחריות אונסים, אף אם לא קיבל עליו אחריות יוקרא וזולא, ולא אחריות כחשא ושכר פיטום. וכן הוא לקמן סט"ו (ויש תיקון לזה על ידי שיתנה עמו שאם יעשה בה מלאכה בשבת אזי היא קנויה לו ליום השבת ויתחייב באונסין שיארעו בשבת).

אמנם לעיל סי"א (והערה 976), דלא סגי באחריות אונסים, ואף לא סגי באחריות כחשא ופחתא, עד שיקבל עליו יוקרא או שבח פיטום.

וכן הוא בשו"ע, שבס"ד כתב "יש מתירים אם קבל עליו הגוי אחריות מיתה וגזירה וגניבה ויוקרא וזולא". ובס"ה כתב דסגי "תהיה אחריות עליו אפילו מהאונסים".

ופירש בשלחן עצי שטים סי' א סכ"ד (יזהיר הישראל את העכו"ם שלא יעשה בה מלאכה בשבת, ואם יעבור ויעשה בה מלאכה בשבת, יהיה אחריות הבהמה על העכו"ם, אפילו אחריות אונסין, דהיינו אחריות מיתה וגזלה וגנבה ויוקרא וזולא), והגהות רעק"א (נראה דהיינו בהתחייב אף אחריות דיוקרא וזולא. וכן כתב בפשיטות בספר שלחן עצי שטים).

בערכאותיהם, יש לדבר קול ופרסום[984]:

ישראל ונכרי שותפים בבהמה

יג ישראל ונכרי שהם שותפים בבהמה לטחון ברחיים וכיוצא, יש היתר שיעשה בה הנכרי בשבת, על ידי שיתנה עם הנכרי בתחלה בשעה שקנאוה, שיטול הנכרי כל שכר השבת בלבדו והישראל יטול כנגד זה כל שכר יום אחד בחול בלבדו, שכשמתנה עמו כן בתחלת השותפות הרי זה כמקנה לו בלבדו כל גוף הבהמה לשבתות ולישראל בלבדו ביום אחר, ואין להישראל חלק בה בשבתות[985], ואינו מצווה על שביתתה. ואם אחר כך נתרצה הנכרי מאליו לחלוק עמו כל השכר בשוה, הרי זה מותר[986], כמו שנתבאר בסי׳ רמ״ה[987].

ואפילו אם אחריות הבהמה הוא על שניהם בשוה כל ימות השבוע אפילו בשבת, אעפ״כ אין הישראל מצווה על שביתתה מחמת שאחריותה גם עליו בשבת, כיון שהתנה עמו שיטול כל שכר השבת לעצמו הרי היא קנויה לו בלבדו לשבת, ואין לישראל חלק בה כלל. ומה שאחריותה גם על הישראל זהו תנאי אחר שהרויח הישראל להנכרי משלו, וקיבל גם עליו אחריות השבת, שאז היא של הנכרי, והנכרי הרויח משלו להישראל, וקיבל גם עליו אחריות יום אחד בחול, שאז היא של הישראל[988]:

יד ואם לא התנה עמו כן בתחלת השותפות, לא יתנה עמו אחר כך[989]. שאף אם עכשיו אין כאן איסור משום שביתת בהמתו, שהרי עכשיו אין הנכרי נמנע מלעשות בה מלאכה בעל כרחו של הישראל, מאחר

וגם בדברי רבינו נתפרש כן בזכרון יוסף סי׳ קפה (ולפי זה צריך לפרש גם דברי התניא בסעיף י״ב כן, דמה שכתב שם ויתחייב באונסין שיארע לה בשבת, רוצה לומר דתהי׳ ברשותו אף לענין יוקרא וזילא, וכמו שכתב שם בסעיף הקודם. אלא דשם בסעיף י״א הוא תמיד כן ברשות הנכרי, וכאן אינו כן אלא בשבת, אם יעשה בה מלאכה. וזה נמי כוונתו במה שכתב בסעיף ט״ו ויש תיקון לזה כו׳, עד כמו שנתבאר למעלה, והיינו בסעיף י״ב, וכמו שביארתי. ומה שכתב שם אחר כך או על ידי שיקנה לו גם חלקו כו׳ כמו שנתבאר למעלה, היינו כמו שכתב בסעיף י״א, שתהי׳ תמיד ברשות הנכרי לענין אונסין ויוקרא וזילא).

פירוש נוסף הביא רעק״א שם בשם אליה רבה. וכן בדברי רבינו הובא פירוש נוסף ברביד השלחן אות טו.

וראה לעיל ס״י (והערה 961). ביאורי השלחן ע׳ עג. כנישתא דבי רב ע׳ קסח הערה יג.

[984] ב״י שם (ולפיכך הצריך להעלותו בערכאות, לפרסם הדבר). מ״א ס״ק טו (היינו לפרסומי מלתא).

[985] **ריב״ש** סי׳ קנא (שני אנשים נשתתפו ושכרו חנות אחת, ושמו בה ריחים לטחון חטים, ונשתתפו עם כותי אחד ... ברחיים של בהמות ... שהיה לעובד כוכבים חלק בבהמות, ופרע שליש דמיהן. בזה נראה, שאם התנו מתחלה בשעה שנשתתפו, לומר לעובד כוכבים טול אתה לעצמך יום השבת ואנחנו יום אחר כנגדו, שהוא מותר ... שיש לומר, שכיון שהתנו בזה מתחלה, בשעת לקיחת הבהמות, הרי הוא כאלו הבהמות קנויות לכותי ביום השבת ואין לישראלים חלק בהן, וביום החול כנגדו הבהמות לישראלים ואין לכותי חלק בהם). שו״ע ס״ה (אם ישראל וגוי שותפין בבהמה, מותר לעשות בה הגוי מלאכה בשבת, על ידי שיתנה עם הגוי בתחלה כשקנו אותה, שיטול הגוי בשבת וישראל ביום חול).

[986] מ״א ס״ק יג (ואז מותרין אחר כך לחלק בשוה).

[987] סעיף ד (ואפילו אם אחר כך נתרצה הנכרי לחלוק עמו כל השכר בשוה, אין בכך כלום, שמתנה הוא שנותן לו).

[988] שו״ת **רלב״ח** סי׳ קו (שכיון שהתנו בזה מתחלה בשעת לקיחת הבהמה, הרי הוא כאלו הבהמה קנויה לגוי ביום השבת ואין לישראל בה חלק, וביום החול כנגדו הבהמה לישראל ואין לגוי חלק בה ... ונראה לענ״ד שאין צריך שיסכימו ביניהם בפירוש שאם תמות הבהמה ביום שבת שיהיה כל האחריות על הגוי, ואם תמות ביום שיש לישראל שיהיה אחריותה על הישראל, אלא שאפילו כשתמות באי זה יום האחריות הוא על שניהם אין איסור לישראל כלל, שזה הוא כמו תנאי אחר שעושים ביניהם קרוב לשכר ולהפסד לשניהם בשוה, והוא שאף על פי שהבהמה היא של הגוי ביום שבת ושל ישראל ביום אחר עם כל זה, מסכימים שניהם שאחריות שני הימים יהיה לשניהם בשוה, ואף על פי שקצת מאחריות הבהמה הוא על הישראל ביום השבת, אינה נקראת שלו בשבת לשיהיה מוזהר בשביתתה). **מ״א** שם (ואז אפילו אחריות שניהם בשוה כל ימות השבוע מותר (ר״ל חביב)).

וראה לעיל ס״י (והערה 961). סי״א (והערה 976). סי״ב (והערה 983).

[989] **ריב״ש** שם (אבל אם לא התנו מתחלה, אלא שאחר שנשתתפו אומרים טול אתה חלקך בשבת ואני חלקי בחול, זה אסור. אף אם אין כאן משום שביתת בהמות, מאחר שיש לכותי חלק בבהמות ... עדיין יש איסור כשלוקח ריוח יום החול כנגד יום השבת, ושהרי לוקח שכר של שבת שלא בהבלעה. ובכגון זה, שלא התנו מתחלה, יותר היה אפשר להתיר בשלא יאמר לו כלל טול אתה חלקך, אלא שיתן הכותי לישראלים חלקם בריוח כל השבוע ביחד, לפי שאז יקבלו שכר שבת בהבלעה). **ב״י סוס״י רמה** (שהעתיק דברי ריב״ש הנ״ל). **מ״א** ס״ק יג (אבל אם לא התנו מתחלה, אלא אחר שנשתתפו אומר לו טול כו׳, אף על פי שאין כאן משום שביתת בהמתו, כיון שיש לנכרי חלק בו, אסור, דמכל מקום הוא נוטל יום אחד כנגד יום השבת, והוי שכר שבת שלא בהבלעה. ומזה היה יותר היתר שלא יאמר טול אתה כו׳, אלא יחלקו סתם כל השבוע ביחד (ב״י ססי׳ רמ״ה בשם ריב״ש וכ״כ ר״ל חביב ססי׳ ק״ו)).

שכבר נשתתף ויש לו חלק בה[990]. מכל מקום יש איסור במה שנוטל ריוח יום אחד בחול כנגד יום השבת, שהרי נוטל שכר שבת שלא בהבלעה כמ״ש בסי׳ רמ״ה[991]. ובכגון זה שלא התנו מתחלה, יותר יש היתר כשלא יאמר לו כלל טול אתה בשבת ואני בחול, אלא יחלוק עמו כל הריוח של כל ימות השבוע בשוה, שאז הוא נוטל שכר שבת בהבלעה.

אלא שגם זה אין להתיר אלא במקום הפסד גדול[992], אם[993] גם הנכרי בעצמו צריך לעשות מלאכה בשבת עם הבהמה והישראל יעשה כנגדו בחול, כמו שנתבאר שם[994]:

טו וגם במקום הפסד גדול, או אפילו אינו רוצה ליטול כלל בחול כנגד השבת, אף שאין איסור משום שכר שבת ולא משום שביתת בהמתו, מאחר שהנכרי אינו נמנע מלעשות בה מלאכה בשבת בעל כרחו של הישראל. מכל מקום יש איסור למפרע במה שנשתתף עם הנכרי בבהמה שהנכרי יעשה בה מלאכה בשבת בעל כרחו[995].

ויש תיקון לזה על ידי שיתנה עמו, שאם יעשה בה מלאכה בשבת אזי היא קנויה לו ליום השבת, ויתחייב באונסין שיארעו בשבת, ויכתוב כן[996] כמו שנתבאר למעלה[997]. או על ידי שיקנה לו גם חלקו לענין יוקר

---

[990] שהיתר זה הוא אפילו לא התנו, לא בתחלת השותפות ולא עתה. כי אף שהישראל הוא שותף בבהמה, ויש בה חיוב שביתת בהמתו, מכל מקום ״אין הנכרי נמנע מלעשות בה מלאכה בעל כרחו של הישראל״, כמובא בריב״ש שם (וגם יש טעם להתיר, לפי שהכותי לא ימנע מעשות מלאכה בבהמות, כיון שיש לו חלק בהם). רלב״ח שם (גם יש טעם להתיר, לפי שהגוי לא ימנע מעשות מלאכה בבהמה, כיון שיש לו חלק בה ... מאחר שיש לגוי חלק בשותפות ואינו נמנע מעשות בה מלאכה על כרחו של ישראל... שהגוי עושה בה מלאכה מחמת חלקו על כרחו של ישראל ושלא ברצונו).

וכן הוא לקמן סט״ו (מאחר שהנכרי אינו נמנע מלעשות בה מלאכה בשבת בעל כרחו של הישראל).

וראה זכרון יוסף סי׳ קפג. שדי חמד מילואים (דברי חכמים) סי׳ פג.

[991] בכל המשך הסימן לעיל שם, נתבארה ההלכה של שכר שבת שלא בהבלעה – באופן שבאים בחשבון לחלוק בשוה, כדלעיל שם ס״ב (אסור להישראל שיבא לחשבון עם הנכרי בשעת חלוקת הפירות ולומר נחלוק בשוה, שכל יום השבת שעבדת, עבדתי כנגדו בחול ... והרי זה נוטל שכר שבת שלא בהבלעה, שהרי מזכיר את יום השבת בפירוש). וכעין זה בכל המשך הסימן.

וכאן נתבאר האיסור באופן שבתחלה היו שותפים שוים לכל השבוע, ואחר כך רוצים להתנות, שעבודת השבת והריוח מוטלת רק על הנכרי, ועבודת יום אחד בחול והריוח נוטל הישראל בלבדו, כמבואר בריב״ש (וראה לעיל שם סט״ו, והערה 696).

דברי ריב״ש אלו הובאו לעיל סי׳ רמה בקונטרס אחרון ס״ק ב (וכן כתב ב״י בשם הריב״ש, דאין תקנה ליטול שכר כנגד השבת, אלא אם כן יחלוק עמו שכר כל השבוע יחד, כדי שיהיה בהבלעה).

[992] מ״א שם (ומכל מקום דוקא בהפסד גדול שרי לחלק סתם).

[993] בהגהות מהרי״ב עה״ג הגיה: שאז מותר אף אם.

והיינו שאם הנכרי עצמו אינו צריך לעשות מלאכה בשבת, מותר מטעם שכר שבת בהבלעה. ואם הנכרי צריך לעשות מלאכה, אזי אין להתיר אלא במקום הפסד מרובה (מטעם שבהערה הבאה).

[994] סי׳ רמה ס״ב (יש מתירין ... ויש אוסרין ... וכן עיקר. ומכל מקום במקום הפסד גדול יש לסמוך על דברי המתירין), וס״ו (יש מתירין ... ויש אוסרים, אלא יניח להנכרי שכר כל השבתות. ואם אין שכר השבתות ידוע, יניח לו שביעית השכר, והשאר יחלוק עמו בשוה. שאם יחלוק עמו כל השכר בשוה ויהנה הישראל משכר שבת, נמצא שלמפרע היה להישראל חלק בעבודת הנכרי בשבתות, והיה הנכרי עובד בשבילו כאילו היה שלוחו, וכן עיקר, אם לא בהפסד גדול, שאז יש לסמוך על סברא הראשונה כמו שנתבאר).

והיינו כיון שלא התנו מתחלה (שנמצא שהיה להישראל חלק בעבודת הנכרי), משא״כ אם התנו מתחלה, מותר בכל אופן אף לכתחלה, כדלעיל סי״ג (ואם אחר כך נתרצה הנכרי מאליו לחלוק עמו כל השכר בשוה, הרי זה מותר).

[995] **ריב״ש** שם (אלא שעשו הישראלים איסור מתחלה להשתתף עם הכותי בלא תנאי, והכותי יעשה מלאכה בבהמות על כרחם). רלב״ח שם (אלא שעשה הישראל איסור מתחלה להשתתף עם הגוי בלא תנאי, והגוי יעשה מלאכה בבהמה על כרחו). **ב״י שם** (סוס״י רמה, שהעתיק את דברי הריב״ש).

[996] **ב״י שם** סוס״י רמה, **בשם ר״י בי רב** (ונראה שאם הישראל מזהיר את הגוי האריס שלא לעשות בה מלאכה בשבת, ואם יעבור ויעשה בה מלאכה בשבת תהיה אחריות שבת עליו אפילו מאונסין, שרי, דאם בא לעשות בה מלאכה אינה בהמת ישראל, שהרי קנאה הגוי להתחייב באונסיה. וכן שמעתי שהורה מורי הרב הגדול כה״ר יעקב בי רב ז״ל, אלא שהצריך להעלותו בערכאות ולכתוב שם). שו״ע סוף הסימן, לענין שותפות (ויש מתירים על ידי שיזהיר את הגוי שלא יעשה בה מלאכה בשבת, ואם יעבור ויעשה תהיה אחריות עליו ואפילו מהאונסים, ויכתוב כן בערכאותיהם, דהשתא אם בא לעשות מלאכה בשבת אינה בהמת ישראל, שהרי קנאה הגוי להתחייב באונסיה).

[997] סעיף יב (יכול להשכירה או להשאילה לנכרי על ידי שיזהיר אותו שלא יעשה בה בשבת, ובאם שיעבור על תנאו ויעשה, אזי היא קנויה לו ליום השבת, ויתחייב באונסין שיארעו לה בשבת, ויכתוב כן בערכאותיהם, שנמצא כשבא הנכרי לעשות בה בשבת אינה בהמת ישראל כלל, שהרי קנאה הנכרי להתחייב באונסיה), ושם (הערה 983).

וזול ומיתה באונס[998], כמו שנתבאר למעלה[999].

או אפילו ימכור לו חלקו במכירה גמורה, ואעפ״כ לא יוכל הנכרי למוכרה שלא מדעתו, כגון שיזקוף עליו הדמים במלוה שיפרעם לו כשיתבענו, ויחזור הנכרי ויעשה לו בהמה זו אפותיקי לחובו, דהיינו שכל זמן שלא יפרע לו חובו במעות, לא יוכל לסלקו בדבר אחר, כי אם בבהמה זו[1000], ולפיכך כל זמן שלא נתן לו המעות אינו יכול למכרה שלא מדעתו, ואעפ״כ אינו עובר עליה משום שביתת בהמתו, כיון שעדיין לא גבה ממנו בהמה זו לפירעון (חובו), ואין לו עליה אלא שעבוד בעלמא. ואם הוא רוצה יכול ליקח הבהמה לביתו למשכון לאחר שזקף עליו הדמים במלוה, ויאמר לו אם לא תפרעני חלקי במעות כשאתבעך תהא בהמה זו קנויה לי אז להפרע ממנה חובי, ויחזור ויתן לו הבהמה לעבוד בה, ולפיכך כל זמן שלא נתן לו המעות אינו יכול למוכרה שלא מדעתו, ואעפ״כ אינו עובר עליה משום שביתת בהמתו כל זמן שלא תבעו ולא נקנית לו לפירעון. ובלבד שלא יאמר לו מעכשיו תהא קנויה לי אם לא תפרעני חלקי במעות כשאתבעך, לפי שכשיתבענו חלקו בשעת חלוקה, או כשיארע בה הפסד, או כשירצה הנכרי למוכרה, ולא יפרע לו במעות, נמצא שלמפרע היתה קנויה לישראל ועבר עליה משום שביתת בהמתו[1001]:

טז ובין שעשאה אפותיקי, ובין שלא עשאה, ובין שנטלה למשכון, ובין שלא נטלה, אלא מכרה לו במכירה גמורה שיהא רשות בידו למוכרה שלא מדעתו, כיון שכל זמן שלא מכרה הם שותפים בה ויש חשש מראית עין, לפיכך (ז) יש לו לפרסם לרבים שעשה דרך היתר[1002]:

אלא ששם מיירי בבהמת ישראל שמשכירה לנכרי בתנאי שיתחייב באונסין וכו׳. משא״כ כאן שהם שותפים ו״הנכרי יעשה בה מלאכה בשבת בעל כרחו״. ומכל מקום ינסה הישראל לסכם אתו כן.

[998] **הגהת סמ״ק. שו״ע.**

דעת המתירין בס׳ התרומה בסימנים ס׳ קמח (ישראל שיש לו שוורים ומשכירן לעכו״ם לחרוש עד זמן אחד, וחורש בהם בשבת. בימי רבינו שלמה שאלו דבר זה, ויש שהיו מתירין אם העכו״ם קבל עליו אחריות מיתה וגניבה וגם יוקרא וזולא, דהשתא הוי כמו צאן ברזל לישראל, ויש שאוסרים בכל ענין, דאין העכו״ם יכול לקבל כל זה, ונקראת בהמתו של ישראל בכל מקום שהוא, וישראל מצווה על שביתתה). ובסמ״ג ל״ת סה (כא, ד). ובשו״ע ס״ד (ישראל שהשכיר שוורים לגוי לחרוש בהם, וחורש בהם, יש מתירים אם קבל עליו הגוי אחריות מיתה וגזילה וגניבה ויוקרא וזולא. ויש אומרים דכיון שאין הגוי יכול למכרה אם ירצה, נקראת בהמת ישראל).

אלא ששם מיירי בבהמת ישראל שמשכירה לנכרי, בתנאי שיקבל עליו כן, וכאן מיירי שהם שותפים.

[999] סעיף יא (אם גם בימות החול גוף הבהמה קנוי להנכרי, אף על פי שלא הקנה לו קנין גמור שיהא רשות בידו למוכרה וליתן להישראל דמיה, אלא לא הקנה אותה לו רק לענין יוקר וזול ואחריות מיתה).

וראה זכרון יוסף סי׳ קפז.

[1000] ראה שו״ע חו״מ סי׳ קיז ס״א (העושה שדהו אפותיקי לבעל חובו ... אבל כל זמן שהיא בידו אינו יכול לסלקו בנכסים אחרים, רק במעות. ויש חולקין).

[1001] תשובת **ריצב״א** שבהגהות מיימוניות פ״כ אות א (ואין אני רואה תקנה להתיר, אם לא שימכור אותו לנכרי האריס, או שילוה לו אותם שוורים בהלוואה ולא בשאלה, שיהא רשות ביד הנכרי להוציאן שלא ברשות ישראל, ויזקוף הדמים על הנכרי ואחריות השוורים על הנכרי. ועוד, שאפילו לא יהא הרשות ביד נכרי להוציאו שלא ברשות ישראל, יש למצא תקנה כגון שיזקוף הדמים במלוה על הנכרי, ויחזור וימשכן לישראל, ולא ימשכן להרהין אצלו, אלא שיעשה אפותיקי כל זמן שלא יפרע לו מעות, דבענין זה לא יצאו מרשותו כלל. ואם יהרהן אצלו יש להתיר, אלא שלא יאמר מעכשיו, דקיימא לן כרבנן דאמרו מכאן ולהבא הוא גובה, ובענינים אלו יש להתיר, יצחק ב״ר אברהם). הובא **בב״י** סוף **סי׳ רמה**. שו״ע ס״ה (ויש מתירים אפילו לא יהא רשות ביד הגוי להוציא, על ידי שיזקוף הדמים על הגוי במלוה, ויחזור הגוי ויעשה אפותיקי (פירוש, אפו תהא קאי, כלומר לא יהא לך פרעון אלא מזה) לישראל. או יהרהנם (פירוש משכון בלשון ישמעאל רהן) אצלו). מ״א ס״ק יד (פירוש, אף על פי שיניחם ביד הישראל למשכון, והעכו״ם נוטל אותם ועובד בהם, שרי, כיון דלא אמר לו מעכשיו לא קנאה, כמ״ש סוס״י תמ״א עיי״ש, אפילו אמר לו אם לא אתן לך המעות לזמן פלוני יהיו שלך).

וכדלקמן סי׳ תמא ס״י-יב (ישראל שהלוה לנכרי ומשכן הנכרי את חמצו ביד הישראל, ואמר לו אם לא אפרע לך לזמן פלוני יהא חמץ זה קנוי לך מעכשיו, והגיע הזמן ולא פרעו ... הרי נקנה החמץ להישראל למפרע ... ואפילו משכנו בידו קודם הפסח, אם לא אמר לו מעכשיו יהא שלך, אלא אמר לו אם לא אפרע לך לזמן פלוני יהא שלך ... כל ימי הפסח היה עדיין של הנכרי).

וכן הוא כאן בקונטרס אחרון ס״ק ג ד״ה ואף לרבא (דאף כשהרהינו אצלו מיירי, ואפילו הכי צריך לומר מעכשיו).

[1002] רמ״א סוף ס״ה (רק שיפרסם שעשה דרך היתר). וכדלעיל סוף סי״א (שכל מה שאפשר לו לעשות להוציא את עצמו מידי חשד יש לו לעשות).

יז היתר זה של עשיית אפותיקי, או שיטלה למשכון, מועיל אף כשכל הבהמה היא של ישראל ומשכירה או משאילה לנכרי, רק שיפרסם שעשה דרך היתר[1003]:

כשהנכרי עושה בבהמה מלאכת הישראל

יח במה דברים אמורים כשמשכירה או משאילה לו לעשות מלאכת עצמו, אבל לעשות מלאכת ישראל בשבת, אין היתר כלל, אפילו אם מכרה לו במכירה גמורה, שמכל מקום הנכרי עושה מלאכה בשבת בשביל הישראל[1004], אם לא קצץ לו שכר על זה[1005]. וכן אם הוא שכירו לשנה לכל המלאכות שיצטרך, שדינו כאלו לא קצץ כמו שנתבאר בסי' רמ"ג ורמ"ד[1006]. אבל אם אינו שכור לו אלא למלאכה זו בלבד לעשותה לו בכל עת שיצטרך לה בתוך משך זמן שכירותו, כגון מי שיש לו סוסים ועגלה ושכר לו נכרי לשנה שיסע עם סוסים ועגלה שלו בכל עת שיצטרך להוליך בהם סחורה בתוך שנה זו, והנכרי נוסע גם בשבת מעצמו בלא אמירת הישראל, אינו צריך לומר לו שלא יסע בשבת[1007], אם נוסע מבית הישראל מבעוד יום, מטעם שנתבאר בסי' רמ"ד[1008]. רק שיקנה לו הסוסים באחד מהדרכים שנתבארו, ויפרסם שעשה דרך היתר. והוא שיהיו קנוים לו גם בימות החול בתוך משך זמן נסיעתו. אבל אם אינו מקנה לו אלא לשבת בלבד, אסור מפני מראית העין כמו שנתבאר למעלה[1009]. וכן אם הוא עצמו נוסע גם כן עם

ונתבאר בקונטרס אחרון סוף ס"ק ז (שמעינן שיש מראית העין גם בשותפות. ולא דמי כלל לסי' רמ"ה וק"ל). ובשו"ת צמח צדק סי' לא סוף ס"א (דשותפות מה שקבלו שדה באריסות עדיף ... דהתם אין הישראל מצווה על שביתת שדהו כו'. משא"כ הכא שמצווה על שביתת בהמתו כו' עי"ש).

וראה זכרון יוסף סי' קפה.

[1003] **רמ"א** שם (אפילו אם הבהמה כולה של ישראל, דינו כאילו היתה בשותפות הגוי, רק שיפרסם שעשה דרך היתר).

ואף אם לא עשאה אפוטיקי, אלא שהנכרי קיבל עליו אחריות יוקרא וזולא, כדלעיל סי"א. ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ד"ה מיהו אנן (והערה 1094), שתלויים זה בזה.

[1004] **מ"א** ס"ק טז (ואם הסוסים של ישראל, וגם העכו"ם הוא עבדו ומוליך סחורתו, אין היתר במכירה, דהרי אסור להניח לו לעשות מלאכתו, אלא אם כן הוא מושכר לו רק ליסע עם הסוסים, אז שרי להרמב"ם כמ"ש סימן רמ"ד ס"ה).

והיינו דמיירי שהנכרי הוא שכיר שנה לעשות מלאכת הישראל, שנתבארו דיניו לעיל סי' רמד ס"ט-יא. ובאופן המותר לעיל שם, יש היתר במכירת הבהמה לנכרי.

[1005] דין קצץ יתבאר לקמן סי' רנב ס"ו (וכל זה כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו, שאז הוא טורח לעצמו כדי לקבל שכרו).

[1006] **עי' סי' רמג** ס"ג (מי שיש לו מרחץ שרוחצים בה הכל ונותנים לו שכר, או שיש לו תנור שאופין בו הכל ונותנים לו שכר, או שיש לו רחיים שטוחנין בהן הכל ונותנין לו שכר, ורוצה לשכור לו נכרי לכל השנה שיתעסק בכל המלאכות הצריכות במרחץ ורחיים ותנור, ויקבל השכר מן הרוחצים והטוחנים והאופים ויביאהו להישראל, צריך הוא למחות בהנכרי, ולא יניחנו שיתעסק בהם בשבת), **ורמד** סי"א (אם שכרו לכל המלאכות שיצטרך בתוך משך זמן שכירתו, אסור להניחו שיעשה בשבת). **ומ"ש בהג"ה שם** בסי' רמג (הערה 178), ובסי' רמד (הערות 341, 346, 352), שלפי מה שחזר במהדורא בתרא, מותר אפילו שכרו לעשות מלאכה זו תמיד (לא רק בכל עת שירצה).

[1007] צ"צ (הראשון) סי' לה (ועוד נראה לומר, דעד כאן לא התיר הריצב"א התם אלא דוקא שמוכר לו על כל משך זמן שתהיה בהמתו אצלו, ולא על שבתות לחוד, וגם הגוי הוא לבדו שם עם בהמתו של ישראל, ואין הישראל שם, ומזונות הבהמה על הגוי, והרי הכל נקרא על שם הגוי ולא על הישראל, התם הוא דשרינן, משום דאיכא פרסום טובא דישראל מכר בהמתו לגוי ולית בה משום מראית העין. אבל כענין זה שאינו מוכר לגוי אלא לשבתות לחוד, והישראל תמיד שם עם הבהמות, ומזונותיהם הכל על הישראל, והרי נקרא הכל על שם ישראל, וליכא פרסום דמכר ישראל הבהמות לגוי, איכא מראית העין, שהרואים יסברו שבהמה של ישראל עושה מלאכה, ודאי יש לאסור. ואפילו אם ילמדו גם הם לעשות כן למכור על כל משך זמן שיהיו הבהמות אצלו, מכל מקום כיון שהישראל תמיד עם הבהמות ומזונותיהם עליו, והגוי אינו אלא שכירו ליום או לשבוע או לחדש, מיקרי הכל על שם ישראל, ואיכא מראית העין, לכך יש לאסור). מ"א ס"ק טז (ואם הסוסים של ישראל, וגם העכו"ם הוא עבדו ומוליך סחורתו, אין היתר במכירה, דהרי אסור להניח לו לעשות מלאכתו, אלא אם כן הוא מושכר לו רק ליסע עם הסוסים, אז שרי להרמב"ם כמ"ש סימן רמ"ד ס"ה. ועכ"פ אסור לומר לו לך בשבת כמ"ש סי' רנ"ב).

ונתבאר בקונטרס אחרון ריש ס"ק ה.

[1008] סעיף א (ומכל מקום צריך ליזהר שלא ... יאמר לו שיעשה בשבת), וס"ט (מי ששכר לו נכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו בכל עת שיצטרך בתוך זמן משך שכירותו, כמו שהוא דרך השרים שיש להם סופר מיוחד שכותב לו כל עת שצריך, וכשאין צריך הוא יושב בטל, מותר להניחו שיעשה בשבת מה שצוה לו קודם השבת), ושם נסמן (הערה 338). וס"כ (שכל קבלנות אינה מותרת אלא אם כן מסר לו מערב שבת כל מה שרוצה למסור לו לצורך המלאכה. ואפילו אם מסר להם העצים מערב שבת, אלא שלא הוציאום מרשותו עד שחשכה, אסור להניחם שיוציאו בשבת מפני מראית העין, שיאמרו שבשבת מסר להם).

[1009] סעיף יא (אבל אם גם בימות החול גוף הבהמה קנוי להנכרי ... אין לחוש למראית העין, כיון שאינה של הנכרי בשבת לבד, אלא בכל זמן משך שכירותו או שאילותו אפילו בימות החול, אם כן הרי זה דומה למוכר בהמתו לנכרי והנכרי עושה בה מלאכה בשבת, שאין שם חשש מראית העין, לפי שיש פרסום לדבר).

הסוסים כל ימות החול, ומזונותיהם עליו, הרי הם נקראים על שמו, אע״פ שמכרם להנכרי במכירה גמורה אף לימות החול, כיון שהנכרי אינו אלא שכירו, ולפיכך צריך הוא למחות בידו שלא יסע בשבת מפני מראית העין:

שביתת בהמה ועבד ביום טוב

יט כשם שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת, כך הוא מצווה על שביתתה ביום טוב[1010]. לפיכך כל פרטי ההלכות שנתבארו לענין שאלה ושכירות בהמתו לנכרי ושותפות עמו גבי שבת, הן נוהגים גם כן גבי יום טוב, שאין בין יום טוב לשבת אלא מלאכות שהותרו בגלל אוכל נפש, שנאמר[1011] כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש וגו׳.

ויש אומרים[1012] שביום טוב אין אדם מצווה מן התורה על שביתת בהמתו, לפי שלא נצטוינו ביום טוב אלא שלא נעשה מלאכה, ומה שבהמתנו עושה אין זו נקראת מלאכה אצלינו אלא אצל הבהמה. ואף בשבת לא למדנו איסור זה ממה שנאמר לא תעשה כל מלאכה, שאין זו מלאכה כלל אצלינו, אלא מצוה אחרת היא שנאמר[1013] למען ינוח שורך וחמורך, ואינה נוהגת ביום טוב כלל[1014].

והוא הדין לשביתת עבדו שאינה נוהגת ביום טוב, לפי דבריהם, לפי שאינה בכלל מלאכה, אלא מצוה אחרת היא, שנאמר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך[1015].

[1010] דעה האי׳ בכלבו סי׳ נח יז, ד (ושביתת בהמה ומחמר, יש אומרים שאחר שנקראת מלאכה, הרי זה ביום טוב בכלל לא תעשה כל מלאכה). הובא **בב״י סי׳ תצה** (כתב הכלבו ... ואיני יודע טעמו של המתיר ... אין נראה שתהא כן דעת הפוסקים). רש״ל בים של שלמה פ״ה דביצה ס״ו (ירושלמי (ה״ב) משום שהוא [מצווה] על שביתת בהמתו ... ומהשתא תמה אני על דברי מהר״י קאר״ו, שהביא (בסימן ש״ה) דברי שבלי לקט [כמועתק לקמן הערה הבאה], וכתב עליו וז״ל, ומה שכתב ואם נתנה לו קודם לחג אינו צריך אפילו למחות בידו, נראה שטעמו, משום דסבירא ליה דאין אדם מצוות על שביתת בהמתו אלא בשבת, אבל לא ביום טוב ע״כ. וכבר הוכחנו מדברי הירושלמי דליתא). מ״א ס״ק יב (ובים של שלמה פ״ה דביצה חולק על זה, ומביא הרי״ף והרא״ש שכתבו בשם הירושלמי, אין רוכבין על גבי בהמה משום שביתת בהמתו, וזה גבי יום טוב מתני).

[1011] בא יב, טז.

[1012] שבלי הלקט סי׳ קיג (ורבינו האיי גאון ז״ל נשאל מהו ליתן סוס או פרד או חמור או גמל לנכרי שירעה אותם ויניחם אצלו ביום טוב, והנכרי רוכב עליהם ועושה בהן צרכיו, והשיב ... אם נתנם לו קודם לחג אינו צריך אפילו למחות בידו). כפירוש הב״י סוס״י שה (ומה שכתב אם נתנה לו קודם לחג אינו צריך אפילו למחות בידו, נראה שטעמו, משום דסבירא ליה דאין אדם מצווה על שביתת בהמתו אלא בשבת, אבל לא ביום טוב). **רמ״א** ס״ג (ודוקא בשבת, אבל ביום טוב, אין אדם מצווה על שביתת בהמתו ביום טוב). דעה הב׳ **בכלבו** סי׳ נח יז, ד (ושביתת בהמה ומחמר, יש אומרים שאחר שנקראת מלאכה הרי זה ביום טוב בכלל לא תעשה כל מלאכה ... ויש אומרים שאפילו ביום טוב מותר, שאין לאסרה רק בשבת שפרט לך בה הכתוב). הובא בב״י סי׳ תצה ד״ה כתב הכלבו. שו״ת צמח צדק (הראשון) סי׳ לה (וכל זה אינו אלא בשבת, מפני שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת מדאורייתא, אבל ביום טוב יש להתיר להשכיר לכתחלה בהמתו לגוי, ואפילו הפקר אינו צריך, מפני שכך הסכימו האחרונים שאין אדם מצווה על שביתת בהמתו ביום טוב, אף על גב דבירושלמי משמע דאדם מצווה על שביתת בהמתו, הביאו הרא״ש ריש פרק בתרא דביצה, מכל מקום רוב האחרונים פסקו דאין אדם מצווה על שביתת בהמתו ביום טוב, ורשאי לכתחלה להשכיר לגוי אפילו שלא על ידי הפקר).

[1013] משפטים כג, יב. וכדלעיל ס״ז.

[1014] לבוש סוף הסי׳ (ביום טוב אין אדם מצווה על שביתת בהמתו, ולא נאמר למען ינוח וגו׳ ובהמתך וגו׳ אלא בשבת). פר״ח סי׳ תצה ס״ג (שביתת בהמה ביום טוב דבר ברור הוא שאינו מוזהר עליה, דקרא דלמען ינוח שורך וחמורך וכל בהמתך בשבת כתיב, ביום טוב לא כתיב).

ומוסיף ״שאינה נוהגת ביום טוב כלל״, היינו אפילו מדברי סופרים.

אמנם לענין השכרת האבל את בהמתו לאחרים, נתבאר במהדורא בתרא לסי׳ רמג (סוף ס״ט: לאסור בבהמתו עכ״פ משום שביתת בהמתו, כדפירש רש״י שם, מאחר דשכירות לא קניא).

והוא בפירש״י מו״ק יא, ב ד״ה פסקיה לגמליה (לפי שהיה אבל, ומצווה על שביתת בהמתו מדרבנן).

[1015] שער המלך פ״ה מהל׳ יום טוב ה״ב (אי סבירא ליה דאין שביתת בהמתו ביום טוב משום דלא פרט בו הכתוב, אם כן מהאי טעמא נמי לא יהיה מוזהר על שביתת עבדו ואמתו, שהרי לא פרט בו הכתוב).

ולא מיירי כאן בעבד כנעני שחייב במצות לא תעשה כאשה, אלא בגר תושב, וכמבואר ברמב״ם הל׳ שבת פ״כ הי״ד (במי נאמר וינפש בן אמתך והגר, זה גר תושב שהוא לקיטו ושכירו של ישראל כמו בן אמתו, שלא יעשה מלאכה לישראל רבו בשבת אבל לעצמו עושה. ואפילו היה הגר זה עבדו הרי זה עושה לעצמו). ונתבארו דיניו בשו״ע סי׳ דש ס״א, וגדריו – במהדורא בתרא לסי׳ רנב וסי׳ דש (וראה שם הערה 2929).

ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה כסברא הראשונה (עיין סי׳ תצ״ה[1016]):

קונטרס אחרון

(א) הנכרי דר כו׳. באמת[1017] בלשון המ״א[1018] יש לדחוק, דלרבותא קאמר, דאפילו הכי אסור[1019]. אבל בדעת הט״ז[1020], צריך לומר כמ״ש בפנים[1021]. דבהדיא מבואר בספר התרומה סי׳ [רכא][1022] דבית שמאי סבירא להו דאף בהולכה ברשות הרבים חיישינן למראית העין, ובית הלל אליבא דר׳ יוסי בר׳ יהודה סבירא להו דלא חיישינן למראית העין אלא בשעת יציאה מבית ישראל. וכן משמע בהדיא ברמב״ם[1023] עיי״ש. ועל כרחך צריך לומר, דהתם[1024] לא חיישינן שילך אחד אחריו משעה שיצא מבית ישראל מבעוד יום עד שיהיה חשכה, שהוא זמן מה, אבל הכא[1025] משכחת לה בלא שילך אחריו זמן מה כלל,

---

וקאי על פסוק הנ״ל, משפטים כג, יב (למען ינוח שורך וחמורך, וינפש בן אמתך והגר), שהוא מדבר בגר תושב, כדאמרינן יבמות מח, ב (כשהוא אומר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך, הרי עבד מהול אמור, הא מה אני מקיים וינפש בן אמתך, בעבד ערל, והגר זה גר תושב).

ומכל מקום מביא כאן הפסוק, ואתחנן ה, יד (למען ינוח עבדך ואמתך כמוך). וכן מביא במהדורא בתרא שם, מס׳ התרומה סי׳ רכב (מותר הישראל להניח לעשות מלאכה לעבדו ולשפחתו כשהמלאכה שלהם, ולא של ישראל, ולא עבר משום למען ינוח עבדך), וסי׳ רנב (והישראל מותר להניח עבדו לעשות מלאכתו לעצמו של עכו״ם, ואין כאן איסור למען ינוח עבדך ... ואיסור למען ינוח עבדך היינו למען ישראל).

[1016] סעיף יא (אין מוציאין משא על הבהמה ביום טוב. ואין הטעם משום שביתת בהמתו שמוציאה המשא מרשות לרשות, שהרי אף האדם בעצמו מותר להוציא ביום טוב מרשות לרשות, אלא שחכמים אסרו), ושם נסמן.

משמע שיש להחמיר בשביתת בהמתו ביום טוב (אלא שההוצאה ביום טוב מותרת).

[1017] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס״ה נתבאר, דלא סגי במה שבית הישראל במקום המעורב, אלא צריך שגם בית הנכרי הוא במקום המעורב, או שעכ״פ המקום שאינו מעורב הוא רחוק מבית הישראל.

ומבאר שהלכה זו שבית הנכרי הוא במקום המעורב, הוא על פי דברי הט״ז. וגם במ״א נראה כן.

אמנם מדברי ס׳ התרומה והרמב״ם מוכח, שלדעת בית הלל אין חוששים למראית העין אלא בעת יציאתו מבית הישראל.

ועל כרחך צריך לומר שהמ״א והט״ז מיירו כשהמקום שאינו מעורב קרוב לבית הישראל.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ קלח. מעשה חושב ע׳ סג.

[1018] ס״ק ו (ואם כן אם העיר מוקפת חומה דמותר לטלטל בכולה שרי).

הרי דלא סגי במה שבית הישראל הוא במקום המעורב, אלא צריך שכל העיר מוקפת חומה, דהיינו שגם בית הנכרי הוא במקום המעורב.

[1019] סיום דברי המ״א שם (אבל הרמב״ם פ״ו כתב, כשיצא מפתח ביתו בשבת יראה כמי שלוה לעכו״ם או משכנו או פסק עמו או מכר לו בשבת עכ״ל). ואפשר שמטעם זה כתב שההיתר הוא כשכל העיר מוקפת חומת, להשמיענו שגם בזה אוסר הרמב״ם (שהיא הדעה השנית שבפנים ס״ה).

אבל לפי הדעה הראשונה, אפשר דסגי במה שרק בית הישראל הוא במקום המעורב.

[1020] סוף סק״ג (ומכל מקום אם העכו״ם דר בתוך המקום שאין איסור להוליך שם, ודאי מותר).

[1021] דהיינו דוקא כשבית הנכרי קרוב לבית הישראל.

וההוכחה לכך היא, דבהדיא כו׳.

[1022] ״בית שמאי אומר ... כדי שיגיע העכו״ם בביתו למקום שרוצה העכו״ם להוליכו שיהיה שם קודם השבת, דהרואה את כליו של ישראל ביד עכו״ם בשבת סבור שהישראל נתן לו בשבת עצמה להוליכו ... ובית הלל אומר ... כדי שיצא העכו״ם מפתח ביתו של ישראל שהשאיל לו, אף על פי שהעכו״ם נושאו בשבת״.

הרי שכל מראית העין הוא רק בשעה שיוצא מבית הישראל.

[1023] פ״ו הי״ט (בכדי שיצא באותו חפץ מפתח ביתו קודם השבת ... וכשיצא הנכרי מביתו בשבת וחפץ ישראל בידו, יראה כו׳). הרי שכל מראית העין הוא רק בשעה שיוצא מבית הישראל.

ואף שהרמב״ם שיטה אחרת לו במראית העין זו, שנתבארה בפנים סוף ס״ה (והערה 929). מכל מקום למדנו מדבריו, שעיקר מראית העין היא ביציאתו מבית הישראל.

[1024] בס׳ התרומה וברמב״ם מיירו שהמקום שאינו מעורב רחוק מבית הישראל.

[1025] בט״ז ומ״א מיירי שהמקום שאינו מעורב קרוב לבית הישראל.

וכמ״ש בפנים[1026]:

(ב) שהנכרי יוליכנו כו׳. הנה[1027] המ״א סוף סי׳ ש״ה[1028] לא הסכים בזה עם ר״מ אלשקר[1029]. אלא בתחלה העתיק דברי הגהות מרדכי[1030] דמה שהנכרי מוליכה הוי לה כקורא לה כו׳, והיינו אפילו בשבת עצמה כמ״ש בסי׳ ש״ו ס״[ב][1031], וכמבואר בהגהות מרדכי וב״י[1032] ודרכי משה[1033]. ואחר כך כתב ענין בפני עצמו, שהלבוש[1034] מחמיר בי״ב מיל למאן דאמר תחומין י״ב מיל דאורייתא, אבל בהגהות מרדכי מתיר[1035]. ועל זה כתב המ״א וכן משמע בר״מ אלשקר דכתב כו׳, ורוצה לומר מדהתיר למקומות

[1026] ס״ה (אפילו דר במקום שאינו מעורב, אלא בענין שאין לחוש למראית העין של הרואה אותו יוצא מביתו של ישראל (כגון שביתו של ישראל רחוק כל כך ממקום שאינו מעורב, בענין שהרואה אותו יוצא מביתו של ישראל אינו רואה כשהוא יוצא למקום שאינו מעורב)).

וראה זכרון יוסף סי׳ רכז.

[1027] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס״ה דן בענין להשאיל חפץ לנכרי בשבת, אם ידוע שהנכרי יוליכנו חוץ לתחום, והובאה דעת האוסרים (ט״ז ומהר״ם אלאשקר), ודעת המתירים (תשובה שבהגהות מרדכי). וכן הובאו ב׳ דעות אלו לקמן סי׳ שה סל״ח, לענין מוסר בהמתו לרועה.

אלא שמכל מקום יש הפרש ביניהם:

(א) לקמן שם מסיק ״וטוב לחוש לדבריו״. ואילו כאן מסיק ״ויש מתירין ... וכן עיקר״.

(ב) גם לדעת האוסרים, נתבאר כאן שהאיסור רק כשמוסרו בידים לנכרי. ואילו לקמן שם לא הובא תנאי זה.

וטעם ההפרש הוא, כי שם מסר לרועה, שכל מה שעושה הוא בשליחותו, ויש אוסרים מטעם אמירה לנכרי.

משא״כ כאן שמשאילו, והנכרי מוציאו לצורך עצמו, נראה מדברי הפוסקים שאין לאסור.

ורק הט״ז ור״מ אלשקר אסרו כאן. וצריך לומר שהוא מטעם המסירה בידים.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ קלט. מעשה חושב ע׳ סג.

[1028] על מ״ש הרמ״א סכ״ג (דאין לחוש שהרועה יוציא אותם חוץ לתחום, דהא תחומין דרבנן), כתב המ״א ס״ק יח (ואף על גב שאסור להביאה בידו, מכל מקום מה שעכו״ם מוליכה הוי לה כאלו ישראל קורא לה דשרי ... כתוב בלבוש, צ״ע במה שנוהגין למסור שוורים לעכו״ם להוליכן, ולפעמים מוליכין אותן חוץ לי״ב מיל. ואפשר דסבירא להו כרש״י והרמב״ם, דגם י״ב מיל הוי דרבנן עכ״ל, ועסי׳ ת״ד. ובדרכי משה כתוב בשם הגהות מרדכי, דאפילו למ״ד תחומין דאורייתא שרי, כיון דליכא בו כרת וסקילה לא עבר על שביתת בהמתו. וכן משמע בר״מ אלשקר סימן מ״א ומ״ב, דכתב דבשבת עצמו אסור למסור לעכו״ם, ובמקום שנהגו איסור למסור ביום ו׳, אם נהגו כן מצד החומרא אין להתיר להן, ואם מכח טעות מתירים להם).

[1029] סי׳ מא-ב (ולענין שבת, אשר שאלתם עליו אם יש לחוש שמא יצא בהן הרועה חוץ לתחום, נראה לי דאין לחוש לזה כלל, כל שלא נתן אותן לרועה ביום השבת עצמו ... ומדברי רבינו האיי גאון ז״ל נראה אפילו יום ששי מותר ליתן אותן לרועה, ואין לאסור אלא בשבת דוקא ... וכן כתב בתשובה, ואסיר לבר ישראל למימסר חיותא לרועה גוי בשבת שמא יוציאנה חוץ לתחום ... ומדלא אסר אלא דוקא בשבת, נראה דאם נתנה מבעוד יום מותר ... מיהו אם נהגו בארצכם איסור בדבר על צד החומרא והפרישות אסור להתיר להם ... אבל אם היו טועין בדין, שהיו חושבין שהדבר המותר אסור, והיו נוהגין בו איסור, מתירין להם ומודיעין אותן שהיו טועין, והדבר שחשבו בו שהוא אסור אינו אלא מותר).

ועל זה מבאר, שהמ״א לא הביא דבריו אלא לענין ההיתר למסור לו בערב שבת, ולא לענין האיסור למסור לו בשבת (שנראה מדברי המ״א שמתיר גם בזה, כדלקמן).

[1030] קידושין סי׳ תקסה (נראה דשרי אפילו בשבת עצמו למוסרה לרועה עובד כוכבים, דנהי שאדם מצווה על שביתת בהמה מלמען ינוח, היינו שלא יעשה בה מלאכה לא הוא ולא אחר, אבל דבר שאינה מטעם איסור מלאכה אין מחוייב על בהמתו ... ראיה, דאמרינן פרק שואל, תנו רבנן מחשיכין על התחום להביא בהמה, היתה עומדת חוץ לתחום קורא לה והיא באה, אם היא של ישראל לא יזוז ממקומו, אלמא דבבהמה שרי. וטעמא משום דאיסור תחומין דרבנן. ואפילו למ״ד דאורייתא אין בה סקילה אלא מלקות לבד).

[1031] ״היתה בהמתו עומדת חוץ לתחום, יכול לקרות לה כדי שתבא״.

וכן הוא לקמן סי׳ שה סל״ז (מותר לו לקרותה שתבא אחריו עד ביתו, כיון שאינו מוליכה בידים אלא היא הולכת מעצמה על ידי קריאתו, ואיננו מוזהר למונעה מזה, שאין אדם מוזהר על איסורי תחומי בהמתו כמו שיתבאר. ואפילו אם יצאתה חוץ לתחום שלו וחוץ לתחום שלה, יכול לקרותה שתבא אצלו).

[1032] סי׳ שה (כתוב בהגהות מרדכי דמסכת קדושין, שמותר למסור בהמה דקה לרועה אפילו בשבת עצמו).

[1033] בהגה״ה לסק״ה (דבהדיא כתב שם דאפילו למאן דאמר דתחומין מדאורייתא מותר).

[1034] סעיף כג (ואם רואה הישראל שמוליכה חוץ לתחום של אלפיים אמה אינו צריך למחות בידו, כיון דתחומין דאלפיים אמה אפילו באדם הוא דרבנן, אבל כשיודע שהגוי יוליכה חוץ לג׳ פרסאות שהוא תחום דאורייתא ... נראה לי שצריך למחות בידו. וצ״ע במה שנוהגין עכשיו מוכרי שוורים למסור השוורים לגוים להוליכן בדרך למכור אותם, ולפעמים מוליכין אותם יותר מג׳ פרסאות, על מה יסמכו).

[1035] שבתחלה כתב ״וטעמא משום דאיסור תחומין דרבנן״. ואחר כך הוסיף ״ואפילו למ״ד דאורייתא אין בה סקילה אלא מלקות לבד״, כלומר שלכן אין בו איסור שביתת בהמתו לענין תחומין.

המחמירין לפי שהוא מנהג בטעות[1036], ולא חייש למאן דאמר י״ב [מיל] מדאורייתא, [ד]אם כן[1037] אף ביום א׳ אסור, אם אדם מצווה על תחום בהמתו בתחום דאורייתא, כדעת הלבוש.

ועיין[1038] בתשובות רלב״ח סי׳ כ״ח[1039], מבואר שם דלא אסר אלא להוציא חוץ לתחום על ידי נכרי, דהיינו אמירה, אבל להשאילו והוא מוציא חוץ לתחום לעצמו אין שום איסור. ובסוף התשובה לא השיג על הגהות מרדכי, אלא על אותן הראיות דמוכח מהן דאף אמירה שרי עיין שם היטב[1040].

וכן משמע קצת ממ״ש האחרונים בסוף סי׳ תקפ״ו[1041], ובסי׳ תרנ״ה[1042], והמ״א בסי׳ תקט״ו ס״ק י״ט[1043], להתיר לדבר מצוה לשלוח על ידי נכרי חוץ לתחום, משום דהוה שבות דשבות[1044]. ומשמע מסתימת לשונם דמותר למסור לו[1045].

ולדעת הט״ז ור״מ אלשקר יש כאן שבות אחד דהיינו המסירה האסורה[1046], אף בלא אמירה. אבל אמירה בלבדה בלא מסירה לדברי הכל אינה אסורה, אלא כשאומר בפירוש להוציא חוץ לתחום[1047], אבל בלאו הכי לא גרע מקורא לה והיא באה על ידי קריאתו, והכא נמי היא יוצאה על ידי אמירתו. דאין לומר דשייך הכא דיש שליחות לנכרי לחומרא כמ״ש בהגהות מיימוניות פ״ו[1048], והוה ליה כמוליכה בידים, דזה אינו, שהרי לא אמר לו להוליכה חוץ לתחום, ומעצמו הוא מוליכה, ואף בישראל לא אמרינן בהא

[1036] כשמסר להם לפני השבת.

[1037] כלומר שזהו המשך דברי המ״א, שלפי מנהג טעות הנ״ל (שנהגו לאסור ביום ו׳) הי׳ צריך לאסור אף כשמסר ביום א׳, וכדעת הלבוש. אלא ודאי לא חשש בזה מהר״ם אלאשקר אף בתחום דאורייתא.

אמנם מה שאסר מהר״ם אלאשקר כשמוסר לו בשבת עצמה, ״לא הסכים בזה (המ״א) עם ר״מ אלשקר״.

[1038] עתה מביא הוכחות נוספות מהפוסקים, שגם האוסרים לא אסרו בזה אלא מטעם אמירה לנכרי.

ובנידון דידן שמשאיל לנכרי, והנכרי מוציא לצורך עצמו, אין לאסור מטעם זה.

[1039] ״שאין איסור בדבר משום שביתה דבהמה גופה, עם כל זה יש איסור בדבר משום אמירה לגוי, כי כל דבר האסור לעשותו וכו׳ ובנדון דידן הישראל אינו יכול להוציאה כיון שאסור לו לצאת חוץ לתחום ... כי הוצאת הכלי על ידי גוי במאמר הישראל בודאי אסור ... לא גזרו על שאלת כלים משום ההוצאה ... מצאתי תשובה ... במרדכי דפוס בהגהות שכתבו בסוף מסכת קדושין להלכות על הדבר הזה, ולא אדע מי חברה, ובה מורה להתיר ... כתב בסוף הראיה הראשונה ... הראיה השנית ... והראיה בשלישית ... והראיה הרביעית ... סוף דבר נראה שמשם אין ראיה כלל).

והיינו שהגהות מרדכי מתיר אף באמירה, והוא אוסר מטעם אמירה, אף שאין איסור משום שביתת בהמתו.

[1040] אבל מכל מקום מודה לדבריו שאין איסור להשאילו והוא מוציא לעצמו.

[1041] ראה שם לבוש סכ״ב בהג״ה (אפילו לכתחלה יכול לומר לגוי להביא לו שופר מחוץ לתחום דרבנן, דהוי שבות דשבות, ובמקום מצוה לא גזרו רבנן). מ״א שם ס״ק כד (אפילו לכתחלה שרי לומר לעכו״ם להביאו מחוץ לתחום, דהוי לה שבות דשבות), וסי׳ תקצה ס״ק ב (ומיהו יש לומר, כיון דתחומין דרבנן הוי לה שבות דשבות ושרי).

וכן נפסק לקמן סי׳ תקצה ס״ב (שיכול לשלוח נכרי אחר השופר להביאו לכאן אפילו מחוץ לתחום).

[1042] שו״ע ורמ״א שם (גוי שהביא לולב לישראל מחוץ לתחום מותר ליטלו ... ועיין לעיל סימן תקפ״ו סעיף כ״א וכ״ב וסימן ש״ז סעיף ג׳, אם מותר לומר לעובד כוכבים לילך אחריו), וט״ז ס״ק ב (ועיין לעיל סימן תקפ״ו, שם גבי שופר התיר). וראה לעיל (הערה 972).

[1043] ״ונראה לי דבזה [שהובא מחוץ לתחום], אפילו אי אפשר לבשלן אלא אם כן מטלטלן חוץ לארבע אמות, אסור לטלטלן על ידי עכו״ם ... ועסי׳ ש״ז ס״ה דלצורך יום טוב יש להקל״. הרי שלצורך יום טוב התירו לומר לנכרי לטלטלו חוץ (לד׳ אמות, שהוא חוץ) לתחום.

[1044] היינו שהוצאה חוץ לתחום הוא שבות, ואמירה לנכרי הוא שבות, ושבות דשבות מותר במקום מצוה.

משא״כ לדעת הט״ז ור״מ אלאשקר, מה שהוא גורם הוצאת החפץ חוץ לתחום הוא איסור מצד עצמו, ואין כאן שבות דשבות.

[1045] משא״כ אילו הי׳ כאן איסור לגרום בידים למסור לו (כדעת הט״ז ומהר״ם אלשקר), הרי ״יש כאן שבות אחד״, ואין להתירו מטעם ״שבות דשבות״.

ומטעם זה מסיק בפנים ״ויש מתירין ... וכן עיקר״

[1046] שאף לדעתם לא אסרו אלא כשמוסרם בידים, וכמבואר בפנים (אסור לו לגרום להם בידים שיובאו חוץ לתחום על ידי שמוסרו ביד נכרי. אבל מותר להראותם לו ולומר לו שיטלם מעצמו, כיון שאינו מוסרם לו בידים).

[1047] שבזה אסר מהרלב״ח, כמובא לעיל.

[1048] אין לומר שיהי׳ כאן דינו ככל אמירה לנכרי, שנתבאר לעיל סי׳ רמג ס״א (שכשהנכרי עושה בשבת הוא עושה בשליחות הישראל ... מדברי סופרים יש שליחות לנכרי לחומרא).

ומקורו בהגהות מיימוניות פ״ו אות ב (כי יש שליחות לנכרי לחומרא).

שלוחו כמותו.

ומיהו[1049] בנדון ר״מ אלשקר יש לחוש לדבריו (לדידן דקי״ל דאמירה אסורה[1050], דלא כהגהות מרדכי[1051], כדמוכח מסי׳ תקט״ו ותקפ״ו ותרנ״ה[1052]). דכיון[1053] שאומר לו לרעותה וידוע שירענה חוץ לתחום, אע״פ שדעתו שלא יהיה שלוחו אלא לרעות תוך התחום, אבל מה שירעה חוץ לתחום עושה כן מעצמו, ואין דעת הישראל מסכמת שיהיה שלוחו לזה אלא שאינו רוצה למחות בידו, מכל מקום הוה ליה דברים שבלב ואינן דברים[1054], כיון שלא אמר לו בפירוש שירענה תוך התחום. דדמי ממש לאומר הבא לי מן החלון והביא לו, אע״פ שלא היה בלבו מזה אלא מזה הוה ליה דברים שבלב בריש פ״ו דמעילה[1055]. ואף דהתם היה שוגג, והכא יודע שיש איסור חוץ לתחום, ואנן סהדי דהתירא ניחא ליה כו׳[1056], אין זה מועיל כלום. עיין בתוס׳ דקידושין דף מ״ט ע״ב[1057]. ולא כתב כן הטור ושו״ע סימן תמ״ח[1058] אלא כשאינו אומר כלום בפיו, דבכה״ג מיירי בהשואל[1059], שמשם למד הטור דינו[1060].

אבל כאן[1061] בנידון דידן שהנכרי מוציאו חוץ לתחום לצורך עצמו, פשיטא דלא הוה שלוחו, כמ״ש בהגהות מרדכי פ״ד[1062] (ועיין במ״ש בסי׳ רנ״ב[1063], ורס״ג[1064], ועיין סוף סי׳ ש״ה[1065]), דאם לא כן

[1049] עתה בא לבאר הטעם שלענין מוסר לרועה נפסק (לקמן בסי׳ שה סל״ח) ״וטוב לחוש לדבריו״.

[1050] כמובא לעיל מהרלב״ח סי׳ כח (יש איסור בדבר משום אמירה לגוי, כי כל דבר האסור לעשותו וכו׳, ובנדון דידן הישראל אינו יכול להוציאה כיון שאסור לו לצאת חוץ לתחום ... כי הוצאת הכלי על ידי גוי במאמר הישראל בודאי אסור).

[1051] שנראה מדבריו שהתיר אף באמירה לנכרי להוציאה חוץ לתחום. וכדלעיל מתשובת רלב״ח, שחלק עליו בזה.

[1052] שצויינו לעיל (הערות 1041-1043), שלא התירו לומר לנכרי להביא מחוץ לתחום, אלא מטעם שבות דשבות במקום מצוה.

[1053] ואף שבמסר לרועה לא אמר לו בפירוש להוציאה מחוץ לתחום. מכל מקום אסור, כאילו אמר לו להוציא מחוץ לתחום. וראה כנישתא דבי רב העה ד.

[1054] קידושין מט, ב.

[1055] כא, א (אמר לו הבא לי מן החלון או מן הדלוסקמא, והביא לו, אע״פ שאמר בעל הבית לא היה בלבי אלא מזה והביא מזה, בעל הבית מעל), ופרש״י (אע״פ שאמר בעל הבית לא היה בלבי, שתביא לי אותו ממקום שהבאת לי, אלא מזה האחר, בעל הבית מעל, שהרי נעשית שליחותו, דדברים שבלב, שהוא אומר לא היה בלבי על זה, אינן דברים).

[1056] ב״מ צו, ב (דהיתרא ניחא ליה דליקני, איסורא לא ניחא ליה דליקני).

[1057] ד״ה דברים (דברים שבלב אינם דברים. משמע דוקא משום שלא פירש דבריו ... יש דברים שאינם צריכין תנאי כפול אלא גלוי מילתא, דאנן סהדי דאדעתא דהכי עביד). משא״כ כאן שלא הי׳ גילוי דעת, אמרינן דברים שבלב אינם דברים.

[1058] בטור (תקנה לזה, שיאמר הישראל איני רוצה שיקנה לי רשותי, ואז לא יקנה לו בעל כרחו. ואפשר לומר אפילו בסתם ששתק ולא אמר כלום לא קניא ליה רשותיה, כדאיתא בב״מ דהיתר ניחא ליה דליקני, דאיסור לא ניחא ליה דליקני), ושו״ע סעיף ב (אם גוי מביא לישראל דורון חמץ ביום אחרון של פסח ... טוב שיאמר שאינו רוצה שיקנה לו רשותו). ט״ז שם ס״ק ג (דמצד הדין אפילו בלא אמירה שרי, דאמרינן דהתירא ניחא לי׳ דלקני רשות, ולא איסורא).

וכן הוא לקמן סי׳ תמח ס״ג (כשאין ניכר מתוך דבריו או מעשיו שהוא חפץ בהדורון, אין חצירו קונה לו, לפי שמן הסתם אין נוח לאדם לקנות לו דבר האסור לו לקנותו), ושם נסמן (הערה יח).

[1059] ב״מ שם.

[1060] משא״כ כשמסר לרועה היתה אמירה. ולכן מסיק לקמן סי׳ שה סל״ח ״וטוב לחוש לדבריו״.

[1061] לענין משאיל חפץ.

[1062] סי׳ תנט (תנן בית שמאי אומרים אין מוכרין לנכרי ולא טוענין עמו ולא מגביהין עליו אלא כדי שיגיע למקום קרוב, ובית הלל מתירין, ומסיק בגמרא כדי שיצא מפתח ביתו [הרי שמותר לומר לנכרי תשא חפציך בשבת. והא דמצרכינן כדי שיצא מפתח ביתו] לאו משום אמירה, אך מאחר שמידו יצא, נראה הדבר מכוער).

ואף שבכמה פרטים לא קיי״ל כדעת הגהות מרדכי בזה, וכדלקמן סי׳ שז סל״ה, ובהערות שם. מכל מקום למדנו מדבריו שאין איסור שליחות בזה, וכדלקמן שם (מותר לומר לו שיעשה מלאכה לצורך עצמו).

וכשם שאין איסור שליחות במה שהנכרי מוציא החפץ לרשות הרבים, כן אין איסור שליחות במה שהנכרי מוציאו חוץ לתחום.

[1063] קונטרס אחרון סק״ה (שם דן אם צריך למחות בנכרי שעושה מלאכה בשל ישראל בשביל עצמו).

[1064] קונטרס אחרון סק״ח (והענין הוא דהנה ב׳ מיני אסורים יש בעושה מלאכה על ידי אחר, א׳ משום שהאחר עושה בשבילו ... דכשעושה בשביל ישראל נעשה שלוחו, ושלוחו כמותו, דיש שליחות לנכרי לחומרא ... אבל כשעושה בשביל עצמו, אין בה משום שלוחו כמותו, אלא שהאמירה אסורה בשבת עצמה משום ממצוא חפצך, וזהו איסור ב׳).

וכן גם כאן אינו שלוחו, כשמוציא חוץ לתחום לצורך עצמו.

[1065] סעיף לח (שהובאו שתי דעות אלו לענין המוסר בהמתו לרועה וידוע שיוליכנה חוץ לתחום).

למה לי טעמא דמראית העין[1066]. עיין ב״י[1067] בשם ספר התרומה:

(ג) וטוב לחוש כו׳. אף[1068] שרמ״א בדרכי משה[1069] ובהגהות[1070] ביו״ד סי׳ קנ״א כתב יש להחמיר, אפשר שכוונתו גם כן שטוב להחמיר כלשון הגהת אשר״י[1071], אבל אין חיוב בדבר, כמו רוב יש להחמיר שבדברי האחרונים שהוא חיוב גמור דוק ותשכח[1072]. או אפשר משום חומרא דעבודה זרה החמיר טפי, אבל העיקר ודאי דשכירות לא קניא כלל, כמ״ש המ״א[1073] מההיא דישראל ששכר כו׳.

ומ״ש דהתוס׳ בעבודה זרה[1074] פירשו בשם ר״י דמיירי כשמזונותיה על הכהן. מכל מקום הרי רש״י

[1066] כמובא כאן בפנים ס״ד (אסור להשאילו מפני מראית העין. שהרואה את הנכרי יוצא מבית הישראל וחפץ ישראל בידו, יחשוד את הישראל שהוא שולח חפציו בשבת על ידי נכרי זה, שלא יעלה על דעתו שהשאיל לו והוא מוציאו לצורך עצמו).
הרי שאינו אסור מטעם שליחות.

[1067] ד״ה ומכל מקום בשבת אסור (וטעמא מפורש בסמ״ג והתרומה, שהוא לפי שהרואה סבור שישראל צוה לגוי להוליכו חוץ לבית ברשות הרבים ולא ידעו שהגוי נושאו לצורך עצמו). והוא בס׳ התרומה סי׳ רכא (וטעמא, שהרואה סבור שהישראל צוה לעכו״ם להוליכו חוץ לבית ברשות הרבים, שהרי בשבת עצמה מוציאו מבית ישראל, ולא ידעו שהעכו״ם נושאו לצורך עצמו). סמ״ג ל״ת סה יט, ב (וטעמא, שהרואה סבור שישראל צוה לגוי להוליכו לבית ברשות הרבים, שהרי בשבת עצמו מוציאו מבית ישראל, ולא ידעו שהגוי נושאו לצורך עצמו). שו״ע שם (מפני שהרואה סבור שישראל צוהו להוציאו).

[1068] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס״ח נתבאר, שהשוכר בהמה מנכרי אין גוף הבהמה שלו, ויכול להשאילה לנכרי, אלא שטוב לחוש לדברי האוסרים. שכן הוא במקור הדברים בהגהות אשרי (דלא כרמ״א שכתב שיש להחמיר מעיקר הדין). וכהוכחת המ״א ממשנה בתרומות, שישראל ששכר בהמה מכהן מאכילה כרשיני תרומה, הרי שסומכים אפילו לקולא דשכירות לא קניא.
אלא שהגמרא בע״ז לא הביאה ראיה זו מהמשנה, כי אפשר לפרש את המשנה כרב ספרא ביבמות, שאכילת תרומה אינה תלויה בבעלות, אלא באחריות כחשא ופחתא, ואילו לענין שבת תלוי בבעלות.
ולפי זה יש פוסקים שאפשר גם שכירות קניא, ולאידך יש פוסקים ששכירות לא קניא אף אם קיבל עליו הנכרי גם אחריות כחשא ופחתא.
אמנם אנן קיי״ל כרבא ביבמות, שגם אכילת תרומה תלויה בבעלות, ובעלות תלויה במחוסר גוביינא. כדאמר רבא שם אף לענין חמץ בפסח, וכן הוא לענין שבת.
אלא שיש חילוק בין אם מעולם לא היתה שלו, ששעבוד מחוסר גוביינא אינו שלו, לבין היתה שלו, שאז אינו חשוב מחוסר גוביינא אלא כשאין עליו אחריות כחשא ופחתא.
ואם כן מוכח מהמשנה בתרומות ששכירות לא קניא. ואם אחריות כחשא ופחתא על השוכר, שכירות קניא.
ולכן נתבאר בפנים ס״ח, שהעיקר הוא שהשוכר אינו עובר עליו, שהרי אחריות כחשה ופחתה אינה עליו.
ולכן נתבאר בפנים סי״א-ב, שאם משכירה או משאילה באופן שהאחריות היא על הנכרי, אינו עובר.
לכללות קונטרס אחרון זה ראה ביאורי השולחן ע׳ שלט ואילך. כנישתא דבי רב ע׳ קמה. מעשה חושב ע׳ סו.

[1069] אות ב (השוכר בית מגוי אסור להניח בו עבודה זרה, דשכירות קונה במקצת. כן כתב ר׳ אפרים בר״י, ואינו נראה. ומכל מקום יש להחמיר).

[1070] סעיף י (השוכר בית מעובד כוכבים, יש להחמיר שלא להניח שם דמות עבודת כוכבים של העובד כוכבים).

[1071] פ״ק דע״ז סכ״ב (הואיל ונפק מפומיה דגאון, טוב ליזהר). כמובא לעיל (הערה 946)
ודלא כמובא לעיל שם מהגהות מרדכי סופ״ק דעירובין (ואם תאמר הא מסקינן פ״ק דע״ז דשכירות לא קניא. ויש לומר זיל הכא והכא לחומרא).

[1072] ראה כללי הפוסקים וההוראה כללים קכט-קלב.

[1073] ס״ק ח (דהא אמרינן בגמרא, ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה, משום דלא קני לה, משמע דאפילו לקולא אמרינן שכירות לא קניא).
והיינו כדתנן תרומות פי״א מ״ט (ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה. וכהן ששכר פרה מישראל, אף על פי שמזונותיה עליו, לא יאכילנה כרשיני תרומה).
ומוכיחים מכך בגמרא ע״ז טו, א (ושכירות מי קניא, והא תנן ישראל ששכר פרה מכהן יאכילנה כרשיני תרומה. וכהן ששכר פרה מישראל, אע״פ שמזונותיה עליו, לא יאכילנה כרשיני תרומה. ואי סלקא דעתך שכירות קניא, אמאי לא יאכילנה, פרה דידיה היא, אלא שמע מינה שכירות לא קניא).
ואף שהגמרא מוכיחה זאת רק מהסיפא (כהן ששכר פרה מישראל ... לא יאכילנה כרשיני תרומה), שעל זה כתבו אותם פוסקים דהיינו רק לחומרא, שהכהן לא יאכילנה כרשיני תרומה.
אמנם מוכח מהרישא של המשנה (ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה), "דאפילו לקולא אמרינן שכירות לא קניא".

[1074] וכדי ליישב דעת הפוסקים הנ״ל, מבאר המ״א שם (ובתוס׳ דע״א דף ט״ו כתבו דמיירי שמזונותיה על הכהן).
והיינו כמבואר בתוס׳ שם ד״ה ישראל ששכר פרה מכהן יאכילנה כרשיני תרומה (נראה לר״י דמיירי באין מזונותיה על ישראל אלא על כהן ... דאם היו על ישראל, אדדייק מסיפא דשכירות לא קניא, לידוק מרישא).

שם[1075], והרא"ש והרע"ב פרק י"א דתרומות[1076], והתוס' ביבמות דף ס"ו ע"ב[1077], כולם פירשו דמיירי אף כשמזונותיה על הישראל.

והא דלא פריך מרישא[1078], יש לומר דהוה מצי למימר טעמא כדרב ספרא ביבמות שם[1079], מי קתני והן שלו, הואיל וחייב באחריותן, בכחשא ופחתא, אע"ג דאינן שלו אכלי בתרומה. והכא נמי[1080] ישראל ששכר מכהן, דכחשא ופחתא על הכהן, אכלה בתרומה, אפילו אי שכירות קניא. אבל לענין שבת לא תלי באחריות אלא בהן שלו. דדוקא בתרומה קתני[1081] הואיל כו'. ולא ילפינן מינה בעלמא[1082], לפי הסלקא דעתך דהיינו אחריות גניבה ואבידה, דהא בפסחים דף ה' ע"ב[1083] פריך בפשיטות הניחא למאן דאמר גורם לממון כממון דמי, ואנן קיימא לן[1084] כמאן דאמר דלאו כממון דמי, ושאני הכא דכתיב לא ימצא

[1075] ד"ה יאכילנה (אע"פ שמזונותיה עליו).

[1076] בראב"ש שם משנה ט, וברע"ב שם (אף על פי שמזונותיה על ישראל).

[1077] ד"ה ישראל (אע"פ שמזונותיה עליו).

[1078] ולפי דעתם יוקשה כקושיית התוס' בע"ז שם (אדדייק מסיפא דשכירות לא קניא, לידוק מרישא). והיינו אדדייק מסיפא (שעכ"פ לחומרא שכירות לא קניא), לידוק מרישא (שאפילו לקולא שכירות לא קניא).

[1079] שאכילת תרומה אינה תלויה בבעלות, אלא באחריות כחשא ופחתא, ואילו לענין שבת תלוי בבעלות. ואם כן אין ללמוד מתרומה לשביתת בהמתו בשבת.

דתנן התם סו, א (עבדי צאן ברזל אם מתו מתו לו ואם הותירו הותירו לו, הואיל והוא חייב באחריותן הרי אלו יאכלו בתרומה), ובגמרא שם רע"ב (ר' אמי אמר ... כיון דאמר מר אם מתו מתו לו ואם הותירו הותירו לו הואיל וחייב באחריותן יאכלו (ומדאכלי בתרומה שמע מינה דידיה נינהו, רש"י). אמר רב ספרא מי קתני והן שלו, הואיל וחייב באחריותן קתני, ולעולם לאו דידיה נינהו, וכל היכא דחייב באחריותן אכלי בתרומה ... באונסיה בכחשה ובנפחת דמיה).

והטעם לזה נתבאר לקמן בקונטרס אחרון ס"ק ו (אע"פ שאינן שלו, דמשום שכל הפסד כחישותן עליו הרי הן כקנין כספו). והיינו כאמור באמור כב, יא (וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו), ומפרש רב ספרא, דאף שאינו שלו ממש, מכל מקום אוכל בתרומה, כיון שהוא קנין כספו על ידי שהוא חייב באחריות אונסיה בכחשא ופחתא.

[1080] כמו שאמר רב ספרא (ביבמות סו, ב) לענין נכסי צאן ברזל, שאע"פ שאינן נחשבות להיות של הבעל הכהן (לענין היא אומרת כלי אני נוטלת), מכל מקום אוכלות כרשיני תרומה, כיון שהן באחריות הבעל הכהן.

כך אפשר לומר (כאן בע"ז טו, א), אף לענין שוכר, שאף אם נאמר ששכירות קניא (לענין שביתת בהמתו בשבת), והוי של השוכר הישראל, מכל מקום אוכלות כרשיני תרומה, כיון שהן באחריות כחשה ופחתה של הכהן המשכיר.

ולכן לא הוכיחה הגמרא מרישא דמתניתין, שכמו ששכירות אינה קונה לענין תרומה, כך אינה קונה לענין שבת.

[1081] במשנה ביבמות שם (עבדי צאן ברזל אם מתו מתו לו ואם הותירו הותירו לו, הואיל והוא חייב באחריותן, הרי אלו יאכלו בתרומה). שמזה למד רב ספרא שאכילת התרומה תלויה באחריות.

[1082] תוכן המשך הדברים בקטע שלפנינו:

הא דאמר רב ספרא שאכילת התרומה תלויה באחריות, לא ילפינן מתרומה לשאר ההלכות, לא לענין איסור שביתת בהמתו, ולא לענין איסור חמץ בפסח.

וההוכחה לזה היא, שהרי ביבמות שם יש סלקא דעתך שלרב ספרא סגי באחריות גניבה ואבידה (לענין אכילת תרומה). והמסקנא שם היא שצריך דוקא אחריות כחשא ופחתא.

וכשם שלפי הסלקא דעתך אין למדים מתרומה לשאר הלכות (שתלוי באחריות גניבה ואבידה), כן גם לפי המסקא אין למדים מתרומה לשאר הלכות (שתלוי באחריות כחשא ופחתא).

וההוכחה שלפי הסלקא דעתך אין למדים מתרומה לשאר הלכות (שתלוי באחריות גניבה ואבידה); שהרי לענין חמץ בפסח יש לימוד מיוחד, שאם החמץ באחריותו עובר עליו. ואין למדים זאת מדין תרומה הנ"ל.

ואם כן הוא הדין למסקנא באחריות דכחשא ופחתא, שאין למדים מתרומה לחמץ ושבת.

וכשם שאפשר לומר לפי זה, דשכירות קניא (כדעה השנית שבפנים ס"ח), כן אפשר לומר לפי זה, דשכירות לא קניא אפילו אם קיבל עלינו הנכרי אחריות כחשא ופחתא (כדעה השנית שבשו"ע ס"ד), שהרי "לענין שבת לא תלי באחריות, אלא בהן שלו"

[1083] "הניחא למאן דאמר דבר הגורם לממון כממון דמי, אלא למאן דאמר לאו כממון דמי מאי איכא למימר שאני הכא דאמר לא ימצא". ופירש"י (משום דבעלמא לאו כממון דמי, איצטריך קרא למימר דגבי חמץ מיהא מתסר).

[1084] המחלוקת היא במשנה ב"ק עד, ב (רבי שמעון אומר, קדשים שחייב באחריותם משלם תשלומי ד' וה', שאין חייב באחריותם פטור). ובגמרא שם עא, ב (דתנן רבי שמעון אומר, קדשים שחייב באחריותן חייב, אלמא דבר הגורם לממון כממון דמי).

וברמב"ם הל' גניבה פ"ב ה"א (בין קדשים שאין הבעלים חייבין באחריותן, בין קדשים שהבעלים חייבין באחריותן, הרי זה פטור מן הכפל ומתשלומי ארבעה וחמשה). ובמ"מ שם (ופסק דלא כרבי שמעון, דיחידאה הוא).

וכן הוא בשו"ת צמח צדק או"ח סי' מט אות ה (וקיימא לן דדבר הגורם לממון לאו כממון דמי, דהוא פלוגתא דרבי שמעון ורבנן בפרק מרובה (דע"ד ב'), וקי"ל כרבנן). ובחו"מ סי' א אות ד (ודבר הגורם לממון אם כממון דמי או לא, הוא פלוגתא דרבי שמעון ורבנן בדוכתי טובא ... וידוע דהלכה כרבנן, וכמו שכתבו כל הפוסקים ... קיימא לן כרבנן דלאו כממון דמי).

עיי״ש, והוא הדין למסקנא באחריות דכחשא ופחתא[1085]. וזהו טעמן של האוסרים בסעיף ד[1086] כשאין הנכרי יכול להוציאה. ונסתלקה מעליהם תמיהת בעל שו״ת תודת שלמים ח״ב[1087] סימן כ׳ עיי״ש. וגם נסתלקה בזה תמיהתו על הפנים מאירות סי׳ י׳[1088] גבי ישראל ששכר מכהן, שאינו נגד הגמרא ודו״ק.

מיהו[1089] אנן לא קיי״ל הכי אלא כמ״ש רמ״א סוף סי׳ זה להקל[1090] אף כשכולה של ישראל, כתיקון תשובת ריצב״א[1091] דסבירא ליה כהמתירין בסעיף ד, כמבואר בב״י סי׳ רמ״ה[1092], ואחריו נמשך המ״א

ולכן נפסק לקמן סי׳ תמ ס״ט (אם אחריות הפקדון על הישראל ... הרי פקדון זה נחשב להישראל לענין ביעור חמץ כאלו הוא שלו ממש ... שנאמר לא ימצא בבתיכם ... הרי הוא כשלו ממש, לענין ביעור חמץ בלבד, מגזירת הכתוב). משא״כ בשאר ההלכות, אף שהם באחריותו אינם כשלו ממש, כיון דקיימא לן שדבר הגורם לממון אינו כממון.

[1085] שגם לענין זה אין למדים מתרומה לשבת, שאף אם אחריות כחשא ופחתא היא על הנכרי, אפשר שעובר הישראל על איסור שביתת בהמתו.

[1086] דעה השנית בשו״ע כאן (ישראל שהשכיר שוורים לגוי לחרוש בהם, וחורש בהם, יש מתירים אם קבל עליו הגוי אחריות מיתה וגזילה וגניבה ויוקרא וזולא. ויש אומרים דכיון שאין הגוי יכול למכרה אם ירצה, נקראת בהמת ישראל), דלא סגי במה שהנכרי מקבל אחריות יוקרא וזולא שיהא נחשב שלו.

והם דברי ס׳ התרומה בסימנים ס׳ קמח (ישראל שיש לו שוורים ומשכירן לעכו״ם לחרוש עד זמן אחד, וחורש בהם בשבת. בימי רבינו שלמה שאלו דבר זה, ויש שהיו מתירין אם העכו״ם קבל עליו אחריו׳ מיתה וגניבה וגם יוקרא וזולא, דהשתא הוי כמו צאן ברזל לישראל, ויש שאוסרים בכל ענין, דאין העכו״ם יכול לקבל כל זה, ונקראת בהמתו של ישראל בכל מקום שהוא, וישראל מצווה על שביתתה). וכן הוא בסמ״ג ל״ת סה כא, ד.

ואף דתנן ביבמות שם (עבדי צאן ברזל אם מתו מתו לו ואם הותירו הותירו לו, הואיל והוא חייב באחריותן הרי אלו יאכלו בתרומה).

מכל מקום סוברים כדברי רב ספרא, שאין למדים מדין אכילת תרומה לדין שבת.

[1087] הנקרא לחמי תודה פד, ב (דעת האוסרים לא נתברר, דהא בגמרא מדמינן דין השבת להיא מתניתין דתרומות, ולא מסתבר כלל למימר דכי מדמינן להו בגמרא דוקא למילף לענין חומרא דשכירות לא קניא, אבל לא לקולא להתיר בשומא).

והיינו שכשם דילפינן מרישא דתרומות פי״א מ״ט (ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה, וכהן ששכר פרה מישראל אף על פי שמזונותיה עליו לא יאכילנה כרשיני תרומה), בע״ז טו, א (שמע מינה שכירות לא קניא).

כן יש ללמוד מסיפא דמשנה הנ״ל (ישראל ששם פרה מכהן לא יאכילנה כרשיני תרומה, וכהן ששם פרה מישראל מאכילה כרשיני תרומה), דשומא קניא. והיינו שאם אחריות כחשא ופחתא עם הנכרי השוכר, הבהמה היא של הנכרי השוכר, ואין בה משום איסור שביתת בהמתו.

[1088] סי׳ י הב׳ (והיכא דקיבל נכרי אחריות בהמות של ישראל, פשוט אצלי ... דאין להגוי שייכות בגוף הבהמה, ולא הוי אלא כשומר בעלמא. ובכהן ששם פרה מישראל, כיון דשבח הפיטום דידי׳ הוא מותר להאכילה, דהוי כמו קנין כספו. ומהאי טעמא בשוכר פרה מישראל, אף שחייב במזונותיה, ושכירות ליומא ממכר הוא, מכל מקום כיון שחוזר לישראל בעיניה לאו קנין כספו הוא).

ותמה עליו בתודת שלמים שם פה, א (וראיתי בספר פנים מאירות סימן יו״ד דברים מתמיהים ... דאישתמיטתיה סוגיין דפ״ק דע״ז, דטעמא דשוכר פרה מישראל אינו אלא משום דאגרה לא קניא, לפי שלא נתחייב אלא באונסין, וטעמא דכהן ששם פרה מישראל, אינו מאותו טעם שבעל פנים מאירות המציא מלבו, דשבח הפיטום דידיה הוא. ואשתמיטתי׳ נמי סוגיא דפרק אלמנה לכהן גדול, דמפרש טעמא בגמרא דהיינו משום דכיון דנתחייב נמי בכחשא ובפחיתות דמיה, דידיה הוא).

וכל זה מיושב לפי האמור לעיל, שדעת הפנים מאירות כדעת הפוסקים האוסרים הנ״ל, כדעת רב ספרא, דאף כשקיבל עליו אחריות בכחשה ובנפחת דמיה, אין הבהמה שלו, דלא ילפינן מדין אכילת תרומה לשאר הלכות.

[1089] עד כאן ביאר שיטת הפוסקים הנ״ל, שמיושבת דעתם לפי דברי רב ספרא ביבמות.

אמנם לא קיי״ל כרב ספרא, אלא כרבא ביבמות שם (שתתבאר שיטתו לקמן בהמשך), שאין הפרש בין גדר בעלות לענין תרומה לבין גדר בעלות לענין שביתת בהמתו.

ולכן קיי״ל כדעה הראשונה בפנים ס״ח (ששכירות אינה קונה). ואף ש״טוב לחוש״ לדברי האוסרים, מכל מקום אין חיוב להחמיר מדינא.

ולכן קיי״ל כדעה הראשונה בשו״ע ס״ד (שמתירים אם השוכר הנכרי קיבל עליו גם אחריות יוקרא וזולא). כנפסק בפשיטות בפנים סי״א-ב.

[1090] בשו״ע ס״ד הובאו ב׳ דעות (ישראל שהשכיר שוורים לגוי לחרוש בהם, וחורש בהם, יש מתירים אם קבל עליו הגוי אחריות מיתה וגזילה וגניבה ויוקרא וזולא. ויש אומרים דכיון שאין הגוי יכול למכרה אם ירצה, נקראת בהמת ישראל).

וברמ״א שם (ועיין למטה בסימן זה). והכוונה למ״ש בסוף הסימן (וכל צדדי היתרים אלו הלכתא נינהו, ויכול לעשות איזה מהן שירצה אפילו אם הבהמה כולה של ישראל). וכמבואר במ״א ס״ק טז (דעת הרב״י דאם היא כולה שלו, לא מהני שיקבל העכו״ם אחריות, כמ״ש ס״ד. ורמ״א הכריע להקל).

[1091] שבהגהות מיימוניות פ״כ אות א (שילוה לו אותם שוורים בהלוואה ולא בשאלה, שיהא רשות ביד הנכרי להוציאן שלא ברשות ישראל, ויזקוף הדמים על הנכרי ואחריות השוורים על הנכרי. ועוד שאפילו לא יהא הרשות ביד נכרי להוציאו שלא ברשות ישראל, יש למצא תקנה כגון שיזקוף הדמים במלוה על הנכרי, ויחזור וימשכן לישראל, ולא ימשכן להרהין אצלו, אלא שיעשה אפותיקי כל זמן שלא יפרע לו מעות, דבענין זה לא יצאו מרשותו כלל ... ובענינים אלו יש להתיר, יצחק ב״ר אברהם).

שהיא ההלכה שנתבארה בפנים סט״ו (שיזקוף עליו הדמים במלוה שיפרעם לו כשיתבענו ויחזור הנכרי ויעשה לו בהמה זו אפותיקי לחובו, דהיינו שכל זמן שלא יפרע לו חובו במעות לא יוכל לסלקו בדבר אחר כי אם בבהמה זו, ולפיכך כל זמן שלא נתן לו המעות

בסוף סי׳ זה[1093], עיי״ש מ״ש שדעת רמ״א להקל אף בסעיף ד (ועיין בתשובת תודת שלמים סי׳ הנ״ל, שתירץ קושית המשנה למלך ופנים מאירות על הב״י[1094]). וטעם המתירין הוא, משום דביבמות שם[1095] מסיק רבא דכיון דמחוסרא גוביינא אתי הקדש וחמץ ומפקיע מידי שיעבוד. ולפי זה לא סבירא לן כרב ספרא דמי קתני והן שלו כו׳, אלא הן כשלו אף לענין הקדש וחמץ, והוא הדין לענין שבת, דמאי שנא שבת מחמץ[1096].

דהא[1097] דחמץ מפקיע מידי שעבוד היינו אפילו כשאחריות החמץ הוא על מי שהחמץ משועבד לו, דלא מיתסר משום דכתיב לא ימצא לרבות כשאחריות על ישראל[1098], אלא משום דמחוסרא גוביינא,

---

אינו יכול למכרה שלא מדעתו, ואעפ״כ אינו עובר עליה משום שביתת בהמתו, כיון שעדיין לא גבה ממנו בהמה זו לפירעון (חובו) ואין לו עליה אלא שעבוד בעלמא).

1092 ד״ה ואם ישראל (וזאת תשובת ריצב״א ... ובסוס״י רמ״ו אכתוב דברי סמ״ק, בישראל שהשכיר שוורים לגוי וחורש בהם בשבת דיש מתירים אם קיבל הגוי אחריות, ויש אוסרים אם אין רשות בידו למכרם. ופשוט הוא שדברי ריצב״א שהתיר אפילו אין רשות בידו להוציאם, כדעת המתירים).

1093 ס״ק טז (כמ״ש ס״ד, ורמ״א הכריע להקל), כמועתק לעיל.

1094 שעל דברי הב״י, הקשה המשנה למלך פ״ו הט״ז (ומרן הב״י סי׳ רמ״ה כתב שדברי ריצב״א שהתיר אפילו כשאין רשות בידו להוציאם כדעת המתירים, עד כאן. ואני תמה על זה, משום דעד כאן לא התיר ריצב״א, אפילו כשאין רשות ביד הנכרי להוציאם, אלא כשמכרם, או כשהלוה אותם בהלואה גמורה, דנמצא דהשורים הם של נכרי, ומשום הכי אף שמשכנם אחר כך ואין רשות ביד הנכרי להוציאם, אפילו הכי שרי, משום דהשורים הם של נכרי. אבל בנדון הסמ״ק דהשורים הם של ישראל, אף שקיבל עליו אחריות מיתה וגזלה וגנבה ויוקרא וזולא, אפילו הכי אסור, משום דהשוורים הם של ישראל. ואם כן ריצב״א ז״ל אפשר דסבירא ליה כדעת האוסרים).

וכן הקשה הפנים מאירות ס״י הב׳ (מאוד נפלאתי על גברא רבא הב״י, שאגב שיטפא לא דק בדברי הריצ״בא, דהוא לא התיר תחילה אלא על ידי מכירה, רוצה לומר מכירה גמורה שיקבל הישראל מעותיו, או בהלואה, שיש להאריס רשות להוציאם בלתי ידיעת ישראל למכור ולעשות כאות נפשו, ויזקוף הדמים על הגוי, ואחריות דשורים ביני ביני קודם שיוציאם גם כן על הגוי. ולאו בתורת שאלה, רוצה לומר שמהדר בעין, אלא בתורת הלואה שאין מחזיר בעין אלא הדמים. וכתב ועוד, נראה כוונתו אפילו אם לא יהי׳ רשות לגוי להוציא השוורים בלתי רשות ישראל, דהיינו ששיעבד אותם למשכון שלא יטול השורים עד שיתן לו מעותיו, כמו שמסיים שעשאן אפותקי לישראל ... אף שאינו יכול להוציאם בלתי רשות ישראל קודם שיתן לו מעותיו שזוקף עליו, אבל אחר נתינת מעות אין הישראל יכול לעכב עליו ... אבל דעת המתירין אפילו אינו בתורת הלואה, רק שיקבל הגוי אחריות אונסא, וכל זמן שהוא בעין מחויב הגוי להחזיר, זה לא עלה על דעת ריצב״א מעולם).

ועל זה השיב בתשובת תודת שלמים שם פז, ב (דאין זו קושיא לפי האמת, כל שיקבל עליו הנכרי אונסים ויוקרא וזולא הבהמות הם של נכרי, וכל עצמן של האוסרים שאסרו אינו אלא מטעם שאין הנכרי יכול למוכרן, שלפיכך שם הישראל נקרא עליהן, ואם כן כיון שהתיר ריצב״א בגוונא דאין רשות ביד הנכרי להוציאם, על כרחין כדעת המתירים סבירא ליה, דאי כדעת האוסרים סבירא ליה, אף בההוא גוונא הוה ליה לריצב״א לאסור, דסוף סוף שם הישראל נקרא עליהן).

1095 אחרי דברי רב ספרא הובאו שם דברי רבא (ההיא איתתא דעיילה ליה לגברא איצטלא דמילתא בכתובתה [=נכסי צאן ברזל, שהאחריות היא על הבעל], שכיב, שקלוה יתמי ופרסוה אמיתנא, אמר רבא קנייה מיתנא (תכריכי המת איסורי הנאה הן כהקדש, רש״י) ... דמחוסר גוביינא, וכיון דמחוסר גוביינא ברשותיה קאי (דכל כמה דלא גבתינהו מיניה לאו ברשותה קיימי, אלא שיעבודא בעלמא אית לה עלייהו, דהא אם נאנסו או נאבדו חייב באחריותן, וכיון דברשות יתמי נינהו, אתי הקדש דאקדשוה יתמי ומפקע לה לשיעבודייהו, רש״י), רבא לטעמיה דאמר רבא הקדש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שעבוד).

הרי שלדעתו תלויה הבעלות בשני דברים: (א) שהאחריות הוא עליו. (ב) שהחפץ הוא בידו, והשני הוא מחוסר גוביינא.

*

ולא סגי במה שהאחריות היא עליו, דהא קיי״ל דבר הגורם לממון אינו ממון, כמובא לעיל (והערה 1084).

אלא שאם האחריות היא על השני, והחפץ בידי השני, נקרא הוא מחוסר גוביינא, ולכן אין החפץ נחשב שלו, אלא של השני.

ויתירה מזו יתבאר בסמוך, שלפעמים סגי במה שהוא ביד השני, והוא מחוסר גוביינא. ונחשב של השני (אף שהאחריות היא עליו).

1096 שלדבריו אין הפרש בין גדר בעלות לענין תרומה, לבין גדר בעלות הקדש וחמץ שמפקיעין מידי שעבוד, וגדר בעלות לענין שביתת בהמתו.

ולפי דעה זו, יש להוכיח מרישא דמתניתין (ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה), שאפילו לקולא שכירות לא קניא.

1097 תוכן המשך הדברים בקטע שלפנינו:

ואף שלכאורה יש הפרש גדול בין שום שהכניסה אשה לבעלה, שנחשב של הבעל (כיון שאחריות כחשא ופחתא על הבעל והאשה מחוסרת גוביינא), לבין ישראל ששיעבד חמצו לנכרי, שאף שהחמץ אינו נחשב של הישראל, מכל מקום נאסר בהנאה מלימוד מיוחד, שאם האחריות הוא על הישראל עובר עליו.

הנה כל הסוגיא הזאת, אם החמץ נאסר בהנאה, מיירי באופן שלא הרהינו והאחריות היא על הנכרי. שבזה אמרינן בגמרא, שלדעת אביי שלמפרע הוא גובה, או לרבא כשאמר מעכשיו, החמץ נקנה לנכרי, ומותר בהנאה, אבל לרבא כשלא אמר מעכשיו, החמץ לא נקנה לנכרי, ואסור בהנאה.

1098 כי אילו היינו מפרשים דברי רבא (הקדש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שעבוד), דמיירי שהאחריות היא על הישראל, הרי הי׳ נאסר החמץ בכל אופן, אפילו אם הי׳ נחשב של הנכרי שהחמץ משועבד אליו, כדאמרינן בפסחים ה, ב (תנו רבנן שבעת ימים

כדמפרש רבא בעצמו שם[1099], עיי״ש ובפרש״י[1100] שפירש בנכרי שהלוה כו׳ מוקים רבא כשהרהינו כו׳, ועיין היטב בסוגיא פרק כל שעה[1101] גבי הא דפריך תנן נכרי שהלוה כו׳ בשלמא לאביי כו׳. עיי״ש דבלא הרהינו אף שהאחריות על הנכרי אסור לרבא, כשלא אמר לו מעכשיו, דבלאו הכי אף לאביי אסור משום האחריות דכתיב לא ימצא כמ״ש התוספות[1102] ורא״ש שם[1103]. ומ״ש הרא״ש במסקנא דבלא הרהינו אסור משום האחריות, היינו כשאמר לו מעכשיו[1104] עיי״ש היטב ודו״ק.

אלא[1105] דהתם החמץ לא היה של הנכרי מעולם, הילכך מקרי מחוסר גוביינא אצלו אף שאחריותו עליו מגניבה ואבדה, וכחשא ופחתא בלבד על הישראל, או אפילו כשהכל על הנכרי[1106], משא״כ בשום שהכניסה לחתן, שהיה שלה, אינו נקרא מחוסר גוביינא, אלא אם כן גם אחריות כחשא ופחתא על בעלה,

---

שאור לא ימצא בבתיכם, מה תלמוד לומר ... יכול ... יקבל פקדונות מן הנכרי, תלמוד לומר לא ימצא ... הא דקביל עליה אחריות).

ונתפרש לקמן סי׳ תמ ס״ט (אם אחריות הפקדון על הישראל ... הרי פקדון זה נחשב להישראל לענין ביעור חמץ כאלו הוא שלו ממש, כיון שהוא חייב באחריותו ... שנאמר לא ימצא בבתיכם ... הא אין הכתוב מדבר אלא כשקיבל עליו אחריות, כיון שאלו היה נגנב או נאבד חל ההפסד על הישראל, הרי הוא כשלו ממש לענין ביעור חמץ בלבד מגזירת הכתוב).

[1099] וכיון דמיירי שהאחריות היא על הנכרי, לכן אינו אסור אלא מטעם שהנכרי הוא מחוסר גוביינא, כדאמר רבא ביבמות שם (וכיון דמחוסר גוביינא, ברשותיה קאי).

[1100] ד״ה חמץ (והא דתנן בפרק כל שעה (פסחים ל, ב) מותר בהנאה, רבא מוקי לה התם כשהרהינו אצלו, שנתנו ישראל בביתו של עובד כוכבים דההוא לא מיחסר גוביינא).

[1101] פסחים לא, א (תנן נכרי שהלוה את ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה. אי אמרת בשלמא [כאביי, דאמר שם] למפרע הוא גובה, אמטו להכי מותר בהנאה, אלא אי אמרת מכאן ולהבא הוא גובה, אמאי מותר בהנאה, ברשותא דישראל הוה קאי. הכא במאי עסקינן כשהרהינו אצלו ... דאמר ליה מעכשיו).

[1102] שם ע״ב סד״ה שקונה (וכולה שמעתא חמצו של נכרי ביד ישראל איירי שלא קבל עליו ישראל אחריות, דאי קבל הרי הוא שלו ועובר עליו כדמוכח בפ״ק).

[1103] פ״ב ס״י (ומיירי שאין אחריות המשכן שבידו עליו דאם האחריות עליו אפילו לא היה המשכון שלו עובר).

[1104] בראי״ש שם (אם לא הרהינו אצלו, אף על גב דאמר ליה מעכשיו, לא גרע מחמצו של נכרי ברשות ישראל והאחריות על ישראל).

וכן הוא לקמן סי׳ תמא ס״ז (אם היה מונח ברשות ישראל, שלא משכנו ביד הנכרי מעולם, אף על פי שאמר לו מעכשיו יהא כולו שלך אם לא אפרע לך לזמן פרעון, ואפילו הגיע הזמן קודם הפסח ולא פרע לו וכבר נקנה החמץ לנכרי לחלוטין, מכל מקום כיון שהוא מונח ברשות הישראל הרי הוא חייב באחריותו ... וכיון שאם יגנב ממנו החמץ או יאבד חל ההפסד על הישראל, הרי הוא כשלו וחייב לבערו בערב פסח מן התורה).

וראה שארית יהודה סי׳ ט ד״ה אלא שיש לומר.

[1105] תוכן המשך הדברים בקטע שלפנינו:

ואף שלפי זה יוצא שיש הפרש גדול בין ישראל ששיעבד חמצו לנכרי, לבין שום שהכניסה אשה לבעלה ובהמה שהפקיד לנכרי, לענין אם האחריות היא על האחד, ונמצא ביד השני.

שהרי לענין שום שהכניסה האשה לבעלה, אינו נחשב של הבעל אלא אם כן: (א) האחריות היא על הבעל. (ב) הוא נמצא ביד הבעל (והאשה מחוסרת גוביינא). משא״כ אם הוא נמצא ביד הבעל, והאחריות היא על האשה, נחשב השום של האשה (אף שמחוסר גוביינא).

וכן בבהמה שהשכירה לנכרי, שאינה נחשבת של הנכרי אלא אם כן: (א) האחריות היא על הנכרי. (ב) היא נמצאת אצל הנכרי (והבעלים מחוסרי גוביינא). משא״כ אם היא נמצאת אצל הנכרי, והאחריות היא על הישראל, נחשבת הבהמה של הישראל (אף שמחוסר גוביינא).

משא״כ בחמץ ששיעבדו לנכרי, שאם הוא נמצא ביד הישראל (שלא הרהינו אצלו), נחשב החמץ של הישראל (כיון שהנכרי מחוסר גוביינא), אף שהאחריות היא על הנכרי.

הנה טעם החילוק בזה: כיון שהחפץ היה בתחלה של המפקיד (והמכנסת שום), לכן הנפקד (והבעל שהשום בידו) שומרים אותו עבור המפקיד (והמכנסת שום), וברשותא דמריה קאי, ואינו מיחסר גוביינא; אלא אם כן האחריות היא על הנפקד (והבעל), שאז המפקיד הוא מחוסר גוביינא.

משא״כ בחמץ ששיעבדו לנכרי, כיון שהחמץ מעולם לא היה של הנכרי, לכן נקרא הנכרי מחוסר גוביינא (אף אם האחריות היא על הנכרי), כי המשעבד אינו שומרו עבור הנכרי שהחמץ משועבד לו.

ולכן אומרת הגמרא ״רבא לטעמיה״, כי מה שהנכרי (שהחמץ משועבד לו) מחוסר גוביינא – אף שהאחריות היא עליו, דומה ממש למה שהאשה שהכניסה שום לבעלה מחוסרת גוביינא – אם האחריות היא על הבעל.

ואם כן מובן שדינם שוה אף לענין שבת, כשהשכיר הבהמה לנכרי, שכיון שהבהמה היתה של הישראל, לכן אינו נחשב מחוסר גוביינא, אלא אם כן הנכרי קיבל עליו אחריות כחשא ופחתא של הבהמה.

[1106] כשתי הלשונות שביבמות שם, לדעת רב ספרא (ותסברא נהי נמי דמחייב בגנבה ואבדה, באונסיה בכחשה ובנפחת דמיה מי מיחייב).

ובלאו הכי הוה ליה כפקדון ושאלה דהיכא דאיתיה ברשותא דמריה קאי[1107], גם לענין הקדש וחמץ ושחרור[1108], אבל כשאחריות כחשא ופחתא עליו, דמי כאילו שיעבד לה בעלה זה השום, ולא היה שלה מעולם, ולהכי מקרי מחוסר גוביינא[1109]. דאי לא תימא הכי האיך שייך לומר רבא לטעמיה, דהתם מיירי בשעבוד בעלמא. אלא ודאי דהכא נמי דמי ממש לשעבוד, דמיירי ביה רבא ואמר דהקדש וחמץ מפקיעין מידי שעבוד, ולא משום דכתיב לא ימצא כמו ש[נ]תבאר[1110], אלא משום שהן שלו, כיון דמחוסר גוביינא, והוא הדין הכא[1111] כשאחריות כחשא ופחתא עליו, הן כשלו, משום דמחוסר גוביינא אצלה. והוא הדין בנידון דידן[1112] כשאחריות כחשא ופחתא על הנכרי, הן כשלו לענין שבת, משום דמחוסר גוביינא לישראל, לפי המסקנא דרבא. ולפי זה[1113] אין לנו לחלק בין תרומה לשאר דברים, כגון הקדש חמץ ושחרור ושבת, דהא דתנן[1114] עבדי צאן ברזל יאכלו, היינו משום דמחוסר גוביינא[1115], ובהקדש חמץ ושיחרור נמי דינא הכי.

ואם כן[1116] ישראל ששכר פרה מכהן דאכלה בתרומה, על כרחך צריך לומר דשכירות לא קניא, דאי

[1107] ב״ק קו, א (פקדון ברשותיה דמריה קאי).

רמב״ם הל׳ ערכין פ״ו הכ״ב (אין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו. כיצד היה לו פקדון ביד אחר וכפר בו זה שהוא אצלו אין הבעלים יכולין להקדישו. אבל אם לא כפר בו הרי הוא ברשות בעליו בכל מקום שהוא). טור ושו״ע יו״ד סי׳ רנח ס״ז.

וכמבואר בראש״ש פסחים פ״א סוס״י ד (ונראה לי דדבר פשוט הוא דאע״פ שהנפקד קבל עליו אחריות, מכל מקום עיקר הממון של הבעלים הוא, וכיון שהשאילו הנפקד ביתו לשמירת ממונו, קרינא ביה ביתו).

וכן הוא לקמן סי׳ תמ ס״א (כיון שהנפקד קיבל הפקדון מדעתו ונותן לו רשות להניחו בתוך ביתו, הרי השאיל להמפקיד את המקום שהחמץ מונח עליו, והרי מקום זה קנוי להמפקיד, לפיכך עובר הוא על החמץ המונח שם כאלו היה מונח בביתו שהוא דר בו). ובקונטרס אחרון שם ס״ק יא (דפיקדון ברשותיה דמריה קאי, שהרי השאיל לו מקום כמ״ש הרא״ש). הל׳ מציאה ופקדון ס״א (נעשית פקדון בידו וברשות בעליה עומדת).

[1108] שאם אחריות השום (שכניסה האשה לבעלה) הוא על האשה, אף שהשום נמצא בידי הבעל, אין השום הזה מחוסר גוביינא לאשה, ״דהיכא דאיתיה ברשותא דמריה קאי״. ולכן אין הקדש יורשי בעלה מועיל, וגם אם ״פרסוה אמיתנא״, לא ״קנייה מיתנא״.

[1109] כשם ששעבוד החמץ לנכרי, נחשב ״מחוסר גוביינא״ (אף ״שאחריות כחשא ופחתא עליו״), כיון ״דהתם החמץ לא היה של הנכרי מעולם״.

כמו כן גם בשום האשה לבעלה, נחשב ״מחוסר גוביינא״ לאשה (אף ״שהיה שלה״), כיון ״שאחריות כחשא ופחתא עליו״.

״דאי לא תימא הכי״, ששני אלו הם ״דמי ממש״, ״האיך שייך לומר רבא לטעמיה״. אלא ודאי שני אלו הם ״דמי ממש״.

[1110] לעיל (והערה 1098), שמכאן לומדים שאם האחריות על הישראל עובר עליו.

[1111] בשום שהכניסה לבעלה, שכיון שגם אחריות כחשא ופחתא היא על הבעל, לכן נחשבת האשה מחוסרת גוביינא. והקדש בני הבעל מוציא מידי שעבוד האשה.

[1112] שהשכיר הבהמה לנכרי, באופן ״שאחריות כחשא ופחתא על הנכרי, הן כשלו לענין שבת, משום דמחוסר גוביינא לישראל״.

ולכן נפסק בפשיטות כדעת הריצב״א, בפנים סי״א (אף על פי שלא הקנה לו קנין גמור שיהא רשות בידו למוכרה וליתן להישראל דמיה, אלא לא הקנה אותה לו רק לענין יוקר וזול ואחריות מיתה, דהיינו ששם אותה בדמים להנכרי בשעה שהשכירה או השאילה לו, ואם תתייקר בסוף משך זמן שכירותו או שאילתו כשיחזירנה להישראל יהיה העודף להנכרי, ואם תוזל יתחייב לשלם לו העודף מביתו, אע״פ שהוא אנוס בזול זה, וכן אם תמות אפילו באונס יתחייב לשלם, ונמצא ריוח בהמה זו וחסרונה הכל לנכרי כאלו היתה בהמתו ממש, לפיכך אין הישראל מצווה על שביתתה. שאף שגוף הבהמה משועבד לו שלא יוכל הנכרי למוכרה שלא מדעתו, מכל מקום כל זמן שהיא מחוסרת גוביינא, שעדיין לא גבה אותה מבית הנכרי לביתו, הרי היא כבהמת הנכרי, כיון שאין להישראל עליה אלא שעבוד בעלמא, וכל חסרונה ורווחה להנכרי), וסי״ב (וכן יכול להשכירה או להשאילה לנכרי על ידי ... יתחייב באונסין שיארעו לה בשבת, ויכתוב כן בערכאותיהם, שנמצא כשבא הנכרי לעשות בה בשבת אינה בהמת ישראל כלל, שהרי קנאה הנכרי להתחייב באונסיה).

[1113] לפי המסקנא דרבא.

[1114] יבמות סו, א.

[1115] ולא משום דהאחריות היא על הבעל, כדברי רב ספרא שם.

[1116] כשם שנתבאר לעיל, לענין המפקיד ולענין שום שהכניסה אשה לבעלה, שאם האחריות על המפקיד והאשה, אזי אינם נקראים מחוסרי גוביינא, ואם האחריות על הנפקד והבעל, אזי נקראים המפקיד והאשה מחוסרי גוביינא.

כן הוא גם לענין קנין השכירות, שאם שכירות לא קניא (וגם השום שהכניסה האשה לבעלה לא קניא), אזי אין המשכיר והאשה נקראים מחוסרי גוביינא, ואם שכירות ליומא ממכר הוא (ומכל שכן שהשום שהכניסה האשה לבעלה קניא), אזי נקראים המשכיר והאשה מחוסרי גוביינא.

וכיון דתנן שהישראל השוכר מאכילה כרשיני תרומה, מוכח שהכהן אינו מחוסר גוביינא, כיון ששכירות לא קניא. ואם כן מובן מה שהמ״א מוכיח מרישא (ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה), ״דאפילו לקולא אמרינן שכירות לא קניא״.

קניא, אף שאחריות כחשא ופחתא על הכהן, מכל מקום היא מחוסרת גוביינא אצלו. דהא דמצרכינן שיהא עליו אחריות כחשא ופחתא לענין שום[1117], שיהא מחוסר גוביינא אצלה[1118], אף שהוא משועבד לבעל יותר משכירות לשוכר, היינו משום דקיי״ל דשכירות לא קניא, ולא אמרינן ליומא ממכר הוא[1119], כיון דהדרא בעינא, והוא הדין לקבלת צאן ברזל לא אמרינן ליומא ממכר הוא כיון דהדרא בעינא[1120]. אבל אי שכירות קניא, דליומא ממכר, מיקרי מחוסר גוביינא לכהן, אף שאחריות כחשא ופחתא עליו.

ודמי ממש לישראל שהלוה לנכרי על חמצו[1121], דאסור לאביי אף שלא אמר לו מעכשיו, משום דקניא ליה למפרע[1122], אף שאחריות על הנכרי אף מכחשא ופחתא. דאם אחריות כחשא ופחתא, דהיינו יוקרא וזולא והפסד באונס על ישראל, אסור בלאו הכי[1123], דאחריות אלו עדיפי מאחריות דגניבה ואבדה[1124]. דהא[1125] סלקא דעתך דמקשה בע״ז דלא פריך מרישא, הוא משום דאחריות כחשא ופחתא על הכהן, אע״ג דאחריות גניבה ואבדה על ישראל. אלא ודאי כיון דקני ליה, לאביי לא משגחינן באחריות כלל, אף

והיינו כי אף אי אמרינן שכירות קניא, אין הכוונה שהיא מכירה ממש, שיחשב החפץ של השוכר; אלא שעי״ז נחשב המשכיר מחוסר גוביינא, ולכן נחשב שהחפץ הוא של השוכר.

[1117] ואין להקשות, מדוע תנן יבמות סו, א (עבדי צאן ברזל אם מתו מתו לו ואם הותירו הותירו לו, הואיל והוא חייב באחריותן הרי אלו יאכלו בתרומה).

מדוע לא נאמר גם כאן, שאף אם האחריות היא על האשה, מכל מקום כיון שהאשה מחוסרת גוביינא, לא יאכלו בתרומה.

שהרי השום משועבד לבעל יותר משכירות לשוכר. וכשם דאמרינן בשוכר (אי שכירות קניא) שהכהן הוא מחוסר גוביינא, מכל שכן נאמן כן באשה שהכניסה שום שמחוסרת גוביינא.

על זה מתרץ, שאין הכי נמי, אי שכירות קניא, מכל שכן שהבעל קונה בשום שהכניסה לו. ומה שהצריכו שתהי׳ האחריות על הבעל, היינו כיון דקיי״ל דשכירות לא קניא.

[1118] כדאמר רבא התם (וכיון דמחוסר גוביינא ברשותיה קאי).

[1119] כדאמרינן גבי אונאה בב״מ נו, ב (והאי ביומיה מכירה הוא). ראה תוס׳ שם ד״ה והאי (דהכא גבי אונאה כתיב ממכר מיותר, לרבות שכירות).

[1120] דקיי״ל כרב יהודה ביבמות שם (המכנסת שום לבעלה, היא אומרת כלי אני נוטלת, והוא אומר דמים אני נותן, הדין עם מי, רב יהודה אמר הדין עמה). וכנפסק בטור ושו״ע אהע״ז סי׳ פח ס״ג (אם היא אומרת כלי אני נוטלת, והוא אומר דמיה אני נותן, שומעין לה).

[1121] זה שנתבאר לעיל בכהן שהשכיר בהמה לישראל, שאילו היה שכירות קניא, נחשבת של הישראל – לאסרו להאכילם כרשיני תרומה.

הוא דומה ממש לסיפא דמשנה פסחים ל, ב (ישראל שהלוה את נכרי על חמצו, אחר הפסח אסור בהנאה). דאמרינן בגמרא שם, שלדעת אביי שלמפרע הוא גובה, נחשב של הישראל – לאסרו בהנאה.

אלא שמכל מקום יש הפרש בינם, שהרי לדעת אביי שלמפרע הוא גובה, נאסר בהנאה – אף אם החמץ ביד הנכרי הלוה, ואף אם כל האחריות על הנכרי הלוה. והיינו אף שהישראל הוא מחסר גוביינא.

ואילו הכא בכהן שהשכיר הבהמה לישראל, שאילו היה שכירות קניא, נחשבת של הישראל, אף אם כל האחריות על הכהן. אבל דוקא אם היא ביד הישראל ואינה מחוסרת גוביינא.

וכיון שבישראל שהלוה לנכרי על חמצו ״קני ליה, לאביי, לא משגחינן באחריות כלל, אף אם לא הרהינו אצלו דמחוסר גוביינא״. אם כן ״כל שכן הכא דלא מחוסר גוביינא לישראל״.

[1122] כדאמרינן התם בגמרא (בעל חוב, אביי אמר למפרע הוא גובה). ודוקא לרבא אמרינן התם דמיירי מתניתין כשהרהינו אצלו, משא״כ לאביי דינא הכי אף בלא הרהינו.

[1123] שכבר הובא לעיל שאם האחריות על הישראל ״מיתסר משום דכתיב לא ימצא לרבות כשאחריות על ישראל״.

ואף שלדעת אביי מיירי המשנה ״אף אם לא הרהינו אצלו״ (כדלקמן בסמוך).

מכל מקום, לדעת רבא מיירי המשנה שהרהינו אצלו (מהטעם שיתבאר לקמן בסמוך). ולפי זה מוכח שבמשנה מיירי שכל האחריות היא על הנכרי הלוה. ואם כן מסתבר שגם לדעת אביי מיירי כאן שכל האחריות היא על הנכרי הלוה.

[1124] שהרי זה שאם האחריות היא על הישראל הוא עובר, הכוונה לאחריות גניבה ואבידה (ונתבארו ב׳ דעות לקמן סי׳ תמ ס״ט וסי״ג, אם הכוונה לאחריות גניבה ואבידה בפשיעה, או לאחריות גניבה ואבידה באונס).

[1125] וההוכחה שאחריות יוקרא וזולא לבד עדיף מאחריות גניבה ואבידה לבד, שהרי כבר נתבאר לעיל ד״ה והא דלא (והערה 1080), שזה שהמקשה לא הוכיח מרישא (ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה) ששכירות לא קניא, כי אפשר ששכירות קניא, והוי של השוכר הישראל, אך מכל מקום כיון שאחריות כחשא ופחתא היא על הכהן המשכיר (אף שאחריות גניבה ואבידה היא על הישראל השוכר, שהרי קיי״ל ששוכר כשומר שכר), לכן אוכלות בתרומה. למדנו מכך, דאחריות כחשא ופחתא עדיף מאחריות גניבה ואבידה.

וכיון שעל ידי אחריות גניבה ואבידה הישראל עובר עליה, מכל שכן שעל ידי אחריות כחשא ופחתא הישראל עובר עליה.

אלא ודאי מיירי כאן במשנה, שכל האחריות היא על הנכרי. ומכל מקום עובר עליה לאביי, כיון שלמפרע הוא גובה.

אם לא הרהינו אצלו דמחוסר גוביינא. וכל שכן הכא[1126] דלא מחוסר גוביינא לישראל.

ואף לרבא[1127] לא בעינן הרהינו, אם אמר ליה מעכשיו דקני ליה למפרע[1128]. אלא משום דמסתמא סיפא דומיא דרישא, להכי מפרשי רש"י והרא"ש דאף כשהרהינו אצלו מיירי[1129], ואפילו הכי צריך לומר מעכשיו לרבא[1130]. ועוד[1131] דעכ"פ גבי אם הרהינו כתב הרא"ש[1132] דמיירי שאין האחריות על הישראל, דאם לא כן אף כשאין המשכון שלו אסור עיי"ש, ובודאי לפי זה אף אחריות דכחשא ופחתא אינן עליו כמו שנתבאר[1133], ואפילו הכי אסור משום דקניא ליה. והוא הדין לשכירות אי ליומא ממכר הוא[1134]. ומדאכלה בתרומה ודאי דשכירות לא קניא אפילו לחומרא[1135].

אבל מכל מקום המקשה[1136] לא יוכל להקשות מרישא, דיש לומר כדרב ספרא[1137] דבאחריות דכחשא

[1126] בכהן שהשכיר בהמה לישראל, שאילו היה שכירות קניא, והיא ביד הישראל (דלא מחוסר גוביינא לישראל), לא היה יכול להאכילה כרשיני תרומה, אף שכל האחריות היא על הכהן.

[1127] וככל האמור לעיל לדעת אביי, מטעם למפרע הוא גובה. כן הוא גם לרבא, "אם אמר ליה מעכשיו דקני ליה למפרע", שנאסר בהנאה אף אם: (א) החמץ ביד הנכרי הלוה. (ב) כל האחריות על הנכרי הלוה.

[1128] לפי המסקנא בגמרא לא, ב (הא דאמר ליה מעכשיו), עובר עליו אפילו לא הרהינו ביד הישראל.

[1129] ברישא דמתניתין ל, ב (נכרי שהלוה את ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה), פירש"י (ולקמיה בגמרא מוקי לה כשהרהינו אצלו בביתו ושוהה אצל הנכרי כל ימות הפסח), וראש"ש פ"ב ס"י (הך נכרי שהלוה את ישראל על חמצו אוקימנא אליבא דרבא כשהרהינו אצלו).

ובסיפא דמתניתין (וישראל שהלוה את נכרי על חמצו אחר הפסח אסור בהנאה), פירש"י (נמי כיון דהרהינו אצלו), וראש"ש שם (וישראל שהלוה את הנכרי על חמצו אחר הפסח אסור בהנאה, מיירי נמי כשהרהינו אצלו).

הטעם שפירשו ברישא, שלפי המסקנא מיירי שאמר מעכשיו וגם הרהינו, הובא לעיל (הערה 1104) מהרא"ש שם "דבלא הרהינו אסור משום האחריות".

משא"כ בסיפא אין סיבה שנצטרך לומר דמיירי בהרהינו.

ועל זה מבאר, שאין הכי נמי, אבל מכל מקום פירשו רש"י וראש"ש שהסיפא מיירי דומיא דרישא – בהרהינו.

*

ואף שנתבארה הלכה זו לקמן סי' תמא סי"ב (ואם לא משכנו ביד הישראל קודם הפסח, אלא משעה שהלוה לו עד לאחר הפסח היה מונח החמץ בבית הנכרי ... כיון שלא משך הישראל את החמץ לביתו קודם הפסח לא קנה אותו בדמים בלבד, דהיינו באותן מעות שהלוה לו על חמצו, לפי שישראל מנכרי ונכרי מישראל אינו קונה שום דבר בכסף בלבד אלא במשיכה ... ואין הישראל עובר עליו). הרי שאינו עובר עליו אלא אם כן הרהינו.

מכל מקום נתבאר לקמן שם ס"י (חמץ זה אסור בהנאה, אפילו היה מונח כל ימי הפסח בבית הנכרי בעליו, שחזר הישראל והפקידו אצלו, אף על פי כן כיון ... אמר לו מעכשיו יהא שלך אם לא אפרע לך לזמן פלוני, הרי זה כחמצו של ישראל המופקד ביד נכרי כל ימי הפסח).

ואם כן עדיין הי' אפשר לומר שהנכרי הקנה את החמץ לישראל באמירתו מעכשיו, ואחר כך "חזר הישראל והפקידו אצלו".

ומכל מקום פירשו רש"י וראש"ש שהמשנה מיירי אף שהרהינו אצלו, היינו שהי' מונח בפסח בבית הישראל. "משום דמסתמא סיפא דומיא דרישא".

[1130] והטעם שהסיפא מיירי בהרהינו (לדעת רבא), כדי להשמיענו, שאפילו אם הרהינו, אינו עובר עליו, אלא אם כן אמר מעכשיו.

וכמבואר בראש"ש שם (ואמר לו מעכשיו, דאי לאו הכי ... אפילו הרהינו אצלו, אי לא אמר ליה מעכשיו שרי).

וכן הוא לקמן שם סי"ב (ואפילו משכנו בידו קודם הפסח, אם לא אמר לו מעכשיו יהא שלך ... כל ימי הפסח היה עדיין של הנכרי, ולא היה הישראל מחוייב לבערו מעיקר הדין).

וכאן בפנים סט"ו (ואם הוא רוצה יכול ליקח הבהמה לביתו למשכון לאחר שזקף עליו הדמים במלוה, ויאמר לו אם לא תפרעני חלקי במעות כשאתבעך תהא בהמה זו קנויה לי אז להפרע ממנה חובי ... ובלבד שלא יאמר לו מעכשיו תהא קנויה לי אם לא תפרעני חלקי במעות כשאתבעך).

[1131] כבר נתבאר לעיל (והערה 1123) לדעת אביי, שצריך לפרש המשנה דאיירי שהאחריות היא על הנכרי.

ומכל שכן שצריך לפרש כן המשנה לדעת רבא, דמיירי בהרהינו אצלו, כמבואר בראש"ש.

[1132] שם (ומיירי שאין אחריות המשכן שבידו עליו, דאם האחריות עליו, אפילו לא היה המשכון שלו עובר).

[1133] לעיל לדעת אביי (והערה 1125).

[1134] כדלעיל לדעת אביי (והערה 1126).

[1135] כאן מסיים מה שהתחיל לבאר לעיל (והערה 1116), הוכחת המ"א מרישא (ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה), "דאפילו לקולא אמרינן שכירות לא קניא", "דשכירות לא קניא אפילו לחומרא".

הרי שגם לפי זה יש להוכיח מרישא דמתניתין דשכירות לא קניא (כדלעיל הערה 1128).

[1136] בע"ז טו, א (ושכירות מי קניא, והא תנן ... כהן ששכר פרה מישראל, אע"פ שמזונותיה עליו, לא יאכילנה כרשיני תרומה. ואי סלקא דעתך שכירות קניא, אמאי לא יאכילנה, פרה דידיה היא, אלא שמע מינה שכירות לא קניא).

ופחתא אכלה, אע״פ שאינה שלו, כמו כהן ששם פרה מישראל[1138]. אבל לרבא יש לומר דשאני הכא דמחוסר גובייגא לישראל[1139].

ובזה[1140] יתורץ קושית הרי״ף על רבותיו ביבמות שם[1141], שלא נתעלמה מהם סוגיא דשמעתא ודו״ק[1142]. ומכל מקום הרי״ף השיג, דליתא לדיוקא דדקו כו׳, רוצה לומר שדקדקו כן ממתניתין[1143], וזה אינו לרב ספרא. ומדקדוק לשון הרי״ף שם שכתב דמקשינן למאן דאמר דכל היכי דמחויב באחריות אכלי בתרומה, משמע נמי דלא קיימא לן הכי[1144], אלא אם כן מחוסר נמי גובייגא לישראל וכמו שנתבאר. עיין בתוספות שם ד״ה עבדי צאן ברזל כו׳[1145], וברמב״ם הלכות עבדים[1146]:

(ד) אם כן מן הסתם כו׳. עיין במה שכתבתי בסימן תמ״[ה][1147] בס״ד.

(ה) וההקנאה שהן כו׳. לחילוק[1148] זה נתכוין המ״א[1149] בשם הצמח צדק[1150], והוא מבואר שם בסוף

והיינו שההוכחה ששכירות לא קניא היא רק מהסיפא, ועפ״ז הובא לעיל (הערה 946) מהגהות מרדכי סופ״ק דעירובין (ואם תאמר הא מסקינן פ״ק דע״ז דשכירות לא קניא. ויש לומר זיל הכא והכא לחומרא).

[1137] כדלעיל (הערה 1078).

[1138] שבסיפא דמתניתין שם, תרומות פי״א מ״ט (כהן ששם פרה מישראל מאכילה כרשיני תרומה), כיון שכל האחריות היא על הכהן.

*

ולפי זה עדיין צריך לבאר מהי הוכחת הגמרא מהסיפא (כהן ששכר פרה מישראל אף על פי שמזונותיה עליו לא יאכילנה כרשיני תרומה), ששכירות לא קניא.

אשר לפום ריהטא הי׳ אפשר לומר, שלפי רב ספרא הכל תלוי באחריות בלבד, ואפילו אי שכירות קניא, מכל מקום כיון שאחריות כחשא ופחתא היא על הישראל, אין הכהן יכול להאכילה כרשיני תרומה.

כמו ברישא דסיפא (ישראל ששם פרה מכהן לא יאכילנה כרשיני תרומה), שאף שלדעת רב ספרא הפרה היא של הכהן, מכל מקום כיון שאחריות כחשא ופחתא היא על הישראל, אין הכהן מאכילה כרשיני תרומה.

[1139] דשאני דין כהן השם פרה מישראל, שכיון שהאחריות היא על הכהן, וישראל מחוסר גובייגא, לכן נחשבת של הכהן.

משא״כ כהן שהשכיר פרה לישראל, אם שכירות קניא, אזי הכהן מחוסר גובייגא, ואם שכירות לא קניא, אזי כל היכא דאיתיה ברשותיה דמריה קאי, כדלעיל (הערה 1107).

ואם כן יש להוכיח לדעת רבא מהרישא, ששכירות לא קניא.

[1140] דקיי״ל כרבא, ולא כרב ספרא.

[1141] ריש פ״ז כא, ב (ודייקי רבוואתא מדקתני במתניתין בעבדי צאן ברזל אם מתו מתו לו, ולא קתני אם פחתו פחתו לו, דוקא כעין מתו ממש, דלא משמשי מעין מלאכתן כלל, דכמאן דליתנהו דאמי, הוא דחייב באחריותן ומשלם דמים, אבל אי איתנהו, אף על גב דבלו טובא ופחתו, אי משמשי מעין מלאכתן נוטלתן האשה ואינו משלם דמים, שדין עבדי צאן ברזל ודין נכסי צאן ברזל אחד הוא כדין אלו כך דין אלו. ואנן לא חזינן להאי דיוקא, דהא מקשינן בגמרא למאן דאמר כל היכא דמיחייב באחריותן אכלי בתרומה מהא דתנן כהן ששכר פרה מישראל אף על פי שמזונותיה עליו לא יאכילנה בכרשיני תרומה, וקא מפרקינן ותיסברא נהי דמחייב באונסיה בכחישה וביתרות דמיה מי מחייב, מדקא מפרקינן הכי גבי שכירות פרה, מכלל דלגבי צאן ברזל מיחייב אפילו בכחישה וביתרות דמים, ולהכי אכלי בתרומה, ושמעת מינה דליתא להאי דיוקא דדקו קמאי ז״ל).

[1142] כי רק אליבא דרב ספרא תלינן אכילת תרומה בכחשא ופחתא, ואנן קיי״ל כרבא.

[1143] שמה שדקדקו מהמשנה שם (אם מתו מתו לו), זה אינו, שהרי עכ״פ לרב ספרא אין לדייק כן.

[1144] שגם הרי״ף מודה לרבותיו, דלא קיי״ל כרב ספרא, אלא כרבא.

[1145] ״ואין לומר לית להו ההוא טעמא דלקמן כיון דמיחסרי גובייגא ברשותיה קיימי, דהא רבא אית ליה ההוא טעמא בסמוך, ואפילו הכי קאמר רבא לרב נחמן, והא תניא כוותיה דרבי אמי״.

[1146] ראה שם פ״ה הט״ז (עבדי צאן ברזל יוצאין בראשי איברים, אם חסרן הבעל, אבל לא האשה).

שהוא כברייתא שהובאה ביבמות שם (תניא כותיה דר׳ אמי עבדי צאן ברזל יוצאין בשן ועין לאיש אבל לא לאשה).

וראה כנישתא דבי רב שם, ומעשה חושב שם, שמפרשים, שרוצה להוכיח מדבריהם דקיי״ל כרבא.

[1147] קונטרס אחרון סק״א; שם נתבארה שיטה אחרת בהלכה שלפנינו, כמובא לעיל (הערות 953. 956. 967). ולקמן שם (הערות קח. קל. קסד. קפ. קפח).

[1148] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סי״א חילק בין מפקיר או מקנה ליום השבת בלבד, שיש בזה חשש מראית העין. לבין מקנה לכל השבוע, שאין בזה חשש מראית העין. שכן חילקו הצמח צדק והמ״א.

ואף שבצמח צדק שם ביאר חילוק נוסף, שיש בזה איסור מכירת בהמה לנכרי, ולא התירו אלא במקום פסידא. ופירש בתוספת שבת שמטעם זה לא התיר אלא בהקנה לכל השבוע, ולא בהקנה לשבת בלבד, שאין בו פסידא.

ע"ב דף מ"א[1151] דעד כאן לא התיר הריצב"א כו'.

ואף שהדיוקים שם סתרי אהדדי, תפס המ"א דיוקא דרישא עיקר[1152], כדמוכח מסוף דבריו שם דאף כשמקנה לכל משך זמן שכירות אם הוא תמיד כו', אלמא דיוקא דסיפא לאו דוקא, אם כן דיוקא דרישא עיקר.

וכן משמע בשו"ע, דבסעיף ג'[1153] לא התיר אלא בדיעבד, ובסעיף ד'[1154] וסעיף ה'[1155] הביא דעת המתירין אפילו לכתחלה, ולא חשש למראית העין[1156]. ועוד דגבי הוראת ר"י בי רב הצריך לכתוב בערכאות, משום מראית העין, משום דלא הקנה לו אלא לשבת, כמ"ש בב"י[1157] אחריות שבת כו',

---

מכל מקום אין לפרש כן בדברי המ"א מכמה טעמים. וקיי"ל שבזמנינו אין איסור מכירת בהמה לנכרי. אלא כוונתו כאמור לעיל, שאם הקנה לכל ימי השבוע אין בו מראית העין.

*

וכל זה הוא לפי האמור כאן. אמנם נתבאר לקמן סי' תמה בקונטרס אחרון ס"ק א, שמה שאין מתירים כאן לכתחלה,, אין זה משום חשש מראית העין, אלא מחשש שמא הפקר זה אינו מועיל מדברי סופרים, ולכן לא התירו אלא בדיעבד או בשעת הדחק ומצוה. וראה לעיל (הערות 953. 956. 967. 975),

לכללות קונטרס אחרון זה ראה ביאורי השולחן ע' שמז ואילך. כנישתא דבי רב ע' קנח. מעשה חושב ע' עא.

[1149] ס"ק ט (לכתחלה אסור להשכירה על דעת שיפקירנה בשבת. וגם במכירה אין היתר אלא כשמוכר כל ימי השבת, ולא בשבת לחוד (עולת שבת. צמח צדק)).

[1150] הראשון, סי' לה (ועוד נראה לומר דעד כאן לא התיר הריצב"א התם אלא דוקא שמוכר לו על כל משך זמן שתהיה בהמתו אצלו, ולא על שבתות לחוד, וגם הגוי הוא לבדו שם עם בהמתו של ישראל, ואין הישראל שם, ומזונות הבהמה על הגוי, והרי הכל נקרא על שם הגוי ולא על הישראל, התם הוא דשרינן משום דאיכא פרסום טובא דישראל מכר בהמתו לגוי ולית בה משום מראית העין. אבל כענין זה שאינו מוכר לגוי אלא לשבתות לחוד, והישראל תמיד שם עם הבהמות, ומזונותיהם הכל על הישראל, והרי נקרא הכל על שם ישראל, וליכא פרסום דמכר ישראל הבהמות לגוי, איכא מראית העין, שהרואים יסברו שבהמה של ישראל עושה מלאכה, ודאי יש לאסור. ואפילו אם ילמדו גם הם לעשות כן למכור על כל משך זמן שיהיו הבהמות אצלו, מכל מקום כיון שהישראל תמיד עם הבהמות ומזונותיהם עליו, והגוי אינו אלא שכירו ליום או לשבוע או לחדש, מיקרי הכל על שם ישראל, ואיכא מראית העין, לכך יש לאסור).

והיינו שמ"ש בתשובת הריצב"א שבהגהות מיימוניות פ"כ אות א (שילוה לו אותם שוורים בהלוואה ולא בשאלה, שיהא רשות ביד הנכרי להוציאן שלא ברשות ישראל, ויזקוף הדמים על הנכרי ואחריות השוורים על הנכרי. ועוד שאפילו לא יהא הרשות ביד נכרי להוציאו שלא ברשות ישראל, יש למצא תקנה כגון שיזקוף הדמים במלוה על הנכרי, ויחזור וימשכן לישראל, ולא ימשכן להרהין אצלו, אלא שיעשה אפותיקי כל זמן שלא יפרע לו מעות, דבענין זה לא יצאו מרשותו כלל ... ובענינים אלו יש להתיר, יצחק ב"ר אברהם). מיירי שמסר לו את הבהמה בהלוואה על כל משך הזמן שתהי' אצלו.

[1151] בדפוס אמשטרדם תל"ה. והוא שם ד"ה ועוד נראה לומר דעד כאן.

[1152] שבתחלה כתב להתיר דוקא כשיש ג' התנאים (שמוכר לו על כל משך זמן שתהיה בהמתו אצלו, ולא על שבתות לחוד, וגם הגוי הוא לבדו שם עם בהמתו של ישראל, ואין הישראל שם, ומזונות הבהמה על הגוי).

ואחר כך כתב לאסור כשיש ג' התנאים לאיסור (שאינו מוכר לגוי אלא לשבתות לחוד, והישראל תמיד שם עם הבהמות, ומזונותיהם הכל על הישראל). ולפי זה הי' מקום להתיר כשמוכר לו רק על שבת, אבל הגוי עמו לבדו ומזונותיו על הגוי.

מכל מקום תפס המ"א דיוקא דרישא עיקר, שאין להתיר אלא "כשמוכר כל ימי השבת, ולא בשבת לחוד". כמדמוכח מסוף דברי הצמח צדק שם (ואפילו ... למכור על כל משך זמן שיהיו הבהמות אצלו, מכל מקום כיון שהישראל תמיד עם הבהמות ומזונותיהם עליו ... איכא מראית העין, לכך יש לאסור). הרי שצריך דוקא כל ג' התנאים להיתר.

אלא שתנאי זה לא הוצרך להזכיר כאן בפנים (סי"א וסט"ו), שהרי כאן מיירי שמשכירו לנכרי לעשות מלאכה בשביל עצמו, ואם כן מובן מעצמו שהישראל אינו תמיד עם הבהמות.

ונזכר בפנים סי"ח (וכן אם הוא עצמו נוסע גם כן עם הסוסים כל ימות החול, ומזונותיהם עליו, הרי הם נקראים על שמו, אע"פ שמכרם להנכרי במכירה גמורה אף לימות החול, כיון שהנכרי אינו אלא שכירו), דמיירי שם שעושה המלאכה עבור הישראל, ואם כן יש מקום שבמשך ימי השבוע גם הישראל הוא עם הבהמות.

וראה ברכת כהן סי' ה.

[1153] "ואם השאילה או השכירה לגוי, והתנה עמו להחזירה לו קודם השבת ועיכבה בשבת, יפקירנה בינו לבין עצמו קודם השבת, או יאמר בהמתו קנויה לגוי".

[1154] "יש מתירים אם קבל עליו הגוי אחריות מיתה וגזילה וגניבה ויוקרא וזולא".

[1155] "מותר לעשות בה הגוי מלאכה בשבת על ידי שיתנה עם הגוי".

[1156] דמיירי התם במקנה לכל ימי השבוע.

[1157] סוס"י רמה (תהיה אחריות שבת עליו אפילו מאונסין שרי ... וכן שמעתי שהורה מורי הרב הגדול כה"ר יעקב בי רב ז"ל, אלא שהצריך להעלותו בערכאות ... לפרסם הדבר).

משא״כ בהיתר הסמ״ג[1158] וריצב״א[1159] לא הצריך לכתוב בערכאות משום שלא הקנה לשבת בלבד.

ומ״ש[1160] שיפרסם כו׳, היינו לרווחא דמילתא, שכל מה שאפשר לו להוציא את עצמו יותר מידי חשד יש לו לעשות. אבל משום פרסום זה לבד אין היתר, שהרי בדרכי משה[1161] פסק בהדיא גבי שכירות גרידא, דאין מועיל שיפקיר לשבת בפני ג׳, אף שיתפרסם[1162].

והא דמהני ערכאות[1163] היינו משום דכתיבה בערכאות יש לה קול ופרסום יותר מפרסום בעל פה אפילו בפני מאה איש, כדמוכח מהמלוה בעל פה אפילו בפני מאה עדים לא גבי ממשעבדי[1164] משום דלית לה קלא, ובשטר גבי, אפילו הנעשה בערכאות של גוים[1165].

אבל אין לומר שהמ״א נתכוין למ״ש הצמח צדק בתחלת דבריו[1166], דדוקא מכירה גמורה שרי משום פסידא, אבל לשבת בלבד ליכא פסידא, כמו שהבין בעל תוספת שבת[1167]. דזה אינו, שהמעיין היטב בצמח צדק יראה דדוקא בנידון שלו שמלאכה של הישראל ליכא פסידא, שאם לא ילך בשבת לא יפסיד מכיסו, והתם אף אם מקנה לכל ימי השבוע אסור מהאי טעמא, שהרי כתב כן על דברי הריצב״א[1168], אבל כשמשכיר לנכרי לעשות מלאכתו איכא פסידא אם לא יקנה לו, שלא ירצה לשכור ממנו לבד משבתות, ולכן אף כשאינו מקנה רק לשבת שרי, כמו שהתיר בהגהות מרדכי[1169] בשם סמ״ג ומהר״י בי רב[1170].

[1158] ל״ת סה (כא, ד), שהעתיק מס׳ התרומה בסימנים ס׳ קמח (ישראל שיש לו שוורים ומשכירן לעכו״ם לחרוש עד זמן אחד, וחורש בהם בשבת. בימי רבינו שלמה שאלו דבר זה, ויש שהיו מתירין אם העכו״ם קבל עליו אחריות מיתה וגניבה וגם יוקרא וזולא, דהשתא הוי כמו צאן ברזל לישראל), והועתק בשו״ע ס״ד.

[1159] המועתק לעיל (הערה 1150), והועתק בשו״ע ס״ה.

[1160] ברמ״א סוף הסימן (רק שיפרסם שעשה דרך היתר). וכאן בפנים סוף סי״א (ומכל מקום כיון שלא מכרה לו ממש, יש לו לפרסם לרבים שעשה דרך היתר, שכל מה שאפשר לו לעשות להוציא את עצמו מידי חשד יש לו לעשות).

[1161] ס״ק ג (אפילו על ידי הפקר בשלשה אין לעשות כן לכתחלה כנ״ל).

וכן הוא בפנים סי״א (אבל שלא לצורך מצוה ושלא בשעת הדחק, אין להתיר לכתחלה, אפילו רוצה לפרסם לרבים שמפקירה או שמקנה גוף הבהמה להנכרי ליום השבת).

[1162] ב״ב לט, א (מחאה בפני שלשה ... כל מילתא דמתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא).

[1163] בפנים סי״ב (ואף שאינה קנויה לו אלא בשבת בלבד, אין לחוש למראית העין, כיון שכתב כן בערכאותיהם, יש לדבר קול ופרסום).

וכמבואר בב״י (ולפיכך הצריך להעלותו בערכאות, לפרסם הדבר). מ״א ס״ק טו (היינו לפרסומי מלתא).

[1164] כמבואר בשו״ע חו״מ סי׳ לט ס״א (המלוה את חבירו בעדים, או שהודה בפני עדים שהוא חייב לו, נקרא מלוה על פה, ואינו גובה מהמשועבדים. והמלוה את חבירו בשטר, גובה מן המשועבדים).

ובתוס׳ ב״ב לט, רע״ב (דמלוה על פה אפילו בכמה עדים אינו גובה מן הלקוחות, משום דלית ליה קלא).

[1165] כמבואר בשו״ע חו״מ סי׳ סח ס״א (שטר שכתוב בכל לשון ... והיו עדיו ישראל ... הרי הוא כשר וגובה בו מהמשועבדים ... והוא שיהיו עשויים בערכאות שלהם).

[1166] ד״ה אמנם (שהרי שנינו בפרק קמא דע״ז ובכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה וכו׳ ... אלא על כרחך לא התיר הריצב״א אלא התם משום פסידא דישראל ... דאין הגוי רוצה ליקח בהמתו של ישראל למלאכה אלא כדי שיעשה בה מלאכה גם בשבת. ואם לא יקח הגוי בהמתו של ישראל היה ליה פסידא לישראל ... אבל בכי האי גונא שהישראל הוא המוליך בסוסיו משאות מאחרים בשכר, והגוי הוא שכירו ליום או לשבוע או לחדש, ויכול הוא לשבות ולנוח בשבת כרצונו, ואין רשות הגוי עליו, אלא שמערים לעשות כן ומוכר לגוי כדי להפקיע איסור שבת, איסור גמור הוא למכור בהמה גסה לגוי).

[1167] ס״ק ז (וכתב בשו״ת צמח צדק, דאף במכירה אין היתר רק שימכור לו לכל ימות השבוע, אבל לשבת לבד לא, והאריך שם בטעמים, וטעם א׳ מהם הוא, משום דכיון דקיי״ל דאסור למכור בהמה גסה לעכו״ם אפילו בחול, כדאיתא ביו״ד סי׳ קנ״א, אלא דקיי״ל דבזה״ז שרי בזה, והיינו משום פסידא התירו בזה, אבל כשאינו מוכר רק ליום אחד, לא שייך פסידא בזה, ולהכי אסור).

וכן נפרש את דברי המ״א הנ״ל (וגם במכירה אין היתר אלא כשמוכר כל ימי השבת, ולא בשבת לחוד). והיינו מכירה גמורה במקום דאיכא פסידא.

[1168] דמיירי במקנה לכל ימי השבוע כנ״ל.

[1169] רמז תנב (דוקא שאי אפשר בלא הם ... קל וחומר [ב]בהמה שלא יועיל, כן כתב בספר המצות בשם רבינו שמשון משאנץ. ומיהו אם אמר בהמתי קנויה לך מותרת).

[1170] כמועתק לעיל (הערה 1157).

ועוד דהמ״א לא סבירא ליה כלל בהא כהצמח צדק, שהרי בסוף סי׳ זה[1171] התיר למכור הסוסים לנכרי, דלא כצמח צדק. וטעמו ונימוקו עמו, דהצמח צדק נמשך אחר התוס׳[1172] ורא״ש[1173] שאין היתר עכשיו למכור להם בהמה גסה אלא משום פסידא, ולכן המציא[1174] מלבו טעם ההיתר שנוהגין לקנות כדי למכור, משום שאותם הנוהגין כן במדינתו אין דרכם כלל להשאיל ולהשכיר, וגם הם אינם בקיאים בקלא, ומתוך כך העלה לאיסור בנידון שלו עיי״ש.

אבל מלשון ספר התרומה[1175] שהביאו האחרונים ביו״ד סימן קנ״א[1176], וכתב שם הש״ך[1177] שכן דעת

וכמבואר בפנים סי״ב (יכול להשכירה ... לנכרי, על ידי שיזהיר אותו שלא יעשה בה בשבת, ובאם שיעבור על תנאו ויעשה, אזי היא קנויה לו ליום השבת).

והרי בשני אלו מיירי כשהשכיר הבהמה לנכרי, דאיכא פסידא אם לא יקנה לו, והי׳ לנו להתיר בשני אלו אף כשאינו מקנה רק לשבת.

ומכל מקום מחלק המ״א בין מקנה לכל ימי השבוע או רק לשבת, ועל כרחך אין כוונתו כחילוק המובא בתוספת שבת.

[1171] ס״ק טז (ואם הסוסים של ישראל, וגם העכו״ם הוא עבדו ומוליך סחורתו, אין היתר במכירה, דהרי אסור להניח לו לעשות מלאכתו, אלא אם כן הוא מושכר לו רק ליסע עם הסוסים אז שרי להרמב״ם, כמ״ש סימן רמ״ד ס״ה).

והיינו דמיירי שהנכרי הוא שכיר שנה לעשות מלאכת הישראל, שנתבארו דיניו לעיל סי׳ רמד ס״ט-יא. ובאופן המותר לעיל שם, יש היתר במכירת הבהמה לנכרי.

ואף שבאופן זה ביאר בשו״ת צמח צדק שלא הוי פסידא, ואסור למכור הבהמה לנכרי. וכמבואר באליה רבה ס״ק יז (ותימא שלא הזכיר מתשובות צמח צדק שהאריך לאסור). ובמחצית השקל (אולם בתשובת צמח צדק ... אוסר כהאי גוונא, משום דהא קיי״ל אין מוכרים בהמה גסה לגוי ... כהאי גוונא דלית לן פסידא, דהא יוכל לנוח ולשבות בשבת, וזה לא מקרי הפסד מה שצריך לשבות בשבת).

מכל מקום התיר המ״א למכור הבהמה והסוסים לנכרי ״כשמוכר כל ימי השבת״ אף באופן שאין בו פסידא, כיון שבאופן זה אין לחוש למראית העין, וגם אין לחוש לאיסור מכירה לנכרי.

[1172] ע״ז טו, א ד״ה אימור (הא דאסור למכור בהמה טמאה היינו דוקא בימיהם ... אבל עתה מה יעשה שלא ימצא למכור יפסידנה, ולכך נהגו הגאונים שבגולה היתר בדבר ... ופסק רבינו ברוך דלפי זה אין להתיר אלא כשקונה הסוס לצורך עצמו ונמלך עליו למכרו, דאם לא ימכרנו יפסיד, אבל לוקח סוסים למכרם כדי להרויח אסור, דלא יקחם ולא יפסיד בהם).

[1173] שם סי׳ טז (דבימיהם היו דרים רוב ישראל במקום אחד והיו יכולין למכור זה לזה. אבל האידנא שמעט יהודים דרים במקום אחד, אי לא מזבנינן להו איכא הפסד).

[1174] בשו״ת צמח צדק שם (ואפילו האידנא ... לא נהגו היתר לסחור בסוסים לקנות כדי למכור לגוים, רק במקצת מקומות נוהגים היתר ... נראה דמותר הוא משום טעמא דאיתא התם בגמרא, רב אדא שרי לזבוני לחמרא איידי דספסירא, אי משום נסיוני הא לא ידעה לקלא דאזלא מחמתיה, ואי משום שאלה ושכירות, כיון דלאו דידיה היא לא אושלי ולא מוגרי. ועוד משום דלא נגלי ביה מומא. פירש הרא״ש התם וכן הטור, ספסירא הוא ישראל הקונה בהמות למוכרן לאלתר וכו׳. והאידנא איתא נמי להאי טעמא, דכל אלו הסוחרים בסוסים כדי למכור לגוים, אינם אלא ספסירא שקונים כדי למכרן לאלתר, ולא ידעי לקלא למיזל מחמתיה, וגם לא מושלי ולא מוגרי דלא נגלי ביה מומא ... אבל אלו שיש להם סוסים ועגלות ומוליכים משאות בשכר, דלית להו פסידא כלל אם יהיו שובתים ונוחים בשבת, ואפשר להו בענין אחר, והם מוכרים בכונה לגוים כדי להפקיע איסור שבת, ודאי ודבר פשוט הוא דעוברים על דברי חכמים שאמרו אין מוכרין בהמה גסה לגוים בכל מקום, וצריך למחות על ידם שלא יעשו כן ולקנסם).

והיינו שבע״ז טו, א אמרינן שני טעמים לאיסור מכירת בהמה לנכרי (גזירה משום שאלה ומשום שכירות (אתי הוא לאושולי בהמתו לעובד כוכבים, ועביד בה מלאכה בשבת, וקא עבר בלאו דכתיב לא תעשה כל מלאכה וגו׳ וכל בהמתך, דהשתא בהמת ישראל היא ומצווה הוא על שביתתה, רש״י) ... גזירה משום נסיוני, דזמנין דזבנה לה ניהליה סמוך לשקיעת החמה דמעליה שבתא, ואמר ליה תא נסייה ניהליה, ושמעה ליה לקליה ואזלא מחמתיה (מחמת קולו שהיא מכרת והולכת, רש״י), וניחא ליה דתיזל, והוה ליה מחמר אחר בהמתו בשבת, והמחמר אחר בהמתו בשבת חייב חטאת).

ועוד אמרינן בגמרא שם (רב אדא שרא לזבוני חמרא אידא דספסירא, אי משום נסיוני הא לא ידעה לקליה דאזלא מחמתיה, ואי משום שאלה ושכירות, כיון דלא דידיה היא לא מושיל ולא מוגר, ועוד משום דלא ניגלי ביה מומא). והיינו שבישראל ספסר אין לחוש לשני טעמים הנ״ל, ולכן מותר.

ועל זה מבאר בצמח צדק שם, דאף דאמרינן בתוס׳ שם ״לוקח סוסים למכרם כדי להרויח אסור, דלא יקחם ולא יפסיד בהם״. מכל מקום ״כל אלו הסוחרים בסוסים כדי למכור לגוים, אינם אלא ספסירא שקונים כדי למכרן לאלתר, ולא ידעי לקלא למיזל מחמתיה, וגם לא מושלי ולא מוגרי דלא נגלי ביה מומא״.

ולכן מסיק לאסור בנידון שלו (אלו שיש להם סוסים ועגלות ומוליכים משאות בשכר, דלית להו פסידא כלל אם יהיו שובתים ונוחים בשבת ... ודאי ודבר פשוט הוא דעוברים על דברי חכמים שאמרו אין מוכרין בהמה גסה לגוים בכל מקום).

[1175] סי׳ קמא (צריך למצוא היתר היאך אנו מוכרים לעכו״ם ... שעתה אין אנו בקיאין כל כך בקלא, דאיכא למיחש לשמעיה קליה, וליכא למיגזר משום נסיוני ... אין אנו רגילין עכשיו להשאיל לעכו״ם, ולא לקנות בהמה כדי להשכיר, כי אם לצורך עצמו קונהו כך מפרש ר״ת). והיינו שאף אם ״לצורך עצמו קונהו״, מכל מקום ״עתה אין אנו בקיאין כל כך בקלא ... וליכא למיגזר משום נסיוני״, ״וגם אין דרכנו להשאיל ולהשכיר״.

וכיון שלדעה זו אין טעם לאסור בזמנינו מכירה לנכרי, לכן התיר המ״א למכור הבהמה והסוסים לנכרי ״כשמוכר כל ימי השבת״, אף באופן שאין בו פסידא, שבאופן זה אין לחוש למראית העין, וגם אין לחוש לאיסור מכירה לנכרי.

הש״ע וכן נהגו עיי״ש, מבואר שם מסיום לשונו דאף שקונה לצורך עצמו (דהתם לא איירי בקונה כדי למכור, שהר״ן[1178] הוא שכתב כן על ספר התרומה, עיי״ש בר״ן ובספר התרומה) לא בקיאין האידנא בקלא, וגם אין דרכנו להשאיל ולהשכיר.

אלא[1179] שאם אירע במקרה שמשכיר, התיר הסמ״ק[1180] בהפקר, ולא משום פסידא כמ״ש הצמח צדק[1181], דהא בב״י[1182] מבואר דאף להשאיל שרי להסמ״ק, וכן משמע באמת מלשון הסמ״ק דף ס׳ ע״ב עיי״ש[1183]. ומ״ש הצמח צדק ולפי זה אתי שפיר כו׳[1184]. זה אינו, דאפילו בכלים אסור בערב שבת, והטעם הוא משום דנראה כשכר שבת, כמ״ש הב״י ריש סי׳ זה[1185] לשיטת התוס׳[1186], שכן הוא גם כן דעת סמ״ק.

ומיהו לענין גוף הדין של הצמח צדק יפה הורה במדינתו[1187], שהיה דרכם לקנות כדי להשאיל ולהשכיר כמבואר מלשונו שם:

(ו) תתייקר כו׳. זהו[1188] פירוש למ״ש סמ״ג[1189] ושו״ע[1190] יוקרא כו׳. וכן כתב בהדיא בשו״ת פנים

[1176] בב״י שם (ודע שכתוב עוד בספר התרומה בשם רבינו תם, דטעמא דנהגינן האידנא היתר, לפי שעתה אין אנו בקיאין כל כך בקלא דניחוש לשמעה קליה, וליכא למיגזר משום נסיוני, דמהאי טעמא שרינן אידא דספסירא משום דלא ידעה קליה, ומשום שאלה ושכירות ליכא למיחש, דאין רגילין עכשיו להשאיל לגוי, ולא לקנות בהמה כדי להשכיר, כי אם לצורך עצמו קונהו, עד כאן. וכתב הר״ן דנראה לפי דברים אלו, דאפילו לקנות כדי למכרה מותר).

[1177] ס״ק יב (ויש פוסקים כתבו הטעם לפי שעתה אין אנו בקיאין בקלא דניחוש דשמעה לקליה כו׳, ומשום שאלה ושכירות ליכא למיחש, דאין רגילין עכשיו לקנות בהמה כדי להשכירה, כי אם לצורך עצמו קונהו, עד כאן. וכתב הר״ן דלפי זה אפילו לקנות כדי להרויח למכרה מותר, עד כאן. וכן נראה דעת המחבר. וכן נהגו. וכן כתב העטרת זהב).

[1178] ע״ז שם ה, א ד״ה דמגנו (וכתוב בספר התרומה שלפי זה הטעם אין להתיר רק בשקנאו ישראל לצורך עצמו ואחר כן נמלך למכרו, דהתם יפסיד אם לא ימכרנו אפילו לעובדי כוכבים, אבל מכל מקום אסור לקנות בהמה כדי למכרה. אבל ר״ת ז״ל התיר מפני טעמים אחרים, ונראה לפי דבריו, אפילו לקנות כדי למכרה מותר. וסברתו כתובה בתוס׳ ובספר התרומה).

אמנם בב״י שם, לא הביא דברים אלו שכתב בס׳ התרומה בשם הר״י, אלא דבריו שכתב בשם ר״ת, להתיר בכל אופן, אף שאין בו פסידא.

[1179] עתה מביא הוכחה נוספת שאין חוששים בזמנינו לאיסור מכירת בהמה לנכרי, אף במקום שאין פסידא.

שהרי כבר הובא בפנים סי״א, שבמקום שיש לחוש בנידון דידן למראית העין, לא התירו להפקיר או להקנות לנכרי אלא בדיעבד או בשעת הדחק ובמקום מצוה.

והובאה גם דעת ״יש מתירין להשכיר או להשאיל לכתחלה, על סמך שכשיגיע השבת יפקירנה או יקנה אותה להנכרי״, ושם נסמן (הערה 968) שהמקור לדעה זו הוא הסמ״ק.

ואף שאין סומכים על דעה זו אלא בשעת הדחק, הרי עכ״פ למדנו מדבריהם, שבכל אופן אין לחוש לאיסור מכירת בהמה לנכרי.

[1180] סי׳ רפב ע׳ שא (ואסור להשאיל בהמתו או להשכיר בהמתו לעכו״ם, אפילו רחוק הרבה משבת, כדי לעשות מלאכה בשבת, ואם בהבלעה ורחוק משבת שני ימים או יותר יש מתירין, ועל יד הפקר. ומותר להשאיל ... וגבי בהמה נמי מותר בהבלעה, אך שצריך להפקיר הבהמה). הובא בטור (ובספר המצות התיר להשכירה ... על ידי הפקר, שצריך להפקירה להפקיע איסור שביתת בהמה).

[1181] שמטעם זה פירש שלא התיר הסמ״ק אלא להשכיר, ולא להשאיל (ולכך לא כתב ספר המצות אלא להשכיר, ולא כתב להשאיל, משום דעיקר טעמא הוא משום פסידא דידיה). וכנראה עיקר דיוקו הוא מדברי הטור הנ״ל (ובספר המצות התיר להשכירה).

[1182] ד״ה ומ״ש ובס׳ המצות התיר (בסמ״ק כתוב שיש מתירים על ידי כך ... דביום השבת רשות הגוי עליה שהיא מושכרת או שאולה לו).

[1183] לשון הסמ״ק הועתק לעיל. ולא נתברר לאיזה דפוס קאי.

[1184] ״ולפי זה נמי אתי שפיר הא דלא התיר ספר המצות להשכיר הגוי על ידי הפקר אלא באחד משאר ימות החול, ולא בערב שבת ... משום דנראה תחלת השכירות הוא באיסור ששוכרה לשבת, ובכהי גוונא לא מהני הפקר, אבל בשאר ימות החול דשוכרה לימות החול שהוא בהיתר ... הוי ליה פסידא ואי אפשר לו בענין אחר״.

[1185] וכדלעיל בפנים ס״ב (יש אומרים שהכלים שעושים בהם מלאכה ... אסור להשכירם לנכרי בערב שבת. דכיון שיש ריוח להישראל במה שהכלים נשכרים לנכרי גם ביום השבת ... לפיכך כשהנכרי עושה מלאכה בשבת סמוך ליום שהשכירם לו, דהיינו ערב שבת, הרי נראה כאלו עושה בשליחות הישראל שצוהו לעשות בשבת כשהשכירם לו אתמול).

[1186] יט, א ד״ה לא ישכיר (ואסור לפי שנראה כנוטל שכר שבת ... ודוקא לשוכרו דמיחזי כנוטל שכר שבת, אבל שאלה שריא).

[1187] שלא התיר אף במכירה גמורה אלא במקום פסידא.

[1188] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים סי״א נתבאר, שהבהמה נחשבת של הנכרי אם קיבל עליו (לא רק זולא, אלא) גם יוקרא.

מאירות סי' יו"ד[1191], כיון דשבח הפיטום דידיה הוה קנין כספו. ואף שהוא כתב כן לשיטת האוסרין[1192]. כבר השיג עליו בשו"ת תודת שלמים[1193] שם.

ולדינא[1194] יפה חילק בנדון שלו. ולדידן דקי"ל כהמתירין לאו דווקא פיטום אלא יוקרא. ובנדון שלו לא קיבל עליו יוקרא וזולא. ואפילו קיבל עליו אחריות מיתה אפילו באונס אסור. ואתי שפיר דלא פליג על המשאת בנימין סי' ל"ה[1195], כמ"ש עליו בשו"ת תודת שלמים שם[1196], דהמשאת בנימין מודה למהר"י ווייל (שהובא ברמ"א בי"ד סוף סי' ש"ך[1197]) היכא שלא קיבל עליו רק אחריות גניבה ומיתה כמבואר

ומוכיח מדברי הפוסקים, דסגי במה שקיבל עליו או יוקרא או שבח פיטום, אבל לא סגי במה שקיבל עליו אחריות מיתה באונס, ואף לא באחריות כחשא וזולא.

ואף דאמרינן בגמרא דסגי מה שקיבל עליו "בכחשה ובנפחת דמיה". ולא הזכירו הפיטום והיוקרא.

היינו דוקא לפי שיטת רב ספרא (שנתבארה לעיל ס"ק ג), משא"כ לפי שיטת רבא דקיי"ל כוותיה (כדלעיל שם), לא סגי בכחשא וזולא, אלא צריך גם יוקרא או שבח פיטום.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע' קסד. מעשה חושב ע' עג.

[1189] ל"ת סה (כא, ד), העתק מסימני ס' התרומה סי' קמח (אם העכו"ם קבל עליו אחריות מיתה וגניבה וגם יוקרא וזולא).

[1190] סעיף ד (אם קבל עליו הגוי אחריות מיתה וגזילה וגניבה ויוקרא וזולא).

[1191] הב' (ובכהן ששם פרה מישראל, כיון דשבח הפיטום דידי' הוא, מותר להאכילה, דהוי כמו קנין כספו). והיינו דסגי אף במה שקיבל עליו שבח פיטום, כמו בקיבל עליו יוקרא.

[1192] והיינו שבתחלה ביאר את מחלוקת הפוסקים שבשו"ע ס"ד (שנתבארה לעיל ס"ק ג), באופן שלא קיבל עליו אלא אחריות מיתה (דעת המתירין משום כיון דקיבל הגוי אחריות הוי עליו כנכסי צאן ברזל ... ועיקר כדעת האוסרין שהביא הב"י בס"ס רמ"ו ... והיכא דקיבל נכרי אחריות בהמות של ישראל, פשוט אצלי דחייבת בבכורה, כיון דאין להגוי שייכות בגוף הבהמה, ולא הוי אלא כשומר בעלמא). ואחר כך ביאר לדעת האוסרים (ובכהן ששם פרה מישראל, כיון דשבח הפיטום דידי' הוא, מותר להאכילה, דהוי כמו קנין כספו).

[1193] ח"ב (לחמי תודה) סי' כ פו, ב (וכיוצא בזה השיג על מרן ז"ל בס' פנים מאירות סי' הנזכר עיי"ש. אבל מתוך מה שכתבנו למעלה מתבאר דאין זו קושיא לפי האמת, כל שיקבל עליו הנכרי אונסים ויוקרא וזולא, הבהמות הם של נכרי).

היינו שלפי מה שפירש הפנים מאירות את המחלוקת הנ"ל, כשנכרי קיבל עליו רק אחריות אונסים, הוא הקשה על הב"י. משא"כ לפי מה שביאר התודת שלמים שהמחלוקת היא כשהנכרי קיבל עליו אונסים ויוקרא וזולא, וקיי"ל כדעת המתירים, אין זו קושיא.

אמנם בכל אופן למדנו מהפנים מאירות, דלא סגי במה שקיבל עליו זולא (וכחשא), אלא צריך לקבל עליו גם שבח פיטום.

[1194] תוכן המשך הדברים בקטע שלפנינו:

באמת הבין התודת שלמים בדברי הפנים מאירות, שגם אם קיבל עליו יוקרא אינו נחשב קנין כספו, ורק אם קיבל עליו שבח פיטום נחשב קנין כספו.

ולכן השיג עליו בזה מדברי המשאת בנימין שמבאר שאם קיבל עליו יוקרא וזולא נחשב שלו.

אמנם באמת נראה, שגם הפנים מאירות סובר דסגי בקיבל עליו יוקרא; אלא ש"בנדון שלו לא קיבל עליו יוקרא וזולא", ולכן "יפה חילק בנדון שלו", בין "אחריות מיתה אפילו באונס" – שאינה מועלת, לבין "שבח פיטום" – שמועיל. ולפי זה "אתי שפיר דלא פליג על המשאת בנימין סי' ל"ה"

ומה שנתבאר שצריך שיקבל עליו או היוקרא או השבח פיטום. כן נראה אף מלשון המשאת בנימין שכתב "דעיקר ההיתר בצאן ברזל הוא משום שהשבח שלו".

[1195] שאחר שהביא את דברי מהר"י ווייל בשו"ת סי' קעד (נראה, אף על גב דקבל הגוי אחריות הפרה מכל מקום לא חשיב כיד גוי באמצע ... המקבל צאן ברזל מהגוים, אף על גב דישראל מקבל אחריות, פטורה מן הבכורה ... לא יצאתה מרשותו).

חלק על דבריו הנ"ל (דבריו אינם נכונים כלל, כי איך יעלה על הדעת לומר שנכרי המקבל צאן ברזל מישראל, דכל הבהמות וחצי הולדות הן שלו, ולא יחשב יד נכרי באמצע לפטור מן הבכורה ... וכל שכן נכרי המקבל צאן ברזל שהבהמה הן תחת רשותו והם שלו ... ומכל מקום הדין דין אמת במה שפסק מהרי"ו ז"ל בישראל שנתן הפרה לנכרי לטפל בה לא בתורת צאן ברזל, אלא באחריות בעלמא דגניבה ומיתה, והנכרי אין לו שום חלק לא בבהמה ולא בולדות, אלא שהישראל נותן לו שכר טיפול במעות, כהאי גוונא ודאי לא חשיב יד נכרי באמצע, וחייבת בבכורה, דאחריות לאו כלום הוא).

הרי "דהמשאת בנימין מודה למהר"י ווייל ... היכא שלא קיבל עליו רק אחריות גניבה ומיתה".

[1196] שלפי מה שהבין בדעת הפנים מאירות, דלא סגי במה שקיבל עליו יוקרא וזולא (וצריך דוקא שבח פיטום), השיג עליו בזה מדברי המשאת בנימין הנ"ל (ומה שנראה מדברי בעל פנים מאירות, דדין זה אפילו כשהנכרי קיבל עליו הבהמות כמו צאן ברזל, מטעם דאין לנכרי שייכות בגוף הבהמה, כבר האריך בעל משאת בנימין סוס"י ל"ה להוכיח דליתא, דבכהאי גוונא ודאי פטור מן הבכורה עיי"ש).

אמנם לפי מה שנתבאר לעיל, שגם הפנים מאירות סובר דסגי בקיבל עליו יוקרא וזולא, "אתי שפיר דלא פליג על המשאת בנימין".

[1197] סעיף ז (עובד כוכבים שקבל בהמות ישראל לטפל בה, ואין לו חלק בה, רק קבל עליו אחריות שלה, חייבת בבכורה).

הרי שגם הרמ"א הביא פסק שו"ת מהר"י ווייל – רק לענין דלא סגי בקבל עליו האחריות, וכמו שביאר המשאת בנימין.

במשאת בנימין שם. ומלשון המשאת בנימין שם שכתב[1198] ואין להנכרי חלק כו׳ משמע נמי דעיקר ההיתר בצאן ברזל הוא משום שהשבח שלו, ולא משום שכל ההפסד חל עליו (ועיין בתודת שלמים סי׳ הנ״ל דשבת ובכורה שוין בזה לדעת המתירין[1199], וכן הוא בפנים מאירות שם[1200]. ועיין מ״ש לעיל[1201] דשבת דמי לחמץ, ובמ״ש בסי׳ תמ״ח[1202] דבכורה קילה טפי).

ואף דבגמרא דיבמות שם[1203] לא הוזכר רק כחשא ופחתא ולא השבח. היינו לרב ספרא[1204], דמשום אחריות לחוד אכלי בתרומה אע״פ שאינן שלו, דמשום שכל הפסד כחישותן עליו הרי הן כקנין כספו[1205], ואם כן יותר תלוי בההפסד מבהשבח, שהשבח הוא דבר העודף על העיקר, ואינו בדין שיאכל העיקר משום העודף שהוא כספו, משא״כ בהפסד שהפסד העיקר חל עליו, ולכן יאכל ככספו (והא דפירש״י שם[1206] יוקרא וכו׳. קושטא דמילתא קאמר[1207]. ואם בדוקא קאמר[1208], כל שכן שהאמת אתנו[1209]). אבל המתירין[1210], דסבירא להו דצאן ברזל הן שלו, יותר תלוי בהשבח מבההפסד, שההפסד אפשר שיקבל על עצמו מחמת הנאתו והרווחתו בחילוק ולדותיה[1211] או במלאכתו[1212], אבל כששבח גופה שלו, מכלל דגופה קנוי לו, עיין בריש פרק המפקיד[1213]:

וכן הובא בתודת שלמים שם (ומה שכתב והיכא דקבל נכרי אחריות בהמתו של ישראל פשוט אצלו דחייבת בבכורה וכו׳, האי לאו דידיה הוא, אלא מדברי רמ״א ביו״ד סוס״י ש״ך ... והוא מתשובות מהר״י ווייל סי׳ קע״ד).

[1198] יוצא אם כן לפי באור הנ״ל בדברי הפנים מאירות, שדעת כולם שוה, דלא סגי בקבלת אחריות אונסים, ולא בקבלת זולא, אלא דוקא בקבלת יוקרא, או בקבלת שכר פיטום. וכן נראה גם מלשון המשאת בנימין (והנכרי אין לו שום חלק לא בבהמה ולא בולדות ... חייבת בבכורה).

[1199] ואף שהמשאת בנימין אינו מדבר לענין איסור שביתת בהמתו בשבת, אלא לענין פטור בכורה כשיד נכרי באמצע. מכל מקום נראה ״דשבת ובכורה שוין בזה״, כמבואר בתודת שלמים שם (כללא דנקטינן, דכל שהבהמות כמו צאן ברזל אצל הנכרי, דאם פיחתו פיחתו לו ואם הותירו הותירו לו, ודאי דידיה הוו מדאורייתא, בין לענין בכורה בין לענין איסור שביתה).

[1200] שלמד מדין פטור בכורה לדין שביתת בהמה (ודעת המתירין [לענין שביתת בהמה], משום כיון דקיבל הגוי אחריות הוי עליו כנכסי צאן ברזל, אין טעם זה מספיק ... מדלא אשמועינן חידוש, דאם קיבל עליו ישראל אחריות שאמותם פטורות מן הבכורה).

[1201] קונטרס אחרון ס״ק ג ד״ה מיהו אנן (והוא הדין לענין שבת, דמאי שנא שבת מחמץ).

[1202] לקמן שם ליתה. אבל כן נראה בסוף סדר מכירת חמץ. וראה כנישתא דבי רב הערה קפו.

[1203] אלא שעל כל האמור לעיל ״דעיקר ההיתר בצאן ברזל הוא משום שהשבח שלו, ולא משום שכל ההפסד חל עליו״, יש להקשות מהאמור ביבמות סו, ב (נהי נמי דמחייב בגנבה ואבדה, באונסיה בכחשה ובנפחת דמיה מי מיחייב). הרי דאף דלא סגי באחריות גניבה ואבידה, מכל מקום סגי באחריות כחשא ופחתא, ולא נזכרו הפיטום והיוקרא.

[1204] ביבמות שם (אמר רב ספרא מי קתני והן שלו, הואיל וחייב באחריותן קתני, ולעולם לאו דידיה נינהו ... אכלי בתרומה).
ונתבארה דעתו לעיל בקונטרס אחרון ס״ק ג.

[1205] כאמור באמור כב, יא (וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו).
ומפרש רב ספרא, דהיינו אף שאינו שלו ממש, מכל מקום סגי במה שהוא קנין כספו, שיהא אוכל בתרומה.

[1206] ד״ה יאכילנה (כיון דלענין יוקרא וזולא קיימי ברשותיה, אכלי), דהיינו שקיבל עליו גם היוקר והפיטום.

[1207] שבצאן ברזל גם לענין יוקרא וזולא קיימא ברשותיה. אבל באמת סגי לדעת רב ספרא בכחשא וזולא בלבד.

[1208] אם נפרש בדברי רש״י, שכתב כן בדיוק גם בדעת רב ספרא פירש״י, שצריך שיקבל עליו (לא רק כחשא וזולא, אלא) אף יוקרא (או שבח פיטום).
וכמשמעות המשנה שם סו, א (הכניסה לו ... עבדי צאן ברזל ... אם מתו מתו לו ואם הותירו הותירו לו, הואיל והוא חייב באחריותן הרי אלו יאכלו בתרומה), והיינו שגם היוקר (או שבח הפיטום) הם על הבעל.

[1209] במה שנתבאר לעיל (דעיקר ההיתר בצאן ברזל הוא משום שהשבח שלו, ולא משום שכל ההפסד חל עליו).

[1210] אף אם נאמר שלדעת רב ספרא סגי באחריות כחשא ופחתא, מכל מקום לדעת המתירין גם לענין שביתת בהמה בשבת, שנתבאר לעיל בקונטרס אחרון ס״ק ג, שפוסקים כרבא, שהן לענין תרומה והן לענין שבת צריך שתהי׳ הבהמה בבעלות הנכרי (או הכהן), ״יותר תלוי בהשבח מבההפסד״.

[1211] לפי פירוש הרמב״ם בהל׳ תרומות פ״ח ה״ט (ישראל ששם פרה מכהן לפטמה ולהיות השבח ביניהן, לא יאכילנה בתרומה אע״פ שיש לכהן חלק בשבחה. אבל כהן ששם פרה מישראל לפטמה, אע״פ שיש לישראל חלק בשבח, הואיל וגופה לכהן, שהרי שמה על עצמו, הרי זה מאכילה תרומה), שהמשנה מיירי שקיבל עליו ״לפטמה ולהיות השבח ביניהן״.

[1212] לפי פירוש רש״י שם (כששכרה הימנו, שמאה לו, והתנה עמו להחזירה לו בדמים הללו), שהמשנה מיירי ששכרה למלאכתו.

[1213] ב״מ לד, א (נעשה כאומר לו לכשתגנב ותרצה ותשלמני הרי פרתי קנויה לך מעכשיו ... חוץ מגיזותיה וולדותיה ... סתמא דמלתא, שבחא דאתא מעלמא עביד איניש דמקני, שבחא דמגופה לא עביד איניש דמקני). וכיון שמקנה לו ״שבחא דמגופה״, ״מכלל דגופה קנוי לו״.

(ז) יש לו לפרסם כו׳. אין[1214] לומר דרמ״א[1215] קאי אכולה שלו, אבל בשותפות[1216] לא שייך מראית העין, כמו בריש סי׳ רמ״ה[1217]. דהא השו״ע[1218] הצריך ערכאות בשותפות. ואין סברא כלל לומר דשאני התם דהקנה לשבת לחוד. דמכל מקום שמעינן שיש מראית העין גם בשותפות. ולא דמי כלל לסי׳ רמ״ה וק״ל[1219]. ואם כן רמ״א קאי אכל צדדי היתר דבשותפות, ובתוכם נזכר בשו״ע גם מכירה גמורה[1220]:

[1214] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים סוף סי״א נתבאר, שאף אם מקנה לנכרי לכל ימי השבוע, שאין בזה חשש מראית העין, מכל מקום ״יש לו לפרסם לרבים שעשה דרך היתר״.
ובסט״ז נתבאר, שאף ״ישראל ונכרי שהם שותפים בבהמה״, אם עושים בדרך היתר ״יש לו לפרסם לרבים שעשה דרך היתר״. ומוכח כן מדברי השו״ע והרמ״א.
ואף שנתבאר לעיל סי׳ רמה סי״ג ״בכל מקום שהתירו בשותפות נכרי, התירו אפילו עושה בפרהסיא ואין חוששין למראית העין״. מכל מקום הכא שאני, שגם בשותפות יש מקום למראית העין, ואף במכירה גמורה.
לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ קסט. מעשה חושב ע׳ עד.

[1215] סעיף ה (אפילו אם הבהמה כולה של ישראל, דינו כאילו היתה בשותפות הגוי, רק שיפרסם שעשה דרך היתר).

[1216] דמיירי ביה בשו״ע ס״ה (אם ישראל וגוי שותפין בבהמה). ובפנים סי״ג (ישראל ונכרי שהם שותפים בבהמה לטחון ברחיים וכיוצא).

[1217] במ״א ס״ק א (ולא חיישינן שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה, כיון שיש לעכו״ם חלק בו).
וכן הוא לעיל שם סי״ג (בכל מקום שהתירו בשותפות נכרי, התירו אפילו עושה בפרהסיא ואין חוששין למראית העין).

[1218] ס״ה (ויכתב כן בערכאותיהם), ובמ״א ס״ק טו (היינו לפרסומי מלתא). אף שבס״ה מיירי בשותפות כנ״ל.

[1219] מטעם האמור בפנים סט״ז (כיון שכל זמן שלא מכרה הם שותפים בה ויש חשש מראית עין), שיאמרו שעובר על איסור שביתת בהמתו. משא״כ לעיל בסי׳ רמה, שאף בלא מכירה אין חשש מראית העין, שהרי הנכרי עובד בחלקו לצורך עצמו.
וראה שו״ת צמח צדק סי׳ לא סוף ס״א (דשותפות מה שקבלו שדה באריסות עדיף ... דהתם אין הישראל מצווה על שביתת שדהו כו׳. משא״כ הכא שמצווה על שביתת בהמתו כו׳ עיי״ש).

[1220] ולכן נתפרש בפנים סט״ז, שכן הוא אפילו אם ״מכרה לו במכירה גמורה, שיהא רשות בידו למוכרה שלא מדעתו ... יש לו לפרסם לרבים שעשה דרך היתר״.

רמז דין נכרים המביאים כתבים בשבת

ובו י״ב סעיפים:

קצץ ולא קצץ

א מותר[1221] לשלוח אגרת[1222], או שאר חפצים וכלים[1223], ביד נכרי, אפילו בערב שבת סמוך לחשיכה[1224], כל שיוצא מפתח ביתו של ישראל מבעוד יום[1225].

והוא שקצץ לו דמים בשכר הולכתו[1226], שאז אינו עושה בשביל הישראל, אלא בשביל עצמו[1227], לקבל השכר שקצץ לו, ואינו נראה כשלוחו של ישראל[1228].

ובלבד שלא יאמר לו שילך גם בשבת, שאמירה לנכרי שבות אף שאומר לו קודם השבת[1229]. וכן לא יאמר לו ראה שתהא שם באחד בשבת או בשני וכיוצא בזה, אם ידוע לו שאי אפשר לו להיות אז שם אם לא שילך גם בשבת, שהרי זה כאומר לו לך בשבת[1230]:

[1221] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:
(א) קצץ ולא קצץ (ס״א-ד).
(ב) שלחו בד׳ וה׳ (ס״ה).
(ג) אגרת בכתב ישראל (ס״ו).
(ד) שכרו בסכום קצוב לכל יום (ס״ז).
(ה) גדר דין קצץ (ס״ח-ט).
(ו) שכיר שנה (ס״י-יא).
(ז) יש לו דרך לשם (סי״ב).

[1222] ברייתא **שבת יט**, א (תנו רבנן אין משלחין איגרת ביד נכרי ערב שבת, אלא אם כן קוצץ לו דמים). טור ושו״ע ס״א (שולח אדם אגרת ביד גוי, ואפילו בערב שבת עם חשיכה. והוא שקצץ לו דמים).

[1223] שו״ת מהר״ם אלאשקר סי׳ מא (ונוהגין בכל תפוצות הגולה לשלוח כליהם ומשאות שלהם ממקום למקום, ונותנין אותן לעובדי כוכבים ומזלות ואפילו בערב שבת, ואין מפקפק בדבר). הובא בכנסת הגדולה רס״י רמו הגהות הטור. **מ״א** סוסק״א (מותר לשלוח כליו וחפציו ביד עכו״ם אפילו בערב שבת (ר״מ אלשקר מ״א. כנסת הגדולה רמ״ו)).

וגם בזה תלוי עם ניכר על חפצים אלו שהם של ישראל או לאו, כדלקמן ס״ו (והוא הדין שאר חפצים שאינם ניכרים לכל שהם של ישראל).

[1224] כדלקמן סי׳ רנב ס״ד (ומותר ליתן בגדיו לכובס נכרי ועורות לעבדן נכרי סמוך לחשכה בקבלנות), ושם נסמן. וכן הדין בשולח אגרת המבואר כאן.

[1225] דלא סגי במה שמסר לידיו סמוך לחשיכה, אלא צריך גם לצאת מביתו מבעוד יום. כדלקמן שם ס״ג (מותר למכור לנכרי ולהטעינו המקח סמוך לחשיכה, ובלבד שיצא מפתח ביתו עם המקח מבעוד יום), ולעיל סי׳ רמו ס״ד (סמוך לחשיכה כל כך, עד שאין שהות לנכרי להוציא החפץ מפתח ביתו של הישראל לרשות הרבים מבעוד יום, אסור להשאילו).

[1226] ברייתא שם (אלא אם כן קוצץ לו דמים). טור ושו״ע שם (והוא שקצץ לו דמים).

וכן הוא בשאר חפצים, כדלקמן סי׳ רנב ס״ו (וכל זה כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו).

[1227] רש״י שם (דכיון דקוצץ לו דמים בדידיה טרח). ט״ז סק״א (דאז בדידיה קטרח, ולא בשביל ישראל).

[1228] רא״ש פ״א סוס״י לו (משום דמיחזי כשלוחו של ישראל). ב״י רס״י רנב ד״ה ומה שהתנה (וטעמא דבעינן קצץ, משום דכשלא קצץ מיחזי כאלו הוא שלוחו של ישראל). ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק א (שמלשון הב״י ריש סי׳ רנ״ב מבורר, דלכולי עלמא טעם האיסור בלא קצץ הוא משום דמחזי כשלוחו).

*

וכיון שבאופן זה מותר לשלוח אגרת, לכן גם הנמען מותר לו לקרותה בשבת, כדלקמן סי׳ שז סכ״ו (ואף זה שהובאה אליו מחוץ לתחום מותר לו ליהנות ממנה, אפילו בעיקר הנאתה, דהיינו לקרותה).

ואף אם האגרת חתומה, יכול הנכרי לפתחה עבורו, כדלקמן שם ס״ז (נכרי שהביא אגרת חתומה או קשורה, שאין הישראל יכול לפותחה ולקוראה, יכול לומר להנכרי איני יכול לקרותה כל זמן שאינה פתוחה, והנכרי פותחה מעצמו).

ורק שלא יקבל את האגרת מידיו של הנכרי, כדלקמן שם סכ״ז (נהגו שלא לקבל האגרת מיד הנכרי המביאה בשבת, אלא אומרים לו שיניחנה על גבי קרקע או על גבי השלחן). ויתבארו הפרטים לקמן שם ושם (ובהערות שם).

[1229] אף בקבלנות שקצץ, כדלעיל סי׳ רמג ס״א (ואע״פ שאומר לו מקודם השבת שיעשה בשבת), ושם נסמן (הערה 150).

[1230] **מ״א** סוף סק״ב (דלא יאמר ראה שתהא שם ביום א׳ או ביום ב׳ וכיוצא בזה, וידוע שאי אפשר לו להיות שם אלא אם כן ילך בשבת, דהוי כאלו אמר לו לך בשבת, ואפילו קצץ אסור).

משא״כ אם לא אמר לו בפירוש, מותר אף שהמלאכה צריכה לו מיד ובכך הוא חפץ, וכדלעיל סי׳ רמד ס״א (אף על פי שיודע שהנכרי יעשה בשבת (ובכך הוא חפץ)), וס״ט (לפי שאין לישראל ריוח במה שעושה בשבת, שאם לא יעשה בשבת יעשה אחר השבת. ואף אם המלאכה צריכה לו במוצאי שבת מיד, מכל מקום אין זה נקרא ריוח אלא הנאה בעלמא). ולקמן סי׳ רנב ס״ה

ב ואם לא קצץ לו שכר ההליכה[1231], הרי הנכרי טורח בשביל ישראל[1232]. לפיכך אסור לשלחו אפילו ביום ראשון[1233], אלא אם כן יש שהות שיוכל להגיע קודם השבת לבית הראשון הסמוך לחומה[1234] שבעיר שנשתלח לשם[1235], שאז אף אם איחר דרכו והולך גם בשבת אין בכך כלום, שהליכה זו אינה מחמת הישראל אלא מחמת עצמו. ואף שאפשר שיצטרך לילך בשבת מבית הראשון הסמוך לחומה שבאותה העיר עד בית של מי שצריך ליתן האגרת לידו, מכל מקום כיון שאין כאן איסור אלא מדברי סופרים, תולין להקל לומר שאותו אדם שצריך ליתן האגרת לידו הוא דר בבית הסמוך לחומה[1236]:

ג במה דברים אמורים כשמשלח האגרת לאדם קבוע שיש באותה עיר, שהוא מקבץ כל האגרות השלוחות לשם ונוטלן ושולחן על ידי שלוחו כל אגרת למי שנכתבה אליו, וזהו הנקרא בי דואר, שכל כתב אליו יובל[1237], וכשהוא קבוע בעיר אזי מותר לשלוח אליו אגרת אפילו בערב שבת על ידי נכרי שלא קצץ לו שכר, כל שיש שהות להגיע אליו מבעוד יום. אבל אם אין בי דואר קבוע באותה העיר ששולח לשם, וצריך הנכרי בעצמו להגיע האגרת ליד מי שנכתבה אליו, אסור לשלחו אפילו ביום ראשון[1238], אע״פ שיש שהות להגיע לאותה העיר הרבה קודם השבת, מכל מקום יש לחוש שמא לא ימצא אותו אדם בביתו ויצטרך לילך אחריו, ושמא יצטרך לילך אחריו גם בשבת[1239].

ומכל מקום אם הוא דרך קרוב, כגון מהלך יום אחד, ומשלחו ביום ב׳ או ג׳, יש להתיר. שאף אם לא ימצא האיש בביתו יש לו שהות הרבה ללכת קודם השבת[1240]:

(ואף שהוא חפץ יותר שתיעשה בשבת כדי שתגמר מקודם ויכול ליהנות ממנה מקודם, ואין זה נקרא ריוח, כיון שאף אם תיעשה אחר השבת יהנה גם כן ממנה).

[1231] **גמרא שם** (אמר רב ששת הכי קאמר, ואם לא קצץ ... בית הלל אומרים עד שיגיע לבית הסמוך לחומה). טור ושו״ע שם (ואם לא קצץ ... שיהא שהות ביום כדי שיוכל להגיע לבית הסמוך לחומה).

[1232] לפום ריהטא היתה נראית כוונת הדברים, ש״הנכרי טורח בשביל ישראל״, ואסור מטעם שליחות נכרי לחומרא, כהסלקא דעתך שבקונטרס אחרון ס״ק א (ולכאורה יש לומר ... להרי״ף ורמב״ם ... אסור כשלא קצץ, משום שטורח בשביל ישראל).

אמנם מסיק שם, שלכל הדעות טעם האיסור הוא מטעם ״נראה כשלוחו של ישראל״.

וגם כאן כך היא הכוונה, כדלעיל ס״א (והוא שקצץ לו דמים בשכר הולכתו, שאז אינו עושה בשביל הישראל ... ואינו נראה כשלוחו של ישראל). ולקמן סי׳ רנב ס״ו (ונמצא שהוא טורח בספק בשביל הישראל, ונראה כעושה שליחותו).

וראה ביאורי השולחן ע׳ עה וע׳ רח ואילך.

[1233] רי״ף ז, א (שמעינן השתא היכא ... דלא קצץ לו דמים ... אין משלחין אלא עד שיגיע לבית הסמוך לחומה). רמב״ם פ״ו ה״כ (אסור לשלוח ביד נכרי האגרת לעולם, אלא אם כן קצץ לו דמים). ופירש בכ״מ שם (והרמב״ם כתב, לא קצץ אסור לשלח לעולם עכ״ל. פירוש אסור לשלח לעולם, אפילו בד׳ ובה׳, שהרי לא חילק בין ערב שבת לד׳ וה׳. וזה דעת הרי״ף גם כן שגם השמיט ברייתא דשריא בד׳ ובה׳). שו״ע ס״א (ואם לא קצץ ... אסור לשלוח אפילו מיום ראשון).

ודעה השנית תתבאר לקמן ס״ה. ושתי דעות אלו הן גם בשאר חפצים, כדלקמן סי׳ רנב ס״ו.

[1234] כבית הלל בברייתא שם (ובית הלל אומרים כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה). טור ושו״ע שם (כדי שיוכל להגיע לבית הסמוך לחומה).

[1235] רש״י שם (לבית הסמוך לחומת העיר שנשתלח שם). טור (להגיע לבית הסמוך לחומה, בעיר שהוא שלוח שם). שו״ת הרלב״ח סי׳ קה (מוכרח לומר כי הבי דואר הוא בעיר שנשתלח לשם הכתב). ב״ח (מהר״ל ן׳ חביב סי׳ ק״[ה] הכריח שדעת הרמב״ם גם כן כפירוש רש״י ורבינו). מ״א ס״ק ג (הסמוך לחומה, לעיר שנשתלח שם, כלומר לבית ראשון. כן כתב בכסף משנה ... וכן כתבו ר״ל חביב סי׳ ק״ה וב״ח).

[1236] שו״ת **הרלב״ח** שם (גם כי האומר כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה הוא מקל בהכרח ... בית הלל שאומרים כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה הם מקילים). **כ״מ** שם (דכיון שזו אינה אלא חששא בעלמא תלינן להקל ... כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה שהבי דואר יושב בה, דתלינן להקל שמא ביתו סמוך לחומה הוא). **לבוש** סוס״א (משום דאמרינן שמא ביתו הוא שם).

[1237] **גמרא שם** (הא דקביע בי דואר במתא, והא דלא קביע בי דואר במתא). רי״ף ז, א (פירוש דואר, איש ידוע שכל כתב אליו יובל, והוא משכיר ומשלח כל אגרת למי שנשתלחה אליו). טור ושו״ע ס״א (קביע בי דואר במתא). מ״א ס״ק ב (פירוש, איש ממונה שכל כתב אליו יובל, והוא נוטלו ומשלחו למי שנשתלח לו).

[1238] רי״ף רמב״ם ושו״ע שם, וכדלעיל (הערה 1233).

[1239] רש״י שם (דלא קביע במתא, ואם לא ימצאנו יהא צריך לילך אחריו בשבת). מ״א ס״ק ב (ואם אותו האיש אינו קבוע באותו העיר שנשתלח שם, אלא הולך לפעמים לסחורה, אסור, דשמא לא ימצא האיש בביתו, וגם הבי דואר, ויצטרך לילך אחריו בשבת). ט״ז ס״ק ב (יש לחוש שמא הוא אינו בביתו, וילך אחריו בשבת, אבל הבי דואר הוא עצמו קבוע תמיד למלאכה זו).

[1240] **מ״א** סק״ד (ונראה לי לסברה הראשונה, אם הוא דרך קרוב, כגון מהלך יום א׳, ומשלחו ביום ב׳ או ג׳, שרי, שאף שלא ימצאנו בביתו יש לו שהות הרבה ללכת).

ד וכל זה כשלא קצץ. אבל אם קצץ. מותר לשלחו אפילו לעיר שאין שם בי דואר. ואפילו היא דרך רחוקה מאוד. ואפילו יוצא מביתו ערב שבת עם חשיכה[1241]:

שלחו בד׳ וה׳

ה ויש אומרים[1242] שאפילו לא קצץ אין איסור לשלחו אלא בערב שבת, דכיון שמשלחו סמוך לשבת הרי נראה כאלו אומר לו לילך בשבת, לפיכך צריך שיהא שהות ביום שיוכל להגיע מבעוד יום לבית הסמוך לחומה שבאותה העיר, אם קבוע שם בי דואר, ואם לא קבוע שם בי דואר אסור לשלחו בערב שבת אלא אם כן קצץ. אבל כשמשלחו בד׳ וה׳ או קודם לכן, כיון שהוא מופלג לפני השבת, אין נראה כאומר לו לילך בשבת, ולפיכך אע״פ שלא קצץ מותר לשלחו אפילו לדרך רחוקה מאד[1243], אע״פ שאין בי דואר קבוע באותה העיר. ויש לסמוך על דבריהם אם צריכים לכך[1244]:

אגרת בכתב ישראל

ו אין חילוק בין שקבוע בי דואר באותה העיר לשאינו קבוע, אלא באגרת שהיא כתב יד ישראל[1245], שניכר לכל שהיא של ישראל, וכשהנכרי מוליכה בשבת אחר האיש שנשלחה אליו יש קצת מראית העין, שיאמרו שבשבת נתנה לו הישראל להוליכה[1246].

ואעפ״כ **(א)** כשמשלחו מופלג לפני השבת לא החמירו כל כך לחוש למראית העין כזה, לפי סברא

וראה גם קונטרס אחרון ס״ק א (ואם כן כשיש שהות להגיע לשם, הוה ליה למשרי אף לרי״ף ורמב״ם (כמ״ש בפנים)).

[1241] רא״ש סי׳ לז (שמעינן השתא דהיכא דקצץ לו דמים משלחין בין מגיע בין לא מגיע, והיכא דלא קצץ לו דמים, אי קביע דוור במתא משלחין בכדי שיגיע לבית הסמוך לחומה, ואי לא קביע דוור במתא אין משלחין כלל אלא אם כן קצץ).

וכדלעיל ס״א (מותר לשלוח אגרת, או שאר חפצים וכלים, ביד נכרי, אפילו בערב שבת סמוך לחשיכה ... והוא שקצץ לו דמים בשכר הולכתו), ושם נסמן.

[1242] ברייתא יט, א (אין משלחין איגרות ביד נכרי בערב שבת, בד׳ ובה׳ מותר). **רא״ש** שם סוס״י לו (דדוקא בערב שבת מיחזי כאומר לו שילך למחר בשליחותו, ואמירה לנכרי שבות, ואפילו אם אמר לו מערב שבת עשה זה בשבת, אבל מופלג לפני השבת לא מיחזי כאומר לו עשה מלאכתי בשבת). טור ורמ״א ס״א (ויש מתירין אפילו לא קצץ, ואפילו לא קביע בי דואר במתא, אם משלחו ביום ה׳ או קודם לכן).

[1243] מ״א סק״ד (ואפילו ידוע שלא יכול להגיע לשם קודם שבת).

וכן הוא לקמן סי׳ רנב ס״ו (שכששולחו בדרך עם אגרת שיוליכנה למחוז חפצו, נראה כאלו אומר לו לילך בכל יום אפילו בשבת עד שיגיע למחוז חפצו). ובקונטרס אחרון שם ס״ק ז (אין צריך למחות אפילו כשלא קצץ, כשנתן לו בד׳ וה׳, דאם לא כן האיך מותר לשלוח אגרת בד׳ וה׳, הא ודאי לא יעמוד בשבת באמצע הדרך). וסי׳ שז ס״ט (במקום שיום השוק הוא בשבת אסור ליתן מעות לנכרי מערב שבת שיקנה לו חפץ פלוני ... שהרי זה כאלו אמר לו בפירוש לקנות בשבת, שהוא יום השוק (אבל בד׳ וה׳ מותר ליתן לו מעות מטעם שנתבאר בסי׳ רנ״ב).

והיינו כיון שלא אמר לו בפירוש שיעשה בשבת, מותר בד׳ וה׳.

ואף שנתבאר לקמן סי׳ רנב ס״ח (כשלא קצץ לו שכר ... כשרואהו עושה בשבת צריך למחות בידו).

היינו דוקא ברואהו, וכדלקמן שם בקונטרס אחרון ס״ק ז (דוקא רואה, אבל יודע אין צריך למחות, אפילו כשלא קצץ, כשנתן לו בד׳ וה׳, דאם לא כן האיך מותר לשלוח אגרת בד׳ וה׳, הא ודאי לא יעמוד בשבת באמצע הדרך).

[1244] **רמ״א** שם (ויש לסמוך עלייהו אם צריכים לכך).

וכשיש טעם נוסף לצרף להיתר, מתירים בכל ענין, כדלקמן ס״ז וס״י, וסי׳ רנב סוף ס״ו.

[1245] ס׳ התרומה סי׳ רכב (אבל לא קצץ, אסור באגרת ישראל דוקא, שכתב ידו של ישראל נושא, וניכר מעשה ישראל, ויאמרו בשבת נתן לו להוליך). לפירוש **מ״א** סק״ב (ואף על גב דשאר כלים שרי ליתן לעכו״ם כל שיכול לעשותו מבעוד יום, אפילו לא קצץ, ואף שהוא עושה אחר כך בשבת שרי כמ״ש סי׳ רנ״ב ס״ב, הכא כיון שכתב ידו של ישראל נושא וניכר מעשה ישראל, יאמרו בשבת נתן לו להוליך (ספר התרומה...)).

והיינו שדוקא באגרת ישראל הצריכו ס׳ התרומה וסיעתו שיהא בי דואר בעיר, ולא סגי במה שיש שהות שיוכל להגיע מבעוד יום. משא״כ כשאינו ניכר שהוא של ישראל, אין צריך בי דואר בעיר, אבל עדיין צריך ״שיכול לעשותו מבעוד יום״. וכל פרטי הסעיף דלקמן, הם לפי שיטה זו.

אמנם במהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״ג) מוכיח, שס׳ התרומה וסיעתו שיטה אחרת להם, שרק באגרת שבכתב ישראל צריך קצץ, משא״כ בשאר דברים סגי קבלנות בלא קצץ, ויכול לשלחו סמוך לחשיכה, ואין צריך שיוכל לעשותו מבעוד יום.

ולא קיי״ל כוותיה (כדלקמן סי׳ רנב ס״ו), אלא כדי לצרף דעתו להיתר כשמשלחו בד׳ וה׳ (ראה לקמן שם בסוף הסעיף).

[1246] **ס׳ התרומה** שם (ויאמרו בשבת נתן לו להוליך ועבר משום אמירה לעכו״ם שבות). מ״א שם (יאמרו בשבת נתן לו להוליך).

האחרונה שנתבאר[1247]. וכשקצץ לא החמירו לדברי הכל[1248].

אבל אם היא כתב יד נכרי, והוא הדין שאר חפצים שאינם ניכרים לכל שהם של ישראל[1249], מותר לשלחם אפילו בערב שבת לדברי הכל, כל שיש שהות ביום שיוכל להגיע מבעוד יום[1250] לבית הסמוך לחומה שבאותה העיר ששולחם לשם[1251]. שאף אם לא ימצא האיש בביתו ויצטרך לילך אחריו בשבת[1252], אין בכך כלום, כיון שבשעה שהישראל משלחו אין הדבר ידוע לו שלא ימצא בביתו, והרי משלחו בשליחות שאפשר לגומרה מבעוד יום, וכשהולך אחר כך גם בשבת אינו נראה כשלוחו של ישראל[1253], כיון שבשעה ששלחו לא היה ידוע שיצטרך לילך בשבת:

שכרו בסכום קצוב לכל יום

ז אם שכרו לימים דבר קצוב לכל יום בהליכתו וחזירתו, אלא שאינו מקפיד עמו מתי ילך, אסור לשוכרו וליתן האגרת לידו בערב שבת[1254], דשמא יצא בשבת ויהא נראה כאילו צוהו לילך בשבת[1255], כיון

[1247] לעיל ס"ה (ויש אומרים שאפילו לא קצץ אין איסור לשלחו אלא בערב שבת ... אבל כשמשלחו בד' וה' או קודם לכן ... אע"פ שלא קצץ, מותר לשלחו).

והיינו שאף שטעם מראית העין (באגרת שניכר שהיא של ישראל) שייך גם כשמשלחו בד' וה' (ומוליכו גם בשבת). מכל מקום יש לומר שכשמשלחו בד' וה' לא החמירו כל כך למראית העין כזה. ונתבאר בקונטרס אחרון (והערות 1283-1284), שגם ס' התרומה עצמו סובר שכשמשלחו בד' וה' מותר בכל ענין.

[1248] אף שטעם מראית העין שייך גם בקצץ. מכל מקום לא החמירו כל כך לחוש למראית העין כזה. וראה ביאורי השולחן ע' ריד.

[1249] שדינם דומה למשלוח אגרת, כדלעיל ס"א (לשלוח אגרת, או שאר חפצים וכלים, ביד נכרי).

[1250] מ"א שם (כל שיכול לעשותו מבעוד יום, אפילו לא קצץ ... בכתב של עכו"ם שרי). והיינו שגם בשאר חפצים שאינם ניכרים, צריך עכ"פ שיכול לעשותו מבעוד יום, או שקצץ.

וכדלקמן סי' רנב ס"ד-ו (ומותר ליתן בגדיו לכובס נכרי ועורות לעבדן נכרי סמוך לחשכה בקבלנות ... כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו ... אבל ... לא קצץ ... לא יתן לו אלא אם כן שיכול לגומרה קודם השבת).

ומה שכתב ס' התרומה שאין חוששים למראית העין אלא באגרת בכתב ישראל, היינו שמטעם זה הצריכו גם בי דואר קבוע. משא"כ בכתב נכרי סגי בלא בי דואר קבוע, אבל צריך עכ"פ שיהא שהות להגיע מבעוד יום לביתו.

כן היא דעת ס' התרומה לפי המבואר כאן. אמנם לפי המסקנא במהדורא בתרא לסי' רמג (ס"ג), לא מצינו הלכה זו, שגם במקום שאין צריך בי דואר קבוע, עכ"פ צריך שיהא אפשר להגיע מבעוד יום לביתו (ראה לעיל סוף הערה 1245).

[1251] לעיל ס"ב (שיוכל להגיע קודם השבת לבית הראשון הסמוך לחומה שבעיר שנשתלח לשם ... תולין להקל לומר שאותו אדם שצריך ליתן האגרת לידו הוא דר בבית הסמוך לחומה).

ויש בזה שני אופנים:

(א) לעיל ס"ג וס"ו נתבאר, שבאגרת בכתב ישראל לא התירו אלא כשיש בי דואר קבוע בעיר, ואם כן תולין שבי דואר זה הוא בבית הסמוך לחומה.

(ב) כאן מיירי באגרת בכתב נכרי, שאין צריך בי דואר קבוע בעיר, ואם כן תולין שהאדם שהאגרת נשלחה אליו דר בבית הסמוך לחומה.

כן היא דעת ס' התרומה לפי המבואר כאן. אמנם לפי המסקנא במהדורא בתרא לסי' רמג (ס"ג), לא מצינו הלכה שנית זו – לתלות שהאדם דר סמוך לחומה (ראה לעיל סוף הערה 1245).

[1252] לעיל ס"ג נתבאר שלא הותר אלא כשיש בי דואר קבוע בעיר, והטעם נתבאר ברש"י שם (דלא קביע במתא, ואם לא ימצאנו יהא צריך לילך אחריו בשבת), ובמ"א ס"ק ב (ואם אותו האיש אינו קבוע באותו העיר שנשתלח שם, אלא הולך לפעמים לסחורה, אסור, דשמא לא ימצא האיש בביתו, וגם הבי דואר, ויצטרך לילך אחריו בשבת).

ועל זה כותב כאן, שכיון דסגי כאן בלא בי דואר קבוע בעיר, וצריך להביאו לבית הישראל שהאגרת נשלחה אליו, אם כן מה יועיל מה שביתו סמוך לחומה, הרי לפעמים לא ימצא האיש בביתו ויצטרך לילך אחריו.

[1253] והיינו שכשאינו ניכר שהוא של ישראל, אין כאן חשש מראית העין, ונשאר רק חשש נראה כשלוחו, וחשש זה הוא רק בשעה ששולחו, ולא בשעה שאחר כך מוליכו בשבת. וכמבואר בראי"ש פ"א סי' לו (דדוקא בערב שבת מיחזי כאומר לו שילך למחר בשליחותו ... אבל מופלג לפני השבת לא מיחזי כאומר לו עשה מלאכתי בשבת).

וכעין זה לקמן סי' רנב ס"ו (ואם הנכרי יעשה מעצמו בשבת אין בכך כלום, שלהשלים קבלנותו הוא עושה, ואינו נראה כשלוחו של הישראל אלא בשעה שמקבל הקבולת, שאז אם [אין] הישראל קוצץ לו דמים הרי זה נראה כשלוחו של ישראל).

[1254] **ר"ן** שבת שם ד"ה גרסינן בגמרא (כיוצא בו אין משלחין אגרת ביד נכרי מערב שבת, וברביעי ובחמישי מותר ... מיירי בשלא קצץ, וכגון ששכרו לימים דבר קצוב בכל יום ויום בהליכתו ובחזרתו, אלא שאינו מקפיד עמו מתי ילך, ובכהאי גוונא בערב שבת אסור, דכיון שהוא שוכרו לימים והוא שוכרו בערב שבת, כשיוצא בשבת נראה כאילו התנה עמו כך, אבל בד' ובה' מותר, הואיל ואינו מקפיד עמו מתי ילך). שו"ע ס"ג (אם שכרו לימים, דבר קצוב בכל יום בהליכתו ובחזרתו, אלא שאינו מקפיד עמו מתי ילך, אם הוא בערב שבת אסור, דכשיוצא בשבת נראה כאילו התנה עמו כך).

[1255] **לבוש** סוס"ב (כיון ששכרו כל כך סמוך לשבת, ושמא הגוי יצא בשבת נראה כאילו צוהו לילך בשבת).

ששכרו לימים, ושכרו סמוך לשבת. אבל בד׳ וה׳ מותר לשוכרו לימים וליתן לו אז האגרת[1256], הואיל ואינו מקפיד עמו באיזה יום ילך כשילך בשבת אינו נראה כשלוחו. ואף ששכרו לימים[1257], אינו דומה לשכיר יום, הואיל וקיבל עליו כל מלאכת הולכת האגרת הרי זה דומה לקבלן[1258] (עיין סי׳ רמ״ג[1259] ורמ״ד[1260]):

גדר דין קצץ

ח אם אמר להנכרי שיתן לו שכרו, אע״פ שלא פירש כמה יתן לו, הרי זה כאלו קצץ וקצב לו, שדעת הנכרי סמוכה שבודאי יתן לו שכרו כפי מה שיתפשר עמו אחר כך, ובשביל טובת עצמו הוא טורח. אבל אם לא אמר לו בפירוש שיתן לו שכרו, אלא שהנכרי מעצמו יודע שישלם לו, אין זה כלום, שאין דעת הנכרי סמוכה[1261] בודאי על השכר ההוא, שיש ספק בלבו שמא לא יתן לו[1262], ובשביל הישראל הוא טורח:

ט במה דברים אמורים כשהוא מצפה וממתין לתשלום שכר ואין דעתו סמוכה עליו בודאי. אבל אם אינו מצפה כלל לתשלום שכר אלא עושה בחנם, מן הסתם עושה כן לשלם גמול לישראל על הטובה שקיבל ממנו כבר, והרי זה כעושה בשביל שכר[1263]. ויש חולקין על זה[1264], אם לא שהנכרי מאליו מתחיל לומר

[1256] כבר הובאה דעת הרא״ש ס״ה (ויש אומרים שאפילו לא קצץ אין איסור לשלחו אלא בערב שבת ... אבל כשמשלחו בד׳ וה׳ או קודם לכן ... אע״פ שלא קצץ מותר ... ויש לסמוך על דבריהם אם צריכים לכך). ואילו כאן נפסק בפשיטות להיתר.

שכן פסק הר״ן שלפנינו, שלא התיר אלא אם כן ״קיבל עליו כל מלאכת הולכת האגרת הרי זה דומה לקבלן״, שבזה אפשר יודו אף האוסרים דלעיל.

וכן בשו״ע נפסק לאיסור בס״א (ואם לא קצץ ... אסור לשלוח אפילו מיום ראשון), וכאן נפסק בפשיטות להיתר (אם שכרו לימים, דבר קצוב בכל יום בהליכתו ובחזרתו ... אם הוא בערב שבת אסור).

ונתבאר באליה רבה ס״ק ז (דברייתא מיירי בלא קצץ כלל, אבל בשכרו לימים הוי כקצץ, אלא דחש לדברי הר״ן, והחמיר בערב שבת). וכן הוא בתוספת שבת ס״ק ז.

[1257] שנתבאר לעיל סי׳ רמג ס״ד (שאם שכר הנכרי לימים, שאמר לו בעד כל יום ויום שתתעסק במרחץ או תנור או רחיים אתן לך כך וכך, אף על פי שלא אמר לו שיתעסק בשבת, והנכרי מעצמו הולך ומתעסק גם בשבת, צריך למחות בידו).

[1258] כדלקמן שתי ההערות הבאות.

ואף שמסקנת רבינו במהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״ו), שלדעת הרמב״ם וסיעתו אינו כקבלן אלא כששוכרו למלאכה מיוחדת ואין כל יום מתחשב לבדו.

הרי גם כאן שכרו למלאכה מיוחדת של הולכת האגרת.

ואף שנתבאר שם (סכ״ב), שלדעת מהר״ם מרוטנבורג אינו כקבלן אלא אם כן ״שכרו משתלם לפי סכום המלאכה ולא לפי סכום משך הזמן״. ולפי זה לא נתבאר טעם ההיתר, שהוא נחשב כאן כקבלן, ולא כשכיר יום (ראה מהדורא בתרא המבוארת ע׳ 123 הערה 27).

מכל מקום אפשר שיש מקום לצרף דעה הנ״ל להיתר, כדלקמן ס״י (ואע״פ שאין דבריהם עיקר, מכל מקום יש לצרף דבריהם לדברי האומרים שבד׳ וה׳ מותר לשלוח אגרת בכל ענין אע״פ שלא קצץ כלל).

[1259] בקונטרס אחרון ס״ק א (ולפי זה הטעם אתי שפיר מ״ש בסי׳ רמ״ז ס״ג, דכהאי גוונא מקרי קבלן, משום דהתם קבל עליו כל המלאכה, שבודאי לא יחזור באמצע הדרך). והיינו כמובא בהמשך הקונטרס אחרון שם (והערות 257; 262), שהב״י כתב בכמה מקומות, שכל מקום שקיבל עליו להשלים כל המלאכה מקרי קבלן. וראה צ״צ או״ח סי׳ כט, ו.

[1260] בקונטרס אחרון ס״ק א (ואין לאסור משום שהוא שכיר יום, כיון שקבל עליו כל המלאכה דינו כקבלן כמ״ש בסי׳ רמ״ג).

[1261] שו״ת **רשב״א** ח״ג סי׳ שסח (מסתבר שקצץ או התנה עמו שיתן לו שכרו, דהשתא בדידיה קא עסיק, אבל בסתם, לא, אעפ״י שיש בדעת העכו״ם שיתן לו המשלח או מי שנשתלח לו שכר, ויתפשר עמו. לפי שכל שלא קצץ ושלא התנה לו שכר, אין דעת העכו״ם סמוכה בכך, ובדישראל קא עסיק). שו״ע ס״ב (אם התנה עמו שיתן לו שכרו, אף על פי שלא פירש כמה יתן לו, דינו כקוצץ, דסמכא דעתיה דגוי ובדידיה קא טרח, אבל בסתם, אף על פי שיש בדעתו שיתן לו שכר, אסור, דלא סמכא דעתיה ובדישראל קא טרח).

ובדבר שקצבתו ידועה, כדלקמן סי׳ רנב ס״ו (ודבר שקצבתו ידוע, כגון כלים לכובס בזמנינו, זה מותר ליתן לו אפילו סמוך לחשכה בסתם בלא קציצה, דאטו בכל פעם ופעם יקצוץ עמו).

[1262] מנחת כהן משמרת השבת שער א פ״ה סד״ה אחר שביארתי (לא סמכא דעת הגוי על השכר, כיון דלא קצץ (ואף שבדעתו שישלמו לו, אינו יודע זה בודאי, ואינו סומך על זה), והוא מסופק אם יקבל שכר או לאו, וכל שלא נתרצה בה אסור, משום שטורח לישראל).

וכן הוא לקמן סי׳ רנב ס״ו (אבל אם אין הנכרי חפץ לעשות בחנם, אלא מצפה הוא לתשלום שכר, אבל אין דעתו סמוכה עליו בודאי, שלא קצץ לו הישראל שכר, ונמצא שהוא טורח בספק בשביל הישראל, ונראה כעושה שליחותו).

[1263] **מהר״י אבוהב** בביאורו לטור (כשהגוי אומר לישראל שהוא רוצה להוליך לו הכתב בערב שבת בחנם למקום שהוא רוצה, נראה בזה להתיר, שהרי זה הגוי מאליו הוא עושה זה, ואין זה אלא להחזיק טובה לישראל מצד מה שקיבל ממנו, והוה ליה כאילו

להישראל שילך לו בחנם, שאז בודאי דעתו בשביל טובת הנאה שקיבל ממנו כבר[1265]. וטוב להחמיר כדבריהם[1266]:

קצץ). הובא בב״י כאן, ובסי׳ רנב ד״ה ובשבלי (מסתברא דאף על פי שהוא בחנם, שייך למימר ביה בעיבידתיה ע[סיק]. וכבר כתבתי כיוצא בזה בסימן רמ״ז בשם מהר״י אבוהב ז״ל).

שו״ע ס״ד (אם הגוי מוליך הכתב בחנם, אפילו נתנה לו בערב שבת, מותר, שהרי הגוי מאליו הוא עושה זה, ואינו אלא להחזיק טובה לישראל מפני מה שקיבל ממנו, והוה ליה כאילו קצץ). וסי׳ רנב ס״ב (ומותר ליתן בגדיו לכובס גוי, ועורות לעבדן, סמוך לחשיכה ... בטובת הנאה).

והוא כמבואר בירושלמי פ״א ה״ט (נתן כליו לכובס נכרי ובא ומצאו עובד בו בשבת אסור ... הוא דתימר בטובת הנייה, אבל בשכיר בעבידתיה הוא עסיק). הרי שמותר לתת לו כליו כדי שיעבוד בהם בטובת הנאה (ורק כשרואהו עובד בשבת אסור).

*

והיינו אף שישנה כאן אמירה, ומוסר לו האגרת להובילה. מכל מקום כיון שעושה בחנם, מן הסתם הוא לטובת הנאה, ונחשב כקצץ.

ואפילו לדעה הב׳ דלקמן, שצריך ״שהנכרי מאליו מתחיל לומר להישראל שילך לו בחנם״, גם בזה ישנה אמירה מהישראל ומסירת האגרת להובילה. ומכל מקום נחשב כ״קצץ״.

וכן הוא לקמן סי׳ רנב ס״ו ״שעושה בחנם בשביל טובת הנאה שקיבל כבר מהישראל, וע״ד שנתבאר בסי׳ רמ״ז שדינו כאלו קצץ לו שכר״.

וכל זה הוא בעוסק בטובת הנאה. אבל בשכיר שנה, נתבארה שיטת מהר״ם מרוטנבורג, במהדורא בתרא לסי׳ רמג (סט״ו), שאינו חשוב ״קצץ״ אלא כשעושה מעצמו בלי שום אמירה.

[1264] דרכי משה סי׳ רנב ס״ק ב (ואף על גב דלעיל סימן רמ״ז כתב בשם מהר״י אבוהב דאף בחנם שרי, נראה לי דהיינו דוקא כשהגוי אומר מעצמו לעשות בחנם, דאי לאו דעביד ליה הישראל טובה לא הוה עביד ליה והוי כקצץ וכמ״ש שם, אבל בלאו הכי לא, דודאי בחנם גרע טפי מאילו לא קצץ לו שכר ומשלם לו אחר כך).

רמ״א ס״ד (ויש חולקים וסבירא להו דכל שעושה בחנם, אסור, וטוב להחמיר. אבל במקום שהגוי מתחיל עם הישראל לומר שילך לו בחנם, ודאי דעתו על הטובה שקיבל ממנו, ושרי).

והיינו שהוא יפרש שגם מה שהתירו בירושלמי לתת לו כליו כדי שיעבוד בהם בטובת הנאה, מיירי שהנכרי התחיל מאליו לומר לישראל שיעשה בחנם, שבזה מותר לדברי הכל.

[1265] וכן הוא לעיל בדעה הראשונה (על הטובה שקיבל ממנו כבר).

וכמובא לעיל מלשון מהר״י אבוהב, ושו״ע (להחזיק טובה לישראל מפני מה שקיבל ממנו).

וכן הוא לקמן סי׳ רנב ס״ו (שעושה בחנם בשביל טובת הנאה שקיבל כבר).

ודעת החולקים סוברים שאפשר עדיין לא קיבל טובת ההנאה, ואין דעתו סומכת על טובת הנאה שיקבל אחר כך. וכמבואר בתוספות שבת ס״ק ח (והיש חולקין סבירא להו דאפשר שעדיין לא קיבל שום טוב מישראל, אלא שהוא התחיל לעשות לישראל נייח נפשיה כדי שגם הישראל יעשה לו איזה טובה כנגדו, ולא סמכה דעתיה על זה כל כך, ובדישראל קטרח. אבל היכי שהעכו״ם מתחיל עם הישראל ומבקש שישלחנו על ידו, שפיר מוכחא מלתא דודאי היינו דמשום שקיבל כבר ממנו איזה טובה, לכך רוצה לשלם לו תגמולו הטובה).

במה דברים אמורים, כשהישראל ביקשו ליטול האגרת בשביל טובת הנאה. משא״כ אם הנכרי עושה מעצמו, דעתו סומכת אפילו על טובת הנאה שיקבל אחר כך, כדתנן קכא, א (נכרי שבא לכבות, אין אומרים לו כבה ואל תכבה). ובגמרא שם (נכרי לדעתיה דנפשיה עביד). וברש״י שם (להנאת עצמו מתכוין, שיודע שלא יפסיד). וברי״ן שם מה, רע״ב (לפי שהוא שוקל בעצמו שראוי לו לעשות כך, מפני שישתכר בו עכשיו או לאחר זמן). והיינו טובת הנאה שיקבל אחר כך.

אלא שיחד עם זאת משערים גם שעושה כן ״בשביל טובת הנאה שקיבל ממנו כבר״, וכאמור ברמ״א כאן (במקום שהגוי מתחיל עם הישראל לומר שילך לו בחנם, ודאי דעתו על הטובה שקיבל ממנו).

ונתבאר לקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ה ד״ה אבל המ״א (דהעושה מאליו גם כן יכול להיות דעתו על מה שקיבל כבר, כמ״ש רמ״א בסי׳ רמ״ז סעי׳ ד׳ בהג״ה).

והיינו שבעושה מאליו יכול להיות דעתו או על מה שכבר קיבל או על מה שיקבל אחר כך, כדלקמן סי׳ שלד סכ״ו (נכרי שבא לכבות מעצמו אין צריך למחות בידו, לפי שהנכרי יש לו שקול הדעת ששוקל בדעתו שכך ראוי לו לעשות מפני שישתכר בו עכשיו, או לאחר זמן, ולהנאת עצמו הוא מתכוין).

וכן הוא במהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״כ: כשנכרי בא לכבות כו׳ ... שיודע שלא יפסיד טרחו, או שכבר קיבל טובת הנאה).

וגם בלשון הרמ״א דידן, בכמה דפוסים (במקום שהגוי מתחיל עם הישראל לומר שילך לו בחנם, ודאי דעתו על הטובה שיקבל ממנו), שבעושה מעצמו סגי גם בדעתו על טובת הנאה שיקבל ממנו אחר כך.

וכל זה כשאין הישראל רואה עושה המלאכה בשבת, משא״כ אם רואהו צריך למחות בו בכל אופן, מהטעם שנתבאר לקמן סי׳ רנב ס״ח (אפילו עושה בטובת הנאה ... דכיון דאין דעתו סמוכה לקבל שכר בעד מלאכתו, הרי הוא מתכוין בשביל הישראל). ובקונטרס אחרון שם ס״ק ה ד״ה אבל המ״א (דאין סברא כלל לחלק בין דעתו על טובת הנאה שקיבל כבר ובין דעתו על מה שיקבל), ונתבאר לקמן שם (הערות 2057. 2335-2337).

[1266] רמ״א שם (וטוב להחמיר).

וכן הוא לקמן סי׳ רנב ס״ו (או שעושה בטובת הנאה, דהיינו שעושה בחנם בשביל טובת הנאה שקבל כבר מהישראל, ועל דרך שנתבאר בסי׳ רמ״ז). והיינו שתלוי בשתי הדעות שנתבארו כאן.

שכיר שנה

י אבל לשלוח אגרת בחנם בערב שבת ביד עבדו השכור לו לשנה או לשתים לכל המלאכות שיצטרך בתוך משך זמן שכירותו, לדברי הכל אסור[1267], כמו שנתבאר בסימן רמ״ד[1268] שהעיקר כהאוסרין בזה עיין שם הטעם.

ומכל מקום בד׳ וה׳ יש להתיר לשלוח אפילו שלא בעת הצורך[1269], כיון שיש מתירים בשכיר שנה שעושה מלאכה בשביל ישראל כמו שנתבאר בסימן רמ״ד. ואע״פ שאין דבריהם עיקר, מכל מקום יש לצרף דבריהם לדברי האומרים שבד׳ וה׳ מותר לשלוח אגרת בכל ענין אע״פ שלא קצץ כלל, ולסמוך על זה להקל לגמרי אף שלא בעת הצורך[1270]:

יא אבל אם אין הנכרי שכור לו לכל המלאכות שיצטרך, אלא לשלוח בידו אגרות בלבד, בכל עת שיצטרך לשלוח בתוך משך הזמן שכירותו, מותר לשלוח בידו אפילו בערב שבת[1271], ע״ד שנתבאר בסי׳ רמ״ד[1272] עיי״ש הטעם:

יש לו דרך לשם

יב כל מקום שאסור לשלוח מפני שלא קצץ, אף אם הנכרי הולך מעצמו לאותה העיר שיש לו דרך לשם, **(ב)** יש להחמיר שלא לשלוח בידו כשלא קצץ[1273]. שאף שאינו טורח כלום בהליכה בשביל ישראל, מכל

[1267] מהר״י אבוהב בביאורו לטור (נראה לאסור במי שיש לו עבד גוי ושוכר אותו לשנה או לשנים לכל הדברים שירצה, שאין מקום לשלוח אותו בערב שבת באגרות). הובא בב״י סוף הסימן. שו״ע ס״ו (מי שיש לו שכיר גוי לשנה או יותר, אסור לשלחו ערב שבת באגרת).

[1268] סעיף יא (אם שכרו לכל המלאכות שיצטרך בתוך משך זמן שכירתו, אסור להניחו שיעשה בשבת ... ויש מתירים גם בזה ... ואין לסמוך על סברא זו), ושם נסמן.

[1269] שו״ע שם (אסור לשלחו ערב שבת באגרת).

והיינו אף שנפסק בשו״ע ס״א (ואם לא קצץ ... אסור לשלוח אפילו מיום ראשון). מכל מקום לא אסר כאן אלא בערב שבת, והתיר בד׳ וה׳.

וכן בדעת הרמ״א, אף שנפסק בס״א (ויש מתירין ... ביום חמישי או קודם, ויש לסמוך עליהם אם צריכים לכך). וכן נפסק לעיל ס״ה (ויש לסמוך על דבריהם אם צריכים לכך). מכל מקום התירו כאן לגמרי (אפילו שלא בעת הצורך).

אלא שכל זה הוא רק לענין משלוח אגרת, משא״כ בשאר מלאכות, אסור להניחו לעשותם בשבת אף אם שכרו בד׳ וה׳, כדלקמן סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ז ד״ה אבל כשאי אפשר (צריך למחות אף שאינו רואהו... אף אם מסר לו המלאכה בד׳ וה׳ ... והצריכו למחות כל השבתות של שנת שכירותו, ולא די בשבת הראשון).

שלא התירו בד׳ וה׳ אלא בשילוח אגרת ש״קיבלה להוליכה למחוז חפצו ... אם ילך בשבת וישלים קבלנות זו לא יצטרך להשלים זה בחול״, הרי שגם הנכרי מרויח מהולכתו בשבת. משא״כ במרחץ אין הנכרי מרויח מעשייתו בשבת, ״שאף אם לא היה עושה היום, לא היה עושה למחר כפליים״, ורק הישראל מרויח ממלאכתו בשבת. וכבר נתבאר לעיל סי׳ רמד בקונטרס אחרון ס״ק א ד״ה וצריך לומר (נמצא שאין לו ריוח בזה, ואם כן אסור משום ריוח הישראל. אבל אם גם לו היה ריוח, לא מתחזי כלל כעושה בשביל ישראל).

[1270] עולת שבת סק״ה (עשה פשר דבר, ושרי בד׳ וה׳, ואסר בערב שבת, כיון שבלאו הכי הרא״ש מתיר בד׳ וה׳, אפילו בלא קצץ). **מ״א** ס״ק ט (אבל בד׳ וה׳ מותר, כיון דיש אומרים דזה מיקרי קצץ, כמ״ש סי׳ רמ״ד). אליה רבה סק״י (נראה לי להקל ולסמוך בזה על הרא״ש וסייעתו ... דאף שלא קצץ מותר בד׳ וה׳).

הובא גם במהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״ג: דיש לסמוך אספר התרומה וסיעתו, ברביעי וחמישי עכ״פ. וכהאי גוונא כתב [ה]מ״א סוס״י רמ״ז).

ואף דקיי״ל ששכיר שנה לכל המלאכות יש לו דין שכיר יום שאסור מעיקר הדין, ואם כן לא יועיל בזה מה שמוסר לו המלאכה ביום ד׳ וה׳ (ואינו דומה לשולח אגרת בד׳ וה׳, שהוא קבלן שלא קצץ).

נתבאר לקמן סי׳ רנב קונטרס אחרון ס״ק ז (ואף אם מסר לו המלאכה בד׳ וה׳ אוסר ... בשכיר שנה ... דלא דמי לאיגרת בסוף סי׳ רמ״ז, דכשנותן לו בד׳ וה׳ ... משום דכיון שקיבלה להוליכה למחוז חפצו נעשה עכשיו עליה כקבלן, שעשייתו בשבת היא אדעתא דנפשיה להפטר מחיוב שקבל על עצמו להגיע האגרת למחוז חפצו ... וכי סלקא דעתך מפני שהוא שכיר שנה גרע מנכרי דעלמא דלא קצץ, ומהאי טעמא שרי בסוף סי׳ רמ״ז גבי איגרת, משום דלא גרע מנכרי דעלמא דלא קצץ כלל).

[1271] **רמ״א** ס״ו (ומיהו אם לא שכרו רק לשליחות אגרת, יש מתירין, כמו שנתבאר לעיל סימן רמ״ד).

[1272] סעיף ט (מי ששכר לו נכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו בכל עת שיצטרך בתוך זמן משך שכירותו ... מותר להניחו שיעשה בשבת מה שצוה לו קודם השבת), ושם נסמן.

[1273] שו״ת **מהר״ם** מרוטנבורג (פראג) סי׳ רב (נראה שגם בית הלל לא התירו נתינת עורות לעבדן עם השמש אלא כשקצ[ץ] לו, כי היכא דלא שרו בשליחות איגרת בגמרא אלא כשקצץ. [ו]הא דלא מפלגי גבי עורות דמתניתין דשרו בית הלל בין קצץ בין לא קצץ, היינו משום דסתם עבדן אינו מקבל עורות לעבד אלא בשכר, אבל מוליכי איגרות לפעמים דרך הוא שמוליכו הגוי בחנם, היכא דאית ליה אורחא להתם).

מקום מה שהוא מוציא האגרת מרשות לרשות, ומעבירה ד' אמות ברשות הרבים, או אפילו בכרמלית, הוא עושה מלאכות אלו בשביל ישראל כשלא קצץ[1274].

ומכל מקום אם יש שהות להגיע לשם קודם השבת מותר לשלוח בידו, אע"פ שאין בי דואר קבוע שם, לפי שאף אם לא ימצא האיש בביתו לא ילך אחריו כלל, כיון שאין לו דרך לשם, והוא אינו נושא אגרת זו בלא קציצה אלא מחמת שיש לו דרך לשם[1275]:

קונטרס אחרון

(א) כשמשלחו מופלג כו'. הנה[1276] ספר התרומה[1277] קאי בשיטת התוספות[1278] דברייתא קמייתא דלא

והיינו שההלכה שהצריכו קצץ במשלוח אגרת, הוא גם בכל קבלן, כדלקמן סי' רנב ס"ו (וכל זה כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו ... אבל ... לא קצץ לו הישראל שכר... לא יתן לו אלא אם כן שיכול לגומרה קודם השבת).

ומה שאמרו בברייתא יט, א (תנו רבנן אין משלחין איגרת ביד נכרי ערב שבת אלא אם כן קוצץ לו דמים), ולא אמרו כן בדין המשנה יז, ב (נותנין עורות לעבדן ... בית הלל מתירין עם השמש). היינו "כי מוליכי איגרות לפעמים דרך הוא שמוליכו הגוי בחנם, היכא דאית ליה אורחא להתם".

ונתבאר הפירוש במהדורא בתרא לסי' רמג ס"ג (והערה 2591), דהיינו "שאין חילוק בין אגרת לעורות", שסתם "כלי לכובס ונתינת עור לעבדן מסתמא היינו קציצה", "דסתם עבדן אינו מקבל עורות לעבד אלא בשכר", ורק "מוליכי איגרות ... היכא דאית ליה אורחא להתם", צריך לקצוץ בפירוש, כי "לפעמים דרך הוא שמוליכו הגוי בחנם", ואם כן אינו סומך על הישראל שיתן לו שכרו בסתם, אלא אם כן קצץ בפירוש.

ועכ"פ רואים מכאן דעת מהר"ם, שאף שהנכרי הולך מעצמו לאותה העיר שיש לו דרך לשם, מכל מקום אין לשלוח בידו האגרת, כיון שהוא מרבה בהוצאה מרשות לרשות כו'.

ועוד נתבארו בקונטרס אחרון ס"ק ב, ההוכחות שיש להחמיר בזה.

[1274] **(ר)מ"א** ס"ק ח (דהא מכל מקום עושה מלאכה בעדו, שמוציא הכתב מרשות לרשות ומעביר ד' אמות ברשות הרבים).

[1275] מהר"י אבוהב בהגהותיו לטור (ונראה שאם הגוי הולך מעצמו למקום אחר וישראל נותן לו כתב שיוליך לשם, שאין בכאן איסור כשהכתב הוא שלוח לאיש אשר הוא מבקש). שו"ע ס"ה (אם הגוי הולך מעצמו למקום אחר, וישראל נותן לו אגרת, מותר בכל גוונא). לפירוש **מ"א** שם (נראה לי דמה שכתב בכל גווני, היינו אפילו לא קבוע בי דואר במתא, דאף אם לא ימצאנו בביתו לא ילך העכו"ם אחריו, דהא הישראל לא שלחו).

[1276] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ו נתבאר, שאם ניכר שהוא של ישראל, אסור משום חשש מראית העין שיאמרו שבשבת נתנה לו. ואם יש בעיר בי דואר קבוע, אין חוששים לזה.

ואם אינו ניכר, נשאר רק הטעם של נראה כשלוחו. ואם יכול להגיע מבעוד יום לבית הסמוך לחומה, גם חשש זה אינו ומותר.

עוד הובאו בפנים ס"ב-ה ב' דעות, אם האיסור לשלוח אגרת בלא קצץ הוא רק כששולח בערב שבת, או אף כששולח בד' וה'.

ולפום ריהטא הי' נראה לומר, שלדעת האוסרים רק בערב שבת, טעם האיסור הוא שנראה כשלוחו, משא"כ כששולח בד' וה' אינו נראה כשלוחו. ולדעת האוסרים גם בד' וה', טעם האיסור הוא שטורח בשביל ישראל בשבת, ואסור משום שליחות, אף אם שלחו ביום הראשון.

אמנם מוכיח מדברי הפוסקים שגם לדעת המתירים בד' וה', אפשר שטעם האיסור הוא משום מראית העין, אלא שלא החמירו בו כל כך.

וגם לדעת האוסרים, אפשר שטעם האיסור הוא דמחזי כשליח, אלא שגם בשולח ביום הראשון מחזי כשליח.

ועל פי זה נתבאר בפנים ס"ו, שלשני הדעות יש הפרש בין ניכר שהוא של ישראל או לא, ולב' הדעות יש הפרש בין יש שהות להגיע לשם או לא.

*

גם במהדורא בתרא לסי' רמג (ס"ג) מביא מדברי מהרש"ל ואליה רבה, שס' התרומה ותוס' וסייעתם סוברים שזקוקים לב' הטעמים. ומכל מקום מוכיח שם, שלדעת ס' התרומה, אין צריך קצץ כלל, אלא במקום שהוא ניכר של ישראל, משום מראית העין.

ולדידן לא סבירא לן טעם זה של מראית העין, ואין שום חילוק בין ניכר שהוא של ישראל או אינו ניכר. אלא שאם הוא בד' וה', ואינו ניכר שהוא של ישראל, מתירים מטעם צירוף דעת ס' התרומה (שמתיר באינו ניכר) לדעת הרא"ש (שמתיר בד' וה').

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות וביאורים בקונטרס אחרון ע' לב ואילך. כנישתא דבי רב ע' קע. מעשה חושב ע' עח. קובץ הערות וביאורים חי"ג.

[1277] על הא דתניא יט, א (תנו רבנן לא ישכיר אדם כליו לנכרי בערב שבת, בד' ובה' מותר), כתב בס' התרומה סי' רכא (ואיסורא לא הוי משום שביתת כלים, דהא אין אסור כלל לבית הלל).

[1278] יט, א ד"ה לא ישכיר (כבית הלל היא דלית להו שביתת כלים), ובד"ה אלא אם כן (מתניתין נמי דנותנים כלים לכובס ועורות לעבדן איירי נמי בקוצץ). והיינו שאם לא קצץ, לא ישכיר בערב שבת, רק בד' וה'. וכן היא דעת ס' התרומה, שברייתא זו קאי אליבא דבית הלל, דלית להו שביתת כלים.

ישכיר כו׳ אתיא כבית הלל[1279], ובד׳ וה׳ שרי. ותני בסיפא כיוצא בו כו׳[1280], משמע דאפילו בלא קצץ שרי בד׳ וה׳ כשיטת הרא״ש[1281]. ואפילו הכי כתב[1282] שיאמרו שבשבת כו׳, אלמא דאף לפי זה שרי בד׳ וה׳ ולא חיישינן שיאמרו שבשבת כו׳[1283]. ועל כרחך צריך לומר שלא החמירו כל כך[1284].

ולכאורה[1285] יש לומר דדוקא לשיטת הרא״ש צריך לומר הכי, אבל להרי״ף ורמב״ם[1286] בלאו הכי אתי שפיר[1287], דסבירא להו דאף מופלג לפני שבת, דלא מחזי כאומר לו לילך בשבת, אפילו הכי אסור כשלא קצץ, משום שטורח בשביל ישראל, ואם כן הכי נמי כשילך בשבת אחר האיש, טורח הוא בשביל ישראל[1288].

אלא שמלשון הב״י ריש סי׳ רנ״ב[1289] מבורר דלכולי עלמא טעם האיסור בלא קצץ הוא משום דמחזי כשלוחו, אלא דלהרא״ש לא מחזי רק בערב שבת עיי״ש[1290]. ואם כן כשיש שהות להגיע לשם הוה ליה למשרי אף לרי״ף ורמב״ם (כמ״ש בפנים[1291]). וכן דעת המ״א[1292] שהביא דברי ספר התרומה בדברי המחבר, ולא בדברי רמ״א[1293]:

[1279] יז, ב במשנה (בית שמאי אומרים אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום, ובכולן בית הלל מתירין עם השמש). שהמשנה מיירי בקצץ, ולכן מותר אף בערב שבת, דלית להו שביתת כלים.

[1280] בסיפא דברייתא הנ״ל (כיוצא בו אין משלחין איגרות ביד נכרי בערב שבת, בד׳ ובה׳ מותר).

[1281] פ״ק דשבת סי׳ לו (כיוצא בו אין משלחין איגרות ביד נכרי בערב שבת ובד׳ ובה׳ מותר, דהיינו נמי משום דמיחזי כשלוחו של ישראל, דדוקא בערב שבת מיחזי כאומר לו שילך למחר בשליחותו, ואמירה לנכרי שבות, ואפילו אם אמר לו מערב שבת עשה זה בשבת. אבל מופלג לפני השבת לא מיחזי כאומר לו עשה מלאכתי בשבת).

והיינו שחולק בזה על הרי״ף והרמב״ם, כמובא בב״י (ומה שכתב וברביעי ובחמישי מותר, ברייתא שם, והרי״ף והרמב״ם השמיטוה, אבל הרא״ש (סו״ס לו) והר״ן (ז. ד״ה גרסינן) כתבוה).

ומדברי ס׳ התרומה נראה שסובר כתוס׳ והרא״ש והר״ן.

[1282] בס׳ התרומה סי׳ רכב (אבל לא קצץ אסור, באגרת ישראל דוקא, שכתב ידו של ישראל נושא, וניכר מעשה ישראל, ויאמרו בשבת נתן לו להוליך).

[1283] אף שלכאורה יש מקום לומר, שבטעם של מראית העין, כשניכר שמוליך אגרת של ישראל, אין בזה הפרש בין שלחו בערב שבת לבין שלחו בד׳ וה׳.

[1284] לאסרו מטעם מראית העין, כששלחו בד׳ וה׳.

וכן נפסק בפנים ס״ו (באגרת שהיא כתב יד ישראל שניכר לכל שהיא של ישראל, וכשהנכרי מוליכה בשבת אחר האיש שנשלחה אליו יש קצת מראית העין, שיאמרו שבשבת נתנה לו הישראל להוליכה, ואעפ״כ כשמשלחו מופלג לפני השבת לא החמירו כל כך לחוש למראית העין כזה, לפי סברא האחרונה).

[1285] עתה בא לבאר שיטת הרי״ף והרמב״ם, הסוברים דאף מופלג לפני השבת אסור.

שלכאורה הי׳ מקום לומר שלדעתם טעם האיסור ״משום שטורח בשביל ישראל״, ומטעם זה אסרו אפילו כששולח ביום ראשון.

מכל מקום יש להוכיח, שגם הם סוברים הטעם של מחזי כשליח, ואם כן מובן, שיש להתיר לדעתם כל שיש שהות להגיע מבעוד יום.

[1286] שבפנים ס״ב (ואם לא קצץ לו שכר ההליכה הרי הנכרי טורח בשביל ישראל, לפיכך אסור לשלחו אפילו ביום ראשון), ושם נסמן (הערה 1233).

[1287] שאין צריך לדעתם לטעם של מראית העין, שבס׳ התרומה הנ״ל.

[1288] אף אם שלחו בתחלת השבוע.

[1289] ד״ה ומה שהתנה (וכן כתב הרמב״ם ... וטעמא דבעינן קצץ, משום דכשלא קצץ מיחזי כאילו הוא שלוחו של ישראל).

[1290] ואילו לדעת הרי״ף והרמב״ם מחזי כשלוחו אף כששולחו בתחלת השבוע.

[1291] ס״ג (אסור לשלחו אפילו ביום ראשון ... ומכל מקום אם הוא דרך קרוב ... יש להתיר ... יש לו שהות הרבה ללכת קודם השבת), וס״ו (מותר לשלחם אפילו בערב שבת לדברי הכל, כל שיש שהות ביום שיוכל להגיע מבעוד יום). וכן הוא לקמן סי׳ רנב ס״ו (לפיכך לא יתן לו אלא אם כן שיכול לגומרה קודם השבת).

[1292] על מ״ש בשו״ע ס״א (ואם לא קצץ ... אסור לשלוח אפילו מיום ראשון), שהיא דעת הרי״ף והרמב״ם, כתב המ״א בס״ק ב (כיון שכתב ידו של ישראל נושא, וניכר מעשה ישראל, יאמרו בשבת נתן לו להוליך).

הרי שמפרש גם בדעת הרי״ף והרמב״ם, שטעם האיסור הוא משום מראית העין.

יוצא אם כן שמה שאסרו הרי״ף והרמב״ם אף כששולחו בתחלת השבוע, הוא או מטעם מחזי כשלוחו, או מטעם מראית העין, אבל לא מטעם ש״כשילך בשבת אחר האיש, טורח הוא בשביל ישראל״.

[1293] שפסק שם כדעת הרא״ש וסיעתו (ויש מתירין אפילו לא קצץ ... אם משלחו ביום ה׳ או קודם לכן. ויש לסמוך עלייהו אם צריכים לכך).

(ב) יש להחמיר כו'. אף[1294] אם פירוש המ"א דחוק בלשון מהר"י אבוהב וב"י[1295], מכל מקום הרי בתשובת מהר"ם סי' ר"ב[1296] מבואר בהדיא לאיסור, ואין שומעין לאחרונים נגד גדולי הראשונים כשלא הביאו דבריהם וחלקו עליהם[1297].

ואף הראב"ן[1298] שמיקל לפי פירושו. היינו משום דסבירא ליה דלא קיי"ל כבית הלל[1299] דאמרי עד שיגיע לבית הסמוך לחומה, אלא כרבי עקיבא[1300] דאמר שיצא מפתח ביתו כמבואר בדבריו עיי"ש[1301],

---

[1294] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סי"ב נפסק, שאף אם הנכרי יש לו דרך לאותה העיר, יש להחמיר שלא לשלוח בידו כשלא קצץ, כמבואר בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג.

ואף שבשו"ע ס"ה פסק להיתר בכל גווני, כדעת מהר"י אבוהב. מכל מקום פירש המ"א דמיירי כשיש שהות להגיע לשם קודם השבת.

ואף אם פירוש זה דחוק. מכל מקום קיי"ל כמהר"ם נגד האחרונים שלא הביאו דבריו.

ואף שהראב"ן הקיל מטעם אחר, קיי"ל כדעת כל הפוסקים שחלקו עליו בזה.

וטעם האיסור, כיון דמחזי כשלוחו בההוספה שמוסיף במשאו איגרת זו.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות וביאורים בקונטרס אחרון ע' לז ואילך. כנישתא דבי רב ע' קעג. קובץ הערות וביאורים חי"ג.

[1295] בהגהות מהר"י אבוהב (ונראה שאם הגוי הולך מעצמו למקום אחר, דישראל נותן לו כתב שיולך לשם, שאין בכאן איסור כשכתב הוא לאיש אשר הוא מבקש). וכן נפסק בשו"ע ס"ה (אם הגוי הולך מעצמו למקום אחר וישראל נותן לו אגרת, מותר בכל גוונא). וכתב עליו המ"א סק"ח (וצ"ע, דהא מכל מקום עושה מלאכה בעדו שמוציא הכתב מרשות לרשות ומעביר ד' אמות ברשות הרבים ... ולכן נראה לי דמה שכתב בכל גווני, היינו אפילו לא קבוע בי דואר במתא, דאף אם לא ימצאנו בביתו לא ילך העכו"ם אחריו, דהא הישראל לא שלחו).

[1296] מהדורת פראג (נראה שגם בית הלל לא התירו נתינת עורות לעבדן עם השמש אלא כשקצ[ץ] לו, כי היכא דלא שרו בשליחות איגרת בגמרא אלא כשקצץ. [ו]הא דלא מפלגי גבי עורות דמתניתין דשרו בית הלל בין קצץ בין לא קצץ, היינו משום דסתם עבדן אינו מקבל עורות לעבד אלא בשכר, אבל מוליכי איגרות לפעמים דרך הוא שמוליכו הגוי בחנם, היכא דאית ליה אורחא להתם).

והיינו שההלכה שהצריכו קצץ במשלוח אגרת, הוא גם בכל קבלן, כדלקמן סי' רנב ס"ו (וכל זה כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו ... אבל ... לא קצץ לו הישראל שכר... לא יתן לו אלא אם כן שיכול לגומרה קודם השבת).

ומה שאמרו בברייתא יט, א (תנו רבנן אין משלחין איגרת ביד נכרי ערב שבת אלא אם כן קוצץ לו דמים), ולא אמרו כן בדין המשנה יז, ב (נותנין עורות לעבדן ... בית הלל מתירין עם השמש). היינו "כי מוליכי איגרות לפעמים דרך הוא שמוליכו הגוי בחנם, היכא דאית ליה אורחא להתם".

ונתבאר הפירוש במהדורא בתרא לסי' רמג ס"ג (והערה 2591), דהיינו "שאין חילוק בין אגרת לעורות", שסתם "כלי לכובס ונתינת עור לעבדן מסתמא היינו קציצה", "דסתם עבדן אינו מקבל עורות לעבד אלא בשכר", ורק "מוליכי איגרות ... היכא דאית ליה אורחא להתם", צריך לקצוץ בפירוש, כי "לפעמים דרך הוא שמוליכו הגוי בחנם", ואם כן אינו סומך על הישראל שיתן לו שכרו בסתם, אלא אם כן קצץ בפירוש.

ועכ"פ רואים מכאן דעת מהר"ם, שאף שהנכרי הולך מעצמו לאותה העיר שיש לו דרך לשם, מכל מקום אין לשלוח בידו האגרת, כיון שהוא מרבה בהוצאה מרשות לרשות כו'.

[1297] כמבואר בקיצור הוראות באיסור והיתר להש"ך יו"ד סוס"י רמב ס"ח (אם נמצא לפעמים תשובת גאון ולא עלה זכרונו על ספר, ונמצא אחרים חולקים עליו, אין צריך לפסוק כהאחרונים, שאפשר לא ידעו דברי הגאון, ואי הוי שמעי הוי הדרי בהו ... אם האחרון מביא דברי הראשון וחולק עליו, אם הוא מפורסם בכך שהוא ראוי לחלוק יכול לסמוך עליו).

וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל ד.

וכך גם כאן, ששו"ת מהר"ם מרוטנבורג פראג נדפס לראשונה בשנת שס"ח, ואפשר שלא ראוהו מהר"י אבוהב והב"י.

וראה כללי הפוסקים וההוראה סימנים מה-ט.

[1298] סי' שלט, הועתק במ"א שם (וקבוע בי דואר, הוא השליח המוליכו במתא שמוליכו שם, שרו בית הלל, שהרי יש לו לילך שם, ולא שלוחו של ישראל הוא). היינו שטעם היתר בי דואר, שכיון שהוא שליח בי דואר, הרי יש לו לילך לשם בכל אופן, ואם כן מותר לו לקחת אתו גם את האגרת של הישראל.

הרי שגם הוא, שהוא מגדולי הראשונים, סובר להתיר כדעת מהר"י אבוהב והב"י.

[1299] בברייתא יט, א (אין משלחין איגרת ביד נכרי ערב שבת ... בית הלל אומרים כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה).

[1300] ברייתא יח, ב (לא ימכור אדם חפצו לנכרי ולא ישאילנו ולא ילונו ולא יתן לו במתנה ... בית הלל אומרים כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה, רבי עקיבא אומר כדי שיצא מפתח ביתו. אמר רבי יוסי ברבי יהודה, הן הן דברי רבי עקיבא הן הן דברי בית הלל, לא בא רבי עקיבא אלא לפרש דברי בית הלל).

[1301] בסיום דבריו שם (וכללא דמילתא לבית הלל בין קצץ בין לא קצץ משלחין איגרות בערב שבת ואפילו לא קבוע בי דואר במתא, דהני ברייתו[ת] תנא קמא דר' עקיבא [הוא דאמר] במכירה ובשאלה לבית הלל כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה, בשלוח איגרות אמרינן נמי הכי. אבל לתנא דמתניתין ולר' עקיבא דאמר דבית הלל מתירין במכירה ושאלה כדי שיצא מפתח ביתו של ישראל, בשלוח איגרות נמי כדי שיצא מפתח ביתו קאמר, דגוי אדעתא דנפשיה קעביד).

ואם כן לפי מה שכתבו כל הפוסקים דגבי איגרת קיי"ל כבית הלל[1302], צריך להחמיר בזה אף לפי פירושו. זהו כוונת המ"א[1303].

ועיין[1304] בב"י סי' שי"ח[1305] וסי' של"א[1306] דלהוסיף במלאכה יש אומרים שאינו אלא מדברי סופרים. והיינו כשמוסיף בשר קודם שיתן הקדרה על האש. ויש אומרים שאסור מן התורה, ובערובין[1307] גרסינן על ידי נכרי עיי"ש, אלמא דלהוסיף על ידי נכרי לא שרי אלא לצורך מילה. ואם כן הוא הדין לענין לא קצץ דמחזי כשלוחו אין להקל מהאי טעמא, דהכי נמי מחזי כשלוחו בההוספה שמוסיף במשאו איגרת זו כמ"ש המג"א[1308]:

[1302] כנפסק בטור ושו"ע ס"א (והוא ישהא שהות ביום כדי שיוכל להגיע לבית הסמוך לחומה). וכן נפסק בפנים ס"ב (שיוכל להגיע קודם השבת לבית הראשון הסמוך לחומה).

[1303] שאחר שהביא את דברי ראב"ן (משמע מדבריו דעכ"פ בעינן שיהא שהות להגיע לעיר שנשתלח, דהא עלה קאי פלוגתא דבית שמאי ובית הלל).

והיינו שאף שהוא פסק כרבי עקיבא, הרי אנן קיי"ל כבית הלל, והרי גם לדעתו סוברים בית הלל שיהא שהות להגיע לעיר שנשתלח, אף דמיירי בשליח שמוליך האגרת שגר באותה עיר. והיינו כדעת מהר"ם מרוטנבורג הנ"ל.

[1304] עתה בא לבאר הטעם שאסור ליתן לו אף שיש לו דרך לשם.

[1305] ד"ה כתוב בארחות חיים (והא דאמרינן דמבשל לחולה בשבת אסור שמא ירבה בשבילו כתב הרשב"א ... אין לפרש שמא ירבה חתיכות בקדרה קודם שיתן אותה על האש, דאפילו עביד הכי לית כאן איסורא דאורייתא אלא דרבנן בלבד. בסימן של"א אכתוב דברי הר"ן ... אם אסור מדאורייתא או מדרבנן). וכן הוא לקמן שם ס"ה (שמא ירבה במלאכתו).

[1306] ד"ה ומ"ש וכן (וכתב הר"ן ... דלרבות בשיעורא ... בשבת אסור. ולא תיקשי לך ההיא דפרק הדר, דאלמא אפילו בשבת שרי לרבויי בשיעורא ... דניחים ליה על ידי גוי קאמר. והרשב"א מוסיף עוד ואומר, דאפילו למאן דמפרש התם דעל ידי ישראל קאמר, לא קשיא דכיון דלא מיתסר אלא מדרבנן, כיון דביום טוב שרי, התם גבי מילה משום מצוה התירו לגמרי, אפילו על ידי ישראל ... נראה לי ברור דודאי רבויי [שיעורא] בשבת מדאורייתא מיתסר ... האי דעירובין דוקא על ידי גוי היא).

והיינו שלשיטת הסוברים דלהוסיף אסור מדברי סופרים, יש לומר שלצורך מילה התירו על ידי ישראל, ולשיטת הסוברים דלהוסיף אסור מן התורה, התירו על ידי נכרי לצורך מילה.

[1307] סח, א (ההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה, אמר להו רבא נישיילה לאימיה אי צריכא, נחים ליה נכרי אגב אימיה).

[1308] ס"ק ח (דהא מכל מקום עושה מלאכה בעדו, שמוציא הכתב מרשות לרשות ומעביר ד' אמות ברשות הרבים).

רמח דין המפליג בספינה וההולך בשיירא בשבת
ובו י"ד סעיפים:

הפלגה במים מלוחים קודם השבת

א אין[1309] מפליגים בספינה[1310] בימים המלוחים[1311] פחות מג' ימים מעת לעת קודם השבת, דהיינו מיום ד' ואילך, ויום ד' בכלל האיסור[1312]. לפי שכל המפליגים בימים המלוחים[1313] יש להם בכל ג' ימים הראשונים צער ובלבול ושינוי וסת וגופם משתבר מנענוע הספינה[1314], ואין רוחם חוזרת עד לאחר שלשה ימים מעת לעת[1315], ואם יפליג פחות מג' ימים קודם השבת לא יהיה לו עונג בשבת.

במה דברים אמורים כשמפליג לדבר הרשות. אבל לדבר מצוה מותר להפליג אפילו בערב שבת[1316], אע"פ שלא יהיה לו עונג בשבת, לפי שהעוסק במצוה פטור ממצוה אחרת[1317].

[1309] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:
(א) הפלגה במים מלוחים קודם השבת (ס"א-ב).
(ב) הפלגה חוץ לתחום (ס"ג-ד).
(ג) כשיבוא לחילול שבת מפני הסכנה (ס"ה-ו).
(ד) הפלגה לדבר מצוה (ס"ז-ח).
(ה) כניסה לספינה בשבת ובערב שבת (ס"ט-י).
(ו) כשבהמות מוליכות הספינה (סי"א).
(ז) כשיוצא לסחורה ולראות פני חבירו (סי"ב).
(ח) יציאה בשיירה במדבר קודם השבת (סי"ג-ד).

[1310] **ברייתא שבת יט**, א (ת"ר אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת). טור ושו"ע ס"א (אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת).

ובטעם איסור זה, יש כמה דעות בפוסקים, שכולם הלכות שיתבארו בסעיפים שלפנינו:
(א) צער הפלגה במים מלוחים בשבת (הערה 1314).
(ב) יביא להפלגה בשבת חוץ לתחום (הערה 1336).
(ג) יביא לחילול שבת על ידי הישראל (הערה 1346).
(ד) יביא למלאכת הנכרי בשביל הישראל בשבת (הערה 1351).

[1311] תשובות הרמב"ם (בלאו) סי' שח (בהליכה במים המלוחים). מ"מ פ"ל הי"ג (כתב בתשובה שלא נאסר אלא בימים המלוחים). שו"ע ס"ב (ודוקא למפליגים בימים המלוחים).

[1312] **ב"י** ריש הסי' (ומשמע דג' ימים גמורים קודם שבת בעינן, כלומר דמיום רביעי אסור להפליג, ויום רביעי בכלל האיסור). **מ"א** סק"ב (דהיינו ביום רביעי בשבת אסור).

ונתפרש כאן דהיינו "ג' ימים מעת לעת קודם השבת", וכדלקמן ס"ג (דהיינו מליל רביעי בשבת ואילך).

[1313] תשובת ה**רמב"ם** ומ"מ שם (בימים המלוחים, בשביל מה שיארע בהן מן הצער והבלבול והקיא).

[1314] **רי"ף** שבת ז, ב (היינו טעמא דאין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת, משום בטול מצות עונג שבת, דכל ג' ימים הויא להו שינוי וסת ... ולא יכלי למעבד עונג שבת). **רא"ש** פ"א סי' ל"ח. טור ושו"ע ס"ב (הא דאין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת, הטעם משום עונג שבת, שכל שלשה ימים הראשונים יש להם צער ובלבול).

מקור דיני עונג שבת נתבארו לעיל סי' רמב ס"א.

[1315] רי"ף שם (ולאחר שלשת ימים הויא להו נייחא). טור ולבוש ס"א (ואין רוחו חוזרת אלא עד אחר ג' ימים).

[1316] **שם בברייתא** (במה דברים אמורים לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שפיר דמי). טור ושו"ע ס"א (מותר להפליג בספינה אפילו בערב שבת, אם הולך לדבר מצוה).

ונתבאר לקמן סי"ב (שיש מי שאומר שכל מה שהאדם הולך לסחורה, אפילו יש לו מזונות והולך לסחורה להרוחה, או שהולך לראות פני חבירו, חשוב הכל דבר מצוה לענין זה, שמותר לו להפליג בתוך ג' ימים לפני השבת ... ואינו חשוב דבר הרשות אלא מי שהולך לטייל בלבד).

ואילו לענין שבות דשבות במקום מצוה, ראה לקמן סי' רסא בקונטרס אחרון ס"ק א (אפילו יש לו כבר מעט תבשילים טמונים ורוצה להרבות ולהטמין עוד, שאין מזה צורך גדול, ואף שהוא לשבת, אין זה נקרא דבר מצוה לענין לדחות שבות בשבילו ... אבל אם אין לו תבשילים אחרים מיקרי דבר מצוה). סי' שכה סט"ז (אבל דברים שאין צריך כל כך כגון פירות ומיני תבשילים יתירים וכיוצא בהם אינן נקראים דבר מצוה כמו שנתבאר בסי' רס"א).

[1317] **רי"ף** (והיינו טעמא דלדבר מצוה שרי, משום דפטירי ממצות עונג, דאמר מר [סוכה כה, א] העוסק במצוה פטור מן המצוה). **רא"ש** שם. מ"א סק"ו (ולדבר מצוה שרי, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה).

וכדלעיל סי' לח ס"ז (שכל שעוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות). לקמן סי' תרמ סי"ח (וכל העוסק במצוה אחת אין צריך לטרוח ולחזר אחר מצוה אחרת בעוד שהוא עוסק במצוה זו, ואף על פי שאפשר לו לקיים שתי המצות בלי שום שיהוי ועיכוב להמצוה שעוסק בה, מכל מקום התורה פטרתו מלטרוח ולחזר אחר מצוה אחרת, כמ"ש בסי' ל"ח).

ומכל מקום לכתחלה יפסוק עם הנכרי המוליך הספינה שישבות ולא יוליכנה בשבת, ואם אחר כך אינו שובת, אין בכך כלום[1318]. **(א)** ואם אי אפשר לו לפסוק עמו, שגם עכשיו אומר שלא ישבות בשבת, יש אומרים[1319] שאסור לו להפליג עד לאחר השבת (ומכל מקום אם יש חשש שתתבטל המצוה שהולך אליה מחמת איחור דרכו, יש להקל. וכן אם אי אפשר בקל למצוא ספינה לאחר השבת להפליג בה, יש להקל בשעת הדחק[1320]):

ב ואם הוא דרך מועט כגון מצור לצידון[1321], שאין שם אלא מהלך יום אחד[1322] כשהרוח טוב[1323], מותר להפליג אפילו לדבר הרשות בערב שבת בבוקר[1324], לפי שאפשר שיהיה רוח טוב ויגיעו לשם קודם הלילה[1325].

ובמקום שנהגו שלא להפליג בערב שבת כלל אפילו דרך מועט אסור להם לשנות מהמנהג[1326], על דרך שיתבאר בסימן תס"ח[1327], וביו"ד סימן רי"ד[1328]:

הפלגה חוץ לתחום

ג וכל זה בימים. אבל בנהרות, כיון שאין שום צער להמפליגין בהן[1329], מותר להפליג בהם אפילו בערב שבת בכל ענין, אם הספינה הולכת בשביל נכרים[1330].

ואע"פ שהולך בשבת כמה פרסאות אין בזה משום איסור תחומין, אפילו להאומרים דתחום י"ב מיל הוא מן התורה, שנאמר[1331] אל יצא איש ממקומו, דהיינו ממחנה ישראל שהיתה י"ב מיל. מכל מקום

[1318] **שם בברייתא** (ופוסק עמו על מנת לשבות, ואינו שובת, דברי רבי) **וכרבי. וכן פסק רמב"ם** פכ"ד ה"ו (מפליגין בים הגדול בערב שבת לדבר מצוה, ופוסק עמו לשבות, ואינו שובת), ופ"ל הי"ג (ופוסק עמו לשבות, ואינו שובת). שו"ע שם (ופוסק עמו שישבות, ואם אחר כך לא ישבות אין בכך כלום).

[1319] **מ"א** סק"א (אבל בשבת אסור, דהא לא יוכל לפסוק עמו שישבות). ונתפרש בתוספת שבת סק"א (מדברי המג"א משמע דמעכב, דהא כתב דבשבת אסור לצאת אפילו לדבר מצוה, כיון דאי אפשר לו לפסוק שישבות).

[1320] נתבאר בקונטרס אחרון סק"א, ומסיק (ואיך שיהיה, מכל מקום לדינא הדבר ברור להקל בשעת הדחק, או שיש חשש שמא תתבטל המצוה).

[1321] **שם בברייתא** (ומצור לצידן אפילו בערב שבת מותר). טור ושו"ע שם (ואם הוא דרך מועט, כמו מצור לצידון ... מותר להפליג בערב שבת בבקר, מפני שאפשר שיגיע שם קודם השבת). והן שני ערי נמל סמוכות זו לזו בלבנון.

[1322] רש"י שם ד"ה ומצור לצידון (אין אלא מהלך יום). טור ושו"ע שם (שאין ביניהם כי אם מהלך יום אחד).

[1323] ב"י ד"ה ומ"ש ודרך מועט, בשם ספר **התרומה** סי' רכה (פעמים שעוברין אותה ביום אחד כשיש להם רוח טוב). **סמ"ג** ל"ת סה (רגילים לעבור ביום אחד כשיש להם רוח טוב). מ"א סק"ה (כלומר כשיש רוח טוב הולכין ביום אחד).

[1324] לבוש ס"א (ודוקא שהספינה מפלגת בבוקר, אבל אם שהה שעה או שתים על היום, אסור לו להפליג, שהרי אי אפשר להגיע שם קודם הלילה).

[1325] **ב"י** שם (ונראה שאף על פי שלפעמים מתאחרים יותר מיום אחד, אם כשיש רוח טוב הולכים ביום אחד, שרי להפליג בערב שבת). מ"א שם (אף על פי שעכשיו אין רוח טוב, שרי להלוך בערב שבת).

[1326] **רמב"ם** פ"ל הי"ג (ומקום שנהגו שלא יפליג בערב שבת כלל, אין מפליגין). ופירש במ"מ שם, שהוא מגמרא פ"ד דפסחים נ, ב (בני ביישן נהוג דלא הוו אזלין מצור לצידון במעלי שבתא, אתו בנייהו קמיה דר' יוחנן אמרו לו אבהתין אפשר להו אנן לא אפשר לן, אמר להו כבר קיבלו אבותיכם עליהם, שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך). שו"ע סוס"א (ומקום שנהגו שלא להפליג בערב שבת כלל, אפילו דרך מועט, אין מפליגין).

[1327] סעיף ט (ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, ואף בניהם אחריהם עד סוף כל הדורות הדרים בעיר הזאת אינן רשאין לשנות ממנהג אבותיהן, משום שנאמר ואל תטוש תורת אמך).

[1328] בשו"ע שם ס"ב (קבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם. ואפילו בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה, אלא שנוהגין כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה).

[1329] תשובת ה**רמב"ם** שם (ואמנם ההפלגה באלו הנהרות ובמה שדומה להם, מותר הוא בערב שבת, לפי שהסבה ... מצוי בהליכה בימים מלוחים). **טור ושו"ע** ס"ב (ודוקא למפליגים בימים המלוחים, אבל בנהרות אין שום צער למפליגים בהם, ולפיכך מותר להפליג בהם אפילו בערב שבת).

[1330] כדלקמן ס"ו (אם עיקר ההליכה של הספינה הוא בשביל ישראל, כגון שרובה ישראל, אסור ליכנס בתוכה בתוך ג' ימים שלפני השבת).

[1331] בשלח טז, כט. וכדלקמן סי' שצו ס"א (שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי, יש אומרים שזו אזהרה ליוצא חוץ לתחום, ושיעור תחום של תורה הוא י"ב מיל, כשיעור מחנה ישראל שהיתה י"ב מיל על י"ב מיל ... ויש אומרים שאין לתחומין עיקר מן התורה כלל ... אלא שחכמים סמכו איסור התחומין של דבריהם למקרא זה אל יצא איש ממקומו), ושם נסמן.

כשמהלך על פני המים אין בזה איסור מן התורה, כיון שאינו דומה למחנה ישראל שהיתה ביבשה[1332]. ואע"פ שעל כל פנים יש איסור תחומין במים מדברי סופרים. מכל מקום אם הספינה מהלכת למעלה מי' טפחים מקרקע הנהר, אין בזה איסור אפילו מדברי סופרים, לפי שיש ספק אם יש איסור תחומין למעלה מי' טפחים אפילו בי"ב מיל ביבשה כמ"ש בסי' ת"ד[1333], וכיון שעל פני המים אין איסור תחומין אפילו י"ב מיל אלא מדברי סופרים לדברי הכל, אם כן הרי זה ספק דברי סופרים שהולכין בו להקל בכל מקום[1334].

אבל אם הספינה מהלכת למטה מי' טפחים[1335], דהיינו שאין י' טפחים מים מתחת שולי הספינה עד קרקעית הנהר, אסור לילך בה בשבת חוץ לתחום, אפילו נכנס לספינה שלשה ימים קודם השבת[1336], דהיינו מליל רביעי בשבת ואילך.

ואפילו אם הספינה משוקעת הרבה במים, בענין שאצל דופניה יש במים עומק י' טפחים ותחת שוליה אין שם י' טפחים, הרי זה אסור, אפילו אם הוא יושב למעלה בענין שממקום ישיבתו יש יותר מי' טפחים[1337]. **(ב)** ויש מתירין[1338] כשהוא יושב למעלה מי' טפחים ואין רגליו תלויות לתוך מטה מי' טפחים, אם הספינה מהלכת למעלה מג' טפחים[1339]. ואין איסור אלא כשיושב על שולי הספינה ואין מעל שוליה עד הקרקע י' טפחים, או שיושב על דבר אחר ואין מעל אותו דבר עד הקרקע י' טפחים. ויש לסמוך על דבריהם כשצריך לכך:

ד ואם הוא מסופק אם היא מהלכת למעלה מי' טפחים או למטה מי' טפחים, הרי זה מותר. שכל שיש ספק בדברי סופרים הולכין להקל[1340]. ואין צריך להחמיר אלא כשידוע בבירור שיש איסור מדברי

[1332] תשובות הרמב"ם (בלאו) סי' שי (המהלך י"ב מיל על פני המים המועטים פטור, לפי שאינו דומה למחנה ישראל). לבוש ס"ב (שאין תחום מן התורה אלא בי"ב מילין, ודומיא דמחנה ישראל שהיתה על היבשה).

וכן הוא לקמן סי' תד ס"ג (אין בימים ובנהרות איסור תחומין של תורה לדברי הכל, אפילו ביותר מי"ב מיל, לפי שאינן דומים לדגלי מדבר).

[1333] ס"א (המהלך חוץ לתחום למעלה מי' טפחים ... הרי זה ספק אם יש תחומין למעלה מי' טפחים או לאו), ושם נסמן.

[1334] תשובות הרמב"ם שם (ראה לקמן הערה 1340). ב"י ד"ה והגהות (כיון דלא מיתסר אלא מדרבנן, נקטינן בעיין לקולא, דאין תחומין למעלה מעשרה).

[1335] תשובות הרמב"ם שם סי' שח (אלא אם כן יתאמת אצלנו שגבהן פחות מעשרה טפחים). שו"ע ס"ב (אבל במקום שידוע לנו שמקרקע הספינה לקרקע הנהר פחות מעשרה טפחים, אסור (לצאת חוץ לתחום) משום איסור תחומין).

[1336] היינו תוך ג' ימים שקודם השבת (משא"כ לפני זה, כדלקמן ס"ה).

ברייתא יט, א (ת"ר אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת). לפירוש ר"ח שם (יש מי שאומרים בזמן שגוששת ואין במים י' טפחים, ומשום גזירת תחומין נגעו בה). הובא ברי"ף ז, ב (יש מי שאומר הא דתניא אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת, בזמן שהספינה גוששת ואין במים עשרה טפחים, ומשום גזירת תחומין גזרו בה), ובראי"ש פ"א סל"ח, ובטור.

[1337] **מ"א** סק"ז (אף על פי שהמים עמוקים י', אם הספינה משוקעת במים והוא יושב למטה מי', נמצא מהלך למטה מי', ואפילו יושב למעלה אסור).

[1338] **רא"ם** ביראים השלם סי' עדר קמז, ב (נמצא היושב בשוליים בתחומין למטה מעשרה מהלך, אבל משפת המים עד הקרקע היה יותר מעשרה הרבה). הובא בב"ח ובמ"א שם.

ולענין יושב על החמור או יושב בקרון ורגליו למעלה מי', ראה לקמן סי' רסו ס"ז, וכאן בקונטרס אחרון ס"ק ב.

ולענין רכבת, ראה לקוטי שיחות חכ"ח ע' 126 הערה 15

[1339] כמבואר בקונטרס אחרון ס"ק ב (למעלה מג' טפחים, דנפק מתורת לבוד ולא הוה כמהלכת בארץ).

[1340] תשובות ה**רמב"ם** שם סי' שח (ואם יהיה לנו ספק באותן המים אם בגבהן עשרה אם לאו, מותר ללכת בהם בשבת ... ספיקא דרבנן לקולא ... אלא אם כן יתאמת אצלנו שגבהן פחות מעשרה טפחים), וסי' שי (שאם יהיה לנו ספק אם המים הם למטה מעשרה או למעלה מעשרה, יהיה מותר בשביל ספק דרבנן ... שאיסור ההליכה במים הפחותים מעשרה הוא איסור תחומין דרבנן ולא דאוריתא). הובא **בב"י**. שו"ע ס"ב (והוא שלא יהא ידוע לנו שאין בעומקם עשרה טפחים. אבל במקום שידוע לנו שמקרקע הספינה לקרקע הנהר פחות מעשרה טפחים, אסור (לצאת חוץ לתחום) משום איסור תחומין).

וכן הוא לקמן סי' תד ס"ג (כשספק זה הוא בשל דבריהם הולכין בו להקל, והואיל ואין בימים ובנהרות איסור תחומין של תורה לדברי הכל ... היתה מהלכת למעלה מי' טפחים מקרקע הים או הנהר אין לו דין יוצא חוץ לתחום ... ואפילו אם הוא ספק אם היתה מהלכת למעלה מי' טפחים הולכים להקל).

ונתפרש בהגהות רעק"א (מזה מוכח דספק ספיקא להחמיר, מכל מקום בדרבנן לקולא, דהא הכא הוי ספק ספיקא להחמיר, ספק שאין בעומקם עשרה, ואם תמצא לומר שיש עשרה, ספק דלמא יש תחומין למעלה מעשרה).

סופרים:

כשיבוא לחילול שבת מפני הסכנה

ה ואם נכנס לספינה קודם ג' ימים לפני השבת, דהיינו בשלישי בשבת או קודם לכן, מותר לילך בה בשבת חוץ לתחום, אף אם ידוע לו שמהלכת למטה מי' טפחים[1341], או אפילו למטה מג' טפחים[1342]. דכיון שאיסור תחומין אינו אלא מדבריהם[1343], **(ג)** לא רצו להחמיר כל כך לאסור כשנכנס לספינה קודם ג' ימים, כיון שהוא אינו עושה כלום והספינה היא שמוליכה אותו מחוץ לתחום[1344].

ואפילו אם הוא בענין שאפשר שיצטרך[1345] הישראל לחלל שבת בהולכת הספינה, אפילו במלאכה האסורה מן התורה, מפני פיקוח נפש[1346], אעפ"כ מותר לו ליכנס בתוכה קודם ג' ימים, שהרי עכשיו הוא נכנס בהיתר, וכשיגיע השבת ויצטרך לעשות מלאכה מפני פיקוח נפש מותר הוא ואין כאן חילול[1347].

אבל תוך ג' ימים קודם שבת אסור ליכנס לתוכה, אפילו אם היא מהלכת למעלה מי' טפחים, אם יודע שיצטרך לחלל שבת מפני פיקוח נפש[1348], אפילו בדבר שאינו אסור אלא מדברי סופרים[1349], לפי

שעל זה מסיים כאן: "ואין צריך להחמיר אלא כשידוע בבירור שיש איסור מדברי סופרים".

[1341] רבינו חננאל שבת יט, א (כמועתק לעיל הערה 1336). **מהרי"ק** שורש מה (אם נכנסו ג' ימים קודם השבת נראה דמותר לדברי ר"ח, ואף על גב שהוא למטה מי'). רמ"א ס"א (אבל קודם שלשה ימים שרי ... ואפילו אין בגובה המים י' טפחים).

[1342] מהרי"ק שם (בשפת הנהר שאין בו ג' טפחים מים ... אם נכנסו ג' ימים קודם השבת נראה דמותר).

[1343] אף אם הספינה הולכת יותר מי"ב מיל, אין בזה אלא איסור תחומין מדבריהם, משני טעמים:

(א) כמבואר לעיל ס"ג (כשמהלך על פני המים אין בזה איסור מן התורה, כיון שאינו דומה למחנה ישראל שהיתה ביבשה), ושם נסמן (הערה 1332).

(ב) כמבואר כאן (כיון שהוא אינו עושה כלום והספינה היא שמוליכה אותו מחוץ לתחום).

המקור לסברא זו הוא הרשב"ם בתוס' עירובין מג, א ד"ה הלכה (פסק רשב"ם דמותר ליכנס בספינה מבעוד יום בערב שבת אפילו שהספינה הולכת חוץ לתחום בשבת, דספינה ממילא אזלא, ואיהו לא מידי עביד).

ואף דלא קיי"ל בזה כוותיה לענין ערב שבת, מכל מקום מועלת סברה זו לענין קודם ג' ימים, כמבואר במהרי"ק שם (ואף על גב שרבינו שמואל התיר אפילו ליכנס בספינה בשבת, מכל מקום רוב הפוסקים נחלקו עליו. אמנם אם נכנסו ג' ימים קודם השבת נראה דמותר ... דאפילו למאן דאמר תחומין דאורייתא, הני מילי היכא שהוא מהלך ברגליו, אבל בהא דלאו מידי עביד אלא מיא ממטו ליה לספינה או הנכרים המלחים, פשיטא דליכא איסורא דאורייתא, דעד כאן לא קמפלגי כל הפוסקים על רבינו שמואל דמתיר ליכנס בספינה, אלא דווקא לענין דרבנן, אבל בדאורייתא מודה דליכא איסור, ולא רצו לגזור כל כך).

ונתפרש יותר לקמן ס"ח, ובקונטרס אחרון ס"ק ג, שמטעם זה "בכל גוונא שרי", אף כשאין "חשש סכנה אם יצא ממנה בשבת".

[1344] ראה גם לקמן סי' תה ס"ז (מי שבא בספינה בשבת ... אין זה כיצא לדעת, כיון שהיה כבר בספינה מבעוד יום, שהיא שעת היתר לצאת חוץ לתחום, ובשבת הוציאתו הספינה חוץ לתחום והוא לא עשה כלום).

[1345] ואם ודאי יצטרך לחלל כו', יתבאר לקמן סי"ג.

[1346] ברייתא יט, א (ת"ר אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת). לפירוש **רז"ה** בהמאור שבת ז, ב (ולי נראה טעם אחר ... נראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין דבר שעומד בפני פקוח נפש). הובא בשו"ת **הריב"ש** סי' יז, יח, קא, קנב (והרבה פירושים נאמרו בטעם אסור זה. והנכון מ"ש הר"ז הלוי ז"ל, שהטעם בזו ... הוא משום שהם מקום סכנה, וצריכין לחלל בו את השבת, וכל שלשה ימים קודם השבת, קמי שבתא מיקרי, ונראה כמתנה לדחות את השבת, מפני שאין דבר שעומד מפני פקוח נפש). רמ"א ס"א (אבל קודם שלשה ימים שרי אפילו ... במקום שיצטרך הישראל לעשות אחר כך מלאכה בשבת להוליך הספינה).

וראה אגרות קודש חי"ג אגרת ד'תרכד. קיצור הלכות הערה 13-14.

[1347] ט"ז סק"ג (כיון שיצא בהיתר, אין לו להמנע מחמת שבת הבא, שאז אם יארע לו סכנה ויצטרך לחללו משום פיקוח נפש אין כאן חילול). ועוד יתבאר בזה לקמן סי"ג.

וראה שו"ת צ"צ חיו"ד סי' צב (קשה על זה מהא דאיתא במנחות פ' התכלת (דמ"א א') טצדקי למיפטר נפשך מציצית, ופירש רש"י תבקש תחבולות לפטור עצמך מציצית. ואמרינן על זה ענשיתו אעשה. בעידן ריתחא ענשינן ... עכ"פ לגבי לעבור על מצות לא תעשה יש לומר ודאי כשעושה טצדקי שיוכרח לעבור על מצות לא תעשה גדול עונו יותר מטצדקי למיפטר נפשך מעשה ... ואיך יהיה שרי להכניס את עצמו בזה. ואפשר לחלק, דהתם שאני שעושה כן בלי דבר המכריחו, אבל הכא שמוכרח לצאת למדברות לחיי נפשו לפרנסתו, יש לומר אין שייך כל כך על זה טצדקי כו'). חקרי הלכות ח"ד ע' לד, א.

[1348] בעל המאור (וכל שלשה ימים קודם לשבת קמי שבתא מקרי, ונראה כמתנה לדחות את השבת). ריב"ש שם. רמ"א ס"ב (וכן בספינה שיצטרך הישראל לבא לידי מלאכה בשבת, אסור ליכנס בה שלשה ימים קודם השבת).

[1349] ריב"ש סי' יח (צריך שיחזיק בדרך שלשה ימים קודם השבת, כדי שלא יראה כמתנה לחלל את השבת, כפי הפירוש הנכון של בעל המאור ז"ל. וגם ללכת בקרון, ובהמה מנהיגה הקרון, אסור גם כן לישב בה, דהא אית ביה גזירה שמא יחתוך זמורה להנהיג הבהמה המנהיגה את הקרון). מ"א ס"ק יג (לחלל שבת אפילו באיסור דרבנן). תוספת שבת סק"י (וצריך לומר דמיירי במלאכה דרבנן).

שנראה כנכנס בכוונה למקום סכנה כדי שיחלל שבת אחר כך.

ומה שאין חוששים לכך קודם ג׳ ימים, הוא לפי שג׳ ימים הראשונים שבשבוע הן נקראים ימים שאחר השבת העבר, ואינם מתייחסים לשבת הבאה, לפיכך אינו מחוייב ליזהר בהם שלא לעשות בהם דבר שיודע שיצטרך אחר כך לחלל שבת הבאה, שכשיגיע שבת ויצטרך לחללו מפני פיקוח נפש מותר הוא ואין כאן חילול. משא״כ בג׳ ימים האחרונים שבשבוע, שנקראים ימים שלפני השבת ומתייחסים לשבת הבאה[1350], מחויב הוא מדברי סופרים להזהר בהם שלא לעשות בהם דבר שיודע שיצטרך אחר כך לחלל השבת, שלא יהא נראה כאלו מתכוין בעשייתו כדי לחלל השבת אחר כך:

ו ואפילו אם ידוע לו שלא יצטרך לחלל השבת כלל, שהנכרים עושים הכל. מכל מקום אם עיקר ההליכה של הספינה הוא בשביל ישראל, כגון שרובה ישראל, אסור ליכנס בתוכה בתוך ג׳ ימים שלפני השבת, אפילו אם היא מהלכת למעלה מי׳ טפחים. לפי שמה שהנכרים עוסקים בהולכת הספינה בשבת יש בזה איסור גמור[1351] (אע״פ שהם עוסקים מעצמם בלא אמירת ישראל, והם מתכוונים לטובתם לקבל השכר שקצצו להם בעד שיוליכו אותם למחוז חפצם, והרי הם קבלנים לכך, ומותר להניח לקבלן שיעשה מלאכתו בשבת[1352], מכל מקום כאן) שהישראל נהנה בשבת עצמה מגוף המלאכה שעושה הנכרי בשבילו בשבת (הרי כל המלאכה נקראת על שם הישראל, שאף על פי שהנכרי מתכוין כדי שיגיע לו טובה מזה, מכל מקום כיון שעכשיו בשעת עשיית המלאכה יש לישראל הנאה ממנה, הרי היא נעשית בשבילו יותר מבשביל הנכרי, שהנכרי גם כן מתכוין בשביל הישראל, אלא שעושה כן בעד השכר שיתן לו[1353]. ואינו דומה לקבלן המתקן כלים לישראל בשבת, שאין הישראל נהנה בשבת עצמה מגוף מלאכה זו אלא לאחר השבת[1354], כשיגמרם וישתמש בהם). ולפיכך אין היתר לעולם לילך בשבת בספינה

[1350] בעל המאור שם (וכל שלשה ימים קודם לשבת קמי שבתא מקרי). ריב״ש סי׳ קא (כל שיוצא מן הישוב ... ביום ראשון ויום שני ויום שלישי, מותר, לפי שאלו השלשה ימים מן השבוע מתיחסין לשבת שעבר, ונקראים בתר שבתא, ואין לו להמנע מלצאת מחמת שבת הבא, שאז אם יארע לו סכנה ויצטרך לחללו מפני פקוח נפש, מותר הוא ואין כאן חלול. אבל ... ביום רביעי ויום חמישי וערב שבת, אז אסור, לפי שג׳ ימים האלו מתיחסים לשבת הבא, ונקראין קמי שבתא, כדאיתא בגיטין ס״פ מי שאחזו). ט״ז סק״ג (הטעם דג׳ ימים קודם השבת שייכים לשבת הבא, וקודם לזה שייכים לשבת שעבר, כדאמרינן בגיטין פ׳ מי שאחזו דעד יום ד׳ מיקרי אחר שבתא ואחר כך מיקרי קמי שבתא), והיינו כדאמרינן בגיטין עז, א (חד בשבא ותרי ותלתא – בתר שבתא, ארבעה וחמשא ומעלי שבתא – קמי שבתא).

וכן הוא לקמן סי׳ רצט ס״ח (שג׳ ימים הראשונים של השבוע נקראים ימים שאחר השבת, והרי הן בכלל מוצאי שבת, אבל ג׳ ימים האחרונים נקראים ימים שלפני השבת הבאה).

[1351] ברייתא יט, א (ת״ר אין מפליגין בספינה פחות מג׳ ימים קודם לשבת). לפירוש רמב״ן, הובא בר״ן שבת ז, רע״ב ד״ה תנו רבנן (הרמב״ן ז״ל ... דכשאסרו להפליג בספינה תוך שלשה ימים, לא אמרו אלא בישראל שוכר כל הספינה, שכל המלאכה הנעשית בה אינה נעשית אלא בשבילו). רבינו ירוחם נתיב יב חי״ח קא, סע״א (והרמב״ן כתב שהטעם מפני שנראה כמי שמתנה עם הגוי לחלל שבת, דהא ממטו לה לספינה וקושרין עמה קשרים בפרישת הקלע. ודוקא כשהספינה לא היתה מהלכת לולא ישראל). שו״ת **ריב״ש** סי׳ קנב (הרמב״ן ז״ל ... דכשאסרו להפליג בספינה תוך שלשה ימים, לא אסרו אלא כשישראל שוכר כל הספינה, שכל מלאכה הנעשית בה אינה נעשית אלא בשבילו).

[1352] כדלעיל סי׳ רמד ס״א (אם הוא עושה בתורת קבלנות, שקיבל עליו לעשות כך וכך בעד שכר כך וכך ... מותר להניחו שיעשה כל מלאכתו בשבת).

[1353] כדלקמן סי׳ רנב ס״י (שאף שהנכרי מתכוין לטובת עצמו, מכל מקום עיקר עשיית מלאכתו היא שיהנה גוף הישראל ממנה בשבת, שאם לא הנאת גוף הישראל ממנה בשבת לא היה עושה אותה כלל בשבת), ושם נסמן (הערה 2080). סי׳ רעו ס״א (שהואיל וגוף הישראל יהא נהנה בשבת מגוף המלאכה, הרי עיקר המלאכה נעשית בשבת בשבילו, שהרי הנכרי אינו נהנה מגוף המלאכה אלא משכרה, והוא מתכוין בעשיית גוף המלאכה בשבת בשביל שיהנה הישראל ממנה בשבת, נמצא שעשיית מלאכת השבת היא בשבילו כשיהנה ממנה בשבת). סי׳ שז סכ״ו (שהנכרי יודע שישראל זה שמוליך אליו הוא יאכל בשבת פירות הללו, ולכך הוא מוליכם לו, אם כן הוא מתכוין בהבאתו מחוץ לתחום בשביל הנאת גופו של זה, ומטעם זה אף אם הנכרי מתכוין לטובת עצמו לקבל שכרו אסור).

[1354] ריב״ש סי׳ יח (אם הכותים היו עושין במלאכה בספינה בשביל ישראל, יש אסור בדבר שיהנה ישראל בשבת באותה מלאכה. ואף על פי שהתירו בית הלל לתת כלים לכובס ערב שבת, והכותי מכבס אותן בשבת, מכל מקום אין הישראל נהנה באותו מלאכה באותה שבת).

ואף לדעה הא׳ דלקמן סי׳ רנב סי״א (נכרי שעשה לישראל כלי בשבת בקבלנות שקיבל מערב שבת וקצץ לו שכר, מותר לו ליהנות ממנו בשבת עצמה, כיון שהנכרי עשאה לטובת עצמו להשלים פעולתו ולקבל שכרו, ולא נתכוין בשביל שיהנה ממנו הישראל בשבת עצמה).

משא״כ כאן שעושה כדי שהישראל יהנה בה מיד בשבת.

וראה תהלה לדוד סק״א. מנורה הטהורה סק״א ד״ה ומשמע בהר״ן. חקרי הלכות ח״ד ע׳ לה, ב.

המהלכת בשביל ישראל. אלא שמפני הסכנה מותר הוא, כיון שכבר נכנסו לתוכה, ואם לא ילכו בשבת יסתכנו. אם כן אין ליכנס לתוכה אלא קודם ג' ימים שלפני השבת מטעם שנתבאר:

הפלגה לדבר מצוה

ז וכל זה כשהולך לדבר הרשות. אבל לדבר מצוה מותר להפליג אפילו בערב שבת, אפילו בספינה המהלכת למטה מי' טפחים, אפילו הוא בענין שכשיגיע קרוב לעיר אפשר שיצטרך לילך חוץ לתחום מפני הסכנה, ואפילו הספינה הולכת בשביל ישראל, ואפילו יצטרך לעשות מלאכות גמורות האסורות מן התורה[1355], דכיון שעכשיו מפליג בהיתר לא גזרו חכמים כשהולך לדבר מצוה, אף שיצטרך אחר כך לחלל שבת מפני פיקוח נפש.

ומכל מקום לכתחלה יפסוק עם הנכרי שישבות ולא ילך בשבת, כשלא יהיה אז חשש סכנה בדבר, ואם אחר כך לא ישבות וילך אף שאין חשש סכנה בדבר, אין בכך כלום[1356]:

ח אבל לחלל שבת לצורך מצוה, אפילו בדבר שאין בו אלא איסור שבות מדברי סופרים, לא התירו אלא אם כן הוא שבות דשבות כמ"ש בסימן ש"ז[1357]. לפיכך אם אין שם חשש סכנה כשיצא מהספינה ולא ילך עמהם חוץ לתחום בשבת, אסור לו להפליג בה לילך עמהם גם בשבת, אם היא מהלכת למטה מי' טפחים, אע"פ שהולך לדבר מצוה[1358], אלא אם כן נכנס לתוכה קודם ג' ימים שלפני השבת[1359]:

[1355] ברייתא שבת יט, א (במה דברים אמורים לדבר הרשות אבל לדבר מצוה שפיר דמי).
והיינו לפירוש ר"ח וסיעתו – לענין תחומין (משום גזירת תחומין נגעו בה).
ולפירוש רז"ה וסיעתו – לענין שיצטרך לעשות מלאכות (נראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין דבר שעומד בפני פקוח נפש).
ולפירוש הרמב"ן וסיעתו – לענין מלאכת הנכרי (בישראל שוכר כל הספינה).
וכדלעיל ס"א לפירוש הרי"ף וסיעתו (משום בטול מצות עונג שבת) – לענין עונג שבת.
שלכל הפירושים האלה התירה הברייתא "לדבר מצוה".
ריב"ש סי' יז (ואף על פי שהרי"ף ז"ל והר"ם ז"ל פירשו הברייתא זו בדרך אחרת, כמ"ש למעלה, מכל מקום הדין דין אמת). אליהו רבה ס"ק ג (ולדבר מצוה וכו', נראה לי דאפילו כשספינה למטה מי' שרי ... דמתירין בסעיף ד' לדבר מצוה בערב שבת אף שישראל עצמו יעשה חילול, [כמבואר] בריב"ש).

[1356] ברייתא שבת יט – לכל הפירושים הנ"ל (ופוסק עמו על מנת לשבות, ואינו שובת, דברי רבי).
וכדלעיל ס"א – לענין עונג שבת (ומכל מקום לכתחלה יפסוק עם הנכרי המוליך הספינה שישבות ולא יוליכנה בשבת, ואם אחר כך אינו שובת, אין בכך כלום).

[1357] סעיף יב (דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת ... לצורך מצוה. אומר ישראל לנכרי לעלות באילן בראש השנה כדי להביא משם שופר לתקוע בו).

[1358] **רי"ף** שבת ז, ב (לדבר מצוה אמאי שרי, והא העמידו דבריהם במקום עשה). **רא"ש** שם פ"א סי' לח.
והיינו, שאף שמה שהנכרי עושה מלאכה הוא שבות דשבות, שהותר במקום מצוה, מכל מקום מה שהישראל היושב בספינה יוצא מתחומו, הוא איסור דרבנן, שלא הותר במקום מצוה.
אלא שהם כתבו לאסור (לפי שיטה זו) אף קודם ג' ימים, וגם אסרו בסתם להפליג בספינה זו (ולא חילקו בין אם יהי' חשש סכנה כשיצא מהספינה כשתגיע השבת, או לאו).
אמנם אנן קיי"ל להתיר קודם ג' ימים, אפילו בלא חשש סכנה כשיצא מהספינה, כדלקמן בסמוך (אלא אם כן נכנס לתוכה קודם ג' ימים שלפני השבת), ושם נסמן (הערה הבאה).
וכן קיי"ל להתיר במקום מצוה, אם יהי' חשש סכנה כשיצא מהספינה, כדלעיל סעיף הקודם (לדבר מצוה מותר להפליג אפילו בערב שבת ... ואפילו יצטרך לעשות מלאכות גמורות האסורות מן התורה ... מפני פיקוח נפש), ושם נסמן (הערה 1355).

*

ולמרות זאת לא כתב כאן אלא "אם אין שם חשש סכנה כשיצא מהספינה ... אסור לו להפליג בה". משא"כ אם כבר הפליג, לא הצריכו לצאת מהספינה קודם השבת, אף שאין בזה חשש סכנה.
וההוכחה לזה היא, שהרי כן הוא גם בנכנס קודם ג' ימים, שבהגיע השבת אינו צריך לצאת מהספינה, אף אם אין בזה חשש סכנה.
וכן הוא בעולת שבת ס"ק ב (ומיהו בהולך בספינה שהולכת מעצמה, והגיע למקום שאין בעומקה עשרה טפחים, אפילו אותו המקום הוא מהלך רב, אפילו נזדמן לו יבשה, אין צריך לירד, דלא פלוג רבנן בספינה).
וראה תהלה לדוד ס"ק ב (דברי הרב ז"ל בס"ז ח' צע"ג). מראי מקומות וציונים.

[1359] כדלעיל ריש ס"ה (דכיון שאיסור תחומין אינו אלא מדבריהם, לא רצו להחמיר כל כך לאסור כשנכנס לספינה קודם ג' ימים, כיון שהוא אינו עושה כלום והספינה היא שמוליכה אותו מחוץ לתחום), ושם נסמן (הערה 1343).

כניסה לספינה בשבת ובערב שבת

ט וכן אסור לו ליכנס בספינה בשבת עצמה[1360], אע"פ שהולך לדבר מצוה[1361], אפילו מהלכת למעלה מי' טפחים, ואפילו לילך לתוך התחום[1362], ואפילו היא מהלכת בשביל נכרים[1363]. לפי שאסרו ליכנס כלל בספינה בשבת אפילו אינה מהלכת כלל אלא צפה על פני המים כמו שיתבאר בסי' של"ט[1364], לפי שנראה כאילו הוא עצמו צף ושט על פני המים[1365], ואסור לשוט בשבת משום גזירה שמא יעשה חבית של שייטין, שמלמדין את עצמן לשוט במים על חבית[1366].

אבל כשנכנס לספינה מערב שבת, אע"פ שהולכת גם בשבת ונראה כשט, לא גזרו חכמים, כיון שהוא אינו עושה כלום בשבת, שמאליו הוא שט, על ידי כניסתו לתוכה מערב שבת, שהיא שעת היתר אפילו לעשות חבית של שייטין. ולפיכך אפילו אם היא מפלגת מהיבשה בשבת עצמו, אין בכך כלום, כיון שנכנס לתוכה מערב שבת[1367].

ומכל מקום אם **(ד)** יצא ממנה ליבשה, אסור לו לחזור לתוכה בשבת[1368], לפי שבכניסה זו שבשבת יש

והוכיח בקונטרס אחרון ס"ק ג (מדברי מהרי"ק והרמ"א), דהיינו אף "אם אין שם חשש סכנה כשיצא מהספינה". והטעם נתבאר שם (דכיון דההליכה מצד עצמה אין בה איסור משום תחומין, אלא שחכמים גזרו שלא ליכנס לתוכה שתהא מוליכה אותו בשבת חוץ לתחום, וקודם ג' ימים לא גזרו).

[1360] **שבת קלט**, ב (אמרו ליה רבנן לרב אשי חזי מר האי צורבא מרבנן ... אזיל ונאים במברא ועבר להך גיסא ... אמר להו הערמה קאמרת הערמה בדרבנן היא, וצורבא מרבנן לא אתי למיעבד לכתחילה). תוס' עירובין מג, א ד"ה הלכה (וצורבא מרבנן לא אתי למיעבד לכתחילה, משמע דאסור לכתחילה, ואפילו לתוך התחום, מדאין מזכיר שם יציאתו חוץ לתחום). טור סוף סי' שלט (אסור ליכנס בספינה אם יודע שהעכו"ם מוליך הספינה שנראה כשט).

וכן הוא לקמן סי' שלט סי"א (ספינה העומדת בקרקע הנהר, אסור להערים ליכנס לישן בתוכה ויודע שהנכרי יוליכנה לעבר השני).

[1361] **בה"ג** הל' יוה"כ סוד"ה ברחיצה מנלן (הרי שהיה הולך להקביל פני אביו או פני רבו או פני מי שגדול ממנו, עובר במים עד צוארו ואינו חושש ... אבל לסוח [לשוט] אסור). הובא בטור סי' תריג (וכתב בה"ג ... אבל מעבר לשוט אסור). שו"ע שם ס"ו (לעבור בספינה קטנה, יש מי שאוסר). **מ"א סי' תרי[ג]** סק"ח (דבהדיא אמרינן בגמרא, ואיתא סימן רמ"ח, לדבר מצוה מפליגין בספינה אפילו בערב שבת, ופוסק עמו על מנת שישבות, ופר"י משום שט ... אין להקל כלל). והיינו שביוצא בערב שבת בספינה צריך לפסוק עמו שישבות, ואם כן מובן שבשבת אסור.

וכן הוא לקמן שם ס"י (לעבור בספינה קטנה אסור אפילו לדבר מצוה ... שיש בזה שבות גמור מדברי סופרים כמ"ש בסי' רמ"ח ושל"ט, העמידו חכמים את דבריהם לבטל מצוה בשב ואל תעשה).

[1362] תוספות שבת יט, א ד"ה אין מפליגין (אין מפליגין בספינה, אפילו תוך התחום אסור, משום שט). תוס' ורא"ש עירובין שם (משמע דאסור לכתחילה, ואפילו לתוך התחום, מדאין מזכיר שם יציאתו חוץ לתחום).

[1363] שאם היא מהלכת בשביל ישראל אסור בכל אופן, כדלעיל ס"ו.

[1364] סעיף י (ספינה אם היא יושבת בקרקע הים ממש ואינה שטה כלל, מותר ליכנס בה, ואם לאו אסור).

[1365] ריצב"א ב**תוס'** עירובין שם (וטעם שאסור ליכנס בספינה אומר ריצב"א משום דדמי לשט בנהר, ואסור גזירה שמא יעשה חבית של שייטין). **רא"ש** שם פ"ד ס"ג (ואפשר משום הכי גזרו לפי שדומה לשט בנהר, שאסרו חכמים גזירה שמא יעשה חבית של שייטין). טור כאן (אפילו בתוך התחום, מפני שהוא נראה שט על פני המים שהוא אסור), ובסי' שלט (אסור ליכנס בספינה ... שנראה כשט). ב"ח ד"ה ור"י אסר (כלומר נראה כמי שהוא שט, והוי לה בכלל הגזירה שגזרו שלא לשוט בשבת שמא יעשה חבית של שייטין).

[1366] ביצה לו, ב (ולא שטין על פני המים, גזרה שמא יעשה חבית של שייטין). ופרש"י (כלי של גומא שאורגין אותו ועושין כמין חבית ארוכה, ולמדין בו לשוט).

וכן הוא לקמן סי' שלט ס"א (ואין שטין על פני המים, גזרה שמא יעשה חבית של שייטין, דהיינו כלי של גומא שאורגין אותו ועושים כמין חבית ארוכה, ולמדין לשוט בו).

[1367] שו"ת **רא"ש** כלל כב סי"ב (אסור לפרוש מהיבשה לספינה בשבת ... אלא יכנס אל הספינה מבעוד יום ולא יצא אחר כך). **ב"י** ד"ה ומ"ש רבינו ור"י אסר (אם נכנס בה בערב שבת ולא יצא משם עד שהפליגה שרי, דכיון שאינו נכנס עכשיו לתוכה, שכבר היה שם מבעוד יום, לא מיקרי מפליג, דאיהו לאו מידי עביד. וכן כתב הרא"ש בתשובה). שו"ע ס"ג (היכא דמותר להפליג מערב שבת, אם נכנס בספינה מערב שבת וקנה בה שביתה, אף על פי שמפלגת בשבת, מותר. והוא שלא יצא מהספינה מעת שקנה שביתה).

אמנם קניית שביתה בספינה בין השמשות אינה מועלת אלא לענין שלא יאסר משום שט, ולא לענין יציאת הספינה מחוץ לתחום שבת. ולכן מתיר בסעיף זה "כשנכנס לספינה מערב שבת" (שלא יהי' בזה איסור משום שט), משא"כ בסעיף הקודם (אסור לו להפליג בה לילך עמהם גם בשבת, אם היא מהלכת למטה מי' טפחים), אע"פ שנכנס לספינה קודם השבת.

[1368] **תוס'** עירובין שם (ואומר ר"י דאותן בני אדם שמדליקין נרות בספינה בערב שבת ואוכלין שם, וסומכין על כך להפליג בספינה בשבת, לא שפיר עבדי, דסוף סוף הם מפליגין בשבת). **רא"ש** שם פ"ד ס"ג (ויש שנוהגין שמתקנין סעודתן בספינה מערב שבת ומדליקין בה נרות לקנות שם שביתה, וסומכין על זה ליכנס בה בשבת ולהפליג. ואין בזה תועלת של כלום, דכיון דאין הספינה זזה משם עד למחר, ואז הם נכנסין בה, הרי הן מפליגין בספינה בשבת). שו"ת הרא"ש כלל כב סי"ב (אסור לפרוש מהיבשה לספינה בשבת, אף אם קדש ואכל בתוך הספינה ויצא אחר כך לחוץ, דנמצא שמפליג בשבת מן היבשה אל הים). שו"ע ס"ג (והוא שלא יצא מהספינה מעת שקנה שביתה).

בה איסור משום שט[1369]. ויש מתירין[1370] ליכנס בתוכה ולהפליג בשבת, אם קנה בה שביתה מערב שבת, דהיינו שהיה בתוכה מתחלת בין השמשות עד שחשכה[1371], דכיון שבתחלת כניסת השבת היתה שביתתו בתוכה נעשית היא כביתו[1372], ואף שיצא ממנה אחר כך ושהה הרבה ביבשה, ואפילו לן שם[1373], לא הפסיד בזה שביתתו שבספינה. רק שיזהר לחזור לאותה ספינה שקנה בה שביתה, ולא יכנס לספינה אחרת[1374]. וכן נתפשט המנהג בקצת מקומות, ואין למחות בידם[1375], אף שהעיקר כסברא הראשונה, כיון שיש להם על מי שיסמכו.

ומכל מקום לאחר שהפליגה חוץ לתחום אסורים לצאת ליבשה, אפילו נכנסה לתוך עיר המוקפת חומה לדירה כמ"ש בסי' ת"ה[1376].

ויש נוהגין עוד לסדר שלחן בספינה ולהדליק שם נרות[1377] ולעשות קידוש[1378], כדי שיתפרסם לכל שקנו בה שביתה[1379], ולא יחשדו אותם כשיפליגו בה למחר ביום.

ומכל מקום צריכים להזהר שישבו שם בספינה כל בין השמשות עד שתחשך, ולא יצאו ממנה כלל באמצע בין השמשות[1380], שבכל רגע ורגע שבבין השמשות יש ספק שמא הוא תחלת הלילה[1381], וברגע של תחלת הלילה צריך להיות בספינה כמו שנתבאר:

י ואפילו אם חל יום טוב בערב שבת, יכול לקנות בו שביתה, ואין בזה משום הכנה[1382].

[1369] מ"א סק"י (דאסור ליכנס בשבת בספינה משום שט).

[1370] **בה"ג** הל' שבת פ"א (כל היכא דקנה ליה שביתא בספינתא מחולא, שפיר דמי מיתב בה בשבתא וסגויי). הובא בטור (ובה"ג כתב אם קנה שביתה בספינה מערב שבת, מותר ליכנס בה אפילו בשבת). רמ"א ס"ג (ויש אומרים דאפילו יצא מן הספינה שרי, דמאחר שקנה בה שביתה מערב שבת, מותר אחר כך ליכנס בה בשבת ולהפליג).

[1371] כדלקמן בסוף הסעיף.

[1372] מ"א ס"ק יא (דמאחר שקנה שביתה הוה ליה כביתו, ומותר ליכנס בה בשבת).

[1373] הגהות אשרי עירובין פ"ד ס"ג (אי אפשר לקנות שביתה בספינה בשום ענין, אם לא שיכנוס בה בעצמו קודם בין השמשות וישב שם בין השמשות, ולאחר בין השמשות ילך לביתו ויאכל, וישוב לספינה אחר אכילתו בלילה, או למחר ביום). רמ"א ס"ג (יש שעושין קידוש בספינה, ואחר כך חוזרים לביתם ולנים שם, ולמחר חוזרין לספינה ומפליגין).

[1374] **מ"א סי' שלט** ס"ק יג (ועי' סי' רמ"ח ס"ג בהג"ה, נכנס בה מערב שבת שרי דלא הוי כשט. ומכל מקום אסור לצאת מספינה לספינה). ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ד.

[1375] **רמ"א** ס"ג (וכן נהגו בקצת מקומות ואין למחות).

[1376] סעיף ז (אלו שקונים שביתה בספינה, ויוצאים ממנה לבתיהם ללון, ולמחר נכנסים לספינה ומפליגים, הרי זה כיוצא לדעת, ואם נכנס לעיר המוקפת [ל]דירה אינה חשובה לו כד' אמות, כיון שלא שבת באויר מחיצותיה, ואסור לצאת מהספינה לעיר אף אם לא היתה לעולם למטה מי' טפחים, לפי שאף אם תמצי לומר שאין תחומים למעלה מי' טפחים ולא קנה שביתה בין השמשות כשהיה בספינה, מכל מקום הרי קנה שביתה אחר כך בביתו).

והיינו שקניית שביתה בספינה בין השמשות אינה מועלת אלא לענין שלא יאסר משום שט, ולא לענין יציאת הספינה מחוץ לתחום שבת.

[1377] תוס' עירובין שם (שמדליקין נרות בספינה בערב שבת ואוכלין שם וסומכין על כך להפליג בספינה בשבת), רא"ש עירובין שם (ויש שנוהגין שמתקנין סעודתן בספינה מערב שבת, ומדליקין בה נרות לקנות שם שביתה, וסומכין על זה ליכנס בה בשבת ולהפליג). ר"ן שבת ז, א (ולפיכך נוהגין עכשיו שמתכנסין לתוך הספינה מערב שבת, ומסדרים שם שולחן ומדליקין את הנרות לקנות שם שביתה, ואחר כך חוזרין ונכנסין לה בשבת). ריב"ש סי' קנב (ונוהגין שנכנסין לתוך הספינה מערב שבת, ומסדרין שם שלחן ומדליקין את הנר לקנות שם שביתה, ויורדין, ואחר כך חוזרין ונכנסין לה בשבת).

[1378] רמ"א שם (יש שעושין קידוש בספינה).

[1379] **ב"י** שם (ותמיהא לי אם כן למה צריכין לסדר שולחן ולהדליק נרות, הא בשיהיו בספינה כשתחשך הוו להו מערבין ברגליהם. ואפשר שעושין כן כדי לפרסם שקנו שם שביתה, אבל אין הכי נמי דבלא קידוש נמי שרי). מ"א ס"ק יב (לפרסומי מילתא).

[1380] הגהות אשרי עירובין פ"ד ס"ג (אי אפשר לקנות שביתה בספינה בשום ענין, אם לא שיכנוס בה בעצמו קודם בין השמשות וישב שם בין השמשות, ולאחר בין השמשות ילך לביתו). הובא בב"י ד"ה ומ"ש רבינו בשם בה"ג. **מ"א** ס"ק יב (ונראה לי דבעי דוקא שישב שם בין השמשות. וכן משמע בכל הפוסקים).

[1381] ר"ת בתוס' שבת לד, ב ד"ה ספק (ובכל שהוא שבין השמשות יש להסתפק שמא כולו מן היום, או כולו מן הלילה, או חציו יום וחציו לילה).

וראה גם לקמן סי' שצג ס"ג. מראי מקומות וציונים.

[1382] **מ"א** סוס"ק יא (ואפילו חל יום טוב ערב שבת שרי לקנות שביתה. עיין סי' תי"ו).

ואף אם קנה שביתה בערב יום טוב אינה מועלת לשבת שלאחריו, וכן אם קנה שביתה בערב שבת אינה מועלת ליום טוב שאחר השבת, וצריך לחזור ולקנות שביתה בבין השמשות של מוצאי שבת ליום טוב. וכן הדין בב' ימים טובים של גליות. אבל בב' ימים טובים של ראש השנה די בשביתה שקנה בערב יום טוב הראשון אף ליום טוב השני, כמו שיתבאר כל זה בסי' תט"ז[1383]:

כשבהמות מוליכות הספינה

יא וכל זה[1384] כשמפליג בנהר[1385], והספינה הולכת בשביל נכרים[1386], ומהלכת למעלה מי' טפחים[1387].

ואף אם מוליכים אותה על ידי בהמות המהלכים בשפת הנהר אין בכך כלום. ואינו דומה לקרון שמוליכים אותו בהמות, שאסור להלך בו אפילו בתוך התחום, גזרה שמא יחתוך זמורה להנהיג בה הבהמות כמ"ש בסי' ש"ה[1388]. לפי שהיושב בקרון קרוב הוא אצל הבהמות, ודרך הוא שלפעמים הוא מנהיג הבהמות, אבל היושב בספינה רחוק הוא מבהמות המהלכות בשפת הנהר, ומוליכים את הספינה על ידי חבלים ארוכים, ואין דרכו לעולם להנהיג אותן[1389]:

כשיוצא לסחורה ולראות פני חבירו

יב ובמקום שנהגו להפליג אף בימים המלוחים (מערב שבת, (ה) או אפילו בשבת על ידי קניית שביתה מערב שבת[1390]), אם אינם הולכים לטיול אלא לסחורה או לראות פני חביריהם, אין למחות בידם[1391]. לפי שיש מי שאומר[1392] שכל מה שהאדם הולך לסחורה, אפילו יש לו מזונות והולך לסחורה

והוא בשו"ע שם ס"ב (ולא יאמר כלום, מפני שאסור לעשות שום הכנה מיום טוב לשבת או משבת ליום טוב, אפילו בדיבור).

וכן הוא לקמן סי' תד ס"ד (ואין בזה איסור הכנה משבת ליום טוב, במה שמהלך כאן ביום טוב יותר מד' אמות על ידי שכבר קנה כאן שביתה בשבת, הואיל ובשעת קנייתו שביתה כאן בשבת לא אמר כלום). ושם מיירי בקנין שביתה לענין תחומין. ומזה למדים לכאן, בקנין שביתה לענין שלא יאסר משום שט.

וכן מצינו הלכה זו לענין הכנת מוקצה, כדלקמן סי' תצה סט"ו (כל מוקצה שאין צריך מעשה בהכנתו ... מותר להכין אותם ביום ראשון של שני ימים טובים של גליות). וראה שם קונטרס אחרון ס"ק יא.

וכעין זה לענין איסור "ודבר דבר", כדלקמן סי' שו סכ"א (מותר להרהר בעסקיו, אפילו היאך לעשות מלאכות גמורות אחר השבת, שלא אסרו אלא דבור לבד, שנאמר ודבר דבר, דיבור אסור הרהור מותר). שבהרהור גרידא אין בזה איסור ודבר דבר ולא איסור הכנה משבת או מיום טוב לחול (לענין תחומין, או איסור שט, או מוקצה).

[1383] טור ושו"ע שם ס"א (בשני ימים טובים של ראש השנה, הרי הן כיום אחד, ואינו מערב לשני ימים אלא לרוח אחת). ובמ"א שם ס"ק א (אפילו נאכל בראשון יצא בשני, דקדושה אחת הן אפילו לקולא).

[1384] מה שנתבאר לעיל שמועיל מה שקונה שביתה בערב שבת, הוא לענין איסור שט. משא"כ לשאר האיסורים, לא התירו אלא אם הפליג ג' ימים קודם השבת, או במקום מצוה.

[1385] שאין בזה איסור מטעם ענג שבת (כדלעיל ס"א).

[1386] שאין בזה איסור אמירה לנכרי (כדלעיל ס"ו).

[1387] שאין בזה איסור תחומין (כדלעיל ס"ג).

[1388] סעיף כג (אין רוכבים על גבי בהמה ... שמא יבא לחתוך זמורה מאילן המחובר כדי להנהיג בה הבהמה שרוכב עליה ... לפיכך קרון שהבהמה מוליכה אותו בתוך התחום, אף על פי שנכרי מנהיג הבהמה, אסור ליכנס לקרון ... אבל ספינה שמוליכות אותה בהמות ההולכות בשפת הנהר, מותר לילך בה בשבת, שכיון שהבהמות הולכות רחוק ממנה הרי הוא צדי צדדים, וגם אין לחוש בהולך בספינה שמא יחתוך זמורה להנהיג הבהמות כמו שיש לחוש ביושב בקרון, כמ"ש בסי' רמ"ח).

[1389] **מהרי"ק** שורש מה (היכא שהבהמות מושכות החבלים הקשורים בספינה ליכא למיחש שמא יחתוך ... זמורה להנהיג הבהמה, שהרי אין דרך כלל לעולם לאותם שיושבים בספינה שינהגו הבהמה המושכת, וגם לא היה יכול להגיע אליה, ולא דמי ליושב בקרון שדרכן להנהיג הבהמה, וגם באפשר לו להנהיגו). רמ"א ס"ב (אין איסור במה שהבהמות מושכות הספינה בשפת הנהר, ולא דמי להליכה בקרון שאסור). מ"א ס"ק ט (להליכה בקרון, שאסור משום שמא יחתוך זמורה, אבל הכא הבהמות הולכים ברחוק ממנו).

[1390] כדאמרינן לעיל ס"ט לענין גזירת שט, כך גם לענין שאר הגזירות הנ"ל, שאם קנה שביתה בערב שבת לצורך מצוה, אין בזה איסור משום ענג שבת, ומשום תחומין, ומשום גורם לפיקוח נפש במשך יום השבת.

ויתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ה.

[1391] ב"י סוף ד"ה והוי יודע שהרמב"ן (ולענין הלכה במקום שנהגו היתר אין מוחין בידן, כיון שיש להם על מי שיסמוכו). **רמ"א** ס"ד (ואין למחות בידן, הואיל ויש להם על מי שיסמוכו).

[1392] **ר"ת** בראבי"ה סי' קצח (ופירש רבינו תם, דמה שנהגו להפליג בספינה לסחורה אפילו בערב שבת, משום דכל סחורות שלנו דבר מצוה חשבינן להו, כדאמרינן בפרק קמא דקדושין, מנין שחייב ללמוד אדם לבנו אומנות דכתיב ראה חיים עם אשה וגו' [קהלת ט, ט], ואמרינן נמי והודעת להם וגו' [יתרו יח, כ] הודע להם בית החיים, דהיינו שיודע במה לחיות. וגם אם הולך להתראות פנים

להרוחה[1393], או שהולך לראות פני חבירו, חשוב הכל דבר מצוה לענין זה, שמותר לו להפליג בתוך ג׳ ימים לפני השבת, אע״פ שיתבטל מעונג שבת, וגם אף שאפשר שיצטרך לעשות מלאכה גמורה בעצמו מפני פקוח נפש. ואינו חשוב דבר הרשות אלא מי שהולך (ו) לטייל בלבד:

יציאה בשיירה במדבר קודם השבת

יג היוצאים בשיירא במדבר, והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת, כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב לבדם במדבר בשבת, אסורים לצאת תוך ג׳ ימים לפני השבת[1394], מטעם שנתבאר למעלה[1395]. אלא אם כן הולכים לדבר מצוה, כגון לעלות לארץ ישראל, שאז אם נזדמנה להם שיירא אפילו בערב שבת מותרים לצאת. ולכתחלה יפסקו עמהם לשבות בשבת, ואם אחר כך כשיהיו במדבר לא ירצו לשבות, יכולים ללכת עמהם חוץ לתחום אפילו יותר מי״ב מיל, אם מתייראים מפני חיות רעות, או אפילו אם מתיירא מפני לסטים שלא יגזלו ממנו בהמה ולא יוכל ללכת ברגליו, או אם יקחו ממונו ולא יוכל לחיות עוד במדבר, או אם יקחו מלבושיו בזמן הקור, כמעט ימות בקרירות, כל אחד מאלו נקרא פיקוח נפש ומותר לו לילך עמהם[1396].

ויש אומרים[1397] כיון שיודע בבירור גמור שבודאי יצטרך לחלל שבת, אסור לצאת אפילו ביום ראשון אפילו לדבר מצוה. ולא התירו לדבר מצוה או קודם ג׳ ימים שלפני השבת אלא להפליג בספינה שאין שם ודאי גמור שיצטרך לחלל שבת, שאפשר כשיגיע השבת יגיעו לנמל אחר ויעמדו שם כל השבת, ואזי

לחבירו חשיב מצוה. אי הולך לטייל הוי דבר הרשות). מרדכי פ״א רמז רנח. הגהות מיימוניות דפוס קושטא סו״פ ל. טור ורמ״א שם ס״ד (יש אומרים שכל מקום שאדם הולך לסחורה, או לראות פני חבירו, חשוב הכל דבר מצוה, ואינו חשוב דבר הרשות, רק כשהולך לטייל. ועל כן נהגו בקצת מקומות להקל בענין הפלגת הספינות והליכת שיירא תוך שלשה ימים, כי חשובים הכל לדבר מצוה).

אמנם מכל מקום כתב שרק ״יש מי שאומר״ כן, כיון שלענין שיירה אין לסמוך על דעת המתירים בזה, כדלקמן סוף סי״ג.

[1393] **מ״א** ס״ק יט (אפילו יש לו מזונות והולך לסחורה להרווחה).

[1394] **רז״ה** בהמאור שבת ז, א (וכל שלשה ימים קודם לשבת – קמי שבתא מקרי, ונראה כמתנה לדחות את השבת, מפני שאין דבר שעומד בפני פקוח נפש, והוא הדין להפריש במדברות וכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת).

ריב״ש סי׳ יז (ולפי זה כל שיוצא מן הישוב בשיירא למדברות, ביום ראשון ויום שני ויום שלישי, מותר ... לדבר מצוה יוצאין אפילו בפחות מג׳ ימים קודם השבת), יח, קא (ואחרי שלדבר מצוה מותר אפילו בערב שבת, אין ספק שהעליה לארץ ישראל מצוה היא).

תשב״ץ ח״א סי׳ כא (ולדבר מצוה, ואפילו בערב שבת. ופוסק לשבות ואינו שובת. אם כן העולה לארץ ישראל אם נזדמנה לו שיירה ערב שבת יכול לפרוש עמהם בתנאי זה).

שו״ע ס״ד (היוצאים בשיירא במדבר, והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת, כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר בשבת לבדם, ג׳ ימים קודם שבת אסורים לצאת, וביום ראשון ובשני ובשלישי מותר לצאת, ואם אחר כך יארע לו סכנה ויצטרך לחלל שבת מפני פיקוח נפש, מותר, ואין כאן חילול. והעולה לארץ ישראל, אם נזדמנה לו שיירא אפילו בערב שבת, כיון דדבר מצוה הוא, יכול לפרוש. ופוסק עמהם לשבות, ואם אחר שיהיו במדבר לא ירצו לשבות עמו, יכול ללכת עמהם חוץ לתחום, מפני פיקוח נפש).

[1395] סעיף ה. ולפי דעה זו, כל ההלכות שנתבארו לעיל בספינה, כן הוא גם בשיירה היוצאת למדבר.

[1396] **מ״א** ס״ק טז (ואם מתיירא להתעכב במדבר שמא יפגעו בו לסטים ויגזלו ממנו הבהמה, ולא יוכל ללכת ברגליו, או אם יקחו ממונו לא יוכל לחיות עוד, או אם יקחו מלבושיו בזמן הקור במעט ימות בקרירות, כל אחד מאלו מקרי פיקוח נפש ומותר לילך עמהם (ר״מ גלאנטי סימן ק״[י])), **בשם** תשובות **ר״מ גאלאנטי** סי׳ קי (שאלה מי שהולך במדבר רחוק מהישוב הרבה ואם יפגעו בו לסטים ויגזלו ממנו הבהמה אינו יכול ללכת ברגליו, גם אם יקחו ממונו אינו יכול לחיות עוד, וכל שכן אם יקחו ממנו המים או כלי המים, גם אם יקחו מלבושיו בזמן הקור כמעט הוא מת בזמן הקרירות, אם יכול ללכת בשבת מפני סכנות אלו אם לאו ... תשובה ... היתכן שח״ו ישאר שם וימות חלילה שלא יסכן עצמו, ויכול ללכת ברגלי הבהמה או ברגליו כדי שלא לסכן עצמו, שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש, שבאחד מהסכנות הכתובות בשאלה מספיק להתיר לו מכל אחד שימשך פיקוח נפש).

[1397] מה**ריב״ל** ח״ב סי׳ נג (אפשר לומר דאפילו הרב רבינו זרחיה ז״ל לא הורה להקל בדבר דאיכא חילול שבת בודאי, אלא בדבר שהוא ספק, דאפילו שיש ספק קרוב לודאי ... אבל אין הכי נמי דהיכא דאיכא חילול שבת בודאי, כגון אלו היהודים ההולכים במדבר בשיירות הישמעאלים וכיוצא בו, דעל כל פנים הם צריכים לחלל את השבת מפני הסכנה, אפילו הרז״ה בכגון האי לא קאמר, אלא מסתברא דכולהו אפין שוין להחמיר). **רדב״ז** ח״ד סי׳ עז (העולים לארץ ישראל דחשיב לדבר מצוה, ואם כן יהיה מותר לצאת אפילו בערב שבת, וזו קולא גדולה לא שמענו, ואדרבא יש הסכמה בעזה שלא יצאו משם יום ד׳, משום דקרוב הדבר שיבוא לידי חלול שבת, כל שכן בנדון דידן שהוא ודאי ... וכי משום דבר מצוה התירו לו להכנס בודאי חלול שבת ... אני באתי לקיים מנהגינו ושלא להקל בדבר שכבר נהגו בו איסור ומחמיר אני). **כנה״ג** הגב״י (מהריב״ל ז״ל בס״ב סי׳ נ״ג פלפל ... אבל כיוצא בשיירא במדבר שעכ״פ הם צריכין לחלל את השבת אסור, וכן כתב הרדב״ז ז״ל בתשובה). מ״א ס״ק יד (וריב״ל ח״ב ס׳ נ״ג כתב דכיון דיודע בודאי שיחלל שבת אסור. וכ״כ רדב״ז ... ועפ״ז סומכין עכשיו שמסתכנין בעצמן שלא לחלל שבת (כנסת הגדולה)), וסק״כ (ונראה לי דבשיירא אין להקל, כמו שכתבתי לעיל).

וראה שו״ת צמח צדק יו״ד סי׳ צב ס״ב (ומכל מקום אף למהריב״ל נראה שהאיסור מדרבנן).

לא יחללו בעשיית מלאכה **(ז)** ולא בתחומין, אע״פ שאין במים עומק י׳ טפחים. אע״פ שקרוב לודאי הוא שיצטרך לחללו, הקילו חכמים קודם ג׳ ימים, או לדבר מצוה אפילו בתוך ג׳ ימים. אבל כשהוא ודאי גמור שיצטרך לחללו, לא הקילו כלל בשום ענין.

ויש להחמיר כדבריהם. אבל אין למחות ביד המקילין, הואיל ויש להם על מי שיסמכו[1398].

ואפילו מי שהולך **(ח)** לארץ ישראל לסחורה, ולא כדי להתיישב בה, אין למחות בידו, לפי שיש מי שאומר שזהו גם כן דבר מצוה, שהרי אמרו חכמים כל המהלך ד׳ אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן עולם הבא[1399].

ומכל מקום אם הולך בתוך ג׳ ימים לסחורה או לראות פני חבירו, יש למחות בידו, הואיל ורבו האוסרים, שאין זה חשוב דבר מצוה כלל[1400]:

יד וכל זה לכתחלה. אבל בדיעבד שכבר יצא בשיירא אפילו בערב שבת, ואפילו לטייל, והגיע למקום שיש לו חשש סכנה להפרד מהשיירא, יכול ללכת עמהם בשבת עד שיגיע למקום שאין לו חשש סכנה להפרד מהם. ושם ישבות ולא ילך עמהם, ואפילו הוא סמוך לעיר, לא יכנס לתוכה, לפי שאין לו שם אלא ד׳ אמות כדין היוצא חוץ לתחום[1401].

ואף אם היה לו חשש סכנה עד שנכנס לעיר, אינו רשאי להלך בה יותר מד׳ אמות, אף אם היא מוקפת מחיצות לדירה, כיון שיצא שלא ברשות חכמים[1402], שאסרו לצאת בשיירא תוך ג׳ ימים לדבר הרשות. ואפילו אם יצא לסחורה או לראות פני חבירו הרי זה כיוצא לדבר הרשות ממש לענין זה[1403] כמו שנתבאר[1404].

ומכל מקום אם יצא מחמת שלא היה בקי בהלכה והיה סבור שמותר לצאת אף לדבר הרשות[1405], מותר לו להלך בכל העיר ואלפים אמה לכל רוח סביבותיה, כיון שבתחלת יציאתו לא יצא באיסור במתכוין, ואחר כך כשהגיע השבת היה במקום סכנה[1406], ומה שהלך בשבת חוץ לתחום דינו כיוצא חוץ לתחום

[1398] רמ״א שם (נהגו בקצת מקומות להקל ... הליכת שיירה ... ואין למחות בידן, הואיל ויש להם על מי שיסמוכו).
ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ז, דהיינו אף אם הולכים יותר מי״ב מיל.

[1399] כתובות קיא, א. ריב״ש סי׳ קא (ורז״ל אמרו בפ׳ שני דייני גזירות ... כל המהלך ד׳ אמות בארץ ישראל, מובטח לו שהוא בן העולם הבא). **כנה״ג** שם (ולפי דבריו אפילו לעלות על מנת לחזור מצוה מיקרי). הובא במ״א ס״ק טו (ודוקא על מנת להתיישב. ויש אומרים אפילו על מנת לחזור, כיון דאפילו מהלך ד׳ אמות בארץ ישראל מצוה היא (כנסת הגדולה).

[1400] עולת שבת ס״ק ג (חשוב הכל דבר מצוה וכו׳. ונראה דלא התיר הרב לדבר מצוה אלא לענין דאין לחוש משום עונג שבת, אבל במקום שיצטרך הישראל לעשות מלאכה או לצאת חוץ לתחום, ודאי דאין להתיר, וזה פשוט. וכן כתב בספר כנסת גדולה מהדורא בתרא). מ״א ס״ק כ (ונראה לי דבשיירא אין להקל, כמו שכתבתי לעיל. וכן כתב עולת שבת בשם כנסת הגדולה).
והיינו שאף שהרמ״א סובר שגם בזה אין צריך למחות (נהגו בקצת מקומות להקל ... הליכת שיירה תוך שלשה ימים, כי חושבים הכל לדבר מצוה, ואין למחות בידן).
חלקו עליו הפוסקים הנ״ל וסוברים, שרק במצוה גמורה אין למחות ביד המקילים בשיירה, אבל ביוצא לסחורה וכיו״ב, כיון שיש אוסרים בשיירה (שבודאי יצטרך לחלל שבת), ויש אוסרים בההולך לסחורה (דלא חשיב מצוה), הואיל ורבו האוסרים, לכן יש למחות בידו.

[1401] כדלקמן סי׳ תה ס״א (מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת, לא יכנוס להיות כבני העיר, ואין לו אלא ד׳ אמות מעמידת רגליו לכל רוח).

[1402] כדלקמן סי׳ תה ס״ו (אין לו אלא ד׳ אמות, אפילו מוקפת מחיצות לדירה, ואפילו בחצר או בבית אין לו אלא ד׳ אמות, ואין כולו נחשב לו כד׳ אמות ... כשיצא חוץ לתחום לדעת, או שנכנס לדעת בעיר זו, או בבית זה, שהן חוץ לד׳ אמות שנתנו לו חכמים).

[1403] מ״א ס״ק יז (ונראה לי דדוקא כשהלך לשם מצוה, ולא לסחורה).

[1404] סוף סעיף יג.

[1405] מ״א ס״ק יח (ונראה לי דאם הלך תוך ג׳ ימים מפני שסבר שמותר לילך תוך ג׳ ימים, הוה ליה שוגג, ויש לו אלפים אמה לכל רוח, כמ״ש הט״ז ביו״ד סי׳ צ״ט דאומר מותר שוגג היא). והוא בט״ז שם סוף ס״ק ט (שפיר מקרי שוגג אם טעה בדין ... בשוגג שקסבר שמותר לבטל מותר).

[1406] מ״א ס״ק יח (כיון דהשתא היה צריך לצאת מפני פיקוח נפש, יש לו אלפים אמה לכל רוח, כמ״ש סימן ת״ז).

כדי להציל נפשות שיש לו שם אלפים אמה לכל רוח, כמו שיתבאר בסי׳ ת״ז[1407]. לפיכך אף אם קודם שהגיע לעיר לא היה לו שם חשש סכנה, רשאי ליכנס לעיר אם הוא בתוך אלפים לעיר[1408]. ואין צריך לומר אם יצא בהיתר כגון לדבר מצוה ממש[1409] או קודם ג׳ ימים[1410], שיש לו אלפים אמה לכל רוח משהגיע למקום שאין בו חשש סכנה להפרד מהשיירא:

קונטרס אחרון

(א) ואם אי אפשר כו׳. הנה[1411] הב״י ודאי לא סבירא ליה כמ״א[1412] שהרי דחה בסוף סי׳ זה[1413] דברי ר״ת[1414], משום שאם כן למה הוצרכו למצוא היתר למפליגים בערב שבת[1415], הלא הכל מפליגים לדבר

[1407] סעיף א (מי שיצא חוץ לתחום משום פיקוח נפש, כגון חכמה הבאה לילד וכיוצא בזה, יש לו אלפים אמה לכל רוח ממקום שהגיע לו, כדי שלא תהא מכשילו לעתיד לבא שימנע מלילך אם לא יהיה לו שם אלא ד׳ אמות, ואם הגיע לעיר הרי הוא כאנשי העיר, ויש לו אלפים לכל רוח חוץ לעיר).

*

אלא דשם מיירי כשיצא להציל אחרים בפיקוח נפש. משא״כ בלאו הכי לא נתנו לו (אלפים אמה) אלא ד׳ אמות (או כל העיר המוקפת מחיצות שנחשבת כד׳ אמות), כדלקמן סי׳ תה ס״ה (מי שהוציאוהו נכרים חוץ לתחום, או שיצא מעצמו על ידי שאחזתו רוח רעה ונטרפה דעתו, או שיצא על ידי שאר כל אונס, או ששגג ויצא, אין לו אלא ד׳ אמות). וס״ו (הוציאוהו נכרים חוץ לתחום ונתנוהו הם בעיר המוקפת לדירה ... או שנאנס בשאר אונס לצאת חוץ לתחום וליכנס לאחד ממקומות אלו, או ששגג ויצא חוץ לתחום ונכנס לאחד מאלו, ונזכר והוא בתוכו, מהלך את כולו, שכולו נחשב לו כד׳ אמות הואיל ומוקף מחיצות לדירה, אף על פי שלא שבת באוירו, כיון שהוא אנוס). הרי שאין אלפים אמה ממקום ששבת, ואין לו אלפים אמה סביבות העיר.

ומהאמור כאן למדנו:

(א) שאף ההולך מפני הסכנה, דינו כיצא להציל אחרים, שנתנו לו אלפים אמה.

(ב) שאף מי שיוצא ברשות חכמים, ואחר כך כשהגיע השבת היה במקום סכנה, גם בזה נתנו לו אלפים אמה.

ומה שנתבאר לקמן שם ״או שיצא על ידי שאר כל אונס ... אין לו אלא ד׳ אמות ... או שנאנס בשאר אונס לצאת חוץ לתחום״, לא מיירי בסכנת נפשות, אלא בשאר אונס, שלכן לא נתנו לו אלא ד׳ אמות (או כל העיר המוקפת מחיצות שנחשבת כד׳ אמות).

[1408] בזה אין לו אלא אלפים אמה ממקום זה, ואסור לו לילך בכל העיר. וכמו בכל מקום שיש לו אלפים אמה לכל רוח, שנתבאר בשו״ע סי׳ תח ס״א (מהלך ממקום עירובו אלפים אמה למערב, אלף שמן העירוב עד ביתו ואלף אמה מביתו בתוך העיר, ואינו מהלך בעיר אלא עד סוף האלף).

ואף דקיי״ל לקמן שם שבמקרה זה יכול להלך בכל העיר (אלא שאינו יכול להלך חוץ לשער העיר); היינו דוקא כשחוזר לעיר שלן בה, כמבואר במ״א שם ס״ק ב (הואיל ולן בה. אבל הגיע לעיר אחרת, וכלתה מדתו באמצע העיר, אסור להלוך יותר).

וכך גם כאן, שאף שנתנו לו אלפים אמה ממקום שעומד בה, מכל מקום אם נכנס לעיר ״וכלתה מדתו באמצע העיר, אסור להלוך יותר״.

[1409] תשב״ץ ח״א סוס״י כא (שמפני פקוח נפש הוא שעבר תחומו, ויציאתו בערב שבת ברשות היה, אם כן הרי הוא זה כמי שהוציאוהו גוים או רוח רעה, שאם נכנס בעיר מהלך את כולה. ואפילו הניחוהו חוץ לעיר ורוצה ליכנס בעיר מותר). שו״ע ס״ד (יכול ללכת עמהם חוץ לתחום, מפני פיקוח נפש. ואם נכנס לעיר אחת בשבת, מהלך את כולה. ואפילו הניחוהו מחוץ לעיר ורוצה ליכנס לעיר, מותר, דכיון דלדבר מצוה נפק יש לו אלפים אמה לכל רוח).

[1410] מ״א ס״ק יח (ואם יצא קודם ג׳ ימים, אפילו יצא לדבר הרשות נמי, כיון דהשתא היה צריך לצאת מפני פיקוח נפש).

[1411] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס״א הובאה דעת המ״א, שאף במקום מצוה, אם אי אפשר לפסוק עם הנכרי שישבות, אסור לו להפלג.

אמנם ברוב הפוסקים נראה, שבכל אופן מותר. והטעם הוא כי העוסק במצוה עוברת דוחה מצוה אחרת.

ועל כרחך צריך לומר שהמ״א לא כתב כן אלא כשאפשר לו להפליג אחר השבת, והוי מצוה שאינה עוברת.

ובכל אופן מסיק להקל בשעת הדחק, או כשיש חשש שתתבטל המצוה.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ קעו.

[1412] סק״א (אבל בשבת אסור, דהא לא יוכל לפסוק עמו שישבות). ונתפרש בתוספת שבת סק״א (מדברי המג״א משמע דמעכב, דהא כתב דבשבת אסור לצאת אפילו לדבר מצוה כיון דאי אפשר לו לפסוק שישבות).

[1413] ״ולענין דבר מצוה פירש רבינו תם שכל מקום שאדם הולך כגון לסחורה וכו׳ ... ומכל מקום נראה לי שאין כל הפוסקים מודים לרבינו תם בזה, דאם כן למה להו לאהדורי אטעמי דהיתרא במה שנהגו עכשיו להפליג בים בערב שבת, תיפוק לי משום דכל ההולכים בספינות אינם מפליגין אלא לסחורה, או לראות פני חביריהם, ולא לטייל״.

[1414] המובא להלן סי״ב (שיש מי שאומר שכל מה שהאדם הולך לסחורה, אפילו יש לו מזונות והולך לסחורה להרוחה, או שהולך לראות פני חבירו, חשוב הכל דבר מצוה לענין זה).

[1415] כמבואר במ״מ פ״ל הי״ג (ועכשיו נהגו להפליג אפילו בים הגדול בערב שבת ובשבת. והרמב״ן ז״ל חיפש ללמד עליהם זכות, והוא עצמו כתב שבעל נפש יחוש לעצמו. גם הרשב״א ז״ל כתב שאין דבריו נכונים).

מצוה. ומאי קושיא, הלא עינינו רואות שאין פוסקים לשבות כלל, לפי שאי אפשר, שהספינה הולכת רק בשביל הנכרים[1416]. ואין לומר דאם כן אפילו קודם ג׳ ימים נמי, כמ״ש ראב"ן סימן ס׳[1417] דגם בזה צריך לפסוק. שהרי משמעות הפוסקים אינו כן[1418], ובפרט בשו״ע שהיפך לשון הברייתא[1419] ודו״ק. וכן קשה גם כן ברמ״א סוף סי׳ זה[1420].

ועיין במ״א סימן תרי״ג[1421] דמשמע שם דאף אם תתבטל המצוה לגמרי לא יפליג כשאי אפשר לו לפסוק. ואם גם כאן נתכוון לזה[1422], באמת שהדבר תמוה מאוד לשיטת השו״ע שהטעם משום עונג[1423], וכשהולך לדבר מצוה פטור ממצות עונג שבת[1424], אם כן איך יבטל מצותו משום עונג שבת[1425]. ועיין בש״ך יו״ד סוף סי׳ רס״ו[1426] דסבירא ליה גם כן דלא כמ״א, דאם לא כן לא השיג כלום על הרשב״ץ.

וראיה ברורה לדעת הבית יוסף וש״ך, מדתניא[1427] אין צרין על עיירות כו׳. ובמלחמת מצוה מותר[1428],

---

[1416] שלא יסכימו לשבות. ולכן הוצרכו הפוסקים למצוא היתר למה שמפליגים בערב שבת.

[1417] בשו״ת שבתחלת הספר סי׳ ס (וכשמפליג לדבר הרשות קודם ג׳, צריך לפסוק עם הספן שיחזור אל היבשה קודם השבת וישבות).

ואם כן אין לומר שהפוסקים הוצרכו למצוא היתר למקום שאינו יכול לפסוק. שהרי לפי זה אינו שייך לדין של הפלגה בערב שבת שדברו בו הפוסקים.

[1418] ראה כנישתא דבי רב הערה ב, שהביא משמעות הב״ח והט״ז.

[1419] שבלשון הברייתא יט, א (אין מפליגין בספינה פחות מג׳ ימים קודם לשבת. במה דברים אמורים לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שפיר דמי. ופוסק עמו על מנת לשבות), הי׳ אפשר לפרש, שמ״ש ״ופוסק עמו על מנת לשבות״ קאי על כל אופני ההיתר שנאמרו לפני זה: (א) קודם ג׳. (ב) לדבר מצוה.

אמנם בשו״ע ס״א (מותר להפליג בספינה אפילו בערב שבת, אם הולך לדבר מצוה, ופוסק עמו שישבות), ועדיין לא הזכיר ג׳ ימים כלל. הרי מיירי לענין מצוה, תוך ג׳.

[1420] ס״ד (יש אומרים שכל מקום שאדם הולך לסחורה או לראות פני חבירו חשוב הכל דבר מצוה, ואינו חשוב דבר הרשות רק כשהולך לטייל. ועל כן נהגו בקצת מקומות להקל בענין הפלגת הספינות והליכת שיירא תוך שלשה ימים, כי חשובים הכל לדבר מצוה. ואין למחות בידן, הואיל ויש להם על מי שיסמוכו).

ולדעת המ״א הנ״ל יוקשה, מה מועיל מה שהליכה לסחורה וכיו״ב חשוב מצוה, הרי נהגו להקל אף בלא פסק שישבות.

אלא ודאי מותר במקום מצוה, גם במקום שאי אפשר לפסוק עמו שישבות.

[1421] סק״ח (והטור כתב אם התירו רחיצה גמורה, כל שכן שיטה, דקילא ... קשה דבהדיא אמרינן בגמרא ואיתא סימן רמ״ח, לדבר מצוה מפליגין בספינה אפילו בערב שבת, ופוסק עמו על מנת שישבות, ופר״י משום שט, והביאו הטור, אם כן דברי הטור סתרי אהדדי).

והיינו שהטור התיר שם לשוט בספינה לצורך מצוה, משא״כ כאן לא התירו במקום מצוה אלא אם כן פסק עמו על מנת שישבות. מובן מכך שהמ״א מפרש ההלכה כאן, שאם אינו יכול לפסוק, אין מתירים אף במקום מצוה.

וכדקיי״ל לקמן שם ס״י (אבל לעבור בספינה קטנה אסור אפילו לדבר מצוה ... העמידו חכמים את דבריהם לבטל מצוה בשב ואל תעשה).

[1422] שאסור ״אף אם תתבטל המצוה לגמרי״.

[1423] כמבואר ברי״ף ז, ב (ולא יכלי למעבד עונג שבת).

וכן נפסק בפנים ס״א (ואם יפליג פחות מג׳ ימים קודם השבת לא יהיה לו עונג בשבת).

[1424] כמבואר ברי״ף שם (משום דפטירי ממצות עונג, דאמר מר העוסק במצוה פטור מן המצוה).

וכן נפסק בפנים שם (לדבר מצוה מותר להפליג אפילו בערב שבת, אע״פ שלא יהיה לו עונג בשבת, לפי שהעוסק במצוה פטור ממצוה אחרת).

[1425] וכפי שיתבאר לקמן בסמוך, שהכלל הוא, שמצוה עוברת הבאה לידך, דוחה מצוה אחרת, אף שגם היא מצוה עוברת.

[1426] ס״ק יח (כתב הרשב״ץ [ח״א סי׳ כא] בתשובה על הא דתניא אין מפליגין בספינה פחות מג׳ ימים קודם השבת, שפירש הרז״ה [בעל המאור ז, א] דטעמא משום שהוא דבר שאי אפשר שלא יבא לידי חילול שבת, ונראה כמתנה לחלל שבת, דג׳ ימים קודם שבת מקרי שבת, דמכאן יש ללמוד דאסור למול הגר ביום ה׳ כדי שלא יבא ג׳ למילה בשבת ויצטרך לחלל עליו השבת, וכן תינוק שחלה ונתרפא ביום ה׳ בשבת ממתינן לו עד למחר עכ״ל. ואין דבריו נראין, דהא אמרינן בש״ס פ״ק דשבת (דף י״ט ע״א) אהא דאין מפליגין בספינה, דהיינו דוקא לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שפיר דמי, והוא מוסכם מכל הפוסקים כמו שנתבאר באו״ח סימן רמ״ח, והכא נמי אין לך מצוה גדולה מזו).

וראה פתורא דשבתא אות יב. כנישתא דבי רב הערה ד.

[1427] יט, א (אין צרין על עיירות של נכרים פחות מג׳ ימים קודם לשבת).

[1428] כדלקמן בסמוך מהטור. ומקורה בירושלמי פ״א ה״ח (הדא דתימר במלחמת הרשות. אבל במלחמת חובה אפילו בשבת, שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת).

אף שיבטלו מעונג להרי"ף[1429] וסייעתו, וגם יחללו שבת להרז"ה[1430] וסיעתו, מכלל דלדבר מצוה שרי לגמרי, ואין צריך לפסוק אלא היכא דאפשר לרווחא דמילתא לחומרא בעלמא, שלא יהיה נראה כמבטל עונג שבת וכמחללו בידים שלא לצורך מצוה ופקוח נפש (ואפשר שלזה העתיק הטור ברייתא זו בסימן רמ"ט[1431], להוכיח ממנה דהלכה כרשב"ג, והפוסקים כרבי סבירא להו דהיכא דאפשר שאני).

ועל כרחך צריך לומר דהמ"א לא כתב כן, אלא כשיודע שאפשר לעשות המצוה כשיפליג אחר השבת כמו כשיפליג קודם השבת[1432], דאז אין לו לבטל מצות עונג בודאי אלא בספק, דהיינו שיפסוק עמו, דאפשר שיקיים אמונתו וישבות. אבל בלאו הכי אין לדחות מצות עונג שהיא מצוה עוברת, מלפני אותה מצוה שאינה עוברת, כמו שכתב רמ"א סוף סי' תרפ"ז[1433]. ולא חלק עליו המ"א שם[1434], אלא משום שהמת מצוה מוטל בבזיון. אבל הכא דמי למ"ש בסי' ע"ב[1435], דאין מוציאין המת סמוך לקריאת שמע עיי"ש. אבל כשיש חשש שמא תתבטל המצוה אחר השבת, אין לו ליכנס לספק מחמת מצות עונג שבת. שהרי העוסק כבר במצוה פטור ממצוה אחרת, אפילו היא ודאי עוברת, אע"פ שאפשר לו לקיים שתיהן אינו צריך לטרוח אחריה כמ"ש בסי' ל"ח[1436]. אלא שמדברי סופרים יש לו לכתחלה להתחיל בעוברת[1437]. אבל כשהשניה היא גם כן ספק עוברת, אין לו להניחה, כיון שבאה לידו ראשונה אין

[1429] ז, ב (שאין צרין על עיירות של נכרים פחות משלשה ימים קודם לשבת, משום דלא מיתהני להו מיכלא ומשתיא תוך ג' ימים משום טרדא ופחדא דליבא, ולבתר תלתא יומי פרח פחדייהו ומקיימי ליה לעונג שבת).

[1430] בעל המאור ז, א (והא דתנו רבנן אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם לשבת ... בין במה שאמרו אין צרין על עיירות של נכרים, דכולהו מקום סכנה הוא, וכל שלשה ימים קודם לשבת קמי שבתא מקרי, ונראה כמתנה לדחות את השבת, מפני שאין דבר שעומד בפני פקוח נפש).

[1431] "אין צרין במלחמת הרשות על עיירות של עכו"ם אלא אם כן התחילו ג' ימים קודם השבת, ואם התחילו אין מפסיקין, אבל מלחמת מצוה מתחילין אפילו בשבת".

וכתב עליו הב"י (והאידנא שאין ישראל הולכין להלחם ולצור על עיירות לא היה צריך רבינו לכתוב דין זה).

ואפשר העתיקה כדי להוכיח ממנה דהלכה כרשב"ג בברייתא יט, א (ופוסק עמו על מנת לשבות ואינו שובת דברי רבי. רשב"ג אומר אינו צריך). שהרי לענין צרין במלחמה, אין שייך לפסוק שישבתו, ומכל מקום התירו במלחמת מצוה.

[1432] שאז היא מצוה שאינה עוברת, ולכן אינה דוחה מצוה עוברת.

[1433] ס"ב (והא דמת מצוה קודם, היינו דוקא בדאפשר לו לקראה אחר כך).

והיינו שקבורת המת היא מצוה שאינה עוברת, ולכן אינה דוחה את מצות מקרא מגילה שהיא מצוה עוברת; אלא אם כן גם מקרא מגילה אינה עוברת, שאפשר לו לקראה אחר כך.

[1434] סק"ו (אף על פי שאפשר לקוברו אחר כך, מכל מקום אמרינן שלא יהא מוטל בבזיון).

והיינו שמטעם זה נחשבת קבורת המת מצוה עוברת, ולכן דוחה את מצוה מקרא מגילה, אף באופן שהיא מצוה עוברת.

וכך הוכיח משם רבינו (לענין הכלל דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם), לקמן סי' תלא בקונטרס אחרון ס"ק א (ומה שכתב החק יעקב דתדיר קודם, זה אינו, דלא אמרינן הכי אלא כששתי המצות אינן עוברות, דמצוה להקדים התדיר, וכן אם שתיהן עוברות, שאינו תדיר נדחה, אבל אם שאינו תדיר מצוה עוברת והתדירה אינה עוברת, פשיטא דחייב לקיים שתיהן, ואין מצות הקדמת התדיר דוחה את שאינו תדיר לגמרי. וכהאי גוונא כתב ה[ר]מ"א סי' תרפ"ז לענין מת מצוה, דאף שהוא קודם לכל המצות אפילו של תורה, מכל מקום אם אפשר לקברו אחר כך לא דחינן את המגילה לגמרי בשביל מצות הקדמתו. ואף האחרונים לא חלקו עליו שם אלא משום דמת מצוה לא מיקרי מצוה שאינה עוברת, דאדהכי והכי הוא מוטל בבזיון וגדול כבוד הבריות כו', עיי"ש במג"א ס"ק ו').

[1435] לעיל שם ס"ב (אין מוציאין את המת סמוך להתחלת זמן קריאת שמע, בענין שאין שהות להוציאו ולקברו קודם שיגיע זמן קריאת שמע, שמא יתעכבו בקבורתו עד שיעבור זמנה).

והיינו דשם לא מיירי במת מצוה שמוטל בבזיון, וכיון שמצות קבורת המת אינה עוברת (שאפשר לקברו אחר כך), לכן אינה דוחה קריאת שמע שהיא עוברת.

וכן הדין הכא "כשיודע שאפשר לעשות המצוה כשיפליג אחר השבת", כיון שהמצוה אינה עוברת, אינה דוחה את ענג שבת שהיא מצוה עוברת.

[1436] לעיל שם ס"ז (אבל אם התחילו קודם לכן ... אין צריך להפסיק לקריאת שמע, אף על פי שיש להם שהות לעסוק במלאכתם אחר קריאת שמע, וקריאת שמע היא מצוה עוברת, אף על פי כן כל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת, אפילו אפשר לו לקיים שתיהן, לפי שכל שעוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות, אף על פי שאפשר לו). הרי שגם העוסק במצוה שאינה עוברת, פטור אף ממצוה עוברת.

[1437] והיינו שאם כבר התחיל במצוה שבאה לידו, פטור ממצוה אחרת, אפילו התחיל לעסוק במצוה שאינה עוברת והמצוה האחרת היא עוברת (כמובא לעיל מסי' לח).

ואם המצוה באה לידו ועדיין לא התחיל בה, אזי מדברי סופרים יש לו להתחיל בעוברת.

ואם שתיהם מצות עוברות, גם מדברי סופרים יש לו להתחיל במצוה שבאה לידו.

מעבירין על המצות[1438], ואמרו מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה[1439]. הילכך צרין על עיירות כשהן מוכנים לכך, שמא אחר השבת יארע איזה סבה ולא יהיו יכולין להתחזק לצור כמו עכשיו[1440].

(אבל אין לומר[1441] דהתם שאני דבכל יום ויום שהם מוכנים לצור ואינן צרין עוברים על מצות כי החרם תחרימם[1442], וכן בנדון הש"ך[1443] אסור להניחו ערל. דאם כן בכל המצות שאין קבוע להם זמן נמי נימא הכי, דכל שעה שיש בידו לקיימן ואינו מקיימן עובר על צווי המחייבו לקיימן[1444]. ועוד דבהדיא מבואר במ"א סימן תמ"ד סקי"א[1445] משא"כ במילה כו'. ומיהו צ"ע ממ"ש בסי' רמ"ט[1446] ותקס"ח[1447] [()].

ואיך שיהיה[1448], מכל מקום לדינא הדבר ברור להקל בשעת הדחק או שיש חשש שמא תתבטל המצוה, דאף אם תמצי לומר דהמ"א סבירא ליה גם בזה להחמיר, מכל מקום כל כהאי גוונא יש לסמוך על הטור והב"י ורמ"א והש"ך להקל בדברי סופרים[1449] בשעת הדחק או במקום חשש ביטול מצוה:

[1438] פסחים סד, ב (אמר ר"ש בן לקיש אין מעבירין על המצות).

וכדלעיל סי' כה ס"ב (יפגע בהתפילין קודם שיפגע בהטלית, ויצטרך להעביר על המצות, כדי להתעטף בהציצית קודם הנחת התפילין). והיינו שצריך להתחיל במצוה שבאה לידו ראשונה.

וכך גם כאן, שמצוה זו באה לידו ראשונה, וענג שבת עדיין לא הגיע.

ואף אם צריך להפליג בשבת עצמה, שכבר הגיע זמן ענג שבת, ראה בפנים סי"ב (או אפילו בשבת על ידי קניית שביתה מערב שבת), הרי שהתחיל לעסוק במצוה קודם השבת.

וראה כנישתא דבי רב ע' קפ הערה כה, וע' קצח הערה כא.

[1439] רש"י מגילה ו, ב (אין מעבירין כו', משבא לידי אקדים לעשות, דהכי תניא במכילתא ושמרתם את המצות, אם באת מצוה לידך אל תחמיצנה).

[1440] ולכן היא מצוה עוברת, שדוחה מצוה אחרת, אף שגם היא עוברת.

לסיכום הלכה זו שנתבארה כאן:

(א) יש לפניו שתי מצות, תדיר קודם.

(ב) באה לידו אחת מהן, נדחית השנית, בין שתיהן עוברות ובין שתיהן אינן עוברות.

(ג) אם אחת מהן עוברת, היא דוחה את השנית שאינה עוברת, אף שהשנית באה לידו, ואף שהיא תדיר.

(ד) אם התחיל במצוה, אף אם אינה עוברת, נדחית השנית, אף שהיא עוברת.

[1441] שבאמת אם "השניה היא גם כן ספק עוברת", אינה דוחה את מצות ענג שבת.

והא דאמרינן שצרין על העיירות כשהיא מלחמת מצוה, היינו כיון שאינו ספק, אלא ודאי "בכל יום ויום ... עוברים על מצות כי החרם תחרימם".

[1442] שופטים כ, יז.

[1443] המועתק לעיל (הערה 1426), דהיינו מטעם שגם מילה שלא בזמנה נחשבת מצוה עוברת.

[1444] וכיון שהובא לעיל שמצוה שאינה עוברת אינה דוחה מצוה עוברת, למדנו מכך שגם מצות החרם תחרימם, ומצות מילה שלא בזמנה, אינן נחשבות מצוה עוברת מטעם זה.

[1445] "ועשה דתשביתו חמיר טפי, שכל שעתא עובר עליו, משא"כ במילה". והיינו שמילה שלא בזמנה אינה חשובה מצוה עוברת (כמו עשה דתשביתו).

וראה גם לקמן שם סט"ז (והערה צט).

[1446] סק"ה (ומילה אף על פי שעבר זמנה ... מקרי זמנה קבוע, דכל שעתא ושעתא זמניה הוא, דאסור להניחו ערל).

וכן הוא לקמן שם ס"ו (וכן המילה, אף אם אינה בשמיני ללידתו, אי אפשר לדחותה ליום אחר, שאסור להניחו ערל אפילו יום אחד).

[1447] סק"י (אלא על כרחך, מילה אף על פי שעבר זמנה, כל שעתא ושעתה זמנה הוא, דאסור לעמוד ערל).

*

כל הדיון כאן הוא לענין אם המילה שלא בזמנה נחשבת מצוה עוברת; משא"כ לענין מילה בשבת וביום טוב, אמרינן בשבת כד, ב (הוא לבדו יעשה לכם ... ולא מילה שלא בזמנה), ופרש"י (דמצוה שאין זמנה קבוע ויכול לעשותה למחר, אינה דוחה יום טוב).

וכן הוא לקמן סי' שלא ס"ד (מילה שלא בזמנה ... אינה דוחה את השבת, שאפשר למולו אחר השבת ולא יהיה שום חיסור מצוה בזה, שהרי בלא זה אינה בזמנה). סי' תמו בקונטרס אחרון ס"ק ג (שריפת קדשים ביום טוב היינו טעמא דלא דחי, משום דאפשר לשורפן במוצאי יום טוב, כדפירש"י בשבת דף כ"ד, והוא הדין למילה שלא בזמנה). סי' תצה קונטרס אחרון ס"ק ג (כן הוא בגמ' דשבת דף כ"ד ע"ב גבי מילה שלא בזמנה ... משום דאפשר למולו אחר יום טוב, כדפירש רש"י שם).

[1448] איך שתהי' דעת המ"א בזה.

[1449] וכדלעיל, שמן התורה העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת בכל אופן, ורק מדברי סופרים יש להקדים מצוה עוברת לפני מצוה שאינה עוברת.

(ב) ויש מתירין כו'. עיין[1450] בב"ח[1451] שדעתו להקל לגמרי. ואף רא"ם[1452] לא החמיר אלא כשיושב למטה מי' טפחים עיי"ש. והמ"א[1453] סתר דברי הב"ח. אבל דברי רא"ם אין לנו לסתור[1454], להחמיר בדברי סופרים, שכל המחמיר בדברי סופרים עליו להביא ראיה וטעם לדבריו, כדתנן בפ"ד דידים[1455].

והמ"א לשיטתיה אזיל דסבירא ליה בסי' רס"ו[1456] דכשהסוס מהלך בארץ הוה ליה כאילו הוא מהלך בארץ, והכי נמי מה שהספינה מהלכת למטה מי' טפחים הוה ליה כאילו הוא מהלך שם. אבל הב"י שם[1457] לא סבירא ליה הכי. וכן דעת אבן העוזר סימן רמ"ו, עיין שם שסתר דברי המ"א מהירושלמי[1458], דברכו[ב] דאזלא מחמתיה, כדאיתא בפרק קמא דבבא מציעא[1459], לא אמרינן הכי[1460], כל שכן בספינה[1461]. וכיון שהרא"ם וב"י ואבן העוזר מקילין, כדאי הם לסמוך עליהם בעת הצורך להקל בדברי

[1450] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ג, לענין ספינה משוקעת במים פחות מי' טפחים, ובמקום ישיבתו למעלה יש יותר מי' טפחים, הובאו ב' דעות אם נחשב למעלה מי' טפחים שאין בו איסור תחומין, ומסיק דיש לסמוך על דברי המתירים כשצריך לכך.

ומבאר שאף שהמ"א אוסר גם בזה, מכל מקום רוב הפוסקים חולקים עליו, וכדאי הם לסמוך עליהם בעת הצורך.

ואף לפי סברת המ"א, מסתבר שאין לאסור אלא אם כן הספינה משוקעת בתוך ג' טפחים, מטעם לבוד הוה כארעא סמיכתא, כמו קרון וחמור. משא"כ אם היא משוקעת בתוך י' טפחים, אין לומר בספינה שהיא כארעא סמיכתא מטעם גוד אחית.

ואף שיש מחלוקת בזה בגמרא ובפוסקים אי אמרינן גוד אחית בספינה, יש להוכיח דקיי"ל שאין אומרים גוד אחית בים (מטעם בקיעת הדגים שלמטה), אפילו לחומרא. ואפילו אי אמרינן גוד אחית, לא הוי בזה כארעא סמיכתא להיות קונה שביתה.

ואף שיש סברא להתיר גם בספינה המשוקעת למטה מג' טפחים, שאין אומרים לבוד לחומרא. מכל מקום נראה שיש להחמיר בזה.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע' קפב.

[1451] "כתב הרי"ף, יש מי שאומר, הא דתניא אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת בזמן שהספינה גוששת ואין במים עשרה טפחים, ומשום גזירת תחומין גזרו בה, אבל למעלה מעשרה טפחים לא גזרו ... משמע דאם יש משטח המים עד קרקע המים קצת יותר מעשרה טפחים, הוה ליה למעלה מעשרה טפחים, ואף על פי שהספינה משוקעת במים ג' או ד' טפחים, שאין מקרקע הספינה עד קרקע המים כי אם ז' או ו' טפחים, נמי חשוב למעלה מעשרה ... מדברי התוספות ... משמע מדבריהם שכל שהמים עמוקים יותר מעשרה, אף על פי דמקרקע הספינה לקרקע הנהר פחות מעשרה, למעלה מעשרה מקרי. וכן כתב הרמב"ם בתשובה ... תימה על מה שפסק בשו"ע (ס"ב) דבעינן שיהא עשרה טפחים מקרקע הספינה לקרקע הנהר, נמשך לסברתו שכתב כך מדעתו".

והיינו מה שנפסק בשו"ע ס"ב (במקום שידוע לנו שמקרקע הספינה לקרקע הנהר פחות מעשרה טפחים, אסור (לצאת חוץ לתחום) משום איסור תחומין).

[1452] בס' יראים השלם סי' רעד קמז, ב (שהיו משוקעים במים טפחים שלשה או ארבעה בתוך עשרה, נמצא היושב בשוליים, בתחומין, למטה מעשרה מהלך, אבל משפת המים עד הקרקע היה יותר מעשרה הרבה). הובא בב"ח שם.

[1453] סק"ז (שכתב שמדברי [התוספות] והרמב"ם לא משמע כן. ולא ידעתי היכא רמיזא).

[1454] מה שכתב המ"א שם (ואפילו יושב למעלה אסור ... ומכל מקום בספר היראים משמע דשרי ביושב למעלה). והיינו שבס' היראים לא אסר אלא "היושב בשוליים".

[1455] משנה ג (עליך ראיה ללמד שאתה מחמיר שכל המחמיר עליו ראיה ללמד).

וכן הוא בשו"ת רבינו סי' ג (שכל המחמיר בדברי סופרים עליו להביא ראיה, כדתנן בפ"ד דידים).

ובשו"ת צמח צדק יו"ד סי' קנד ד"ה מעתה (ומשנה שלימה שנינו כל המחמיר בדברי סופרים עליו להביא ראי').

וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל צז, מה המקור שכן הוא דוקא בדברי סופרים.

[1456] סק"ז (ולפי ענ"ד יש ברכיבה איסור תחומין אפילו למעלה מי', דרכוב כמהלך דמי).

[1457] בסוף הסי' (והרוכב על גבי בהמה הוא למעלה מי' ... ובהגהות מרדכי ... כתוב דברוכב נמי איכא איסור תחומין ... מיהו אותה ראיה שהביא יש לדחות).

[1458] ביצה פ"ה ה"ב (היה רוכב על גבי בהמה אומר לו רד ... אמר לון רבי יוסי הגע עצמך שהיה הוגן [גמל] אחד גדול, תנא ר' אחא בר פפא קומי ר' זעירה שנייא היא, שהוא מצווה על שביתת בהמה כמוהו, למען ינוח שורך וחמורך כמוך).

ופירש באבן העוזר שם (ואם הי' גמל גדול דהוי בשבת למעלה מעשרה ... ואמאי אומרים לו רד ואסרו לו לרכוב. ומשני משום שביתת בהמתו, שהיא ודאי קנתה שביתה בין השמשות, ועל כרחה תלך חוץ לתחומה ... ומזה הפירוש שפירשתי יש ראיה לדברי ב"י סי' רס"ו שכתב שאין איסור תחומין ברוכב על גבי בהמה והוא למעלה מעשרה עיי"ש. והמ"א השיג עליו שם ... אבל לומר אף שהוא למעלה מעשרה הוי כאילו מהלך בארץ דהוי למטה מעשרה, זה לא שמעינן מהתם).

[1459] ח, ב (רכוב עדיף דהא תפיס בה או דלמא מנהיג עדיף דאזלא מחמתיה ... ושמע מינה רכוב קני ... במנהיג ברגליו). ופרש"י (שבועט בה ברגליו והולכת מחמתו כדרך רוכבי סוסים). ובתוס' שם ד"ה רכוב עדיף דתפיס בה (וצריך לומר דתפיס בה ואזלא נמי מעט מחמתיה).

[1460] שיעבור מחמת עצמו, אלא מחמת שהוא מוביל את הבהמה מחוץ לתחום, דאזלא מחמתיה.

[1461] שאינו קונה שביתה, כיון שגם תחתית הספינה אינה נוגעת בארץ (משא"כ הסוס שמהלך בארץ).

סופרים[1462].

וגם[1463] המ"א עצמו בתחלת דבריו שם לא אסר בסוס, אלא משום דניחא תשמישתיה, והוה כארעא סמיכתא כמו קרון להב"י שם[1464]. ואף שמלשון רש"י[1465] משמע דכל שאינו נח כמו עמוד לא הוה כארעא סמיכתא. מכל מקום הב"י שם סמך על הריטב"א[1466], דסבירא ליה דאף קרון הוה כארעא סמיכתא, עיי"ש בריטב"א, והובא גם כן ברלב"ח סימן כ"ח[1467] לפסק הלכה. ולפי זה הא דספינה לא הוה כארעא סמיכתא[1468] על כרחך היינו משום שאינה מהלכת בארץ כמו קרון וסוס. ואם כן אין לחלק[1469] בין למעלה מי' טפחים בין למטה מי' טפחים, אלא בין למטה מג' טפחים בין למעלה מג' טפחים, דנפק מתורת לבוד, ולא הוה כמהלכת בארץ.

ולא[1470] דמי למ"ש בסי' שנ"ו[1471] וסי' שע"ו[1472], דהתם קל הוא שהקילו במים, כדאיתא בגמרא בדוכתי

[1462] דאף שלענין רכוב קיי"ל כהמ"א, וכדלקמן שם ס"ז (שאף שכשירכוב יהיו רגליו למעלה מי' טפחים ... יש בו משום תחומין).
מכל מקום לענין ספינה יש לסמוך במקום הצורך על הרא"ם וב"י ואבן העוזר.

[1463] עתה בא לבאר, שאף לפי סברת המ"א, להשוות ספינה לקרון וחמור, שקונה שביתה אפילו אם הוא יושב למעלה מי', דניחא תשמישתיה, והוה כארעא סמיכתא.
מכל מקום מסתבר לומר, דהיינו דוקא אם הספינה משוקעת בתוך ג', דהוה כארעא סמיכתא מטעם לבוד. משא"כ אם היא משוקעת בתוך י', דלא הוה כארעא סמיכתא.

[1464] סו"ס רסו (ואם הולך בקרון, כל שהוא רחב ד' אף על פי שהוא גבוה י' או יותר, כארעא סמיכתא היא, ואית ביה איסור תחומין לכולי עלמא אם יוצא חוץ לתחום, כדאמרינן בריש פרק מי שהוציאוהו (עירובין מג, א) גבי עמוד, וכן כתב הריטב"א שם).
ובמ"א שם ס"ק ז (ואם הולך בקרון, כל שהוא רחב ד' אף על פי שהיא למעלה מי', כארעא סמיכתא ... עכ"ל ב"י ... ואם כן ברכיבה ובישיבה בקרון דניחא תשמישתיה מה לי למעלה מי' או למטה מי').
וכן הוא לקמן שם ס"ז (שאף שכשירכוב יהיו רגליו למעלה מי' טפחים, מכל מקום כיון שהוא יושב במקום שנוח תשמישו, דהיינו על גבי החמור שהוא מקום נוח לתשמיש ישיבה, ורגלי החמור נוגעים בארץ, הרי זה דומה להולך בקרון, שאע"פ שגבוה י' טפחים, מכל מקום אם יש בו ד' על ד' יש בו משום תחומין).
והיינו שדינו כמו עמוד, דאמרינן בעירובין שם (עמוד גבוה עשרה ורחב ארבעה לא תיבעי לך דארעא סמיכתא היא).
וכן הוא לקמן סי' תד ס"א עמוד שיש בו ד' טפחים על ד' טפחים, כיון שנוח תשמיש הליכתו אין בו ספק שהילוך גמור הוא, והרי זה כמהלך בארץ, שרואין את העמוד כאלו הוא מגוף הארץ, שהיא עבה כאן ובולטת כמו עמוד).

[1465] עירובין מג, א (סתם ספינה למעלה מעשרה מהלכת, ואינה נחה, ודמי לקפיצה באויר).
והיינו לפי שהספינה אינה נחה, לכן האדם היושב למעלה מעשרה דמי לקפיצה.
ואם כן הוא הדין בקרון וחמור, שאינו נח, והאדם היושב למעלה מעשרה דמי לקפיצה.

[1466] עירובין מג, ב (ולענין לצאת חוץ לתחום שבת על ידי קרון, אם הוא רחב [ד'], אף על פי שהוא גבוה עשרה או יותר כארעא סמיכתא היא, וכדאמרינן לעיל גבי עמוד).

[1467] "וזה נראה לעניות דעתי אמת וברור הריטב"א שם בעירובין וז"ל, ולענין לצאת חוץ לתחום בשבת על ידי קרון, אף על פי שהוא גבוה עשרה או יותר כארעא סמיכתא דמיא, וכדאמרינן לעיל גבי עמוד".

[1468] לדברי הכל, על כל פנים כשהספינה למעלה מעשרה (כמובא בפנים ס"ג), אף דניחא תשמישתיה.

[1469] לגבי היושב בספינה למעלה מעשרה, שהחילוק הוא בין ארעא סמיכתא או לאו. הרי עיקר החילוק הוא בין אם הספינה משוקעת תוך ג' טפחים, שמטעם לבוד הוה כארעא סמיכתא, לבין אינה משוקעת תוך ג' טפחים. וכדלקמן בהמשך הדברים.

[1470] עתה בא להוכיח שאין לומר בספינה שהיא כארעא סמיכתא מטעם גוד אחית.
ואף שיש מחלוקת בזה בגמרא ובפוסקים, יש להוכיח דקיי"ל שאין אומרים גוד אחית בים (מטעם בקיעת הדגים שלמטה), אפילו לחומרא. ואפילו אי אמרינן גוד אחית, לא הוי בזה כארעא סמיכתא להיות קונה שביתה.

[1471] ס"א (אמת המים העוברת בחצר עמוקה י' טפחים ורחבה ד' ... צריך לעשות לה מחיצות המפסיקות בין המים שבחצר להמים שבחוץ. ואף על פי שאעפ"כ הם מחוברים תחת המחיצה או על גבה, אין בכך כלום, שהקילו חכמים במים להיות מחיצה תלויה מועלת בהם משום גוד אחית).

[1472] ס"א (בור שבין ב' חצירות ... ולא עירבו, אין ממלאין ממנו בשבת, שהרי רשות שניהן שולטת שם, אלא אם כן עשו לו מחיצה עשרה טפחים למעלה מן המים, להיכר הפרשה בין רשות זו לזו, שבמחיצה זו אומרים גוד אחית למטה עד קרקעית הבור).
ואף שבנידון דידן של הספינה אינה שייכת כל ההלכה של הקילו במים להיות מחיצה תלויה, לא לאיסור ולא להיתר, שהרי לא הצריכו מחיצה תלויה אלא כדי להתיר מילוי מים בשבת מאמת המים העוברת בחצר ומבור שבין ב' חצירות. והרי לא התירו במחיצה תלויה אלא כשעשאוה במיוחד למטרה זו, כדלקמן סי' שנו ס"א (שלא הקילו במים אלא במחיצה הנעשית לשם המים כדי להתיר הטלטול בהם), וסי' שעו ס"א (אבל כותל החצר שמהלך על גבי הבור אינו נידון משום מחיצה, לפי שאין בו היכר כלל, הואיל ולא נעשה בשביל כך). הרי שבנידון דידן אינם שייכים לא האיסור ולא ההיתר שבמחיצה תלויה.
מכל מקום אפשר ללמוד מהלכה זו, שאומרים גוד אחית אף במים, וכדאמרינן בגמרא קא, ב (קל הוא שהקילו חכמים במים, ואמאי הא איכא בקיעת דגים, אלא שמע מינה בקיעת דגים לא שמה בקיעה).

טובי. וזהו דעת האגודה שהביא המ"א בסי' שס"ו סק"ה[1473], דסבירא ליה דהלכתא כרב הונא ורב יוסף[1474], ואביי דיחוייא בעלמא קמדחי, ורב א[ש]י אינו אלא מפרש דיחוייא דאביי, אבל מכל מקום הילכתא כרב הונא לגבי רב נחמן, שהיה גדול ממנו הרבה[1475]. ולפי זה דוקא לענין היתר טלטול במים אמרינן גוד, אבל לענין טלטול בתוך הספינה לא אמרינן בה גוד[1476]. ואפילו להחמיר לא אמרינן[1477], כמבואר בטור ושו"ע בסי' שנ"ה[1478], שהקילו בגזוזטרא, אלא אם כן חלון פתוח לה, עיי"ש במ"א ובתוס' ורא"ש ריש פרק כל גגות[1479] ודו"ק. ואם כן בנידון דידן יש לומר גם כן דלא אמרינן גוד[1480].

ועל זה בא לבאר, שרק במקום דאמרינן "קל הוא שהקילו במים", אמרינן ש"בקיעת דגים לא שמה בקיעה". משא"כ בשאר ההלכות, בקיעת דגים שמה בקיעה, ולכן אין אומרים בזה גוד אחית.

ואף שיש בזה מחלוקת בגמרא ובפוסקים, מכל מקום זוהי דעת האגודה, וכן נראית דעת התוס' והרא"ש והמ"א, והכי קיי"ל.

[1473] שמביא שם את שתי הדעות (אמרינן בגמרא שם, ספינות קטנות הרחבות מלמעלה וקצרות מלמטה עד כחודו של סכין, אפילו הכי הוי רשות היחיד אם יש להם מחיצות י', דאמרינן גוד אחית. ובאגודה סי' קי"ג, אם אין רחבה ד' טפחים בתוך גובה ג', אז הוי כים, ואין מטלטלין בה אלא בד' אמות).

וכדעת האגודה נפסק לקמן סי' שנה ס"ז (ספינות קטנות שמתקצרות למטה עד כחודו של סכין ... כל מחיצה העשויה לחלל פחות מד' טפחים אינה מחיצה ... הן כמחיצות התלויות באויר שאין להם דין מחיצה, ואין אומרים בהן גוד אחית).

[1474] שבת קא, א (אמר רב הונא הני ביצאתא דמישן אין מטלטלין בהן אלא בארבעה ... מתקיף לה רב נחמן ולימא גוד אחית מחיצתא, מי לא תניא ר' יוסי בר' יהודה אומר נעץ קנה ברה"ר ובראשו טרסקל וזרק ונח על גביו חייב אלמא אמרינן גוד אחית מחיצתא הכא נמי נימא גוד אחית מחיצתא. מתקיף לה רב יוסף ... ותני עלה וחכמים פוטרין. אמר ליה אביי ... התם הויא ליה מחיצה שהגדיים בוקעין בה, הכא הויא לה מחיצה שאין הגדיים בוקעין בה ... רב אשי ... בקיעת דגים לא שמיה בקיעה ... קל הוא שהקילו חכמים במים).

והיינו שקיי"ל כרב הונא ורבי יוסף שאין אומרים בספינה זו גוד אחית להתיר הטלטול בה. ואף שאביי ורב אשי מבארים דברי רב נחמן שסובר שאומרים בספינה גוד אחית, מטעם שבקיעת דגים לא שמיה בקיעה. אין זו אלא דחי', לומר שאין להקשות על רב נחמן מברייתא זו. אבל למעשה מודים גם הם דקיי"ל כרב הונא.

וכן הוא לקמן בקונטרס אחרון סי' שנה ס"ק א (משום דרב הונא גדול מרב נחמן, ואביי דיחויי בעלמא קמדחי, ורב אשי מפרש דיחוייו).

[1475] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל ה. כנישתא דבי רב ע' קפז הערה ח.

[1476] מסגנון הדברים נראה, שאף מחיצה התלויה שעשאוה במיוחד לצורך זה, לא תועיל להתיר הטלטול בתוך הספינה, כי רק לענין היתר טלטול במים אמרינן קל הוא שהקילו במים.

אמנם נתבאר לקמן סי' שנה ס"ז (ספינות קטנות שמתקצרות למטה עד כחודו של סכין ... אין מטלטלים בתוכו יותר מד' אמות ... הן כמחיצות התלויות באויר, שאין להם דין מחיצה ואין אומרים בהן גוד אחית, אלא אם כן נעשו להתיר טלטול במים). נראה מסגנון הדברים, שאם "נעשו להתיר טלטול במים", מועיל אף כדי לטלטל "בתוכו יותר מד' אמות".

ואפשר מסתפק בזה רבינו.

[1477] עד כאן נתבאר שגוד אחית אינו מועיל כאן להתיר הטלטול בתוך הספינה. ומזה למדים אף לנידון דידן, שאין אומרים בספינה גוד אחית לענין שיהא חשוב כארעא סמיכתא, ויקנה שביתה, ויאסר לשוט בספינה מחוץ לתחום.

ואף שיש לחלק בינם, דהתם אין אומרים גוד אחית לקולא (להתיר הטלטול בספינה), משא"כ בנידון דינן, אולי אמרינן גוד אחית לחומרא.

על זה מבאר, שלענין להחמיר, יש ב' דעות בתוס' ובראש, והמסקנא היא שאף להחמיר לא אמרינן כאן גוד אחית.

[1478] ס"א (גזוזטרא (פירוש דף או בנין בולט מתוך הבתים חוצה) שהיא למעלה מן המים, וחלון פתוח לה מן הבית, אין ממלאין ממנו אלא אם כן עשה לה מחיצה כל סביבה). משא"כ כשאין חלון פתוח, מותר למלאות מהמים שהם כרמלית אל הגזוזטרא שהיא כרמלית, כמבואר במ"א ס"ק א (וחלון פתוח, דאם לא כן הוי כרמלית ומותר לטלטל מכרמלית).

[1479] בתוס' עירובין פט, א ד"ה במחיצות (וגזוזטרא דלא הויא כרמלית אלא רשות היחיד, היינו משום דגוד אחית דבקיעת דגים לא הויא בקיעה ... או בפתוח לרשות ה[יחיד] דהוי כי חורי רשות היחיד).

ובראש שם פ"ט סי' ב (יש לומר כיון דליכא אלא בקיעת דגים תחתיה הוי רשות היחיד כמו טרסקל. ואפילו רבנן דפליגי עליה דרבי יוסי ברבי יהודה בטרסקל מודו הכא כיון דליכא אלא בקיעת דגים. אי נמי כגון דחלון פתוח לגזוזטראות דהוי ליה חורי רשות היחיד).

וקיי"ל כתירוץ השני שבתוס' וראש"ש שם (כדלעיל הערה הקודמת). ומכך למדנו:

(א) דהלכתא כרב הונא, שלענין הטלטול בתוך הספינה לא אמרינן בה גוד. וכן הוכיח לקמן שם קונטרס אחרון ס"ק א (מדהוצרכו התוס' וראש"ש לאוקמי מתניתין כשחלון פתוח לה ... שמע מינה דהלכה כרב הונא), וס"ק ב (והכי קיי"ל דעל גבי הגזוזטרא אינה רשות היחיד אלא אם כן חלון פתוח לה, ואי בקיעת דגים לא שמה בקיעה לגמרי אין צריך חלון, כמבואר שם בהדיא לתירוץ הראשון, אלא ודאי דלתירוץ הב' סבירא להו דלא אמרינן בגמרא דלא שמה בקיעה, אלא לענין שתתיר מחיצה תלויה, אבל לא להתיר בלא מחיצה כלל).

(ב) שאפילו להחמיר לא אמרינן גוד אחית במקום בקיעת דגים, כמבואר כאן.

[1480] ומכל זה יש להסיק, דלא הוי כארעא סמיכתא, ואינו קונה שביתה, ומותר לשוט בה מחוץ לתחום.

ואף אם תמצי לומר דאמרינן גוד[1481], וכן אף לפי מ"ש המ"א בתחלת דבריו בסי' שס"ו[1482] כרב נחמן, מכל מקום בנידון דידן[1483] על כרחך צריך לומר דאפילו הכי לא הוה כארעא סמיכתא לענין תחומין, דאם לא כן, אף שהיא מהלכת למעלה מי' טפחים נמי, מאי שנא מקרון, אי אמרינן גוד[1484].

ולפי[1485] זה אף כשמהלכת למטה מג' טפחים, לכאורה אפשר דלא מיתסר להרא"ם[1486]. דהא דמחמרינן בכהאי גוונא גבי עמוד בהזורק, משמע דמשום גוד נגעו בה[1487]. דאין להחמיר מתורת לבוד, דהא לא אמרינן לבוד להחמיר כל כך שיהא נחשב כהגיע לארץ, ואפילו הכי יעלה למנין י' טפחים, כמ"ש המ"א סוף סי' תרל"ב[1488]. אבל בגוד אין צריך שיהא כהגיע גופו לארץ, אלא מושכין חודו[1489] כו'. ואפילו

[1481] כתירוץ הראשון של תוס' ורא"ש שם.

[1482] ס"ק ה, שם הביא את ב' הדעות, כדלעיל (הערה 1473).

[1483] שהספינה גוששת תוך י' טפחים סמוך לארץ.

[1484] שהרי לדעת הסוברים דאמרינן גוד, היינו למעלה מי' טפחים.

וכיון שאם הספינה למעלה מי' טפחים כבר הובא לעיל דקיי"ל שאינו קונה שביתה ומותר לשוט חוץ מתחום, אם כן מובן שכן הוא גם כשהספינה גוששת תוך י' טפחים סמוך לארץ, לא מהני גוד אחית לומר דהוי כארעא סמיכתא.

[1485] עתה בא לבאר, שאף שנתבאר שאם הספינה גוששת תוך י' טפחים סמוך לארץ, לא אמרינן דהוי כארעא סמיכתא, ואינו קונה שביתה. ואפשר שכן הוא גם אם הספינה גוששת תוך ג' טפחים.

מכל מקום אפשר שאם היא גוששת תוך ג' טפחים אמרינן לבוד להחשיב כהגיע לארץ ויקנה שביתה, ויש להחמיר שלא לשוט בה מחוץ לתחום.

וכן נפסק בפנים ס"ג (ויש מתירין ... אם הספינה מהלכת למעלה מג' טפחים).

[1486] שהועתק לעיל (הערה 1452).

[1487] המקור לספק הזה הוא במשנה סוכה טז, א (המשלשל דפנות מלמעלה למטה, אם גבוה מן הארץ שלשה טפחים פסולה), ובגמרא שבת צז, א (מנא הא מילתא דאמור רבנן כל פחות מג' כלבוד דמי ... דתנן המשלשל דפנות מלמעלה למטה, אם הן גבוהין מן הארץ שלשה טפחים פסולה, הא פחות מג' כשרה. התם היינו טעמא משום דהויא לה מחיצה שהגדיים בוקעין בה ... תינח למטה, למעלה מאי איכא למימר, אלא כל פחות משלשה כלבוד דמי הלכתא גמירי לה).

ויש לפרש בשני אופנים:

(א) למסקנא, גם למטה הוא מטעם לבוד.

(ב) שרק למעלה הוא מטעם לבוד, אבל למטה הוא מטעם שפחות מג' טפחים אין הגדיים בוקעין בה, ואמרינן בה גוד אחית.

והנפקא מינה בין שני אופנים אלה הוא בנידון דידן, שאם למטה הוא מטעם גוד אחית, הרי כבר נתבאר לעיל שמטעם זה לא אמרינן כארעא סמיכתא, ואינו קונה שביתה. משא"כ אם למטה הוא מטעם לבוד, אפשר שבזה אמרינן כארעא סמיכתא, וקונה שביתה.

ועל זה מוכיח כאן מדין עמוד, ש(אינו מטעם לבוד, אלא) מטעם גוד אחית נגעו בה, וכדאמרינן בשבת קא, א (עמוד ברשות הרבים גבוה עשרה ורחב ד' ואין בעיקרו ד' ויש בקצר שלו ג', וזרק ונח על גביו, חייב, אלמא אמרינן גוד אחית מחיצתא ... שאין הגדיים בוקעין בה).

ואף שיש בהלכה זו כמה פירושים ברש"י ובתוס' שם ובעירובין לג, א-ב. מכל מקום כותב כאן ד"משמע דמשום גוד נגעו בה", ולא משום לבוד (והטעם שלבוד אינו מועיל בזה יתבאר בסמוך).

ואחר כך חוזר רבינו ומבאר, שמכל מקום אפשר שהוא מטעם לבוד, ולכן מסיק "ולפי זה בנידון דידן יש להחמיר כשמהלכת למטה מג' טפחים משום תורת לבוד".

ומטעם ספק זה נתבארו שני הטעמים האלו לקמן סי' שמה ס"ג-ד (עמוד גבוה עשרה שיש בראשו ד' על ד' ומתקצר והולך למטה ... אפילו אם כשהגיע לפחות מג' טפחים סמוך לארץ אין בעביו ג' טפחים על ג' טפחים, אין בכך כלום, שכל שהוא פחות מג' טפחים לארץ כלבוד הוא וכאילו הגיע לארץ ... כל מחיצה שאינו מגעת ג' טפחים לארץ אינו מחיצה לחלוק רשות בפני עצמה לפי שהגדיים יכולים לבקוע תחתיה, אבל פחות מג' טפחים, שאינן יכולין לעבור שם ... אנו אומרים לבוד וכאילו הגיע לארץ). הרי התחיל "אינן יכולין לעבור שם", וסיים "אומרים לבוד וכאילו הגיע לארץ".

וכן הוא במ"א סי' תקב ס"ק ט (דהא בשבת דף ק"א משמע דאם נעץ קנה ובראשו טרסקל, ואין ממנו ג' לארץ, אמרינן לבוד).

[1488] בשו"ע שם ס"ד (אם יש סכך פסול ב' טפחים, ועוד סכך פסול ב' טפחים, ואויר פחות משלשה מפסיק ביניהם, יש להסתפק אם שני הפסולים מצטרפין לפסול הסוכה), ובמ"א שם ס"ק ה (מיהו אם אין בפסולים ד', לא אמרינן שיהא חשוב כסתום מחמת לבוד, דלא אמרינן לבוד להחמיר (טור). פירוש, נהי דאמרינן דחשוב כאילו שניהם סמוכים זה לזה, מכל מקום לא אמרינן שהוא כמפורד וסתום בסכך פסול).

[1489] כמבואר ברש"י קא, א ד"ה ולימא (גוד אחית, מכנגד מדת רחבן העליון ולמטה כאילו הן יורדות עד הקרקע מבחוץ), וד"ה טרסקל (והוו להו היקף המחיצות מן הקרקע ולמעלה), וד"ה דאמרינן (גוד אחית מחיצה, סביב מחיצותיה מכנגד רחבה ולמטה).

וכן הוא לקמן סי' שמה ס"ג (שהלכה למשה מסיני היא שאומרים גוד אחית, דהיינו משוך את ראש העמוד מכל צדדיו והורד למטה עד לארץ).

להחמיר, שהזורק על גבי גזוזטרא חייב[1490]. ומ״ש בסי׳ תרל״ב ס״ק ב׳[1491], היינו משום דחבוט רמי הוא שמגיע גופו למטה.

ומיהו[1492] בפ״ק דעירובין[1493] גבי חבלים, ובהזורק דף צ״ז[1494], ובכמה דוכתי מבואר דמשום לבוד נגעו בה אפילו להחמיר, לחייב הזורק לשם מרשות הרבים גמורה. וצריך לומר שלא כתב כן המ״א אלא גבי סכך פסול, דעיקר הלבוד שם אינו אלא בשביל להחמיר בלבד לצרף הפסולים, אבל כאן אין עיקרו בשביל להחמיר בלבד[1495]. ולפי זה בנידון דידן[1496] יש להחמיר כשמהלכת למטה מג׳ טפחים משום תורת לבוד. דאף אם תמצי לומר דנידון דידן דמי כעיקרו להחמיר בלבד, מכל מקום הא כתב המ״א סי׳ תק״ב[1497] דכהאי גוונא אמרינן לבוד אפילו להחמיר, עיי״ש ובסי׳ תרל״ב ודו״ק:

[1490] במקום שאומרים גוד אחית, או לדעת הסוברים דאמרינן גוד אחית בגזוזטרא, נעשית הגזוזטרא רשות היחיד, והזורק עליה חייב, כדאמרינן בברייתא שם (נעץ קנה ברשות הרבים ובראשו טרסקל וזרק ונח על גביו חייב, אלמא אמרינן גוד אחית מחיצתא ... עמוד ברשות הרבים גבוה עשרה ורחב ד׳ ואין בעיקרו ד׳ ויש בקצר שלו ג׳ וזרק ונח על גביו חייב, אלמא אמרינן גוד אחית מחיצתא).

ומטעם זה ״משום גוד נגעו בה״, ולא משום לבוד.

[1491] ״ואם הגג עקום למעלה, ולמטה בסמוך לו קורה, אף על פי שאינו נמשך ממנו ג׳ טפחים, כיון דבגובה רחוק ממנו ג׳ טפחים, אין מצטרפין, ולא אמרינן חבוט ולבוד להחמיר״.

והיינו שבדרך כלל, אם יש קצת סכך למעלה וקצת למטה, אמרינן בסוכה כב, א ״חבוט רמי״, ופרש״י (השפל והשלך אותו על האויר שתחתיו, דהיינו נמי ענין גוד אחית).

וכן הוא לקמן סי׳ תרלא ס״ז (שאנו רואים את העולה, כאלו ירד למטה ומונח באויר שכנגדו ... וכל שיעורין הללו הן הלכה למשה מסיני).

ועל זה כתב המ״א שם, שאם יש דופן עקומה פחות מד׳ אמות, שהיא כשרה. ולמטה כנגדה אין הסכך הכשר מתחיל מיד בסמוך לה, אלא יש הפסק של פחות מג׳ טפחים, ואחריה קורה פסולה, ואחריה מתחיל הסכך הכשר – אין פוסלים את הסוכה על ידי:

(א) ״חבוט״, כאילו הדופן עקומה היא למטה, בגובה הסכך.

(ב) ״לבוד״, לחבר בין הקורה הפסולה לבין הדופן העקומה שהורדנו למטה. ועל ידי הצירוף הזה תהי׳ הדופן העקומה יותר מד׳ אמות, ותפסול את הסוכה.

מכל מקום ״לא אמרינן חבוט ולבוד להחמיר״.

ואילו לפי האמור לעיל לענין גוד אחית, דלא אמרינן ״שיהא כהגיע גופו לארץ, אלא מושכין חודו״. ולפי המובא לעיל מרש״י שחבוט ״היינו נמי ענין גוד אחית״. אם כן איך שייך לומר ״לבוד״ בין הקורה, לבין מה ש״מושכין חודו״ למטה.

ועל זה מבאר, ש״חבוט״ אינו ממש כמו ״גוד אחית״, כי ״חבוט רמי הוא שמגיע גופו למטה״, ואם כן שייך לומר על זה ״לבוד״.

[1492] עתה חוזר ומבאר, שמכל מקום אפשר שגם בזה אומרים לבוד, ואם הספינה גוששת למטה מג׳ טפחים, הוי כארעא סמיכתא וקונה שביתה.

[1493] במשנה טז, ב (מקיפין שלשה חבלים, זה למעלה מזה וזה למעלה מזה, ובלבד שלא יהא בין חבל לחבירו שלשה טפחים, שיעור חבלים ועוביין יתר על טפח, כדי שיהא הכל עשרה טפחים).

ומזה יוקשה על המובא לעיל ממ״א ״נהי דאמרינן דחשוב כאילו שניהם סמוכים זה לזה, מכל מקום לא אמרינן שהוא כמפורד וסתום בסכך פסול״.

[1494] ע״א (מנא הא מילתא דאמור רבנן כל פחות מג׳ כלבוד דמי ... דתנן המשלשל דפנות מלמעלה למטה, אם הן גבוהין מן הארץ שלשה טפחים פסולה, הא פחות מג׳ כשרה).

ואף שהובא לעיל ש״בהזורק משמע דמשום גוד נגעו בה״, מכל מקום נראה בכמה דוכתי, שאת הזורק מרשות הרבים לתוכה מחייבים אף מטעם לבוד.

[1495] שהרי מועיל הלבוד גם לענין שיהי׳ מותר לטלטל בתוכה יותר מד׳ אמות.

[1496] בספינה שגוששת תוך ג׳ טפחים לקרקע, יש להחמיר ולומר דהוי כארעא סמיכתא, מטעם לבוד, וקונה שביתה במקומו. שהרי גם כאן מועיל הלבוד שיהי׳ מותר לטלטל בתוכה יותר מד׳ אמות.

ואף אם תמצי לומר שבענינינו ״דעיקר הלבוד שם אינו אלא בשביל להחמיר בלבד״, שהרי לענין תחום שבת אין בו אלא חומרא.

מכל מקום אפשר שכאן יועיל הלבוד שיקנה שביתה במקומו.

וראה כנישתא דבי רב הערה פב.

[1497] על מ״ש ברמ״א שם (וכן שלחן שיש לו דפנות המגיעות לארץ, צריך שינוי), דהיינו שלא יעמיד תחלה הדפנות ואחר כך יניח עליה הדף שלמעלה, דהוי כעושה אהל (אלא יניח קודם הדף ואחר כך הדפנות).

כתב במ״א ס״ק ט (והב״י כתב כשמגיע פחות מג׳ לארץ כלבוד דמי. ואין נראה, דלא אמרינן לבוד להחמיר כמ״ש הטור סוס״י תרל״ב ... עכ״ל דרכי משה ... ולי צ״ע ... שמע מינה דיש לבוד להחמיר ... מחיצה ז׳ ומשהו בפחות מג׳ סמוך לארץ מחיצה מעליא היא, ואסור להניח עליה השלחן ... לכן נראה לי להחמיר. ומ״ש הטור סי׳ תרל״ב, עיין מה שכתבתי שם פירושו). וכמועתק לעיל (הערה 1488).

ואפשר שגם לענין ספינה סגי במה שהלבוד מצרף הספינה לקרקע, ואינו צריך למלאות המקום הזה.

(ג) לא רצו להחמיר. כן[1498] הוא במהרי"ק[1499]. ואף שמלשון הדרכי משה[1500] ומ"א סק"ג[1501], אפשר ללמוד דדוקא כשיש חשש סכנה אם יצא ממנה בשבת שרי, דומיא דסעיף ד'[1502]. מכל מקום מסתימת לשון רמ"א בהג"ה[1503] משמע דבכל גוונא שרי, שהרי לא הזכיר כלל שיצטרך, עד אחר כך.

וכן בדרכי משה משמע שהסכים למהרי"ק לדינא[1504], אלא משום שבמהרי"ק מבואר דלהרי"ף[1505] דאינו מחלק בין תוך ג' לקודם ג' לענין תחומין, על כרחך סבירא ליה דאין איסור כלל משום תחומין בספינה כדעת רשב"ם[1506], כיון שהספינה הולכת מאליה, והשיג עליו הב"י[1507] מתשובת הרמב"ם[1508], וכן באמת אנן לא קיימא לן כרשב"ם[1509]. מכל מקום[1510] איסור זה אינו מדאורייתא אף גבי קרון, אף למ"ד י"ב מיל דאורייתא, דלכולי עלמא לא שייך תחומין כשהספינה הולכת[1511] כמבואר במהרי"ק[1512]

[1498] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ה נתבאר בסתם, ש"אם נכנס לספינה קודם ג' ימים לפני השבת ... מותר לילך בה בשבת חוץ לתחום", והיינו אף במקום שאין בו סכנה לצאת ממנו לפני השבת. ונתפרש יותר בפנים ס"ח "אם אין שם חשש סכנה כשיצא מהספינה ולא ילך עמהם חוץ לתחום בשבת, אסור לו להפליג בה לילך עמהם גם בשבת, אם היא מהלכת למטה מי' טפחים ... אלא אם כן נכנס לתוכה קודם ג' ימים שלפני השבת".

ואף שמלשון הדרכי משה והמ"א נראה לכאורה, דהיינו דוקא כשיש חשש סכנה אם יצא. מכל מקום יש להוכיח מכמה מקומות שאינו כן. וכן משמע מסתימת לשון הרמ"א, דבכל גוונא שרי.

וטעם ההיתר הוא, כאמור בפנים שם (דכיון שאיסור תחומין אינו אלא מדבריהם, לא רצו להחמיר כל כך לאסור כשנכנס לספינה קודם ג' ימים).

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע' קצ.

[1499] שורש מה (אם נכנסו ג' ימים קודם השבת נראה דמותר לדברי ר"ח, ואף על גב שהוא למטה מי' ... בדאורייתא מודה דליכא איסור, ולא רצו לגזור כל כך).

[1500] ס"ק א (ולפי מה שיתבאר לקמן דמותר לילך ג' ימים קודם שבת אף על פי שיודע שיתחלל שבת, נראה לי דכל שכן הא, וכדברי מהרי"ק).

[1501] "היינו ביום ג', וכמ"ש ס"ד, כן נראה לי".

[1502] בשו"ע (היוצאים בשיירא במדבר, והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת, כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר בשבת לבדם, ג' ימים קודם שבת אסורים לצאת, וביום ראשון ובשני ובשלישי מותר לצאת).

[1503] סעיף א (אבל קודם שלשה ימים שרי ... ואפילו אין בגובה המים י' טפחים).

[1504] שסיים "וכדברי מהרי"ק", שמתיר בסתם בכל אופן, מטעם שבאיסור מדבריהם לא רצו להחמיר.

ואף שבדרכי משה כתב שההיתר על פי האמור בס"ד, ושם התירו דוקא במקום שיש חשש סכנה אם יצא ממנה בשבת.

על זה ממשיך ומבאר, שזה אינו אלא משום שבמהרי"ק מבואר כו'.

[1505] ז, ב (יש מי שאומר הא דתניא אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת, בזמן שהספינה גוששת ואין במים עשרה טפחים, ומשום גזירת תחומין גזרו בה ... והאי טעמא פריכא הוא ... מאי איריא ג' ימים, אפילו טפי נמי).

שהכוונה לדברי רבינו חננאל יט, א (אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת, יש מי שאומרים בזמן שגוששת ואין במים י' טפחים, ומשום גזירת תחומין נגעו בה).

ועל זה השיב הרי"ף (מאי איריא ג' ימים, אפילו טפי נמי).

ופירש מהרי"ק שם (נראה לענ"ד דלדברי ר"[ח] קאמר ... אבל לדעת רב אלפס גופא איכא למימר דלא סבירא ליה לאסור משום תחומין כלל, וכדפירש רבינו שמואל).

[1506] בתוס' עירובין מג, א ד"ה הלכה (פסק רשב"ם דמותר ליכנס בספינה מבעוד יום בערב שבת אפילו שהספינה הולכת חוץ לתחום בשבת, דספינה ממילא אזלא ואיהו לא מידי עביד ... ועוד רצה רשב"ם להתיר ליכנס בקרון בשבת).

[1507] ד"ה ומ"ש רבינו יש מפרשים (ואשתמיטתיה למר תשובת הרמב"ם שאכתוב בסמוך, שהיא אוסרת להלך בשבת בספינה חוץ לתחום, אם אין המים גבוהים עשרה טפחים, ומסתמא לא פליג אהרי"ף רב[ו]).

וכיון שהרי"ף כתב "מאי איריא ג' ימים, אפילו טפי נמי", על כרחך צריך לומר שהרי"ף אוסר אף קודם ג' ימים.

[1508] תשובות הרמב"ם סי' שח (לפי שאין איסור תחומין למעלה מעשרה ברכרמלית, ומפני זה היה מותר ללכת בימים). הרי שלמטה מעשרה אסור.

[1509] שו"ת מהרי"ק סי' מה (ואף על גב שרבינו שמואל התיר אפילו ליכנס בספינה בשבת, מכל מקום רוב הפוסקים נחלקו עליו). ובב"י (ולפי שסברת רשב"ם יחידאה היא, ששום פוסק לא הודה לו לא הזכירה רבינו).

[1510] מכל מקום כתב הדרכי משה שיש להתיר ליכנס קודם ג' ימים "וכדברי מהרי"ק".

וראה כנישתא דבי רב הערה צו.

[1511] משא"כ כשהוא עצמו מנהיג, אסור מדאורייתא בקרון, כדלקמן סי' רסו ס"ז. וראה זכרון יוסף סי' ריא.

לשיטת ר״י[1513]. והב״י חלק עליו במה שכתב להקל קודם ג׳ אף מדרבנן דלא גזרו כל כך. וכוונתו[1514] דכיון דההליכה מצד עצמה אין בה איסור משום תחומין, אלא שחכמים גזרו שלא ליכנס לתוכה שתהא מוליכה אותו בשבת חוץ לתחום, וקודם ג׳ ימים לא גזרו כדעת ר״ח, שהרי״ף שחלק על ר״ח סבירא ליה כרשב״ם דמותר ליכנס[1515], ועל זה חלק הב״י דהרי״ף לא סבירא ליה כרשב״ם[1516]. ועל זה כתב בדרכי משה דאעפ״כ העיקר כדעת ר״ח דקודם ג׳ לא גזרו, והביא ראיה ממה שלא גזרו להפליג למקום סכנה קודם ג׳ אף שיודע שיחלל בידים, וכל שכן הכא דלא גזרו קודם ג׳, אף שיודע שהספינה יוליכנו חוץ לתחום[1517].

וראיה ברורה מרבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא שהלכו בספינה[1518] חוץ לתחום ברקק[1519] שאין בו י׳ טפחים[1520], אף אם תמצי לומר שהפליגו קודם ג׳, מכל מקום סתם רקק אין בו סכנה לשבות בשבת[1521]. ואין לומר שפסקו עמו לשבות ולא שבת, דמכל מקום לכתחלה איך סמכו על הפסיקה אם היה איסור בדבר, הרי אין הנכרי נאמן על זה כמ״ש סי׳ רמ״ו[1522] (ואין לומר דבפניו שאני[1523], שהרי הוכיח סופו שלא שבת[1524]). וכן משמע בהדיא ברי״ף[1525] ורא״ש[1526], דאף לדבר מצוה שפוסק לשבות, אעפ״כ אין היתר אלא כשעמוק י׳ טפחים[1527]. והשגת הב״י על מהרי״ק לדעת הרי״ף צע״ג ודו״ק[1528]:

[1512] שם (דאפילו למאן דאמר תחומין דאורייתא, הני מילי היכא שהוא מהלך ברגליו, אבל בהא דלאו מידי עביד אלא מיא ממטו ליה לספינה, או הנכרים המלחים, פשיטא דליכא איסורא דאורייתא. דעד כאן לא קמפלגי כל הפוסקים על רבינו שמואל דמתיר ליכנס בספינה, אלא דווקא לענין דרבנן, אבל בדאורייתא מודה דליכא איסור).

[1513] בתוס׳ עירובין שם (וטעם שאסור ליכנס בספינה אומר ריצב״א, משום דדמי לשט בנהר, ואסור גזירה שמא יעשה חבית של שייטין, אי נמי שמא ינהיג הספינה והוי כמוליכה ארבע אמות בכרמלית).

ובמהרי״ק שם (לדברי רבינו יצחק דפירש דאסור גזירה משום שמא יעשה חבית של שייטין ... נלע״ד דצריך לומר דגם למטה מעשרה שרי, היכא דהפליג ג׳ ימים קודם השבת).

[1514] של מהרי״ק שם.

[1515] כן פירש מהרי״ק את דברי הרי״ף (נראה לענ״ד דלדברי ר״[ח] קאמר ... אבל לדעת רב אלפס גופא איכא למימר דלא סבירא ליה לאסור משום תחומין כלל, וכדפירש רבינו שמואל).

[1516] אלא דעתו לאסור אפילו נכנס לספינה קודם ג׳ ימים, כמבואר בדברי הרי״ף (יש מי שאומר ... משום גזירת תחומין גזרו בה ... מאי איריא ג׳ ימים, אפילו טפי נמי).

[1517] זהו הטעם שהביא הדרכי משה מההלכה שבסעיף ד; אבל גם הוא מודה דהכא בכל גוונא שרי, אף אם אין חשש סכנה אם יצא ממנה בשבת.

[1518] משנה עירובין מא, ב (מעשה שבאו מפלנדרסין והפליגה ספינתם בים, ר״ג ורבי אלעזר בן עזריה הלכו את כולה, ר׳ יהושע ור״ע לא זזו מד׳ אמות, שרצו להחמיר על עצמן).

[1519] גמרא שם מג, א (במהלכת ברקק).

[1520] רש״י שם ד״ה ברקק (פחות מעשרה רקק).

[1521] אלא ודאי יודו כולם, שקודם ג׳ ימים מותר להפליג אפילו אין בו י׳ טפחים, ואפילו אין בו סכנה לשבות בשבת.

[1522] סעיף ז (ואפילו אם מתנה עמו שלא יעשה בה כלום בשבת והבטיח לו, אין זה מועיל, כי אין הנכרי נאמן על כך).

[1523] דלעיל בסי׳ רמו מיירי שלא בפניו, לכן אינו נאמן. משא״כ הכא שגם התנאים הנ״ל היו עמו בספינה.

[1524] שהרי מטעם זה החמירו על עצמן שלא לזוז מד׳ אמות.

[1525] שבת שם (לדבר מצוה מפליגין ופוסק עמו על מנת לשבות, ואינו שובת ... יש מי שאומר ... משום גזירת תחומין גזרו בה ... לדבר מצוה אמאי שרי, והא העמידו דבריהם במקום עשה). הרי שלאיסור תחומין לא סגי במה שפוסק עמו על מנת לשבות.

[1526] פ״ק דשבת סי׳ לח.

[1527] אלא ודאי מודה הרי״ף להתיר להפליג אפילו ברקק, ואפילו לא פסק עמו לשבות, ואפילו אין בו סכנה לשבות בשבת, כשמפליג קודם שבת.

וכיון שהרי״ף כתב ״מאי איריא ג׳ ימים, אפילו טפי נמי״, על כרחך צריך לפרש כפירוש מהרי״ק, שהרי״ף סובר כדעת הרשב״ם, להתיר אפילו בערב שבת.

[1528] ראה כנישתא דבי רב ע׳ קצה הערה טז.

(ד) יצא ממנה כו׳. אבל[1529] אם לא יצא ממנה מותר לצאת מספינה לספינה, כדאיתא בהדיא ריש פ״ד דעירובין[1530] בקופץ מספינה לספינה. ומ״ש המ״א סוף סי׳ של״ט[1531], היינו לדעת הרב בהג״ה[1532] דמיירי כשיצא, ואין היתר אלא משום דהוה ליה כביתו[1533], לכן אסור בספינה אחרת:

(ה) או אפילו כו׳. עיין[1534] ברלב״ח[1535] שהתיר אף בלא קניית שביתה (וכן כתבו המגיד משנה[1536] וב״י[1537] ודרכי משה[1538] בשם מהרי״ק[1539]), ועל זה כתב המ״א[1540] דאין להקל. אבל על ידי קניית שביתה מנא לן למחות בשבת יותר מבערב שבת, כיון דלדבר מצוה חשבינן להו[1541] ולכך פטורים מעונג, וכן אף אם יצטרך לחללו לא גזרו לדבר מצוה, כיון שבשעת יציאתו אינו מחללו כלל, אם כן אף בשבת מנא ליה למחות. ובפרט לפי מ״ש המ״א[1542] לבה״ג דהוה ליה כנכנס לביתו:

(ו) לטייל בלבד כו׳. עיין[1543] מ״א סוף סי׳ של״ט[1544], דכתב הא דר״י הלוי[1545] לענין להפליג בשבת בלא

[1529] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס״ט נתבאר שקניית שביתה בספינה בין השמשות מועלת שלא יאסר משום שט בשבת; ״ויש מתירין ... אף שיצא ממנה אחר כך ושהה הרבה ביבשה, ואפילו לן שם, לא הפסיד בזה שביתתו שבספינה. רק שיזהר לחזור לאותה ספינה שקנה בה שביתה ולא יכנס לספינה אחרת״.
ומבאר כאן דהיינו דוקא כשיצא, משא״כ ״אם לא יצא ממנה מותר לצאת מספינה לספינה״.
לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ קצה.

[1530] מב, ב (איכא בינייהו ... בקופץ מספינה לספינה).
והיינו שלענין איסור תחומין הרי זה תלוי במחלוקת רבה ורבי זירא. אך מכל מקום למדנו מכך, שאיסור שט אין בזה לדברי הכל.
וראה פתח הדביר או״ח דף כז, ב.

[1531] ס״ק יג (ועי׳ סי׳ רמ״ח ס״ג בהג״ה, נכנס בה מערב שבת שרי דלא הוי כשט. ומכל מקום אסור לצאת מספינה לספינה).

[1532] ס״ג (ויש אומרים דאפילו יצא מן הספינה שרי, דמאחר שקנה בה שביתה מערב שבת, מותר אחר כך ליכנס בה בשבת ולהפליג).

[1533] מ״א כאן ס״ק יא (דמאחר שקנה שביתה, הוה ליה כביתו ומותר ליכנס בה בשבת).

[1534] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים סי״ב נתבאר, שמה שנהגו להפליג לצורך מצוה אף בימים המלוחים, ואף שאפשר יצטרך לעשות מלאכה בשבת מפני פקוח נפש, היינו אפילו בשבת, על ידי קניית שביתה מערב שבת.
ומוכיח כן ממשמעות הפוסקים, שלא אסרו אלא בלא קניית שביתה בערב שבת.
לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ קצז.

[1535] שו״ת סי׳ כח ד״ה עוד כתב (כי בזמנינו זה כבר נתפשט המנהג להפליג בספינה אפילו בשבת). הובא בכנסת הגדולה הגב״י, ובמ״א ס״ק יט (וכבר נתפשט המנהג להפליג אפילו בשבת (רלב״ח כ״ח)).

[1536] פ״ל הי״ג (ועכשיו נהגו להפליג אפילו בים הגדול בערב שבת ובשבת).

[1537] ב״י סוף ד״ה והוי יודע שהרמב״ן, בשם המ״מ (והרב המגיד כתב בפ״ל (הי״ג) ועכשיו נהגו להפליג אפילו בים הגדול בערב שבת ובשבת ... ולענין הלכה במקום שנהגו היתר אין מוחין בידן, כיון שיש להם על מי שיסמוכו).

[1538] אות ג (וכן כתב מהרי״ק שורש [ל׳ אות ה׳ ושורש] מ״ה).

[1539] שרש ל ס״ה (אמת הוא שרבינו שמואל מתיר, וכן רבינו שלמה, וכן פוסקים אחרים, ועליהם סמכינן במקצת מקומות ללכת בספינה בשבת, ולכאורה שכך נהגו בגלילות הלז. ואמנם אין זה ראוי לפי הנלע״ד ... אלא שאי אפשר למחות ביד המתירים, כיון שכך נהגו, ויש להם על מי שיסמכו), ושורש מה (ואף על גב שרבינו שמואל התיר אפילו ליכנס בספינה בשבת, מכל מקום רוב הפוסקים נחלקו עליו).

[1540] ס״ק יט (אבל במשפט צדק כתב דאין להקל נגד רוב הפוסקים). והוא בשו״ת משפט צדק ח״א סי׳ ל (מכל מקום אין לעשות מעשה כסברתם, אחר דכל הפוסקים חולקים עליהם כמ״ש, ולא התיר מוהרי״ק אלא בדאיכא מנהג ונכנס מבעוד יום וקדש שם שיש להם על מה שיסמוכו, ולא כתב כן לפסק דין, לא שיכנס בשבת, והוא הדין ביום טוב). והובא בכנסת הגדולה שם.

[1541] כדעת ר״ת שבפנים סי״ב.

[1542] ס״ק יא (דמאחר שקנה שביתה הוה ליה כביתו ומותר ליכנס בה בשבת).
וכן הוא בפנים ס״ט (דכיון שבתחלת כניסת השבת היתה שביתתו בתוכה נעשית היא כביתו).

[1543] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים סי״ב הובאו דברי ר״ת, שכל אופן שהאדם הולך לסחורה חשוב דבר מצוה לענין זה, ואינו חשוב דבר הרשות אלא מי שהולך לטייל בלבד.
ואף שהמ״א הביא בשם ר״י הלוי לאסור להפליג לצורך גביית חוב מנכרי חולה, ולא מקרי פסידא.
מכל מקום לדעת ר״ת מותר להפליג לצורך סחורה, ומכל שכן לצורך גביית חוב מנכרי חולה.

קניית שביתה[1546]. אבל כאן[1547] אם כוונתו לאסור לדעת ר״ת, צ״ע, דמשמע מר״ת שכל שאינו הולך לטייל לא מקרי דבר הרשות. וכן כתב באלי׳ זוטא[1548] בפשיטות. ועוד דהא להרויח נמי אינו יודע אם ירויח כדאמרינן בפ׳ מקום שנהגו[1549] שאין אדם יודע במה משתכר. ועוד דהא ר״ת יליף לה[1550] מחול המועד[1551], ובחול המועד ודאי שרי משום ספק פסידא, אפילו לעשות מלאכה גמורה שלא לצורך המועד, משום דהוה ליה ספק דבר האבד, עיין מ״א סי׳ תקל״ז[1552], וכל שכן לספר ולכבס במועד דשרי אפילו כשיצא להרויח, דבכהאי גוונא אסור לעשות מלאכה גמורה שלא לצורך המועד משום הרווחה בעלמא[1553], ואפילו פרקמטיא אסורה, עיין סי׳ תקל״[ט][1554] וצ״ע:

(ז) ולא בתחומין כו׳. בשו״ע[1555] לא הזכיר כלל חוץ לי״ב מיל[1556], ואפילו הכי כתב המ״א[1557] דאין להקל, דהיינו למחות בידם[1558]. וגם אם הולכים יותר מי״ב מיל[1559], אין בנו כח למחות, לפי מ״ש

והפוסקים למדים זאת מדין היוצא מארץ ישראל לחוצה לארץ לפני יום טוב לצורך ספק הרווחה, שמותר לספר ולכבס בחול המועד.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ קצט.

[1544] ס״ק יג (אחד היה לו חוב גדול אצל עכו״ם ונודע שהוא חולה, אסור להשכיר לו ספינה קטנה ללכת אצלו, דלא ברי הזיקא, דשמא לא ימות, או שמא יצוה לפרוע (ר״י הלוי ל״ב עיי״ש)).

[1545] שו״ת רבי יעקב ברבי ישראל הלוי סי׳ לב (ובודאי דאין לסמוך כלל במה שכתבנו, דאפשר לחלק ולומר דשאני התם דברי הזיקא, כבידקא דמיא, ובאים מושלים עליו בשבת, שההיזק נראה בעין, מה שאין כן הכא דלא ברי הזיקא, ומה גם שהיה יכול ראובן זה להמתין יום אחד בלבד וללכת בלילה שלאחריו, דהיינו בליל מוצאי החג, דבודאי בכל כך זמן מועט, דהיינו יום אחד בלבד, לא היה חשש שימות הישמעאל, וכמו שבא עליו המופת שלא מת כנודע, אלא שדפקתהו הבהלה לראובן ללכת ביום טוב).

[1546] שבזה דן בשו״ת הנ״ל, אם אפשר להפליג לצורך זה ביום טוב, וכן בשבת. משא״כ כאן שמפליג לצורך מצוה קודם השבת, אין לאסור לדעת ר״ת.

[1547] מ״א ס״ק יט (ולגבות מעות מעכו״ם שהוא חולה, כל עוד שאינו גוסס לא מקרי פסידא ודאית (משפט צדק ור״י הלוי)).
והיינו שגם בשו״ת משפט צדק ח״א סי׳ ל דן באותו מעשה, ומסיק כדעת הר״י הלוי (ועוד דאינו בריא אבידת הממון, שיתכן שלא ימות השר, וכמו שהיה לבסוף, כאשר שמעתי שנצול).
וממה שהביא המ״א דברים אלה אחרי שהביא את פסק ר״ת הנ״ל, הי׳ אפשר לפרש הכוונה, שבאופן זה יודה ר״ת דלא מקרי מצוה אף לענין להפליג קודם השבת, או לענין להפליג בשבת על ידי קניית שביתה בערב שבת.

[1548] ס״ק ז (לילך לגבות מעות מעכו״ם חולה כל זמן שאינו גוסס, לא מיקרי פסידא ודאי (כנסת הגדולה בשם משפט צדק ח״א סי׳ [ל]). ונראה לי דלדידן לא גרע מהולך לסחורה).

[1549] פסחים נד, ב (שבעה דברים מכוסים מבני אדם ... ואין אדם יודע במה משתכר).

[1550] ראבי״ה סי׳ קצח (ואבא מורי החזיק דבריו, דגרסינן בפרק אלו מגלחין (מפני שיצא שלא ברשות) בתחילתו, ר׳ יהודה אומר הבא ממדינת הים לא יגלח מפני שיצא שלא ברשות, ואמר רבה לשוט דברי הכל אסור, פירש לשון טיול כמו משוט בארץ [איוב ב, ב], למזונות דברי הכל מותר, לא נחלקו אלא להרויח, מר מדמי לה לשוט ומר מדמי לה למזונות. והלכתא כסתם מתניתין דחשיב ליה [ב]רשות, דמצוה ורשות דהתם אינו דבר הרשות דהכא. וכן נראה לי עיקר). הרי קיי״ל דגם כשיוצא להרויח נחשב ״יצא ברשות״.

[1551] מו״ק יד, א. טור ושו״ע סי׳ תקלא ס״ד (והוא שלא יצא מארץ ישראל לחוצה לארץ לטייל). ובמ״א שם ס״ק ז (אבל יצא להרויח או לראות פני חבירו שרי, דמקרי מצוה. עי׳ סוס״י רמ״ח).

[1552] בתחלת הסימן (ספק דבר האבד מותר).

[1553] הרי שיצא קודם יום טוב לצורך הרווחה, קל יותר ממלאכה בחול המועד לצורך הרווחה.
וכיון שמתירים ספק דבר האבד בחול המועד, מכל שכן שמותר לספר ולכבס כשיצא קודם יום טוב לצורך ספק הרווחה.
ומשם למדים אף לנידון דידן, שמותר לצאת בספינה קודם השבת אף שהוא ספק הרווחה.

[1554] ס״א (כל סחורה אסורה, אפילו כל שהוא, בין לקנות בין למכור).

[1555] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים סי״ג נתבאר שלא התירו ביוצאים בשיירה, כיון שודאי יצטרך לחלל שבת, או ודאי יצטרך לצאת מתחום שבת, כדעת המ״א שכתב ״דבשיירא אין להקל״.
ואף שהתוספת שבת כתב דאפשר יש להקל בספינה אף במקום שודאי יצא מתחום שבת דרבנן.
מכל מקום מוכיח שאין חילוק בין דאורייתא לדרבנן, וגם בזה אסרו אם ודאי יצטרך לצאת מתחום שבת.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ רא.

[1556] שבשו״ע ס״ד כתוב סתם ״ללכת עמהם חוץ לתחום מפני פיקוח נפש״, ולא הזכיר דהיינו דוקא ביוצא חוץ לי״ב מיל.

[1557] ס״ק כ (ונראה לי דבשיירא אין להקל). הרי שגם באיסור דרבנן אין להקל.

[1558] מ״ש המ״א (ונראה לי דבשיירא אין להקל), קאי על מ״ש הרמ״א (ואין למחות בידן), והיינו שלדעת המ״א צריך למחות בידם.

התוספת שבת[1560], כיון שרוב הפוסקים חולקים על הרמב״ם[1561] בזה. וגם אם נושאים משאות בידם, הכל מדרבנן במדבר שהוא כרמלית בזמן הזה. עיין סי׳ ש[מ]״ה[1562]:

(ח) לארץ ישראל לסחורה כו׳. וכל שכן[1563] אם מתכוין כדי לילך בה ד׳ אמות, שמתכוין לדבר מצוה, שאין בנו כח למחות בידו הואיל ויש לו על מי לסמוך. ואף לסחורה אין בנו כח למחות, הואיל ורמ״א[1564] כתב כן אף בחוץ לארץ. אבל לטייל יש להסתפק, כיון שאינו מתכוין כלל למצות ההליכה בארץ ישראל, וצ״ע בכהאי גוונא:

ולדידן, נתבאר בפנים סי״ג, שבמצוה גמורה ״אין למחות ביד המקילין״, והיוצא לסחורה וכיו״ב ״יש למחות בידו״.

[1559] וגם אם נפרש שבשו״ע מיירי דוקא בתחום של י״ב מיל; הרי במדבר גם י״ב מיל אינו אלא איסור דרבנן, כדלקמן.

[1560] ס״ק כא (והמ״א כתב דבהליכת שיירא אין להקל כהאי גוונא ... ולדידיה אפשר דגם בספינה אין להקל, רק בביטול ענג שבת, ולא בחוץ לתחום. מיהו אפשר דיש להקל טפי, כיון דאין בימים שום תחום דאורייתא בזה, ודאי יש לסמוך על רמ״א בכל ענין).
ואף שהוא התיר רק בספינה מטעם ״דאין בימים שום תחום דאורייתא״ (כמבואר בפנים ס״ג, והערה 1332).
מכל מקום גם במדבר אין ״שום תחום דאורייתא״ (אף יותר מי״ב מיל). ואם כן הי׳ צריך להתיר לדבריו גם בזה.
אלא ודאי לא קיי״ל כדברי התוספת שבת, וגם באיסור ודאי דרבנן אין להקל וצריך למחות בידם.

[1561] פי״ד ה״א (אי זו היא רשות הרבים – מדברות), ובמ״מ שם (מ״ש רבינו המדברות והיערים בכלל רשות הרבים, הוא דבר מתמיה אצלי ... ודברי רבינו צ״ע).
ולפי האמור לעיל ״דאין בימים שום תחום דאורייתא״, הרי לפי זה גם במדבר אין שום תחום דאורייתא.
וראה כנישתא דבי רב ע׳ רא הערה כג.

[1562] סעיף יא (איזו היא רשות הרבים – רחובות ושווקים), וסעיף יט (איזו היא כרמלית – מקום שאינו הילוך לרבים).

[1563] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים סי״ג נתבאר שאף מי שהולך בסחורה לארץ ישראל הוי מצוה.
ואף שאיננו סומכים על הרמ״א לומר שכל יוצא לסחורה נחשב מצוה.
מכל מקום ההולך לסחורה לארץ ישראל הוי מצוה.
אמנם ההולך לטייל בארץ ישראל ואינו מתכוין למצוה, צריך עיון אם נחשב מצוה.
לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ רב.

[1564] סעיף ד (יש אומרים שכל מקום שאדם הולך לסחורה ... חשוב הכל דבר מצוה). והיינו אף שהולך לסחורה בחוץ לארץ.
ואף שאין סומכים על זה (רק בספינה, ולא) בשיירה.
מכל מקום בהולך בשיירה לסחורה בארץ ישראל אין בנו כח למחות.

רמט דינים השייכים לערב שבת

ובו י"ג סעיפים:

הליכת ג' פרסאות בערב שבת

א אסור[1565] לאדם שיהלך בערב שבת יותר מג' פרסאות[1566] מתחלת היום, כדי שיגיע למקום שביתתו בעוד היום גדול ויוכל להכין שם צרכי שבת[1567]. ואפילו אם הוא בענין שאם ילך יותר יגיע לביתו[1568], ובני ביתו אפשר ששמו אל לבם שמא יבא היום והכינו גם בשבילו, אעפ"כ אסור שמא לא שמו אל לבם כלל מביאתו ולא הכינו לו כלום[1569].

אבל אם ידוע להם בודאי שיבא היום[1570], כגון ששלח להם שליח להודיעם, או שהודיעם קודם נסיעתו מביתו, מותר לו לילך כל היום[1571]:

ב וכל זה כשהוא במקום שיוכל להכין שם צרכי שבת, או שאחרים יכינו לו. אבל אם הוא במקום שאי אפשר להכין צרכי שבת, וגם אחרים לא יכינו לו, מוטב שילך אפילו כמה פרסאות[1572], אולי יגיע למקום שיוכל להכין שם צרכי שבת[1573], או שאחרים יכינו לו[1574], משישאר שם, שבודאי לא יוכל להכין.

ואפילו אם יש עמו צידה כדי צרכי שבת[1575], מכל מקום אם הוא במקום שאינו ישוב בטוח, מותר לו לילך משם אפילו כמה פרסאות עד שיגיע למקום ישוב בטוח[1576], שכשאינו במקום ישוב בטוח אין לו

[1565] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:
(א) הליכת ג' פרסאות בערב שבת (ס"א-ד).
(ב) סעודה גדולה וקטנה בערב שבת (ס"ה-יא).
(ג) קביעת תענית בערב שבת (ס"יב-ג).

[1566] **ר' אלעזר ב"ר צדוק סוכה מד**, ב (אמר אייבו משום רבי אלעזר בר צדוק אל יהלך אדם בערבי שבתות יותר מג' פרסאות). טור ושו"ע ס"א (אין הולכים בערב שבת יותר מג' פרסאות).

[1567] רש"י שם (אלא ישבות לו בעוד יום גדול, ויכין לו סעודת שבת). **רמב"ם** פ"ל הי"א (אסור לו לאדם שיהלך בערבי שבתות יותר משלש פרסאות מתחלת היום, כדי שיגיע לביתו ועוד היום רב, ויכין סעודה לשבת). טור ושו"ע שם (כדי שיגיע לביתו בעוד היום גדול, ויוכל להכין צרכי סעודה לשבת).

והיינו שאף ש"מתחלת היום" עד השקיעה יש הרבה יותר משיעור הליכת ג' פרסאות (שהם ד' שעות ו-48 דקות, כדלקמן ס"ג). מכל מקום הצריכו שיגיע לביתו "בעוד היום גדול".

[1568] **רב כהנא** סוכה **שם** (אמר רב כהנא לא נצרכא אלא אפילו לביתיה). טור ושו"ע שם (בין שהולך לבית אחרים בין שהולך לביתו).

[1569] גמרא שם (אמר רב כהנא בדידי הוה עובדא ואפילו כסא דהרסנא לא אשכחי). רש"י שם (שהולך לביתו, והם אינם יודעים שיבא היום, ואין מכינים לצורכו). **ר"ן** שבת ז, ב ד"ה גרסינן בפרק לולב (לא מבעיא לבי אושפיזא, שלא היו מצפין שיבא שיכינו בשבילו, אלא אפילו לביתיה, דאיכא למימר הכינו בשבילו שמא יבא, אפילו הכי לא, דזימנין לא חיישי כולי האי, וכעובדא דרב כהנא).

[1570] **משמעות רמב"ם** שם (שהרי אין אנשי ביתו יודעין שהיום יבוא כדי להכין לו). ב"י סוד"ה אין הולכין (וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתב שהרי אין בני ביתו יודעים שהיום יבוא כדי להכין לו. ופשוט הוא).

[1571] **רבינו ירוחם** נתיב יב ריש ח"א (ונראה כי הכל לפי הענין, שאם שלח שליח לפניו, או צוה קודם לביתו להכין לו, אין זה מן הכלל). שו"ע שם (ואם שלח להודיעם שהוא הולך שם לשבת, מותר לילך כמה פרסאות בכל גוונא).

והיינו אפילו יותר מג' פרסאות, ואפילו אחרי "תחלת היום". וראה מראי מקומות וציונים.

[1572] ב"י שם (ונראה לי דהיינו כשהוא במקום יישוב, שיוכל להכין צרכי שבת. אבל אם הוא במקום שאי אפשר להכין צרכי שבת, מוטב שיבוא לביתו, אולי יוכל להכין צרכי שבת, משישאר שם, שודאי לא יוכל להכין צרכי שבת). **שו"ע** ס"א (והני מילי כשהוא ביישוב, במקום שיוכל להכין צרכי שבת, אבל אם במקום שהוא שם אי אפשר לו להכין צרכי שבת ... מותר לילך אפילו כמה פרסאות).

[1573] לבוש ס"א (אולי יבא למקום שיוכל להכין לצרכי שבת).

[1574] ב"י שם (ואף על פי שהוא הולך להתארח אצל אחרים מותר).

[1575] ראה בדי השלחן סי' סט ס"ק ד, דהיינו שיש עמו צידה שיכול להכין מהם צרכי שבת. אבל אם יש עמו מאכלים מוכנים, מותר לו לילך אפילו אם הוא במקום בטוח.

[1576] **ב"י** שם (ואפילו אם יש עמו צידה כדי צרכי שבת, אם אינו עומד בשבת במקום יישוב בטוח, מותר לילך כמה פרסאות, דמקום יישוב בעינן, דאילו עומד בדרך אינו מקום בטוח, דכל הדרכים בחזקת סכנה). שו"ע שם (אבל אם ... שאינו מקום יישוב בטוח, מותר לילך אפילו כמה פרסאות).

וראה לקוטי שיחות חי"א ע' 64 הע' 15 ובשוה"ג. שלחן המלך ע' קעח.

עונג שבת כלל[1577]:

ג וכל זה כשהולך ברגליו. אבל אם רוכב על סוס או הולך בקרון, יכול לילך כמה פרסאות ואעפ״כ יוכל להגיע למקום שביתתו בעוד היום גדול[1578] (ומכל מקום לא יהלך יותר מכדי שיעור שהוא מהלך ג׳ פרסאות של אדם בינוני המהלך ברגליו[1579], דהיינו ד׳ שעות וד׳ חומשים[1580] משעות בינונית, שהן כ״ד למעת לעת. עיין סי׳ תנ״ט[1581]):

ד ובמדינות אלו רוב בני אדם מכינים צרכי שבת בריוח, לכן אין נזהרים כלל מלילך יותר מג׳ פרסאות בכל ענין, כשהולך לביתו או להתארח בבית אחרים[1582]:

סעודה גדולה וקטנה בערב שבת

ה אסור[1583] לקבוע בערב שבת סעודה[1584] גדולה של משתה[1585] שאינו רגיל בה בימי החול[1586], מפני כבוד השבת. שעל ידי שמרבה באכילה ושתיה בערב שבת, אפילו בבוקר[1587], יותר מדרכו בשאר ימות החול, לא יוכל לקיים סעודת שבת שבלילה כראוי[1588]:

ו במה דברים אמורים בסעודת הרשות, או אפילו סעודת מצוה אלא שאין זמנה בערב שבת, שיכול לדחותה ליום אחר ולעשות הסעודה באותו יום[1589]. אבל אם זמנה היום, כגון סעודת מילה[1590] וסעודת

[1577] **לבוש** ס״א (משישאר שם במקום דאגת הסכנה, ויצטער כל השבת, ולא יהיה לו עונג שבת כלל).
ואם הוא במקום בטוח, ויש עמו צידה שיכול לקחת עמו – ראה תהלה לדוד ס״ק א. בדי השלחן סי׳ סט סק״ד. קובץ דברי תורה חו׳ ז ע׳ נג.

[1578] ב״ח סוף ס״ב (אבל בהולך בעגלה או רוכב סוס, נהגו העולם להקל, והנח להם מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. ומכל מקום צריך ליזהר שלא יהלך עד עת ערב, אפילו ממהר כדי לבוא לעירו ולביתו). **מ״א** סק״א (ואם הוא יושב בעגלה יכול ללכת יותר. ומכל מקום יזהר שיהיה יכול להגיע בעוד היום גדול (ב״ח)).

[1579] משמעות מ״א שם. וראה שו״ת בית יעקב סי׳ לה. קיצור הלכות הערה 3.

[1580] ג׳ פרסאות, שהן י״ב מיל, וכל מיל הוא 24 דקות, הרי 288 דקות, שהן ד׳ שעות ו-48 דקות.
והיינו אף שיוצא ב״תחלת היום״ ויש יותר משיעור זה עד השבת (ראה לעיל הערה 1567).

[1581] סעיף י (שהעיקר כדעה הב׳ שם, שמהלך מיל הוא שני חומשי שעה, שהם כ״ד דקות.
וראה לעיל סי׳ קפד ס״ג, ולקמן סי׳ רסא ס״ה, וסדר הכנסת שבת (שלענין שיעור ד׳ מיל קיי״ל ששיעור מיל הוא 18 דקות), ושם נסמן.

[1582] **אגודה** סוף סוכה סי׳ לט (ובמדינות האלו לא ראיתי נזהרין מזה, כי רוב בני אדם מכינין בריוח ולא בצמצום). מ״א סק״ב (ובמדינות האלו רוב בני אדם מכינין בריוח, ולכן אין נזהרים בזה (אגודה סוף סוכה)).
וראה בדי השלחן סי׳ סט ס״ק ה.

[1583] סיכום תוכן ההלכות שנתבארו לפנינו ס״ה-יא, ולקמן סי׳ רעא ס״ט:
(א) סעודה גדולה שאינו רגיל בה – אסור מהבוקר (ס״ה).
(ב) סעודה קטנה שרגיל בה – מצוה להמנע מלקובעה מתחלת שעה עשירית (ס״ט).
(ג) משחשיכה אסור לטעום כלום קודם קידוש אפילו מים (רעא, ט).
(ד) מצוה להמנע מלאכול קודם עיקר הסעודה, כדי שיאכל הלחם בתיאבון (ס״י).
(ה) אחר קידוש קודם עיקר סעודה – אסור לטעום כדי להשלים מאה ברכות (סי״א).
(ו) ואם טועם אחר קידוש לתיאבון – אין למחות ביד המקילין (ס״י).

[1584] **גיטין לח**, ב (אמר ר׳ חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה ... סעודתא בערב שבת, ושתיהן נעקרו). רמב״ם פ״ל ה״ד (אסור לקבוע סעודה ומשתה בערב שבת מפני כבוד השבת). טור ושו״ע ס״ב (אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה).

[1585] רמב״ם ושו״ע שם (סעודה ומשתה). **לבוש** ס״ב (סעודה של משתה).

[1586] מ״מ שם (ונראה מלשון רבינו שסעודה ומשתה שאינו נוהג בימות החול אסור לעשותו בערב שבת). שו״ע שם (שאינו רגיל בימי החול).

[1587] מ״מ שם (וכל היום בכלל האיסור). לבוש שם (כל היום אפילו בשחרית).

[1588] רש״י שם (איכא איסורא שיכנס לשבת כשהוא שבע בלא תאוה). לבוש שם (כדי שיאכל בלילה סעודת שבת לתיאבון).
וראה בדי השלחן סי׳ סט סק״ו. קיצור הלכות מילואים ע׳ כב.

[1589] ב״ח סוד״ה אין קובעין (ואם אפשר היה לזמן אחר ... פשיטא דאסור). הובא במ״א סק״ג (דהי׳ אפשר לעשותו ביום אחר).

אירוסין ונשואין[1591], שאין לו לדחות האירוסין שמא יקדמנו אחר לארסה[1592], וכן הנשואין אין לו לדחות שלא להבטל מפריה ורביה[1593], וכן המילה, אף אם אינה בשמיני ללידתו אי אפשר לדחותה ליום אחר, שאסור להניחו ערל אפילו יום אחד[1594], לפיכך מותר לעשות הסעודה גם כן בו ביום.

ואם אחר כך לא יוכל לקיים סעודת שבת שבלילה, אין בכך כלום, כיון שזוהי גם כן סעודת מצוה[1595]. ויאכל למחר ביום שלש סעודות כמ״ש בסי׳ רע״ד[1596]:

ז ומכל מקום מצוה להתחיל הסעודה לכתחלה קודם שעה עשירית[1597], שהרי משעה עשירית ואילך מצוה להמנע מלקבוע אפילו סעודה קטנה שרגיל בה בחול, אם היא סעודת הרשות כמו שיתבאר[1598], אם כן גם בסעודת מצוה, כיון שאפשר להקדימה קודם שעה עשירית, יש לו להקדימה לכתחלה.

וטוב שלא לאכול בסעודה זו אלא מנין מצומצם[1599], לבד **(א)** מן השייכים לסעודה, כגון הקרובים והשושבינים בסעודת נשואין, והקרובים ובעלי הברית, דהיינו המוהל והסנדק בסעודת מילה[1600]:

ח סעודת פדיון הבן[1601] בזמנו, דהיינו ביום ל״א ללידתו[1602], דינה כסעודת מילה. אבל אם אירע איזה

[1590] **רמ״א** ס״ב (וסעודה שזמנה ערב שבת, כגון ברית מילה או פדיון הבן, מותר). סעודת מילה נתבארה כאן, וסעודת פדין הבן – לקמן ס״ח.

[1591] **מ״א** סק״ג (בסי׳ תמ״ד ס״ז דסעודת אירוסין סעודת מצוה היא אפילו בערב פסח ... כל שכן בערב שבת דקיל טפי ... דכיון דאירס בערב שבת הוה ליה זמן הסעודה בערב שבת. ואין לומר דלא הוה ליה ליארס היום, דיש לחוש שמא יקדמנו אחר).

וכדלקמן סי׳ תמד סט״ו (מי שהלך מביתו בארבעה עשר ... לסעודת מצוה, כגון סעודת מילה ופדיון הבן וסעודת אירוסין ונשואין).

[1592] מו״ק יח, ב (מותר לארס אשה בחולו של מועד שמא יקדמנו אחר).

[1593] רמ״א יו״ד סי׳ שצב ס״ב (אפילו באבלות דאביו ואמו, מותר לישא ולבא עליה אחר שבעה, אם לא קיים פריה ורביה). לקמן סי׳ תצג ס״ג (מי שלא קיים עדיין מצות פריה ורביה, או שאין לו מי שישמשנו ... שמותר לו לישא אפילו בתוך שלשים לאבילות אביו ואמו).

[1594] מ״א ס״ק ה (ומילה אף על פי שעבר זמנה, כגון שהיה חולה בשמיני, מקרי זמנה קבוע, דכל שעתא ושעתא זמניה היא, דאסור להניחו ערל). ובסי׳ תקסח סק״י (מילה אף על פי שעבר זמנה כל שעתא ושעתה זמנה הוא דאסור לעמוד ערל).

וראה לעיל סי׳ רמח קונטרס אחרון סוף ס״ק א (והערות 1446-1447).

[1595] **לבוש** ס״ב (שהוא מצוה כמו סעודת שבת ולמה תדחה מפני סעודת שבת, ואם אפשר לו לקיים שתיהם מה טוב ומה נעים, ואם אי אפשר, יזכה בראשונה, דכל הקודם זוכה). מ״א סק״ו (אם אפשר לקיים שתיהן מוטב, ואם לאו, תדחה סעודת שבת (לבוש)).

[1596] סעיף ח (אם יש קצת אונס שלא יוכל לסעוד בלילה, יכול לדחות הסעודה עד למחר, שיאכל ג׳ סעודות ביום. ובלבד שיקדש בלילה ויאכל מיד אחר הקידוש כזית מחמשת המינים, או שישתה עוד רביעית יין, כמו שנתבאר בסימן רע״ג. אבל אם אין שם אונס, אין לעשות כן, שהרי אפילו מבעוד יום מצוה למנוע מלאכול כדי שיאכל בלילה לתיאבון, כמו שנתבאר בסימן רמ״ט).

[1597] **ב״ח** שם (בסעודת ברית מילה ופדיון הבן, דלכתחלה צריך להתחיל קודם ט׳ שעות זמניות). מ״א סק״ו (וב״ח כתב דמצוה להתחיל קודם שעה עשירית).

[1598] סעיף ט.

[1599] **של״ה** ריש מס׳ שבת, קלא, א ד״ה במס׳ גיטין (וכשלמדתי תורה בק״ק קראקא אצל רבי מורי הגאון החסיד מהר״ר שלמה זלה״ה, אירע שהיה סנדק בערב שבת, ולא רצה לילך לקביעת הסעודה של מילה, ואמר שהוא קל וחומר מסעודת מילה שחלה מראש חודש אב עד התענית, שאין אוכלין בשר כי אם מנין ולא יותר). והיינו כמובא ברמ״א סי׳ תקנא ס״י (ובשבוע שחל ט׳ באב בתוכה, אין לאכול בשר ולשתות יין, רק מנין מצומצם). תוכן הדברים בפסקי ושו״ת מוה״ר שלמה מלובלין סי׳ טו.

הובא במ״א שם (ושל״ה כתב מורי מהר״ש מלובלין היה סנדק בערב שבת, ולא רצה לילך על הסעודה מאחר שהיה שם מנין בלעדו).

אמנם מדברי השל״ה נראה, שאם יש כבר מנין מצומצם, גם הסנדק לא יאכל בסעודה זו. ואילו כאן נפסק: (א) דהיינו ״לבד מן השייכים לסעודה״. (ב) דהיינו לא רק ״בעלי הברית״, אלא גם ״הקרובים״ (דהיינו כל מי שפסול לו לעדות).

ויתבאר בקונטרס אחרון סק״א.

[1600] רמ״א סי׳ תקנט ס״ח (ואבי הבן, והמוהל, והסנדק כולם נקראים בעלי ברית).

וכן הוא לקמן סי׳ תע ס״ח (בעלי הברית דהיינו המוהל והסנדק ואבי הבן). תצג ס״ד (בעלי הברית דהיינו המוהל והסנדק ואבי הבן).

וכאן לא הזכיר את אבי הבן, שכבר הזכיר את ״הקרובים״.

[1601] **רמ״א** ס״ב (או פדיון הבן).

[1602] ראה מ״א סי׳ שלט סק״ח (בי״ד סי׳ ש״ה כתב הב״ח דאם מלאו לו כ״ט [יום] י״ב [שעות] תשצ״ג [חלקים] ביום ו׳, יפדוהו ביום ו׳ דהוי חדש, וכ״כ הש״ך ס״ק י״ט שם. ולי נראה דאין לסמוך על זה, דבבכורות דף מ״ט אמרינן מת ביום ל׳ כיום שלפניו כו׳, מאי טעמא דרבנן גמרי חדש חדש ממדבר, מה התם ומעלה אף הכא נמי ומעלה וכו׳, קשה, מאי פריך מאי טעמא דרבנן, הא עדיין

אונס שלא פדאו ביום ל״א, אין לפדותו בערב שבת ולעשות אז סעודה של משתה, דכיון שכבר נדחית המצוה מזמנה ידחנה[1603] גם כן מערב שבת מפני כבוד השבת (אלא יפדנו בלא סעודה של משתה[1604]).

וכן מי שאירס קודם ערב שבת, ואירעו אונס שלא היה יכול לעשות הסעודה ביום האירוסין, לא יעשנה בערב שבת[1605], דכיון שכבר נדחית מזמנה, דהיינו יום האירוסין, ידחנה גם כן מפני כבוד השבת (אבל בנשואין נמשכת מצות הסעודה (ג׳) [ז׳] ימים אחר החופה, כמו שיתבאר בסי׳ תר״מ[1606]):

ט סעודה שרגיל בה בימות החול[1607], דהיינו סעודה קטנה[1608] שאינה של משתה[1609], מן הדין מותר לאכלה בכל היום, אפילו סמוך לחשכה[1610].

אבל מצוה להמנע מלקובעה מתחלת שעה עשירית ואילך, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול[1611],

---

לא כלה לו חדש. אלא נראה לי דהכי פירושו, כיון שכלו כ״ט י״ב תשצ״ג הוה ליה חדש. ומשני דבעינן ומעלה, ולכן צריך שיגיע ליום ל״א). לקמן שם ס״ו (ואפילו אם כלו לו כ״ט י״ב תשצ״ג ביום ו׳, שהוא חדש, לא יפדהו ביום ו׳, לפי שחדש שבתורה הוא שלשים ימים שלימים, ולכן צריך שיגיע ליום ל״א בשעת הפדיון). פסקי הסדור דיני פדיון הבן (מיום שלשים ולמעלה, דהיינו ביום ל״א).

[1603] **מ״א** סק״ה (פדיון הבן שעבר זמנו אסור לעשותו בערב שבת ... כן משמע בתוס׳ במו״ק סוף דף ח). ובתוס׳ שם ד״ה מפני ביטול (סעודת פדיון הבן צריך עיון אם מותר לעשות במועד, ואין לומר הא זמנה קבוע, תינח בזמנה, שלא בזמנה היאך יהא מותר). ובמ״א סי׳ תקסח ס״ק י (פדיון הבן כיון שעבר זמנו יכולין לדחותו יותר, כנ״ל לדעת התוס׳, ואם כן יש לומר דלא מקרי סעודת מצוה).

וראה פסקי הסדור דיני פדיון הבן (מכאן ואילך עובר בעשה). שער הכולל פט״ו אות ב. ובהגהת כ״ק אדמו״ר זי״ע שם בשוה״ג. מראי מקומות וציונים. קובץ דברי תורה ח״ג ע׳ ל. יגדיל תורה (נ. י.) ז ע׳ לז. יז ע׳ עדר.

[1604] ראה מראי מקומות וציונים, שיש רוצים לגרוס: ולא יפדנו כו׳.

[1605] מ״א סק״ג (אם אירס קודם לכן, אסור לעשות בערב שבת סעודת אירוסין). ובסי׳ תמד סק״ט (אם אירס קודם לכן, אסור לעשות הסעודה בערב שבת).

[1606] שו״ע המחבר שם ס״ו (חתן ושושבינים וכל בני החופה פטורים מן הסוכה כל ז׳ ימי המשתה), ולקמן סי׳ תרלט ס״י (הנושא בתולה שנים או שלשה ימים קודם החג, בענין שנמשכו שבעת ימי המשתה שלו בתוך החג ... הרי החתן והשושבינין וכל בני החופה, דהיינו אותם אנשים שאוכלים עם החתן, פטורים מן הסוכה כל שבעת ימי המשתה). וראה בדי השלחן סי׳ סט סק״ז. קוני׳ השלחן. מראי מקומות וציונים. משולחן הארי ע׳ 51.

[1607] רמב״ם פ״ל ה״ד (ומותר לאכול ולשתות עד שתחשך), לפירוש המ״מ שם (אפילו סעודה שרגיל בחול כל היום מותר להתחיל). שו״ע סוס״ב (אפילו סעודה שרגיל בה בחול, כל היום מותר להתחיל מן הדין).

[1608] **מגדל עוז** שם, בדעת הרמב״ם (בסעודה קטנה ... בזה לא הזכיר בלשונו משתה אלא לשון סעודה בלבד, כלשון התלמוד דפ״ק דשבת). והיינו כדאמרינן שבת ט, ב (ולא לאכול, בסעודה קטנה).

[1609] **לבוש** ס״ב (ודוקא סעודה של משתה ... אבל לאכול ... אפילו סעודה שרגיל בו בחול מותר כל היום להתחיל מן הדין).

[1610] **פסחים צט**, ב (תניא לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך). וגמרא שם ק, א (לא זזו משם עד שקבעו הלכה כר׳ יוסי). רמב״ם ומ״מ שם. שו״ע שם. וראה מראי מקומות וציונים.

[1611] **רמב״ם** שם (ואע״פ כן מכבוד השבת שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה, כדי שיכנס לשבת כשהוא מתאוה לאכול). מ״מ שם (לקבוע סעודה שנהג בה בחול, מצוה להמנע מתשע שעות ולמעלה, לפי שסבור רבינו דאע״ג דקי״ל כרבי יוסי דאמר אוכל והולך עד שתחשך, דהיינו דוקא בלא קביעות סעודה). שו״ע שם (אבל מצוה להמנע מלקבוע סעודה שנהוג בה בחול, מט׳ שעות ולמעלה).

והיינו שאף לקביעות סעודה שנהוג בה בחול קיי״ל כרבי יוסי (אוכל והולך עד שתחשך), אלא שמכל מקום ״מצוה להמנע״, לחוש מעט לדעת רבי יהודה שאוסר (מן המנחה ולמעלה).

וכן הוא לקמן סי׳ רנ קונטרס אחרון ס״ק ב (ועיין סי׳ רמ״ט דמצוה בעלמא משכחת לה אף בדבר שמותר גמור מן הדין). סי׳ שא קונטרס אחרון ס״ק ב (עיין סי׳ רמ״ט שיש מצוה להמנע מדבר שאין בו איסור מדינא).

ואף שבברייתא הנ״ל אמרו ״מן המנחה ולמעלה״, וכן הוא ברמב״ם שם, הפירוש הוא מתחלת שעה עשירית, וכמו לענין ערב פסח דלקמן רס״י תעא (מתחלת שעה עשירית בערב פסח).

ונתבאר בב״י (ומתוך דברי הרב המגיד תבין שמנחה האמורה כאן היא מט׳ שעות ולמעלה ... סמוך למנחה קטנה קאמר, אלמא דבהכי סגי ליכנס תאב לסעודת הלילה. ומיהו חצי שעה קודם לזמן מנחה קטנה בעינן כמו בערב פסח).

וכדאמרינן בפסחים קז, ב (סמוך למנחה קטנה תנן). ופירש בראי״ש שם פ״י סי׳ ב (פירוש, סמוך למנחה מתשע שעות ולמעלה, דמנחה גופה – מט׳ שעות ומחצה ולמעלה, וסמוך לה – ט׳ שעות).

וכדאמרינן בברכות כו, ב (ואיזו היא מנחה קטנה, מתשע שעות ומחצה ולמעלה). וסמוך למנחה היינו מתשע שעות, דהיינו מתחלת שעה עשירית.

והן שעות זמניות, כמו לענין ערב פסח, שנתבאר לקמן שם (ובין שהיום ארוך ובין שהיום קצר, לעולם אסור לו לאכול מתחלת רביע יום האחרון עד הלילה).

ויאכל סעודת שבת לתיאבון[1612].

אבל לאכול ולשתות (ב) בלי קביעות סעודה, אינו נמנע בערב שבת ובערב יום טוב עד שחשיכה[1613], דהיינו עד בין השמשות כמו שיתבאר בסי׳ רע״[א[1614]]. חוץ מערב פסח כמו שיתבאר בסי׳ תע״א[1615]:

י אבל לאחר שחשכה[1616], או (ג) לאחר שקיבל עליו שבת אפילו מבעוד יום[1617] (אם דעתו להתחיל

כמבואר בפירוש המשניות להרמב״ם פ״י מ״א (סמוך למנחה, כשנשאר מן היום יותר על שעתים ומחצה זמניות). מ״א סי׳ תעא סק״א (משעה עשירית, היינו רביעית היום). פר״ח שם ס״א (ושעות הללו הם שעות זמניות, וכמו שכתב הרמב״ם בפירוש המשנה). והיינו שכל יום יש בו יב שעות זמניות, ותחלת שעה עשירית עד סוף היום הן שלש שעות זמניות, שהוא רביע יום האחרון.

[1612] לבוש שם (כדי שיאכל לתיאבון בלילה).

וראה גם לקמן סי׳ עדר ס״ח (שהרי אפילו מבעוד יום מצוה למנוע מלאכול, כדי שיאכל בלילה לתיאבון, כמו שנתבאר בסימן רמ״ט).

וכן הוא בערב יום טוב, כדלקמן סי׳ רצא ס״ד (מצוה להמנע מלקבוע סעודה בערב יום טוב משעה עשירית ולמעלה, כמו בערב שבת). סי׳ תקכט ס״ב (מצוה להמנע מלקבוע סעודה בערב יום טוב משעה עשירית ולמעלה, כדי שיאכל סעודת יום טוב לתיאבון).

[1613] מ״מ שם (ולאכול ולשתות בלא קביעת סעודה ... כל היום מותר להתחיל), ושו״ע שם (ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה ... כל היום מותר להתחיל).

[1614] סעיף ט (אסרו חכמים לטעום כלום אפילו מים משהגיע זמן הקידוש עד שיקדש, דהיינו משהגיע בין השמשות).

[1615] סעיף א (כל אדם אף שאינו איסטניס אסור לו לאכול פת דהיינו מצה עשירה (כמו שיתבאר) מתחלת שעה עשירית בערב פסח עד הלילה, כדי שיאכל מצה בלילה לתיאבון).

ולענין ערב סוכות ראה לקמן סי׳ תרלט ס״כ (וכיון שאכילת לילה הראשונה נלמד בגזירה שוה מאכילת מצה, צריך להיות דומה לה בכל דבר, דהיינו שלא יאכל בערב יום טוב מן המנחה ולמעלה, כדי שיאכל בסוכה לתיאבון).

[1616] **דרכי משה** סק״ד, **בשם אור זרוע** הל׳ ערב שבת סי׳ כא (פירש ה״ר אליעזר ממיץ זצ״ל, מצוה לבר ישראל שיאכל סעודת שבת לתיאבון ... ועיקר סעודת שבת בלחם תלוי ... ומאחר שהוא כך דסעודת שבת היינו לחם, צריך למיכליה לתאבון, לכן כל בן ברית אסור למיכל אותו גירמזל״י בשבת קודם הסעודה, משום דלא אכיל [עיקר] סעודת שבת לתיאבון, והעושהו לא ניתן להשבון). **ומ״א** סוף ס״ק ו.

*

וכל זה הוא אחר הקידוש קודם עיקר הסעודה, ש״מצוה להמנע מלאכול שום דבר״, כדי ש״יאכל הלחם לתיאבון״.

משא״כ קודם הקידוש אסור לטעום מעיקר הדין, כדלקמן סי׳ רעא ס״ט (אסרו חכמים לטעום כלום, אפילו מים, משהגיע זמן הקידוש עד שיקדש). ונתבאר שם טעם האיסור.

וכמבואר בקונטרס אחרון ס״ק ג (הדרכי משה התיר מבעוד יום, והיינו לאחר קידוש, כדמייתי מעובדא דרבינו קלונימוס, ועל זה תמה המ״א, דאף האור זרוע מודה מבעוד יום). והיינו שרבינו קלונימוס והאור זרוע והדרכי משה והמ״א, כולם מיירו כשרוצה לאכול לאחר קידוש קודם סעודה.

ואף שמשיגרא דלישנא נראה דמיירי (בתחלת הדברים כאן) קודם קידוש, ואחר כך מוסיף ״אפילו לאחר שקידש על הכוס״.

אפשר שהפירוש הוא כמו ״ואעפ״י שהוא לאחר שקידש היום״, והיינו שכל האמור כאן מיירי אחר שקידש על הכוס.

[1617] אחרי שהביא האור זרוע את דברי רבינו אליעזר ממיץ, מוסיף וכותב ״ולפי דעתי משמע שמותר לאכול גרימזל״י קודם שיאכל הלחם ... דערב שבת לאחר שקידש על היין היו מביאים גירמזי״לי לפני רבינו קלונמוס״ (כמובא לקמן במוסגר שבסוף הסעיף). הרי מיירי ב״ערב שבת לאחר שקידש״.

וכן הביא מדבריו בדרכי משה שם, והוסיף בדברי האור זרוע ״ולכן מותר לאכול אלו הגרימז״ל מבעוד יום״. הרי מיירי ״מבעוד יום״.

וחלק עליו במ״א ס״ק ו (ולא הבינותי דבריו, דאף האור זרוע לא אסר אלא בשבת, לאפוקי מעובדא דרבינו קלונימוס, נראה לי שהדין עמו). והיינו שמבעוד יום מודים כולם להיתר. ובשבת היא מחלוקת הפוסקים, ונראה לו שהדין עם האוסרים.

ועל זה מוכיח בקונטרס אחרון ריש ס״ק ג, שבודאי גם מחלוקת הפוסקים היא כשקיבל עליו השבת וקידש, ורוצה לאכול מגדנות קודם שהתחיל הסעודה, שהרי בזה מיירי רבינו קלונימוס.

ומזה מוכיח בקונטרס אחרון שם, שהמחלוקת בינם היא ״אם דעתו להתחיל סעודת שבת קודם שחשיכה״, ומה שכתב המ״א להיתר מבעוד יום לכל הדעות, היינו כשדעתו להתחיל סעודת שבת אחר חשיכה. וכן נפסק כאן.

ומכל מקום דן בזה בקונטרס אחרון שם, ומבאר בכמה אופנים, ומסיים ״וצ״ע״. וגם כאן הכניס הוספה זו במוסגר, וכהכלל המובא בשארית יהודה או״ח סי׳ ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

*

עוד נתבאר לקמן סי׳ רעג ס״ז (הורו הגאונים שזה שאמרו חכמים אין קידוש אלא במקום סעודה, אין צריך שיגמור שם כל סעודתו, אלא אפילו אם אכל כזית, או אפילו כזית מחמשת המינים שמברכים עליהם בורא מיני מזונות, או ששתה רביעית יין מלבד כוס הקידוש, יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה, ויכול לאכול אחר כך הסעודה במקום אחר, בין מיד בין לאחר זמן).

ובקונטרס אחרון ס״ק ג נתבאר, שגם בזה, אם דעתו לקבוע סעודתו מיד, יש אומרים שמצוה למנוע מלאכול שום דבר קודם, אלא ״דסמך על מה שכתב כאן, והתם עיקרא דדינא אתי לאשמועינן״, לומר שבכל אופן יוצא ידי קידוש, ויכול לאכול אחר כך אפילו במקום אחר ואפילו לאחר זמן, ולא בא לדון שם אם מצוה לכתחלה להמנע מזה.

סעודת שבת קודם שחשיכה[]], מצוה להמנע מלאכול שום דבר אפילו בלא קביעות סעודה, אפילו לאחר שקידש על הכוס, קודם אכילת עיקר סעודת שבת, דהיינו מלחם שמברכים עליו המוציא שהוא עיקר סעודת שבת, שמבלעדו אינו יוצא ידי חובת ג׳ סעודות כמו שיתבאר בסי׳ רע״ד[1618]. לפי שאם יאכל ממאכל אחר קודם אכילת הלחם לא יאכל הלחם לתיאבון[1619] (ומכל מקום (ד) אין למחות ביד המקילין[1620], כיון שמן הדין אין חיוב גמור לאכול סעודת שבת לתיאבון כמו שנתבאר[1621]):

יא במה[1622] דברים אמורים כשאוכל אותו מאכל קודם הסעודה, מחמת שחפץ ומתאוה לאוכלו קודם

---

*

הלכה זו נתבארה לקמן סי׳ רעא ס״ט, אף לענין איסור אכילה קודם קידוש (משהגיע בין השמשות, שנתקדש היום מספק. או אפילו מבעוד יום, אם התפלל ערבית מבעוד יום).

אלא דלקמן שם, דמיירי באיסור טעימה קודם קידוש, לא אסר אלא ״אם התפלל ערבית״, שאז קיבל עליו ״עיצומו של יום״ (כדלקמן בהערות שם). משא״כ כאן דמיירי באכילת מגדנות אחר קידוש, קודם שהתחיל סעודת שבת (כדלעיל הערה הקודמת), הרי כבר קיבל עליו ״עיצומו של יום״ כשקידש על הכוס, אף אם עדיין לא התפלל ערבית, כדלקמן סי׳ רסז ס״ג (שיכול לקדש ולאכול מפלג המנחה ולמעלה, אפילו אם לא התפלל ערבית עדיין).

[1618] סעיף ה (אינו יוצא ידי חובת ג׳ סעודות שחייב אדם לסעוד בשבת, עד שיאכל לחם שמברכין עליו המוציא וברכת המזון).

אבל ראה לעיל סי׳ קפח ס״י, בהגהת מהרי״ל על הגליון (שמעתי ממנו בסוף ימיו שחזר בו, ולא הצריך לאכול כשיעור קביעות סעודה, שהרי גם בברכת מעין ג׳ יש בה הזכרה של קדושת היום).

וראה תהלה לדוד ס״ק ג. ובהערות דלקמן סי׳ עדר שם.

[1619] אור זרוע בשם הרא״ם שם.

ומה שלפעמים אומרים שפרפראות של מיני דגן פותחים את בני המעיים, נתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ג.

[1620] **דרכי משה** (לדידן דקיימא לן דמותר לאכול אחר המנחה, שמע מינה דאין צריך לאכול סעודת שבת לתיאבון ... דערב שבת לאחר קידוש היו מביאים גרימז״ל לפני רבי קלונימוס ושאר הזקנים והיו מברכין עליהם בורא מיני מזונות ... ואחר כך היו אוכלים לחם לצורך הסעודה), בשם האור זרוע שם (ולפי דעתי משמע שמותר לאכול גרימזל״י קודם שיאכל הלחם, אף על פי שעיקר סעודת שבת הוא לחם ... דלא בעינן ליכנס לשבת כשהוא תאוה. וכן נמצא כתוב בתשובות, דערב שבת לאחר שקידש על היין היו מביאים גירמזי״לי לפני רבינו קלונמוס ולפ[נ]י הזקנים והיו מברכים עליהם בורא מיני מזונות ... ואחר כך היו אוכלים ללחם וצרכי הסעודה). והוא בפרדס רש״י ע׳ קפט (כך מנהגו של רב ר׳ קלונימוס, כשמביאין לפניו מאכל של טרייש ... מברך בורא מיני מזונות, ואחר כך מעין שלש על המחיה ועל הכלכלה, ואחר כך מברך ברכת המוציא). ונתפרש באור זרוע דמיירי בליל שבת אחר קידוש.

[הוא רבי קלונימוס הזקן, ברבי יצחק ממגנצא (שרבים מפסקיו הובאו בהפרדס לרש״י), ובן דורו של רבי קלונימוס הבחור, ברבי יהודה ממגנצא, הפייטן, דלקמן סי׳ רסח סי״ב, וסי׳ רעא סי״ט, ובהערות שם].

[1621] סעיף ט.

[1622] תוכן האמור בסעיף שלפנינו, ובקונטרס אחרון ס״ק ד, באיסור לגרום ברכה שאינה צריכה, וחובת הקדמת ברכת הלחם לברכת בורא מיני מזונות:

יש הפרש בין הרוצה לאכול מיני מגדנות אחר קידוש קודם סעודה, כדי להשלים מאה ברכות בשבת, כדעת המ״א שהדין עם האוסרים בזה.

לבין החפץ ומתאוה סתם לאכלם קודם הסעודה, שאזי אין בזה איסור ברכה שאינה צריכה, וחובת ההקדמה. ואם כן תלוי הדבר במחלוקת הפוסקים באיסור אכילה קודם סעודת שבת, ואין למחות ביד המקילין.

המקור והטעם לחילוק זה נתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ד:

(א) כיון שאינו חפץ לאכלם בתוך הסעודה, רק קודם הסעודה, ״אינו מחויב שלא לאכול דבר שהוא חביב עליו וחפץ לאוכלו עכשיו״.

(ב) ואפילו רוצה לאכלם גם בתוך הסעודה, אלא שחפץ לאכלם קודם הסעודה, גם בזה אין משום ברכה שאינה צריכה, ולא משום קדימת ברכה לחברתה.

(ג) ואפילו אם רוצה לאכלם לפני הסעודה כדי להשלים מאה ברכות, מכל מקום כיון שבלאו ריבוי הברכות לא היה אוכלם כלל, אין בזה משום ברכה שאינה צריכה.

(ד) ואפילו אם גם בלאו ריבוי הברכות היה אוכלם, כיון שמתכוין בהקדמתם בשביל מצוה, דעת פוסקים רבים שאין בזה משום ברכה שאינה צריכה. ומסיים: ״הלכך הסומך על כל הני רבוותא נגד המ״א אין מזחיחים אותו״.

(ה) גם הובאה שם דעת רבינו עוזר, שאם העיקר והטפל אין ברכותיהם שוות, טוב יותר להרבות בברכות, ולא צוו למעט אלא כשיכול לפטור ב׳ דברים בברכה אחת המיוחדת לשניהם. וכן נפסק להלכה לעיל סי׳ ריב ס״ח, וסי׳ רטו ס״ד, וסדר ברכת הנהנין פ״ג הי״ד (כדלקמן הערה 1781).

אמנם כאן בפנים, לא הובאו דעות אלו להתיר. ואפשר שקונטרס אחרון זה, שבו מביא גם את דעת המתירים, וכותב שאין מזחיחים את מי שסומך עליהם, נכתב אחרי הפנים. ומסקנתו נתבארה בסדר ברכת הנהנין (שהיא מהדורא בתרא), להקל כשאין ברכותיהם שוות.

וראה פתחי הלכה פ״א הע׳ 26. הערות וביאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 117. הערות וביאורים תשכב ע׳ 57. תשכג ע׳ 63. תשכה ע׳ 40. קיצור הלכות מילואים לסי׳ רצ.

הסעודה ולא בתוך הסעודה[1623]. אבל אם מה שאוכלו קודם הסעודה הוא מחמת שרוצה להשלים מאה ברכות, על ידי שמברך עליו גם ברכה אחרונה כשאוכלו קודם הסעודה, שאינו נפטר בברכת המזון שלאחר הסעודה[1624], יש בזה (איסור גמור מן הדין שאסור לגרום חיוב ברכה כשאפשר לפוטרה בברכה אחרת, כמו שנתבאר בסי׳ [ר]ט״ו[1625]. ועוד יש) איסור במה שמקדים ברכת אותו מאכל לברכת הלחם, שברכת הלחם קודמת לכל הברכות, כמו שנתבאר בסי׳ רי״א[1626]. משא״כ כשאוכלו קודם הסעודה מחמת שאינו חפץ ומתאוה לאכלו כלל בתוך הסעודה אלא קודם הסעודה, אזי אינו צריך כלל להקדים לפניו ברכת הלחם, עיין סי׳ רי״א[1627]:

קביעת תענית בערב שבת

יב אין קובעים תענית לכתחלה בערב שבת[1628], אלא אם כן שיטעום מעט קודם קבלת שבת[1629], כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה[1630]. אלא אם כן הוא איסטניס, שכשאוכל ביום אפילו מעט לא יאכל בלילה לתיאבון[1631].

[1623] שאז חייב לברך עליו תחלה וסוף, כמבואר בסדר ברה״נ פ״א הי״ז (ברכת המזון אינה פוטרת מעין שלש ... חוץ מן ... חמשת מיני דגן שאכלן לפני הסעודה נפטרו בברכת המזון בדיעבד, אבל לכתחלה, אם נזכר קודם ברכת המזון, צריך לברך תחלה על המחיה קודם ברכת המזון).

משא״כ אם אוכלו לפתוח בני המעיים, נתבאר שם פ״ד הי״ג (מי שאוכל לפני הסעודה פרפראות כמו מיני מתיקה או מיני פירות לפתוח בני מעיים ולגרר ולהמשיך הלב לאכילה ... אין צריך לברך אחריהם לפני הסעודה, שנפטרין בברכת המזון).

[1624] **מ״א** סוף ס״ק ו (דברכת המוציא קודם לברכת בורא מיני מזונות, כמ״ש סימן רי״א ס״ה. ועוד דאפילו בשבת אסור לגרום ברכה), **שכתב כן לסתו[ר] דעת רבי קלונימוס לבד ודו״ק**.

והיינו שהמ״א לא חלק על עצם ההיתר הזה של אכילה קודם הסעודה, אלא על האכילה קודם הסעודה כדי להשלים מאה ברכות בשבת, כמבואר באור זרוע שם, המועתק בדרכי משה שם (והיו מברכים עליהם בורא מיני מזונות, ואחר כך ברכה אחת מעין ג׳, כדי להרבות ולהשלים מאה ברכות, ואחר כך היו אוכלים ללחם וצרכי הסעודה).

ומה שצריך להשלים בשבת את מאה הברכות, נתבאר לעיל סי׳ מו ס״א (ובשבת חסרו ... צריך למלאותן בפירות ומיני בשמים).

[1625] סעיף ד (אסור לגרום ברכה שאינה צריכה, כגון כל שני דברים שיכול לפוטרם בברכה אחת, אסור לגרום שיצטרך לחזור ולברך, כגון שיפסיק בנתים בשיחה או בדבר אחר הגורם שיצטרך לחזור ולברך, ואפילו בשבת שחסרו הרבה ברכות ממנין ק׳ ברכות שחייב אדם לברך בכל יום, אסור לגרום ברכה שאינה צריכה כדי להשלים לק׳).

[1626] ברמ״א שם ס״ה (ברכת המוציא קודמת לברכת בורא מיני מזונות). מ״א שם סק״ט (פירוש כגון שיש שלחן ערוך לפניו לאכול פת, יברך תחלה על הפת). סדר ברכת הנהנין פ״י הי״ד (ברכת הפת אפילו של כוסמין ושיפון קודמת לכל הברכות).

וראה מראי מקומות וציונים.

[1627] ראה רמ״א שם (וכל הא דאמרינן דאחד קודם לחבירו, היינו שרוצה לאכול משניהם, לכן יש להקדים החביב או החשוב. אבל אם אינו רוצה לאכול משניהם, אינו מברך רק על זה שרוצה לאכול, אעפ״י שגם השני מונח לפניו). לעיל סי׳ קסח ס״ב (וכל זה כשרוצה לאכול משתיהן, אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחת מהן, יברך עליה, ואין לו לחוש להשנית, אף על פי שהיא מוקדמת בפסוק והיא חשובה וחביבה עליו, שמשום קדימתה וחשיבותה אינו מחויב לאכול ממנה כלל).

וכן כאן ״שאינו חפץ ומתאוה לאכלו כלל בתוך הסעודה אלא קודם הסעודה״.

[1628] **רוקח** סי׳ לו (אין להתענות לכתחלה בערבי שבתות, דאמרינן בשלהי מגילת תענית [פי״א] הנשבע להתענות בערב שבת הרי זה שבועת שוא, שמקצת ערב שבת כשבת), ותשב״ץ סי׳ קו (אין להתענות לכתחלה בערב שבת), **ומרדכי הל׳ תענית** רמז תרלא (ובמגילת תענית אמר ר׳ יוסי בן דוסתאי משום ר׳ יוסי הגלילי מי שנשבע להתענות ערב שבת הרי זו שבועת שוא, שמקצת ערב שבת כשבת). הובא **בב״ח** ס״ד, ובסוס״י תרפו. **מ״א** סק״ז, ובסי׳ תרפו ס״ק ג.

וכן היא גרסתינו במשנה מגילה כו, א (ולא היו מתענין ערב שבת מפני כבוד השבת), הובא במ״א שם.

[1629] תוספת שבת סק״ז (ויותר נכון לטעום מעט קודם שיקבל השבת).

[1630] ברטנורא מגילה סוף פ״ב (מפני כבוד השבת, שלא יכנס לשבת כשהוא רעב). ב״ח סוס״י תרפו (שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה), ומ״א ס״ק ז.

[1631] **ירושלמי** תענית פ״ב הי״ב (רבי אבון ציים כל ערובת שובא). הובא בב״י ד״ה ויראה שדרך. לפירוש המ״א ס״ק ז (וצריך לומר דהא דר׳ אבין ציים כל ערב שבת, היינו משום שהיה איסטניס, ואם היה אוכל ביום לא היה אוכל בלילה לתיאבון, כמ״ש סי׳ ת״ע, וכן עיקר).

והיינו כמבואר בשו״ע סי׳ תע ס״ג (האיסטניס מתענה בערב פסח כדי שיאכל מצה לתיאבון). וכן הוא לקמן שם ס״ט (מי שהוא איסטניס כל כך שאם יאכל ביום לא יוכל לאכול בלילה מצה לתיאבון, יש לו להתענות בערב פסח, כדי שיאכל מצה לתיאבון בלילה).

במה דברים אמורים בתענית יחיד, שאין קבוע לו זמן, שאפשר לו להתענות אותו תענית ביום אחר[1632]. אבל אם זמנו הוא בערב שבת, כגון המתענה תעניות של ימי מיתת הצדיקים[1633] שיתבאר בסי׳ תק״פ[1634], וכן המתענה בערב ראש חודש[1635], אינו צריך לדחות התענית ליום אחר אם אירע בערב שבת (וכן המתענה בכל ימות השבוע, שבאותו יום מתענה הוא גם כן[1636]). ואע״פ שכל התעניות אלו שבערב שבת אינם חובה כלל, אין צריך לדחותו מפני כבוד השבת. לפי שאיסור זה שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה איסור קל הוא, **(ה)** ולא חששו לו אלא שלא לקבוע בו התענית לכתחלה, כשאפשר לקובעו ביום אחר, אבל מי שאי אפשר לו לקובעו ביום אחר, אין לו לדחות התענית לגמרי בשביל כך.

ורשאי להשלים התענית בערב שבת[1637] עד צאת הכוכבים. ואם קיבל עליו התענית במנחה[1638] חייב הוא להשלימו[1639], כמו המקבל עליו תענית בשאר ימות השבוע שחייב הוא להשלימו עד צאת הכוכבים[1640].

ויש אומרים[1641] שאם השלים תפלת ערבית של שבת מבעוד יום, צריך לאכול מיד, ואינו רשאי להתענות עד צאת הכוכבים, דכיון שקיבל עליו שבת בתפלה[1642] אסור לו להתענות עוד, שאין מתענין בשבת

[1632] רמב״ם הל׳ תענית פ״ה ה״ה (ואם חל י״ג באדר להיות בשבת, מקדימין ומתענין בחמישי). מ״מ שם (ואע״פ שנפסקה הלכה בתענית שחל להיות בערב שבת מתענה ומשלים ... דוקא כשבא זמנו הקבוע לו בערב שבת, אבל כשהוא נדחה מזמנו אין קובעין אותו בערב שבת, וכן מפורש בתשובת הגאונים ז״ל). הובא **בב״ח** סוס״י תרפו, ובפר״ח שם ס״ק ב.

ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ה, שעיקר החילוק הוא בין תענית שיכול להתענות ביום אחר או לאו.

[1633] **מ״א** ס״ק ח (מי שמתענה תעניתים הכתובים בסי׳ תק״[פ], וכמ״ש ביו״ד סוס״י ת״ב, והוא הדין ערב ראש חדש שחל בערב שבת).

ומה שציין ליו״ד סוס״י תב, הכוונה לרמ״א שם (מצוה להתענות יום שמת בו אביו או אמו ... ואם חל תענית זה בערב שבת, דינו כשאר תענית).

ואף שלא נזכר תענית זה כאן, נזכר הוא לקמן סי״ג (או ביום שמת בו אביו ואמו).

והיינו שבתעניות אלו אי ״אפשר לו להתענות אותו תענית ביום אחר״.

[1634] בשו״ע שם ס״א-ב (אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם).

[1635] הגהות מנהגים פורים אות נ (ומשם מהרי״ו מצאתי וז״ל, נראה לי דהוא הדין דאי איקלע ראש חדש באחד בשבת, אותן הנוהגין להתענות בערב ראש חודש יתענו ביום חמישי). ב״ח סוס״י תרפו (מי שרגיל להתענות בערב ראש חדש, אם חל ראש חדש ביום ראשון, אין להתענות ביום ששי אלא ביום חמישי, דכיון דנדחה מיום השבת שהוא זמנו אין קובעין לו בערב שבת, וכן כתב מהרי״ו). מ״א סי׳ תיז ס״ק ג (נהגו קצת להתענות ערב ראש חדש. ואם חל ראש חדש ביום א׳ מתענין ביום ה׳ (ב״ח סי׳ תרפ״ו. מנהגים). ואם חל ראש חדש בשבת מתענין ביום ו׳). פר״ח סי׳ תיז (כשחל ראש חדש בשבת, הדבר ברור שיתענו בערב שבת, שהרי ערב שבת זמנה היא).

[1636] עירובין מ, סע״ב (בר בי רב דיתיב בתעניתא במעלי שבתא). תוס׳ שם מא, א ד״ה שאני (בני בי רב דיתבי בתענית, דמשמע דאיירי בתענית הרשות). ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ה, שעל כרחך (בני בי רב היו מתענים כל השבוע, ולא היו חייבים לבטל תעניתם לגמרי). והיינו כיון שאין יכולים לדחותו ליום אחר.

[1637] עירובין מא, ב (דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא הלכה מתענין ומשלימין). תוס׳ שם ד״ה והלכתא (פירוש אם ירצה להשלים, דשרי להשלים). רא״ש תענית פ״ב סי׳ כה (פירוש אם ירצה, ולא חשיב כמתענה בשבת). טור (פירוש אם ירצה, ולא הוי כמתענה בשבת).

[1638] שו״ע סי׳ תקסב ס״ו (אימתי מקבלו, בתפלת המנחה).

[1639] רא״ש שם (וכיון שיכול להשלים אם ירצה, והוא קבל עליו תענית סתם, וכל תענית שלא שקעה עליו החמה אינו תענית, צריך להתענות עד צאת הכוכבים). **טור ושו״ע** ס״ד (אם קבל עליו להתענות בערב שבת, צריך להתענות עד צאת הכוכבים). סי׳ תקסב ס״ג (יחיד שקבל עליו תענית סתם בערב שבת, צריך להתענות עד צאת הכוכבים).

[1640] שו״ע סי׳ תקסב ס״א (כל תענית שלא שקעה עליו חמה, דהיינו שלא השלימו עד צאת הכוכבים, אינו תענית).

[1641] מהר״ם מרוטנבורג בתשב״ץ בתחלתו (מהר״ם ז״ל רגיל לעולם בליל שבת לאכול עם שקיעת החמה ... ואפילו כשהוא מתענה אוכל עם שקיעת החמה, כי אפילו זה קרוי השלמה מה שאומר בפרק בכל מערבין (דף מא) מתענה ומשלים, כי כן הפירוש משלים עד לאחר בית הכנסת). הובא במרדכי סופ״ג דעירובין סי׳ תצד (כתב רבינו מאיר דהשלמת תענית בערב שבת סגי עד לאחר תפלת ערבית, שהיא מפלג מנחה ואילך). הגהות מיימוניות פ״א מהל׳ תענית אות ג (ופירוש השלמה היינו שמתענה אחר שקבל שבת, ותפלת שבת היא מפלג המנחה ולמעלה, ואפילו אם עוד היום גדול מקרי שפיר השלמה). **טור ורמ״א** ס״ד (ויש אומרים דלא ישלים, אלא מיד שיוצאים מבית הכנסת, יאכל).

[1642] מרדכי שם (עד לאחר תפלת ערבית). טור (שיכול לאכול מיד אחר התפלה). והיינו כשקיבל עליו עיצומו של יום בתפלה, כדלקמן סי׳ רסא בקונטרס אחרון ס״ק ג (כשהתחיל ערבית של שבת קיבל עליו עיצומו של יום, ולא תוספת).

וראה תהלה לדוד סק״ד. מראי מקומות וציונים. משולחן הארי ע׳ 51.

אפילו שעה אחת כשמתכוין לשם תענית כמו שיתבאר בסי' רפ"ח[1643]. ואף אם קיבל התענית במנחה, שחייב הוא להשלימו, אעפ"כ יאכל מיד לאחר השלמת (הצבור[1644] את) התפלה, לפי שהוא מתענה עד אחר קבלת שבת זהו גם כן השלמה[1645], שכבר נשלם יום החול וחל עליו השבת[1646].

ולענין הלכה יש לנהוג כסברא האחרונה בתענית יחיד[1647], שאין חיוב ההשלמה בו אלא מחמת קבלתו אותו, וכיון שמתענה עד אחר קבלת שבת יוצא ידי חובתו. ומכל מקום לכתחלה יפרש בשעת קבלת התענית שאינו מקבלו אלא עד לאחר יציאה מבית הכנסת[1648]. אבל בתענית צבור[1649] שההשלמה בו הוא חובה, צריך להשלים גם בערב שבת כסברא הראשונה. ואפילו אם התנה מאתמול שלא יתענה אלא עד לאחר יציאה מבית הכנסת, אין תנאו מועיל כלום, שאין התענית תלוי כלל בתנאו, שהרי הוא תענית צבור[1650].

ואם הוא תענית חלום, לדברי הכל ישלים עד צאת הכוכבים, שהרי אף בשבת עצמה מתענין תענית חלום[1651]:

יג המתענה בכל ערב ראש חודש[1652], או בכל עשרת ימי תשובה[1653], או בכ' סיון[1654], או במיתת הצדיקים[1655], או ביום שמת בו אביו ואמו[1656], אם בפעם הראשון שאירע התענית בערב שבת השלימו עד צאת הכוכבים, צריך לנהוג כן לעולם[1657] בכל פעם שיארע בערב שבת, משום שהוא כמו נדר[1658],

---

[1643] סעיף א (ואם מתכוין לשם תענית אפילו שעה אחת אסור), וסי"ב (כיון שהתענה לשם תענית עבירה היא בידו). לקמן סי' תרד סוף ס"א (שבת שנאמר בו וקראת לשבת עונג, ולפיכך אסור להתענות בו אפילו שעה אחת לשם תענית).

[1644] תשב"ץ שם (משלים עד לאחר בית הכנסת). מרדכי שם (ואם בא הצבור מבית הכנסת מבעוד יום מותר לאכול מיד).

[1645] מהר"ם שם. שו"ת מהרי"ל סי' לג (אחר תפלת ערבית הוה שפיר השלמה בערב שבת). מ"א סק"ח (דזה מקרי השלמה, שמתענה עד אחר קבלת שבת).

[1646] והיינו שלדעה זו, קבלת השבת משלימה את יום החול ואת התענית, ומתחיל יום השבת.

וראה יו"ד סי' קצו ס"א ברמ"א, ובש"ך שם ס"ק ד, אם קבלת שבת ותפלת ערבית בערב שבת מועלת לשאר הלכות.

ולענין סעודת שבת, ראה ב' דעות לקמן סי' רסז ס"ג. סי' תעב ס"ב. סי' תצא ס"ג. ובהערות שם ושם.

[1647] מהרי"ל שם וסי' קנז ס"ג (ותענית יחיד בערב שבת, מנהג דילי עד אחר תפלת ערבית, כדברי מהר"ם. אבל תענית צבור, לעצמי אני מחמיר להשלים, ככמה רבוותא גדולי אשכנז דמחמירי). **רמ"א** שם (לכן בתענית יחיד לא ישלים ... ובתענית צבור ישלים, והכי נהוג).

[1648] רמ"א שם (וטוב לפרש כן בשעת קבלת התענית).

[1649] כמו תענית עשרה בטבת שחל בערב שבת.

[1650] **מ"א** שם (משמע מלשון רמ"א דבתענית צבור לא מהני תנאי, דלאו בדידיה תליא מלתא).

[1651] תשב"ץ שם (אבל כשהוא מתענה תענית חלום בערב שבת, מתענה עד צאת הכוכבים. דכיון שהוא חמור כל כך עד שיתענה תענית חלום אפילו בשבת לכתחלה, כל שכן אם התחיל להתענות בערב שבת שצריך להמתין עד צאת הכוכבים). הגהות מיימוניות שם (אבל תענית חלום בערב שבת יש להתענות עד צאת הכוכבים ... שאפילו ביום השבת מתענין לכתחלה). **טור ושו"ע** שם (ואם הוא תענית חלום, צריך להתענות עד צאת הכוכבים). מ"א שם (ובתענית חלום ישלים).

[1652] כמצויין לעיל (הערה 1635).

[1653] תעניות אלו נזכרו ברמ"א סי' תקסח ס"ב (תענית ... עשרת ימי תשובה), וסי' תקפא ס"ב (והמדקדקים נהגו שכל אחד מתענה העשרה ימים, וכן נכון לעשות).

[1654] תענית זו נזכרה במ"א סוס"י תקפ (נוהגין להתענות עשרים בסיון בכל מלכות פולין).

את התענית הזו גזרו בתחלה אחרי פרעות תתקל"א בצרפת. וחזרו והתקינוה בפולין, אחרי פרעות ת"ח ות"ט, כמובא באליה זוטא סי' תקסו ס"ק ד (כ' סיון, תענית שגזרו ד' ארצות, וקבעוהו לדורות).

[1655] כמצויין לעיל (הערות 1633-1634).

[1656] בנדרים יב, א (אמר הריני שלא אוכל בשר ושלא אשתה יין כיום שמת בו אביו), ולא נזכר שם תענית ממש, רק בתרומת הדשן סי' רצג (מתענין ואומרים קדיש וברכו ביום המיתה). שו"ת מהר"י ווייל סי' קכא (קבלתי ממורי ז"ל שיש להתענות יום המיתה). רמ"א סי' תב סי"ב (ומתענין יום המיתה).

[1657] רמ"א יו"ד סוס"י תב (אם בפעם ראשון השלים, ינהוג כן כל ימיו). **מ"א** כאן סק"ח (ונראה לי דאם מתענה בכל ערב שבת, והשלים בפעם ראשון, צריך לנהוג כן לעולם, והוא הדין מי שמתענה תעניתים הכתובים בסי' תק"[פ], וכמ"ש ביו"ד סוס"י ת"ב. והוא הדין ערב ראש חדש שחל בערב שבת).

לפי פירוש שו"ת נחלת שבעה סי' נח (נראה לי דהכי פירושו, אם בפעם ראשון שחל יאר צייט שלו בערב שבת והשלים, ינהוג כן כל ימיו, אם יזדמן פעם אחרת גם כן בערב שבת ישלים, מאחר שהשלים בערב שבת הראשון. וכן נראה מלשון הגהות מה"ר אייזק

וצריך שיתירו לו שלשה[1659]. והוא שבשעה שהשלים בפעם הראשון היה בדעתו לנהוג כן לעולם[1660], או שהשלים ג' פעמים בערב שבת ולא התנה שיהא בלי נדר[1661]. אבל מחמת שהשלים כמה פעמים כשאירע בחול אינו חשוב כנדר, לענין שיצטרך להשלים כשאירע בערב שבת.

ויש חולקין בזה[1662] ואומרים, שבתענית יום שמת בו אביו ואמו כשחל בחול בשנה הראשונה והשלים אז התענית, בודאי היה בדעתו לנהוג כן לעולם, לפי שלא עלה על דעתו לחשוב היאך יתנהג להבא כשיארע בערב שבת, לפיכך הרי זה כנדר וצריך להשלים לעולם אף כשיארע בערב שבת[1663]. וכן בתענית ימי מיתת הצדיקים וערב ראש חודש[1664], אם כשהתענה פעם הראשון בחול והשלימו היה בדעתו לנהוג כן לעולם, או שהתענה והשלים ג' פעמים בחול ולא התנה שיהא בלי נדר, הרי זה כנדר, וצריך להשלים אף כשיארע בערב שבת. וכן נהגו העולם (ואף על פי כן המיקל לעת הצורך כסברא הראשונה לא הפסיד[1665]):

קונטרס אחרון

(א) מן השייכים כו'. עיין[1666] בשל"ה[1667], שרבו דימה דין זה לסעודת מילה שבשבוע של תשעה באב.

טורנא, אף על פי שלא היה היאר צייט ראשון שלו בערב שבת, רק שהיה לו כמה פעמים יאר צייט בחול, אף על פי שבימי החול משלים, אם פעם אחת אירע בערב שבת, שזהו ערב שבת ראשון, כמו שנוהג באותו ערב שבת ראשון כן ינהוג כל ימיו, אם יחזור ויבא פעם אחרת בערב שבת. וכן ראיתי נוהגים על פי שאלת חכם בימי חורפי. ולא כיש טועין ואומרים שזהו דוקא כשחל יאר צייט ראשון שלו לאחר שנים עשר חדש בערב שבת, אבל אם לא היה היאר צייט ראשון בערב שבת, אף על פי שחל פעם אחת בערב שבת צריך להשלים, ודבר זה אין לו שחר).

[1658] ב"ח סוף הסימן (והמתענין יאר צייט, אם בתחלה כשהתחיל להתענות אירע ביום ששי, יזהר שיקבל עליו שלא ישלים, דיארצייט הוי כמו נדר).

[1659] כמבואר בשו"ע יו"ד סי' רכח ס"א (מי שנדר ונתחרט, יש תקנה על ידי חרטה ... כיצד יעשה ... ילך אצל שלשה ... ויתירו לו). ובסי' ריד ס"א (ומי שרגיל ... ורוצה לחזור בו ... צריך ג' שיתירו לו).

[1660] ט"ז סק"ג (לא מקרי דרך נדר אלא אם כן הי' בדעתו שינהוג כן לעולם, כמבואר בי"ד סי' רי"ד). ובשו"ע שם ס"א (אם בשעה שהתחיל לנהוג היה דעתו לנהוג כן לעולם, ונהג כן אפילו פעם אחת, צריך התרה).

וכן הוא לקמן סי' תע ס"ה (אם התענית כבר פעם אחת בעד בנה, והיה אז בדעתה לנהוג כן לעולם עד שיגדל, הרי תענית זה עליה כנדר, וצריך להתירה על ידי שאלה וחרטה).

[1661] כדאמרינן בהתרת נדרים (שנדרתי וגמרתי בלבי ... או איזו הנהגה טובה שנהגתי שלשה פעמים, ולא התניתי שיהא בלי נדר).

וכמבואר בשו"ע יו"ד סי' ריד ס"א (ומי שרגיל ... אם בשעה שהתחיל לנהוג היה דעתו לנהוג כן לעולם, ונהג כן אפילו פעם אחת, צריך התרה, ויפתח בחרטה). דהיינו שני אופנים: (א) "מי שרגיל" (ג' פעמים). (ב) "נהג כן אפילו פעם אחת", אלא ש"היה דעתו לנהוג כן לעולם". ונתבאר בשער הכולל פמ"א אות ג.

וכן הוא לקמן סי' תסח סי"ז (שנהגו חומרא זו שלש פעמים ... או אפילו לא נהגו אלא פעם אחת, אלא שהיה בדעתם אז לנהוג כן לעולם). וראה גם לעיל סי' קסא ס"ח.

[1662] שו"ת **רש"ל** ס"ט (קבלתי שאם התענית הראשון איקלע בערב שבת, אז המנהג שלא להשלים ... אבל אם התחיל התענית הראשון באמצע השבוע, אזי קבל עליו תענית ממש, אם כן מחויב להשלים). **ב"ח** סוף הסי' (אבל אם אירע בתחלה בימות החול והשלים, נעשה כנדר, וצריך להשלים אף אם יחול אחר כך ביום ששי).

[1663] תוספת שבת סק"ח (ועיקר טעמו של דבר הוא, דאם חל פעם ראשון בחול והשלים, ומסתמא היה דעתו לעשות כן לעולם, לפי שלא עלה על דעתו האיך יתנהג כשיחול בערב שבת, והוי נדר ממש, וצריך לעשות כן לעולם).

[1664] מ"א שם (והוא הדין מי שמתענה תעניתים הכתובים בסי' תק"[פ], וכמ"ש ביו"ד סוס"י ת"ב. והוא הדין ערב ראש חדש שחל בערב שבת).

[1665] ט"ז שם (אני אומר דהמיקל בדבר שלא להשלים בערב שבת לא הפסיד, בפרט מי שמצטער בתעניתו).

[1666] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ז נתבאר, שאם יש סעודת מילה, יאכלו בו רק מנין מצומצם, "לבד מן השייכים לסעודה, כגון הקרובים והשושבינים בסעודת נשואין, והקרובים ובעלי הברית ... בסעודת מילה". ומקורו מדברי השל"ה בשם רבו.

אלא שמדברי השל"ה נראה, שאם יש כבר מנין מצומצם, גם הסנדק לא יאכל בסעודה זו. ואילו כאן בפנים נפסק: (א) דהיינו "לבד מן השייכים לסעודה". (ב) דהיינו לא רק "בעלי הברית", אלא גם "הקרובים" (כל מי שפסול לו לעדות).

ומבאר הטעם לזה: (א) כי אין לקבוע מנהג על פי קל וחומר. (ב) שכן מקילים גם בשבוע של תשעה באב.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע' רג.

ואף ששל"ה השיב לו[1668], הרי רבו סתר תשובתו[1669], והודה לו של"ה עיי"ש. אלא שלפי דעת המ"א[1670] להקל בבעל ברית, כמו שהביא מסוף סי' תקנ"ט[1671], לכן נתחכם[1672] להביא תשובת של"ה בלבד, כדי להודיענו דהדין היה עמו, כיון שהיה רבו סנדק שהוא מבעלי ברית. וגם בשבוע של תשעה באב כתב המ"א סי' תקנ"א[1673] דיכולים להקל כדעת הלבוש[1674], ליקח מנין לבד הקרובים הפסולים לעדות, וכל שכן לבד בעלי ברית שיום טוב שלהם הוא, ואינן צריכין להשלים בתשעה באב שנדחה[1675], משא"כ בקרובים. וגם כאן יש להקל בקרובים דומיא דשבוע של תשעה באב, לדעת הגהות מנהגים[1676] ולבוש וט"ז סי' תקנ"א[1677].

ואף שבשל"ה[1678] משמע דהתם קיל מהכא[1679], ולהכי כתב דקל וחומר הוא. מכל מקום קל וחומר פריכא הוא, כיון דמדינא שרי בסעודת מצוה הכא, אין ללמוד קל וחומר להמנע ממצוה מחמת מנהג שנהגו בשבוע של תשעה באב, דהיכא דנהוג נהוג והיכא דלא נהוג לא נהוג. וכיון שעדיין לא נהגו אותו מנהג בערב שבת כדמשמע מלשון רמ"א[1680] ולבוש[1681], אין חיוב עלינו להנהיג כן, שאין אנו חייבים אלא שלא לבטל מנהג אבותינו משום שנאמר[1682] ואל תטוש תורת אמך, אבל להתחיל המנהג, אין שום חיוב בדבר, אף אם ראוי ונכון לנהוג כן[1683]. ולכן רבו של של"ה לא הורה כן לאחרים, אלא החמיר לעצמו.

ומכל שכן היכא שגם בשבוע של תשעה באב מקילים, כגון בקרובים, שאין להחמיר בערב שבת. ובפרט

[1667] תחילת מס' שבת שלו קלא, א (וכשלמדתי תורה בק"ק קראקא אצל רבי מורי הגאון החסיד מהר"ר שלמה זלה"ה, אירע שהיה סנדק בערב שבת, ולא רצה לילך לקביעת הסעודה של מילה). תוכן הדברים בפסקי ושו"ת מוה"ר שלמה מלובלין סי' טו.

[1668] "ואני אמרתי לו, מה זה ראיה, בשלמא שם אפשר למצוא תקנה, לקבוע סעודה על מאכלי חלב, ויסבו הרבה כמו שירצו, אבל בערב שבת אין למצוא תקנה, דקביעת סעודה איסורא הוא בין בבשר בין בחלב, אפשר דשרי".

[1669] "ודחה את דברי, מטעם דאין שמחה בלא בשר (פסחים קט א), וקל להבין".

[1670] ס"ק ו (ושל"ה כתב מורי מהר"ש מלובלין היה סנדק בערב שבת, ולא רצה לילך על הסעודה מאחר שהיה שם מנין בלעדו, ושל"ה השיב לו עיי"ש).

[1671] "התם קאי אבעלי ברית, שיום טוב שלהם הוא, עיי"ש, ועי' סי' תקנ"ט".

וכמבואר בשו"ע שם ס"ט (ט' באב שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון, בעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול, ורוחץ, ואינו משלים תעניתו, לפי שיום טוב שלו הוא).

[1672] עד"ז גם לקמן סי' רנב ס"ק ה (ובא וראה כמה נתחכם המ"א בלשונו). סי' רנט ס"ק א (אלא שלכן נתחכם המ"א). סי' שא ס"ק יב (והנה המ"א נתחכם להביא תחלה).

וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל שכ.

[1673] ס"ק לה (ובלבוש פסק כמ"ש במנהגים דמראש חדש עד ט' באב לוקחין מנין מצומצם, ויש לוקחים י' מלבד הקרובים השייכים לבעלי הסעודה עכ"ל ... ונראה לי דוקא פסולי עדות מקרי קרובים).

[1674] סעיף י (ויש לוקחין עשרה מלבד הקרובים השייכים לבעל הסעודה).

[1675] כמועתק לעיל (הערה 1671).

[1676] דיני ר"ח אב סק"א (כמדומה שנוהגין ליקח מנין מלבד כל הקרובים השייכים לבעלי הסעודה).

[1677] ס"ק יב (והך מנין מצומצם שכתב רמ"א, כתב בהגהות מיימוניות דהיינו נוסף על הקרואים, ונראה פירושו דהיינו הקרואים שהם קרובים שהם שייכים בודאי להסעודה).

[1678] שם (ואמר שהוא קל וחומר מסעודת מילה שחלה מראש חודש אב עד התענית, שאין אוכלין בשר כי אם מנין ולא יותר. והנה, איסור אכילת בשר בימים ההם אינו אלא מנהג בעלמא (או"ח סי' תקנ"א ס"ט), על כל זאת נוהגין שאין אוכלין יותר ממנין (ראה שם בלבוש סעיף י), קביעת סעודה בערב שבת, שהוא דין דגמרא כדלעיל (גיטין שם), מכל שכן אם יש מנין, שלא יאכלו יותר).

[1679] ואם כן הי' אפשר לומר לכאורה, שאף ששם מתירים ליקח מנין לבד הקרובים, מכל מקום כאן אסור.

[1680] "וסעודה שזמנה ערב שבת, כגון ברית מילה או פדיון הבן, מותר, כן נראה לי, וכן המנהג פשוט".

[1681] "וסעודת מצוה הקבועה ותלוייה דוקא ביום זה, כגון ברית מילה ופדיון הבן שאי אפשר לעכבם ליום אחר, אוכל ושותה כדרכו".

[1682] משלי א, ח. פסחים נ, ב (כבר קיבלו אבותיכם עליהם, שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך).

[1683] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קסו.

שמשמעות רמ״א ולבוש להקל בכל הקרואים, וכן פסק אליה זוטא[1684]:

(ב) בלי קביעות כו׳. הנה[1685] בב״י[1686] העתיק דברי המגיד משנה[1687] בשם המפרשים[1688], דדוקא דרך מקרה שרי. ובשו״ע השמיטו[1689]. וכן רמ״א וט״ז ומ״א לא הביאוהו. וטעמם ונימוקם עמם, שהמפרשים כתבו כן כדי לחלק בין סוגיא דערבי פסחים[1690] לגמרא דגיטין[1691], ולדידהו כל היום בכלל האיסור כשאינו דרך מקרה. עיין במגיד משנה שהראב״ד[1692] הוא שמיקל קודם המנחה אף שאינו דרך מקרה, אבל הרמב״ם ושו״ע לא סבירא להו כלל חילוק זה, מדהוצרכו לחלק בין סעודה שרגיל בה בחול לשאינו רגיל, דבכה״ג מיירי בגיטין, אע״ג דודאי לא הוה דרך מקרה דאמרינן התם ב׳ משפחות כו׳, משמע שכל המשפחה רגילה בכך, וגם לשון ועל דקבעי כו׳ הוא לשון הווה משמע שרגילין בכך, ואפילו הכי אין איסור אלא בסעודה שאין רגיל בה בחול:

(ג) לאחר שקיבל כו׳. הנה[1693] הדרכי משה[1694] התיר מבעוד יום, והיינו לאחר קידוש כדמייתי מעובדא

[1684] ס״ק ב (ויש לחלק ... ועוד יש לחלק בו. וכן נוהגין לאכול כל המזומנים לסעודה אפילו יותר ממנין).

[1685] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס״ה וס״ט נתבאר, שהאיסור לקבוע סעודה בערב שבת הוא רק בסעודה גדולה של משתה שאינו רגיל בה בימי החול.
ואף שבמ״מ וב״י הובאה דעת המפרשים שאפילו סעודה קטנה אסור לעשות כן תמיד.
מכל מקום לא הובאה דעה זו בשו״ע ונו״כ. שמאחר והוכרחו לחלק בין סעודה גדולה לסעודה שרגיל בה, שוב אין מחלקים בין רגיל לשאינו רגיל.

ולכאורה קאי קונטרס אחרון זה בעיקר על תחלת הסעיף (סעודה קטנה ... מותר לאכלה כל היום).
ואפשר מפרש רבינו בדעת האוסרים, דהיינו אף בלי קביעות סעודה.
לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ רז.

[1686] סוד״ה אין קובעין (וכתב שם הרב המגיד בשם המפרשים, שאף על פי שמותר לאכול עד שתחשך, ואפילו להתחיל נמי, הני מילי לצורך שעה, אבל לעשות כן תמיד לא, דמיחזי כמזלזל בכבוד שבת).

[1687] פ״ל ה״ד (וכתבו המפרשים ז״ל, אע״פ שמותר לאכול עד שתחשך, ואפילו להתחיל נמי, הני מילי לצורך שעה, אבל לעשות כך תמיד לא, דמיחזי כמזלזל בכבוד שבת).

[1688] רמב״ן גיטין לח, ב ד״ה ואחת קבעה (וקשה לי, דהא קי״ל כר׳ יוסי דאמר אוכל והולך עד שתחשך, ואפילו להתחיל. ויש לומר, הני מילי פעם אחת מפני הצורך, אבל לעולם לא, משום דכיון דכל יומא ויומא עביד הכי, מיחזי כמאן דמזלזל ביקרא דשבתא). הובא ברשב״א שם, ובר״ן שם כא, רע״א.

ולפי זה, אסור להיות רגיל בערב שבת אפילו בסעודה קטנה, ואפילו מהבוקר.

[1689] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל רפה בשוה״ג.

[1690] צט, ב (תניא לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, אוכל והולך עד שתחשך). וגמרא שם ק, א (לא זזו משם עד שקבעו הלכה כר׳ יוסי).

[1691] לח, ב (אמר ר׳ חייא בר אבא אמר רבי יוחנן שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתא בשבתא ואחת קבעה סעודתא בערב שבת ושתיהן נעקרו).

[1692] בהשגה על הרמב״ם שם (דוקא שאסור לקבוע מן המנחה ולמעלה).

[1693] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בדין קיבל עליו שבת וקידש מבעוד יום, ורוצה לטעום מיני מגדנות אחרי קידוש קודם הסעודה, נתבאר בפנים ס״י, שתלוי אם דעתו להתחיל סעודתו קודם חשיכה (שאז יש בזה מחלוקת הפוסקים, ומצוה להמנע מזה, אבל אין למחות בידי המקילים). לבין דעתו להתחיל סעודתו אחרי שתחשך (שאז מותר לדברי הכל).
ומבאר שהמקור לזה הוא בדברי האור זרוע (דערב שבת **לאחר שקידש** על היין היו מביאים גירמזי״לי לפני רבינו קלונמוס), והדרכי משה (לדידן ... מותר לאכול אלו הגרימז״ל **מבעוד יום**), והמ״א (דאף האור זרוע לא אסר **אלא בשבת**).
ואין כוונתם בזה להתיר מבעוד יום קודם שקיבל שבת, שהרי מוכיחים את דבריהם ממעשה רבינו קלונימוס שאכל בערב שבת לאחר קידוש. אלא ודאי כוונתם להתיר אחר קבלת שבת וקידוש, קודם תחלת הסעודה.
ומכל מקום מחלק בזה המ״א (דאף האור זרוע לא אסר אלא בשבת), דהיינו שהמחלוקת היא רק כשדעתו להתחיל הסעודה מיד. משא״כ אם דעתו להתחיל סעודתו אחרי שתחשך, מותר לדברי הכל.
וחילוק זה, ״בין אוכל מיד לאוכל לאחר זמן״, נראה גם מדברי המ״א בסי׳ רעג.
אמנם בסי׳ תעא נראה שאדרבא, כשאוכל סמוך לסעודה היא גוררת וממשיכה התיאבון, ואם הפסיק ביניהם נסתמה האצטומכא. ומבאר זאת בשני אופנים.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ רח.

[1694] אות ד (לדידן דקיימא לן דמותר לאכול אחר המנחה שמע מינה דאין צריך לאכול סעודת שבת לתיאבון ... **דערב שבת** לאחר קידוש היו מביאים גרימז״ל לפני רבי קלונימוס ושאר הזקנים והיו מברכין עליהם בורא מיני מזונות ... ואחר כך היו אוכלים

דרבינו קלונימוס[1695]. ועל זה תמה המ״א[1696] דאף האור זרוע[1697] מודה מבעוד יום, דודאי בשביל שקיבל שבת לא נאסר באכילה מועטת, כיון דקיימא לן[1698] אוכל והולך עד שתחשך, מה לי קיבל שבת מה לי לא קיבל. והיינו[1699] כשיאכל סעודת שבת משתחשך. אבל כשאוכלה גם כן מבעוד יום, הרי דינה כשתחשך ממש[1700], שאסור אפילו אכילה מועטת לדעת האור זרוע[1701] ומגן אברהם[1702], ומה שכתב המ״א ולאפוקי מרבינו קלונימוס[1703]. דלכאורה הוא תמוה, דלמא רבינו קלונימוס אכל גם כן מבעוד יום, כדמשמע לישנא דתשובות אור זרוע[1704] דבערב שבת כו׳.

וחילוק זה בין אוכל מיד לאוכל לאחר זמן מוכרח הוא גם כן ממ״ש המ״א בסי׳ רע״ג[1705], דכשאוכל מיני תרגימא יוצא ידי קידוש, ולא כתב דעכ״פ מצוה שלא לעשות כן. ועל כרחך צריך לומר דמיירי אף כשאינו רוצה לסעוד מיד אלא לאחר זמן. ולא פירש כן בהדיא, דסמך על מה שכתב כאן, והתם עיקרא דדינא אתי לאשמועינן[1706]. ובהא אתי שפיר מ״ש בטור ושו״ע שם[1707] לחם ויין דוקא, משום דאינהו

לחם לצורך הסעודה), בשם האור זרוע הל׳ ערב שבת סי׳ כא (ולפי דעתי משמע שמותר לאכול גרימזל״י קודם שיאכל הלחם, אף על פי שעיקר סעודת שבת הוא לחם ... דלא בעינן ליכנס לשבת כשהוא תאוה. וכן נמצא כתוב בתשובות, **דערב שבת** לאחר שקידש על היין היו מביאים גירמזי״לי לפני רבינו קלונמוס ולפ[נ]י הזקנים והיו מברכים עליהם בורא מיני מזונות ... ואחר כך היו אוכלים ללחם וצרכי הסעודה).

[1695] שהובאה באור זרוע שם (דערב שבת **לאחר שקידש על היין** היו מביאים גירמזי״לי לפני רבינו קלונמוס).

משא״כ קודם הקידוש אסור לטעום מעיקר הדין, כדלקמן סי׳ רעא ס״ט (אסרו חכמים לטעום כלום, אפילו מים, משהגיע זמן הקידוש עד שיקדש, דהיינו משהגיע בין השמשות, שנתקדש היום מספק. או אפילו מבעוד יום, אם התפלל ערבית מבעוד יום). וראה לעיל (הערות 1616-1617).

[1696] ס״ק ו (ולא הבינותי דבריו, דאף האור זרוע לא אסר אלא בשבת, לאפוקי מעובדא דרבינו קלונימוס, נראה לי שהדין עמו). והיינו שמבעוד יום מודים כולם להיתר. ובשבת היא מחלוקת הפוסקים, ונראה לו שהדין עם האוסרים.

[1697] היינו מה שכתב שם בשם הרא״ם (פירש ה״ר אליעזר ממיץ זצ״ל, מצוה לבר ישראל שיאכל סעודת שבת לתיאבון ... ועיקר סעודת שבת בלחם תלוי ... ומאחר שהוא כך דסעודת שבת היינו לחם, צריך למיכליה לתאבון לכל בן ברית, אסור למיכל אותו גירמזל״י בשבת קודם הסעודה, משום דלא אכיל [עיקר] סעודת שבת לתיאבון, והעושהו לא ניתן להשבון).

[1698] פסחים צט, ב (תניא לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, אוכל והולך עד שתחשך). וגמרא שם ק, א (לא זזו משם עד שקבעו הלכה כר׳ יוסי).

וכן נפסק לעיל ס״ט (לאכול ולשתות בלי קביעות סעודה, אינו נמנע בערב שבת ובערב יום טוב עד שחשיכה).

ומזה הוכיח באור זרוע שם (אף על פי שעיקר סעודת שבת הוא לחם, [הא] קיי״ל כר׳ יוסי שמותר להתחיל ולאכול אפילו לאחר ט׳ שעות, וקיי״ל נמי כותיה). הובא בדרכי משה שם (לדידן דקיימא לן דמותר לאכול אחר המנחה, שמע מינה דאין צריך לאכול סעודת שבת לתיאבון).

[1699] ואם כן מובן, שכל ההיתר הזה לדברי הכל, לאכול אחר קידוש קודם התחלת סעודה, היינו דוקא ״כשיאכל סעודת שבת משתחשך״. שעל זה הוכיחו מגמרא הנ״ל להתיר לאכול ״עד שתחשך״, כיון שהסעודה מתחלת אחרי חשיכה.

[1700] שהרי אין סברא לחלק בין קידש משתחשך, ורוצה לאכול מגדנות, ולהתחיל אחר כך הסעודה (שיהי׳ אסור), לבין קידש מבעוד יום, ורוצה לאכול מגדנות, ולהתחיל הסעודה מיד מבעוד יום (שיהי׳ מותר).

[1701] בשם הרא״ם, כדלעיל.

[1702] שכתב שם (האור זרוע לא אסר אלא בשבת, לאפוקי מעובדא דרבינו קלונימוס).

[1703] ואף אם נאמר שיש סברה לחלק בין קידש משתחשך לבין דעתו להתחיל סעודתו מבעוד יום. מכל מקום יש להוכיח שעיקר מחלוקת הפוסקים הנ״ל היא כשקידש מבעוד יום ודעתו להתחיל הסעודה מיד מבעוד יום.

דאי לאו הכי, יוקשה מ״ש המ״א שם ״דאף האור זרוע לא אסר אלא בשבת, לאפוקי מעובדא דרבינו קלונימוס, נראה לי שהדין עמו״.

ומהי ההוכחה שחולקים בינם, אולי לא אסר הרא״ם אלא כשקידש משחשיכה, ולא התיר רבינו קלונימוס אלא כשקידש מבעוד יום.

אלא ודאי אסר רבינו אליעזר ממיץ גם כשקיבל עליו שבת מבעוד יום, ודעתו להתחיל הסעודה מיד מבעוד יום. ועל זה חולק רבינו קלונימוס.

ולכן נפסק בפנים (ס״י) שמחלוקת הפוסקים היא כש״דעתו להתחיל סעודת שבת קודם שחשיכה״, ואשר ״אין למחות ביד המקילין״.

[1704] באור זרוע שם (וכן נמצא כתוב בתשובות, **דערב שבת** לאחר שקידש על היין היו מביאים גירמזי״לי לפני רבינו קלונמוס).

הרי שרבינו קלונימוס התיר לאכול בערב שבת אחר קידוש, קודם הסעודה. ובזה היא המחלוקת בין הרא״ם לרבינו קלונימוס.

[1705] ס״ק יא (מכל מקום נראה לי דבאוכל מיני תרגימא מה׳ מינים יצא, דהא עכ״פ חשיבי טפי לסעודת שבת מיין).

[1706] שבכל אופן יוצא ידי קידוש. ולא בא לדון שם אם מצוה לכתחלה להמנע מזה.

מיירי באוכל מיד, דאם לא כן, אף שיאכל באותו מקום לא יצא[1708], כמ"ש רמ"א שם ס"ג בהג"ה[1709].

ומיהו[1710] לפי מ"ש ב"י בסי' תע"א[1711] כרשב"ם. ועיי"ש ברשב"ם[1712] שפירש פרפרת דברכות[1713] (עיי"ש בגמרא[1714] דמיירי בשבת) כפירש"י שם[1715]. ולדידן קיי"ל כתוס' שם[1716], עיין סי' קע"ו[1717].

ועל כרחך צריך לומר דשאני התם[1718] שאוכל סמוך לסעודה ממש, כל מילי פותחים בני מעיים ומושכים לבו למאכל, משא"כ בערב פסח שאוכל מבעוד יום[1719], אף שפותח מעיו, מכל מקום מיד שגמר נסתמה

וכן הוא לקמן שם ס"ז (אפילו אם אכל כזית ... מחמשת המינים שמברכים עליהם בורא מיני מזונות ... יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה, ויכול לאכול אחר כך הסעודה במקום אחר, בין מיד בין לאחר זמן). ולא בא להשמיענו, שאם בא להתחיל הסעודה מיד, מצוה להמנע מאכילה אחרת קודם התחלת סעודה, "דסמך על מה שכתב כאן".

[1707] סעיף ה (ודוקא אכל לחם או שתה יין, אבל אכל פירות, לא). ומדוע לא כתבו שגם אם אכל מיני מזונות יצא.

[1708] מה שכתבו שם (אפילו אכל דבר מועט ... יצא ידי קידוש במקום סעודה, וגומר סעודתו במקום אחר). הנה כשם שלא יצאו ידי קידוש אלא אם כן אכלו דבר מועט במקום קידוש, כך לא יצאו אלא אם כן אכלו מיד.

אלא ודאי "מיירי באוכל מיד", ובזה יש אומרים שמצוה למנוע מלאכול דברים אחרים קודם תחלת הסעודה.

[1709] "וצריך לאכול במקום קידוש לאלתר ... אבל בלאו הכי, אפילו אכל במקום קידוש, אינו יוצא".

וכן הוא לקמן שם ס"ה (צריך לאכול במקום הקידוש לאלתר אחר הקידוש, אבל אם לא אכל עד לאחר זמן, לא יצא ידי חובתו, וצריך לחזור ולקדש קודם שיאכל).

וכיון דמיירי שדעתו שרוצה להתחיל הסעודה מיד, אם כן "מצוה להמנע מלאכול שום דבר, אפילו בלא קביעות סעודה", כאמור כאן.

[1710] תוכן המשך הדברים בקטעים שלפנינו:

מפסק השו"ע בסי' תעא, ומהמשנה בברכות מב, א לדידן בסי' קעו, נראה לפום ריהטא שאדרבא, אכילת מיני מזונות פותחים בני המעיים ומושכים לבו למאכל דוקא כשאוכלן סמוך לסעודה ממש, משא"כ בערב פסח שרוצה לאכלן מבעוד יום, כבר נסתמה האצטומכא ונשאר שבע. ואיך מתאים זה עם האמור כאן לאידך גיסא, שאם יאכל ממאכל אחר מיד קודם סעודתו, לא יאכל הלחם לתיאבון, ואם אינו מיד קודם סעודתו, יוכל לאכול אחר כך הלחם לתיאבון.

ומבאר הלכה זו בשני אופנים:

(א) דהתם מיירי דוקא בפת הבאה בכסנין שנאכלת לתענוג וממשיכה הלב לאכילה, והכא מיירי בגרימזי"ל שאינם ממשיכים הלב לאכילה.

(ב) שהאוסרים מיירו שאוכל זמן מה לפני הסעודה, והמתירים מיירו שאוכל אחר קידוש קודם הסעודה.

ומסיים "וצ"ע".

ואילו בפנים ס"י נתבאר כאופן הראשון הנ"ל, אלא שמספק הכניסו במוסגר (ראה לעיל הערה 1617).

[1711] על מה ששנינו בפסחים צט, ב (ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך), ובגמרא קז, ב (אבל מטביל הוא במיני תרגימא, ר' יצחק מטביל בירקי), כתב בב"י שם ד"ה ומ"ש אבל (ופירש הרי"ף (כג.) מעביר פתו במיני תרגימא, כגון פירות וכיוצא בהן. וכן פירש רשב"ם מיני תרגימא, כגון פירות ובשר).

וכן נפסק בשו"ע שם ס"א (אבל אוכל מעט פירות או ירקות).

והיינו כדעת הרשב"ם שלא התיר אלא פירות וכיוצא בהם.

[1712] שם ד"ה בירקא (היה אוכל ירק מן המנחה ולמעלה, לפי שאינו משביע. ונראה בעיני דמגרר ליבא למיכל ואכל מצה לתיאבון יותר, ולפיכך היה אוכל [ירק], ולא היה נוהג כן כי אם ערב הפסח כדי להמשיך ולאכול בלילה ... ודברים הללו כגון מיני תרגימא וירקות ממשיכין את הלב לאכול, כדמוכח נמי בברכות (דף מב:), שהיו רגילין לאכול פרפרת קודם אכילת הפת לגרר את הלב, כדתנן בירך על הפת פטר את הפרפרת, על הפרפרת לא פטר את הפת, אלמא דפרפרת קודם לפת).

[1713] במשנה מב, א (בירך על הפרפרת שלפני המזון ... לא פטר את הפת).

[1714] מב, ב (אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן לא שנו אלא בשבתות וימים טובים). ואף דמיירי התם ברישא דמתניתין הנ"ל (ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון). מכל מקום למדנו מגמרא זו, שהמשנה מיירי בשבת, ומה שהיו רגילין לאכול בשבת פרפראות קודם אכילת הפת, פירש הרשב"ם דהיינו פירות, כדי לגרר את הלב ולהמשיכו לאכול.

[1715] ברכות שם ד"ה ברך (ומביאין לפניהם פרפראות להמשיך אכילה, כגון פרגיות ודגים, ואחר כך מביאין השלחן).

[1716] ברכות שם ד"ה ברך (רש"י פירש פרפרת – מיני דגים ופרגיות ... ונראה כפירוש ר"ח דפירש דפרפרת – פת צנומה בקערה דלית בה תוריתא דנהמא, דמברכין עליה בורא מיני מזונות).

[1717] סעיף א (ברך על הפת, פוטר את הפרפרת, דהיינו פירורי פת דק דק שדיבקם עם מרק או דבש).

ולפי זה יוצא שרגילים היו לאכול מיני מזונות בשבת קודם אכילת הפת כדי לגרר את הלב ולהמשיכו לאכילה.

ומהו אם כן הטעם שלענין שבת נפסק כתוס', שגם מיני מזונות ממשיכים לאכילה, ולגבי ערב פסח נפסק כרשב"ם, שרק פירות ממשיכים לאכילה.

[1718] בסעודת שבת, שבמס' ברכות.

[1719] שהרי בודאי לא אוכלים מצה עשירה אחרי קידוש קודם מצה.

האצטומכא ונשאר שבע, אם אוכל מין דגן המשביע. עיין מ"א סי' רצ"א[1720]. ואי אפשר לומר שבשבת יהיה להפך מבערב פסח[1721].

ומיהו יש לומר כמ"ש הרשב"א בברכות[1722] (דף י"ז ע"א, ע"ג[1723]), שפרפרת היא פת הבאה בכסנין שנאכלת לתענוג ולמתיקה להנאת עצמם ולא להשביע (וכן משמע בשלטי גיבורים שם[1724] דדוקא מיני מגדים גוררים או קיוהא כירקות), ולא סתם מזון מה' מינים. ולפי זה יפה נהגו לאכול מיני מתיקה (או מרקחת שיש בה קיוהא) לפני הסעודה, לפי שהם כפרפרת דמתניתין דמיירי בשבת כמבואר בגמרא שם. ועיי"ש ברשב"א[1725] (דף ט"ז ע"ג) דבפרפרת אין לחוש גם כן לקדימת המוציא כיון שהוא צורך הפת. והאוכלים הגרימזי"ל ודאי לא היו ממשיכים לבם על ידי כן לאכילה למזון ולשובע, לכן אסר להם האור זרוע[1726], ופליג על רבינו קלונימוס.

אבל לשינוייא קמא[1727] יש לומר דאור זרוע מיירי זמן מה לפני הסעודה[1728], משא"כ רבינו קלונימוס אכל אחר הקידוש[1729]. וצ"ע:

(ד) אין למחות כו'. הוזקקתי לכך[1730] לפי שהמנהג פשוט לאכול מיני מתיקה ומרקחת קודם הסעודה,

---

[1720] ס"ק ז (אבל בשעת אכילה האצטומכא פתוחה).

וכן הוא לקמן שם ס"ג (לא יוכל לאכול אחר כך סעודה ג' אלא אכילה גסה. אבל מיד סמוך לאכילה, עדיין האצטומכא פתוחה).

[1721] ואם כן יוקשה על כל האמור לעיל, שאם דעתו שלא להתחיל סעודתו מיד, יכול לאכול מיני מזונות מיד אחר קידוש, ואם דעתו להתחיל מיד, מצוה למנוע מלאכול. שהוא ההיפך מהאמור כאן.

[1722] מא, ב ד"ה שלא מחמת סעודה (ופרפרת דקתני במתניתין, לאו היינו בשר ודגים, אלא פת הבאה בכיסנין וכיוצא בהן, שבאין לקנוח סעודה ולהנאת עצמן ולא להשביע).

[1723] בדפוס אמשטרדם תע"ה.

[1724] בברכות ל, א אות ד (לשון ריא"ז, היה אוכל מיני פרפראות לפני המזון ולאחר המזון, כגון שהיה אוכל מיני מגדים או מיני ירקות קודם סעודתו, להמשיך לבו בסעודה).

[1725] שם מא, א ד"ה וק"ל (והוא הדין אפילו לפרפראות, כדמשמע במתניתין כדקתני בירך על הפרפרת לא פטר את הפת, דאלמא מברך תחלה על הפרפרת, ומאי טעמא הוא, דפרפרת לרבות בתאות אכילת הפת היא באה).

ועוד יתבאר בארוכה בתחלת קונטרס אחרון הבא, שמה שמתאוה לאכול דוקא קודם הסעודה, אין בזה דין קדימה.

[1726] בשם הרא"ם, כנ"ל.

ולפי זה יוצא, שפת הבאה בכסנין אפשר לאכול סמוך לסעודה ממש, ואילו שאר מיני מזונות אפשר לאכול רק כשאין דעתו להתחיל סעודתו מיד.

[1727] דלעיל, שלדידן כל מיני מזונות פותחים בני מעיים בסמוך לסעודה ממש.

[1728] ולכן אסר בשם הרא"ם.

[1729] שהוא ההיפך ממה שנתבאר בפנים, שמשך זמן לפני הסעודה מותר, וסמוך לסעודה אסור.

ועל זה מסיים "וצ"ע" (וראה לעיל הערה 1617).

[1730] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"י-יא נתבאר, שאם רוצה לאכול מיני מגדנות אחר קידוש קודם סעודה כדי להשלים מאה ברכות בשבת, יש בזה איסור מכמה טעמים, כדעת המ"א שהדין עם האוסרים בזה.

אמנם אם אוכלם קודם הסעודה מחמת שחפץ ומתאוה לאוכלם קודם הסעודה, אזי אין בזה איסור ברכה שאינה צריכה, וחובת ההקדמה, ואם כן תלוי הדבר במחלוקת הפוסקים באיסור אכילה קודם סעודת שבת, ואין למחות ביד המקילין

ומבאר שהוזקק לחלק כן, כי כן המנהג פשוט. והטעם לחילוק זה:

(א) כיון שאינו חפץ לאכלם בתוך הסעודה, רק קודם הסעודה, "אינו מחויב שלא לאכול דבר שהוא חביב עליו וחפץ לאוכלו עכשיו".

(ב) ואפילו רוצה לאכלם גם בתוך הסעודה, אלא שחפץ לאכלם גם קודם הסעודה, אין גם בזה משום ברכה שאינה צריכה, ולא משום קדימת ברכה לחבירתה.

(ג) ואפילו אם רוצה לאכלם לפני הסעודה כדי להשלים מאה ברכות, מכל מקום כיון שבלאו ריבוי הברכות לא היה אוכלם כלל, אין בזה משום ברכה שאינה צריכה.

(ד) ואפילו אם גם בלי ריבוי הברכות היה אוכלם, כיון שמתכוין בהקדמתם בשביל מצוה, דעת פוסקים רבים שאין בזה משום ברכה שאינה צריכה. ומסיים: "הלכך הסומך על כל הני רבוותא נגד המ"א אין מזחיחים אותו".

(ה) גם הובאה כאן דעת רבינו עוזר, שאם העיקר והטפל אין ברכותיהם שוות, טוב יותר להרבות בברכות, ולא צוו למעט אלא כשיכול לפטור ב' דברים בברכה אחת המיוחדת לשניהם. וכן נפסק להלכה לעיל סי' ריב ס"ח, וסי' רטו ס"ד, וסדר ברכת הנהנין פ"ג הי"ד (כדלקמן הערה 1781).

ולא מיחו בהם רבנן קשישאי[1731]. וטעמם ונימוקם עמם, לפי שאין דרך לאכלם כלל בתוך הסעודה אלא אליבא ריקנא, ואם כן אין כאן איסור משום ברכה שאינה צריכה. עיין מגן אברהם סוף סי' רט"ו[1732] דכשאינו חפץ לאוכלו בתוך הסעודה אין בו משום ברכה שאינה צריכה. וכן אין בו משום קדימת הלחם לפניו, שהרי מחמת הקדימה אינו חייב לאכול דבר שלא היה חפץ לאוכלו עכשיו בלא הקדמה, כמ"ש רמ"א סי' רי"א ס"ה בהג"ה[1733]. והכא נמי אינו חייב מחמת הקדימה לאכול בתוך הסעודה, שלא היה חפץ לאוכלו אז בלא הקדימה. וכל שכן שאינו חייב שלא לאוכלו כלל מחמת הקדימה, דאם אינו חייב לאכול דבר שאינו חפץ לאוכלו עכשיו אע"פ שהוא חביב עליו עכשיו, כל שכן שאינו מחויב שלא לאכול דבר שהוא חביב עליו וחפץ לאוכלו עכשיו[1734], וזה ברור.

ועיין[1735] במ"א סוף סי' רט"ו[1736], דאף שחפץ לאכול תוך הסעודה, אלא שחפץ לאכול גם כן אחר הסעודה, כיון שנמנע מלאכול הכל תוך הסעודה מחמת חפצו ותאותו, אין בזה משום ברכה שאינה צריכה. ולפי זה הוא הדין בנידון דידן, אם אוהב יותר לאוכלו קודם הסעודה מלאוכלו בתוך הסעודה[1737], אין בזה איסור משום ברכה שאינה צריכה. ואפשר דגם משום קדימה אין כאן, דאיסור ברכה שאינה צריכה חמורה[1738], שחוזר עליה מעורכי המלחמה, כדאיתא בהקומץ[1739], לפי מ"ש התוס'[1740] והרא"ש בהלכות קטנות[1741], ולא אשכחן הכי בקדימת ברכה לחבירתה. וכן כתב בהדיא בס'

אמנם כאן בפנים סי"א לא הובאו דעות אלו להתיר. ואפשר שקונטרס אחרון זה שבו מביא גם את דעת המתירים, וכותב שאין מזחיחים את מי שסומך עליהם, נכתב אחרי הפנים. ומסקנתו בסדר ברכת הנהנין (שהיא מהדורא בתרא), להקל כשאין ברכותיהם שוות.

עוד הובאה הלכה זו של ברכה שאינה צריכה, לעיל סי' כה סי"ג (כדלקמן הערה 1815). סי' עח ס"ב. סי' צ סכ"ה. סי' קסח סי"ב. סי' ריב ס"ח (כדלקמן הערה 1781). סי' ריג ס"ו-ז. סי' רטו ס"ג-ה (כדלקמן הערה 1781). פסקי הסדור הלכות תפילין ד"ה אע"פ. סדר ברכת הנהנין פ"ג הי"ד (כדלקמן הערה 1781). לקמן סי' רעא סי"ב (כדלקמן הערה 1822). סי' רפב ס"ג. סי' רצא ס"ג-ד (כדלקמן הערה 1789). סי' רצד ס"ז.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע' ריג.

[1731] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קסז.

[1732] ס"ק ו (ומיהו אף בחול, אם אין חפץ לאכול אלא מעט מעט, או שחפץ לאכול אחר הסעודה, רשאי).

[1733] "וכל הא דאמרינן דאחד קודם לחבירו, היינו שרוצה לאכול משניהם, לכן יש להקדים החביב או החשוב. אבל אם אינו רוצה לאכול משניהם, אינו מברך רק על זה שרוצה לאכול, אעפ"י שגם השני מונח לפניו".

וכן הוא לעיל סי' קסח ס"ב (וכל זה כשרוצה לאכול משתיהן. אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחת מהן, יברך עליה, ואין לו לחוש להשנית, אף על פי שהיא מוקדמת בפסוק והיא חשובה וחביבה עליו, שמשום קדימתה וחשיבותה אינו מחויב לאכול ממנה כלל).

[1734] והיינו שאף שאפשר לחלק בינם, כי בסי' ריא מיירי שאינו חפץ כלל לאכול עתה את המאכל החשוב, ואילו כאן רוצה לאכול את שניהם, ויש מקום אם כן להצריכו להקדים את אכילת הלחם.

על זה מבאר, שכיון שאינו רוצה לאכול את מיני המתיקה אלא אליבא ריקנא (קודם הסעודה), אין לנו לנו לחייבו לאכלם בתוך הסעודה, שהרי אינו רוצה לאכלם אז. יוצא אם כן, שאם נאסור עליו לאכלם קודם הסעודה לא יאכלם כלל.

וכיון שאיננו יכולים לחייבו לאכלו מאכל שאינו חפץ (את מיני המתיקה בתוך הסעודה), כל שכן שאיננו יכולים לאסור עליו לאכול מאכל שחפץ לאכלו (מיני המתיקה קודם הסעודה).

והרי זה כמו בהלכה שבסי' ריא, שאין מחייבים אותו לאכול את המאכל החשוב, ואין אוסרים עליו לאכול את המאכל שחפץ לאכול.

[1735] עתה בא להוסיף ולבאר, שאפילו רוצה לאכלם גם בתוך הסעודה, אלא שחפץ לאכלם גם קודם הסעודה, אין גם בזה משום ברכה שאינה צריכה, ולא משום קדימת ברכה לחבירתה, כמבואר במ"א כו'.

[1736] סוף ס"ק ו (ור"מ גלאנטי בתשובה סי' ל"ח כתב דבשבת יכול לצוות לבני ביתו שלא להביא כל הפירות לפניו בבת אחת עכ"ל. והוא הדין דיכול לצוות להביאם אחר הסעודה. ומיהו אף בחול אם אין חפץ לאכול אלא מעט מעט, או שחפץ לאכול אחר הסעודה, רשאי, אלא דבשבת ראוי לעשות כן משום הברכה).

הרי מיירי שחפץ לאכול תוך הסעודה, ומצוה לבני ביתו שלא להביא כל הפירות לפניו בבת אחת, "או שחפץ לאכול אחר הסעודה".

[1737] אף שאם לא יאכל מיני המתיקה קודם הסעודה, יאכלם באמצע הסעודה.

[1738] וכיון שאין בזה משום ברכה שאינה צריכה, ממילא אינו עובר גם על קדימת ברכה לחברתה.

[1739] מנחות לו, א (תנא סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו וחוזר עליה מערכי המלחמה).

[1740] שם ד"ה סח (כשאדם שוחט עופות או בהמות הרבה וסח בין עוף לעוף, שחוזר ומברך, ומכל מקום עבירה היא בידו, כדאמרינן הכא שחוזר עליהם מערכי המלחמה ... כיון דיכול לפטור עצמו מברכה שניה, קרי לה ברכה שאינה צריכה).

הזכרונות[1742], בהשגתו על מהר"ם גלאנטי[1743] שהתיר שלא להביא הפירות לפניו בבת אחת בשבת, שאז לא נפטרו אף שברכותיהם שוות, דמתניתין[1744] דקתני היו לפניו מינים הרבה, דוקא קתני היו לפניו, ועל זה כתב בספר הנ"ל דמתניתין לענין קדימה שהיא קלה דוקא מתנייא, אבל לא לענין לאפושי בברכות.

ולפי זה צריך לומר שמה שכתב המ"א בסי' רי"א סק"ט[1745] ובסי' רי"ב סק"ג[1746], דאסור לגרום ברכה שאינה צריכה אף שהוא חביב, היינו כשהחביבות שוה לו בין שיקדימנו בין שיאחרנו, אבל כשחפץ ומתאוה להקדימו דוקא, אין בזה איסור משום ברכה שאינה צריכה כמ"ש סוף סי' רט"ו, והוא הדין משום קדימה הקלה.

ומיהו[1747] מספר הנ"ל אפשר לדחות[1748], משום דמסיום לשונו מבואר דסבירא ליה דאף כשאין כולם לפניו בשעת הברכה נפטרים בה (אם דעתו עליהם) דדמי לאמת המים[1749] עיי"ש, אם כן יש לומר דהתם דוקא דהוה ברכה לבטלה ממש, שהרי נפטרו כולם בברכה אחת, הילכך הקדימה קלה ממנה[1750] (אבל

[1741] הל' תפילין סי' טו (חוזר עליה מעורכי המלחמה ... כל היכא שיכול לפטור עצמו בברכה אחת, אם גורם שצריך ברכה אחרת, מיקרי ברכה שאינה צריכה).

ודלא כפירש"י שם (סח בין תפילה לתפילה, ולא בירך על של ראש, אלא סמך על ברכה ראשונה, עבירה היא בידו וחוזר עליה מערכי המלחמה). ששיטתו נתבארה בתוס' שם ד"ה עבירה (מתוך פירוש הקונטרס משמע דאם סח ובירך שרי וליכא איסורא, אלא אדרבה מצוה ושכר ברכה).

[1742] זכרון ח פ"א (נשאל מהר"ם גאלאנט"י ז"ל בסי' ל"ח ... ומסיק הוא ז"ל, דהרוצה להשלים בדרך זה דעתו שיביא כל פרי ופרי לפניו זה אחר זה, ובכן יכול לברך על כל אחד ואחד ... מה הועיל בתקנה זו שלא יהיו כולם לפניו ... דאפילו נימא דהדין כך ... דכל שאינו לפניו ממין ז', אף כי בדעתו לאכול ממנו אין מחייבין אותן להביאו לפניו ולברך עליו בתחילה, היינו דלענין קדימה דלא חמירא מלתא כולי האי, אבל להתיר מכאן לאפושי ברכות, דחמירא מלתא טובא, עדיין לא שמענו, ולעולם דלא מצי לברוכי אלא ברכה אחת לפטור את הכל). הובא במ"א שם (וכנסת הגדולה כתב בשם ס' הזכרונות, דאפילו מצוה שלא יביאם לפניו, אסור להרבות בברכות).

[1743] שו"ת סי' לח. הובא במ"א שם.

[1744] ברכות מ, ב (היו לפניו מינין הרבה ר' יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך). ב"י סי' ריא ד"ה ומ"ש רבינו בשם ה"ר פרץ (ולא אמרו להקדים אלא כשכל המינים מונחים לפניו, וכדקתני מתניתין היו לפניו מינים הרבה). מ"א שם ס"ק י (אפילו רוצה לאכול משניהם, אך שלא הביאו החביב, אין צריך להמתין עליו).

וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י הט"ז (כל דיני קדימות הללו אינן אלא כששניהם לפניו, אבל אם אותו שדינו להקדימו אינו לפניו אינו צריך להמתין עליו).

[1745] על מ"ש הרמ"א שם ס"ה (ברכת המוציא קודמת לברכת בורא מיני מזונות), כתב המ"א (ונראה לי דמיירי בלחמניות, דאם היא תבשיל ממיני דגן, צריך לברך על הפת תחלה כדי שיפטור התבשיל, דאסור לגרום ברכה שאינה צריכה).

והיינו שמה שמצריכים להקדים הלחם מטעם קדימה, ולא מטעם ברכה שאינה צריכה, הוא דוקא בלחמניות, שגם כשיאכל באמצע הסעודה יצטרך לברך עליה. משא"כ בתבשיל ממיני דגן, יש טעם נוסף להקדים הפת, כדי שלא לברך על התבשיל ברכה שאינה צריכה.

ואין מתירים בזה מטעם שהתבשיל חביב עליו יותר, דאסור לגרום ברכה שאינה צריכה.

[1746] "דקי"ל דברים הבאים תוך הסעודה פת פוטרתן, הואיל והפת עיקר, אף על פי שמסתמא הן חביבים מפת".

שגם בזה אין מתירים מטעם שהם חביבים עליו יותר מפת, דאסור לגרום ברכה שאינה צריכה.

[1747] עתה בא להוסיף, שאפילו אם רוצה לאכלם לפני הסעודה כדי להשלים מאה ברכות, מכל מקום כיון שלולי ריבוי הברכות לא היה אוכלם כלל, אין בזה משום ברכה שאינה צריכה.

[1748] מה שהובא לעיל מספר הזכרונות זכרון ח פ"א (נשאל מהר"ם גאלאנט"י ז"ל בסי' ל"ח ... ומסיק הוא ז"ל, דהרוצה להשלים בדרך זה דעתו שיביא כל פרי ופרי לפניו זה אחר זה, ובכן יכול לברך על כל אחד ואחד ... מה הועיל בתקנה זו שלא יהיו כולם לפניו ... ולעולם דלא מצי לברוכי אלא ברכה אחת לפטור את הכל). הובא במ"א שם (וכנסת הגדולה כתב בשם ס' הזכרונות, דאפילו מצוה שלא יביאם לפניו, אסור להרבות בברכות).

מכל מקום אפשר שגם הוא יודה שאין בזה איסור ברכה שאינה צריכה.

וכן יבאר לקמן בסמוך לדעת המ"א, שאם אינו רוצה לאכול אלא בשביל הברכה, אין בזה משום ברכה שאינה צריכה. אלא שבתחלה יבאר שבלא חילוק זה קשה להבין דבריהם, ואחר יבאר חילוק זה.

[1749] דלעיל סי' רו סי"א (העומד על אמת המים מברך ושותה, אף על פי שהמים שהיו לפניו כשבירך חלפו והלכו. לפי שלכך נתכוין מתחילה, שלא לשתות מים אלו אלא מה שיבאו אחר ברכתו, ועליהם חלה ברכתו).

וסובר ס' הזכרונות, שכן הדין גם אם יביאם אחד אחד לפניו, שנפטרו כולם בברכה הראשונה, כמבואר בדבריו שם (מה הועיל בתקנה זו שלא יהיו כולם לפניו, והרי בידו להביאם לפניו ולפטור את כלן בברכה אחת ... דעד כאן לא אמרי הכי אלא בדבר שאפשר שלא יביאוהו לו והוא תלוי בדעת אחרים ... מאי שנא מדין אמת המים).

[1750] שדין הקדימה קלה יותר מברכה לבטלה, אבל אינה קלה יותר מברכה שאינה צריכה.

משום גרם בלבד סבירא ליה דאין איסור כלל[1751]()]. והכי סבירא ליה גם כן למהר״ם גלאנטי סי׳ ל״[ח] עיין שם[1752], שלא הזכיר כלל שיביאו בני ביתו לפניו[1753], אלא אף הוא עצמו יביאם על השלחן אחד אחד, ולא אסר שם בבת אחת, אלא משום דהוה ברכה לבטלה, ואסור לענות אחריו אמן עיין שם[1754]. ואם כן כשנוטל אחד אחד ממקום הנחתן דמי ממש להביאו כולם לפניו ואוכלן אחד אחד בהפסק ברכת המזון בינתיים[1755]. ושם[1756] חלוק המגן אברהם סוף סימן רט״ו על השל״ה[1757], ועל מהר״ם גלאנטי לא חלק[1758]. וגם בלאו הכי קשה מה הפרש בין מצוה לבני ביתו שלא יביאו כלל[1759], בין מניח אותם בעצמו עד לאחר כך[1760], סוף סוף אפשר לפטרם בברכה אחת ואינו פוטר. ועוד קשה למה אסרו התוס׳[1761] לחלק סעודת שחרית, לא יביאו על השלחן רק חצי סעודה[1762]. ועוד קשה למה לא כתב המ״א ומיהו אף בחול כו׳ לעיל על דברי של״ה[1763]. ועוד קשה למה כתב כאן[1764] לאפוקי מרבינו קלונימוס[1765], דילמא לא היה הלחם לפני רבינו קלונימוס[1766], דאין צריך להיות הלחם על השלחן בשעת קידוש כשאוכל מיני תרגימא מיד[1767]. ומכל זה אפשר לחלק[1768], דכשחפץ לאכול כל הפירות היום אף

[1751] במקום שאין ברכה לבטלה, רק גרם ברכה שאינה צריכה, אפשר מודה ס׳ הזכרונות למהר״ם גלאנטי ואינו חולק עליו.

[1752] ״ואני הצעיר אייעץ למברך, כיון שרוצה להשלים מאה ברכות, שלא ישים כל מיני פירות שדינם בברכה אחת כלם לפניו, אלא יביאם אחד אחד לפניו ויברך על כל אחד, כיון שאינם על השלחן ואינם לפניו, אף על גב שהם במקום אחר, יברך על כל אחד בורא פרי העץ״.

[1753] כמועתק במ״א סוס״י רטו.

[1754] ״דגבי נדון דידן אם יברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא, והרי הוא כנשבע לשוא, ואסור לענות אחריו אמן, כמו שכתב הרמב״ם ז״ל פ״א דברכות״.

והוא כמבואר ברמב״ם שם הט״ו (כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן).

וכן הוא לעיל סי׳ רטו ס״ג (כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כאילו נשבע לשוא ואסור לענות אמן אחריו).

[1755] שגם בזה מתיר מהר״ם גלאנטי, אם השאיר מהפירות לאכלם אחר ברכת המזון כדי להשלים בהם למאה ברכות.

[1756] ואם כן יוקשה על המ״א, שלא חלק על מהר״ם גלאנטי שהתיר כשהביא הפירות אחד אחד, ומכל מקום חלק על השל״ה שהתיר להניח הפירות לאחר המזון כדי להשלים בהם מאה ברכות.

אלא ודאי יש הפרש בינם, כדלקמן.

[1757] מסכת שבת (קלד, א) ד״ה אסור, בשם אביו בעמק הברכה (אומר אני, כי טוב הוא שכשיבואו פירות בשבת בתוך הסעודה, שיאחר לאכול מהם עד אחר ברכת המזון, כי ישתכר בזה ברכה אחרונה. אבל בחול לא יעשה כן, משום ברכה שאינה צריכה).

ובמ״א סוס״י רטו (וכתב בשל״ה ... וקשה ... אבל משום ק׳ ברכות אסור להוסיף).

[1758] שאף שהביא בסוף דבריו את ס׳ הזכרונות שחולק על מהר״ם גלאנטי, כבר הובא לעיל שלא חלק עליו אלא מטעם אחר לגמרי.

[1759] שבזה הסכים המ״א בסוס״י רטו למהר״ם גלאנטי להתיר.

[1760] שבזה חלק על השל״ה שם.

[1761] שבת קיח, א ד״ה במנחה (דלא כאותם שמחלקין סעודת שחרית ומברכין בינתים ... אומר ר״י שיש כאן איסור ברכה שאינה צריכה).

הובא לקמן סי׳ רצא ס״ד (אין לו לחלק סעודת הבוקר לשתים על ידי הפסק ברכת המזון, לפי שיש אומרים שיש כאן משום מרבה בברכות שלא לצורך).

[1762] אלא ודאי גם זה אינו מועיל, כדלקמן.

[1763] רק אחר כך, על דברי מהר״ם גלאנטי.

שהרי לפי האמור עתה אין הפרש בין דינו של השל״ה לדינו של מהר״ם גלאנטי, שעל שניהם חולק הרמ״א, ואם כן למה כתב כן רק על מהר״ם גלאנטי ולא על השל״ה.

אלא ודאי יש הפרש בינם, שהמ״א חולק רק על השל״ה, ולא על מהר״ם גלאנטי, ולכן כתב רק על מהר״ם גלאנטי ״ומיהו אף בחול״.

[1764] ס״ק ו (האור זרוע [בשם הרא״ם] לא אסר אלא בשבת, לאפוקי מעובדא דרבינו קלונימוס, נראה לי שהדין עמו).

[1765] שבאור זרוע הל׳ ערב שבת סי׳ כא, שהיה אוכל מיני מזונות אחר קידוש קודם הסעודה.

[1766] אלא ודאי גם זה אינו מועיל, כדלקמן.

[1767] כדלקמן סי׳ רעג ס״ז (הורו הגאונים שזה שאמרו חכמים אין קידוש אלא במקום סעודה ... אפילו כזית מחמשת המינים שמברכים עליהם בורא מיני מזונות ... יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה, ויכול לאכול אחר כך הסעודה במקום אחר).

[1768] בין דינו של השל״ה שהמ״א חולק עליו, לבין דינו של מהר״ם גאלאנטי שאינו חולק עליו.

בלא ריבוי הברכות, דבכהאי גוונא מיירי בשל״ה, דסתמא דמילתא כשהביאום לפניו מצדו לא יבצר לאכול כולם מיד, אלא שמניחם בשביל לברך עוד, הרי זה גורם ברכה שאינה צריכה, לאפוקי כשאם לא ריבוי הברכות לא היה אוכל כלל פירות אלו היום, וזה אין איסור כלל לאכול בשביל הברכה, שהרי רב חייא בריה דרב אויא דממלא להו במיני מגדים[1769], משמע שלא היה אוכל רק בשביל הברכה, ואם כן אין כאן שום איסור, לא במה שיאכלם אחר כך בשביל הברכה, ולא במה שאינו אוכלם עכשיו, שאינו מחויב לאכול דבר שאינו חפץ כמ״ש המ״א[1770], ובכהאי גוונא מיירי במהר״ם גלאנטי וספר הזכרונות עיי״ש. ולכן כתב על זה המ״א מיהו אף כו׳, פירוש דאף בחול כהאי גוונא שאינו חפץ כו׳ אלא דבשבת כו׳, רוצה לומר דבשבת בשביל להשלים ק׳ ברכות חפץ לאכול אחר כך, אף שאינו מתאוה לאכול כלל.

ואף אם אין כן כוונת המ״א, אלא שכתב כן מחמת שלא ראה גוף התשובה של מהר״ם גלאנטי וגוף ספר הזכרונות, רק מה שהעתיק בכנסת הגדולה[1771] משמם. מכל מקום לדינא יש להקל[1772] עכ״פ כשאינו אוכל כלל רק מחמת הברכה, דלכל הפחות בכהאי גוונא התירו מהר״ם גלאנטי וספר הזכרונות[1773], כיון דבלאו הכי דעת של״ה ואבן העוזר בסי׳ רי״ב[1774] להקל[1775], וכן משמע בדרכי משה סי׳ קע״ז[1776] בשם הכלבו[1777]. ואף הדרכי משה בסי׳ רי״א[1778] לא חלק עליו אלא משום הקדימה, ולא משום גרם ברכה שאינה צריכה. וכן פסק כאן[1779] כרבינו קלונימוס. ואף האור זרוע[1780] אינו חולק על רבינו קלונימוס אלא משום אכילה לתיאבון, אבל בהא מודה ליה דאין איסור משום גרם ברכה שאינה צריכה, ולא משום הקדימה, לפי שלא היה חפץ לאכול כלל הגרימזי״ל אלא בשביל הברכה כמ״ש. או אפשר דאור זרוע

[1769] מנחות מג, ב (רב חייא בריה דרב אויא, בשבתא וביומי טבי טרח וממלי להו באיספרמקי ומגדי).

[1770] סי׳ רטו ס״ק ו (ומיהו אף בחול, אם אין חפץ לאכול אלא מעט מעט, או שחפץ לאכול אחר הסעודה, רשאי, אלא דבשבת ראוי לעשות כן משום הברכה).

[1771] סי׳ מו בהגהות ב״י (ואם ברכותיהם שוות, לא יביאם כולם לפניו, שאין להרבות בברכות, אלא יביאם אחד אחד לפניו ויברך על כל אחד ואחד, הר״ם גאלאנטי ז״ל סי׳ ל״ח ... בא לידי ספר הזכרונות וראיתי בדף מ״ה כתב, דאפילו שלא יביאם לפניו אסור להרבות בברכות).

ולכן פירש שס׳ הזכרונות אוסר מטעם שאסור להרבות בברכות (ולא מטעם ברכה לבטלה כנ״ל), וחשש לדבריו.

ולפי זה יש לדעתו חשש איסור להרבות בברכות אף כשאינו חפץ לאכלו אלא בשביל להשלים מאה ברכות.

[1772] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל שכב.

[1773] שאף שהמ״א לא התיר בזה, מכל מקום כבר הוכח לעיל שמהר״ם גלאנטי וספר הזכרונות התירו בזה.

[1774] ״והמ״א הקשה על של״ה בסוס״י רט״ו, על שכתב דבשבת מניח הפירות לאחר הסעודה כדי שיברך עליהם תחלה וסוף, ולענ״ד פשוט דשרי״.

[1775] והם הקילו אף כשחפץ לאכול הפירות אף בלא ריבוי הברכות. ואם כן עכ״פ יש להקל כדבריהם כשאינו חפץ לאכלו אלא בשביל להשלים מאה ברכות, שבזה התירו גם מהר״ם גלאנטי וספר הזכרונות.

[1776] ס״ק א.

[1777] הל׳ ברכת הפירות כ, א (וכתב אחד מתלמידי רבני צרפת על רבו, כמה פעמים ראיתי מורי הרב, כשמביאים לפניו על השלחן בשר של חדוש, או בשר מבושם, או בצים מטוגנין בדבש, או דבר שהוא חביב בעיניו, נוטל אותו דבר ומברך עליו קודם שיברך על הפת המוציא, ואומר זה חביב עלי יותר מן הפת ונוח לי לברך עליו תחלה לשבח את קוני באשר אני אוהב). והיינו אף שדעתו לאכול שניהם. ובזה שמקדים החביב מוסיף ברכה שאינה צריכה.

[1778] ס״ק ב (ולעיל סימן קע״ז כתבתי בשם הכל בו דאין ברכת המוציא קודמת לדבר החביב לו, אבל בהגהת מיימון פרק ח׳ כתב שאם היה לפניו תבשיל שיש בו קמח כוסמין או שיפון ושבולת שועל וגפן ותאנה ורמון, נראה לי כיון דמברך על התבשיל בורא מיני מזונות, דברכתו קודמת).

הרי שלא חלק על הכל בו אלא משום קדימת ברכתו, ולא חשש למה שמוסיף ברכה שאינה צריכה. נראה מכך שגם הדרכי משה והכל בו סוברים כדעת השל״ה ואבן העוזר.

[1779] בדרכי משה ס״ק ד (וכן כתוב בתשובות, דערב שבת לאחר קידוש היו מביאים גרימז״ל לפני רבי קלונימוס ושאר הזקנים, והיו מברכין עליהם בורא מיני מזונות, ואחר כך ברכה אחת מעין שלש, כדי להרבות ולהשלים מאה ברכות, ואחר כך היו אוכלים לחם לצורך הסעודה). הרי שגם כאן סובר כדעת השל״ה ואבן העוזר.

[1780] בשם הרא״ם, כדלעיל.

לשיטתיה אזיל, לפי מ"ש בס' אבן העוזר בסי' רי"ב[1781] לדעת האור זרוע[1782] עיי"ש.

ועיין[1783] במ"א סי' רצ"א[1784] (סק"ח) דהא יש אומרים כו', והיינו התוס'[1785] (ואף שבתוס' מיירי קודם חצות[1786], מכל מקום סבירא ליה לדעתם[1787] דהוא הדין אחר חצות, ובפרט כיון שאפשר לקיימה אחר כך[1788]). אבל להרא"ש[1789] סבירא ליה דשרי אף בכהאי גוונא[1790]. שהרא"ש לא התיר משום דמצות סעודה שלישית דוחה איסור גרם ברכה שאינה צריכה, שהרי היה אומר שיותר טוב לעשות כן כו' (כמ"ש הטור[1791]), משמע דגם אם לא יעשה כן[1792] יוצא ידי חובתו, אלא שעכשיו הוא יותר טוב. וכן משמע גם כן בשו"ע שם[1793] ונכון הדבר כו', משמע שאין חיוב גמור בדבר[1794], משום דבלאו הכי נמי

[1781] "כתבו האור זרוע והאגור בדין אכל צנון וזית, והצנון עיקר וזית טפל להפיג חריפות הצנון, דמברך על העיקר ופוטר הטפל, דאם הטפל חביב עליו כמו העיקר, מברך על הטפל ואחר כך על העיקר, דאפושי ברכות עדיף, ואין להפקיע הברכות כהאי גוונא עכ"ל, והביאו רמ"א. ותמה המג"א על זה. ונראה לי דסבירא ליה, עד כאן לא אמר הש"ס ביומא גבי ברכת ספר תורה דאסור להרבות בברכות, היינו אם יכול לפטור שניהם בברכה אחת, וכן כתבו התוספות ופוסקים בתפילין, גם בשחיטה, אבל כאן שאין מברך על הטפל ברכתה הראויה לה אשר תקנו חכמים, על כן יותר טוב לברך עליו ברכה אשר תקנו חכמים, משיפטור אותו בברכת העיקר, שלא תיקנו חכמים להטפל".

וכן נפסק לעיל סי' ריב ס"ח (כיון שהעיקר והטפל אין ברכותיהם שוות, ואם יברך על העיקר תחילה לא יברך כלל על הטפל, ואם יברך על הטפל תחילה יחזור ויברך על העיקר, טוב יותר לעשות כן להרבות בברכות, כי לעולם ירבה האדם בברכות הצריכות וימעט בשאינן צריכות, וזו היא ברכה הצריכה שהרי היא מיוחדת להטפל ולא להעיקר, וגם בברכת העיקר אינה מיוחדת אל הטפל אלא כוללת גם את הטפל, ולא צוו למעט אלא כשיכול לפטור ב' דברים בברכה אחת המיוחדת לשניהם), וסי' רטו ס"ד (במה דברים אמורים כשיכול לפטור ב' דברים בברכה שהיא מיוחדת לשניהם, אבל אם היא מיוחדת לדבר אחד אלא שיכול לפטור בה גם השני בתורת טפלה, טוב יותר להרבות בברכות כמ"ש בסי' רי"ב). סדר ברכת הנהנין פ"ג הי"ד (כי לעולם ירבה אדם בברכות הצריכות וימעט בשאינם צריכות, וזו היא ברכה הצריכה, שהרי היא מיוחדת להטפל ולא ברכת העיקר, ולא צוו למעט אלא כשיכול לפטור שני דברים בברכה אחת המיוחדת לשניהם).

[1782] ח"א סי' קעו (וכתב רבינו יצחק אלפס אבל אם אין הצנון עיקר ולא חביב מברך על הזית ואחר כך על הצנון, דאפושי בברכות עדיף, ולא אמרינן מברך על הצנון ונפטור זית, דבירך בפה"א על פירות האילן יצא, דאין להפקיע ברכה כל כי האי גונא עכ"ל). הובא באגור סי' רחצ. רמ"א סי' ריב ס"א (ויש אומרים אם הטפל חביב עליו, מברך עליו ואחר כך מברך על העיקר).

ואפשר שמטעם זה לא אסר האור זרוע כאן לאכול הגרימז"ל קודם הסעודה משום ברכה שאינה צריכה, כי לדעתו ברכת בורא מיני מזונות היא ברכה הצריכה שלא לפטור אותו בברכת הפת.

ואף שכאן עדיין אין רבינו פוסק כדעת האור זרוע לפי פירוש אבן העוזר, "מכל מקום לדינא יש להקל עכ"פ כשאינו אוכל כלל רק מחמת הברכה ... כיון דבלאו הכי דעת של"ה ואבן העוזר בסי' רי"ב להקל".

[1783] עתה בא להוסיף, שאפילו אם היה אוכלם גם בלי ריבוי הברכות, כיון שמתכוין בהקדמתם בשביל מצוה, דעת פוסקים רבים שאין בזה משום ברכה שאינה צריכה. ומסיים: "הלכך הסומך על כל הני רבוותא נגד המ"א אין מזחיחים אותו".

[1784] "ונראה לי דאפילו חל יום טוב במוצאי שבת, אם יודע שיוכל לחזור ולאכול קודם שעה עשירית, לא יחלק סעודת שחרית לשתים, דהא יש אומרים דאסור לעשות כן משום ברכה שאינה צריכה. עי' סוס"י רט"ו וסי' תקכ"ט".

[1785] שבת קיח, א ד"ה במנחה (דלא כאותם שמחלקין סעודת שחרית ומברכין בינתים ... אומר ר"י שיש כאן איסור ברכה שאינה צריכה).

[1786] שאינו מקיים בזה מצות סעודה שלישית, ולכן יש כאן איסור ברכה שאינה צריכה. משא"כ אחר חצות הי' אפשר לפרש בתוס' שמצות סעודה שלישית דוחה איסור גרם ברכה לבטלה.

[1787] שהמ"א מפרש בדברי התוס', שגם אחר חצות, אם מחלק הסעודה, יש בזה איסור ברכה שאינה צריכה.

[1788] הרי שגם אחר חצות אין כאן מצוה שדוחה איסור ברכה שאינה צריכה.

[1789] כלל כב סי' ד (וכשהוא מפסיק מן המנחה בסעודתו ומברך ברכת המוציא, אין כאן משום מרבה ברכות שלא לצורך, כיון שהוא מפסיק מפני כבוד השבת לקיים סעודה שלישית).

שתי הדעות הובאו גם לקמן סי' רצא ס"ג-ד (טוב שיפסיק הסעודה ויברך ברכת המזון ויטול ידיו מיד ויברך המוציא ... ואין איסור במה שמפסיק בברכת המזון וגורם לחזור ולברך המוציא וברכת המזון על גמר הסעודה, שהיה יכול לגומרה קודם ברכת המזון, והרי זה גורם ברכה שאינה צריכה. דכיון שמפסיק בשביל כבוד שבת, אין כאן משום מרבה בברכות שלא לצורך ... יש אומרים שיש כאן משום מרבה בברכות שלא לצורך).

[1790] שיכול לקיימה אחר כך, ואין כאן מצוה שדוחה איסור ברכה שאינה צריכה.

[1791] סי' רצא (וכן היה עושה א"א הרא"ש ז"ל, היה מברך ברכת המזון, והיה נוטל ידיו ומברך עליהם ומברך המוציא, והיה אומר שיותר טוב לעשות כן).

[1792] אלא יפסיק הסעודה ויאכל סעודה שלישית אחר זמן.

[1793] סי' רצא ס"ג (יפסיק הסעודה ויברך ברכת המזון ויטול ידיו ויברך ברכת המוציא ויסעוד, ונכון הדבר, שאם לא היה עושה כן, מאחר שנמשכה סעודת הבוקר עד אותה שעה, לא היה יכול לאכול אחר כך אלא אכילה גסה).

נפיק ידי חובתו אף שיאכל אכילה גסה, אם אינו קץ במזונו עיין מ"א סי' תע"ו סק"ב[1795], ואפילו הכי לא חיישינן לברכה שאינה צריכה. ומשום הכי נמי כתב המ"א שם[1796], וריש סי' תמ"ד[1797] בשם השלטי גיבורים[1798] לחלק סעודת שחרית לשתים, אף שרבו האומרים שאינו יוצא בזה, ואי הוה איסור לדידהו משום ברכה שאינה צריכה, מה תקנה יש בזה[1799]. דאין לומר משום דאיסור זה מדברי סופרים[1800] וספק דברי סופרים להקל[1801], דהא אינו ספק שקול, דהא בודאי העיקר כתוספות[1802] ורא"ש[1803] וטור ושו"ע[1804] וכל סיעתם שחלקו על בה"ג[1805], דאינהו בתראי[1806] והמה הרבים. אלא ודאי סבירא ליה שאין טעמו של הרא"ש משום דהמצוה דוחה את האיסור (או משום דעל ידי כן[1807] הוה ליה ברכה הצריכה). וחזר בו ממ"ש בסוף סי' רט"ו[1808], משום דכשהגיע לעיקרא דמילתא בדוכתא, דקדק[1809] מלשון הרא"ש וטור ושו"ע שם כמו שכתבתי. אלא טעמו של הרא"ש הוא משום דכיון שמתכוין בשביל כבוד שבת כו' (עיי"ש בב"י[1810]). רוצה לומר כיון שהוא מתכוין בשביל כבוד שבת, אף שאינו מוכרח לזה, הכרח גמור אין כאן (וצ"ע בתשובת הרא"ש[1811]) כו'.

וכן הוא לקמן שם (טוב שיפסיק הסעודה ויברך ברכת המזון ויטול ידיו מיד ויברך המוציא על לחם משנה ויסעוד, שאם לא יעשה כן, מאחר שנמשכה סעודת הבקר עד אותה שעה, לא יוכל לאכול אחר כך סעודה ג' אלא אכילה גסה. אבל מיד סמוך לאכילה עדיין האצטומכא פתוחה).

[1794] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קכ.

[1795] "ואם קץ במזונו לא יצא כלל".

וכן הוא לקמן שם ס"ה (אבל אם שבע כל כך עד שנפשו קצה באכילה מרוב שובעו, אף שדוחק את עצמו לאכול אינו יוצא ידי חובתו באכילה זו, שאכילה גסה כזו אינה נקראת אכילה כלל).

[1796] רס"י רצא (ומיהו לפימ"ש רס"י תמ"ד, אפילו קודם חצות יחלקה לשנים, דהא יש אומרים דיוצא בזה עיי"ש).

[1797] ס"ק א (ומכל מקום גם בשחרית יפסיק סעודתו לשנים, דהא יש אומרים דיוצא בזה (שלטי גבורים המרדכי פ"ק דשבת וב"ח וכל בו)).

[1798] על המרדכי שבת רמז שצז (ושמא יצא במה שאכל סעודה ג' בבוקר דדי לאפסוקי ולברוכי בין מיכלא למיכלא).

[1799] הרי אין בזה כל כך מצוה, שהרי קודם זמן מנחה אינו יוצא ידי חובת סעודה שלישית.

[1800] כדלעיל סי' רטו ס"ג (ואף על פי שמן התורה אין איסור בהזכרת שם שמים לבטלה אלא כשמזכירו בדברי הבאי שאין בהם צורך, ולא בדרך ברכה אף על פי שאינה צריכה, מכל מקום מדברי סופרים אסור אפילו בדרך ברכה שאינה צריכה).

[1801] לסמוך על הסוברים שגם קודם חצות יוצאים ידי חובת סעודה שלישית, ואם כן יש מצוה בהפסק זה באמצע הסעודה קודם חצות.

[1802] שבת קיח, א ד"ה במנחה (דזמן אכילה שלישית בשבת היא מן המנחה ולמעלה).

[1803] שבת פט"ז סי' ה (דקביעת זמן סעודה שלישית היא משתגיע זמן המנחה ולא קודם).

[1804] סי' רצא ס"ב (זמנה משיגיע זמן המנחה, דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה, ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצות סעודה שלישית).

וכן הוא לקמן שם ס"ב (זמן סעודה ג' הוא משיגיע זמן מנחה גדולה עד הערב, דהיינו משש שעות ומחצה ואילך, ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצות סעודה שלישית).

[1805] הובא בר"ן שבת מג, ב ד"ה ת"ר כמה (וכתב הרב בעל הלכות ז"ל שאין חיוב סעודות הללו להיותן כדרכן בשחרית ובמנחה, אלא אפילו מפסיק באמצע סעודה בברכת המזון, ואף על גב דלא מסלק התכא, אלא פורס מפה ומברך והדר שרי המוציא ואוכל כביצה ומברך, שפיר דמי).

[1806] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל סג וכלל צח.

[1807] שעל ידי המצוה הוה ליה ברכה הצריכה.

[1808] רטו ס"ק ו (שבתוס' שבת דף קי"ח כתבו דאסור לחלק סעודת שחרית לשנים כדי לקיים ג' סעודות, משום דגורם ברכה שאינה צריכה. ואף דלא קי"ל הכי, היינו משום סעודה ג', אבל משום ק' ברכות אסור להוסיף).

וכאן התיר אף במקום שאינו משום חיוב סעודה ג'.

[1809] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל סז. כנישתא דבי רב ע' רכה הערה יד.

[1810] סי' רצא ד"ה וכן היה עושה (כתב בתשובה (כלל כב סי' ד) ... דכיון שהוא מפסיק לכבוד שבת, אין כאן משום מרבה בברכות שלא לצורך).

[1811] שם (אין כאן משום מרבה ברכות שלא לצורך, כיון שהוא מפסיק מפני כבוד השבת לקיים סעודה שלישית).

(וטעמא דמילתא[1812] אפשר משום דלא גרע כשמתכוין לשם שמים, אף שאינו אלא להידור מצוה מן המובחר, ממה שמתכוין לחפצו ותאותו, דאז אין איסור משום גרם ברכה שאינה צריכה כמ"ש לעיל[1813]. והיינו דוקא בברכת הנהנין שתלויין בחפצו ורצונו, לא גרע חפצי שמים, אף אם אינן אלא כדי לצאת לדברי הכל, ואף שאין הלכה כדבריהם, מכל מקום כיון שהוא חפץ ומתכוין לכך, לא גרע ממתכוין בשביל הנאתו. אבל בפ' בא לו[1814] גבי ספר תורה, שאין הדבר תלוי ברצונו, שהרי מחוייב הוא לקרות ובעשור מתקנת חכמים, שאם לא כן היאך היה מברך על ספר תורה ב', להכי איכא התם איסורא בגרם ברכה שאינה צריכה, אף שמתכוין לשם שמים, שאין הדבר תלוי בכוונתו וחפצו. ומשום הכי למדו מכאן לענין שח בין תפלה לתפלה[1815], דאין לענות אפילו אמן יהא שמיה רבא וקדושה, משום דמחוייב הוא לתוכפן זו אחר זו בלאו הכי, כמ"ש מהרא"י[1816] וב"י סימן (ל"ב) [כ"ה][1817]. והרשב"א שם[1818] דלא סבירא ליה הכי ומתיר לענות, ולא חש לגרם ברכה שאינה צריכה, כמו בספר תורה שהתירו בעל פה מהאי טעמא, ומנא ליה לחלק בין חיוב עניית אמן יהא שמיה רבא וקדושה לאיסור אמירה בעל פה, ולפי מ"ש אתי שפיר. ולפי זה איכא נפקא מינה לדינא, דבין שחיטה לשחיטה מותר לענות אמן יהא שמיה רבא וקדושה לדברי הכל[1819] ודו"ק).

ואם כן כשמתכוין להשלים ק' ברכות, שהוא הכרח גמור מדינא דגמרא, דתניא[1820] חייב אדם לברך ק' כו'

[1812] עתה בא לחלק בין האמור לעיל, "כיון שהוא מתכוין בשביל כבוד שבת, אף שאינו מוכרח לזה", אין בו משום ברכה שאינה צריכה, לבין האמור בגמרא שאם מפסיקים באמצע קריאת התורה ומברכים, הוי ברכה שאינה צריכה.
ולפי חילוק זה, מה יהי' דין עניית אמן יהא שמיה רבא וקדושה בין תפלין של יד לתפלין של ראש, ובין שחיטה לשחיטה.

[1813] בתחלת הקונטרס אחרון (אם אוהב יותר לאוכלו קודם הסעודה מלאוכלו בתוך הסעודה, אין בזה איסור משום ברכה שאינה צריכה).

[1814] יומא ע, א (ובעשור של חומש הפקודים קורא על פה, אמאי ... ונייתי אחרינא ונקרי ... ריש לקיש אמר משום ברכה שאינה צריכה).

שמשם הוכיח ר"י בתוס' שבת קיח, א ד"ה במנחה (שיש כאן איסור ברכה שאינה צריכה כדאיתא בפ' בא לו גבי ובעשור שבחומש הפקודים, דקאמר ונייתי ספר תורה אחרינא ונקרי, א"ר שמעון בן לקיש מפני ברכה שאינה צריכה).

ולדעת הרא"ש צריך לחלק כדלקמן.

[1815] לעיל סי' כה סי"ג נתבאר (תפילין של יד ותפילין של ראש ... מפני שאסור לברך ברכה שאינה צריכה ... תקנו חכמים שיסמוך הנחת תפילין של ראש להנחת תפילין של יד בלי שום הפסק דיבור בינתיים, כדי שתעלה הברכה שיברך על של יד גם לתפילין של ראש), וסכ"א (אם שמע קדיש או ברכו או קדושה בין תפילין של יד לתפילין של ראש, לא יפסיק לענות עם הצבור ... ואם פסק וענה ... צריך לברך על תפילין של ראש), וסכ"ב (אסור להפסיק בין תפילין של יד לתפילין של ראש אפילו במקום שאין גורם לברך ב' ברכות על תפילין של ראש, כגון אותם המניחין תפילין בחול המועד בלא ברכה ... אבל מכל מקום מותר לענות קדיש וקדושה וברכו ואמן על כל הברכות בין תפילין של יד לתפילין של ראש ... כיון שאינו גורם לברך ברכה שאינה צריכה על תפילין של ראש).

ומבאר כאן שב' ההלכות תלויות זה בזה, שכיון דקיי"ל שמחוייב לתוכפן זו אחר זו (כמבואר במהרא"י וב"י), לכן דינו כספר תורה שאינו תלוי ברצונו, ולכן אף אם מפסיק לצורך מצוה היא ברכה שאינה צריכה, ולכן אסור להפסיק לעניית אמן יהא שמיה רבא וקדושה.

משא"כ לדעת הרשב"א שאין צריך לתוכפן זו לזו, אם כן דינו כברכת הנהנין, שאם מפסיק לצורך מצוה אינה ברכה שאינה צריכה. ולכן מותר להפסיק לעניית אמן יהא שמיה רבא וקדושה.

[1816] תרומת הדשן ח"ב סי' קז (תפילין בחול המועד ... נראה דאפילו שאין מברכין אסור להן לדבר ולהסיח בין תפילין לתפילין).

[1817] דברי תרומת הדשן הנ"ל הובאו בב"י סי' כה, ובמ"א שם ס"ק יד (ואפילו לאותן המניחין בחול המועד בלא ברכה, אפילו הכי עבירה היא להסיח (ב"י מהרא"י)).

[1818] שו"ת ח"ה סי' יג (מסתברא, שלא אמרו עבירה היא בידו אלא במפסיק לדבר הרשות. אבל לענות אמן יהא שמיה רבה מברך, אין זה כעובר עבירה וכו'. ומיהו אם הפסיק וענה, מסתברא דמברך על של ראש).

[1819] דאף שהעיקר כדעה הראשונה בשו"ע יו"ד סי' יט ס"ה (אם רוצה לשחוט הרבה, צריך ליזהר שלא לדבר בין שחיטה לשחיטה בדבר שאינו מצרכי השחיטה, ואם דיבר צריך ... לברך פעם אחרת על השחיטה).

מכל מקום מותר לענות אמן היא שמיה רבא וקדושה, אף לדעת האוסרים בתפילין. כי גם השחיטה היא כברכת הנהנין, שאינה חובה עליו אלא תלוי ברצונו אם לשחוט עוד.

[1820] מנחות מג, ב (תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום). וכן נפסק לעיל סי' מו ס"א (להשלים מנין המאה ברכות שחייב כל אדם לברך בכל יום ויום מערב ועד בקר).

(ודינו של הרא"ש[1821] אינו דינא דגמרא, דהא קיי"ל כר' יוסי בפרק ערבי פסחים[1822] דאוכל והולך עד שתחשך. ולא הצריכוהו לאכול סעודת שבת מיד[1823], אלא אם רצה מפסיק עכשיו וחוזר ואוכל לאחר זמן כמו לרבי יהודה עיי"ש, דעל כל פנים לרבי יהודה שרי למיעבד הכי[1824], ולא פליג רבי יוסי בהא).

ויצא דינו של של"ה[1825] ברור לפי דעת הרא"ש[1826] וטור ושו"ע[1827] החולקים על התוס'[1828], וכן הוא גם כן דעת רבינו קלונימוס ואור זרוע ודרכי משה[1829] כאן, מהר"ם גלאנטי וספר הזכרונות[1830] ובעל כנסת הגדולה[1831] שהעתיקם[1832], הילכך הסומך על כל הני רבוותא נגד המ"א אין מזחיחים אותו:

(ה) ולא כו'. כן[1833] משמע בפרי חדש ריש סי' תרפ"ו[1834] במה שהביא ממר בריה דרבינא[1835].

ואף שאין משם ראיה כלל, שהרי אף בשבת עצמו היה מתענה, ועל כרחך צריך לומר דעונג היה לו כדר"י החסיד[1836], או דפליג אדרבא[1837], או דתענית חלום הוה כמ"ש הרשב"א[1838], עיין סי' רפ"ח[1839]

[1821] שהרי אפילו במקום שאינו "הכרח גמור מדינא דגמרא", הובא לעיל משו"ת הרא"ש כלל כב סי' ד (וכשהוא מפסיק מן המנחה בסעודתו ומברך ברכת המוציא, אין כאן משום מרבה ברכות שלא לצורך, כיון שהוא מפסיק מפני כבוד השבת לקיים סעודה שלישית).

[1822] צט, ב (דתניא לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך), ובגמרא שם ק, א (לא זזו משם עד שקבעו הלכה כר' יוסי).

הרי שאין הכרח מדינא דגמרא להפסיק בין סעודה לסעודה. ומכל מקום כתב הרא"ש שאם רוצה להפסיק "אין כאן מרבה ברכות שלא לצורך".

ומכל שכן במקום שהוא "הכרח גמור מדינא דגמרא", כגון להשלים למאה ברכות, בודאי "אין כאן מרבה ברכות שלא לצורך".

*

אבל לקמן סי' רעא סי"ב (אם יקדש מיד אחר ברכת המזון, יש אומרים שאינו יוצא ידי חובתו אלא אם כן יחזור ויאכל מיד, שיהא הקידוש במקום סעודת שבת שלאחריו, ואם כן מה שבירך ברכת המזון היא ברכה שאינה צריכה, שהרי היה יכול ליפטר בברכת המזון שיברך אחר אכילה השניה).

וראה כנישתא דבי רב ע' רכו הערה טו.

[1823] ואף שלרבי יוסי אין צריך להפסיק, ואם כן מהי המצוה בזה.

מכל מקום גם לרבי יוסי "אם רצה מפסיק ... כמו לרבי יהודה", ולכן נחשב לצורך מצוה.

[1824] שהרי לרבי יהודה היא מצוה ממש להפסיק, ואין בזה משום ברכה שאינה צריכה. וגם רבי יוסי לא פליג בהא, שיש עכ"פ מצוה להפסיק.

[1825] דלעיל (הערה 1757).

[1826] דלעיל (הערה 1789).

[1827] דלעיל (הערה 1793).

[1828] דלעיל (הערה 1785).

[1829] דלעיל (הערה 1620).

[1830] דלעיל (הערה 1742).

[1831] דלעיל (הערה 1771).

[1832] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל ט.

[1833] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סי"ב נתבאר שכל תענית שקבוע לו זמן, אף אם אינו חובה כלל, אין צריך לדחותו מערב שבת, משא"כ תענית שיכול להתענות ביום אחר, יש לדחותו מערב שבת. והוסיף וכתב: "וכן המתענה בכל ימות השבוע, שבאותו יום מתענה הוא גם כן".

ומבאר שעל כרחך צריך לפרש דבר בי רב היו מתענים כל השבוע ובערב שבת, וכיון שאין יכולים לדחות ליום אחר רשאים להתענות בערב שבת.

ואף שאנשי מעמד היו מתענים כל ימי השבוע חוץ מערב שבת. "צריך לומר ... בני בי רב היו מתענים כל השבוע ולא היו חייבים לבטל תעניתם לגמרי, אבל אנשי המעמד לא רצו ... לדחות האיסור הזה".

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע' רל.

[1834] ס"ק ב (בפסחים פרק אלו דברים [סח, ב] אמרינן דמר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא כולי שתא, בר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכיפורי, אלמא דשפיר דמי למעבד הכי).

[1835] פסחים סח, ב (מר בריה דרבינא כולה שתא הוה יתיב בתעניתא, לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכיפורי).

[1836] כמבואר בהגהות מיימוניות הל' תענית פ"א אות ב (מי שמתענה בכל יום, ואכילה בשבת מחמת שינוי וסת צער לו, ראינו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה, וכן שמעתי שהיה הרב רבי יהודה חסיד ז"ל עושה). ובשו"ע סי' רפח ס"ג (אדם

ותר״ד[1840]. מכל מקום[1841] בתוספות סוף פ״ג דעירובין[1842] מבואר דבני בי רב תענית רשות הוו יתבי (דלא כמ"ש הט״ז סי׳ תרפ״ו, לדעת המגיד משנה[1843], אלא כוונת המגיד משנה היא כואם תמצי לומר של הט״ז). ודוחק לומר דאתענית צדיקים קאי[1844], כיון שתענית זה לא הוזכר כלל בכל התלמוד, ופשיטא תענית ערב ראש חדש שנתפשט בדורות האחרונים[1845]. ואם כן קשה מתענית אסתר שנד[ח]ה[1846] ואנשי המעמד[1847]. וצריך לומר (כמ״ש בפנים) דאיסור קל הוא ואין חוששין לו לדחות התענית לגמרי אלא לקובעו ביום אחר, ובני בי רב היו מתענים כל השבוע ולא היו חייבים לבטל תעניתם לגמרי[1848]. אבל אנשי המעמד לא רצו להתענות בו, כיון שהדבר היה תלוי ברצונם לא רצו לדחות אפילו איסור קל הזה בתעניתם, אף על פי שאם היו רוצים היו יכולים, ואינן חייבים למנוע מחמת איסור קל הזה, מכל מקום הם לא רצו לדחות האיסור הזה:

המתענה בכל יום, ואכילה בשבת צער הוא לו מפני שינוי וסת, יש אומרים שראו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה, וכן אמרו שכך היה עושה הר״י החסיד ז״ל).

[1837] פסחים שם (הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם).

[1838] בשו״ת ח״ד סי׳ רסב (קושטא דמילתא הכי משמע, דבתענית חלום קאמר ולא בתענית דעלמא). הובא בב״י סי׳ רפח ד״ה אבל הרשב״א.

[1839] לקמן שם ס״ב (מי שמתענה בכל יום, ואכילה בשבת צער הוא לו מפני שינוי וסת, יכול להתענות גם בשבת, שמצות סעודות שבת אינה אלא בשביל עונג), וס״ג (מותר להתענות תענית חלום בשבת).

[1840] סעיף א (אף על פי שמותר להתענות תענית חלום אפילו בשבת ויום טוב, מכל מקום בערב יום הכיפורים שהאכילה נחשבת כעינוי כמו שנתבאר, אין להתענות בו). ובמ״א שם ס״ק א הביא שלמדים כן מדברי שו״ת הרשב״א הנ״ל.

[1841] אף שלפי האמור אין לפרש גמרא הנ״ל כמשמעות הפר״ח, ואין משם הוכחה למי שמתענה כל השבוע. מכל מקום יש להוכיח כן מגמרא דבני בי רב, כדלקמן, דעל כרחך צריך לפרש ד״בני בי רב היו מתענים כל השבוע ולא היו חייבים לבטל תעניתם לגמרי״.

[1842] מא, א ד״ה שאני (בני בי רב דיתבי בתענית, דמשמע דאיירי בתענית הרשות. וכן משמע בשאלתות דמיירי בכל תעניות). והיינו האמור בגמרא שם שם מ, סע״ב (בר בי רב דיתיב בתעניתא במעלי שבתא).

[1843] הל׳ תענית פ״ה ה״ה (ואע״פ שנפסקה הלכה בתענית שחל להיות בערב שבת מתענה ומשלים ... דוקא כשבא זמנו הקבוע לו בערב שבת, אבל כשהוא נדחה מזמנו אין קובעין אותו בערב שבת, וכן מפורש בתשובת הגאונים ז״ל).

ופירש דבריו בט״ז סי׳ תרפו ס״ק ב (ההיא דמתענה ומשלים מיירי ביחיד, בפרק בכל מערבין דקאמר הני בני בי רב דיתבי בתעניתא בערב שבת ... דדוקא שם שזמנו קבוע כו׳ ... ואם תמצי לומר דהרב המגיד קאי על מה שכתוב בפ״ב דתענית דבט׳ באב שחל בערב שבת דמתענה ומשלים, והיינו בתענית צבור).

אמנם לפי המובא לעיל מהתוס׳ דמיירי בתענית הרשות, על כרחך מיירי המ״מ בתענית ט׳ באב שחל בערב שבת, שזמנו קבוע (כמו הואם תמצי לומר של הט״ז).

[1844] המבוארים בשו״ע סי׳ תקפ ס״א-ב (אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם).

[1845] שמובא לראשונה בהגהות מנהגים פורים אות נ (ומשם מהרי״ו מצאתי ... אותן הנוהגין להתענות בערב ראש חודש). הובא בב״ח סוס״י תרפו (מי שרגיל להתענות בערב ראש חדש ... מהרי״ו). מ״א סי׳ תיז ס״ק ג (נהגו קצת להתענות ערב ראש חדש ... (ב״ח סי׳ תרפ״ו. מנהגים).

ואם כן ודאי לא איירי בזה הגמרא בבר בי רב שהתענו בימים אלה. אלא ודאי התענו תענית רשות. ומדוע לא דחוהו מערב שבת.

[1846] שו״ע סי׳ תרפו ס״ב (חל פורים באחד בשבת מקדימים להתענות ביום חמישי).

[1847] תענית כז, ב (אנשי משמר ... ובערב שבת לא היו מתענין מפני כבוד השבת).

[1848] שהרי התענו כל ימי השבוע, ולא היו יכולים לדחות התענית ליום אחר.

רנ הכנת הסעודות לשבת

ובו ח' סעיפים:

למעט בלימוד להכנת צרכי שבת

א לעולם[1849] ישכים אדם לטרוח ולהכין צרכי שבת בערב שבת בבקר[1850], ורמז לדבר שנאמר[1851] והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו, משמע לאלתר שיביאו יכינו, וההבאה היתה בבקר שנאמר[1852] וילקטו אותו בבקר בבקר.

ואע"פ שהכין בהשכמה מצוה שיוסיף גם בבין השמשות, ורמז לדבר שנאמר[1853] והיה משנה[1854] (כלומר שיכינו שנית):

ב ויש לאדם למעט קצת בלימודו בערב שבת[1855], וכל שכן בשאר עסקיו, כדי שיהא פנוי להכין צרכי שבת. אלא אם כן הכין כבר ביום ה'[1856], או שיש לו מי שיכין לו[1857]:

ג ונוהגין בקצת מקומות שלא לקבוע ישיבה בערב שבת, לפי שלימוד הישיבה הוא דבר שאין לו קצבה, שרגילין לפלפל, ושמא ימשכו הרבה בפלפולם ולא יהא להם פנאי אחר כך להכין צרכי שבת[1858]. אבל מי שלומד דבר שיש לו קצבה, אם **(א)** רגיל ללומדו בכל יום, אין לו לבטלו בערב שבת. ואף דבר שאינו רגיל ללומדו בכל יום, מכל מקום אם לומד עם רבים אל יבטלנו[1859]. ואפילו כשלומד ביחיד, אם הוא

[1849] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:
(א) למעט בלימוד להכנת צרכי שבת (ס"א-ג).
(ב) מצוה בו יותר מבשלוחו (ס"ד).
(ג) הכנות לכבוד שבת (ס"ה-ח).

[1850] **מימרא דרב חסדא שבת קיז**, ב (לעולם ישכים אדם (ערב שבת, לטרוח ולזמן, רש"י) להוצאת שבת, שנאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו לאלתר), ופרש"י (בשעת הבאה הכנה, והבאה בהשכמה היא, דכתיב וילקטו אותו בבקר בבקר). טור ושו"ע ס"א (ישכים בבוקר ביום ששי להכין צרכי שבת). לבוש ס"א (הכנה דומיא דהבאה, והבאה היתה לאלתר בבוקר, אף הכנה תהיה מיד בבוקר)

[1851] בשלח טז, ה.

[1852] שם טז, כא.

[1853] שם טז, ה.

[1854] **שבלי הלקט** סי' נה (תנחומא ... אמר ר' זעירא אף על פי שמוציא אדם ערב שבת משחרית, מצוה שרודף בין השמשות, שנאמר והיה משנה), הובא **בב"י**, **ובמ"א** סק"א, **ממדרש תנחומא**.

[1855] שלטי הגבורים שבת מד, א (לשון ריא"ז, ובירושלמי ארץ ישראל נמצא בפ"א של תענית שאסור לארוס אשה בערב שבת, וכן לדברי תורה, ונראה הדבר שממעטים בדברי תורה כדי שיעסוק בצרכי שבת). והוא בירושלמי שם ה"ח (אסור לארס אשה בערב שבת ... שמואל אמר אפילו בט' באב יארס שלא יקדמנו אחר). הובא **בדרכי משה סי' רנא** סק"א (כתב בהגהות אלפסי ... ובאיסור אירוסין אין נוהגין כדבריו, אלא מנהג פשוט לארוס בערב שבת). רמ"א סי' רנא ס"ב (ויש לאדם למעט קצת בלמודו בערב שבת, כדי שיכין צרכי שבת).

וכן אסרו מטעם זה להלך בערב שבת יותר מג' פרסות, כדלעיל סי' רמט ס"א (אסור לאדם שיהלך בערב שבת יותר מג' פרסאות מתחלת היום, כדי שיגיע למקום שביתתו בעוד היום גדול ויוכל להכין שם צרכי שבת).

[1856] סדר היום, הנהגת והכנת יום הששי לכבוד השבת (ואם באולי הכין צרכי שבת מיום ה', ולא נשאר לו מה יכין ביום הששי, יכול לישב וללמוד כרצונו). מ"א שם סוף סק"ו (ובסדר היום כתב ... ואם הכין ביום ה' יוכל ללמוד כדרכו).

[1857] שיירי כנסת הגדולה הגה"ט אות א (ונראה דדוקא מי שאין לו צרכי שבת, אבל מי שיש לו שיכין לו צרכי שבת על ידי משרת, אין צריך למעט מלימודו, ונכון הדבר שיצוה למשרת שיכין לו צרכי שבת). הובא בעולת שבת סו"ס רנא.

וראה לקמן ס"ד וקונטרס אחרון ס"ק ב. סי' רנא ס"ג (במוסגר).

[1858] **כנסת הגדולה** הגה"ט (אמר המאסף, כבר כתבתי בסי' רמט ... בהגהת ב"י ז"ל, שנהגו בקושטנדינא שלא קבוע ישיבה בערב שבת. ויראה לי הטעם דאפילו שהוא לימוד של רבים, מכל מקום הוה ליה לימוד שאין לו קצבה, דשמא על ידי הפלפול דהמשא והמתן ימשך הלימוד ולא יקנו צרכי שבת). ובסי' רמט שם (אמר המאסף, מכאן סמך למה שנוהגין בקושטנדינא שאין קובעין ישיבה בערב שבת). **מ"א סוס"י רנא** סק"ו (לכן אין קובעין ישיבה בקונסטנטינא בערב שבת (כנסת הגדולה)).

[1859] **סדר היום** שם (אבל אם הלימוד הוא ענין שיש לו קצבה ולא יתעכב בו, יכול לתת חלק לזה ... אבל אם הוא קובע למוד עם רבים, ודאי שאין ראוי לבטל למוד רבים), הובא בכנסת הגדולה **ובמ"א שם** (ובסדר היום כתוב, אם רגיל ללמוד דבר שיש לו קצבה, או שלומד עם רבים אל יבטלנו).

דבר שדרך ללומדו בערב שבת, כגון פירוש רש״י מפרשת השבוע כמו שיתבאר בסי׳ רפ״ה[1860], יכול ללמוד כדרכו[1861].

ואם אחר כך לא ימצא לקנות, אזי לא יקבע לימודו בבקר שהוא זמן שמוצא לקנות. ואם לא ימצא לקנות אחר התפלה אזי יקנה בתחלה ואחר כך יתפלל. ובלבד שיקרא קריאת שמע מקודם, שמא יעבור זמנה עד שיקנה, אבל התפלה נמשך זמנה יותר. ואף שיש לחוש שמא יעבור גם זמן תפלה, מכל מקום מצוה זו של הכנת סעודות שבת היא עוברת בודאי, שאחר כך לא ימצא לקנות. ומכל מקום אם הצבור מתפללין אל יפרוש מהם[1862]:

מצוה בו יותר מבשלוחו

ד אפילו[1863] **(ב)** מי שיש לו כמה עבדים, יש לו להשתדל להכין בעצמו צרכי שבת[1864], שכן הוא בכל המצות מצוה בו יותר מבשלוחו[1865].

ואפילו מי שהוא אדם חשוב ביותר, ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית, חייב להשתדל ולעשות שום דבר מצרכי השבת בעצמו, שזהו כבודו של שבת. וגדולי החכמים היו

ומפרש, שגם מה שהתירו בלימוד עם רבים היינו דבר שיש לו קצבה (כדלעיל ״שלא לקבוע ישיבה בערב שבת ... דבר שאין לו קצבה״, אף שהוא ״לומד עם רבים״), אלא שבזה מותר ״אף דבר שאינו רגיל ללומדו בכל יום״. ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק א.

יוצא אם כן, שאם הוא לימוד שיש לו קצבה, מותר:
(א) אם רגיל ללמדו בכל יום.
(ב) אם לומד עם רבים.
(ג) אם דרך ללמדו בערב שבת.

וראה גם לקמן סי׳ תלא ס״ט-י (במקומות שיש חבורות שיש להם שיעור קבוע ללמוד הלכות פסוקות בבית הכנסת אחר התפלה, אל יבטלו למודם בלילה זו מחמת בדיקת חמץ ... במה דברים אמורים כשעוסקין בדבר הלכה בלא פלפול, אבל אסור לעסוק בפלפול אפילו בבית הכנסת, שיש לחוש שמא ימשוך כל כך בפלפול, עד שיהיה לבו טרוד באותו פלפול וישכח חובת הבדיקה אף בבואו לביתו).

[1860] סעיף ב (הקורא ... ב׳ פעמים מקרא, ובפעם ג׳ חוזר ולומד כל הפרשה עם פירוש רש״י, שהוא בנוי על יסוד התלמוד, הרי זה מועיל).

[1861] כנסת הגדולה שם (ופה טיר״א נהגו ללמוד בפירוש רש״י על פרשת השבוע, ונראה טעמם, דכיון דאין עושין משא ומתן בדבריו לא אתו למסרך). מ״א שם (פירש״י על הסדרא שרי).

ומפרש, שאף שבזה אין לומר ש״רגיל ללומדו בכל יום״. מכל מקום ״דרך ללומדו בערב שבת״.

[1862] סדר היום שם (אם דרך אנשי אותו המקום למכור צרכי האכילה מיד בבקר, ואחר שעלה השמש לא ימצא דבר לקנות, אין ראוי לקבוע שום לימוד, אלא ילך להכין צרכי שבת מיד ואחר כך יחזור ללמודו ... ואם רגילים למכור קודם זמן התפלה ואחר התפלה אין נמצאת דבר, נראה לי שראוי לקנות צרכי שבת קודם שיתפלל, שזו מצוה דרבנן וזו מצוה דאורייתא, וזו זמנה עוברת וזו אין זמנה עוברת. ובלבד שיקרא קריאת שמע קודם שהגיע זמנה. ואם הקהל מתפללים, אין ליחיד להתחסד יותר מהם, אלא יתפלל עמהם ואחר כך יעשה הוא מה שיעשה הציבור), ומ״א שם (ואם לא ימצא אחר כך לקנות, אזי לא יקבע הלימוד בבקר. ואם לא ימצא לקנות אחר התפלה, אזי יקנה ואחר כך יתפלל, שזו מצוה עוברת, וגם היא דאורייתא. ובלבד שיקרא קריאת שמע קודם, ואם הציבור מתפללין לא יפרוש מהם).

וכאן כתב רק הטעם הראשון (שזו מצוה עוברת), ולא הטעם השני (וגם היא דאורייתא).

וראה גם לקמן סי׳ תלא ס״ח (וכל זה בתפלת יחיד, אבל אם יש עשרה שמתפללים ערבית בזמנו, דהיינו צאת הכוכבים, יתפללו מיד בצאת הכוכבים, ואחר כך ילכו לבתיהם לבדוק החמץ, שאם ילכו לבדוק קודם תפלת ערבית, יהיה טורח לקבצם אחר כך להתפלל בעשרה ותתבטל מצות תפלת הצבור לגמרי).

[1863] שתי הלכות נתבארו בסעיף זה:
(א) מצוה בו יותר מבשלוחו בדבר שמקיים בו מצות ענג שבת, כדאמרינן בקידושין.
(ב) חייב להשתדל לעשות לפחות דבר אחד מצרכי השבת בעצמו, כדאמרינן בשבת.
ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ב.

[1864] **טור ושו״ע** ס״א (ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו).

[1865] קידושין מא, א (אמר רב יוסף מצוה בו יותר מבשלוחו, כי הא דרב ספרא מחריך רישא, רבא מלח שיבוטא). מ״א סק״ב (והוא הדין בכל מצוה, מצוה בו יותר מבשלוחו).

וכן הוא לקמן סי׳ תלב ס״ח. סי׳ תנג סל״ג. סי׳ תס ס״ג. וראה שדי חמד מערכת המ״ם כלל נד. קובץ כינוס תורה חו׳ יב ע׳ מט.

עושים בעצמם מלאכות שאינן לפי כבודם, כדי להרבות בכבוד השבת[1866], יש מהם שהיה מחתך הירק דק דק בעצמו[1867], ויש מהם שהיו מבקעים עצים בעצמם[1868], ויש מהם שהיה מצית האור תחת העצים בעצמו[1869], ויש מהם שהיה מתקן הבית ומפנה כלי החול ומכניס כלים הצריכים לשבת[1870], ובעסק זה היה יוצא ונכנס תמיד בביתו בערב שבת, להוציא כלי החול ולהכניס משאות כלי תשמיש ובגדי חופש[1871] ומיני מגדים, להראות כבוד השבת שהוא חשוב עליו וחרד לכבודו, כאדם שמקבל את רבו בביתו שהוא מראה לו שהוא חשוב עליו וחרד לכבודו לטרוח ולהרבות בשבילו[1872]. ומהם ילמוד כל אדם לטרוח בעצמו, ואל יאמר איך אפגום כבודי, כי זהו כבודו שמכבד השבת[1873]:

הכנות לכבוד שבת

ה יש ליזהר להשחיז הסכין בכל ערב שבת[1874], כי זהו מכבוד השבת שמכין עצמו לאכילה[1875]. ורמז לדבר והכינו את אשר יביאו[1876], ובתיבת את נרמז הסכין, מלשון לאתים ולמזמרות[1877]. ואומר[1878] וידעת כי שלום אהלך, ודרשו חכמים[1879] זו השחזת סכין, כי אם קהה הברזל ולא יוכל לחתוך אין זה שלום בית:

ו טוב לומר על כל דבר שקונה זהו לכבוד שבת[1880], וכן בכל מה שהוא עושה טוב לחשוב שעושה לכבוד שבת:

[1866] **גמרא שבת קיט**, א (רב ספרא מחריך רישא, רבא מלח שיבוטא, רב הונא מדליק שרגי, רב פפא גדיל פתילתא, רב חסדא פרים סילקא, רבה ורב יוסף מצלחי ציבי, ר׳ זירא מצתת צתותי, רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק). רמב״ם פ״ל ה״ו (אע״פ שהיה אדם חשוב ביותר, ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית, חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו, שזה הוא כבודו. חכמים הראשונים מהם מי שהיה מפצל העצים לבשל בהן. ומהן מי שהיה מבשל, או מולח בשר, או גודל פתילות, או מדליק נרות. ומהן מי שהיה יוצא וקונה דברים שהן לצורך השבת ממאכל ומשקה, אף על פי שאין דרכו בכך. וכל המרבה בדבר זה הרי זה משובח). טור ושו״ע שם (ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו, ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו, כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק, ורבה ורב יוסף היו מבקעין עצים, ורבי זירא היה מדליק האש, ורב נחמן היה מתקן הבית ומכניס כלים הצריכים לשבת ומפנה כלי החול).

[1867] **רב חסדא שם**. טור ושו״ע שם.

[1868] **רבה ורב יוסף** שם. טור ושו״ע שם.

[1869] **ר׳ זירא** שם. טור ושו״ע שם.

[1870] **רב נחמן בר יצחק** שם. טור ושו״ע שם.

[1871] על פי יחזקאל כז, כ (ובגדי חפש). והכוונה כאן לבגדי שבת.

[1872] **רש״י** שם ד״ה מכתף (בערב שבת יוצא ונכנס להביא תמיד משואות, כלי תשמיש ובגדי חופש ומגדים, כאדם שמקבל את רבו בביתו ומראה לו שהוא חשוב עליו וחרד לכבודו לטרוח ולהרבות בשבילו).

[1873] **טור ושו״ע** שם (ומהם ילמד כל אדם, ולא יאמר לא אפגום כבודי, כי זה הוא כבודו שמכבד השבת).

[1874] היראה לרבינו יונה אות שט (וישחיז סכינו כמו שדרשו, והיה ביום הששי והכינו את, זה השחזת סכין, ועוד דרשו, וידעת כי שלום אהלך, זה השחזת סכין, כי אם קהה הברזל ולא יוכל לחתוך אין זה שלום בית). כל בו סי׳ לא (ומשחיזין הסכין בכל ערב שבת, דהכי דרשינן בספרי וידעת כי שלום אהליך, זו השחזת סכין). מהרש״ל בהגהותיו לטור סי׳ רס, הובא בב״ח שם ס״א (לשון מהרש״ל (בהגהותיו לטור כאן) ... וישחיז סכינו, כמ״ש רז״ל והיה ביום הששי והכינו [את], זו השחזת סכין. ועוד דרשו רבותינו ז״ל וידעת כי שלום אהלך, זו השחזת סכין, כי [ק]הה הברזל ולא יכול לחתוך אין זה שלום בית, רוקח). **רמ״א** ס״א (ויש להשחיז הסכין בערב שבת). ט״ז ס״ק ב (מדכתיב והכינו את אשר יביאו, הך את נרמז בו סכין, מלשון לאתים ולמזמרות).

[1875] רמ״א שם (כי זהו מכבוד השבת שמכין עצמו לאכילה).

[1876] בשלח טז, ה. היראה ומהרש״ל שם.

[1877] ישעי׳ ב, ד. ט״ז שם.

[1878] איוב ה, כד.

[1879] ס׳ היראה וכל בו שם בשם ה**ספרי**. מהרש״ל שם. ב״י סוף הסימן.

[1880] מ״א סק״א (ויאמר על כל דבר שקונה זהו לכבוד שבת (כתבים)), בשם **כתבי האר״י** ז״ל, בשער הכוונות ענין ליל ו׳ סא, ד (ובכל מה שיקנה יזכיר ויאמר לכבוד השבת).

וראה גם לעיל סי׳ רמב ס״י (ואמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, כיצד מצא בהמה נאה לוקחה ואומר זו לשבת).

ז טוב יותר לקנות בערב שבת, מלקנות ביום ה׳[1881]. במה דברים אמורים במשקין ומיני מגדים וכיוצא בהם מדברים שאינם צריכים הכנה להכינם שיהיו ראוים להנאתם, אבל מאכלים הצריכים עדיין הכנה, טוב יותר לקנות ביום ה׳, כדי שיהיה לו פנאי הרבה לטרוח בהכנתם[1882], ולהתעסק בשאר צרכי שבת[1883]:

ח יש לטעום התבשילים בערב שבת[1884]. וטוב לטעום מכל תבשיל ותבשיל[1885]:

קונטרס אחרון

(א) רגיל כו׳. כן[1886] הוא משמעות לשון סדר היום שבמג״א[1887]. ומה שכתב אחר כך או שלומד כו׳, היינו אפילו אם אינו רגיל בזה בכל יום. דאין לומר דהיינו אפילו דבר שאין קצבה, דאם כן למה מנע לימוד הישיבה, הרי לומד עם רבים[1888]. ודוחק לומר דלומד עם רבים היינו מלמד לרבים, ולימוד הישיבה היינו הישיבה שלומד בחבורתא, והם אינם צריכים להכין[1889], דאם כן למה אין קובעין ישיבה בקושטאנדינ״א[1890]. ודוחק לומר דכנסת הגדולה וסדר היום פליגי אהדדי[1891]:

[1881] מ״א שם (ויותר טוב לקנות ביום ו׳ מביום ה׳ ... (כתבים)), בשם כתבי האר״י ז״ל שם (צריך האדם ליזהר לקנות כל צרכי שבת ביום ששי ... ולא ביום ה׳).

[1882] **תוספת שבת** סק״א (מיהו בסי׳ תקע״[ה] משמע דיש לקנות ביום ה׳ עיי״ש. מיהו שם מיירי מדברים הצריכים הכנה רבה, כמ״ש הוא עצמו שם בסי׳ תקע״ה ס״ק ד עיי״ש).

והיינו מ״ש בשו״ע סי׳ תקעה ס״ד (בית דין גוזרין עוד שבע תעניות על הצבור, שני וחמישי ושני וחמישי ושני וחמישי ושני ... ובשני לעת ערב פותחין מעט (אותן החנויות המוכרות אכילה ושתיה), כדי שימצאו לקנות לסעודת הלילה, ובחמישי פותחין כל היום חנויות המוכרות מאכל, מפני כבוד השבת). וכתב על זה **מ״א סי׳ תקעה** סק״ד (מדלא כתב מאכל ומשתה, כמ״ש לעיל בהג״ה, שמע מינה דסבירא ליה דחנות של משתה אסור לפתוח, רק מטין, דהא יכולין לקנותו בערב שבת, משא״כ מאכל שצריך הכנה).

[1883] ראה גם לעיל סי׳ רמב סי״א (עזרא תיקן שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת מפני כבוד השבת כדי ללבוש לבנים בשבת. אבל בערב שבת אין פנאי לכבס, מפני שצריך להתעסק בצרכי שבת).

[1884] מחזור ויטרי סי׳ קצא (תנא, כל הטועם תבשילו בערב שבת מאריכין לו ימיו ושנותיו). שבלי הלקט סי׳ פב (טועמיה חיים זכו וכו׳, המכבדים אותה במיני מאכל ומטעמים, ויש סמיכי מיכן שצריך לטעום תבשילו מערב שבת). מטה משה סי׳ תח (נהגו אנשי מעשה לטעום התבשילים בערב שבת, כדי לתקנם כהוגן, ויהיו נאכלים לתאוה. וכן מצאתי בשם הירושלמי, טועמיה חיים זכו, מצוה לטעום קודם השבת טעם תבשילי שבת לכבודה). הובא באליה זוטא סק״ב.

וראה לקוטי שיחות ח״ב ע׳ 475 (ברוחניות).

[1885] מ״א סוסק״א (מצוה לטעום התבשילין, וצריך לטעום מכל תבשיל בערב שבת (כתבים)), בשם **כתבי האר״י**, בשמונה שערים שם (גם ראוי לאדם לטעום כל התבשילין שמבשל בערב שבת לכבוד השבת).

[1886] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס״ג נתבאר, שגם מה שהתירו בלימוד עם רבים, היינו דבר שיש לו קצבה, אלא שבזה מותר אף דבר שאינו רגיל ללומדו בכל יום.

ומבאר שכן מוכח מההלכה שהובאה בפנים ״ונוהגין בקצת מקומות שלא לקבוע ישיבה בערב שבת, לפי שלימוד הישיבה הוא דבר שאין לו קצבה״, אף שגם בזה לומד עם רבים.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ רלג.

[1887] סי׳ רנא ס״ק ו (ובסדר היום כתוב, אם רגיל ללמוד דבר שיש לו קצבה, או שלומד עם רבים, אל יבטלנו. ולימוד הישיבה מקרי דבר שאין לו קצבה שרגילין לפלפל). וכן הוא בכנסת הגדולה הגהות הטור (אם רגיל ללמד ענין שיש לו קצבה, או אם יש לו למוד עם רבים, לא יבטלנו, סדר היום).

אבל בסדר היום עצמו, לא נזכר דמיירי ש״רגיל ללמוד״ (אבל אם הלימוד הוא ענין שיש לו קצבה ולא יתעכב בו, יכול לתת חלק לזה ... אבל אם הוא קובע למוד עם רבים, ודאי שאין ראוי לבטל למוד רבים).

[1888] כמבואר מיד במ״א שם (ולימוד הישיבה מקרי דבר שאין לו קצבה, שרגילין לפלפל). וכן הוא בכנסת הגדולה שם (נהגו בקושטנדינא שלא קבוע ישיבה בערב שבת. ויראה לי הטעם, דאפילו שהוא לימוד של רבים, מכל מקום הוה ליה לימוד שאין לו קצבה, דשמא על ידי הפלפול דהמשא והמתן ימשך הלימוד ולא יקנו צרכי שבת).

[1889] קאי אלפניו, והיינו: שלומד עם רבים, הוא מותר כיון שמלמד לרבים, והם מותרים כיון שאינם צריכים להכין (שהם תלמידי ישיבה שמכינים להם צרכי שבת בבית). ומה שלא קבעו ישיבה בקושטאנדינא, היינו לימוד חברותא של אלו שצריכים להכין צרכי שבת בעצמם.

וראה כנישתא דבי רב הערה ה.

[1890] ולמה לא קבעו הישיבה, שיהא מלמד לרבים (באופן שהתיר סדר היום).

(ב) אפילו מי כו׳. עיין[1892] בריש פ״ב דקידושין[1893] דלגבי קידושי אשה מצוה בו יותר מבשלוחו מהא דרבא ורב ספרא, ומשמע דליכא חיובא במילתא אלא יתרון מצוה בעלמא דומיא דקידושי אשה[1894]. ועיין סי׳ רמ״ט[1895], דמצוה בעלמא משכחת לה אף בדבר שמותר גמור מן הדין.

והרמב״ם בפ׳ ל׳[1896] שכתב חייב כו׳, וכן משמע מלשון הטור ושו״ע[1897] (דלא כמג״א[1898]), ולא הזכירו הא דרבא ורב ספרא כלל[1899], אלא למדו חיוב זה משאר אמוראי שזלזלו את עצמם כל כך בקביעות בכל שבת ושבת[1900] מכלל דחיובא איכא במילתא כמ״ש לקמן בסמוך. ולכן הוזקק לטעם אחר שזהו כבוד השבת, ולא משום יתרון מצוה בעלמא, מדלא הזכירו בגמרא היאך היו נזהרים כן בשאר מצות, אלא בשבת בלבד שנצטוינו לכבדה במאד, והיו מחבבין אותה כל כך עד שקורין אותה כלה ומלכתא[1901]

[1891] שהכנסת הגדולה כותב שבקושטנדינא לא קבעו ישיבה, שאוסרים אף לימוד עם רבים, מה שהתיר בסדר היום.

[1892] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס״ד נתבארו שתי הלכות:
(א) ״להשתדל להכין בעצמו צרכי שבת, שכן הוא בכל המצות **מצוה** בו יותר מבשלוחו״. כלשון הגמרא בקידושין.
(ב) ״**חייב** להשתדל ולעשות שום דבר מצרכי השבת בעצמו, שזהו כבודו של שבת״. כלשון הרמב״ם.
ומבאר המקור לשתי הלכות אלו, האחד הוא חיוב (לפחות דבר אחד). והשני היא רק מצוה (בדבר שמקיים בו מצות ענג).
לכללות קונטרס אחרון זה ראה קובץ שיעורים קידושין סי׳ לז אות ג. תורת תמימים ע׳ 106. כנישתא דבי רב ע׳ רלד.

[1893] מא, א (אמר רב יוסף מצוה בו יותר מבשלוחו, כי הא דרב ספרא מחריך רישא, רבא מלח שיבוטא).

[1894] בקידושין שם (אמר רב יוסף מצוה ... איכא דאמרי בהא איסורא נמי אית בה). הרי שלדעה הא׳ יש רק מצוה ולא חיוב.
וכן הוא בשו״ע אהע״ז רס״י לה (אם אפשר לו לקדשה בעצמה אסור לקדשה על ידי שליח, אלא אם כן מכירה, שמא אחר כך ימצא בה דבר מגונה ותתגנה עליו. ומכל מקום אף על פי שמכירה, מצוה שיקדשנה בעצמו אם אפשר). הרי שאם מכירה אין בזה חיוב אלא מצוה.

[1895] בטור ושו״ע ס״ב (מותר להתחיל מן הדין, אבל מצוה להמנע).
וכן הוא לעיל שם ס״ט וס״י (מן הדין מותר לאכלה בכל היום, אפילו סמוך לחשכה. אבל מצוה להמנע). לקמן סי׳ שא קונטרס אחרון ס״ק ב (דמצוה שלא להרהר כלל בעסקיו, אף על פי שאין איסור מן הדין (עיין סי׳ רמ״ט שיש מצוה להמנע מדבר שאין בו איסור מדינא)).
וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קיח.

[1896] הלכה ו (חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו, שזה הוא כבודו).

[1897] ״ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת, כדי לכבדו״. וכדלקמן בסמוך ״שזהו כבוד השבת, ולא משום יתרון מצוה בעלמא״.

[1898] ס״ק ב (להכין בעצמו, והוא הדין בכל מצוה מצוה בו יותר מבשלוחו). והיינו שמפרש, שגם מ״ש בטור ושו״ע ״ישתדל להכין בעצמו״ הוא מטעם ״מצוה בו יותר מבשלוחו״ ולא חיוב.
וראה כנישתא דבי רב ע׳ רלה הערה ב.

[1899] והיינו שבגמרא קידושין אמרו רק (אמר רב יוסף מצוה בו יותר מבשלוחו כי הא דרב ספרא מחריך רישא רבא מלח שיבוטא). ובגמרא שבת אמרו כולם יחד (רב ספרא מחריך רישא, רבא מלח שיבוטא, רב הונא מדליק שרגי, רב פפא גדיל פתילתא, רב חסדא פרים סילקא, רבה ורב יוסף מצלחי ציבי, ר׳ זירא מצתת צתותי, רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק). והיינו שיש הפרש בין רבא ורב ספרא שעשו כן מטעם מצוה, לבין שאר האמוראים שעשו כן מטעם חיוב.
וזה הטעם שבטור ושו״ע הביאו רק את שאר האמוראים (כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק, ורבה ורב יוסף היו מבקעין עצים, ורבי זירא היה מדליק האש, ורב נחמן היה מתקן הבית ומכניס כלים הצריכים לשבת ומפנה כלי החול), והשמיטו את רבא ורב ספרא. כי בטור ושו״ע מיירי בחיוב (ולא במצוה), שאותו למדים משאר האמוראים.
וראה מה שהאריך בזה בכנישתא דבי רב ע׳ רלו הערה ד.

[1900] שיש בהם שני פרטים:
(א) שאין להם לזלזל בכבוד עצמם רק לצורך חיוב ולא לצורך מצוה, כדלקמן הל׳ מציאה ופקדון סל״ה (נדחה מפני כבודו, כגון שהוא חכם או זקן מכובד, ומצא כלים פחותים שאין דרכו לישא אותם בידו בפני הבריות, אינו חייב ליטפל בהם). והל׳ עוברי דרכים וצער בעלי חיים ס״ה (חכם או זקן מכובד, ומצא בהמת חבירו רובצת תחת משאה, אין צריך לפרוק ולטעון עמו, הואיל ואינו לפי כבודו).
(ב) שלא הי׳ לעשות זאת כל כך בקביעות בכל שבת ושבת לכבוד מצוה שאפשר להתקיים על ידי אחרים, כדלקמן בסמוך.
אלא ודאי עשו כן מטעם חיוב כבוד שבת, ולא רק מטעם מצוה בו יותר מבשלוחו.

[1901] שבת קיט, א (רבי חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא אמר בואו ונצא לקראת שבת המלכה. רבי ינאי לביש מאניה מעלי שבת ואמר בואי כלה בואי כלה). ב״ק לב, א-ב (דאמר ר׳ חנינא בואו ונצא לקראת כלה מלכתא. ואמרי לה לקראת שבת כלה מלכתא. רבי ינאי מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה).

שלא מצינו כן בשאר מצות, וכבוד שבת הוא מצוה בפני עצמה למר מן התורה ולמר מדברי קבלה[1902]. אבל בשאר מצות לא נצטוינו אלא שלא יהיו בזויות עלינו[1903], וגם זה אינו נחשב למצוה בפני עצמה.

ועוד דכל מי שתורתו אומנתו וגריס בה יממא ולילי כהני אמוראי, אי אפשר לו לקיים כלל יתרון מצוה זו דמצוה בו יותר מבשלוחו, שהרי אסור לו להתבטל מתורתו לעשות מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים כמ״ש בי״ד סי׳ ר״מ[1904], ואפילו הכי כולהו הני אמוראי ביטלו תורתן בכל שבת ושבת, מכלל דחובת הגוף היא להתעסק דוקא בעצמו, משום שזהו כבודו של שבת כמ״ש הרמב״ם[1905]. וכיון שהטעם הוא משום כבוד שבת די בדבר אחד לבד, כמ״ש הטור ושו״ע[1906], שבזה ניכר כבודו.

ורבא ורב ספרא בכל שבת ושבת בודאי היו נזהרין לעשות דבר אחד, כיון שהוא חיוב גמור, אלא שכשנזדמן רישא לרבא ושיבוטא[1907] לרב ספרא כדפרש״י[1908], מתוך שמין זה היה חביב עליהם והיה להם ענג ממנו, כיון שבו הם מקיימין מצות ענג שבת, לכן בו היו מתעסקין בעצמן. ולא היה די להם בתיקון דבר אחר שהיו מתעסקין בו בשאר שבתות, אף על פי שבעסק ההוא היו גם כן יכולין לצאת ידי חובתן, מכל מקום בחרו העסק במין שמקיימין בו מצות ענג, לפי שרצו לקיים עוד יתרון מצוה, דהיינו מצוה בו יותר מבשלוחו, ואותו יתרון מצוה בודאי שראוי לעשותו ביתרון גוף המצוה, דהיינו תיקון המין שמתענג בו יותר[1909]. ושפיר דייק תלמודא מינייהו דמצוה בו כו׳, דאי משום חיובא להתעסק בעצמן כמ״ש הרמב״ם עבדו הכי, וכשלא נזדמן להם רישא ושיבוטא נתעסקו בדבר אחר, אם כן גם כשנזדמנו להם, למה בחרו דוקא בהם ולא באותו דבר שהיו רגילין להתעסק בשאר שבתות. ומכאן יצא להטור ושו״ע דבדבר אחד סגי, דאם לא כן לא דייק מידי ודו״ק:

וכן הוא לקמן סי׳ רסב ס״ד (ילבש בגדים הנאים וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה, כמו שהיו עושים גדולי החכמים, שהיו מתעטפים בבגדים נאים ואומרים באו ונצא לקראת שבת המלכה, והיו אומרים בואי כלה בואי כלה).

[1902] כדלעיל סי׳ רמב ס״א (שני דברים נתפרשו בשבת על ידי הנביאים והם כבוד וענג שנאמר וקראת לשבת ענג לקדוש ה׳ מכובד ועיקרן מן התורה, שהשבת הוא בכלל מקראי קדש ... ויש אומרים שמקרא קדש הוא לקדשו באיסור עשיית מלאכה, אבל הכבוד בשבת ויום טוב והענג בשבת הן מדברי סופרים).

[1903] שבת כב, א (שלא יהו מצות בזויות עליו). וכדלקמן סי׳ תרלט ס״ב (כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו).

וראה יגדיל תורה (ירות״ו) ח״ג ע׳ 38.

[1904] סעיף יב (אמר לו אביו השקני מים, ויש לפניו לעשות מצוה עוברת כגון קבורת מת או לויה, אם אפשר למצוה שתעשה על ידי אחרים, יעסוק בכבוד אביו).

ולענין תלמוד תורה, ביו״ד סי׳ רמו סי״ח (היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה, אם אפשר למצוה להעשות על ידי אחרים לא יפסיק תלמודו).

וראה גם לעיל סי׳ לח ס״ט (שכל מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים חייב להפסיק כדי לעשותה, כמו שיתבאר ביו״ד סימן ר״מ). הרי שגם שם מציין לסי׳ רמ, דמיירי שם בכיבוד אב.

לקמן סי׳ תמד סי״ח (שמעשה המצות הוא גדול מהתלמוד, כשאי אפשר לקיים המצוה על ידי אחרים ... כמו שנתבאר ביו״ד סי׳ רמ״ו). הרי שגם שם מציין לסי׳ רמו, דמיירי שם בתלמוד תורה.

וראה הערות וציונים להל׳ תלמוד תורה פ״ג ה״ג ס״ב. דובר שלום ע׳ לח. תורת תמימים ע׳ 156. כנישתא דבי רב הערה כה.

[1905] שם (חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו, שזה הוא כבודו).

[1906] סעיף א (להכין עצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו).

[1907] דג; וכדלעיל סי׳ רמב ס״ב (בימי חכמי הגמרא היו מענגין בדגים גדולים ובתבשיל של תרדין, שמאכלים אלו היו חשובים ענג בימיהם), ושם נסמן (הערה 46).

[1908] שבת קיט, א ד״ה מחריך רישא (אם היה שם ראש בהמה לחרוך, מחרכו הוא בעצמו).

[1909] ראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי ע׳ 52.

רנא שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה

ובו ה׳ סעיפים:

אינו רואה סימן ברכה

א אסרו[1910] חכמים לעשות מלאכה בערב שבת וערב יום טוב מן המנחה ולמעלה, וכל העושה אינו רואה סימן ברכה לעולם[1911] מאותה מלאכה[1912], שמה שמרויח בה מפסיד כנגד זה ממקום אחר[1913].

אבל אין עונשין אותו עליה לא נדוי[1914] ולא מכות מרדות[1915] כדרך שעושין לעובר על דברי חכמים[1916], לפי שלא החמירו כל כך באיסור זה[1917]. ומכל מקום גוערין בו ומבטלין אותו מלעשותה בעל כרחו[1918]:

מנחה גדולה וקטנה

ב יש אומרים שאיסור זה הוא מן מנחה גדולה ולמעלה, דהיינו משש שעות ומחצה ואילך[1919]. ויש אומרים שהוא ממנחה קטנה, דהיינו מתשעה ומחצה[1920] ואילך. ולענין הלכה המיקל בדברי סופרים לא

[1910] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:
(א) אינו רואה סימן ברכה (ס״א).
(ב) מנחה גדולה וקטנה (ס״ב).
(ג) מלאכת עראי ולצורך השבת (ס״ג-ה).

[1911] **ברייתא פסחים נ ע״ב** (תניא העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם). טור ושו״ע ס״א (העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה).

[1912] רא״ם על הסמ״ג ל״ת עה (פירושו, אינו רואה סימן ברכה בכל מקום, הוא שלא יהנה מאותה מלאכה). מ״א ס״ק ג (סימן ברכה, מאותה מלאכה). ובסי׳ תסח סק״ב (אינו רואה מאותה מלאכה סימן ברכה).
וכן הוא לקמן לקמן סי׳ תסח ס״ג (אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם). סי׳ תקפה סי״א (ואם נטל אינו רואה סימן ברכה מאותו שכר לעולם).

[1913] הגהת רש״ל לטור סי׳ תסח (פירוש, באותה מלאכה אינו מרויח ואינה באה לו תועלת. ואף אם באה איזו תועלת, מפסיד הוא כנגדה ממקום אחר). הובא בב״ח שם ד״ה ומ״ש אינו, ובט״ז שם ס״ק א (ופירשו רש״ל והמזרחי, דהיינו באותו דבר דוקא. ופירוש לעולם, היינו אף אם יש לו איזה ריוח מזו, יהיה לו כנגדו הפסד ממקום אחר).
וכן הוא לקמן סי׳ תסח ס״ג (שמה שהוא משתכר במלאכה זו יהיה לו הפסד כנגדה במקום אחר).

[1914] **גמרא שם** (סימן ברכה הוא דלא חזי, אבל שמותי לא משמתינן ליה).

[1915] **רמב״ם פ״ח מהל׳ יום טוב** הי״ז (אבל אין מכין אותו מכת מרדות. ואין צריך לומר שאין מנדין אותו), **וסמ״ג** ל״ת עה בסופו (אבל אין מכין אותו מכת מרדות ואין צורך לומר שאין מנדין אותו). מ״א סק״ב (אבל אין עונשין אותו (סמ״ג)).

[1916] כדלקמן סי׳ תצו ס״ב (עיקרו אינו אלא מדברי סופרים, לכן מנדין אותו), וס״ג (כל מקום שהוא חייב נדוי, אם הוא תלמיד חכם אין מנדין אותו אלא מכין אותו מכת מרדות). סי׳ תקג ס״ב (חכמים אסרוה והעושה כן מכין אותו מכת מרדות). הלכות שמירת גוף ונפש ס״ד (אסרו חכמים ... וכל העובר עליהם ... חייב מכות מרדות).

[1917] ר״ן פסחים טז, ב ד״ה גמ׳ (דכיון דלא חמיר איסוריה דלא משמתינן עלייהו). עולת שבת סק״א (בערב שבת לא משמתינן אפילו ממנחה ולמעלה, דלא חמיר ערב שבת).

[1918] **רמב״ם שם** (וגוערין בו ומבטלין אותו בעל כרחו), **וסמ״ג** שם (וגוערין בו). מ״א שם (ומונעין אותו).

[1919] **טור** (דהיינו מו׳ שעות ומחצה ולמעלה), **ומרדכי** פסחים סי׳ תרג **בשם מהר״ם** בתשב״ץ סי׳ צ (ומנחה, רוצה לומר מנחה גדולה מו׳ שעות ומחצה). דעה הא׳ בשו״ע ס״א (יש מפרשים מנחה גדולה). חכמת שלמה פסחים נ, ב (רש״י בד״ה מן המנחה – ט׳ שעות ומחצה ... ותימה לפי זה ... על כן נראה בעיני לפרש שטעות סופר הוא, ומן המנחה פירושו סמוך למנחה גדולה, שהוא חצי שעה אחר חצות). ב״ח סוף ס״א (והכי נקטינן, וכמו שכתב רבינו דאסור משש ומחצה, ודלא כשלחן ערוך (ס״א) דכתב יש מפרשים מנחה גדולה ויש מפרשים מנחה קטנה, דהניח מקום למאן דנהג להקל עד מנחה קטנה, ולפע״ד נראה עיקר כדפירשתי). עטרת זקנים ס״ק א (העיקר שאין לעשות שום מלאכה מן המנחה גדולה ולמעלה, כמו שכתב הטור, מהרש״ל, ומורי בב״ח).
ונתבאר בקונטרס אחרון, שלפי שיטה זו בביאור האמור בגמרא שבת לה, ב (שש תקיעות תוקעין ערב שבת, ראשונה להבטיל את העם ממלאכה שבשדות, שניה להבטיל עיר וחנויות), תקיעה ראשונה, שהיא במנחה גדולה, היא להבטיל ממלאכה שבשדות, וגם ממלאכה גמורה שבעיר. ותקיעה שניה היא להבטיל העיר ממלאכה המותרת ופרקמטיא (שיתבארו לקמן ס״ג), ולסגירת חנויות. ובזמן תקיעה שניה יש לפי זה ב׳ אופנים: (א) במנחה קטנה. (ב) חצי שעה קודם זמן קבלת שבת.

[1920] **רש״י** פסחים נ, ב ד״ה מן המנחה (תשע שעות ומחצה). לגירסת **רא״ם בביאוריו** על ה**סמ״ג** שם. דעה הב׳ בשו״ע שם (ויש מפרשים מנחה קטנה). מ״א ס״ק ד (לכן נראה לי כמאן דאמר מנחה קטנה).
ונתבאר בקונטרס אחרון, שלפי שיטה זו, יש שתי דעות בהאמור בגמרא שבת לה, ב (שש תקיעות תוקעין ערב שבת, ראשונה להבטיל את העם ממלאכה שבשדות, שניה להבטיל עיר וחנויות):
(א) תקיעה ראשונה (שהיא במנחה קטנה) היא להבטיל ממלאכה שבשדות וממלאכה גמורה שבעיר, ותקיעה שניה (שהיא אחרי מנחה קטנה), היא לסגירת חנויות ולפרקמטיא.

הפסיד הברכה[1921]:

מלאכת עראי ולצורך השבת

ג לא אסרו אלא מלאכה גמורה, אבל **(א)** פרקמטיא מותרת[1922], עד שיעור שיתבאר בסי' רנ"ו[1923].

ואפילו מלאכה גמורה אינה אסורה אלא כשנקבע עצמו עליה, אבל מותר לעשות מלאכה לפי שעה דרך עראי[1924], כגון אם נזדמן לו לכתוב אגרת שלומים[1925] וכיוצא בזה, שלא אסרו אלא לעשות מלאכה דרך קבע, כדי שיהיה פנוי להתעסק בצרכי שבת[1926].

(ואפילו מי שאינו צריך כלל להתעסק בצרכי שבת, אסור לו לעשות מלאכה מן המנחה ולמעלה, לפי שלא רצו חכמים לחלק בגזרתם[1927]).

ואפילו לקבוע עצמו למלאכה גמורה אין איסור אלא כשאינה לצורך השבת, או אפילו לצורך השבת אלא שעושה בשכר, אבל לעשות לצורך השבת בחנם, כגון לתפור בגדים לצורך השבת[1928] בין לו בין לחבירו בחנם[1929], מותר כל היום. וכן מותר להעתיק ספרים ללמוד בהם[1930], בין שכותב לעצמו בין

(ב) תקיעה ראשונה (שהיא קודם מנחה קטנה) היא להבטיל ממלאכה שבשדות, ותקיעה שניה (שהיא במנחה קטנה), היא לסגירת חנויות ולהבטיל ממלאכה גמורה שבעיר.

יוצא אם כן, ששתי הדעות שבסעיף זה הן רק לענין מלאכה גמורה שבעיר. אמנם אפשר שביטול מלאכה שבשדות הוא לפני כן, ואפשר שסגירת חנויות ופרקמטיה היא אחר כך.

[1921] **ט"ז** סוף סק"א (ולענין הלכה, כיון דאין כאן איסור, אלא לטיותא דאין בו סימן ברכה, הסומך על רש"י לא הפסיד הברכה ח"ו).

וכן הוא לקמן סי' רנו (ועל כל פנים צריך לשלוח איש לבטל הבעלי מלאכות ממלאכתם מן המנחה ולמעלה, דהיינו שתי שעות ומחצה קודם הלילה, על דרך שנתבאר בסי' רנ"א).

[1922] **מ"א** סק"א (אבל פרקמטיא שרי).

וההוכחות לכך, נתבארו בקונטרס אחרון.

[1923] "וגם פרקמטיא, אף שהיא מותרת אחר המנחה ... מכל מקום ראוי לשלוח איש לסגור החנויות כמו שעה קודם הלילה".

[1924] אור זרוע הל' ערב שבת סי' יג (נראה בעיני דהאי דאסר הכא מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה, היינו דוקא מלאכה קבועה, שאסור לקבוע עצמו במלאכה כדי להשתכר בה, מפני שצריך לעסוק בצורכי [שבת], אבל מלאכה בעלמא שהוא לשעה ואינו קובע עצמו עליה, ההיא ודאי שריא, כדתנן פ"ק דשבת בית שמאי אומרים אין שורין דיו וסממנין וכרישין אלא כדי שישורו מבעוד יום, ובית הלל מתירין). הובא בדרכי משה ס"ק ב. **רמ"א** ס"א (ודוקא כשעושה המלאכה דרך קבע, אבל אם עושה אותה דרך עראי, לפי שעה, ולא קבע עליה, שרי).

[1925] דרכי משה ס"ק ג (וצריך עיון אם מותר לכתוב אגרת שלומים. ונראה דשרי, דלא עדיף מחול המועד דשרי). רמ"א שם (ולכן מותר לכתוב אגרת שלומים וכל כיוצא בזה).

[1926] אור זרוע ודרכי משה שם.

[1927] אף שלענין הליכה יותר מג' פרסאות נתבאר לעיל סי' רמט ס"א (אבל אם ידוע להם בודאי שיבא היום, כגון ששלח להם שליח להודיעם, או שהודיעם קודם נסיעתו מביתו, מותר לו לילך כל היום).

מכל מקום כאן לא רצו חכמים לחלק בגזרתם.

[1928] **רא"ש** פסחים פ"ד סוס"א (כתב רבינו אבי העזרי ז"ל, דוקא העושה מלאכה להשתכר, אבל מתקן הוא כליו ובגדיו לשבת ויום טוב ... מותר כל היום), **וטור, בשם ראבי"ה** סי' תצה (ונראה לי, דהני מילי כגון שהוא עושה מלאכה להשתכר, אבל מתקן בגדיו לכבוד שבת ויום טוב). שו"ע ס"ב (לתקן בגדיו וכליו לצורך שבת, מותר כל היום).

ודייק לכתוב "ואפילו לקבוע עצמו למלאכה גמורה ... כגון לתפור בגדים". וראה קיצור הלכות הערה 4.

[1929] **ב"י** (ומיהו משמע לי דבגדיו וכליו לאו דוקא, דהוא הדין לבגדי חבירו וכליו, שמותר לתקנן לצורך שבת, כל שאינו נוטל עליהם שכר). רמ"א ס"ב (והוא הדין בגדי חבירו, אם הוא לצורך שבת ואינו נוטל עליו שכר).

[1930] רא"ש **שם** (וכן מי שכותב לעצמו ספרים דרך לימודו). טור ושו"ע שם (והוא הדין למי שכותב ספרים לעצמו דרך למודו).

ולקמן סי' תסח ס"ח (מותר לכתוב ספרים לעצמו דרך לימודו, דכיון שדרך לימודו ולעצמו הוא כותב, אינו נראית כמלאכה גמורה, שבודאי אינו מתכוין לכתיבה גמורה והגונה).

משא"כ כאן בערב שבת התיר אפילו "להעתיק ספרים ללמוד בהם" (ולא רק דרך לימודו). וכאמור לעיל "אפילו לקבוע עצמו למלאכה גמורה".

וראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי ע' 53.

שכותב לחבירו בחנם, דכיון שהוא דבר מצוה הרי זה כלצורך שבת[1931]:

ד אסור לספר את הנכרי בערב שבת מן המנחה ולמעלה, אפילו תספורת שהיא מעשה הדיוט, ואפילו מספרו בחנם, כיון שאין במלאכה זו צורך השבת[1932].

אבל מותר לספר את ישראל כל היום[1933], אפילו מעשה אומן[1934], ואפילו בשכר[1935]. ואינו דומה לתפירת בגדים ושאר המלאכות, שאין הדבר ניכר שהמלאכה נעשית עכשיו בשביל השבת, לפיכך אין היתר אלא בחנם (שכשיטול שכר הרי זה כאלו נעשית בשביל שכרו בלבד, ואינה נעשית כלל עכשיו בשביל השבת), אבל התספורת ניכרת שנעשית עכשיו בשביל השבת[1936]:

ה מי שהוא עני ורוצה לעשות מלאכה להשתכר להוציא השכר לצורך שבת, מותר לו לעשות כל היום, שהרי אפילו בחול המועד מותר לו לעשות כל המלאכות על דרך זה[1937], כמו שיתבאר בסי׳ תקמ״ב[1938], וכל שכן בערב שבת מן המנחה ולמעלה, שהוא קל מחולו של מועד. לפיכך כל מה שמותר בחולו של מועד כל שכן שמותר בערב שבת[1939] כל היום, אפילו בשכר:

קונטרס אחרון

(א) פרקמטיא כו׳. עיין[1940] מג״א סק״א[1941].

[1931] ב״י (שאף על פי שאינו לצורך שבת שרי, מפני שהוא דבר מצוה). לבוש ס״ב (אף על פי שאינו לצורך שבת, כיון דלדבר מצוה הוא).

[1932] מ״א ס״ק ה (מיהו לגלח לעכו״ם, אפילו מעשה הדיוט אסור, עי׳ סי׳ תקל״א ס״ק ח׳, דהא בחול המועד לא שרי מלאכת הדיוט אלא לצורך המועד). ובסי׳ תקלא ס״ק ח (אבל לעכו״ם אסור לגלח, דלא עדיף משאר מלאכות דאסור לעשותן במועד). אליה רבה סק״י (משמע דלעכו״ם אסור ממנחה גדולה).

[1933] כל בו סי׳ נח (ואפשר להתיר תספורת מעשה הדיוט, דלא גרע מחול המועד דאמרינן הדיוט תופר כדרכו). רמ״א (ומסתפרין כל היום, אפילו מספר ישראל). וראה מראי מקומות וציונים.

[1934] **ב״י**. הובא **במ״א** סק״ה (והעולם נהגו היתר אף במעשה אומן, וכל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג).

[1935] לבוש ס״ב (התירו לו לספר ישראל חבירו לצורך שבת ואפילו בשכר). מ״א שם (ונראה לי, טעם ההיתר כיון שהיא לצורך שבת שרי אפילו נוטל שכר ... והכי מסתברא, אפילו נוטל שכר, דבחנם פשיטא דשרי תספורת, דהא צורך שבת הוא).

[1936] **מ״א** שם (ואף על גב דבתיקון בגדים אסור ליטול שכר אפילו לצורך שבת. שאני תספורת דניכר לכל שהיא צורך שבת).

[1937] ט״ז סק״ב (נראה לי, אם הוא עני ורוצה להוציא השכר שיטול לצורך שבת, דמותר, דהא אפילו בחול המועד מותרים כל המלאכות כו׳ על ידי זה, כמ״ש סי׳ תקמ״ב).

[1938] ס״ב (כל מלאכה מותר לעשותה על ידי פועל שאין לו מה יאכל, כדי שישתכר וירויח).

[1939] מ״א ס״ק ה (כל מלאכות המותרות בחול המועד מותרות בערב שבת). וראה גם דרכי משה סק״ג (ונראה דשרי, דלא עדיף מחול המועד דשרי).

וכן אמרינן אף לענין ערב פסח, כדלקמן סי׳ תסח ס״ה (כל מה שמותר לעשות בחולו של מועד, כגון דבר האבד, או שעושה מעשה הדיוט ולא מעשה אומן, ויש בו צורך המועד, וכיוצא בהם משאר דברים המותרים בחולו של מועד, כל שכן שמותרים בערב פסח אחר חצות).

[1940] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס״ג ״לא אסרו אלא מלאכה גמורה, אבל פרקמטיא מותרת״.
מקור הלכה זו היא במ״א, שהביא לזה ב׳ ראיות, שבכל אחד מהם דן לפנינו.
ומסיק: ״אין בנו כח לסגור החנויות ... עד חצי שעה קודם זמן קבלת שבת, כמ״ש בסי׳ רנ״ו״.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ רמד.

[1941] ״אבל פרקמטיא שרי. וכן משמע בגמרא בעובדא דבני בישן. וכ״מ סוף פ״ב דשבת דתקיעה שניה היה לבטל העיר וחניותיה״.

הראיה הראשונה היא מהא דאמרינן פסחים נ, ב (בני ביישן נהוג דלא הוו אזלין מצור לצידון במעלי שבתא), ופרש״י (יום השוק של צידון בערב שבת, והם מחמירים על עצמן שלא להיבטל מצרכי שבת). הרי שמעיקר הדין מותר, וכדאמרינן שבת יט, א (ומצור לצידן אפילו בערב שבת מותר), ופרש״י (אין אלא מהלך יום, ובערב שבת היה שם יום השוק).

והראיה השנית היא מהא דאמרינן שבת לה, ב (ת״ר שש תקיעות תוקעין ערב שבת, ראשונה להבטיל את העם ממלאכה שבשדות, שניה להבטיל עיר וחנויות). הרי שהתירו פרקמטיא בחנויות גם אחרי שהבטילו את העם ממלאכה.

ואף שראיה שניה סתורה מדברי עצמו בסק"[ד][1942]. ובסי' רנ"ו גם כן דבריו[1943] סותרין זה את זה לכאורה.

מכל מקום ראיה ראשונה קיימת[1944]. דבסוף פ"ק דשבת פירש"י דמצור לצידון מהלך יום, ואם כן הגיעו שם קרוב ללילה[1945], והסתחרו שם עד תקיעה שניה שהיא שעה קודם צאת הכוכבים, או אפילו עד סמוך לבין השמשות כמ"ש לקמן בסמוך[1946]. ומכל שכן[1947] למאן דאמר מנחה גדולה, אי אפשר לומר כלל דהגיעו לשם קודם מנחה גדולה הרבה, שהיה להם שהות להסתחר קודם מנחה גדולה, דאם כן מאי רבותא אשמעינן ברייתא דשרי להפליג, כיון שאין שם מהלך חצי יום[1948]. והוא הדין למאן דאמר מנחה קטנה שרי[1949], דבהא לא פליגי. ואף שראיה זו היא לפירוש רש"י[1950], ולא לפירוש הרמב"ם[1951] שנתבאר בסי' רמ"[ח][1952], ורש"י[1953] סבירא ליה מנחה קטנה. מכל מקום הטור דסבירא ליה מנחה גדולה[1954], סבירא ליה כפירוש רש"י ולא כפירוש הרמב"ם, מדלא הביא זה בסי' רמ"ח[1955] ודו"ק. וגם

[1942] "תקיעה שניה היתה להבטיל העיר (ממלאכה) וחניותיה". והוא כדאמרינן בגמרא שם (שניה להבטיל עיר וחנויות), לפי פירוש רש"י (להבטיל העיר ממלאכה, והחנויות ממקח וממכר). שלפי פירוש זה אין הפרש בין מלאכה גמורה לבין מקח וממכר, אלא עיקר ההפרש הוא בין מלאכה שבשדות למלאכה שבעיר.

וכן הקשה באליה רבה ס"ק א (ותימה הא בסק"ד מייתי שם [דתקיעה שניה היה] להבטיל העיר ממלאכה וחנויותיה, וכן פירש רש"י דף ל"ה [ע"ב], אם כן מבואר דשוין הן).

וההוכחה שכותב כאן המ"א היא לפי פירוש הטור (התחילו לתקוע תקיעה שנייה, נסתלקו התריסין וננעלו החניות). והיינו שמלאכה גמורה בטלה מיד בתקיעה ראשונה, ופרקמטיא בחנויות – בתקיעה שניה.

[1943] שכתב המ"א שם (דתקיעה שניה היתה לבטל העם ממלאכה, והיתה לכל הפחות בזמן מנחה קטנה ... וגם ראוי לבטל החניות שיסגרו חנותן כמו שעה קודם השבת).

היינו "דתקיעה שניה היתה לבטל העם ממלאכה", ועדיין הותרה פרקמטיא, עד "שיסגרו חנותן כמו שעה קודם השבת". אף שמפורש בגמרא שתקיעה שניה היא להבטיל חנויות.

ויתבאר תוכן סתירות אלו לקמן, בביאור ג' הפירושים שבגמרא זו (ראה לקמן הערות 1958. 1974. 1976).

[1944] תוכן האמור בקטע שלפנינו:

הוכחה זו (שמעיקר הדין מותר לנסוע מצור לצידן ליום השוק בערב שבת, אף שמגיעים לצידן בזמן איסור מלאכה), היא בעיקר לפי דעת הפוסקים שאיסור מלאכה בערב שבת הוא ממנחה גדולה, ובודאי לא הספיקו להגיע לצידן לפני מנחה גדולה.

אמנם גם לדעת הפוסקים שאיסור מלאכה בערב שבת הוא ממנחה קטנה, יש להוכיח כן, בכמה אופנים.

[1945] שבודאי לא הגיעו לצידן – לפני מנחה קטנה, שאז לכל הדעות (ב' הדעות שבפנים ס"ב) נאסרו במלאכה גמורה, ומכל מקום הסתחרו בה אחרי מנחה קטנה.

[1946] "אפשר דתקיעה ב' היתה חצי שעה קודם זמן קבלת שבת ... דעכ"פ שעה קודם צאת הכוכבים ראוי לסגור החנויות ... דילמא אתי לאמשוכי, כי ראיתי גודל המכשלה כו' ... אבל שאר פרקמטיא שהיא בענין שאין לחוש בה לאמשוכי מותרת, כל שיכול לגומרה קודם קבלת שבת".

[1947] שיש להוכיח כן (שפרקמטיא שרי אחר זמן איסור מלאכה), לפי דעה הא' שבפנים ס"ב, שאיסור מלאכה הוא ממנחה גדולה.

[1948] ראה כנישתא דבי רב, דהיינו אפילו לפי הגירסא ברש"י "אין מהלך יום", מכל מקום עכ"פ הוי בודאי יותר מחצי יום, דבלאו הכי "מאי רבותא אשמעינן ברייתא דשרי להפליג".

[1949] שהיא הדעה הב' שבפנים ס"ב, שאיסור מלאכה ממנחה קטנה.

שכבר נתבאר לעיל שגם לדעה זו מוכח שעסקו בפרקמטיא גם אחרי זמן איסור מלאכה. אבל גם אם נאמר שלדעה זו אין הוכחה, שאפשר הגיעו קצת לפני זמן מנחה קטנה, וסחרו עד זמן מנחה קטנה. מכל מקום לא מסתבר שבזה חולקים ב' הדעות (אם פרקמטיא מותרת אחרי איסור שאר מלאכות), אלא גם הם מודים שפרקמטיא שרי אחרי זמן איסור מלאכה.

[1950] שמפרש בשבת שם (ובערב שבת היה שם יום השוק), ובפסחים שם (יום השוק של צידון בערב שבת). והיינו שהפליגו מצור לצידן לצורך פרקמטיא. וראה ערך שי או"ח סי' רנא.

[1951] פ"ל הי"ג (אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת, כדי שתתישב דעתו עליו קודם השבת ולא יצטער יותר מדאי ... ומצור לצידן וכיוצא בהן אפילו לדבר הרשות מותר).

[1952] סעיף ב (ואם הוא דרך מועט כגון מצור לצידון, שאין שם אלא מהלך יום אחד, כשהרוח טוב, מותר להפליג). אף שבסי' הנ"ל לא מיירי בפרקמטיא כלל.

[1953] פסחים נ, ב ד"ה מן המנחה (תשע שעות ומחצה). שמאז ואילך אסור בעשיית מלאכה.

שכבר נתבאר לעיל, שלשיטה זו אין כאן הוכחה גמורה. ואילו לשיטת הרמב"ם שאיסור מלאכה הוא ממנחה קטנה, הרי לא הפליגו בני בישן לצורך מסחר כלל. ואם כן יש לומר דלב' הדיעות אין זו הוכחה ברורה.

[1954] בריש הסי' שלפנינו (העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה, דהיינו מו' שעות ומחצה ולמעלה). הרי שעכ"פ ישנה הוכחת המ"א לשיטת הטור, שממנחה גדולה יש איסור מלאכה, ומכל מקום מפליגין מצור לצידון לצורך פרקמטיא.

לרש״י דסבירא ליה מנחה קטנה[1956], על כרחך צריך לומר דעובדא דבני בישן מיירי דוקא לאחר מנחה קטנה, לפי מה שכתב הר״ן בריש פ״ד דפסחים[1957], דבשאר ערב יום טוב ושבתות אף אם נהגו באיזה מקומות לאסור מלאכה קודם המנחה אינו כלום עיי״ש.

וגם[1958] ראיה שניה עולה יפה למאן דאמר מנחה גדולה. דלדידיה צריך לומר דתקיעה שניה היתה במנחה קטנה להבטיל העיר ממלאכות המותרות[1959], כגון שצריך לו השכר להוצאת שבת כמ״ש הט״ז[1960], או מלאכה שהיא לצורך השבת[1961], אלא שהן מלאכות שיש בהן עסק רב ויש לחוש בהן דילמא אתי לאמשוכי, כמ״ש המג״א סי׳ רל״ב[1962] לענין תפלת המנחה, שזמנה עד צאת הכוכבים[1963] ואפילו הכי ממנחה קטנה ואילך אסורין מלאכות אלו[1964], והוא הדין לענין שבת. והמתירים מלאכות המותרות[1965], על כרחך מיירי בכהאי גוונא דליכא למיחש דילמא אתי לאמשוכי, דאם לא כן מאי שנא מתפלת המנחה[1966].

[1955] שמע מינה שההיתר להפליג מצור לצידן לא מיירי באיסור הפלגה לפני שבת (שבזה מיירי בסי׳ רמח), אלא באיסור משא ומתן לפני השבת.

[1956] שאיסור מלאכה מתחיל ממנחה קטנה (כדלעיל).

[1957] טז, ב ד״ה מאי איריא (דכיון דלא חמיר איסוריה, דלא משמתינן עלייהו, אי נהוג מקמי הכי לאו כלום הוא).
וכיון שאיסור מלאכה בערב שבת הוא מן המנחה ולמעלה, ואי נהוג מקמי הכי לאו כלום הוא, אם כן מהו דאמרינן בפסחים שם (בני ביישן נהוג דלא הוו אזלין מצור לצידון במעלי שבתא ... כבר קיבלו אבותיכם עליהם).
אלא ודאי מנהג בני בישן הי׳ שלא לעשות פרקמטיא מן המנחה ולמעלה, אף שמדינא מותרת פרקמטיא גם אחר כך.

[1958] בזמן תקיעה ראשונה ושניה, האמור בגמרא שבת לה, ב (שש תקיעות תוקעין ערב שבת ראשונה להבטיל את העם ממלאכה שבשדות שניה להבטיל עיר וחנויות), יתבאר בהמשך הקונטרס אחרון דלקמן שלוש שיטות, שהן ארבע:
(א) שתקיעה ראשונה (שהיא במנחה גדולה), היא להבטיל ממלאכה שבשדות, וגם ממלאכה גמורה שבעיר (כדעה הא׳ שבפנים ס״ב), ותקיעה שניה להבטיל העיר ממלאכה המותרת (שבפנים ס״ג), וגם לסגירת חנויות. ובזה אפשר לפרש בשני אופנים: (א) תקיעה א׳ במנחה גדולה ותקיעה ב׳ במנחה קטנה. (ב) תקיעה א׳ במנחה גדולה ותקיעה ב׳ היא חצי שעה קודם זמן קבלת שבת.
(ב) שתקיעה ראשונה (שהיא קודם מנחה קטנה) היא להבטיל ממלאכה שבשדות, ותקיעה שניה (שהיא במנחה קטנה), היא לסגירת חנויות ולהבטיל ממלאכה גמורה שבעיר (כדעה הב׳ שבפנים ס״ב).
(ג)) שתקיעה ראשונה (שהיא במנחה קטנה) היא להבטיל ממלאכה גמורה, ותקיעה שניה (שהיא אחרי מנחה קטנה), היא לסגירת חנויות.
ובזה תתבאר ההוכחה השנית של המ״א, וגם ישוב הסתירות שבמ״א, דלעיל בתחלת הקונטרס אחרון (שראיה שניה סתורה מדברי עצמו בסק״[ד]. ובסי׳ רנ״ו גם כן דבריו סותרין זה את זה לכאורה).
והיינו שהוכחת המ״א בס״ק א היא בעיקר לפי שיטה הא׳ הנ״ל, ובס״ק ד כותב שיותר מסתבר כשיטה הב׳ הנ״ל. ובסי׳ רנו כותב מה שנאסר עכ״פ לכל הדעות.

[1959] שמה שאמרו בברייתא שם (תנו רבנן שש תקיעות תוקעין ערב שבת, ראשונה להבטיל את העם ממלאכה שבשדות שניה להבטיל עיר), ופירש״י (להבטיל העיר ממלאכה, והחנויות ממקח וממכר), יש לפרש בשני אופנים:
(א) שראשונה היא להבטיל מכל מלאכה גמורה, ושניה להבטיל ממלאכה המותרת ומפרמטיא.
(ב) שראשונה היא להבטיל ממלאכה שבשדות, ושניה להבטיל ממלאכה גמורה שבעיר ומפרקמטיא.
ולמאן דאמר שמלאכה גמורה אסורה ממנחה גדולה, על כרחינו לפרש כאופן הראשון הנ״ל.

[1960] ס״ק ב (נראה לי, אם הוא עני ורוצה להוציא השכר שיטול לצורך שבת, דמותר).
וכן נפסק בפנים ס״ה (מי שהוא עני ורוצה לעשות מלאכה להשתכר להוציא השכר לצורך שבת מותר לו לעשות כל היום).

[1961] כמבואר בפנים ס״ג (ואפילו לקבוע עצמו למלאכה גמורה אין איסור אלא כשאינה לצורך השבת).
אלא שמכל מקום אסרו זאת בתקיעה שניה, כיון ״שהן מלאכות שיש בהן עסק רב״.

[1962] ס״ק ו (שמא יראה שנתקלקלו העורות ויצטער ויהי טרוד בצערו ולא יתפלל. ומשמע דהוא הדין לכל מלאכה או חשבון כיוצא בזה).

[1963] שו״ע סרל״ב ס״א (ועיקר זמנה מט׳ שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה לרבנן), ורמ״א שם (עד הלילה דהיינו עד צאת הכוכבים).
סדר הכנסת שבת (לענין תפלת המנחה שהיא מדברי סופרים אין למחות ביד המקילין, בין בחול בין בשבת, ובפרט בשעת הדחק).

[1964] בשו״ע שם ס״ב (לא ישב אדם להסתפר סמוך למנחה, עד שיתפלל ... ולא לבורסקי (מקום שמעבדין שם העורות) ... סמוך למנחה גדולה).

[1965] כנפסק בפנים ס״ג (אבל לעשות לצורך השבת בחנם, כגון לתפור בגדים לצורך השבת בין לו בין לחבירו בחנם, מותר כל היום), ושם נסמן (הערה 1928).

[1966] ראה כנישתא דבי רב ע׳ רסח הערה ב.

או אפשר דתקיעה ב' היתה חצי שעה קודם זמן קבלת שבת, דאז פשיטא דיש לאסור אפילו מלאכות המותרות, אם יש לחוש בהן דלמא אתי לאמשוכי, כמו שאסרו אותן ואת האכילה חצי שעה קודם זמן תפלת המנחה וערבית[1967]. ולפי שזמן קבלת שבת חצי שעה לכל הפחות קודם צאת הכוכבים כמ"ש רמ"א סי' רנ"ו[1968], דהיינו מעט קודם בין השמשות, שהוא כמו שליש או רביע שעה עיין סי' תנ"ט[1969], להוסיף מחול על הקדש, עיין מג"א סי' רס"א[1970], לכן כתב המג"א בסי' רנ"ו דעכ"פ שעה קודם צאת הכוכבים ראוי לסגור החנויות[1971], אע"פ שהיא מלאכה המותרת, מכל מקום דילמא אתי לאמשוכי כי ראיתי גודל המכשלה כו'[1972], והיינו שראוי לעשות כן אפילו למי שירצה להקל בדברי סופרים כמאן דאמר מנחה גדולה[1973].

אבל המג"א[1974] סבירא ליה כמאן דאמר מנחה קטנה, לפי שדוחק בעיניו לאוקמי ברייתא במלאכות המותרות[1975], אלא סבירא ליה דתקיעה שניה היתה במנחה קטנה כמ"ש בסי' רנ"ו[1976] להבטיל מלאכות האסורות, ואפילו בכהאי גוונא דליכא למיחש דילמא אתי לאמשוכי, ולסגור החנויות[1977] משום דילמא אתי לאמשוכי, שלפעמים בא שר אחד כו'[1978]. אבל[1979] שאר פרקמטיא שהיא בענין שאין לחוש בה לאמשוכי מותרת כל שיכול לגומרה קודם קבלת שבת. ותקיעה ראשונה היתה קודם מנחה קטנה, כדי שיכנסו עם שבשדות לעיר קודם מנחה קטנה[1980], ויהיה להם שהות להתעסק בצרכי שבת ב' שעות

[1967] היינו שקודם נתבאר שאפשר לדמותו לאיסור מלאכה לפני סוף זמן תפלת מנחה, דהיינו מזמן מנחה גדולה עד צאת הכוכבים.
ועתה מבאר שאפשר לדמותו לאיסור מלאכה חצי שעה לפני תחלת זמן תפלת המנחה וערבית, כמבואר בשו"ע סי' רלה ס"ב (אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן קריאת שמע של ערבית).

[1968] "ונהגו בקהלות הקדושות, שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה, שמכריז ש"צ להכין עצמן לשבת".

[1969] לקמן שם ס"י (שיעור מיל הוא רביעית שעה וחלק עשרים ... ויש חולקין על זה ואומרים ששיעור מיל הוא שני חומשי שעה), והיינו שתלוי בב' הדיעות אם שיעור מהלך מיל הוא י"ח דקות או כ"ד דקות. ונתבאר שם (הערה נג).

[1970] ס"ק ט (שיעור זמן בין השמשות הוא ג' רביעי מיל, והוא כמו רביעית שעה קודם צאת הכוכבים).

[1971] היינו חצי שעה של בין השמשות, וחצי שעה של דילמא אתי לאמשוכי.

[1972] וכן הוא לקמן סי' רנו (ועל כל פנים צריך לשלוח איש לבטל הבעלי מלאכות ממלאכתם מן המנחה ולמעלה, דהיינו שתי שעות ומחצה קודם הלילה, ע"ד שנתבאר בסי' רנ"א. וגם פרקמטיא, אף שהיא מותרת אחר המנחה כמ"ש שם, מכל מקום ראוי לשלוח איש לסגור החנויות כמו שעה קודם הלילה), והיינו שעכ"פ צריך לבטל מלאכה גמורה במנחה קטנה, ועכ"פ צריך לסגור החנויות כמו שעה קודם הלילה.

[1973] שהרי לפי מ"ש המ"א בס"ק ד (תקיעה שניה היתה להבטיל העיר (ממלאכה) וחניותיה ... נראה לי כמאן דאמר מנחה קטנה), יתבאר לקמן בסמוך שצריך לסגור החנויות במנחה קטנה.
אלא "אפילו למי שירצה להקל בדברי סופרים כמאן דאמר מנחה גדולה", דהיינו שאיסור מלאכה גמורה הוא מתקיעה ראשונה במנחה גדולה, והחנויות פתוחות עד התקיעה השניה, שאפשר היא משך זמן אחרי מנחה קטנה. הרי עכ"פ שעה לפני צאת הכוכבים ראוי לסגור החנויות.

[1974] אף שנתבאר לעיל, שהוכחת המ"א בס"ק א היא לפי דעת הפוסקים שאיסור מלאכה גמורה הוא ממנחה גדולה.
מכל מקום הוא עצמו מוכיח בס"ק ד, שהעיקר כדעת הפוסקים שהוא ממנחה קטנה.

[1975] כדלעיל (הערה 1958), שלפי דעה זו תקיעה ראשונה (שבמנחה גדולה) היא להבטיל גם ממלאכות גמורות שבעיר. ותקיעה שניה (שבמנחה קטנה, או חצי שעה לפני זמן קבלת שבת) היא להבטיל ממלאכות המותרות (ומפרקמטיא שבחנויות). והוא דוחק.

[1976] כפי שכתב המ"א בסי' רנו (דתקיעה שניה היתה לבטל העם ממלאכה, והיתה לכל הפחות בזמן מנחה קטנה, שהיא שתי שעות ומחצה קודם הלילה).

[1977] גם זה במנחה קטנה, שהרי תקיעה ב' היא לביטול מלאכה ולסגור חנויות, וסגירת חנויות לדעה זו במנחה קטנה.

[1978] כמבואר במ"א שם (כי ראיתי גודל המכשלה שלפעמים בא שר אחד ונמשכה המשא ומתן עד שחשיכה ממש).

[1979] אף שלפי פירוש זה נאסרה פרקמטיא באותו זמן שנאסרה מלאכה גמורה (במנחה קטנה).
מכל מקום, גם לפי זה אפשר שיתאים מ"ש המ"א גם ס"ק א (אבל פרקמטיא שרי), ומיירי ב"שאר פרקמטיא שהיא בענין שאין לחוש בה לאמשוכי".
וההוכחה לזה היא ממעשה דבני בישן שהובאה לעיל – "הגיעו שם קרוב ללילה, והסתחרו שם עד תקיעה שניה שהיא שעה קודם צאת הכוכבים, או אפילו עד סמוך לבין השמשות". כי שם לא הי' חשש "שלפעמים בא שר אחד ונמשכה המשא ומתן עד שחשיכה ממש".

[1980] ואף שלא נאסרה מלאכה גמורה אלא מתקיעה שניה, מכל מקום הוצרכו להקדים תקיעה ראשונה לעם שבשדות, "כדי שיכנסו עם שבשדות לעיר", וכפירוש רש"י לה, ב ד"ה להבטיל ממלאכה שבשדות (ויהא להן שהות ליכנס לעיר).

ומחצה שממנחה קטנה ואילך, כמו בני העיר, דהא מהאי טעמא אסרו המלאכה ממנחה קטנה ואילך.

אבל להטור דסבירא ליה מנחה גדולה, אי אפשר לומר כן, שהרי כתב בסי' רנ"ו דתקיעה ראשונה היתה במנחה[1981], וגם אין סברא כלל לומר דתקיעה ראשונה היתה הרבה קודם מנחה גדולה[1982].

ומלשון[1983] הרמב"ם שכתב בהל' יום טוב פ"ח[1984] שלא יעשה מלאכה בערב יום טוב מן המנחה ולמעלה כמו בערב שבת, ובהלכות שבת לא הזכיר כלום, אלא כתב השש תקיעות בסוף פ"ה[1985], וסיים שם דתקיעה ראשונה במנחה, משמע קצת דאיסור מלאכה אפילו בעיר נמשך מתקיעה ראשונה ואילך, שהרי לא הזכיר שדה בהל' יום טוב. וגם בברייתא ריש פרק מקום שנהגו[1986] לא הוזכר שדה, והוא תלאה בתקיעות. וסתם מנחה בלשונו היא מנחה קטנה כמבואר מדבריו בהל' תפלה[1987], וכדמוכח מהא דסתם גבי ערב פסח[1988] ע"ש, ודומיא דלא יאכל מן המנחה ולמעלה שבפ"ו מהל' יום טוב[1989] דהיינו מנחה קטנה[1990]. וצריך לומר דתקיעה שנייה להבטיל העיר ממקח וממכר, כדפירש הר"ן[1991] לפי נוסחא שלפנינו, אם אין בה חסרון[1992].

ולפי זה אין בנו כח לסגור החנויות, אף למ"ד מנחה קטנה[1993], עד חצי שעה קודם זמן קבלת שבת,

---

אלא שלפי זה שתקיעה שניה היא במנחה קטנה, לא מסתבר להקדים תקיעה ראשונה למנחה גדולה, שמסתמא לא הוצרכו זמן גדול כזה (ג' שעות שממנחה גדולה למנחה קטנה) כדי להיכנס לעיר.

על כן נתבאר כאן, שלפי זה מסתבר שעכ"פ "תקיעה ראשונה היתה קודם מנחה קטנה" (ולא במנחה גדולה).

[1981] הטור שכותב כאן בסי' רנא "העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה, דהיינו משש שעות ומחצה ומעלה". ולקמן בסי' רנו "כתב הרמב"ם ז"ל תקיעה ראשונה תוקע במנחה".

בודאי אי אפשר לומר שיחלק בין זמן הפסק העבודה בשדה לבין זמן הפסק מלאכה גמורה בעיר, שהרי שניהם צריך להפסיק במנחה גדולה.

[1982] וגם לולא דבריו בסי' רנו, אין לחלק לדעתו בין זמן הפסק העבודה בשדה לבין זמן הפסק מלאכה גמורה בעיר. דכיון שמלאכה גמורה צריך להפסיק במנחה גדולה, נצטרך לפרש שתקיעה ראשונה היא הרבה קודם מנחה גדולה להבטיל העם שבשדות, ו"אין סברא כלל לומר" כן.

אלא על כרחך צריך לומר לדעתו, שתקיעה ראשונה (שבמנחה גדולה) היא להבטיל ממלאכה שבשדות וגם ממלאכות גמורות שבעיר. ותקיעה שניה (שבמנחה קטנה, או חצי שעה לפני זמן קבלת שבת) היא להבטיל ממלאכות המותרות ומפרקמטיא שבחנויות.

וכבר נתבאר לעיל, שלפי דעה זו מוכיח המ"א כאן ס"ק א, שגם בזמן שמלאכה גמורה אסורה, "אבל פרקמטיא שרי".

[1983] עד כאן נתבארו ב' פירושים בשתי התקיעות הראשונות (כדלעיל הערה 1958).

עתה מבאר שמדברי הרמב"ם נראית שיטה שלישית, שתקיעה ראשונה היא במנחה קטנה, להבטיל ממלאכה גמורה, ותקיעה שניה אחר כך היא להבטיל ממקח וממכר.

ועל זה מסיים, שאף לפי שיטה זו "אין בנו כח לסגור החנויות ... עד חצי שעה קודם זמן קבלת שבת".

[1984] הלכה יז (אסור לעשות מלאכה בערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה, כמו ערבי שבתות).

[1985] סי"ט (תקיעה ראשונה נמנעו העומדים בשדות מלחרוש ומלעדור ומלעשות מלאכה שבשדה ... התחיל לתקוע שניה נסתלקו התריסין וננעלו החנויות), וס"כ (תקיעה ראשונה תוקע אותה במנחה).

[1986] נ, ב (תניא, העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם).

[1987] ראה שם פ"ג ה"ב (שתפלת המנחה ... זמנה מתשע שעות ומחצה, והיא הנקראת מנחה קטנה).

[1988] הל' חמץ ומצה פ"ו הי"ב (אסור לאכול ערב הפסח מקודם המנחה כמעט), והיינו מנחה קטנה, כדתניא פסחים צט, ב (מתשע שעות ולמעלה), ופרש"י (היינו חצי שעה סמוך למנחה). וכן הוא לקמן סי' תעא ס"א (מתחלת שעה עשירית בערב פסח עד הלילה).

[1989] הלכה טז (שלא יסעוד בערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כערב שבת).

[1990] כדמוכח מגמרא פסחים שם, וכדלעיל סי' רמט ס"ט (מצוה להמנע מלקובעה מתחלת שעה עשירית ואילך).

[1991] שבת טו, א ד"ה תנו רבנן שש תקיעות (לבטל עיר ממלאכה, ממקח וממכר), שמשמע שביטול המלאכה היא המקח וממכר.

ושינה מלשון רש"י (להבטיל העיר ממלאכה, והחנויות ממקח וממכר), שמשמע שתקיעה שניה היא להבטיל ממלאכה, וגם ממקח וממכר.

[1992] אם לא נאמר שהר"ן העתיק כאן לשון רש"י (כדרכו), אלא שנשמטה בטעות תיבת "והחנויות".

[1993] לא רק למאן דאמר מנחה גדולה, שנתבאר כן לעיל (אפשר דתקיעה ב' היתה חצי שעה קודם זמן קבלת שבת).

אלא "אף למאן דאמר מנחה קטנה", "אפשר דתקיעה ב' היתה חצי שעה קודם זמן קבלת שבת".

כמ״ש בסי׳ רנ״ו[1994]:

[1994] כדלקמן שם (ועל כל פנים צריך לשלוח איש ... לסגור החנויות כמו שעה קודם הלילה), שהיא ״חצי שעה קודם זמן קבלת שבת״.

רנב מלאכות המותרים והאסורים להתחיל בערב שבת כדי שיהיו נגמרים בשבת

ובו כ' סעיפים:

מלאכות הנגמרות מאליהן בשבת

א מותר[1995] להתחיל במלאכה בערב שבת סמוך לחשכה, אע"פ שאינו יכול לגומרה מבעוד יום והיא נגמרת מאליה בשבת, כגון לשרות דיו וסממנים במים[1996]. וכן ליתן השעורים במים בגיגית סמוך לחשיכה והם נשרים שם כל השבת כולה[1997]. וכן ליתן מוגמר תחת הבגדים על גבי גחלים סמוך לחשיכה והם מתגמרים והולכים כל השבת כולה[1998], אפילו אם המוגמר והגחלים מונחים בכלי, שאף שהמלאכה נעשית בשבת בכלי של ישראל אין בכך כלום, שאין אדם מצווה על שביתת כליו[1999] שלא תיעשה בהן מלאכה בשבת מאליה, אפילו אם הוא בענין שהכלי בעצמו הוא העושה מלאכה בשבת מאליו[2000], כגון לפרוס מצודות חיה ועופות ודגים מבעוד יום והם נצודים בשבת[2001], אע"פ שהמצודה היא העושה מעשה הצידה בשבת[2002], שהפח נקשר ותופס העוף, וכן היקוש שפושטים לחיות ללוכדן

[1995] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:
(א) מלאכות הנגמרות מאליהן בשבת (ס"א-ב).
(ב) נכרי המוציא מבית ישראל בשבת (ס"ג).
(ג) הנותן קבלנות לנכרי לפני השבת (ס"ד-ט).
(ד) נכרי המדליק מעצמו בשביל ישראל (ס"י).
(ה) נכרי שעשה כלי בשבת (סי"א-ג).
(ו) התחלת מלאכות סמוך לחשיכה (סי"ד-טז).
(ז) היוצא לחשיכה וחפץ בידו או בגדו (סי"ז-כ).

[1996] **משנה יז**, ב (בית שמאי אומרים אין שורין דיו וסמנים וכרשינין, אלא כדי שישורו מבעוד יום, ובית הלל מתירין), וכבית הלל. טור ושו"ע ס"א (מותר להתחיל במלאכה בערב שבת סמוך לחשיכה, אף על פי שאינו יכול לגומרה מבעוד יום והיא נגמרה מאליה בשבת, כגון לשרות דיו וסממנים במים והם נשרים כל השבת).

וטעם האיסור בזה הוא כדאמרינן יח, א (נתינת מים לדיו זו היא שרייתן), ופירש"י (והוי לישה דידיה בהכי ומיחייב משום לש). והוא כדעה הב' דלקמן סי' שכא סט"ז (כי נתינת המים זהו גיבולו).

ואילו לדעה הא' דלקמן שם (ואינו חייב בנתינת המים לתוך הקמח בלבד עד שיגבל ... בדברים שהם בני גיבול), נתבאר טעם האיסור ברמב"ם פ"ט הי"ד (העושה עין הצבע הרי זה תולדת צובע וחייב. כיצד כגון שנתן קנקנתום לתוך מי עפצא שנעשה הכל שחור). ובמ"מ שם (נראה שרבינו ז"ל מפרש מ"ש בפרק קמא (שם י"ח) מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתו, להתחייב משום צובע). הובא במ"א סי' שכ ס"ק כה.

וכן מותר להתחיל בערב שבת בשאר המלאכות, כמבואר כאן ס"א-ב, ולקמן סי"ד-טז. אמנם לפעמים אסרו, כדלקמן סי' רסה סוף ס"ח (ואע"פ שכל מלאכה הנעשית בשבת מאליה אין בה איסור כלל, אף אם מתחילה נעשה בידים סמוך לחשכה, ואין חוששים שמא יבא לעשות כן משתחשך, לפי שהכל יודעים איסור עשיית מלאכה בשבת ולא יטעו בזה. אבל כאן ידמה בדעתו שאין בזה שום איסור כלל אף משתחשך).

[1997] גמרא יח, ב (גיגית ... שרו), ופירש"י (שהשכר בתוכו ... והשעורין נשורין כל השבת יותר מח' ימים, והשבת בכלל). טור ושו"ע ס"ה (ולתת שעורים בגיגית לשרותן). ב"ח ד"ה ולתת שעורים (שהמקור לזה הוא בגמרא ופירש"י הנ"ל).

והאיסור בזה נתבאר לקמן סי' שלו סי"ז (השורה חטים ושעורים וכיוצא בהם במים כדי שיצמחו, הרי זה תולדת זורע, וחייב בכל שהוא). וכששורה השעורים במים כדי לעשות שכר, השלב הראשון שלו הוא נביטת השעורים, שנקרא מאל"ץ (MALT), כדלקמן סי' תמב ס"ט (יי"ש הנעשית מתבואה חמוצה שקורין מאל"ץ).

[1998] ברייתא יח, א (מניחין מוגמר תחת הכלים (ערב שבת) ומתגמרין והולכין כל היום כולו), ופירש"י (לבונה ומיני בשמים נותנין על האש, ומעשנין הבגדים שיהא ריחן נודף). טור ושו"ע שם (ולתת מוגמר תחת הכלים והם מתגמרים מאליהם כל השבת).

[1999] **גמרא יח**, א (ומוגמר מאי טעמא שרו ... מאן תנא שביתת כלים דאורייתא בית שמאי היא, ולא בית הלל). שו"ע שם (דאין אדם מצווה על שביתת כלים).

וכן הוא לעיל רמו ס"א (שאין אנו מצווין על שביתת הכלים שלנו).

[2000] גמרא שם (לבית הלל אע"ג דקעביד מעשה שרי). טור (ואפילו אם הכלי עושה מעשה בשבת).

[2001] משנה שם (בית שמאי אומרים אין פורסין מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצודו מבעוד יום, ובית הלל מתירין). טור ושו"ע ס"א (ומותר לפרוס מצודות חיה ועופות ודגים והם נצודים בשבת).

[2002] גמרא יח, א (מצודת חיה ועוף ודגים דקא עביד מעשה מאי טעמא שרו ... לבית הלל אע"ג דקעביד מעשה שרי).

ברגליהן, כשהם נוגעים בו קופץ ומתחבר מאליו ולוכד[2003]:

ב וכן מותר לתת צמר לתוך היורה מבעוד יום [ל]צובעו, והוא מצטבע מאליו כל השבת כולה[2004]. והוא שתהא היורה עקורה מעל האש כל השבת כולה, שאם עומדת על האש אסור, משום גזרה שמא ישכח ויחתה בגחלים בשבת למהר בישול סממני הצבע. וגם שתהא היורה טוחה בטיט סביב כסויה, שאם אינה טוחה אסור, משום שמא ישכח ויגלה כסויה בשבת [ו[י]גיס בה בכף[2005], והמגיס בקדרה רותחת אפילו אינה על האש חייב משום מבשל[2006], שההגסה גורמת למהר הבישול. ואפילו אם סממני הצבע נתבשלו כבר כל צרכן מבעוד יום[2007], מכל מקום כשמגיס בהן בשבת חייב משום צובע[2008], שעל ידי ההגסה נקלט הצבע בצמר[2009]. אבל כשהיא טוחה בטיט, לא יבא לטרוח כל כך לסתור הטיחוי כדי להגיס[2010].

אבל מותר לתת אונין (פירוש מטוה) של פשתן לתוך התנור מבעוד יום כדי שיתלבנו שם כל השבת כולה[2011], אע״פ שאין פי התנור טוח בטיט סביב כיסויו. דכיון שהרוח קשה להאונין, לא יבא לגלות כיסוי התנור כדי לחתות בגחלים שבשוליו[2012]:

[2003] רש״י שם ד״ה מצודות (שהפח נקשר ותופס העוף. וכן יקוש שפושטים לחיות ללוכדן ברגלים, כשנוגעין בו קופץ ומתחבר מאליו ולוכד).

[2004] משנה שם (בית שמאי אומרים אין נותנין ... הצמר ליורה אלא כדי שיקלוט העין (הצבע, רש״י), ובית הלל מתירין), וכבית הלל. טור ושו״ע ס״א (ולתת צמר לתוך היורה).

[2005] **שמואל שם** יח, ב (צמר ליורה ליגזור (שמא יחתה בגחלים, רש״י). אמר שמואל ביורה עקורה (מעל האור, רש״י). וניחוש שמא מגיס בה. בעקורה וטוחה (מכוסה בכיסוי שלה וטוחה בטיט סביב, דכולי האי לא טרח, ומידכר, רש״י)). טור ושו״ע שם (לתוך היורה שאינה על האש והיא טוחה בטיט, שאם היא על האש אסור שמא יחתה (פירוש, יגלה ויעור הגחלים במחתה), ואפילו אינה על האש, אם אינה טוחה בטיט אסור, שמא יגיס בה בכף).

[2006] **רש״י** (מהפך בה, ובמבושל הוי בישול). הובא בראי״ש פ״א סי׳ לד (ופרש״י והוה ליה מבשל, אף על פי שעקורה מן האור, בעודה רותחת המגיס בה הוא מבשל). טור ושו״ע שם (והמגיס בקדרה, אפילו אינה על האש, חייב משום מבשל).

[2007] **מ״א** סק״ב (משמע דאם הוא מבושל כל צרכו מותר, וכמ״ש סי׳ שי״ח סי״ח, אבל התוס׳ והרא״ש כתבו דהכא אסור).

[2008] תוס׳ שם ד״ה דילמא מגיס (והוי צובע). **רא״ש** פ״ג סי״א (לאו משום בישול פריך אלא משום צובע, כשהוא מגיס מכניס הסממנין בצמר). מ״א שם (התוס׳ והרא״ש כתבו דהכא אסור מכל מקום משום צובע, דכשמגיס בה נקלט הצבע).

ואף בפירש״י פירש כן הרש״ל בחכמת שלמה שם (רש״י בד״ה מגיס מהפך בה וכמבשל כו׳. נ״ב פירוש ואם כן הכא הוי צובע, ודו״ק בפירוש התוס׳). וב״ח ד״ה ולתת צמר (בלשון פירוש רש״י שבידינו בגמרא (דף י״ח ב) כתוב, מגיס מהפך בה, ובמבשל הוי בישול עכ״ל. משמע דרוצה לומר, דכיון דבדבר המתבשל הוי ליה בישול, אם כן הכא בצמר חייב משום צובע, וכמו שכתבו התוספות (שם ד״ה דילמא), וז״ל ודילמא מגיס בה והוי צובע עכ״ל. וכן פירש מהרש״ל (בחכמת שלמה שם)).

וכן הוא לקמן סי׳ שיח ס״ל (האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור, אם אינן מבושלין כל צרכן לא יוציא מהם בכף, שנמצא מגיס, ויש בזה משום בישול כמ״ש למעלה. אבל אם נתבשלו כל צרכן, מותר להגיס בהן לאחר שהעבירן מעל גבי האור. אבל צמר שביורה אף על פי שקלט העין אסור להגיס בו (משום צובע), שכן דרך הצבעין להגיס בו תמיד כדי שלא יחרך. ויש מחמירין גם בקדרה בכל ענין, והעיקר כסברא הראשונה. והרוצה להחמיר יחמיר בהגסה ממש).

וזהו גם המשך הדברים כאן (והמגיס בקדרה רותחת, אפילו אינה על האש, חייב משום מבשל, שההגסה גורמת למהר הבישול [כשלא נתבשלה כל צרכה]. ואפילו אם סממני הצבע נתבשלו כבר כל צרכן מבעוד יום, מכל מקום כשמגיס בהן בשבת חייב משום צובע).

[2009] ולקמן שם: ״שכן דרך הצבעין להגיס בו תמיד כדי שלא יחרך״.

וראה הערות וביאורים תתיב ע׳ 77.

[2010] וכן הוא לקמן סי׳ רנד ס״א (אלא אם כן טח בטיט סביב הכיסוי, שאז אין חוששים שמא יטרח כל כך לסתור הטיחוי ולא יזכור על השבת).

[2011] משנה שם (בית שמאי אומרים אין נותנין אונין של פשתן לתוך התנור, אלא כדי שיהבילו מבעוד יום ... וב״ה מתירין), וכבית הלל. טור ושו״ע שם (ולתת אונין של פשתן לתנור כדי שיתלבנו).

ואונין פירש״י (אגודות של פשתן מנופץ, ונותנין אותו בקדרה לתנור ומתלבן). וכן נתפרש במוסגר שבשו״ע (פירוש אגודות). אמנם בתוס׳ כז, ב ד״ה אונין (ונראה לר״י דאונין היינו מטוה. וכן פירש בערוך). והוא בערוך ערך אונין (אונין בלשון מקרא תקוה, והוא חוטין, כמו את תקות חוט השני). וכן נתפרש כאן (פירוש מטוה). וכנראה הכוונה, שלרש״י וסיעתו מיירי שהיו מלבנים בין ניפוץ לטויה, ולתוס׳ וסיעתם היו מלבנים בין טויה לשזירה.

[2012] **גמרא שם** (אונין של פשתן נמי ליגזור. התם כיון דקשי להו זיקא, לא מגלו ליה), ופרש״י (וליכא למגזר שמא יחתה בגחלים). מ״א סק״א (ולא גזרינן שמא יחתה, דכיון דהרוח קשה להם לא יגלה התנור (גמרא)).

וכן הוא לקמן סי׳ רנד ס״ב (מותר לצלותו על הגחלים או אצל הגחלים בתוך התנור מכוסה, אף על פי שאינו טוח בטיט ... לפי שבודאי לא יגלה פי התנור כדי לחתות בגחלים, כיון שהרוח מזיק).

נכרי המוציא מבית ישראל בשבת

ג מותר למכור לנכרי ולהטעינו המקח סמוך לחשיכה[2013]. ובלבד שיצא מפתח ביתו עם המקח מבעוד יום[2014], אפילו היא עיר המעורבת[2015], כמו שנתבאר בסי׳ רמ״ו[2016].

ואפילו **(א)** אם ייחד להנכרי חדר בחצרו שיניח שם מקחו קודם השבת, ואחר כך בשבת בא הנכרי ליטלו משם להוליכו לביתו, **(ב)** לא יניחנו להוליכו עד לאחר השבת[2017].

אלא אם כן שהנכרי אלים והוא מתיירא ממנו, שאז **(ג)** יש להקל אף אם לא ייחד לו מקום למקחו קודם השבת[2018]:

הנותן קבלנות לנכרי לפני השבת

ד ומותר ליתן בגדיו לכובס נכרי, ועורות לעבדן נכרי[2019], סמוך לחשכה[2020] בקבלנות, והנכרי עושה

[2013] **משנה שם** יז, ב (בית שמאי אומרים אין מוכרין לנכרי ואין טוענין עמו ואין מגביהין עליו אלא כדי שיגיע למקום קרוב. ובית הלל מתירין). טור ושו״ע ס״א (ומותר למכור לגוי ולהטעינו סמוך לחשיכה).

[2014] **ברייתא** יח, ב (תנו רבנן בית שמאי אומרים לא ימכור אדם חפצו לנכרי ולא ישאילנו ולא ילונו ולא יתן לו במתנה, אלא כדי שיגיע לביתו. ובית הלל אומרים כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה. רבי עקיבא אומר כדי שיצא מפתח ביתו. אמר רבי יוסי ברבי יהודה, הן הן דברי רבי עקיבא הן הן דברי בית הלל, לא בא רבי עקיבא אלא לפרש דברי בית הלל), וכבית הלל אליבא דרבי עקיבא. טור ושו״ע שם (ובלבד שיצא מפתח ביתו מבעוד יום).

*

אלא שבטעם האיסור, כשאין שהות להוציאו מפתח ביתו מבעוד יום, הובאו (לעיל סי׳ רמו ס״ד-ה) שתי דעות:

(א) שהרואה סבור שהישראל צוה לו להוליכו ברשות הרבים. ולפי זה אין לאסור אלא בעיר שאינה מעורבת.

(ב) שהרואה סבור שהישראל מכר לו חפץ זה בשבת. ולפי זה יש לאסור אף בעיר מעורבת.

[2015] **מ״א** סק״ד (ועי׳ מ״ש סי׳ רמ״ו ס״ב, דבשאלה יש להקל בעיר המוקפת חומה, אבל במכירה יש להחמיר אפילו בעיר המוקפת חומה והעכו״ם דר בעיר, דהא כשיודע שהוא מוכרו לו יאמר שמכרו לו בשבת).

[2016] סעיף ה (ולענין הלכה יש להקל בשאלה בעת הצורך כסברא הראשונה. אבל אם מכר לו ... צריך שיצא מפתח ביתו מבעוד יום אפילו היא עיר המעורבת).

וכיון דהכא מיירי במכירה, לכן יש לאסור ״אפילו היא עיר מעורבת״.

[2017] ראבי״ה סי׳ קצח (כשיחד לו מקום מבעוד יום ... נראה לי להתיר, כדפרישית לעיל. ויש להחמיר, שלא להרגיל הגוים בכך). הגהות מרדכי רמז תנד (אבל ייחד לו מקום [שרי] ... ויש להחמיר שלא להרגיל הנכרי בכך, ראבי״ה. ולאבא מורי ה״ר מרדכי נראה דהמדקדק לשון הספר בפ״ק דפסחים ימצא דאפילו שכירות לא קניא אלא גבי חמץ מגזירת הכתוב). **רמ״א** ס״א (ויש מתירין שיוציא הגוי בשבת, אם יחד לו הגוי מקום מבעוד יום בבית ישראל, ויש להחמיר).

והיינו שהראבי״ה סובר שמותר מעיקר הדין, ויש להחמיר שלא להרגיל הגוים בכך. והגהות מרדכי מוסיף בשם אבא מורי ה״ר מרדכי, שגם מעיקר הדין אסור, כיון ששכירות המקום (וייחד לו מקום) לא קניא. וברמ״א שכתב ״ויש להחמיר״, לא נתפרש אם הוא מעיקר הדין.

מ״א ס״ק ד (ויש להחמיר, דהא מכל מקום הרואה סובר שהישראל צוהו להוציא), וס״ק ה (להחמיר, שלא להרגיל העכו״ם בכך. ומשמע שם בהגהות מרדכי ... ואם כן אין לסמוך להקל). שבס״ק ד כותב שאסור משום מראית העין, ובריש ס״ק ה – שלא להרגיל העכו״ם בכך, ובסיום ס״ק ה מסיק שמעיקר הדין אסור. ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק א.

ואף שלענין חמץ בפסח קיי״ל דסגי בייחד לו חדר, כדלקמן סי׳ תמ סי״א (אבל אם בשעה שהפקיד אצלו ייחד לו זוית מיוחדת שיהיה חמצו מונח שם עד שיבא הנכרי ליטלו משם ... כיון שאין החמץ מסור ביד הישראל לטלטלו ולפנותו מזוית זו למקום אחר, שהרי כבר מסר אותה זוית להנכרי, אין צריך לבערו אף שקיבל עליו אחריות מגניבה ואבידה באונס ... שנאמר לא ימצא, מי שמצוי בידך, יצא זה שאינו מצוי בידך, שהרי הוא מונח בזוית המיוחדת לנכרי, והרי זה דומה למקבל עליו אחריות חמצו של נכרי המונח ברשות הנכרי שאינו עובר עליו).

היינו דוקא בחמץ מלימוד מיוחד, משא״כ בנידון זה אסרו אפילו אם ייחד להנכרי חדר בחצרו שיניח שם מקחו, משום מראית העין.

וכן הוא לקמן סי׳ שכה ס״ד (ואפילו אם ייחד מקום להנכרי מבעוד יום בתוך רשותו, להניח שם משכונו עד למחר שיבא ויטלנו משם, אסור להניחו ליטלו בשבת, משום מראית העין).

[2018] **ט״ז** סק״ג (ואם העכו״ם אלם, ודאי יש להתיר אפילו בלא ייחד לו מקום, דבכה״ג לא גזרו).

ואף שבמ״א ס״ק ד מסיק (ואפשר דבעכו״ם אלם יש להקל כשיחד לו מקום). נתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ג, הטעם שיש לסמוך בזה על הט״ז.

וכן הוא לקמן סי׳ שכה ס״ד (אלא אם כן שהנכרי הוא אלם, שאז יש להקל אפילו לא ייחד לו מקום).

[2019] הלכה זו כבר נתבארה לעיל סי׳ רמד ס״א (אבל אם הוא עושה בתורת קבלנות ... מותר להניחו שיעשה כל מלאכתו בשבת), ושם נסמן (הערה 285).

וכאן (ס״ד-יג) יתבארו שאר פרטי הלכה זו.

מעצמו אפילו בשבת.

ובלבד שהישראל לא יאמר לו שיעשה בשבת[2021]. וכן לא יאמר לו ראה שתגמר המלאכה ביום א' או ביום ב', וידוע שאי אפשר לגמרה אז אלא אם כן שיעשה גם בשבת, שהרי זה כאלו אומר לו בפירוש לעשות בשבת[2022].

אבל כשלא אמר לו כלום[2023] והנכרי עושה בשבת מעצמו, אינו צריך למחות בידו[2024]. לפי שאין הנכרי מתכוין בעשייתו בשבת בשביל הישראל, שהרי אף אם לא היה עושה עד לאחר השבת היה מקיים ציווי הישראל, כיון שהישראל (ד) לא גילה לו דעתו לעשות בשבת, אלא הוא עושה בשבת לעצמו כדי להשלים קבלנותו[2025], שאם לא יעשה היום יצטרך לעשות למחר, ועכשיו שעשה היום יהיה פנוי למחר:

[2020] **משנה שם** יז, ב (נותנין עורות לעבדן ... כלים לכובס נכרי ... בית הלל מתירין עם השמש), ופרש"י (בעוד החמה זורחת). טור ושו"ע ס"ב (ומותר ליתן בגדיו לכובס גוי, ועורות לעבדן, סמוך לחשיכה).

וכן הוא לעיל שם (ואפילו לכתחלה מותר ליתן לו אפילו בערב שבת סמוך לחשיכה, על דרך שיתבאר בסימן רנ"ב).

[2021] **פוסקים** (שאסור לומר לו כן אף בקבלנות). רמב"ם רפ"ו (אסור לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת, אע"פ שאינו מצווה על השבת, ואע"פ שאמר לו מקודם השבת). ובמ"מ שם (ומ"ש ואע"פ שאמר לו מקודם השבת, הוא מוסכם). ס' התרומה סי' רכב (וגם אסור לומר מערב שבת לתקנן בשבת אפילו קבולת ... דבית הלל מתירין עם השמש, היינו שהעכו"ם עושה המלאכה מאליו, אבל אינו מתיר לומר לו לעשותה בשבת, ושייך ביה אמירה לעכו"ם שבות אפילו אם אומר לו מערב שבת), והיינו כדתנן יז, ב (ובכולן בית הלל מתירין עם השמש), שפירושו הוא שנתן לו בסתם, והוא עושה בשבת. שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (פראג) סי' רב (יש בני אדם שסבורים שאמירה לגוי שבות היינו דוקא כשהאמירה בשבת, אבל כשהאמירה קודם שבת, אף על פי שמצוה לעשות בשבת מותר, וטועים ... ולא נחלקו עליהם בית הלל להתיר עם השמש, אלא כשנותן לו סתם, אבל כשנותן לו בהדיא ומצוה לעשות לו בשבת, אפילו בית הלל אסרו לעשות ... וגם בלא שום ראי' לאסור, אין לנו לחלק באמירה שבות בין אומר לגוי בשבת למערב שבת). שו"ע ס"ב (והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת). טור ושו"ע סי' רמז ס"א (ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת), וסי' שז ס"ב (ואפילו לומר לו קודם השבת לעשותו בשבת, אסור).

וכדלעיל סי' רמג ס"א (ואע"פ שאומר לו מקודם השבת שיעשה בשבת), ושם נסמן (הערה 150).

[2022] **מ"א סי' רמז** סק"ב (ומזה נלמוד דכל שכן כשמשלחו בערב שבת, דלא יאמר ראה שתהא שם ביום א' או ביום ב' וכיוצא בזה, וידוע שאי אפשר לו להיות שם אלא אם כן ילך בשבת, דהוי כאלו אמר לו לך בשבת).

וכן הוא לעיל שם ס"א (לא יאמר לו ראה שתהא שם באחד בשבת או בשני וכיוצא בזה, אם ידוע לו שאי אפשר לו להיות אז שם אם לא שילך גם בשבת, שהרי זה כאומר לו לך בשבת).

ט"ז סי' שז ס"ק ג (ונראה לי עוד, דאפילו בהנהו דמתירין בית הלל עם השמש, כגון נותנין כלי לכובס עכו"ם, יש איסור אם נותן לו הכלים סמוך לשבת ואומר לו ראה שאני צריך להם במוצאי שבת, דהוה ליה כאומר בפירוש שיכבסם בשבת. וכן לענין אם נותן לו מעות בערב שבת לקנות ואמר לו שילך לדרכו במוצאי שבת. כן נראה לענ"ד).

וכן הוא לקמן ס"ה (רק שלא יגלה לו דעתו שצריך לו שתיעשה בשבת, ולא יאמר לו כלל שיוצא לדרך במוצאי שבת מיד).

וכן הוא לקמן שם ס"ט (ובלבד שלא יאמר לו קנה בשבת, וגם לא יאמר לו שהוא הולך בדרך במוצאי שבת מיד, ויצטרך הנכרי לקנותו בשבת, שהרי זה כאומר לו בפירוש לקנות בשבת כמ"ש בסי' רנ"ב).

[2023] משמעות הט"ז שם, שלא אסר אלא באופן של גילוי דעת (ואומר לו ראה שאני צריך להם במוצאי שבת ... ואמר לו שילך לדרכו במוצאי שבת). ויתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ד.

ובזה מותר אף אם הוא צריך אליו במוצאי שבת מיד, כדלעיל סי' רמד ס"א (אע"פ שיודע שהנכרי יעשה בשבת (בכך הוא חפץ)). ונתבאר בקונטרס אחרון שם ס"ק א.

ואם הוא מקפיד שתיעשה היום, לפי שלא תוכל להיעשות כלל למחר ויפסיד מלאכה זו לגמרי, יש אוסרים אפילו לא אמר כלום לנכרי, כדלקמן ס"ה, וקונטרס אחרון ס"ק ו, ולעיל סי' רמד בקונטרס אחרון ס"ק א.

לסיכום:

(א) אסור לומר לקבלן לפני השבת שיעשה המלאכה בשבת (רנב, ד).

(ב) אסור לגלות דעתו לקבלן שצריך לו שתיעשה בשבת (רנב, ד-ה).

(ג) אסור לומר לקבלן שהוא יוצא לדרך במוצאי שבת (רנב, ד-ה. שז, ט).

(ד) לא אמר לו כלום, מותר למסור לו, אפילו אם הוא חפץ שתיעשה בשבת (רמד, א).

(ה) אם לא תוכל כלל להיעשות למחר ויפסיד המלאכה, יש ב' דעות (רנב, ה).

[2024] אף שהישראל משער שיעשה הנכרי בשבת, כיון שלא אמר לו. וראה זכרון יוסף סי' עז.

אבל אם רואהו עושה מלאכתו בשבת – יתבאר לקמן ס"ז-ח. ואם אינו רואה, אבל יודע שיעשה בשבת – יתבאר בקונטרס אחרון סק"ז.

[2025] מ"א ס"ק יא (שעושה להשלים פעולתו).

וכן הוא לעיל סי' רמד ס"א (הנכרי אינו עושה בשביל טובת הישראל אלא בשביל עצמו, למהר להשלים מלאכתו כדי לקבל שכרו ... הקבלן המלאכה היא שלו, שכוונתו בעבודתו היא להשלים המלאכה כדי ליטול שכרו, ואינו כשלוחו של ישראל). לקמן סי"א

ה במה דברים אמורים, כשהנכרי עושה בשבת בביתו[2026], או בבית אחר שאינו רשות ישראל[2027], שאז אין הדבר ניכר שהיא מלאכת ישראל[2028]. אבל אסור להניחו לעשות ברשות ישראל, לפי שכשעושה ברשות ישראל ניכר הדבר שהיא מלאכת הישראל, (ה) ושמא יחשדוהו שנתן לו בשבת[2029], או יחשדוהו שהנכרי הוא שכיר יום אצלו[2030] ולא קבלן, כמו שנתבאר בסימן רמ"ד[2031].

ואפילו כשהמלאכה נעשית בבית נכרי, יש אומרים[2032] שאין היתר (ו) אלא כשאין מגיע ריוח לישראל

(שהנכרי עשאה לטובת עצמו להשלים פעולתו ולקבל שכרו, ולא נתכוין בשביל שיהנה ממנו הישראל בשבת עצמה, שאף אם לא יהנה ממנו בשבת עצמה לא ימנע הנכרי מעשות מלאכתו בשבת).

והיינו שיש בזה ב' פרטים:

(א) כדאמרינן במו"ק יא, ב (קיבולת כדידיה דמי). ונסמן לעיל שם (הערה 296).

(ב) אין לחוש שמה שהוא מקדים מלאכתו לשבת הוא לצורך הישראל, "כיון שהישראל לא גילה לו דעתו לעשות בשבת, אלא הוא עושה בשבת לעצמו ... יהיה פנוי למחר".

והיינו שעיקר ההיתר הוא ש"קיבולת כדידיה דמי", ואינו כשלוחו של ישראל. ומה שאין חוששים שעיקר ההנאה מעשיית המלאכה בשבת היא בשביל הישראל, היינו כיון שגם הנכרי מרויח ממה שמקדים המלאכה בשבת ויהיה פנוי למחר.

ונתבאר לעיל סי' רמד בקונטרס אחרון ס"ק א (ומהאי טעמא נמי שרי כשאין לישראל מעשיית השבת אלא הנאה בעלמא, שצריך אליו במוצאי שבת מיד ... לפי שעכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד, שגם לו יש הנאה מקדימת השלמת הפעולה בכל מה דאפשר ולא מחזי כעושה בשביל ישראל), ושם (הערה 457).

ואם אינו יכול להיעשות אלא בשבת (אפילו לא אמר לו כלום) – יתבאר לקמן ס"ה.

*

מהאמור כאן נראה לכאורה, שאם הישראל ציוה לו לעשות בשבת, מתכוין הנכרי בעשיית המלאכה בשבת בשביל הישראל ולא כדי להשלים קבלנותו, ואינו חשוב קבלן, ואיסורו מטעם שליחות לחומרא, שלכן אסור לומר לו בערב שבת לעשות בשבת, כדלעיל ס"א.

אמנם לקמן סי' רסג בקונטרס אחרון ס"ק ח (כשעושה בשביל עצמו אין בה משום שלוחו כמותו, אלא שהאמירה אסורה בשבת עצמה משום ממצוא חפצך ... דהיינו כל שאסור לו לעשות בעצמו אסור לדבר מעניינו).

ואפשר שאני הכא שנותן לו שכר קצוב על עשיית המלאכה, וכשאומר לו לעשות גם בשבת, מתכוין הנכרי בעשייתו בשבת גם בשביל הישראל, ולא רק כדי להשלים קבלנותו, ולכן אינו חשוב קבלן.

[2026] **ירושלמי** פ"א ה"ח (תני, אומנין עכו"ם שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו של ישראל אסור, ובתוך בתיהן מותר). הובא בתוס' ע"ז כא, ב ד"ה אריסא (דבירושלמי דפ"ק דשבת ... אומנים עובדי כוכבים שהיו עושים עם ישראל, בתוך ביתו אסור, בתוך בתיהם מותר). שו"ע ס"ב (והוא ... שיעשה הגוי המלאכה בביתו).

וכן הוא לעיל סי' רמד ס"א (ומכל מקום צריך ליזהר שלא יעשה בבית הישראל), וס"ב (במה דברים אמורים שמותר להניח לקבלן נכרי לעשות בשבת, כשעושה מלאכה בדבר התלוש מן הקרקע, שהנכרי יכול לעשותה בביתו).

[2027] כדאמרינן נמי לענין אבל שמלאכתו ביד אחרים, במו"ק יא, ב (היתה מלאכתו ביד אחרים, בביתו לא יעשו, בבית אחר יעשו). טור ושו"ע יו"ד סי' שפ סי"ח (היתה מלאכתו ביד אחרים, בקבלנות בדבר תלוש, בביתו לא יעשו, בבית אחרים יעשו).

וכן הוא לעיל סי' רמד ס"ב (או במקום אחר שאינו רשות הישראל).

[2028] תוס' שבת שם (ונראה לר"י דהא דשרי בשמעתין עורות לעבדן, היינו בתלוש דלא מפרסמא מילתא, שהנכרי עושה מלאכה בביתו, ולא ידעי שהוא של ישראל). ר"ן שבת ז, א ד"ה ובכולן (והא דשרי קבלנות בשקצץ דוקא קבלנות דכלים, שהנכרי עושה מלאכתן בביתו ולא מינכר שהם של ישראל). ב"י ד"ה ודע דהא (ומשמע מדברי כולם דמאי דבעינן שיעשה [הגוי בביתו], אינו אלא משום דכל כה"ג לא מינכרא מילתא שהיא מלאכת ישראל).

ואם הוא בבית הנכרי, ונתפרסם שהוא בשביל ישראל – הובא לעיל סי' רמד בקונטרס אחרון ס"ק ב (אם עושה בצנעא, אף שאירע שנתפרסם לרבים לא גזרו, כמ"ש הב"י סי' רנ"ב), והוא האמור בב"י ד"ה ודע דהא (ואפשר דכל שעושה אותה הגוי בביתו, אף על פי שהמלאכה ידועה ומפורסמת שהיא של ישראל שרי, דכל בבית גוי לא גזרו ביה רבנן).

[2029] רש"י מו"ק יב, א ד"ה מקבלי קבולת (ואמרי, היום בשבת יהב ליה).

וכן הוא לקמן ס"ח (מפני מראית העין שיאמרו שבשבת נתנם לו). וראה לעיל סי' רמו ס"ה (והערה 933).

[2030] תוס' שבת יז, ב ד"ה אין נותנין (דהרואה יאמר שכירי יום נינהו). ע"ז כא, ב ד"ה אריסא (הרואה אינו אומר קבלנותיה עביד אלא שכירי יום נינהו). רא"ש ע"ז פ"א סי' כג (הרואה אומר שכירי יום נינהו).

[2031] ס"ב (שהרואה יאמר שהוא שכיר יום אצל הישראל).

ונתבאר בקונטרס אחרון רס"ק ה (ולדינא תרוייהו איתנהו, כל חדא היכא דשייכא).

[2032] **מ"א סי' רמד סק"א** (והגוי עושה לעצמו, פירוש דאין קפידא לישראל בזה, דאם לא יעשהו היום יעשהו למחר. עי' סי' רמ"ג). והיינו שגם מה שהתירו לקבלן לעשות מלאכה בשבת, הוא רק באופן שעושה לעצמו, שאין קפידה לישראל בזה.

ומוסיף וכותב "עי' סי' רמ"ג", והיינו שלמד זאת מדין השוכר נכרי למלאכת המרחץ, שבמ"א סי' רמג ס"ק ב (ובמרחץ אסור מדינא לשכור לו עכו"ם לעבוד בו כל השנה ושיטול היהודי כל הריוח מכל השבתות, דהא היהודי מרויח במה שהעכו"ם עושה בשבת). וכך גם כאן אין היתר אלא כשאין מגיע ריוח לישראל ממה שהמלאכה נעשית בשבת.

ממה שהמלאכה נעשית בשבת, שאף אם יעשנה אחר השבת יהנה ממנה הישראל כך כמו עכשיו שהיא נעשית בשבת, ואף שהוא חפץ יותר שתיעשה בשבת כדי שתגמר מקודם וי[וכ]ל ליהנות ממנה מקודם[2033], ואין זה נקרא ריוח, כיון שאף אם תיעשה אחר השבת יהנה גם כן ממנה. אבל אם הוא בענין שאם תיעשה אחר השבת לא יוכל ליהנות ממנה, ואין לו בה חפץ כלל אלא אם כן תיעשה בשבת, כגון שהולך לדרך מיד במוצאי שבת וכיוצא בזה, בענין שיש ריוח לישראל ממה שהמלאכה נעשית בשבת, אסור ליתנה להנכרי קודם השבת, אלא אם כן שיוכל לגמרה בימי החול קודם השבת או אחר כך. ואף אם נתנה לו בכדי שיכול לגמרה קודם השבת, ונודע לו שהנכרי עושה בשבת, צריך למחות בידו[2034], דכיון שלהישראל יש ריוח מזה שהמלאכה נעשית עכשיו בשבת, ולהנכרי אין ריוח מזה, שמצדו לא יבצר לעשותה אחר השבת, אלא שהוא עושה בשבת לפי תומו להשלים פעולתו, ואין מגיע לו ריוח מזה כמו שמגיע להישראל, לפיכך נראה הדבר כאלו בשביל זה הישראל נעשית המלאכה בשבת[2035].

ויש מי שמתיר ליתנה לו סמוך לחשכה והוא יעשה מעצמו בשבת בביתו, רק שלא יגלה לו דעתו שצריך לו שתיעשה בשבת[2036], ולא יאמר לו כלל שיוצא לדרך במוצאי שבת מיד[2037].

שו"ת פנים מאירות ח"א סוס"י לח (ומזה יצא לנו חידוש דין, היכא שישראל בא סמוך לשבת ורוצה ליסע מיד במוצאי שבת, אסור ליתן לכובסת עכ"ום שתכבס חלוקו להביא לו מיד אחר שבת, כיון דאי אפשר לה לעשות מלאכה זו אלא בשבת שליחות דישראל קעביד, אפילו קצץ אסור).

וכן הוא לעיל סי' רמד ס"ט (וריוח הוא כגון שהמלאכה היתה מתבטלת לגמרי אם לא היתה נעשית בשבת, שאז הוא מרויח המלאכה על ידי שנעשית בשבת, וכמ"ש בסימן רנ"ב. וכן אם יש לו ריוח אחר, שרכושו מתרווח ומתרבה על ידי שנעשית המלאכה בשבת, כמ"ש בסימן רמ"ג).

[2033] משמעות מ"א סי' רמז סוף ס"ק ב (ומזה נלמוד דכל שכן כשמשלחו בערב שבת, דלא יאמר ראה שתהא שם ביום א' או ביום ב' וכיוצא בזה, וידוע שאי אפשר לו להיות שם אלא אם כן ילך בשבת, דהוי כאלו אמר לו לך בשבת), משא"כ אם לא אמר לו בפירוש, מותר אף שהמלאכה צריכה לו מיד ובכך הוא חפץ.

וכן הוא לעיל סי' רמד ס"א (אף על פי שיודע שהנכרי יעשה בשבת (ובכך הוא חפץ)), וס"ט (לפי שאין לישראל ריוח במה שעושה בשבת, שאם לא יעשה בשבת יעשה אחר השבת. ואף אם המלאכה צריכה לו במוצאי שבת מיד, מכל מקום אין זה נקרא ריוח אלא הנאה בעלמא). וסי' רמז ס"א (ובלבד שלא יאמר לו שילך גם בשבת, שאמירה לנכרי שבות אף שאומר לו קודם השבת. וכן לא יאמר לו ראה שתהא שם באחד בשבת או בשני וכיוצא בזה, אם ידוע לו שאי אפשר לו להיות אז שם אם לא שילך גם בשבת, שהרי זה כאומר לו לך בשבת), משא"כ אם לא אמר לו בפירוש, מותר אף שהמלאכה צריכה לו מיד ובכך הוא חפץ.

ויתבאר כל זה בקונטרס אחרון כאן ס"ק ו, ולעיל סי' רמד סק"א.

[2034] חובת המחאה נתבארה ונסמנה לעיל סי' רמג ס"ג (הערה 173).

וכך גם כאן, כפי שהוכיח בקונטרס אחרון ס"ק ז ד"ה ומיהו (וצריך למחות אף שאינו רואה, כדמשמע מלשון המג"א סי' רמ"ד ס"ק א' ... ואף שנותן לו בד' וה', כמ"ש המג"א בסי' זה ס"ק ח' לענין ליתן לכתחלה, וכל שכן לענין למחות כמבואר בס"ק ט'), ושם נסמן. וראה גם לקמן (הערה 2060).

[2035] טעם זה נתבאר לעיל סי' רמד ס"ק א ד"ה ועוד יש לומר והוא עיקר (בקבולת שבשעת עשיית המלאכה בשבת יש לו ריוח ממנה, ומחמת ריוח זה הוא חפץ ורוצה ומקפיד שתיעשה בשבת, והנכרי אין לו ריוח וקפידא בזה, אלא שעושה לפי תומו להשלים פעולתו, שאילו התנה עמו הישראל שלא יעשה עד לאחר השבת, לא היה לו שום מניעת ריוח בשביל זה, הלכך כיון שכל ריוח עשיית השבת הוא לישראל ולא לנכרי, מחזי כעושה בשבילו, וצריך למחות בידו, אע"פ שעיקר המלאכה עכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד).

והיינו שאם יש לשניהם ריוח, או לשניהם רק הנאה מקדימת השלמת הפעולה בכל מה דאפשר, מותר. אבל אם יש לנכרי רק הנאה מקדימת השלמת הפעולה, ולישראל יש ריוח, אזי מחזי כעושה בשביל ישראל.

[2036] **משמעות ט"ז** סי' שז סק"ג (ונראה לי עוד, דאפילו בהנהו דמתירין בית הלל עם השמש, כגון נותנין כלי לכובס עכו"ם, יש איסור אם נותן לו הכלים סמוך לשבת ואומר לו ראה שאני צריך להם במוצאי שבת, דהוה ליה כאומר בפירוש שיכבסם בשבת. וכן לענין אם נותן לו מעות בערב שבת לקנות ואמר לו שילך לדרכו במוצאי שבת. כן נראה לענ"ד).

והיינו שבזה מודים כולם, שאסור לומר לו שיעשה המלאכה בשבת, ולא לגלות דעתו שצריך לו שתיעשה בשבת, ולא לומר לו שהוא יוצא לדרך במוצאי שבת.

ולאידך מודים כולם, שאם לא אמר לו כלום, מותר למסור לו, אפילו אם הוא חפץ שתיעשה בשבת.

והמחלוקת היא רק אם לא אמר לו כלום, אבל המלאכה לא תוכל כלל להיעשות למחר, שכל הריוח ממלאכת השבת הוא של הישראל, שבזה המ"א אוסר, והט"ז מתיר. וכן נתבאר לעיל ס"ד, וקונטרס אחרון ס"ק ד (והערה 2023).

ואף שהמ"א למד זאת מדין השוכר נכרי למלאכת המרחץ (כדלעיל הערה 2032). מכל מקום גם שם חולק הט"ז, ולא אסר אלא מטעם מראית העין, כמבואר בדבריו סי' רמג ס"ק א (אם הישראל נוטל כל הריוח של המלאכה, אף על פי שהעכו"ם קיבל עליו לכל השנה, רק שנותן לעכו"ם דבר קצוב, אסור, דשמא יאמרו שכיר יום הוא אצלו). והיינו שבשתי ההלכות האלו לא חש הט"ז לריוח הישראל.

*

ואפשר שאינן חולקים כלל. שהמתיר אפשר שלא התיר אלא כשהוא בענין, שכשלא יעשה בשבת ואחר השבת לא יהיה להישראל כלל חפץ במלאכתו, אזי לא ישלם לו הישראל בעד מלאכתו, ונמצא שבמה שהוא עושה המלאכה בשבת מגיע לו ריוח שישלם לו הישראל בעד מלאכתו. ובזה אפשר שגם האוסר מודה שהוא מותר, דכיון שגם להנכרי מגיע ריוח ממלאכת השבת, אינה נראית כאלו היא נעשית בשביל הישראל בלבד. אבל אם הוא בענין שאף אם לא יעשה בשבת יעשה אחר השבת (ו)יצטרך הישראל לשלם לו, כיון שלא התנה עמו בתחלה על מנת שתוגמר המלאכה במוצאי שבת מיד, ונמצא שאין מגיע ריוח להנכרי ממה שעושה בשבת, אלא להישראל בלבד, אפשר שבזה אף המתיר מודה שהוא אסור:

ו וכל זה[2038] כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו[2039], שאז הוא טורח לעצמו כדי לקבל שכרו, ואינו נראה

והנה לענין שוכר נכרי למלאכת המרחץ, נפסק כדעת המ״א לעיל סי׳ רמג ס״ג (ולא יניחנו שיתעסק בהם בשבת בשביל נכרים שירחצו ויטחנו ויאפו שם, לפי שהישראל מרויח בעבודת הנכרי בשבת שמגיע לו שכר מזה), ונתבאר לעיל שם (הערה 174).

אמנם במהדורא בתרא מסיק כדעת הט״ז, שלא לחוש לריוח הישראל (ס״ה: דלא כהמ״א שהשיא דעתו לדעת אחרת ... לא משמע הכי כלל. וכן דעת הב״י וט״ז גבי מרחץ, שעיקר האיסור משום מראית העין), ונתבאר שם (הערה 2616).

ואם כן אפשר שגם בנידון דידן תהי׳ מסקנתו כהט״ז, כמבואר בשו״ת שארית יהודה סי׳ ה (אך הנה כל זה הוא דעת המ״א במ״ש רס״י רמ״ד דאין קפידא כו׳ ... הלום ראיתי להרב במהדו״ב שדקדק גם כן מלשון הרמב״ם במה שכתב והוא דלא יחשוב עמו יום יום, דדוקא לבא לחשבון אסור, אבל להקפיד שלא יבטל הנכרי ממלאכתו בשכיר שנה שרי, והוא הדין וכל שכן בקיבולת. וצריך עיון שלא הזכיר הרב כן בהדיא. ואפשר שגם דעת הרב להשיג על המ״א סי׳ רמ״ד גם כן, אלא דלא אצטריכא ליה לפרושי, מאחר שהמ״א תלה טעם דינו במ״ש בסי׳ רמ״ג, ושם השיג עליו, וממילא כשכשל עוזר נפל עזור).

וכמבואר בקונטרס אחרון ס״ק ו ד״ה והשתא אתי שפיר (לפי מה שנתבאר דהט״ז חולק על רמ״א לא קשיא מידי), ושם (הערה 2418). והיינו ששתי הלכות אלו תלויות זו בזו, וכיון שהט״ז מתיר בשכיר שנה לכן מתיר אף בקבולת.

ואף שאין להוכיח כן זאת באופן ברור, שהרי יש מקום לחלק בין שתי הלכות אלו, כמבואר בקונטרס אחרון סוף ס״ק ו (מכלל דהכא חמיר משכיר שנה, כיון שאין המלאכה יכולה להגמר אלא אם כן תיעשה גם בשבת, משא״כ בשכיר שנה שמלאכה זו יכולה להעשות אף בחול, אלא שיפסיד מלאכה אחרת).

מכל מקום הובא לקמן (הערה 2422), שאפשר למסקנא אינו חמור משכיר שנה, וגם אפשר שהוא קיל יותר משכיר שנה.

ולפי זה יוצא שהמסקנא במהדורא בתרא היא כדעת הט״ז שנתבארה כאן.

[2037] ט״ז שם (וכן לענין אם נותן לו מעות בערב שבת לקנות ואמר לו שילך לדרכו במוצאי שבת).

וכן הוא לקמן סי׳ שז ס״ט (וגם לא יאמר לו שהוא הולך בדרך במוצאי שבת מיד, ויצטרך הנכרי לקנותו בשבת שהרי זה כאומר לו בפירוש לקנות בשבת כמ״ש בסי׳ רנ״ב).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ד (מכיון שאמר לו שילך לדרכו הרי גילה דעתו שצריך אליו).

ומכל מקום נתבאר לקמן סי׳ שז ס״ז (נכרי שהביא אגרת חתומה או קשורה שאין הישראל יכול לפותחה ולקוראה, יכול לומר להנכרי איני יכול לקרותה כל זמן שאינה פתוחה, והנכרי פותחה מעצמו, שהרי אינו אומר לו שום ציווי אפילו ברמז, אלא שהנכרי מבין מעצמו שצריך לעשות כן (ולדעת עצמו הוא עושה להשלים פעולתו בשליחות אגרת זו, ולכך אין צריך למחות בידו)).

ולכאורה מהו ההפרש בין ״סיפור דברים״ שלפנינו שאסור, לבין ״סיפור דברים״ דלקמן שם שמותר, הרי בשניהם מיירי שההיתר הוא מטעם קבלנות וסיפור דברים.

וראה זכרון יוסף ס״ק עז. כנישתא דבי רב ע׳ רסא.

[2038] האמור לעיל ס״ד (ומותר ליתן בגדיו לכובס נכרי ועורות לעבדן נכרי סמוך לחשכה בקבלנות, והנכרי עושה מעצמו אפילו בשבת).

[2039] ברייתא יט, א (אין משלחין איגרת ביד נכרי ערב שבת אלא אם כן קוצץ לו דמים). **פוסקים**, תוס׳ שם (מתני׳ נמי דנותנים כלים לכובס ועורות לעבדן איירי נמי בקוצץ). והיינו שלמדים מדין משלוח אגרת שבברייתא, לדין ״נותנין עורות לעבדן ... כלים לכובס נכרי ... בית הלל מתירין עם השמש״, שבמשנה יז, ב – שבשניהם צריכים קצץ. רמב״ם פ״ו הי״ב (פוסק אדם עם הנכרי על המלאכה, וקוצץ דמים, והנכרי עושה לעצמו, ואע״פ שהוא עושה בשבת). שו״ת מהר״ם (פראג) סי׳ רב (שגם בית הלל לא התירו נתינת עורות לעבדן עם השמש, אלא [כשקצץ לו], כי היכא דלא שרו בשליחות איגרת בגמרא אלא כשקצץ). רא״ש פ״א סי׳ לו (דשרו בית הלל עורות לעבדן עם חשיכה, דנכרי לנפשיה קעביד, כיון דקצץ לו דמים). טור ושו״ע ס״ב (ומותר ליתן בגדיו לכובס גוי, ועורות לעבדן, סמוך לחשיכה, אם קצץ לו דמים).

וכן הוא לעיל סי׳ רמד ס״א (אם הוא עושה בתורת קבלנות ... כגון שנתן לו בגד לתפור, וקצץ לו שכר ... מותר להניחו שיעשה כל מלאכתו בשבת, ואפילו לכתחלה מותר ליתן לו אפילו בערב שבת סמוך לחשיכה, על דרך שיתבאר בסי׳ רנ״ב).

*

דעת הפוסקים שלא הצריכו קצץ אלא במשלוח אגרות, הובאה במהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״ג: דספר התרומה הוכרח בזה לשיטתו, שפירש הטעם דבעינן קצץ באגרת משום שניכר כתב ישראל כו׳, ורוצה לומר משא״כ בעורות לעבדן כו׳, שלא הזכירו בגמרא קצץ. וכמ״ש באגודה בהדיא. וכן בספר התרומה וסמ״ג לא הזכירו כלל).

ולא קיי״ל כוותייהו, אלא לצרף דעתם כשיש טעם נוסף להתיר, כדלקמן (הערה 2051).

כעושה שליחותו של הישראל[2040].

או שעושה בטובת הנאה, דהיינו שעושה בחנם בשביל טובת הנאה[2041] שקיבל כבר מהישראל, וע"ד שנתבאר בסי' רמ"ז[2042] שדינו כאלו קצץ לו שכר.

אבל אם אין הנכרי חפץ לעשות בחנם, אלא מצפה הוא לתשלום שכר, אבל אין דעתו סמוכה עליו בודאי, שלא קצץ לו הישראל שכר[2043], ונמצא שהוא טורח בספק בשביל הישראל, ונראה כעושה שליחותו[2044], לפיכך לא יתן לו, אלא אם כן שיכול לגומרה קודם השבת[2045].

ודבר שקצבתו ידוע, כגון כלים לכובס בזמנינו זה, מותר ליתן לו אפילו סמוך לחשכה בסתם בלא קציצה, דאטו בכל פעם ופעם יקצוץ עמו[2046].

[2040] כדלעיל סי' רמז ס"א (שאז אינו עושה בשביל הישראל, אלא בשביל עצמו, לקבל השכר שקצץ לו, ואינו נראה כשלוחו של ישראל), וס"ה (דכיון שמשלחו סמוך לשבת הרי נראה כאלו אומר לו לילך בשבת). ובקונטרס אחרון שם ס"ק א (שמלשון הב"י ריש סי' רנ"ב מבורר, דלכולי עלמא טעם האיסור בלא קצץ הוא משום דמחזי כשלוחו).

[2041] מהר"י אבוהב בביאורו לטור סי' רמז (כשהגוי אומר לישראל שהוא רוצה להוליך לו הכתב בערב שבת בחנם למקום שהוא רוצה, נראה בזה להתיר, שהרי זה הגוי מאליו הוא עושה זה, ואין זה אלא להחזיק טובה לישראל מצד מה שקבל ממנו, והוה ליה כאילו קצץ). הובא בב"י שם, וכאן ד"ה ובשבלי (מסתברא דאף על פי שהוא בחנם, שייך למימר ביה בעיבידתיה ע[סיק]. וכבר כתבתי כיוצא בזה בסימן רמ"ז בשם מהר"י אבוהב ז"ל).

שו"ע סי' רמז ס"ד (אם הגוי מוליך הכתב בחנם, אפילו נתנה לו בערב שבת, מותר, שהרי הגוי מאליו הוא עושה זה, ואינו אלא להחזיק טובה לישראל מפני מה שקיבל ממנו, והוה ליה כאילו קצץ).

[2042] סעיף ט (אם אינו מצפה כלל לתשלום שכר אלא עושה בחנם, מן הסתם עושה כן לשלם גמול לישראל על הטובה שקבל ממנו כבר, והרי זה כעושה בשביל שכר. ויש חולקין על זה, אם לא שהנכרי מאליו מתחיל לומר להישראל שילך לו בחנם, שאז בודאי דעתו בשביל טובת הנאה שקיבל ממנו כבר. וטוב להחמיר כדבריהם), ושם נסמן (הערה 1264).

ואפשר גם כאן תלוי בשתי דעות אלו. או אפשר שכאן קיל יותר, כדלקמן (הערה 2051).

ומ"ש כאן "טובת הנאה שקיבל כבר מהישראל" (ולא מה שיקבל אחר כך), כן הוא גם לעיל שם (בשביל טובת הנאה שקיבל ממנו כבר). ונתבאר שם (הערה 1265).

[2043] מ"א סק"ז (אבל מצפה לתשלום שכר ולא התנה עמו אסור, דאדעתא דישראל קעביד כמ"ש סימן רמ"ז).

והיינו כדלעיל סי' רמז ס"ח (אם לא אמר לו בפירוש שיתן לו שכרו, אלא שהנכרי מעצמו יודע שישלם לו, אין זה כלום, שאין דעת הנכרי סמוכה).

ומקורו בשו"ת רשב"א ח"ג סי' שסח (אבל בסתם, לא, אעפ"י שיש בדעת העכו"ם שיתן לו המשלח או מי שנשתלח לו שכר, ויתפשר עמו, לפי שכל שלא קצץ ושלא התנה לו שכר, אין דעת העכו"ם סמוכה בכך, ובדישראל קא עסיק). שו"ע לעיל שם ס"ב (אבל בסתם, אף על פי שיש בדעתו שיתן לו שכר, אסור, דלא סמכא דעתיה ובדישראל קא טרח).

[2044] מנחת כהן משמרת השבת שער א פ"ה סד"ה אחר שביארתי (לא סמכא דעת הגוי על השכר, כיון דלא קצץ (ואף שבדעתו שישלמו לו, אינו יודע זה בודאי, ואינו סומך על זה), והוא מסופק אם יקבל שכר או לאו, וכל שלא נתרצה בה אסור, משום שטורח לישראל).

וכן הוא לעיל סי' רמז ס"ח (שאין דעת הנכרי סמוכה בודאי על השכר ההוא, שיש ספק בלבו שמא לא יתן לו, ובשביל הישראל הוא טורח).

[2045] שגם זה למדים מדין שילוח אגרת, דלעיל שם ס"ב (ואם לא קצץ לו שכר ... אסור לשלחו אפילו ביום ראשון, אלא אם כן יש שהות שיוכל להגיע קודם השבת לבית הראשון הסמוך לחומה). וכך גם כאן, שאם "לא קצץ ... לא יתן לו אלא אם כן שיכול לגומרה קודם השבת".

וכשם שלענין שילוח אגרת יש ב' דעות בפוסקים, אם היינו דוקא כששולח ביום ו', או אף בשולח בתחלת השבוע, כדלעיל סי' רמז ס"ב וס"ה (ואם לא קצץ לו ... אסור לשלחו אפילו ביום ראשון ... ויש אומרים שאפילו לא קצץ אין איסור לשלחו אלא בערב שבת).

כן הוא גם כאן, שתלוי בב' דעות אלו. ובתחלה מביא דעת האוסרים בסתם, אפילו מתחלת השבוע:

רי"ף ז, א (שמעינן השתא, היכא ... דלא קצץ לו דמים ... אין משלחין אלא עד שיגיע לבית הסמוך לחומה). **רמב"ם** פ"ו ה"כ (אסור לשלוח ביד נכרי האגרת לעולם, אלא אם כן קצץ לו דמים). ופירש בכ"מ שם (והרמב"ם כתב לא קצץ אסור לשלח לעולם עכ"ל. פירוש אסור לשלח לעולם – אפילו בד' ובה', שהרי לא חילק בין ערב שבת לד' וה'. וזה דעת הרי"ף גם כן שגם השמיט ברייתא דשריא בד' ובה'). שו"ע לעיל שם ס"א (ואם לא קצץ ... אסור לשלוח אפילו מיום ראשון).

[2046] **מ"א** סק"ו (נראה לי דבזמן הזה כלים לכובס מסתמא היינו קציצה, דקצבתן ידוע, דאטו בכל פעם יקצץ עמו, ולכן המנהג פשוט ליתנם ערב שבת סמוך לחשיכה).

וכן אם אמר להנכרי שיתן לו שכרו, כדלעיל סי' רמז ס"ח (אם אמר להנכרי שיתן לו שכרו, אע"פ שלא פירש כמה יתן לו, הרי זה כאלו קצץ וקצב לו, שדעת הנכרי סמוכה שבודאי יתן לו שכרו כפי מה שיתפשר עמו אחר כך, ובשביל טובת עצמו הוא טורח).

ויש מתירין[2047] אפילו בדבר שאין קצבתו ידוע ליתן לו בה' בשבת או קודם לכן, אע"פ שלא יוכל לגומרה קודם השבת. שכשנותן לו בערב שבת אם אינו יכול לגומרה מבעוד יום הרי זה נראה כאלו נותן לו על מנת שיגמור בשבת, כיון שנותן לו סמוך לשבת, והוא אינו יכול לגומרה מבעוד יום, אבל בחמישי, כיון שאינו סמוך לשבת, אין נראה כנותן לו על מנת לעשות גם בשבת[2048], ואם הנכרי יעשה מעצמו בשבת אין בכך כלום, שלהשלים קבלנותו הוא עושה, ואינו נראה כשלוחו של הישראל אלא בשעה שמקבל הקבולת, שאז אם [אין] הישראל קוצץ לו דמים הרי זה נראה כשלוחו של ישראל[2049], וכיון שנותן לו רחוק מיום השבת, אף אם הוא נראה אז כשלוחו, מכל מקום אין נראה כאלו שולחו לעשות בשבת, אלא אם כן נותן לו סמוך לשבת. וכן עיקר.

(ומה שאנו מחמירים גבי שילוח אגרת כסברא הראשונה כמו שנתבאר בסי' רמ"ז[2050]. הטעם הוא לפי שכששולחו בדרך עם אגרת שיוליכנה למחוז חפצו, נראה כאלו אומר לו לילך בכל יום אפילו בשבת עד שיגיע למחוז חפצו, ולפיכך צריך שיהיה יכול להגיע לשם קודם השבת, אע"פ שמשלחו הרבה ימים קודם השבת[2051]):

ז ומכל מקום **(ז)** אם רואה אותו עושה מלאכתו בשבת, צריך לומר לו שלא יעשה, אע"פ שנתן לו בא' בשבת, אע"פ שהיה יכול לגומרה כבר קודם השבת[2052] (לפי שכשהישראל רואהו בשבת עוסק במלאכתו

[2047] ברייתא יט, א (כיוצא בו אין משלחין איגרות ביד נכרי בערב שבת, בד' ובה' מותר), לפירוש **תוס'** יט, א ד"ה לא ישכיר (כבית הלל היא דלית להו שביתת כלים). ונתבאר לעיל סי' רמז קונטרס אחרון רס"ק א (בשיטת התוספות דברייתא קמייתא דלא ישכיר כו' אתיא כבית הלל, ובד' וה' שרי, ותני בסיפא כיוצא בו כו', משמע דאפילו בלא קצץ שרי בד' וה', כשיטת הרא"ש). **רא"ש** פ"א סוף סי' לו (דדוקא בערב שבת מיחזי כאומר לו שילך למחר בשליחותו, ואמירה לנכרי שבות, ואפילו אם אמר לו מערב שבת עשה זה בשבת, אבל מופלג לפני השבת לא מיחזי כאומר לו עשה מלאכתי בשבת). טור ורמ"א ס"ב (ואם לא קצץ, אסור בערב שבת). מ"א ס"ק ח (משמע דבד' וה' מותר אפילו מלאכה שאין יכול לגומרה קודם השבת).

[2048] רא"ש שם (אבל מופלג לפני השבת לא מיחזי כאומר לו עשה מלאכתי בשבת).

[2049] כעין זה לעיל סי' רמז ס"ו (וכשהולך אחר כך גם בשבת אינו נראה כשלוחו של ישראל, כיון שבשעה ששלחו לא היה ידוע שיצטרך לילך בשבת).

[2050] סעיף ה (ויש אומרים ... כשמשלחו בד' וה' או קודם לכן ... אע"פ שלא קצץ מותר לשלחו ... ויש לסמוך על דבריהם אם צריכים לכך). הרי שבלאו הכי אנו מחמירים.

ואילו כאן כתב הרמ"א בסתם (ואם לא קצץ, אסור בערב שבת). וכן נתבאר כאן בדעת המתירים "וכן עיקר".

[2051] **מ"א** שם (ואף על גב דדעת רמ"א שם להחמיר שלא לצורך, היינו בשליחות אגרת, דכששולח השליח הוה ליה כאלו אמר לו לילך בכל יום ואפילו בשבת. אבל זה שמקבל כלים לביתו לעשות בקבלנות, אין קפידא לישראל מתי יעשה). והיינו שכששולחו להוליך את האגרת, אינו רגיל להפסיק בדרך, עד שיגיע למחוז חפצו.

אמנם כתב על זה במהדורא בתרא לסי' רמג (ס"ג: ומ"ש המ"א שם, צ"ע מנא ליה לרמ"א לחדש חילוקים חדשים שאין להם זכר בפוסקים, וגם לא הזכירם. ולפי מ"ש אתי שפיר, דיש לסמוך אספר התרומה וסיעתו, ברביעי וחמישי עכ"פ. וכהאי גוונא כתב [ה]מ"א סוס"י רמ"ז).

והיינו שעיקר טעם החילוק הוא, שכאן אנו מצרפים להיתר את דעת ס' התרומה שמתיר כאן לגמרי (כדלעיל הערה 2039), שלא הצריכו קצץ אלא באגרת בכתב ישראל שניכר שהישראל שלחו.

שכן מצינו גם לעיל סי' רמז ס"י (ומכל מקום בד' וה' יש להתיר לשלוח אפילו שלא בעת הצורך, כיון שיש מתירים ... ואף על פי שאין דבריהם עיקר, מכל מקום יש לצרף דבריהם לדברי האומרים שבד' וה' מותר לשלוח אגרת בכל ענין, אף על פי שלא קצץ כלל, ולסמוך על זה להקל לגמרי אף שלא בעת הצורך).

[2052] **ירושלמי** פ"א ה"ט (נתן כליו לכובס נכרי ובא ומצאו עובד בו בשבת – אסור. א"ר יודן ויימר ליה דלא יעבוד. א"ר יודן אבוי דרבי מתנייה, הוא דתימר בטובת הנייה, אבל בשכיר, בעבידתיה הוא עסיק). שו"ע סוס"ב (ואם ראוהו עושה מלאכתו בשבת, אם היה עושה בטובת הנאה, צריך לומר שלא יעשה בה בשבת).

ותוכן הלכה זו:

(א) אם לא קצץ כלל, לא יתן לו אלא אם כן יכול לגמרה קודם השבת, כדלעיל ס"ו.

(ב) אם קצץ לו שכר, אינו צריך למחות בידו אפילו אם רואה אותו עושה מלאכתו בשבת, כדלקמן ס"ח.

(ג) ואם עושה בטובת הנאה, יכול ליתן לו קודם השבת, אבל אם רואהו צריך למחות בו, כמבואר כאן ובס"ח.

(ד) וכן אם לא קצץ ויכול לגמרה קודם השבת, אם רואהו צריך למחות בו, כמבואר כאן ובס"ח.

הלכה זו האחרונה מקורה ברוקח סי' צא, לפי גירסת ופירוש הב"י (וכתוב ברוקח בשם הירושלמי, שאם נתן כליו לכובס נכרי וראהו עושה בהם בשבת צריך למחות בידו, אלא אם כן קצץ ... אבל יש לתמוה על הרוקח שכתב אלא אם כן קצץ, דמשמע דאפילו בעושה בשכר קאמר שצריך למחות בידו. ושמא יש לומר דהכי קאמר, אלא אם כן היה עושה בשכר וקצץ). והיינו שמפרש בירושלמי שבכל אופן צריך למחות בו, אלא אם כן היה עושה בשכר וקצץ.

ושותק לו, אזי מבין הנכרי שבשבת הוא נוח לו להישראל ומתכוין לעשות בשבילו[2053], משא"כ כשאינו רואהו הוא מתכוין להשלים קבלנותו[2054]):

ח במה דברים אמורים כשלא קצץ לו שכר, ואפילו עושה בטובת הנאה, שדינו כקצץ לו שכר לענין ליתן לו אפילו בערב שבת[2055], מכל מקום כשרואהו עושה בשבת צריך למחות בידו[2056] (דכיון דאין דעתו סמוכה לקבל שכר בעד מלאכתו[2057], הרי הוא מתכוין בשביל הישראל, כשהוא מבין מדעת הישראל שעסק זה נוח לו). אבל אם קצץ לו שכר[2058] (הרי הוא מתכוין בעשייתו בשבת כדי לקבל שכרו, ולא בשביל הישראל, אף שרואהו ושותק לו[2059], ולפיכך) אין צריך למחות בידו כלל.

וכן נראית לכאורה כוונת הרמ"א ס"ב (ואפילו נתנם לו כמה ימים לפני שבת). והיינו אף שנתן לו בשכר, ולא קצץ, כמה ימים לפני השבת.

ואף שמסיק במנחת כהן משמרת השבת שער א' פ"ה סד"ה ואמנם אף (שכל העושה בשכר אין צריך למחות ביד הגוי, אע"פ שלא קצץ. וכל שעושה בחנם, אף שהוא בטובת הנאה, צריך למחות בידו).

קיי"ל כדברי המ"א ס"ק ט (דהא בשכר ולא קצץ גרע מבחנם, דהא אסור ליתנם לו. ולכן נראה לי דצדקו דברי הרוקח, דדוקא בקצץ אין צריך למחות, וגם הירושלמי מיירי בקצץ, דהא בלא קצץ אסור ליתן לו כלל, ומכל שכן שצריך למחות בידו).

ורק בקבלן שקצץ אין צריך למחות בו, כדלקמן סעיף הבא.

[2053] תשובת רבינו שמחה ב**הגהות מיימוניות** פ"ו אות ו, וב**הגהות מרדכי** רמז תנב (ואם ראה ישראל ושתק, אדעתיה דישראל קעביד). מ"א סק"ט (וז"ל הגהות מרדכי ... ואם ראה ישראל ושתק אדעתיה קעביד, וצריך למחות בידו).

ובאמת הצריך רבינו שמחה למחות אפילו אם הנכרי עושה מעצמו את המלאכה בחפצים של ישראל. שבזה יש מחלוקת הפוסקים, ויתבאר לקמן ס"י (והערות 2077-2078).

אמנם כאן מיירי באופן שמבואר בירושלמי שם (נתן כליו לכובס נכרי ובא ומצאו עובד בו בשבת), שבזה לדברי הכל צריך למחות בו.

ולא הביא כאן את דברי רבינו שמחה, אלא כדי לבאר טעם הלכה זו, ש"אם ראה ישראל ושתק, אדעתיה דישראל קעביד".

[2054] נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ז, שדוקא באופן זה צריך למחות בו, משא"כ אם לא ראה ישראל, אעפ"י שיודע שהנכרי עושה מלאכה בשבת, אין צריך למחות בו.

ומסיים שם (ואפשר דאף שאינו רואהו ממש, אלא שהנכרי יודע בבירור שהישראל יודע מעשייתו בשבת ויכול למחות בו בקל, כגון שעובד סמוך לביתו ואינו מוחה בו, אם כן גלי דעתיה דניחא ליה ואדעתיה קעביד. ואפשר דלא אמרינן דעביד אדעתיה אלא אם כן רואהו ממש, שאז מה שהוא עושה בשעת ראייתו אותו, הוא מתכוין שתהא לרצון לפני הישראל הרואהו, וצ"ע).

[2055] כדלעיל ס"ו (או שעושה בטובת הנאה, דהיינו שעושה בחנם בשביל טובת הנאה שקבל כבר מהישראל, וע"ד שנתבאר בסי' רמ"ז, שדינו כאלו קצץ לו שכר).

[2056] **ירושלמי** פ"א ה"ט (נתן כליו לכובס נכרי ובא ומצאו עובד בו בשבת אסור. א"ר יודן ויימר ליה דלא יעבוד. א"ר יודן אבוי דרבי מתנייה, הוא דתימר בטובת הנייה, אבל בשכיר בעבידתיה הוא עסיק). שו"ע סוס"ב (ואם ראוהו עושה מלאכתו בשבת, אם היה עושה בטובת הנאה, צריך לומר שלא יעשה בה בשבת).

חובת המחאה נתבארה ונסמנה לעיל סי' רמג ס"ג (הערה 173).

[2057] כי אף שהיתר העושה בטובת הנאה, היינו "שקיבל כבר", כמבואר לעיל ס"ו "בשביל טובת הנאה שקיבל כבר מהישראל". וכן הוא לעיל סי' רמז ס"ט (דעתו בשביל טובת הנאה שקיבל ממנו כבר), ונתבאר שם (הערה 1265).

מכל מקום לא סגי בזה כשהישראל רואהו עושה מלאכתו בשבת, שאז צריך שתהי' "דעתו סמוכה לקבל שכר בעד מלאכתו". ולכן צריך למחות בו.

ומטעם זה אסרו אף בשכיר שנה שעושה מעצמו להשלים קבלנותו, שדינו כטובת הנאה שכבר קיבל, וכמבואר בקונטרס אחרון ס"ה ד"ה אבל המ"א (ולכן חלק על השו"ע בסי' ש"ה (דאין סברא כלל לחלק בין דעתו על טובת הנאה שקיבל כבר ובין דעתו על מה שיקבל. ועוד, דהעושה מאליו גם כן יכול להיות דעתו על מה שקיבל כבר כמ"ש רמ"א בסי' רמ"ז סעי' ד' בהג"ה)). ונתבאר שם (הערות 2335-2337).

[2058] כמובא לעיל (הערה 2052), שמה שאמרו בירושלמי שם "אבל בשכיר", הכוונה בקבלן שקצץ.

[2059] בטעם החילוק בין קבלן שקצץ לבין לא קצץ, הובאו שתי דעות:

(א) כאמור כאן במוסגר, שכיון שקצץ, הרי הוא מתכוין בשביל עצמו, לקבל שכרו, אף שהישראל רואהו ושותק. ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ה ד"ה והנה לפי (בקבולת [שכיר שנה, לדעת הסוברים שדינו כקבלן שקצץ] משמע מהמג"א דשרי ... דמשום רואה ושותק לא מיתסר בקבולת גמורה, כגון שקצץ, אע"ג דיוכל למחות [שהרי שכירו הוא], משום דודאי עביד אדעתא דנפשיה, אף שרואה ושותק), ושם נסמן.

(ב) כמבואר בתשובת רבינו שמחה הנ"ל (אבל בשכר בעבידתיה עסיק, פירוש לא יוכל למחות), ונתפרש בקונטרס אחרון שם (רוצה לומר דכיון שעל פי דין אינו יכול לכופו שלא לעשות בשבת, שהקבלן מלאכה דידיה הוא לעשותה מתי שירצה... אם כן אף אם ידו תקיפה עליו, או שיאבה לו וישמע אליו, אין צריך למחות, דבעבידתיה עסיק ... עושה בטובת הנאה ... כיון שיכול למחות חייב למחות).

וכן נתפרש בדעת מהר"ם מרוטנבורג, במהדורא בתרא לסי' רמג (סי"ט: ולפי זה הא דמחלק בירושלמי בין טובת הנאה לעוסק בשכר, צריך לומר כפירוש רבינו שמחה, משום שלא יוכל למחות).

ומכל מקום, אם המלאכה נעשית בפרהסיא ומפורסם לרבים שהיא של ישראל, צריך למחות[2060] מפני מראית העין[2061], כמו שנתבאר בסי׳ רמ״ד[2062].

לפיכך החלוקים שלנו במדינות אלו, שהם ניכרים שהם של ישראל, כשמכבסן הנכרי בשבת על גבי הנהר, צריך למחות[2063], מפני מראית העין, שיאמרו שבשבת נתנם לו לכבסן[2064]. ומכל מקום לכתחלה מותר ליתנם לו אפילו בערב שבת, ואין חוששים שמא יכבסן בשבת בפרהסיא[2065]:

ט וכל זה כשהמלאכה נעשית בחפצים של ישראל[2066], כגון כלים של ישראל שביד הכובס[2067], ועורות לעבדן או לרצען[2068] לתפור מהם מנעלים[2069], וחוטין לארוג מהם בגד[2070]. אבל אם הישראל לא נתן לו כלום, אלא הנכרי תופר מנעלים מעורות שלו ואורג בגד מחוטין שלו, בבית שלו[2071], אף על פי שרואהו עושה אותה בשבת אינו צריך לומר לו כלום, אע״פ שלא קצץ לו שכר, אם **(ח)** אינו עושה בפרהסיא, או

והנפקא מינה בין שני אופנים אלו נתבאר בקונטרס אחרון שם ד״ה ומהאי טעמא ואילך (והערה 2302).

[2060] **רמב״ן** בתורת האדם, ענין אבילות, במלאכה כיצד, בסופו (והוא הדין למטלטלין כגון ספינה הידועה לישראל דמלאכת פרהסיא היא). **רבנו ירוחם** נתיב יב חי״ב פב, ב (ואם מלאכה מפורסמת וידוע לבעליה ועושה אותה במקום מפורסם אסור). שו״ע ס״ג (ואם היתה מלאכה מפורסמת וידוע שהיא של ישראל, ועושה אותה במקום מפורסם, טוב להחמיר ולאסור). מ״א ס״ק י (בדבר ששם הישראל נקרא עליה מדינא אסור ... צ״ע על הרב״י שכתב כאן יש להחמיר כו׳).

וכאן מוסיף שצריך למחות, וכמבואר בקונטרס אחרון ס״ק ז (לענין ליתן לכתחלה, וכל שכן לענין למחות), שבכמה מקומות שנפסק שאסור לכתחלה, מכל שכן כשנודע לו שהוא עושה בשבת, צריך למחות בו (ראה לעיל הערה 2034).

[2061] רמב״ן שם (ואסר בקרקעות תוך התחום מפני חשד, והוא הדין למטלטלין כגון ספינה).

[2062] סעיף ד (אפילו מלאכת תלוש, אם היא מפורסמת וידועה לרבים שהיא של ישראל, והיא נעשית במקום גלוי ומפורסם, כגון בנין הספינה שדרך לבנותה על שפת הנהר שהוא מקום פרהסיא, אסור להניחו לעשות בשבת, מפני מראית העין). ונתבאר בקונטרס אחרון שם ס״ק ב.

[2063] **מ״א** ס״ק י (ואם כן הני חלוקים שידועים שהם של ישראל, והעכו״ם מכבסין על גבי הנהר, צריך למחות בידו).

ואף שיש סוברים שלא אסרו בזה אלא בספינה, ולא בחלוקים, מכל מקום קיי״ל כדעת המ״א לאסור אף בחלוקים, כדלעיל סי׳ רמד קונטרס אחרון סוף ס״ק ג (ועיין בשו״ת תודת שלמים ... שהבין שאין נקרא דבר ששם ישראל נקרא עליו רק ספינה בלבד, שאי אפשר לה להעשות אלא בפרהסיא, ומחמת כן הכל יודעים וקורין אותה ספינה של פלוני עיי״ש. אבל מדברי המ״א שם סק״ט מבואר דדוקא מנעלים שעושה בשביל ישראל לא נקרא עליהם שמו, כיון שעדיין לא באו לרשותו, אבל בגדים לכובס נקרא שמו עליהם, אלא שאין ידוע לרבים ... ולפי זה החלוקים הניכרים שהם של ישראל נקרא שם ישראל עליהם).

וראה מהדורא בתרא לסי׳ רמג (סכ״א).

[2064] רש״י מו״ק יב, א ד״ה מקבלי (בתוך התחום אסור, ליתן מלאכה לנכרי בקיבולת כי עבדי ליה בשבתא, דידעי כולי עלמא, ואמרי היום בשבת יהב ליה).

ונתבאר בקונטרס אחרון ריש ס״ק ה (טעם החשד שיאמרו שבשבת נתן לו (וכן כתבתי בפנים גבי חלוקים, שאין דרך לכבס על ידי שכירי יום)).

ואף שנתבאר לעיל סי׳ רמד ס״ח, שבמקום שנתפרסם שדרך לשכור בקבלנות, ולא שכיר יום, אין חשש מראית העין.

נתבאר בתהלה לדוד סי׳ רמד סק״ב, דהיינו דוקא בדבר שהתחיל במלאכה בערב שבת. משא״כ כאן שהתחיל בשבת, יש לחשוד שבשבת נתנם לו לכבסן.

[2065] מ״א שם (אבל לכתחלה רשאי ליתן לו, ולא חיישינן שיעשה בשבת). וכן אין חוששים שיכבסם בפרהסיא.

[2066] **מ״א** סק״ט (וז״ל הגהות מרדכי פ״ק, דלא שייך לומר אדעתיה דנפשיה קעביד אלא בעכו״ם שעושה מלאכה בשלו, אבל להבעיר מעצי ישראל צריך ליטול רשות מבעל העצים, ואם ראה ישראל ושתק אדעתיה קעביד, וצריך למחות בידו).

והיא תשובת רבינו שמחה שהעתיק בהגהות מרדכי סי׳ תנב. ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק ה ד״ה אבל המ״א (המג״א לא העתיק אלא תחלת דבריו, לאסור כשעושה בשל ישראל ובשביל ישראל). אבל בשאר הפרטים לא פסק כדעתם.

[2067] שבזה מיירי בירושלמי פ״א ה״ט (נתן כליו לכובס נכרי, ובא ומצאו עובד בו בשבת, אסור). מ״א שם (ודוקא כהאי גוונא שנותן בגדיו לכובס).

[2068] עיבוד עורות בעפצים או בסיד המחזקין את העור – נתבאר לעיל סי׳ לב ס״י. ורצען – הוא החותך העור לרצועות לפי מדת המנעלים, שנתבאר לקמן סי׳ שיד סט״ז.

[2069] שבזה מיירי במשנה יז, ב (עורות לעבדן ... כלים לכובס). ולעיל ס״ד (ועורות לעבדן).

[2070] שבזה מיירי ברמב״ם פ״ו הי״ב (שיארוג לו בגד).

[2071] משא״כ בבית ישראל אסור מטעם מראית העין, כדלעיל ס״ה.

וראה תהלה לדוד ס״ק ה.

שאין מפורסם לרבים שעושה בשביל הישראל[2072], לפי שעדיין לא נקרא שמו עליהם, שאם ירצה הנכרי ימכור אותם לאחר ויעשה לו אחרים.

(ואף לכתחלה מותר לצוות את הנכרי לעשותם אפילו בערב שבת סמוך לחשכה[2073]. רק שלא יאמרו לו שיעשה בשבת[2074]):

נכרי המדליק מעצמו בשביל ישראל

י וכן אם הנכרי מאליו בלא אמירת ישראל עושה מלאכה בשבת משלו, אפילו בבית ישראל בשביל ישראל[2075], כגון שמבעיר מדורה מעצים שלו בשביל שיתחמם הישראל כנגדה[2076], או שמדליק נר שלו

[2072] שאז טוב להחמיר ולמחות, אף אם אינו שלו, כדלעיל סי' רמד ס"ה (דבר שאין שם הישראל נקרא עליו, רק שעושה בפרהסיא ונתפרסם לרבים שדבר זה נעשה בשבת לצורך הישראל ... אינו צריך למחות בידו מעיקר הדין. ומכל מקום טוב להחמיר ולמחות בידו, לחוש לרנון שעה, שלא ירונו אחריו לומר שנכרי עושה מלאכה בשבת בשליחותו).

[2073] מ"א שם (ודוקא כהאי גוונא שנותן בגדים לכובס, אבל כשצוה לעכו"ם לעשות לו מנעלים וראוהו עושה בשבת, אינו צריך למחות בעדו, דהא עדיין לא נקרא שם הישראל עליו, ואי בעי עכו"ם מזבין אותם המנעלים לאחר, ויעשה לו אחרים).

ומפרש רבינו, דקאי הן על שלפניו, שאם אינה נעשית בחפצים של ישראל, אינו צריך למחות בו, אף שרואהו.

והן על שלפני פניו, שאם אינה נעשית בחפצים של ישראל, מותר ליתן לו בלא קצץ, אף אם אינו יוכל לגומרה קודם השבת.

וזהו שכתוב כאן (בתחלת הסעיף) "וכל זה כשהמלאכה נעשית בחפצים של ישראל", דהיינו שהן האמור לעיל ס"ז (רואה אותו עושה מלאכתו בשבת, צריך לומר לו שלא יעשה), והן האמור לעיל ס"ו (לא קצץ לו הישראל שכר ... לא יתן לו, אלא אם כן שיכול לגומרה קודם השבת), שניהם מיירו דוקא "כשהמלאכה נעשית בחפצים של ישראל".

[2074] ומה שנתבאר לקמן סי' שז סל"ח (נכרים העושים גבינות בשבת מחלב שלהם, והישראל רואה את החליבה והגיבון כדי שיהיה מותר לישראל לאכלן ויוכל לקנותן אחר השבת לאכילה ... הרי זה מותר ... שעדיין אין שם הישראל נקרא כלל על הגבינות עד שיקנה אותן ממנו אחר השבת (ולפיכך מותר לומר לו שיעשה אפילו בשבת, שמותר לומר לנכרי עשה מלאכתך אף אם מגיע מזה ריוח לישראל כמו שנתבאר לעיל)).

התם מיירי שהישראל לא התחייב לקנות הגבינות, משא"כ כאן שהישראל הזמין אצלו המנעלים והבגד, אלא שאם "הנכרי" ירצה ימכור אותם לאחר ויעשה לו אחרים.

וראה קונטרס אחרון כאן סוף ס"ק ז (מוכר מנעלים בשבת בעיר שרובה ישראל ... או מיני מאכלים ביום טוב, שאסור אפילו על דרך היתר מכירה בשבת), ושם (הערה 2468)

וראה תהלה לדוד סק"ו. הערות בשו"ע אדמה"ז ע' 56. ביאורי השולחן ע' רכז. מעשה חושב.

[2075] כלומר, זה שנתבאר לעיל ס"ט, "הנכרי תופר מנעלים מעורות שלו ואורג בגד מחוטין שלו, בבית שלו, אף על פי שרואהו עושה אותה בשבת אינו צריך לומר לו כלום, אע"פ שלא קצץ לו שכר". משא"כ בבית הישראל אסור משום מראית העין.

הנה אם עושה המלאכה מעצמו, היתר זה הוא אפילו אם עושה המלאכה בבית הישראל, שכיון שעושה מעצמו אין בזה חשש מראית העין.

וכדתנן קכא, א (נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה), ובגמרא שם (נכרי לדעתיה דנפשיה עביד), וברש"י שם (ואפילו יודע שנוח לו לישראל, הוא להנאת עצמו מתכוין, שיודע שלא יפסיד). ובר"ן שם מה, רע"ב (לפי שהוא שוקל בעצמו שראוי לו לעשות כך, מפני שישתכר בו עכשיו או לאחר זמן). הרי שהעושה מעצמו דינו כקבלן, שאדעתא דנפשיה קעביד, בשביל טובת הנאה שיקבל אחר כך.

וכן הוא לקמן סי' שלד סכ"ו (נכרי שבא לכבות מעצמו אין צריך למחות בידו, לפי שהנכרי יש לו שקול הדעת ששוקל בדעתו שכך ראוי לו לעשות, מפני שישתכר בו עכשיו, או לאחר זמן, ולהנאת עצמו הוא מתכוין).

ומזה למדים גם לשאר מלאכות, כמבואר בשו"ע סי' דש סעיף א (ומכל מקום אם היה עושה מלאכת רבו שלא מדעתו, וניכר שאינו עושה לדעתו, מותר ואין צריך להפרישו. ולישראל אחר שאינו רבו, אפילו עושה לדעת ישראל, מותר כל שאין שם אמירת ישראל).

והוא משו"ת הרשב"א ח"א סי' נט (שאין גר תושב אסור במלאכת ישראל אלא בשיש שם אמירה דישראל. אבל בלא אמירה דישראל, מותר ואפילו עושה על דעת ישראל, דאף הוא אינו עושה אלא אדעתא דנפשיה, כיון שאינו כבוש תחת ידינו. והוא הדין לעבד ואמה במלאכת ישראל שאינו אדוניו, לפי שאף הם במלאכת ישראל דעלמא מדעת עצמן הן עושין).

והיינו כדעת התוס' שהובא ברשב"א קכב, א (ובתוספות התירו בגוי המלקט עשבים ומאכיל לבהמתו של ישראל, שאין ישראל חייב למונעו, מדתנן נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה).

והכי קיי"ל, כמבואר בריש המהדורא בתרא לסי' רמג (הדין דין אמת, גם לספר התרומה וסיעתו הנמשכים אחר התוס', דהעושה מעצמו אדעתא דנפשיה קעביד).

ומזה למדים גם לנכרי שבא להדליק נר, כמשמעות הטור ורמ"א סי' רעו ס"ד (ומותר למחות בגוי שבא להדליק נר או להוסיף שמן), לפי דעת המ"א שם ס"ק יד (כשנר של עכו"ם).

וכל זה התירו אפילו בבית ישראל, שהרי בטור ורמ"א שם מיירו בבית הישראל.

וכן הוא לקמן שם ס"ד (ואפילו בתוך בית ישראל אין חוששים למראית העין כשהמלאכה נעשית בחפצים של נכרי).

והטעם לזה נתבאר בקונטרס אחרון ס"ק ה ד"ה והאמת (ואין חוששין למראית העין אלא כשהאמת הוא שהוא נתן לו המלאכה או אמר לו לעשותה, שאז ... יחשדוהו שמא אמר לו בשבת ... או שמא הוא שכיר יום ... ומהאי טעמא נמי אתי שפיר מ"ש המג"א

בשביל שישתמש ישראל לאורה, אין צריך למחות בידו, דכיון שהוא עושה מאליו בודאי הוא עושה לטובת עצמו, שיודע שלא יפסיד ובודאי יקבל טובת הנאה מהישראל כנגד זה.

אבל[2077] אם מבעיר עצים של הישראל, ומדליק נר הישראל, אע״פ שמכיון שעושה מאליו בודאי דעתו על טובת הנאה שיקבל מהישראל, מכל מקום כיון שהנכרי היה צריך ליטול רשות מתחלה מהישראל אם יבעיר עציו וידליק (ט) נרו בשבת, והוא עושה כן מדעת עצמו, והישראל רואהו ושותק לו, אם כן מבין הנכרי מדעת הישראל שזה נוח לו, ומתכוין הוא בעשייתו בשביל הישראל, לפיכך צריך למחות בידו, אפילו שלא בבית ישראל[2078].

בסי׳ רע״ו ס״ק י״ד דמיירי בשל נכרי, ולא מיתסר משום מראית העין, אף על גב דעושה בשביל ישראל ובביתו. וכן בס״ק ד׳ שם ציין על רמ״א דמיירי בבית ישראל, ואפילו הכי לא אסר אלא בשל ישראל).

*

וכן נתבאר במהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״כ: ומהאי טעמא אפילו בבית ישראל שרי ... ולא חיישינן למראית עין).

אלא שמסקנת רבינו שם, שכן הוא אף כשעושה מלאכה בשל ישראל (ומ״ש המ״א דמיירי בשל נכרי, זה אינו במשמע הלשון כלל ... אלא ודאי דאף בשל ישראל אין צריך למחות, כיון דעושה מעצמו, אדעתא דנפשיה קעביד לקבל טובת הנאה).

ולא אסרו בבית ישראל אלא בקבלנות, כדאמרינן בירושלמי פ״א ה״ח (תני אומנין עכו״ם שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו של ישראל אסור, ובתוך בתיהן מותר). הובא בתוס׳ ע״ז כא, ב ד״ה אריסא (דבירושלמי דפ״ק דשבת ... אומנים עובדי כוכבים שהיו עושים עם ישראל, בתוך ביתו אסור, בתוך בתיהם מותר). שבזה מיירי גם לעיל ס״ה (אסור להניחו לעשות ברשות ישראל).

ואילו כאן, ולקמן סי׳ רעו ס״ד, פסק כדעת המ״א, שאף בעושה מעצמו, לא התירו בזה אלא בשל נכרי (ויתבאר עוד בשתי ההערות הבאות).

[2076] שגם בזה אסור לומר לנכרי להבעיר בשבת, אלא ביום שהקור גדול, כדלקמן סי׳ רעו סט״ו (וכל האיסורים שנתבארו בחימום כנגד המדורה או בית החורף, אינן אלא בארצות שאינן קרות, אבל בארצות הקרות, כמו במדינות אלו, מותר לומר לנכרי לעשות מדורה בשביל ישראל ביום שהקור גדול, וכן לומר לו לחמם את בית החורף, לפי שהכל הם כחולים אצל הקור הגדול).

[2077] תוכן ההלכה שנתבארה בסעיף שלפנינו:

כבר נתבאר לעיל ס״ה וס״ז וס״ט, שאם הבעלים רואה את הנכרי עושה המלאכה בשבת, צריך למחות בו.

ואף שבמקור הדין בירושלמי מיירי בישראל שמסר כליו לנכרי לתקנם. משא״כ אם הנכרי עושה מעצמו את המלאכה לצורך ישראל, סובר מהר״ם מרוטנבורג וסיעתו שאין צריך למחות בו אף אם הוא בחפצים של הישראל והישראל רואהו.

מכל מקום פסק המ״א בזה כדעת רבינו שמחה, שמירושלמי זה למדים גם לדין נכרי העושה מעצמו מלאכה בשביל ישראל, שאם הוא בחפצים של הישראל, צריך למחות בו כשרואהו עושה מלאכה. וכן נפסק כאן, ובכמה מקומות (כדלקמן הערה הבאה). ומסיק בקונטרס אחרון ס״ק ה ד״ה אבל המ״א (ולא קיי״ל כחילוק מהר״ם דלעיל).

אמנם במהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״כ) הוכיח, שגם הטור ורמ״א בסי׳ רעו ס״ד פוסקים כדעת מהר״ם מרוטנבורג. וכן נפסק בשו״ע סי׳ שה סכ״א. ולכן מסיק במהדורא בתרא (סי״ח), שלדינא נקטינן בזה כמהר״ם.

אלא שמכל מקום מסיק שם, שבמקום שגוף הישראל נהנה מהמלאכה יש להחמיר כדעת האוסרים. וכן הוכיח במהדורא בתרא שם (בסופה) מדברי כמה פוסקים. ואשר גם המ״א שפסק כאן כרבינו שמחה, מיירי בהבעיר המדורה שיתחמם ישראל, והדליק הנר שישתמש הישראל באורו.

ומה שהתירו גם בזה בטור ורמ״א סי׳ רעו ס״ד (בגוי שבא להדליק נר או להוסיף שמן), פירש במ״א דמיירי שהדליק בעצים ונר של נכרי.

אמנם כתב במהדורא בתרא שם (ס״כ), שמשמעות לשון הטור ורמ״א שם, שהנכרי מוסיף שמן של הישראל בנר של הישראל. ומה שהתירו גם בזה, היינו משום דמיירו התם בנכרי שהוסיף נר או שמן על הנר הקיים כבר, שזה לא נחשב הנאת גוף הישראל ממלאכת הנכרי, ולכן אין צריך למחות בו, וגם מותר ליהנות ממנו, וכדעת הפוסקים לקמן סי׳ רעו סי״ג (הוסיף הנכרי עצים בשבילו מדעת עצמו, אין הוספה זו אוסרתו להתחמם שם, כיון שהיה יכול להתחמם שם קצת אף בלא הוספה זו).

[2078] **הגהות מרדכי** פ״ק רמז תנב, והגהות מיימוניות פ״ו אות ו, בשם תשובת רבינו שמחה (ואם ראה ישראל ושתק, אדעתיה דישראל קעביד, כיון שהעצים של ישראל). דפסק כוותיה **מ״א** ס״ק ט (וז״ל הגהות מרדכי פרק קמא, דלא שייך לומר אדעתיה דנפשיה קעביד אלא בעכו״ם שעושה מלאכה בשלו, אבל להבעיר מעצי ישראל צריך ליטול רשות מבעל העצים, ואם ראה ישראל ושתק, אדעתי׳ קעביד, וצריך למחות בידו), ובסי׳ רעו ס״ק ד (אבל מחוייב למחות בידו מכאן ולהבא, כיון שהעצים של ישראל, והוא ראה ושתק, אדעתא דישראל קעביד), וס״ק יד (כשהנר של ישראל צריך למחות), וס״ק טו (אפילו עשה העכו״ם מדעתו צריך למחות).

וכן הוא לקמן סי׳ רעו ס״ג (אם הנר הוא של ישראל, צריך הוא למחות בידו לכתחלה שלא ידליקנו בשבילו). שם סט״ו (ואם עושה מדורה מעצמו מעצי ישראל צריך למחות בידו), וסט״ז (אם שכר הנכרי שיסיקנו לו בכל יום ויום כל ימות החורף, והסיקו גם בשבת כשאין הקור גדול, הרי זה כעושה מעצמו, ואינו צריך לצאת מביתו, אלא שלכתחלה צריך למחות בו).

סי׳ שה סל״ד (הגבינות שעושות השפחות בשבת מחלב של ישראל ... צריך למחות בידן ... שכיון שעושות מחלב שלו והוא רואה ושותק להן, הן מבינות שהוא חפץ בכך, ולדעתו הן עושות).

סי׳ שז ס״ז (ואפילו אם הנכרי בא מעצמו להסיר הפחם בלא רמיזת הישראל, צריך למחות בידו, אם עושה בשביל הישראל, כיון שהנר הוא של הישראל, כמו שנתבאר בסי׳ רע״ו), וסל״ז (נכרים המביאים עגלות מלאות תבואה ... של ישראל ... אפילו אם הם מעצמם באים לפנות לתוך אוצרו, צריך למחות בידם, שכיון שהתבואה שלו, אם יראה וישתוק, לדעתו הם עושים, כמ״ש בסי׳ רנ״ב).

ואפילו אם מבעיר מעצים שלו ומדליק מנר שלו, שאין צריך למחות בידו, מכל מקום אסור לו ליהנות בשבת מהנר והמדורה שהבעיר בשבילו[2079], לפי שאם יהנה גופו ממנה בשבת נמצא שעיקר המלאכה נעשית בשבילו בשבת[2080]. שאף שהנכרי מתכוין לטובת עצמו, מכל מקום עיקר עשיית מלאכתו היא שיהנה גוף הישראל ממנה בשבת, שאם לא הנאת גוף הישראל ממנה בשבת לא היה עושה אותה כלל בשבת[2081]. וכיון שעיקר עשיית המלאכה היא בשבילו, יש לגזור גזרה שמא יאמר לו לעשות לו בשבת, אם יהיה מותר לו ליהנות ממנה כשנעשית בשבילו[2082]:

סי' שכה ס"כ (ובלבד שלא יהיו עשבים של הישראל, אלא של הנכרי או של הפקר מטעם שנתבאר שם).

(**ועי' בקונטרס אחרון מהרב** ס"ק ה ד"ה אבל המ"א, שביאר את הכרעת המ"א בזה. ועי' במהדורא בתרא לסי' רמג (ס"כ), **שהשיג על המ"א בזה**), בעושה מעצמו, בשני הפרטים:

(א) אינו צריך למחות בו, אפילו עושה בשל ישראל (כדלעיל הערה הקודמת).

(ב) אינו צריך למחות בו, אפילו עושה בבית ישראל (כדלעיל הערה שלפניה).

*

עוד נתבאר לקמן סי' רעו ס"ג ((ואם לא השגיח בו והדליקו מותר לו ליהנות להשתמש לאורו ובלבד שלא יערים במחאתו). ואם מיחה בנכרי המשרתו בביתו ולא השגיח בו (אף על פי שמותר לו להשתמש לאור הנר שמיחה בו מכל מקום) חייב הוא לגרש מביתו את הנכרי הזה שאינו שומע לו ומדליק או מבעיר בשבילו בשבת).

והיינו שאם הנר של ישראל וגם בביתו, ומיחה בו ולא השגיח בו, מותר להשתמש באור הנר, וחייב הוא לגרשו מביתו.

משא"כ אם אינו של ישראל, אין צריך למחות בו אפילו בבית ישראל, כדלעיל בתחלת הסעיף (עושה מלאכה בשבת משלו, אפילו בבית ישראל בשביל ישראל, כגון שמבעיר מדורה מעצים שלו בשביל שיתחמם הישראל כנגדה, או שמדליק נר שלו בשביל שישתמש ישראל לאורה, אין צריך למחות בידו).

[2079] משנה **שבת קכב**, א (נכרי שהדליק את הנר ... אם בשביל ישראל אסור). **טור ושו"ע סי' רעו ס"א** (נכרי שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור).

וכן הוא לקמן שם ס"א (נכרי שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל אדם להשתמש לאורו בשבת). סי' שכה סי"ט (אם אומר בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה, או אפילו אינו אומר כן, אם מעשיו מוכיחים שלצורך ישראל הוא עושה, כגון שהדליק נר בבית שהישראל בו והלך לו הנכרי ולא נהנה ממנו כלום, אסור להשתמש לאורו).

ומכל מקום אין צריך לצאת מהבית, כדלקמן סי' רעו ס"ב (ומכל מקום לא הטריחו על הישראל לצאת מביתו כשמדליק בו הנכרי נר בשבילו מדעת עצמו, אף על פי שיש לו הנאה מאור הנר, רק שלא ישתמש כלום לאורו).

[2080] תוס' שם ד"ה ואם (הכא שגוף ישראל נהנה במעשה של נכרי, לא אמרינן אדעתא דנפשיה קעביד, הואיל והנכרי מתכוין להנאתו). **ספר התרומה** סי' רכב (אפילו קצץ אסור ... כיון שגוף הישראל נהנה מגוף המלאכה מן הנר ומן האש), וסי' רנב (אם הדליקו הנר, או אם עושין את האש בשביל ישראל, אסור הישראל ליהנות ממנו, כדתנן, עכו"ם שהדליק את הנר בשביל הישראל אסור להשתמש לאורו ... שנהנה גופו ממלאכת שבת הנעשית בשבילו). **רמ"א שם** ס"א בהגה"ה הא' (דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עצמה בשבת אסור בכל ענין).

וכן הוא לעיל סי' רמח ס"ו (שהישראל נהנה בשבת עצמה מגוף המלאכה שעושה הנכרי בשבילו בשבת). לקמן סי' רעו ס"א (הואיל וגוף הישראל יהא נהנה בשבת מגוף המלאכה).

משא"כ אם מדליק הנכרי לצורך עצמו, מותר ליהנות ממנו, כדלקמן סי' רעו ס"ו (וכל זה כשהדליק בשביל ישראל. אבל אם הדליק בשביל עצמו, או בשביל נכרי אחר, מותר לכל ישראל להשתמש לאורו).

[2081] שבלי הלקט סי' קיב (דהתם ליכא למימר כלל דנכרי אדעתיה דידיה קא עביד, דכיון דהדלקת הנר הוי מלאכה שאינה אלא לצורך שבת, ודאי לצורך ישראל היא).

וכן לעיל שם (שאף על פי שהנכרי מתכוין כדי שיגיע לו טובה מזה, מכל מקום כיון שעכשיו בשעת עשיית המלאכה יש לישראל הנאה ממנה, הרי היא נעשית בשבילו יותר מבשביל הנכרי, שהנכרי גם כן מתכוין בשביל הישראל, אלא שעושה כן בעד השכר שיתן לו). לקמן שם (הרי עיקר המלאכה נעשית בשבת בשבילו, שהרי הנכרי אינו נהנה מגוף המלאכה אלא משכרה, והוא מתכוין בעשיית גוף המלאכה בשבת בשביל שיהנה הישראל ממנה בשבת, נמצא שעשיית מלאכת השבת היא בשבילו כשיהנה ממנה בשבת). סי' שז סכ"ו (אם כן הוא מתכוין בהבאתו מחוץ לתחום בשביל הנאת גופו של זה, ומטעם זה אף אם הנכרי מתכוין לטובת עצמו לקבל שכרו אסור).

ומטעם זה אסרו גם נכרי שהביא דורון לישראל מחוץ לתחום, שיאכלנו בשבת, כדלקמן סי' שכה סי"א (הובא מחוץ לתחום ... לישראל, אסור באכילה בו ביום למי שהובא בשבילו, ולערב בכדי שיעשו, גזרה שמא יאמר לנכרי להביא לו מחוץ לתחום בשבת כדי לאכול ממנו בו ביום או לערב מיד).

ואף שבודאי הביא את הדורון בשביל טובת הנאה שיקבל מהישראל, כדלעיל בתחלת הסעיף (דכיון שהוא עושה מאליו, בודאי הוא עושה לטובת עצמו, שיודע שלא יפסיד ובודאי יקבל טובת הנאה מהישראל כנגד זה).

מכל מקום נאסר באכילה מטעם האמור כאן (שאף שהנכרי מתכוין לטובת עצמו מכל מקום עיקר עשיית מלאכתו היא שיהנה גוף הישראל ממנה בשבת, שאם לא הנאת גוף הישראל ממנה בשבת לא היה עושה אותה כלל בשבת. וכיון שעיקר עשיית המלאכה היא בשבילו יש לגזור גזרה שמא יאמר לו לעשות לו בשבת, אם יהיה מותר לו ליהנות ממנה כשנעשית בשבילו).

[2082] **תוס' שם** (בנכרי העושה לצורך ישראל, אי שרית ליה אתי למימר לנכרי לעשות בשבילו).

וכדלעיל סי' רמג ס"ב (אם עשה הנכרי מעצמו בשביל ישראל אסרו ליהנות בשבת ממלאכתו ... משום גזרה שמא יאמרו לו לעשות בשבת), ושם נסמן (הערה 166).

נכרי שעשה כלי בשבת

יא אבל נכרי שעשה לישראל כלי בשבת בקבלנות, שקיבל מערב שבת וקצץ לו שכר, מותר לו ליהנות ממנו בשבת עצמה, כיון שהנכרי עשאה לטובת עצמו להשלים פעולתו ולקבל שכרו[2083], ולא נתכוין בשביל שיהנה ממנו הישראל בשבת עצמה, שאף אם לא יהנה ממנו בשבת עצמה לא ימנע הנכרי מעשות מלאכתו בשבת[2084]. ואם כן אין לאסור לו ליהנות ממה שעשה הנכרי לטובת עצמו, לפי שאף אם יהיה מותר לו ליהנות ממנה לא יבא לומר לנכרי שיעשה לו[2085], כיון שאין מתירים לו אלא כשמתכוין הנכרי לטובת עצמו ולא כשמתכוין בשביל ישראל[2086].

---

*

ויתבאר לקמן סי׳ רעו סט״ו, שכל האיסור האמור כאן במבעיר עצים, מיירי במקום שמדליקים מדורה בשביל הקור, אלא שהוא בארצות שאינן קרות, או ביום שאין הקור גדול.

[2083] שבלי הלקט סי׳ קיב בשם רבינו יהודה ורבינו מאיר (ומורי הר״ר יהודה אחי שני כתב, דלא סבירא ליה האי פסקא שאם תפר הנכרי בגדיו בקיבולת שיהא אסור ללבשן בו ביום, כיון שנתנם לו לתפור מבעוד יום, דכיון דקי״ל כבית הלל דשרו עם השמש, מה ליהנות ממנו בשבת מה ליהנות ממנו אחר השבת. ולא דמיא להא דתנן נכרי שהדליק את הנר ... דכיון דהדלקת הנר הוי מלאכה שאינה אלא לצורך שבת, ודאי לצורך ישראל היא, ואינה דומה לשאר מלאכות ... וכן שמע מפי הר״ר מאיר זצ״ל דמותר ליהנות מהן בשבת). **ר״ן** ז, א ד״ה ובכולן (ומסתברא לי, דכל שקצץ, אע״פ שעשה הנכרי מלאכה בשבת, מותר לישראל ללבוש הכלים בשבת עצמה). **ושו״ע** ס״ד (כל שקצץ, אף על פי שיעשה הגוי מלאכה בשבת, מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה, דכל שקצץ, אדעתיה דנפשיה קא עביד).

[2084] שבלי הלקט שם (דהדלקת הנר הוי מלאכה שאינה אלא לצורך שבת ודאי לצורך ישראל היא, ואינה דומה לשאר מלאכות). מ״א ס״ק יא (פירוש, שמדליקו בשבת כדי שישתמש בו הישראל עכשיו, משא״כ כאן שעושה להשלים פעולתו).

וכדלעיל ס״ד (שאין הנכרי מתכוין בעשייתו בשבת בשביל הישראל, שהרי אף אם לא היה עושה עד לאחר השבת היה מקיים ציווי הישראל, כיון שהישראל לא גילה לו דעתו לעשות בשבת, אלא הוא עושה בשבת לעצמו כדי להשלים קבלנותו, שאם לא יעשה היום יצטרך לעשות למחר, ועכשיו שעשה היום יהיה פנוי למחר). סי׳ רמד ס״א (הנכרי אינו עושה בשביל טובת הישראל, אלא בשביל עצמו, למהר להשלים מלאכתו כדי ללקבל שכרו ... הקבלן המלאכה היא שלו, שכוונתו בעבודתו היא להשלים המלאכה כדי ליטול שכרו, ואינו כשלוחו של ישראל).

ונתפרשו יותר הדברים לקמן סי׳ תקטו סכ״א (כשהישראל קצץ עם הנכרי מערב יום טוב שיעשה לו מלאכה זו, ואף אם נאסור להישראל ליהנות ממלאכה זו אעפ״כ יעשנה הנכרי להשלים קציצתו וליטול דמיו מהישראל, נמצא כשהנכרי עושה המלאכה ביום טוב אינו עושה אותה בשביל שיהנה ממנה הישראל ביום טוב עצמו, אלא בשביל עצמו הוא מזרז את עצמו למהר מלאכתו, לפיכך אפשר שזהו דומה לקצץ עם הנכרי מערב שבת שיעשה לו מנעלים והביאן לו הנכרי בשבת, שהן מותרים להישראל בו ביום כמ״ש בסי׳ רנ״ב עיי״ש).

*

במ״א שם פירש כן גם את דברי הר״ן הנ״ל (דהתם משום דנכרי אדעתא דישראל קא עביד, אבל כל שקצץ, אדעתא דנפשיה קא עביד).

אמנם מסיק במהדורא בתרא לסי׳ רמג בתחלתו (ומשום הכי נמי כתב הר״ן בפ״ק, דנכרי שהדליק הנר, אדעתא דישראל קעביד, אבל כל שקצץ כו׳ עיי״ש. דלא כמ״א סי׳ רנ״ב סק[י]״א שהשיאו לדרך אחרת ... ומכל מקום הדין דין אמת ... דהעושה מעצמו, אדעתא דנפשיה קעביד, ואפילו הכי אסור להשתמש לאורו, משום שגוף הישראל נהנה כו׳).

והיינו שפירוש דברי הר״ן הוא, שלא חילק בין גוף הישראל נהנה או לאו; אלא שרק במכבה דליקה התירו משום הפסד, ובשאר מלאכות לא התירו בעושה מעצמו, אלא בקצץ.

אך מכל מקום קיי״ל כפירוש המ״א בדברי הר״ן (שהיא דעת התוס׳ שנתבארה שם, ולעיל הערה 2075), דהעושה מעצמו בשאר מלאכות מותר, ובנר אסור, משום שגוף הישראל נהנה.

[2085] כי טעם איסור הנאה מהנר שהדליק הנכרי בשבת, נתבאר לעיל ס״י (לפי שאם יהנה גופו ממנה בשבת נמצא שעיקר המלאכה נעשית בשבילו בשבת ... וכיון שעיקר עשיית המלאכה היא בשבילו, יש לגזור גזרה שמא יאמר לו לעשות לו בשבת, אם יהיה מותר לו ליהנות ממנה כשנעשית בשבילו).

משא״כ כאן שאין עיקר עשיית המלאכה בשביל הישראל, שהרי ״לא נתכוין בשביל שיהנה ממנו הישראל בשבת עצמה״, אין גוזרים שמא יאמר לו שיעשה את המלאכה בשבת בשביל הישראל.

וראה ביאורי השולחן ע׳ רכט.

[2086] והיינו שאם באמת יאמר לנכרי שיעשה זאת בשבת, הרי תהי׳ עיקר עשייתו כדי שיהנה ממנו גוף הישראל בשבת, ובזה אסרו אפילו עשה הנכרי מעצמו, כמובא לעיל מס״י.

ויתירה מזו, שאז יהי׳ אסור אף מטעם קנס, כדלעיל סי׳ רמג ס״ה (אם עבר ולא מיחה בידו והניחו להתעסק בשבת, והביא הנכרי את השכר להישראל ... אסור להישראל ליהנות מן השכר שקיבל הנכרי ביום השבת, שקנסוהו חכמים).

ויתירה מזו, שאפילו אם הוא עצמו לא עשה איסור, רק ישראל אחר שלח לו על ידי הנכרי ביום טוב יש לאסור, כיון שנעשה איסור בשבילו, כדלקמן סי׳ תקטו סכ״ב (ישראל ששיגר דורון לחבירו על ידי נכרי מערב יום טוב, והביא הנכרי את הדורון לחבירו ביום טוב מחוץ לתחום, אם ישראל השולח הוא יודע שאי אפשר שיגיע הדורון ליד חבירו אלא אם כן ילך הנכרי ביום טוב חוץ לתחום, הרי זה אסור באכילה למי שהובא בשבילו (ולאנשי ביתו), ולערב צריך להמתין בכדי שיעשו, כיון שנעשה איסור בשבילו).

ונתבאר לקמן סי׳ תקיז ס״ז (ובהערות שם).

ויש אוסרים[2087] להשתמש בכלי הנגמר בשבת ביד נכרי, וגם במוצאי שבת צריך להמתין בכדי שיעשו[2088], דהיינו כשיעור שהות ששהה הנכרי בעסק עשיית הכלי בשבת[2089], כדי שלא יהנה ממלאכת שבת[2090].

וכן יש לנהוג לכתחלה, אם לא שצריך אליו הכלי בשבת, שאז יש להקל[2091].

[2087] **הגהת אשרי** פ"א סי' לז (לשון ספר העתים, ולי נראה מכאן שאסור להלביש בגדים שנתנו לאומן מערב שבת ונגמרה מלאכתן בשבת, ואף כי נקצץ שכרן. מהרי"ח). פסקי רי"ד יט, א ד"ה ת"ר אין משלחין (וכל זה שמתירין בית הלל להיעשות מלאכתו בשכר בשבת לא יהנה ממנה בשבת, כגון אם תפר בגדיו בשבת, שילבישם בו ביום ... ולא התירו כאן אלא שתיעשה מלאכתו בשבת, ולא שיהנה ממנה). שבלי הלקט שם (ואינו נראה בעיני להתיר ליהנות מהן בשבת, דיש לחוש שמא יתנה עמו לגומרה בו ביום ... וכן השיב הר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל לר' משה ב"ר בנימין נר"ו, כלים שהשלימן נכרי בשבת והביאן לבית ישראל, אין משתמשין בהן בשבת). מהרי"ל הל' יום טוב סי' לח (אמר מהר"ש, מי שנתן כליו לאומן, על דרך בגדים לחייט, והביאם לו ביום טוב, וספק אם היום נתקנו או מאתמול, אסור ללובשן ביום טוב זה). שלטי הגבורים פ"א ז, א אות א (איכא פלוגתא אי שרי ליהנות באותה שבת עצמה מאותה מלאכה, אחרי שקצץ עם הנכרי, או לאו). **ורמ"א** ס"ד (ויש אוסרין ללובשו כל שידוע שהגוי גמרו בשבת).

[2088] רוקח סי' קלה (נותן לו עורות לעבד כלים לכבס ... בכדי שיעשו). אור זרוע הל' ער"ש סי' ב (מיהו אם יעשה בשבת ויגמור כל תקונו בשבת, נראה בעיני דצריך לו להמתין עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, כדי שלא יהנה ממלאכת שבת). פסקי ריא"ז פ"א הלכה ה אות ז. שלטי הגבורים פ"א ז, א אות ב (אע"פ שהתרנו שתיעשה מלאכת ישראל בשבת על ידי נכרי ... אסור לו לישראל ליהנות ממנה ... באותה שבת, ואפילו למוצאי שבת צריך להמתין בכדי שתיעשה).

חובת ההמתנה במוצאי שבת בכדי שיעשו, נתבארה גם לעיל סי' רמג ס"ב, ושם נסמן (הערה 165).

דעות אלו הובאו גם לקמן סי' תקטו סכ"א (קצץ עם הנכרי מערב שבת שיעשה לו מנעלים, והביאן לו הנכרי בשבת, שהן מותרים להישראל בו ביום, כמ"ש בסי' רנ"ב עיי"ש. וכבר נתבאר שם דיש אוסרין ללבוש המנעלים עד שימתין במוצאי שבת בכדי שיעשו). לעיל סי' רמח ס"ו (קבלן המתקן כלים לישראל בשבת, שאין הישראל נהנה בשבת עצמה מגוף מלאכה זו אלא לאחר השבת כשיגמרם וישתמש בהם).

[2089] שיעורו יתבאר לקמן סי' שכה סי"ג, וסי' תקטו ס"ב.

[2090] אור זרוע שם (כדי שלא יהנה ממלאכת שבת). דרכי משה ס"ק ו (ואית ביה גם כן טעם לדבריו – כדי שלא יהנה ממלאכת שבת). ב"ח ד"ה כתב הרוקח (שלא יהנה ממלאכה שנעשה בשבת זו בשבילו). מ"א סקי"ב (שלא יהנה ממלאכת שבת (ב"ח)).

הטעם משום שיש איסור הנאה ממלאכת הנכרי בשבת לצורך ישראל, מקורו ברש"י ביצה כה, ב (ולערב אסורין בכדי שיעשו, כדי שלא יהנה ממלאכת יום טוב). והובא לקמן סי' תקטו ס"א (הצריכו חכמים להמתין בכדי שיעשו, שלא יהנה כלום ממלאכת יום טוב הנעשית בשביל ישראל).

אבל בתוס' שם ד"ה ולערב (והקשה הר"י לפרש"י דפירש דלכך בעינן כדי שיעשו כדי שלא יהנה ממלאכת יום טוב ... אלא ודאי אין זה הטעם, אלא הטעם שמא יאמר לנכרי לך ולקט). וקיי"ל כדעת התוס', כדלעיל סי' רמג ס"ב (אם עשה הנכרי מעצמו בשביל ישראל אסרו ליהנות בשבת ממלאכתו ... משום גזרה שמא יאמרו לו לעשות בשבת), ושם נסמן (הערה 166). לקמן סי' תקטו ס"א בהגהה (שבסי' שכה ביארנו דעיקר הטעם בכל מקום שהצריכו להמתין בכדי שיעשו הוא משום גזירה שמא יאמר לנכרי לעשות).

מכל מקום הובא טעמו של רש"י (שמטעם זה "יש לנהוג לכתחלה" כדעה הב' שלפנינו).

*

וכיון שכל האיסור בזה הוא רק מטעם שלא יהנה ממלאכת שבת, היינו דוקא במלאכה שנעשית בגוף החפץ, משא"כ בחפץ שהביאוהו ממקום האסור, כדלקמן סי' תקטו סי"ב (שהרי אינו נהנה כלל מגוף המלאכה, דהיינו ההליכה מחוץ לתחום, אלא הוא נהנה מהדבר שנעשה בו המלאכה, אבל לא מן גוף המלאכה בעצמה). וכמבואר במ"א שם ס"ק ג (ואפילו להמחמירים התם, היינו במלאכה גמורה, אבל בתחומין מודה). וראה לקמן סוף הערה הבאה.

ומזה מובן, שאם חברת משלוחים מביאה המשלוח בשבת, אין לאסרו מטעם "שלא יהנה ממלאכת שבת", שהרי החפץ לא נעשה בשבת, רק הובא בשבת. וגם אין לאסור מטעם שמא יאמר לו להביאו בשבת, שהרי הנכרי "לא נתכוין בשביל שיהנה ממנו הישראל בשבת עצמה, שאף אם לא יהנה ממנו בשבת עצמה לא ימנע הנכרי מעשות מלאכתו בשבת". ואם כן מותר להשתמש בו בשבת, כמבואר במכלל יופי ע' שפה.

במה דברים אמורים, כשיודע שהחפץ הגיע לתוך העיר בכניסת השבת, משא"כ אם הי' עדיין בכניסת השבת מחוץ לתחום, אזי אם הוא דבר מאכל, מותר לאכלו בתוך הבית, ואם הוא מלבוש, אסור להוציאו מביתו אפילו בדרך מלבוש, ואפילו ביום טוב, כדלקמן סי' תקטו סט"ו (רק שיזהר שלא יטלטלנו חוץ לד' אמות, במקום שאסור לטלטל בשבת ... ואף על פי שהותר לו לאכלו בו ביום, מכל מקום לא הותר לו להוציא חוץ לד' אמות בכרמלית ... ואפילו הובא לצורך נכרי, דכיון שיצא חוץ לתחום אין לו אלא ד' אמות).

וכל זה הוא כשאינו מזמין בפירוש שיביאו לו המשלוח בשבת, אבל אסור להזמין בפירוש שיביאו לו המשלוח בשבת, משום קובע מלאכתו בשבת, וכדלעיל ס"ד (ומותר ליתן בגדיו לכובס נכרי, ועורות לעבדן נכרי, סמוך לחשכה בקבלנות, והנכרי עושה מעצמו אפילו בשבת. ובלבד שהישראל לא יאמר לו שיעשה בשבת).

ומטעם זה יש אוסרים להזמין עתון שיבוא לביתו בשבת (ראה אמירה לנכרי פל"ט ס"ה).

וכיון שכך, אסור אף בדיעבד, כאמור כאן (לא יבא לומר לנכרי שיעשה לו, כיון שאין מתירים לו אלא כשמתכוין הנכרי לטובת עצמו ולא כשמתכוין בשביל ישראל). ונתבאר לעיל (הערה 2086).

[2091] **רמ"א** שם.

כל האמור כאן מיירי בנכרי שעשה לישראל כלי בקבלנות. וכן הדין גם אם "ישראל שקצץ דמים לנכרי שיביא לו דגים בערב יום טוב בעד סכום דמים אלו שקצץ לו ונשתהה הנכרי והביאן ביום טוב".

ואם נסתפק שמא נגמר הכלי בערב שבת, יש להקל בכל ענין[2092], כיון שיש מתירין לגמרי.

(ואם נגמר ביום טוב א׳, מותר בליל יום טוב ב׳ בכדי שיעשו[2093], עיין סי׳ תקט״ו[2094]).

ואם גמר הנכרי תפירת מנעלים מערב שבת, רק שתיקנם והחליקם בשבת, מותר ללבשם בו ביום לדברי הכל, שהרי אינו נהנה בלבישתו ממלאכת השבת אלא ממלאכת החול, שהרי היה יכול ללבשם בלא

כדלקמן סי׳ תקטו סכ״א (אפשר שזהו דומה לקצץ עם הנכרי מערב שבת שיעשה לו מנעלים והביאן לו הנכרי בשבת, שהן מותרים להישראל בו ביום כמ״ש בסי׳ רנ״ב עיי״ש. וכבר נתבאר שם דיש אוסרין ללבוש המנעלים עד שימתין במוצאי שבת בכדי שיעשו, ולדבריהם אף דגים אלו אסורין עד מוצאי יום טוב בכדי שיעשו ... וכבר ביארנו שם, שבשעת הדחק (שהוא צריך למנעלים אלו בשבת) יש לסמוך על המתירין, עיין שם כל פרטים אלו).

אמנם מכל מקום יש הפרש בין שתי הלכות אלו בשלושה פרטים:

(א) עיקר הדיון כאן הוא לענין השתמשות בחפץ ביום השבת. משא״כ לקמן שם, הרי ביום טוב עצמו אסור בכל אופן, שהרי הדגים שניצודו ביום טוב הם מוקצה. וכל הנפקא מינה בין שתי הדעות הוא רק לענין בכדי שיעשו במוצאי יום טוב, כמבואר שם (אם הוא בענין שיש להסתפק שמא ניצודו ביום טוב, הרי אלו אסורין באכילה ובטלטול עד הערב כמ״ש למעלה. אבל בערב יש להסתפק אם צריך להמתין בכדי שיעשו).

(ב) הכא אמרינן בפשיטות שהנכרי ״לא נתכוין בשביל שיהנה ממנו הישראל בשבת עצמה״, שהרי הנכרי הביא את הכלי כדי שישתמש בו הישראל למחר ולאחר זמן. משא״כ לקמן שם מיירי בפירות שהביא לו, שבזה מסתפק המ״א שם ס״ק ג (אפשר דמיני מאכל דמי לנר. וצריך עיון, דיש לומר דוקא נר צריך להשתמש בו עכשיו, דמחר בא ואיננו, משא״כ מיני מאכל). וכן הובא ספק זה כאן בקונטרס אחרון סוף ס״ק ז (או גבי מאכלים אם דמו למנעלים, כמ״ש המג״א ריש סי׳ תקט״ו). וכן הובאה סברה זו לקמן סי׳ שז סכ״ו (שכיון שהנכרי יודע שישראל זה שמוליך אליו הוא יאכל בשבת פירות הללו, ולכך הוא מוליכם לו, אם כן הוא מתכוין בהבאתו מחוץ לתחום בשביל הנאת גופו של זה). וכן נתבאר לקמן סי׳ תקטו שם (יש להסתפק ... אפשר שזהו דומה לקצץ עם הנכרי מערב שבת שיעשה לו מנעלים והביאן לו הנכרי בשבת, שהן מותרים להישראל בו ביום כמ״ש בסי׳ רנ״ב), והיינו שאין זה אלא אפשר דומה למנעלים, מחמת הספק הנ״ל של המ״א.

ויתירה מזו מוסיף לקמן שם סכ״ב (ישראל ששיגר דורון לחבירו על ידי נכרי מערב יום טוב והביא הנכרי את הדורון לחבירו ביום טוב מחוץ לתחום ... הרי זה מותר באכילה אף למי שהובא בשבילו, שהרי אין הנכרי מביא משלו כדי שנגזור שמא יאמר לו הבא לי מחוץ לתחום אלא משל ישראל אחר הוא מביא). והיינו שאף אם נאסור ב״ישראל שקצץ דמים לנכרי שיביא לו דגים בערב יום טוב״, מטעם ״שהנכרי יודע שישראל זה שמוליך אליו הוא יאכל בשבת פירות הללו, ולכך הוא מוליכם לו״. מכל מקום אין טעם לאסור ב״ישראל ששיגר דורון לחבירו על ידי נכרי מערב יום טוב״.

ויתירה מזו נתבאר לקמן סי׳ שז סכ״ו (נכרי המביאה [אגרת] בשבת מחוץ לתחום ... אינו דומה לישראל ששיגר פירות לחבירו מערב שבת על ידי נכרי ונתעכב והביאם בשבת שאסורים למי שנשתלחו אליו ... שכיון שהנכרי יודע שישראל זה שמוליך אליו הוא יאכל בשבת פירות הללו ... אם כן הוא מתכוין בהבאתו מחוץ לתחום בשביל הנאת גופו של זה ... מה שאין כן באגרת). והיינו שאף אם נאסור גם בישראל ששיגר פירות או דגים לחבירו על ידי נכרי מטעם הנ״ל, מכל מקום יש להתיר עכ״פ באגרת.

וראה גם מהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״ב והערה 2553, וסכ״ג והערה 2922).

(ג) כבר נתבאר לעיל, שגם דעת האוסרים לא אסרו כאן אלא מטעם שלא יהנה ממלאכת שבת. והובא לעיל (הערה הקודמת) ממה שנתבאר לקמן סי׳ תקטו, ובמ״א שם, דהיינו דוקא במלאכה שנעשית בגוף החפץ, משא״כ בחפץ שהביאוהו מחוץ לתחום אין לאסרו מטעם הנאה ממלאכת שבת. ומכל מקום נתבאר לקמן שם סי׳ תקטו (ואם ידוע שדגים אלו ניצודו מערב יום טוב, אלא שהביאן ביום טוב מחוץ לתחום, כיון שאין כאן איסור מוקצה, אפשר שהן מותרים אף בו ביום, להמתירין גבי מנעלים), משא״כ לדעת האוסרים במנעלים (מטעם שלא יהנה ממלאכת שבת), אסור גם בהביא הדגים מחוץ לתחום.

והיינו כיון שכבר נתבאר שיש טעם לאסור בדגים ופירות יותר מבכלי שעשה הנכרי. ולאידך יש טעם להקל בדגים ופירות שהביא מחוץ לתחום יותר מבכלי שעשה הנכרי. ולכן רק ״אפשר״ שדינו שוה לדין הכלי שעשה הנכרי.

[2092] **שלטי גבורים** שם אות א (ונראה דדוקא היכא שמסר לו הכלי ערב שבת עם חשכה, דודאי עשה הנכרי בשבת, או שיודע בודאי שהנכרי עשאו בשבת, אבל בסתם שמסרו לו, והנכרי היה יכול לעשותו קודם השבת, ונעלם ממנו אם עשאו בשבת אם לאו, נראה לי דליכא לאסור הנאתו). רמ״א שם (ואם יש לתלות שנגמר בערב שבת, מותר בכל ענין).

והיינו אף שנתבאר לקמן שם ס״ג (אם אין כאן אלא ספק אחד ... צריך להמתין בכדי שיעשו), ובסט״ז (ביום טוב ראשון יש להחמיר אף בספק).

מכל מקום יש להקל כאן, כיון שיש מתירין לגמרי.

[2093] מ״א ס״ק יב (ואם כן בשני ימים טובים של גליות, אם נעשה בראשון מותר בשני בכדי שיעשה).

[2094] סוף סכ״א (אבל לאחר כדי שיעשו, אפשר שהן מותרים אף אם הוא יום טוב שני של גליות).

והיינו שאף שנתבאר לקמן שם ס״א, לפי שיטת התוס׳ (שמה שהצריכו חכמים להמתין בכדי שיעשו, אין הטעם מפני שאסור ליהנות ממלאכת יום טוב, אלא שחששו חכמים אם נתיר לו ליהנות במוצאי יום טוב מיד מן המלאכה שנעשית בשבילו ביום טוב, שמא יאמר להנכרי שיביא לו ביום טוב כדי למהר אכילתו בליל מוצאי יום טוב ... ולפי סברא זו אם הביא לו ביום טוב ראשון, צריכים הוא ואנשי ביתו להמתין במוצאי יום טוב שני, בכדי שיעשו, אף אם הוא יום טוב שני של גליות).

מכל מקום כאן, שאין לאסור משום ״שמא יאמר להנכרי שיביא לו ביום טוב״ (מהטעם שנתבאר כאן). וכל האיסור הוא רק משום ״שאסור ליהנות ממלאכת יום טוב״. אם כן כבר נתבאר בזה לקמן שם ס״א, שאין לאסור ביום טוב שני של גלויות משום הנאה ממלאכת יום טוב, ״ממה נפשך, אם ערב זה הוא יום טוב, הרי יום טוב ראשון שהובא בו היה חול, ואינו צריך להמתין כלל״.

תיקון זה[2095]. וכן כל כיוצא בזה:

יב וכל זה בכלים שעשה לישראל. אבל נכרי העושה על המקח למכור לכל מי שיזדמן לו, אם היא עיר שרובה נכרים[2096] מותר ליקח ממנו בשבת בהקפה בלא פיסוק דמים[2097], על דרך שיתבאר בסי׳ שכ״ג[2098]. ומותר ללבשם בו ביום אף על פי שידוע שעשאן בשבת, דכיון שרוב העיר הם נכרים, מן הסתם עשאן על דעת נכרים, שכל העושה על דעת הרוב הוא עושה[2099]. וכן הדין ביום טוב[2100].

ואף שיש להחמיר בנולד ביום טוב כמו שיתבאר בסי׳ תצ״ה[2101], מכל מקום כאן אין בו משום נולד,

---

[2095] **מ״א** ס״ק יג (ונראה לי דאם היה המנעל מתוקן מערב שבת, רק שתקנו והחליקו בשבת, שרי, דהא היה יכול ללובשו בלאו הכי, כמ״ש סי׳ רנ״ג ס״א בהגה ד׳).

והיינו כדלקמן שם סכ״ה (מותר אפילו מצטמק ויפה לו, אם היה מבושל כל צרכו, שאינו נהנה ממנו כל כך, כיון שכבר היה ראוי לאכול).

וכן הוא לקמן סי׳ רעו סי״ג (ויש מתירין ... אף אם עשה הנכרי מדורה קטנה לצרכו בלבד, או לצורך חולה, ואחר כך בא זה להתחמם כנגדה, והוסיף הנכרי עצים בשבילו מדעת עצמו, אין הוספה זו אוסרתו להתחמם שם, כיון שהיה יכול להתחמם שם קצת אף בלא הוספה זו).

והיינו שטעם האיסור ליהנות ממלאכת הנכרי בשבת, נתבאר לעיל ס״י (לפי שאם יהנה גופו ממנה בשבת נמצא שעיקר המלאכה נעשית בשבילו בשבת).

משא״כ כאן, אין הוספה זו נחשבת הנאת גוף הישראל ליאסר מטעם זה, ״שהרי היה יכול ללבשם בלא תיקון זה״.

[2096] **הגהות אשרי** ביצה פ״ג סי׳ ז (ונכרי שעשה מנעלים ביום טוב בסתם למכור לכל מי שירצה ... ה״ר אליהו התירם ... מאור זרוע). **רמ״א** סוס״ד (שעושה מנעלים על המקח, מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם). כפירוש מ״א ס״ק טו (עשאו בשבת בעיר שרובה [עכו״ם מותר, בעיר] שרובה ישראל אסור) [יש כמה שינויי נוסח במ״א, והמסקנא היא כאמור כאן].

והוא כדתנן מכשירין פ״ב מ״ה (עיר שישראל ונכרים דרים בה, והיה בה מרחץ מרחצת בשבת, אם רוב נכרים רוחץ מיד), ומ״ו (אם רוב עכו״ם לוקח מיד). שבת קכב, א (כי מחממי אדעתא דרובא מחממי). רש״י שם (ועיקר חילול השבת בשבילם). רשב״א שם ד״ה רבא (וטעמא משום דאמרינן דמסתמא עיקר כונתו ומעשיו אדעתא דרובא הוא, וכאילו לא נעשה בשביל המיעוט, דאין הולכין אלא אחר הרוב). ובעבודת הקדש שער ה סי׳ ב (ואם הביאום לצורך גוי, או אפילו סתם בעיר שרובה גויים, מותר ... כל שמביא לצורך הרוב הוא מביא). ארחות חיים הל׳ יום טוב אות כט (וכתב הרשב״א ז״ל ... ואם הביא לצורך עכו״ם, או אפילו סתם בעיר שרובה עכו״ם, מותר ... כל המביא לצורך הרוב מביא). שו״ע סי׳ תצח ס״ג (ואם הביאום לצורך הגוים, או אפילו סתם בעיר שרובה גוים, מותר, שכל המביא לצורך הרוב מביא), וסי׳ תקטו ס״ו (בעיר שרובה גויים, מן הסתם כל המביא לצורך הרוב מביא).

וכן הוא לקמן סי׳ רעו ס״ז (אם רוב המסיבה נכרים מותר להשתמש לאורו, ואם רובה ישראל אסור להשתמש לאורו, שמן הסתם מתכוין המדליק לצורך הרוב). סי׳ שכה ס״ו (אם היא עיר שרובה נכרים, שאז מן הסתם היא נאפית בשביל הנכרים ולא בשביל הישראל), וסכ״א (נכרי שעשה בשבת ארון או קבר לקבור בו מתו או למכור (בעיר שרובה נכרים), מותר לישראל ליקבר במוצאי שבת מיד). סי׳ שכו סי״ג (עיר שישראל ונכרים דרים בה ויש בה מרחץ רוחצת בשבת, אם רוב נכרים ... מן הסתם הוחמה בשבת בשביל הנכרים שהם הרוב). סי׳ תקטו סי״ח (נכרי שהביא למכור, אם רוב העיר הן נכרים, בודאי לצורך הנכרי הביא ומותר ליקח). סי׳ תקיז ס״ד (אם רוב לוקחי פת שבעיר הן נכרים שבודאי בשבילם נטחן הקמח).

*

ומה שבעיר שרובה ישראל אסור, כי ״העושה על המקח״ גרע מ״נכרי שעשה לישראל כלי בשבת בקבלנות״ (שבסעיף הקודם).

וטעם החילוק נתבאר בקונטרס אחרון סוף ס״ק ז (מוכר מנעלים בשבת בעיר שרובה ישראל ... אסור. ואילו בקצץ מותר גבי מנעלים ... ואף דבתרווייהו אדעתא דנפשיה קעביד, על כרחך צריך לומר שהחילוק ביניהם הוא, משום שזה עושה להשלים קבלנותו, וזה עושה מאליו בלא קבלנות).

והיינו שכשעושה על המקח, אינו בטוח שיקנו ממנו וישלמו לו, וכעין האמור לעיל ס״ו (אין דעתו סמוכה עליו בודאי, שלא קצץ לו הישראל שכר, ונמצא שהוא טורח בספק בשביל הישראל, ונראה כעושה שליחותו). ולכן לא הותר כאן אלא ״אם היא עיר שרובה נכרים״.

[2097] משנה ביצה כח, ב (לא יאמר אדם לטבח שקול לי בדינר בשר). רמ״א ס״ד (ובלבד שלא יקצוץ עמו דמי המקח).

[2098] סעיף א (שאסור להזכיר שם דמים כלל ... בדבר שאין מקחו ידוע, כגון הלוקח בשר מהטבח, שאסור לומר לו תן לי בדינר בשר כמ״ש בסי׳ ת״ק).

ובסי׳ תק ס״א (אין לוקחין בשר מהטבח בפיסוק דמים, שיאמר לו תן לי בסלע או בשתים).

[2099] כדלקמן סי׳ רעו ס״ז (ישראלים ונכרים שהסיבו יחד, ובא נכרי והדליק להם נר, אם רוב המסיבה נכרים מותר להשתמש לאורו, ואם רובה ישראל אסור להשתמש לאורו, שמן הסתם מתכוין המדליק לצורך הרוב).

[2100] כדלקמן סי׳ תקטו״ו סי״ח (נכרי שהביא למכור, אם רוב העיר הן נכרים בודאי לצורך הנכרי הביא ומותר).

[2101] סעיף יג (ולענין הלכה יש להחמיר בנולד ביום טוב, כיון שיש אומרים שאפילו מוקצה אסור בו, אבל בשבת יש להתיר אפילו נולד, כי כן עיקר).

הואיל והוא דבר שגמרו בידי אדם[2102], כמו שיתבאר בסימן שכ״ה[2103]:

יג במה דברים אמורים כששיגרן הנכרי או הביאן בעצמו לבית הישראל[2104]. אבל אסור לשלוח אצלו ליטול כלים מביתו[2105] (בשבת), אפילו על ידי נכרי[2106], אע״פ שנגמרו מערב שבת[2107].

לפי שאין מביאים כלים מבית האומן כלל, אפילו בחולו של מועד, אלא אם כן הן לצורך המועד[2108], אע״פ שנגמרו קודם המועד[2109] (י), מפני מראית העין שיאמרו שבמועד נתן לו לתקנם[2110], ולצורך המועד לא חששו למראית העין במועד שהוא קל, כמו שיתבאר בסי׳ תקל״ה[2111]. אבל כאן בשבת (אע״פ שנגמרו מערב שבת) או יום טוב, אפילו לצורך שבת ויום טוב[2112] אסור ליטול מבית האומן לבית ישראל, אפילו מבית לבית בחצר אחת[2113].

אלא אם כן שהנכרי אינו אומן כלל, אלא הוא חנוני הלוקח מהאומנים ומוכר לאחרים[2114], שאז מותר ליקח אצלו[2115] אפילו בביתו או בחנותו ולהביא לבית ישראל אפילו דרך הרחוב[2116], אם היא עיר

[2102] הגהות אשרי שם (וה״ר אליהו התירם, הואיל וגמרו בידי אדם ויכול לגומרו ביום טוב, לית ביה משום מוקצה). הובא במ״א שם.

[2103] סעיף ו (כל דבר שגמרו בידי אדם אין בו משום מוקצה ... כגון נכרי שהתחיל לעשות כלי מערב יום טוב וגמרו ביום טוב, אין בו משום נולד, הואיל וגמרו בידי אדם כמו שנתבאר בסי׳ רנ״ב). והיינו שטעם זה של ״גמרו בידי אדם״ מועיל שלא יאסר משום מוקצה, ואף לא משום נולד, ושם נסמן.

[2104] קאי הן על אומן קבלן דלעיל סי״א, והן על אומן העושה על המקח דלעיל סי״ב, שבשניהם אסור לשלוח אצלו ליטול הכלים מביתו.

[2105] **מרדכי** פ״ק דביצה רמז תרסד (חלוק שתפרו עכו״ם או בגד ש[צבע]ו עכו״ם, אסור ליטול מן העכו״ם ביום טוב, דהכי פסקינן ס״פ מקום שנהגו, דאפילו בחול המועד אין מביאין כלים מבית האומן. אבל ודאי אם שיגר לו עכו״ם כלים תפורין שנגמר מלאכתן מערב יום טוב מקבל ממנו). **והגהות אשרי** פ׳ אין צדין סי׳ יד (חלוק שתפרו נכרי או בגד שצבעו נכרי ביום טוב, אסור ליטלו מן הנכרי. אבל אם שיגר לו כלים תפורים שנגמרה מלאכתם מערב יום טוב מקבל הימנו). רמ״א ס״ד (ודוקא אם שגר לו הגוי לביתו, אבל אסור ליקח כלים מבית האומן בשבת ויום טוב).

[2106] **מ״א** ס״ק יד (ואפשר דאפילו על ידי עכו״ם אסור להביאו, כן נראה לי).

[2107] משמעות מרדכי והגהות אשרי שם, דמיירו אף בנגמרה מלאכתם מערב יום טוב. דרכי משה סי׳ תקלד סק״ז (לעיל סימן רנ״ב כתב ב״י בשם רוקח (סי׳ שא) הא דאין מביאים כלים מבית האומן, היינו דנגמרה מלאכתן במועד, אבל נגמרה קודם מועד מותר. והר״ן אוסר בכל ענין. וכן נראה דעת שאר הפוסקים).

ומפרש בקונטרס אחרון ס״ק י שהכוונה לר״ן פסחים יח, סע״א (ובחולו של מועד אין מביאין אלא לצורך המועד, משום מראית העין, דנראה כאילו תיקון במועד). ומזה מובן שאסור אף אם נגמרה קודם מועד.

[2108] משנה מו״ק יג, א (אין מביאין כלים מבית האומן). ברייתא שם יג, ב (מביאין כלים מבית האומן, כגון כד מבית הכדר וכוס מבית הזגג, אבל לא צמר מבית הצבע ולא כלים מבית האומן). ופרש״י (כד וכוס לצורך המועד הן, אבל צמר וכלים אין צורך המועד). טור ושו״ע סי׳ תקלד ס״ג (מביאין מבית האומן כלים שהם לצורך המועד, כגון כרים וכסתות וצלוחיות. אבל כלים שאינם לצורך המועד, כגון מחרישה או צמר מבית הצבע אין מביאין).

והיינו דוקא בחול המועד, אבל בערב פסח, נתבאר לקמן סי׳ תסח סכ״א (מותר להוליך כלים לבית האומן בי״ד כל היום, אף על פי שלא יתקנם עד לאחר המועד, וכן מותר להביא כלים מבית האומן אף על פי שאין בהם צורך המועד כלל. עיין סי׳ תקל״ד).

[2109] דרכי משה סי׳ תקלד ס״ק ז (כדלעיל הערה 2107).

[2110] ר״ן פסחים יח, סע״א (ובחולו של מועד אין מביאין אלא לצורך המועד, משום מראית העין, דנראה כאילו תיקון במועד). נמוקי יוסף מו״ק ו, ב ד״ה אין מביאין (אם אינם לצורך המועד שיחשבו הרואים שהבעל הבית נתנן לתקן אותם במועד ויאמר שהאומן תיקנן במועד). הובא בב״י סוס״י תקלד. לבוש כאן ס״ד (ליקח כלי מבית האומן בשבת ויום טוב אסור משום מראית העין). עולת שבת ס״ק ג (ונראה דאינו אסור רק מפני מראית העין ... וכן כתב בלבוש דאין לאסור רק מפני מראית העין). מ״א סי׳ תקלד סק״ו (והב״י פירש הטעם, שיסברו שנתן לתקנו במועד ויאמרו שהאומן תקנו במועד). ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק י.

[2111] בשו״ע שם (אין מפנין מחצר לחצר ... שאינם לצורך המועד). ובמ״א שם ס״ק א (דרך רשות הרבים (נ״י)). הרי שלצורך המועד מותר אף דרך רשות הרבים.

[2112] ב״י ד״ה כתב הר״ן (דטעמא משום דאפילו לזבוני בשוקא לצורך המועד שרי, ואם כן בשבת וביום טוב דלא שייך האי טעמא אסור). עולת שבת שם (ומ״ש אבל אסור ליקח כלים וכו׳, פירוש, אפילו שצריך להן בשבת). מ״א ס״ק יד (אפילו לצורך שבת אסור (ב״י)).

[2113] ב״ח סי׳ תקלה (בדין הבאת כלים מבית האומן שלא לצורך המועד דאסור ... במרדכי הארוך ראיתי שכתב דאסור, ופירש בשם רבינו תם דהטעם הוא, שלא יאמר הרואה כי במועד צוה לתקנו). מ״א סי׳ תקלד ס״ק ו (אפילו מבית לבית באותה חצר ... שיסברו שהבעל הבית צוה לתקנו במועד (ב״ח סימן תקל״ה)).

[2114] מ״א סוס״ק טו (אסור לילך וליקח ממנו, אם לא בעכו״ם חנוני שאינו אומן כלל אפשר דמותר, כן נראה לי).

[2115] כדלקמן סי׳ תקיז ס״ב.

המעורבת:

התחלת מלאכות סמוך לחשיכה

יד מותר לפתוח מים לגינה, דהיינו לעשות נגר קטן משפת המעין לגינה סמוך לחשכה, והמים נמשכים והולכים לגינה כל השבת כולה ומשקים את הזרעים[2117], אע״פ שהמשקה בשבת חייב[2118].

וכן מותר להניח קילור עבה על העין לרפואה, ואספלנית על גבי המכה, והם מתרפאים והולכים כל השבת כולה[2119], אע״פ שבשבת אסור להניחם כמו שיתבאר בסי׳ שכ״ח[2120].

וכן מותר לטעון קורות בית הבד על גבי הזיתים, ועגולי הגת על גבי הענבים, סמוך לחשכה, והם נסחטים והולכים כל השבת כולה[2121], אע״פ שהסוחט בשבת חייב[2122]. ומכל מקום (יא) השמן והיין היוצא מהם משחשכה אסור, כדין משקין שזבו מאליהם בשבת שהם אסורים בו ביום, משום גזרה שמא

[2116] שדוקא לענין טרחה ביום טוב מחלקינן בין חצר לרחוב, כדתנן מו״ק יג, א (אין מפנין מבית לבית אבל מפנה הוא לחצרו). ובשו״ע סי׳ תקלה ס״א (אין מפנין מחצר לחצר (דרך רשות הרבים, מ״א) ... אבל מפנה הוא מבית לבית באותה חצר).

משא״כ כאן שאין מראית העין ולא טרחא יתירה, אין מחלקים בזה, ומותר בכל אופן.

[2117] **ברייתא שבת יח**, א (ת״ר פותקין מים לגינה (פותקין, עושין נגר קטן משפת המעין לגנה, רש״י) ערב שבת עם חשיכה ומתמלאת והולכת כל היום כולו). טור ושו״ע ס״ה (ומותר לפתוח מים לגנה והם נמשכים והולכים בכל השבת).

[2118] כדלקמן סי׳ שלו ס״ט (המשקה מים לזרעים חייב משום חורש ומשום זורע).

[2119] ברייתא שם (ומניחין קילור על גבי העין ואיספלנית (רטיה, רש״י) על גבי מכה (ערב שבת עם חשיכה) ומתרפאת והולכת כל היום כולו). רא״ש פ״ג סי׳ לג (ומיירי בקילור שהוא עב, דומיא דאספלנית, הלכך דוקא מערב שבת, אבל בשבת אסור להניחו על העין משום גזירת שחיקת סממנים או גזירה שמא ימרח. אבל קילור צלול, אף בשבת מותר להניחו על גב העין, כדאמר פרק שמונה שרצים (קח, ב) שורין קלורין מערב שבת ומניחן על גבי העין בשבת, דכיון דהוא צלול, אינו אלא כרוחץ עיניו וליכא למיגזר משום שחיקת סממנין). טור ושו״ע שם (ולהניח קילור (סם של רפואה שנותנין על העין) עבה על העין, אף על פי שאסור להניחו בשבת).

[2120] סעיף כז (שורה אדם קילורין רכין וצלולין מערב שבת ונותן על גבי העין בשבת ... אבל קילור עב אסור ליתנו על גבי עין בשבת, מפני שניכר שהוא לרפואה. ואם הניחו עליה מבעוד יום, מותר, כמ״ש בסי׳ רנ״ב).

[2121] משנה יח, א (ושוין אלו ואלו שטוענין קורת בית הבד ועגולי הגת). ופירש״י (שטוענין את הזיתים בקורות בית הבד, ואת הענבים בעיגולי הגת ... מבעוד יום, והמשקה הולך וזב כל השבת). והיינו שלדעת בית הלל מותר לטעון סמוך לחשיכה, כמו בשאר ההלכות שבמשנה שם. אבל כאן שטענו מבעוד יום, מודים גם בית שמאי שמותר.

ובגמרא יט, א (מאי שנא כולהו דגזרו בהו בית שמאי, ומאי שנא קורות בית הבד ועיגולי הגת דלא גזרו. הנך דאי עביד להו בשבת מיחייב חטאת, גזרו בהו בית שמאי ערב שבת עם חשכה. קורות בית הבד ועיגולי הגת, דאי עביד להו בשבת לא מיחייב חטאת, לא גזרו).

והטעם שכאן הוא אסור רק מדברי סופרים, כיון שהם כבר נתרסקו מבעוד יום, כדאמרינן התם יט, ב (הני נמי כמחוסרין דיכה דמו), ונתפרש בבעל המאור ז, ב (שטעינת הקורה על גב הענבים השלמים או על גב הזיתים השלמים היא כריסוק, והדיכה והשחיקה נעשית מאליהן בשבת, שלא הספיקה הקורה מבעוד יום לעשות בהן בשעה קלה אלא רסוק בלבד בלא דיכה), ובר״ן שם ז, ב – ח, א (הני מכיון שנתן קורה על גבי זיתים ועל גבי ענבים מבעוד יום הרי הן מרוסקין, ומכאן ואילך בלא קורה נמי משקה נפיק ממילא, אלא דלא נפיק שפיר כי השתא ... דשלש מלאכות יש בדברים הנידוכין להוציא מהן משקה, רסוק ודיכה ושחיקה, ובמתניתין איירי בשלא עשה בהן מבעוד יום אלא ריסוק, שהקורה והעגולין מבעוד יום אינן אלא מרסקות).

והנפקא מינה לדידן ממה שנתרסקו מבעוד יום ואיסורן רק מדברי סופרים, נתבאר בתוס׳ שם יט, א ד״ה רבי ישמעאל (ולא דמי למשקין שזבו שאסורין, דגזרינן שמא יסחוט, דהכא אפילו יסחוט ליכא איסור דאורייתא).

אבל אם אין רוצה לשתות מהן בשבת, קיי״ל כבית הלל שמותר לטעון סמוך לחשיכה, כמבואר בב״י סוד״ה וטוענין בקורות (אם אינו רוצה לשתות בשבת ממשקין היוצאין ... לכאורה משמע דשרי אף על פי שלא נתרסקו ... דלדעת הרי״ף והרמב״ם שרי, והכי נקיטינן).

ועל פי זה נפסק בשו״ע ס״ה (וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום על זיתים וענבים, והשמן והיין היוצא מהם מותר).

מ״א ס״ק יח (הא דחזר וכתב מבעוד יום, דמלתא דפשיטא היא, לאורויי דדוקא כשטען מבעוד היום גדול, דנתרסקו הענבים קודם שבת בטעינת הקורה, ואם כן אפילו סחיט להו בידים אחר כך ליכא חיוב חטאת, ולכן המשקין היוצאין מהן מותרים. אבל באמת מותר להטעינו סמוך לחשיכה, אך המשקים היוצאין מהן אסורין דגזרינן שמא יסחוט).

ט״ז ס״ק ו (פירוש אף מה שיוצא בשבת, ולא גזרינן שמא יסחוט, כמו שגזרו במשקין שזבו, דהתם יש חיוב חטאת אם יסחוט, על כן גזרו אפילו בזבו מעצמן, אבל הכא כיון שבלאו הכי זב מעצמו, כיון שכבר נדרסו על ידי הטעינה, אלא שיוצא טפי על ידי הסחיטה בידים, בזה אין איסור אלא מדרבנן, על כן בזב מעצמו בשבת שרי לגמרי).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק יא.

וראה צמח צדק חדושים על הש״ס לו, א. לז, ב.

[2122] כדלקמן סי׳ שכ ס״א (הסוחט זתים להוציא מהם שמן או ענבים להוציא מהן יין, חייב מפני שמפרק המשקה מהפרי).

יבא לסחוט בידים כמו שיתבאר בסי' ש"כ[2123].

במה דברים אמורים, כשהטעין עליהם סמוך לחשכה ממש, אבל אם הטעין עליהם מבעוד היום גדול, בענין שנתרסקו מחמת הטעינה קודם שחשכה, מותרין השמן והיין היוצא מהם כל השבת כולה[2124]. שכאן אין לגזור שמא יבא לסחטם בידים, לפי שאף אם יסחטם לא יעשה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים, כיון שכבר הם מרוסקים והיה המשקה זב מהם מאליו בלא טעינת הקורה והעגולים ובלא סחיטה בידים, אלא שעל ידי הטעינה והסחיטה הוא ממהר לצאת[2125].

וכן (יב) הבוסר והמלילות שריסקן מבעוד יום, מותרין המשקין היוצאין מהן בשבת[2126]:

טו מותר ליתן חטים לתוך רחיים של מים סמוך לחשכה והם נטחנות כל השבת כולה, ואע"פ שהרחיים הן של ישראל. ואין חוששין להשמעת קול הרחיים בשבת, שלא יאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת[2127], לפי שהכל יודעים שהרחיים טוחנות מעצמן, ולא יבאו לחשדו שבשבת נתן החטים לרחיים[2128].

ויש חולקים על זה[2129] ואוסרין ברחיים ובכל מקום שיש השמעת קול, כשהמלאכה נעשית מאליה בשבת, מפני שהוא זלזול שבת[2130], שיאמרו שבשבת התחיל המלאכה[2131].

אלא אם כן שהמלאכה נעשית ברשות נכרי ואין שם הישראל נקרא עליה כלל, כגון ליתן חטים לתוך רחיים של נכרי מבעוד יום, או שנותן להנכרי מבעוד יום והנכרי נותנן לרחיים שלו אפילו בשבת[2132], אם

[2123] סעיף ג (משקין שזבו בשבת מאליהם מזיתים וענבים, אסורים עד לערב, גזרה שמא יסחוט בידים כדי לשתותן היום, אם יהיו מותרים).

[2124] **טור ושו"ע** שם (והשמן והיין היוצא מהם מותר).

וכן הוא לקמן סי' שכ ס"ד (זיתים וענבים שנתרסקו מבעוד יום, משקין היוצאין מהן בשבת מותרין, מטעם שנתבאר בסימן רנ"ב).

[2125] כמועתק לעיל מהר"ן וט"ז.

[2126] משנה עדויות פ"ב מ"ו. שבת יט, א (השום והבוסר והמלילות שרסקן מבעוד יום, רבי ישמעאל אומר יגמור משתחשך). לפירוש ר"י בתוס' שם ד"ה רבי (ונראה לר"י, דיגמור, היינו דיגמור ויאכל בשבת, ולא דמי למשקין שזבו שאסורין דגזרינן שמא יסחוט, דהכא אפילו יסחוט ליכא איסור דאורייתא). שו"ע שם (וכן בוסר ומלילות שריסקן מבעוד יום, מותרים המשקים היוצאים מהם).

משא"כ אם לא ריסקן מבעוד יום, אסורים המשקין, אף שאיסור הסחיטה בהם הוא מדברי סופרים. ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק יב.

[2127] דתניא יח, א (אין נותנין חטין לתוך הריחים של מים אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום), ובגמרא שם (אמר רב יוסף משום שביתת כלים ... אמר רב אושעיא אמר רב אסי מאן תנא שביתת כלים דאורייתא, בית שמאי היא ולא בית הלל). וכתב **רבינו תם** בתוס' שם ד"ה והשתא (אומר ר"ת דהלכתא כרב יוסף דמוקי ברייתא כבית שמאי, דהא רב אושעיא קאי כוותיה. ולפי זה ריחים מותרים, דלדידיה לבית הלל שרי אפילו היכא דקעביד מעשה, ולא חייש להשמעת קול). שו"ע סוס"ה (ומותר לתת חטים לתוך רחיים של מים סמוך לחשיכה). רמ"א שם (ולא חיישינן להשמעת קול, שיאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת).

[2128] **תוס' יז**, ב ד"ה אין נותנים (דידעי כו"ע שהריחים טוחנות מעצמם, וידעי נמי שהחטין הושמו שם מערב שבת).

[2129] רבה יח, א (אמר רבה מפני שמשמעת קול ... אמר רב יוסף משום שביתת כלים). רבינו חננאל יח, א (ואע"ג דקיי"ל כבית הלל, ובית הלל לית להו שביתת כלים, נתינת חטים ברחיים של מים בערב שבת להטחן בשבת אסור, דלא אמרו משום שביתת כלים אלא רב יוסף, אבל רבה אמר מפני שמשמעת את הקול. וכוותיה מסתברא). **תוס'** יח, א שם (פסק ר"ח דטעמא דריחים משום השמעת קול ואתי כבית הלל). **רא"ש** פ"א סי' לג (פסק ר"ח דהלכתא כרבה דאמר מפני שמשמיעות את הקול. וכן משמע לכאורה, דקיי"ל רבה ורב יוסף הלכה כרבה). טור ורמ"א שם (ויש אוסרים ברחיים ובכל מקום שיש לחוש להשמעת קול).

[2130] רש"י שם ד"ה שיטחנו (מפני שמשמעת את הקול, ואוושא מילתא בשבת, ואיכא זילותא). טור וט"ז ס"ק ז (משום השמעת קול, ואיכא זלותא לשבת). מ"א סק"כ (ואיכא זילותא דשבת).

[2131] **אגור** סי' תקיט (נשאל מורי אבי מהרר"י לנדא ... והשיב, נראה לי עיקר טעמא דאוושא מלתא, כמו שפירשו תוספות שנ"ץ וספר התרומה וסמ"ג שפירשו על אוושא מלתא, שיאמרו רחים של פלוני טוחנים בשבת, דסבירי בשבת נתן בהם חטין). הובא בדרכי משה סק"ז. לבוש ס"ה (דאוושא מלתא טפי, שהרחיים משמעת קול, ויאמרו רחיים של פלוני טוחנת בשבת, ואיכא זלזולא דשבת טפי).

[2132] מ"א שם (ואם הרחיים של עכו"ם, פשיטא דשרי ליתן לתוכה מבעוד יום. ואם הישראל נותן לעכו"ם החטים מערב שבת, אפילו העכו"ם טוחנן בשבת שרי).

וכן בנותן לנכרי כסף לעשות מהם מטבעות, כדלעיל סי' רמד סי"ט (ואע"פ שמשמיע קול בפרהסיא אין בכך כלום, כיון שאין ידוע לרבים שהוא עושה בשביל ישראל, אין כאן חשש מראית העין).

קצץ לו שכר כמו שנתבאר למעלה[2133]. ובלבד שלא יעמוד ישראל אצלו בשבת לשמרו שלא יגנוב, מפני מראית העין שיאמרו שהוא שלוחו של ישראל העומד עליו[2134]. אלא אם כן יש חשש הפסד מרובה, שאז אין חוששים למראית עין כזה[2135], כמו שנתבאר בסימן רמ"ד[2136]. וכל שכן אם השעה צריכה לכך, כגון שהוא סמוך לפסח וצריך הישראל לשמור הרחיים שלא יבאו שם מים[2137].

ולענין הלכה[2138] במקום שאין שם מנהג יש להחמיר כסברא האחרונה, אלא אם כן יש שם הפסד, (יג) שאז יש לסמוך על סברא הראשונה[2139]:

טז ומכל מקום מותר להעמיד מערב שבת זוג המקשקש לשעות עשוי על ידי משקולת, אע"פ שמשמיע קול בשבת, לא יבאו לומר שהעמידו בשבת ועבר על גזרת חכמים שאסרו להשמיע קול בשבת (בכלי המיוחד לכך) כמו שיתבאר בסי' של"ח[2140], לפי שהכל יודעים שדרכו להעמידו מאתמול, שכן הוא דרכו לעולם להעמידו בכל יום על יום שלאחריו[2141]:

היוצא סמוך לחשיכה וחפץ בידו או בגדו

יז לא יצא אדם לרשות הרבים סמוך לחשכה וחפץ בידו[2142], גזירה שמא ישכח להסיר החפץ מידו להצניעו עד לאחר שחשכה, ואז יזכור שהחפץ בידו וישכח שהוא שבת, ויצא גם כן עם החפץ מרשות היחיד לרשות הרבים, או יעבירנו ד' אמות ברשות הרבים, או יכניסנו מרשות הרבים לרשות היחיד. אבל

[2133] סעיף ו (כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו, שאז הוא טורח לעצמו כדי לקבל שכרו, ואינו נראה כעושה שליחותו של הישראל).

[2134] **מ"א** שם (ובלבד שלא יעמוד הישראל אצלו, דאז מיחזי כשלוחו).

[2135] "מראית עין כזה" שלא יחשדוהו שעושה מלאכה בעצמו, אלא שעושה על ידי נכרי, בזה התירו במקום הפסד מרובה. משא"כ האמור לעיל "ויש חולקים על זה ואוסרים ברחיים ... שיאמרו שבשבת התחיל המלאכה", בזה אסרו אף בהפסד מרובה, וכמבואר בקונטרס אחרון ס"ג יג (דשאני התם שלא יחשדוהו אלא על שבות דלית ביה מעשה, דהיינו שעושה על ידי נכרי, אבל הכא יחשדוהו שעושה מלאכה בעצמו).

ואילו האמור לקמן "אלא אם כן יש שם הפסד, שאז יש לסמוך על סברא הראשונה", בזה התירו אף בהפסד סתם, כיון דאיכא פלוגתא.

[2136] סעיף יז (ואסור להישראל או שלוחו לישב אצל הנכרי בשעת קבלת המכס או המטבע, אף על פי שכבר השכירו לו ואין להישראל שום עסק בו, מכל מקום כשהוא יושב אצלו הרי הוא נראה כעושה בשבילו ולצרכו, ואסור מפני מראית העין. ואם שכר לו את הנכרי בקבלנות ומתיירא שמא יגנוב הרבה, כיון שיש חשש הפסד מרובה, יכול להושיב אצלו ישראל או לישב בעצמו לשמרו שלא יגנוב, שבמקום הפסד מרובה אין חוששים למראית העין).

[2137] מ"א שם (אבל אם השעה צריכה לכך, כגון סמוך לפסח, רשאי הישראל לשמור הרחיים שלא יתחמץ). והיינו שכשם שבהפסד מרובה אין חוששים למראית העין, כן הוא גם כשהשעה צריכה לכך, למצות לפסח. ובמ"א כתב טעם אחר. וראה מראי מקומות וציונים.

[2138] חוזר לענין רחיים של ישראל דלעיל.

[2139] **דרכי משה** סק"ז (ולי נראה דמסתמא יש לנהוג איסור כדעת התוספות שדחו דברי רבינו תם). רמ"א ס"ה (והכי נהוג לכתחלה, מיהו במקום פסידא יש להקל, כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רמ"ד). והיינו כמובא לעיל (הערה 2136).

מ"א ס"ק כא (פירוש, כיון דאיכא פלוגתא מקלינן במקום פסידא). והיינו שמטעם זה מותר אפילו בסתם פסידא (ולא רק בהפסד מרובה).

ונתבאר בקונטרס אחרון ס"ק יג.

[2140] סעיף ד (זוג המקשקש לשעות עשוי על ידי משקולת, אסור לערכו בשבת, משום שמשמיע קול של שיר ... אבל מבעוד יום מותר לערכו ולהכינו כדי שילך ויקשקש כל השבת, כמ"ש בסי' רנ"ב).

[2141] אגור סי' תקיט (נשאל מורי אבי מהרר"י לנדא על זוג המקשקש לשעות עשוי על ידי משקולות, אם מותר להכינו ולהעריכו כדי שילך ויקשקש כל השבת, כי שמא יש לדמות לנותן חטים לרחים. והשיב ... טעמא זה לא שייכא כלל גבי זוג המקשקש, שהכל יודעים שרגילים לתקנן בכל יום על יום של אחריו, ובאותו היום שהוא מקשקש אין מתקנין אותו כלל. וכן יש לפסוק הלכה למעשה, וכן עמא דבר). הובא בדרכי משה ס"ק ז. רמ"א ס"ה (ומותר להעמיד כלי משקולת שקורין זייגע"ר מערב שבת, אף על פי שמשמיע קול להודיע השעות בשבת, כי הכל יודעים שדרכן להעמידו מאתמול).

[2142] **משנה יא**, א (לא יצא החייט במחטו סמוך לחשכה, שמא ישכח ויצא, ולא הלבלר בקולמוסו). רמב"ם פי"ט הכ"ו (לא יצא החייט במחטו בידו, ולא הלבלר בקולמוסו, ערב שבת סמוך לחשיכה, שמא ישכח ויוציא). טור ושו"ע ס"ו (לא יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה במחטו בידו, ולא בקולמוסו, שמא ישכח ויוציא).

והיינו דוקא "וחפץ בידו", משא"כ מחט בבגדו מותר, כדלקמן סעיף הבא.

אם לא היה נזכר מהחפץ משחשכה, לא היה עובר על איסור של תורה[2143], שלא אסרה תורה אלא מלאכת מחשבת[2144], דהיינו שהוא מחשב ומתכוין לעשיית מלאכה, ושגגתו שמביא עליה חטאת היא שאינו יודע שהיום שבת, או שאינו יודע שמלאכה זו אסורה[2145]:

יח אבל מותר לצאת לרשות הרבים סמוך לחשכה במחט התחובה לו בבגדו[2146] וכל כיוצא בזה, בענין שאם היה יוצא בו בשבת היה פטור מן התורה[2147] כמו שיתבאר בסי' ש"א[2148]. ואף שהוא אסור בשבת מגזירת חכמים, מכל מקום סמוך לחשכה לא גזרו על זה, שאין גוזרין גזרה לגזרה[2149].

לפיכך בזמן הזה שפשט המנהג כהאומרין שעכשיו אין לנו רשות הרבים גמורה אלא כרמלית, כמו שיתבאר בסי' שמ"ה[2150], אין איסור כלל לצאת סמוך לחשכה[2151] אפילו בחפץ שבידו, שהרי איסור

[2143] **תוס'** יא, א ד"ה שמא ישכח (אין לפרש שמא ישכח המחט, דאפילו יצא ליכא איסור דאורייתא, כדאיתא בפ"ב דב"ק (דף כו:) הכיר בה ושכחה לענין שבת פטור, מלאכת מחשבת אסרה תורה. אלא שמא ישכח את המחט להצניעו עד שיהיה שבת, ולבסוף כשיזכור את המחט ישכח שהוא שבת ויצא). מ"א סוס"ק כד (חיישינן שמא ישכח להצניען עד שתחשך, ולבסוף כשיזכור שיש חפץ בידו ישכח שהיא שבת ויצא. אבל אין לפרש שישכח החפץ בידו ויצא, דבזה ליכא חיוב חטאת, אלא אם כן שכוונתו לעשות מלאכה, אלא ששכח שהוא שבת, או שלא ידע שמלאכה זו אסורה).

[2144] ב"ק כו, ב (אמר רבה, היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה, ועמד ונפלה ... לענין שבת, מלאכת מחשבת אסרה תורה), ופירש"י (מלאכת מחשבת אסרה תורה, שנתכוין לעשות מלאכה, אלא כסבור שהיום חול, או סבור שמלאכה זו מותרת, וכל הני דאמרינן הכא לא נתכוונו לעשות המלאכה, הלכך פטור).

[2145] משנה סז, ב (כלל גדול אמרו בשבת ... היודע עיקר שבת ועשה מלאכות (ששכח ששבת היום, רש"י) ... חייב ... היודע שהוא שבת ועשה מלאכות (שלא ידע שהמלאכות הללו אסורות, רש"י) ... חייב). רמב"ם הל' שגגות פ"ז ה"ב-ג (כל היודע עיקר שבת אבל שכח שהיום שבת ודימה שהוא חול ... חייב חטאת ... וכל היודע שהיום שבת ושגג במלאכות, ולא ידע שמלאכות אלו אסורות ... חייב חטאת).

[2146] ברייתא יא, ב (תניא לא יצא החייט במחטו התחובה לו בבגדו ... ואם יצא פטור אבל אסור דברי רבי מאיר, ר' יהודה אומר אומן דרך אומנתו חייב ושאר כל אדם פטור), וכרבי מאיר, דפסקינן כוותיה לקמן סי' שא ס"ט (לא יצא החייט במחט התחובה לו בבגדו ... ואם יצאו פטורין, שאין זו הוצאה כדרכה, כיון ששאר כל אדם אינן מוציאין כן, ואף האומנים אין דרכם להוציא בענין זה, אלא בשעה שרוצים להכריז על עצמם שהם אומנים, ולא בשאר פעמים).

וכיון שאינו עובר אלא מדברי סופרים, לא גזרו גזירה לגזירה, כדאמרינן ב**גמרא שם** (איבעיא להו כרמלית מאי, אמר אביי היא היא, רבא אמר היא גופה גזירה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה), **לרבא**, דפסקינן כוותיה לקמן סי' שנ ס"ב (אבל מותר לעמוד ברשות היחיד או ברשות הרבים ולשתות בכרמלית, או להפך, שלא גזרו גזרה לגזרה).

מ"א ס"ק כג (במחטו בידו, אבל בבגדו שרי, דאפילו בשבת ליכא חיוב חטאת).

וכן נסמן בלוח התיקון להוצאת זיטאמיר: **נ"ב, עיין שלטי הגיבורים** (ה, א אות ג: דהכא בפרקין מיירי שמחטו בידו, ולא בבגדו, כדמוכח בגמרא, והשתא ליכא אלא חדא גזירה שמא ישכח ויצא בו, דכי יצא בו והוא בידו חייב חטאת), **והגהות אשרי** (פ"א סי' כז: כגון דנקיט ליה בידיה, אבל תחובה לו בבגדו מותר, לרבא דלא גזר גזירה לגזירה. ולרבי יהודה דאמר אומן דרך אומנתו חייב, אפילו תחובה לו בבגדו אסור). **ועי' סוס"י זה** (ס"כ: מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה, שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת, אפילו למנהגנו כהאומרים שאין לנו עכשיו רשות הרבים גמורה), ובקונטרס אחרון שם ס"ק יד (דכאן אין גזרה כלל, אלא ספק גמור שמא יש כבר חפץ אצלו, כיון שרגיל בזה כל ימות החול), **ובפרי מגדים שם** (אשל אברהם ס"ק כג: וכרבא, דאין גוזרין גזירה לגזירה, הלכך דווקא בידו, לא בבגדו כשאין דרך להוציא בבגדו), **ועי' לקמן סי' שג סכ"ג** (ואין זו גזירה לגזירה, שהדבר קרוב לודאי שכשירצה לצאת לרשות הרבים ישכח להסיר התכשיטין מעליו, שהרי בחול אין דרך כלל לשלוף התכשיטין כשיוצא מביתו לרשות הרבים ... ואפילו אם היה אצלו מבעוד יום צריך להסירו כשתחשך, אם לא נזכר להסירו סמוך לחשיכה, כמו שנתבאר בסי' רנ"ב).

[2147] משא"כ בענין שחייב, כמבואר מ"א שם (ועי' סי' ש"א ס"ח וסי' ש"ג ס"ט דלפעמים איכא חיוב חטאת).

[2148] ס"ד (אבל איש שיצא במחט הנקובה התחובה לו בבגדו ... חייב חטאת), וס"ה (יש חולקים ואומרים שאיש היוצא במחט שאינה נקובה התחובה בבגדו לצורך הלבישה הרי זה חייב).

[2149] רבא שם. וכן הוא לקמן סי' שג סכ"ג. סי' שלח ס"ה. סי' שמו ס"ג. סי' שמח ס"ג. סי' שנ ס"ב. סי' שנב ס"ב. סי' שנג ס"א.

[2150] סעיף יא (ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום כדגלי מדבר אינו רשות הרבים אלא כרמלית. ועל פי דבריהם נתפשט המנהג במדינות אלו להקל ולומר שאין לנו עכשיו רשות הרבים גמורה ואין למחות בידם שיש להם על מי שיסמכו (וכל ירא שמים יחמיר לעצמו)).

ואף שלא כתב שם אלא "ואין למחות בידם ... וכל ירא שמים יחמיר לעצמו".

וגם בשאר המקומות לא הכריע כלל לומר שהמנהג כמהקילין, אלא "שיש אומרים שעכשיו אין לנו רשות הרבים גמורה" (ראה סי' שא סל"ח, וסי' שג סכ"ג, וסי' שז סכ"ז, וסי' שכה ס"ד, וסי' שלה ס"א, וסי' שלח ס"ה, וסי' שנז ס"ז, וסי' שסג סמ"ב, וסי' שסד ס"ד).

מכל מקום הקיל כאן, לענין גזירה לגזירה, "שפשט המנהג כהאומרין שעכשיו אין לנו רשות הרבים גמורה". וכעין זה בכמה מקומות (ראה לקמן ס"כ, וסי' רסו סי"ג, וסי' שכה ס"ד, וסי' שצב ס"א, וסי' תד ס"ב).

[2151] **מ"א** שם (ומיהו האידנא ליכא רשות הרבים, ושרי סמוך לחשיכה).

ההוצאה בכרמלית אינו אלא גזרה מדבריהם, ואין גוזרין גזרה לגזרה:

יט ומותר לצאת אפילו ברשות הרבים גמורה בתפילין שבראשו[2152] (ושבזרועו[2153]) סמוך לחשכה, ואין חוששים שמא ישכח מלהסירן עד לאחר שתחשך, ואז שמא יצטרך לפנות ויסיר התפילין מראשו (וזרועו) ויוליכן בידו להצניען, וישכח שהוא שבת ויעבירן ד' אמות ברשות הרבים[2154]. דכיון שאסור להסיח דעת מתפילין לנהוג קלות ראש כשהוא לבוש בהן כמו שנתבאר בסי' כ"ח[2155], מתוך כך הוא נזכר עליהן תדיר, ויסלקן קודם שתחשך[2156]:

כ מצוה (יד) על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה, שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת[2157], אפילו למנהגנו כהאומרים שאין לנו עכשיו רשות הרבים גמורה[2158].

וכן הוא לקמן סי' שנב ס"ב (לא אמרו שבכרמלית לא גזרו גזרה, מפני שהוא גזרה לגזרה, אלא בדבר שאין בו דרך מלאכה, כגון העומד ברשות היחיד ושותה ברשות הרבים שנתבאר בסי' ש"נ, או הזורק מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור שיתבאר בסי' שנ"ג, או היוצא לרשות הרבים מבעוד יום סמוך לחשכה וחפץ בידו שנתבאר בסי' רנ"ב. אבל דבר שהוא דומה למלאכה גזרו אף בכרמלית).

וראה שו"ת צמח צדק או"ח הוספות יד, ב (ובסי' רס"ו סעיף ט"ז אפילו לכרמלית וכו', הואיל ופשע בו שיצא עם כיסו סמוך לחשכה). זכרון יוסף סי' יד. קובץ יגדיל תורה נ.י. חו' כג ע' תרפב.

ואפשר, שאף שאין בכחינו לגזור גזירה לגזירה, מכל מקום אין לחשב זה שיצא עם כיסו סמוך לחשכה כאונס, אלא כפשע.

[2152] **ברייתא יב**, א (תני דבי רבי ישמעאל יוצא אדם בתפילין בערב שבת עם חשיכה (לא חיישינן דילמא נפיק בהו משתחשך, רש"י), מאי טעמא כיון דאמר רבה בר רב הונא חייב אדם למשמש בתפילין כל שעה ושעה ... הלכך מידכר דכיר להו). טור ושו"ע ס"ו (אבל מותר לצאת בתפילין סמוך לחשיכה, לפי שאינו שוכחן). מ"א ס"ק כד (שאינו שוכחן בראשו, שאסור להסיח דעתו מהן).

משא"כ כשאוחזן בידו, כמבואר במ"א ס"ק כד (אבל בידו אסור, דמסיח דעתו מהן, וחיישינן שמא ישכח להצניען עד שתחשך, ולבסוף כשיזכור שיש חפץ בידו ישכח שהיא שבת ויצא). ט"ז ס"ק ח (והב"י תירץ דהך דיוצא בתפילין היינו בידו ... תמוהין מאוד דברי הרב בזה, דאם כן גם טעם שאינו שוכחן לא מהני ... זה אינו שייך אלא כשהם בראשו).

[2153] רבינו מסתפק בזה אם חוששים שיסיח דעתו מהם. וכן לקמן בסמוך "(וזרועו)". וראה תוס' סא, א ד"ה דילמא (תפילין של יד, דאין צריך לחלוץ כשצריך לבית הכסא, אלא של ראש). מנחות לה, ב ד"ה אלו תפילין (וה"ר יעקב דאורלינ"ש מסופק אם צריך לחלוץ תפילין של יד כשנכנס לבית הכסא, דשמא כיון דמחופות עור לא צריך, דלא אסרו אלא תפילין של ראש שכתוב שי"ן בעור). רבינו ירוחם נ"ט ח"ה (ה"ר יעקב מאורלייניש היה מסתפק אם אסור ליכנס לבית הכסא עם תפלין של יד כיון שמכוסים בעור שלהם, דשמא לא אסרו אלא בתפלין של ראש שיש בו שי"ן עד כאן. ולפיכך אסרו בין בתפלין של יד בין בתפלין של ראש). מ"א סי' מג ס"ק א (הוא הדין בזרועו נמי אסור מהאי טעמא, וכן כתב רבינו ירוחם והפוסקים).

וקיי"ל כדעת רבינו ירוחם, כדלעיל סי' מג ס"א (אסור ליכנס לבית הכסא קבוע להשתין בתפילין שבראשו או בזרועו), וס"ו (ליכנס לבית הכסא בתפילין שבראשו או בזרועו ... לדברי הכל אסור בכל ענין).

אך מכל מקום יש הפרש בין קדושתן, כלדעיל סי' כה סי"ד (תפילין של ראש ... חשובה, והיא עיקר המצוה, ויש בה יותר קדושה, שיש בה ד' בתים והשי"ן), וסי' מב ס"א (של ראש קדושתו חמורה, שרובו של שם שד"י הוא בשל ראש, השי"ן בבתים והד' בקשר, אבל בשל יד אין בו כי אם היו"ד).

וראה חידושי צמח צדק מה, א. מראי מקומות וציונים.

[2154] **ט"ז** ס"ק ח (שהמוציא תפילין בראשו אפילו ברשות הרבים פטור, מטעם שהוא דרך מלבוש ... לא יצא בהם שמא ישכח ויצא בשבת, ויסירם מראשו כשיבא להפנות, ואתא לאתויי ד' אמות, ולא הוה אלא חדא גזירה). **מ"א** ס"ק כד (ולא גזרינן שמא יצטרך לפנות ויסירן כמ"ש סי' ש"א ס"ז).

והיינו כדאמרינן סא, א (ולא בתפילין, אמר רב ספרא ... דילמא אתי לאיתויי ברשות הרבים), ופירש"י (דילמא שקיל להו מרישא, אם בא לפנות, וממטי להו ד' אמות). וכדלקמן סי' שא ס"ג (תפילין ... אסור לצאת בהן מדברי סופרים, גזירה שמא יצטרך ליכנס לבית הכסא ויסירן מעליו, וישכח ויביאן בידו ד' אמות ברשות הרבים, או מרשות הרבים לרשות היחיד, כדי להצניען).

[2155] ס"א (אסור להסיח דעתו מהתפילין כל זמן שהן עליו, אפילו רגע אחד), וס"ב (חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה ושעה, דהיינו בכל פעם שנזכר בהם חייב למשמש בהם, שעל ידי כך נזכר עליהם תדיר, ולא יגיע לידי היסח הדעת גמור).

ומוסיף כאן דהיינו דוקא "כשהוא לבוש בהן", כמבואר בפסקי דינים צמח צדק שנה, א (מ"ש אאזמו"ר נ"ע שחיוב המשמוש בהן כל שעה, זהו רק כשלבוש בהן. וכ"כ הט"ז סוס"י רנב).

[2156] **דרכי משה** אות ט (הואיל ואסור להסיח דעתו מהם בקלות ראש, לכן זוכרן תמיד ומסלקן בשבת). מ"א ס"ק כה (הואיל ואסור לנהוג בהן קלות ראש, מדכיר דכיר ומסלקו קודם שבת (דרכי משה)).

[2157] **ברייתא** יב, א (חייב אדם למשמש בבגדו ערב שבת עם חשיכה), ופירש"י (שלא יהא כרוך בשום דבר, פן יוציאנו). **טור** (מצוה על כל אדם שימשמש בגדיו בערב שבת סמוך לחשיכה), ושו"ע ס"ז (מצוה למשמש אדם בכליו בערב שבת סמוך לחשיכה, שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת). ובפרי מגדים א"א ס"ק כו (הטור והמחבר העתיקו "מצוה" ... ולכאורה בין חייב למצוה ... הפרש יש). לעיל סי' רנ בקונטרס אחרון ס"ק ב (מצוה בו יותר מבשלוחו ... ומשמע דליכא חיובא במילתא, אלא יתרון מצוה בעלמא), ושם (הערה 1895). וראה קצור הלכות (הערה 16).

וראה לקמן סי' שג סכ"ג, לפי אחת מהדעות (תכשיטים שאסרו לצאת בהם לרשות הרבים, משום גזרה שמא יביאם בידו, אסור לצאת בהם אפילו בבית ... גזירה שמא יצאו בהם לרשות הרבים ... ולכן אסור להשים איזה חפץ בתוך חיקו או בשאר מקומות שבבגדיו בשבת אפילו בתוך ביתו ... ואין היתר לטלטל שום חפץ בבית אלא בידו, שבידו בודאי אין לחוש שמא ישכח ויוציאה

ויתיר חגורו ויקח כל התלוי בו[2159]:

לרשות הרבים, שהרי רואה החפץ בידו, משא״כ כשאינו בידו יש לחוש שמא ישכח שהחפץ אצלו כשיוצא לרשות הרבים. ואפילו אם היה אצלו מבעוד יום צריך להסירו כשתחשך, אם לא נזכר להסירו סמוך לחשיכה, כמו שנתבאר בסי׳ רנ״ב).

[2158] מ״א ס״ק כו (ונראה דאפילו לדידן דליכא רשות הרבים מצוה למשמש). ונתבאר בקונטרס אחרון ס״ק יד.

וראה לקמן סי׳ שא סל״ח (היוצא במעות התפורים בבגדו פטור, שאין דרך הוצאה בכך. אבל אסור לצאת בו מדברי סופרים, בין שתפורים בו מעות בין כסף וזהב שאינם מוקצים ... יש להחמיר לפושטו מעליו מבעוד יום, שלא יהא לבוש בו בשבת אפילו בבית, שמא ישכח ויצא בו, כמו שיתבאר בסי׳ ש״ג), ובקונטרס אחרון שם ס״ק ט.

[2159] **כל בו** רס״י לא (ויתיר חגורו להתיר מה שתלוי בו). דרכי משה אות ח. מ״א שם (ויתיר חגורו ויקח כל התלוי בו (דרכי משה כל בו)).

עיין בקונטרס אחרון [מהדורא בתרא לסי׳ רנב וד״ש] **ד״ה עיין רמב״ם ספ״כ פלפול ארוך ושייך גם לזה הסימן** (ראה לקמן הערה 2284, ולעיל הערה 2075).

קונטרס אחרון

(א) אם ייחד כו'. עיין[2160] מג"א[2161] שכתב ועיין מ"ש סי' רמ"ו ס"ב דבשאלה יש להקל כו'. ועל כרחך צריך לומר דמיירי בעיר המוקפת חומה כדמסיק[2162], דאם לא כן אינו ענין כלל למ"ש בסי' רמ"ו ס"ב[2163].

ואם תמצי לומר שדעתו כאן להקל בשאלה בייחד לו מקום בכל גוונא[2164]. מכל מקום לא קאי הכי. שהרי[2165] כאן פירש טעם האיסור[2166] דהא מכל מקום הרואה כו', ואם כן מדינא אסור, ובס"ק ה' פירש

[2160] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס"ג נתבאר, שהמוכר בביתו לנכרי, ולא יצא מביתו קודם חשיכה, לא יניחנו להוליכו, אפילו בעיר מעורבת. והיינו אפילו אם ייחד לו חדר בחצרו להניח המקח.
ואם השאיל לו, נתבאר לעיל סי' רמו ס"ה, שבעיר מעורבת מותר ובעיר שאינה מעורבת אסור. וגם בזה לא הוזכר היתר של ייחד לו חדר.
ואף שבדין זה של ייחד לו בית, כתב המ"א בס"ק ד, "דבשאלה יש להקל", ונראה לכאורה מלשונו, דבייחד לו בית מותר אף בעיר שאינה מעורבת.
מכל מקום לא נראית כן כוונתו, אלא בא להתיר בשאלה בעיר מעורבת.
ואף אם נאמר שכוונתו להתיר בייחד לו בית אף בעיר שאינה מעורבת.
מכל מקום חזר בו בס"ק ה, ומסיק שייחד לו בית אינו מועיל בכל אופן.
ומבאר לפי פירוש זה, טעם חזרתו בס"ק ה ממ"ש לפני זה בס"ק (ג, ובס"ק) ד.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע' רנג. מעשה חושב ע' פג.

[2161] ס"ק ד (ויש להחמיר, דהא מכל מקום הרואה סובר שהישראל צוהו להוציא. ועמ"ש סי' רמ"ו ס"ב דבשאלה יש להקל).
ולפום ריהטא הי' אפשר לפרש הכוונה, שאף שאסרו בייחד לו מקום, מכל מקום "בשאלה יש להקל" בייחד לו לו מקום – אפילו שאינה מוקפת חומה.
והיינו אף שנתבאר לעיל סי' רמו ס"ד-ה (אסור להשאיל שום חפץ לנכרי בשבת ... עד שאין שהות לנכרי להוציא החפץ מפתח ביתו של הישראל לרשות הרבים מבעוד יום ... אבל בעיר המעורבת שמותר לטלטל בתוכה מותר להשאילו אפילו בשבת).
מכל מקום אם ייחד לו בית בערב שבת, מותר אף בעיר שאינה מעורבת.
אמנם מוכיח רבינו (בתחלת דבריו), שלא זו היא כוונת המ"א, אלא לומר שאם היא מוקפת חומה מותר בעיר המוקפת חומה – אף אם לא ייחד לו מקום.

[2162] "בשאלה יש להקל, אבל במכירה יש להחמיר אפילו בעיר המוקפת חומה".

[2163] דלעיל שם לא נזכרה כלל ההלכה של ייחד לו מקום.
על כן מסתבר יותר שגם כאן לא דיבר המ"א אודות ייחד לו מקום, רק בא לסכם את החילוק בין שאלה למכירה בעיר מוקפת חומה.
וכן פירשו בדבריו הפרי מגדים באשל אברהם ס"ק ד (ובעיר מוקפת שרי), ומחצית השקל (היינו כשהוא לצורך וגם הוא בעיר המוקפת חומה).
ויתירה מזו, במקור חיים הגיה כן בדברי המ"א עצמו (דבשאלה יש להקל (בעיר המוקפת חומה)). ועל פי זה הדפיסו כן במהדורות החדשות בנוסח המ"א.

[2164] כי לפי האופן הראשון הנ"ל, אינו מובן מדוע ביאר המ"א חילוק זה על דברי הרמ"א (דמיירי בייחד לו מקום), ולא על דברי המחבר (שכתב עצם ההלכה של "ובלבד שיצא מפתח ביתו מבעוד יום").
ולכן אולי יש מקום לפרש בדברי המ"א "שדעתו כאן להקל בשאלה בייחד לו מקום בכל גוונא", אף בעיר שאינה מוקפת חומה.
וטעם ההיתר בזה נתבאר לקמן בסמוך, שעל ידי ייחד לו מקום "נעשו חפצים של עכו"ם, וליכא למיחש למראית העין דהוצאה".
אמנם "מכל מקום לא קאי הכי", כי בס"ק ה חוזר המ"א מהיתר זה, וכדלקמן.

[2165] תוכן המשך הדברים בהמשך דברי הקונטרס אחרון:
בטעם האיסור שבמשנה יז, ב; ובברייתא יח, ב (לא ימכור אדם חפצו לנכרי ולא ישאילנו ולא ילונו ולא יתן לו במתנה אלא ... כדי שיצא מפתח ביתו).
ישנן ג' שיטות בפוסקים:
(א) שנתבארה בס' התרומה (סי' רכא), ובסמ"ג (ל"ת סה יט, ב), והובאה לעיל סי' רמו ס"ד (אסור להשאיל שום חפץ לנכרי בשבת. ואפילו בערב שבת, אם הוא סמוך לחשיכה כל כך עד שאין שהות לנכרי להוציא החפץ מפתח ביתו של הישראל לרשות הרבים מבעוד יום, אסור להשאילו מפני מראית העין. שהרואה את הנכרי יוצא מבית הישראל וחפץ ישראל בידו, יחשוד את הישראל שהוא שולח חפציו בשבת על ידי נכרי זה). ולכן לא אסרו בזה אלא בעיר שאינה מעורבת.
(ב) שנתבארה ברמב"ם (פ"ו הי"ט), והובאה לעיל שם ס"ה (שאפילו בעיר המעורבת, ואפילו הנכרי דר גם כן במקום המעורב, אסור להשאילו בשבת, או אפילו בערב שבת כל שאינו יוצא מפתח ביתו מבעוד יום. לפי שהרואה אותו יוצא מבית ישראל בשבת וחפץ ישראל בידו, יאמר שמכר לו חפץ זה בשבת).

הטעם שלא להרגיל כו׳[2167]. וגם חזר שם לכתוב דעת המתירין כפי משמעות הגהות מרדכי, דלא כמשמעות לשונו בס״ק ג׳[2168].

ועל כרחך צריך לומר שבס״ק ג׳ ד׳ כתב טעם ההיתר והאיסור לפום מאי דמשמע לכאורה במרדכי עיין שם[2169], ולכן אפשר שהיקל בשאלה כדעת המתירין, אבל במכירה גם המתירים מודים, דאף שנעשו חפצים של עכו״ם וליכא למיחש למראית העין דהוצאה כמ״ש המג״א ריש סי׳ שכ״ה[2170], מכל מקום יש לחוש שיאמרו שבשבת מכרו לו[2171].

אבל לאחר העיון בהגהות מרדכי[2172] (עיי״ש) חזר[2173] וכתב ס״ק ה׳ טעם האוסרין והמתירין פעם ב׳,

---

(ג) שנתבארה בראבי״ה סי׳ קצח (תנן פשט העני את ידו לפנים ונטל מתוך ידו של בעל הבית וכו׳ ואוקימנא דפטור ומותר לבעל בית ... כשיחד לו מקום מבעוד יום, כדתניא בפרק קמא דפסחים גוי שנכנס לחצרו של ישראל ובצק בידו אינו זקוק לבער הפקידו אצלו זקוק לבער יחד לו בית אין זקוק לבער ... ובכמה דוכתי מוכח דהמוכר והנותן חפץ לחבירו והשכיר לו מקומו דקנה כאלו משכו חוץ מרשותו ... ישראל יכול לייחד לגוי מקום מבעוד יום והוא נוטל שלו בשבת ... ויש להחמיר, שלא להרגיל הגוים בכך).

והיינו שאינו סובר טעם האיסור משום מראית העין, כמו שאין חוששים לזה לדעתו בפשט העני ידו בפנים ונתן לו בעל הבית, שפטור ומותר לבעל הבית. אלא טעם האיסור הוא שבתוך רשות הישראל לא קנה הנכרי במשיכה, ובשבת אסור להקנות לנכרי. וכיון שיחד לו מקום, קנה הנכרי במשיכה בערב שבת ומותר. ומכל מקום ״יש להחמיר, שלא להרגיל הגוים בכך״.

דבריו אלה הובאו בהגהות מרדכי רמז תנד (אבל ייחד לו מקום [שרי] ... ויש להחמיר שלא להרגיל הנכרי בכך, ראבי״ה. ולאבא מורי ה״ר מרדכי נראה דהמדקדק לשון הספר בפ״ק דפסחים ימצא דאפילו שכירות לא קניא אלא גבי חמץ מגזירת הכתוב).

והיינו שאף לפי שיטתו אין להתיר בייחד לו בית, כי גם בזה לא קנה הנכרי בערב שבת, דשכירות (ומכל שכן ייחד לו בית) לא קניא. ואם כן לדעת הגהות מרדכי אסור מעיקר הדין.

*

והנה עד עתה לא נזכרה בשו״ע ונו״כ השיטה הג׳ הנ״ל (ראבי״ה והגהות מרדכי), כי אם השיטה הא׳ (סי׳ התרומה וסמ״ג), בשו״ע סי׳ רמו ס״ב. והשיטה הב׳ (הרמב״ם), במ״א שם ס״ק ו.

וכיון שהרמ״א מביא כאן את דעת המתירים והאוסרים בייחד לו בית, מבארם המ״א (בס״ק ג-ד) לפי הדעות הראשונות שהאיסור הוא משום מראית העין. ולפי זה כותב ״דבשאלה יש להקל״ (לפי הפירוש השני הנ״ל בדבריו, דהיינו שבייחד לו בית מותר אף בעיר שאינה מוקפת חומה).

אחר כך מבאר המ״א (בס״ק ה) את שיטת הראבי״ה שבהגהות מרדכי, ומסיק שבכל אופן אסור.

ולכן ״אם תמצי לומר שדעתו כאן להקל בשאלה בייחד לו מקום בכל גוונא, מכל מקום לא קאי הכי״.

ולכן לא נזכר לעיל סי׳ רמו ס״ד-ה שום היתר בשאלה, בייחד לנכרי מקום בחצרו.

[2166] בתחלה מבאר את הסתירות לכאורה בדברי המ״א, ואחר כך יבאר את תוכן חזרתו בס״ק ה.

[2167] זוהי הסתירה הראשונה בדברי המ״א, בטעם האוסרים בייחד לו בית, בין תחלת ס״ק ד (להחמיר, דהא מכל מקום הרואה סובר שהישראל צוהו להוציא), לבין תחלת ס״ק ה (להחמיר, שלא להרגיל העכו״ם בכך).

[2168] זוהי הסתירה השנית בדברי המ״א, בטעם המתירין בייחד לו בית, בין ס״ק ג (ייחד לו הגוי מקום, דאז הוי כחפצו של עכו״ם), לבין ס״ק ה (אם ייחד לו מקום, קנהו מערב שבת).

[2169] רמז רנג (פסק ריב״א ... דעד כאן לא קא שרו בית הלל אלא בערב שבת, שכבר יצא מרשות ישראל מבעוד יום, דמשנכנס שבת אינן של ישראל אלא של נכרי, אבל בשבת לא, דמיחזי כמוליך בשליחותו של ישראל. ומדבריו דקדק רבינו יואל דאסור לישראל להחזיר משכונות של נכרי בשבת אפילו ייחד לו מקום מבעוד יום ... (הגה״ה) וראבי״ה [בנו] מתיר היכא דיחד לו מקום מבעוד יום, שכבר יצא מרשות ישראל מבעוד יום לגמרי, כדתנן פ״ק דפסחים [ו, א] ייחד לו מקום אין זקוק לבער).

והיינו שטעם המתירים הוא, ״שכבר יצא מרשות ישראל מבעוד יום לגמרי״, וכפי שביאר בס״ק ג (ייחד לו הגוי מקום, דאז הוי כחפצו של עכו״ם).

וטעם האוסרים הוא ״דמיחזי כמוליך בשליחותו של ישראל״, וכפי שביאר בס״ק ד (להחמיר, דהא מכל מקום הרואה סובר שהישראל צוהו להוציא).

[2170] ס״ק ד (אם החפץ של עכו״ם, מותר לתת לפניו בחצר, דהרואה שמוציאו סובר שהחפץ הוא של עכו״ם, וכן משמע במרדכי דדוקא בייחד לו מקום יש מחמירים, אבל כשהוא של עכו״ם ואינו ממושכן כלל לישראל לכו״ע שרי).

וכן הוא לקמן שם ס״ג (אבל חפצים של נכרי מותר ליתנם לו ... הרואה אותו יוצא מרשות ישראל וחפץ בידו הוא סבור שמוציא חפץ שלו ולא של הישראל ... אין כאן חשד כלל).

ולפי זה אולי הי׳ מקום לפרש כן בדברי המ״א כאן ס״ק ד, שמטעם זה יש להתיר בייחד לו מקום, בשאלה אף בעיר שאינה מוקפת חומה. שכיון שנעשה כחפצו של עכו״ם אין כאן חשד כלל.

אבל כאן דמיירי בשו״ע במכירה (ומותר למכור לנכרי ... ובלבד שיצא מפתח ביתו מבעוד יום), בזה מסיק הרמ״א ״ויש להחמיר״ אף ״אם ייחד לו הגוי מקום מבעוד יום״, כי בזה ״יש לחוש שיאמרו שבשבת מכרו לו״.

[2171] ולכן סובר המ״א במכירה כהרמ״א דיש להחמיר, ואילו בשאלה מתיר.

[2172] רמז תנד (וכל מה שאסרנו מכירה ונתינה עד כדי שיצא מפתח ביתו לבית הלל. מיהו (הני מילי) כשלא ייחד לו מקום, אבל ייחד לו מקום [שרי] ... כדתנן [ב, א] פשט העני ידו לפנים ונטל מתוך ידו של בעל הבית, ואוקימנא [ג, א] דפטור ומותר לבעל הבית. ויש להחמיר, שלא להרגיל הנכרי בכך, ראבי״ה. ולאבא מורי ה״ר מרדכי נראה דהמדקדק לשון הספר בפ״ק דפסחים ימצא דאפילו שכירות לא קניא, אלא גבי חמץ מגזירת הכתוב).

ולפי טעם ההוא אנן לא קיי״ל כהמתירין בלאו האי טעמא, אלא במכירה[2174] משום דשכירות לא קניא[2175] כו׳, וגם בשאלה ומתנה קיי״ל לאיסור בסימן שכ״ה[2176] ובסי׳ שמ״ז[2177]. ולכן חזר המג״א וסיים בס״ק ה׳ דאין לסמוך כלל על המתירין, ורוצה לומר אף בשאלה ומתנה[2178], דומיא דסי׳ שמ״ז שהביא משם דקי״ל לאיסור:

(ב) לא יניחנו כו׳. לא[2179] העתקתי מ״ש הט״ז[2180] להקל לצורך גדול. לפי דלפי מ״ש המג״א בסק״ה[2181], דטעמיה דראבי״ה המתיר הוא משום דסבירא גבי פשט העני פטור ומותר לגמרי[2182], אם כן יחידאה הוא לגבי התוס׳[2183] ורא״ש[2184] ור״ן[2185] ומרדכי[2186] בשם ר׳ יואל וריב״א ושאר פוסקים שהובאו ב״י סי׳ שכ״ה[2187]. ולא סמכינן איחיד במקום רבים אפילו בדרבנן בשעת הדחק, אלא אם כן יש

ועל זה כתב המ״א בס״ק ה (ומשמע שם בהגהות מרדכי הטעם משום דאכתי לא קנהו העכו״ם עד שיוציאו, ואם כן הוה ליה כמוכרו בשבת. אבל אם יחד לו מקום קנהו ממש. ומשום הוצאה ליכא למיחש, דהא קיי״ל פשט העני פטור ומותר. ומסיק על זה, דרבים חולקין וסבירא להו דאפילו שכירות לא קניא ... וגם בסי׳ שמ״ז קיי״ל לאיסור. ואם כן אין לסמוך להקל).

והיינו שדעת המתירים בהגהות מרדכי היא השיטה השלישית שהובאה לעיל (הערה 2165), שאין חוששים למראית העין (כמו בפשט העני, דאמרינן שהוא פטור ומותר), אלא האיסור הוא משום ד״הוה ליה כמוכרו בשבת. אבל אם יחד לו מקום קנהו ממש״. אמנם בשניהם לא קיי״ל כן, דקיי״ל ששכירות אינה קונה (ומכל שכן ייחד לו מקום), וקיי״ל בפשט העני, שגם בעל הבית עובר על איסור מראית העין. ואם כן אין לסמוך כלל על ההיתר של ייחד לו בית.

[2173] כן מפרש רבינו בכללי המ״א בכ״מ, שלפעמים כתב באופן אחד, ואחר כך חזר בו וכתב באופן שני, והשאיר את דבריו הקודמים כמו שהיו בתחלה. ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל שכד.

[2174] קיי״ל לאיסור בייחד לו בית, משום דשכירות לא קניא.

[2175] דהכי קיי״ל לעיל סי׳ רמו בקונטרס אחרון ס״ק ג (אבל העיקר ודאי דשכירות לא קניא כלל, כמ״ש המ״א ... דקיי״ל דשכירות לא קניא, ולא אמרינן ליומא ממכר הוא ... ודאי דשכירות לא קניא אפילו לחומרא).

[2176] בשו״ע שם ס״א (אם עומד בחוץ ופשט ידו לפנים, שידוע הוא שיוציאנו, או ליתן לו שאר חפצים שדרך להוציא, אסור אפילו אם עומד בפנים, אפילו אם החפצים של גוי, שהרואה אינו יודע שהחפצים של גוי. הגה, ואפילו בייחד לו מקום מבעוד יום, יש להחמיר). הרי שאסור משום מראית העין.

וכן הוא לקמן שם ס״ג-ד (ומכל מקום אם הנכרי עומד בחוץ ופשט ידו לפנים אסור ליתן לפניו אפילו חפצים שלו, מפני מראית העין, שהרואה שישראל נותן לו סבור שהוא חפץ של ישראל ... ואפילו אם ייחד מקום להנכרי מבעוד יום בתוך רשותו להניח שם משכונו עד למחר שיבא ויטלנו משם, אסור להניחו ליטלו בשבת, משום מראית העין).

[2177] בשו״ע שם (ואפילו אם העומד בחוץ הוא גוי, אסור, מפני שהוא כנותנו על מנת להוציא).

וכן הוא לקמן שם ס״ג (אבל זה שניטל החפץ ממנו פטור ומותר משום איסור שבת, שהרי לא עשה כלום. אבל אסור מן התורה משום שמכשיל את חבירו ונותן לו חפץ להוציאו מרשות לרשות ... מדברי סופרים אסור ליתנו לו אפילו הוא נכרי, ואפילו בכרמלית, כמו שנתבאר בסי׳ שכ״ה).

[2178] לא רק במכירה, אלא אף בשאלה ומתנה אסור משום מראית העין, שבזה מיירי ב״סי׳ שמז, שהביא משם דקיי״ל לאיסור״.

[2179] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס״ג סתם לאסור ״אפילו אם ייחד להנכרי חדר בחצרו״, ולא הביא דברי הט״ז להתיר בצורך גדול.
כי בהיתר ייחד לו מקום הראבי״ה יחידאה נגד כל הפוסקים, ולא סמכינן איחיד במקום רבים, אלא בהפסד מרובה.
ובהפסד מרובה יש מקום להתיר אף בלא ייחד לו מקום.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ רנו.

[2180] ס״ק ג (במרדכי פ״ק דשבת בשם ראבי״ה יליף לה ... ולענ״ד תמוהים ראיות של ראבי״ה ... על כן אין להתיר בזה אלא לצורך גדול והפסד).

[2181] כדלעיל בקונטרס אחרון הקודם (והערה 2172).

[2182] כדלעיל (הערה 2165).

[2183] ג, א ד״ה בבא (מיהו איסור דרבנן מיהא איכא ... דאסור ליתן להדיא על מנת להוציא). יט, א ד״ה נותנין (דלא שרי בית הלל אלא בערב שבת, אבל בשבת לא).
וראה תהלה לדוד סי׳ שכה ס״ק ט.

[2184] פ״א סי׳ א (אם היה עומד בחוץ ופשט ידו לפנים אסור, דנראה כנותן לו על מנת להוציא ... לא איירינן הכא אלא באיסורי שבת, וקרי ליה פטור ומותר, כיון דליכא איסורא משום שבת).

[2185] א, א ד״ה ומקשו הכא האיך (אם עומד בחוץ ופשט ידו בפנים משמע דאסור, דנראה כנותן לו על מנת להוציא ... דכי אמרינן בגמרא דהאי פטור פטור ומותר הוא, מצד איסור שבת קאמרינן).

[2186] רמז רנג (פסק ריב״א ... דעד כאן לא קא שרו בית הלל אלא בערב שבת, שכבר יצא מרשות ישראל מבעוד יום ... ומדבריו דקדק רבינו יואל דאסור לישראל להחזיר משכונות של נכרי בשבת).

[2187] ד״ה ודוקא שהגוי וד״ה ומ״ש או אפילו.

שם גם כן הפסד מרובה, כמבואר בכללי ההוראה[2188].

ובהפסד מרובה, בלאו הכי שרי לדידן דלית לן רשות הרבים אפילו לשלוח על ידי עכו״ם[2189], עיין סי׳ שכ״ה[2190] דהוה ליה שבות דשבות דשרי במקום הפסד מרובה, כמ״ש המג״א בסי׳ ש״ז[2191]. ואף מי שירצה להחמיר ברשות הרבים שלנו כהאומרים שיש לו דין רשות הרבים, מכל מקום כדאי הם המקילין לסמוך עליהם בהפסד מרובה, שהמה הרבים ופשט המנהג כמותם[2192]. וכל שכן שאין לחוש למראית העין של הבריות, ובפרט שהם נוהגים כמאן דאמר דלית לן רשות הרבים. ואין חוששים שהם לא ידעו מההפסד מרובה ושעת הדחק, כמו שאין חוששים שהם לא ידעו מהדרכי שלום ומאלמות הנכרי מהדבר מצוה ומהטעם שיתבאר בסמוך[2193], עיין סימן שכ״ה[2194]:

(ג) יש להקל כו׳. אף[2195] שהמג״א[2196] לא היקל אלא כשיחד לו מקום, מכל מקום אף אם אירע שלא ייחד לו יש להקל כהט״ז[2197], שבדברי סופרים הלך אחר המיקל[2198], ובפרט בשעת הדחק כזה[2199].

וכן הוא לקמן שם ס״ג-ד (ומכל מקום אם הנכרי עומד בחוץ ופשט ידו לפנים אסור ליתן לפניו אפילו חפצים שלו, מפני מראית העין, שהרואה שישראל נותן לו סבור שהוא חפץ של ישראל ... ואפילו אם ייחד מקום להנכרי מבעוד יום בתוך רשותו להניח שם משכונו עד למחר שיבא ויטלנו משם, אסור להניחו ליטלו בשבת, משום מראית העין).

[2188] דאמרינן בנדה ט, ב (אין שעת הדחק ראיה. מאי שעת הדחק, איכא דאמרי שני בצורת ... כדי הוא ר׳ אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק). שו״ת הרשב״א ח״א סי׳ רנג (ואפילו בשעת הדחק אין סומכין על הקטן בחכמה ובמנין, וכן במקום מחלוקת יחיד ורבים, אלא אם כן שעת הדחק שיש בו הפסד מרובה). רמ״א חו״מ סי׳ כה ס״ב (אין סומכין על דברי קטן נגד דברי גדול ממנו בחכמה ובמנין, אפילו בשעת הדחק, אלא אם כן היה גם כן הפסד מרובה. וכן אם היה יחיד נגד רבים). כללי ההוראה להש״ך יו״ד סי׳ רמב (ורוצה לומר דאין סומכין עליו אפילו בשעת הדחק, היכא דליכא הפסד מרובה, אלא אם כן היה גם כן הפסד מרובה, וכשיש הפסד מרובה שרי, דהיינו שעת הדחק). ובקיצור הנהגות שם ס״ב-ג (וכן במקום מחלוקת יחיד ורבים ... סומכים על היחיד באיסור דרבנן ושעת הדחק. ושעת הדחק היינו דוקא במקום הפסד מרובה). וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל צט.

וכשם דלא סמכינן על שעת הדחק בלבד אלא אם כן הי׳ גם הפסד מרובה, כן לא סמכינן על ״צורך גדול״ אלא כשהוא כמו הפסד מרובה. ואם כן אין להקל בייחד לו מקום אף בצורך גדול.

[2189] ואם כן מותר בזה אף בלא ייחד לו מקום.

[2190] בשו״ע ס״ב (היכא דאיכא משום דרכי שלום, או בגוי אלם, מותר לתת לו או לשלוח לו על ידי גוי. והוא הדין לצורך מצוה, כגון להוציא חמץ מביתו בפסח). ובמ״א שם ס״ק ו (ומותר לומר לו שיוציאם, משום דהאידנא לית לן רשות הרבים).

ולקמן שם ס״ד (מפני שהשליחות על ידי נכרי הוא שבות, ועכשיו שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים אלא כרמלית כמ״ש בסי׳ שמ״ה, הוא שבות דשבות, והתירוהו לצורך מצוה, כמו שנתבאר בסי׳ ש״ז).

[2191] ס״ק ז (לכן נראה לי דבמקום הפסד גדול יש להתיר שבות על ידי עכו״ם).

וכן הוא לקמן שם סי״ב (ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד גדול (והוא הדין לצורך גדול, אף על פי שלא שייך שם הפסד)).

ונראה שמסתפק בזה שם, כהכלל המובא בשארית יהודה או״ח סי׳ ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

ואם כן ממה נפשך אין לסמוך כאן על דברי הט״ז להקל בייחד לו מקום לצורך גדול.

כי אם מתירים בשבות דשבות במקום צורך גדול, הרי יש להתיר כאן אף בלא ייחד לו מקום.

ואם אין מתירים בשבות דשבות אלא במקום הפסד מרובה, הרי אין להתיר כאן אף בייחד לו מקום.

וראה תהלה לדוד סוף סק״ב. כנישתא דבי רב הערה ב.

[2192] כדלקמן סי׳ שמ״ה סי״א (ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום כדגלי מדבר אינו רשות הרבים אלא כרמלית. ועל פי דבריהם נתפשט המנהג במדינות אלו להקל ולומר שאין לנו עכשיו רשות הרבים גמורה. ואין למחות בידם, שיש להם על מי שיסמכו (וכל ירא שמים יחמיר לעצמו)).

[2193] קונטרס אחרון ס״ק ג (ומיהו יש לומר דגם גזירה זו של מראית העין לא עדיפא משבות, והוה ליה גם כן שבות דשבות).

וראה לעיל סי׳ רמד סי״ד (שבמקום הפסד גדול לא גזרו על מראית העין).

[2194] ס״ד (הוא שבות דשבות, והתירוהו לצורך מצוה כמו שנתבאר בסי׳ ש״ז, והוא הדין מפני דרכי שלום, והוא הדין בנכרי אלם).

[2195] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס״ג נפסק שאם הנכרי אלים יש להקל אף אם לא ייחד לו מקום למקחו קודם השבת, כדעת הט״ז. ודלא כמ״א שהתיר רק אם ייחד לו מקום. ומביא כמה הוכחות וטעמים לזה.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ רנט.

[2196] ס״ק ד (ואפשר דבעכו״ם אלם יש להקל כשיחד לו מקום).

[2197] ס״ק ג (ואם העכו״ם אלם, ודאי יש להתיר אפילו בלא ייחד לו מקום, דבכה״ג לא גזרו).

[2198] כהט״ז, נגד המ״א.

ועוד דבסי' שכ"ה ס"ב[2200] מבואר בהדיא דבנכרי אלם מותר אפילו לשלוח לו, וכל שכן שאין לחוש למראית העין[2201]. ולהמג"א צריך לומר דשאני התם דמיירי לדידן דלית לן רשות הרבים והוה ליה שבות דשבות, משא"כ כאן יחשדו שעובר על שבות גמור של מקח וממכר[2202].

ומיהו יש לומר דגם גזירה זו של מראית העין לא עדיפא משבות, והוה ליה גם כן שבות דשבות. וכל שכן לפי מ"ש העולת שבת בסי' שכ"ה[2203] דאפילו ברשות הרבים גמורה לא גזרו על מראית העין במקום דרכי שלום ואפילו לשלוח לו שרי עיי"ש:

(ד) לא גילה כו'. כן[2204] משמע בט"ז סימן ש"ז סק"[ג][2205], שכתב תחלה ואמר לו ראה שאני צריך כו', ואחר כך כתב ואמר לו שילך לדרכו, משמע אעפ"י שלא אמר לו ראה שאני צריך, אלא מכיון שאמר לו שילך לדרכו הרי גילה דעתו שצריך אליו:

(ה) ושמא יחשדוהו כו'. הנה[2206] הבית יוסף[2207] כתב ומשמע מדברי כולם, דהיינו רש"י ורמב"ם ורא"ש ותוס' וסמ"ג וספר התרומה וסיעתם, דכל כהאי גוונא לא מינכר מילתא כו'. וכוונתו משום חשדא[2208] (כמו שכתבתי בפנים[2209]), דומיא דמחובר דבסימן רמ"ד[2210], שהרי הרמב"ם[2211] לא הזכיר בפירוש

[2199] כדלעיל בקונטרס אחרון הקודם (והערה 2188), שאם הוא שעת הדחק שיש בו הפסד מרובה, סומכים גם על היחיד במקום רבים. ובפרט כאן שמדובר בנכרי אלם.

[2200] בשו"ע שם (היכא דאיכא משום דרכי שלום או בגוי אלם, מותר לתת לו או לשלוח לו על ידי גוי).
וכן הוא לקמן שם ס"ד (אלא אם כן שהנכרי הוא אלם שאז יש להקל אפילו לא ייחד לו מקום ... או אפילו לשלוח לו על ידי נכרי).

[2201] כדלעיל קונטרס אחרון הקודם.

[2202] ראה זכרון יוסף סי' רל. חבלים בנעימים ח"ב או"ח סי' ט. רביד השלחן אות ד. כנישתא דבי רב הערה ד.

[2203] ס"ק ז (מדסתם המחבר בכאן משמע דלכולי עלמא הדין כן, ואפשר דסבירא לי דמשום דרכי שלום מתירין אפילו ברשות הרבים גמור).

[2204] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס"ד נתבאר שהישראל לא יגלה דעתו שצריך לו שתיעשה בשבת. אבל אם לא גילה לו אין לחוש למה שהישראל רוצה שיעשהו בשבת.
ויתירה זו נתפרש בס"ה (שלא יגלה לו דעתו שצריך לו שתיעשה בשבת, ולא יאמר לו כלל שיוצא לדרך במוצאי שבת מיד).
ומבאר שכל זה משמע בט"ז, וטעם האיסור הוא "מכיון שאמר לו שילך לדרכו הרי גילה דעתו שצריך אליו".
ונתבאר לעיל (הערה 2037).

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע' רס. קובץ הערות וביאורים חי"ג.

[2205] "ונראה לי עוד דאפילו בהנהו דמתירין בית הלל עם השמש, כגון נותנין כלי לכובס עכו"ם, יש איסור אם נותן לו הכלים סמוך לשבת ואומר לו ראה שאני צריך להם במוצאי שבת, דהוה ליה כאומר בפירוש שיכבסם בשבת. וכן לענין אם נותן לו מעות בערב שבת לקנות, ואמר לו שילך לדרכו במוצאי שבת. כן נראה לענ"ד".

[2206] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
יש כמה הוכחות מהפוסקים, שאיסור מלאכת הנכרי בבית ישראל הוא משום מראית העין ולא מטעמים אחרים.
ומטעם זה אוסר הט"ז אף כשהנכרי עושה לעצמו בבית הישראל, כדעת רבינו שמחה.
אמנם בטור ורמ"א נראה שמתירים בעושה מעצמו בבית ישראל אפילו לצורך הישראל, כדעת מהר"ם מרוטנבורג.

ומ"א מחלק בין עושה מעצמו בשל ישראל, שלענין זה פוסק כרבינו שמחה, לאסור אף בבית הנכרי.
לבין עושה מעצמו בשלו, שלענין זה פוסק כמהר"ם, להתיר אף בבית ישראל.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות וביאורים בקונטרס אחרון ע' מ ואילך. ביאורי השלחן ע' שנב ואילך. מעשה חושב ע' פה ואילך. כנישתא דבי רב ע' רסא ואילך. קובץ הערות וביאורים חי"ג.

[2207] ד"ה ודע דהא (אם עושה מלאכה בביתו של ישראל אסור כמפורש בירושלמי ... וכן כתבו התוספות והרא"ש והר"ן ... וכן כתב רש"י ... וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ו, וכן כתב שם הרב המגיד בשם הרשב"א ... וכן כתבו סמ"ג וסמ"ק והתרומה. ומשמע מדברי כולם דמאי דבעינן שיעשה [הגוי בביתו] אינו אלא משום דכל כהאי גוונא לא מינכרא מילתא שהיא מלאכת ישראל).

[2208] אף שיש לפרש הכוונה באופן אחר, כדלקמן במוסגר (לא מינכרא מילתא שהיא מלאכת ישראל, אי תמצי לומר שכן הוא כוונת הב"י, ולא משום חשדא).
מכל מקום מסתבר יותר שהכוונה שהוא משום חשש מראית העין.

[2209] ס"ה (ניכר הדבר שהיא מלאכה הישראל ושמא יחשדוהו).

[2210] דלעיל שם ס"ב (מפני מראית העין, שהרואה יאמר שהוא שכיר יום אצל הישראל), ושם נסמן (הערה 309).

אלא דין המחובר, וברש"י[2212] מבואר כן בהדיא. אלא שפירש טעם החשד שיאמרו שבשבת נתן לו (וכן כתבתי בפנים[2213] גבי חלוקים שאין דרך לכבס על ידי שכירי יום), והתוספות[2214] והרא"ש[2215] וסיעתם פירשו גבי מחובר משום שכיר יום, משום דמיתסר אף שראו אותו עוסק בבנין מערב שבת[2216]. ולדינא תרוייהו איתנהו כל חדא היכא דשייכא[2217].

והוא[2218] הדין לבתוך ביתו שגם כן הטעם משום חשדא, דומיא דמחובר. דאם יש שם טעם אחר לאסור כמ"ש לקמן[2219], ועל כרחך צריך לומר דאותו טעם משכחת לה גוונא דלא שייך במחובר[2220], כגון שאין המלאכה נעשית אצל דירתו של ישראל, שאין הישראל רואהו ולא יודע ממנו כלום בשבת (וגם לא מינכרא מילתא שהיא מלאכת ישראל, אי תמצי לומר שכן הוא כוונת הב"י, ולא משום חשדא[2221]). דאם לא כן למה לי טעמא דחשדא גבי מחובר, הלא כל מחובר הוא ברשות הישראל כמ"ש התוס'[2222] ורא"ש[2223] וסמ"ג[2224] וספר התרומה[2225]. וגם היכי שרינן בגמרא[2226] בחוץ לתחום. ואם כן[2227] היאך

[2211] פ"ו הי"ג-ד (הפוסק עם הנכרי לבנות לו חצרו או כותלו או לקצור את שדהו ... אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום אסור לו להניחן לעשות בשבת, מפני הרואים שאינם יודעים שפסק). הרי שכתב רק טעם האיסור במחובר, "מפני הרואים שאינם יודעים שפסק". וכיון שמזה למד הב"י גם למלאכת תלוש בבית הישראל, מובן אם כן שגם שם טעם האיסור הוא מפני הרואים.

[2212] מו"ק יב, א ד"ה מקבלי (בתוך התחום אסור, ליתן מלאכה לנכרי בקיבולת כי עבדי ליה בשבתא, דידעי כולי עלמא ואמרי היום בשבת יהב ליה. והא דשרי בית הלל בפ"ק דשבת ליתן כלים לכובס בערב שבת עם חשיכה, ואפילו בתוך התחום, משום דכביסה בנכרי מידי דלא מינכר וליכא חשדא, אבל מידי דמינכר, בתוך התחום אסור משום חשדא). הרי שפירש גם בתלוש דמידי דמינכר אסור מטעם חשדא.

[2213] סוף ס"ח (החלוקים שלנו במדינות אלו שהם ניכרים שהם של ישראל, כשמכבסן הנכרי בשבת על גבי הנהר צריך למחות, מפני מראית העין שיאמרו שבשבת נתנם לו לכבסן).

[2214] שבת יז, ב ד"ה אין נותנין (דהרואה יאמר שכירי יום נינהו). ע"ז כא, ב ד"ה אריסא (הרואה אינו אומר קבלנותיה עביד, אלא שכירי יום נינהו).

[2215] ע"ז פ"א סי' כג (הרואה אומר שכירי יום נינהו).

[2216] שלא שייך בזה "החשד שיאמרו שבשבת נתן לו". ולכן כתבו בזה החשד "משום שכיר יום".

וראה תהלה לדוד סי' רמד סק"ב.

[2217] ולכן נכתבו שני הטעמים כאן בפנים (ושמא יחשדוהו שנתן לו בשבת, או יחשדוהו שהנכרי הוא שכיר יום אצלו ולא קבלן), כדי לאסור "אף שראו אותו עוסק בבנין מערב שבת".

וכעין זה הוא גם לעיל סי' רמג ס"ו (יאמרו שנכרי זה הוא שכיר יום אצל הישראל, ויחשדוהו שעובר על דברי סופרים במה שמניח את הנכרי להתעסק בשבת (או אפשר יחשדו את הישראל שהוא שכר לו נכרי זה שיתעסק במרחצו בשבת), ואף שגם הישראלים רחצו בתוכו לפעמים בחול, וראו שנכרי זה הוא המתעסק גם בחול). ונסמן שם (הערות 194-196).

[2218] עתה בא לבאר, שגם בלא דברי הב"י, מוכח מהתוס' וסיעתם, שטעם האיסור במחובר (חשש מראית העין) הוא גם טעם האיסור בבית ישראל (חשש מראית העין).

שהרי כתבו התוס' וסיעתם, שכל מחובר אסור מטעם שהוא בביתו של ישראל (ומה שפסקו בירושלמי שגם מחובר אסור, היינו לאסור אף סיתות אבנים, שהוא לצורך מחובר).

[2219] בסמוך במוסגר (בדעת הב"י), ובד"ה אבל בקבולת (בדעת רבינו שמחה), ושם (הערה 2340).

[2220] שהרי טעם איסור מחובר הוא רק משום מראית העין כמובא לעיל.

[2221] וגם אם נפרש בדברי הב"י הנ"ל, הערה 2207 (ומשמע מדברי כולם דמאי דבעינן שיעשה [הגוי בביתו] אינו אלא משום דכל כה"ג לא מינכרא מילתא שהיא מלאכת ישראל), שאין כוונתו למראית העין וחשדא אלא למחזי כשלוחו, כיון שהוא בביתו (ראה כנישתא דבי רב הערה נז).

נצטרך לפרש, שאיסור מלאכה במחובר מיירי כשאינו אצל דירתו, דלא מחזי כשלוחו, ולכן לא נאסר אלא מטעם מראית העין.

[2222] ע"ז כא, ב ד"ה אריסא (ועוד דבירושלמי דפ"ק דשבת ... אומנים עובדי כוכבים שהיו עושים עם ישראל בתוך ביתו אסור, בתוך בתיהם מותר. אמר ר"ש בן אלעזר ... במה דברים אמורים בתלוש אבל במחובר אסור ... ר"ש בן ביסנא בשם ר' אחא אמר ... הלכה כר"ש בן אלעזר ... ולא מבעיא הבנין עצמו דאסור, אלא אף לפסול האבנים ולתקן הקורות ואפילו רחוק מן החומה ואפילו בביתו של עובד כוכבים אסור, כיון דלצורך מחובר הוא ... דאילו לעשות הבנין עצמו אפילו רבנן מודו דאסור, דברשות ישראל הוא).

[2223] ע"ז פ"א סי' כג (ואפילו בתלוש לצורך מחובר, כגון אם סיתת העובד כוכבים האבנים בביתו בשבת אסור. וכן מוכח בירושלמי ... והיכי משכחת מחובר לקרקע בביתו של עובד כוכבים, אלא ודאי בתלוש לצורך מחובר קאמר).

[2224] ל"ת סה יט, ג (ולא מיבעיא הבניין עצמו דאסורה, אלא אפילו לתקן האבנים נמי אסור, אפילו רחוק מן החומה, ואפילו בביתו של גוי, כיון דצורך מחובר הוא, דבמחובר כי האי גוונא פליגי ופסיק כר' שמעון בן אלעזר. דאילו לעשות הבנין, אפילו לרבנן מודו דאסור, דהא ברשות ישראל הוא, דאף תלוש לא שריא אלא בביתו של נכרי).

[2225] סי' רכב (לעשות האבנים גזית או לפסול אותן ... נראה דאסור אפילו רחוק, כיון דצורך מחובר הוא, דמחובר כי האי פליגי, ופסיק כר"ש בן אלעזר, דאלו לעשות הבנין אפילו רבנן מודו דאסור, דהא ברשות ישראל הוא).

הוכיחו התוס' ורא"ש וסמ"ג וספר התרומה דרבי שמעון בן אלעזר אוסר אפילו בסיתות אבנים, וכן פסק בטור ושו"ע[2228], משום דמחובר ממש לא הוה פליגי רבנן, דהא ברשות ישראל הוא, דלמא רבי שמעון בן אלעזר מוסיף לאסור במחובר, כהאי גוונא דלא שייך טעמא דאיסורא דגבי בתוך ביתו. אלא ודאי דזה אינו[2229].

*

וכן[2230] כתב בהדיא בט"ז ריש סי' רמ"ד[2231]. ועיין שם[2232] שאוסר אפילו עושה בשבילן מהאי טעמא, כדעת רבינו שמחה[2233] החולק על ספר התרומה[2234] (שהובא לשונו גם במרדכי[2235] ובהגהות מרדכי פ"ק[2236]), כמבואר בהגהות מיימוניות פ"ו[2237]. ולפי זה[2238], מ"ש הטור ושו"ע סוף סי' רע"ו דמותר למחות כו', משמע דאין צריך למחות[2239], ומיירי בבית ישראל כמפורש בראש דבריהם[2240]. וכן כתב

[2226] מו"ק יב, רע"א (אמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור, חוץ לתחום מותר). ומפרש רש"י (מידי דמינכר בתוך התחום אסור משום חשדא). ירושלמי פ"א ה"ח (ובעיר אחרת בין כך ובין כך מותר ... בין בתלוש ובין במחובר). וכן נפסק בטור ושו"ע רס"י רמד (הפוסק עם הגוי לבנות לו חצירו או כותלו... אם היתה המלאכה חוץ לתחום, וגם אין עיר אחרת בתוך תחומו של מקום, שעושים בו מלאכה, מותר).

והיינו שכל איסור מחובר הוא רק משום מראית העין, וחוץ לתחום אין בו מראית העין.

[2227] דמיירי שאין המלאכה נעשית אצל דירתו, ולכן אסור רק מטעם חשדא.

[2228] סי' רמד ס"ב (לפסול האבנים ולתקן הקורות, אפילו בביתו של אינו יהודי אסור, כיון דלצורך מחובר הוא).

וכן הוא לעיל שם ס"ו (אפילו לעשות בתלוש אם הוא לצורך מחובר כגון לפסול האבנים ולתקן הקורות כדי לשקעם בבנין צריך למחות בידו אם הוא בתוך התחום).

[2229] אלא טעם האיסור, הן בבית ישראל והן במחובר, הוא רק משום מראית העין.

וכן הובאה הוכחה זו במהדורא בתרא לסי' רמג (סכ"א: וגם ממ"ש התוס' והרא"ש להקשות גבי מחובר, דהוה לן לאסור משום דהוה ביתו של ישראל, אע"פ שאינו דר שם, מוכח דהיינו טעמא נמי דאסור בביתו משום מראית עין, ולא משום דמחזי כשלוחו וכאילו אמר לו, מאחר שאינו שם כלל כל יום השבת, ודר בריחוק מקום משם, ומנא ליה להקשות ולהוכיח מזה דין חדש איסור סיתות האבנים בבית הנכרי עיי"ש).

[2230] עתה בא לבאר שגם הט"ז אוסר בבית הישראל מטעם מראית העין.

אלא שמטעם זה הוא אוסר אף כשהנכרי עושה בשביל עצמו בבית הישראל, כדעת רבינו שמחה.

ואילו בטור ורמ"א נראה שמתירים בעושה מעצמו בבית ישראל, אפילו לצורך הישראל, כדעת מהר"ם מרוטנבורג.

ובתחלה מחלק בין הדלקת נר לבין שאר מלאכות, אך אחר כך מסיק שהוא דוחק.

ומכל מקום, לקמן בסוף הקונטרס אחרון (והערה 2373), מבאר כן את דעת הט"ז.

[2231] סוף ס"ק א (וכתב בהגהות מיימוניות פ"ק דשבת בשם רבינו שמחה, דיש ללמוד מירושלמי דהשפחות אסורים לעשות מלאכה בבית ישראל בשבת עכ"ל, והטעם מפני הרואים שלא יאמרו מלאכה של ישראל היא עושה).

וכן הוכיח בדעת רבינו שמחה, במהדורא בתרא לסי' רמג (סכ"א: וגם רבינו שמחה בהגהות מיימוניות לא אסר משום דמחזי כשלוחו, דהא מדמי לה למרחץ, וגבי מרחץ משמע בגמרא בהדיא דמשום מראית עין נגעו בה, מדפריך מרחץ נמי אמרי ביה עיי"ש), ושם נסמן (הערות 2907-2908).

אבל ראה לקמן (הערה 2340).

[2232] "דהשפחות אסורים לעשות מלאכה בבית ישראל בשבת ... שלא יאמרו מלאכה של ישראל היא עושה", והיינו שאוסר אף כשהיא עושה מלאכה של עצמה, כדעת רבינו שמחה שמביא, שאוסר אף בעושות מלאכה בשביל עצמן.

[2233] תשובתו נעתקה ונתבארה לקמן, והערה 2313 (האומנים שעושין מלאכה בבית ישראל, שאסור ... ואף על פי שעושה לצורך עצמו ומעצים שלו).

[2234] סי' רנב (והישראל מותר להניח עבדו לעשות מלאכתו לעצמו של עכו"ם).

[2235] רמז רנ (עוד פסק בספר התרומה דמותר הישראל להניח עבדו ושפחתו הנכרים לעשות מלאכת עצמן).

[2236] רמז תנד (אבל מותר לישראל להניח עבדו ושפחתו הנכרים לעשות מלאכת עצמן בביתו).

[2237] אות ו (מותר לישראל להניח לעבדו ולשפחתו לעשות מלאכה שאינה שייכא בישראל בביתו של ישראל ... ספר התרומה. אמנם רבינו שמחה כתב לאיסור ... אף על פי שעשה לצורך עצמו ומעצים שלו).

[2238] לפי מה שנתבאר שהט"ז אוסר אף כשעושה הנכרי בבית ישראל לצורך עצמו.

נצטרך לפרש, שלא אסרו אלא בשאר מלאכות, אבל התירו כשמדליק נר לעצמו, שניכר הדבר שעשאה בשביל עצמו, וליכא מראית העין.

[2239] בטור ורמ"א שם ס"ד (ומותר למחות בגוי שבא להדליק נר או להוסיף שמן).

ומפרש כאן, באופן הראשון, דמיירי שהנכרי בא להדליק בשביל עצמו, ולכן אין צריך למחות בו.

אמנם לקמן בסמוך "ומכל מקום גם זה דוחק", שדוחק לפרש דמיירי הכא שמדליק בשביל עצמו בבית ישראל.

[2240] בטור ושו"ע שם (ואם יש נר בבית ישראל ובא גוי והדליק עוד נר).

הט״ז סוף סי׳[2241], דמותר אפילו להשתמש לאורה כשמדלקת להדחת כלים[2242], וכל שכן שאין צריך למחות. וכן כתב בהדיא בהגהות מרדכי סוף פ׳ ט״ז[2243] בשם הרא״ם, דנכרי העושה מדורה לעצמו בבית ישראל אין צריך למחות. צריך לומר דשאני נר ומדורה שהגוף נהנה ממלאכתו מיד בשבת עצמה, ואם כן כשעושה בשביל עצמו ומשתמש לאור נרו ומתחמם כנגד מדורתו, ניכר הדבר שעשאה בשביל עצמו, וליכא מראית העין[2244]. ואם[2245] עשאה בשביל ישראל צריך למחות בלאו הכי, כמ״ש הב״י סי׳ רע״ו בשם הכלבו בשם הר״ם[2246]. ומסתימת לשונו שם משמע דהטור שם ושאר פוסקים שהביא ב״י שם בסמוך שכתבו ומותר למחות, דמשמע דאין צריך, מיירי כשעושה בשביל עצמו, ולא כשעושה בשלו כמ״ש המ"א[2247], שהרי המרדכי[2248] שהביא ב״י שם מיירי בכיבוי נר ומדורה של ישראל, דהאיך יכול למחות כשמכבה שלו. ועוד דבהגהות מיימוניות פ[י]״ב[2249] מבואר בהדיא דמיירי בעבדיו המכבים נרותיו[2250]. ומכל מקום גם זה דוחק[2251] בלשון המרדכי והגהות מיימוניות עיי״ש.

והאמת[2252] יורה דרכו, דהמרדכי כתב כן[2253] בשם הר״ם רבו, דהיינו מהר״ם מרוטנבורג רבו של הרא״ש והגהות מיימוניות כנודע[2254]. ואינו הר״ם שבכלבו[2255] שהגיה עליו הר״פ[2256]. אלא מהר״ם לשיטתיה

[2241] רעו ס״ק ה (נראה לי, אותו נר שמדלקת השפחה כדי שתדיח כלי אכילה שאכלו, לא מקרי לצורך ישראל, כיון שאין גוף הישראל נהנה ממנו, אלא כלים שלו מודחים, והיא חייבת להדיחם, לצרכה היא מדלקת. כן נראה לענ״ד). הרי שגם הט״ז מודה שאין צריך למחות בנכרית המדלקת נר לצורך עצמה בבית הישראל.

וכן הוא לקמן שם סי״ב (אבל נר שמדלקת השפחה להדיח כלי אכילה לאורו ... לצרכה היא מדלקת, ואינו צריך למחות בה, ומותר להשתמש לאור נר זה).

[2242] ואף שלא נתפרש כן בדבריו, מובן כן ממה שכתב שלצרכה היא מדלקת. וכן נפסק לקמן שם ״ומותר להשתמש לאור נר זה״, ושם נסמן.

[2243] רמז תסב (וכתב רא״ם ... ונכרי שעושה לו מדורה לעצמו בבית ישראל אין צריך למחות בידו).

[2244] הרי שכל טעם האיסור בבית ישראל הוא משום מראית העין, וכשמדלקת נר בשביל עצמה אין בזה חשש מראית העין

[2245] עתה בא לשלול פירוש המ״א בדברי הטור ורמ״א, דמיירי שהדליק בנר ושמן של עצמו בשביל ישראל.

[2246] סי׳ לא (ל, ג). והוא מתשב״ץ סי״ב (שצריך למחות לעבדו ולשפחתו גוים שלא להדליק את הנר בשבת בשבילו).

[2247] ס״ק יד (דוקא כשהנר של עכו״ם, אבל כשהנר של ישראל צריך למחות).

[2248] שהרי המקור למ״ש הטור ״ויכול למחות בו שלא ידליק הנר ושלא יתן בו שמן״, הוא במרדכי רמז תא (כתב הר״ם כשנכרי בא לכבות כו׳ אין צריך לומר לו אל תכבה). והוא בתשב״ץ סי׳ יא. ובזה ודאי אין שייך לומר דמיירי בנרות שלו.

[2249] אות ה (אבל נכרי הבא לכבות נר בשביל ישראל, והישראל אינו חפץ בכך, מותר למחות בידו).

[2250] ועוד מוסיף להוכיח כן במהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״כ: ומ״ש המ״א דמיירי בשל נכרי, זה אינו במשמע הלשון כלל, דמיירי שהנכרי מוסיף שמן שלו בנר של ישראל, וכל כהאי גוונא הוה ליה לפרש ולא לסתום כל כך וליתן מכשול, אלא ודאי דאף בשל ישראל אין צריך למחות).

[2251] לפרש בדבריהם שמכבה הנכרי לצורך עצמו.

[2252] עתה בא לבאר, שעל כרחך צריך לומר, שכאן פסקו הטור ורמ״א כדעת מהר״ם מרוטנבורג שהובא במרדכי ובהגהות מיימוניות, שכשהנכרי עושה מעצמו אין צריך למחות בו, אפילו עושה לצורך ישראל. ומאריך בביאור דעות הפוסקים בזה, עד לסוף הקונטרס אחרון, שם חוזר לדין העושה בבית הישראל לצורך עצמו.

[2253] שאין צריך למחות בנכרי הבא לכבות לצורך ישראל.

[2254] וכן הוא לקמן סי׳ תמב בקונטרס אחרון ס״ק י (המסדרים הגהות מיימוניות ומרדכי הם תלמידי מהר״ם). וראה כללי הפוסקים וההוראה כללים קעד. קעו. רכט. רלד. רלז.

[2255] סי׳ לא ל, ג (ואומר הר״ם שצריך אדם למחות לעבדו או לשפחתו גויה שלא להדליק בשבילו את הנר. ואם ידליקו אסור ליהנות בו, כדאיתא פרק כל כתבי, נכרי שהדליק וכו׳). והוא מהתשב״ץ סי״ב (ואומר שצריך למחות לעבדו ולשפחתו גוים שלא להדליק את הנר בשבת בשבילו. ואם ידליקו שאסור להשתמש לאורו, כדאיתא בפרק כל כתבי (דף קכב) נכרי שהדליק נר בשביל עצמו מותר לישראל להשתמש לאורו, ואם בשביל הישראל אסור להשתמש לאורו).

וכן הוא במהדורא בתרא (ס״כ: ומ״ש הכלבו בשם הר״מ היינו משום שנהנה. וגם אינו מהר״ם).

אבל כבר צויין לעיל ששניהם הם מתשב״ץ סי׳ יא וסי׳ יב (ראה תהלה לדוד סי׳ רעו סק״ד. כללי הפוסקים וההוראה כלל רסב).

וכבר תירץ במהדורא בתרא שם ״היינו משום שנהנה״, היינו שבמקום שגוף הישראל נהנה מודה גם מהר״ם מרוטנבורג שצריך למחות בו, ואם כן אין סתירה בין שתי התשובות האלה.

וכן מוכיח בסוף המהדורא בתרא שם (לענין הנאה דוקא. והיינו טעמא, משום דגם מהר״ם שעשה מסגרת נמי סבירא ליה הכי). והוא האמור בהגהות מיימוניות פ״ו אות ו, ובשו״ת (פראג) סי׳ צב (וששאלת על הגויות המחממות בית החורף בשבת ... מחיתי לשפחותי פעמים ושלש שלא להחם, והרגשתי שהיתה מתחממת בצנעה, ועשיתי לי׳ מסגרת, בכל ערב שבת אני סוגרו, ואניחו

אזיל שכתבו הגהות מיימוניות בשמו בפ״ח[2257], הובא ב״י סוף סי׳ ש״ה[2258], דכשהנכרי עושה מעצמו לא דמי למתניתין[2259] דאין נותנים עורות, ורוצה לומר דלא בעינן קצץ, ושלא יעשה בביתו כי התם[2260]. ודעתו כמ״ש תלמידו הרא״ש סוף פ׳ ט״ז[2261] דכשהנכרי עושה מאליו אדעתא דנפשיה קעביד, אע״ג דלא קצץ, כמו נכרי שבא לכבות. וכן כתב הרשב״א[2262] שבב״י סי׳ ש״ד[2263]. ולא סבירא ליה למהר״ם חילוקו של ר׳ שמחה שבהגהות מיימוניות[2264] והגהות מרדכי[2265] בין דליקה דאין צריך ליטול רשות מישראל, ובין מבעיר מעצי ישראל, כמ״ש מג״א סק״ט[2266]. ולכן התיר גבי גבינות, ואף דמסתמא עושות

סגור עד מוצאי שבת). שמזה מוכח שגם מהר״ם מרוטנבורג סובר כן, שאפילו בשפחה העושה מעצמה, אם יש בזה הנאת הגוף לישראל, צריך למחות בה.

ולפום ריהטא נראה כן גם מדברי התוס׳ קכב, א ד״ה ואם (ולא דמי להא דאמר לעיל נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה, והכא אסור כשעושה בשביל ישראל. דכי אמרינן דנכרי אדעתא דנפשיה קא עביד הני מילי בכיבוי וכיוצא בו, שאין ישראל נהנה במעשה הנכרי, אבל הכא שגוף ישראל נהנה במעשה של נכרי לא אמרינן אדעתא דנפשיה קעביד, הואיל והנכרי מתכוין להנאתו. כך פירש רבינו שמשון הזקן).

והיינו שדוקא בכיבוי אמרינן ״אין אומרים לו ... אל תכבה״, משא״כ אם ״גוף ישראל נהנה במעשה של נכרי״, צריך למחות בו.

וכן מסיק לקמן סי׳ שה קונטרס אחרון ס״ק א (ובהא אתי שפיר מ״ש בהגהות מיימוניות דמותר למחות בעבדים המכבים נרותיו, ומשמע דאינו צריך למחות, כמ״ש המג״א סי׳ רע״ו, והיינו משום שאין גוף ישראל נהנה מכביה כמו מהדלקה).

*

והנה לפי האמור כאן, שדעת מהר״ם מרוטנבורג, שאף במקום שגוף הישראל נהנה אין צריך למחות בו, לכן נתבאר כאן בפנים ס״י (ואפילו אם מבעיר מעצים שלו ומדליק מנר שלו שאין צריך למחות בידו, מכל מקום אסור לו ליהנות בשבת מהנר והמדורה שהבעיר בשבילו, לפי שאם יהנה גופו ממנה בשבת נמצא שעיקר המלאכה נעשית בשבילו בשבת). והיינו שבמקום ש״יהנה גופו ממנה בשבת״, ״אסור ליהנות בשבת מהנר והמדורה״, אבל ״אין צריך למחות בו״.

משא״כ לפי המסקנה במהדורה בתרא שם, הנה במקום ש״יהנה גופו ממנה בשבת״, אף ״צריך למחות בו״.

[2256] וכן הוכיח במהדורא בתרא שם (וגם אינו מהר״ם, מדהגיה עליו הר״פ ומיהו כו׳ עיי״ש).

והיינו מה שהגיה בתשב״ץ שם סי״ב, ובכל בו שם (מיהו הירושלמי אומר (שבת טו) דאין מטריחין אדם לצאת מביתו, אם הדליק הגוי מדעתו בשביל הישראל).

רבינו פרץ הי׳ אמנם חברו של מהר״ם מרוטנבורג; אלא שאחר שנלקט הספר תשב״ץ קטן (שהם פסקי מהר״ם מרוטנבורג), כתב עליו הר״פ הגהות (כולל הגהה זו).

[2257] אות ז (ומורי אומר ... הגבינות שעושות השפחות בשבת, אין לאסור מהא דפרק קמא דשבת, דאפילו בערב שבת אין נותנין כלים לנכרי וכו׳, דהתם אמירה לנכרי, אבל אם הנכרי עושה מעצמו אין איסור).

נתבארה שיטתו גם במהדורא בתרא לסי׳ רמג (סט״ו: פירוש, דאף דבית הלל אין מתירים אלא בקצץ דוקא, כמו באגרת. דהתם אמירה לנכרי כו׳, פירוש דאף שלא אמר לו לעשות בשבת, מכל מקום כיון דאמר לו לעשות, הרי מחמת אמירה זו עושה בשבת (ונעשה כשלוחו, וכאילו אמר לו לעשות בשבת), דכיון דלא קצץ ולא סמכא דעתיה לקבל שכר, עביד אדעתא דישראל שצוהו לעשות. אבל העושה מעצמו לא עביד אדעתא דישראל מסתמא, מאחר שלא אמר לו כלום, אלא אדעתא דנפשיה, דהיינו נכרי דעלמא שיודע שלא יפסיד).

[2258] ד״ה וכתבו עוד. וראה שו״ע שם סכ״א. לקמן שם סל״ד.

[2259] יז, ב (בית שמאי אומרים אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום, ובכולן בית הלל מתירין עם השמש).

ואף שבית הלל מתירים שם לתת את הכלים לנכרי בערב שבת כדי לתקנן. מכל מקום קיי״ל דהיינו דוקא בקצץ, כפי שנפסק כאן בפנים ס״ו (וכל זה כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו ... אבל אם ... לא קצץ לו הישראל שכר, ונמצא שהוא טורח בספק בשביל הישראל, ונראה כעושה שליחותו, לפיכך לא יתן לו אלא אם כן שיכול לגומרה קודם). ולמדים הלכה זו מדין אגרת, דאמרינן יט, א (אין משלחין איגרת ביד נכרי ערב שבת אלא אם כן קוצץ לו דמים).

ועל זה מתרץ מהר״ם, דהתם מיירי בקבלן, שהיתה אמירה לנכרי לעשות מלאכה זו (אף שלא קבע מלאכתו לעשותה בשבת), משא״כ הגבינות שעושות השפחות בשבת, הן עושות מעצמן, ולא היתה כלל אמירת בעל הבית שיעשו את הגבינות.

[2260] גם זה נתבאר במהדורא בתרא שם (ס״כ: ומהאי טעמא אפילו בבית ישראל שרי למהר״ם וסיעתו). והיינו כשעשו השפחות הגבינות בבית ישראל. כי גם זה לא אסרו אלא כשהיתה אמירה מהישראל, משא״כ אם הנכרי עושה מעצמה, בלי שום אמירה מהישראל, אין חוששים גם לזה.

[2261] סי׳ יב (אבל אם הנכרי מלקט ומאכיל בהמת ישראל, אין ישראל זקוק לומר אל תלקט, דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד).

וראה לקמן סי׳ שכה ס״כ, ובהערות שם, שרבינו מסתפק אם קיי״ל בזה כדעת הרא״ש לענין עשבים.

[2262] שו״ת ח״א סי׳ נט (ואפשר עוד, שאין גר תושב אסור במלאכת ישראל אלא בשיש שם אמירה דישראל. אבל בלא אמירה דישראל מותר, ואפילו עושה על דעת ישראל, דאף הוא אינו עושה אלא אדעתא דנפשיה).

[2263] ד״ה וכתב הרשב״א.

[2264] פ״ו אות ו. תשובת רבינו שמחה וביאורה, תבוא לקמן ד״ה ובא וראה (והערה 2313).

[2265] רמז תנב.

[2266] ״וז״ל הגהות מרדכי פ״ק, דלא שייך לומר אדעתיה דנפשיה קעביד אלא בעכו״ם שעושה מלאכה בשלו, אבל להבעיר מעצי ישראל צריך ליטול רשות מבעל העצים, ואם ראה ישראל ושתק אדעתי׳ קעביד וצריך למחות בידו״.

בבית הישראל, דאין כאן מראית העין, שכל הרואה אותה עושה מאליה[2267] (וכן משמע מהא דאין מביאין כלים מבית האומן אפילו על ידי גוי מפני מראית העין, וכשהאומן מביא מאליו אין כאן מראית העין[2268]) יודע דאדעתא דנפשיה קעבדא, שיודעת שלא תפסיד כדפרש״י[2269] גבי דליקה.

(ואם[2270] היא שפחתו השכורה לו, צריך לומר דסבירא ליה כרא״ם שבהגהות מרדכי[2271], דמתיר גבי דליקה כמ״ש מג״א סי׳ של״ד[2272], והוא הדין בשאר מלאכות כמ״ש בסי׳ רמ״ד[2273] בשם ספר התרומה[2274] והמרדכי[2275]. וכן דעת הגהות מרדכי והגהות מיימוניות[2276], עיין מג״א סי׳ רע״ו ס״ק

וראה לקמן ד״ה ובא וראה, שהמ״א פסק בפרט זה כדעת רבינו שמחה.

[2267] נתבאר במהדורא בתרא שם (ס״כ: וטעמא דלא חיישינן למראית העין בבית הישראל בעושה מעצמו, משום דהרואה אותו מכבה או מדליק רואה שעושה מעצמו בלי אמירת הישראל עכשיו, ומהיכי תיתי לחשדו שאמר לו מקודם או מבעוד יום, מאחר שיכול להיות שעושה מעצמו ... ולא חיישינן לחשדא אלא כשבאמת עושה בשבת על ידי אמירת ישראל, אלא שלא אמר לו לעשות בשבת).

[2268] כמבואר כאן בפנים סי״ג (במה דברים אמורים כששיגרן הנכרי או הביאן בעצמו לבית הישראל, אבל אסור לשלוח אצלו ליטול כלים מביתו (בשבת) אפילו על ידי נכרי ... מפני מראית העין שיאמרו שבמועד נתן לו לתקנם). ובקונטרס אחרון ס״ק י הוכיח מהפוסקים שטעם האיסור הוא משום מראית העין. ומכל מקום כשהאומן מביא מאליו אין בזה חשש מראית העין.

וכך גם כאן, כשנכרי עושה מעצמו אין בו חשש מראית העין.

[2269] קכא, א ד״ה נכרי אדעתיה דנפשיה עביד (ואפילו יודע שנוח לו לישראל, הוא להנאת עצמו מתכוין, שיודע שלא יפסיד). ונתבאר לעיל (הערה 2075).

[2270] עתה בא לבאר, איך יתאים טעם זה ״שיודעת שלא תפסיד״, בשפחות הנ״ל שעושות הגבינות, שהתיר מהר״ם מרוטנבורג, אף שלא יקבלו שכר נוסף על שכירות שנה שלהן.

[2271] רמז תסב (נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה ... וכתב רא״ם עבד נכרי או שפחה המושכרים לשנה או פחות נמי אדעתא דנפשייהו עבידי, בשביל ריוח שלהן, ואין עליו למחות, דדמי קצת לשילוח איגרות דאמרינן בפ״ק [יט, א] דאם קצץ לו דמים מותר). וכ״ה באגודה סי׳ קמו בשם ראבי״ה סי׳ רנז, כמובא לעיל סי׳ רמד סי״א (הערה 353).

*

אמנם במהדורא בתרא לסי׳ רמג (סט״ו וסט״ז וסכ״ב) מביא כמה הוכחות, שאין לפרש בדעת מהר״ם כדעת ס׳ התרומה (ראה שם הערה 2808). וראה גם לקמן בסמוך (והערה 2281).

ומה שהתיר בגבינות אף בשפחה השכורה, נתבאר שם (ושפחה השכורה לשנה, להשלים קבלנותה, שקבלה עליה לעבוד כל השנה בכל המלאכות הצריכות בבית. והיינו דוקא בדליכא אמירה דישראל כלל. אבל בדאיכא אמירה דישראל, אמרינן דעביד אדעתא דישראל למהר״ם בשכיר שנה, שאינו מצפה לקבל שכר נוסף בעד מלאכה זו של שבת ... דהעיקר הוא משום דעושות מעצמן וליכא אמירה כלל, משום דסבירא ליה למהר״ם דשכיר שנה לא מקרי קצץ כלל).

ובזה קיי״ל כוותיה, כמבואר במהדורא בתרא שם (סי״ז-ח: ומהר״ם נמי סבירא ליה הכי ... בשפחות העושות הגבינות, דליכא אמירה כלל ... לדינא נקטינן ... כמהר״ם).

משא״כ לפי האמור כאן, שהוא סובר כדעת ס׳ התרומה ששכיר שנה לכל המלאכות מותר; בזה לא קיי״ל כוותיה, כדלעיל סי׳ רמד סוף סי״א (ואין לסמוך על סברא זו ... כי אם לענין דליקה, משום הפסד).

[2272] על מה שנפסק בשו״ע שם סכ״ו (יכול לומר בפני גוי כל המכבה אינו מפסיד), כתב המ״א ס״ק ל (אפילו שכירו המושכר לו לזמן (הגהות מרדכי ב״י)).

וכן הוא לקמן שם סכ״ו (ואפילו הוא עבדו המושכר לו לזמן אין צריך למחות בו, מטעם שנתבאר בסי׳ רמ״ד).

[2273] סעיף יא (אם שכרו לכל המלאכות שיצטרך בתוך משך זמן שכירתו, אסור להניחו שיעשה בשבת ... ויש מתירים גם בזה ... ואין לסמוך על סברא זו (מטעם שנתבאר שם), כי אם לענין דליקה, משום הפסד). הרי שהמתירים התירו אף בשאר מלאכות. אלא דלא קיי״ל כוותייהו אלא לענין דליקה.

ונתבאר בקונטרס אחרון שם ס״ק א ד״ה ומיהו צ״ע (ואף שבב״י כתב דאפשר דדוקא בדליקה התיר, מכל מקום בספר התרומה סי׳ רכ״ב מבואר בהדיא דהוא הדין לכל המלאכות עיי״ש. וכן משמע למדקדק היטב בהגהות מיימוניות פ״ו ובהגהות מרדכי פרק קמא. עיין מ״א סי׳ רנ״ב סוף ס״ק ט׳ ובסי׳ רע״ו סק״ד ודו״ק).

[2274] סי׳ רכב (הא דתנן נכרי שהדליק את הנר אם בשביל ישראל לא ישתמש ישראל לאורו, או אם עשה האש, אפילו קצץ אסור, או עבדו ושפחתו השכורים, אלא אסור, כיון שגוף הישראל נהנה מגוף המלאכה מן הנר ומן האש. ולא דמי לאגרות שאין גוף הישראל נהנה מגוף ההוצאה וההולכה). הרי שאף בשאר מלאכות התיר לעבדו ושפחתו השכורים במקום שאין גוף הישראל נהנה מגוף המלאכה.

[2275] רמז רנ (עוד פסק בספר התרומה, דמותר הישראל להניח עבדו ושפחתו הנכרים ... אם נר אחר דולק בשבת, וגם הנכרי הדליק בשבת עוד הרבה נרות, או נתן שמן בנר, או הרבה לתת עצים בשבת, מותר לישראל ליהנות מהם כיון שמתחלה היה יכול ליהנות קצת מן הנר או מן האש), הרי שבזה אינו נחשב גוף הישראל, ומותר להניח עבדו ושפחתו הנכרי להדליקם.

[2276] היא תשובת רבינו שמחה, שהובאה בהגהות מרדכי רמז תנב, ובהגהות מיימוניות פ״ו אות ו, והועתקה לקמן הערה 2313 (על המדורות שמבערות הנכריות בבית אדוניהם בשבת, לא התירו חכמים ... צריך ליטול רשות מבעל העצים ... האומנים שעושין מלאכה בבית ישראל, שאסור אפילו בקיבולת ... ויש [ללמוד] שהשפחות אין רשאות לעשות מלאכות בבית ישראל). הרי שלא אסר אלא מטעם שהוא בעצים של ישראל ובבית ישראל, משא״כ בלאו הכי, מותר להניח לשפחות השכורות לעשות מלאכות בשבת.

ד[2277]. וכן משמע בהדיא בהגהות מיימוניות ריש פ"ו[2278]. עיין במ"ש בסי' ש"ז[2279]. ובהא אתי שפיר טפי מ"ש הגהות מיימוניות פי"ב בעבדיו המכבים נרותיו[2280]. אבל להמרדכי[2281] דנקט גוי סתמא, צריך לומר כמו שכתבתי[2282]. ומ"ש בהגהות מרדכי סוף פ' ט"ז דעושה מדורה לעצמו[2283], היינו בעבדו

וכן הוכיח לעיל סי' רמד קונטרס אחרון ס"ק א ד"ה ומיהו צ"ע (וכן משמע למדקדק היטב בהגהות מיימוניות פ"ו ובהגהות מרדכי פרק קמא).

והיינו שדעת רבינו שמחה וסייעתו, שגם שכיר שנה יש לו דין קבלן, מטעם שנתבאר לעיל סי' רמג בקונטרס אחרון ס"ק א (דכהאי גוונא מקרי קבלן משום דהתם קבל עליו כל המלאכה ... שקיבל עליו כל מלאכות הצריכות).

*

אמנם במהדורא בתרא לסי' רמג (ס"ב וס"ד וסי"ד) נתבארה דעת ס' התרומה, שהתיר שכיר שנה מטעם קצץ. ולכן מתיר אף כשהישראל רואהו.

משא"כ רבינו שמחה לא התיר בישראל רואהו. והיינו ששכיר שנה דינו כקבלן בטובת הנאה שלא קצץ, שנתבאר בירושלמי פ"א ה"ט (נתן כליו לכובס נכרי ובא ומצאו עובד בו בשבת אסור. א"ר יודן ויימר ליה דלא יעבוד. א"ר יודן אבוי דרבי מתנייה, הוא דתימר בטובת הנייה, אבל בשכיר בעבידתיה הוא עסיק).

וראה גם לקמן שם (סי"ט, והערה 2861).

[2277] "ואפילו בקבולת, כגון ששכרו לכל השנה אסור, דהוה ליה קבולת בביתו של ישראל, כמ"ש סי' רנ"ב ס"ב (הגהות מרדכי)".

וכן הוכיח לעיל שם (עיין מ"א ... בסי' רע"ו סק"ד ודו"ק).

[2278] ס"ק א (לאחר השבת מותר לומר לעבדו ולשפחתו מדוע לא עשית כך וכך בשבת, וע"פ שעל ידי כן יעשו כן לשבת הבאה)

שהוא מדברי ס' התרומה סי' רנב (לאחר השבת מותר לומר לעבדו ולשפחתו מדוע לא עשית האש למה לא הדלקת הנר בשבת שעברה, אעפ"י שנראה הערמה כדי לעשות לשבת הבאה). הרי שהתיר אף בשאר מלאכות, אם הישראל אינו אומר בפירוש לעבדו ושפחתו לעשות המלאכה בשבת.

ומיירי באופן שאין גוף הישראל נהנה מאש זו, כמבואר במהדורא בתרא לסי' רמג (ס"ז: ורוצה לומר שלא להשתמש לאור הנר ולהתחמם כנגד המדורה, אלא ליהנות מרחוק דשרי ... והא דסתם ספר התרומה סי' רנ"ב ולא פירש כן בהדיא, משום דלא פסיקא ליה, דהא משכחת לה נמי דשרי גם להשתמש לאור הנר, אם היה נר אחד דלוק בבית, וכן להתחמם, אם היתה אש מועט, כמ"ש שם לפני זה בסמוך, ומשום הכי לא חש להאריך).

*

כל זה הוא לדעת ס' התרומה וסיעתו. אבל אנן לא קיי"ל כן אלא במקום הפסד, כדלעיל סי' רמד סי"א (ואין לסמוך על סברא זו (מטעם שנתבאר שם), כי אם לענין דליקה, משום הפסד).

[2279] שם נראה בטור שחולק על ס' התרומה וסיעתו, ואינו מתיר בעבדו ושפחתו השכורים. והיינו מ"ש בטור סי' שז (ובספר המצות התיר לומר לו אחר השבת למה לא עשית דבר פלוני בשבת שעברה, ואף על פי שמבין מתוך דבריו שרצונו שיעשנו בשבת הבאה. וכן כתב בעל התרומה).

והוא העתק מ"ש הסמ"ג ל"ת סה יט, סע"ג (מותר לומר [לגוי בחול] מדוע לא עשית כך בשבת שעברה, אף על פי שעל ידי כך יעשה הגוי כך בשבת הבאה (סימני ס' התרומה שם)).

רואים כאן שהן הסמ"ג והן הטור העתיקו את ההלכה מס' התרומה, אלא שהשמיטו את התיבות "עבדו ושפחתו".

וכן הוא לקמן סי' שז ס"ח (מותר לומר לנכרי אחר השבת מדוע לא עשית דבר פלוני בשבת שעברה, אף על פי שמבין מתוך דבריו שרצונו שיעשנו בשבת הבאה, אין בכך כלום).

ונתבאר במהדורא בתרא לסי' רמג (סט"ו: ולא סבירא ליה התירא דספר התרומה ... לומר מדוע לא עשית בשבת שעברה כו', אלא בנכרי דעלמא, שיודע שלא יפסיד ומצפה לקבל טובת הנאה בודאי בעד עמלו בלי שום ספק, ודעתו סומכת על זה, שאם לא כן לא היה עושה בשבת מעצמו בלא אמירת הישראל היום, מאחר שאינו אדון לו לצוות עליו).

ועוד שם (סט"ז: וזהו גם כן דעת הטור סי' ש"ז, שהעתיק לשון הסמ"ג, ששינה לשון ספר התרומה וכתב נכרי סתם במקום עבדו ושפחתו שבספר התרומה). וראה שם (הערות 2803. 2818).

[2280] אות ה (פירוש אין צריך למחות בידו ולומר אל תכבה ... אבל נכרי הבא לכבות נר בשביל ישראל והישראל אינו חפץ בכך, מותר למחות בידו, ובני אדם הנוהגין איסור ונמנעים מלמחות בעבדים ושפחות לכבות מהאי טעמא, טועים הם). הרי שהתיר אף בעבדים ושפחות, כדעת ס' התרומה וסיעתו.

[2281] רמז תא (כתב הר"ם, כשנכרי בא לכבות נר או מדורה, יש בני אדם אוסרין למחות בו ולומר אל תכבה, וטועים בזה), והוא מתשב"ץ סי' יא (ואומר שאם ירצה הגוי ליקח שמן מהנר בליל שבת שמותר לישראל למחות על ידו ... אבל אם רוצה ישראל יכול לומר אל תכבה).

וכן הוא בטור ורמ"א סי' רעו ס"ד (ומותר למחות בגוי שבא להדליק נר או להוסיף שמן).

הרי שהם השמיטו את "עבדים ושפחות" שבהגהות מיימוניות. שאינם סוברים כס' התרומה וסיעתו (וראה לעיל הערה 2271).

[2282] לעיל, לפני המוסגר (דכשהנכרי עושה מעצמו ... לא בעינן קצץ, ושלא יעשה בביתו). דלא מיירי בעבדו ושפחתו.

[2283] רמז תנד (אבל מותר לישראל להניח עבדו ושפחתו הנכרים לעשות מלאכת עצמן בביתו, ולא קא עבר משום למען ינוח, כי אם בעבד כנעני שישנו במצות, כדאמר פרק ד' מחוסרי כפרה עבד ואמה עושין מלאכה בשבת לעצמן כישראל בחול דברי ר' שמעון, ופסק הלכתא כוותיה).

והוא מס' התרומה סי' רכב (מותר הישראל להניח לעשות מלאכה לעבדו ולשפחתו כשהמלאכה שלהם ולא של ישראל ... כדאמרינן פרק ארבעה מחוסרי כפרה, עבד ואמה עושין מלאכה בשבת כישראל בחול דברי רבי שמעון, ופסיק הלכה כמותו), וסי' רנב (והישראל מותר להניח עבדו לעשות מלאכתו לעצמו של עכו"ם, ואין כאן איסור למען ינוח עבדך, כדאמר פרק ד' מחוסרי כפרה,

שגופו קנוי לו, כדמייתי מברייתא דכריתות[2284] עיי"ש ובסי' ד"ש[2285]. ועוד יש לומר דמיירי שניכר שאינה[2286] כו' כמ"ש בש"ע סי' ד"ש[2287] עיי"ש בב"י[2288] ודו"ק).

ואין חוששין[2289] למראית העין אלא כשהאמת הוא שהוא נתן לו המלאכה או אמר לו לעשותה, שאז יש לחוש שמא יתברר להם האמת (עיין מג"א סק"ד[2290]) שאמר לו, ויחשדוהו שמא אמר לו בשבת, לפירש"י בריש פ"ב דמועד קטן, או שמא הוא שכיר יום, לפירוש הרא"ש וסיעתו[2291]. וכהאי גוונא צריך לומר לפי מ"ש המג"א ריש סי' שכ"ה[2292] דלא חיישינן אלא בחפצים של ישראל. ומנא ידעי שהם שלו[2293], הלא מותר ליתן כלים לכובס אע"פ שמכבסן על גבי הנהר, משום שאין ידועין שהן של ישראל כמ"ש ב"י[2294] בשם רבינו ירוחם[2295], וכן כתב הריטב"א פ"ב דמועד קטן[2296], וכן כתב המאור שם[2297],

---

עבד ואמה עושין מלאכה לעצמן כישראל בחול, דברי רבי שמעון, ופסיק התם כוותיה); אף שלדעת שניהם מותר בשכיר שנה אף לצורך ישראל כנ"ל.

ונתפרש יותר בראבי"ה סי' רנז (וכל זה שפירשתי, דוקא בגוי ערל שאינו גופו קנוי, אבל אם גופו קנוי לו, הרי הוא בכלל וינפש בן אמתך והגר, ואוקימנא בפרק החולץ בעבד גוי ערל, וצריך הישראל למחות בו. ופסקינן בפרק שני דכריתות הלכה כרבי שמעון דאמר ... עושים מלאכה בשבת לעצמן כישראל בחול).

[2284] ט, א (אחד גר תושב ואחד עבד ואמה התושבים עושין מלאכה בשבת לעצמן כישראל בחול).

ונתבארו גדריו במהדורא בתרא לסי' רנב וסי' דש.

[2285] סעיף א (אם לא מל וטבל, אלא קבל עליו שבע מצות בני נח, הרי הוא כגר תושב, ומותר לעשות מלאכה בשבת לעצמו, אבל לא לרבו).

[2286] שאף בעבד שגופו קנוי לישראל, אם עושה מלאכת רבו שלא מדעתו, וניכר שאינה לדעתו, אין צריך להפרישו. וזהו שכתב "לעצמו".

[2287] ס"א (אם היה עושה מלאכת רבו שלא מדעתו, וניכר שאינו עושה לדעתו, מותר, ואין צריך להפרישו).

[2288] שהביא דין זה משו"ת הרשב"א סי' נט (ומכל מקום נראה לי, שאילו היה העבד או השפחה עושין מלאכת רבן שלא מדעתו, וניכר שאינן עושין לדעתו, שהוא מותר, ואינו מצווה להפרישו).

וראה לקמן ד"ה כי המעיין (והערה 2318). ובמהדורא בתרא לסי' רמג (ס"כ: ועיין תשובת רשב"א שבב"י סי' ד"ש, וניכר הדבר שאינו עושה לדעתו כו', ורוצה לומר דעביד אדעתא דנפשיה אע"פ שהישראל רואה).

[2289] חוזר עתה לבאר דעת מהר"ם מרוטנבורג, שבעושה מעצמו בבית ישראל אין חוששים למראית העין. ומביא כמה דוגמאות, שבאופן כעין זה אין חוששים למראית העין.

[2290] "במכירה יש להחמיר אפילו בעיר המוקפת חומה והעכו"ם דר בעיר, דהא כשיודע שהוא מוכרו לו, יאמר שמכרו לו בשבת".

וכן הוא לעיל סי' רמו סוף ס"ה (אם מכר לו אפילו בערב שבת... צריך שיצא מפתח ביתו מבעוד יום, אפילו היא עיר המעורבת, לפי שיש לחוש שמא יודע להרואה אותו יוצא מבית ישראל שהישראל מכרו לו ... כיון שכן הוא האמת, ויחשדהו שעשה כן בשבת. משא"כ בשאלה, כשיודע לו האמת אין כאן חשד כלל, אף אם ידמה לו שהשאילו בשבת, שהרי מותר להשאיל בשבת), וס"ו (וכל זה בחפצים של ישראל, אבל חפצים של נכרי שהיו מופקדים ביד ישראל, ובא ליטלו בשבת, יכול ליתנו, ואף על פי שיוציאנו לרשות הרבים).

[2291] כדלעיל בתחלת הקונטרס אחרון (והערות 2212-2215).

משא"כ העושה מעצמו אין כאן מראית העין.

[2292] ס"ק ד (אם החפץ של עכו"ם מותר לתת לפניו בחצר, דהרואה שמוציאו סובר שהחפץ הוא של עכו"ם ... כשיצא העכו"ם מביתו בשבת וחפץ ישראל בידו, יראה כמו שהלוהו לעכו"ם בשבת)

וכן הוא לקמן שם ס"ג (במה דברים אמורים בחפצים של ישראל, אבל חפצים של נכרי מותר ליתנם לו ... אם האמת הוא שהוא חפץ של ישראל אסור, שמא יודע האמת להרואים, ויחשדוהו שנתנו לו כדי להוציאו בשבילו, משא"כ בחפץ של נכרי אם יודע האמת לרואים אין כאן חשד כלל).

וראה ערוגת הבושם חאו"ח סי' מח. נב. הערות בשו"ע אדמוה"ז ע' 60. באורי השלחן ע' רלג. כנישתא דבי רב ע' ערב הערה יד.

[2293] המשך הדברים: ומנא ידעי שהם שלו ... אלא ודאי משום שכשיתברר האמת כו'.

ובתור מאמר המוסגר מבאר מדוע, גם אם הם חפצים של נכרים אפשר לחשוב שהם של ישראל, דהלא מותר ליתן כלים כו'.

[2294] ד"ה ודע דהא.

[2295] נתיב יב חי"ב פב, ב (ואם אין המלאכה מפורסמת וידועה לבעליה, כגון עורות לעבדן וכלים לכובס גוי שנותנין לו עם השמש, אפילו שעושה אותו במקום מפורסם, מותר).

[2296] יא, ב ד"ה האריסין (התם הוא במטלטלין דלא ידיע דכלים דידיה נינהו).

ואף שהוא התיר שם אף כשניכר שהם בגדי ישראל. מכל מקום למדנו מדבריו, שבסתם אין יודעים אם הם של ישראל.

[2297] ה, ב ד"ה אמר שמואל (וכלים לכובס, אף על פי שעושים על גבי הנהר בשבת מותר, שאין המלאכה מפורסמת).

ופשוט הוא בשו״ע ס״ג ומג״א סק״י[2298], לפי מ״ש בסי׳ רמ״ד[2299], עיי״ש דדוקא בספינה אסור במקום פרהסיא[2300]. אלא ודאי[2301] משום שכשיתברר האמת שהם של ישראל יאמרו שבשבת מסר לו, משא״כ כשהאמת אינו כן, לא חיישינן שיאמרו כלל שהם של ישראל.

*

ומהאי טעמא[2302] נמי אתי שפיר מ״ש המג״א בסי׳ רע״ו ס״ק י״ד[2303] דמיירי בשל נכרי, ולא מיתסר משום מראית העין אע״ג דעושה בשביל ישראל ובביתו. וכן בס״ק ד׳[2304] שם ציין על רמ״א, דמיירי בבית ישראל, ואפילו הכי לא אסר אלא בשל ישראל, אף דמיירי בשביל ישראל, עיי״ש בטור וב״י (דלא כתוספת שבת שם[2305]). ומיהו מ״ש[2306] בשם הגהות מרדכי ואפילו בקבולת כגון ששכרו כו׳, אליבא דהגהות מרדכי כתב כן[2307], וליה סבירא ליה דבלאו הכי אסור בשכיר שנה כמ״ש בסי׳ רמ״ג[2308] ובסי׳ ש״ה ס״ק י״ג[2309]. ולא העתיק זה אלא לאשמועינן דבבית ישראל אסור לכו״ע, אבל שלא בביתו הוה שרי למאן דאמר דהוה כקבולת גמורה.

ובא[2310] וראה כמה נתחכם[2311] המג״א בלשונו, שהעתיק[2312] דברי הגהות מרדכי, ולא העתיקן כהווייתן.

[2298] בשו״ע (ואם היתה מלאכה מפורסמת, וידוע שהיא של ישראל, ועושה אותה במקום מפורסם, טוב להחמיר ולאסור). ובמ״א (ואם כן, הני חלוקים שידועים שהם של ישראל, והעכו״ם מכבסין על גבי הנהר, צריך למחות בידו כשרואהו בשבת).

וכן הוא בפנים ס״ח (החלוקים שלנו במדינות אלו, שהם ניכרים שהם של ישראל, כשמכבסן הנכרי בשבת על גבי הנהר צריך למחות מפני מראית העין, שיאמרו שבשבת נתנם לו לכבסן).

[2299] לעיל שם ס״ד (אפילו מלאכת תלוש אם היא מפורסמת וידועה לרבים שהיא של ישראל, והיא נעשית במקום גלוי ומפורסם, כגון בנין הספינה, שדרך לבנותה על שפת הנהר שהוא מקום פרהסיא, אסור להניחו לעשות בשבת מפני מראית העין).

[2300] משא״כ בגדים שאינם ניכרים, מותר אף במקום פרהסיא.

[2301] ואם כן גם כאן, כשלוקח מבית הישראל חפץ של עצמו, ״מנא ידעי שהם שלו״? אלא ודאי משום כו׳.

[2302] מעתה ואילך בא לבאר שיטת המ״א בהלכה זו, לענין עושה מעצמו בשל ישראל, ולענין עושה מעצמו בשל עצמו, שמתיר אף בבית ישראל ובשביל ישראל.

[2303] על מ״ש הרמ״א שם ס״ד (ומותר למחות בגוי שבא להדליק נר או להוסיף שמן), והיינו שאין צריך למחות. כתב המ״א שם (דוקא כשהנר של עכו״ם, אבל כשהנר של ישראל צריך למחות).

וכן הוא לקמן שם ס״ד (אבל אם הנר או העצים של הנכרי, אינו צריך למחות בו כשעושה מדעת עצמו ... ואפילו בתוך בית ישראל אין חוששים למראית העין כשהמלאכה נעשית בחפצים של נכרי). ובקונטרס אחרון שם ס״ק ב (עיין במ״ש בסי׳ רנ״ב, ויתברר כל מ״ש כאן מענינים ההם).

שגם זה ״מהאי טעמא״, שכאשר הנכרי עושה מעצמו אין חוששין למראית העין בבית ישראל.

[2304] על מ״ש ברמ״א שם ס״א (מיהו אם עשה גוי בבית ישראל, מדעתו, אין הישראל צריך לצאת). כתב המ״א (אבל מחוייב למחות בידו מכאן ולהבא, כיון שהעצים של ישראל והוא ראה ושתק אדעתא דישראל קעביד). הרי שאם העצים של נכרי אין צריך למחות בו אף שהוא בבית ישראל.

וכן הוא לקמן שם ס״ג (ומכל מקום אם הנר הוא של ישראל צריך הוא למחות בידו לכתחלה שלא ידליקנו בשבילו). משא״כ בנר של נכרי אין צריך למחות בו, אף דמיירי התם בבית ישראל.

אלא ודאי גם זה ״מהאי טעמא״, היינו שכאשר הנכרי עושה מעצמו אין חוששין למראית העין בבית ישראל.

[2305] על מ״ש הרמ״א (מיהו אם עשה גוי בבית ישראל מדעתו), כתב בתוספת שבת ס״ק ו (פירוש, שלא היה יודע דניחא לו לישראל בכך). היינו שהדליקו לצורך עצמו.

[2306] המ״א שם, סי׳ רעו ס״ק ד (ואפילו בקבולת, כגון ששכרו לכל השנה אסור, דהוה ליה קבולת בביתו של ישראל), והיינו שגם בשכיר שנה אין צריך למחות אם אינו בבית ישראל. ובאמת קיי״ל ששכיר שנה אסור בכל אופן.

[2307] שהוא מתיר שכיר שנה לכל המלאכות, כדלעיל סי׳ רמד סי״א, ושם נסמן (הערה 353).

[2308] ס״ק ב. וכדלעיל שם ס״ג (מי שיש לו מרחץ שרוחצים בה הכל ונותנים לו שכר, או שיש לו תנור שאופין בו הכל ונותנים לו שכר, או שיש לו רחיים שטוחנין בהן הכל ונותנין לו שכר, ורוצה לשכור לו נכרי לכל השנה שיתעסק בכל המלאכות הצריכות במרחץ ורחיים ותנור, ויקבל השכר מן הרוחצים והטוחנים והאופים ויביאהו להישראל, צריך הוא למחות בהנכרי).

[2309] ״כששכרו לשנה גרע טפי כמ״ש סי׳ רמ״ד סס״ה. ועוד קשה, דבביתו של ישראל אפילו קצץ אסור״.

[2310] עתה בא לבאר שיטת המ״א, שלענין העושה מעצמו בשל ישראל פסק כשיטת רבינו שמחה, ואילו לענין העושה בשל עצמו בבית הישראל אינו פוסק כרבינו שמחה אלא כמהר״ם. ועל זה ממשיך ומבאר: ״ובא וראה כמה נתחכם המג״א בלשונו״.

[2311] כעין זה גם לעיל סי׳ רמט ס״ק א (המ״א ... נתחכם להביא), ושם נסמן (הערה 1672).

[2312] בסי׳ רעו ס״ק ד (כדלעיל הערה 2306), שלא הביא מדברי הגהות מרדכי בשם רבינו אלא לענין איסור עושה מעצמו בשל ישראל ובשביל ישראל, ולא לענין עושה בבית ישראל, ולא לענין עושה בשביל עצמו.

כי המעיין היטב בתשובת רבינו שמחה זו שבהגהות מרדכי ובהגהות מיימוניות פ"ו[2313], שהשיב לאסור מה שהשפחות השכורות עושות מדורה בבית אדוניהם, יראה שמתחלה סתר היתר שלמדו ספר התרומה[2314] וסיעתם[2315] שהביא ב"י סי' שכ"ה[2316] דנכרי העושה מאליו אדעתא דנפשיה קעביד, מהא דנכרי שבא לכבות כו' (דמיירי אף שניכר כו'[2317] כמ"ש בסי' ד"ש[2318]), ועל זה כתב דלא דמי לדליקה[2319] כו'. וסיים דדמי לאומנים שעושים בבית ישראל שאסור אפילו בקבולת, ורוצה לומר דהתם נמי טעמא משום שהישראל רואה ושותק לו ואינו מגרשו מביתו[2320], דאף דאינו יכול למחות שלא יעשה

[2313] תשובתו נעתקה בהגהות מיימוניות פ"ו אות ו, ובהגהות מרדכי סי' תנב, ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (לבוב) סי' שטז (על המדורות שמבערות הנכריות בבית אדוניהם בשבת, לא התירו חכמים ... ולענין מכבה שייך לומר נכרי אדעתא דנפשיה קעביד, אבל להבעיר מעצי ישראל, צריך ליטול רשות מבעל העצים, ואם ראה ישראל ושתק, אדעתיה דישראל קעביד, כיון שהעצים של ישראל. כמו האומנים שעושין מלאכה בבית ישראל, שאסור אפילו בקיבולת, ואין לחלק בין בחנם בין בשכר. ואפילו בבית נכרי גרסינן בירושלמי פ"ק דשבת [הל' ט] הנותן כלים לכובס נכרי ובא ומצאו עובד בה בשבת אסור, אמר ר' יוחנן, לימא ליה דלא יעבוד. א"ר יהודה, הדא אמרת בטובת הנאה, אבל בשכר בעבידתיה עסיק, פירוש, לא יוכל למחות לו. אלמא בחנם צריך למחות אפילו אם הנכרי עושה בביתו, מה לי שאר מלאכתו מה לי מבער עצים. וכל הני דכל כתבי דאמר בשביל נכרי מותר, היינו שהנכרי עושה מלאכה בשלו, אבל בשל ישראל אפילו בבית נכרי אסור. וכל שכן בבית ישראל, ואפילו הכל בשביל נכרי, ואפילו משכיר מרחץ לנכרי אמרינן בפ"ק דע"ז [דף כא] לא ישכיר אדם מרחץ לנכרי בשבת, שנקרא על שמו, ונכרי יעשה בה מלאכה בשבתות וימים טובים, ואף על פי שעושה לצורך עצמו ומעצים שלו, ואין לך נקראת על שמו יותר מביתו של ישראל שדר בו. ועוד משמע בירושלמי, שאין מטריחין לנכרי לומר צא מבית[ך] ועשה צרכיך, מכלל דנכרי העושה מלאכה בביתו של ישראל חייב לגרשו מביתו. ויש [ללמוד] שהשפחות אין רשאות לעשות מלאכות בבית ישראל).

סיכום תוכן דבריו:

(א) השפחות העושות מעצמן בבית ישראל אסור. והטעם וההוכחות לזה:

(ב) גם נכרי העושה מעצמו **בשל ישראל** אסור, שאינו דומה לכיבוי דליקה שאין צריך ליטול רשות.

(ג) ואף שאומנים העושים בשכר אין צריך למחות בהם, מכל מקום **בבית ישראל** צריך למחות גם בהם.

(ד) וטעם החילוק הוא, כי כל מקום **שיכול למחות**, צריך למחות בו. ובבית ישראל יכול למחות אף באומנים.

(ה) וכל שכן שצריך למחות בעושים **בחנם בטובת הנאה, שגרע טפי**, שהרי צריך למחות בהם אף כשעושים בביתם.

(ו) ולכן צריך למחות אף כשעושים **לצורך עצמם**, שהרי יכול למחות בעושים בשל ישראל או בבית ישראל.

[2314] סי' רמז (אם עכו"ם ליקט עשבים בשבת ומאכיל אותם לבהמת ישראל, אין צריך הישראל לומר לעכו"ם אל תאכל, כדאיתא גבי דליקה אין צריך לומר לעכו"ם אל תכבה). הרי שלא חילק בין כיבוי דליקה לבין ליקוט עשבים ושאר מלאכות.

[2315] שצויינו לעיל ד"ה והאמת.

[2316] ד"ה ומ"ש ואם לקט (ואם לקט והאכיל לבהמת ישראל אין צריך למחות בידו. כן כתבו הרא"ש (סי' י"ב) והמרדכי (סי' תו) בפרק כל כתבי, והרב המגיד בפרק ששי (ה"ד) בשם התוספות (קכב. ד"ה ואם) וכתב שכן נראה מדברי הרמב"ם). וראה לקמן שם ס"כ.

[2317] שלמדו כן מדין כיבוי דליקה, שמותר אף שניכר שהוא לדעת ישראל.

[2318] ס"א (דמלאכת העבד אסורה מן התורה ... אם היה עושה מלאכת רבו שלא מדעתו, וניכר שאינו עושה לדעתו, מותר ... ולישראל אחר שאינו רבו, אפילו עושה לדעת ישראל, מותר כל שאין שם אמירת ישראל).

והתם מיירי בגוי הקנוי לו, ולכן אסור כשעושה לדעתו, כדלעיל ד"ה ואם היא שפחתו (בעבדו שגופו קנוי לו ... דמיירי שניכר שאינה כו' כמ"ש בש"ע סי' ד"ש).

משא"כ בשפחתו השכורה, מותר אף שניכר שעושה לדעת הישראל.

[2319] בטעם החילוק בין כיבוי דליקה לשאר מלאכות, יש כמה שיטות בפוסקים:

(א) תוס' קכב, א ד"ה ואם (ולא דמי להא דאמר לעיל נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה, והכא אסור כשעושה בשביל ישראל. דכי אמרינן דנכרי אדעתא דנפשיה קא עביד, הני מילי בכיבוי וכיוצא בו, שאין ישראל נהנה במעשה הנכרי, אבל הכא שגוף ישראל נהנה במעשה של נכרי לא אמרינן אדעתא דנפשיה קעביד, הואיל והנכרי מתכוין להנאתו).

(ב) סברת הרשב"א שם (ובתוספות התירו ... מדתנן נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה. ואפשר שהוא כן, אלא שאין ראייתם מחוורת בעיני, דדלמא התם משום דבדליקה התירו). ונתבאר במהדורא בתרא לסי' רמג (ס"א), וכעין זה לעיל סי' רמד סוף סי"א (ואין לסמוך על סברא זו ... כי אם לענין דליקה, משום הפסד).

(ג) תשובת רבינו שמחה המובאת כאן (לענין מכבה שייך לומר נכרי אדעתא דנפשיה קעביד, אבל להבעיר מעצי ישראל, צריך ליטול רשות מבעל העצים, ואם ראה ישראל ושתק, אדעתיה דישראל קעביד). ולקמן ס"ק ז (בדליקה שאין צריך רשות, קעביד אדעתא דנפשיה).

וס' התרומה דלעיל סובר כדעת התוס' (כמבואר במהדורא בתרא שם), שלא אסר אלא כשגוף הישראל נהנה. ועל זה חולק רבינו שמחה, ואוסר בכל מקום ש"צריך ליטול רשות מבעל העצים".

וראה מהדורא בתרא שם (הערה 2537).

[2320] דלא כמו שנתבאר לעיל בתחלת הקונטרס אחרון הטעם בביתו משום מראית העין, שהרי רבינו שמחה למד מזה גם לענין חוץ מביתו. אבל ראה במהדורא בתרא שם (סוף סכ"א: וגם רבינו שמחה בהגהות מיימוניות לא אסר משום דמחזי כשלוחו, דהא מדמי לה למרחץ, וגבי מרחץ משמע בגמרא בהדיא דמשום מראית עין נגעו בה, מדפריך מרחץ נמי אמרי ביה עיי"ש).

כלל בשבת כמ"ש שם בסמוך[2321], מכל מקום כשמניחו לעשות בביתו דמי ממש לעושה בשלו מאליו, דיוכל למחות, ואם כן כמו שבביתו אסור אע"פ שקצץ, הכי נמי כשרואה עושה מאליו, דקצץ עדיף כמו עושה מאליו[2322]. וזהו שכתב ואין לחלק בין בחנם בין בשכר. ואחר כך הוסיף דבחנם גרע מבשכר, דאפילו בבית הנכרי צריך למחות כשעושה בחנם, אפילו עושה בטובת הנאה, כדגרסינן בירושלמי[2323] כו' הדא אמרה בטובת הנאה אבל שכיר בעבידתיה עסיק, פירוש ולא יוכל למחות (רוצה לומר דכיון שעל פי דין אינו יכול לכופו שלא לעשות בשבת, שהקבלן, מלאכה דידיה הוא לעשותה מתי שירצה, כדאמרינן בפ"ב דמועד קטן[2324], אם כן אף אם ידו תקיפה עליו או שיאבה לו וישמע אליו, אין צריך למחות, דבעבידתיה עסיק). אלמא בחנם צריך למחות עכ"ל. כוונתו, דדוקא בשכיר שלא יוכל למחות, אבל בחנם אף שעושה בטובת הנאה שקיבל כבר, או שיודע שלא יפסיד ויקבל טובת הנאה, דהיינו מעליותא דעושה מאליו כדפרש"י[2325], מכל מקום כיון שיכול למחות חייב למחות.

והנה לפי דעתו ז"ל דדוקא משום שלא יוכל למחות, ולהכי בבית הישראל שיוכל לגרשו מביתו אסר בירושלמי[2326] אפילו בקצץ, שפיר סיים שם דאפילו בשביל נכרי צריך למחות כשיכול, דהיינו כשעושה בשל ישראל, או שעושה בבית ישראל. אבל המג"א לא העתיק אלא תחלת דבריו[2327], לאסור כשעושה בשל ישראל ובשביל ישראל, אף שעושה מאליו, דעבד אדעתא דנפשיה שיודע שיקבל טובת הנאה בעד זה[2328]. דכהאי גוונא אוסר הירושלמי[2329] שהביאו גם כן הב"י[2330] ופסקו בשו"ע[2331]. ולא קיי"ל כחילוק מהר"ם דלעיל[2332], אלא כשאינו רואה או שאינו עושה משל ישראל[2333], דבכהאי גוונא מיירי הרא"ש הנ"ל[2334]. ולכן חלק על השו"ע בסי' ש"ה[2335] (דאין סברא כלל לחלק[2336] בין דעתו על טובת הנאה

[2321] "בשכר בעבידתיה עסיק, פירוש לא יוכל למחות לו".

[2322] כלומר, אף אם נאמר דקצץ עדיף כמו עושה מאליו, וכמו שקצץ אסור בביתו כך גם עושה מאליו בחנם אסור בביתו.
אבל מיד ממשיך ומבאר דבחנם גרע מבשכר, ואם כן כיון שבביתו אסור אפילו קצץ, מכל שכן שאסור בעושה מאליו בחנם.

[2323] פ"א ה"ט (נתן כליו לכובס נכרי ובא ומצאו עובד בו בשבת אסור. א"ר יודן ויימר ליה דלא יעבוד. א"ר יודן אבוי דרבי מתנייה, הוא דתימר בטובת הנייה, אבל בשכיר בעבידתיה הוא עסיק).

[2324] יא, ב (קיבולת כדידיה דמי).

[2325] קכא, א ד"ה נכרי אדעתא דנפשיה עביד (להנאת עצמו מתכוין, שיודע שלא יפסיד). ונתבאר לעיל (הערה 2075).

[2326] פ"א ה"ח (תני, אומנין עכו"ם שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו של ישראל אסור, ובתוך בתיהן מותר. א"ר שמעון בן לעזר במה דברים אמורים בקיבולת, אבל בשכר יום אסור). הרי שבביתו אסור אף בקיבולת שקצץ.

[2327] תחלת דברי הגהות מרדכי בשם רבינו שמחה, שהעושה מעצמו בשל ישראל צריך למחות בו (שבזה פסק כרבינו שמחה).
ולא העתיק את סוף דבריו: (א) שגם העושה משלו בבית ישראל צריך למחות בו. (ב) שגם העושה בשביל עצמו צריך למחות בו (שבשני אלו לא פסק כרבינו שמחה).

[2328] כמובא לעיל מרש"י.

[2329] והטעם שפסק בזה כרבינו שמחה, דכהאי גוונא אוסר בירושלמי פ"א ה"ט (הוא דתימר בטובת הנייה אבל בשכיר בעבידתיה הוא עסיק). הרי שאסרו כשעושה בטובת הנאה שיקבל.

[2330] ד"ה וכתוב ברוקח בשם הירושלמי.

[2331] סעיף (ואם ראוהו עושה מלאכתו בשבת, אם היה עושה בטובת הנאה, צריך לומר שלא יעשה בה בשבת).
וכן הוא כאן בפנים ס"ח (ואפילו עושה בטובת הנאה, שדינו כקצץ לו שכר ... מכל מקום כשרואהו עושה בשבת צריך למחות בידו).

[2332] שהובאו דבריו בהגהות מיימוניות פ"ח אות ז (ומורי אומר ... הגבינות שעושות השפחות בשבת, אין לאסור מהא דפרק קמא דשבת, דאפילו בערב שבת אין נותנין כלים לנכרי וכו', דהתם אמירה לנכרי, אבל אם הנכרי עושה מעצמו אין איסור). ונתבארו דבריו לעיל ד"ה והאמת יורה דרכו, שמתיר בעושה מעצמו בשביל ישראל ובבית ישראל.
אמנם ראה מסקנת רבינו במהדורא בתרא לסי' רמג (סי"ז-ח: ומהר"ם נמי סבירא ליה הכי ... בשפחות העושות הגבינות, דליכא אמירה כלל ... לדינא נקטינן ... כמהר"ם).

[2333] כדלקמן בסמוך ממ"א סי' שה.

[2334] פט"ז סי"ב (אבל אם הנכרי מלקט ומאכיל בהמת ישראל, אין ישראל זקוק לומר אל תלקט, דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד).
אבל בעושה בשל ישראל, אפשר גם הרא"ש יודה לרבינו שמחה לאסור.
ולכן לא פסק המ"א כמהר"ם אלא כשאינו בשל ישראל.

[2335] על מה שכתב בשו"ע שם סכ"א (גבינות שעושות השפחות מעצמן מחלב של ישראל, מותר, כיון שאינו אומר להן שיעשו), כתב המ"א ס"ק יד (צ"ע דבהגהות מיימוניות פ"ו כתב וז"ל כל הני דאמרינן אם בשביל עכו"ם מותר, היינו כשהעכו"ם עושה מלאכה בשלו, אבל בשל ישראל אפילו בבית עכו"ם אסור, כל שכן בבית ישראל).

שקיבל כבר ובין דעתו על מה שיקבל. ועוד, דהעושה מאליו גם כן יכול להיות דעתו על מה שקיבל כבר כמ״ש רמ״א בסי׳ רמ״ז סעי׳ ד׳ בהג״ה[2337]).

אבל[2338] בקבולת משמע מהמג״א[2339] דשרי שלא בביתו, וכל שכן כשעושה בשביל נכרי. משום דגם בביתו אין טעם האיסור משום דרואה ושותק[2340], אלא כמ״ש הב״י בסי׳ זה דדעת רש״י ותוס׳ ורא״ש וסמ״ג וספר התרומה, דהטעם משום חשדא, וכמ״ש לעיל[2341], מכלל דמשום רואה ושותק לא מיתסר בקבולת גמורה, כגון שקצץ, אע״ג דיוכל למחות[2342], משום דודאי עביד אדעתא דנפשיה, אף שרואה ושותק, וכל שכן כשעושה בשביל עצמו, דלא כהגהות מרדכי[2343].

(וכן משמע בט״ז סוף סי׳ רע״ו[2344], דמסתמא מדלקת השפחה נר של בעל הבית להדחת כליו).

הרי שאם החלב של ישראל אסר, ולא פסק כמהר״ם להתיר, כמבואר בירושלמי לאסור כשעושה בטובת הנאה.

[2336] אף שלכאורה היה מקום לחלק ולומר, שבירושלמי לא אסרו אלא כשדעתו על טובת הנאה שיקבל (מטעם האמור כאן בפנים: דאין דעתו סמוכה לקבל שכר בעד מלאכתו), משא״כ בגבינות שעושות השפחות השכורות, טעם ההיתר הוא, שעושה על דעת טובת הנאה שכבר קיבלו, כמבואר במהדורא בתרא לסי׳ רמג (סט״ו: העושה מעצמו ... אדעתא דנפשיה ... ושפחה השכורה לשנה להשלים קבלנותה, שקבלה עליה לעבוד כל השנה בכל המלאכות הצריכות בבית). ואם כן אפשר יודו כולם שמותר.

מכל מקום אין סברה לחלק בזה בין דעתו על טובת הנאה שקיבל כבר, ובין דעתו על מה שיקבל, שבשניהם אסור אם רואה אותן. ולכן גם בשפחה השכורה לשנה, שעושה בשביל טובת הנאה שכבר קיבלה, גם בזה צריך למחות בידן, כיון שהוא רואה אותן עושות בשבת.

וראה כנישתא דבי רב הערה קנה.

[2337] והיינו שבמקום שהישראל שואל אצל הנכרי לעשות המלאכה בטובת הנאה, אינו מועיל אלא אם כן דעתו על טובת הנאה שקיבל כבר.

ובנכרי העושה מעצמו, סגי הן בדעתו על טובת הנאה שיקבל אחר כך, כדלקמן סי׳ שלד סכ״ו (נכרי שבא לכבות מעצמו אין צריך למחות בידו, לפי שהנכרי יש לו שקול הדעת, ששוקל בדעתו שכך ראוי לו לעשות מפני שישתכר בו עכשיו, או לאחר זמן, ולהנאת עצמו הוא מתכוין).

אך ״גם כן יכול להיות דעתו על מה שקיבל כבר, כמ״ש רמ״א בסי׳ רמ״ז ס״ד (במקום שהאינו יהודי מתחיל עם הישראל לומר שילך לו בחנם, ודאי דעתו על הטובה שקיבל ממנו).

וכן הוא לעיל שם ס״ט (במקום שהגוי מתחיל עם הישראל לומר שילך לו בחנם, ודאי דעתו על הטובה שקיבל ממנו ושרי), ונתבאר שם (הערה 1265).

ומזה מובן, שמה שאוסר כשהישראל רואה אותו בעשיית המלאכה בשבת, היינו אף בטובת הנאה שקיבל כבר, שמכל מקום צריך בזה שתהי׳ דעתו סמוכה לקבל שכרו אחר כך, וכמבואר בפנים ס״ח (כשרואהו עושה בשבת צריך למחות בידו (דכיון דאין דעתו סמוכה לקבל שכר בעד מלאכתו, הרי הוא מתכוין בשביל הישראל, כשהוא מבין מדעת הישראל שעסק זה נוח לו)), ונתבאר שם (הערה 2057).

[2338] עד כאן נתבארו תחלת דברי המ״א (סי׳ רעו ס״ק ד), שבהם פסק כרבינו שמחה (דלא כמהר״ם), שעושה מעצמו בשל ישראל צריך למחות בו (ראה לעיל הערה 2302).

עתה בא לבאר המשך דברי המ״א (שם), שאף שכותב את דבריו בשם הגהות מרדכי (בשם רבינו שמחה), מכל מקום מפרש את ההלכה שלא כדבריהם.

[2339] סי׳ רעו ס״ק ד (מחוייב למחות בידו מכאן ולהבא, כיון שהעצים של ישראל והוא ראה ושתק, אדעתא דישראל קעביד. ואם העכו״ם עושה בעל כרחו, חייב לגרש העכו״ם מביתו, ואפילו בקבולת, כגון ששכרו לכל השנה אסור, דהוה ליה קבולת בביתו של ישראל, כמ״ש סי׳ רנ״ב ס״ב (הגהות מרדכי)).

ונתפרש לעיל ד״ה ומיהו מ״ש (אליבא דהגהות מרדכי כתב כן, וליה סבירא ליה דבלאו הכי אסור בשכיר שנה, כמ״ש בסי׳ רמ״ג ובסי׳ ש״ה ס״ק י״ג. ולא העתיק זה אלא לאשמועינן דבבית ישראל אסור לכו״ע, אבל שלא בביתו הוה שרי למאן דאמר דהוה כקבולת גמורה).

הרי אף דמיירי הכא שהעצים של הישראל והוא ראה ושתק, מכל מקום לדעת המתירים שכיר שנה אין צריך למחות בו אלא כשהוא בבית ישראל.

למרות שרבינו שמחה הצריך למחות בכל מקום שיכול למחות, וגם כאן יכול למחות בנכרי השכור לכל השנה.

וכל שכן שלא הצריך המ״א למחות כשעושה הנכרי בשביל עצמו, אף שרבינו שמחה הצריך למחות גם בזה.

[2340] כמו לדעת רבינו שמחה (ראה לעיל הערה 2231).

[2341] בתחלת הקונטרס אחרון.

[2342] שהרי שכירו הוא.

[2343] בשם רבינו שמחה (בשל ישראל אפילו בבית נכרי אסור ... ואפילו הכל בשביל נכרי).

הרי שגם כאן (סי׳ רעו ס״ק ד) שמביא מהגהות מרדכי (בשם רבינו שמחה), אינו מפרש בזה כדעת רבינו שמחה.

[2344] כבר הובא לעיל (וכן כתב הט״ז סוף סי׳, דמותר אפילו להשתמש לאורה כשמדלקת להדחת כלים ... כשעושה בשביל עצמו ומשתמש לאור נרו ומתחמם כנגד מדורתו, ניכר הדבר שעשאה בשביל עצמו, וליכא מראית העין), והועתק שם (הערה 2241).

וכן משמע בהדיא ממ"ש המג"א בסי' ש"ז ס"ק כ"ט[2345], דאף כשהנכרי עושה בשל ישראל, אין איסור אמירה אלא כשמגיע לו הנאה, שמרבה לו שכר בעד זה עיי"ש. וכן פסק רמ"א ביו"ד סי' רצ"ז ס"ד בהג"ה[2346]. ואף החולקין שהביא הש"ך שם[2347], לא אסרו אלא האמירה, אבל לא למחות כשרואהו[2348].

וכן[2349] דעת כל האחרונים בסי' רמ"ג גבי קבלנות דמרחץ שתלו בנוסחאות הרא"ש וטור[2350]. ומדברי כולם משמע דכשעבד אדעתא דנפשיה שרי, אם לא משום שהישראל מרויח, או משום מראית העין דמחובר עיי"ש היטב, ולא חששו כלל לעצי הישראל, דודאי השכיר שנה מסיק בעצי בעל הבית, וגם מלאכת ההסקה נעשית במרחץ של בעל הבית[2351]. ואין לומר דכיון ששכרו לכך אין צריך ליטול רשות[2352]. שהרי קבלן העושה בטובת הנאה בבית נכרי, דאין צריך ליטול רשות, ואפילו הכי צריך למחות[2353]. ואף דבשכירות[2354] אין צריך, מכל מקום החילוק ביניהם[2355] הוא משום דכאן יכול למחות

הרי שכן היא גם דעת הט"ז, דלא קיי"ל בזה כרבינו שמחה, שכל מקום שעושה מלאכה בחפצי הישראל, אפילו בשביל עצמו, צריך למחות בו. והטעם, כיון שאין בזה חשש מראית העין.

[2345] "וכ"כ הרקנ"ט בפסקיו סי' ק"ב, והגהות מרדכי פ"ה, דבדבר שאין הישראל נהנה ממנו מותר לעכו"ם לומ' לעשות. והא דאסור לומר לו חסום פרתי ודוש בה, אפילו הדישה של עכו"ם, דהתם נהנה בו, שמרבה לו שכר במה שחוסמו".

[2346] בשו"ע שם סי' רצז הב' ס"ד (אסור לישראל ליתן בהמתו לעובד כוכבים להרביעה). וברמ"א שם (וכן כל אמירה לעובד כוכבים, אפילו באיסור לאו, אסורה, אם לא שהעובד כוכבים עושה להנאת עצמו).

[2347] ס"ק ד (נתבאר לך מדברי התוס' והאגודה והרא"ש והנ"י, דאפילו העובד כוכבים עשה להנאת עצמו אסור בדבר של ישראל).

וכן נפסק לקמן סי' שז סל"ה (אסור לישראל לומר לו טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת ... כגון שאומר לו טול בשר זה ובשל אותו לצרכך בשבת, ואפילו אין מזונותיו עליו, שאין לו שום ריוח באמירה זו).

ונזכרת מחלוקת זו גם לעיל סי' רמה קונטרס אחרון ס"ק ד (אין לישראל שום ריוח במעשה שבת ... ואין בזה איסור משום אמירה לדעת המ"א בסי' ש"ז, ואף לדעת הש"ך ביו"ד סי' רצ"ז...).

[2348] וכן הוא לקמן שם (ואפילו אם הנכרי עושה המלאכה לצרכו בכלים וחפצים של הישראל, אינו צריך למחות בו כשרואהו).

הרי רואים בכל זה, דלא קיי"ל בזה כרבינו שמחה, שכל מקום שעושה מלאכה בחפצי הישראל, אפילו בשביל עצמו, צריך למחות בו. והטעם, כיון שאין בזה חשש מראית העין.

[2349] הוכחה נוספת, שלא בכל הפרטים פסק המ"א כרבינו שמחה.

[2350] הרא"ש כתב בפ"ק דע"ז סי' כה (מי שיש לו מרחץ או תנור ... שוכרן לאחד לשנה ולחדשים, הלכך מותר בהבלעה, ואין מלאכת העובד כוכבים נקראת על שם הישראל). הובא בטור סוף סימן רמג (הילכך מותר בקבלנות, שאין מלאכת העכו"ם נקראת על שם ישראל). וכתב מהר"י אבוהב (ומה שכתוב בספרים והילכך מותר בקבלנות ... אם נפרש גם כן בכאן קבלנות, שהגוי מקבל על עצמו לחמם המרחץ ולעשות כל הדברים הצריכין לו בשביל שיתן לו הישראל דבר קצוב, וכל הריוח הוא לישראל, בזה נראה שאסור). הובא ב"י ד"ה ומ"ש בספרי (ומה שכתוב בספרי רבינו הלכך מותר בקבלנות ... דעת הגאון מהר"י אבוהב ז"ל שאי אפשר לומר כן ... הדעת נוטה שלא לגרוס בקבלנות, כי היכי דלא נשוייה להרא"ש חולק על רוב הפוסקים שאוסרים בזה). מ"א ס"ק ב (ובמרחץ אסור מדינא לשכור לו עכו"ם לעבוד בו כל השנה ושיטול היהודי כל הריוח מכל השבתות). ט"ז ס"ק א (אם הישראל נוטל כל הריוח של המלאכה, אף על פי שהעכו"ם קיבל עליו לכל השנה, רק שנותן לעכו"ם דבר קצוב, אסור, דשמא יאמרו שכיר יום הוא אצלו). ב"י סי' רמד ד"ה ומכלל דברי הרמב"ם (אסור להניחו לעשות לו מלאכה בשבת, ולא מן הדין, דמדינא ודאי שרי, דגוי בדנפשיה קא עביד, אלא מפני הרואים שיאמרו שהוא שכיר יום).

הרי שלכל הדעות אין שום איסור במה שהנכרי עובד בקבלנות בעצי ובבית הישראל. וכל האיסור הוא או מטעם שהישראל מרויח (מהר"י אבוהב ומ"א), או מטעם מראית העין (ב"י וט"ז).

למעשה, נפסק לעיל סי' רמג ס"ג, כדעת מהר"י אבוהב ומ"א, והמסקנא במהדורא בתרא לסי' רמג (ס"ה), כדעת הב"י וט"ז.

[2351] עצם ההיתר בזה מטעם קבלנות, נתבאר לעיל סי' רמג בקונטרס אחרון ס"ק א (זה שקיבל לגמור המלאכות הרי זה נקרא קבלן, כמבואר בב"י לגירסא דבקבלנות).

אמנם, לדעת המ"א שפוסק כרבינו שמחה עדיין יוקשה, מדוע לא תיאסר מלאכת הנכרי מטעם שהיא בעצי ישראל ובבית ישראל.

[2352] ואפשר בזה יודה גם רבינו שמחה.

[2353] כמבואר בירושלמי פ"א ה"ט (נתן כליו לכובס נכרי ובא ומצאו עובד בו בשבת אסור. א"ר יודן ויימר ליה דלא יעבוד. א"ר יודן אבוי דרבי מתנייה, הוא דתימר בטובת הנייה, אבל בשכיר בעבידתיה הוא עסיק). שו"ע סוס"ב (ואם ראוהו עושה מלאכתו בשבת, אם היה עושה בטובת הנאה, צריך לומר שלא יעשה בה בשבת).

וכן הוא בפנים ס"ח (ובסי' רמד ד"ה ומכלל דברי הרמב"ם (ומכלל דברי הרמב"ם אתה למד שדין השדה שוה לדין בית לענין קיבולת, כלומר שהישראל השוכר את הגוי בדבר ידוע שיעשה לו מלאכת שדהו, אסור להניחו לעשות לו מלאכה בשבת, ולא מן הדין, דמדינא ודאי שרי, דגוי בדנפשיה קא עביד, אלא מפני הרואים שיאמרו שהוא שכיר יום).

ואף שכשהנכרי עושה מלאכה זו בביתו אינו צריך ליטול רשות על כך.

[2354] כמבואר בירושלמי שם (הוא דתימר בטובת הנייה, אבל בשכיר בעבידתיה הוא עסיק).

וכן הוא בפנים שם (אבל אם קצץ לו שכר ... אין צריך למחות בידו כלל).

[2355] לדעת רבינו שמחה (בשכר בעבידתיה עסיק, פירוש לא יוכל למחות לו).

וכאן אינו יכול, ואם כן גבי מרחץ נמי דיכול, למה אין צריך (ולרבינו שמחה צריך לומר דגם בקבלנות צריך רשות לעשות בשבת[2356], ולהכי לא דמי לדליקה[2357], ואם כן הוא הדין במרחץ[2358]). אלא על כרחך צריך לומר לדעת האחרונים, דהחילוק ביניהם הוא, משום דבשכירות[2359], אף שרואהו ושותק, דעתו על שכרו, דהא ניחא ליה טפי מניחותא דבעל הבית[2360]. ואם כן כל שכן כשעושה בשביל עצמו לגמרי[2361]. ומה שהניח המג״א בסי׳ ש״ה את דברי הש״ע שם סעיף כ״א בצ״ע[2362]. היינו משום דהתם מיירי שעושות בשביל אדוניהם[2363] עיי״ש בב״י[2364], וגם מסתמא עושות הגבינות בבית אדוניהם[2365].

ומיהו[2366] כל זה כשעושה בשל ישראל, אבל כשעושה בשלו, אף בשביל ישראל ובבית ישראל אין צריך למחות, כמ״ש המג״א סי׳ רע״ו[2367]. ואף מלשון הגהות מרדכי והגהות מיימוניות שהעתיק בסי׳ ש״ה סקי״ד[2368] משמע דאף בבית ישראל לא מיתסר אלא בשל ישראל. ואף שבהגהות מיימוניות והגהות מרדכי סיימו להחמיר אף בשלו[2369], לא קיי״ל הכי, משום דספר התרומה[2370] ומרדכי והגהות מרדכי פרק קמא והר״ם[2371] שבהגהות מרדכי סוף פ׳ ט״ז וטור ושו״ע סוף סי׳ רע״ו הנ״ל ושאר פוסקים שבב״י

[2356] כשהוא בטובת הנאה, צריך רשות מהבעלים לעבוד בהם בשבת. ולכן צריך למחות בו.

[2357] שאין צריך רשות, כמבואר בדברי רבינו שמחה (ולענין מכבה שייך לומר נכרי אדעתא דנפשיה קעביד, אבל להבעיר מעצי ישראל, צריך ליטול רשות מבעל העצים, ואם ראה ישראל ושתק, אדעתיה דישראל קעביד, כיון שהעצים של ישראל).

[2358] שלדעת רבינו שמחה, בשכיר שנה שעובד במרחץ, צריך למחות מעיקר הדין, מטעם שהיא בעצי ישראל ובבית ישראל.
אבל לדעת המ״א, שלא אסר בסי׳ רמג, אלא משום שהישראל מרויח, מדוע לא יאסר מעיקר הדין?

[2359] שכיר שנה העובד במרחץ.

[2360] והיינו שכל האיסור בעושה בשל ישראל הוא דוקא כשעושה בשביל שהישראל ישתמש בו (כמו אש ונר וגבינה וכיו״ב), משא״כ כאן, שכל מלאכת המרחץ היא רק בשביל הריוח, ודעת הנכרי הוא על שכרו בלבד, אינה נאסרת במה שהיא בעצי ישראל ובבית ישראל, שהרי זה כעושה בשביל עצמו. ובזה לא פסק המ״א כרבינו שמחה.

[2361] שהמ״א מתיר בזה, ולא פסק כדעת רבינו שמחה לאסור.

[2362] על מה שכתב בשו״ע שם סכ״א (גבינות שעושות השפחות מעצמן מחלב של ישראל, מותר, כיון שאינו אומר להן שיעשו), כתב המ״א ס״ק יד (צ״ע דבהגהות מיימוניות פ״ו כתב וז״ל כל הני דאמרינן אם בשביל עכו״ם מותר, היינו כשהעכו״ם עושה מלאכה בשלו, אבל בשל ישראל אפילו בבית עכו״ם אסור, כל שכן בבית ישראל).

[2363] שאדוניהם יאכלו את הגבינות. ובזה סובר המ״א כדעת רבינו שמחה לאסור כשהוא בשל ישראל.

[2364] ד״ה וכתבו עוד בשמו (שהגבינות שהגויות עושות בשבת ... אין נותנין עורות לעבדן ... הכא שהשפחות עושות מעצמן שרי).

[2365] וכן הוא לקמן שם סל״ד (צריך למחות בידן מפני מראית העין, שיאמרו שלדעתו הן עושות, כיון שעושות בביתו וכמו שנתבאר בסי׳ רנ״ב. ועוד, שכיון שעושות מחלב שלו, והוא רואה ושותק להן, הן מבינות שהוא חפץ בכך ולדעתו הן עושות).
ועיקר הטעם הוא כיון שעושות מחלב שלו ובשביל הישראל. ולא סגי במה שהוא בבית הישראל לחוד, כדלקמן בסמוך (ולעיל הערה 2304).

[2366] עתה בא לבאר פרט נוסף שהמ״א לא פסק בו כרבינו שמחה, דהיינו שגם העושה מעצמו, בבית ישראל, אין צריך למחות בו.
וכבר נזכר לעיל ד״ה ומהאי טעמא.

[2367] על מ״ש הרמ״א שם ס״ד (ומותר למחות בגוי שבא להדליק נר או להוסיף שמן), והיינו שאין צריך למחות. כתב המ״א שם ס״ק יד (דוקא כשהנר של עכו״ם, אבל כשהנר של ישראל צריך למחות).
וכן הוא לקמן שם ס״ד (אבל אם הנר או העצים של הנכרי, אינו צריך למחות בו כשעושה מדעת עצמו ... ואפילו בתוך בית ישראל אין חוששים למראית העין כשהמלאכה נעשית בחפצים של נכרי). ובקונטרס אחרון שם ס״ק ב (עיין במ״ש בסי׳ רנ״ב, ויתברר כל מ״ש כאן מענינים ההם).
ועל מ״ש ברמ״א שם ס״א (מיהו אם עשה גוי בבית ישראל מדעתו, אין הישראל צריך לצאת). כתב המ״א (אבל מחוייב למחות בידו מכאן ולהבא, כיון שהעצים של ישראל והוא ראה ושתק אדעתא דישראל קעביד). הרי שאם העצים של נכרי אין צריך למחות בו אף שהוא בבית ישראל.
וכן הוא לקמן שם ס״ג (ומכל מקום אם הנר הוא של ישראל צריך הוא למחות בידו לכתחלה שלא ידליקנו בשבילו). משא״כ בנר של נכרי אין צריך למחות בו אף דמיירי התם בבית ישראל.

[2368] ״צ״ע דבהגהות מיימוניות פ״ו כתב וז״ל כל הני דאמרינן אם בשביל עכו״ם מותר, היינו כשהעכו״ם עושה מלאכה בשלו, אבל בשל ישראל, אפילו בבית עכו״ם אסור, כל שכן בבית ישראל, ואפילו הכל בשביל עכו״ם, וחייב לגרשו מביתו עכ״ל״.

[2369] כדלעיל ד״ה ובא וראה, בדעת רבינו שמחה.

[2370] וסייעתו, שהתירו בשפחתו השכורה לו, כדלעיל ד״ה ואם היא שפחתו.

[2371] בהגהות מרדכי שם: הרא״ם. וראה בנסמן לעיל סי׳ רמד סי״א (והערה 353).

שם פליגי עליה, עכ"פ בעושה משלו לפי דעת המג"א[2372].

*

והוא הדין[2373] בעושה מדורה ומדליק נר בשביל עצמו בשל ישראל בבית ישראל, כמשמעות הטור ושאר פוסקים לפי דעת הב"י והט"ז סוף סי' רע"ו וכמ"ש לעיל[2374]. אבל במלאכה אחרת אין להקל נגד הט"ז ריש סי' רמ"ד[2375], אע"פ שספר התרומה מתיר, וכן משמע בהגהות מיימוניות[2376] שאין מסכימים עם ספר התרומה בזה עיי"ש:

(ו) אלא כשאין מגיע כו'. עיין[2377] במ"ש בסי' רמ"ד[2378] שיש שני מיני ריוח, ריוח שרכושו מתרבה וריוח מלאכה זו גופה. הראשון נזכר לאיסור בדברי הרא"ש[2379], על כל פנים לענין ליתן לו בערב שבת, ובזה ודאי לא חלק הט"ז, דבסימן רמ"ו[2380] קיי"ל כהרא"ש בהא.

אבל בריוח מלאכה זו גופה, שלא נזכר אלא בהשגת הראב"ד פ"ו[2381], דלאחר שבת יעשה עוד בלאו הכי, ויפסיד מלאכה זו לגמרי אם לא יעשה אותה היום[2382]. וכן כתב מהר"י אבוהב[2383] בסי' רמ"ג,

---

[2372] היינו שהם מתירים אף בעושה משל ישראל. והמ"א סובר כמותם עכ"פ בעושה משלו.

[2373] עתה חוזר לבאר דעת הט"ז, שלענין העושה בשל עצמו, בשביל עצמו, בהדלקת הנר אין צריך למחות בו, ובשאר מלאכות צריך למחות בו.

[2374] ד"ה ועי' שם (והערה 2230).

[2375] ס"ק א (וכתב בהגהות מרדכי פ"ק דשבת בשם רבינו שמחה דיש ללמוד מירושלמי דהשפחות אסורים לעשות מלאכה בבית ישראל בשבת). הובא לעיל שם (ועיין שם שאוסר אפילו עושה בשבילן).

והיינו שכיון שהוא בבית ישראל נאסר משום מראית העין. משא"כ אם אינו בבית ישראל מותר אף אם הוא בשל ישראל, כדלקמן סי' שז סל"ה (ואפילו אם הנכרי עושה המלאכה לצרכו בכלים וחפצים של הישראל, אינו צריך למחות בו כשרואהו).

אמנם המסקנא במהדורא בתרא לסי' רמג (סכ"ג), שבשאר מלאכות (שאינו נהנה) אין צריך למחות אף כשעושה בשביל ישראל, ומכל שכן בשביל עצמו.

[2376] פ"ו אות ו, שאחר שהביא דעת ס' התרומה להתיר, כותב אמנם רבינו שמחה כתב לאיסור.

[2377] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ה הובאה מחלוקת המ"א והט"ז, בקבלנות שהישראל צריך שהמלאכה תיעשה בשבת דוקא, אם חוששים לריוח הישראל ממלאכה זו בשבת.

והולכים לשיטתם לענין שכיר שנה (בסי' רמג), אם חוששים לריוח הישראל ממלאכה זו בשבת.

אלא שהרמ"א אוסר שכיר שנה לכל המלאכות, ולא מצינו שהט"ז יחלוק עליו בפירוש.

ואם כן מסתבר יותר שבקבלנות שהישראל מקפיד, לדברי הכל אסור. וכן מסיק בפנים ס"ה, באופן השני.

ויש מקום לדון, אם יש להתיר בזה עכ"פ בשעת הדחק, כמו שמתירים בשעת הדחק בשכיר שנה.

*

אמנם במהדורא בתרא לסי' רמג (ס"ה) מסיק, שגם מה שאוסרים בשכיר שנה לכל המלאכות, אינו מטעם חשש ריוח לישראל. ולפי זה אפשר, שגם כאן אין חוששים לריוח הישראל ומותר (ראה הערה 2418).

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות וביאורים ע' סח ואילך. ביאורי השלחן ע' שסז ואילך. כנישתא דבי רב ע' רפד ואילך. מעשה חושב ע' פט ואילך. קובץ הערות וביאורים חי"ג.

[2378] קונטרס אחרון ס"ק א.

[2379] פ"א סי' לו (בשכירות כלים ... שיש ריוח לישראל במה שהכלים נשכרים אצל הנכרי, מיחזי מלאכה שנכרי עושה בהן בשבת כשלוחו של ישראל).

[2380] טור ושו"ע שם ס"א (ויש אומרים דכלים שעושין בהם מלאכה, כגון מחרישה וכיוצא בה, אסור להשכיר לגוי בערב שבת), וברמ"א (וכן עיקר כסברא האחרונה).

וכן הוא לעיל שם ס"ב (יש אומרים שהכלים שעושים בהם מלאכה ... אסור להשכירם לנכרי בערב שבת, דכיון שיש ריוח להישראל במה שהכלים נשכרים לנכרי גם ביום השבת ... הרי נראה כאלו עושה בשליחות הישראל, שצוהו לעשות בשבת כשהשכירם לו אתמול, כיון שיש ריוח לישראל במה שהוא רשאי לעשות בשבת. וכן עיקר).

וראה ביאורי השלחן ע' תקיא.

[2381] הלכה יב (אותה מלאכה משתרשא ליה).

[2382] מ"א סי' רמד ס"ק טו, בדעת הראב"ד (משום דסבירא ליה דהישראל מרויח במה שעושה בשבת, דשמא יצטרך גם למחר לכתוב ולא יוכל לעשות שניהם כאחד).

[2383] סי' רמג ד"ה ומ"ש בספרים (הגוי מקבל על עצמו לחמם המרחץ ולעשות כל הדברים הצריכין לו, בשביל שיתן לו הישראל דבר קצוב, וכל הריוח הוא לישראל, בזה נראה שאסור).

עיי״ש בב״י[2384]. והב״י שם[2385] ובסי׳ רמ״ד[2386] שכתב האיסור במרחץ משום מראית העין, מכלל דלא פסיקא ליה מלתא לאסור בשביל כך, כיון דקעביד אדעתא דנפשיה. וכן כתב הט״ז בסי׳ רמ״ג[2387]. ודעתם בזה דלא כהראב״ד אלא כהרמב״ם[2388]. דהם לא פירשו ברמב״ם כמ״ש המג״א[2389] כדרך השרים כו׳, דלדעתו כולי עלמא מודו במשתרשא ליה דאסור, ולא פליגי אלא אי מיקרי משתרשא ליה עיי״ש, אבל הב״י וט״ז לא פירשו כן, דוק בלשונם שם ותשכח דהכי הוא. אלא שהב״י ספוקי מספקא ליה, ולפי ספיקו דאפשר דהרמב״ם מודה בשכיר שנה, צריך לומר כפירוש המג״א. אבל הט״ז אפשר דפשיטא ליה דלא כרמ״א שם[2390].

והשתא אתי שפיר[2391] מ״ש בסי׳ ש״ז סק״[ג] דאסור שיאמר לו שילך לדרכו במוצאי שבת מיד[2392], דמשמע כשאינו אומר לו כן שרי, אף שהאמת כן הוא שילך במוצאי שבת מיד ויטול ממנו מעותיו אם לא יקנה[2393], או שאף אם יקנה אחר כך, לא יהיה לו חפץ במקחו לאחר זמן כשיחזור מן הדרך. דעל כרחך מיירי בכהאי גוונא, דאם לא כן היאך יבין הנכרי לקנות בשבת דוקא, הלא אינו אומר אליו כלל שצריך במוצאי שבת מיד, כמ״ש שם לעיל בסמוך[2394], ואם כן משתרשא ליה מלאכה זו גופה, ואפילו הכי שרי[2395]. וכן משמע ממ״ש בסוף סי׳ ש״ה[2396] בשם חמיו דבשכיר שנה שרי. עי׳ שם במג״א[2397] שהקשה על זה מסי׳ רמ״ד ס״[ה] בהג״ה[2398], אבל לפי מה שנתבאר דהט״ז חולק על רמ״א, לא קשיא

[2384] ד״ה ומ״ש בספרי רבינו (דעת הגאון מהר״י אבוהב ז״ל ... במרחץ או תנור, שאם לא עשה מלאכה בשבת הפסיד ישראל ריוח אותו היום, נמצא ישראל נהנה ממלאכת שבת ואסור).

[2385] ״שאפשר לדחות טעם זה״ (של מהר״י אבוהב).

[2386] ד״ה ומכלל דברי הרמב״ם (ומכלל דברי הרמב״ם אתה למד שדין השדה שוה לדין בית לענין קיבולת, כלומר שהישראל השוכר את הגוי בדבר ידוע שיעשה לו מלאכת שדהו, אסור להניחו לעשות לו מלאכה בשבת, ולא מן הדין, דמדינא ודאי שרי, דגוי בדנפשיה קא עביד, אלא מפני הרואים שיאמרו שהוא שכיר יום).

[2387] ס״ק א (אם הישראל נוטל כל הריוח של המלאכה, אף על פי שהעכו״ם קיבל עליו לכל השנה, רק שנותן לעכו״ם דבר קצוב, אסור, דשמא יאמרו שכיר יום הוא אצלו).

[2388] פ״ו הי״ב (השוכר את הנכרי לימים הרבה מותר, אע״פ שהוא עושה בשבת. כיצד כגון ששכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו, הרי זה כותב ואורג בשבת, ומותר).

[2389] סי׳ רמד ס״ק יד (נראה לי כונת הרמב״ם, כדרך השרים שיש להם סופר מיוחד או חייט מיוחד, שבכל עת שצריך השר לכתוב מחויב לו לכתוב ובעת שאינו צריך יושב בטל, ולכן מותר לכתוב או לארוג בשבת, שהוא עושה בכל עת שירצה, שהרי הישראל אינו אומר לו לעשות בשבת, ואם רצה עושה למחר, ואין הישראל מרויח במה שעושה בשבת).

וראה מהדורא בתרא לסי׳ רמג (ס״ה), שהוכיח מלשון הרמב״ם דלא כהמ״א.

[2390] סי׳ רמד ס״ה (ודוקא ששכרו למלאכה מיוחדת, כגון בגד לארוג או ספר לכתוב, אבל כששכרו לכל המלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות, לכו״ע אסור).

[2391] שכשם שהט״ז מתיר ריוח לישראל בשכיר שנה, כך הוא מתיר בקבלנות שהוא צריך שתיעשה המלאכה בשבת.

[2392] בט״ז שם (ונראה לי עוד דאפילו בהנהו דמתירין בית הלל עם השמש, כגון נותנין כלי לכובס עכו״ם, יש איסור אם נותן לו הכלים סמוך לשבת ואומר לו ראה שאני צריך להם במוצאי שבת, דהוה ליה כאומר בפירוש שיכבסם בשבת. וכן לענין אם נותן לו מעות בערב שבת לקנות, ואמר לו שילך לדרכו במוצאי שבת. כן נראה לענ״ד).

וכן הוא לקמן שם ס״ט (ובלבד שלא יאמר לו קנה בשבת, וגם לא יאמר לו שהוא הולך בדרך במוצאי שבת מיד, ויצטרך הנכרי לקנותו בשבת שהרי זה כאומר לו בפירוש לקנות בשבת כמ״ש בסי׳ רנ״ב).

[2393] ממנו הישראל מעותיו שנתן לו קודם השבת, אם לא יקנה הנכרי עבורו בשבת.

[2394] בט״ז שם (יש איסור אם נותן לו הכלים סמוך לשבת ואומר לו ראה שאני צריך להם במוצאי שבת, דהוה ליה כאומר בפירוש שיכבסם בשבת).

[2395] אם אינו אומר לו בפירוש כנ״ל.

[2396] ס״ק יב (כתב מו״ח ז״ל בסימן ש״כ דנראה לו דבשפחות מושכרים לשנה אין צריך לזה, דלהכי נשכרות מתחלה).

והוא מ״ש הב״ח בסי׳ שכ ד״ה כתב במרדכי (ונראה דבשפחות גויות שנשכרות לשנה לכל מלאכה, אין צריך לומר לה טול החלב לעצמך, ולא לחזור ולקנותו ממנה, דכל מלאכה שעושה גוי בבית בעל הבית בין בחול בין בשבת אדעתיה דנפשיה קא עביד לקבל שכירות, דאדעתא דהכי נשכר מתחלה).

וכן הוא לקמן סי׳ שה סל״א (וכל זה בנכרי שאינו עבדו, אבל עבדו ושפחתו השכורים לו לשנה או לשנתים, אין צריך לקנות מהם החלב, אף אם אמר להם לחלוב בשבת, מפני שהם מתכוונים במלאכתם לטובתם כדי שיקבלו כל שכרם בסוף שנתם, שכשנשכרו בתחלה, לדעת כן נשכרו שיחלבו בכל עת שצריך לחלוב).

[2397] ס״ק יג (וצ״ע דאדרבא כששכרו לשנה גרע טפי כמ״ש סי׳ רמ״ד סוף ס״ה).

[2398] ולעיל שם סי״א, שאין לסמוך על דעת המתירים בשכיר שנה לכל המלאכות.

מידי.

ומיהו[2399] זהו דוחק גדול לומר דהט״ז יחלוק בבירור על רמ״א ולא יזכיר מחלקותו באותו פרק באותו מקום שהגיה רמ״א[2400]. ובפרט שציין באותו מקום וכתב שם מה שהיה נראה לו לחדש[2401], ולא זכר חידוש זה דלא קיי״ל כרמ״א שסתם דברו בלי שום חולק. וממ״ש בסי׳ רמ״ג[2402] אינו ראיה, דשם מפרש כוונת הב״י[2403] דיש לדחות דברי מהר״י אבוהב, אבל אנו נמשכין אחר רמ״א, ולא הוצרך לזכור זה שם שאין שם מקומו[2404].

ומסי׳ ש״ה[2405] אין ראיה, דאין כוונתו להתיר שלא יצטרך למחות, כדמשמע מהמג״א שם[2406], שהרי אף מהר״ם[2407] המחמיר לקנות החלב, מתיר אפילו לומר לכתחלה, כמבואר בהדיא במרדכי סוף פרק כ״ד[2408] עיי״ש, אלא משום שאמירה זו דחויה היא ולא הותרה, שצער בעלי חיים דוחה שבות דרבנן[2409], הילכך כל מאי דאפשר עבדינן, דהיינו שיקנה החלב כדי שיהיה טורח בשביל עצמו. שאף שהותרה אפילו האמירה, מכל מקום כיון שאפשר שיעשה בשביל עצמו למה יעשה בשביל ישראל, יעשה בשביל עצמו כדי להקל איסור האמירה, שנעשה כאומר לו עשה מלאכתך[2410]. כמ״ש בהגהות מרדכי סוף פ״ד[2411] לענין לקצוץ לנכרי בשבת לדבר מצוה שיעשה בו ביום, דשרי לדעתו, ובלא קציצה אסור, דקעביד אדעתא דישראל עיי״ש. אבל אם באמת עושה בשביל עצמו, כגון שכיר שנה דקעביד אדעתא דנפשיה כמ״ש ספר התרומה ורא״ם[2412]. ואף להאוסרין, אין טעם האיסור משום שהוא מתכוין

[2399] עד כאן ביאור אופן הא׳ בפנים בדעת הט״ז. עתה בא לבאר אופן הב׳ שבפנים, שאפשר שאין חולקים.

[2400] בסי׳ רמד ס״ה (ודוקא ששכרו למלאכה מיוחדת, כגון בגד לארוג או ספר לכתוב, אבל כששכרו לכל המלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות, לכו״ע אסור).

[2401] ראה שם ס״ק ה (משמע דגם הרמב״ם לא התיר בקוצץ לזמן, אלא באינו מקפיד אם יבטל איזה יום, אבל אם מקפיד עליו שלא ישב איזה יום בטל, ודאי אסור לכולי עלמא. וכן אפילו בסתם והוא שכרו לגמור ספר או בגד תוך אותו זמן הוה כמקפיד. דלא התיר הרמב״ם אלא כשאין עליו לגמור המלאכה ואינו מקפיד על ביטולו, כנלע״ד).

וראה מחשבת חיים ע׳ קמא. כללי הפוסקים וההוראה כלל שטו.

[2402] ס״ק א (כדלעיל הערה 2387).

[2403] כמבואר בהמשך דברי הט״ז שם (וזה מבואר בב״י סי׳ רמ״ד ... כה״ג שהבעלים נוטלין כל הפירות מחזי להו לאינשי כשכיר יום).

[2404] שהרמ״א הוא בסי׳ רמד ס״ה, והט״ז הוא בסי׳ רמג ס״א-ב.

[2405] ממ״ש הט״ז בסי׳ שה ס״ק יב (כדלעיל הערה 2396), אין ראיה שדעתו להתיר שכיר שנה.

[2406] ס״ק יג (שהקשה מדין שכיר שנה שבסי׳ רמד, כדלעיל הערה 2397).

[2407] שהרי הלכה זו של חליבת הבהמה בשבת על ידי נכרי, לדברי הכל היא קלה יותר משאר המלאכות בשבת על ידי נכרי, כמבואר בשו״ת (פראג) סי׳ מט. תשב״ץ סי׳ מא.

וכדלקמן סי׳ שה סכ״ט (מותר לומר לנכרי לחלוב הבהמה בשבת, מפני שהיא מצטערת מרוב החלב, ולא גזרו על אמירה לנכרי במקום צער בעלי חיים שהוא מן התורה. ומכל מקום צריך שיטול הנכרי את החלב לעצמו, או יחזור ויקנה החלב מהנכרי בדבר מועט, כדי שלא יהא נראה כחולב לצורך ישראל אלא לצורך עצמו).

[2408] רמז תמח (מותר לומר לנכרי לחלוב בשבת, משום דאנן קיימא לן צער בעלי חיים דאורייתא).

[2409] כמבואר בראי״ש פי״ח סי׳ ג (מכאן התיר רבינו מאיר ז״ל ללמוד לנכרי שיחלוב את בהמתו בשבת, שהבהמה מצטערה מרוב החלב שבדדיה, וצער בעלי חיים דאורייתא דחי שבות דאמירה לנכרי).

וראה לקמן חו״מ הל׳ עוברי דרכים וצער בעלי חיים, בקונטרס אחרון סוף סק״ה (ומ״ש מהר״ם דחי, אינו דחיה בהכרח).

[2410] שנתבאר לקמן סי׳ שז סל״ה (מותר לומר לו שיעשה מלאכה לצורך עצמו).

[2411] (ועוד יש להתיר אמירה לנכרי במקום מצוה ... דבקצץ מותר משום דאז נכרי אדעתא דנפשיה קעביד ואינו כשלוחו של ישראל, ואחרי שאיסור אמירה מותר בקצץ, בדבר מצוה מותר לקצץ בשבת, דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר חפציך אסורין חפצי שמים מותרין). והיינו שאם לא קצץ אסור מטעם שליחות אף במקום מצוה, משא״כ איסור האמירה בשבת בקצץ הוא מטעם ממצוא חפצך, וזה מותר במקום מצוה לדעתו.

הובא גם לקמן סי׳ רסג קונטרס אחרון ס״ק ח ד״ה והענין הוא (וכן בהגהות מרדכי סוף פ״ד לענין לקצץ לנכרי לדבר מצוה דשרי לדעתו, ובלא קציצה אסור דקעביד אדעתא דישראל, אלמא דהא חמירא מאמירה עצמה. והטעם משום דכשעושה בשביל ישראל נעשה שלוחו, ושלוחו כמותו, דיש שליחות לנכרי לחומרא).

[2412] המצויינים לעיל סי׳ רמד סי״א (הערה 353).

לטובת הישראל בלבד, דאם כן בלא ריוח הישראל נמי ליתסר כמו בקבלנות ולא קצץ[2413], אלא ודאי הטעם הוא משום דכיון שיש ריוח להישראל ולו אין ריוח מחזי כשלוחו, כמ"ש בסי' רמ"ד[2414], אם כן אין לאסור כאן, שהשליחות עצמה מותרת[2415].

ובמ"ש בסי' ש"ז[2416] יש לומר (כמ"ש בפנים), דבההוא אפילו המג"א מודה כיון שגם להנכרי יש ריוח. ועיי"ש בסי' רמ"ד[2417].

ואיך שיהיה כוונת הט"ז בסי' ש"ז, אין לנו להקל נגד רמ"א סי' רמ"ד ס"[ה], כיון שהט"ז לא חלק עליו שם בפירוש, ובפרט שהמג"א הסכים לאיסור[2418].

ואם משכחת גוונא דאית ביה שעת הדחק, בלאו הכי יש לסמוך על ספר התרומה וסיעתו, כמו לענין דליקה בסי' של"ד[2419], עיי"ש במג"א ס"ק ל'[2420], ובסוף סי' רמ"ז[2421].

ומיהו ממ"ש המג"א בסי' זה ס"ק ח' אין קפידא[2422] כו', משמע דבלאו הכי אסור אפילו להרא"ש בד' וה', ובסוף סי' רמ"ז גבי שכיר שנה שרי בד' וה', מכלל דהכא חמיר משכיר שנה[2423]. כיון שאין המלאכה יכולה להגמר אלא אם כן תיעשה גם בשבת, משא"כ בשכיר שנה שמלאכה זו יכולה להעשות אף בחול,

---

[2413] דאסור לקמן ס"ז.

[2414] קונטרס אחרון ס"ק א.

[2415] מטעם צער בעלי חיים.

[2416] שלא אסר הט"ז שם ס"ק ג, אלא כשאומר בפירוש (כדלעיל הערה 2392).

[2417] קונטרס אחרון ס"ק א (דכיון שלהישראל יש ריוח ולו אין ריוח מחזי כעושה בשביל ישראל ... אבל אם גם לו היה ריוח, לא מתחזי כלל כעושה בשביל ישראל). וראה ביאורי השלחן ע' רכד.

[2418] כל זה הוא לפי פירוש המ"א, שדעת הרמ"א לאסור שכיר יום לכל המלאכות, מטעם שיש מזה ריוח לישראל (כדלעיל הערה 2400).

אמנם במהדורא בתרא לסי' רמג (ס"ה) הוכיח רבינו מדברי הרמב"ם, שאינו חושש לריוח הישראל בשכיר שנה. אלא שמכל מקום לא התיר אלא בשכיר שנה למלאכה מיוחדת (אפשר דפליג הרמב"ם, ולא התיר אלא בשכיר שנה למלאכה מיוחדת, כמ"ש הב"י, מדנקט לכתוב כו'. וטעם ההפרש ביניהם, משום דלמלאכה מיוחדת יש לומר דדמי קצת לקבלן).

ולפי זה אין חוששים כלל לריוח הישראל ממלאכת הנכרי בשבת, ומכל מקום לא חלק הט"ז על הרמ"א בהלכה זו. ואם כן אפשר שגם כאן בקבלנות קיי"ל כפשטות דברי הט"ז להתיר (ראה גם לעיל הערה 2036).

[2419] סעיף כו (נכרי שבא לכבות מעצמו אין צריך למחות בידו ... ואפילו הוא עבדו המושכר לו לזמן אין צריך למחות בו, מטעם שנתבאר בסי' רמ"ד).

וכן נפסק לעיל סי' רמד סי"א (גוונא דאית ביה שעת הדחק, בלאו הכי יש לסמוך על ספר התרומה וסיעתו, כמו לענין דליקה בסי' של"ד), ושם (הערה 356).

[2420] על מ"ש בשו"ע שם סכ"ו (יכול לומר בפני גוי כל המכבה אינו מפסיד), כתב המ"א (אפילו שכירו המושכר לו לזמן).

[2421] במ"א שם ס"ק ט (אבל בד' וה' מותר, כיון דיש אומרים דזה מיקרי קצץ, כמ"ש סי' רמ"ד).

וכן הוא לעיל שם ס"י (לשלוח אגרת בחנם בערב שבת ביד עבדו השכור לו לשנה או לשתים לכל המלאכות שיצטרך בתוך משך זמן שכירותו, לדברי הכל אסור, כמו שנתבאר בסימן רמ"ד שהעיקר כהאוסרין בזה, עיין שם הטעם. ומכל מקום בד' וה' יש להתיר לשלוח אפילו שלא בעת הצורך, כיון שיש מתירים בשכיר שנה שעושה מלאכה בשביל ישראל כמו שנתבאר בסימן רמ"ד. ואע"פ שאין דבריהם עיקר, מכל מקום יש לצרף דבריהם לדברי האומרים שבד' וה' מותר לשלוח אגרת בכל ענין אע"פ שלא קצץ כלל, ולסמוך על זה להקל לגמרי אף שלא בעת הצורך).

וכן הוא לעיל סי' רמד סי"א (ואין לסמוך על סברא זו (מטעם שנתבאר שם), כי אם לענין דליקה משום הפסד כמ"ש בסימן של"ד, ולענין שליחות איגרת כמ"ש בסימן רמ"ז, עיי"ש הטעם).

ולפי זה אפשר שכן הדין גם כאן (לענין קבלנות שהישראל צריך שתיעשה בשבת דוקא), להתיר בשעת הדחק, או במקום שיש לצרף טעם נוסף להיתר.

[2422] "עי' סי' רמ"ז דדעת הרב"י דאסור אפילו בד' וה' ... אבל זה שמקבל כלים לביתו לעשות בקבלנות, אין קפידא לישראל מתי יעשה". וכסברת המ"א הנ"ל נפסק בפנים סוף ס"ו עיי"ש.

אמנם במהדורא בתרא לסי' רמג (ס"ג) מסיק דלא כסברת המ"א (ומ"ש המ"א שם, צ"ע מנא ליה לרמ"א לחדש חילוקים חדשים שאין להם זכר בפוסקים, וגם לא הזכירם).

גם לעיל סי' רמד ס"ק א, נתבאר אופן נוסף, דאפשר הכא קיל יותר משכיר שנה (ומ"ש כאן דאין קפידא כו', יש לומר דכוונתו שאם היה לו ריוח בזה היה אסור ליתן לו בערב שבת). אבל בד' וה' מותר בכל אופן.

[2423] ולפי סברת המ"א, אפשר שכאן (לענין קבלנות שהישראל צריך שתיעשה בשבת דוקא), נאסור אף בשעת הדחק, ואף במקום שיש לצרף טעם נוסף להיתר.

אלא שיפסיד מלאכה אחרת, אם כן אפשר אף שספר התרומה וסיעתו מודו הכא, וצ"ע:

(ז) ומכל מקום אם רואה כו'. דוקא[2424] רואה, אבל יודע אין צריך למחות, אפילו כשלא קצץ, כשנתן לו בד' וה', דאם לא כן האיך מותר לשלוח אגרת בד' וה'[2425], הא ודאי לא יעמוד בשבת באמצע הדרך[2426]. וכן כתבו בהדיא בעולת שבת סי' זה ס"ג[2427] ובט"ז ריש סי' רמ"ח[2428] ופשוט הוא.

ועוד דמשנה שלימה שנינו[2429] נכרי שבא לכבות אין אומרים לו אל תכבה, אע"ג דהוה ליה כעושה בטובת הנאה כמ"ש לעיל[2430]. דאם[2431] אין היתר בערב שבת בטובת הנאה אלא כשאפשר שלא יעשה בשבת, אם כן מה הפרש יש בין טובת הנאה ללא קצץ, ממה נפשך אם תולין להקל שלא יעשה בשבת,

---

[2424] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים ס"ז-י הובאה ההלכה שבירושלמי פ"א ה"ט (נתן כליו לכובס נכרי ובא ומצאו עובד בו בשבת אסור. א"ר יודן ויימר ליה דלא יעבוד), ובשו"ע ס"ב (ואם ראוהו עושה מלאכתו בשבת, אם היה עושה בטובת הנאה, צריך לומר שלא יעשה בה בשבת).

והי' מקום לפרש הטעם, כיון שרואהו הרי יודע בודאי שעושה בשבת, וזה אסור בכל אופן (ומה שהתירו בעושה בטובת הנאה ליתן לו אפילו סמוך לחשכה, היינו כי אפשר שיעשה המלאכה אחר השבת).

אבל בפנים נתפרשה הלכה זו כתשובת רבינו שמחה, שהובאה במ"א ס"ק ט (ואם ראה ישראל ושתק, אדעתיה קעביד, וצריך למחות בידו). משא"כ אם אין הוכחה שראה ישראל ושתק, לא איכפת לנו במה שיודע בבירור שיעשה בשבת.

אמנם תשובה זו לא הובאה בשאר הפוסקים, ובירושלמי ובשו"ע הי' מקום לפרש שהוא הדין אם יודע בודאי שעושה המלאכה בשבת צריך למחות בו.

ועל זה בא להוכיח גם משאר הפוסקים, שהאיסור הוא דוקא כשהנכרי רואה שהישראל רואה ושותק, שאז אמרינן דאדעתיה קעביד.

ומכל מקום מסתפק רבינו, שאפשר כן הוא גם כשנכרי יודע שהישראל יודע ושותק, שאז אמרינן דאדעתיה קעביד. וצ"ע.

אחר כך מוסיף שאפילו אינו רואה, רק יודע שעושה בשבת, ישנם ג' אופנים, שודאי צריך למחות בו:

(א) כל זה הוא כשיודע ודאי שהנכרי עושה בשבת **מצד עצמו**. אבל אם הנכרי עושה בשבת **בגלל הישראל**, אז נראה הדבר שעושה בשביל הישראל. הלכה זו נתבארה בפנים ס"ה. וכאן מוכיח שאם נודע לו שעושה בשבת צריך למחות בו.

(ב) וכן כשמשתרשא ליה המלאכה שנעשית בשבת, צריך למחות אפילו אינו רואהו, ואפילו נתן לו בד' וה'. הלכה זו נתבארה לעיל סי' רמג ס"ג, וסי' רמד סי"א. וכאן מוכיח שאם נודע לו שעושה בשבת צריך למחות בו.

(ג) גם העושה בשבת כדי למכור בעיר שרובה ישראל אסור, כיון שאינו עושה בקבלנות. הלכה זו נתבארה בפנים סי"ב.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות וביאורים ע' פב ואילך. ביאורי השלחן ע' שעב ואילך. כנישתא דבי רב ע' רצב. מעשה חושב ע' צג. קובץ הערות וביאורים חי"ג.

[2425] כדלעיל סי' רמז ס"ה (כשמשלחו בד' וה' או קודם לכן, כיון שהוא מופלג לפני השבת אין נראה כאומר לו לילך בשבת, ולפיכך אף על פי שלא קצץ מותר לשלחו אפילו לדרך רחוקה מאד).

[2426] היינו שלא מסתבר לומר שטעם ההיתר הוא כי שמא יעמוד בשבת וימשיך להוליכה רק אחר השבת (ראה לקמן הערה 2431).

[2427] "שאין לחלק בשליחות אגרת בין אם ודאי הוא שילך בשבת או ספק ... ומסתמא דלישנא משמע דאפילו הדרך רחוק לכמה ימים ... אין להחמיר כלל אפילו **בודאי יעשה המלאכה בשבת**, דכל שקצץ והגוי אדעתיה דנפשיה קעביד אין להחמיר בכהאי גוונא, וזה ברור לענ"ד".

[2428] "באיגרת לעיל היכא דקצץ, דלא הצריכו לפסוק עמו, **אף על גב דידוע שילך בשבת**".

ואף שהעולת שבת והט"ז מיירו בקצץ, מכל מקום פירשו בהדיא, שבשילוח אגרת לדרך רחוקה ידוע בודאי שילך בשבת ו"לא יעמוד בשבת באמצע הדרך". ומכל מקום מתירים (לעיל שם ס"ה) "כשמשלחו בד' וה' ... אפילו לדרך רחוקה מאד".

[2429] קכא, א. ובגמרא שם (נכרי לדעתיה דנפשיה עביד), וברש"י שם (להנאת עצמו מתכוין שיודע שלא יפסיד).

[2430] קונטרס אחרון ס"ק ה ד"ה כי המעיין (שיודע שלא יפסיד ויקבל טובת הנאה, דהיינו מעליותא דעושה מאליו כדפרש"י).

ואם כן יוקשה מדוע אין אומרים לו אל תכבה, הרי בטובת הנאה נתפרש בירושלמי שאם מוצאו צריך למחות בו.

אלא ודאי הפירוש בירושלמי הוא כמבואר בתשובת רבינו שמחה, וכדלקמן בסמוך. ולא איכפת לנו במה שהישראל יודע שהנכרי עושה בשבת.

*

אמנם לא הסתפק רבינו בהוכחה זו בלבד, שהרי בטעם הלכה זו שאין אומרים לו אל תכבה, הובאו לעיל (הערה 2319) ג' שיטות הפוסקים.

[2431] עוד יש להוכיח דאף ביודע אין צריך למחות, מדברי הפוסקים (שנפסק בפנים ס"ו) שאם "לא קצץ ...לא יתן לו אלא אם כן שיכול לגומרה קודם השבת", ואם "עושה בטובת הנאה ... מותר ליתן לו אפילו סמוך לחשכה". הרי שמותר ליתן לו סמוך לחשכה, אף שיודע שיעשה בשבת.

ואם נאמר שטעם ההיתר הוא כיון שאפשר שלא יעשה בשבת אלא אחר השבת; אם כן גם ב"לא קצץ" הי' לנו להתיר מטעם זה "אפילו סמוך לחשכה".

ואם תולין לומר, שכיון שנתן לו סמוך לחשכה אזי בודאי יעשה בשבת, אם כן הי' לנו לאסור אף בטובת הנאה, כיון שהישראל יודע שיעשה בשבת.

"אלא ודאי דזה אינו", דלא איכפת לנו במה שיודע שיעשה בשבת, כל זמן שאינו רואהו.

אף בלא קצץ לישתרי, ואם יעשה, אף בטובת הנאה אסור. אלא ודאי דזה אינו, דכל שאינו רואהו, עביד אדעתא דנפשיה, כדמשמע בהדיא בהגהות מרדכי הנזכר לעיל[2432], ומשמע שם (עמ"ש לעיל[2433]) שהכל תלוי במה שהנכרי רואה מדעת הישראל שאינו מוחה בידו שעושה בלא רשותו, ולהכי בדליקה שאין צריך רשות קעביד אדעתא דנפשיה. וגבי קבולת בבית נכרי[2434], צריך לומר דמכל מקום לעשות בשבת בשל ישראל צריך רשות (כמ"ש בפנים[2435]).

ואפשר[2436] דאף שאינו רואהו ממש, אלא שהנכרי יודע בבירור שהישראל יודע מעשייתו בשבת ויכול למחות בו בקל, כגון שעובד סמוך לביתו ואינו מוחה בו, אם כן גלי דעתיה דניחא ליה ואדעתיה קעביד. ואפשר דלא אמרינן דעביד אדעתיה אלא אם כן רואהו ממש, שאז מה שהוא עושה בשעת ראייתו אותו, הוא מתכוין שתהא לרצון לפני הישראל הרואהו, וצ"ע.

ומיהו[2437] כל זה כשיכולה המלאכה להעשות בחול[2438], דאז אע"ג דלא קצץ, דלא עביד עיקרא דעבידתיה אדעתא דנפשיה, מכל מקום מה שעושה בשבת עביד אדעתא דנפשיה להשלים קבלנותו שכבר קיבל ונתחייב לעשות, להכי אין צריך למחות כשאינו רואהו כשנתן לו בד' וה' להרא"ש[2439] וסיעתו. אבל כשאי אפשר לה להעשות בחול בגלל הישראל[2440], אזי מקרי עשיית השבת בשבילו, אע"ג דקצץ, וצריך למחות אף שאינו רואה, כדמשמע מלשון המג"א סי' רמ"ד ס"ק א'[2441], דהתם מיירי בצנעה בביתו של נכרי, ולא נזכר שם כלל שרואה אותו. ואף שנותן לו בד' וה', כמ"ש המג"א בסי' זה

[2432] שכתב בתשובת רבינו שמחה שהועתקה בהגהות מרדכי ולעיל הערה 2313 (ולענין מכבה שייך לומר נכרי אדעתא דנפשיה קעביד, אבל להבעיר מעצי ישראל, צריך ליטול רשות מבעל העצים, ואם ראה ישראל ושתק, אדעתיה דישראל קעביד). משמע מדבריו, שאם לא ראה ישראל ושתק, לא איכפת לנו במה שידוע שיעשה בשבת.

[2433] בקונטרס אחרון ס"ק ה (והערות 2310. 2310) מבאר בארוכה, שבפרט זה פוסק המ"א כרבינו שמחה, אף שבשאר הפרטים לא פסק כוותיה.

[2434] קבולת בטובת הנאה בבית הנכרי, אם הישראל רואהו צריך למחות בו, כיון שהוא צריך רשות לעשות בשל ישראל, והישראל רואהו ושותק, מבין הנכרי שנוח לו להישראל, ומתכוין לעשות בשבילו.

[2435] ס"ז (שכשהישראל רואהו בשבת עוסק במלאכתו ושותק לו, אזי מבין הנכרי שבשבת הוא נוח לו להישראל ומתכוין לעשות בשבילו), וס"י (כיון שהנכרי היה צריך ליטול רשות מתחלה מהישראל ... והישראל רואהו ושותק לו, אם כן מבין הנכרי מדעת הישראל שזה נוח לו, ומתכוין הוא בעשייתו בשביל הישראל, לפיכך צריך למחות בידו אפילו שלא בבית ישראל). ויותר נתפרש לעיל ס"ק ה ד"ה וכן דעת (ולרבינו שמחה צריך לומר דגם בקבלנות צריך רשות לעשות בשבת, ולהכי לא דמי לדליקה).

יוצא אם כן, שלא איכפת לנו במה שהישראל יודע שעושה בשבת, ולא אסרו אלא כשהנכרי רואה שהישראל רואה ושותק, ומתכוין בעשייתו בשביל הישראל.

[2436] שאף שנתבאר לעיל דלא איכפת לנו במה שהישראל יודע, מכל מקום אפשר דהיינו דוקא כשאין הנכרי יודע מידיעת הישראל, משא"כ אם הנכרי יודע שהישראל יודע ושותק, אדעתיה קעביד, וצריך למחות בו.

[2437] עתה בא לבאר, שיש ג' אופנים שבודאי צריך למחות בו, אפילו אינו רואה, רק יודע שעושה בשבת:

(א) אם הנכרי עושה בשבת בגלל הישראל, אז נראה הדבר שעושה בשביל הישראל. הלכה זו נתבארה בפנים ס"ה. וכאן מוכיח שאם נודע לו שעושה בשבת צריך למחות בו.

(ב) וכן כשמשתרשא ליה המלאכה שנעשית בשבת, צריך למחות אפילו אינו רואהו, ואפילו נתן לו בד' וה'. הלכה זו נתבארה לעיל סי' רמג ס"ג, וסי' רמד סי"א. וכאן מוכיח שאם נודע לו שעושה בשבת צריך למחות בו.

(ג) גם העושה בשבת כדי למכור בעיר שרובה ישראל אסור, כיון שאינו עושה בקבלנות.

[2438] שמצד הישראל יכולה המלאכה להעשות בחול, אחר השבת. שבזה אמרינן שלא איכפת לנו אם הישראל יודע שנעשה בשבת.

משא"כ אם הישראל מקפיד שלא תיעשה אחר השבת, בזה נתבאר בפנים ס"ה (דכיון שלהישראל יש ריוח מזה שהמלאכה נעשית עכשיו בשבת, ולהנכרי אין ריוח מזה, שמצדו לא יבצר לעשותה אחר השבת ... לפיכך נראה הדבר כאלו בשביל זה הישראל נעשית המלאכה בשבת).

[2439] פ"א סוף סי' לו (דדוקא בערב שבת מיחזי כאומר לו שילך למחר בשליחותו ... אבל מופלג לפני השבת לא מיחזי כאומר לו עשה מלאכתי בשבת), שהיא הדעה הב' שבפנים ס"ו (ויש מתירין אפילו בדבר שאין קצבתו ידוע ליתן לו בה' בשבת או קודם לכן).

[2440] כמבואר בפנים ס"ה (כגון שהולך לדרך מיד במוצאי שבת וכיוצא בזה, בענין שיש ריוח לישראל ממה שהמלאכה נעשית בשבת).

[2441] "והגוי עושה לעצמו, פירוש דאין קפידא לישראל בזה, דאם לא יעשהו היום יעשהו למחר".

ומשמע שצריך למחות בו שלא יעשה בשבת, כפי שמוכיח כאן בסמוך. ועל פי זה נכתב כן בפנים ס"ה (ואף אם נתנה לו בכדי שיכול לגמרה קודם השבת, ונודע לו שהנכרי עושה בשבת, צריך למחות בידו), ושם (הערה 2034).

ס״ק ח׳[2442] לענין ליתן לכתחלה, וכל שכן לענין למחות כמבואר בס״ק ט׳[2443].

ואפילו[2444] כשאפשר לה להעשות בחול, אלא דמשתרשא ליה עשייתה בשבת, להראב״ד וסיעתו צריך למחות אף שאינו רואהו, שהרי ברמב״ם[2445] לא נזכר כלל שרואהו, ואפילו הכי השיג הראב״ד. ואף אם מסר לו המלאכה בד׳ וה׳ אוסר הראב״ד, שהרי ברמב״ם לא נזכר כלל ערב שבת, ואפילו הכי השיג עליו. וכן משמע מסתימת האחרונים בסי׳ רמ״ד ס״[ה][2446], וכן משמע ממ״ש הב״י סי׳ רמ״ג[2447] בשם מהר״י אבוהב, והסכים עמו המג״א[2448] לאסור משום ריוח הישראל. והצריכו למחות כל השבתות של שנת שכירותו, ולא די בשבת הראשון אם שכרו בערב שבת ההוא. וכן משמע ממ״ש רמ״א בדרכי משה סי׳ זה[2449] דהרמב״ם מיירי כשלא נתן לו כלום, ואפילו הכי אוסר הראב״ד בכל שבתות השנה, ופסק רמ״א[2450] כדבריו בשכיר שנה בסתם, ולא פירש כשנתן לו בכל ערב שבת וערב שבת.

אלא ודאי דלא דמי לאיגרת בסוף סי׳ רמ״ז[2451], דכשנותן לו בד׳ וה׳ אע״ג דמשתרשא ליה, לא גרע מלא קצץ כלל, דשרי בד׳ וה׳[2452] כיון שאינו רואהו, משום דכיון שקיבלה להוליכה למחוז חפצו נעשה עכשיו עליה כקבלן, שעשייתו בשבת היא אדעתא דנפשיה להפטר מחיוב שקבל על עצמו להגיע האגרת למחוז חפצו, ואם ילך בשבת וישלים קבלנות זו לא יצטרך להשלים זה בחול, וכיון שמצד הישראל היתה יכולה

[2442] ״משמע דבד׳ וה׳ מותר ... אין קפידא לישראל מתי יעשה״. הרי שאם יש קפידא אסור ליתן לו אפילו בד׳ וה׳.

[2443] ״דהא בלא קצץ אסור ליתן לו כלל, ומכל שכן שצריך למחות בידו״.

[2444] עתה בא לבאר דין שכיר שנה, שאף שלא נתפרש בדברי הפוסקים, יש להוכיח מדבריהם:
(א) כשיודע שעושה מלאכה בשבת (אף שאינו רואהו), צריך למחות בו.
(ב) חיוב המחאה הוא אף אם מסר לו המלאכה בד׳ וה׳ או קודם.
(ג) חיוב המחאה הוא בכל שבת ושבת, ולא די בשבת הראשון.
ועל פי זה כתב לעיל סי׳ רמג ס״ג (צריך הוא למחות בהנכרי), וראה לעיל שם (הערה 173).

ואף שנתבאר לעיל סי׳ רמז ס״י (לשלוח אגרת ... ביד עבדו השכור לו לשנה או לשתים לכל המלאכות ... בד׳ וה׳ יש להתיר).
״ודאי דלא דמי״ מלאכת המרחץ לשילוח אגרת, מהטעם שיתבאר בסמוך.

[2445] פ״ו הי״ב (השוכר את הנכרי לימים הרבה, מותר אע״פ שהוא עושה בשבת. כיצד, כגון ששכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו, הרי זה כותב ואורג בשבת ומותר), ובראב״ד שם (מכל מקום אותה מלאכה משתרשא ליה ואינו דומה לקבלנות).
וכיון שלא הזכירו שרואהו, על כרחך צריך לפרש הכוונה, שאם יודע הישראל שהשכיר שנה עושה מלאכתו בשבת, צריך למחות בו אף שאינו רואהו.

[2446] כדלעיל שם סי״א, ובהערות שם.
וכעין זה הוכיח בתוספת שבת סי׳ רמז ס״ק י (לדעת רמ״א בסי׳ רמ״ד שכתב שם בפשיטות דבכה״ג גם הרמב״ם מודה דאסור, ולדידיה גם בד׳ וה׳ אסור בזה).

[2447] הועתק לעיל שם (הערה 174).

[2448] ס״ק ב (ובמרחץ אסור מדינא לשכור לו עכו״ם לעבוד בו כל השנה ושיטול היהודי כל הריוח מכל השבתות, דהא היהודי מרויח במה שהעכו״ם עושה בשבת).
הרי שהמ״א הצריך למחות ב״כל השבתות״ של שנת שכירותו.

[2449] ס״ק ה (ומדברי הרמב״ם ... אפשר דההוא מיירי בדלא נתן לו כלום). ואם כן בודאי לא מיירי שמסר לו המלאכה בכל ערב שבת. ומכל מקום ״הצריכו למחות כל השבתות של שנת שכירותו״.

[2450] בסי׳ רמד ס״ה (כששכרו לכל המלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות, לכולי עלמא אסור).
והיינו ש״פסק ... כדבריו בשכיר שנה בסתם״ – לכל המלאכות (משא״כ בשכיר שנה למלאכה מיוחדת, לא פסק כהראב״ד).

[2451] מ״א ס״ק ט (אבל בד׳ וה׳ מותר כיון דיש אומרים דזה מיקרי קצץ).
וכן הוא לעיל שם ס״י (לשלוח אגרת ... ביד עבדו השכור לו לשנה או לשתים לכל המלאכות ... בד׳ וה׳, יש להתיר).
ומהו אם כן הטעם שבמרחץ צריך למחות בו אף אם שכרו בד׳ וה׳, או בתחלת השנה לפני כל השבתות.
ועל זה מבאר טעם החילוק בינם:
כשהנכרי ״קיבלה להוליכה למחוז חפצו ... אם ילך בשבת וישלים קבלנות זו לא יצטרך להשלים זה בחול״, הרי שגם הוא מרויח מהולכתו בשבת. משא״כ במרחץ אין הנכרי מרויח מעשייתו בשבת, ״שאף אם לא היה עושה היום, לא היה עושה למחר כפליים״, ורק הישראל מרויח ממלאכתו בשבת, ולכן צריך למחות בו.
וראה תהלה לדוד סי׳ רמז ס״ק ב-ג. זכרון יוסף אות רכג. ביאורי השלחן ע׳ ריז. כנישתא דבי רב ע׳ רחצ ואילך.

[2452] כמבואר בפנים ס״ו (ויש מתירין אפילו בדבר שאין קצבתו ידוע ליתן לו בה׳ בשבת או קודם לכן).

להעשות בחול, אם כן עשיית השבת אינה בשבילו[2453]. משא"כ במרחץ[2454], שאף אם יעשה בשבת לא יפטר בזה משום קבלנות, שאף שלא היה עושה בשבת לא היה מצטרך לעשות זה בחול, אם כן עשיית השבת היא בשביל הישראל שיש לו ריוח ממנה ולא להנכרי. וכן בסי' רמ"ד ס"[ה][2455] לא מיירי כלל כשנתן לו קבולת בד' וה'[2456], דהא לא אצטריך לאשמעינן דשרי, דהא כתבו בפירוש בסי' רנ"ב[2457]. וכי סלקא דעתך[2458] מפני שהוא שכיר שנה גרע מנכרי דעלמא דלא קצץ, ומהאי טעמא שרי בסוף סי' רמ"ז גבי איגרת, משום דלא גרע מנכרי דעלמא דלא קצץ כלל. דאף דגבי שכיר משתרשא ליה, מכל מקום הוא עביד אדעתא דנפשיה, כמ"ש ספר התרומה ורא"[ם][2459]. ומ"ש המג"א סי' רמ"ג[2460] ואין לומר דעביד כו', היינו שאין לו ריוח ולהישראל יש ריוח, ומחזי כעושה בשבילו כמ"ש בסי' רמ"ד[2461] עיי"ש. והתם[2462] אף דמכל מקום עביד אדעתא דנפשיה, צריך למחות בכל גווני, משום שאינו משלים ופוטר מעליו חיוב קבלנות בעשייה זו שבשבת, שקבלנות שקיבל בתחלת שנתו אינה נשלמת עד סוף שנתו, וגם אינה מתחלקת לחלקים שנאמר שפטר חלק ממנה, שאף אם לא היה עושה היום לא היה עושה למחר כפליים[2463].

וחילוק זה שבין משלים קבלנות לאינו משלים, הוא מוכח בהדיא מדין מוכר מנעלים בשבת בעיר שרובה ישראל, שכתב המג"א בס"ק ט"ו[2464], או מיני מאכלים ביום טוב[2465], שאסור אפילו על דרך היתר מכירה בשבת[2466], ואפילו שנותן לו משכון[2467], דודאי עבד אדעתא דנפשיה לקבל המשכון מיד והמעות למחר, ואפילו הכי אסור[2468]. ואילו בקצץ מותר גבי מנעלים[2469], או גבי מאכלים אם דמו למנעלים

[2453] כמבואר בפנים ס"ה (שאין היתר אלא ... שאף אם יעשנה אחר השבת יהנה ממנה הישראל כך כמו עכשיו שהיא נעשית בשבת, ואף שהוא חפץ יותר שתיעשה בשבת כדי שתגמר מקודם).

[2454] דלעיל סי' רמג ס"ג (מי שיש לו מרחץ ... ורוצה לשכור לו נכרי לכל השנה ... צריך הוא למחות בהנכרי, ולא יניחנו שיתעסק בהם בשבת בשביל נכרים שירחצו ויטחנו ויאפו שם, לפי שהישראל מרויח בעבודת הנכרי בשבת שמגיע לו שכר מזה).

[2455] שאסר הרמ"א בשכיר שנה לכל המלאכות.

[2456] שם לא מיירי שהטיל עליו מלאכה מיוחדת שעליו לסיים, כמו שילוח אגרת דלעיל.

[2457] ס"ב (ואם לא קצץ אסור בערב שבת), ובמ"א ס"ק ח (משמע דבד' וה' מותר).

[2458] בתמיה.

[2459] שצויינו לעיל סי' רמד סי"א (והערה 353), שמטעם זה מתירים כל שכיר שנה לכל המלאכות. וכך גם לדידן, עכ"פ בשילוח אגרת, עביד אדעתא דנפשיה, ולכן מותר אם מסרו לו בד' וה'.

[2460] ס"ק ב (דהא היהודי מרויח במה שהעכו"ם עושה בשבת, וליכא למימר דעכו"ם אדעתיה דנפשיה עביד).
ואם כן גם כאן בשילוח אגרת מרויח הישראל ממה שהנכרי מוליכו בשבת.

[2461] קונטרס אחרון ס"ק א ד"ה וצריך לומר (נמצא שאין לו ריוח בזה, ואם כן אסור משום ריוח הישראל. אבל אם גם לו היה ריוח, לא מתחזי כלל כעושה בשביל ישראל).

[2462] במרחץ.

[2463] משא"כ בשילוח אגרת, שעכ"פ קבולת זו של הובלת האגרת, נפטר ממנה בהליכתו בשבת, ונחשב ריוח הנכרי דעבד אדעתא דנפשיה.

[2464] "עכו"ם שעושה על המקח, אם הביא שרי ליהנות, דהא לא עשאו אדעתא דישראל. ואם עשאו בשבת בעיר שרובה ישראל אסור".
וכן הוא בפנים סי"ב (נכרי העושה על המקח למכור לכל מי שיזדמן לו, אם היא עיר שרובה נכרים מותר ליקח ממנו בשבת בהקפה בלא פיסוק דמים על דרך שיתבאר בסי' שכ"ג, ומותר ללבשם בו ביום). משא"כ בעיר שרובה ישראל אסור.

[2465] כדלקמן סי' תקטו סי"ח (נכרי שהביא למכור, אם רוב העיר הן נכרים, בודאי לצורך הנכרי הביא ומותר ליקח ממנו). משא"כ בעיר שרובה ישראל אסור.

[2466] דלקמן סי' שכג ס"א (מותר לומר לחבירו בשבת מלא לי כלי זה משקה פלוני והשקיני ואשלם לך אחר השבת).
ולהיתר זה נאמרו כמה טעמים, כמבואר בהערות לקמן שם.

[2467] באופן המותר בשבת, כדלקמן סי' שז ס"כ (השואל מחבירו בשבת ואין הלה מאמינו, יכול להניח משכון אצלו, ויניחנו בסתם ולא יאמר לו הילך משכון שזהו כמעשה חול. במה דברים אמורים בשואל מיני מאכל ומשקה שהם צורך השבת, לכן התירו להניח משכון כשאין הלה מאמינו, אבל שלא לצורך השבת אסור להניח משכון כלל).

[2468] אסור ללבשם ולאכלם בשבת, ובמילא אסור לקנותם בשבת.
אמנם לענין אמירה לנכרי שיעשה מלאכה זו כדי שיוכל הישראל לקנות ממנו אחר השבת, נתבאר לקמן סי' שז סל"ח (נכרים העושים גבינות בשבת מחלב שלהם, והישראל רואה את החליבה והגיבון כדי שיהיה מותר לישראל לאכלן ויוכל לקנותן אחר

כמ"ש המג"א ריש סי' תקט"ו[2470]. ואף דבתרווייהו אדעתא דנפשיה קעביד. על כרחך צריך לומר שהחילוק ביניהם הוא, משום שזה עושה להשלים קבלנותו, וזה עושה מאליו בלא קבלנות[2471]. ולא דמי כלל למ"ש מהר"ם דקבולת גרע מעושה מאליו כמ"ש לעיל[2472], משום דכשעושה מאליו עביד לגמרי אדעתא דנפשיה. וכן משמע בסי' שכ"ה במג"א ס"ק ל"א[2473] עיי"ש ודו"ק:

(ח) אינו עושה בפרהסיא כו'. עיין[2474] במ"ש בסי' רמ"ד[2475].

ואין להקשות על עיקר דינו של המג"א[2476] ממ"ש בדרכי משה[2477], דהרמב"ם מיירי שלא נתן לו כלום,

---

השבת לאכילה ... הרי זה מותר ... שעדיין אין שם הישראל נקרא כלל על הגבינות עד שיקנה אותן ממנו אחר השבת (ולפיכך מותר לומר לו שיעשה אפילו בשבת, שמותר לומר לנכרי עשה מלאכתך אף אם מגיע מזה ריוח לישראל כמו שנתבאר לעיל)).

וכאן בפנים ס"ט (אם הישראל לא נתן לו כלום, אלא הנכרי תופר מנעלים מעורות שלו ואורג בגד מחוטין שלו, בבית שלו, אף על פי שרואהו עושה אותה בשבת אינו צריך לומר לו כלום ... לפי שעדיין לא נקרא שמו עליהם, שאם ירצה הנכרי ימכור אותם לאחר ויעשה לו אחרים. ואף לכתחלה מותר לצוות את הנכרי לעשותם אפילו בערב שבת סמוך לחשכה, רק שלא יאמרו לו שיעשה בשבת), ושם (הערה 2074).

[2469] כמבואר בפנים סעיף יא (נכרי שעשה לישראל כלי בשבת בקבלנות, שקיבל מערב שבת וקצץ לו שכר, מותר לו ליהנות ממנו בשבת עצמה, כיון שהנכרי עשאה לטובת עצמו להשלים פעולתו ולקבל שכרו ... ויש אוסרים להשתמש בכלי הנגמר בשבת ביד נכרי וגם במוצאי שבת צריך להמתין בכדי שיעשו ... וכן יש לנהוג לכתחלה, אם לא שצריך אליו הכלי בשבת שאז יש להקל). הרי שמדינא מותר.

[2470] ס"ק ג (אפשר דמיני מאכל דמי לנר [שנתבאר כאן בפנים ס"י דאסור להשתמש בו], וצ"ע דיש לומר דוקא נר צריך להשתמש בו עכשיו, דמחר בא ואיננו, משא"כ מיני מאכל [אפשר דמו למנעלים שמדינא מותר כנ"ל]).

וכן הוא לקמן סי' תקטו סכ"א (שדגים אלו ניצודו מערב יום טוב, אלא שהביאן ביום טוב מחוץ לתחום ... אפשר שהן מותרים אף בו ביום, להמתירין גבי מנעלים, וכבר ביארנו שם שבשעת הדחק (שהוא צריך למנעלים אלו בשבת) יש לסמוך על המתירין). ונתבאר לעיל (הערה 2091), שמה שכתב "אפשר" הוא מטעם הספק הנ"ל.

וראה כנישתא דבי רב הערה לז.

[2471] והיינו שכשעושה על המקח אינו בטוח שיקנו ממנו וישלמו לו, וכעין האמור בפנים ס"ו (אין דעתו סמוכה עליו בודאי, שלא קצץ לו הישראל שכר, ונמצא שהוא טורח בספק בשביל הישראל ונראה כעושה שליחותו).

[2472] קונטרס אחרון ס"ק ה ד"ה והאמת (מהר"ם ... שכתבו הגהות מיימוניות בשמו ... לא בעינן קצץ, ושלא יעשה בביתו ... דכשהנכרי עושה מאליו, אדעתא דנפשיה קעביד אע"ג דלא קצץ, כמו נכרי שבא לכבות).

והיינו כדתנן קכא, א (נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה), ובגמרא שם (נכרי לדעתיה דנפשיה עביד), וברש"י שם (ואפילו יודע שנוח לו לישראל הוא, להנאת עצמו מתכוין, שיודע שלא יפסיד). הרי שהעושה מעצמו דינו כקבלן, שאדעתא דנפשיה קעביד.

[2473] על מ"ש בשו"ע שם סי"ד (עשה גוי בשבת ארון ... בשביל ישראל, לא יקבר בו לא עולמית ... אבל אם הוא בצנעה, מותר ליקבר בו לערב בכדי שיעשו), כתב המ"א שם (ונראה לי שבקצץ שרי מדינא).

ולקמן שם סכ"א (נכרי שעשה בשבת ארון או קבר ... בשביל ישראל, צריך להמתין בכדי שיעשו ... אבל קבר העומד בפרהסיא ... אסור לקבור בו אותו ישראל ... אבל אם קבל עליו קודם השבת לעשות זה, וקצץ לו הישראל שכר, ולא קבע לו זמן אימתי יעשנו, ועשה בשבת מדעת עצמו, אין איסור מן הדין לאחר המתנה בכדי שיעשו, אף על פי שעשה בפרהסיא).

הרי שגם שם, קיל יותר קבלנות מעושה על המקח.

[2474] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

(א) אם נתפרסם שהוא בשביל ישראל, גם כשלא נקרא שם הישראל עליו, טוב להחמיר ולמחות בידו.

(ב) בקבלנות שאינו של ישראל, מותר אפילו לא קצץ. וגם בדברי הרמב"ם יש לפרש כן.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה הערות וביאורים בקונטרס אחרון ע' צו ואילך. כנישתא דבי רב ע' דש. מעשה חושב ע' צו. קובץ הערות וביאורים חי"ג.

[2475] סעיף ה, וקונטרס אחרון ס"ק ב-ג.

[2476] ס"ק ט (ודוקא כהאי גוונא שנותן בגדים לכובס, אבל כשצוה לעכו"ם לעשות לו מנעלים וראוהו עושה בשבת, אינו צריך למחות בעדו, דהא עדיין לא נקרא שם הישראל עליו, ואי בעי עכו"ם מזבין אותם המנעלים לאחר, ויעשה לו אחרים).

[2477] בב"י הביא דברי הרוקח סי' קלה (נותן לו עצים לעשות לו כלים ועשה כלי ... בתוך התחום, אם עשאן גוי אסורין לעולם ... ואם לא נתן ישראל לאינו יהודי, אלא קיצץ עמו לעשות לו כלי, שאם ירצה הנכרי יעכבנה לעצמו, אם עשאו אינו יהודי מותר).

וכתב עליו הב"י (ואין כן דעת הרמב"ם שהרי התיר בפ"ו לכתוב לו ספר ולארוג לו בגד).

והיינו מ"ש הרמב"ם פ"ו הי"ב (פוסק אדם עם הנכרי על המלאכה וקוצץ דמים והנכרי עושה לעצמו, ואע"פ שהוא עושה בשבת מותר. וכן השוכר את הנכרי לימים הרבה מותר, אע"פ שהוא עושה בשבת. כיצד כגון ששכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו, הרי זה כותב ואורג בשבת ומותר, כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד, שהוא עושה בכל עת שירצה).

והשיב לו הדרכי משה ס"ק ה (ומדברי הרמב"ם אין ראיה, דאפשר דההוא מיירי בדלא נתן לו כלום). ואם כן אפשר שיודה לדברי הרוקח, שאם נתן לו עצים לעשות כלים הוי כמחובר שאסור בתוך התחום.

ואפילו הכי בעינן קצץ. דזה אינו, דהדרכי משה כתב כן על הסיפא[2478] בשוכר לזמן, ושם לא נזכר קצץ[2479]. וברישא[2480] ודאי מיירי כשעושה משל ישראל אף להדרכי משה:

(ט) נרו בשבת. עיין במ״ש לעיל[2481]:

(י) מפני מראית כו׳. כן[2482] הוא בהדיא בנימוקי יוסף[2483], ובב״י, ובמג״א סי׳ תקל״[ד][2484]. עיי״ש בדרכי משה[2485] ובר״ן סוף פ״ד דפסחים[2486].

אלא שבב״י כאן[2487] לא כתב כן להר״ן. והעולת שבת[2488] כתב כן בשם הב״י. לכן השיג עליו המג״א[2489]. אבל באמת גם להר״ן היא מפני מראית העין, כמ״ש סוף פ״ד דפסחים.

ועיין בב״י דלפירש״י שרי גם בשבת לצורך שבת[2490]. אם כן אין לומר בענין אחר לדידן דקיי״ל לאסור[2491], אלא כמו שכתבתי[2492]:

(יא) ומכל מקום השמן כו׳[2493]. המג״א[2494] כתב כן בפירוש השו״ע[2495], אם כן ודאי אין דעתו למ״ש

[2478] מ״ש הרמב״ם שם בסיפא (וכן השוכר את הנכרי לימים הרבה, מותר אע״פ שהוא עושה בשבת, כיצד, כגון ששכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו, הרי זה כותב ואורג בשבת ומותר, כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד, שהוא עושה בכל עת שירצה).

[2479] רק ששכיר שנה דינו כמו קצץ עמו.

[2480] מ״ש הרמב״ם שם ברישא (פוסק אדם עם הנכרי על המלאכה וקוצץ דמים והנכרי עושה לעצמו, ואע״פ שהוא עושה בשבת מותר), ״מיירי כשעושה משל ישראל״.

ולא נתפרש אם כן, מדוע, מדברי הרמב״ם האלה, אין להוכיח שלא כדעת הרוקח שאסר בזה בתוך התחום.

[2481] קונטרס אחרון ס״ק ה ד״ה אבל המ״א (המג״א לא העתיק אלא תחלת דבריו, לאסור כשעושה בשל ישראל ובשביל ישראל, אף שעושה מאליו, דעבד אדעתא דנפשיה שיודע שיקבל טובת הנאה בעד זה. דכהאי גוונא אוסר הירושלמי, שהביאו גם כן הב״י ופסקו בשו״ע. ולא קיי״ל כחילוק מהר״ם דלעיל אלא כשאינו רואה או שאינו עושה משל ישראל).

[2482] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים סי״ג נתבאר שטעם איסור ליטול כלים בשבת מבית האומן הוא משום מראית העין, ולכן אסור אפילו לצורך השבת.
ומבאר כאן שכן הוא לדעת כל הפוסקים, שאם טעם האיסור הוא משום מראית העין, אזי אסור אפילו לצורך השבת.
ומה שחלק המ״א על העולת שבת, הוא רק לענין הבנתו בדברי הב״י.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ שה. קובץ הערות וביאורים חי״ג.

[2483] מו״ק ו, ב ד״ה אין מביאין (אם אינם לצורך המועד, שיחשבו הרואים שהבעל הבית נתנן לתקן אותם במועד ויאמר שהאומן תיקנן במועד). הובא בב״י סוס״י תקלד.

[2484] ס״ק ו (והב״י פירש הטעם, שיסברו שנתן לתקנו במועד ויאמרו שהאומן תקנו במועד).

[2485] ס״ק ז (נגמרה קודם מועד מותר, והר״ן אוסר בכל ענין, וכן נראה דעת שאר הפוסקים). ומפרש רבינו שהכוונה לר״ן פסחים (שבהערה הבאה) שאוסר משום מראית העין, ומזה מובן שאסור אף אם נגמרה קודם מועד.

[2486] יח, סע״א (ובחולו של מועד אין מביאין אלא לצורך המועד, משום מראית העין, דנראה כאילו תיקן במועד).

[2487] ד״ה כתב הר״ן (כתב הר״ן בפ״ק דשבת (ז. ד״ה ובכולן) אמתניתין דוכולן בית הלל מתירין עם השמש, ומסתברא לי דכל שקצץ אף על פי שעשה הגוי מלאכה בשבת מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה, דכל שקצץ אדעתא דנפשיה עביד ... ולהר״ן צריך לומר דטעמא דאין מביאין אינו אלא משום טרחא שאינה צריכה, ומשום הכי שרי לצורך המועד, והוא הדין נמי דלצורך שבת ויום טוב שרי להביא כלים מבית האומן, ולא חיישינן למראית העין).

[2488] ס״ק ג (ונראה דאינו אסור רק מפני מראית העין ... וכן משמע מדברי ב״י עיי״ש).

[2489] ס״ק יד (אפילו לצורך שבת אסור (ב״י) ... דלא כעולת שבת דכתב דאינו אסור אלא מפני מראית עין דליתא, עיין ב״י).

[2490] ממה שכתב הב״י (ולהר״ן צריך לומר דטעמא דאין מביאין אינו אלא משום טרחא שאינה צריכה, ומשום הכי שרי לצורך המועד), נראה שמפרש, שלפי פירש״י פסחים נה, ב ד״ה לחצר אחרת (לא יביאם לביתו שרחוק מבית האומן, מפני הטורח), אם הוא לצורך שבת ויום טוב מותר.

[2491] אף לצורך שבת.

[2492] שטעם האיסור הוא משום מראית העין, שאסור אפילו לצורך שבת ויום טוב.

[2493] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים סי״ד נפסק״אם הטעין עליהם מבעוד היום גדול, בענין שנתרסקו מחמת הטעינה קודם שחשכה, מותרין השמן והיין היוצא מהם כל השבת כולה״, וכמבואר במ״א.
ואף שלכאורה הי׳ אפשר לפרש במ״א דהיינו בענין שנתרסקו ונידוכו מבעוד יום, שאז לדברי הכל אין בו איסור.
מכל מקום מוכיח מהשו״ע והמ״א וסייעתם, דהיינו אף אם נתרסקו ולא נידוכו מבעוד יום.

הרא״ש[2496], שהרי בב״י[2497] פסק כרי״ף[2498] ורמב״ם[2499], וכמו שפירשו הר״ן ומגיד משנה. וגם בשו״ע לא העתיק כלשון הטור[2500] ודוקא שנידוכו כו׳ גבי בוסר ומלילות. וגם ממ״ש המג״א ליכא חיוב חטאת משמע דאיסורא איכא, ולדעת הרא״ש וטור לא משכחת לה כלל, דבמחוסרין שחיקה יגמור בידים לדעתם, כמ״ש המג״א בס״ק י״ט עיי״ש:

(יב) הבוסר כו׳. עיין[2501] מג״א[2502] מ״ש גבי מלילות. צ״ע מסי׳ שי״ט ס״ו בהג״ה[2503] דיכול להוציא הפרי מהאגוז בעודו בקליפתו הירוקה ולא חשיב מפרק, הכי נמי בנידון דידן, כיון שבלא השבלים אין בו

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ שז. מעשה חושב ע׳ צט.

[2494] ס״ק יח (הא דחזר וכתב מבעוד יום, דמלתא דפשיטא היא, לאורויי דדוקא כשטען מבעוד היום גדול, דנתרסקו הענבים קודם שבת בטעינת הקורה, ואם כן אפילו סחיט להו בידים אחר כך ליכא חיוב חטאת, ולכן המשקין היוצאין מהן מותרים. אבל באמת מותר להטעינו סמוך לחשיכה, אך המשקים היוצאין מהן אסורין דגזרינן שמא יסחוט).

[2495] ס״ה (וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום על זיתים וענבים, והשמן והיין היוצא מהם מותר).

[2496] פ״א סי׳ לט (צריך לומר דרבי יוסי בר חנינא אית ליה דמתניתין לא חשיב כמחוסרין דיכה). ופירש הב״י (וסובר רבינו שדעתו לומר דמתניתין כשנתרסקו קודם טעינה היא, דהשתא על ידי טעינה הויא לה דיכה, ואפילו בידים שרי, כרבי ישמעאל דאמר יגמור. אבל אם לא נתרסקו קודם טעינה, משקין היוצאין מהם אסורין אף על פי שיוצאין מעצמם).

[2497] סוד״ה וטוענין בקורות (אם אינו רוצה לשתות בשבת ממשקין היוצאין ... לכאורה משמע דשרי אף על פי שלא נתרסקו ... דלדעת הרי״ף והרמב״ם שרי, והכי נקיטינן).

[2498] ז, ב – ח, א (הנך דאי עביד להו בשבת לא מחייב חטאת ... בצריך דיכה כולי עלמא לא פליגי דאסיר, כי פליגי במחוסרין שחיקה). ופירש הר״ן שם (הכא מיירי שריסקן בידים שפיר עד שהן מרוסקין ונידוכין, ואין מחוסרין אלא שחיקה, וקתני ר׳ ישמעאל אומר יגמור משתחשך, כלומר יגמור אפילו בידים. ומינה ילפינן דלר׳ ישמעאל במחוסרין דיכה נמי אי סחיט להו לא מחייב בהו חטאת, דאם איתא דמחייב בהו חטאת, לא הוה לר׳ ישמעאל למשרי בשאין מחוסרין אלא שחיקה, והוה ליה למגזר אטו מחוסרין דיכה).

[2499] פ״ג ה״ב (טוענין בקורות בית הבד ובעגולי הגת עם חשיכה, והמשקין זבין והולכין כל השבת כולה). ובפכ״א הי״ג (השום והבוסר והמלילות שריסקן מבעוד יום, אם מחוסרין דיכה אסור לגמור דיכתן בשבת, ואם מחוסרין שחיקה ביד מותר לו לגמור שחיקתן בשבת). ופירש המ״מ בפ״ג שם (דע שדעת ההלכות ורבינו ז״ל הוא דיגמור דר׳ ישמעאל, רוצה לומר יגמור ממש בשבת, בידים גומר שחיקתן ... מדאורייתא כל שרסקן מותר לגמור, ואתו רבנן וגזרו כל שמחוסרין דיכה).

[2500] ״ודוקא שנידוכו היטב מערב שבת ואינן מחוסרים אלא שחיקה, אבל לא נידוכו היטב אלא שנתרסקו מעט, אסורין המשקין היוצאין מהם״.

[2501] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סוסי״ד הובא מה שנפסק בשו״ע שלא הותרו המשקין היוצאין מהמלילות אלא כשריסקן מבעוד יום.

והקשה המ״א, שסחיטה אינה אסורה מהתורה אלא בזיתים וענבים, ולא בשבלים.

ותירץ, שסחיטה אסורה בהם מהתורה, כמו כשמפרק אותם מהשבלים.

והקשה עליו רבינו, שהרי כשמוציאים הפרי מהאגוז בקליפתו הירוקה לא חשיב מפרק.

ותירץ רבינו, שמלילות דינם כמו תותים ורמונים שהיוצא מהן אסור, ולא התירו אלא בנתרסקו.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע׳ שט. מעשה חושב ע׳ ק.

[2502] ס״ק יט (וצ״ע, דמכל מקום אי סחיט להו לא חייב חטאת, דדבר תורה לא חייב אלא על דריכת זתים וענבים בלבד ... ואם כן המשקין היוצאין מהן יהיו מותרין אפילו לא ריסקן, כמ״ש התוס׳ בעצמן אחר כך, כל היכא דליכא חיוב חטאת המשקין מותרין ... מלילות הוא שבלים, וידוע דסחיטה היא תולדה דדש, ואם כן במלילות איכא נמי חיובא דאורייתא כשמפרק אותן משבלים, ולכן אם לא רסקן משקין היוצאין אסורין. כן נראה לי ברור).

[2503] בשו״ע שם (מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו), וברמ״א שם (ואף על פי שמפרק האוכל מתוך השבלים, הואיל ואינו מפרק רק כלאחר יד כדי לאכול, שרי. ויש מחמירין. ולכן אסור לפרק האגוזים לוזים או אגוזים גדולים מתוך קליפתן הירוקה. וטוב להחמיר, מאחר דיכול לאכלן כך בלא פירוק).

וכן הוא לקמן שם ס״ט (ויש מחמירין שלא למלול כלל ... אפילו בראשי אצבעותיו. ולכן אסור לפרק אגוזים לוזים או אגוזים גדולים מתוך קליפתן העליונה הירוקה שעל גבי קליפה הקשה והעבה, אפילו בראשי אצבעותיו. וטוב להחמיר, מאחר שיכול לשברן ולאכלן כך בלא פירוק. אבל מותר לשבר ולקלוף מהן קליפה הדקה שעל גבי הפרי תחת הקליפה הקשה הנשברת, שאין איסור מפרק שייך אלא בקליפה העליונה).

והיינו שבאגוז ישנן שלוש קליפות: (א) קליפה ירוקה חיצונית (עליונה). (ב) קליפה קשה (אמצעית). (ג) קליפה דקה (פנימית).

איסור מפרק הוא רק בקליפה הירוקה העליונה. ולפרקה כלאחר יד בראשי אצבעותיו, יש מתירים ויש אוסרים. אבל להוציא הפרי מתוך הקליפה הקשה או הדקה, לכל הדעות אפשר, אף בעוד האגוז בתוך הקליפה הירוקה החיצונית.

וכך גם במלילות, שאיסור מפרק מהתורה הוא רק בפירוק הדגן מתוך השבולת החיצונה. משא״כ מה שמוציא המשקין מהדגן, אינו חשוב סחיטה מהתורה אף בעוד הדגן בתוך השבולת.

וראה חידושי צמח צדק נט, א.

משום מפרק מה שסוחט המוהל מהחטה, שלא חייבה תורה אלא בזיתים וענבים[2504], אם כן אף שסוחטה בעודה בשבולת אין בה משום מפרק.

ואף אם תימצי לומר דשאני התם דמיפקד פקיד הפרי בקליפה[2505]. מכל מקום צ״ע, הא לא מיקרי משקה אלא היוצא מזיתים וענבים ואוכלא דאפרת הוא, עיין במ״ש בריש סי׳ ש״ך[2506].

ואף לפי פירש״י[2507] דזיתים וענבים היינו טעמא דמחייב עלייהו משום דאורחייהו בהכי, אבל בלאו הכי אע״ג דמפרק לא מחייב. אם כן גבי מלילות צריך לומר נמי דאורחייהו בהכי, וזה ממש כמ״ש התוס׳[2508] דקיימי לסחיטה, וכן גבי בוסר, ואפשר דהוא הדין שום[2509]. ועוד צ״ע דלא דמי כלל לזיתים וענבים שרובן לסחיטה כדפירש״י שם דף קמ״ג[2510], אבל הני דמו לתותים ורמונים. עיין מג״א סי׳ ש״ך[2511].

ועיקר תמיהתו[2512] לא קשיא מידי, דהא תותים ורמונים היוצא מהן אסור כמ״ש בסי׳ ש״ך[2513]. ועל כרחך צריך לומר גזירה משום זיתים וענבים, וכולה חדא גזירה היא, כדאיתא בריש פ״ק דביצה[2514]. ואינך אמוראי[2515] לא פליגי על רבי יצחק אלא בביצה, דלאו משקה היא, כמו שכתב הרא״ש שם[2516],

---

[2504] קמה, א (דבר תורה אינו חייב אלא על דריסת זיתים וענבים בלבד). וכדלקמן סי׳ שכ ס״א (הסוחט זתים להוציא מהם שמן או ענבים להוציא מהן יין חייב ... אבל שאר פירות מותר לסחטן מן התורה להוציא מימיהם).

[2505] זה שאינו עובר שם על מפרק, אין זה מטעם שאינו מוציאה מהקליפה החיצונית, אלא מטעם ״דמיפקד פקיד הפרי בקליפה״ הקשה האמצעית.

ונתבאר בחידושי צמח צדק מו, ד (נראה מדברי רבינו סי׳ שי״ט ס״ט, שבשבירת קליפ[ה] הקשה של האגוזים אין שייך איסור מפרק ... ולכאורה יש לומר הטעם, מפרק לא שייך רק כשהאוכל מחובר לקליפה ... משא״כ פרי האגוז אינו מיפקד פקיד רק על דרך אוכל הנתון בתיבה, שיש חלל ביניהם על פי רוב ... וכן כתב אאזמו״ר ז״ל סי׳ ש״ה סעיף כ״ח ומדובקים זה בזה ויפרק אחד מחבירו כו׳, משא״כ האגוז תוך קליפתו הקשה אינו מדובק כלל).

משא״כ כאן שהמשקין מחוברין לפרי, אפשר שכשעודה בשבולת עובר על מפרק.

[2506] ״שכל מי פירות אין עליהם תורת משקה אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים בלבד, אלא תורת אוכל עליהם והרי זה כמפריד אוכל מאוכל שאין בו משום מפרק״.

[2507] קמה, סע״א (אסרה תורה מלאכה, ודריכת זיתים וענבים הוא דהויא מלאכה, אבל שאר דריכות לאו אורחייהו בהכי ולאו מלאכה נינהו).

[2508] יט, א ד״ה השום (צריך לומר דשום ובוסר יותר עשוין למשקין מפגעין ועוזרדין).

[2509] דהא תנן עדויות פ״ב מ״ו. שבת יט, א (השום והבוסר והמלילות שרסקן מבעוד יום, רבי ישמעאל אומר יגמור משתחשך). לפירוש ר״י בתוס׳ שם ד״ה רבי (ונראה לר״י דיגמור, היינו דיגמור ויאכל בשבת, ולא דמי למשקין שזבו שאסורין דגזרינן שמא יסחוט, דהכא אפילו יסחוט ליכא איסור דאורייתא). משא״כ אם לא ריסקן מבעוד יום אסור.

ואילו במ״א שם (ונראה לי דסבירא להו דמאי דאתמר בגמרא שום, היינו שאם לא ריסקן מבעוד יום אסור לגמרו בידים בשבת ... אבל משקין היוצאים ממנו מותרים אפילו לא ריסקן).

[2510] ע״ב ד״ה מודה (היוצא מהן אסור, דכיון דרובן לסחיטה קיימי).

[2511] ס״״ק א (כיון דמקצת בני אדם סוחטין אותן, והוא אחשבינהו גם כן, הוה ליה משקה).

[2512] של המ״א שם (דמכל מקום אי סחיט להו לא חייב חטאת, דדבר תורה לא חייב אלא על דריכת זתים וענבים בלבד).

וראה חידושי צמח צדק לז, ב. נט, ב-ג.

[2513] סעיף א (ותותים ורמונים אסור לסחטן. ואם יצאו מעצמן, אם עומדים לאכילה מותר, ואם עומדים למשקים אסור).

וכן הוא לקמן שם ס״ג (משקין שזבו מתותים ורמונים וכיוצא בהן, אם הן עומדים לאכילה, המשקין מותרים, ואין חוששים שמא ימלך עליהם למשקין, ואם הן עומדין למשקין, המשקין אסורים).

הרי שגם בסחיטה דרבנן אסרו משקין שזבו, ורק בנתרסקו מבעוד יום התירו משקין שזבו.

[2514] ג, א (גזרה משום משקין שזבו (וביצה נמי דמיא להו, שזבה ויצאת ממקום שהיתה בלועה, רש״י). אמר ליה אביי משקין שזבו טעמא מאי גזרה שמא יסחוט, היא גופה גזרה ואנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה. כולה חדא גזרה היא).

וכך גם כאן, כשגזרו על משקים שזבו מזיתים וענבים, גזרו גם על משקים שזבו מתותים ורמונים ושבלים, ולא הוי גזירה לגזירה.

[2515] בביצה שם (רב יוסף מאי טעמא לא אמר כר׳ יצחק. אמר לך, ביצה אוכלא ופירות אוכלא, לאפוקי משקין דלאו אוכלא).

והיינו שגם הם מודים שאין זו גזירה לגזירה, אלא שלא אסרו בביצה מטעם משקים שזבו, כי ביצה אינה משקה.

[2516] סי׳ א (מה שתפס הרב אלפס ז״ל שינויא דרבה עיקר, אף על גב דרבי יוחנן אית ליה נמי טעמא דמשקין שזבו. משום דנראה לו גזירה רחוקה לדמות ביצה למשקין שזבו או לפירות הנושרים, כדמפרש הש״ס, משום דביצה אוכלא ובלועה, ופירות מיגלו, ומשקין לאו אוכלא).

וכן משמע בהדיא בגמרא ופירש״י שם ד״ה אם לאוכלין[2517]. משא״כ כשריסקן מבעוד יום, אף בזיתים וענבים לא גזרו בכהאי גוונא. וכן הוא בהדיא בריא״ז סוף פ״ק[2518] עיי״ש, אלא שיש שם חסרון וטעות סופר (וצ״ע):

(יג) הפסד כו׳. מלשון[2519] רמ״א[2520] שכתב כמו שנתבאר בסי׳ רמ״ד, משמע שצריך הפסד מרובה כי התם[2521]. ולכאורה העולת שבת[2522] הקשה יפה, דבסי׳ רמ״ד גבי מכס משמע דלא גזרו כלל למראית העין במקום הפסד מרובה, ולא משום מחלוקת הפוסקים מקילינן התם[2523]. ולדעת המג״א[2524] שהשיג על העולת שבת, צריך לומר דסבירא ליה, דשאני התם שלא יחשדוהו אלא על שבות דלית ביה מעשה דהיינו שעושה על ידי נכרי[2525], אבל הכא יחשדוהו שעושה מלאכה בעצמו[2526]. ולפי זה[2527] יש לומר

[2517] בגמרא שם (אם לאוכלין היוצא מהן מותר, ואם למשקין היוצא מהן אסור), וברש״י (אם לאוכלין הן מכונסין הפירות הללו, היוצא מהן מותר בו ביום, דכיון דלא ניחא ליה בהני משקין, ליכא למגזר שמא יסחוט).

[2518] הלכה ה אות יד (השום והבוסר והמלילות שריסקן מבעוד יום, נותנן תחת המכבש מבעוד יום ונסחטין והולכין לאחר שחשיכה ... ולי נראה שאפילו לגמור סחיטתן בידים לאחר חשיכה מותר, שכל עיקר סחיטתן אינה אסורה אלא מדברי סופרים, גזירה משום סחיטת זיתים וענבים, ומרוסקין לא גזרו על סחיטתן, שאף הזיתים והענבים המרוסקין אין בסחיטתן איסור תורה אלא מדברי סופרים, ובאלו לא גזרו על המרוסקין כל עיקר).

הובא בשלטי הגבורים (ח, א) אות א (אלא שחסרים בתחלתו התיבות: השום והבוסר והמלילות שריסקן מבעוד יום, נותנן תחת המכבש מבעוד יום ונסחטין והולכין לאחר שחשיכה ... ולי נראה).

[2519] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:

בפנים סט״ו נתבאר, שיש השמעת קול ומראית העין, יש מחלוקת הפוסקים, ובמקום הפסד יש להקל.

וברמ״א כתב שיש להתיר כמו שנתבאר בסי׳ רמד, דהיינו בהפסד מרובה.

ובעולת שבת הוכיח שלדעת האוסרים כאן היינו אפילו בהפסד מרובה.

ובמ״א כתב שכאן התירו רק מטעם מחלוקת הפוסקים.

ולעיל סי׳ רמד נפסק שבהפסד מרובה מותר אף בלא מחלוקת הפוסקים.

ולפי כל זה מסיק:

(א) במקום שיחשדוהו שעושה על ידי נכרי, התירו במקום הפסד מרובה.

(ב) במקום שיחשדוהו שעושה מלאכה בעצמו, אסרו אף במקום הפסד מרובה.

(ג) במקום מחלוקת הפוסקים, יש להתיר אף בהפסד סתם.

לכללות קונטרס אחרון זה ראה קול מבשר ח״א סי״א. כנישתא דבי רב ע׳ שיב.

[2520] סעיף ה (והכי נהוג לכתחלה, מיהו במקום פסידא יש להקל, כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רמ״ד).

[2521] ברמ״א שם ס״ו (ולא חיישינן שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה, דבמקום פסידא כי האי גוונא לא חששו).

וכדלעיל שם סי״ד (שבמקום הפסד גדול לא גזרו על מראית העין). סי״ז (שבמקום הפסד מרובה אין חוששים למראית העין). סכ״א (אין להתיר מחמת הפסד מרובה ... אלא אם כן הוא בענין שמפסיד הרבה מכיסו). וכן הוא כאן בפנים סט״ו (אלא אם כן יש חשש הפסד מרובה, שאז אין חוששים למראית עין כזה כמו שנתבאר בסימן רמ״ד).

[2522] ס״ו ד״ה ומ״ש ומותר (ונראה לענ״ד דיש להחמיר אפילו אי איכא הפסד מרובה, ודלא כדעת הרב בהג״ה שדעתו להקל בהפסד מרובה. וכן נראה להוכיח מדברי התוס׳ שם בד״ה ולימא מר משום שביתת כלים, וז״ל ואם תאמר למאי דמסיק מאן תנא שביתת כלים דאורייתא בית שמאי, מאי פריך רב יוסף ולימא מר משום שביתת כלים, וכי אינו יותר טוב כמו שמפרש רבה שמשמעת הקול, ואתי כבית הלל. ותירצו בדוחק עיי״ש. ואי סלקא דעתך דסבירא להו דמשום השמעת קול יש להקל בהפסד מרובה, אם כן אין מקום לקושייתם ... אלא על כרחך דגם למאן דמפרש משום השמעת קול מחמיר נמי אפילו בהפסד מרובה).

[2523] ואילו כאן נראה לדעת רבה, שגם במקום הפסד מרובה אסרו משום השמעת קול. ולכן מקשה וחולק העולת שבת על דברי הרמ״א.

[2524] ס״ק כא (פירוש, כיון דאיכא פלוגתא מקלינן במקום פסידא. אבל לרבה בגמרא אפילו במקום פסידא אסור. והעולת שבת לא ידע הסוגיא בפוסקים ודברי התוס׳ שם, דוק ותשכח).

וכיון שגם המ״א מודה לעולת שבת, שלדעת רבה אסור מטעם מראית העין אפילו בהפסד מרובה, עדיין יוקשה איך יתאים זה עם האמור לעיל סי׳ רמד.

[2525] ולכן הותר שם בהפסד מרובה.

וכן גם כאן בפנים סט״ו (אלא אם כן יש חשש הפסד מרובה, שאז אין חוששים למראית עין כזה, כמו שנתבאר בסימן רמ״ד). והיינו ״מראית העין כזה״, שהחשש הוא שעושה על ידי נכרי.

[2526] ולכן נאסר כאן אף בהפסד מרובה, ולא הקיל הרמ״א אלא ״כיון דאיכא פלוגתא״.

[2527] לפי דברי המ״א שכאן התירו במקום הפסד ״כיון דאיכא פלוגתא״, יש לומר שכאן מותר אף בלא הפסד מרובה. וכן נפסק בפנים (אלא אם כן יש שם הפסד, שאז יש לסמוך על סברא הראשונה).

וראה זכרון יוסף ס״ק רלב.

דלא בעינן הפסד מרובה, וצ"ע[2528]:

(יד) מצוה על כו'. עיין[2529] מג"א[2530], וכוונתו דמוקצה חמיר מכרמלית כמ"ש בסי' שי"א[2531], וגבי מוקצה גזרינן גזרה כדאיתא בדף קכ"ב[2532] ובסי' שכ"ה סי"א[2533].

אבל אין צריך לזה, דכאן אין גזרה כלל, אלא ספק גמור שמא יש כבר חפץ אצלו, כיון שרגיל בזה כל ימות החול, ולא אמרינן ספק דברי סופרים להקל, כיון שיכול להתברר מיד[2534] דמיא לחסרון ידיעה[2535]. ועוד, שאין עושין ספק דברי סופרים לכתחלה, כמ"ש המג"א בסי' יו"ד ס"ק י"א[2536] ע"ש:

[2528] שמא גם בפלוגתא לא התירו אלא בהפסד מרובה. אבל למעשה התיר בפנים גם בהפסד סתם.
וראה קול מבשר ח"א סי"א. כנישתא דבי רב. ביאורי הלכה הערה 109.

[2529] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה:
בפנים ס"כ נפסק שאף בכרמלית מצוה למשמש בכיסיו ערב שבת, שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת.
וכתב במ"א הטעם, דחיישינן שיש בו מוקצה (שהוא חמור יותר מכרמלית).
אבל אין צריך לזה, שכאן חוששים שמא יש לו כבר חפץ בכיסו, ויצא בו.
לכללות קונטרס אחרון זה ראה כנישתא דבי רב ע' שיד.

[2530] ס"ק כו (ונראה דאפילו לדידן דליכא רשות הרבים, מצוה למשמש, דשמא יש אצלו דבר המוקצה).
וראה באהלי יוסף (פאפא, ע' רכו). כנישתא דבי רב הערה מו.

[2531] מ"א שם ס"ק ח (דהוצאה דאי אפשר לתקוני שרי, אבל טלטול שאפשר לתקוני בככר מתקינים. ומיהו אם אין לו ככר או תינוק שרי להרמב"ם, ולהטור אסור, דאיסור טלטול לא התירו בלא ככר או תינוק).
והטעם לחומרתו נתבאר לקמן סי' תקטו ס"ד (שעיקר איסור המוקצה בשבת הוא סייג לאיסורי תורה, שלא יעלה ויתלוש כמ"ש בסימן שכ"ב, או משום גדר להוצאה כמ"ש בסימן שח, לפיכך החמירו בספיקו אף ביום טוב שני).
וראה לקמן סי' שח סכ"ח (שבמקום היזק הגוף של רבים לא גזרו על איסור מוקצה, ואפילו על איסור טלטול בכרמלית). סי' שיב ס"ד (שאיסור הכרמלית גם כן אינה אלא מדברי סופרים, כמו איסור הטלטול). סי' שלד ס"ב (אין להקל אלא באיסור טלטול ... אבל בכרמלית אין להקל כלל).

[2532] ע"א (מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת, אבל לא על גבי מוקצה בשבת), ופירש"י (שמא יטול בידו ויאכיל).

[2533] "להעמידם עליהן אסור, דחיישינן שמא יטול בידו ויאכילנה, והם מוקצים".
וכן הוא לקמן סי' שכד ס"י (לא יעמידנה על גבי דבר האסור בטלטול מדברי סופרים, מפני שאיסורו קל בעיני הבריות, וחוששים שמא יטול ממנו בידיו להאכילה).

[2534] כדלקמן בשו"ת רבינו סי' יד ד"ה ולבר (היינו בדיעבד ודאי, כשאי אפשר לבדוק ולברר הדבר, אבל כשאפשר לברר הדבר ודאי לכו"ע צריך לבדוק ולברר כל מה דאפשר).

[2535] כדלקמן סי' רסא ס"א (שכל ספק הבא מחמת חסרון ידיעה אינו כלום, שאם הוא אינו יודע אחרים יודעים). סי' תסז סל"ט (וכל ספק שהוא מחמת חסרון ידיעה אינו נקרא ספק כלל, כמו שנתבאר ביורה דעה). חיו"ד סי' קצ ס"ק נח (והוי ליה כספק הבא מחסרון ידיעה, דלא מקרי ספק, משום דאם זה אינו בקי ומכיר אחר יכיר כדלקמן סעיף מ"ו, והכא נמי לא מהני לעשות ספק, מאחר שיכול להתברר על ידי בקיאים המכירים). ובשו"ת רבינו סי' כב ד"ה והנה (ספק דחסרון ידיעה, ולא מהני אפילו בדרבנן).
וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל ח. ולקמן סי' רעז קונטרס אחרון ס"ק א, אם כיו"ב נקרא ספק פסיק רישיה.

[2536] "ונראה לי דאפילו לכרמלית, דאסור לעשות ספק איסור דרבנן לכתחילה, כן נראה לי".
וכן הוא לעיל שם סט"ז (ולא אמרו ספק דבריהם להקל אלא כשכבר נעשה הספק איסור, אבל אסור לעשות ספק איסור דרבנן לכתחלה). לקמן סי' תפט סי"ב (שלכתחלה אין להכניס עצמו לידי ספק אפילו מדברי סופרים). חיו"ד סי' א בקונטרס אחרון ס"ק ז ד"ה ואם (שאין עושין ספק דברי סופרים לכתחלה, וכמ"ש באו"ח סי' י', עיין שם במגן אברהם ס"ק יא).

מהדורא בתרא לסימן רמג[2537]

[א] שיטת הפוסקים בנכרי העושה מעצמו

עיין רשב״א (סוף פרק י״ו[2538]), שדחה ראיית התוספות[2539], דנכרי המלקט עשבים מעצמו ומאכיל לבהמת ישראל אדעתא דנפשיה קעביד, ואין צריך למחות[2540], מדתנן[2541] נכרי שבא לכבות כו׳, דשאני

[2537] תוכנה הכללי של המהדורא בתרא:

מלאכת שכיר שנה התירו ג׳ פוסקים, אך נחלקו בגדר היתר זה:

(א) ס׳ התרומה מתיר מטעם דהוי כקצץ (ס״ב וס״ד וסי״ד וסי״ח), ומתיר אף שאומר לו אחר השבת מדוע לא עשית כו׳ (ס״ז).

(ב) הרמב״ם מתיר בשכיר שנה למלאכות מיוחדות, דהוי כקבלן, משא״כ בשכיר לכל המלאכות (ס״ה-יג).

(ג) מהר״ם מתיר בשכיר שנה לכל המלאכות, בעושה מעצמו, ואפילו בשל ישראל (סי״ז) ובבית ישראל (ס״כ). משא״כ באומר לו מדוע לא עשית כו׳ (סט״ו-יז).

וקיי״ל כמהר״ם להתיר גם בעבדו ושפחתו לכל המלאכות, בעושה מעצמו (סי״ט).

וגם בהלכה של חובת המחאה בנכרי העושה מעצמו, יש בפוסקים ג׳ שיטות:

(א) סברת הרשב״א והר״ן, שחייב למחות בנכרי העושה מעצמו, מלבד בנכרי שבא לכבות הדליקה (ס״א).

(ב) רבינו שמחה, שחייב למחות בנכרי העושה מעצמו, אם הנכרי עושה בשל ישראל, אפילו בבית הנכרי (סי״ז).

(ג) שיטת התוס׳ וסיעתו, שבכל אופן אין צריך למחות בו, אלא שאם גוף הישראל נהנה מהמלאכה, אסור לו ליהנות ממנו (ס״א).

ומהר״ם שהתיר עושה מעצמו בשכיר שנה, סובר כשיטת התוס׳ וסיעתו. והכי קיי״ל (סי״ח).

ואף שהמ״א פוסק כדעת רבינו שמחה בפרט אחד, שצריך למחות בכל מקום שעושה מלאכה בשל ישראל, וחולק על הטור ושו״ע שפסקו כמהר״ם מרוטנבורג, וכדברי המ״א נפסק בכמה מקומות בשוע״ר. ונתבאר כל זה לעיל סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ה.

מכל מקום מסיק כאן (סי״ח) דקיי״ל בזה כמהר״ם מרוטנבורג וטור ושו״ע.

אלא שמכל מקום מוכיח (ס״כ וסכ״ג), שגם הם מודים, שבמקום שגוף הישראל נהנה מהמלאכה צריך למחות בו.

בנוסף לנושא עקרי זה, נתבארו בהמשך המהדורא בתרא פרטים רבים בהלכות אלו.

להקל על המעיין, חולקה המהדורא בתרא לכ״ג סעיפים, עם כותרות.

לכללות מהדורא בתרא זו ראה הערות וביאורים בקונטרס אחרון (מלבורן) ע׳ קיז ואילך. הערות בשו״ע אדמו״ר הזקן ע׳ 19 ואילך. ביאורי השלחן ע׳ תט ואילך. יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו ע׳ קסה ואילך. מעשה חושב ע׳ קה ואילך. מהדורא בתרא המבוארת. קובץ הערות וביאורים חי״ג.

[2538] קכב, א (ובתוספות התירו בגוי המלקט עשבים ומאכיל לבהמתו של ישראל, שאין ישראל חייב למונעו, מדתנן נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה. ואפשר שהוא כן, אלא שאין ראייתם מחוורת בעיני, דדלמא התם משום דבדליקה התירו).

*

דעה זו שמה שלא הצריכו למחות, במשנה קכא, א (נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה מפני שאין שביתתו עליהן), הוא מטעם הפסד שבדליקה, הובאה לענין שכיר שנה, גם לעיל סי׳ רמד סי״א (אם שכרו לכל המלאכות ... אין להתיר ... ויש מתירים ... ואין לסמוך על סברא זו (מטעם שנתבאר שם) כי אם לענין דליקה, משום הפסד, כמ״ש בסימן של״ד), ושם (הערה 356).

והיינו כדלקמן סי׳ שלד סכ״ו (נכרי שבא לכבות מעצמו אין צריך למחות בידו ... ואפילו הוא עבדו המושכר לו לזמן אין צריך למחות בו, מטעם שנתבאר בסי׳ רמ״ד).

אמנם כאן במהדורא בתרא (ס״א וסט״ו-יט) מאריך להוכיח, דקיי״ל שנכרי העושה מעצמו אין צריך למחות בו, לא רק בדליקה, ואפילו בעבדו המושכר לו.

[2539] קכב, א ד״ה ואם (ולא דמי להא דאמר לעיל נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה, והכא אסור כשעושה בשביל ישראל. דכי אמרינן דנכרי אדעתא דנפשיה קא עביד הני מילי בכיבוי וכיוצא בו שאין ישראל נהנה במעשה הנכרי, אבל הכא שגוף ישראל נהנה במעשה של נכרי, לא אמרינן אדעתא דנפשיה קעביד, הואיל והנכרי מתכוין להנאתו. כך פירש רבינו שמשון הזקן).

וכן נפסק לקמן סי׳ רעו ס״א (נכרי שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל אדם להשתמש לאורו בשבת ... שהואיל וגוף הישראל יהא נהנה בשבת מגוף המלאכה, הרי עיקר המלאכה נעשית בשבת בשבילו). משא״כ במקום שאין גוף הישראל נהנה מהמלאכה, אין איסור בנכרי העושה מעצמו.

[2540] בתוס׳ שלפנינו לא נזכר המלקט עשבים, רק ברשב״א שם בשם התוס׳. וכן הוא בראא״ש פט״ז סי״ב (אבל אם הנכרי מלקט ומאכיל בהמת ישראל, אין ישראל זקוק לומר אל תלקט, דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד). וכן הוא במ״מ פ״ו ה״ד (כדעת התוס׳ שהתירו בנכרי המלקט עשבים ומאכיל לבהמתו של ישראל, שאין הישראל חייב למנעו).

וכדתניא שם (נכרי שליקט עשבים, מאכיל אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור). ומפרשים דהיינו שאסור לישראל להאכיל אחריו, אבל אם הנכרי מאכיל אינו צריך למחות.

וכן קיי״ל, כדלקמן סי״ח (לדינא נקטינן בעלמא כמהר״ם והרא״ש ורשב״א בשם התוס׳, גבי ליקט עשבים).

וכן נפסק לקמן סי׳ שכה ס״כ (לא גזרו חכמים אלא אם כן הוא עצמו עומד בפניה כדי שתאכל, אבל לא על מה שהנכרי מאכילה, כיון שמתכוין בזה לטובת עצמו).

[אלא שלקמן שם מסתפק בזה (במוסגר), מטעם שיתבאר לקמן סי״ח (אלא דבליקט עשבים לחוד יש להחמיר ... מאחר שנהנה בשבת באכילת בהמתו, דהוה ליה כגופו נהנה אם ליקט לישראל)].

התם דבדליקה התירו כו׳. ורוצה לומר, דאף על גב דאמרינן התם בגמרא דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד, מכל מקום לא מיקרי אדעתא דנפשיה אלא לגבי קטן העושה על דעת אביו לגמרי[2542].

(ועי׳ שם ברשב״א דאף שאין ראיה משם, מכל מקום אפשר שהוא כן. ומשום הכי פסק כן בתשובה[2543] שבב״י סי׳ ד״ש[2544], כשיטת התוס׳, דאין צריך למחות אבל אסור ליהנות עיי״ש).

וזהו גם כן דעת הר״ן, שלא הביא היתר זה דהתוס׳, כמו שהביאו המגיד משנה והרא״ש[2545]. ומשום הכי נמי כתב הר״ן בפ״ק[2546] דנכרי שהדליק הנר אדעתא דישראל קעביד, אבל כל שקצץ כו׳ עיי״ש. דלא כמ״א סי׳ רנ״ב סק[י]״א שהשיאו לדרך אחרת[2547], משום שלא ראה מ״ש הרשב״א[2548].

ומכל מקום הדין דין אמת[2549], גם לספר התרומה[2550] וסיעתו[2551] הנמשכים אחר התוס׳, דהעושה

ובשאר מלאכות שאין גוף הישראל נהנה, נפסק בפשיטות כדעת התוספות, כדלעיל סי׳ רנב ס״י (וכן אם הנכרי מאליו בלא אמירת ישראל עושה מלאכה בשבת ... בשביל ישראל ... אין צריך למחות בידו, דכיון שהוא עושה מאליו, בודאי הוא עושה לטובת עצמו, שיודע שלא יפסיד, ובודאי יקבל טובת הנאה מהישראל כנגד זה).

[2541] קכא, א (נכרי שבא לכבות, אין אומרים לו כבה ואל תכבה). ובגמרא שם (נכרי לדעתיה דנפשיה עביד).

וכן נפסק לקמן סי׳ שלד סכ״ו (נכרי שבא לכבות מעצמו אין צריך למחות בידו, לפי שהנכרי יש לו שקול הדעת ששוקל בדעתו שכך ראוי לו לעשות, מפני שישתכר בו עכשיו או לאחר זמן, ולהנאת עצמו הוא מתכוין).

[2542] כדתנן קכא, א (נכרי שבא לכבות, אין אומרים לו כבה ואל תכבה, מפני שאין שביתתו עליהן. אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו, מפני ששביתתו עליהן). ובגמרא שם (בקטן העושה לדעת אביו ... נכרי לדעתיה דנפשיה עביד).

וכן נפסק לקמן שם (אבל קטן שבא לכבות צריך למחות בידו ... לפי שהקטן אין לו שקול הדעת שיתכוין להנאת עצמו, אלא כיון שיודע שדליקה זו היא הפסד לאביו ... הרי הוא מכבה מן הסתם בשבילו כדי לעשות לו נחת רוח).

[2543] ח״א סי׳ נט (ואפשר עוד, שאין גר תושב אסור במלאכת ישראל אלא בשיש שם אמירה דישראל. אבל בלא אמירה דישראל מותר, ואפילו עושה על דעת ישראל, דאף הוא אינו עושה אלא אדעתא דנפשיה ... ומכל מקום לא נאמרו דברים אלו אלא לדברים שאין הישראל משתמש בהם בשבת, ולא נהנה מהם. אבל להשתמש במלאכתו בשבת, וליהנות ממנה בשבת אסור).

[הרשב״א כתב כן שם אף לענין ״גר תושב״ (שנתבארו דיניו בשו״ע סי׳ דש, ולקמן במהדורא בתרא לסי׳ רנב וסי׳ דש). ומכך יש ללמוד במכל שכן לשאר נכרי שעושה מעצמו].

הרי שגם הרשב״א נוטה לדעת התוס׳ בזה, אלא שכאן בחידושיו דחה את ראיית התוס׳.

[2544] שהעתיק תשובה הנ״ל, וכן פסק בשו״ע שם (גר תושב ... מלאכת העבד אסורה מן התורה ... ומכל מקום אם היה עושה מלאכת רבו שלא מדעתו, וניכר שאינו עושה לדעתו, מותר ואין צריך להפרישו).

[2545] מ״מ פ״ו ה״ד, וראו״ש פט״ז סי׳ יב (כדלעיל הערה 2540).

[2546] ז, א ד״ה ובכולן (ומסתברא לי דכל שקצץ, אע״פ שעשה הנכרי מלאכה בשבת, מותר לישראל ללבוש הכלים בשבת עצמה. ולא דמי להיא דאמרינן בפרק כל כתבי נכרי שהדליק את הנר, שאם בשביל ישראל אסור להשתמש לאורו. דהתם משום דנכרי אדעתא דישראל קא עביד, אבל כל שקצץ אדעתא דנפשיה קא עביד). הרי לא חילק כלל בין נר, שגוף הישראל נהנה, לבין עשיית בגדים וכיו״ב. אלא חילק בשניהם בין קצץ, שמותר, לבין לא קצץ, דאמרינן דאדעתא דישראל עביד, וכסברת הרשב״א דלעיל.

[2547] ״ולא דמי להדלקת הנר ברס״י רע״ו דהתם אדעתא דישראל קעביד (ר״ן ושבלי הלקט). פירוש, שמדליקו בשבת כדי שישתמש בו הישראל עכשיו, משא״כ כאן שעושה להשלים פעולתו״. והיינו שמפרש בר״ן כדעת התוס׳.

גם באליה רבה סי׳ רנב ס״ק ט חולק על פירוש המ״א בדברי הר״ן (ובמחילה מכבודו ... דבר״ן פרק קמא דשבת ושבלי הלקט סיימו דגבי נר מיירי בלא קצץ, לכך עביד אדעתיה דישראל).

[2548] על מסכת שבת, שנדפסו לראשונה בשנת ת״פ.

וכיון שלא מצא דעה החולקת על התוס׳, הוכרח לפרש בדוחק גם בדברי הר״ן כדעת התוס׳.

[2549] למרות שהרשב״א ור״ן אינם מודים לגמרי לדעת התוס׳. מכל מקום הדין הזה (שפירש המ״א בדברי הר״ן כדעת התוס׳), הוא דין אמת, דקיי״ל כדעת התוס׳ (כדלעיל הערות 2539-2540).

וכן היא גם דעת ספר התרומה וסיעתו (הם מהר״ם מרוטנבורג והגהות מיימוניות), הנמשכים אחר התוס׳ (כדלקמן בסמוך).

ועוד נתבאר לקמן סי״ח (ולספר התרומה ... ואם תמצי לומר דלא סבירא ליה כלל היתר זה כי אם במוקצה ולא במלאכה גמורה, משום דאע״ג דעשה מעצמו ואדעתא דנפשיה עביד, שיודע שלא יפסיד ... אפילו הכי לדינא נקטינן בעלמא כמהר״ם והרא״ש ורשב״א בשם התוס׳ גבי ליקט עשבים).

[2550] היינו שס׳ התרומה פסק כאן כדברי התוס׳, כיון שהוא נמשך תמיד אחר התוס׳, כמבואר לקמן סי׳ רעו קונטרס אחרון ס״ק ג (וכן הוא גם כן דעת ספר התרומה וסיעתו ... וידוע שתרם תרומתו מהתוס׳). וביו״ד סי׳ קפג בקונטרס אחרון ס״ק ב (ונודע שתרם תרומת מדותיו של רבו ר״י בעל התוס׳). וראה כללי הפוסקים וההוראה סי׳ רכה.

ולכן גם לענין נכרי העושה מעצמו פסק כן בסי׳ רמז, הועתק במרדכי רמז רמו (דתניא לעיל עכו״ם שליקט עשבים, מאכיל אחריו ישראל ... וכל שכן אם עכו״ם ליקט עשבים בשבת ומאכיל אותם לבהמת ישראל, אין צריך הישראל לומר לעכו״ם אל תאכל, כדאיתא גבי דליקה אין צריך לומר לעכו״ם אל תכבה ... ודאי שרי שיהיה הנכרי מאכיל את בהמתו של ישראל מוקצה, שהרי הוא לא פירש כי בשביל הישראל הוא עושה, וגם גופו של ישראל אינו נהנה בדבר).

דברי ס׳ התרומה בהלכה זו, נתבארו בפרטיות יותר לקמן סי״ד.

מעצמו אדעתא דנפשיה קעביד, ואפילו הכי אסור להשתמש לאורו, משום שגוף הישראל נהנה כו׳, משום דהיינו דוקא כשהנכרי מכוין להנאתו כמ״ש התוס׳ (ס״פ י״ו[2552]).

[ב] שיטת ס׳ התרומה בעושה מלאכה בבית ישראל

והנה הנאה זו פירש בספר התרומה (סי׳ רכ״ב) דדוקא שנהנה מיד[2553]. וכן דקדק רמ״א בלשונו סימן

---

*

בכל המשך המהדורא בתרא, מרבה רבינו לדון בפירוש דברי ס׳ התרומה בסימנים רכב, רמז, רמט, רנב. ולהקל על המעיין, יועתקו כאן דבריו אלו:

סי׳ רכב (אסור לומר מערב שבת ... למחר בשבת תעשה האש, או הלילה תכבה הנר, או אם כבתה אחת מן הנרות תדליקנה. דבר שאם עושה מאליו מותר, ואין גופו נהנה מיד בדבר ... ואין משלחין אגרות ביד עכו״ם מערב שבת, אלא אם כן קצץ לו דמים, דאז עכו״ם אדעתא דנפשיה קא עביד, אבל לא קצץ אסור, באגרת ישראל דוקא, שכתב ידו של ישראל נושא וניכר מעשה ישראל, ויאמרו בשבת נתן לו להוליך ועבר משום אמירה לעכו״ם שבות. כמו כלים לנכרי מערב שבת, שאסור העכו״ם לתקנן בבית ישראל, משום דמינכר טובא, כן כתב ישראל מינכר. ואפילו הכי קצץ מותר, אף על פי שכלים של עכו״ם אסור לתקנן בבית ישראל אפילו קצץ. וכן הא דתנן נכרי שהדליק את הנר אם בשביל ישראל לא ישתמש ישראל לאורו, או אם עשה האש, אפילו קצץ אסור, או עבדו ושפחתו השכורים, אלא אסור, כיון שגוף הישראל נהנה מגוף המלאכה מן הנר ומן האש. ולא דמי לאגרות שאין גוף הישראל נהנה מגוף ההוצאה וההולכה).

סי׳ רמז (והא דתניא לעיל עכו״ם שליקט עשבים מאכיל אחריו ישראל, מוקי לה כגון דקאי לה באפה ואזלה. וכל שכן אם עכו״ם ליקט עשבים בשבת ומאכיל אותם לבהמת ישראל, אין צריך הישראל לומר לעכו״ם אל תאכל, כדאיתא גבי דליקה אין צריך לומר לעכו״ם אל תכבה, וב[לבד] שלא יהא מערים לעשות בשביל ישראל ואומר לעשות לעצמו. ואף על גב דתניא נר שהוא דולק במסיבה אם רוב ישראל אסור, וכן מרחץ שהיא מרחצת בשבת אם רוב ישראל אסור, אף על פי שהוא לא פירש בשביל ישראל הוא עושה, לפי שהרי גופו נהנה, אבל לבהמתו ודאי שרי שיהיה הנכרי מאכיל את בהמתו של ישראל מוקצה, שהרי הוא לא פירש כי בשביל הישראל הוא עושה, וגם גופו של ישראל אינו נהנה בדבר).

וסי׳ רמט (בירושלמי פרק כל כתבי בעובדא דאקלע שמואל בביתא דעכו״ם אדליק עכו״ם בוצינא בשבתא והפך שמואל אפויי, אייתי עכו״ם שטרא וקרא ביה. ידע שמואל דלא בגינת׳ אדליק, הדר שמואל אפוי, וקאמר, הדה אמרה נעשה בשביל עכו״ם ובשביל ישראל מותר, וקאמר, דילמא משום דאין מטריחין את האדם לצאת מן ביתו אבל בעלמא אסור).

סי׳ רנב (ועכו״ם שכיר לישראל או שפחה, אם הדליקו הנר או אם עושין את האש בשביל ישראל, אסור הישראל ליהנות ממנו, כדתנן עכו״ם שהדליק את הנר בשביל הישראל אסור להשתמש לאורו. ואין להתיר משום דהוי כמו קצץ מותר בפ״ק. דהני מילי שולח אגרות בשבת, דאין גוף הישראל נהנה מדבר האסור. אבל הכא, כל שכן ששכיר הוא שעושה בשביל הישראל ואסור, שנהנה גופו ממלאכת שבת הנעשית בשבילו. והישראל מותר להניח עבדו לעשות מלאכתו לעצמו של עכו״ם, ואין כאן איסור למען ינוח עבדך, כדאמר פרק ד׳ מחוסרי כפרה, עבד ואמה עושין מלאכה לעצמן, כישראל בחול, דברי ר״ש, ופסיק התם כוותיה. וגם מהתם משמע דוקא לעצמן, אבל לישראל אסור, אף על גב דשכירים אליו והוי כמו קצץ בשביל כך, אין מותר כדפרישית לעיל, ואיסור למען ינוח עבדך היינו למען ישראל. ואם נר אחד דלוק בשבת ועכו״ם הדליק בשבת הרבה נרות, או נתן באש עצים הרבה, מותר ישראל ליהנות מהן, כיון שמתחלה היה יכול ליהנות קצת מן הנר או מן האש ... ואסור לומר לעכו״ם מערב [שבת] עשה האש בשבת או להדליק הנר, אבל לאחר השבת מותר לומר לעבדו ולשפחתו מדוע לא עשית האש, למה לא הדלקת הנר בשבת שעברה. אעפ״י שנראה הערמה כדי לעשות לשבת הבאה).

סיכום שיטת ס׳ התרומה שנתבארה בהמשך המהדורא בתרא סעיפים א-ד. ז-ח. יד-טו. יח:
(א) נכרי העושה מעצמו אין צריך למחות בו (ס״א וסי״ד).
(ב) כשגוף הישראל נהנה אסור אף בבית נכרי ואף בקצץ (ס״א-ב).
(ג) אם ההנאה אינה מיד, או שרק מוסיף על האור, מותר (ס״ב וס״ז).
(ד) אכילת בהמתו אינה חשובה הנאת הגוף אלא לענין נכרי המלקט לצרכה, ולא לענין המלקט לעצמו ואחר כך האכילה (סי״ד).
(ה) מלאכה בבית ישראל אסורה אף בקצץ (ס״ב).
(ו) לא הצריכו קצץ אלא באגרת בכתב ישראל, אבל קבלן מותר אפילו בלא קצץ (ס״ג וסט״ו).
(ז) שכיר יום אסור, אבל שכיר שנה, אף לכל המלאכות, מותר מטעם קצץ (ס״ב וס״ד וסי״ד-טו וסי״ח).
(ח) אסור לומר בשבת לשכיר שנה לעשות מלאכה, אבל מותר לומר אחר השבת מדוע לא עשית כו׳ (ס״ז וסט״ו).
(ט) ואפשר דהיינו דוקא להוסיף על האש, אבל אם מדליק אש מחדש, צריך למחות בו (סכ״ג).
(י) שכיר שנה מותר אף בבית ישראל (ס״ב), אבל נכרי דעלמא בבית ישראל צריך למחות (סי״ח).
(יא) כל זה בעבד השכור, אבל עבד הקנוי, אסור להניח לו לעשות שום מלאכה לצורך הישראל (ס״ז).

[2551] הוא מהר״ם מרוטנבורג, שהובא בהגהות מיימוניות, שהולך גם הוא בשיטת התוס׳ שהובאה לעיל, כיון שהוא נמשך תמיד אחר התוס׳, כדלקמן סט״ו (והכי נמי סבירא ליה למהר״ם בהגהות מיימוניות פ״ח, דנכרי העושה מעצמו אין לאסור ... ומהר״ם סבירא ליה דהלכה כתוס׳ בכל מקום, אפילו נגד הרי״ף), ושם (הערה 2812).

[2552] קכב, א ד״ה ואם (דכי אמרינן דנכרי אדעתא דנפשיה קא עביד, הני מילי בכיבוי וכיוצא בו שאין ישראל נהנה במעשה הנכרי, אבל הכא שגוף ישראל נהנה במעשה של נכרי לא אמרינן אדעתא דנפשיה קעביד, הואיל והנכרי מתכוין להנאתו).

[2553] ״אסור לומר מערב שבת ... למחר בשבת תעשה האש, או הלילה תכבה הנר, או אם כבתה אחת מן הנרות תדליקנה. דבר שאם עושה מאליו מותר, ואין גופו נהנה **מיד** בדבר״, הרי שגם הדלקת הנר והאש יכולה להיות באופן ש״אין גופו נהנה **מיד** בדבר״. ואם הביא לו פירות כדי לאכלם בשבת, אבל לא ״מיד״, יתבאר לקמן סכ״ג (והערה 2922).

רע״ו[2554]. דלא כאליה רבה ריש סי׳ רמ״ד שהרעיש בחנם[2555].

וגם מה שכתב והא דהקשה מאגרת[2556], היינו כמ״ש המרדכי וספר התרומה כו׳ כמו בבית ישראל כו׳. הנה במרדכי זה אינו כלל[2557], ואפילו הכי הקשה מאגרת. וכן בספר התרומה סי׳ רנ״ב לא הוזכר זה כלל. וגם בסי׳ רכ״ב[2558] לא נתכוין, במה שכתב וכן הא דתנן כו׳, לומר דחד טעמא וחדא מילתא היא, אלא שהדין אחד בשניהם, לאסור מה שהתירו כהאי גוונא באגרת[2559],

(ולפי האליה רבה דגופו נהנה לא מיתסר אלא בבית הישראל, מכלל דכשאין גופו נהנה שרי גם בבית ישראל, אמאי אסרו עורות לעבדן סתם בבית ישראל[2560], הוה לן להתיר כשאין דעתו לתפור מהן

[2554] סעיף א (אם עשה גוי בבית ישראל מדעתו, אין הישראל צריך לצאת, אעפ״י שנהנה מן הנר או מן המדורה). ונתפרש לקמן שם ס״ב (לא הטריחו על הישראל לצאת מביתו כשמדליק בו הנכרי נר בשבילו מדעת עצמו, אף על פי שיש לו הנאה מאור הנר, רק שלא ישתמש כלום לאורו, וכן במדורה).

וכן נתבאר לקמן ס״ז (ורוצה לומר, שלא להשתמש לאור הנר ולהתחמם כנגד המדורה, אלא ליהנות מרחוק, דשרי, כמ״ש סימן רע״ו סוף ס״א בהג״ה), ושם (הערה 2643).

וזה גם נכלל בפירוש ״מידי״ שבס׳ התרומה, היינו הנאה ישירה מהנר שהדליק, ולא מרחוק.

ועוד נתבאר לקמן סכ״ג, שגם כשנהנה באופן ישיר מהנר (או מאכילת הגבינה), יש הפרש בין נהנה בשבת או אחר השבת.

[2555] ״אם כן אמאי סתמו בעלי שו״ע הכא להתיר אף שנהנה מגוף מלאכות השדה ואבנים וכתיבה ואריגת הבגד המבוארים בסימן זה״.

ועל זה כותב רבינו שאין זו קושיא, כי לעיל שם בסי׳ רמד אינו נהנה מיד.

וכן נתבאר לקמן ס״ה, שלא איכפת לן במה שיגיע אחר כך הנאה לישראל ממלאכת הנכרי.

[2556] על מ״ש בשו״ע רס״י רמד (פוסק (פירוש מתנֶה) עם הגוי על המלאכה וקוצץ דמים, והגוי עושה לעצמו, ואף על פי שהוא עושה בשבת מותר ... לבנות לו חצירו או כותלו, או לקָצור לו שדהו).

כתב באליה רבה (אבל במרדכי פרק קמא דשבת [סי׳ רנ] בשם ספר התרומה [סימן רכב] כתב וזה לשונו, נכרי שכיר או שפחה שהדליק נר או עשה אש בשביל ישראל אסור, ואין להתיר מטעם דהוי כמו קצץ [דמותר], דהני מילי שלוח איגרת, שאין גוף ישראל נהנה מגוף האיסור, אבל הכא הישראל נהנה מגוף האיסור והמלאכה מן הנר או מן האש עכ״ל. ובספר התרומה גופיה סימן רכ״ב ביאר יותר וסיים וז״ל, ולא דמי לאיגרת שאין גוף הישראל נהנה מגוף ההוצאה וההולכה עכ״ל, וכ״כ האגודה פ״ק דשבת [סי׳ כה] וסמ״ג [לאוין סה] וכל בו [סי׳ לא]. אם כן אמאי סתמו בעלי שו״ע הכא להתיר אף שנהנה מגוף מלאכות השדה ואבנים וכתיבה ואריגת הבגד המבוארים בסימן זה ... שוב האיר עיני בהגהות מרדכי פרק קמא דשבת [סי׳ תנד] שכתב נמי דברי הפוסקים הנ״ל וזה לשונו, כלים לכובס וכו׳ אבל לתקן מלאכת ישראל בבית ישראל לא מהני קציצה, וכן בכל מלאכה שישראל נהנה ממלאכת איסור כגון נכרי שהדליק נר או שעשה אש, אפילו קצץ אסור, ולא דמי לאיגרת וכו׳ עכ״ל ... לכן נראה לי דבאמת בבית נכרי מותר הכל כשקצץ אף שנהנה ממלאכת איסור, ואין איסור אלא בבית ישראל, כמו נר ואש דמסתמא עושה בבית ישראל או לפניו. והא דהקשה מאיגרת, היינו כמ״ש המרדכי וספר התרומה שם, דכיון שכתב ישראל ניכר הוי כמו בבית ישראל, לזה אמר דאפילו הכי מותר כיון שאין נהנה מגוף הוצאה).

והיינו שלדעת אליה רבה, מה שאין קצץ מועיל הוא רק בנהנה והוא בבית ישראל.

ולמד זאת ממה שכתב ס׳ התרומה בסי׳ רכב (ואין משלחין אגרות ביד עכו״ם מערב שבת אלא אם כן קצץ לו דמים ... באגרת ישראל דוקא, שכתב ידו של ישראל נושא וניכר מעשה ישראל ... כמו כלים לנכרי מערב שבת שאסור העכו״ם לתקנן בבית ישראל, משום דמינכר טובא, כן כתב ישראל מינכר). נראה מכך לכאורה שבבית ישראל מהני קצץ, כמו באגרת ישראל. ורק כשגופו נהנה והוא גם בבית ישראל, לא מהני קצץ.

ועל זה בא להוכיח כאן לדעת ס׳ התרומה, שקצץ מועיל רק באגרת ישראל בלבד. משא״כ בבית ישראל (אף שאין גוף הישראל נהנה), או כשנהנה (אף בבית הנכרי), לא מועיל כלל מה שקצץ. אלא דהכא מיירי בעבדו השכור לשנה שלא נאסר בבית ישראל, ולכן לא אסר אלא כשגופו נהנה.

[2557] שבמרדכי בשם ס׳ התרומה, וכן בס׳ התרומה סי׳ רנב, לא מוזכר כלל הדמיון בין אגרת בכתב ישראל לבין מלאכה בבית ישראל. ומכל מקום מחלק בין אגרת שקצץ מועיל בה, לבין גופו נהנה שאין קצץ מועיל.

הרי מוכח מזה, שמה שמחלק בס׳ התרומה בין אגרת שאינו נהנה, לבין גופו נהנה, לא מיירי בבית ישראל, אלא אף בבית נכרי.

[2558] שהשוה אגרת בכתב ישראל למלאכה בבית ישראל.

[2559] המשך הדברים הוא לקמן (אחר המוסגר ואחר ההגהה) ״אבל הן תרי טעמי״.

[2560] בשו״ע סי׳ רנב ס״ב (ומותר ליתן בגדיו לכובס נכרי, ועורות לעבדן, סמוך לחשיכה, אם קצץ לו דמים ... והוא ... שיעשה הגוי המלאכה בביתו).

וכן הוא לעיל שם ס״ד-ו (ומותר ליתן בגדיו לכובס נכרי ועורות לעבדן נכרי ... אבל אסור להניחו לעשות ברשות ישראל ... וכל זה כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו).

הרי שגם בעורות לעבדן אסרו בבית ישראל אף בקצץ, ואף שבעורות לעבדן אין גוף הישראל נהנה.

ואף לפי מה שהובא לעיל (בתחלת סעיף זה) דעת האליה רבה, שגם מנעלים לרגליו במשך השבוע נקרא גופו נהנה, הרי עכ״פ הי׳ לנו להתיר כשמוסר עורות לעבדן לעשות מהם מנעלים כדי למכרם לנכרים.

אלא ודאי ראינו מכך, שבבית ישראל לא מועיל קצץ כלל, אפילו בלא הנאת הגוף.

מנעלים לעצמו, אלא למוכרו לנכרים, וכן כל כהאי גוונא. וכן בירושלמי[2561] אסרו סתם כל תלוש בבית ישראל.

ועיקר קושייתו[2562] דנר ומדורה הן בבית הישראל, ולמה לן דגופו נהנה כו׳[2563]. לא קשה מידי. דלא שייך לאסור בבית ישראל אלא באומנים כלשון הירושלמי, משום שכל השנה אינן בביתו, משום הכי איכא בהו חשדא דמראית העין לנכנס לביתו בשבת, לומר שהן שכירי יום[2564], ומשום הכי נמי לא מהני קצץ כמו שכתוב בספר התרומה שם. מה שאין כן בעבדו השכור לשנה* דמיירי ביה בספר התרומה[2565], שממנו מקור דין זה[2566], כל הרגילים בביתו יודעים שהוא שכיר שנה[2567], דמקרי קצץ, ודינו כקבלן לפי דעת ספר התרומה[2568]).

[*הג״ה: עי׳[2569] סמ״ג[2570] והגהות אשר״י פ״ק[2571] גבי הדליק את הנר, שלא הזכירו שכיר שנה, אלא

[2561] פ״א ה״ח (תני, אומנין עכו״ם שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו של ישראל אסור, ובתוך בתיהן מותר. א״ר שמעון בן לעזר במה דברים אמורים בקיבולת, אבל בשכר יום אסור. במה דברים אמורים בתלוש מן הקרקע). מובא בתוס׳ ע״ז כא, ב ד״ה אריסא (דבירושלמי דפ״ק דשבת משמע דקיבולת דבית אסור בין באבל בין בשבת, והכי איתא התם, אומנים עובדי כוכבים שהיו עושים עם ישראל, בתוך ביתו אסור, בתוך בתיהם מותר, אמר ר״ש בן אלעזר במה דברים אמורים בקיבולת, אבל בשכיר יום אסור. במה דברים אמורים בתלוש, אבל במחובר אסור). רא״ש שם פ״א סי׳ כג.

הרי שכל קבולת בתלוש אסור בבית ישראל. והוא המקור להלכה שהובאה בהערה הקודמת.

[2562] של האליה רבה שם (ואין איסור אלא בבית ישראל כמו נר ואש, דמסתמא עושה בבית ישראל או לפניו). שמזה הוכיח שגם בבית ישראל לא אסר אלא בגופו נהנה.

[2563] ראה לקמן רס״י רעו, שאנו זקוקים לטעם שגופו נהנה כו׳, שמטעם זה ״אסור ליהנות ממלאכתו בשבת, שהואיל וגוף הישראל יהא נהנה בשבת מגוף המלאכה הרי עיקר המלאכה נעשית בשבת בשבילו״.

משא״כ האיסור של מלאכה בבית ישראל, הוא רק להצריכו למחות בו לכתחלה, כדלעיל סי׳ רנב ס״ה (אסור להניחו לעשות ברשות ישראל לפי שכשעושה ברשות ישראל ניכר הדבר שהיא מלאכת הישראל).

אמנם בס׳ התרומה מיירי בשכיר שנה, שאם גופו נהנה חייב למחות בו מן התורה. ונתבאר במהדורא בתרא לסי׳ רנב וסי׳ דש (והנה באמת דעת ספר התרומה וסיעתו דמצות שביתת עבד ואמה נוהגות גם בעכו״ם השכורים לשנה, כמבואר בהדיא מלשונו ... אלא דסבירא ליה שלא אסרה תורה רק כשעושה ליהנות הישראל מיד, כהדלקת הנר וכהאי גוונא, משום דשכירו ממש הוה ליה קצץ ושרי, עיי״ש היטב בסי׳ רכ״ב ורנ״ב).

[2564] כדלעיל סי׳ רנב ס״ה (לפי שכשעושה ברשות ישראל ניכר הדבר שהיא מלאכת הישראל, ושמא יחשדוהו).

[2565] כמבואר בדבריו שם סי׳ רכב (הא דתנן נכרי שהדליק את הנר, אם בשביל ישראל לא ישתמש ישראל לאורו, או אם עשה האש, אפילו קצץ אסור, או עבדו ושפחתו השכורים, אלא אסור, כיון שגוף הישראל נהנה מגוף המלאכה מן הנר ומן האש). והיינו שהדליק מעצמו שלא בבית ישראל, או עבדו ושפחתו השכורים לו אפילו בביתו, בשניהם אסור כיון שגוף הישראל נהנה מגוף המלאכה מן הנר ומן האש. משא״כ כשאין גופו נהנה מהמלאכה, מותר אף בעבדו ושפחתו השכורים לו.

[2566] הלכה זו, שאם גוף הישראל נהנה אסור אפילו אם קצץ, שמקורה בס׳ התרומה, נפסקה גם בסמ״ג והגהות אשרי ורמ״א [כדלקמן בהגהה]; אלא שהשמיטו מדבריו שכן הוא גם בעבדו ושפחתו [כדלקמן בסמוך בהגהה]

[2567] וכן נתבאר לקמן סי״ח (ולספר התרומה סבירא ליה דעבדו שכירו הוה ליה כקצץ ממש, שאינו צריך למחות כשרואהו, כדאיתא בירושלמי. ומשום הכי נמי ליכא למיחש למראית עין בבית ישראל, דכו״ע ידעי שהוא שכירו לשנה וקצץ).

וכל זה הוא לבאר דעת ס׳ התרומה שלא אסר בזה מטעם מראית עין בבית ישראל. אמנם בפנים שוע״ר סי׳ רמד ס״ט (דמיירי בדעת הרמב״ם), כותב לאסור גם בזה (מי ששכר לו נכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו בכל עת שיצטרך ... מותר להניחו שיעשה בשבת מה שצוה לו קודם השבת ... אם אינו עושה בבית הישראל).

[2568] כמבואר בדבריו בסי׳ רכב (אפילו קצץ אסור ... עבדו ושפחתו השכורים ... כיון שגוף הישראל נהנה מגוף המלאכה מן הנר ומן האש).

ובסי׳ רנב (ועכו״ם שכיר לישראל או שפחה, אם הדליקו הנר או אם עושין את האש בשביל ישראל, אסור הישראל ליהנות ממנו, כדתנן, עכו״ם שהדליק את הנר בשביל הישראל אסור להשתמש לאורו. ואין להתיר משום דהוי כמו קצץ ... שנהנה גופו ממלאכת שבת הנעשית בשבילו ... אף על גב דשכירי׳ אליו והוי כמו קצץ בשביל כך).

הרי שהיתר עבדו ושפחתו השכורים הוא מטעם קצץ, שדינו כקבלן. אלא שאם גוף הישראל נהנה אסור. ויתבאר לקמן ס״ד.

וטעם הדבר ששכיר שנה נקרא לדעתו קצץ (ולא שכיר יום), ראה בהנסמן לקמן (הערה 2610).

[2569] בהגהה זו בא לבאר, שמה שתירץ לעיל בדברי ס׳ התרומה, שלא אסרו עבדו שכיר שנה בבית ישראל (אלא כשגופו נהנה), אין לתרץ על סמ״ג והגהות אשרי ורמ״א, שהעתיקו מדברי ס׳ התרומה, שאם גוף הישראל נהנה אסור אפילו אם קצץ, ולא הזכירו כלל דמיירי ב״שכיר שנה״. ומנסה לתרץ זאת בכמה אופנים.

[2570] ל״ת סה יט, רע״ד (אם הדליק הנר או עשה האש בשביל ישראל, תנן בפרק כל כתבי הקדש, לא ישתמש ישראל לאורו, אעפ״י שקצץ ושכרו לכך, לפי שגוף ישראל נהנה ממלאכת שבת הנעשת בשבילו. ולא דמי לשולח אגרות, דאין גוף הישראל נהנה מגוף השליחות, [הי]לכך אם קצץ מותר).

ונתבאר לקמן סט״ז (הסמ״ג ... אפשר דלא סבירא ליה בזה כספר התרומה דשכיר שנה עדיף כקבלן ... אלא דינו כשכיר יום, דאע״ג דקצץ אסור להיות שכירו).

קצץ לכך. וכן כתב רמ״א סימן רע״ו[2572].

וגם אין לחלק בין מעשה אומן למעשה הדיוט[2573], דבאגודה בשם ראבי״ה סוף פ׳ ט״ז[2574] כתב סתם להתיר כל מלאכה (לא קשה מידי[2575], דסתם שכיר שנה אינו אומן שהאומן עושה רק אומנתו, שהיא ביוקר יותר משכירות לשנה). וכן משמע סי׳ ד״ש[2576].

ומשום הכי נמי אין לחלק[2577] בין דבר ששם הישראל נקרא עליו, ככלים לכובס ובגד ארוג מצמרו, לעורות העבודים[2578]. ועוד דגבינות שבהג״[מ][2579] נמי שמו נקרא עליהן כבגד].

אבל הן תרי טעמי[2580], דלתקן כלים בביתו, אף שאין גופו נהנה מהן מיד, שאין נגמרים כלל בשבת, על כרחך היינו טעמא דבביתו ממש לא מהני קצץ. ושילוח אגרת שהוא רק כתב ישראל, הוא דמהני קצץ. ואף דמדמי להו בספר התרומה, מכל מקום לא דמי לגמרי[2581], אלא כוונתו לדוגמא בעלמא כמו כלים כו׳ כן כתב כו׳. תדע, דבביתו כתב דמינכר טובא, וגבי אגרת לא כתב טובא.

[2571] סי׳ לז (אם הדליק נכרי הנר או עושה אש לישראל תנן בפרק כל כתבי לא ישתמש ישראל לאורו אף על פי שקצץ לו שכרו לכך לפי שגוף ישראל נהנה ממלאכת שבת הנעשית בשבילו ולא דמי לשלוחי אגרות דאין גוף ישראל נהנה מגוף השליחות לכך כי קצץ מותר).

[2572] סעיף א (ואין חילוק בזה בין קצב לו שכר או לא קצב, או שעשאו בקבלנות או בשכירות, דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עצמה בשבת, אסור בכל ענין).

וכן הוא לקמן סי׳ רעו ס״א (כגון ששכרו הישראל וקצץ לו שכר ... אעפ״כ אסור ליהנות ממלאכתו בשבת, שהואיל וגוף הישראל יהא נהנה בשבת מגוף המלאכה, הרי עיקר המלאכה נעשית בשבת בשבילו).

ולפי כל הנ״ל שוב יוקשה למה אסרו מטעם דגופו נהנה, ולא אסרו מטעם שהוא בבית ישראל.

[2573] שדוקא במעשה אומן איתא בירושלמי שם (אומנין עכו״ם שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו של ישראל אסור), משא״כ במעשה הדיוט אין חוששים.

ואולי מטעם זה הוצרכו לאסור רק מטעם דגופו נהנה כו׳, כי הדלקת הנר אינו מעשה אומן, ומותר אף בבית ישראל.

[2574] אגודה סי׳ קמו בשם ראבי״ה סי׳ רנז (וכתב רבינו אבי״ה, עבד ושפחה המושכרים לשנה או פחות, אדעתא דנפשייהו עבדי, ואם עושין מעצמם אין צריך למחות). משמע שהתיר אפילו מעשה אומנות.

[2575] באמת אפשר שגם האגודה וראבי״ה מדברים דוקא במעשה הדיוט, ולא הוצרכו לפרש זאת, כי מעצמו מובן ״דסתם שכיר שנה אינו אומן״. ואפשר שמטעם זה לא חששו בזה האגודה וראבי״ה לאיסור מלאכה בבית ישראל.

ואפשר שגם הסמ״ג וסיעתו, שהשמיטו מס׳ התרומה את דין שכיר שנה (עבדו ושפחתו), ומיירי בנכרי קבלן. אפשר גם הם מיירי בהדלקת הנר, שהוא מעשה הדיוט, ולא חששו בו לבית ישראל.

[2576] סעיף א (עבדו ... אם היה עושה מלאכת רבו שלא מדעתו וניכר שאינו עושה לדעתו, מותר ואין צריך להפרישו).

[2577] ולומר שהירושלמי לא אסר בבית ישראל אלא בנותן כלים של ישראל לכובס נכרי וכיו״ב ששם הישראל נקרא עליהם, משא״כ הדלקת נר שאין שם הישראל נקרא אליו, לא אסרו אלא מטעם שגופו נהנה כו׳.

אמנם אין לחלק בזה, שהרי באגודה וראבי״ה התירו כל מלאכה – אף אם שם הישראל נקרא עליו.

[2578] ולפי זה תישאר הקושיא עליהם, מדוע הוצרכו לאסור בנכרי שהדליק נר בבית הישראל, מטעם שגופו נהנה כו׳, ולא מטעם שהיא קבלנות בבית ישראל.

[2579] פ״ח אות ז (ומורי אומר כו׳, הגבינות שעושות השפחות בשבת אין לאסור מהא כו׳ אם הנכרי עושה מעצמו אין איסור), אף שגם הגבינות של ישראל נקרא שמו עליו.

אמנם יתבאר לקמן (סט״ו), שזוהי דעת מהר״ם מרוטנבורג (שלא התיר מטעם קצץ בשכיר שנה, אלא מטעם עושה מעצמו כשלא היתה שום אמירה כו׳).

ומטעם זה לא חשש ממה שהוא בבית ישראל, כדלקמן סי״ח (וטעמא דלא חיישינן למראית העין בבית הישראל בעושה מעצמו, משום דהרואה אותו מכבה או מדליק, רואה שעושה מעצמו בלי אמירת הישראל עכשיו, ומהיכי תיתי לחשדו שאמר לו מקודם או מבעוד יום, מאחר שיכול להיות שעושה מעצמו לקבל טובת הנאה או שכבר קיבל, דומיא דשפחות העושות הגבינות לעצמן כדי לקבל שכרם שכבר קצץ להם).

ונתבאר לקמן שם (סט״ו) הנפקא מינה בינם להלכה (ולא סבירא ליה התירא דספר התרומה ... לומר מדוע לא עשית בשבת שעברה כו׳).

[2580] כאן הוא סיום הדברים שהתחיל לעיל (לפני המוסגר ולפני ההגהה) ״לא נתכוין ... לומר דחד טעמא ... אלא שהדין אחד בשניהם ... אבל הן תרי טעמי״. שאף שס׳ התרומה דימה את איסור אגרת כתב ישראל לאיסור הקבלנות בבית ישראל, מכל מקום אין טעמם שוה, שבאגרת מועיל קצץ, ובבית ישראל לא מהני קצץ.

[אלא שבאמצע בא המוסגר, להוכיח שס׳ התרומה אוסר בביתו – אף בלא גופו נהנה, ובגופו נהנה – אף שלא בבית ישראל].

[2581] שעל זה מסיים בס׳ התרומה שם (ואפילו הכי קצץ מותר, אף על פי שכלים של עכו״ם אסור לתקנן בבית ישראל אפילו קצץ).

[ג] שיטות הפוסקים בקצץ באגרת ובקבלן

ומיהו לדידן אין צריך לידחק לחלק בכך[2582].

דספר התרומה הוכרח בזה לשיטתו שפירש הטעם דבעינן קצץ באגרת משום שניכר כתב ישראל כו׳, ורוצה לומר משא״כ בעורות לעבדן כו׳, שלא הזכירו בגמרא קצץ[2583]. וכמ״ש באגודה[2584] בהדיא. וכן בספר התרומה[2585] וסמ״ג[2586] לא הזכירו כלל.

דלא כאליה רבא, שרצה להשוותם עם התוס׳ שלנו וסיעתם, על פי מ״ש מהרש״ל[2587].

(ועיין ב״י בשם הגהות מרדכי[2588], דבלאו הכי יש חולקין על התוס׳ שלנו. אלא[2589] דאפילו הכי סבירא

[2582] שכל מה שנתבאר עד כאן, לחלק בין אגרת שהוא כתב ישראל (דמהני קצץ), לשאר קבלנות בבית ישראל (דמינכר טובא ולא מהני קצץ), היינו רק לדעת ס׳ התרומה וסייעתו, שבשאר קבלנות אין צריך קצץ, רק באגרת בכתב ישראל, דדמי קצת לקבלנות בבית ישראל, אבל ״מכל מקום לא דמי לגמרי״.

משא״כ לדידן דקיי״ל שגם בשאר קבלנות צריך קצץ, כדלעיל סי׳ רנב ס״ו (וכל זה כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו, שאז הוא טורח לעצמו כדי לקבל שכרו ואינו נראה כעושה שליחותו של הישראל ... אבל אם ... לא קצץ לו הישראל שכר, ונמצא שהוא טורח בספק בשביל הישראל ונראה כעושה שליחותו, לפיכך לא יתן לו אלא אם כן שיכול לגומרה קודם השבת). אם כן אין זה קשור למה שניכר כתב ישראל, ואם כן אין כל דמיון בין אגרת לבין קבלנות בבית ישראל.

[2583] ועוד יתבאר לקמן (סי״ח), שאפשר שלדעת ס׳ התרומה, ״מפורש הכי בירושלמי בהדיא״.

ועל כן הוצרך לפרש שלא אסרו בלא קצץ אלא באגרת שהוא כתב ישראל.

[2584] סי׳ כה (דווקא איגרות שניכר כתב יד ישראל ביד כותי, אבל שאר מלאכות, כגון כלים לכובס ועור לעבדן, לא בעי קציצה).

[2585] סי׳ רכב (ואין משלחין אגרות ביד עכו״ם מערב שבת, אלא אם כן קצץ לו דמים, דאז עכו״ם אדעתא דנפשיה קא עביד, אבל לא קצץ אסור, באגרת ישראל דוקא, שכתב ידו של ישראל נושא וניכר מעשה ישראל, ויאמרו בשבת נתן לו להוליך ועבר משום אמירה לעכו״ם שבות). משא״כ בשאר קבלנות אין צריך קצץ.

[2586] ל״ת סה יט, סע״ג (אין משלחין איגרות ביד גוי מערב שבת היכא שיודעין שנושאן הגוי בשבת, לפי שניכר יותר שכתב ישראל ביד גוי הוא, ויסברו שבשבת נתנו לו, אבל אם קצץ ליתן לו מעות בכך מותר, דגוי אדעתא דנפשיה קעביד).

[2587] על מה שכתב הסמ״ג שם (אין משלחין איגרות ביד גוי מערב שבת היכא שיודעין שנושאן הגוי בשבת, לפי שניכר יותר שכתב ישראל ביד גוי הוא, ויסברו שבשבת נתנו לו), כתב בביאור הרש״ל (שיש להקשות אם כן אמאי לא אמר הספר [הסמ״ג] חד טעמא אתרווייהו, ואמאי אמר גבי איגרת לפי שיותר ניכר וכו׳. ויש לומר דלא מספיק להספר הטעם לבד משום דמיחזי כשלוחו ולכן אין משלחן מערב שבת, דבשלמא עורות לעבדן דהוי אב מלאכה ממש, ונראה משום הכי אסרו בערב שבת, וברביעי ובחמישי, או בקצץ שרי, אבל הבאת הכתב אינה נראית כל כך מלאכה ... לכך אמר הספר משום דמיחזי יותר כו׳ ... שכך פסק הספר מדברי ספר תרומה).

וכתב על זה באליה רבה סי׳ רמז ס״ק א (באמת קשה לי על רש״ל מנלן, דלמא סבירא ליה לסמ״ג כמ״ש באגודה פרק קמא דשבת וז״ל, דוקא איגרת שניכר כתב ישראל, אבל שאר מלאכות כגון עורות לעבדן לא בעי קציצה עכ״ל, אם כן שפיר הוצרך הסמ״ג לטעם דניכר יותר. שוב עיינתי בתוספות ור״ן ו[ב]כל הפוסקים דפירשו מתניתין דעורות בקציצה, וכן מבואר בספר התרומה, אף שכתב טעם דסמ״ג).

והיינו שמפרש שגם ס׳ התרומה וגם הסמ״ג סוברים כדעת התוס׳ יט, א ד״ה אלא (מתניתין נמי, דנותנים כלים לכובס ועורות לעבדן, איירי נמי בקוצץ).

*

עוד הובא לעיל סי׳ רמז ס״ו (אין חילוק בין שקבוע בי דואר באותה העיר לשאינו קבוע, אלא באגרת שהיא כתב יד ישראל, שניכר לכל שהיא של ישראל), ובקונטרס אחרון שם ס״ק א. והיינו שמה שהצריכו בי דואר באותה העיר, הוא דוקא ״באגרת משום שניכר כתב ישראל״.

אמנם כאן מוכיח, שלדעת ס׳ התרומה, אין צריך קצץ כלל בעורות לעבדן, אלא במקום שהוא ניכר של ישראל, משום מראית העין.

ולא קיי״ל כוותיה, אלא כדי לצרף דעתו להיתר, כשמשלחו בד׳ וה׳ (כדלקמן בסמוך).

וראה מהדורא בתרא המבוארת ע׳ 123 הערה 25.

[2588] רמז תנד (בתוס׳ מצאתי, דכלי לכובס ונתינת עור לעבדן מסתמא היינו קציצה, שאינו עושה בחנם).

וכתב בב״י סי׳ רנב (ומה שהתנה בנתינת בגדיו לכובס ועורות לעבדן שקצץ. כן כתבו שם התוספות והרא״ש ... וכתב הרב המגיד שהוא נלמד מדין האגרת שנתבאר בסימן רמ״ז, ושלא כדברי הגהות המרדכי שכתבו שם בשם התוספות, דכלי לכובס ונתינת עור לעבדן מסתמא היינו קציצה, שאינו עושה בחנם).

הרי שהגהות מרדכי חולק על התוס׳ וסובר שאין צריך קצץ בפירוש.

[2589] אלא שמכל מקום יש הפרש בין דעת ס׳ התרומה וסיעתו שאין מצריכים קצץ אלא באגרת, לבין דעת הגהות מרדכי שלא הצריך קצץ בפירוש.

יוצא אם כן מכל זה שלשה דעות:

(א) תוס׳ וסיעתו הצריכו קצץ בפירוש הן באגרת והן בעורות.

(ב) הגהות מרדכי וסיעתו לא הצריכו קצץ בפירוש.

(ג) ס׳ התרומה וסיעתם מחלקים בינם, שבאגרת הצריכו קצץ, ובעורות לא הצריכו קצץ.

להו שאין חילוק בין אגרת לעורות כו׳. ואגרת אצטריך ליה משום דלפעמים דרך לישא בחנם כשיש לו דרך לשם, כמ״ש בתשובת מהר״ם סימן ר״ב[2590]. ולא סבירא להו כב״י ושו״ע סי׳ רמ״ז[2591]).

וגם[2592] מאי מייתו התוס׳[2593] ורשב״א[2594] והמגיד משנה[2595] ראיה מאגרת לכלים לתקן, שאני אגרת דניכר כתב הישראל. אלא ודאי פליגי[2596].

והשתא אתי שפיר[2597] מ״ש רמ״א סי׳ רנ״ב ס״ב בהג״ה אסור בערב שבת[2598]. ומ״ש המ״א שם[2599], צ״ע מנא ליה לרמ״א[2600] לחדש חילוקים חדשים שאין להם זכר בפוסקים, וגם לא הזכירם. ולפי מ״ש אתי

[2590] דפוס פראג (נראה שגם בית הלל לא התירו נתינת עורות לעבדן עם השמש אלא כשקצ[ץ] לו, כי היכא דלא שרו בשליחות איגרת בגמרא אלא כשקצץ. [ו]הא דלא מפלגי גבי עורות דמתניתין דשרו בית הלל בין קצץ בין לא קצץ, היינו משום דסתם עבדן אינו מקבל עורות לעבד אלא בשכר, אבל מוליכי איגרות לפעמים דרך הוא שמוליכו הגוי בחנם, היכא דאית ליה אורחא להתם).

והיינו שמה שהצריכו קצץ במשלוח אגרת, כן הוא גם בכל קבלן, כדלקמן סי׳ רנב ס״ו (וכל זה כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו ... אבל ... לא קצץ לו הישראל שכר... לא יתן לו, אלא אם כן שיכול לגומרה קודם השבת).

ומה שאמרו בברייתא יט, א (תנו רבנן אין משלחין איגרת ביד נכרי ערב שבת אלא אם כן קוצץ לו דמים), ולא אמרו כן בדין המשנה יז, ב (נותנין עורות לעבדן ... בית הלל מתירין עם השמש). היינו ״כי מוליכי איגרות לפעמים דרך הוא שמוליכו הגוי בחנם, היכא דאית ליה אורחא להתם״.

ומפרש הכוונה בזה, שגם דעת מהר״ם מרוטנבורג כהגהות מרדכי ״שאין חילוק בין אגרת לעורות״, שסתם ״כלי לכובס ונתינת עור לעבדן מסתמא היינו קציצה״, ״דסתם עבדן אינו מקבל עורות לעבד אלא בשכר״, ורק ״מוליכי איגרות ... היכא דאית ליה אורחא להתם״, צריך לקצוץ בפירוש, כי ״לפעמים דרך הוא שמוליכו הגוי בחנם״, ואם כן אינו סומך על הישראל שיתן לו שכרו בסתם אלא אם כן קצץ בפירוש.

וראה לקמן סט״ו (למהר״ם ... מיקרי עשייתו בשבת אדעתא דישראל. משא״כ בשליחת אגרות כשיש לו דרך לשם בלאו הכי), ושם (הערה 2805). וסי״ט (מהר״ם ... שרי, והוא הדין לאגרת בחנם), ושם (הערה 2862).

[2591] בב״י בשם מהר״י אבוהב בהגהותיו לטור (ונראה שאם הגוי הולך מעצמו למקום אחר וישראל נותן לו כתב שיוליך לשם, שאין בכאן איסור כשהכתב הוא שלוח לאיש אשר הוא מבקש). ובשו״ע ס״ה (אם הגוי הולך מעצמו למקום אחר וישראל נותן לו אגרת מותר בכל גוונא).

וכן נפסק לעיל שם סי״ב (כל מקום שאסור לשלוח מפני שלא קצץ, אף אם הנכרי הולך מעצמו לאותה העיר שיש לו דרך לשם, יש להחמיר שלא לשלוח בידו כשלא קצץ). ונתבאר בציונים שם (הערה 1273), שמקורו משו״ת מהר״ם דידן.

ובקונטרס אחרון שם ס״ק ב (אף אם פירוש המ״א דחוק בלשון מהר״י אבוהב וב״י, מכל מקום הרי בתשובת מהר״ם סי׳ ר״ב מבואר בהדיא לאיסור).

[2592] אם נאמר כפירוש אליה רבה, שס׳ התרומה ותוס׳ הולכים בשיטה אחת, שהצריכו קצץ הן באגרת והן בעורות, ובאגרת שהיא קלה יותר (שהיא רק מדברי סופרים), החמירו להצריך קצץ כיון שניכר שהוא כתב ישראל.

[2593] יט, א ד״ה אלא (מתניתין נמי, דנותנים כלים לכובס ועורות לעבדן, איירי נמי בקוצץ). היינו שלמדים דין קצץ בכלים מדין קצץ באגרת.

[2594] שם ד״ה הא דתנן (והא דשרו בית הלל לתת עורות לעבדן וכלים לכובס עם השמש, דוקא בקצץ ובקבולת, דגוי בדנפשיה קא טרח, הא בשלא קצץ אסור, דבמלאכת ישראל קא טרח והוה ליה כשלוחו של ישראל, וכדתניא אין משלחין אגרות ביד גוי בערב שבת אלא אם כן קצץ).

[2595] פ״ו הי״ב (ומ״ש רבינו קצץ דמים בדוקא, נלמד מדין האגרת שיתבאר בפרק זה).

[2596] שכל אלו שכתבו הטעם כיון שהאגרת היא כתב ישראל, סוברים שבקבלנות אין צריך קצץ.

[2597] אחרי ההוכחות הנ״ל שס׳ התרומה וסייעתו סוברים שבקבלנות אין צריך קצץ, אתי שפיר מה שלפעמים מצרפים דעה זו להיתר, אף שפוסקים כתוס׳ וסייעתם, שגם קבלנות צריך קצץ.

[2598] ״ואם לא קצץ, אסור בערב שבת״. והקשה במ״א שם ס״ק ח (משמע דבד׳ וה׳ מותר אפילו מלאכה שאין יכול לגומרה קודם השבת. ועסי׳ רמ״ז דדעת הרב״י דאסור אפילו בד׳ וה׳ ... דדעת רמ״א שם להחמיר שלא לצורך).

והיינו שלענין אגרת החמיר הרמ״א עכ״פ לכתחלה, שם ס״א (ויש מתירין אפילו לא קצץ ... אם משלחו ביום ה׳ או קודם לכן. ויש לסמוך עלייהו אם צריכים לכך).

וכן הוא לעיל סי׳ רמז ס״ה (ויש אומרים שאפילו לא קצץ אין איסור לשלחו אלא בערב שבת ... ויש לסמוך על דבריהם אם צריכים לכך).

ואילו לענין קבלנות נתבאר בסי׳ רנב ס״ו (ויש מתירין אפילו בדבר שאין קצבתו ידוע ליתן לו בה׳ בשבת או קודם לכן, אף על פי שלא יוכל לגומרה קודם השבת ... וכן עיקר).

[2599] סק״ח (ואף על גב דדעת רמ״א שם להחמיר שלא לצורך, היינו בשליחות אגרת, דכששולח השליח הוה ליה כאלו אמר לו לילך בכל יום ואפילו בשבת, אבל זה שמקבל כלים לביתו לעשות בקבלנות, אין קפידא לישראל מתי יעשה).

וכן נתבאר לעיל סי׳ רנב ס״ו (ומה שאנו מחמירים גבי שילוח אגרת כסברא הראשונה, כמו שנתבאר בסי׳ רמ״ז. הטעם הוא לפי שכששולחו בדרך עם אגרת שיוליכנה למחוז חפצו, נראה כאלו אומר לו לילך בכל יום אפילו בשבת עד שיגיע למחוז חפצו, ולפיכך צריך שיהיה יכול להגיע לשם קודם השבת, אף על פי שמשלחו הרבה ימים קודם השבת).

[2600] היינו לפי ביאור המ״א שם, שמטעם זה חילק הרמ״א בין דין אגרת לבין דין קבלנות.

וראה הערות וביאורים בקונטרס אחרון (מלבורן). כללי הפוסקים וההוראה כלל רצה.

שפיר, דיש לסמוך אספר התרומה וסיעתו[2601], ברביעי וחמישי עכ״פ. וכהאי גוונא כתב [ה]מ״א[2602] סוס״י רמ״ז.

[ד] שיטת ס׳ התרומה בשכיר שנה

והשתא אתי שפיר[2603] נמי הא דפשיטא ליה לספר התרומה דשכיר שנה שרי משום דקצץ[2604], אע״ג דבירושלמי[2605] לא התירו אלא קיבולת, דעדיפא, שהמלאכה שלו, כדאיתא בגמרא ריש פ״ב דמועד קטן[2606].

אלא ודאי משום דסבירא ליה לספר התרומה דקצץ וקיבולת שני ענינים הם, וקבולת דעדיפא התירו אף בלא קצץ, והתירא דקצץ מילתא אחריתי היא, וילפינן לה משילוח אגרת דלא מהני קיבולת, וקצץ מהני. ופשיטא ליה דמהני נמי בלא קיבולת, מהא דתנן[2607] אין אומרים לו אל תכבה, דאדעתא דנפשיה קעביד, שיודע שלא יפסיד, אע״ג דלא הוה כקבולת ואין המלאכה שלו. וכל שכן בקצץ ממש.

וממילא על כרחך צריך לומר דשכירות שבירושלמי היינו דוקא שכירי יום ולא שכירי שנה[2608], כדאשכחן חילוק זה בברייתא ריש פ״ב דמועד קטן, כמו שיתבאר לקמן[2609].

[ה] היתר שכיר שנה אף כשהישראל מרויח

אי נמי כמ״ש המגיד משנה והרמב״ם[2610].

[2601] שמתירים בקבלנות בלא קצץ (משא״כ באגרת).

[2602] סק״ט (אבל בד׳ וה׳ מותר, כיון דיש אומרים...). הרי שעכ״פ במקום שיש דעה המתרת, יש לצרף זאת לדעת המתירים בד׳ וה׳.
וכן הוא לעיל שם ס״י (ומכל מקום בד׳ וה׳ יש להתיר לשלוח אפילו שלא בעת הצורך, כיון שיש מתירים ... ואף על פי שאין דבריהם עיקר, מכל מקום יש לצרף דבריהם לדברי האומרים שבד׳ וה׳ מותר לשלוח אגרת בכל ענין, אף על פי שלא קצץ כלל, ולסמוך על זה להקל לגמרי אף שלא בעת הצורך).

[2603] אחרי ההוכחות הנ״ל שס׳ התרומה וסייעתו סוברים שבקבלנות אין צריך קצץ, אתי שפיר מה שס׳ התרומה אזיל לשיטתו, ומתיר בקצץ בשכיר שנה אף שלא הוי קבלן (ורק בשכיר יום לא מהני קצץ גרידא).

[2604] כדלעיל ס״ב (שכיר שנה, דמקרי קצץ, ודינו כקבלן לפי דעת ספר התרומה), ושם (הערה 2568) הובאו דברי ס׳ התרומה בזה.

[2605] פ״א ה״ח (א״ר שמעון בן לעזר במה דברים אמורים בקיבולת, אבל בשכיר יום אסור). וראה לקמן (הערה 2608).

[2606] יא, ב (קיבולת כדידיה דמי).
וכן הוא לעיל סי׳ רמד ס״א (שהשכיר יום אין המלאכה שלו כלל ... אלא כוונתו לעבוד את הישראל כל היום כדי שיתן לו שכרו ... אבל הקבלן המלאכה היא שלו, שכוונתו בעבודתו היא להשלים המלאכה כדי ליטול שכרו, ואינו כשלוחו של ישראל).

[2607] קכא, א (נכרי שבא לכבות, אין אומרים לו כבה ואל תכבה). ובגמרא שם (נכרי לדעתיה דנפשיה עביד).
וכבר הובא לעיל (ריש ס״א) שהפוסקים למדים מזה דין נכרי העושה מעצמו שאין צריך למחות בו. וכן הוא דעת ס׳ התרומה בסי׳ רמז, הועתק במרדכי רמז רמו (דתניא לעיל, עכו״ם שליקט עשבים, מאכיל אחריו ישראל ... וכל שכן אם עכו״ם ליקט עשבים בשבת ומאכיל אותם לבהמת ישראל, אין צריך הישראל לומר לעכו״ם אל תאכל, כדאיתא גבי דליקה, אין צריך לומר לעכו״ם אל תכבה ... ודאי שרי שיהיה הנכרי מאכיל את בהמתו של ישראל מוקצה, שהרי הוא לא פירש כי בשביל הישראל הוא עושה, וגם גופו של ישראל אינו נהנה בדבר).
ומבאר שס׳ התרומה לומד מזה שמהני קצץ גם בלא קיבולת. וכן הוא לקמן סי״ד (סבירא ליה דקצץ מהני גם אם לא הוה כקבלן דכדידיה דמי, כיון דקצץ עביד אדעתא דנפשיה, ולא גרע מנכרי העושה מעצמו שאינו צריך למחות). ולקמן שם יתבארו דברי ס׳ התרומה בענין העושה מעצמו.
וראה יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו ע׳ רנד.

[2608] גירסתינו בירושלמי זה הובאה לעיל ״במה דברים אמורים בקיבולת, אבל **בשכיר יום** אסור״. אבל כאן מיירי בגירסה שהובאה בתוס׳ יח, רע״א (אבל **בשכר** אסור, פירוש שכיר יום). וכן הוא בראי״ש ע״ז פ״א סכ״ג (אבל בשכר אסור).

[2609] סעיף ט (לענין אבל, ומזה למדנו אף לענין נכרי בשבת).

[2610] פ״ו הי״ב (וכן השוכר את הנכרי לימים הרבה מותר, אע״פ שהוא עושה בשבת. כיצד כגון ששכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו, הרי זה כותב ואורג בשבת, ומותר כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד, שהוא עושה בכל עת שירצה. והוא שלא יחשוב עמו יום יום), ופירש במ״מ שם (ולי נראה שיצא לרבינו מהברייתא הנזכרת בפרק מי שהפך במסכת מ״ק (דף י״ב), שאמרו בה היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע מסייעין אותן וכו׳, ויתבאר פרק שמיני מהל׳ יום טוב. וסובר הרב ז״ל שהטעם לפי שהן כקבלנין, וצ״ע).
ומובן אם כן, דאף אם בירושלמי אסרו גם שכיר שנה, מכל מקום קיי״ל כבבלי שהתירו שכיר שנה. ואפשר שכן היא גם דעת סובר התרומה.

*

דלא כהמ"א שהשיא דעתו[2611] לדעת אחרת כדרך השרים כו'. וזה אינו, כמבואר מלשון הרמב"ם שם הל' י"ד[2612] ששכרו לשנה או לשתים לבנות לו חצר או ליטע לו כרם כו', דלא שייך למימר הכי בכל עת שיצטרך לו ליטע כרם יטע לו, דכמה כרמים יכול ליטע בשנה וכמה חצרות יוכל לבנות, וגם הוה ליה למימר כרמים וחצרות או ליטע בכרם. וגם לשון רמ"א בהג"ה[2613] או ספר כו', וכן הוא בב"י[2614], לא משמע הכי כלל[2615].

וכן דעת הב"י וט"ז גבי מרחץ[2616], שעיקר האיסור משום מראית העין, כהאוסרים בשדה בסי' רמ"ד[2617]. והיינו לפי דעת הרמב"ם, דסבירא ליה כספר התרומה[2618]. אלא דאפשר דמיירי במלאכה מיוחדת דוקא,

---

כאן מתחיל לבאר בארוכה את שיטת הרמב"ם בטעם ההפרש בין שכיר יום לשכיר שנה (ס"ה-יג, והערה 2631). ואחר כך חוזר לבאר שיטת ס' התרומה בזה (סי"ד, והערה 2768).

[2611] של הרמב"ם פ"ו הי"ב (השוכר את הנכרי לימים הרבה, מותר אע"פ שהוא עושה בשבת. כיצד, כגון ששכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו, הרי זה כותב ואורג בשבת, ומותר כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד שהוא עושה בכל עת שירצה), וכן נפסק בשו"ע סי' רמד ס"ה (אם שכר גוי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו בגד, הרי זה כותב ואורג בשבת, כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד, שהוא עושה בכל עת שירצה).

ופירש במ"א ס"ק יד (נראה לי כוונת הרמב"ם, כדרך השרים שיש להם סופר מיוחד או חייט מיוחד, שבכל עת שצריך השר לכתוב מחויב לו לכתוב ובעת שאינו צריך יושב בטל, ולכן מותר לכתוב או לארוג בשבת, שהוא עושה בכל עת שירצה, שהרי הישראל אינו אומר לו לעשות בשבת, ואם רצה עושה למחר ואין הישראל מרויח במה שעושה בשבת).

והוא כדי ליישב השגת הראב"ד על הרמב"ם שם (אותה מלאכה משתרשא ליה ואינו דומה לקבלנות). לכן מפרש המ"א דמיירי באופן שאין לישראל ריוח מאותה מלאכה בשבת.

וכן נפסק לעיל שם ס"ט (מי ששכר לו נכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו בכל עת שיצטרך בתוך זמן משך שכירותו, כמו שהוא דרך השרים שיש להם סופר מיוחד שכותב לו כל עת שצריך, וכשאין צריך הוא יושב בטל, מותר להניחו שיעשה בשבת מה שצוה לו קודם השבת ... לפי שאין לישראל ריוח במה שעושה בשבת, שאם לא יעשה בשבת יעשה אחר השבת).

[2612] "לפיכך הפוסק עם הנכרי שנה או שתים לבנות לו חצר או ליטע לו כרם ... אם היתה המלאכה חוץ לתחום מותר".

[2613] סי' רמד ס"ה (כגון בגד לארוג או ספר לכתוב).

ונזכר גם לעיל סי' רמד בקונטרס אחרון סוף ס"ק א בהגהה (בשוכר לכתוב תמיד לישתרי).

[2614] "ולענין שוכר לו גוי לשנה לכתוב לו ספר או לארוג לו בגד, כתב הרמב"ם בפ"ו שמותר לכתוב ולארוג בשבת".

[2615] שבודאי "לא משמע הכי כלל" לומר דמיירי שהוא שוכר את הגוי לשנה לכתוב לו ספר "בכל עת שצריך השר לכתוב".

[2616] חידושו של המ"א, שהיתר הרמב"ם הוא דוקא במקום שאין לישראל ריוח ממה שעושה הנכרי בשבת, הוא גם לענין מרחץ בסי' רמג, שכתב מהר"י אבוהב בהגהותיו לטור, והובא בב"י שם ד"ה ומ"ש בספרי רבינו (שהגוי מקבל על עצמו לחמם המרחץ ולעשות כל הדברים הצריכין לו בשביל שיתן לו הישראל דבר קצוב, וכל הריוח הוא לישראל, בזה נראה שאסור).

וכן פסק המ"א שם ס"ק ב (ובמרחץ אסור מדינא לשכור לו עכו"ם לעבוד בו כל השנה ושיטול היהודי כל הריוח מכל השבתות, דהא היהודי מרויח במה שהעכו"ם עושה בשבת ... (ב"י בשם מהר"י אבוהב)).

וכן נפסק לעיל שם ס"ג (לשכור לו נכרי לכל השנה שיתעסק בכל המלאכות הצריכות במרחץ ורחיים ותנור, ויקבל השכר מן הרוחצים והטוחנים והאופים ויביאהו להישראל, צריך הוא למחות בהנכרי, ולא יניחנו שיתעסק בהם בשבת בשביל נכרים שירחצו ויטחנו ויאפו שם, לפי שהישראל מרויח בעבודת הנכרי בשבת שמגיע לו שכר מזה).

אמנם הב"י עצמו מסתפק בזה שם, וכתב "שאפשר לדחות טעם זה". ובסי' רמד ד"ה ומכלל דברי הרמב"ם (ומכלל דברי הרמב"ם אתה למד שדין השדה שוה לדין בית לענין קיבולת, כלומר שהישראל השוכר את הגוי בדבר ידוע שיעשה לו מלאכת שדהו, אסור להניחו לעשות לו מלאכה בשבת, ולא מן הדין, דמדינא ודאי שרי, דגוי בדנפשיה קא עביד, אלא מפני הרואים שיאמרו שהוא שכיר יום).

וכן הוא בט"ז סי' רמג ס"ק א (אם הישראל נוטל כל הריוח של המלאכה, אף על פי שהעכו"ם קיבל עליו לכל השנה, רק שנותן לעכו"ם דבר קצוב, אסור, דשמא יאמרו שכיר יום הוא אצלו).

ונתבאר לעיל סי' רמד בקונטרס אחרון ס"ק ט (וכן כתב הט"ז בסי' רמ"ג, על מ"ש הב"י שם דיש לדחות דברי מהר"י אבוהב גבי שכיר שנה, שכוונתו היא דנכרי אדעתא דנפשיה עביד. ואף הט"ז לא חלק שם אלא משום מראית העין עי"ש היטיב), ובסי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק ו (והב"י שם, ובסי' רמ"ד שכתב האיסור במרחץ משום מראית העין, מכלל דלא פסיקא ליה מלתא לאסור בשביל כך, כיון דקעביד אדעתא דנפשיה, וכן כתב הט"ז בסי' רמ"ג. ודעתם בזה דלא כהראב"ד). והיינו שלא איכפת לן במה שמגיע לישראל ריוח מהמלאכה בשבת.

[2617] סעיף א (אם היתה ידועה ומפורסמת אסור, שהרואה את הגוי עוסק אינו יודע שקצץ, ואומר שפלוני שכר הגוי לעשות מלאכה בשבת. לפיכך הפוסק עם הגוי לבנות לו חצירו או כותלו, או לקצור לו שדהו, אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום, אסור לו להניחה לעשות לו מלאכה בשבת, מפני הרואים שאינם יודעים שפסק). לעיל שם ס"ב (כשעושה במחובר לקרקע, כגון שקיבל עליו לבנות בית לישראל או לקצור שדה לישראל, כיון שהקרקע גלויה ומפורסמת לכל שהיא של ישראל, ניכר הדבר לכל רואה שגם המלאכה היא של הישראל, לפיכך אם הוא בתוך העיר או בתוך תחומה, אסור להניחו שיעשה בשבת מפני מראית העין, שהרואה יאמר שהוא שכיר יום אצל הישראל).

והיינו דקיי"ל כהאוסרים בשדה משום מראית העין, דלא כדעת ר"ת שמתיר, כדלעיל סי' רמד ס"ז (שיש מי שמתיר קבלנות נכרי ואפילו במחובר).

כמ"ש ב"י סי' רמ"ד[2619].

ולטענת הראב"ד[2620], יש לומר דכיון שהנכרי אדעתא דנפשיה קעביד, אע"ג דמטיא הנאה לישראל ממילא שרי, כמ"ש הר"ן סוף פ"ק דע"ז[2621]. ולזה נתכוין הב"י סימן רמ"ג[2622] במה שכתב ואע"פ שיש לדחות כו'.

ומ"ש המ"א שם[2623] שאף אם לא יעשה בשבת יצטרך לשלם כו', זה אינו במהר"י אבוהב שבב"י, אלא הוספה מדעת עצמו, לדחות דעת הרמב"ם להבנת המגיד משנה[2624] וב"י וט"ז[2625]. ולא קשה מידי, דהא אם לא יעשה בשבת בלי מחאת הישראל, ודאי דאין לנו לחייב הישראל בחיוב מדינא לשלם לו לפי הפסיקה שביניהם בשעת השכירות (ותלמוד ערוך הוא בפרק הזהב דף נ"ח ע"א[2626]), אלא מרצונו הטוב

[2618] שגם הרמב"ם מתיר מעיקר הדין שכיר שנה, כדעת ס' התרומה (כדלעיל ס"ב וס"ד). ולא אסרוהו במרחץ אלא מטעם מראית העין, שיאמרו שהוא שכיר יום.

[2619] אלא שמכל מקום אפשר שהרמב"ם לא סבירא ליה כס' התרומה, שהרי ס' התרומה מתיר גם בשכיר שנה לכל המלאכות, אפילו עבד ושפחה השכורים לשנה, כפי שכתב בסי' רכב (עבדו ושפחתו השכורים), וסי' רנב (ועכו"ם שכיר לישראל או שפחה ... מותר לומר לעבדו ולשפחתו).

משא"כ הרמב"ם לא התיר אלא בשכיר שנה למלאכה מיוחדת, כפי שכתב בהי"ב (כגון ששכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו), ובהי"ד (הפוסק עם הנכרי שנה או שתים לבנות לו חצר או ליטע לו כרם).

וכמבואר בב"י סי' רמד ד"ה ולענין שוכר לו גוי לשנה (ואפשר דעד כאן לא שרי הרמב"ם אלא בשוכר את הגוי לשנה לעשות עמו מלאכה מיוחדת, כגון לכתוב לו ספר או לארוג לו בגד, אבל כששכרו לעשות לו כל מלאכות שיצטרך לשנה אחת, יודה הרמב"ם דאסור לעשות לו מלאכתו בשבת).

אלא שהב"י כתב זאת בלשון "ואפשר". והרמ"א שם ס"ה פסק כן בפשיטות (ודוקא ששכרו למלאכה מיוחדת, כגון בגד לארוג או ספר לכתוב, אבל כששכרו לכל המלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות, לכו"ע אסור).

וכן הוא לקמן ס"ח (דבהא דהתיר ספר התרומה בשכיר לכל המלאכות שיצטרך, אפשר דפליג הרמב"ם, ולא התיר אלא בשכיר שנה למלאכה מיוחדת, כמ"ש הב"י, מדנקט לכתוב כו').

והפרש זה (שבין הרמב"ם לס' התרומה) יתבאר גם לקמן סי"א-ד.

*

אמנם בכל אופן, בין אם נפרש את דברי הרמב"ם שמתיר אף בשכיר שנה בכל המלאכות, ובין אם נפרש שמתיר רק בשכיר שנה למלאכה מיוחדת, הרי דעת הב"י וט"ז להתיר מעיקר הדין בשכיר שנה לעבודת המרחץ אף ביש ריוח לישראל ממלאכת הנכרי, ולא אסרו אלא מטעם מראית העין, שיאמרו שהוא שכיר יום.

[2620] פ"ו הי"ב (אותה מלאכה משתרשא ליה ואין זה דומה לקבלנות).

[2621] ו, ב ד"ה ומהא (דכיון שיש לעובד כוכבים חלק בפירות השדה, אף על פי שישראל נהנה ממלאכת שבת מותר, דעובד כוכבים אדעתא דנפשיה קא עביד, והנאת ישראל ממילא אתיא, הילכך שרי).

אלא שהר"ן מיירי באריס, שבזה מודים כל הפוסקים, כנפסק בשו"ע וברמ"א סי' רמג ס"א (הגוי לקחה באריסות, ולעצמו הוא עובד ... ואף על פי שלא לקחה הגוי רק לשליש או לרביע, ויש לישראל הנאה במה שהכותי עובד בשבת, שרי, דכותי אדעתא דנפשיה עובד).

וכן הוא לעיל סי' רמג ס"ז (וליתן השדה באריסות לנכרי אין בו שום איסור כלל, אף על פי שיש להישראל הנאה במלאכה שהאריס עושה בשדהו בשבת, שהרי רוב הפירות של השדה הם של הישראל, מכל מקום כיון שהנכרי אינו מתכוין במלאכתו בשביל טובת הישראל אלא בשביל טובת עצמו שיטול חלק המגיע לו מפירות השדה, אף על פי שמאיליו נהנה הישראל אין בכך כלום).

ומזה לומד רבינו גם לענין שכיר שנה למלאכת המרחץ, שלא איכפת לנו במה שמגיע ריוח לישראל ממלאכת הנכרי.

וראה גם שו"ת צ"צ או"ח סי' כט ס"א.

[2622] ד"ה ומ"ש בספרי רבינו (דעת הגאון מהר"י אבוהב ז"ל ... במרחץ או תנור שאם לא עשה מלאכה בשבת הפסיד ישראל ריוח אותו היום, נמצא ישראל נהנה ממלאכת שבת ואסור. ואף על פי שאפשר לדחות טעם זה). והיינו כנ"ל "דכיון שהנכרי אדעתא דנפשיה קעביד, אע"ג דמטיא הנאה לישראל ממילא, שרי).

[2623] סק"ב (וליכא למימר דעכו"ם אדעתיה דנפשיה עביד. דהא אף אם לא יעשה העכו"ם בשבת יצטרך לשלם לו).

וכן נתבאר לעיל סי' רמג ס"ג (ואין להתיר לפי שהנכרי טורח לעצמו בשביל השכר שקצץ לו. כיון שאם היה הישראל מונע את עצמו מריוח השבת, והיה אומר לנכרי שלא יהיה כלל בשבת אצל המרחץ ורחיים ותנור, לא היה מנכה לו כלום משכרו), ולעיל סי' רמד סי"א (ואין להתיר מפני שהנכרי עושה לטובת עצמו כדי לקבל כל שכרו, שהרי אף אם לא יעשה בשבת לא ינכה לו כלום, כמ"ש בסימן רמ"ג).

[2624] פ"ו הי"ב, שמפרש דברי הרמב"ם כפשוטם, ואינו חושש לריוח הישראל שבדברי השגת הראב"ד.

[2625] שלפירושם בדעת הרמב"ם גם זה מותר מעיקר הדין וכנ"ל.

[2626] "היה שכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע, נותנין לו שכר שבת (שנבלע בשכר שאר הימים ואינו מפורש לשבת, רש"י), לפיכך אחריות שבת עליו ... להפסיד שכרו".

וראה שארית יהודה או"ח סי' ה ד"ה וכל זה לדעת המ"א. יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו ע' קיא. קיד.

ויתירה מזו יתבאר לקמן ס"ז, דמותר "אף שמקפיד עליו וגוער בו על העבר".

לקיים דברי חכמים שלא יחשוב עמו יום יום כמ״ש הרמב״ם[2627], ומה לו להנכרי בזה. וגם להישראל איסורא הוא ולא דינא[2628], ואיך יומשך מזה איסור להניחו להנכרי לעשות כרצונו, ולפסוק הדין שאין לנכרי ריוח בעשייתו ובעבודתו בשבת, מאחר שהיה יכול לנכות לו בעד השבתות שמבטל בלי רשות הישראל על פי הדין והאמת, לפי הפסיקה שפסק עמו בתחלת השכירות.

ועוד אפשר שגם חכמים לא אסרו לחשוב עמו אלא באמצע שנה[2629], לפי שעל ידי זה יהא נזהר לעשות להבא. אבל אם הנכרי שבת כל השבתות השנה בלי רשות הישראל, מנא לן לחייבו לשלם שלא כדין, דמה בצע לחכמים בזה להוציא ממנו ממון להנכרי, מאחר שכבר עברה השנה.

ועל כרחך צריך לומר שכוונת המ״א אם לא יעשה בשבת מפני מחאת הישראל[2630]. אבל גם זו אינה טענה מוכרחת לחייבו למחות, מאחר שכשעושה עכשיו קודם שמוחה עביד אדעתא דנפשיה.

[ו] טעם החילוק בין שכיר יום לשכיר שנה

ושאני שכיר יום[2631], דכיון שכל יום מתחשב לבדו, הרי הנכרי שכירו של ישראל בשבת ונעשה כשלוחו ממש, דהא לענין דין שליחות אין חילוק בין בחנם בין בשכר מדאורייתא בישראל[2632], והוא הדין מדרבנן בנכרי[2633].

[2627] שם סוף הי״ב (והוא שלא יחשוב עמו יום יום).

ולכן אם הנכרי לא עבד בשבת, והישראל ינכה משכרו את יום השבת, הרי יוצא שכשעושה מלאכה בשבת הוא מחשב עמו יום יום.

[2628] שלא יחשוב עמו יום יום, מאיסור אמירה לנכרי הוא, ולא מטעם חיוב לשלם גם על היום הזה שלא עבד.

[2629] שאפילו אם נאמר כהמ״א (דהא אף אם לא יעשה העכו״ם בשבת יצטרך לשלם לו), היינו דוקא באמצע השנה, כדי שלא יתפרש שהוא מצוה לו לעבוד בשבת הבאה.

[2630] שצריך למחות בו, שלא יעבוד בשבת. ואז יצטרך לשלם לו גם עבור השבת, כיון שלא עבד בשבת מחמת מחאת הישראל.

ונתבאר לעיל סי׳ רמד ס״י, ובקונטרס אחרון ס״ק ט, שטעם האוסרים בזה הוא, שכיון שעושה מחמת שהישראל מקפיד, הרי עושה אדעתא דישראל.

[2631] בגדר החילוק שבין שכיר יום לשכיר שנה וקבלן, הרבה רבינו לדון בפנים השלחן ערוך ובקונטרס אחרון ובמהדורא בתרא, ותוכן סיכום הדברים:

(א) כיון ששכיר שנה מותר, הי׳ לכאורה מקום לומר, שטעם איסור שכיר יום הוא כיון שהוא קובע מלאכתו ליום השבת, שזה אסור גם בקבלן (קונטרס אחרון סי׳ רמג ריש ס״ק א).

(ב) אמנם מדברי מהר״ם שהתיר לקבוע מלאכתו בשבת במקום הפסד ומצוה, אף במקום שאסר שכיר יום, נראה שאיסור שכיר יום הוא איסור אחר מטעם שליחות (שם), ואפילו לא קבע מלאכתו ביום השבת, מכל מקום כיון שלא עליו המלאכה לגמור הוא עושה בשליחותו (סי׳ רמג ס״ד, וסי׳ רמד ס״א). אבל שכיר שנה שקיבל עליו להשלים כל המלאכה הוא כקבלן (קונטרס אחרון סי׳ רמג ס״ק א), ואפילו אם משלם לו לפי ימים, אלא שקיבל עליו להשלים המלאכה (סי׳ רמז ס״ז). אלא שאם מגיע ריוח לישראל ממלאכת הנכרי בשבת אסור. ויש מתירים גם בזה (סי׳ רמג ס״ג, וסי׳ רמד ס״ט-יא).

(ג) לעיל סעיף הקודם הוכיח רבינו שלא איכפת לן במה שמגיע ריוח לישראל מהמלאכה. אלא שלדעת הרמב״ם אין שכיר שנה נקרא קבלן אלא כשנשכר למלאכה מיוחדת. ולדעת ס׳ התרומה גם בעבד ושפחה השכורים מותר מטעם קצץ. ואם כן מדוע לא יתירו מטעם זה גם בשכיר יום (לרמב״ם – בשוכרו למלאכה מיוחדת, ולס׳ התרומה – אף בשוכרו לכל המלאכות). על זה מבאר כאן, שדוקא כששכרו לשנה יכולה השכירות להתקיים בימות החול, והשבת היא בהבלעה. משא״כ בשכיר יום, שכל יום מתחשב לבדו, שמשלם לו בעד יום השבת ונעשה כשלוחו ממש.

(ד) אמנם מוצאים אנו ההיתר של שכיר שנה גם באבלות, כשהתחיל בעבודתו קודם שנעשה אבל (ס״ט). ונראה שעיקר הטעם בזה, כי שכיר יום יכול לחזור בסוף כל יום, ואם כן שוכרו ליום השבת ונעשה כשלוחו ממש. משא״כ שכיר שנה, כיון שאינו יכול לחזור עד מלאת הימים ששכר, נמצא שמלאכת כל השנה קנויה לו (ס״י), עכ״פ לענין איסור אמירה לנכרי. ואפילו אם נאמר שגם שכיר שנה יכול לחזור בו, מכל מקום כל זמן שאינו חוזר המלאכה היא כדידיה.

(ה) בשני האופנים האחרונים נתבאר ששכיר יום נעשה כשלוחו ממש. אמנם מכל מקום מסיק (לקמן סכ״ב), שלדעתם אינו נעשה שלוחו ממש; אלא שכיון שמחשב כל יום לבדו, ויום השבת אינו בהבלעה, הרי זה כקובע מלאכתו ליום השבת, הן לדעת הרמב״ם והן לדעת ס׳ התרומה (כדלעיל באופן הראשון). וכבר נתבאר לעיל שאף בקובע מלאכתו ליום השבת, שהתיר מהר״ם במקום הפסד ומצוה, מכל מקום יש הפרש בין שכיר יום, שמקבל תשלומו לפי היום ואסור מטעם שליחות, לבין קבלן, שהשכר משתלם לפי סכום המלאכה ומותר (לקמן סכ״ב).

וראה יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו סי׳ ל.

[2632] שאף אם הבעל משלם לשליח להולכה לנתינת הגט, הגט כשר.

וכן הוא לעיל סי׳ רמד בקונטרס אחרון סוף ס״ק א בהגהה (משום דשליח בשכר מקרי שליח בישראל).

[2633] כדלעיל סי׳ רמג ס״א (בין בחנם בין בשכר), וס״ד (שלענין שליחות אין לחלק בין עושה לטובת המשלח בין עושה לטובת השליח, בין כך ובין כך שלוחו הוא).

משא״כ כששכרו לשנה לא נעשה שלוחו לשבת, מאחר שהשכירות יכולה להתקיים בימות החול, אם כן אינו עושה בשבת בשביל שכירות הישראל ושליחותו[2634].

ואף דישראל כהאי גוונא מיקרי שלוחו. היינו משום דיום השבת יוכל להכלל גם כן בכלל שכירותו, אבל בנכרי לא אסרו אלא היכא דמיחזי כשלוחו, דמיחזי דייקא, ולא מה שיוכל להיות נכלל בכללא.

ואף דגם בשכיר יום כששכרו לימים סתם הרי לא פירש לו יום השבת[2635], אלא שכשעובד בו נכלל גם כן בכלל שכירות זו. מכל מקום כיון שמחשב עמו חשבון הימים[2636], או אפילו משלם לו סתם לפי חשבון בלי הזכרת החשבון בפירוש, לא מקרי הבלעה בכהאי גוונא, אלא כשמבליע בשעת השכירות כגון לשבוע כמ״ש בסי׳ ש״ו[2637]. וכיון שיום השבת משתלם להנכרי בפני עצמו, אין לך מיחזי כשלוחו גדול מזה, מאחר שנראה לעין שמשלם לו בעד יום השבת כפי סך הפיסוק שפסק עמו בעד כל יום בשעה ששכרו לימים, ולא כמי שמשלם למי שעשה מלאכה מעצמו יום אחד בלי שום שכירות ושליחות כלל, שבודאי דרך בעל הבית שלא לשלם לו כל כך כמו אילו שכרו לו.

וז״ש הרמב״ם שלא יחשוב עמו יום יום, יום יום דייקא, ולא יחשוב דייקא, שלשון יחשוב משמע חשבון הפירעון לומר לו שינכה בעד כל יום שבטל לפי ערך סכום הימים שבשנה, שנמצא שכר יום השבת משתלם לו שלא בהבלעה, וקמשמע לן שאף שבשעת השכירות היתה בהבלעה, אם אחר כך חוזר ומחשב יום יום אסור[2638].

[ז] אם גוער בו מדוע לא עשית האש

אבל אם אינו מחשב עמו לנכות לו משכרו[2639], אף שמקפיד עליו וגוער בו על העבר, לא מיתסר לפי דעת הרמב״ם, דקאי בשיטת ספר התרומה (כמ״ש במגדל עוז שם[2640]).

[2634] והיינו שלמרות המבואר לעיל סי׳ רמג בקונטרס אחרון ס״ק א (אם לא היה כקבלן לא היה מועיל מה שהוא שכיר לשבת בהבלעה, שהבלעה אינה מועלת אלא לשכר שבת בלבד).

מכל מקום אמרינן כאן, שכיון שהשכירות יכולה להתקיים בימות החול, הרי יש מקום לפרש, שהישראל לא שכר אותו אלא למלאכות שאינן בשבת, והמלאכה שהנכרי עושה בשבת היא כמו קבלנות שהישראל שכרו לעשות מלאכה זו לאו דוקא בשבת.

וכן נזכר הטעם דהבלעה לקמן סי״ג (בשכיר שנה ... אף דשכרו משתלם רק לפי משך הזמן בלבד, ואפילו הכי דינו כקבלן ... לכל משך הזמן, והשבת היא בהבלעה, משא״כ בשכיר יום).

[2635] כדלעיל סי׳ רמג ס״ד (שאמר לו בעד כל יום ויום שתתעסק במרחץ או תנור או רחיים אתן לך כך וכך, אף על פי שלא אמר לו שיתעסק בשבת, והנכרי מעצמו הולך ומתעסק גם בשבת, צריך למחות בידו).

[2636] לכן אין זה דומה כלל לקבלנות, שמשלם לו עבור המלאכה עצמה, שנעשית לאו דוקא בשבת.

[2637] סעיפים ח-ט (מותר ליטלו בהבלעה עם שאר הימים. ולא יאמר לו תן לי שכר השבת׳ אלא תן לי שכר החדש או שבוע או עשרה ימים וכיוצא בזה, בענין שהשבת מובלע בחול, אף על פי ששכרו לחדש. אם התנה עמו לשלם לו כך וכך בעד כל יום ויום, אף על פי שמשלם לו בסוף החדש שכר השבתות בהבלעה עם שאר הימים אין זה כלום. שלא נקרא הבלעה מה שמבליע לו יום השבת בשעת פירעון, אלא כשהיה שכר השבת מובלע בשכר שאר הימים בשעת השמירה, דהיינו כשהתנה עמו שישלם לו כך וכך בעד שמירת כל החדש).

וכך גם כאן, אף שלא פירש לו בשכירתו את יום השבת, הרי מכל מקום, בעת התשלום הוא מחשב לו את חשבון הימים שעבד, שכולל את יום השבת.

[2638] והיינו שלא רק שכיר יום אסור מטעם שכל יום מתחשב לבדו (שבזה דן עד עתה), אלא אפילו בשכיר שנה (שיום השבת הי׳ בהבלעה), מכל מקום אם בשעת הפירעון מחשב יום יום, גם זה אסור. וכדלעיל סי׳ רמה ס״ב (אם לא אמר להנכרי כלום, אלא הנכרי מעצמו היה עובד כל ימי השבתות ... אסור להישראל שיבא לחשבון עם הנכרי).

ואף שנתבאר לעיל סוף ס״ה (אבל אם הנכרי שבת כל השבתות השנה בלי רשות הישראל, מנא לן לחייבו לשלם שלא כדין, דמה בצע לחכמים בזה להוציא ממנו ממון להנכרי, מאחר שכבר עברה השנה).

מכל מקום היינו ״אם הנכרי שבת כל השבתות השנה״. משא״כ אם עבד בשבתות ומחשב לו עליהם, נחשבת עבודתו בשבת בשליחות הישראל.

וראה יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו ע׳ קטז. מעשה חושב ע׳ קכו.

[2639] שנתבאר לעיל בסמוך בדעת הרמב״ם ״ולא יחשוב ... לומר לו שינכה בעד כל יום שבטל״.

ועל זה מבאר כאן, שעכ״פ מותר לגעור בו על העבר – כמו שהוא לדעת ס׳ התרומה.

[2640] פ״ו הי״ב (ומ״ש הראב״ד שאין זה דומה לקבלנות, מכל מקום חכיר הוא, שהוא שכיר שנה או שתים, שדינו כקבלן ... וכן הסכים רבינו ברוך בעל התרומ[ה]). הרי שהרמב״ם קאי בשיטת ס׳ התרומה.

דספר התרומה התיר בהדיא לומר לעבדו ושפחתו השכורים מדוע לא עשית האש, למה לא הדלקת הנר כו', עיי"ש בסימן רנ"ב[2641].

ורוצה לומר שלא להשתמש לאור הנר ולהתחמם כנגד המדורה[2642] אלא ליהנות מרחוק דשרי[2643], כמ"ש סימן רע"ו סוף ס"א בהג"ה[2644] (ומ"ש המ"א שם[2645] בשם הגהות מרדכי, היא דעת רבינו שמחה[2646], דפליג אספר התרומה כמו שיתבאר לקמן[2647]). והוא מהירושלמי[2648], הובא בספר התרומה שם סי' רמ"ט.

והא דסתם ספר התרומה סי' רנ"ב ולא פירש כן בהדיא[2649], משום דלא פסיקא ליה, דהא משכחת לה נמי דשרי גם להשתמש לאור הנר, אם היה נר אחד דלוק בבית, וכן להתחמם, אם היתה אש מועט, כמ"ש שם לפני זה בסמוך[2650], ומשום הכי לא חש להאריך, וסמך אמה שהביא הירושלמי בסימן רמ"ט.

ובסימנים[2651] שלא הביא הירושלמי, הרי שינה לשונו שבפנים סי' רנ"ב וכתב להשתמש[2652] במקום

וראה לקמן סט"ו הוכחת רבינו, שעכ"פ מהר"ם מרוטנבורג אינו סובר היתר זה.

[2641] "ואסור לומר לעכו"ם מערב [שבת] עשה האש בשבת או להדליק הנר, אבל לאחר השבת מותר לומר לעבדו ולשפחתו מדוע לא עשית האש, למה לא הדלקת הנר בשבת שעברה. אעפ"י שנראה הערמה כדי לעשות לשבת הבאה".

והיינו כיון שאיסור האמירה קודם השבת הוא רק מטעם אמירה (ולא מטעם שליחות), וכאן לא היתה אמירה ורמז שיעשה כן בשבת הבאה. ונתבאר לעיל סי' רמג ס"א (והערות 150. 159).

וראה לקמן סט"ו, שמהר"ם מרוטנבורג סבירא ליה הכי רק בנכרי דעלמא ולא בעבד ושפחה השכורים לשנה.

[2642] כמבואר בתחלת דבריו שם (ועכו"ם שכיר לישראל או שפחה אם הדליקו הנר או אם עושין את האש בשביל ישראל, אסור הישראל ליהנות ממנו ... שנהנה גופו ממלאכת שבת הנעשית בשבילו). וכן כתב שם סי' רכב (נכרי שהדליק את הנר, אם בשביל ישראל לא ישתמש ישראל לאורו, או אם עשה האש, אפילו קצץ אסור, או עבדו ושפחתו השכורים, אלא אסור, כיון שגוף הישראל נהנה מגוף המלאכה מן הנר ומן האש).

ואם כן איך התיר כאן לומר לו מדוע לא עשית האש כו'?

[2643] על כרחך מיירי כאן, שיעמוד מרחוק מהאש והנר, שאז אינה נחשבת הנאת הגוף מהמלאכה.

והיינו שכל איסור הנאת הגוף הוא רק כשנהנה "מיד" (כדלעיל ס"א והערה 2554), ובאופן ישיר (ולא מרחוק, כמבואר כאן).

[2644] סעיף א (אם עשה גוי בבית ישראל מדעתו, אין הישראל צריך לצאת, אעפ"י שנהנה מן הנר או מן המדורה). ונתפרש לקמן שם ס"ב (לא הטריחו על הישראל לצאת מביתו כשמדליק בו הנכרי נר בשבילו מדעת עצמו, אף על פי שיש לו הנאה מאור הנר, רק שלא ישתמש כלום לאורו, וכן במדורה).

וכן הוא לעיל ס"ב (והנה הנאה זו פירש בספר התרומה (סי' רכ"ב) דדוקא שנהנה מיד. וכן דקדק רמ"א בלשונו סימן רע"ו).

אמנם למעשה אין הרמ"א סובר כסי' התרומה שיהי' מותר ליהנות מרחוק, כדלקמן ס"כ (ולא סבירא ליה כמ"ש לעיל לפי דעת ספר התרומה דאינו צריך למחות אפילו בהדליק הנר במקום חשך, משום דאינו צריך לצאת, אלא כמ"ש לעיל בשם האגודה). והיינו כדלקמן בסמוך בשם האגודה שמיירי שמוסיף על האש כו', שבאופן זה התיר גם הרמ"א סי' רעו ס"ד, דוקא בהוסיף שמן ונר.

וראה זכרון יוסף סי' צא.

[2645] סי' רעו ס"ק ד (מחוייב למחות בידו מכאן ולהבא, כיון שהעצים של ישראל והוא ראה ושתק, אדעתא דישראל קעביד ... הגהות מרדכי).

[2646] שתשובתו הובאה בהגהות מרדכי סי' תנב, שצריך למחות בידו.

[2647] סי"ז (תשובת רבינו שמחה ... דפליג על התוס' וספר התרומה וסיעתם).

ומטעם זה אין ס' התרומה חושש לשתי חששות אלו:

(א) שבשבת הבאה ידליק הנכרי את הנר והעצים של הישראל.

(ב) שיהנה מהם הישראל מרחוק.

[2648] סוף פט"ז (ההוא פרסיי בעא מדלקתיה, והפך שמואל אפוי. כיון דחזיתיה מתעסק בשטרותיו ידע דלא בגיניה אדלקה, והפך שמואל אפוי. אמר רבי יעקב בר אחא הדא אמרה לצורכו ולצורך ישראל מותר. אמר רבי יונה שנייא היא, שאין מטריחין על האדם לצאת מביתו).

שבודאי הפירוש הוא, שאינו יוצא מהבית אלא נהנה מהנר מרחוק ואינו משתמש לאורו.

[2649] שמותר להשתמש רק מרחוק.

[2650] "ואם נר אחד דלוק בשבת ועכו"ם הדליק בשבת הרבה נרות או נתן באש עצים הרבה, מותר ישראל ליהנות מהן, כיון שמתחלה היה יכול ליהנות קצת מן הנר או מן האש".

וכן הוא לקמן סי' רעו סי"ג (ויש מתירין אפילו במדורה, ואין גוזרים שמא ירבה בשבילו, מפני שאף אם לא היה מרבה בשבילו היה נהנה קצת מהמדורה. ואף שעל ידי רבוי העצים נהנה ממנו בריוח, אין תוספת הנאה זו כדאי לגזור בשבילה שמא יאמר לו להרבות בשבילו עצים).

[2651] הם קיצורי ההלכות שבס' התרומה, שבסי' רמט לא הובא הירושלמי, ואם כן על מה סמך כאן.

ליהנות שבפנים. ומשום הכי נמי לא הוצרך להביא הירושלמי, דמהיכי תיתי לאסור בשאינו משתמש.

(וגם אפשר דקאי אדסמיך ליה, ואם היה כבר מעט אש כו׳ או נר אחד כו׳, כדאיתא בהדיא באגודה סוף פ״ק[2653] מדוע לא הרבית כו׳. וכן מצאתי בהדיא בספר התרומה כתב יד ישן נושן סימן רכ״ב[2654]. ובדפוס נשמט, כדמוכח בסימנים שם).

ומשום הכי נמי שינה הסמ״ג[2655] לשון ספר התרומה[2656] וכתב סתם מדוע לא עשית כך כו׳.

והא דלא הזכיר קבולת ולא קצץ[2657]. משום דמיירי בסתם גוי משרת לישראל בשכירות. ומה שכתב אחר כך לומר לעבדו כו׳[2658]. היינו הקנוי לו[2659], כדמייתי מפ״ב דכריתות[2660], עיי״ש בגמרא, וב״י סימן ד״ש[2661].

[2652] בסימני ס׳ התרומה סי׳ רנב (אסור ישראל להשתמש בו ... מותר ישראל להשתמש באש ובאור הנרות).

הרי שאף בלא העתקת דברי הירושלמי מובן מדבריו, שכל האיסור הוא להשתמש באש ובאור, משא״כ כשנהנה מהם מרחוק אין בזה איסור ליהנות.

[2653] סי׳ כה (אם הי׳ שם נר והדליק הכותי עוד נר (והרבה ב׳ נרות) מותר לישראל להנות מהן ... הגאונים התירו לומר לכותי בחול מדוע לא הרבית באש או בנרות בשבת שעברה).

וכן הוא גם בטור ורמ״א סי׳ רעו ס״ד, כדלקמן ס״כ (נקטו הטור וש״ע להוסיף שמן, בכהאי גוונא דשרי ליהנות עיי״ש בטור, וכן בהדליק הנר מיירי נמי בכהאי גוונא דהוסיף נר ... כמ״ש לעיל בשם האגודה).

[2654] נוסח כתב היד הועתק בכבוד חכמים עטרת פז ע׳ לז (אבל מותר לומר לגוי או לשפחה לאחר השבת למה לא עשית האש אתמול, אע״פ שזהו הערמה לעשות לשבת הבאה כך. והא שמותר ליהנות בשבת ממלאכת גוי שעשה בשביל ישראל, היינו דווקא שהיה כבר אש והרבה עצים, או הנרות כבו ונשארה אחת דולקת, מדליק השאר).

וראה גם לעיל סי׳ לב קונטרס אחרון ס״ק ג שהגיה בס׳ התרומה עפ״י כת״י.

[2655] ל״ת סה יט, סע״ג (מותר לומר [לגוי בחול] מדוע לא עשית כך בשבת שעברה, אף על פי שעל ידי כך יעשה הגוי כך בשבת הבאה (סימני ס׳ התרומה שם)).

והיינו שלא התיר הסמ״ג אלא בשאר מלאכות, שאינן הנאת גופו של ישראל, ולא התיר בנר ואש.

וראה לקמן סט״ז, שגם בעצם הדין חולק הסמ״ג, ששינה מלשון ס׳ התרומה וכתב נכרי סתם (ולא שכיר שנה).

[2656] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל רנה.

[2657] כבר נתבאר לעיל ס״ד, שלדעת ס׳ התרומה יש שני היתרים: (א) קבולת (בלא קצץ). (ב) שכיר שנה (קצץ בלא קבולת).

אמנם כאן בקטע שלפנינו הזכיר רק את ההיתר של קצץ בשכיר שנה (ואין להתיר משום דהוי כמו קצץ ... שנהנה גופו ממלאכת שבת הנעשית בשבילו), משא״כ כשאין גופו נהנה מותר מטעם קצץ.

ו״לא הזכיר [את ההיתר של] קבולת ולא קצץ״.

ומבאר דהיינו ״משום ד[כל הקטע שלפנינו] מיירי בסתם גוי משרת לישראל בשכירות [שכיר שנה]״, כאמור בתחלת דבריו שם ״ועכו״ם שכיר לישראל או שפחה אם הדליקו הנר״, ולא מיירי כאן בקבלן.

וראה הערות וביאורים בקונטרס אחרון ע׳ קנב-ג. ביאורי השלחן ע׳ תכז-ח. מעשה חושב ע׳ קיז-ח.

[2658] אלא שכיון שכל הקטע מיירי בשכירות, מדוע הוצרך לפרש הדבר בסיום הלכה זו ״מותר לומר לעבדו ולשפחתו מדוע לא עשית האש״.

שהרי כמו שבשורה שלפניה כתב ״ועכו״ם הדליק בשבת הרבה נרות״, וכוונתו לשכיר שנה כנ״ל, כך גם כאן יכל לכתוב ״מותר לומר לעכו״ם מדוע לא עשית האש״, ויובן שהכוונה לשכיר שנה.

[2659] כי כאן רוצה לחדש שזה מותר אפילו בעבד הקנוי לו, אף שאיסורו לעשות מלאכה בשבת לישראל הוא מהתורה.

ונתבארה הלכה זו לקמן במהדורא בתרא לסי׳ רנב וסי׳ דש (דעת ספר התרומה וסיעתו דמצות שביתת עבד ואמה נוהגות גם בעכו״ם השכורים לשנה, כמבואר בהדיא מלשונו פי״ו סי׳ רנ״ב מותר להניח עבדו כו׳ ואין כאן איסור למען ינוח כו׳ אע״ג דשכורים אליו והוי כמו קצץ כו׳ ואיסור למען ינוח כו׳), שהלכה זו לדעת ס׳ התרומה, היא לא רק בעבד קנוי ממש, אלא אף בשכיר שנה.

[2660] שהרי זה בא בהמשך למ״ש לפני זה שם (והישראל מותר להניח עבדו לעשות מלאכתו לעצמו של עכו״ם, ואין כאן איסור למען ינוח עבדך, כדאמר פרק ד׳ מחוסרי כפרה עבד ואמה עושין מלאכה לעצמן, כישראל בחול ... דוקא לעצמן, אבל לישראל אסור ... ואיסור למען ינוח עבדך היינו למען ישראל).

[2661] ואף שאחר שיאמר לו ״מדוע לא עשית האש, למה לא הדלקת הנר בשבת שעברה״. אזי בודאי עושה בשבת הבאה בשביל הישראל, ומדוע לא יהי׳ אסור מן התורה.

כבר הובאה בב״י סי׳ דש, שו״ת הרשב״א ח״א סי׳ נט (ואפשר עוד שאין גר תושב אסור במלאכת ישראל אלא בשיש שם אמירה דישראל. אבל בלא אמירה דישראל מותר, ואפילו עושה על דעת ישראל, דאף הוא אינו עושה אלא אדעתא דנפשיה ... ומכל מקום לא נאמרו דברים אלו אלא לדברים שאין הישראל משתמש בהם בשבת, ולא נהנה מהם), וכן הובא לעיל ס״א (והערות 2543-2544).

וכן נפסק בשו״ע סי׳ דש ס״א (ומכל מקום אם היה עושה מלאכת רבו שלא מדעתו, וניכר שאינו עושה לדעתו, מותר, ואינו צריך להפרישו).

[ח] דעת הרמב״ם וס׳ התרומה בשכיר שנה

אלא דבהא דהתיר ספר התרומה בשכיר לכל המלאכות שיצטרך, אפשר דפליג הרמב״ם, ולא התיר אלא בשכיר שנה למלאכה מיוחדת[2662], כמ״ש הב״י, מדנקט לכתוב כו׳.

וטעם ההפרש ביניהם[2663], משום דלמלאכה מיוחדת יש לומר דדמי קצת לקבלן, מאחר שקבל עליו מלאכה זו לעשותה כל השנה או חדש או שבוע, ויום השבת מובלע ביניהם. משא״כ בשכיר יום לימים רבים, דמאחר שיכול לחזור בסוף כל יום[2664], הרי השבת מקבל עליו בפני עצמו ונעשה שלוחו בשבת עצמה.

[ט] שכיר יום ושכיר חדש באבל ובשבת

וחילוק זה בין שכיר יום לשכיר חדש אשכחן בהדיא גבי אבל[2665] (בברייתא ריש פ״ב דמועד קטן[2666]),

---

ומטעם זה התיר ס׳ התרומה גם כאן במקום שלא נחשב הנאת גופו.

[2662] אף אם נאמר שהרמב״ם סובר כס׳ התרומה להתיר אף שמקפיד עליו וגוער בו על העבר (כדלעיל ריש סעיף הקודם), מכל מקום אפשר דהיינו דוקא בשכיר למלאכה מיוחדת שדינו כקבלן, כמבואר בדבריו הי״ב (כגון ששכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו), ובהי״ד (הפוסק עם הנכרי שנה או שתים לבנות לו חצר או ליטע לו כרם).

משא״כ לשכיר שנה לכל המלאכות, דמיירי בו ס׳ התרומה (עבד ושפחה), אפשר דפליג הרמב״ם, כדלעיל ס״ה (דעת הרמב״ם, דסבירא ליה כספר התרומה. אלא דאפשר דמיירי במלאכה מיוחדת דוקא, כמ״ש ב״י סי׳ רמ״ד).

והיינו כמבואר בב״י סי׳ רמד ד״ה ולענין שוכר לו גוי לשנה (ואפשר, דעד כאן לא שרי הרמב״ם אלא בשוכר את הגוי לשנה לעשות עמו מלאכה מיוחדת, כגון לכתוב לו ספר או לארוג לו בגד, אבל כששכרו לעשות לו כל מלאכות שיצטרך לשנה אחת, יודה הרמב״ם דאסור לעשות לו מלאכתו בשבת), ובסוס״י רמז (שאפשר דלא שרי הרמב״ם אלא בשוכר את הגוי לעשות לו מלאכה מיוחדת, כגון כתיבת ספר או אריגת בגד, אבל אם שכרו לעשות לו כל מלאכות שיצטרך בתוך זמן השכירות, אפשר דמודה דאסור). אלא שהב״י כתב בשני המקומות בלשון ״אפשר״. והרמ״א שם ס״ה פסק כן בפשיטות (ודוקא ששכרו למלאכה מיוחדת, כגון בגד לארוג או ספר לכתוב, אבל כששכרו לכל המלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות, לכו״ע אסור).

והפרש זה (שבין הרמב״ם לס׳ התרומה) יתבאר גם לקמן סי״א-ד.

*

ובשו״ע ורמ״א סי׳ רמד ס״ה נפסק כדעת הרמב״ם, להתיר בשכיר שנה למלאכה מיוחדת. וכן נפסק לעיל סי׳ רמד ס״ט-יא, וההוכחות דהכי קיי״ל נתבארו בקונטרס אחרון שם ס״ק ו.

ואפשר שגם מהר״ם מודה בזה לרמב״ם, כדלקמן (סכ״ב).

[2663] בין שכיר שנה למלאכה מיוחדת לבין שכיר שנה לכל המלאכות, כדלקמן סי״א (אבל בשכיר לכל המלאכות שיצטרך, לא שייך כלל שהמלאכות קנויות לו לשכרו, מאחר שאין שכרו משתלם אלא לפי משך הזמן ולא לפי המלאכות כלל).

ובמלאכה מיוחדת – ההפרש בין שכיר שנה לבין שכיר יום, כדלעיל ס״ו (כששכרו לשנה לא נעשה שלוחו לשבת, מאחר שהשכירות יכולה להתקיים בימות החול ... בשכיר יום ... כיון שמחשב עמו חשבון הימים ... לא מקרי הבלעה בכהאי גוונא, אלא כשמבליע בשעת השכירות כגון לשבוע).

והיינו שלדעת הרמב״ם, כדי שיהי׳ השכיר כקבלן צריך ב׳ תנאים: (א) שיהי׳ שכיר שנה, ולא שכיר יום לימים רבים. (ב) למלאכה מיוחדת, ולא לכל המלאכות.

*

ולפי זה מותר שכיר שנה למלאכה מיוחדת בכל אופן; אבל לאידך גיסא אסור שכיר שנה לכל המלאכות בכל אופן, אף באופן שאין הישראל מרויח ממה שמלאכה זו נעשית בשבת, כגון נכרי המושכר לעשות כל המלאכות הנצרכות בבנין (הנקרא ״סופער״ בלע״ז), שאם לא יתקנו בשבת יצטרך לתקנו בחול, ואין לישראל ריוח ממה שמתקנו בשבת. מכל מקום אסור, כיון שהוא מושכר לכל המלאכות, יש לו דין שכיר יום.

[2664] טעם נוסף זה יתבאר לקמן ס״י (דשכיר שנה וחדש דמי לקבלן, משום דבעל הבית אינו יכול לחזור בו שלא באונס כבשכיר יום יום), ושם (הערות 2722-2723). וראה ביאורי השלחן ע׳ תכח-ט.

[2665] כבר נתבאר לעיל ס״ד (הא דפשיטא ליה לספר התרומה דשכיר שנה שרי ... על כרחך צריך לומר דשכירות שבירושלמי היינו דוקא שכירי יום ולא שכירי שנה, כדאשכחן חילוק זה בברייתא ריש פ״ב דמועד קטן, כמו שיתבאר לקמן).

ועתה בא לבאר מקור חילוק זה, דאשכחן בהדיא במועד קטן גבי אבל.

[2666] יא, ב (האריסין והחכירין והקבלנין הרי אלו יעשו אחרים בשבילן. החמרין הגמלין והספנין הרי אלו לא יעשו. ואם היו מוחכרין או מושכרין אצל אחרים הרי אלו יעשו. שכיר יום אפילו בעיר אחרת לא יעשה).

בברייתא זו ישנם כמה גירסאות ופירושים בראשונים, וכאן יתבאר מקור החילוק בין שכיר יום לשכיר חדש, לפי גירסת ופירוש הרמב״ם בהלכות אבל פ״ה הי״א-ב (האריסין והחכירין שלו והקבלנין הרי אלו יעשו כדרכן. אבל החמרים והגמלים בבהמות שלו והספנים בספינה שלו הרי אלו לא יעשו. ואם היו מוחכרים או מושכרים מקודם לזמן קצוב הרי אלו יעשו. שכיר יום אפילו בעיר אחרת לא יעשה לו).

הרי שיש בזה ארבע הלכות:

(א) קבלנים, שהם שכירי שנה, שקבלו עליהם מלאכתו קודם האבלות, מותרים לעשות מלאכתו [שזהו פירוש ״אחרים בשבילן״ שבברייתא].

דשכיר יום אפילו בעיר אחרת לא יעשה. אע״ג דלא שכרו האבל בתוך ימי האבלות, דבכהאי גוונא אפילו בקבלנות אסור[2667], אלא שהיה עובד שם בשכירות יום יום קודם שנעשה אבל, ומשום הכי לא יעשה, משום דכל יום זמניה הוא[2668], משא״כ בקבלנים דברישא, שהם שכירי שנה[2669], וכדפירש רש״י שם[2670], וכמו שיתבאר לקמן. וכן[2671] בחמרים וספנים המושכרים לו לחדש מקודם לכן, לחמר ולספן בחמורו וספינתו להוליך פרקמטיא שלו, מותרים לעשות, לפי דעת הרמב״ם בפירוש הברייתא, ולפי הגהות מיימוניות שם ברמב״ם אות י׳[2672], דעלה קאי[2673] (ומ״ש בסוף אות ט׳, לגירסא שלנו הכל אחד[2674], ולגירסת הב״י[2675] צריך לומר כמ״ש המרדכי[2676], עיי״ש בדרכי משה[2677]. וצ״ל הר״ם, והוא הר״ם מאינגלטיר״א שחיבר הלכות שמחות[2678], ולא רבו דהגהות מיימוניות[2679]).

עיי״ש בהלכות אבל פ״ה שלא כתב אצל אחרים, כלשון הברייתא[2680], משום דבברייתא מיירי בחמרים

(ב) חמרים וספנים, שגם הם שכירי שנה, אם רוצה לחכור אותם בימי האבלות אסור.

(ג) ואם היו מוחכרין או מושכרין קודם האבלות, מותרים לעשות מלאכתו [ולקמן יתבאר פירוש ״אצל אחרים״ שבברייתא].

(ד) אבל שכיר יום אסור לעשות מלאכתו, אפילו הוא בעיר אחרת, ואפילו שכרו לימים רבים קודם האבלות.

[2667] כדלעיל בהלכה השנית והשלישית (החמרים והגמלים בבהמות שלו והספנים בספינה שלו, הרי אלו לא יעשו. ואם היו מוחכרים או מושכרים מקודם לזמן קצוב, הרי אלו יעשו). והיינו שאם שכרו בתוך ימי האבלות אסור אפילו בקבלנות.

[2668] שכל יום היא שכירות חדשה. ומה שהוא שכיר אצלו יום יום קודם שנעשה אבל, אינו נחשב כאילו כבר התחילה שכירותו קודם האבלות.

[2669] כמובן מלשון הברייתא (שכיר יום ... לא יעשה), משא״כ שכיר שנה.

[2670] ד״ה והקבלנים (שקיבלו לשומרה לזמן פלוני בסכום כך וכך), וד״ה ואם היו (למהלך חדש או חדשים).

אלא שרש״י מפרש כל הברייתא באופן אחר, שהאבלים מושכרים אצל אחרים (כדלקמן מהגהות מיימוניות (לגירסת הב״י) ומהמרדכי).

מכל מקום למדנו מדבריו שקבלנים האמורים כאן הם שכירי חדש או שנה.

[2671] היא ההלכה השנית שבברייתא שם (החמרין הגמלין והספנין הרי אלו לא יעשו. ואם היו מוחכרין או מושכרין אצל אחרים הרי אלו יעשו).

וברמב״ם שם (אבל החמרים והגמלים בבהמות שלו, והספנים בספינה שלו, הרי אלו לא יעשו. ואם היו מוחכרים או מושכרים מקודם לזמן קצוב, הרי אלו יעשו).

שגם בזה מיירי שהם שכירי חדש או שנה אצל האבל, ואם היו מוחכרים או מושכרים מקודם שנעשה אבל, הרי אלו יעשו. ואם רוצה לשכרם בתוך ימי האבלות, אסור.

[2672] שהגהות מיימוניות מפרשים את דברי הרמב״ם שם (פירוש, הם או בהמתם ... יעשו אף תוך ימי אבלו ... עד כאן מדברי מורי רבינו שיחיה), הוא מהר״ם מרוטנבורג.

ומפרש רבינו דהיינו שהחמרים והגמלים והספנים המוחכרים או מושכרים אצל האבל ״יעשו אף תוך ימי אבלו״, כפירוש הרמב״ם.

[2673] בכמה דפוסים נסמנה הגהה זו על הי״ב שברמב״ם (שכיר יום אפילו בעיר אחרת לא יעשה לו).

אבל הנכון הוא דקאי על סוף הי״א שברמב״ם (ואם היו מוחכרים או מושכרים מקום לזמן קצוב הרי אלו יעשו).

[2674] שגם האמור שם (וראי״מ פירש האריסין החכירין והקבלנים בשדה של אבל איירי הרי אלו יעשו ... עד כאן לשונו בהלכות שמחות), הוא כפירוש הרמב״ם הנ״ל, דמיירי בקבלנין העובדים בשדה של האבל.

[2675] ביו״ד סי׳ שפ ד״ה ואם האבל (והגהות מיימון כתבו בפרק [ה׳] בשם רא״ם ... ואם היו מושכרים או מוחכרים מקודם לכן לאחרים, הם או בהמתן, למהלך חדש או חדשים, הרי אלו יעשו, הן או בהמתן), דהיינו כפירוש רש״י ד״ה ואם היו מוחכרין או מושכרין (הם או בהמתם אצל אחרים למהלך חדש או חדשים, הרי אלו יעשו הם לעצמן ולא יפסידו כל שכרן ובעלים נמי לא יפסידו).

[2676] מו״ק רמז תתסח (ואם היו מוחכרין או מושכרין אצל אחרים הן או בהמתן [למהלך] חדש או חדשים הרי אלו יעשו הן עצמן), דהיינו כפירוש רש״י שהאבלים עצמם מושכרים הם או בהמתם אצל אחרים.

[2677] סי׳ שפ אות ו (וכן כתב המרדכי), דהיינו שהפירוש שהביא הב״י מהגהות מיימוניות הוא כדברי המרדכי.

[2678] בדפוסים שלנו ״הרא״מ״. אמנם ממה שמסיים שם ״עד כאן בהלכות שמחות״, נראה שצריך לומר ״הר״ם״. והוא ״הר״ם מאינגלטיר״א [=אנגליה], שחיבר הלכות שמחות״.

[2679] אמנם המועתק בב״י הוא העתק הגהות מיימוניות דפוס קושטא. ושם העתיק מהל׳ שמחות למהר״ם מרוטנבורג ס״ח (הספר עדיין לא נתפרסם בימי רבינו, ונדפס לראשונה, בחלקו, בשאלוניקי בשנת תקנ״ה), ושם הובאו ב׳ הפירושים, כמובא לעיל מרש״י ומהרמב״ם, ופסק כשניהם (ואם יש אריסין וחכירין וקבלנין בשדה של אבל, הרי אלו יעשו ... ואם היו מוחכרין או מושכרין אצל אחרים, הם או בהמתם, למהלך חודש או חדשיים, הרי אלו יעשו הם עצמם, שאם לא יעשו מלאכה יפסידו אף את השכר העתיד לבוא לאחר ימי אבלו, דהיינו שכר כל החודש כולו, וזה ודאי אין להם להפסיד, ולהכי יעשו אף בתוך ימי אבלן).

וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קפא.

[2680] בברייתא שם (החמרין הגמלין והספנין ... אם היו מוחכרין או מושכרין **אצל אחרים** הרי אלו יעשו).

שנשכרו לאחרים עם חמור שלו[2681] מקודם לכן[2682] (וברישא מיירי כשלא נשכרו מקודם, וגם הם עצמם אינם מושכרים להאבל כלל[2683], אלא שבכל עת שמשכיר חמורו לרכוב לאחרים, הרי חמרים הללו מחמרים אחריו להנהיגו, וכן הספנים מנהיגים ספינתו הטעונה פרקמטיא של אחרים, משום הכי נקראים חמרים וספנים שלו). ולפי זה צריך לומר בסיפא דמוחכרים, דהיינו כשמוליכים תבואות וכהאי גוונא על החמורים וגמלים ובספינות, נוטלים חלק בתבואה. וגם צריך להוסיף ולומר דמושכרים ומוחכרים הם ובהמתם. אבל באמת הוא הדין אם החמרים והספנים מושכרים לו לזמן קצוב, בין להוליך תבואות שלו (ובכהאי גוונא אתי שפיר דמוחכרים ומושכרים אחמרים וגמלים לבדם[2684]), בין להשתכר אצל אחרים, ועדיין לא נשכרו[2685] (ובכהאי גוונא אתי שפיר טפי מוחכרים, אפילו נשכרו לאחרים לרכיבה וכהאי גוונא, דהחמרים נוטלים חלק בשכר[2686]), מותרים לעשות בימי אבלו, שלא יפסידו שכרם[2687], דמדינא

ואם כן איך למד מכאן הרמב״ם הלכה זו (החמרים והגמלים בבהמות שלו והספנים בספינה שלו ... אם היו מוחכרים או מושכרים מקודם לזמן קצוב הרי אלו יעשו), שאם היו מוחכרים אצל האבל הרי אלו יעשו.

ואף שהוא למד את דינו מהאמור בברייתא ״**ואם היו** מוחכרין או מושכרין ... הרי אלו יעשו״, והיינו ש״אם היו מוחכרים או מושכרין [קודם האבלות] הרי אלו יעשו״.

מכל מקום איך יפרש את האמור בברייתא ״אצל אחרים״?

ועל זה מבאר, שגם הרמב״ם פירש הברייתא שהיו מושכרים אצל אחרים; אלא שהרמב״ם למד מכך, ש״באמת הוא הדין אם החמרים והספנים מושכרים לו לזמן קצוב״, שדין אחד להם כדלקמן.

[2681] תוכן והמשך הדברים בקטע שלפנינו:

בשלמא ״מוחכרים או מושכרים״ האמור ברמב״ם מובן דהיינו שהאבל שכר את החמרים לחדש או שנה, לחמר בחמורו להוליך פרקמטיא שלו או לרכוב עליו, ומקבלים שכרם בפרקמטיא (שמוליכים עליו), או במעות (אפילו אם מנהיגים החמור לרכוב עליו).

משא״כ ״מוחכרין או מושכרין אצל אחרים״ האמור בברייתא, יש להבין באיזה אופן קאי. בשלמא אם הי׳ אמור בו רק ״מושכרים״, פירושו שהאבל משכיר לאחרים את החמרים האלה יחד עם החמור שלו, לרכוב עליו או להוליך פרקמטיא. אבל כיון שנאמר בברייתא גם ״מוחכרים״, שפירושו שנוטל חלק בתבואה, כדתניא בתוספתא דמאי פ״ו ה״ב (מה בין שוכר לחוכר, שוכר במעות, חוכר בפירות), ובשו״ע חו״מ סי׳ שכ ס״א (והשוכר בפירות הוא נקרא חוכר). על כרחך מיירי שהם מוליכים תבואה, ומקבלים חלק בתבואה, ועל כרחך צריך לפרש שגם החמורים הם של החמרים. ולכן מקבלים החמרים חלק בתבואה, תמורת עבודתם ועבודת החמור.

אבל באמת אפשר לפרש ״מוחכרים״ גם אם (א) החמור הוא של האבל. (ב) משכירו לאחרים לרכיבה.

כי מה שאמור ״מוחכרים או מושכרים אצל אחרים״, אין פירושו שהחמרים מוחכרים אצל אחרים, כי אם שהם מוחכרים אצל האבל כדי להוליך או תבואות שלו או להשתכר אצל אחרים (או בעצמם, או יחד עם בהמתם; או בהולכת תבואתם או ברכיבה). ופירוש מוחכרים הוא, שהם נוטלים חלק בשכר שהאבל מקבל מהאחרים (היינו שאינם מקבלים סכום קבוע, כי אם חלק מסויים מהשכר שהאבל מקבל).

וראה מהדורא בתרא המבוארת ע׳ 50-49.

[2682] שזהו החילוק שבברייתא וברמב״ם, בין נשכרו קודם האבלות שמותר, לבין רוצה לשכרם בימי האבלות שאסור.

[2683] אלא כאמור בברייתא ״מוחכרין או מושכרין אצל אחרים״.

[2684] שכיון שהחמרים מושכרים אצל האבל להנהיג את בהמותיו, הרי הבהמות עצמן לא נשכרו כלל.

[2685] שהחמרים נשכרו להאבל, והאבל עדיין לא השכירם לאחרים.

[2686] דכיון שהאבל משכירם לאחרים לרכיבה, והחמרים והגמלים נוטלים חלק בהשכר שמקבל האבל מהאחרים, לכן נקראים הם מוחכרים אצל האבל – אפילו אם משכירם לרכיבה (ולא להוליך תבואות) ומקבל מעות בשכרם.

[2687] כאן מבאר את טעם היתר עשיית המלאכה על ידי החמרים והספרים המוחכרים או מושכרים, שחכמים לא רצו לגרום להם הפסד ממון, כי אם יאסרו חכמים עליהם לעשות עבודתם, לא ישלם להם האבל ויפסידו שכרם.

שכך נתבאר בהגהות מיימוניות שם אות י (שאם לא יעשו עתה, יפסידו גם שכר הימים שאחר ימי אבלו, עד מלאת ימי השכירות, וזה ודאי אין להם להפסיד, ולכן יעשו אף תוך ימי אבלו).

וכבר נתבאר טעם נוסף להיתר, לעיל ס״ח (דדמי קצת לקבלן, מאחר שקיבל עליו מלאכה זו לעשותה כל השנה או חדש או שבוע, ויום השבת מובלע ביניהם). וכן הוא גם כאן באבל, כיון שהשכיר שנה אינו אבל, המלאכה היא שלו, ומותר לו לעשות מלאכתו.

אלא שבאמת שני הטעמים תלויים זה בזה, כדלקמן ס״י (ונמצא שמלאכת כל השנה והחדש היא קנויה לו, ושלו היא (כמו בקבלן) לענין שכרו, שלא יפסיד אם יהיה בעל הבית מוכרח לבטל בימי אבלו מחמת אונס תקנת חכמים. ומשום הכי נמי לא הכריחוהו חכמים על זה, מאחר שהמלאכה קנוייה להשכיר, שאינו אבל). והיינו שכיון שהמלאכה קנויה לשכיר שנה, כמו לקבלן, לכן לא הכריחוהו חכמים שלא יעשה מלאכתו ויפסיד שכרו.

ולכן מסיים לקמן שם (והוא הדין והוא הטעם בשבת לענין שכיר נכרי שאינו מצווה על השבת). כי אף שלענין אמירה לנכרי בשבת, אין לחשוש כל כך לטעם השני (שלא יפסיד הנכרי שכרו), מכל מקום למדנו מכאן שהמלאכה קנויה לשכיר שנה הנכרי, כמו קבלן, ויכול לעשות מלאכתו בשבת.

*

וכבר הובא לעיל, שעתה נתפרסם ס׳ הלכות שמחות למהר״ם מרוטנבורג, שהוא מקור דברי הגהות מיימוניות שם, ושם נתפרש שטעם זה של פסידא הוא כדי להתיר לאבל עצמו לעשות מלאכתו אצל אחרים (ואם היו מוחכרין או מושכרין אצל אחרים, הם

יכול לנכות להם מאחר שאירעו אונס[2688], ולא חייבוהו חכמים לשלם מאי דפטור מדינא. ומשום הכי סתם הרמב״ם ולא פירש אצל אחרים דוקא, אלא תפס דרך קצרה[2689] (וגם אין צריך להוסיף כלום).

אלא דמהר״ם[2690] רבו של הגהות מיימוניות סבירא ליה שלא התירו להם אלא משום הפסד שלאחר ימי אבלו[2691], ומשמע דבימי אבלו מחוייבים להפסיד מאחר שאירעו אונס. אבל ברמב״ם לא התנה שיכלה הזמן כמה ימים אחר ימי אבלו, אלא אפילו בתוך ימי אבלו, ומשום הפסד ימים הללו. דמהר״ם לא כתב דבריו כלל על דברי הרמב״ם[2692], אלא תלמידו ההגהות מיימוניות סמכו ענין לו לפרש דברי הרמב״ם מתוך דברי מהר״ם[2693]. ותדע דכתבו הם או בהמתם כו׳, וברמב״ם מיירי בבהמה שלו[2694]. ועכ״פ לדינא שוין הם, דגם מהר״ם סבירא ליה שהאבל אינו צריך להפסיד לשלם מה שפטור מדינא, שהרי כתב יפסידו גם שכר כו׳, וזה ודאי אין להם להפסיד כו׳, מכלל דימי אבלו מפסידים. והרמב״ם סבירא ליה דגם ימי אבלו אינו צריך להפסיד, וכמו במושכרים אצל אחרים דבברייתא, דקתני סתמא, דמשמע אפילו יכלה הזמן תוך ימי אבלו, ואינם צריכים האחרים להפסיד.

ולא סבירא ליה להרמב״ם לחלק בין שכירות החמרים להאבל, לשכירות הבהמות לאחרים[2695], מאחר דשכירות לא קניא[2696]. ואף דשכירות ליומא ממכר הוא[2697]. מכל מקום במקום אונס נפקע חיוב המשכיר, והכי נמי אי הוה אסרי רבנן אנוס הוא[2698]. אלא דלא רצו לאסור משום פסידא דאחרים. דאי

או בהמתם, למהלך חודש או חדשיים, הרי אלו יעשו הם עצמם, שאם לא יעשו מלאכה יפסידו אף את השכר העתיד לבוא לאחר ימי אבלו, דהיינו שכר כל החודש כולו, וזה ודאי אין להם להפסיד, ולהכי יעשו אף בתוך ימי אבלן).

וכאן מפרש רבינו לפי הגירסה בהגהות מיימוניות דידן.

[2688] כדאמרינן ב״מ עז, א (האי מאן דאוגיר אגורי לדוולא ופסק נהרא בפלגא דיומא אי לא עביד דפסיק פסידא דפועלים). רא״ש שם פ״ו ס״ג (אי לא הוה רגיל דפסיק פסידא דפועלים, דכל אונסא דלא איבעי לאסוקי אדעתייהו לא פועל ולא בעה״ב ... פסידא דפועלים). טור ושו״ע חו״מ סי׳ שלד ס״א (השוכר את הפועל להשקות השדה מזה הנהר, ופסק הנהר בחצי היום, אם אין דרכו להפסיק ... פסידא דפועל ואין בעל הבית נותן לו כלום). ונתבאר לקמן (הערה 2723)

[2689] דמיירי שנשכרו אל האבל, בין כדי לעבוד אצל האבל, ובין כדי שישכירם לאחרים.

[2690] אחר שנתבאר שמהר״ם מרוטנבורג סובר בזה כהרמב״ם, מבאר שמכל מקום יש חילוק בינם בפרט אחד.

[2691] כמבואר בהגהות מיימוניות שם אות י (שאם לא יעשו עתה, יפסידו גם שכר הימים שאחר ימי אבלו, עד מלאת ימי השכירות, וזה ודאי אין להם להפסיד, ולכן יעשו אף תוך ימי אבלו).

[2692] ואין להקשות, שאם יש מחלוקת בזה בין הרמב״ם ובין מהר״ם, אם כן איך בא הגהות מיימוניות לפרש את דברי הרמב״ם, בדברי מהר״ם.

[2693] שבהגהות מיימוניות שם מתחיל: פירוש כו׳. וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל רלא.

[2694] כדלעיל (הערות 2680-2684).

[2695] לעיל הובאו שני פירושים בברייתא, אם הבהמות הן של האבל או של החמרים.

לפי הפירוש דמיירי בבהמות של החמרים, מובן הטעם שהרמב״ם השמיט דין הבהמות, שאינו מעלה ואינו מוריד.

משא״כ לפי הפירוש דמיירי בבהמות של האבל, ולמדנו מכך שאין איסור בעשיית מלאכה בבהמות של האבל, אם כן מה טעם השמיט הרמב״ם הלכה זו.

ומבאר הטעם, כיון שדינם שוה לדין שכירות החמרים אצל האבל, שטעם היתר שניהם הוא כדי לא לגרום פסידא לאחרים שאינם אבלים.

ולפי זה, לכאורה על כרחך יש לפרש בהלכה זו שברמב״ם (שהחמרים עושין מלאכה אצל האבל), דמיירי שגם הבהמות הן של החמרים; שאם הן של האבל, מדוע לא נחוש לאיסור שביתת בהמתו של האבל?

[2696] ע״ז טו, א (ושכירות מי קניא ... אלא שמע מינה שכירות לא קניא).

וכדלעיל סי׳ רמו בקונטרס אחרון ס״ק ג (העיקר ודאי דשכירות לא קניא כלל ... דקיי״ל דשכירות לא קניא, ולא אמרינן ליומא ממכר הוא, כיון דהדרא בעינא). לקמן סי׳ רסו בקונטרס אחרון ס״ק א (דקיי״ל דהעיקר כמאן דאמר שכירות לא קניא, אפילו לחומרא, כמ״ש בסימן רמ״ו).

ואם כן הי׳ לנו לאסור העבודה בבהמות בימי האבלות של בעליהן מטעם שביתת בהמתו (כדלקמן בסמוך). ומכל מקום התירו, כי לא רצו לגרום פסידא לאחרים.

[2697] אף שלענין אונאה אמרינן בב״מ נו, ב (שכירות יש לו אונאה ... ממכר סתמא כתיב, והאי נמי ביומיה מכירה היא). טור ושו״ע חו״מ סי׳ רכז סל״ה (השוכר את הכלים או את הבהמה, יש להם אונאה, שהשכירות מכירה בת יומא היא). ולענין עירובין, כדלקמן סי׳ שע ס״ט (שכיון שהשכירו לו בית זה לאיזה זמן, שכירות ליומו ממכר הוא, והרי זה בית שלו).

ולכאורה צריך לומר כך גם כאן, שכיון שהאבל השכיר והתחייב למסור להם את בהמתו, אם כן כשנאסור לעבוד עם בהמתם יהי׳ ההפסד של האבל ולא של האחרים.

[2698] ואם כן יהי׳ ההפסד של האחרים ולא של האבל בעל הבהמות. ולכן לא רצו לאסור משום פסידא דאחרים.

לאו הכי הוה לן לאסור בבהמתו עכ"פ משום שביתת בהמתו, כדפירש רש"י שם[2699], מאחר דשכירות לא קניא.

ומשום הכי נמי[2700] סתם הרמב"ם וכתב שכיר יום אפילו בעיר אחרת כו', דמשמע אפילו בתלוש, דומיא דחמרים וגמלים דסמיך ליה. ואפילו הכי שכיר יום לא יעשה. ומשמע ממילא דשכיר [שנה] יעשה[2701].

[י] דעת הראב"ד והרמב"ם בשבת ובאבל

והראב"ד דסבירא ליה הכא[2702] גבי שבת דשכיר שנה וחדש אינו כקבלן, מודה להרמב"ם גבי אבל דשרי[2703], מדלא אסר שם אלא בכלה זמנו קודם האבילות גבי בהמתו המושכרת, עיי"ש בראב"ש[2704] וטור[2705].

אלא[2706] דהראב"ד אזיל לשיטתיה שם, דסבירא ליה דאפילו שכיר יום שרי בתלוש, ובברייתא מיירי במחובר דוקא[2707]. והא דקתני ברישא הקבלנים[2708], דהיינו שמקבל מעות דבר קצוב בשכרו כדפרש"י

ובאמת יתבאר לקמן ריש ס"י (שמלאכת כל השנה והחדש היא קנויה לו, ושלו היא (כמו בקבלן) לענין שכרו, שלא יפסיד אם יהיה בעל הבית מוכרח לבטל בימי אבלו מחמת אונס תקנת חכמים. ומשום הכי נמי לא הכריחוהו חכמים על זה, מאחר שהמלאכה קנוייה להשכיר, שאינו אבל), ושם (הערה 2727). והיינו שזה שאנו חוששים להפסד השכיר שנה, הוא מאחר שהמלאכה קנויה, ולא להאבל.

ולפי זה נצטרך לכאורה לפרש כן גם כאן, שזה שחששו לפסידא דאחרים, הוא משום שלענין זה שכירות ליומא ממכר הוא.

[2699] מו"ק יא, ב ד"ה פסקיה לגמליה (לפי שהיה אבל ומצווה על שביתת בהמתו מדרבנן).

וכמו בשבת שנתבאר לעיל סי' רמו ס"ז (אסור להשאיל בהמתו לנכרי לעשות בה מלאכה, מפני שהנכרי עושה בה גם בשבת, ואדם מצווה על שביתת בהמתו שנאמר למען ינוח שורך וחמורך, ואף להשכירה לו אסור מן התורה, אף על פי שמשכירה הרבה ימים קודם השבת).

ואף שלענין יום טוב הובאו שתי דעות לעיל שם סי"ט (ויש אומרים שביום טוב אין אדם מצווה מן התורה על שביתת בהמתו). ומכל שכן כאן באבלות.

היינו לומר שאינו אסור מהתורה, אבל מכל מקום אסור מדרבנן.

[2700] כיון שנתבאר לדעת הרמב"ם, שגם החמרים וכו' המושכרים אצל האבל הם שכירי שנה או חדש בתלוש ומותרים לעשות, משום הכי נמי כו'.

[2701] הן בקרקע והן בתלוש (דלא כראב"ד, שיתבאר לקמן בסמוך, שלא התיר שכיר שנה אלא בעבודת הקרקע).

[2702] הל' שבת פ"ו הי"ב (אותה מלאכה משתרשא ליה, ואין זה דומה לקבלנות), והיינו שחולק על הרמב"ם שם שמתיר בשכיר שנה (כדלעיל ס"ה והערה 2620).

[2703] פירושו בברייתא דאבל נעתק בראש מועד קטן פ"ב ס"ג-ד (האריסין והחכירין והקבלנין בשדה של האבל הרי אלו יעשו, ובשביל שבעל השדה הוא אבל, לא ימנעו מלעובדה ולשומרה. החמרים והגמלים והספנים, ובעל החמור והגמל והספינה הוא אבל, הרי אלו לא יעשו בתחלה, כיון שלא שכרו ממנו קודם שנעשה אבל, ואע"פ ששכרו כבר לשבוע או לחדש כפי הרגילות וכלה הזמן קודם האבלות, לא יעשו בתחלה. אבל אם היו מוחכרין או מושכרין אצל אחרים מעיקרא, ואירע אבל לבעליהן בתוך זמן השכירות, הרי אלו יעשו ... שכיר יום אפילו בעיר אחרת לא יעשה, פירוש אם יש לאבל שכיר יום לעבודת קרקע מאי טעמא, אריס בדנפשיה קטרח, אבל שכיר יום במלאכת האבל הוא עושה, ושכיר ופועל כעבדו של אבל דמי, וכל מלאכה שהיא בעבודת קרקע בפרהסיא הוא ואסור).

ואם נפרש כמובא לעיל (בקבלנים דברישא שהם שכירי שנה), אם כן מתיר באבלות כדעת הרמב"ם.

וכן נראה ממה שמתיר בהמתו של האבל המושכרת "ובעל החמור והגמל והספינה הוא אבל ... אם היו מוחכרין או מושכרין אצל אחרים מעיקרא, ואירע אבל לבעליהן בתוך זמן השכירות, הרי אלו יעשו". וכיון שאירע האבל בתוך זמן השכירות של הבהמות, הרי אירע גם בתוך זמן שכירות החמרים והגמלים והספנים.

גם נתבאר לעיל ש"לא סבירא ליה להרמב"ם לחלק בין שכירות החמרים להאבל, לשכירות הבהמות לאחרים". וכיון שהראב"ד מתיר בהמתו המושכרת לאחרים, למדנו מכך שמתיר גם שכיר שנה בשדה של האבל, כשנעשה אבל "תוך זמן השכירות".

ואם כן מהו הטעם שהראב"ד אוסר בשבת ומתיר באבלות?

[2704] שהעתיק לשון הראב"ד, כמועתק בהערה הקודמת.

[2705] יו"ד סי' שפ (ואם יש לאבל חמור או ספינה ביד אחר מוחכר או מושכר, הרי זה לא יעשה בימי אבלו של בעל החמור והספינה, אם לא ששכרו קודם שהתחיל האבלות ועדיין לא כלה הזמן). הרי שגם הוא התיר בבהמתו מושכרת לאחרים קודם שהתחיל האבלות.

[2706] שיש ליישב, שהרי פירש הראב"ד שם, שכל האיסור בשכיר יום וכל ההיתר באריסין כו' וחמרים כו', הוא בעבודת שדה דוקא. ודלא כדעת הרמב"ם שם.

והיינו שמה שכתב "והקבלנין בשדה של האבל הרי אלו יעשו", "יש לומר דהיינו דוקא בשדה, דשכיר שנה בשדה הוא קבלן ממש לעשות כל המלאכות המצטרכות". משא"כ שאר שכיר שנה אוסר הראב"ד באבל כמו בשבת.

[2707] כמובא לעיל מלשון הראב"ד (שכיר יום אפילו בעיר אחרת לא יעשה, פירוש אם יש לאבל שכיר יום לעבודת קרקע ... וכל מלאכה שהיא בעבודת קרקע בפרהסיא הוא ואסור).

שברי״ף[2709], וכדמוכח ברא״ש[2710] בשמו (דלא כפרישה[2711] שנמשך אחריו הש״ך[2712], אלא דריטב״א שם[2713] פירש כהפרישה). יש לומר דהיינו דוקא בשדה, דשכיר שנה בשדה הוא קבלן ממש לעשות כל המלאכות המצטרכות, כמ״ש המ״א סי׳ רמ״ג[2714].

אבל להרמב״ם אין צריך לידחק בזה[2715]. וכן דעת הטור יו״ד סי׳ ש״פ[2716] דדקדק להוסיף בלשונו גבי מלאכתו ביד אחרים בקבלנות דוקא, דמשמע בהדיא דבשכיר יום אסור[2717] כמו בקרקע דלעיל. וכ״מ במרדכי[2718] בהדיא, דכתב דין זה בין בקרקע בין בתלוש. וכן כתב הריטב״א שם[2719]. דלא כב״ח[2720] שנדחק בפירוש הטור.

וממוצא דבר נשמע[2721] הטעם דשכיר שנה וחדש דמי לקבלן, משום דבעל הבית אינו יכול לחזור בו[2722] שלא באונס, כבשכיר יום יום[2723], ונמצא שמלאכת כל השנה והחדש היא קנויה לו, ושלו היא (כמו

[2708] בודאי אין הכוונה לדעתו בשכיר שנה, אלא כמו קבלן הרגיל, שמקבל סכום קצוב עבור כל המלאכות המצטרכות בשדה במשך השנה, שהוא קבלן ממש, ולכן מודה הראב״ד שקבלן מותר הן בשבת והן באבלות.

[2709] רפ״ב דמו״ק ד״ה הקבלנים (ובעל הבית שוכר בחמשה כורין לשנה).

וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל רנ – מי הוא מחבר פירוש רש״י להרי״ף. מהדורא בתרא המבוארת ע׳ 54.

[2710] כמועתק לעיל הערה 2703 (והקבלנין בשדה של האבל הרי אלו יעשו).

ואפשר הכוונה בשמו של רש״י, מה שכתב הרא״ש שם ס״ג (האריסין והחכירין וקבלנות וכו׳ פירש״י אם אלו שקבלו השדה אירעו אבל הרי אלו יעשו על ידי שליח, שהמלאכה של אחרים היא, ומשום פסידא דבעלים שרינן להו, דאריסים וקבלנים כשאינן עושין מלאכה בקרקע איכא פסידא דבעלים). והיינו שכיון שקבלן מקבל מעות דבר קצוב, וכל הפירות הן לבעל השדה, ואם לא יעבוד איכא פסידא דבעלים.

[2711] יו״ד סי׳ שפ ס״ק י״ד (חכירות שנותן לו סכום מפירות השדה בין עושה מעט או הרבה, וקבלנות שנותן לו מעות סכום ידוע).

וכן פירש הב״ח שם ד״ה אבל ששדהו (דהקבלנים הוי נמי כמו חוכר, אלא דחוכר הוא בסכום כך וכך כור תבואה וקבלן הוא בסכום כך וכך מעות).

[2712] ס״ק יב (וקבלנות שנותן לו מעות סכום ידוע).

וראה שו״ת שארית יהודה סי׳ ה (והרב ז״ל השיג על הש״ך, ולפי מה שכתבתי אתי שפיר).

[2713] מו״ק יא, ב ד״ה האריסין (וקבלנות הוא המקבל השדה בדבר ידוע או במעות או בפירות).

[2714] סק״ב (שדה ... קציצה מותר מדינא, שאם לא יעשה בשבת יעשה בחול). והיינו ששכיר שנה בשדה אינו דומה לשאר שכיר שנה, שהרי כאן התחייב בקבלנות ממש ״לעשות כל המלאכות המצטרכות״ בשדה במשך השנה.

וכנראה יפרש כן הראב״ד גם את ההלכה של החמרים והגמלים והספנים ששכרם בקבלנות ממש להובלה ומלאכה מיוחדת.

[2715] שהרי הוא מתיר בשבת כל שכיר שנה למלאכה מיוחדת, אף שאינה קבלנות על כל העבודות שבשדה, ומתיר שכיר שנה באבל, הן בקרקע והן בתלוש.

[2716] ״היתה מלאכתו ביד אחרים בקבלנות בדבר תלוש, בביתו לא יעשו, בבית אחרים יעשו״.

[2717] אפילו בתלוש, אפילו בבית אחרים (דלא כמובא לעיל מהראב״ד).

ומזה מובן שקבלן שהתיר הוא שכיר שנה אפילו בתלוש.

[2718] מו״ק רמז תתסז-ח (ואם יש אריסין וחכירין וקבלנין בשדה של אבל, הרי אלו יעשו, דבשביל שבעל השדה אבל לא ימנעו הם מלעובדה ולשומרה ... אבל שכיר יום אחד, אפילו בעיר אחרת שאין יודעין שם שהוא אבל, לא יעשה, הואיל וליכא פסידא כולי האי. וכן אם יש לאבל שכיר יום אחד בעבודת קרקע, אפילו בעיר אחרת לא יעשה מלאכה לצורך האבל).

ומזה מובן שקבלן שהתיר הוא שכיר שנה אפילו בתלוש.

[2719] מו״ק יא, ב ד״ה שכיר יום (פירוש, ששכרו לעשות לו מלאכת קרקע או מטלטלין, אפילו בעיר אחרת לא יעשה לו).

ומזה מובן שקבלן שהתיר הוא שכיר שנה אפילו בתלוש.

[2720] סי׳ שפ ד״ה היתה מלאכתו (ונראה דהא דשרי נמי בבית אחר, לגמרי שרי, אפילו שלא בקבלנות).

[2721] מכל האמור לעיל (ס״ט וסוף ס״י) מובן, שהן הרמב״ם והן הטור ומרדכי והריטב״א, כולם מתירים בשכיר שנה, לא רק בעבודת הקרקע (שהיא קבלנות ממש, כדלעיל), אלא אף בתלוש (דשכיר שנה דמי לקבלן).

והטעם לזה הוא משום דבעל הבית אינו יכול לחזור בו.

[2722] כבר נתבארו (לעיל ס״ו, והערה 2631) כמה טעמים להפרש שבין שכיר שנה לבין שכיר יום. ועיקר הטעם שנתבאר לעיל שם הוא, ״מאחר שהשכירות יכולה להתקיים בימות החול״. משא״כ בשכיר יום, ״דכיון שכל יום מתחשב לבדו, הרי הנכרי שכירו של ישראל בשבת ונעשה כשלוחו ממש״.

אמנם כאן מוסיף עוד פרט בהפרש שבין שכיר יום, שיכול לחזור בסוף כל יום, ואם כן שוכרו ליום השבת, לבין שכיר שנה, שאינו יכול לחזור עד מלאת הימים ששכר, נמצא שמלאכת כל השנה קנויה לנכרי ולמי שאינו אבל.

[2723] מכאן ואילך דן בפרטי ההלכה של בעל הבית או פועל החוזר בו. ולהקל על המעיין, נסקור תחלה את יסודי ההלכה:

בקבלן[2724]) לענין שכרו[2725], שלא יפסיד אם יהיה בעל הבית מוכרח לבטל בימי אבלו מחמת אונס תקנת חכמים[2726]. ומשום הכי נמי לא הכריחוהו חכמים על זה, מאחר שהמלאכה קנוייה להשכיר, שאינו אבל. והוא הדין והוא הטעם בשבת לענין שכיר נכרי שאינו מצווה על השבת[2727].

ברייתא ב"מ עו, ב (קבלו קמה לקצור בשני סלעים, קצרו חציה והניחו חציה ... ר' דוסא אומר שמין להן מה שעתיד להעשות (דאמר החוזר בו ידו על התחתונה, רש"י) ... או יגמרו מלאכתן ויטלו שני סלעים).

ובגמרא שם עז, א (אמר רב הלכה כר' דוסא. ומי אמר רב הכי והאמר רב פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום ... לא שאני ליה לרבי דוסא בין שכירות לקבלנות ... רב סבר לה כוותיה בחדא ופליג עליה בחדא). והיינו שר' דוסא סובר שהן הקבלן והן הפועל, שחוזרים בחצי היום ידם על התחתונה, ורב סבר כן רק בקבלן, אבל פועל יכול לחזור בו בחצי היום, וידו על העליונה. והוא מטעם האמור שם י, א (אמר רב, פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום ... דכתיב כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם ולא עבדים לעבדים).

במה דברים אמורים, כשלא הי' לו אונס, משא"כ באונס מודים כולם שאף הקבלן יכול לחזור בו וידו על העליונה, כדאמרינן בברייתא ובגמרא שם (והתניא השוכר את הפועל ולחצי היום שמע שמת לו מת או שאחזתו חמה, אם שכיר הוא נותן לו שכרו, אם קבלן הוא נותן לו קבלנותו ... דאניס).

וכן נפסק בחו"מ סי' שלג ס"ג (התחיל הפועל במלאכה וחזר בו בחצי היום, חוזר ... שנאמר כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים), וס"ד (שמין לו מה שעשה ונוטל ... ואם קבלן הוא, שמין לו את שעתיד לעשות), וס"ה (אלא אם כן נאנס, כגון שחלה או ששמע שמת לו מת).

וכל זה הוא כשהפועל או הקבלן חזרו, אבל בעל הבית אינו יכול לחזור בחצי היום, ואם חוזר, לא זו בלבד שידו על התחתונה, אלא צריך לשלם לשכיר מה שהתחייב בתחלה, כדאמר רבא ב"מ עז, א (האי מאן דאגר אגורי לעבידתא ושלים עבידתא בפלגא דיומא ... נותן להם שכרן). ובחו"מ רס"י שלה (השוכר את הפועל למלאכה ידועה ונשלמה בחצי היום ... נותן לו שכרו).

במה דברים אמורים, כשלא הי' לו אונס, אבל באונס אינו חייש לשלם לו, כדאמר שם רבא (האי מאן דאוגיר אגורי לדוולא, ופסק נהרא בפלגא דיומא, אי לא עביד דפסיק, פסידא דפועלים). ובראי"ש שם פ"ו ס"ג (דכל אונסא דלא איבעי לאסוקי אדעתייהו לא פועל ולא בעל הבית ... פסידא דפועלים).

וכן נפסק בחו"מ סי' שלד ס"א (השוכר את הפועל להשקות השדה מזה הנהר, ופסק הנהר בחצי היום, אם אין דרכו להפסיק ... פסידא דפועל, ואין בעל הבית נותן לו כלום), וברמ"א שם (וכן בכל אונס שאירע לפועל ... האונס ... ששניהן אינן יודעין, הוי פסידא דפועל).

כל ההלכה הנזכרת מיירי כשפועל או בעל הבית רוצים לחזור באמצע היום, אמנם פשוט שכל אחד מהם יכול לחזור בו בסוף כל יום, שהרי כל יום היא שכירות אחרת. וכן הוא לעיל ס"ח (משא"כ בשכיר יום לימים רבים ... שיכול לחזור בסוף כל יום).

במה דברים אמורים בשכיר יום, משא"כ בשכיר חדש או שנה, הרי כל החדש או השנה היא שכירות אחת, ודינו כחוזר באמצע היום, כמבואר ברמ"א חו"מ סי' שלג ס"ב (מלמד שהשכיר עצמו לשתי שנים והתחיל שנה ראשונה, מקרי התחלה גם לשנה שניה. והוא הדין כל פועל).

*

ועל פי כל זה מובן טעם החילוק בין שכיר יום לשכיר שנה, לענין אבלות ולענין אמירה לנכרי בשבת, שהרי בשכיר יום יכול בעל הבית לחזור בסוף כל יום, ואין שכירות יום השבת קנויה לשכיר. משא"כ בשכיר חדש ושנה שאין בעל הבית יכול לחזור בו שלא באונס, ונמצא שמלאכת כל השנה והחדש קנויה לו.

וכעין זה נתפרש לקמן סי' שו ס"ט (שהרי אם הוא רוצה לא ישמור לו עוד, שבשביל כך התנה עמו לשלם לו בעד כל יום ויום, כדי שיוכל להפסיק באיזה יום שירצה, ואם כן שכר השבת הוא בפני עצמו. ואף על פי שהוא רוצה לגמור שמירת כל החדש ואין בדעתו להפסיק באמצע החדש, מכל מקום כיון שאם היה רוצה להפסיק באמצע החדש לא היה משלם לו בעד כל החדש, אלא היה מחשב עמו יום יום מימי החדש כמו שנשכר לו, נמצא ששכר השבת הוא בפני עצמו).

וכעין זה לעיל סי' רמג סי"ב (שהרי כל יום ויום הוא שכירות בפני עצמו (ויוכל לחזור בו באמצע שנה או חדש)), ושם נסמן (הערה 225).

ובשו"ת צ"צ או"ח סי' כט אות ה (אין בעל הבית יכול לחזור בו מדינא, כמ"ש בחו"מ סי' של"ג (אלא אם כן יתן להם שכרם ... משא"כ כששוכרו לימים, שאין צריך חזרה כלל, כי שתיקתו הוא כפוסק מחדש)).

[2724] שגם היתר המלאכה בקבלן הוא מטעם שהמלאכה היא שלו, כדאמרינן במו"ק יא, ב (קיבולת כדידיה דמי).

וראה שו"ת צמח צדק או"ח סי' כט ס"ו.

[2725] שאף שאין השכיר יכול לעשות מלאכתו בעל כרחו של בעל הבית, מכל מקום הוי שלו לענין שכרו, שלענין חיוב שכרו אין בעל הבית יוכל לחזור בו.

וראה יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו (ע' קסח. רב).

[2726] והיינו שלזה מועיל מה שהיא קנויה לו, שלכן לא הכריחו חכמים את בעל הבית לבטל את השכיר שנה ממלאכה בימי אבלו, שאילו הי' מוכרח לבטלו לא הי' צריך לשלם לו, כמובא לעיל משו"ע חו"מ סי' שלד ס"א (השוכר את הפועל להשקות השדה מזה הנהר, ופסק הנהר בחצי היום, אם אין דרכו להפסיק ... פסידא דפועל, ואין בעל הבית נותן לו כלום), וברמ"א שם (וכן בכל אונס שאירע לפועל ... האונס ... ששניהן אינן יודעין, הוי פסידא דפועל).

כי שני הטעמים תלוים זה בזה, שמאחר שהמלאכה קנויה לשכיר שנה, כמו לקבלן, לכן לא הכריחוהו חכמים שלא יעשה מלאכתו ויפסיד שכרו.

וראה מהדורא בתרא מבוארת ע' 57 (הערה 232).

[2727] כי אף אם לענין אמירה לנכרי בשבת, אין לחשוש למה שיפסיד הנכרי שכרו. מכל מקום למדנו מכאן שהמלאכה קנויה לשכיר שנה נכרי, כמו לקבלן, ויכול לעשות מלאכתו בשבת, וכדלעיל (הערה 2687).

[יא] שכיר שנה במלאכה מיוחדת

והילכך[2728] סבירא להו להב"י[2729] ורמ"א[2730] וט"ז[2731], דהיינו דוקא בשכיר למלאכה מיוחדת לעסוק בה תמיד כל הימים כל זמן שכירותו, דיש לומר בה שנעשה כאילו מסרה לו בקבלנות, דכמו שלהקבלן נקנית המלאכה במשיכת החפץ שהמלאכה נעשית בו[2732], כך להשכיר נקנית בדבור עד מלאת הימים[2733], מאחר דשוין (לענין) שאין בעל הבית יכול לחזור בו מרצונו.

אבל בשכיר לכל המלאכות שיצטרך, לא שייך כלל שהמלאכות קנויות לו לשכרו, מאחר שאין שכרו משתלם אלא לפי משך הזמן ולא לפי המלאכות כלל, דכמה שעות שאין לו מה לעשות, ואנוס הוא בעל הבית, ואפילו הכי אינו יכול לנכות לו כלום, דלכך שכרו מתחלה[2734].

ומהאי טעמא נמי הכריחוהו ומנעוהו חכמים שלא לעשות לו בשבת, כי מאחר שבהכרח ואונס זה אין מפסידין כלום להשכיר, אילו היה ישראל ובעל הבית היה אבל, משום דלא עדיף אונס זה מאונס דאין לו מה ליתן לעשות[2735], אם כן אין המלאכות קנויות לו לשכרו ושפיר מנעהו. והוא הדין לנכרי בשבת.

וגם יש לומר[2736], משום דאפילו קנין גמור אינו חל אלא על דבר מיוחד ומסוים[2737]. ושכיר שנה דשניהם אינן יכולים לחזור, היינו טעמא משום דהשכיר גופו משתעבד למלאכות, וגוף בעל הבית ליתן

[2728] עתה בא לבאר טעם החילוק בין שכיר שנה למלאכה מיוחדת, לבין שכיר שנה לכל המלאכות, בכמה אופנים:
(א) זה שמלאכת כל השנה קנויה לשכיר, שייך דוקא במלאכה מיוחדת (סי"א).
(ב) גם קנין גמור בשכיר על כל המלאכות, אינו דבר מסוים, ואינו מועיל אלא מטעם שעבוד הגוף (סי"א).
(ג) באמת גם בשכיר למלאכה מיוחדת אין קנין חל על דבר שלא בא לעולם, ואינו ברשותו, ואין בו ממש, ואפילו בקבלנות יכול לחזור בו אלא שידו על התחתונה, ומכל מקום דמי כדידיה, ולא מחזי כשליח (סי"ב).
(ד) אף במקום שיכול לחזור, וצריך רק מי שפרע, רואים דגם זה סגי לענין רבית מדבריהם (סי"ב).
(ה) או נאמר שאף שגם במלאכה מיוחדת יכול לחזור בו, מכל מקום כדידיה דמי, כיון שקיבל עליו לגמור מלאכה זו. משא"כ שכיר לכל המלאכות, יכול בעל הבית ליתן לו איזה מלאכה שירצה, והמלאכה אינה כדידיה דמי (סי"ג).

ביאור האופנים בחילוק שבין שכיר שנה למלאכה מיוחדת לשכר שנה לכל המלאכה, ראה יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו סי' לא-ד.

[2729] סי' רמד ד"ה ולענין שוכר לו גוי (ואפשר דעד כאן לא שרי הרמב"ם אלא בשוכר את הגוי לשנה לעשות עמו מלאכה מיוחדת, כגון לכתוב לו ספר או לארוג לו בגד, אבל כששכרו לעשות לו כל מלאכות שיצטרך לשנה אחת, יודה הרמב"ם דאסור לעשות לו מלאכתו בשבת).

[2730] שם ס"ה (ודוקא ששכרו למלאכה מיוחדת, כגון בגד לארוג או ספר לכתוב, אבל כששכרו לכל המלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות, לכו"ע אסור).

[2731] סי' רמג ס"ק א (אם הישראל נוטל כל הריוח של המלאכה, אף על פי שהעכו"ם קיבל עליו לכל השנה, רק שנותן לעכו"ם דבר קצוב, אסור, דשמא יאמרו שכיר יום הוא אצלו). ונתבאר לעיל ס"ה, דהיינו "שעיקר האיסור משום מראית העין", ולא איכפת לן בריוח הישראל. ומה שכתב הרמב"ם דינו דוקא בכותב וכיו"ב, היינו שלא התיר אלא בשכיר שנה למלאכה מיוחדת.

[2732] היינו למאן דאמר (ב"ק צט, א) שאומן קונה בשבח כלי, כדלקמן סעיף הבא (דבאמת אין לו קנין בו אפילו לשכרו, אע"פ שמסרו לו ומשכו לרשותו, למאן דאמר אין אומן קונה בשבח כלי).
ואפילו למאן דאמר שאינו קונה בשבח כלי, ראה חו"מ סי' שלג ס"א (ויש אומרים דאם משך בעל הבית כלי אומנות שעושה בהם מלאכה, אין הבעל הבית יכול לחזור בו, ולא הפועל).
וכדאמרינן מו"ק יא, ב (קיבולת כדידיה דמי).

[2733] כך גם שכיר שנה למלאכה מיוחדת, שאין כאן משיכת חפץ שהמלאכה נעשית בו, מכל מקום נקנית המלאכה בדבור, עד מלאת הימים שסיכמו (שנה או חדש), שאינו יכול לחזור בו, כמצויין לעיל (הערה 2723).

[2734] כדאמר רבא ב"מ עז, א (האי מאן דאגר אגורי לעבידתא ושלים עבידתא בפלגא דיומא, אי אית ליה עבידתא דניחא מינה יהיב להו אי נמי דכותה מפקד להו דקשה מינה לא מפקד להו ונותן להם שכרן). ובחו"מ רס"י שלה (השוכר את הפועל למלאכה ידועה, ונשלמה בחצי היום, אם יש מלאכה כמותה או קלה ממנה, עושה; ואם אין לו, נותן לו שכרו).
ואף דמיירי הכא באונס של בעל הבית, ומדוע יחוייב לשלם לפועל. נתבאר ברמ"א סי' שלד ס"ב (יש אומרים הא דאמרינן דאם אירע אונס הוי פסידא דפועלים, היינו ששכרן למלאכה ידועה, אבל אם שכרן סתם, יכול לומר תן לי מלאכה אחרת כזו).

[2735] כמובא לעיל הערה הקודמת. ואין אומרים בזה, שכיון שבעל הבית אנוס, לא ישלם לו. כך גם כשבעל הבית נעשה אבל, "שבהכרח ואונס זה אין מפסידין כלום להשכיר"

[2736] בנוסף למה שנתבאר לעיל (בשכיר לכל המלאכות שיצטרך, לא שייך כלל שהמלאכות קנויות לו לשכרו). יש לומר שאפילו קנין גמור לא יועיל בשכיר לכל המלאכות, כיון שאינו דבר מסוים.

[2737] רמב"ם הל' מכירה פ"ה הי"ד (הדברים שאין בהן ממש אין הקנין מועיל בהן ... שהרי לא הקנה לחבירו דבר מסויים וידוע), ופכ"א ה"א (המקנה לחבירו דבר שאינו מסויים ... לא קנה). טור ושו"ע חו"מ סי' רט ס"א.

המעות[2738].

[יב] בשכיר שנה אין בעל הבית יכול לחזור בו

ואף דעל מלאכה מיוחדת נמי אין קנין חל אלא אם כן מסר לו חפץ לתקנו[2739], דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם[2740], ושאינו ברשותו[2741], וגם אין קנין חל אלא על דבר שיש בו ממש[2742]. מכל מקום כיון ששכרו לדבר מיוחד ומסויים, יש לומר דלענין מחזי כשלוחו[2743] באבילות ושבת דמדרבנן עשאוהו כאילו אותו דבר קנוי לו.

כדאיתא בגמרא[2744] אפילו בקבלנות, כדידיה דמי, דמי דייקא. דבאמת אין לו קנין בו אפילו לשכרו, אע"פ שמסרו לו ומשכו לרשותו, למאן דאמר אין אומן קונה בשבח כלי[2745], ודינו כשכיר יום, כדפרש"י בקידושין (דף מ"ח ע"ב[2746]). אלא דלענין אבילות וכהאי גוונא כדידיה דמי, הואיל ואין בעל הבית יכול לחזור בו[2747], כשכיר יום[2748], כדפירש רש"י[2749] בד"ה שכיר יום כו', לפמ"ש התוס' (בב"מ דף י'[2750])

[2738] עכ"פ בקנין גמור. משא"כ בלא קנין גמור, נתבאר ברמ"א סי' שלג ס"א (ויש אומרים דאם משך בעל הבית כלי אומנות שעושה בהם מלאכה, אין הבעל הבית יכול לחזור בו, ולא הפועל אם הוא קבלן, אבל אם הוא שכיר יום, יכול לחזור). והיינו שהקנין מועיל שלא יוכלו לחזור בו, חוץ משכיר שיכול לחזור מטעם "עבדי הם ולא עבדים לעבדים".

וראה שו"ת צמח צדק חו"מ סי' מה ד"ה אך לכאורה, אם פועל שנשתעבד למלאכתו בקנין גמור הוי שעבוד הגוף ואינו יכול לחזור בו, ואם יש חילוק בין פועל לקבלן (והביא שם מדברי כמה פוסקים בזה).

[2739] וגם זה – רק למאן דאמר אומן קונה בשבח כלי, כדלקמן בסמוך.

[2740] ב"מ לג, ב (אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם). טור ושו"ע חו"מ סי' רט ס"ד (אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם).

[2741] ב"ק ע, א (גזל ולא נתייאשו הבעלים, שניהם אינן יכולין להקדיש, זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו). שו"ע שם ס"ה (דבר שבא לעולם, אלא שאינו ברשותו, דינו כדבר שלא בא לעולם, שלא קנה, ויכול כל אחד מהם לחזור בו, ויתבאר עוד בסימן רי"א), ובסי' ריא ס"א (דבר שאינו ברשותו של מקנה, אינו נקנה, והרי הוא כדבר שלא בא לעולם).

[2742] רמב"ם הל' מכירה פכ"ב הי"ג (אין אדם מקנה לא במכר ולא במתנה אלא דבר שיש בו ממש, אבל דבר שאין בו ממש אינו נקנה). טור ושו"ע חו"מ סי' ריב ס"א.

[2743] שבזה תלוי איסור השליחות בנכרי, כדלעיל ס"ו (בנכרי לא אסרו אלא היכא דמיחזי כשלוחו).

[2744] מו"ק יא, ב (קיבולת כדידיה דמי).

ומכל שכן בשכיר שנה, שאין זה כדידיה ממש, רק כדידיה דמי, ולא מחזי כשלוחו.

וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קלו.

[2745] ב"ק צט, א (אומן קונה בשבח כלי ... אין אומן קונה בשבח כלי). וקי"ל בחו"מ סי' שו ס"ב (שאין האומן קונה בשבח כלי). ובש"ך שם ס"ק ג (ולי נראה לפסוק דהוי ספיקא דדינא).

וראה גם שו"ת צמח צדק סי' כט ס"ו (ואין לומר דשאני קבולת משום דאומן קונה בשבח כלי, והמלאכה קנויה לו ממש עד שמשלם לו הבעל הבית, שאז קונה אותה ממנה, ואם כן כשעושה בשבת עושה לנפשו. הא ליתא, דהא אנן קי"ל כמאן דאמר אין אומן קונה בשבח כלי כמ"ש בח"מ סי' ש"ו ס"ב. ואפילו לפמ"ש הש"ך שם דהוי ס' דדינא וכדאיתא באה"ע סי' כ"ח סט"ו. מ"מ הא ודאי דגם מ"ד אין אומן קונה בשבח כלי לא יחלוק עמ"ש ב"ה במשנה פ"ק דשבת (די"ז) דמתירים לתת עורות לעבדן עם השמש כו' בקבולת).

[2746] ד"ה אין אומן קונה (והרי הוא כשאר שכירות).

[2747] כפי שנתבאר לעיל (הערה 2723), שבעל הבית אינו יכול לחזור בו, ואם חוזר, לא זו בלבד שידו על התחתונה, אלא צריך לשלם לשכיר מה שהתחייב בתחלה, ולכן נחשבת המלאכה שלו לענין אבלות ושבת.

*

אלא דכל זה הוא בשכיר שבעל הבית חזר בחצי היום. אבל בקבלן שבעל הבית חוזר בו באמצע מלאכתו, נתבאר במשנה עו, א (השוכר את האומנין ... אם בעל הבית חוזר בו ידו על התחתונה), ובברייתא עו, ב (התחילו במלאכה שמין להן מה שעשו), ופרש"י שם (עד השתא פריש מידי דשכירות, והשתא פריש מילי דקבלנות). וברמ"א סי' שלג ס"ד (ובעל הבית החוזר בו דינו כקבלן, שידו על התחתונה).

וראה הערות וביאורים ע' קע. ביאורי השלחן ע' תלט-מ. מהדורא בתרא מבוארת ע' 61 (הערה 257*).

[2748] שהשכיר עצמו יכול לחזור אפילו בחצי היום.

ויתירה מזו, שאפילו הקבלן יכול לחזור בחצי היום, אלא דידו על התחתונה.

משא"כ בעל הבית אינו יכול לחזור לענין שכרו.

[2749] מו"ק יא, ב (שכיר יום ... לא יעשה, הואיל ובידו לחזור כדאמרינן פועל חוזר ואפילו בחצי היום).

[2750] ע"א ד"ה יכול (בפרק האומנין (לקמן דף עז.) לא פליגי רבי דוסא ורבנן, אלא דר' דוסא סבר דיד פועל על התחתונה ורבנן סברי דידו על העליונה, אבל לכולהו יכול לחזור בו).

דגם ר׳ דוסא סבירא ליה דיכול לחזור בו, אלא דידו על התחתונה[2751], ור׳ דוסא מיירי בקבלנות בפרק האומנין[2752], והכי קיי״ל בחו״מ סי׳ של״ג[2753].

(ותדע[2754] ממ״ש מהר״ם במרדכי[2755] גבי מכס דמיקרי קבלן כשקובע שכרו לפי חשבון הליטרות, וק׳ ליטרין לאו דוקא[2756], דהוא הדין ק׳ דינרין, כמ״ש בשו״ע, והוא הדין מכל עשרה דינרין, אע״פ שגובה כמה פעמים ק׳ דינרין בשבת, ויכול לחזור בו בסוף כל ק׳ לפחות[2757]. אלא דהתם גם בעל הבית יכול לחזור בו[2758], וצריך לומר כמ״ש לקמן[2759]).

וגדולה מזו אשכחן לענין איסור ריבית, דמהני אפילו קנין כל דהו דמחייבו לקבל מי שפרע[2760], ומיקרי קנין, וכדידיה דמי לאפקועי איסור ריבית דדבריהם ולומר דברשותיה הוא דאייקור, אף שהלה יכול לחזור בו אם יקבל מי שפרע, משא״כ אם הלה אינו צריך לקבל כלל מי שפרע לאו כדידיה דמי.

והלכך במלאכה מיוחדת נמי יש לומר כדידיה דמי, מאחר שאין בעל הבית יכול לחזור בו עד מלאת הימים להשביתו ממלאכתו בעל כרחו, כדי לפחות משכרו[2761], וגם אם ירצה להחליף לו מלאכה זו באחרת אינו יכול בעל כרחו של השכיר, הילכך כדידיה דמי מלאכה זו.

[יג] עכ״פ כל שעדיין לא חזר הוי כדידיה

וגם אם תמצי לומר דהיינו טעמא דקבולת דכדידיה דמי, שאף שיכול לחזור בו[2762], מכל מקום כל כמה דלא הדר ביה כדידיה דמי, מאחר שקבל עליו לגמרה. מכל מקום בשכיר למלאכה מיוחדת נמי יש לומר דכדידיה דמי מלאכה זו בכל משך זמן זה, מאחר שקיבל עליו לעשותה כל משך זמן זה.

[2751] ב״מ עו, ב (ר׳ דוסא אומר שמין להן מה שעתיד להעשות), ופרש״י (החוזר בו ידו על התחתונה).

[2752] עז, ב (לא שאני ליה לרבי דוסא בין שכירות לקבלנות).

[2753] ס״ד (כיצד דין הפועל שחזר בו אחר שהתחיל, שמין לו מה שעשה, ונוטל ... ואם קבלן הוא, שמין לו את שעתיד).
הרי שגם הקבלן יכול לחזור בו בחצי היום, אלא שידו על התחתונה. וכן הוא לקמן הל׳ רבית סט״ו (שהאומן יכול לחזור בו מן הדין שלא לעשות כלל המלאכה לבעל הבית ... בין שעושה בקבלנות בין שהוא שכיר יום), והל׳ שאלה ושכירות סכ״א (פועל העובד לבעל הבית, בין בשכירות לזמן בין בקבלנות, אפילו קבל כבר כל שכרו, יכול לחזור בו באמצע פעולתו, אם אינו גורם שום הפסד לבעל הבית, שנאמר כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם ולא עבדים לעבדים, שיעבדו שלא ברצונם מחמת שכבר נשכרו).
וראה שו״ת צמח צדק או״ח סי׳ כט ס״ו.

*

אלא ודאי, הא דאמרינן בקבלן דכדידיה דמי, הוא מטעם שבעל הבית אינו יכול לחזור בו.

[2754] תוכן והמשך קטע זה: מדין מכס דלקמן יש להוכיח, שאף במקום שהשכיר יכול לחזור בו, עדיין אפשר שיהי׳ דינו כמו קבלן, שהמלאכה כדידיה דמי.

אלא שבאמת אין ביאור זה מספיק שם, שהרי שם יכול גם בעל הבית לחזור בו. וזקוקים אנו שם לטעם אחר.

[2755] פ״ק דשבת רמז רמו (והיכי דמי קיבולת גבי מכס כגון שהשכירו כך לכשתגבה בה ק׳ ליטרין אתן לך כך וכך).
הובא בשו״ע סי׳ רמד ס״ו (אם הוא בקבולת, דהיינו שאומר לו לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך).
וכן הוא לעיל סי׳ רמד סי״ב (שוכר לו נכרי בקבלנות דהיינו שאומר לו לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך).

[2756] הליטרא היא 35 דינרים, כמבואר ברמב״ם הל׳ עירובין פ״א הי״ב (הליטרא משקל חמשה ושלשים דינר). ואילו היתה הכוונה דוקא לק׳ ליטרין, מסתמא אינו יכול לגבות כמה פעמים ק׳ ליטרין בשבת, ובאמצע סכום זה אינו יכול לחזור. אבל כיון שכן הוא גם בק׳ דינרין, וזה בודאי יכול לגבות כמה פעמים בשבת, אם כן יכול לחזור בו אחרי כל ק׳ דינרין.

[2757] הרי למדנו מכך, שאף במקום שהשכיר יכול לחזור בו באמצע השבת, מקרי קבלנות ומותר.

[2758] שהרי כל ק׳ דינרין היא שכירות חדשה, ויכול בעל הבית לחזור בו בסוף כל שכירות ושכירות.

[2759] סעיף כב (אע״ג דהתם שניהם יכולים לחזור בהם כמה פעמים בשבת בסוף כל ק׳ ליטרין או דינרין שבשו״ע שם. אלא משום דשכרו משתלם לפי סכום המלאכה ולא לפי סכום משך הזמן, כדידיה דמי).

[2760] כדלקמן הל׳ רבית סכ״ג (שעשאו חכמים נתינת המעות כאלו הוא קנין גמור להיתר רבית של דבריהם, להקנות הסחורה ללוקח מיד בכל מקום שהיא, ואין כאן המתנת חוב), וסמ״ג (ואינו צריך להקנות לו הסחורה בקנין סודר, אלא די בנתינת מעות, שעשאוה חכמים כקנין גמור לענין היתר רבית של דבריהם שעל ידי מקח וממכר, כמו שנתבאר למעלה).

[2761] כפי שנתבאר לעיל (הערה 2723), שבעל הבית אינו יכול לחזור בו, ואם חוזר, לא זו בלבד לא רק שידו על התחתונה, אלא צריך לשלם לשכיר מה שהתחייב בתחלה, ולכן לענין אבלות ושבת נחשבת המלאכה של הקבלן והשכיר.

[2762] דהיינו כיון שגם קבלן יכול לחזור בו, אלא שידו על התחתונה, וכדלעיל סעיף הקודם (והערות 2747-2748).

אבל בשכיר לכל המלאכות, מאחר שיכול ליתן לו איזו מלאכה שירצה בכל עת ובכל שעה, ליכא למימר בכל מלאכה ומלאכה שיעשה השכיר מעצמו דכדידיה דמי מלאכה זו, מאחר שביד הבעל הבית להחליפה לו באחרת. ומשום איסור שבת דרביעא עליה דבעל הבית לא נעשית המלאכה של השכיר עכ״פ.

וכהאי גוונא ממש כתב הריטב״א פ״ק דקידושין[2763], לחלק בין עבד עברי שחלה, שנסתחפה שדהו דבעל הבית, שכל המלאכות הן שלו, לשכיר לדבר ידוע שחלה, דהמלאכה של השכיר. ומ״ש הש״ך בחו״מ סי׳ של״ג[2764] משום שעבד עברי גופו קנוי לו, זה אינו במשמע כלל בריטב״א שם.

והשתא אתי שפיר מ״ש רמ״א בסוף סי׳ רמ״ז[2765] סתם להתיר במיוחד להולכת אגרות, דמשמע אפילו בשכיר שנה, דמסתמא אינו מוליך כל השנה כולה, אלא בכל עת שיצטרך לו, אף דשכרו משתלם רק לפי משך הזמן בלבד, ואפילו הכי דינו כקבלן, דכדידיה דמי (לכל משך הזמן, והשבת היא בהבלעה[2766], משא״כ בשכיר יום וכמו שנתבאר לעיל). ולא דמי לשכיר לכל המלאכות, הואיל ואין בעל הבית יכול להחליפם באחרת.

[יד] ס׳ התרומה מתיר בשכיר לכל המלאכות ובעושה מעצמו

וספר התרומה[2767] וסיעתו שהתירו גם בשכיר לכל המלאכות, סבירא להו דקצץ מהני גם אם לא הוה כקבלן, דכדידיה דמי כיון דקצץ עביד אדעתא דנפשיה[2768].

ולא גרע מנכרי העושה מעצמו שאינו צריך למחות, אע״ג דאינו קבלן[2769], כדתנן[2770] נכרי שבא לכבות

[2763] יז, א (ואף על גב דאמרינן בפרק השוכר את האומנים (ב״מ עז, א) דפועל או קבלן שחלה אין לו אלא שכרו במה שעשה, ובטלת חוליו לעצמו. לא דמי פועל לעבד עברי, דאילו פועל או קבלן השכירו בעל הבית למלאכה זו [ו]על דבר ידוע נוטל שכרו, וכיון שלא עשאו, אף על פי שחלה או נאנס, אין לו אלא שכר מה שעשה לפי חשבון. אבל עבד עברי לא נשתעבד לו לעשות דבר ידוע, אלא נשתעבד לו שיכופהו למלאכתו לומר שכל מלאכתו תהא לרבו, ולפיכך אם חלה ולא עשה כלום נסתחפה שדהו של אדון).

[2764] ס״ק כה (ונראה דבפועל אפילו השכיר עצמו לכל מלאכות, מכל מקום כיון דאין גופו קנוי לו, שהרי לא נקנה לו בכסף ושטר וחזקה כקנין העבדים, אין לו אלא לפי חשבון, אלא אורחא דמילתא נקט הריטב״א דמסתמא כשמשכיר עצמו לכל המלאכות מקנה את גופו בכסף או שטר וחזקה).

[2765] בשו״ע שם ס״ו (מי שיש לו שכיר גוי לשנה או יותר, אסור לשלחו ערב שבת באגרת), וברמ״א שם (ומיהו אם לא שכרו רק לשליחות אגרת, יש מתירין).

וראה גם לעיל שם סי״א (אבל אם אין הנכרי שכור לו לכל המלאכות שיצטרך, אלא לשלוח בידו אגרות בלבד, בכל עת שיצטרך לשלוח בתוך משך הזמן שכירותו, מותר לשלוח בידו אפילו בערב שבת).

[2766] ראה לעיל ס״ו (והערה 2631). ביאורי השלחן ע׳ תמג. מעשה חושב ע׳ קמה.

[2767] אחר שביאר דעת הרמב״ם, חוזר לסכם את שיטת בעל התרומה בענין שכיר שנה (שנתבארה לעיל ס״ד וס״ח), ובענין נכרי העושה מעצמו (שנתבארה לעיל ס״א).

[2768] כדלעיל ס״ד (דפשיטא ליה לספר התרומה דשכיר שנה שרי משום דקצץ).

וכן הוא לקמן במהדורא בתרא לסי׳ רנב וסי׳ דש ד״ה וקרוב (שנשכר מתחלת השנה לכל השנה סתם, ואילו היה נשכר מלבד השבתות היה פוחת לו משכרו ודאי, כי היה יכול להשתכר לעצמו בשבתות באיזו עבודה לנכרים שבעיר, או באיזו מלאכה שיעשה לעצמו או למכרה אחר כך, ועכ״פ ודאי היה מנכה לו כפועל בטל, משום הכי הוה ליה קצץ לפי דעת ספר התרומה וסיעתו).

*

ולפי שיטה זו לא ביאר טעם החילוק בין שכיר שנה (שנחשב קצץ דמהני), לבין שכיר יום (שאינו נחשב קצץ).

שהרי לעיל סי״א-ג ביאר לפי דעת הרמב״ם מדוע שכיר שנה למלאכה מיוחדת נחשב קבלן, שקונה מלאכה זו ועושה מלאכת עצמו. משא״כ לדעת ס׳ התרומה, שמתיר אף בשכיר שנה לכל המלאכות (עבד ושפחה השכורים), כיון ש(אף שאינו קונה מלאכה זו ואינו נחשב קבלן, מכל מקום) נחשב קצץ. ואם כן מדוע גם שכיר יום לא יחשב קצץ.

ונתבאר לקמן (סכ״ב), שלדעת ס׳ התרומה (והרמב״ם) אין הפרש בין שכיר יום לבין קבלנות – כשקובע מלאכתו ליום השבת. מכך נראית הכוונה, שטעם איסור שכיר יום הוא מפני שקובע מלאכתו ליום השבת. ונתבאר לעיל (הערה 2631).

וראה זכרון יוסף סי׳ ריט. ביאורי השלחן ע׳ תיט, וע׳ תמה, בשולי הגליון. מהדורא בתרא המבוארת ע׳ 26.

[2769] והיינו שס׳ התרומה לומד היתר קצץ מהיתר נכרי העושה מעצמו. וכן הוא לעיל ס״ד (וקצץ מהני, ופשיטא ליה דמהני נמי בלא קיבולת, מהא דתנן אין אומרים לו אל תכבה, דאדעתא דנפשיה קעביד, שיודע שלא יפסיד, אע״ג דלא הוה כקבולת ואין המלאכה שלו. וכל שכן בקצץ ממש).

וכפי שכבר נזכר לעיל ס״א (לספר התרומה וסיעתו הנמשכים אחר התוס׳, דהעושה מעצמו אדעתא דנפשיה קעביד). וכאן תתבאר שיטתו בנכרי העושה מעצמו ללקט עשבים ולהאכיל את בהמתו של ישראל.

כו׳, לשיטתם דלא סבירא להו דבדליקה דוקא הקילו, וכמ״ש הרשב״א והרא״ש סוף פרק כל כתבי גבי ליקט עשבים[2771].

והערמה דאסרו התם[2772], היינו בדאיכא חשש אמירה לנכרי. כדמייתי מפרק הפועלים[2773], עיי״ש בגמרא וקא עברי משום ולפני עור כו׳. וכן הוא בהדיא בהגהות אשר״י[2774] מאור זרוע שם. ועיי״ש בתוס׳ ד״ה מיחלפי כו׳[2775].

ואף דבספר התרומה כתב שלא יערים לומר לעשות לעצמו כו׳[2776], ומשמע דקאי אברייתא[2777] מאכיל

[2770] קכא, א (נכרי שבא לכבות, אין אומרים לו כבה ואל תכבה). ובגמרא שם (נכרי לדעתיה דנפשיה עביד).

[2771] בברייתא קכב, א (נכרי שליקט עשבים מאכיל אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור). והיינו שאם ליקט עשבים מהמחובר בשביל בהמת ישראל, אסור לישראל להאכיל אחריו. אמנם אם הנכרי עצמו מלקט ומאכיל לבהמת ישראל, לא נתפרש בברייתא.

ונתבאר בס׳ התרומה סי׳ רמז, הועתק במרדכי רמז רמו (דתניא לעיל, עכו״ם שליקט עשבים מאכיל אחריו ישראל ... וכל שכן אם עכו״ם ליקט עשבים בשבת ומאכיל אותם לבהמת ישראל, אין צריך הישראל לומר לעכו״ם אל תאכל, כדאיתא גבי דליקה אין צריך לומר לעכו״ם אל תכבה ... ודאי שרי שיהיה הנכרי מאכיל את בהמתו של ישראל מוקצה, שהרי הוא לא פירש כי בשביל הישראל הוא עושה, וגם גופו של ישראל אינו נהנה בדבר).

וברשב״א קכב, א (ובתוספות התירו בגוי המלקט עשבים ומאכיל לבהמתו של ישראל, שאין ישראל חייב למונעו, מדתנן נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה. ואפשר שהוא כן, אלא שאין ראייתם מחוורת בעיני, דדלמא התם משום דבדליקה התירו). אמנם דעת התוס׳ שהתירו לא רק בדליקה, אלא אף בעשבים. וכן היא גם מסקנת הרשב״א, כדלעיל ס״א (ועי׳ שם ברשב״א דאף שאין ראיה משם, מכל מקום אפשר שהוא כן. ומשום הכי פסק כן בתשובה שבב״י סי׳ ד״ש, כשיטת התוס׳ דאין צריך למחות, אבל אסור ליהנות עיי״ש).

ובראב״ש שם פט״ז סי״ב (אבל אם הנכרי מלקט ומאכיל בהמת ישראל, אין ישראל זקוק לומר אל תלקט, דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד, כדאמרינן גבי נכרי שבא לכבות).

ולא נתפרש בדבריהם, אם היינו אף כשהנכרי מלקט בשביל בהמת ישראל, או דוקא כשמלקט בשביל בהמת עצמו ואחר כך מאכיל את בהמת ישראל.

וזה בא להוכיח לפנינו, שהרשב״א והרא״ש התירו אף כשליקט הנכרי בשביל בהמת ישראל, אבל ס׳ התרומה לא התיר אלא כשהנכרי מלקט בשביל עצמו ואחר כך נתן לבהמת ישראל, ומכל מקום בשאר המלאכות דעתו, שהנכרי העושה מעצמו מותר ואין צריך למחות בו.

וכן הובא לקמן סי״ט (והערה 2856) בשם המ״א, שמדבריהם מוכח שחולקים בזה.

ויתבאר לקמן שם (דבליקט עשבים לחוד יש להחמיר כספר התרומה ומרדכי).

[2772] אף שהתירו שם ס׳ התרומה והרשב״א והרא״ש, מכל מקום כתבו שלשתם, שיש לאסור בחשש הערמה:

ס׳ התרומה (וב[לבד] שלא יהא מערים לעשות בשביל ישראל ואומר לעשות לעצמו).

הרשב״א (ומכל מקום במערים אסרו בתוספות, מדאמרינן בפרק הפועלים גבי תורא דגנבו ארמאי, הערמה איתעבידא בהו ליזבון לגוים).

הרא״ש (אבל אם מערים ישראל בכך ורגיל לעשות דבריו בהערמה על ידי נכרי אסור, כדאמרינן פרק השוכר את הפועלים בהנהו תורי דגנבין ארמאי ומגנחין יתהון, הערמה איתעביד בהון ליזדבנו לנכרים).

והנה בשלמא לס׳ התרומה, מובנת ההערמה, שילקט העשבים בשביל בהמת הישראל, שהרי כבר נתבאר שזה אסור לדעתו. משא״כ לדעת הרשב״א והרא״ש שהתירו גם אם מלקט העשבים בשביל בהמת הישראל, לא נתפרש מהי הערמה זו שאסרו כאן.

ומבאר שהערמה זו שאסרו, היינו שהישראל יאמר לנכרי ללקט בשביל בהמתו, שאסור לדברי הכל.

[2773] ב״מ צ, סע״א (דשלחו ליה לאבוה דשמואל, הלין תורי דגנבין ארמאי ומגנחין יתהון (ומסרסין אותם, ואחר כך מחזירין לבעלים, ומאהבת בעליו ישראל, גונבו הנכרי שהוא מכירו ומסרסו כדי שיהא יפה לחרישה, רש״י), מהו. שלח להו הערמה אתעביד בהו, אערימו עלייהו ויזדבנון ... בני נח מצווין על הסירוס וקא עברי (זה האומר לסרס, רש״י) משום ולפני עור לא תתן מכשול).

[2774] ב״מ פ״ז סי׳ ו (והכא דאסור, דחיישינן להערמה, דמאחר שהנכרי מכירו וגנבו וסירסו והחזירו, רגלים לדבר שהבעלים אמרו להן).

[2775] ״שלא יאמרו אחרים לנכרי לעשות, ויאמרו שלא מדעתנו״.

[2776] הרי שס׳ התרומה אוסר כשהנכרי מלקט מעצמו בשביל ישראל. ואם כן איך אמרנו לעיל שדעת ס׳ התרומה להתיר נכרי העושה מעצמו.

[2777] שהרי כן משמעות לשון ס׳ התרומה, שמה שהתיר שהנכרי מאכיל בהמת ישראל, קאי על האמור בברייתא שם שאם הנכרי ליקט לעצמו מאכיל אחריו ישראל, ועל זה מוסיף בס׳ התרומה (וכל שכן אם עכו״ם ליקט עשבים בשבת ומאכיל אותם לבהמת ישראל, אין צריך הישראל לומר לעכו״ם אל תאכל ... ודאי שרי שיהיה הנכרי מאכיל את בהמתו של ישראל מוקצה).

אבל ״אם עכו״ם ליקט עשבים בשבת [לצורך בהמת ישראל], ומאכיל אותם לבהמת ישראל״, אזי ״צריך הישראל לומר לעכו״ם אל תאכל״, ״משום דמה שמאכיל לבהמתו הוה ליה כגופו נהנה״.

*

אחריו כו׳ דמיירי בליקט לבהמתו. וכן משמע בהדיא מלשון וכל שכן כו׳. וכן משמע גם כן מסיום לשונו מאכיל את בהמתו של ישראל מוקצה כו׳, דמשום מוקצה בלחוד נגע בה, ולא משום איסור הלקיטה כלל, לפי שהיא בשביל הנכרי.

מכל מקום ממילא משמע[2778], מדמייתי ממתניתין דנכרי שבא לכבות כו׳, מכלל דלא סבירא ליה כמ״ש הרשב״א[2779] לדחות דבדליקה דוקא הקילו. אלא דאפילו הכי סבירא ליה לספר התרומה, כיון דמאכיל לבהמת ישראל, ניכר בזה שמתכוין בשביל ישראל[2780], כמו במדליק במסיבה שרובה ישראל[2781].

אלא דכיון דאיכא למימר נמי דעביד אדעתא דנפשיה, כמו בנכרי שבא לכבות, יש להקל בבהמתו, שאין גופו ממש נהנה[2782] כמו במשתמש לאור הנר שהדליק את הנר במסיבה[2783]. ולא מהני האי טעמא לספר התרומה, אלא כשלא הערים הנכרי בלקיטתו לרבות בשביל ישראל, אבל אם ריבה בשבילו לא מהני האי טעמא שאין גופו נהנה[2784].

דהא תנן[2785] בהדיא ואם בשביל ישראל אסור, אע״ג דעביד אדעתא דנפשיה, משום דמה שמאכיל

ומכל זה נראית לכאורה דעת ס׳ התרומה, שבמקום שהנכרי עושה מעצמו לצורך הנאת גוף הישראל, לא זו בלבד שאסור להישראל ליהנות ממנו (כדלעיל ס״א, ולקמן סי׳ רעו ס״א), אלא אף ״צריך הישראל לומר לעכו״ם אל תאכל״, ואפילו בעשבים שאינם של הישראל.

וכן נראית לכאורה מסקנת המ״א בסי׳ שכה ס״ק ל (משמע דאי ידעינן שעושה בשביל ישראל צריך למחות בידו. וכן משמע מלשון השו״ע. וטעמו כיון שהישראל נהנה מזו המלאכה).

ויתבאר לקמן סכ״ג (והערה 2928).

[2778] שבשאר המלאכות מתיר ס׳ התרומה אם הנכרי עושה מעצמו בשביל הישראל.

[2779] שאחרי שהרשב״א שם הביא את דברי התוס׳, הוסיף וכתב ״שאין ראייתם מחוורת בעיני, דדלמא התם משום דבדליקה התירו״.

אמנם ממה שס׳ התרומה הביא הוכחה זו (אין צריך הישראל לומר לעכו״ם אל תאכל, כדאיתא גבי דליקה אין צריך לומר לעכו״ם אל תכבה), רואים שס׳ התרומה מתיר בשאר המלאכות נכרי העושה מעצמו.

[2780] שגם כאן לא מיירי ס׳ התרומה באיסור האכלת מוקצה לבהמת ישראל על ידי הנכרי (שאין בזה איסור). אלא בחשש ״כיון דמאכיל לבהמת ישראל, ניכר בזה שמתכוין בשביל ישראל״. ומכל מקום התירו בזה נכרי העושה מעצמו.

ולא אסר ס׳ התרומה אלא במקום שודאי קצר הנכרי העשבים לצורך בהמת הישראל.

וכן נתפרש לקמן סי׳ שכה ס״כ (שאין הדבר ידוע בבירור שליקט גם בשביל ישראל, כי שמא ליקטן לעצמו ואחר כך נמלך ליתן לבהמת ישראל, [אבל אם] בודאי הוא ליקטן בשבילו, גזרו חכמים אף על מה שמאכיל הנכרי מהם לבהמת ישראל).

וטעם החילוק בינם יתבאר לקמן בסמוך.

[2781] כדלקמן סי׳ רעו ס״ז (ישראלים ונכרים שהסיבו יחד, ובא נכרי והדליק להם נר אם ... רובה ישראל אסור להשתמש לאורו, שמן הסתם מתכוין המדליק לצורך הרוב).

[2782] כסיום דברי ס׳ התרומה שם (כדאיתא גבי דליקה אין צריך לומר לעכו״ם אל תכבה ... שהרי הוא לא פירש כי בשביל הישראל הוא עושה, וגם גופו של ישראל אינו נהנה בדבר).

והיינו שדוקא במקום ש״לא פירש כי בשביל ישראל הוא עושה״, דוקא בזה אמרינן ש״גופו של ישראל אינו נהנה בדבר״.

[2783] ששם אסרו אף אם הנכרי הדליק מעצמו בשביל ישראל, מטעם גופו נהנה, כמבואר בתוס׳ שם קכב, א ד״ה ואם (הכא שגוף ישראל נהנה במעשה של נכרי, לא אמרינן אדעתא דנפשיה קעביד, הואיל והנכרי מתכוין להנאתו).

וכן הוא לקמן סי׳ רעו ס״א (שהואיל וגוף הישראל יהא נהנה בשבת מגוף המלאכה, הרי עיקר המלאכה נעשית בשבת בשבילו, שהרי הנכרי אינו נהנה מגוף המלאכה אלא משכרה, והוא מתכוין בעשיית גוף המלאכה בשבת בשביל שיהנה הישראל ממנה בשבת, נמצא שעשיית מלאכת השבת היא בשבילו כשיהנה ממנה בשבת).

[2784] כמבואר בתוס׳, שדוקא במקום שגופו נהנה אוסרים נכרי העושה מעצמו, וכיון שאסרו בברייתא נכרי שליקט בשביל בהמת ישראל, מוכח שגם זה נחשב גוף הישראל נהנה באכילת בהמתו.

יוצא אם כן, שבשאר המלאכות שאין גוף הישראל נהנה, מתיר גם ס׳ התרומה נכרי העושה מעצמו בשביל ישראל.

[2785] כמבואר במשנה שם (נכרי שהדליק את הנר ... בשביל ישראל אסור, מילא מים ... בשביל ישראל אסור, עשה נכרי כבש ... בשביל ישראל אסור). והובא לעיל (ס״א) מהתוס׳ שטעם האיסור בכל זה הוא כיון שגוף הישראל נהנה במעשה של נכרי.

ועל זה הובאה הברייתא שם (נכרי שליקט עשבים ... אם בשביל ישראל אסור). מובן מכך שגם כאן טעם האיסור הוא כיון שגוף הישראל נהנה.

ועל זה אמרינן בגמרא שם (והאמר רב הונא אמר רבי חנינא מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת, אבל לא על גבי מוקצה בשבת. דקאים לה באפה, ואזלא היא ואכלה). הרי מוכח מדברי התוס׳, שגם זה נחשב גוף הישראל נהנה במה שמאכיל לבהמתו, אף שאינו מעמיד את בהמתו על העשבים, אלא דקאי באפה ואזלה ואכלה.

וזהו פירוש הלכה זו הן לדעת ס׳ התרומה והן לדעת הרשב״א והרא״ש.

לבהמתו הוה ליה כגופו נהנה, אף שאינו מעמידה בידים אלא דקאי באפה ואזלה ואכלה, וליקט עשבים דמי להדליק נר, דאסור אפילו במסיבה. ומה שהנכרי מאכיל לא עדיף מקאי באפה לספר התרומה. אלא בליקט לבהמתו, דעלה קאי וכתב וכל שכן כו'[2786], ודיו לבא מן הדין כו'[2787].

אבל הרשב"א והרא"ש סבירא להו, דאף [ש]המאכיל לבהמת ישראל דמי למסיבה שרובה ישראל, מכל מקום כיון דהנכרי אדעתא דנפשיה עביד, לא מיקרי גופו נהנה כלל, דהנאה ממילא אתיא מהנכרי דעביד לנפשיה[2788] (דהרשב"א נמי סבירא ליה לחלק בין גופו נהנה בשבת, כמ"ש בתשובה[2789] שבב"י סי' ד"ש), משא"כ במסיבה דאסרו להשתמש לאורו כמ"ש לעיל.

וספר התרומה סבירא ליה דלא מהני הא דעביד אדעתא דנפשיה אלא לענין איסור מוקצה בליקט לבהמתו, ולא בליקט גם בשביל ישראל למימר דלא מיקרי גופו נהנה משום הכי, מאחר דדמי למסיבה שעושה בשביל ישראל, אף שמתכוין לטובת עצמו ומיקרי אדעתא דנפשיה בגמרא[2790].

אבל בעלמא היכא דאינו נהנה כלל בשבת, מודה ספר התרומה להרא"ש ורשב"א בשם התוס'[2791], וכן הוא בהדיא בתוס' שלנו[2792] בשם רבינו שמשון הזקן.

[טו] מהר"ם מתיר עושה מעצמו גם בשכיר שנה

והכי נמי סבירא ליה למהר"ם[2793] בהגהות מיימוניות פ"ח[2794], דנכרי העושה מעצמו, אין לאסור מהא

אלא שמזה למד ס' התרומה, שכן הוא גם אם הנכרי עצמו ליקט בשביל בהמת ישראל, שגם זה נחשב כגוף הישראל נהנה, דלא עדיף מקאי הישראל באפה של בהמתו.

ומה שכתב בס' התרומה (אבל לבהמתו ודאי שרי שיהיה הנכרי מאכיל את בהמתו של ישראל מוקצה, שהרי הוא לא פירש כי בשביל הישראל הוא עושה, וגם גופו של ישראל אינו נהנה בדבר), בהכרח לפרש כוונתו, שרק לענין "לא פירש כי בשביל הישראל הוא עושה" אמרינן ש"גופו של ישראל אינו נהנה בדבר". משא"כ לענין ליקט בשביל בהמת ישראל אמרינן שנחשב כאילו גופו נהנה.

[2786] משא"כ אם הנכרי ליקט לבהמתו שלו, דתניא שבזה מותר לישראל להאכיל אחריו לבהמתו. למד מזה ס' התרומה, דמכל שכן מותר אם הנכרי עצמו מאכיל לבהמת הישראל.

[2787] דכמו בקאים באפה מותר דוקא כשליקט הנכרי לבהמתו, כך גם במאכיל הנכרי עצמו לבהמת ישראל (שמוסיף בס' התרומה) מיירי דוקא כשליקט הנכרי לבהמתו.

[2788] והיינו שדוקא אם הישראל מאכיל את בהמתו עשבים אלו, או עכ"פ "קאי באפה ואזלה ואכלה", פעולתו זו עושה את אכילת הבהמה להנאת הגוף של הישראל. משא"כ כשהנכרי עצמו מאכיל הבהמה, לא מיקרי גופו נהנה כלל.

[2789] ח"א סוס"י נט (הועתקה לעיל הערה 2543).

[2790] ולפי כל זה תהי' מחלוקת זו גם בהלכה השנית שבברייתא שם, שהוא האמור במשנה שם (מילא מים להשקות בהמתו, משקה אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור).

שלפי דעת הרשב"א והרא"ש, האיסור הוא דוקא אם מילא הנכרי בשביל ישראל, ואחר כך רוצה הישראל להשקותה. משא"כ אם הנכרי מילא והשקה בהמת ישראל, אין צריך למחות בו.

ואילו לפי דעת ס' התרומה אף זה אסור, ולא התיר אלא כשמילא להשקות בהמתו.

וראה קובץ עיונים תפארת שמשון גליון ג ע' עח.

[2791] שהרי כל המחלוקת בין ס' התרומה לבין הרשב"א והרא"ש הוא רק במלקט בשבת בהמת ישראל ומאכילה, אם נחשב הנאת גופו או לאו. משא"כ כשאין כאן הנאת הגוף, שלשתם מודים שמותר.

[2792] קכב, א ד"ה ואם (הני מילי בכיבוי וכיוצא בו שאין ישראל נהנה במעשה הנכרי ...כך פירש רבינו שמשון הזקן), [הוא רבינו שמשון מפלייזא, גיסו של ר"ת, וזקנו של הר"ש משאנץ].

ואף שלא נתפרש בתוס' שם דין העשבים, מכל מקום נתפרשה הלכה זו להתיר "בעלמא היכא דאינו נהנה כלל בשבת". ובודאי סובר בזה גם ס' התרומה כתוס'. וכן הוא לעיל ס"א (לספר התרומה וסיעתו הנמשכים אחר התוס', דהעושה מעצמו אדעתא דנפשיה קעביד).

*

אלא שלמרות כל זאת, לא ברירא ליה לרבינו שכך היא דעת ס' התרומה, ומזכיר אפשרות נוספת – לקמן סי"ח (ולספר התרומה ... אם תמצי לומר דלא סבירא ליה כלל היתר זה כי אם במוקצה ולא במלאכה גמורה, משום דאע"ג דעשה מעצמו ואדעתא דנפשיה עביד שיודע שלא יפסיד, מכל מקום אינה רק טובת הנאה, וטובת הנאה לא דמי לקצץ).

[2793] עד כאן ביאר את שיטת ס' התרומה והרמב"ם. מכאן ואילך (עד סוף המהדורא בתרא), מבאר את שיטת מהר"ם מרוטנבורג וסיעתו בנכרי העושה מעצמו, ושכיר שנה העושה מעצמו, כמובא בהגהות מיימוניות, ובשו"ת (פראג) סי' צג וסי' רב וסי' תקנט בהגהה, ובמרדכי ובתשב"ץ קטן.

ולהקל על המעיין יועתקו כאן דבריו אלו:

דאפילו בערב שבת אין נותנים כו׳, פירוש דאף דבית הלל אין מתירים אלא בקצץ דוקא, כמו באגרת[2795].

(א) הגהות מיימוניות פ״ח אות ז (ומורי אומר ... הגבינות שעושות השפחות בשבת, אין לאסור מהא דפרק קמא דשבת, דאפילו בערב שבת אין נותנין כלים לנכרי וכו׳, דהתם אמירה לנכרי, אבל אם הנכרי עושה מעצמו אין איסור).

(ב) שו״ת (פראג) סי׳ צב (וששאלת על הגויות המחממות בית החורף בשבת, בצרפת היו נוהגים היתר בבית מורי, ואמר שרבינו יעקב דאורליינ״ש התיר אפילו לומר לגוי לתקן האש משום חולה שאין בו סכנה [דאומר] לגוי [ועושה], והכל חולים אצל האש לישב בקרירות. אמנם במלכותינו נראה לי לאסור, משום דברים המותרים ואחרים נוהגים בהן איסור, שנהגו משום חומרא ופרישות שלא לישב בבית החורף שהוחם בשבת, אי אתה רשאי להתירן בפניהם. וגם מחיתי לשפחותי פעמים ושלש שלא להחם, והרגשתי שהיתה מתחממת בצנעה, ועשיתי לי׳ מסגרת, בכל ערב שבת אני סוגרו, ואניחו סגור עד מוצאי שבת).

(ג) שם סי׳ רב (נראה שגם בית הלל לא התירו נתינת עורות לעבדן עם השמש אלא כשקצ[ץ] לו, כי היכא דלא שרו בשליחות איגרת בגמרא אלא כשקצץ. [ו]הא דלא מפלגי גבי עורות דמתניתין דשרו בית הלל בין קצץ בין לא קצץ, היינו משום דסתם עבדן אינו מקבל עורות לעבד אלא בשכר, אבל מוליכי איגרות לפעמים דרך הוא שמוליכו הגוי בחנם, היכא דאית ליה אורחא להתם).

(ד) שם סי׳ תקנט בהגהה (אבל מהר״ם ז״ל אמר דיכול לומר לאחר השבת למה לא עשית כך וכך [בשבת שעבר], והביא ראי׳ לדבריו).

(ה) מרדכי פ״ק דשבת רמז רמו-ז (פסק רבינו מאיר על אודות היהודים הקונים מכסיים [ושוכרין] להם נכרי לקבל מכס בשבת, ונראה דבקיבולת מותר ... אבל בשכיר יום אסור ... והיכי דמי קיבולת גבי מכס, כגון שהשכירו כך לכשתגבה בה ק׳ ליטרין אתן לך כך וכך ... ובנדון זה שקובע לו ליטול המכס בשבת, מכל מקום נראה להביא ראיה להתיר ... נותן כיסו לנכרי דמשום פסידא ... הכא נמי לא שנא. וכל שכן להציל מידם, דאי לא שרי ליה יפסיד כל חובו בדיחוי כל שהוא).

(ו) תשב״ץ קטן סי״א-ב (ואומר שאם ירצה הגוי ליקח שמן מהנר בליל שבת שמותר לישראל למחות על ידו כדאיתא במסכת שבת (דף קכא) אין אומרים לגוי כבה ואל תכבה, והכי פירושו, אין צריך לומר לגוי אל תכבה, אבל אם רוצה ישראל יכול לומר אל תכבה ... ואומר שצריך למחות לעבדו ולשפחתו גוים שלא להדליק את הנר בשבת בשבילו. ואם ידליקו שאסור להשתמש לאורו, כדאיתא בפרק כל כתבי (דף קכב) נכרי שהדליק נר בשביל עצמו מותר לישראל להשתמש לאורו, ואם בשביל הישראל אסור להשתמש לאורו)

סיכום שיטת מהר״ם מרוטנבורג, שנתבארה לקמן בהמשך המהדורא בתרא:

(א) העושה מעצמו בלא אמירה, עושה אדעתיה דנפשיה שלא יפסיד, ומותר (סט״ו).

(ב) אף שכיר שנה העושה מעצמו מותר בלא אמירה כלל ((סט״ו וסי״ט).

(ג) אף אם הישראל רואהו מותר כשהוא בלא אמירה כלל (סי״ז).

(ד) אף בבית הישראל מותר כשהוא בלא אמירה כלל (ס״כ).

(ה) שכיר שנה אינו נקרא קצץ, כמו שקבלן אינו נקרא קצץ (סט״ו וסט״ז).

(ו) ולכן אסור לומר לשכיר שנה מדוע לא עשית בשבת שעברה (סט״ו).

(ז) אבל לנכרי דעלמא מותר לומר מדוע לא עשית בשבת שעברה, שאין זה מחייבו כלום (סט״ו וסי״ט).

(ח) אסור ליתן כלים לנכרי לתקנן, אלא אם כן קצץ, או בטובת הנאה (סט״ו).

(ט) סתם קבלן כקצץ, אבל מוליך אגרת ויש לו דרך לשם, לפעמים עושה בחנם, וסתמו אינו כקצץ (ס״ג).

(י) ואם הישראל רואה נכרי עושה מלאכה בטובת הנאה בשלו, צריך למחות (סי״ז).

(יא) ואם מסר לו כליו בקבלנות ובשכר, אין צריך למחות, משום שלא יוכל למחות (סי״ט).

(יב) אבל בשכיר שנה שיכול למחות, והיתה אמירה, תלוי אם רואהו (סי״ט).

(יג) קבלנות היא דוקא כששכרו משתלם לפי סכום המלאכה, ולא בשכיר למלאכה מיוחדת (סכ״ב).

(יד) אפשר שגם בעושה בלא אמירה, אם גוף ישראל נהנה צריך למחות (סכ״ג).

[2794] אות ז (ומורי אומר ... הגבינות שעושות השפחות בשבת, אין לאסור מהא דפרק קמא דשבת, דאפילו בערב שבת אין נותנין כלים לנכרי וכו׳, דהתם אמירה לנכרי, אבל אם הנכרי עושה מעצמו אין איסור).

ותוכן האמור בסעיף שלפנינו:

(א) בהגהות מיימוניות נכתב באופן סתמי, שבנתינת כלים לנכרי אסרו אמירה לנכרי, משא״כ השפחות עושות מעצמן הגבינות בשבת, וכיון שלא היתה אמירה אין איסור. ולא נתפרש באיזו אמירה מדובר כאן.

ומפרש רבינו כוונת הדברים, בנותן כליו לנכרי, היתה אמירה שיתקן הכלים, ולכן לא התירו, אלא אם כן קצץ. משא״כ בשפחות לא היתה שום אמירה שיעשו הגבינה, ולכן מותר.

ולכן אם היתה אמירה לשפחות מדוע לא עשיתן בשבת שעברה אסור. ודוקא בנכרי דעלמא מותר לומר כן, שהרי אין זה מחייבו כלום.

(ב) ואין לפרש הכוונה, שמותר לומר גם לשפחות מדוע לא עשיתן בשבת שעברה, ומה שכתב שבנותן כלים לנכרי אסור באמירה, היינו שאסור לומר לו בפירוש שיתקן הכלים בשבת.

שהרי דעת מהר״ם שלא התירו קבלנות אלא אם כן קצץ, והיינו אפילו אם לא אמר בפירוש לתקן הכלים בשבת. ומכל שכן שאסור לומר לשפחות מדוע לא עשיתם את הגבינות בשבת העברה.

(ג) ואין לפרש הכוונה, שטעם ההיתר שמותר לומר כן לשפחות, כיון ששכיר שנה הוי כקצץ.

שהרי מהר״ם לא הזכיר כלום מטעם זה, אלא מטעם שלא היתה אמירה והן עושות מעצמן.

והטעם ששכיר שנה לדעתו אינו כקצץ, כיון שאפילו קבלנות ממש לא התירו אלא בקצץ בפירוש.

וראה יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו ע׳ רסה.

[2795] שלכאורה הי׳ מקום לאסור על פי הא דתנן יז, ב (בית שמאי אומרים אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום, ובכולן בית הלל מתירין עם השמש).

דהתם אמירה לנכרי כו', פירוש דאף שלא אמר לו לעשות בשבת, מכל מקום כיון דאמר לו לעשות, הרי מחמת אמירה זו עושה בשבת[2796] (ונעשה כשלוחו, וכאילו אמר לו לעשות בשבת[2797]), דכיון דלא קצץ ולא סמכא דעתיה לקבל שכר, עביד אדעתא דישראל שצוהו לעשות[2798].

אבל העושה מעצמו לא עביד אדעתא דישראל מסתמא, מאחר שלא אמר לו כלום, אלא אדעתא דנפשיה, דהיינו נכרי דעלמא שיודע שלא יפסיד, כדפרש"י דף קכ"א[2799], ושפחה השכורה לשנה, להשלים קבלנותה, שקבלה עליה לעבוד כל השנה בכל המלאכות הצריכות בבית[2800]. והיינו דוקא בדליכא אמירה דישראל כלל[2801]. אבל בדאיכא אמירה דישראל, אמרינן דעביד אדעתא דישראל למהר"ם בשכיר שנה, שאינו מצפה לקבל שכר נוסף בעד מלאכה זו של שבת.

ולא סבירא ליה התירא דספר התרומה[2802] (עיין תשובת מהר"ם סי' תקנ"ט בהג"ה בשם מהר"ם[2803])

ואף שבית הלל מתירים שם לתת את הכלים לנכרי בערב שבת כדי לתקנן. מכל מקום קיי"ל דהיינו דוקא בקצץ, כפי שנפסק לעיל סי' רנב ס"ו (וכל זה כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו ... אבל אם ... לא קצץ לו הישראל שכר, ונמצא שהוא טורח בספק בשביל הישראל, ונראה כעושה שליחותו, לפיכך לא יתן לו אלא אם כן שיכול לגומרה קודם). וכן היא גם דעת מהר"ם, כדלקמן בסמוך.

ולמדים הלכה זו מדין אגרת, דאמרינן יט, א (אין משלחין איגרת ביד נכרי ערב שבת אלא אם כן קוצץ לו דמים).

[2796] ועל זה מתרץ מהר"ם, דהתם מיירי בקבלן, שהיתה אמירה לנכרי לעשות מלאכה זו (אף שלא קבע מלאכתו לעשותה בשבת), משא"כ הגבינות שעושות השפחות בשבת, הן עושות מעצמן, ולא היתה כלל אמירת בעל הבית שיעשו את הגבינות.

וכן נתבארו דבריו אלה לעיל סי' רנב קונטרס אחרון ס"ק ה ד"ה והאמת (שכתבו הגהות מיימוניות בשמו בפ"ח, הובא ב"י סוף סי' ש"ה, דכשהנכרי עושה מעצמו לא דמי למתניתין דאין נותנים עורות, ורוצה לומר דלא בעינן קצץ).

וראה זכרון יוסף סי' רכב.

[2797] טעם זה לאיסור קבלנות בלא קצץ, נתבאר בראי"ש פ"א סי' לו (דמיחזי כשלוחו של ישראל ... מיחזי כאומר לו עשה מלאכתי בשבת). ולעיל סי' רמז בקונטרס אחרון ס"ק א (דלכולי עלמא טעם האיסור בלא קצץ הוא משום דמחזי כשלוחו).

[2798] לפום ריהטא נראה מדברים אלה, שאם היתה אמירה לנכרי, אין מתירים אלא בקצץ דוקא, ולא סגי בעושה בחנם בטובת הנאה.

אמנם נתבאר לעיל סי' רנב ס"ו (או שעושה בטובת הנאה, דהיינו שעושה בחנם בשביל טובת הנאה שקיבל כבר מהישראל, וע"ד שנתבאר בסי' רמ"ז שדינו כאלו קצץ לו שכר). והיינו אף שהיתה אמירה לנכרי לעשות מלאכה זו.

אלא שיש בזה ב' דעות, אם צריך דוקא שהנכרי מאליו יתחיל לומר להישראל, כדלעיל סי' רמז ס"ט (עושה בחנם, מן הסתם עושה כן לשלם גמול לישראל על הטובה שקיבל ממנו כבר, והרי זה כעושה בשביל שכר. ויש חולקין על זה, אם לא שהנכרי מאליו מתחיל לומר להישראל שילך לו בחנם, שאז בודאי דעתו בשביל טובת הנאה שקיבל ממנו כבר). אבל בכל אופן מיירי שיש כאן אמירה של הישראל להנכרי, שמסר לו אגרת זו להובילה, ומותר כיון שדינו כאלו קצץ.

והכא מיירי בשכיר שנה, שלדעת מהר"ם אין דינו כקצץ אלא כשעושה מעצמו בלי שום אמירה, כדלקמן.

[2799] ע"א ד"ה נכרי אדעתיה דנפשיה עביד (להנאת עצמו מתכוין, שיודע שלא יפסיד).

וכן הוא לקמן סי' שלד סכ"ו (נכרי שבא לכבות מעצמו אין צריך למחות בידו, לפי שהנכרי יש לו שקול הדעת ששוקל בדעתו שכך ראוי לו לעשות, מפני שישתכר בו עכשיו, או לאחר זמן, ולהנאת עצמו הוא מתכוין).

ולכן בעושה מעצמו מותר אף בלא קצץ.

[2800] שהובא לעיל, שבזה התיר מהר"ם מטעם שהיא עושה מעצמו ולא היתה אמירה, ואדעתא דנפשיה עבידה. אף שבזה לא שייך הטעם שברש"י שיודעת שלא תפסיד.

ועל זה מבאר, שעכ"פ גם בזה יש לומר שעושה אדעתא דנפשה, להשלים קבלנותה שקבלה עליה לעבוד כל השנה בכל המלאכות.

[2801] שזאת היא כוונת מהר"ם בחילוק שבין נותן כליו לנכרי לתקנן (שאסור בלא קצץ, כיון שהיתה אמירה), לבין שפחות שעושות הגבינות מעצמן (שמותר אף בלא קצץ, כיון שלא היתה אמירה דישראל כלל, ומותרת מטעם שהיא עושה מעצמה להשלים קבלנותה).

[2802] בסי' רנב (ואסור לומר לעכו"ם מערב [שבת] עשה האש בשבת או להדליק הנר, אבל לאחר השבת מותר לומר לעבדו ולשפחתו מדוע לא עשית האש, למה לא הדלקת הנר בשבת שעברה. אעפ"י שנראה הערמה, כדי לעשות לשבת הבאה).

הובא ונתבאר לעיל ס"ז (דספר התרומה התיר בהדיא לומר לעבדו ושפחתו השכורים מדוע לא עשית האש למה לא הדלקת הנר כו', עי"ש בסימן רנ"ב).

והיינו כיון שלדעת ס' התרומה כל שכיר שנה הוי כקצץ, כדלעיל ריש סי"ד. משא"כ לדעת מהר"ם שכירות שנה אינה חשובה קצץ, ולא התיר אלא כשלא היתה אמירה לנכרי כלל.

*

כך נוטה דעת רבינו למסקנא, שמהר"ם סובר לאסור שכיר שנה מעיקר הדין, דלא כדעת ס' התרומה והרמב"ם.

למרות מה שפירש בדברי מהר"ם, לעיל סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק ה ד"ה ואם היא (ואם היא שפחתו השכורה לו צריך לומר דסבירא ליה כראי"ם שבהגהות מרדכי ... ספר התרומה והמרדכי). והיינו שגם שכיר שנה דינו כקבלן שקצץ.

אלא שמכל מקום, גם אחרי דבריו כאן בסעיף שלפנינו, עדיין מסתפק בזה קצת, לקמן סי"ז וסי"ט (והערה 2830), וסכ"ב (אי נמי ... יש לומר דמודה מהר"ם להרמב"ם דבמלאכה מיוחדת עכ"פ עביד אדעתא דנפשיה, וגם כדידיה דמי (ולפי זה יש לומר דסבירא ליה גם כן כספר התרומה). אלא שזה דוחק קצת בלשון המרדכי).

לומר מדוע לא עשית בשבת שעברה כו׳, אלא בנכרי דעלמא, שיודע שלא יפסיד ומצפה לקבל טובת הנאה בודאי בעד עמלו בלי שום ספק, ודעתו סומכת על זה, שאם לא כן לא היה עושה בשבת מעצמו בלא אמירת הישראל היום, מאחר שאינו אדון לו לצוות עליו.

ואין חוששים שמא מכניס את עצמו לספק קבלת פרס[2804], אלא כשהישראל אמר לו בפירוש לעשות, כמו בכלים לכובס ושליחת אגרת ולא קצץ, דאף שלא אמר לו לעשות בשבת, והוא עושה מעצמו למהר מלאכתו (להשלים קבלנותו) אין זה מועיל כלום, הואיל וכל עשיית המלאכה אינה אדעתא דנפשיה בודאי, כל שאין דעתו סומכת עליו לקבל שכרו בודאי, אלא אדעתא דישראל לקיים מאמרו ולמלאות בקשתו, ומשום הכי מיקרי עשייתו בשבת אדעתא דישראל. משא״כ בשליחת אגרות, כשיש לו דרך לשם בלאו הכי[2805].

אבל אם תמצי לומר דסבירא ליה למהר״ם לגמרי כדעת ספר התרומה שהתיר אפילו בשכיר שנה לומר מדוע לא עשית כו׳, אע״ג דעל ידי אמירה זו הוא כמוכרח קצת לעשות בשבת דוקא, מאחר דלא אמר לו לעשות בשבת בפירוש[2806]. אם כן כל שכן שיש להתיר בקבלנות אע״ג דלא קצץ, מאחר דלא הזכיר לו כלל לעשות בשבת אפילו ברמז, והוא עושה מדעתו ורצונו לגמרי[2807].

ואין לומר דשאני שכיר שנה דמקרי קצץ, וקצץ עדיף, כמו שנתבאר לעיל[2808] לספר התרומה. אם כן

[2803] ומה שהתיר בהגהה שבסי׳ תקנט (אבל מהר״ם ז״ל אמר דיכול לומר לאחר השבת למה לא עשית כך וכך [בשבת שעבר], והביא ראי׳ לדבריו). על כרחך היינו דוקא בנכרי דעלמא כו׳.

ונתבאר לקמן סי״ט (אינה חשובה אמירה בנכרי דעלמא ... אמירת מדוע כו׳ אינה אזהרה וגערה, אלא דרך שאלה, כלומר כי בוודאי לא היית מפסיד טרחך).

[2804] שמטעם זה הצריכו בקבלן קצץ, כדלעיל סי׳ רנב ס״ו (אם אין הנכרי חפץ לעשות בחנם, אלא מצפה הוא לתשלום שכר, אבל אין דעתו סמוכה עליו בודאי, שלא קצץ לו הישראל שכר, ונמצא שהוא טורח בספק בשביל הישראל, ונראה כעושה שליחותו).

[2805] כמבואר בשו״ת מהר״ם (פראג) סי׳ רב (נראה שגם בית הלל לא התירו נתינת עורות לעבדן עם השמש אלא כשקצ[ץ] לו, כי היכא דלא שרו בשליחות איגרת בגמרא אלא כשקצץ. [ו]הא דלא מפלגי גבי עורות דמתניתין דשרו בית הלל בין קצץ בין לא קצץ, היינו משום דסתם עבדן אינו מקבל עורות לעבד אלא בשכר, אבל מוליכי איגרות, לפעמים דרך הוא שמוליכו הגוי בחנם, היכא דאית ליה אורחא להתם).

ונתבאר לעיל ס״ג (והערה 2591), דהיינו שגם דעת מהר״ם מרוטנבורג כהגהות מרדכי ״שאין חילוק בין אגרת לעורות״, שסתם ״כלי לכובס ונתינת עור לעבדן מסתמא היינו קציצה״, ״דסתם עבדן אינו מקבל עורות לעבד אלא בשכר״, ורק ״מוליכי איגרות ... היכא דאית ליה אורחא להתם״, צריך לקצוץ בפירוש, כי ״לפעמים דרך הוא שמוליכו הגוי בחנם״, ואם כן אינו סומך על הישראל שיתן לו שכרו בסתם, אלא אם כן קצץ בפירוש.

ואולי חסרות כאן איזה תיבות, וצריך להיות: ״אלא דסתם קבלן הוי כקצץ. משא״כ בשליחת אגרות, כשיש לו דרך לשם בלאו הכי״.

וראה הערות ובאורים בקונטרס אחרון ע׳ קפד וע׳ קצה. ביאורי השלחן ע׳ תנא. יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו ע׳ ערב.

[2806] כלומר, שאם נרצה לפרש כוונת מהר״ם, שמותר לומר גם לשפחות מדוע לא עשיתן בשבת שעברה, ומה שכתב שבנותן כלים לנכרי אסור באמירה, היינו שאסור לומר לו בפירוש שיתקן הכלים בשבת.

[2807] וכיון שדעת מהר״ם שלא התירו קבלנות אלא אם כן קצץ, והיינו אפילו אם לא אמר בפירוש לתקן הכלים בשבת. אם כן מכל שכן שיש לאסור לומר לשפחות מדוע לא עשיתם את הגבינות בשבת העברה.

[2808] לעיל ס״ב וס״ד וסי״ד נתבארה דעת ס׳ התרומה, שהתיר שכיר שנה מטעם קצץ, כמבואר בדבריו בסי׳ רכב (קצץ ... עבדו ושפחתו השכורים), ובסי׳ רנב (ועכו״ם שכיר לישראל או שפחה ... דהוי כמו קצץ ... דשכירים אליו והוי כמו קצץ בשביל כך).

ועל זה מבאר, שאין לפרש כאן בדברי מהר״ם, שהרי לא הזכיר כלל טעם זה (אלא הטעם שלא היתה אמירה), ואם נאמר שהוא סובר טעם זה, אם כן העיקר חסר מן הספר.

ועוד יוכיח כן לקמן סט״ז (דלא סבירא ליה כספר התרומה ... דלספר התרומה לא הוה ליה להחמיר כל כך לעשות מסגרת לתנורו).

ועוד יוכיח לקמן סכ״ב (לפי מ״ש בדעת מהר״ם, דלא סבירא ליה כספר התרומה גבי שכיר שנה, אתי שפיר מ״ש המרדכי בשמו גבי מכס).

אמנם לקמן סי״ז וסי״ט נתבאר אופן נוסף בדעת מהר״ם, שמהר״ם סובר בזה כדעת ס׳ התרומה. ויתבאר לקמן שם (הערות 2830. 2861).

*

והנה לעיל סי׳ רנב קונטרס אחרון ס״ק ה (ד״ה והאמת, במוסגר) נתבאר טעם היתר עשיית הגבינות, כי מהר״ם סובר כס׳ התרומה ששפחות (שכיר שנה) יש להן דין קצץ.

ולפי זה לא קיי״ל כוותיה, כדלעיל סי׳ רמד סוף סי״א (ואין לסמוך על סברא זו ... כי אם לענין דליקה משום הפסד).

העיקר חסר מן הספר בדברי מהר״ם. אלא ודאי כמשמעו דהעיקר הוא משום דעושות מעצמן וליכא אמירה כלל, משום דסבירא ליה למהר״ם דשכיר שנה לא מקרי קצץ כלל.

ולא עדיף כקבלנות, משום דקבלנות מיירי בקצץ[2809], כמ״ש הרא״ש[2810] תלמידו, וכמ״ש התוס׳[2811]. ומהר״ם סבירא ליה[2812] דהלכה כתוס׳ בכל מקום אפילו נגד הרי״ף[2813].

[טז] הסמ״ג וטור סוברים כמהר״ם

וגם הסמ״ג[2814] שלא הזכיר קצץ בקבלנות, אפילו הכי אפשר דלא סבירא ליה בזה כספר התרומה דשכיר שנה עדיף כקבלן, אע״ג דקצץ, וקבלן לא קצץ, אלא דינו כשכיר יום[2815]. דאע״ג דקצץ אסור להיות שכירו, מאחר דשכרו משתלם לפי משך הזמן ולא לפי המלאכה, כמ״ש לעיל[2816] לפי דעת הרמב״ם. וכיון דאינו שכירו בשבת, לא מקרי קצץ, ואדעתא דישראל קעביד, אלא אם כן עושה מעצמו לגמרי בלי שום אמירה, דבהא אפשר דסבירא ליה כמהר״ם[2817].

אמנם לפי המבואר כאן שהוא מטעם העושה מעצמו, שמותר אף בעבדים ושפחות השכורות לכל המלאכות. הנה בזה קיי״ל כוותיה, כדלקמן סי״ז-ח (ומהר״ם נמי סבירא ליה הכי ... בשפחות העושות הגבינות, דליכא אמירה כלל ... לדינא נקטינן ... כמהר״ם).

[2809] והטעם ששכיר שנה לדעתו אינו כקצץ, כיון שאפילו קבלנות ממש לא התירו אלא בקצץ בפירוש.

וגם לדעת ס׳ התרומה שכיר אינו עדיף מקבלנות, כדלעיל ס״ד (דפשיטא ליה לספר התרומה דשכיר שנה שרי משום דקצץ ... דסבירא ליה לספר התרומה דקצץ וקיבולת שני ענינים הם, וקבולת דעדיפא התירו אף בלא קצץ, והתירא דקצץ מילתא אחריתי היא ... דמהני נמי בלא קיבולת).

והיינו שמה שס׳ התרומה סובר ששכיר שנה מקרי קצץ, היינו לשיטתו שקבלן אינו צריך קצץ. משא״כ מהר״ם מרוטנבורג שסובר כדעת התוס׳ שכל קבלנות צריך קצץ, אם כן בודאי לא יועיל קצץ גרידא בשכיר שנה.

[2810] פ״ק דשבת סי׳ לו (דשרו בית הלל עורות לעבדן עם חשיכה, דנכרי לנפשיה קעביד כיון דקצץ לו דמים).

[2811] יט, א ד״ה אלא (מתניתין נמי, דנותנים כלים לכובס ועורות לעבדן, איירי נמי בקוצץ).

וכן נתפרש בשו״ת מהר״ם (פראג) סי׳ רב (כי נראה שגם בית הלל לא התירו נתינת עורות לעבדן עם השמש אלא [כשקצץ לו], כי היכא דלא שרו בשליחות איגרת בגמרא אלא כשקצץ). והובא לעיל ס״ג (והערות 2590. 2793).

[2812] מרדכי כתובות סי׳ קע (פסק הר״ם ... ונהגו לפסוק כרב אלפס בדבר שלא נחלקו עליו התוס׳).

וכן הוא לקמן סי׳ רנד קונטרס אחרון ס״ק ב (ומהר״ם כתב דלעולם יש לפסוק כהרי״ף לבר היכא דהתוס׳ פליגי עליה). סי׳ שנ ס״ק א (וידוע מ״ש מהר״ם שבכל מקום פוסקים כו׳. עיין סמ״ע סי׳ כ״ה). ובסמ״ע שם ס״ק יט (כתב המרדכי פרק נערה שנתפתתה, שפוסקים בכל מקום כרב אלפס, אם לא במקום שהתוספות חולקין עליו). לקמן סי׳ תלג ס״ק ז (שהגהות מיימוניות סבירא ליה כהתוס׳, שדרכו להמשך אחר התוס׳ בכל מקום כמ״ש הב״י בהקדמתו). וראה גם לעיל ס״א (והערה 2551). כללי הפוסקים וההוראה כלל ריז; רכח.

[2813] עד כאן נתבארה שיטת מהר״ם באופן אחד. אופן נוסף יתבאר לקמן סי״ז וסי״ט (והערה 2830).

[2814] ל״ת סה לט, סע״ג (אין משלחין איגרות ביד גוי מערב שבת, היכא שיודעין שנושאן הגוי בשבת, לפי שניכר יותר שכתב ישראל ביד גוי הוא, ויסברו שבשבת נתנו לו, אבל אם קצץ ליתן לו מעות בכך מותר, דגוי אדעתא דנפשיה קעביד). משא״כ בשאר קבלנות אין צריך קצץ.

וכן הוא לעיל ס״ג (דספר התרומה ... פירש הטעם דבעינן קצץ באגרת משום שניכר כתב ישראל כו׳, ורוצה לומר משא״כ בעורות לעבדן כו׳, שלא הזכירו בגמ׳ קצץ ... וכן בספר התרומה וסמ״ג לא הזכירו כלל).

[2815] שאף שלענין קצץ בקבלנות סובר כדעת ס׳ התרומה (כדלעיל ס״ג) שבקבלנות אין צריך קצץ. אפילו הכי אפשר דלא סבירא ליה כס׳ התרומה להתיר בשכיר שנה, דהוי כקצץ, כי אם דהוי כשכיר יום.

*

אלא שמה שכתב כאן רק ״אפשר דלא סבירא ליה בזה כספר התרומה״, מוסיף לקמן בסמוך שיש לזה משמעות חזקה בסמ״ג (לשון הסמ״ג ששינה לשון ספר התרומה, וכתב נכרי סתם, במקום עבדו ושפחתו שבספר התרומה).

וכן הוכיח לעיל ס״ב בהגהה (עי׳ סמ״ג ... גבי הדליק את הנר, שלא הזכירו שכיר שנה).

והיינו שהסמ״ג העתיק דברי ס׳ התרומה, הן מה שכתב בסי׳ רכב והן מה שכתב בסי׳ רנב, ובשניהם שינה לשון ס׳ התרומה, וכתב נכרי סתם במקום עבדו ושפחתו. והיינו כיון שלדעתו שכיר שנה דינו כשכיר יום.

[2816] סעיף יג (בשכיר למלאכה מיוחדת נמי יש לומר דכדידיה דמי מלאכה זו בכל משך זמן זה, מאחר שקיבל עליו לעשותה כל משך זמן זה. אבל בשכיר לכל המלאכות, מאחר שיכול ליתן לו איזו מלאכה שירצה בכל עת ובכל שעה, ליכא למימר בכל מלאכה ומלאכה שיעשה השכיר מעצמו דכדידיה דמי מלאכה זו, מאחר שביד הבעל הבית להחליפה לו באחרת).

והיינו שאפשר שהסמ״ג סובר בזה כדעת הרמב״ם ששכיר שנה למלאכה מיוחדת נחשב קבלן משא״כ שכיר שנה לכל המלאכות נחשב כשכיר יום.

[2817] והיינו שדעת הסמ״ג היא, שבשכיר שנה למלאכה מיוחדת מותר אפילו היתה אמירה לנכרי לעשות מלאכה זו (כדעת הרמב״ם). ובשכיר שנה לכל המלאכות מותר עכ״פ כשעושה מעצמו בלי שום אמירה (כדעת מהר״ם).

וזהו גם כן דעת הטור סי׳ ש״ז[2818], שהעתיק לשון הסמ״ג, ששינה לשון ספר התרומה וכתב נכרי סתם במקום עבדו ושפחתו שבספר התרומה. ובסי׳ רמ״ד העתיק לשון הרמב״ם שם[2819]. ובסי׳ שכ״ה דברי הרא״ש[2820] בליקט עשבים.

וכן משמע[2821] גם כן בהגהות מיימוניות פ״ו[2822] בשם הר״מ, דלא סבירא ליה כספר התרומה[2823] (אך אם כן איך סתם בריש פ״ו[2824] נגד דעת רבו מהר״ם[2825]) שהתיר לומר לעבדו למה לא עשית האש כו׳ (והיינו משום דאין צריך לצאת מביתו כמ״ש לעיל[2826]), דלספר התרומה לא הוה ליה להחמיר כל כך לעשות מסגרת לתנורו[2827]. דמה שכתב שם דברים המותרים כו׳, היינו משום דהכל חולים אצל

וממה שכתב ״דשכיר שנה ... דינו כשכיר יום ... אלא אם כן עושה מעצמו לגמרי בלי שום אמירה״, נראה לכאורה, שגם שכיר יום העושה מלאכה מעצמו, שלא היתה עליו אמירה, מותר.

[2818] בטור סי׳ שז (ובספר המצות התיר לומר לו אחר השבת למה לא עשית דבר פלוני בשבת שעברה, ואף על פי שמבין מתוך דבריו שרצונו שיעשנו בשבת הבאה. וכן כתב בעל התרומה).

דהיינו מ״ש בס׳ התרומה סי׳ רנב (לאחר השבת מותר לומר לעבדו ולשפחתו מדוע לא עשית האש, למה לא הדלקת הנר בשבת שעברה), ובסמ״ג ל״ת סה יט, סע״ג (מותר לומר [לגוי בחול] מדוע לא עשית כך בשבת שעברה, אף על פי שעל ידי כך יעשה הגוי כך בשבת הבאה (סימני ס׳ התרומה שם)).

רואים כאן שהן הסמ״ג והן הטור העתיקו את ההלכה מס׳ התרומה, אלא שהשמיטו את התיבות ״עבדו ושפחתו״, כיון שלדעתם שכיר שנה לכל המלאכות יש לו דין שכיר יום.

והוא כדברי מהר״ם שהובאו לעיל (הערה 2803) משו״ת בהגהה שבסי׳ תקנט (אבל מהר״ם ז״ל אמר דיכול לומר לאחר השבת למה לא עשית כך וכך [בשבת שעבר]).

וכן הוא לקמן סי׳ שז ס״ח (מותר לומר לנכרי אחר השבת מדוע לא עשית דבר פלוני בשבת שעברה, אף על פי שמבין מתוך דבריו שרצונו שיעשנו בשבת הבאה אין בכך כלום).

וראה גם לעיל סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ה (הערה 2279).

[2819] בטור שם (וכ״כ הרמב״ם ז״ל אם שכרו לשנה או לשנים שיכתוב לו או יארוג לו בגד מותר כאילו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או יארוג לו). והוא כמ״ש הרמב״ם פ״ו הי״ב (השוכר את הגוי לימים הרבה מותר אף על פי שהוא עושה בשבת, כיצד, כגון ששכר הגוי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו, הרי זה כותב ואורג בשבת ומותר כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד שהוא עושה בכל עת שירצה). וכדלעיל (סי״א-ג) דהיינו ששכיר שנה למלאכה מיוחדת נחשב כמו קבלן, ושכיר שנה לכל המלאכות (או עבד ושפחה) נחשב כמו שכיר יום.

[2820] בטור שם (ואם ליקט והאכיל לבהמת ישראל, אין צריך למחות בידו), והוא כדברי הרא״ש פט״ז סי״ב (אם הנכרי מלקט ומאכיל בהמת ישראל, אין ישראל זקוק לומר אל תלקט, דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד).

יוצא אם כן שבשלשת ההלכות האלו, דעת הטור כדעת הסמ״ג שנתבאר לעיל.

[2821] חוזר למה שכתב לעיל סוף סעיף הקודם (ואין לומר דשאני שכיר שנה דמקרי קצץ, וקצץ עדיף, כמו שנתבאר לעיל לספר התרומה). שממ״ש בהגהות מיימוניות בשם מהר״ם, משמע דלא סבירא ליה כספר התרומה.

[2822] אות ו. ובכמה דפוסים אות ה (ומורי רבינו הר״מ כו׳ בעצמו נהג איסור בדבר, והיה מתקן מסגרת לתנורו ובערב שבת היה סוגרו מפני השפחה שלא תוכל לעשות דבר). והוא משו״ת שלו פראג סי׳ צב; צד. שו״ת הרשב״א ח״א סי׳ תתנז (ואני הייתי מוחה בשפחתי שלא להחם התנור. ופעמים ושלש הרגשתי שהיתה מחממת בצנעה ועשיתי לו מסגרת. ובכל ערב שבת אני סוגרו ומניחו עד מוצאי שבת).

[2823] כדלעיל סט״ו (ואין לומר דשאני שכיר שנה דמקרי קצץ, וקצץ עדיף, כמו שנתבאר לעיל לספר התרומה. אם כן העיקר חסר מן הספר בדברי מהר״ם), ושם (הערה 2808).

[2824] אות א (אבל לאחר השבת מותר לומר לעבדו ולשפחתו מדוע לא עשית כך וכך בשבת), שהיא ההלכה הנ״ל שבס׳ התרומה. ואיך זה יחלוק על דברי רבו מהר״ם שחולק בזה על ס׳ התרומה.

וכן הוכיח מדבריו לעיל סי׳ רנב קונטרס אחרון ס״ק ה ד״ה והאמת, במוסגר (ואם היא שפחתו השכורה לו, צריך לומר דסבירא ליה ... ספר התרומה ... וכן משמע בהדיא בהגהות מיימוניות ריש פ״ו).

[2825] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל רלב.

[2826] ס״ז (ורוצה לומר שלא להשתמש לאור הנר ולהתחמם כנגד המדורה, אלא ליהנות מרחוק דשרי, כמ״ש סימן רע״ו סוף ס״א בהג״ה). והוא מ״ש ברמ״א שם סעיף א (אם עשה גוי בבית ישראל מדעתו, אין הישראל צריך לצאת, אעפ״י שנהנה מן הנר או מן המדורה). ונתפרש לקמן שם ס״ב (לא הטריחו על הישראל לצאת מביתו כשמדליק בו הנכרי נר בשבילו מדעת עצמו, אף על פי שיש לו הנאה מאור הנר, רק שלא ישתמש כלום לאורו, וכן במדורה).

וכך גם מה שהתיר לומר לעבדו למה לא עשית האש כו׳, היינו שאם יעשה האש, יוכל ליהנות ממנו מרחוק, ולא ישתמש לאורו מקרוב.

[2827] וכיון שמהר״ם עשה מסגרת לתנורו כדי שלא תדליק שפחתו בצנעה, מוכח שאינו סובר כס׳ התרומה להתיר לומר לה מדוע לא הדלקת האש בשבת שעברה.

ואף שנתבאר לעיל ס״ז שגם ס׳ התרומה לא התיר אלא כשמוסיף אש.

מסתבר דאף הכא מיירי, שנשאר קצת גחלים בתנור לפני שהמשרתת תיקנה את האש.

ואף שמהר״ם מודה להיתר אם לא היתה שום אמירה, וכאן הרי אמר למשרתת שלא תדליק האש בשבת.

הקור[2828], ולא משום דסבירא ליה כספר התרומה שהתיר בכהאי גוונא גם בארצות שאין הקור גדול כל כך עיי״ש.

[יז] דעת רבינו שמחה, שכשרואהו עושה בשלו צריך למחות

והנה[2829] מהר״ם ראה תשובת רבינו שמחה[2830] (רבו של האור זרוע[2831]) שהעתיק בהגהות מיימוניות[2832], דפליג על התוס׳ וספר התרומה וסיעתם[2833], שלמדו מנכרי שבא לכבות כו׳ דכל שעושה

מכל מקום אין זה מועיל, כיון שמצוה עליה להדליק בימי החול. ויתירה מזו יתבאר לקמן סכ״ג (לענין הנאה דוקא. והיינו טעמא, משום דגם מהר״ם שעשה מסגרת נמי סבירא ליה הכי), היינו שבמקום הנאת הגוף, מודה מהר״ם שאין להתיר מטעם אם עושה מעצמו.

וראה מהדורא בתרא המבוארת ע׳ 88 הערה 470. מעשה חושב ע׳ קנו ד״ה הרי.

[2828] אין לומר שמה שעשה מהר״ם מסגרת היא חומרא שלו, אף שמודה להיתר של ס׳ התרומה.

שהרי לשון תשובת מהר״ם שם (וששאלתם על בתי החורף. כשבאתי בצרפת היו נוהגים היתר בבית מורי זצ״ל, ואומרים שר״י מאורלינ״ש זצ״ל היה אומר לגוי לתקן האש, משום חולה שאין בו סכנה אומר לגוי ועושה, והכל חולים בקרירות. אמנם במלכותנו נראה לאסור משום דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור, שנהגו משום חומרא ופרישות שלא לישב בבית החורף שהוחם, ואי אתה רשאי להתירו).

היינו שטעם ההיתר מעיקר הדין הוא ״משום דהכל חולים אצל הקור״. ולא מטעם שסובר כס׳ התרומה להתיר עבדו ושפחתו.

[2829] לעיל סט״ו נתבארה שיטת מהר״ם, שבעושה מעצמו הוי כ״קצץ״, אף שלא התירו בקבלן אלא בקצץ (כדלעיל סי׳ רנב ס״ו).

עתה בא לבאר שיטת מהר״ם, שבעושה מעצמו אין חוששים למה שאמרו בירושלמי פ״א ה״ט (נתן כליו לכובס נכרי ובא ומצאו עובד בו בשבת אסור. א״ר יודן ויימר ליה דלא יעבוד. א״ר יודן אבוי דרבי מתנייה, הוא דתימר בטובת הנייה).

והיינו שכבר נתבאר לעיל סי׳ רנב ס״ז-ט (כשיטת רבינו שמחה דלקמן), שלא אסרו בירושלמי אלא כשמלאכה נעשית בחפצים של ישראל. שעל זה כותב לקמן בסמוך ״ומהר״ם נמי סבירא ליה הכי״.

אלא דלעיל שם ס״י נתבאר (כשיטת רבינו שמחה): ״וכן אם הנכרי מאליו בלא אמירת ישראל עושה מלאכה בשבת משלו ... כיון שהנכרי היה צריך ליטול רשות מתחלה מהישראל ... והישראל רואהו ושותק לו ... צריך למחות בידו״.

ועל זה מבאר כאן דעת מהר״ם, שלא אסרו בחפצים של ישראל אלא אם ״היתה שליחות ואמירה לנכרי לעשות מלאכה זו בעצמה בפירוש, משא״כ בשפחות העושות הגבינות דליכא אמירה כלל״, התיר אף כשרואהו.

[2830] כאן מבאר שיטת מהר״ם באופן אחר ממה שנתבאר עד עתה, על פי תשובת רבינו שמחה, שמסתמא גם מהר״ם ראה ומודה לעיקרי דבריו.

והיינו שעד כאן (סט״ו-ז) נתבארה שיטתו (דסבירא ליה למהר״ם דשכיר שנה לא מקרי קצץ כלל. ולא עדיף כקבלנות ... אלא דינו כשכיר יום ... מאחר דשכרו משתלם לפי משך הזמן ולא לפי המלאכה). ומכל מקום התיר כשעושה מעצמו (ודאי כמשמעו דהעיקר הוא משום דעושות מעצמן וליכא אמירה כלל).

אמנם כאן בא לבאר באופן שני, שמהר״ם סובר כדעת רבינו שמחה, שגם שכיר שנה מותר מעיקר הדין כקבלן, וכדלקמן ריש סי״ט שגם אם ״היתה אמירה בערב שבת ... באינו רואהו, שרי״.

ומה שצריך למחות בו כשרואהו, היינו כמבואר לקמן בסמוך (כשעושה בשל ישראל צריך ליטול רשות ממנו, והוא ראה ושתק אדעתא דישראל קעביד ... ומהר״ם נמי סבירא ליה הכי).

ואף שבקבלן אינו צריך למחות אפילו כשרואהו, היינו כדלקמן סי״ט (ולפי זה הא דמחלק בירושלמי בין טובת הנאה לעוסק בשכר, צריך לומר כפירוש רבינו שמחה, משום שלא יוכל למחות. ומשום הכי בשכיר שנה שיוכל למחות הוצרך מהר״ם לחלק, משום דהתם היתה אמירה בערב שבת ... משא״כ בגבינות ... אין צריך למחות, ולא דמי לירושלמי, מאחר שלא היתה אמירה).

ופירוש זה בדברי מהר״ם, הובא גם לקמן סכ״ב (אי נמי ... יש לומר דמודה מהר״ם להרמב״ם דבמלאכה מיוחדת עכ״פ עביד אדעתא דנפשיה, וגם כדידיה דמי (ולפי זה יש לומר דסבירא ליה גם כן כספר התרומה). אלא שזה דוחק קצת בלשון המרדכי).

וכן הובא לעיל סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ה ד״ה ואם היא (ואם היא שפחתו השכורה לו צריך לומר דסבירא ליה כרא״ם שבהגהות מרדכי ... ספר התרומה והמרדכי). והיינו שגם שכיר שנה דינו כקבלן שקצץ.

*

ובאמת נתבאר בארוכה בקונטרס אחרון שם, שהן מהר״ם והן שאר הפוסקים חולקים על רבינו שמחה, ואינם מצריכים למחות אלא בנכרי העובד בטובת הנאה, ולא בכל מקום שיכול למחות. ואפילו המ״א שפוסק כדעת רבינו שמחה לענין איסור העושה בשל ישראל והישראל רואהו. מכל מקום נתבאר שם ד״ה אבל בקבולת (דמשום רואה ושותק לא מיתסר בקבולת גמורה, כגון שקצץ, אע״ג דיוכל למחות).

אמנם כאן נתבאר, שגם מהר״ם סובר בפרט הזה כדעת רבינו שמחה.

[2831] הוא רבי שמחה ברבי שמואל משפירא, שהיה רבו של רבי יצחק בעל האור זרוע – רבו של מהר״ם מרוטנבורג (ולא רבינו שמחה ברבי שמואל מויטרי, מתלמידי רש״י, שחי כמאתים שנה לפני מהר״ם). ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קעג. מהדורא בתרא המבוארת ע׳ 90.

ומכל מקום נראה שמהר״ם ראה את תשובתו זו, שהובאה בתשובותיו ובספרי תלמידיו (כדלקמן הערה הבאה).

[2832] תשובתו נעתקה בהגהות מיימוניות פ״ו אות ו, ובהגהות מרדכי סי׳ תנב, ובשו״ת מהר״ם מרוטנבורג (לבוב) סי׳ שטז (על המדורות שמבערות הנכריות בבית אדוניהם בשבת, לא התירו חכמים ... ולענין מכבה שייך לומר נכרי אדעתא דנפשיה קעביד, אבל להבעיר מעצי ישראל, צריך ליטול רשות מבעל העצים, ואם ראה ישראל ושתק, אדעתיה דישראל קעביד, כיון שהעצים של ישראל. כמו האומנים שעושין מלאכה בבית ישראל, שאסור אפילו בקיבולת, ואין לחלק בין בחנם בין בשכר. ואפילו בבית נכרי גרסינן בירושלמי פ״ק דשבת [הל׳ ט] הנותן כלים לכובס נכרי ובא ומצאו עובד בה בשבת אסור, אמר ר׳ יוחנן לימא ליה דלא

מעצמו אדעתא דנפשיה עביד, דשאני התם שאין צריך רשות מישראל, אבל כשעושה בשל ישראל צריך ליטול רשות ממנו, והוא ראה ושתק, אדעתא דישראל קעביד. והוסיף עוד[2834] לאסור אפילו בבית הנכרי, כמו בקבולת בחנם, דהיינו בטובת הנייה כדאיתא בירושלמי[2835] עיי״ש.

(דלמסקנתו אין לחלק אף בעושה לעצמו בין בית הישראל לבית הנכרי, דעושה בשלו גם בבית הישראל אין מטריחין כו׳, והא דצריך לגרשו היינו כדי שלא יעשה בשל ישראל[2836]).

ומיהו אפשר דבבית הנכרי[2837] לא אסר כהאי גוונא אלא כשגופו נהנה, כדמייתי ונקט הא דפרק כל כתבי בשביל נכרי כו׳ עיי״ש.

יעבוד. א״ר יהודה הדא אמרת בטובת הנאה, אבל בשכר בעבידתיה עסיק, פירוש לא יוכל למחות לו. אלמא בחנם צריך למחות אפילו אם הנכרי עושה בביתו, מה לי שאר מלאכתו מה לי מבער עצים. וכל הני דכל כתבי דאמר בשביל נכרי מותר, היינו שהנכרי עושה מלאכה בשלו, אבל בשל ישראל אפילו בבית נכרי אסור. וכל שכן בבית ישראל, ואפילו הכל בשביל נכרי, ואפילו משכיר מרחץ לנכרי אמרינן בפ״ק דע״ז [דף כא] לא ישכיר אדם מרחץ לנכרי בשבת, שנקרא על שמו, ונכרי יעשה בה מלאכה בשבתות וימים טובים, ואף על פי שעושה לצורך עצמו ומעצים שלו, ואין לך נקראת על שמו יותר מביתו של ישראל שדר בו. ועוד משמע בירושלמי שאין מטריחין לנכרי לומר צא מבית[ך] ועשה צרכיך, מכלל דנכרי העושה מלאכה בביתו של ישראל חייב לגרשו מביתו. ויש [ללמוד] שהשפחות אין רשאות לעשות מלאכות בבית ישראל).

תשובה זו נעתקה לעיל סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ה, בתוספת הסבר לדבריו, ותוכנו:

(א) השפחות העושות מעצמן בבית ישראל אסור. והטעם וההוכחות לזה:

(ב) גם נכרי העושה מעצמו **בשל ישראל** אסור, שאינו דומה לכיבוי דליקה שאין צריך ליטול רשות.

(ג) ואף שאומנים העושים בשכר אין צריך למחות בהם, מכל מקום **בבית ישראל** צריך למחות גם בהם.

(ד) וטעם החילוק הוא, כי כל מקום **שיכול למחות** צריך למחות בו. ובבית ישראל יכול למחות אף באומנים.

(ה) וכל שכן שצריך למחות בעושים **בחנם בטובת הנאה, שגרע טפי**, שהרי צריך למחות בהם אף כשעושים בביתם.

(ו) ולכן צריך למחות אף כשעושים **לצורך עצמם**, שהרי יכול למחות בעושים בשל ישראל או בבית ישראל.

וראה יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו ע׳ עדר ואילך.

[2833] שהובאו ונתבארו לעיל ס״א.

[2834] שההפרש בין בית ישראל לבין בית נכרי הוא רק לענין קבלנות (עושה בשכר), שבביתו יכול לגרשו, ובבית נכרי ״בעבידתיה עסיק, פירוש לא יוכל למחות״.

משא״כ לענין העושה בחנם בשל ישראל, צריך למחות בו אף בעושה בבית נכרי.

[2835] פ״א ה״ט (נתן כליו לכובס נכרי ובא ומצאו עובד בו בשבת אסור. א״ר יודן ויימר ליה דלא יעבוד. א״ר יודן אבוי דרבי מתנייה, הוא דתימר בטובת הנייה, אבל בשכיר בעבידתיה הוא עסיק).

[2836] לפי הנראה בא לבאר שורה בלתי מובנת בתשובת רבינו שמחה הנ״ל, לפי גירסת הדפוסים הראשונים (אפילו בבית נכרי אסור. וכל שכן בבית ישראל ... ואף על פי שעושה לצורך עצמו ומעצים שלו ... ועוד משמע בירושלמי שאין מטריחין לנכרי לומר צא מביתי ועשה צרכיך, מכלל דנכרי העושה מלאכה בביתו של ישראל חייב לגרשו מביתו).

והיינו שמפרש בירושלמי סוף פט״ז (שאין מטריחין על האדם לצאת מביתו), דהיינו שהנכרי הדליק לצורך עצמו בבית ישראל, ולכן אין הישראל צריך לגרשו מביתו. ומכל מקום מסיים ש״חייב לגרשו מביתו״.

וליישב סתירה זו מבאר רבינו, שגם למסקנתו ״אין מטריחין כו׳״ – בעושה לעצמו; אלא ״דצריך לגרשו, היינו כדי שלא יעשה בשל ישראל״.

אמנם בדפוסים המאוחרים של המרדכי הוכנס בו תיקון (שאין מטריחין לנכרי לומר צא מבית[ך] ועשה צרכיך, מכלל דנכרי העושה מלאכה בביתו של ישראל חייב לגרשו מביתו). והיינו שדוקא בבית נכרי אי אפשר לגרשו, משא״כ בבית ישראל חייב לגרשו מביתו.

וראה מהדורא בתרא מבוארת ע׳ 91.

[2837] אפשר שגם הערה זו מיירי במה שהובא לעיל מתשובה הנ״ל, אודות נכרי העושה לצורך עצמו בשל ישראל (וכל הני דכל כתבי דאמר בשביל נכרי מותר, היינו שהנכרי עושה מלאכה בשלו, אבל בשל ישראל אפילו בבית נכרי אסור).

חומרה זו לא מצאנו בשום פוסק, וכנפסק בפשיטות לקמן סי׳ שז סל״ה (ואפילו אם הנכרי עושה המלאכה לצרכו בכלים וחפצים של הישראל, אינו צריך למחות בו כשרואהו).

וכן הקשה רבינו לעיל סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ה (כשעושה בשביל עצמו, דלא כהגהות מרדכי (וכן משמע בט״ז סוף סי׳ רע״ו, דמסתמא מדלקת השפחה נר של בעל הבית להדחת כליו). וכן משמע בהדיא ממ״ש המג״א בסי׳ ש״ז ס״ק כ״ט דאף כשהנכרי עושה בשל ישראל אין איסור אמירה אלא כשמגיע לו הנאה, שמרבה לו שכר בעד זה עיי״ש. וכן פסק רמ״א בי״ד סי׳ רצ״ז ס״ד בהג״ה. ואף החולקין שהביא הש״ך שם, לא אסרו אלא האמירה, אבל לא למחות כשרואהו. וכן דעת כל האחרונים בסי׳ רמ״ג גבי קבלנות דמרחץ, שתלו בנוסחאות הרא״ש וטור, ומדברי כולם משמע דכשעבד אדעתא דנפשיה שרי).

ועל כן מפרש כאן, שאפשר לא אסר כהאי גוונא (לצורך עצמו, בשל ישראל) אלא כשגופו של הישראל נהנה, שהרי כותב זאת על הא דתנן קכב, א (נכרי שהדליק את הנר משתמש לאורו ישראל).

*

וראה לקמן סי׳ שה בקונטרס אחרון ס״ק א (אבל אין לומר דר׳ שמחה נמי לא אסר אלא במדורה, דהא מייתי ראיה מירושלמי דאיירי בכביסת כלים, עיין במ״ש בסי׳ רנ״ב), ולקמן (הערה 2924).

ומהר״ם נמי סבירא ליה הכי[2838], דראה ושתק בעושה בשל ישראל, לא עדיף מנתן כליו לנכרי מערב שבת, דצריך למחות כשעושה בטובת הנאה, אע״ג דהוה ליה כקצץ, מדשרי בעושה מעצמו לפי שיודע שלא יפסיד דהיינו טובת הנאה[2839]. דהתם[2840] נמי לאו דוקא נתן מיד ליד, אלא שנטל מדעתו, ואם כן הוא הדין וכל שכן אם לא נטל מערב שבת, אלא בשבת[2841] עצמה נוטלת החלב של ישראל ועושה גבינות לעיניו ורואה ושותק. ואין לחלק ביניהם אלא משום דהתם[2842] היתה שליחות ואמירה לנכרי לעשות מלאכה זו בעצמה בפירוש, משא״כ בשפחות העושות הגבינות דליכא אמירה כלל[2843].

[יח] ביאור נוסף בשיטת ס׳ התרומה

ולספר התרומה[2844] סבירא ליה דעבדו שכירו הוה ליה כקצץ ממש[2845], שאינו צריך למחות כשרואהו, כדאיתא בירושלמי[2846]. ומשום הכי נמי ליכא למיחש למראית עין בבית ישראל, דכו״ע ידעי שהוא שכירו לשנה וקצץ[2847], משא״כ בקבולת יאמרו שהוא שכיר ימים.

ולפי זה נכרי דעלמא הבא לעשות מעצמו בבית הישראל, אפשר דצריך למחות לספר התרומה[2848]. ומשום הכי לא הביא ספר התרומה התירא דעושה מעצמו כי אם בליקט עשבים בשדה לבהמתו ומאכיל לבהמת ישראל מוקצה[2849].

ואם תמצי לומר[2850] דלא סבירא ליה כלל היתר זה, כי אם במוקצה ולא במלאכה גמורה. משום דאע״ג

[2838] שאם ״עושה בשל ישראל צריך ליטול רשות ממנו, והוא ראה ושתק, אדעתא דישראל קעבידי״, ולכן צריך למחות בו.

ולא רק באופן שנתבאר בירושלמי שם (נתן כליו לכובס נכרי ... בטובת הנייה), אלא אף בשפחות השכורות לשנה שעושות הגבינות בשבת בשביל הישראל (שבזה דן מהר״ם).

כי אף שמעיקר הדין ״באינו רואהו שרי״ (כדלקמן סי״ט), מכל מקום אם ״ראה ושתק ... צריך למחות״ (כדלעיל הערה 2830).

אלא שמכל מקום התיר מהר״ם בעושה מעצמו (ראה לעיל הערה 2829).

[2839] דתנן קכא, א (נכרי שבא לכבות, אין אומרים לו כבה ואל תכבה). ובגמרא שם (נכרי לדעתיה דנפשיה עביד). וברש״י שם (להנאת עצמו מתכוין שיודע שלא יפסיד).

וכן נפסק לקמן סי׳ שלד סכ״ו (נכרי שבא לכבות מעצמו אין צריך למחות בידו, לפי שהנכרי יש לו שקול הדעת, ששוקל בדעתו שכך ראוי לו לעשות, מפני שישתכר בו עכשיו או לאחר זמן, ולהנאת עצמו הוא מתכוין).

[2840] בירושלמי שם (נתן כליו לכובס נכרי).

[2841] דמיירי ביה מהר״ם, בשפחות העושות הגבינות.

[2842] בירושלמי שם שהצריכו למחות בו.

[2843] לכן לא הצריך מהר״ם למחות בהן.

והיינו שלפי זה יהי׳ פירוש דברי מהר״ם (דהתם אמירה לנכרי, אבל אם הנכרי עושה מעצמו אין איסור), שכשעושה מעצמו בלא אמירה כלל: (א) אין צריך קצץ (כדלעיל סט״ו). (ב) מותר אף שהוא בשל ישראל (כמבואר כאן). (ג) מותר אף שהוא בבית ישראל (כדלקמן ס״כ).

וכן ביאר במנחת כהן משמרת השבת שער א פ״ו ד״ה ואמנם לקושיא (שמה שאין צריך למחות ביד הגוי הבא לעשות מלאכה מעצמו לישראל בשבת, הוא דוקא ... שלא היה שם אמירת ישראל לא בשבת ולא קודם השבת ... אם היה רועה צאנו של ישראל והוא חולב אותן בשבת, ועושה מהן גבינות בשבת לצורך הישראל, אין צריך למחות בידו שלא יעשה הגבינות, כיון שהוא עושה מעצמו ולא היתה שם אמירת ישראל), ובסוף הפרק (אם ישראל לא צוהו בה כלל, ושכיר זה עושה אותה מעצמו, נראה שמותר להניחו לעשות, ואין צריך למחות בו, ואפילו עושה לדעת ישראל ... כן נראה לי כפי עיקר אלה הדינים).

[2844] סו״ס רנב (לאחר השבת מותר לומר לעבדו ולשפחתו מדוע לא עשית האש, למה לא הדלקת הנר בשבת שעברה), וכמובא לעיל (ס״ז), והיינו שעושה בשל ישראל, והישראל רואהו, והוא בבית הישראל.

ואם כן איך יתרץ דברי רבינו השמחה הנ״ל שהביא מירושלמי הנ״ל.

[2845] כדלעיל ס״ב וס״ד וסי״ד.

[2846] שם (הוא דתימר בטובת הנייה, אבל בשכיר, בעבידתיה הוא עסיק). הרי שבקצץ אין צריך למחות.

[2847] כדלעיל ס״ב (מה שאין כן בעבדו השכור לשנה ... כל הרגילים בביתו יודעים שהוא שכיר שנה, דמקרי קצץ, ודינו כקבלן לפי דעת ספר התרומה).

וראה יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו ע׳ רפא.

[2848] כדעת רבינו שמחה הנ״ל, שמפרש הירושלמי הנ״ל אפילו בעושה מעצמו.

[2849] כדלעיל סי״ד. והיינו מטעם שאינו בביתו של הישראל (וגם העשבים אינם של הישראל).

[2850] תוכן האמור בקטע שלפנינו, שיש מקום לפרש בדברי ס׳ התרומה בענין העושה מעצמו, שלא כפי שנתפרש עד עתה.

דעשה מעצמו ואדעתא דנפשיה עביד, שיודע שלא יפסיד, מכל מקום אינה רק טובת הנאה, וטובת הנאה לא דמי לקצץ כדאיתא בירושלמי. אם כן אתי שפיר טובא מ"ש לעיל[2851] דלספר התרומה לא בעינן קצץ בנתינת כלים, דמפורש הכי בירושלמי בהדיא[2852].

ואפילו הכי[2853] לדינא נקטינן בעלמא כמהר"ם והרא"ש ורשב"א בשם התוס' גבי ליקט עשבים[2854].

אלא דבליקט עשבים לחוד יש להחמיר כספר התרומה ומרדכי[2855], כמ"ש המ"א שם[2856], מאחר שנהנה בשבת באכילת בהמתו, דהוה ליה כגופו נהנה אם ליקט לישראל, כדתניא התם בהדיא[2857], וכמ"ש לעיל[2858].

שעד כאן נתבארה דעתו (לעיל ס"א וסי"ד ובתחלת הסעיף שלפנינו), שהוא סובר כדברי התוס' שהעושה מעצמו בשביל ישראל אינו צריך למחות בו (אף במלאכה דאורייתא), אלא אם כן: (א) גוף הישראל נהנה ממנו. (ב) הוא בבית ישראל. ולכן לא התיר אלא בליקט עשבים בשדה (בשביל בהמת עצמו), והאכיל בהמת ישראל (מדעת עצמו).

אמנם יש להבין דיוק לשונו בסי' רמז (ודאי שרי שיהיה הנכרי מאכיל את בהמתו של ישראל מוקצה). ואולי כוונתו בזה, שלא התיר נכרי העושה מעצמו אלא במלאכה מדברי סופרים, כמו מוקצה.

ולפי זה יש לפרש שיטת ס' התרומה כך:

(א) שכיר שנה חשוב כמו קצץ ואינו צריך למחות בו (כדלעיל ס"ב וס"ד וסי"ד).

(ב) עושה מעצמו בשביל טובת הנאה, אינו חשוב כמו קצץ, ולכן צריך למחות בו (כמבואר כאן).

(ג) הנותן כליו לנכרי בטובת הנאה שהותר בירושלמי כאן, כיון שלא הותר מטעם קצץ, אם כן ודאי הותר מטעם קבלן.

(ד) אם רואהו עושה מלאכה, צריך למחות, אלא אם כן הוא קבלן שקצץ, כמבואר בירושלמי כאן.

וראה ביאורי השלחן ע' תנז-ט, בשולי הגליון.

[2851] סעיף ג (שלא הצריכו קבלן שקצץ אלא בשילוח אגרת שהוא בכתב ישראל, משא"כ בשאר קבלן אין צריך קצץ).

[2852] שהרי לפי פירושו בירושלמי זה, התירו לו לתת כליו לנכרי בטובת הנאה, מטעם שהוא קבלן, בלא קצץ.

[2853] שכבר נתבאר לעיל ס"א (הדין דין אמת, גם לספר התרומה וסיעתו הנמשכים אחר התוס', דהעושה מעצמו אדעתא דנפשיה קעביד).

אמנם אפילו אם תמצי לומר דלא סבירא ליה כלל היתר זה, כי אם במוקצה ולא במלאכה גמורה. מכל מקום לדינא נקטינן כדעת הפוסקים שהעושה מעצמו מותר.

[2854] כדלעיל ס"א וסי"ד, שהרא"ש ורשב"א פסקו כדעת התוס', שאף אם הנכרי ליקט והאכיל עשבים לבהמת ישראל אין צריך למחות בו.

ואף בשכיר שנה העושה מעצמו נקטינן כדעת מהר"ם להתיר, כנפסק בשו"ע סי' שה סכ"א (גבינות שעושות השפחות מעצמן מחלב של ישראל, מותר כיון שאינו אומר להן שיעשו).

וראה יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו ע' שה.

[2855] סי' תו (שהעתיק לשון ס' התרומה), שלא התיר אלא כשליקט הנכרי לצורך בהמתו, ואחר כך האכיל לבהמת ישראל, כדלעיל סי"ד.

[2856] סי' שכה סק"ל (ז"ל הרא"ש, אבל אם מערים ישראל בכך ורגיל לעשות דבריו בהערמה על ידי עכו"ם אסור, כדאמרינן פרק הפועלים עכ"ל. משמע אם אין הישראל מערים, אף על פי שהעכו"ם מערים שרי. ועוד משמע, דאפילו ידעינן שהעכו"ם עושה לצורך ישראל אין צריך למחות ... אבל המרדכי כתב וז"ל ובלבד שלא יערים לעשות בשביל ישראל ולומר שעושה לעצמו, על כרחך משמע דאי ידעינן שעושה בשביל ישראל צריך למחות בידו. וכן משמע מלשון השו"ע. וטעמו כיון שהישראל נהנה מזו המלאכה). הרי מסקנתו שיש להחמיר בזה כס' התרומה.

ובאמת מסתפק בזה רבינו לקמן סי' שכה ס"כ (אם ליקט נכרי עשבים (לבהמתו) והאכיל (גם) לבהמת ישראל אין צריך למחות בידו ואף על פי שמן הסתם ליקט גם לצורך ישראל אין איסור בליקוט זה כלל כי כל נכרי העושה דבר מעצמו בודאי מתכוין הוא לטובת עצמו שיודע שלא יפסיד).

וכהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

והיינו שבלא המוסגר נפסק שם שאפילו "אם ליקט נכרי עשבים והאכיל לבהמת ישראל אין צריך למחות בידו". והוסיף במוסגר, דהיינו דוקא "אם ליקט נכרי עשבים לבהמתו, והאכיל גם לבהמת ישראל".

וכאן מסיק להחמיר בזה כס' התרומה.

[2857] כמבואר במשנה שם (נכרי שהדליק את הנר ... בשביל ישראל אסור, מילא מים ... בשביל ישראל אסור, עשה נכרי כבש ... בשביל ישראל אסור). והובא לעיל (ס"א) מהתוס' שטעם האיסור בכל זה הוא כיון שגוף הישראל נהנה במעשה של נכרי.

ועל זה הובאה הברייתא שם (נכרי שליקט עשבים ... אם בשביל ישראל אסור). מובן מכך שגם כאן טעם האיסור כיון שגוף הישראל נהנה.

[2858] סעיף יד (דהא תנן בהדיא ואם בשביל ישראל אסור, אע"ג דעביד אדעתא דנפשיה, משום דמה שמאכיל לבהמתו הוה ליה כגופו נהנה).

[יט] במה סובר מהר״ם כרבינו שמחה

ולפי זה[2859] הא דמחלק בירושלמי בין טובת הנאה לעוסק בשכר, צריך לומר כפירוש רבינו שמחה משום שלא יוכל למחות. ומשום הכי בשכיר שנה שיוכל למחות הוצרך מהר״ם לחלק משום דהתם היתה אמירה בערב שבת[2860] (ואפילו הכי באינו רואהו שרי[2861]. והוא הדין לאגרת בחנם[2862]).

משא״כ בגבינות, וכל שכן בנכרי דעלמא שבא לעשות מעצמו בשביל טובת הנאה, אין צריך למחות, ולא דמי לירושלמי, מאחר שלא היתה אמירה[2863].

(ולומר מדוע לא עשית כו׳ אינה חשובה אמירה בנכרי דעלמא[2864] שאינו שכירו, ואינו עובדו רק על מנת לקבל פרס וטובת הנאה, מיד או למחר או כבר קיבל ממנו, אם כן אמירת מדוע כו׳ אינה אזהרה וגערה, אלא דרך שאלה, כלומר כי בוודאי לא היית מפסיד טרחך, ואם כן אדרבה בטוח הנכרי יותר לקבל טובת הנאה).

[כ] בבית ישראל אין חושדים בלא אמירת הישראל

ומהאי טעמא אפילו בבית ישראל שרי למהר״ם וסיעתו[2865], כדמשמע מלשון הר״ם שבמרדכי סוף פרק כל כתבי[2866] (וכן הוא בהגהות מיימוניות פי״ב[2867] בתחלת לשונו. ומ״ש הכלבו בשם הר״מ[2868] היינו

[2859] חוזר עתה לביאור שיטת מהר״ם, לפי הפירוש השני בדבריו, שנתבאר לעיל סי״ז (ומהר״ם נמי סבירא ליה הכי ... נתן כליו לנכרי מערב שבת, דצריך למחות כשעושה בטובת הנאה, אע״ג דהוה ליה כקצץ, מדשרי בעושה מעצמו לפי שיודע שלא יפסיד דהיינו טובת הנאה).

וכיון שגם שפחות השכורות מותרות מעיקר הדין כמו קבלן שקצץ, אם כן מדוע לא התיר אלא כשעושות מעצמן בלי אמירה.

אלא שלפי ביאור זה על כרחך צריך לומר, שסובר גם בזה כפירוש רבינו שמחה בדברי הירושלמי, שכל מקום שיכול למחות חייב למחות. ולכן גם ״בשכיר שנה שיכול למחות״ (שהרי הוא שכירו), חייב למחות.

ולכן לא התיר אלא כשעושות מעצמן בלי אמירה.

[2860] בהגהות מיימוניות פ״ח אות ז (ומורי אומר ... הגבינות שעושות השפחות בשבת, אין לאסור ... דהתם אמירה לנכרי, אבל אם הנכרי עושה מעצמו אין איסור).

[2861] ואף שיכול למחות בו, שהרי שכירו הוא, מכל מקום אינו צריך למחות בו, כיון שאינו רואהו במלאכתו.

[כדלעיל (הערה 2830), שמהר״ם סובר כדעת רבינו שמחה, שגם שכיר שנה מותר מעיקר הדין כקבלן, אלא שאם רואהו צריך למחות בו].

ומה שכתב מהר״ם טעם ההיתר כיון שהוא עושה מעצמו, היינו כדי להתיר בעושה מעצמו אף כשהישראל רואהו.

[2862] שדינו כקבלן, כמבואר לעיל סי׳ רמז ס״ט (אם אינו מצפה כלל לתשלום שכר אלא עושה בחנם, מן הסתם עושה כן לשלם גמול לישראל על הטובה שקבל ממנו כבר, והרי זה כעושה בשביל שכר).

ואף שיכול למחות בו, שהרי מוליכו בחנם. מכל מקום אינו צריך למחות בו, כיון שאינו רואהו בהליכתו (אף שיודע שהולך בשבת).

והחילוק בין רואהו לבין יודע שהולך בשבת, נתבאר לעיל סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ז.

ואם יש לנכרי דרך לאותה עיר, ולא סיכמו בינם שיוליכנו בחנם, נתבאר לעיל ס״ג (והערה 2591), וסט״ו (והערה 2805).

[2863] כדלעיל סט״ו (העושה מעצמו לא עביד אדעתא דישראל מסתמא, מאחר שלא אמר לו כלום, אלא אדעתא דנפשיה ... ושפחה השכורה לשנה, להשלים קבלנותה שקבלה עליה לעבוד כל השנה בכל המלאכות הצריכות בבית. והיינו דוקא בדליכא אמירה דישראל כלל).

[2864] כמובא לעיל סט״ו משו״ת מהר״ם סי׳ תקנט בהג״ה (אבל מהר״ם ז״ל אמר דיכול לומר לאחר השבת למה לא עשית כך וכך [בשבת שעבר], והביא ראי׳ לדבריו). ונתבאר לעיל שם (בנכרי דעלמא ... שאינו אדון לו לצוות עליו).

[2865] כשעשו השפחות הגבינות בבית ישראל.

אף דאמרינן בירושלמי פ״א ה״ח (תני אומנין עכו״ם שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו של ישראל אסור, ובתוך בתיהן מותר). הובא בתוס׳ ע״ז כא, ב ד״ה אריסא. וכן נפסק שו״ע סי׳ רנב ס״ב (והוא ... שיעשה הגוי המלאכה בביתו). ולעיל שם ס״ה (אסור להניחו לעשות ברשות ישראל).

אלא ודאי שלדעתו, גם זה לא אסרו אלא כשהיתה אמירה מהישראל, משא״כ אם הנכרי עושה מעצמו בלי שום אמירה מהישראל, אין חוששים גם לזה.

[2866] רמז תא (כשנכרי בא לכבות נר או מדורה, יש בני אדם אוסרין למחות בו ולומר אל תכבה, וטועים בזה דתנן פרק כל כתבי הקדש נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה, וסבורין שהפירוש הוי שאסור לומר אל תכבה, דומיא דאין אומרים לו כבה, והפירוש הוי אין צריך לומר לו אל תכבה, וכן מוכח הסוגיא). והוא מתשב״ץ קטן סי״א (ואומר שאם ירצה הגוי ליקח שמן מהנר בליל שבת, שמותר לישראל למחות על ידו, כדאיתא במסכת שבת (דף קכא) אין אומרים לגוי כבה ואל תכבה, והכי פירושו, אין צריך לומר לגוי אל תכבה, אבל אם רוצה ישראל יכול לומר אל תכבה).

הרי נתפרש שאם הנכרי בא לכבות מעצמו בלי אמירת הישראל, מותר אפילו בבית הישראל. והיינו כיון שלא היתה כאן אמירת הישראל כלל.

משום שנהנה[2869]. וגם אינו מהר״ם, מדהגיה עליו הר״פ[2870] ומיהו כו׳ עיי״ש) כשנכרי בא לכבות כו׳ וטועים בזה כו׳ אין צריך לומר אל תכבה כו׳ (ומשום דלא סבירא ליה כמ״ש הרשב״א לדחות דבדליקה דוקא הקילו כמ״ש לעיל[2871]), ולא הזכיר עבדו שכירו כלל[2872], ולא חיישינן למראית עין[2873] אע״ג דעביד בשביל ישראל שישן, או כחס על השמן והעצים[2874], אלא שיודע שלא יפסיד טרחו[2875] או שכבר קיבל טובת הנאה[2876]. וכ״מ בהדיא מלשון הטור ושו״ע סי׳ רע״ו ס״ד בהג״ה[2877].

[2867] אות ה (פירוש אין צריך למחות בידו ולומר אל תכבה ... אבל נכרי הבא לכבות נר בשביל ישראל והישראל אינו חפץ בכך, מותר למחות בידו, ובני אדם הנוהגין איסור, ונמנעים מלמחות בעבדים ושפחות לכבות מהאי טעמא, טועים הם).

[2868] סי׳ לא ל, ג (ואומר הר״ם שצריך אדם למחות לעבדו או לשפחתו גויה שלא להדליק בשבילו את הנר. ואם ידליקו אסור ליהנות בו, כדאיתא פרק כל כתבי נכרי שהדליק וכו׳). והוא מהתשב״ץ סי״ב (ואומר שצריך למחות לעבדו ולשפחתו גוים שלא להדליק את הנר בשבת בשבילו. ואם ידליקו שאסור להשתמש לאורו, כדאיתא בפרק כל כתבי (דף קכב) נכרי שהדליק נר בשביל עצמו מותר לישראל להשתמש לאורו, ואם בשביל הישראל אסור להשתמש לאורו).

[2869] מה שהצריך למחות בהם כשמדליקים את הנר, אין זה (מחמת שהוא בבית ישראל), אלא (אף שלא בבית ישראל), מטעם שגוף הישראל נהנה ממנו, שבזה תנן קכב, א (נכרי שהדליק את הנר ... אם בשביל ישראל אסור), ובתוס׳ שם ד״ה נכרי (שגוף ישראל נהנה במעשה של נכרי).

ואף שלא נאמר שצריך למחות בו, וכדלעיל ס״א (דאין צריך למחות, אבל אסור ליהנות). וכן נפסק לעיל סי׳ רעו ס״א (אסור ליהנות ממלאכתו בשבת).

הנה הר״מ הצריך אף למחות בו (שצריך אדם למחות לעבדו או לשפחתו גויה שלא להדליק בשבילו את הנר. ואם ידליקו אסור ליהנות בו).

וכן מסיק לקמן סכ״ג גם בדעת המ״א ומהר״ם מרוטנבורג, שלא הצריכו למחות בעושה מעצמו בבית ישראל אלא כשגוף הישראל נהנה ממלאכתו (דמיירי לענין לאכול הגבינות בשבת ... דמיירי לענין ליהנות בשבת ... לענין הנאה דוקא, והיינו טעמא משום דגם מהר״ם שעשה מסגרת, נמי סבירא ליה הכי). והיינו שמה שמהר״ם עשה מסגרת לתנורו שלא תדליק שפחתו מעצמה, היינו כיון שלא הועיל מה שמיחה בה על מה שמדלקת כדי שיהנה גופו.

וכן מסיק לקמן סי׳ שה קונטרס אחרון ס״ק א (שיש לומר, שאף המג״א לא החליט בסי׳ רע״ו לאיסור אלא במדורה וכהאי גוונא, שגוף הישראל נהנה ... ויש לומר דמהאי טעמא נמי צריך למחות).

יוצא אם כן שאין סתירה בין שני פסקים אלו, שכשנכרי מדליק הנר צריך למחות בו כיון שגוף הישראל נהנה, וכשהנכרי מכבה הנר מעצמו בבית הישראל, אינו צריך למחות בו כיון שאין גוף הישראל נהנה מהכיבוי, ובעושה מעצמו שרי אף בבית ישראל.

[2870] וכ״ה לעיל סי׳ רנב קונטרס אחרון ס״ק ה ד״ה והאמת (מהר״ם מרוטנבורג רבו של הרא״ש והגהות מיימוניות כנודע, ואינו הר״ם שבכלבו, שהגיה עליו הר״פ).

והיינו מה שהגיה בתשב״ץ שם סי״ב, ובכל בו שם (מיהו הירושלמי אומר (שבת טו) דאין מטריחין אדם לצאת מביתו אם הדליק הגוי מדעתו בשביל הישראל).

רבינו פרץ הי׳ אמנם חברו של מהר״ם מרוטנבורג; אלא שאחר שנלקט הספר תשב״ץ קטן (שהם פסקי מהר״ם מרוטנבורג), כתב עליו הר״פ הגהות (כולל הגהה זו).

וכבר נתבאר לעיל, שאין כל סתירה בין שני פסקים אלו, דהתם שאני משום שנהנה.

וראה תהלה לדוד סי׳ רעו סק״ד. כללי הפוסקים וההוראה כלל רסב.

[2871] סעיף א (עיין רשב״א (סוף פרק י״ו), שדחה ראיית התוספות דנכרי המלקט עשבים מעצמו ומאכיל לבהמת ישראל אדעתא דנפשיה קעביד ואין צריך למחות, מדתנן נכרי שבא לכבות כו׳, דשאני התם דבדליקה התירו כו׳).

אלא מהר״ם סבירא ליה כדעת התוס׳, כדלעיל סט״ו (והכי נמי סבירא ליה למהר״ם בהגהות מיימוניות פ״ח, דנכרי העושה מעצמו אין לאסור ... ומהר״ם סבירא ליה דהלכה כתוס׳ בכל מקום, אפילו נגד הרי״ף).

ולכן גם כאן הביא מהר״ם ראי׳ זו (כשנכרי בא לכבות נר או מדורה ... דתנן פרק כל כתבי הקדש נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה ... והפירוש הוי, אין צריך לומר לו אל תכבה).

[2872] כלומר, שאין לומר שטעם ההיתר בזה הוא כמו לדעת ס׳ התרומה, שנתבאר לעיל ס״ב (בעבדו השכור לשנה דמיירי ביה בספר התרומה, שממנו מקור דין זה, כל הרגילים בביתו יודעים שהוא שכיר שנה, דמקרי קצץ), וסי״ח (ולספר התרומה סבירא ליה דעבדו שכירו הוה ליה כקצץ ממש, שאינו צריך למחות כשרואהו, כדאיתא בירושלמי. ומשום הכי נמי ליכא למיחש למראית עין בבית ישראל, דכו״ע ידעי שהוא שכירו לשנה וקצץ).

שהרי מהר״ם מיירי כאן בנכרי דעלמא (כשנכרי בא לכבות נר או מדורה ... אין צריך לומר לו אל תכבה).

[2873] אף אם הישראל רואהו אין צריך למחות בו, ואף אם הוא בבית ישראל אין צריך למחות בו (אלא אם כן גוף הישראל נהנה ממלאכתו, כנ״ל).

והטעם שאין חוששים בזה למראית העין יתפרש לקמן בסוף הסעיף.

[2874] היינו אף שעשה מלאכת הכיבוי בשביל ישראל, מכל מקום אין צריך למחות בו כשעושה מעצמו.

[2875] וטעם היתר זה של העושה מעצמו, הוא כאמור לעיל סט״ו (העושה מעצמו לא עביד אדעתא דישראל מסתמא, מאחר שלא אמר לו כלום, אלא אדעתא דנפשיה, דהיינו נכרי דעלמא שיודע שלא יפסיד).

[2876] כלומר, שמטעם זה התיר גם בשכיר שנה, אף שהוא לא יקבל כלום יותר על שעשה מלאכה זו עתה, מטעם האמור לעיל סט״ו (ושפחה השכורה לשנה, להשלים קבלנותה שקבלה עליה לעבוד כל השנה בכל המלאכות הצריכות בבית). וכדלעיל סי׳ רנב

ומ״ש המ״א[2878] דמיירי בשל נכרי, זה אינו במשמע הלשון כלל, דמיירי שהנכרי מוסיף שמן שלו בנר של ישראל[2879], וכל כהאי גוונא הוה ליה לפרש ולא לסתום כל כך וליתן מכשול, אלא ודאי דאף בשל ישראל אין צריך למחות, כיון דעושה מעצמו, אדעתא דנפשיה קעביד לקבל טובת הנאה[2880].

אלא דלא מהני אדעתא דנפשיה כשגופו נהנה[2881], משום הכי נקטו הטור ושו״ע להוסיף שמן בכהאי גוונא דשרי ליהנות, עיי״ש בטור[2882], וכן בהדליק הנר מיירי נמי בכהאי גוונא דהוסיף נר[2883]. ולא סבירא ליה כמ״ש לעיל[2884] לפי דעת ספר התרומה דאינו צריך למחות אפילו בהדליק הנר במקום חשך משום דאינו צריך לצאת, אלא כמ״ש לעיל בשם האגודה[2885].

וטעמא דלא חיישינן למראית העין בבית הישראל בעושה מעצמו, משום דהרואה אותו מכבה או מדליק רואה שעושה מעצמו בלי אמירת הישראל עכשיו, ומהיכי תיתי לחשדו שאמר לו מקודם או מבעוד יום, מאחר שיכול להיות שעושה מעצמו לקבל טובת הנאה או שכבר קיבל, דומיא דשפחות העושות הגבינות

קונטרס אחרון ס״ק ה ד״ה והנה לפי במוסגר (דאין סברא כלל לחלק בין דעתו על טובת הנאה שקיבל כבר ובין דעתו על מה שיקבל), ונתבאר שם (הערות 2336-2337), וסי׳ רמז ס״ט (ודאי דעתו על הטובה שקיבל ממנו), ונתבאר שם (הערה 1265).

[2877] ״ומותר למחות בגוי שבא להדליק נר או להוסיף שמן״. הרי שעכ״פ אין צריך למחות בנכרי הבא להוסיף שמן בנר בשבת, אפילו בשל ישראל ובבית ישראל.

שבעל כרחך גם הם סוברים כדעת מהר״ם שנכרי העושה מעצמו אין צריך למחות בו אפילו בשל ישראל ואפילו בבית ישראל.

וזהו גם הטעם שכתב לעיל סי״ח דנקטינן בזה כדעת מהר״ם, שהרי כך פוסקים גם הטור ורמ״א.

וכן הוכיח לעיל סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ה ד״ה ועיין שם (ולפי זה, מ״ש הטור ושו״ע סוף סי׳ רע״ו דמותר למחות כו׳, משמע דאין צריך למחות, ומיירי בבית ישראל כמפורש בראש דבריהם).

[2878] ס״ק יד (דוקא כשהנר של עכו״ם, אבל כשהנר של ישראל צריך למחות).

ולפי זה נפסק לעיל סי׳ רנב ס״י (אם הנכרי מאליו בלא אמירת ישראל עושה מלאכה בשבת משלו, אפילו בבית ישראל ... אין צריך למחות בידו).

ונתבאר בקונטרס אחרון שם ס״ק ה ד״ה והאמת (מ״ש המג״א בסי׳ רע״ו ס״ק י״ד דמיירי בשל נכרי, ולא מיתסר משום מראית העין, אף על גב דעושה בשביל ישראל ובביתו).

[2879] ועוד הוכיח כן לעיל סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ה (ולא כשעושה בשלו כמ״ש [ה]מ"א, שהרי המרדכי שהביא ב״י שם מיירי בכיבוי נר ומדורה של ישראל, דהאיך יכול למחות כשמכבה שלו. ועוד דבהגהות מיימוניות פ[י]״ב מבואר בהדיא דמיירי בעבדיו המכבים נרותיו).

ונתבאר שם (הערות 2248-2250), שהרי המקור למ״ש הטור ״ויכול למחות בו שלא ידלק הנר ושלא יתן בו שמן״, הוא במרדכי רמז תא (כתב הר״ם כשנכרי בא לכבות כו׳ אין צריך לומר לו אל תכבה). והוא בתשב״ץ סי׳ יא. ובזה ודאי אין שייך לומר דמיירי בנרות שלו, דהאיך יכול למחות כשמכבה שלו. וגם מקורו בהגהות מיימוניות פי״ב אות ה (אבל נכרי הבא לכבות נר בשביל ישראל, והישראל אינו חפץ בכך, מותר למחות בידו). מובן מכך שגם הטור ורמ״א מיירו שמדליק נרות של ישראל, ומכל מקום אין צריך למחות בו.

[2880] יוצא אם כן שדעת הטור והרמ״א כדעת מהר״ם, שאפילו אם הוא בשל ישראל ובבית ישראל, אם הוא עושה מעצמו אין צריך למחות בו.

[2881] והיינו שאם גופו נהנה, אסור ליהנות ממנו לכל הדעות, כדלעיל ס״א מהתוס׳ והפוסקים. וכנפסק לעיל סי׳ רנב ס״י וסי׳ רעו ס״א.

וגם צריך למחות בו, לפי מה שנתבאר לעיל, והוכיח רבינו מכמה פוסקים (לקמן סכ״ג).

ואם כן האיך התירו בזה הטור והרמ״א, שלא למחות בנכרי וליהנות מהנר שהדליק הנכרי!?

[2882] שכתב ״ושלא יתן בו שמן״, דהיינו שהי׳ בו כבר שמן, והוא מוסיף. וכן ברמ״א שם (או להוסיף שמן).

[2883] אף שכתב הטור סתם ״שלא ידליק הנר״. וכן הוא ברמ״א שם. מכל מקום בודאי מיירי שיש שם כבר נר, והנכרי בא להוסיף נר.

שבזה מיירי בטור ובשו״ע לפני זה שם (אם יש נר בבית ישראל ובא גוי והדליק נר אחר מותר להשתמש לאורו ... וכן אם נתן שמן בנר הדולק מותר להשתמש).

וראה זכרון יוסף סי׳ עו.

[2884] ס״ז ד״ה אבל אם (דספר התרומה התיר בהדיא לומר לעבדו ושפחתו השכורים מדוע לא עשית האש, למה לא הדלקת הנר כו׳, עיי״ש בסימן רנ״ב. ורוצה לומר שלא להשתמש לאור הנר ולהתחמם כנגד המדורה, אלא ליהנות מרחוק דשרי).

[2885] דלעיל שם (והערה 2653), מה שפירש האגודה פ״א סכ״ה (אם הי׳ שם נר והדליק הכותי עוד נר (והרבה ב׳ נרות) מותר לישראל להנות מהן ... הגאונים התירו לומר לכותי בחול מדוע לא הרבית באש או בנרות בשבת שעברה).

וכן סוברים גם הטור והרמ״א, שהרי גם הם כתבו דינם דוקא בהוסיף שמן ונר.

לעצמן כדי לקבל שכרם שכבר קצץ להם (ועיין תשובת רשב"א[2886] שבב"י סי' ד"ש, וניכר הדבר שאינו עושה לדעתו כו', ורוצה לומר דעביד אדעתא דנפשיה אע"פ שהישראל רואה, דאי אינו רואה לא שייך לומר דאין צריך להפרישו, ואם כן כשם שניכר לו כך יכול להיות שניכר לעין כל רואה, וליכא חשדא בכהאי גוונא), ולא חיישינן לחשדא אלא כשבאמת עושה בשבת על ידי אמירת ישראל, אלא שלא אמר לו לעשות בשבת[2887].

[כא] בבית ישראל יש מראית העין, ולא מחזי כשליח

אי נמי, התם[2888] לאו משום חשדא דמראית עין נגעו בה, אלא דכיון דעושה מלאכת ישראל בביתו מחזי כשלוחו, וכאילו אומר לו לעשות בשבת אע"פ שאין אומר ואין דברים[2889].

דכהאי גוונא ממש אשכחן לשון מחזי כשלוחו גבי משכיר כליו לנכרי בערב שבת[2890], וכן בקבולת ולא קצץ מערב שבת[2891], אע"פ שאין חשש מראית העין וחשד כלל[2892], אפילו הכי מחזי כשלוחו וכאילו אומר לו כו' עיי"ש ברא"ש. וכהאי גוונא כתב הר"ן לפירושו שם[2893].

אלא דלפי זה[2894] לא הוה ליה לאסור שלא בבית ישראל אף שניכר שהיא מלאכת ישראל, כגון חלוקים

[2886] ח"א סי' נט, שהובא לעיל ס"א, והערה 2543 (ומכל מקום נראה לי, שאילו היה העבד או השפחה עושין מלאכת רבן שלא מדעתו, וניכר שאינן עושין לדעתו, שהוא מותר ואינו מצווה להפרישו). והובא בשו"ע סי' דש ס"א (אם היה עושה מלאכת רבו שלא מדעתו, וניכר שאינו עושה לדעתו, מותר ואינו צריך להפרישו).

הרי שכשאין שום אמירה "ניכר שאינו עושה לדעתו", ואין בזה חשש מראית העין.

[2887] וכן נתבאר בדעת מהר"ם, לעיל סי' רנב קונטרס אחרון ס"ק ה ד"ה ואין חוששין (ואין חוששין למראית העין אלא כשהאמת הוא שהוא נתן לו המלאכה או אמר לו לעשותה, שאז יש לחוש שמא יתברר להם האמת ... שאמר לו, ויחשדוהו שמא אמר לו בשבת).

והביא שם כמה הוכחות לסברה זו.

[2888] תוכן הסעיף שלפנינו:

עד כאן נתבארה שיטת מהר"ם, שכל האיסור של הירושלמי שהנכרי לא יעשה קבלנות בבית ישראל, הוא משום מראית העין, משא"כ כשעושה מעצמו אין בזה מראית העין.

אמנם לכאורה הי' מקום לפרש שטעם האיסור בזה הוא משום מחזי כשלוחו, ובזה אין טעם לחלק בין היתה אמירה לבין לא היתה אמירה ועושה מעצמו.

על זה בא להוכיח כאן שטעם האיסור הוא משום מראית העין, כאמור לעיל.

וכן נתבאר לעיל סי' רנב ס"ה (לפי שכשעושה ברשות ישראל ניכר הדבר שהיא מלאכת הישראל ושמא יחשדוהו), והוכיח כן לעיל שם בקונטרס אחרון ריש ס"ק ה (ומשמע מדברי כולם ... משום חשדא (כמו שכתבתי בפנים)).

[2889] דלא כמהר"ם שהתיר כשעושה מעצמו ולא היתה שום אמירה.

[2890] כדלעיל סי' רמו ס"ב (יש אומרים שהכלים שעושים בהם מלאכה ... אסור להשכירם לנכרי בערב שבת ... כשהנכרי עושה מלאכה בשבת סמוך ליום שהשכירם לו דהיינו ערב שבת, הרי נראה כאלו עושה בשליחות הישראל, שצוהו לעשות בשבת כשהשכירם לו אתמול).

ומקורו בראש"ש פ"ק סי' לו (וה"ר יונה ז"ל פירש ... כיון שיש ריוח לישראל במה שהכלים נשכרים אצל הנכרי מיחזי מלאכה שנכרי עושה בהן בשבת כשלוחו של ישראל).

[2891] כדלעיל סי' רמז ס"ה (דכיון שמשלחו סמוך לשבת הרי נראה כאלו אומר לו לילך בשבת), וסי' רנב ס"ו (וכל זה כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו, שאז הוא טורח לעצמו כדי לקבל שכרו ואינו נראה כעושה שליחותו של הישראל ... אבל אם ... לא קצץ לו הישראל שכר, ונמצא שהוא טורח בספק בשביל הישראל, ונראה כעושה שליחותו, לפיכך לא יתן לו אלא אם כן שיכול לגומרה קודם השבת).

ומקורו בראש"ש שם (כיוצא בו אין משלחין איגרות ביד נכרי בערב שבת, ובד' ובה' מותר, דהיינו נמי משום דמיחזי כשלוחו של ישראל, דדוקא בערב שבת מיחזי כאומר לו שילך למחר בשליחותו ... אבל מופלג לפני השבת לא מיחזי כאומר לו עשה מלאכתי בשבת. וכן עורות לעבדן וכלים לכובס בד' ובה' מותר אף על פי שלא קצץ).

[2892] כדלעיל סי' רמז ס"ו (באגרת שהיא כתב יד ישראל, שניכר לכל שהיא של ישראל, וכשהנכרי מוליכה בשבת אחר האיש שנשלחה אליו יש קצת מראית העין, שיאמרו שבשבת נתנה לו הישראל להוליכה ... אבל אם היא כתב יד נכרי, והוא הדין שאר חפצים שאינם ניכרים לכל שהם של ישראל ... נראה כשלוחו של ישראל). הרי שבחפצים שאינם ניכרים שהם של ישראל אין חשש מראית העין, רק חשש מחזי כשלוחו.

[2893] ז, א ד"ה גרסינן (וטעמא דמילתא משום דנראה כעומד ונוטל שכר שבת, אבל בד' ובה' מותר ... ובכהאי גוונא בערב שבת אסור, דכיון שהוא שוכרו לימים והוא שוכרו בערב שבת, כשיוצא בשבת נראה כאילו התנה עמו כך).

[2894] אם נאמר שטעם האיסור הוא משום דמחזי כשלוחו (ולא משום מראית העין).

שלנו[2895]. וכן כתב הריטב"א ריש פ"ב דמועד קטן[2896] בהדיא, ואפילו לכובס שמכבס על גבי נהר ובכלים מפורסמים לבעליהן כו', משום דאמרינן בקבולת עביד כו' עיי"ש. אבל הר"ן כתב סוף פ"ק דע"ז[2897], וסוף פרק כל כתבי[2898], שלא התירו אלא בצנעה בתוך ביתו של נכרי. וכן כתב בפ"ק דשבת[2899] דלא מינכר כו'. וכן כתב הרא"ש סוף פ"ק דע"ז[2900].

וגם ממ"ש התוס'[2901] והרא"ש[2902] להקשות גבי מחובר דהוה לן לאסור משום דהוה ביתו של ישראל, אע"פ שאינו דר שם, מוכח דהיינו טעמא נמי דאסור בביתו משום מראית עין, ולא משום דמחזי כשלוחו וכאילו אמר לו, מאחר שאינו שם כלל כל יום השבת, ודר בריחוק מקום משם, ומנא ליה להקשות ולהוכיח מזה דין חדש איסור סיתות האבנים בבית הנכרי עיי"ש[2903]. וכן כתב הב"י בהדיא סוף סי' רמ"ד[2904] גבי מכס.

וגם לפי דעת מהר"ם והטור[2905] על כרחך צריך לומר כן, משום דלהאי טעמא דמחזי כשלוחו, דוחק

[2895] כדלעיל סי' רנב ס"ח (אם המלאכה נעשית בפרהסיא ומפורסם לרבים שהיא של ישראל, צריך למחות מפני מראית העין, כמו שנתבאר בסי' רמ"ד. לפיכך החלוקים שלנו במדינות אלו, שהם ניכרים שהם של ישראל כשמכבסן הנכרי בשבת על גבי הנהר, צריך למחות מפני מראית העין, שיאמרו שבשבת נתנם לו לכבסן).

וכדלעיל סי' רמד ס"ד (אפילו מלאכת תלוש אם היא מפורסמת וידועה לרבים שהיא של ישראל, והיא נעשית במקום גלוי ומפורסם, כגון בנין הספינה, שדרך לבנותה על שפת הנהר שהוא מקום פרהסיא, אסור להניחו לעשות בשבת, מפני מראית העין).

ומקורו בתורת האדם לרמב"ן, ענין אבלות (ואסר בקרקעות תוך התחום מפני חשד, והוא הדין למטלטלין כגון ספינה הידועה לישראל דמלאכת פרהסיא).

וכאן לא שייך טעם מחזי כשלוחו (שהרי הישראל אינו שם), אלא הטעם של מראית העין.

[2896] יא, ב ד"ה האריסין (התם הוא במטלטלין דלא ידיע דכלים דידיה נינהו, וכי ידיע נמי אמרי קבלנותיה עביד, שכן דרך לעשות מלאכת כלים בקבלנות ... ואפילו לכובס שמכבס על גב הנהר ובכלים מפורסמין בבעליהם, דסתמא נקטינן לה התם).

והיינו שהוא סובר שמה שאסרו בבית ישראל הוא מטעם מחזי כשליח, ולכן התיר כיבוס בגדים מפורסמים שלא בבית הישראל. "אבל הר"ן כתב ... שלא התירו אלא בצנעה", כי הוא סובר שמה שאסרו בבית ישראל הוא מטעם מראית העין.

[2897] ו, ב ד"ה ומהא (ומיהו קבולת כלים שהיא נעשית בצנעה בתוך הבית שרי, וליכא משום מראית העין).

[2898] מו, ב ד"ה ולענין (ומיהו קבולת כלים שהיא נעשית בצנעא בתוך הבית שרי, דליכא משום מראית העין).

[2899] ז, א ד"ה ובכולן (והא דשרי קבלנות בשקצץ, דוקא קבלנות דכלים, שהנכרי עושה מלאכתן בביתו ולא מינכר שהם של ישראל, אבל קבלנות דבנין, שהמלאכה נעשית בקרקע של ישראל שהוא תוך התחום, אסור).

[2900] סי' כג (דוקא היכא דלא מיפרסמא מילתא, אבל במיפרסמא מילתא אסור ... דשאני התם שהוא בצינעא בביתו של עובד כוכבים).

הרי מוכח מכל אלו, שאיסור הקבלנות בביתו של ישראל הוא מטעם מראית העין. ולכן הותרה הקבלנות בצינעא בביתו של הנכרי.

[2901] ע"ז כא, ב ד"ה אריסא (פסק ר"ת הלכה כרשב"ג דאמר אריסא אריסותיה קא עביד, ומתוך כך התיר לישראל שנתן ביתו לעשותו בקבלנות לבנות בו אפילו בשבת ... ור' יצחק פירש דקבלנות דבית אסור, והיה דוחה כל ראיות ר"ת ... ועוד דבירושלמי דפ"ק דשבת ... אומנים עובדי כוכבים שהיו עושים עם ישראל, בתוך ביתו אסור בתוך בתיהם מותר ... במה דברים אמורים בתלוש אבל במחובר אסור ... ולא מבעיא הבנין עצמו דאסור אלא אף לפסול האבנים ולתקן הקורות, ואפילו רחוק מן החומה, ואפילו בביתו של עובד כוכבים אסור, כיון דלצורך מחובר הוא ... דאילו לעשות הבנין עצמו אפילו רבנן מודו דאסור, דברשות ישראל הוא, ולא שרו אף תלוש אלא בביתו של עובד כוכבים, כגון כלים לכובס שמתקנם ביד עובד כוכבים).

[2902] שם (הלכך כל קבולת במחובר כבנין בית אסור, ואפילו בתלוש לצורך מחובר, כגון אם סיתת העובד כוכבים האבנים בביתו בשבת אסור. וכן מוכח בירושלמי דקאמר בתוך ביתו מותר ... במה דברים אמורים בתלוש, פירוש, בהא אמר דקבולת בבית העובד כוכבים מותר, אבל במחובר לקרקע אסור. והיכי משכחת מחובר לקרקע בביתו של עובד כוכבים. אלא ודאי בתלוש לצורך מחובר קאמר).

[2903] הוכחה זו הובאה גם לעיל סי' רנב קונטרס אחרון ס"ק ה (והוא הדין לבתוך ביתו, שגם כן הטעם משום חשדא דומיא דמחובר. דאם יש שם טעם אחר לאסור ... דלא שייך במחובר, כגון שאין המלאכה נעשית אצל דירתו של ישראל, שאין הישראל רואהו ולא יודע ממנו כלום בשבת ... ואם כן היאך הוכיחו התוס' וראי"ש וסמ"ג וספר התרומה דרבי שמעון בן אלעזר אוסר אפילו בסיתות אבנים).

והיינו שאין לפרש שטעם איסור המלאכה בבית ישראל הוא (לא מטעם מראית העין, אלא) מטעם מחזי כשלוחו. שהרי לפי זה נצטרך לפרש, שאיסור מלאכה במחובר מיירי כשאינו אצל דירתו, ולכן לא נאסר אלא מטעם מראית העין.

אמנם כתבו התוס' וסיעתו, שכל מחובר אסור מטעם שהוא ביתו של ישראל, ומה שפסקו בירושלמי שגם מחובר אסור, היינו לאסור אף סיתות אבנים, שהוא לצורך מחובר. ומזה מוכח לדעת התוס' וסייעתם, שהן איסור תלוש בבית הישראל, והן איסור המחובר, הם משום מראית העין.

[2904] ד"ה כתב המרדכי (קבלת מכס מילתא דפרהסיא כו' דמהאי טעמא אמרינן בירושלמי בתוך ביתו אסור). הרי שהן איסור קבלת מכס דפרהסיא, והן איסור קבלנות בבית ישראל, הוא משום מראית העין.

[2905] שמתירים בעושה מעצמו בבית הישראל ובשל ישראל, כדלעיל סעיף הקודם.

לחלק בין היתה אמירה מבעוד יום, לעושה מעצמו בשל ישראל ובביתו[2906], כגבינות מחלב ישראל שהתיר מהר״ם, והוספת שמן שבטור סי׳ רע״ו.

וגם רבינו שמחה בהגהות מיימוניות[2907] לא אסר משום דמחזי כשלוחו, דהא מדמי לה למרחץ, וגבי מרחץ משמע בגמרא[2908] בהדיא דמשום מראית עין נגעו בה, מדפריך מרחץ נמי אמרי ביה עיי״ש.

[כב] דעת מהר״ם בשכיר שנה

והנה[2909] לפי מ״ש בדעת מהר״ם, דלא סבירא ליה כספר התרומה גבי שכיר שנה[2910], אתי שפיר מ״ש

[2906] ואף שלדעת האוסרים קבלן שלא קצץ, האיסור הוא משום מחזי כשלוחו, ומכל מקום התיר בזה מהר״ם בעושה מעצמו, כדלעיל סט״ו (כיון דאמר לו לעשות, הרי מחמת אמירה זו עושה בשבת (ונעשה כשלוחו, וכאילו אמר לו לעשות בשבת) ... אבל העושה מעצמו לא עביד אדעתא דישראל מסתמא).

וכן הוא לעיל סי׳ רנב (וכל זה כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו, שאז הוא טורח לעצמו כדי לקבל שכרו, ואינו נראה כעושה שליחותו של הישראל ... אבל אם ... לא קצץ לו הישראל שכר, ונמצא שהוא טורח בספק בשביל הישראל, ונראה כעושה שליחותו). ומכל מקום סובר מהר״ם שהעושה מעצמו אינו נראה כשלוחו.

היינו דוקא בענין קבלנות שלא קצץ, כיון שהעושה מעצמו אינו טורח בספק בשביל הישראל. משא״כ כשעושה מעצמו בשל ישראל או בבית ישראל, עדיין מחזי כשלוחו.

וראה ביאורי השלחן ע׳ תסז.

[2907] שהובא ונתבאר לעיל סי״ז, אף שהוא אסר בעושה מעצמו בבית ישראל ובשל ישראל, מכל מקום גם הוא מודה שטעם האיסור הוא משום מראית העין.

כמבואר בדבריו שהועתקו לעיל שם הערה 2832 (אבל בשל ישראל אפילו בבית נכרי אסור, וכל שכן בבית ישראל ... ואפילו משכיר מרחץ לנכרי אמרינן בפ״ק דע״ז לא ישכיר אדם מרחץ לנכרי בשבת שנקרא על שמו, ונכרי יעשה בה מלאכה בשבתות וימים טובים).

[2908] ע״ז כא, ב (לא ישכור אדם מרחצו לעובד כוכבים, מפני שנקרא על שמו, ועובד כוכבים זה עושה בו מלאכה בשבתות ובימים טובים ... אבל שדהו לעובד כוכבים מאי שרי, מאי טעמא אריסא אריסותיה קעביד. מרחץ נמי אמרי אריסא אריסותיה קעביד, אריסא דמרחץ לא עבדי אנשי).

וכדלעיל סי׳ רמג ס״ו (אבל אם רוצה הישראל להשכיר המרחץ לנכרי שיעבוד בו הנכרי ... מן הדין היה מותר ... אסרו חכמים לעשות כן מפני מראית העין, לפי ששם הישראל נקרא על המרחץ, שהכל יודעים שמרחץ זה הוא של ישראל, וכשיראו שנכרים רוחצים במרחצו של ישראל בשבת ונכרי מתעסק במרחץ יאמרו שנכרי זה הוא שכיר יום אצל הישראל ויחשדוהו שעובר על דברי סופרים במה שמניח את הנכרי להתעסק בשבת (או אפשר יחשדו את הישראל שהוא שכר לו נכרי זה שיתעסק במרחצו בשבת) ... לפי שאין דרך רוב העולם לשכור המרחץ).

הרי שגם לדעתו טעם האיסור בבית הישראל הוא משום מראית העין.

וראה בזה לעיל סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ה (והערות 2231. 2340).

[2909] תוכן והמשך הסעיף שלפנינו:

לעיל ס״ו וס״י, נתבאר טעם החילוק בין שכיר יום שאסור, לבין שכיר שנה שמותר לדעת הרמב״ם וס׳ התרומה, כי בשכיר יום נחשבת השכירות לפי יום השבת, משא״כ שכיר שנה אינה נחשבת לפי יום השבת, אלא כקבלנות, כיון שיום השבת הוא בהבלעה, ואינו יכול לחזור, ואינו יכול להחליף מלאכתו וכו׳.

משא״כ בדעת מהר״ם נתבאר בסט״ו, שגם שכיר שנה דינו כשכיר יום.

ולפי זה מובנת ההלכה של מהר״ם לענין מכס, שישכור נכרי בקבולת (שישלם לו לפי סכום המלאכה), ולא בשכיר יום (שמשלם לפי זמן המלאכה).

ואף שגם בקבולת אסור כשקובע מלאכתו ליום השבת, מכל מקום התירו לקבוע מלאכתו ביום השבת מטעם הפסד ומצוה, אבל לא התירו שכירות שאסור מטעם שליחות.

וחילוק זה לא שייך לדעת ס׳ התרומה, שהתיר בקצץ כמו בקבלנות, ולא אסרו בשתיהן אלא מטעם שקובע מלאכתו ליום השבת.

ומהמשך הדברים כאן נראה שכן הוא גם לדעת הרמב״ם, שכיון דמיירי כאן בשכיר יום למלאכה מיוחדת, הרי כל האיסור בזה הוא (כדלעיל ס״ו וסי״א) מפני שקובע מלאכתו ליום השבת. ואם כן מהו החילוק בין שוכרו בכך וכך למאה דינרים, או בכך וכך למלאכתו ביום השבת (ראה לעיל הערה 2631).

אלא ודאי מהר״ם אינו סובר כמותם, אלא שהיתר הקבלנות הוא רק כששכרו משתלם לפי סכום המלאכה, משא״כ בשכיר יום, שאסור מטעם שליחות.

ובאמת הי׳ אפשר לומר, שגם דעת מהר״ם כדעת ס׳ התרומה והרמב״ם, ששכיר שנה מותר מעיקר הדין, ולא נאסרו אלא מטעם קובע מלאכתו ליום השבת (כדלעיל סי״ז, וסי״ט, והערה 2830). ומכל מקום, כיון שכל ההיתר הוא מטעם פסידא, לכן עדיף לשכרו באופן ששכרו משתלם לפי סכום המלאכה.

אלא שבמרדכי לא נזכר פסידא לענין זה. ומסתבר יותר כאופן הראשון.

*

יוצא אם כאן למסקנא, שמהר״ם חולק על רמב״ם וס׳ התרומה, וסובר ששכיר שנה אינו כקצץ, ואינו כקבלן אפילו בשכיר למלאכה מיוחדת, ולכן שכיר יום למלאכת המכס הוא שליח הישראל ואסור מעיקר הדין. ועדיף שיהא שכרו משתלם לפי סכום המלאכה, שאז הוא קבלן.

וקיי״ל כדעת הרמב״ם ששכיר שנה למלאכה מיוחדת מותר (שו״ע סי׳ רמד ס״ה, ושוע״ר שם ס״ט).

המרדכי[2911] בשמו גבי מכס והיכי דמי קבולת כו׳. דעל כרחך היינו טעמא דמחלק בין שכירות לקבלנות, כשקובע לו מלאכתו בשבת דוקא[2912], משום דבקבלנות כדידיה דמי. אע״ג דהתם שניהם יכולים לחזור בהם כמה פעמים בשבת בסוף כל ק׳ ליטרין או דינרין שבשו״ע שם[2913]. אלא משום דשכרו משתלם לפי סכום המלאכה ולא לפי סכום משך הזמן, כדידיה דמי[2914] (אבל לספר התרומה לא בעינן כלל דכדידיה דמי, כמ״ש לעיל[2915]), טפי מבשכיר ליום, אע״ג שהיא מלאכה מיוחדת[2916]. שהרי אם יחזור בו בעל הבית באמצע היום וימנעהו ממלאכתו, יצטרך לשלם לו כפועל בטל עכ״פ[2917], ולא יפסיד כל שכרו. ועוד, שהנאת הבטלה חשובה כתשלום השכר, מדמנכין לו, ואם כן אינו מפסיד כלל. משום הכי לאו כדידיה דמי לגמרי כקבלנות ששכרו מתרבה ברבוי המלאכה.

אי נמי[2918] דמקרי עביד אדעתא דנפשיה טפי מבשכיר יום, ואע״ג דמקרי קצץ ממש, מכל מקום כשקובע מלאכתו בשבת, דאין להתיר אלא משום פסידא, צריך למעט האיסור כל מאי דאפשר, ולחזר אחר ההיתר יותר, דהיינו בקבולת דעביד אדעתא דנפשיה. אבל בעלמא יש לומר דמודה מהר״ם להרמב״ם דבמלאכה

וחוששים לדעת מהר״ם, שישראל הקונה מכס ישכור נכרי בקבלנות, ששכרו משתלם לפי סכום המלאכה (שו״ע שם ס״ו, ושוע״ר שם סי״ב).

[2910] כדלעיל סט״ו (ואין לומר דשאני שכיר שנה דמקרי קצץ, וקצץ עדיף, כמו שנתבאר לעיל לספר התרומה. אם כן העיקר חסר מן הספר בדברי מהר״ם), ושם (הערה 2808).

[2911] פ״ק דשבת רמז רמו-ז (פסק רבינו מאיר על אודות היהודים הקונים מכסיים [ושוכרין] להם נכרי לקבל מכס בשבת, ונראה דבקיבולת מותר ... אבל בשכיר יום אסור ... והיכי דמי קיבולת גבי מכס, כגון שהשכירו כך לכשתגבה בה ק׳ ליטרין אתן לך כך וכך ... ובנדון זה שקובע לו ליטול המכס בשבת, מכל מקום נראה להביא ראיה להתיר ... נותן כיסו לנכרי דמשום פסידא ... הכא נמי לא שנא. וכל שכן להציל מידם, דאי לא שרי ליה יפסיד כל חובו בדיחוי כל שהוא).

הובא בשו״ע סי׳ רמד ס״ו (יהודי הקונה מכס ומשכיר לו גוי לקבל מכס בשבת, מותר אם הוא בקבולת, דהיינו שאומר לו לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך).

וכן נפסק לעיל סי׳ רמד סי״ב (ישראל הקונה מכס אסור לו לקבל מכס בשבת ... שוכר לו נכרי בקבלנות, דהיינו שאומר לו לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך, אבל לא ישכור לו נכרי ליום השבת, שכשהנכרי הוא שכיר יום הרי הוא כשלוחו של ישראל, משא״כ בקבלנות שאינו כשלוחו של ישראל, אלא לעצמו הוא טורח כדי להרבות שכרו. ואף על פי שהישראל קובע לו מלאכתו שיעשה בשבת ... במקום הפסד ... עושה מצוה במה שמציל הממון מידם).

והיינו שמטעם הפסד ומצוה התירו לקבוע מלאכתו לשבת, אבל לא התירו שכירות שאסור מטעם שליחות.

הובא גם לעיל סי״ב (במוסגר), ושם נסמן (הערות 2754-2759).

וראה מעשה חושב ע׳ קעא.

[2912] היינו אף שבשני האופנים קובע מלאכתו ליום השבת.

[2913] הליטרא היא 35 דינרים, כמבואר ברמב״ם הל׳ עירובין פ״א הי״ב (הליטרא משקל חמשה ושלשים דינר). ואילו היתה הכוונה דוקא לק׳ ליטרין, מסתמא אינו יכול לגבות כמה פעמים ק׳ ליטרין בשבת, ובאמצע סכום זה אינו יכול לחזור. אבל כיון שכן הוא גם בק׳ דינרין, וזה בודאי יכול לגבות כמה פעמים בשבת, אם כן יכול לחזור בו אחרי כל ק׳ דינרין.

וכיון שכן, הרי קובע מלאכתו כמה פעמים ביום השבת.

[2914] משא״כ בשכיר יום אסור מדין שליחות (ולא רק מטעם קובע מלאכתו בשבת.

וכן הוכיח לעיל סי׳ רמג בקונטרס אחרון ס״ק א (וכ״מ בהדיא במרדכי, הובא ב״י סוף סי׳ רמ״ד, דאף כשקובע לו לעשות בשבת יש חילוק בין שכיר יום לקבלנות. וכן פסק בש״ע שם. ועל כרחך הוא מהטעם שכתבתי בפנים), והיינו כמבואר בפנים שם ס״ד (הנכרי שמתעסק בשבת, מתעסק הוא מחמת השכירות ששכרו הישראל לאיזה ימים, והרי בדעתו היום שהוא שכירו של ישראל היום, והוא עושה שליחות הישראל).

[2915] סעיף ד (משום דסבירא ליה לספר התרומה דקצץ וקיבולת שני ענינים הם, וקבולת דעדיפא התירו אף בלא קצץ, והתירא דקצץ מילתא אחריתי היא ... דמהני נמי בלא קיבולת).

[2916] שלפום ריהטא הי׳ מקום לומר, שכיון שקיבל עליו לסיים מלאכה מיוחדת הוא כמו קבלן, שהרי המלאכה אינה משתלמת לפי משך הזמן אלא לפי מלאכה מיוחדת זו.

מכל מקום סובר מהר״ם, שגם שכיר יום למלאכה מיוחדת משתלם לפי משך הזמן, שהרי גם אם חוזר בעל הבית צריך לשלם שכרו (כדלעיל הערה 2723).

[2917] ואף שאם חוזר בעל הבית אינו צריך לשלם לו אלא כפועל בטל, כדתניא ב״מ עו, ב (נותן להן שכרן משלם, אבל אינו דומה הבא טעון לבא ריקן, עושה מלאכה ליושב ובטל).

הרי הטעם לזה הוא, כי הנאת מה שיושב בטל ואינו עובד היא עבורו כתשלום השכר. נמצא אם שאינו מפסיד כלל במה שמשלמים לו כפועל בטל, והרי זה כמקבל כל תשלומו לפי יום השבת.

יוצא אם כן שהשכיר מקבל את שכרו (לא לפי סכום המלאכה, אלא) לפי משך הזמן, והיינו שהמלאכה לאו כדידיה דמי.

[2918] שבאמת מהר״ם שבמרדכי סובר בזה כרמב״ם, או כס׳ התרומה (וכדלעיל סי״ז, וסי״ט, והערה 2830). אלא שמכל מקום כאן צריך קבולת ממש. ונתבאר לעיל (הערה 2909).

מיוחדת עכ"פ עביד אדעתא דנפשיה, וגם כדידיה דמי (ולפי זה יש לומר דסבירא ליה גם כן כספר התרומה). אלא שזה דוחק קצת בלשון המרדכי, שלא הזכיר כלל פסידא בתחלת לשונו[2919] עיי"ש.

[כג] כשעושה מעצמו ואין גופו נהנה מותר אף בשל ישראל

עי' אליה רבא[2920] סי' ש"ה[2921], שהבין במ"א[2922] דמיירי לענין לאכול הגבינות בשבת, וכן משמע מלשונו שהעתיק מ"ש בהגהות מיימוניות כל הני כו' בשביל נכרי כו' דמיירי לענין ליהנות בשבת[2923]. וסבירא ליה דבהא לא פליג ספר התרומה ארבינו שמחה[2924], דסבירא ליה כמ"ש לעיל[2925] בשם האגודה

[2919] רק בסוף דבריו (שמטעם זה אין חוששים לקובע מלאכתו ליום השבת), אבל לא בתחלת דבריו (שמטעם זה יהי' החילוק בין שכיר יום לקבולת).

[2920] תוכן הסעיף שלפנינו:

כבר נתבאר לעיל בהמשך המהדורא בתרא (ס"א וסי"ח), דנקטינן כדעת מהר"ם מרוטנבורג וסיעתו, שנכרי העושה מעצמו אין צריך למחות בו. וכן הדין בשכיר שנה שעושה מלאכה מעצמו (סט"ו), ואפילו בשל ישראל ואפילו בבית ישראל (ס"כ) אין צריך למחות בו.

ודלא כתשובת רבינו שמחה שאסר אם המלאכה היא בשל ישראל או בבית ישראל.

ואף שבמ"א הכריע בכמה מקומות כדברי רבינו שמחה, לחלק בין עושה מלאכה בשלו, לבין עושה בשל ישראל. ואף בשוע"ר נמשך בזה בכמה מקומות אחר הכרעת המ"א (לעיל סי' רנב ס"י, ולקמן סי' רעו ס"ג וסט"ז, וסי' שה סל"ד, וסי' שז ס"ז וסל"ז, וסי' שכה ס"כ). מכל מקום נקטינן שהעושה מעצמו מותר בכל אופן.

ועל זה מבאר כאן, שבאמת אפשר שגם המ"א לא הצריך למחות בזה, אלא כשנעשה לצורך הנאת גופו של ישראל בשבת. ואפשר שגם מהר"ם מודה שאם נעשה לצורך הנאת גופו של ישראל צריך למחות בו.

והטעם שהצריכו למחות כשגוף הישראל נהנה מהמלאכה, אף שכבר אסרו להנות מהמלאכה. נתבאר לעיל סי' שה בקונטרס אחרון ס"ק א (ואף שאסור לו ליהנות. מכל מקום הנכרי מתכוין שיהנה גוף הישראל בשבת ואדעתא דהכי עביד, ומהאי טעמא אסור ליהנות ... ויש לומר דמהאי טעמא נמי צריך למחות).

ולפי זה קיי"ל כדעת מהר"ם וכדעת המ"א.

[2921] על מה שכתב בלבוש שם סכ"א (מתירין גבינות **שלפעמים** השפחות עושות מעצמן מחלב של ישראל, כיון שאינו אומר להן שיעשו), כתב באליה רבה ס"ק כב (הוסיף לשון שלפעמים, להורות דאם **רגיל** לעשות צריך למחות, ובזה מיושב מה שהניח מג"א בצ"ע ודו"ק ... ועוד דהכא איירינן מהיתר גבינות אחר השבת).

[2922] על מה שכתב בשו"ע שם סכ"א (גבינות שעושות השפחות מעצמן מחלב של ישראל, מותר, כיון שאינו אומר להן שיעשו), כתב המ"א ס"ק יד (צ"ע דבהגהות מיימוניות פ"ו כתב וז"ל כל הני דאמרינן אם בשביל עכו"ם מותר, היינו כשהעכו"ם עושה מלאכה בשלו, אבל בשל ישראל אפילו בבית עכו"ם אסור, כל שכן בבית ישראל).

והיינו שהאליה רבה מבאר שהאיסור שהובא במ"א מיירי שהשפחות עושות הגבינות בכדי שיאכלם בעל הבית בשבת, וההיתר שהובא בשו"ע ובלבוש מיירי שהשפחות עושות הגבינות בכדי שיאכלם אחר השבת.

*

בנידון זה, אם מה שהנכרי עושה כדי שהישראל יאכל, דומה לעשיית האש, שגוף הישראל נהנה מהאש מיד, או שדומה לעשיית הכלים, שאינו נהנה ממנו מיד. נסתפק בזה המ"א בסי' תקטו ס"ק ג (אפשר דמיני מאכל דמי לנר. וצריך עיון, דיש לומר דוקא נר צריך להשתמש בו עכשיו, דמחר בא ואיננו, משא"כ מיני מאכל). וכן הובא ספק זה כאן בקונטרס אחרון סי' רנב סוף ס"ק ז (או גבי מאכלים אם דמו למנעלים, כמ"ש המג"א ריש סי' תקט"ו). וכן נתבאר לקמן סי' תקטו סכ"ב (יש להסתפק ... אפשר שזהו דומה לקצץ עם הנכרי מערב שבת שיעשה לו מנעלים והביאן לו הנכרי בשבת, שהן מותרים להישראל בו ביום כמ"ש בסי' רנ"ב), והיינו שאין זה אלא אפשר דומה למנעלים, מחמת הספק הנ"ל של המ"א.

וראה גם לעיל ס"ב (והערה 2553). וסי' רנב סי"א (והערה 2091).

[2923] מה שהעתיק במ"א מהגהות מיימוניות בשם תשובת רבינו שמחה (וכל הני דכל כתבי דאמר בשביל נכרי מותר, היינו שהנכרי עושה מלאכה בשלו, אבל בשל ישראל אפילו בבית נכרי אסור), קאי על הם דתנן קכב, א (נכרי שהדליק את הנר משתמש לאורו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור. מילא מים להשקות בהמתו משקה אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור. עשה נכרי כבש לירד בו יורד אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור). שפירש התוס' שם ד"ה ואם (הכא שגוף ישראל נהנה במעשה של נכרי לא אמרינן אדעתא דנפשיה קעביד הואיל והנכרי מתכוין להנאתו).

יוצא אם כן, שכל האיסור שהביא המ"א מהגהות מיימוניות בשם תשובת רבינו שמחה, הוא רק במקום שגוף הישראל נהנה.

וראה לעיל סי"ז (והערה 2837), אם גם בדעת רבינו שמחה אפשר לפרש כן.

[2924] שלמרות מ"ש בס' התרומה סי' רנב (מותר לומר לעבדו ולשפחתו מדוע לא עשית האש למה לא הדלקת הנר בשבת שעברה. אעפ"י שנראה הערמה כדי לעשות לשבת הבאה), מכל מקום מודה למ"ש בתשובת רבינו שמחה, שהועתקה לעיל הערה 2832 (על המדורות שמבערות הנכריות בבית אדוניהם בשבת ... לענין מכבה שייך לומר נכרי אדעתא דנפשיה עביד, אבל להבעיר מעצי ישראל, צריך ליטול רשות מבעל העצים, ואם ראה ישראל ושתק, אדעתיה דישראל קעביד, כיון שהעצים של ישראל).

אבל רבינו שמחה עצמו אוסר בשל ישראל אף בליכא הנאת הגוף, וכדלעיל (הערה 2837).

[2925] ס"ז (והערה 2653), וס"כ (והערה 2885), ממה שפירש האגודה פ"א סי' כה (אם הי' שם נר והדליק הכותי עוד נר (והרבה ב' נרות) מותר לישראל להנות מהן ... הגאונים התירו לומר לכותי בחול מדוע לא הרבית באש או בנרות בשבת שעברה), שלא התיר אלא כשיש כבר נר דולק, ומה שמוסיף אינו חשוב כהנאת הגוף.

אבל במקום הנאת הגוף מודה ס' התרומה שצריך למחות בנכרי העושה מעצמו.

בפירוש ספר התרומה. ומשום הכי נמי העתיק תשובת רבינו שמחה בסי' רע"ו[2926] לענין הנאה דוקא. והיינו טעמא, משום דגם מהר"ם שעשה מסגרת נמי סבירא ליה הכי[2927].

וגם אם אין כוונתו כן, הרי חזר בו בסימן שכ"ה סק"ל שנהנה כו'[2928]:

מהדורא בתרא לסימן רנב וסי' דש

עיין[2929] רמב"ם סוף פ"כ מהלכות שבת[2930] במי נאמר וינפש בן אמתך והגר[2931], זה גר תושב שהוא

[2926] מ"א ס"ק ד (אבל מחוייב למחות בידו מכאן ולהבא, כיון שהעצים של ישראל, והוא ראה ושתק, אדעתא דישראל קעביד), וס"ק יד (כשהנר של ישראל צריך למחות), וס"ק טו (אפילו עשה העכו"ם מדעתו צריך למחות). וכן הוא לקמן שם ס"ג וסי"ג וסט"ו, ובסי' רנב ס"י. אשר כל אלו מיירי בנר ומדורה שגוף הישראל נהנה מהם, אשר לכן צריך למחות בו.

וכן מסיק בקונטרס אחרון לסי' שה ס"ק א (שיש לומר, שאף המג"א לא החליט בסי' רע"ו לאיסור אלא במדורה וכהאי גוונא שגוף הישראל נהנה. ואף שאסור לו ליהנות, מכל מקום הנכרי מתכוין שיהנה גוף הישראל בשבת ואדעתא דהכי עביד, ומהאי טעמא אסור ליהנות עיין סי' רנ"ב במג"א ס"ק י"א, ויש לומר דמהאי טעמא נמי צריך למחות).

[2927] אחר שנתבאר "דבהא לא פליג ס' התרומה ארבינו שמחה", אם כן אפשר לומר "דגם מהר"ם ... סבירא ליה הכי", ושלשתם מודים שבמקום הנאת הגוף צריך למחות בנכרי שכיר שנה המדליק האש.

וזהו שכתב מהר"ם בהגהות מיימוניות פ"ו אות ו, ובשו"ת (פראג) סי' צב (וששאלת על הגויות המחממות בית החורף בשבת ... מחיתי לשפחותי פעמים ושלש שלא להחם, והרגשתי שהיתה מתחממת בצנעה, ועשיתי לי' מסגרת, בכל ערב שבת אני סוגרו, ואניחו סגור עד מוצאי שבת). שמזה מוכח שאפילו בשפחה העושה מעצמה, אם יש בזה הנאת הגוף לישראל צריך למחות בה.

וראה לעיל (הערה 2827).

*

וכן הובא לעיל ס"כ מכלבו ומ"ש הכלבו בשם הר"מ היינו משום שנהנה). והוא מ"ש בכלבו סי' לא ל, ג (ואומר הר"ם שצריך אדם למחות לעבדו או לשפחתו גויה שלא להדליק בשבילו את הנר). הרי שמהר"ם מודה שבמקום שנהנה צריך למחות בו.

ואף שנתבאר לעיל שם שאין הכוונה בזה למהר"ם מרוטנבורג, כבר נתבאר לעיל שם (הערות 2868-2870), שכן הוא בתשב"ץ סי"ב (ואומר שצריך למחות לעבדו ולשפחתו גוים שלא להדליק את הנר בשבת בשבילו).

ולפום ריהטא נראה כן גם מדברי התוס' קכב, א ד"ה ואם (ולא דמי להא דאמר לעיל נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה, והכא אסור כשעושה בשביל ישראל. דכי אמרינן דנכרי אדעתא דנפשיה קא עביד הני מילי בכיבוי וכיוצא בו, שאין ישראל נהנה במעשה הנכרי, אבל הכא שגוף ישראל נהנה במעשה של נכרי לא אמרינן אדעתא דנפשיה קעביד, הואיל והנכרי מתכוין להנאתו. כך פירש רבינו שמשון הזקן).

והיינו שדוקא בכיבוי אמרינן "אין אומרים לו ... אל תכבה", משא"כ אם "גוף ישראל נהנה במעשה של נכרי" צריך למחות בו.

[2928] במ"א שם (משמע דאי ידעינן שעושה בשביל ישראל צריך למחות בידו. וכן משמע מלשון השו"ע. וטעמו כיון שהישראל נהנה מזו המלאכה).

הלכה זו הובאה גם לקמן שם ס"כ (אם רגיל לעשות כן צריך למחות בידו ... שבודאי הוא ליקטן בשבילו), אלא שלא העתיק את הטעם שכתב המ"א (כיון שהישראל נהנה מזו המלאכה), אלא באופן אחר (שכיון שבודאי הוא ליקטן בשבילו גזרו חכמים אף על מה שמאכיל הנכרי מהם לבהמת ישראל).

לשיטתו שפסק לקמן סי' רעו ס"א, שאף במקום שאסור ליהנות ממנו, מכל מקום לא הצריך למחות בו (אלא "אם הנר הוא של ישראל צריך הוא למחות בידו").

משא"כ מדברי המ"א נראה שחזר בו מכל מה שכתב בסימנים הקודמים, וסובר כאן, שכל מקום שכל מקום שאסור ליהנות ממנו צריך למחות בו.

*

ושם מיירי במ"א בנכרי המלקט עשבים להאכיל לבהמת ישראל, אף שהעשבים אינם של ישראל.

וכן נראה שמפרש רבינו בדעת ס' התרומה, כדלעיל סי"ד (והערה 2777).

(אמנם העירוני, שאפשר מה שמאכיל בידים את העשבים לבהמת ישראל, הרי זה כמו הדלקה בנר ועצים של ישראל. וראה גם מהדורא בתרא מבוארת ע' 126 הערה 43. יסודי השלחן וזיקוקי אורותיו ע' שג).

וכן נראה בדעת מהר"ם וסיעתו, שגם הם מצריכים למחות בנכרי העושה בשבילו מלאכה שגוף הישראל נהנה ממנה (שמטעם זה עשה מסגרת לתנורו), אף שלא הזכירו תנאי זה – שהמלאכה היא בשל ישראל.

[2929] מהדורא בתרא זו היא בעיקר לתחלת סי' דש שבשוע"ר (שלא הגיע לידינו), ובשו"ע שם (עבדו ... אם לא מל וטבל, אלא קבל עליו שבע מצות בני נח, הרי הוא כגר תושב, ומותר לעשות מלאכה בשבת לעצמו, אבל לא לרבו ... ולפי זה צרכי חולה שאין בו סכנה דקיי"ל אומר לגוי ועושה, וכן מת ביום טוב ראשון דקיי"ל יתעסקו בו עממין, אסור ... דכיון דמלאכת העבד אסורה מן התורה, לא הותרה בדבר שאין בו פקוח נפש).

ומבאר כאן (בג' קטעים הראשונים) עיקר שיטת הרמב"ם בזה:

(א) איסור זה אינו בגר תושב סתם, כדמוכח מדברי הרמב"ם. וכן פירש בדבריו הרשב"א. וכן היא דעת התוס' והרא"ש.

(ב) אינו במי שאינו מקבל עליו מצות בני נח, שהרי אין מקיימים אותו. לרמב"ם יהרג מיד, ולראב"ד ימכר מיד.

(ג) אין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג, כמבואר ברמב"ם וב"י. גם אין מצוי שקונין עבדים במדינות אלו, כמבואר בש"ך.

שכירו ולקיטו של הישראל, כמו בן אמתו, שלא יעשה מלאכה לישראל רבו וכו'. הנה דקדוק לשון כמו בן אמתו כו', לישראל רבו כו', מורה באצבע דבדוקא נקט שכירו ולקיטו (דהיינו שמשו, כמ"ש בהל' עירובין[2932]), כמו שהבין הרשב"א[2933], דלא כמגיד משנה[2934]. ותדע עוד, שהרי לא הזכיר עדיין הרמב"ם איסור עשיית עבד ואמה התושבים שקבלו ז' מצות, שלא יעשו לישראל רבן, שהוא מבואר מסוגיא דריש פ"ב דכריתות, אלא כללו כאן בסוף עם איסור דגר תושב ביחד, וסמכו ענין לו, דהכל ענין אחד[2935]. דסבירא ליה כמ"ש התוס'[2936] ורא"ש[2937] סוף פרק החולץ, דקיום ז' מצות אינו ענין לאיסור

אלא עיקר האיסור הוא ב"גר תושב שהוא לקיטו ושכירו".

וממשיך ומבאר כמה דעות בגדר גר תושב זה (קטע ד' ואילך):

(א) דעת ס' התרומה, דהיינו אף בשכיר שנה, ואסור רק אם גוף הישראל נהנה מהמלאכה.

(ב) דעת הרא"ש, דהיינו בשכיר שנה שנתגדל בביתו. ואפשר דעתו כס' התרומה דהאיסור הוא דוקא כשגופו נהנה.

(ג) דעת הטור, דהיינו דוקא כשיד ישראל תקיפה, ומי שנתגדל בביתו אינו יכול לצאת לחפשי מעצמו. משא"כ האידנא.

(ד) דעת הרמב"ם דהיינו בשכיר שנה שדעתו להשתקע בביתו. ואפשר דעתו כהטור – שהוא דוקא כשיד ישראל תקיפה.

ומסיק שעכ"פ יש לחוש לדבריהם, כשגופו נהנה, בשכיר שנה, שדר בחצרו, להשתקע.

סיום המהדורא בתרא חסר.

*

מה שהובא לעיל, שהנפקא מינה בכל הנ"ל הוא לענין "מת ביום טוב ראשון דקי"ל יתעסקו בו עממין, אסור לומר לעבד ישראל אפילו הוא עובד עבודה זרה, דכיון דמלאכת העבד אסורה מן התורה, לא הותרה בדבר שאין בו פקוח נפש", תלוי במחלוקת הפוסקים שהובאה לעיל סי' רמו סי"ט (ויש אומרים שביום טוב אין אדם מצווה מן התורה על שביתת בהמתו ... והוא הדין לשביתת עבדו שאינה נוהגת ביום טוב לפי דבריהם, לפי שאינה בכלל מלאכה, אלא מצוה אחרת היא, שנאמר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך. ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה כסברא הראשונה).

והיינו שאף שאיסור אמירה לנכרי מדברי סופרים הוא גם ביום טוב, כדלעיל סי' רמג ס"א (ועיקר האיסור אמירה לנכרי בין בשבת בין ביום טוב אינו אלא מדבריהם), ולקמן סי' תצה ס"י (כל שאסור לעשותו ביום טוב, אסור לומר לנכרי לעשותו, שהאמירה לנכרי היא שבות ביום טוב כמו בשבת).

מכל מקום סוברת דעה זו, שאף בשכירו ולקיטו אין ביום טוב איסור מהתורה.

ואם כן תישאר רק הנפקא מינה הראשונה הנ"ל (צרכי חולה שאין בו סכנה, דקי"ל אומר לגוי ועושה ... אסור לומר לעבד ישראל אפילו הוא עובד עבודה זרה, דכיון דמלאכת העבד אסורה מן התורה, לא הותרה בדבר שאין בו פקוח נפש).

וכן יש מזה נפקא לענין מה שהתירו שבות דשבות במקום מצוה; שבמקום שאסור מן התורה אין זו שבות דשבות.

[2930] הי"ד (עבדים שלא מלו ולא טבלו אלא קיבלו עליהן שבע מצות שנצטוו בני נח בלבד, הרי הן כגר תושב, ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן בפרהסיא כישראל בחול. ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג. הואיל וגר תושב עושה מלאכה לעצמו בשבת, וגר צדק הרי הוא כישראל לכל דבר, במי נאמר וינפש בן אמתך והגר, זה גר תושב שהוא לקיטו ושכירו של ישראל, כמו בן אמתו, שלא יעשה מלאכה לישראל רבו בשבת, אבל לעצמו עושה. ואפילו היה הגר זה עבדו הרי זה עושה לעצמו).

[2931] משפטים כג, יב.

[2932] פ"ב הי"ב (שכירו ושמשו ... שכירו או שמשו ... שכירים או שמשים).

[2933] עבודת הקדש שער ה סי' ה (גר תושב שאסר הכתוב, יש מי שהורה שאינו אסור אלא בשנעשה שכירו של ישראל). שהכוונה לרמב"ם דידן.

[2934] בהל' שבת שם (וכתב רבינו גר תושב שהוא לקיטו ושכירו. וכמדומה לי דלאו דוקא, אלא אפילו אינו שכירו, אסור מן התורה לומר לו לעשות מלאכה לצורך ישראל, שהרי כל שעושה אותה המלאכה בשביל ישראל הרי הוא כשכירו באותו דבר. ולא מצינו היתר אלא בעושה מלאכת עצמו. ורבינו שכתב שכירו ולקיטו דבר בהווה).

והובא בב"י כאן (וכתב הרב המגיד דעבד תושב וגר תושב אסור מן התורה לכל ישראל לומר להם לעשות מלאכה בשבת לצורך ישראל, אפילו מי שאינו רבו).

[2935] שיש כאן ברמב"ם ב' חלוקות:

(א) "עבדים שלא מלו ולא טבלו אלא קיבלו עליהן שבע מצות שנצטוו בני נח בלבד, הרי הן כגר תושב, ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן בפרהסיא כישראל בחול".

בחלוקה ראשונה זו, שנזכר בה "גר תושב", לא הזכיר עדיין איסור עשיית העבד לרבו, אלא את היתר עשייתו לעצמו "כגר תושב", שבכריתות ט, א (גר תושב ... עושין מלאכה בשבת לעצמן כישראל בחול).

(ב) "במי נאמר וינפש בן אמתך והגר, זה גר תושב שהוא לקיטו ושכירו של ישראל כמו בן אמתו, שלא יעשה מלאכה לישראל רבו בשבת, אבל לעצמו עושה. ואפילו היה הגר זה עבדו הרי זה עושה לעצמו".

בחלוקה השנית הזאת, שנזכר בה איסור עשיית מלאכה לרבו, לא נזכר "גר תושב" לבדו, אלא כללו ביחד – "גר תושב שהוא לקיטו ושכרו", ו"היה הגר זה עבדו", דהכל ענין אחד. משא"כ "גר תושב" לבדו לא נאסר.

[2936] יבמות מח, ב ד"ה זה גר תושב (דגר תושב אין מוזהר על השבת).

שנראית כוונתם כדברי הרא"ש דלקמן, שהאיסור הוא רק ב"בגר תושב שנתגדל בביתו כמו שכירו ולקיטו". ויתבאר לקמן (הערה 2953).

מלאכה בשבת, אלא משום שהוא שכירו ולקיטו דומיא דבן אמתו, כמ"ש הרא"ש שם, וזהו עיקר האיסור.

ומה[2938] שהזכיר הרמב"ם ז"ל מצות בני נח גבי עבד ואמה[2939]. היינו משום דבלאו הכי אסור לקיימן כלל, אפילו בחוץ לארץ ובזמן הזה[2940], לשיטתו בפ"א מהלכות מילה[2941] ובפ' י"ד מהל' איסורי ביאה[2942]. וגם הראב"ד לא פליג שם[2943] אלא אם קיבל עליו ז' מצות בזמן הזה שאין היובל נוהג, אבל אם לא קיבל עליו לא פליג על הרמב"ם בפ"א מהל' מילה[2944], אלא על מ"ש שם יהרג מיד, אלא ימכר מיד.

ודלא כרמ"א ביו"ד סי' רס"ז ס"ד בהג"ה[2945], שסתם כהמרדכי[2946] והטור[2947]. ועיי"ש בדרישה[2948] דהב"י לא גריס הכי בטור, ודעתו בשו"ע לפסוק כהרמב"ם, אלא דלא דק במ"ש בשם הראב"ד[2949].

[2937] יבמות פ"ד סל"ח (משמע דגר תושב אינו מוזהר על השבת. ונראה דמיירי בגר תושב שנתגדל בביתו כמו שכירו ולקיטו, ועושה מלאכה לצורך ישראל, דומיא דבן אמתך, ועל זה הזהירה תורה שלא יעשה מלאכה של ישראל בשבת, לבשל או להדליק לו את הנר).

[2938] עתה בא לבאר שאיסור זה לא מיירי במי שלא קיבל עליו מצות בני נח, שהרי אסור לקיימו. לרמב"ם יהרג מיד, ולראב"ד ימכר מיד.

[2939] לכאורה הי' אפשר להקשות על הנ"ל, שאם כל הכוונה בחלוקה הראשונה היא לבאר את היתר עשייתם לעצמם, אם כן מדוע הוצרך הרמב"ם לפרש דמיירי ב"עבדים שלא מלו ולא טבלו אלא קיבלו עליהן שבע מצות שנצטוו בני נח בלבד", הרי לעניין היתר עשייתן לעצמן אין הפרש אם קיבלו עליהן שבע מצות או לאו.

[2940] היינו דקרא מיירי בגר תושב בזמן שישראל על אדמתם. והרמב"ם דמיירי אף בזמנינו והצריך קבלת ז' מצות בני נח, אזיל לשיטתו דסבירא ליה דבלאו הכי אסור לקיימן אפילו בחוץ לארץ ובזמן הזה.

[2941] הלכה ו (ואם התנה עליו מתחלה, והוא אצל רבו העכו"ם, שלא ימול אותו, מותר לקיימו והוא ערל. ובלבד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח ויהיה כגר תושב. אבל אם לא קיבל עליו שבע מצות יהרג מיד).

[2942] הלכה ז-ח (גר תושב ... שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל ... ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג. אבל בזמן הזה אפילו קיבל עליו כל התורה כולה חוץ מדקדוק אחד אין מקבלין אותו).

וראה לקוטי שיחות חכ"ו ע' 135. חל"א ע' 122 ואילך.

[2943] בהל' אסורי ביאה שם (דעת זה המחבר סתום וחתום, ולא פירש מהו אין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג, ומה הן מצות גר תושב ... מעתה מקיימין מי שהתנה שלא למול ושלא לטבול כמה שירצה בכל זמן).

[2944] ה"ו (ימכר מיד. אין לנו עתה להרוג איש).

[2945] דעת הרמב"ם הנ"ל, שעבד גר תושב אינו שייך רק בזמן שהיובל נוהג, היא דלא כרמ"א שם (ודוקא במקום שקנאו כדי לגיירו לעבד, אבל אם התנה בפירוש שלא למולו, וכן במדינות אלו שאסור לגייר שום גוי, הוה כאלו התנה עמו שלא למולו, ומותר לקיימו ערל כל זמן שירצה).

וזהו שכתב הרמב"ם (הרי הן כגר תושב ... ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג ... במי נאמר וינפש בן אמתך והגר, זה גר תושב שהוא לקיטו ושכירו של ישראל כמו בן אמתו).

והיינו שבזמנינו אינה שייכת הלכה זו של "וינפש בן אמתך והגר" אלא במי שהוא "גר תושב שהוא לקיטו ושכירו".

[2946] יבמות רמז מא (אי זה עבד [ערל] שמותר לקיימו לעולם, זה שלקחו רבו על מנת שלא למולו).

[2947] לפי גרסתינו בטור (ואם כשקנאו התנה עמו על מנת שלא למולו מותר לקיימו).

[2948] ס"ק ב (צריך לומר שהאי דינא לא היה כתוב בספרי הטור שהיה ביד ב"י ... שאחר כך בעמוד זה קרוב לסופו כתב ז"ל, ורבינו לא הזכיר הא דאם התנה עליו שלא ימול מותר לקיימו, והטעם מפני שאסור לקיימו אלא בזמן שהמקדש קיים, ויהי' גר תושב, וכבר נודע שאין דרכו לכתוב אלא דברים הנוהגין בכל זמן עכ"ל. ורוצה לומר שרבינו משום הכי השמיטו, משום דסבירא ליה כהרמב"ם שהביא ב"י לפני זה, שכתב בפ"א דמילה ובפי"ד הל' אסורי ביאה, דאפילו התנה עמו אסור לקיימו, אלא אם כן קיבל עליו ז' מצות כגר תושב, וגר תושב אין מקבלין אלא בזמן שבית המקדש קיים ... וסבירא ליה להב"י שרבינו פסק כהרמב"ם, ולכך השמיט האי דין דהתנה כו' מותר לקיימו ... גם בשו"ע ס"ד השמיטוהו הב"י, ורמ"א ז"ל המציאוהו שם בהג"ה עיי"ש).

ומ"ש ברמב"ם שם (עבדים שלא מלו ולא טבלו אלא קיבלו עליהן שבע מצות שנצטוו בני נח בלבד, הרי הן כגר תושב, ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן בפרהסיא כישראל בחול. ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג), נתפרש בלקוטי שיחות חכ"ו ע' 135 (אין הכוונה שנעשה גר תושב ממש (שהרי אין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג), אלא שהוא "כגר תושב" בפרט זה שקבל עליו שבע מצות בני נח).

[2949] שכתב הדרישה שם (אבל הראב"ד השיג עליו שם, וסבירא ליה בהתנה עמו לטבול ולא למול לחוד סגי, ומותר לקיימו לעולם בזמן הזה).

אבל בראב"ד שם (מעתה מקיימין מי שהתנה שלא למול ושלא לטבול כמה שירצה בכל זמן).

ועיי"ש בש"ך[2950] שתמה על רמ"א.

ועיין[2951] רא"ש[2952] שהוסיף תנאי שנתגדל בבית הישראל כמו שכירו כו'. וטעמו ונימוקו דמוכרח לומר כן[2953], כי מאחר שאין קבלת הז' מצות גורמת האיסור, רק משום דומיא דבן אמתך, אם כן אילו היה שכירו, כיון שאין גופו קנוי הוה לן למשרי משום דקצץ, כמו שכתב ספר התרומה[2954].

והנה באמת דעת ספר התרומה וסיעתו דמצות שביתת עבד ואמה נוהגות גם בעכו"ם השכורים לשנה, כמבואר בהדיא מלשונו פי"ו סי' רנ"ב[2955] מותר להניח עבדו כו' ואין כאן איסור למען ינוח כו' אע"ג דשכורים אליו והוי כמו קצץ כו' ואיסור למען ינוח כו'. וכן כתב בפ"ק סי' רכ"ב[2956] או אם עשה האש אפילו קצץ או עבדו ושפחתו השכורים כו' אבל מותר כו' אבל לצורך ישראל לא אע"פ שקצץ כו' (וכ"ה באגור[2957] בשם המרדכי[2958], ובמרדכי שלפנינו חסר תשלום הלשון כמ"ש בהגהות שעל הגליון[2959], וכן הוא בהגהות מרדכי סוף פרק כל כתבי[2960] בשם מהר"ם[2961], וכן הוא בתשובת מהר"ם סי' תקנ"ט בשם

[2950] ס"ק י (לא יתכן מ"ש הרב וכן המנהג פשוט, דהא אינו מצוי שקונין עבדים במדינות אלו, ודבר שאינו מצוי אין בו מנהג. וצריך לומר שנמשך אחר מ"ש המרדכי ורבינו ירוחם שכן נתפשט המנהג בימיהם).
והיינו שאף לדעת הראב"ד וסיעתו אינו מצוי שיהי' בזמינו עבד גר תושב.

[2951] אחרי שהוכיח שיטת הרמב"ם וסיעתו, שאיסור זה הוא ב"גר תושב שהוא לקיטו ושכירו", בא לבאר (מכאן ועד גמירא) את גדרו, לדעת הרא"ש, ס' התרומה, הטור, והרמב"ם. ומסתפק בדעת הרמב"ם. ומסיק בהנוגע למעשה.

[2952] יבמות פ"ד סל"ח (ונראה דמיירי בגר תושב שנתגדל בביתו כמו שכירו ולקיטו, ועושה מלאכה לצורך ישראל, דומיא דבן אמתך, ועל זה הזהירה תורה שלא יעשה מלאכה של ישראל בשבת, לבשל או להדליק לו את הנר).

[2953] שהרי נאמר בתורה (משפטים כג, יב) "וינפש בן אמתך והגר", ונתפרש ביבמות מח, ב (הא מה אני מקיים והגר זה גר תושב). והוכיחו התוס' והרא"ש (ראה לעיל הערות 2936-2937) "דגר תושב אין מוזהר על השבת"; אם כן בודאי יש לפרש דלא מיירי כאן בגר תושב גרידא, אלא כאמור ברמב"ם שם (גר תושב שהוא לקיטו ושכירו של ישראל, כמו בן אמתו). משא"כ סתם "גר תושב" או סתם "שכירו ולקיטו" "אינו מוזהר על השבת".
ולכן מפרש הרא"ש דמיירי "בגר תושב שנתגדל בביתו כמו שכירו ולקיטו".

[2954] בסי' רכב (אפילו קצץ אסור ... עבדו ושפחתו השכורים ... כיון שגוף הישראל נהנה מגוף המלאכה, מן הנר ומן האש).
ובסי' רנב (ועכו"ם שכיר לישראל או שפחה אם הדליקו הנר, או אם עושין את האש בשביל ישראל, אסור הישראל ליהנות ממנו, כדתנן עכו"ם שהדליק את הנר בשביל הישראל אסור להשתמש לאורו. ואין להתיר משום דהוי כמו קצץ ... שנהנה גופו ממלאכת שבת הנעשית בשבילו ... אף על גב דשכירים אליו והוי כמו קצץ בשביל כך).
הרי שהיתר עבדו ושפחתו השכורים הוא מטעם קצץ, שדינו כקבלן שמותר; אלא שאם גוף הישראל נהנה אסור.
ונתבארה שיטתו בזה, במהדורא בתרא לסי' רמג (ס"ד).

[2955] סי' רנב, השייך לגמרא שבת פרק טז קכב, א (ששכיר הוא שעושה בשביל הישראל ואסור, שנהנה גופו ממלאכת שבת הנעשית בשבילו. והישראל מותר להניח עבדו לעשות מלאכתו לעצמו של עכו"ם, ואין כאן איסור למען ינוח עבדך, כדאמר פרק ד' מחוסרי כפרה עבד ואמה עושין מלאכה לעצמן כישראל בחול דברי רבי שמעון, ופסיק התם כוותיה. וגם מהתם משמע דוקא לעצמן, אבל לישראל אסור, אף על גב דשכירים אליו והוי כמו קצץ בשביל כך, אין מותר כדפרישית לעיל, ואיסור למען ינוח עבדך, היינו למען ישראל).

[2956] סי' רכב, השייך לגמרא שבת פ"ק יט, א (אם עשה האש, אפילו קצץ אסור, או עבדו ושפחתו השכורים, אלא אסור כיון שגוף הישראל נהנה מגוף המלאכה מן הנר ומן האש ... אבל מותר הישראל להניח לעשות מלאכה לעבדו ולשפחתו, כשהמלאכה שלהם, ולא של ישראל, ולא עב[ר] משום למען ינוח עבדך ... לצורך ישראל לא, אף על פי שקצץ, כיון שגוף של ישראל נהנה מגוף של מלאכה).

[2957] סי' תצו (פסק בספר התרומה דמותר ישראל להניח לעבדו ולשפחתו לעשות מלאכה שלהן, ולא של ישראל, ולא עב[ר] משום למען ינוח עבדך, כדאמרינן בפרק מחוסרי כפרה, עבד ואמה עושין מלאכה לעצמן, וגם משמע התם דדוקא לעצמו אבל לצורך אדוניו אסור. וכן כתב בספר התרומה, אף על גב דקצץ, כיון שגוף הישראל נהנה מגוף האיסור. עכ"ל המרדכי).

[2958] רמז רנ (עוד פסק בספר התרומה דמותר הישראל להניח עבדו ושפחתו הנכרים לעשות מלאכת עצמן [בשבת], ולא בשביל הישראל).

[2959] חדושי אנשי שם (ואין כאן איסור למען ינוח עבדך, כדאמרינן פ"ד מחוסרי כפרה עבד ואמה עושין מלאכה לעצמן כישראל).

[2960] רמז תסב (נכרי שעושה לו מדורה לעצמו בבית ישראל אין צריך למחות בידו, דאמרינן פרק ב' דכריתות רבי שמעון אומר אחד גר תושב ואחד עבד ואמה התושבים עושין מלאכה לעצמן כישראל בחול, ופסיק הלכתא כרבי שמעון, ושלום העני מאיר).

[2961] אמנם שם מתחיל "וכתב רא"ם", ומסיים "ושלום העני מאיר".
וראה לעיל סי' רמד סי"א (והערה 353).

אבי"ה[2962]. ופשוט הוא דלא מקרי קצץ אלא בשכורים, אבל לא בקנויים שקונים מהשרים, שהמוכר קבל המעות, וגם המוכר את עצמו, מאחר שכבר קבל המעות[2963]).

דסבירא להו[2964] (כמ"ש לעיל להרמב"ם[2965]), דהא דנקט גר תושב בברייתא סוף פרק החולץ, היינו משום דקרא מיירי כשישראל שרויים על אדמתם, כדכתיב התם בכוליה פרשתא[2966] שש שנים כו' והשביעית כו' ולא יראו פני כו', ואזי אין מקיימין ביניהם עכומ"ז עד שיקבל ז' מצות, דמשום הכי נקרא גר תושב, שמותר להושיבו בינינו, כמ"ש הרמב"ם פ' י"ד מהל' איסורי ביאה[2967] ופ"י מהל' עכומ"ז[2968]. ואף הראב"ד לא פליג שם אלא בישיבת עראי[2969], אבל בקבע תנן בהדיא סוף פ"ק דע"ז[2970] דאין משכירים להם בתים כו', ואף למי שאינו מז' אומות, עיי"ש בגמרא[2971]. אבל עיקר האיסור משום שהוא שכירו כמ"ש הרמב"ם ורא"ש. אלא דסבירא ליה[2972] שלא אסרה תורה רק כשעושה ליהנות הישראל מיד, כהדלקת הנר וכהאי גוונא, משום דשכירו ממש הוה ליה קצץ ושרי, עיי"ש היטב בסי' רכ"ב ורנ"ב[2973].

וקרוב לומר שגם הרא"ש נתכוין לזה במה שכתב[2974] לבשל או להדליק כו'. אלא דסבירא ליה לדוחק לומר דמהאי טעמא לחוד שגופו נהנה יהיה איסורא דאורייתא, ובלאו הכי שרי לגמרי אפילו מדרבנן[2975]. משום הכי הוסיף הרא"ש שנתגדל בביתו וכמו שכירו כו', פירוש דאינו שכיר ממש הבא

[2962] בשו"ת מהר"ם שם (דגרסינן ביבמות וינפש בן אמתך והגר ז[ה] גר תושב, ומקשינן דאמר פרק ד' מחוסרי כפרה ר' שמעון אומר ... עושים מלאכה לעצמן כישראל בחול, ופסיק כותיה. וי"ל התם מיירי בעושה מלאכה לעצמו, והכא מיירי בעושה מלאכה לישראל דאסור ... אבי"ה).

ובראבי"ה סי' רנז (וכל זה שפירשתי דוקא בגוי ערל שאינו גופו קנוי, אבל אם גופו קנוי לו הרי הוא בכלל וינפש בן אמתך והגר ... ופסקינן בפרק שני דכריתות הלכה כרבי שמעון דאמר ... עושים מלאכה בשבת לעצמן כישראל [בחול]).

[2963] שבשני אלו דינם כמו בן אמתו, כדלקמן ד"ה דאם נמכר (והערה 2997).

[2964] עתה בא לבאר, לדעת הרמב"ם וס' התרומה והרא"ש, שכולם מפרשים ש"עיקר האיסור משום שהוא שכירו", והא דנקט בגמרא (יבמות מח, ב) "והגר זה גר תושב", היינו משום שכשישראל שרוים על אדמתם לא שייך "שכירו" אלא כשהוא "גר תושב".

ועוד יתבאר לקמן ד"ה אבל הרמב"ם (גר תושב ... שנתיישב לגור על אדמת ישראל להיות שכירו ולקיטו, כי בחנם ממש ודאי לא נתן לו הישראל אחוזת קרקע לשבת בה, כי אם שהתנה עמו להיות שכירו כל זמן ישיבתו על אדמתו). והיינו שגם לא שייך גר תושב, אלא כשהוא "שכירו".

[2965] שכתב בהל' שבת פ"כ הי"ד (במי נאמר וינפש בן אמתך והגר, זה גר תושב שהוא לקיטו ושכירו של ישראל).

[2966] משפטים כג, י-טו.

[2967] הלכה ז (ולמה נקרא שמו תושב לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל).

[2968] הלכה ו (ואפילו יושב ישיבת עראי, או עובר ממקום למקום בסחורה, לא יעבור בארצנו אלא עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח, שנאמר לא ישבו בארצך, אפילו לפי שעה).

[2969] בהל' עכו"ם שם (זאת לא מצאנו ולא שמענו מעולם. והפסוק שהוא מביא, בז' אומות הוא. ואפילו לדבריו, ישיבה כתיב בהו ולא העברה).

ועל זה מבאר כאן, שעכ"פ בקבע, בודאי יודה הראב"ד לרמב"ם.

[2970] כ, ב.

[2971] שם כא, א (משום ... חניית קרקע), ופירש"י שם כ, ב (דאיסור דאורייתא היא שנותן להם חנייה בקרקע). וכדאמרינן התם כ, א (דאמר קרא לא תחנם, לא תתן להם חנייה בקרקע). ובתוס' שם ד"ה דאמר קרא (וחנייה אין שום טעם לחלק בין שאר עובדי כוכבים לז' עממים).

ואם כן לא קשה על הרמב"ם קושיית הראב"ד הנ"ל (והפסוק שהוא מביא, בז' אומות הוא).

[2972] לבעל התרומה.

[2973] ונתבאר במהדורא בתרא לסי' רמג ס"ד (דפשיטא ליה לספר התרומה דשכיר שנה שרי משום דקצץ), וריש סי"ד (וספר התרומה וסיעתו שהתירו גם בשכיר לכל המלאכות, סבירא להו דקצץ מהני גם אם לא הוה כקבלן דכדידיה דמי, כיון דקצץ עביד אדעתא דנפשיה).

[2974] יבמות פ"ד סל"ח (בגר תושב שנתגדל בביתו כמו שכירו ולקיטו ... ועל זה הזהירה תורה שלא יעשה מלאכה של ישראל בשבת, לבשל או להדליק לו את הנר".

[2975] שכן היא דעת ס' התרומה שנתבארה, ששכיר שנה מותר לעשות לבעליו מלאכה בשבת, ואם גוף הישראל נהנה, אסור מן התורה.

בשכרו, דעביד אדעתא דנפשיה שנשכר מתחלת השנה לכל השנה סתם, ואילו היה נשכר מלבד השבתות היה פוחת לו משכרו ודאי, כי היה יכול להשתכר לעצמו בשבתות באיזו עבודה לנכרים שבעיר, או באיזו מלאכה שיעשה לעצמו או למכרה אחר כך, ועכ"פ ודאי היה מנכה לו כפועל בטל, משום הכי הוה ליה קצץ לפי דעת ספר התרומה וסיעתו[2976]. אבל כשנתגדל בביתו כמו בן אמתו, שזנו ופירנסו בעד פעולתו שעבד בביתו, ועודנו עובד, וסר למשמעתו בכל אשר צוה ומצוה עליו בלי שום פיסוק שכר, והילכך כשאין הישראל אומר לו כלל לעשות בשבת, לא יגרשנו מביתו ודאי, כשלא יעשה בשבת מעצמו, ונמצא דלא עביד אדעתא דנפשיה כמו בקצץ, אלא אדעתא דישראל לעשות לו קורת רוח. ומשום הכי פריך בגמרא[2977] בפשיטות, אדעתא דישראל מי שרי, משום דהוה איסורא דאורייתא, ומשני נכרי אדעתא דנפשיה עביד, והיינו בנכרי דעלמא דוקא, וכדפירש"י שם[2978] שיודע שלא יפסיד. אבל זה שנתגדל בביתו אינו מצפה לתשלום איזה שכר עודף בעד מלאכת השבת שעושה לעצמו[2979].

אבל הרמב"ם[2980] סוף פרק כ' שכתב והוא שכירו, לכאורה יש לומר דאזיל לשיטתיה בפ"ו[2981] שלא התיר בשכיר שנה אלא במלאכה מיוחדת כו'. אלא שזה דוחק גדול לחלק כן בדאורייתא, ומנא ליה להתיר לגמרי אפילו בדרבנן במלאכה מיוחדת, אם שכיר שנה סתם אסור מדאורייתא. ועוד דלקיטו היא מלאכה מיוחדת ללקוט תבואה בזמן האסיף כדפירש"י בעירובין דף ס"ד[2982]. אלא ודאי סבירא ליה

וגם הרא"ש סובר כדעת ס' התרומה לענין איסור אמירה לנכרי מדרבנן, שמותר להרשות לשכיר שנה לעשות מלאכה בשבת לישראל, כדלקמן (הערה הבאה). ואם גוף הישראל נהנה אסור.

אבל כאן מיירי בשכיר שנתגדל בביתו, שבזה אסור בכל אופן מדרבנן, דעביד אדעתא דישראל. ואם גופו נהנה – אסור מן התורה.

[2976] ואף שנתבאר לעיל סי' רמג ס"ג (ואין להתיר לפי שהנכרי טורח לעצמו בשביל השכר שקצץ לו, כיון שאם היה הישראל מונע את עצמו מריוח השבת, והיה אומר לנכרי שלא יהיה כלל בשבת אצל המרחץ ורחיים ותנור, לא היה מנכה לו כלום משכרו, שהרי לא שכרו לכל יום ויום בפני עצמו, אלא לשנה או חדש בבת אחת).

זו היא דעת המ"א, שרבינו פסק כוותיה בשו"ע שלו. אבל חלק עליו במהדורא בתרא לסי' רמג ס"ה (שהנכרי אדעתא דנפשיה קעביד ... דהא אם לא יעשה בשבת בלי מחאת הישראל, ודאי דאין לנו לחייב הישראל בחיוב מדינא לשלם לו ... שהיה יכול לנכות לו בעד השבתות שמבטל בלי רשות הישראל ... עביד אדעתא דנפשיה).

וכן מפרש כאן בדעת הרא"ש להתיר בשכיר שנה (כדעת ס' התרומה הנ"ל), וכמבואר בטור סי' רמג (ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב ולפי זה נתברר ונתפרסם הדבר בכל גבולינו שכל מי שיש לו מרחץ או תנור ... מותר בקבלנות, שאין מלאכת העכו"ם נקראת על שם ישראל).

ונתבאר בב"י שם שיש בזה שני נוסחאות (מותר בקבלנות, או מותר בהבלעה), ולפי הנוסח "בקבלנות" סובר בזה הרא"ש כדעת ס' התרומה.

[2977] קכא, א (נכרי דקא עביד לדעתיה דישראל מי שרי, נכרי לדעתיה דנפשיה עביד).

[2978] ד"ה נכרי (להנאת עצמו מתכוין שיודע שלא יפסיד).

[2979] ולכן דוקא בזה אסרה תורה.

[2980] תוכן והמשך הדברים בקטעים דלקמן, בביאור שיטת הרמב"ם:

(א) שכיר שנה מותר (עכ"פ במלאכה מיוחדת). ושאני שכיר גר תושב, שנתיישב לגור אצל הישראל ודעתו להשתקע בביתו.

(ב) עבד ערל הנמכר לעולם, או אפילו השכיר עצמו בפירוש לעולם, הוא כמו "בן אמתך", ואינו זקוק לקרא ד"והגר".

(ג) אבל שכירו שהוא כמו גר תושב, שנתיישב על אדמתו וכבוש תחת ידיו, למדים מקרא ד"והגר", שלענין שבת דינו כעבד.

(ד) ומשכחת גם האידנא, שאין יד ישראל תקיפה, כשמניחו לדור בחצירו לעבוד עבודתו. אף שכשרוצה לעקור אינו יכול לעכבו.

(ה) ומיהו יש לומר, דהיינו דוקא כשיד ישראל תקיפה, שמושל בגופו להשתעבד בו, משא"כ האידנא.

(ו) מאחר שדעת ס' התרומה לאסור כל שכיר שנה, אף האידנא, כשגופו נהנה, ואפשר שגם הרמב"ם אוסר שכירו שדר בחצרו להשתקע, אף האידנא. לכן יש לחוש לדבריהם בכהאי גוונא.

[2981] הי"ב (השוכר את הנכרי לימים הרבה, מותר אע"פ שהוא עושה בשבת. כיצד כגון ששכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו, הרי זה כותב ואורג בשבת).

וכן נפסק לעיל סי' רמד סי"א (וכל זה כשאין הנכרי מושכר לו אלא למלאכות מיוחדות, כגון לכתוב או לארוג בכל עת שיצטרך, ואחר שגמר המלאכה הוא יושב ובטל. אבל אם שכרו לכל המלאכות שיצטרך בתוך משך זמן שכירתו, אסור להניחו שיעשה בשבת).

אלא שבטעם ההפרש ביניהם, לשיטת הרמב"ם, יש כמה אופנים, כדלעיל שם (והערה 352), וכמבואר במהדורא בתרא לסי' רמג ס"ח ואילך (ושם הערה 2663).

[2982] ע"א ד"ה ואמר רב יהודה (שכיר לעבודת כל השנה, ולקיטו לימות הקציר והאסיף).

להרמב"ם דהיינו טעמא דשכיר שנה שרי מדאורייתא (כדמשמע מלשון הגמרא[2983] אמירה לנכרי שבות, סתם, אפילו שכירו. ובחולה שאין בו סכנה אומר לנכרי[2984], סתם, אפילו שכירו. ובברייתא[2985] תניא והגר זה גר תושב, ותושב עדיף משכיר כדתניא ביבמות דף ע'[2986], וכמו שיתבאר לקמן) משום שהוא לזמן, ולא הוי דומיא דבן אמתך שהוא עבד עולם[2987]. אבל גר תושב (עיין יבמות דף ע' תושב קנין עולם כו', ולאו דוקא נרצע[2988], אלא אפילו גר תושב סתמו הוא עובד לישראל, כדכתיב גבי פסח בפרשת בא[2989], וכמ"ש הרמב"ן[2990] על פסוק כשכיר כתושב יהיה כו'), שנתיישב לגור על אדמת ישראל להיות שכירו ולקיטו, כי בחנם ממש ודאי לא נתן לו הישראל אחוזת קרקע לשבת בה, כי אם שהתנה עמו להיות שכירו כל זמן ישיבתו על אדמתו, או לפחות להיות לקיטו בכל עת האסיף מדי שנה בשנה כל זמן ישיבתו. ומאחר שדעתו להשתקע על דעת לעבוד לישראל לעולם, והוא כבוש תחת ידו, ומוכרח בעבודתו, הרי זה כעבד עולם לענין שבת[2991] (וכל שכן אם קנה או בנה בית דירה על אדמת ישראל, עיין מרדכי פ"ק דב"ב[2992] שדעתו להשתקע מהני כאלו קנה בית דירה דתנן התם במתניתין[2993]), מריבויא דוהגר[2994].

דאי נמכר ממש לעבד עולם למה לי קרא דוהגר, מאחר שהוא עבדו ממש כמו בן אמתך[2995]. ואפילו השכיר עצמו בפירוש לעולם[2996], לא גרע מעבד הנלקח לנכרי (ואי משום השכר שנותן לו[2997], הרי זה כמוכר עצמו למעשה ידיו על מנת לשלם לו מדי שנה, דהוי קנין מעליא[2998], כמו בשדה כהאי גוונא דנקנית בכסף כעבדו[2999]. ועוד דשכירו לא נזכר בגמרא כלל[3000]) דלא קני ליה רק למעשה ידיו[3001],

---

[2983] קנ, א. וכן הוא לעיל סי' רמג ס"א (אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת). והיינו שבכל אופן אינו אסור אלא מדרבנן.

[2984] קכט, א. וכן הוא לקמן סי' שכח סי"ט (חולה שנפל מחמת חוליו למשכב ואין בו סכנה ... הרי צרכיו נעשין על ידי נכרי). וכבר הובא לעיל (סוף הערה 2929), דהיינו כיון שאינו אסור אלא מדרבנן.

[2985] והא דאמרינן ביבמות מח, ב (והגר זה גר תושב), לא מיירי בשכיר, שהוא מותר מהתורה, אלא בתושב שהוא עדיף משכיר.

[2986] ע"א (תושב זה קנוי קנין עולם, שכיר זה קנוי קנין שנים).

[2987] שעל זה כתב הרמב"ם (במי נאמר וינפש בן אמתך והגר, זה גר תושב שהוא לקיטו ושכירו של ישראל, כמו בן אמתו). דהיינו שכמו בן אמתו שהוא עבד עולם, כך גם לקיטו ושכירו האמור כאן הוא גר תושב, שהוא קנין עולם.
וממשיך לבאר פירושו, דהיינו שדעתו להשתקע בשכירות זו אצל הישראל, והוכחות הרמב"ם מהפסוק ומהגמרא להגדרה זאת.

[2988] כדאמרינן בקידושין ד, א (כתב רחמנא תושב נרצע). ושם מיירי בתושב ישראל, האמור (אצל תרומה) באמור כב, י (תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש).

[2989] יב, מה (תושב ושכיר לא יאכל בו), דמיירי בנכרי.

[2990] בהר כה, מ (שדרך התושבים הבאים לגור בארץ שיעבדו את בעל הבית, אשר הם מתגוררים אתם לרצון להם).

[2991] אף שאינו כעבד עולם לענין אכילת קרבן פסח, כמובא לעיל.

[2992] רמז תעז (אדם הבא לדור (שם) להשתקע שם, הוי כקונה בית דירה שם).

[2993] ב"ב ז, ב (קנה בה בית דירה, הרי הוא כאנשי העיר מיד).

[2994] זה שלענין שבת גם גר תושב דינו כעבד עולם (אף שלענין קרבן פסח אינו כן, כמובא לעיל), למדנו מהאמור כאן "וינפש בן אמתך והגר", שלא רק בן אמתך (עבד עולם) ינפש, אלא גם והגר (גר תושב).

[2995] דהיינו שלמדים מצות שביתתו מקרא "בן אמתך", ואין זקוקים לקרא "והגר".

[2996] גם בזה איננו זקוקים לקרא דוהגר, שהרי "לא גרע מעבד הנלקח לנכרי", דהיינו כאמור ברמב"ם שם "עבדים שלא מלו ולא טבלו, אלא קיבלו עליהן שבע מצות שנצטוו בני נח בלבד, הרי הן כגר תושב", ולא בזה נאמר קרא דוהגר.

[2997] שלפום ריהטא הי' אפשר לומר, ש"השכיר עצמו בפירוש לעולם" גרע מעבד הנלקח לנכרי, שהרי השכיר אינו נלקח מאדם אחר, אלא שהישראל נותן לו את שכרו.
מכל מקום גם זהו קנין מעליא, כמו ישראל שמוכר עצמו לעבד עברי.
ראה גם לעיל ד"ה והנה באמת (והערה 2963).

[2998] כדתניא בקידושין יד, ב (המוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש).

[2999] משנה קידושין כב, ב (מה שדה אחוזה נקנה בכסף ... אף עבד כנעני נקנה בכסף).

[3000] ואם כן אין לומר שאנו זקוקים לקרא דוהגר כדי לאסור מי שהשכיר עצמו בפירוש לעולם.

[3001] רש"י יבמות מח, ב ד"ה אבל היכא (היכא דפסק דאמר לו הריני מגלגל עמך י"ב חדש ואם לא תימול אמכור אותך, מותר, דהוי גביה כשכיר בעלמא).

ומצווה על שביתתו לכו"ע, אי לאו דעובד ע"ז ולא קבל ז' מצות, כמ"ש במגיד משנה סוף פ"כ[3002]. ודוחק לומר דמיירי שקנאו בדינא דמלכותא[3003], דכל כהאי גוונא הוה ליה לפרש. וכן משמע מסתימת לשון הטור סי' ד"ש[3004] ושאר פוסקים. ואין לומר דהיינו מקרא דוהגר[3005], דהא המגיד משנה וסיעתו לא סבירא ליה הכי.

אלא עיקר הטעם דדמי לעבדו ובן אמתו[3006], משום שהוא מוכרח בעבודתו להיות שכירו ולקיטו לעולם להישראל שהוא תושב על אדמתו, והוי כמו כבוש תחת ידו, כדאמרינן בפרק קמא דפסחים דף ה' ע"ב דנכרי השרוי עמך בחצר דמי לנכרי שכיבשתו, עיי"ש בפירוש רש"י[3007] (ובב"י סימן ד"ש בשם תשובת הרשב"א[3008]), והילכך הויא עבודתו זו שעובדו כשהוא שכירו ולקיטו, כמו עבודת עבד ממש לענין שבת, מריבויא דוהגר. ולא דמי לשכירים ולקיטים דעלמא שאינם תושבים על אדמת ישראל, דאינן כבושים תחת ידו לעולם, אלא לזמן קצוב. זהו דעת הרמב"ם בבירור, ואתי שפיר קרא כפשטיה. ואין צריך לאוקמי כשנתגדל בביתו דוקא, כמו שכתב הרא"ש[3009].

והנה הטור[3010] שלא הביא דברי הרא"ש אלו להלכה[3011], סבירא ליה דזה אינו נוהג אלא בזמן שישראל שרוים על אדמתם ויד ישראל תקיפה על האומות שבארצם, ואז לא היה יכול הנכרי שנתגדל בבית ישראל לצאת חפשי מעצמו בלי רשות הישראל, משום הכי דמי לבן אמתך שהוא עבד עולם, אבל בזמן הזה שיד האומות תקיפה, ובדיניהם ודאי לא יוכל להשתעבד בו לעולם בעל כרחו, אלא אם כן קנאו בדמים ממש, וכותב ומעלה בערכאות[3012].

אבל לפי דעת הרמב"ם אפשר דמשכחת לה גם האידנא, כשישראל מניח לנכרי לדור בחצרו הקנויה לו בתנאי שיעבדנו איזה עבודות, הרי זה כלקיטו. ואי משום שאין הישראל יכול לעכב שלא יעקור דירתו ממנו, הרי בגר תושב לא הזכיר הרמב"ם תנאי שהתנה עמו להיות שכירו ולקיטו לעולם דוקא, משום

[3002] הי"ד (עבד ערל שהתנה שלא יטבול ולא ימול אלא ישמור שבע מצות שנצטוו בני נח, וזה נקרא עבד תושב, ונקרא בקצת מקומות עבד ערל ... רבו מוזהר עליו במלאכת רבו אבל הוא מותר במלאכת עצמו. וכן הוא דין גר תושב שהוא שכירו של ישראל. ... וכל זה יצא לרבינו ממ"ש פרק החולץ ביבמות (דף מ"ח) דכו"ע מיהת וינפש בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר ... והגר זה גר תושב ... וכתב הרמב"ן ז"ל בספר תורת האדם ז"ל אני אומר עבד ערל גוי עובד ע"ז שלו אינו גר תושב, ואינו בכלל איסור ... וכן נראה מדברי רבינו בביאור. אבל הרשב"א ז"ל כתב שכל עבד ערל אפילו עובד ע"ז במשמע ... וזה נראה לי ברור שהוא מוכרח כדעת רבינו והרמב"ן ז"ל).

והיינו שעבד ערל למדים מקרא "בן אמתך". גר תושב שהוא שכירו של ישראל למדים מקרא "והגר". עבד ערל עובד ע"ז, יש אומרים שהוא בכלל איסור, ודעת הרמב"ם וסיעתו שאינו בכלל איסור.

[3003] שמה שעבד ערל למדים מקרא "בן אמתך", "מיירי שקנאו בדינא דמלכותא", שגופו קנוי, כמבואר בשו"ע יו"ד סי' רסז ס"י (אבל אם קנאו בדינא דמלכותא, דקני ליה גופיה, ולקחו ממנו ישראל).

משא"כ "השכיר עצמו בפירוש לעולם" למדים מקרא "והגר".

וראה לקמן הל' הפקר בקונטרס אחרון ס"ק א (ועיין שם בשם הרשב"א דאף בדינא דמלכותא לא קני גופו ... קנין מלך נכרי אינו אלא למעשה ידיו כדילפינן ממהם תקנו, וישראל הבא מכח נכרי הרי הוא כנכרי, ולא קני לגופו אלא ביאוש, דכיון שנתייאשו בעליו אינו עבד של ישראל כלל אלא של נכרי, וישראל הקונה ממנו קונה גם גופו).

[3004] "לא מל וטבל, אפילו קיבל עליו שבע מצות הנהוגות בבני נח, הרי הוא כגר תושב, ומותר במלאכה בשבת. ודוקא לעצמו, אבל אסור במלאכת רבו". ולא פירש דמיירי שקנאו בדינא דמלכותא וכיו"ב.

[3005] שגם "עבד ערל", "הנלקח לנכרי" למדים מקרא ד"והגר".

[3006] מה שכתב הרמב"ם "זה גר תושב שהוא לקיטו ושכירו של ישראל כמו בן אמתו", אין זה מטעם שהוא "נמכר ממש לעבד עולם", או "השכיר עצמו בפירוש לעולם", "אלא ... משום שהוא מוכרח בעבודתו ... לעולם ... שהוא תושב על אדמתו".

[3007] ד"ה נכרי (שכיבשתו תחת ידך דהוי ממונו כממונך. או שלא כיבשתו, אבל שרוי בחצרך).

[3008] ח"א סי' נט (גר תושב ... אינו עושה אלא אדעתא דנפשיה כיון שאינו כבוש תחת ידינו ... אבל בשל אדון, כיון שהן כבושין תחת האדון, על דעת האדון הן עושין).

[3009] שנתבאר לעיל ד"ה ועיין רא"ש.

[3010] סי' דש (לא מל וטבל אפילו קיבל עליו שבע מצות הנהוגות בבני נח הרי הוא כגר תושב ומותר במלאכה בשבת. ודוקא לעצמו, אבל אסור במלאכת רבו), ולא הביא מה שכתב הרא"ש (ונראה דמיירי בגר תושב שנתגדל בביתו כמו שכירו ולקיטו).

[3011] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל רמד.

[3012] שבאופן זה מיירי הטור, במה שכתב "כגר תושב ... אסור במלאכת רבו".

דבקרא כתיב והגר סתמא, וסתמא דמילתא כל זמן שהוא גר ודר באדמת ישראל נעשה כעבד לו באיזה עבודות כמו בן אמתו, ולא בחנם לגמרי נותן לו אחוזת קרקע לגור בה וכל שכן להשתקע, כדתניא בברייתא זה גר תושב, ותושב משמע להשתקע כדכתיב[3013] גר ותושב אנכי כו', אבל אינו מתנה עמו תנאי מפורש שלא יעקור דירתו ממנו אלא לרצונו כמ"ש הרמב"ן שם[3014].

ואין לומר דשאני כשישראל שרויים על אדמתם, שאימתם מוטלת על התושבים וידם תקיפה לכופם לעבוד כמדובר ביניהם, ואפילו על ידי הכאה[3015], משום הכי דמי טפי לבן אמתך דנידון בדין יום או יומים[3016], משא"כ האידנא. דאם כן אפילו שכיר שנה הוה לן לאסור מדאורייתא בזמן שישראל שרויים על אדמתם[3017], מהאי טעמא דיכול לכופו לעבוד כמדובר אפילו על ידי הכאה. ואדרבה התושב אי אפשר לכופו על ידי הכאה, מאחר שלא נשכר לזמן קצוב ויכול לעקור דירתו, כמ"ש רמב"ן שם דעובד לרצונו, וכל זמן שאינו עוקר דירתו הרי זה כשכיר תוך שנתו, ולא שייך לומר דלא דמי לשכיר משום שדעתו להשתקע, בכהאי גוונא שהוא מסרב מלעבוד ומשנה המדובר, ויכול הישראל גם כן לשנות ולגרשו.

ומיהו יש לומר[3018] דבאמת אפילו שכיר שנה אסור מדאורייתא כשעושה בשביל ישראל, כשישראל שרוים על אדמתם, ולא הוצרכו להזכיר זה בתלמוד[3019], מאחר שכבר גלו וידם תקיפה. ואתי שפיר סתימת לשון הרמב"ם גבי גר תושב דשכירו ולקיטו סתם, אפילו שלא להשתקע דווקא לעולם אלא לשנה או לעת אסיף אחד. ואע"ג דתושב מקרי המשתקע לעולם, היינו שדעתו להשתקע לעולם בארץ ישראל פעמים גר על אדמת ישראל זה, ופעמים בא לגור אצל אחר, והכל לגור ולא להשתקע. ואברהם אבינו נמי נשתקע בארץ ישראל, אבל פעם גר בחברון ופעמים בבאר שבע[3020], ומשום הכי אמר גר ותושב אנכי. והיינו טעמא דדמי לבן אמתך, משום שמושל על גופו בזמן שישראל שרויים על אדמתם וידם תקיפה, ויכול לכופו על ידי הכאה כדין עבדו בן אמתו. ואף דיכול לצאת מרשותו, מכל מקום כל זמן שלא יצא ועדיין דר בחצרו, או אפילו אינו דר כלל בחצרו אלא שנשכר לזמן או לעת האסיף, הרי שכירות ליומיה ממכר הוא[3021]. ולפי שמושל בגופו להשתעבד בו כמו בבן אמתו ממש תוך זמן זה, הקפידה תורה עליו תוך זמן זה שלא לעשות לרבו בשבת, מרבויא דוהגר כמו בן אמתו, משא"כ האידנא.

ומיהו מאחר שדעת ספר התרומה וסיעתו לאסור גם האידנא, אפילו בשכיר שנה כשגופו נהנה[3022], יש לחוש לדבריהם בכהאי גוונא עכ"פ כשדר בחצרו להשתקע, מאחר שגם לשיטת הרמב"ם אין הדבר ברור ומוכרח בגמרא להתיר בזה (ובפרט לפי דעת הב"י והאחרונים בח"מ סי' ת"כ[3023], דאסרו להכות אפילו

[3013] חיי שרה כג, ד.

[3014] בהר כה, מ (שדרך התושבים הבאים לגור בארץ שיעבדו את בעל הבית אשר הם מתגוררים אתם לרצון להם).

[3015] כדלקמן בהמשך (והערה 3025).

[3016] משפטים כא, כ-כא (וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו ... אם יום או יומים יעמוד לא יוקם, כי כספו הוא).

[3017] וכיון דאמרינן בגמרא יבמות מח, ב (והגר, זה גר תושב), ולא אמרו שכן הוא גם בשכיר שנה.
אם כן מוכח שאינו קשור למה שידם תקיפה לכופם, אלא גם האידנא הדין כן.

[3018] שגם הרמב"ם סובר כדעת הטור, שדין זה אינו נוהג אלא כשישראל שרוים על אדמתם ולא האידנא.

[3019] מה שבגמרא שם לא הזכירו שכיר שנה, היינו מאחר שכבר גלו ואין ידינו תקיפה עליהם.

[3020] לך יג, יח (ויאהל אברם ויבוא וישב באלוני ממרא אשר בחברון). וירא כב, יט (ויש אברהם בבאר שבע). וראה רש"י שם כא, לד.

[3021] ב"מ נו, ב. וראה לעיל סי' רמו ס"ח וקונטרס אחרון ס"ק ג (לענין שכירת בהמה).

[3022] כדלעיל ד"ה ועיין רא"ש.

[3023] על מ"ש בטור שם (ואפילו הכה עבד כנעני של חבירו לוקה שהרי הוא חייב במצות), כתב בב"י (ותמיהני על רבינו למה הצריך שיהא העבד של אחרים, דאפילו אם הוא שלו, למה לא יתחייב מלקות על הכאה שאין בה שוה פרוטה, שאף על פי שהוא עבדו, כיון שהוא חייב במצות לא ניתן לו רשות להכותו).

עבד כנעני שלו, ולוקה כעל בן חורין[3024]. עיי"ש דאשתמיט לכולהו מ"ש הרמב"ם סוף פ"ב מהל' רוצח[3025]). וגם ברמב"ם לא נזכר כלל שנשכר מזמן קצוב, ובסתם הוא עובד לרצונו, כמ"ש לעיל בשם רמב"ן, וגם אם דר בחצרו, אם אינו עובד כראוי יגרשנו ולא יכנו[3026], שהרי מצווה להחיותו[3027], אלא (חסר[3028]):

שו"ת רבינו – החזקת מחיה בשבת

להודיע[3029] לכל בית ישראל עדת עם הקודש גודל חומר עון איסור שבת דדשו ביה רבים פה קהלתנו ונעשה להם היתר, שמחזיקין מחיה בשבת ועוברים על כמה איסורין איסור מדידה[3030] ומקח וממכר[3031] וחישוב סכום מנין[3032] ועוד כמה וכמה איסורים. הגם שיש איזה התירים באם שאינו מזכיר לו שם מדה[3033] ואינו מודד לו מלא[3034], היינו דווקא כשנותן לו בלא מעות, דאז הוי כשאלה[3035], משא"כ כשמוכר בעד מעות דהוי משא ומתן גמור[3036]. ואפילו על ידי נכרי אסור[3037], אם לא באופן שיתבאר

ועל פי זה נפסק בשו"ע שם ס"ב (הכהו מכה שאין בה שוה פרוטה לוקה, כיון שאין בה חיוב ממון. ואפילו הכה עבד כנעני לוקה הוא, שהרי חייב במצות).

[3024] שלפי זה אין הפרש בין שכיר שנה כשישראל שרוים על אדמתם לבין האידנא.

[3025] הי"ב (מה בין עבדו לעבד אחרים, שעבדו יש לו רשות להכותו).

וכן הוא לקמן הל' נזקי גוף ונפש ס"ד (ומשרתו, אפילו אינו שומע בקולו אסור להכותו, אלא אם כן הוא עבד כנעני).

וכן כתב בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' קפא (ועל עיקר הקושיא שתמה הב"י, ראיתי שהב"ח והסמ"ע טרחו מאוד ליישב דעת הטור והרמב"ם, ולענ"ד כולם שגגו ברואה, ונתעלם מהם לשון הרמב"ם פ"ב מה' רוצח ושמירת נפש דין י"ב, מה בין עבדו לעבד אחרים, שעבדו יש לו רשות להכותו).

[3026] שאם כן אין הפרש בשכיר שנה בין כשישראל שרוים על אדמתם, לבין האידנא, דגם האידנא "הקפידה תורה עליו תוך זמן זה שלא לעשות לרבו בשבת".

[3027] רמב"ם הל' עכו"ם פ"י ה"ב (וגר תושב, הואיל ואתה מצווה להחיותו מרפאים אותו בחנם).

וראה לקמן סי' של ס"ב (ישמעאלית שאינן עובדים עבודה זרה (ואין איסור לילד אותן בחול...)).

[3028] ותוכן הסיום הוא לכאורה, שלכן יש לחוש לדבריהם בכהאי גוונא, והיינו שבזה יש לאסור אפילו לצורך חולי שאין בו סכנה או לצורך מצוה, כמבואר בשו"ע סי' דש ס"א.

[3029] נדפסה בשו"ת רבינו סי' ב, הוצאת זיטאמיר תר"ז ואילך. והוגהה על פי כתב יד, בבדי השלחן סי' קב ס"ק כב.

וראה שו"ת הרב סי' יט.

מתוכן הדברים נראה לכאורה דמיירי כאן, שהישראל הי' מוכר המשקאות לנכרים בשבת, והנכרים היו משאירים את מחירם על השלחן בחנות, והישראל לא הי' נוגע במעות שהן מוקצה עד אחר השבת, שאז הי' לוקחם משם (ראה לקמן הערה 3036).

ולאחר שמונה כאן את האיסורים שבזה, מייעץ באיזה אופן יוכל לסדר, שיומכר על ידי נכרי באופן המותר.

ואולי מיירי כאן ב"מחזיק מחיה" השייכת לשר (פריץ) שמחייבו להחזיקו פתוח גם ביום השבת, והשתדלו לעשות זאת באופני היתר, ורבינו מבאר איך לעשותו באופן המותר.

[3030] כמבואר בשוע"ר סי' שו סי"ח (אסור למדוד שום דבר בשבת בין ביד בין בחבל מפני שהוא מעשה חול וזלזול שבת). סי' שכג ס"א (שאסור למדוד שום דבר בשבת מפני שהוא מעשה חול וזלזול לשבת). סי' שכד ס"ב (שהמדידה אסורה משום עובדין דחול, אף שלא במקום מקח וממכר כמו שנתבאר בסי' ש"ו).

[3031] כמבואר בשוע"ר סי' שו ס"ד (אסור לקנות או למכור וכן לשכור או להשכיר בשבת, גזירה שמא יכתוב).

[3032] כמבואר בשוע"ר סי' שכג ס"א (שלא יזכיר לו סכום דמים או סכום מדה, דהיינו שלא יאמר לו תן לי בעד כך וכך מעות, וכבר יש לך בידי בעד כך וכך, ויהיה לך בידי כך וכך. וכן במדה, תן לי מדה או כך וכך מדות, וכבר יש לך בידי כך וכך, ויהיה לך בידי כך וכך. שכיון שמזכיר לו בסכום המעות שחייב לו ניכר שהוא מקח וממכר), וס"ג (אסור להזכיר לו סכום מנין, שלא יאמר לו הרי יש לך בידי חמשים אגוזים תן לי עוד חמשים ויהיה לך בידי מאה ... דומה למקח וממכר), וסי' תקיז ס"א (מותר ליקח מן החנוני מיני מאכל ומשקה ביום טוב, ובלבד שלא יזכיר לו סכום מנין, ולא שם מדה, ולא שם דמים, כדי שלא יהא נראה כמקח וממכר).

והיינו שאף שהתירו במאכלים לכבוד השבת, כדלעיל סי' שכג ס"א (מותר לומר לחבירו בשבת מלא לי כלי זה משקה פלוני והשקיני ואשלם לך אחר השבת). מכל מקום אסור להזכיר סכום מנין.

[3033] כמבואר בשוע"ר סי' שכג ס"א (ויש מתירין אפילו להזכיר שם דמים ושם מדה, רק שלא יזכיר לו סכום דמים או סכום מדה).

[3034] שאינו מודד בכלי מדידה מלא אלא באומד, וכמבואר בשוע"ר סי' תנו ס"ט (שביום טוב אסור למדוד אפילו לדבר מצוה כמו שיתבאר בסי' תק"ו, ואם לא מדד מערב יום טוב, יקח עשרון קמח באומד הדעת).

[3035] כמבואר בשוע"ר סי' תקיז ס"א (מותר ליקח מן החנוני מיני מאכל ומשקה ביום טוב, ובלבד שלא יזכיר לו סכום מנין ... שלא יהא נראה כמקח וממכר אלא כשאלה כמ"ש בסי' שכ"ג).

[3036] לפום ריהטא הי' נראה דמיירי כאן, שאף שאינו מזכיר לו שם מדה, ואינו מודד לו, מכל מקום מזכיר לו מעות.

למטה, כדאיתא בהדיא בגמרא סוף פרק ג' דביצה[3038] ע"ש ברש"י[3039].

והנה מהראוי היה להטיל גודא רבא[3040] על זה, כמבואר בפ"ד דקידושין[3041] עיי"ש. אבל בוודאי ישראל עם קדוש וטהור אינו צריך לזה חלילה, ואפילו ב[מומר[3042]] אמרו[3043] לא שביק התירא[3044] ואכיל איסורא ר"ל. ובאם שיהיה איש שוגה ופתי אשר לא יאמין לדברים האלה, ונקל בעיניו עון איסור חילול שבת השקול כעבודה זרה ר"ל, כמבואר בשו"ע יו"ד סי' ב'[3045], אזי חיוב גמור לכל מי שיודע ממנו וממעשיו להגיד קלונו ברבים[3046] כדי לבער מעשיו הרעים מקרב ישראל [על ידי כפיה באלה ושמתא[3047]]. ואם יחפה עליו ולא יגיד, ונשא עונו[3048]. ולהשומעים יונעם ותבא עליהם ברכות טוב[3049].

וכן יעשה כל איש ישראל שמחזיק מחיה, יבקש לו נכרי ויאמר לו בזה הלשון, אם הייתי רוצה לשכור אותך שתמכור משקה שלי בשבת, הייתי נותן לך על דרך משל, מן טאפ שכר אחד טפל[3050], ומן טאפ דבש אחד קטנה, ומן טאפ יי"ש ג' קטנים על דרך משל[3051]. עכשיו אין אני שוכר אותך, רק אני מוכר לך

אמנם כבר נתבאר בשוע"ר סי' שכג ס"א (ויש מתירין אפילו להזכיר שם דמים ושם מדה, רק שלא יזכיר לו סכום דמים או סכום מדה. דהיינו שלא יאמר לו, תן לי בעד כך וכך מעות, וכבר יש לך בידי בעד כך וכך, ויהיה לך בידי כך וכך. וכן במדה, תן לי מדה או כך וכך מדות, וכבר יש לך בידי כך וכך, ויהיה לך בידי כך וכך). הרי שהשווה דין שם דמים לדין שם מדה.

ויותר נראה דמיירי כאן, שהישראל הי' מוכר המשקאות לנכרים בשבת, והנכרים היו משאירים את מחירם על השלחן בחנות, והישראל לא הי' נוגע במעות שהן מוקצה עד אחר השבת, שאז הי' לוקחם משם.

ועל זה כותב שאסור מטעם משא ומתן, וכמבואר בשוע"ר סי' תקיז ס"ו (ואף על פי ששומתו ידוע אסור לשלם לו המעות ביום טוב עצמו, אפילו אם מראה לפני הנכרי את המעות כדי שיטול בעצמו אסור ... דכל שהמעות מגיעין ליד המוכר ביום טוב ניכר הדבר שהוא מקח וממכר, שאיסורו מפורש בכתוב בנחמיה, ולא התירו אלא כשאינו נותן לו מעות, דאזי אין נראה כמקח וממכר אלא כשאלה).

גם מהעצה האמורה לקמן (שימכור לנכרי בערב שבת כדי שהנכרי יוכל למכור בשבת), נראה דמיירי במכירה ממש לנכרי בשבת.

[3037] כמבואר שם (ואפילו על ידי נכרי אחר אסור לשלם לו). ובסי' רמג ס"ג (מה שהנכרי הזה מקבל השכר מהנכרים, הוא עושה זה בשביל הישראל, ולהישראל עצמו אסור לו לקבל השכר של יום השבת, לכן אסור גם כן שיקבל הנכרי בשבילו). סי' שו ס"ד (ואפילו על ידי נכרי אסור לקנות בשבת). סי' שכה סט"ז (ועכשיו נהגו העולם היתר אפילו לכתחלה לומר לנכרי להביא שכר או שאר דברים שהם צורך השבת ... וצריכים הם להזהר ... שלא ליתן מעות לנכרי כמ"ש בסי' תקי"ז).

[3038] כט, ב (בלבד שלא יזכיר לו סכום מדה ... ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח).

[3039] ד"ה הרגיל אצלו (ונותנו לו בלא פיסוק דמים).

[3040] עפ"י ב"ק צב, ב (קרית חברך (להוכיחו, רש"י) ולא ענך, רמי גודא רבא שדי ביה). והכוונה לשמתא ונידוי.

[3041] עב, סע"א (דאקפי פירא בכוורי בשבתא, ואזיל וצדו בהו בשבתא (הציף הביבר דגים הרבה, והלכו וצדו, רש"י), ושמתינהו ר' אחי ברבי יאשיה).

[3042] כן תיקן בבדי השלחן סי' קב ס"ק כב עפ"י כת"י.

[3043] חולין ד, א (ישראל מומר אוכל נבילות לתיאבון ... כיון דאיכא התירא ואיסורא, לא שביק התירא ואכיל איסורא).

[3044] כדלקמן שמבואר אופן המותר.

[3045] סעיף ה (מומר לעבודת כוכבים או לחלל שבת בפרהסיא).

וכן הוא בשוע"ר סי' קכח סנ"ב (חוץ מחילול שבת בפרהסיא שהוא כנכרי לכל דבר). סי' שפה ס"ג (ישראל מומר לע"ז, או לחלל שבתות בפרהסיא, אפילו אינו מחללו אלא באיסורי דברי סופרים, הרי הוא כנכרי לכל דבריו).

[3046] כמבואר בשוע"ר או"ח סי' קנו ס"ח (בדברי שמים אם לא חזר בו צריך להוכיחו ברבים עד שיחזור למוטב).

[3047] השלמת בדי השלחן שם.

[3048] על פי ויקרא ה, א.

[3049] על פי משלי כד, כה (ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב).

[3050] מן סיר אחד (מדת הלח ברוסיא) של שכר (בירה שהיית מוכר), הייתי נותן לך אחד טעפל (היא מדת סיר קטנה).

[3051] שאף שהתירו בכעין זה לעיל סי' רמה ס"ח (מותר ליתן לנכרי סחורה למכרה, או מעות להתעסק בהן, ואף שהנכרי מתעסק בהן בשבת אין בכך כלום, כיון שהישראל לא צוה לו שיתעסק בשבת. ובלבד שיקצוץ לו שכר בעד טרחו, או שיתן לו חלק מהריוח שירויח, שאז הוא מתכוין בעסקו בשבת לטובת עצמו להרבות בשכרו, והישראל נהנה מאליו כשנוטל גם שכר שבת בהבלעה).

מכל מקום לא התירו בזה שם אלא באופן: (א) שהישראל לא צוה לו שיתעסק בשבת. (ב) שהישראל נוטל שכר השבת בהבלעה עם יום נוסף שעסק הנכרי בזה. משא"כ כאן שהישראל עובד בעצמו כל השבוע, ורק ליום השבת הוא שוכר את הנכרי שימכור עבורו בחנות.

ואפילו בסתם אסרו לעשות כן במקום שיום השוק הוא רק בשבת, כמבואר בשוע"ר סי' שז ס"ט (במקום שיום השוק הוא בשבת, אסור ליתן מעות לנכרי מערב שבת שיקנה לו חפץ פלוני, אם אותו חפץ אינו מצוי לקנות באותו מקום אלא ביום השוק, כמו שהוא רגיל בעיירות קטנות, שהרי זה כאילו אמר לו בפירוש לקנות בשבת שהוא יום השוק ... וכן הדין לענין כל דברים אלו בנותן כלים לנכרי למכור).

שיהיה המשקה שלך[3052], ואתה תתן לי בעד כל טאפ המעות שתקבל בעדו, פחות אחד טפל מן טאפ שכר, ופחות אחד קטנה מן דבש, ופחות ג' קטנים מן טאפ יי"ש על דרך משל. וישראל יקנה לו בלב שלם המשקה שלו[3053] בעד סך מעות שיפסוק אתו עמו בעד כל טאפ.

ורשאי הישראל להיות יוצא ונכנס אתו עמו לשמרו כשהולך להביא לבית למכור[3054], רק שלא ידבר ושלא יחשוב עמו כמה מדות נטל בשבת[3055], רק יחשוב עמו אחר השבת.

[3052] שכיון שהוא מוכרו לו בערב שבת, שוב אין חשש עושה בשליחותו וחשש אמירה לנכרי.

ואף שנתבאר בשוע"ר סי' שז סל"ה (אסור לישראל לומר לו טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת, ואפילו אם הוא מקנה לו לגמרי את החפץ הזה שהמלאכה נעשית בו). והרי גם כאן מקנה לו את החפץ הזה שהמלאכה נעשית בו.

היינו דוקא כשאומר לו בפירוש שיעשה בו המלאכה בשבת, משא"כ אם רק אומר לו, שאם ימכור בשבת יקבל הריוח לעצמו, מועלת ההקנאה, כדלעיל סי' רמה סי"ב (מותר לו להתנות עם הנכרי (מתחלה), שיטול לעצמו שכר ב' או ג' ימים ... כשהקנה לו חלק בגוף התנור, דהיינו שבימים אלו שהשבת בתוכם גוף התנור הוא קנוי להנכרי, שנמצא הוא עושה מלאכה בתנור שלו ואינו נראה כשלוחו של ישראל).

והטעם נתבאר לעיל שם בקונטרס אחרון ס"ק ד (מקנה ונותן לו במה לעשות ... לדידן ... לא סבירא לן דהוה כאומר ממש לעשות ... אפשר דלא אמרינן הכי אלא כשעושה בשל ישראל שלא הקנה לו אלא השכירו לו לשבתות, אבל כשהקנה לו ... לא מחזי כאומר לו ולא כעושה בשבילו, כיון שעושה בשלו).

ואף שעדיין נשאר בזה איסור שכר שבת, וכדלעיל שם סי"ב (יטול לעצמו שכר ב' או ג' ימים ... אין בזה איסור משום שכר שבת, כיון שנוטלו בהבלעה עם יום אחר).

וגם לענין מכירה בשבת נתבאר שם סט"ז (מותר ליתן לנכרי סחורה למכרה ... והישראל נהנה מאליו כשנוטל גם שכר שבת בהבלעה). וראה שם (הערה 703). משא"כ כאן שאינו מוכר אלא ביום השבת לבדו.

היינו דוקא במקום שהקנין אינו גמור, כמבואר שם סי"א (מכל מקום לא הקנהו לו קנין גמור לחלוטין לכל השבתות ... אלא הקנהו על תנאי על מנת שיתעסק בחול כנגד השבת, והרי זה כמשכירו לו לשבתות בעד שיעסוק בשבילו בחול, והרי הוא נוטל שכר שבת שלא בהבלעה). משא"כ כאן שמוכר לו במכירה חלוטה.

ואף שבערב שבת עדיין אינו יודע איזה מאכלים ומשקאות ימכור הנכרי בשבת ואיזה ישארו אצלו ויחזירם לישראל אחר השבת.

מכל מקום גם מכירה זו מועלת (ראה שדי חמד מערכת חמץ ומצה סי' ט סקל"ה. ולקמן בהלכות פסח ח"ג, בהוספות, הערה קמה).

אמנם לא נתפרש כאן הטעם שאין בזה חשש מראית העין, שהרי החנות היא של הישראל, בוימי החול מוכר בה הישראל, ורק בשבת מוכר בה הנכרי.

ומה שהתירו לעיל שם סט"ז (מותר ליתן לנכרי סחורה למכרה, או מעות להתעסק בהן. ואף שהנכרי מתעסק בהן בשבת אין בכך כלום).

הרי נתבאר שם טעם ההיתר (ואין לאסור מפני מראית העין שלא יאמרו שהוא שלוחו של הישראל, לפי שאין הכל יודעין שמעות אלו וסחורה זו הן של ישראל). משא"כ כאן שמדובר בחנות של הישראל.

ואין לומר דמיירי כאן במוכר בשוק; שהרי כל המשך הדברים מורה דמיירי כאן "שמחזיקין מחיה", "שהולך להביא לבית למכור".

וראה שו"ת הרב שם. לקמן (הערה 3054).

[3053] ולענין מכירת כל החנות לנכרי ליום השבת כדי שיוכל הנכרי למכור בה בשבת, ראה שו"ת צמח צדק סי' לא וסי' צא, שלא מצא היתר מיושב.

ובתשובת הג"ר אייזיק מהאמליא (קובץ יגדיל תורה נ.י. ח ע' יב), ותשובת הג"ר אלעזר ארלזרוב (קובץ יגדיל תורה ירות"ו יא ע' 23), שהדרך הכי טובה היא למכור, ולחזור ולקנות בשותפות עם הנכרי ולהתנות, ומבאר באיזה אופן לכתוב השטר.

[3054] אם הכוונה היא שיוצא ונכנס לשמרו שלא יגנוב, אזי אין לחוש בזה למראית העין, כמבואר בשוע"ר סי' רמד סי"ז (ואם שכר לו את הנכרי בקבלנות ומתיירא שמא יגנוב הרבה, כיון שיש חשש הפסד מרובה, יכול להושיב אצלו ישראל, או לישב בעצמו, לשמרו שלא יגנוב, שבמקום הפסד מרובה אין חוששים למראית העין).

אמנם שגרת הלשון מורה לכאורה, שהכוונה היא, "יוצא ונכנס אתו עמו לשמרו כשהולך (בשבת) להביא (את המאכלות ומשקאות מהמחסן של הישראל) לבית (החנות, כדי) למכור (בה אחר כך)".

ולא נתפרש כאן מדוע לא נחוש בזה למראית העין, כמבואר שם ס"כ (ובלבד שלא יביאו עצים מרשות הישראל בשבת, שכל קבלנות אינה מותרת אלא אם כן מסר לו מערב שבת כל מה שרוצה למסור לו לצורך המלאכה. ואפילו אם מסר להם העצים מערב שבת, אלא שלא הוציאום מרשותו עד שחשכה, אסור להניחם שיוציאו בשבת מפני מראית העין, שיאמרו שבשבת מסר להם).

וראה גם לעיל (סוף הערה 3052).

ואולי מיירי כאן באופן שאין לחוש למראית העין, כגון שהוא "מחזיק מחיה" השייכת לשר (פריץ) שמחייבו להחזיקו פתוח גם ביום השבת, והשתדלו לעשות זאת באופני היתר, ורבינו מבאר איך לעשותו באופן המותר.

[3055] כמבואר שם סי"ח (במה דברים אמורים כשישראל היושב אינו משגיח ומעיין על הנכרי, רק שיניח הכל לתיבת המכס או המטבע ולא יגנוב לעצמו כלום. אבל אסור לו לעיין ולידע מה הוא ההתעסקות שעושה הנכרי, כדי ליקח ממנו חשבון על זה. דכיון שבשבת עצמה אסור ליקח ממנו חשבון, אסור לו גם כן לעיין עליו בשביל החשבון שלמחר, שכל דבר שאסור לעשותו בשבת אסור להכין ולהזמין את עצמו כדי לעשותו אחר השבת, כמ"ש בסימן ש"ו).

ובסי' שו ס"א (ממצוא חפצך דרשו חכמים חפציך אסורים לבקשם בשבת, אפילו בדבר שאינו עושה בו שום מלאכה לא של תורה ולא שבות מדברי סופרים, אלא שעושה איזה מעשה המותר, אפילו הליכה בלבדה, ומעשה זה או הילוך זה הוא בשביל כדי לעשות אחר השבת איזה דבר שאסור לעשותו בשבת בין מן התורה בין מדברי סופרים, שנמצא מזמין עצמו בשבת ... לדבר האסור בשבת).

גם מוכרי הערינ״ג ומלח וטאבי״ק ינהגו למכור במכירה גמורה על דרך הנ״ל.